تصوير ابو عبد الرحمن الكردي

قاموسی رستە

بەرگی یەکەم

ك ٠ ل ٠ م ٠ ن ٠ ھ ٠ و ٠ ي

نوسینی:

مەلا مەحموودی گەلالەیی

٤

١٤٣١ك ٢٠١٠ز

دار المعرفة
بە یروت

قاموسی رسته

٤

بسم الله الرحمن الرحيم

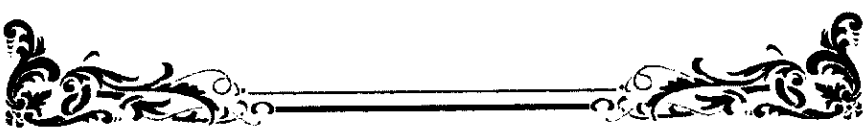

ناوی کتێب: ﴿قاموسی رستە﴾

دانراوی: مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

تیراژ: ٢٠٠٠ دانە

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانەکان ژمارەی سپاردنی ( ) ساڵی (٢١٠)ی دراوەتێ.

تایپو دیزاینی: (روبار حسین)

ساڵی چاپ: ١٤٣١ ك - ٢٠١٠ ز

لەسەر نەرکی کتێبخانەی نارام لە چاپ دراوەو مافی چاپکردنەوەی پارێزراوە بۆ کتێبخانەی ناوبراو.

قاموسی ڕستە

بەرگی چوارەم

ك • ل • م • ن • هـ • و • ي

نوسینی:

مەلا مەحموودی گەلاڵەیی

٤

دار المعرفة
بە یـرووت

١٤٣١ك ٢٠١٠ز

ك

الكـاف: پیتـی بیـستو دووه لـه پیتـهکانی هیجا، شـوێنی لێ هاتنـه دەرەوەی بنکـی زوبـانو ئـاڵوی ئەملاونـەولای قورگـه ئـەم پیتـه جاری واهەیه حەرفی جەرەو ئیسم مـەجرور دەکا وەکـوو دەڵێ: (زیـد کالأسـد) لەهـەمان کـات دا مانـای لێکچون (تەشبیه) دەگەیـەنێ ٥ یـان مانـای تەوکیـدو جـەخت کردنـەوه دەگەیـەنێ وەکـوو دەڵێـی: (لـیس کَمِثلِهِ شیئٌ) بۆ مانای تریش دێ.

الْكاكاو: درەختێکه لـەپێڕی (البرازیـة الأسـطر قولیـة) ٥ لەسـەرەتادا لەئـەمریکا هـەبووەو لـەوێوه گوێزراوەتـەوه بـۆ وڵاتـی تـر ٥ لەبەرەکـەی شـەرابی کاکـاو دروست دەکرێ هـەروا حەڵواشـی لێ دروست دەکرێ.

كَبَّ كَبْبَةً: دەروونـی توشـی خـەمۆکی و خـەفۆکی بـوو، هەسـتی بـه تێشکاوی دەروونی کرد بـەهۆی خـەمو خەفـەتی زۆرەوه.

أكْـبَّ فلانـاً: فلانکەسـی خەفـەتبارو خەمۆک کرد.

إكْتَـبَّ: بەمانا (كَبَّ) دێ.

إكْتَـابَ وجْـهُ الأرض: ڕوبـەری زەوی گۆڕاو ڕەش داگیرسا.

الْكَاباء: خەمو خەفەتی زۆر.

كَادَ عليه الأمر كَاداً: کارەکه قـورس و گران بوو.

تَكَادَهُ الأمرُ: کارەکەی لەسەر قـورس و گران بوو.

تَكْادَهُ الأمرُ: بەمانا (تَكَادَهُ) دێ.

تَكْدَهُ الشَّيْئَ: شتەکەی بەتەکەللوف و ئەرك ئەنجام دا.

إكْـوَادَّ الـشَّيخ: پیرەمێردەکـه بـەهۆی پیریـیـەوه تووشـی لـەرزه لـەرزو شەپلە بووه.

الكَاداءُ: زەحمـەتو ناخۆشـی و ئـەرکی گـران ٥ دەگـوترێ: (عقبـة كَـأداءُ) چورتەو لەمپەرێکی قـورس و گرانـه بەزەحمـەت لادەبـرێ، زاڵبـوون بەسەری دا زۆر ناخۆشه.

الكُـوَّداء: هەناسـه هەڵکێـشانی قـوڵ بەهۆی غەمو خەفەتەوه.

الكُـوْدُ: (عقبـة كـؤود) لەمپـەڕی قـورس و گـران کێـشەی وەهـا چارەسەرکردنی زەحمەت بێ.

الكَاسُ: پیاڵه شەراب؛ کەشەرابی تێدا بێ ٥ یان خودی شەراب ٥ (ك:أكؤس

وكؤوس) ٥ ئەمجار وشەی (كأس) خوازراوە بۆ دەربڕینی زۆر كاری ناخۆش دەگوترێ: (سَقاه كَأساً من الذلّ والفرقة والموت) پیالەی ژێردەستەیی یان پیالەی لێك جودابوونەوە یان پیالە شەرابی مردنی پێ چەشت.

كَأْكَأَ: ترساو پاشەكشەی كرد.

تَكَأْكَأَ: بەمانا (كَأْكَأَ) دێ.

تَكَأْكَأَ القومُ: خەڵكەكە كۆبوونەوەو گەلەكۆمەكیان كرد.

تَكَأْكَأَ الرجلُ في كلامه: پیاوەكە لە قسەكردن دا زمانی گیرا.

الكَأْكَأُ: ترسی زەندەقبەر ٥ بازدانو ڕاكردنی دز.

كَأنّ: حەرفی موشەبەە بەفیعلە دەچێتە سەر دوو ئیسم یەكەمیان مەنصوب دەكاو دەیكاتە ئیسمی خۆی دووەمیان مەرفوع دەكاو دەیكاتە خەبەری خۆی ٥ وەكوو (كَأنّ محمداً أسدٌ وكَأنّ خالداً فاهم).

كَأيِّن: ئیسمێكە پێكهاتووە لەپیتی (كاف) كە لێكچون دەگەیەنێو وشەی (أيّ) بەهەردووكیان دەبنە وشەیەكو تەنوینەكەی بەنون دەنووسرێ مانای ژمارەی زۆر دەگەیەنێ ٥ دەگوترێ: (كَأيِّن رجلاً لقيت) ٥ هەروا دەگوترێ: (كأيّن من رجل لقيت).

كَبَّهُ لِوجهه، وعلى وجهه: ڕەپەو ڕو خستی.

كَبَّ فلاناً: فلانكەسی خست، بەزوی دا دا.

اكَبَّ على الشَّيْئِ: ڕوی كردە شتەكەو پێیەوە مەشغوڵ بوو.

اكَبَّ للشيئ: بەسەر شتەكەدا چۆمایەوە.

أُكِبَّ فلان: فلانكەس بەزەوی دا درا، ژێر خرا، پەركەمی تووش بوو.

أُكِبَّ على وجهه: ڕەپەوڕو خرایە سەر زەوی ٥ هەڵەوگێڕ كرا.

اكبَّ الرجلُ: پیاوەكە چاوی لەزەوی بڕیو زۆر تەماشای زەوی كرد.

كَبَّبَ الغزْلَ: ڕیسەكەی كردە گلۆڵە.

كَبَّبَ الكباب: كەبابی دروست كرد.

إنْكَبَّ على الشَّيْئِ: ڕوی تێكردو ومگری بوو پێوەی مەشغوڵ بوو.

إنْكَبَّ لوجهه: كەوتە سەردەم ٥ ڕەپەوڕو كەوتە سەر دەم.

تَكَابَّ القومُ على الشَّيْئِ: خەڵكەكە لەدەوری كۆبوونەوەو گەلەكۆمەكێیان لێ كرد.

تَكَبَّبَ الرَّملُ: لبەكە تەڕ بوو دوایی تەباری بەست.

تَكَبَّبَ فلان: فلانكەس خۆی لە پۆشاكەكانیەوە پێچا.

الكَبابُ: گۆشتی هەنجنـدراو و بـرژاو لەسەر پشکۆناگر.

الكَبَابَـةُ: بـەری جـۆرە درەختێکـە لـەپێڕی فولفـولی لـە دوورگـە خۆرهەڵاتییـەکانی هیندوسـتان دەڕوێ، ئەم جۆرە بـەرە دەشوبهێتە فولفولو کلکۆڵەیـەکی هەیـەو بـۆنی خۆشـەو تـامی تیـژە، لـەبواری پزیـشکی دا بەکاردەهێنـدرێ بۆریـەکانی میـز پـاک دەکاتـەوە ◊ بەکوردیش هەرپێی دەگوترێ کەبابـە ◊ یان کەبابەی چینی.

الكَبَّـةُ: کۆمـەڵێك مـرۆڤ یـان هـەر کۆمـەڵو جەڵەبـە شـتی تـر ◊ پەلامارداندێك، شەڕێك، چەلە یاریو ڕاکردنێـک ◊ دەگـوترێ: (لقيتـه في الكبـة) لەتـەنگو چـەڵەمەو قەرەبالغی دا توشی هاتم.

الكُبَّةُ: بەمانا (الكَبَّةُ) دێ ◊ قورسایی ◊ دەگوترێ: (ألقى عليه كُبَّتَهُ) قورسایی خۆی خستە سەری.

الكُبَّةُ من الغزل: گلۆکە ڕیسی هەڵکراو و خڕ هەڵدراو وەکوو تـۆپ ◊ پـەتاو تـاعون ◊ گۆشـتی هەنجنـدراو تێکـەڵکراو بـە بـرۆیشو کردنـی بەکوبە و ئەمجار کوڵاندن.

الكُبَيْبَةُ: گۆشتی هەنجندراو تێکەڵکراو بە وردە برنج یـان ساوەر و کردنـی بە کوببەو کوڵاندنی.

المِكْبـابُ: کەسـێك زۆر بڕوانێتـە زەوی‌و چاوی لەزەوی ببڕێ.

كَبَـتَ فـلان فلاناً: فلانکەس فلانکەسی زەلیل‌و ڕیسوا کرد.

كَبَـتَ الله العَـدُوَّ: خـودا دوژمنـی بەنائومێدی گێڕایەوە.

كَبَتَ فلان غَيظه او شهوَتَهُ: فلانکەس کەبتی ڕقی خۆی یـان ئارەزوی خـۆی کرد.

إكْتَبَتَ: دڵی پڕ بوو لەغەم‌و خەفەت.

إنْكَبَتَ: بۆ موتاوەعەی (كبت) دێ.

كَبَتَت الحرارة اللحمَ: گـەرمی ڕەنگی گۆشتەکەی گۆڕی.

كَبِتَ اللحمُ كَبْتاً: گۆشتەکە گۆڕاو بۆگـەن بوو.

كَبَّـتَ الـسَّفينة: کەشـتییەکەی خـوارکردەوە بـۆلای زەوی بۆنـەوەی بارەکـەی لێ داگـرێ‌و بیخاتـە کەشتییەکی تردوە.

الكَبَـاثُ: پێگەیـشتوو لـە میـوەی درەختی ئیراك ◊ دەنکی بـەری ئـەم درەختـە تۆزێـك لـەدەنکی کوزبـوڕە گەورەترە.

الكبيـث: گۆشـتی گـۆڕاو و بۆگـەن کردوو.

كَبَحَ الدابَّةَ كَبْحاً: ڕێـشمەی ولاخەکـەی کێشایەوە بـۆلای خـۆی‌و جڵەوی تونـد

كرد بۆنەوەی ڕابوەستێو نەڕوا.

كَبَحَ السيارة ونحوها: سەیارەکەی ڕاوەستان ستاپی گرت.

كَبَحَ فلاناً عن حاجته: فلانکەسی لە پێداویستی خۆی گەڕاندەوە.

كَبَحَ الحائطُ السُّهمَ: دیوارەکە تیرەکەی گێڕایەوە تیرەکە نەومندە تیژو بەهێز نەبوو تێی بچەقێ.

الكَبَاحَةُ: ئامێرێکە ئۆتۆمبێلو شەمەندەفەری پێ دەوەستێندرێ.

كَبَدَهُ: جەرگی هەنگاوت، زەبری لەجەرگی دا.

كَبَدَ البردُ القومَ: سەرما لەسەر خەڵکەکە زۆر زەحمەتو ناخۆش بوو تەنگی پێ هەڵچنین.

كَبَدَ فلاناً او الأمر: قەسدی فلانکەسی کرد یان قەسدی فلان کاری کرد.

كَبِدَ: جەرگی نێشا ٥ (فهو مكبود) نەو جەرگ زامارە.

كَبِدَ الرجلُ كَبَداً: پیاوەکە نازاری جەرگی لێ پەیدا بوو.

كَبِدَ الشَّيْءُ: شتەکە ناوەڕاستی نەستوور بوو.

كَبِدَ فلان: فلانکەس ناوقەدی نەستور بوو ٥ لای سەروی ورگی زل بوو ٥ (فهو أكبد وهي كبداء).

كابَدَ الأمرَ كباداً ومكابدة: زەحمەتو تالاوی شتەکەی چەشت.

تَكَبَّدَ: پتەو بوو مەیی خەست بۆوە.

تَكَبَّدَ الأمرَ: قەسدی کارەکەی کرد ٥ بەناڕەحەتیو زەحمەتی زۆر کارەکەی ئەنجام دا.

تَكَبَّدت الشمسُ السماءَ: خۆر گەیشتە ناوەڕاستی ئاسمان.

تكبّد الفلاةَ: توانای بەسەر چۆڵەوانیو دەشتەکە پەیدا کرد.

الكُبادُ: نەخۆشییەکە توشی جەرگ دەبێ.

الكُبَّادُ: نارنج؛ درەختێکە بەرەکەی ناخورێ بەڵام روبی لێ دروست دەکرێ ٥ واتە: بەرەکەی دەکرێتە ڕوب.

الكَبُّودُ: پاڵتۆیەکە کڵاودار کڵاوێکی لەگەڵ دایە سەر دادەپۆشێ ٥ سەربازو حەرەس لەزستان دا لەبەری دەکەن.

الكَبَدُ: زەحمەتو ناڕەحەتی ٥ دەگوترێ: (لقي فلان هذا أمْراً كَبَداً) فلانکەس لەم ئیشەدا توشی زەحمەتو ناڕەحەتی بوو.

الكَبِدُ: جەرگ ٥ ناوەڕاستی شت ٥ زۆرینەی شت ٥ دەگوترێ: (الشمسُ في كبد السماء) خۆر لەناوەڕاستی ئاسمانە.

كَبِدَ القوس: ناوەڕاستی کەوان.

كَبِدَ الأرض: ئەوەی لەزەوی دا هەیە لە زێرو زیو و مەعدەنە بەنرخەکان ٥ (أمُّ وَجَعِ الكبِد) ڕوەکێکە بەسەر زەوی دا بڵاو دەبێتەوەو گیایەکی لوس‌و پوسە لەوڵاتی ئەوروپاو وڵاتانی دەوری حەوزی دەریای سپی ناوەڕاست دەڕوێ پەلکە گەلاکانی وردە بۆ نەخۆشی جەرگ بەسودە.

الكِبْدُ: بەمانا (الكَبِدُ) دێ ٥ (ك: أكباد وكبود).

الكَبْداءُ: ناوەڕاستی ئاسمان ٥ دەستاڕ کە بەدەست شتی پێ دەهاڕدرێ.

الكُبَيْداءُ: ناوەڕاستی ئاسمان.

كَبَرَهُ في السن كبراً: بەسااڵو ڕۆژگار تەمەنی لەو زۆرتر بوو ٥ دەگوترێ: (فلان يكبرني بسنة).

كَبِرَ الرجلُ أو الحيوان: پیاوەکە یان حەیوانەکە کەوتە سااڵەوەو پیر بوو (فهو كبير) ٥ (ك: كِبار وكُبَراء).

كَبُرَ عليه الأمرُ: کارەکەی لەسەر قورس‌و گران بوو.

اكبَرَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە منداڵی گەورەی بوو.

أكْبَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەگەورە زانی‌و بەگەورەی بینی.

أكْبَرَ فلاناً: فلانکەسی بەگەورە هاتە بەرچاو.

كابَرَ فلان فلاناً: فلانکەس ڕقەبەری فلانکەسی کرد، بەربەرەکانی کرد لەگەورەیی دا، وتی: من لە تۆ گەورەترم.

كابَرَ فلاناً على حقه: ئینکاری لەگەڵ فلان کرد لەسەر حەقی خۆی‌و بەسەریدا زاڵ بوو بۆڕی دا.

كابَرَ في الخبر أو الحق: دەربارەی هەواڵەکە، یان مافەکەی بەربەرەکانی کرد.

كُوبِرَ على ماله: ماڵو سامانی بەزۆر لێ زەوت کرا.

كَبَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی گەورە کرد ٥ بەگەورەی بینی، واهاتە بەرچاوی کە گەورە بێ.

كَبَّرَ فلان تكبيراً: فلانکەس وتی: (الله أكبر).

تكابَرَ فلانٌ: فلانکەس خۆی بەپیاوێکی گەورە زانی، خۆی بەخاوەن ڕێز لەقەڵەم دا یان پێی وابوو تەمەنی زۆرە.

تَكَبَّرَ: خۆی بەزل زانی‌و ملکەچی حەق‌و ڕاستی نەبوو.

إسْتَكْبَرَ: سەرپێچی کرد لە وەرگرتنی حەق‌و ملی نەدا بۆحەق‌و عەدااڵەت‌و لوتبەرزی نواند لەناست حەق‌و ڕاستی دا.

إستَكبَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەگەورە زانی‌و لەبەرچاوی گەورە بوو.

الأكبر: دەگوترێ: (فلان أكبر قومه) فلانکەس نزیکترین کەسی نەتەوەکەیەتی بە باپیریان ◊ (جاءني فلان أكبر النهار) فلانکەس کاتێک هات خۆر بە تەواوی بەرەو ناوەڕاستی ئاسمان بەرز بوبوەوە.

الكابر: گەورە ◊ دەگوترێ: (ورثت المجدَ كابراً عن كابر): شکۆمەندی‌و مەردایەتیم لەباوک‌و باپیرەوە بۆماوەتەوە‌و یەکیان لەیەکی گەورەترو ڕێزدارتر بوون ◊ ڕیش سپی‌و پیاو ماقوڵ ◊ باپیرە گەورە.

الكُبَّارُ: زۆر گەورە‌و لەڕادەبەدەر.

الكِبْرُ: لوتبەرزی‌و خۆبەزلزانی ◊ تاوانی گەورەو ◊ زۆرینەی شت، زوربەی شت.

الكُبْرُ: شکۆمەندی‌و ڕێزو شەرەف ◊ دەگوترێ: (هو كُبْرُ قومه) ئەو پیاوە بەتەمەنترین کەسی بنەماڵەکەیەتی ◊ یان ڕێزدارترین کەسایەتی خێڵەکەیەتی.

الكَبَرُ: تەپڵی یەک ڕوو ◊ ڕوەکێکە لە پێڕی (الكبرية)یەو تەمەنی درێژە، خۆڕسک دەڕوێ‌و دەشڕوێندرێ ڕەگ‌و لاسکی دەخورێ‌و لەبواری پزیشکی دا سودی لێ وەردەگیرێ.

الكِبْرَةُ: تاوانی گەورە ◊ کوڕە گەورەی باوان.

الكَبْرَةُ: تەمەن درێژو بەسالاچوو ◊ دەگوترێ: (عَلَتْ فلاناً كَبْرَةٌ) تەمەنی لەفلانکەس زۆرترە.

الكِبْرِياءُ: شکۆمەندیی‌و گەورەو خاوەن دەسەڵات‌و باڵادەست بەسەر هەموو شتێک دا بەهیچ کەس نەچەمێ.

الكَبير: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا، بەمانا گەورەو شکۆمەندو خاوەن دەسەڵات.

الكَبيرَةُ: تاوانی گەورە ◊ کاری حەرام‌و نەهی لێ کراو دێ.

المُتَكَبِّرُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا ◊ گەورەو خاوەن دەسەڵات‌و شکۆمەندیی بەجۆرێک لە صیفاتی مەخلوق نەکا.

كَبْرَتَهُ: بەکیبریت چارەسەری کرد.

الكِبْريت: عونصورێکی نافلزییە، زوو گرێدەگرێ.

المُكَبْرَتُ: شلەمەنی کە مادەی کبریتی تێدابێ.

كَبَسَ البِئْرَ ونحوها كَبْساً: بیرەکەی نوژەن کردەوە بەگڵ‌و قوڕ.

كَبَسَ الشَّيْئَ: شتەکەی کەبس کرد، پەستاوتی.

كَبَسَ على فلان أو دار فلان: هێرشی کرده سەر فلانکەس.

كَبَسَ رَاسَه في ثوبه كبوساً: سەری خستە ناو پۆشاکەکەی و سەری خۆی شاردەوە.

كَبِسَ فلان كَبساً: فلانکەس تۆقەسەری بەپێش دا هاتووە ناوچەوانی قوڵ بۆتەوە ◊ (فهو اكبس وهي كبساء) ◊ (قدم كَبساءُ): قاچێکی گۆشتنی نەستوری خڕ.

كَبَّسَ الجَسَدَ: جەستەی نەرم کرد بەشێلان، دەستی بەجەستەی دا هێناو شێلای.

تَكَبَّسَ الرجلُ: پیاوەکە سەری خستە ناو گیرفانی کراسەکەیەوە.

تَكَبَّسَ على الشَّيْئ: خۆی فرێدایە ناو شتەکەوە.

الكابوس: مۆتەکە ◊ زەختێکە دەکەوێتە سەر سنگی نوستوو ناتوانێ جوڵەبکا ◊ دەڵێن: ئەم وشەیە عەرەبی ڕەسەن نیە عەرەبی ڕەسەن ناوی (الجاثوم والباروك)ە.

الكِباسَةُ: لقەخورمای تەواو بەلق و پڕژو هێشوە خورماوە.

الكَبَّاسُ: ئامێری کەبس کردن، ئامێرێکە خوری و لۆکەو کاغەزو شتی وای پێ کەبس دەکرێ ◊ ئامێرێکە گازی پێ دوردەخرێتەوە لە شوێنی سوتانی بەهۆی زەختی هەواوە.

الكُبْسُ: تەلێکی مەعدەنییە قابیلی توانەوەیە دەخرێتە سەر ڕێڕەوی کارەبا کە تەزوی کارەبا زیاد لەئەندازەی خۆی بوو دەتوێتەوە ◊ (بڕوانە مادەی (قَبَسَ)).

الكِبْسُ: ئەو گڵەیە بیری پێ سواخ دەدرێ و کەلێن و کونی پێ پڕ دەکرێنەوە.

الكبيسُ: جۆرێکە لە خورما کەبس دەکرێ لە پۆشە خورماو شتی وادا.

الكبيسة (السنة الكبيسة) لە تەقویمی زایینی دا ئەوەیە کە ڕۆژێك لەماڵگی فیبرایەر زیاد بکرێ لەهەرچوار ساڵەکە دا ماڵگی ناوبراو دەبێتە بیست و نۆ ڕۆژ، لەسێ ساڵی تردا مانگەکە بیست و هەشت ڕۆژبێ بەمەش کەرت و کەمو کوڕی چوار ساڵەکە پڕ دەکەنەوە.

المِكبَسُ: بەمانا (الكُبَاسُ) دێ ◊ (مِكبس التشريح) لەبواری کیمیادا ئامێرێکە بەکاردەهێندرێ بۆ تەشریح و شلەمەنی بەمەبەستەکە بەهۆی هێزی مزەخەوە پاڵی پێوەدەنرێ بۆ دەرەوە.

المَكَبَّسُ: کەسێکە بەهۆی شێلانەوە بەدەست جەستە نەرم دەکا.

الكبسولة: تەرمقەی گولەتۆپ و شتی وا ٥ زمرفێکی بچکۆلەیە دوو پارچەیە پێکدا دەکرێن و دەرمانیان تێدەکرێ.

كَبَشَ الشَّيْئَ كَبْشاً: بەهەموو دەستی پڕی دایە.

كَبَشَ الزَّرْعَ: سەمادی کردە دەوروبەری بنکی ڕوەك و درەختەکان لوێچ لوێچ.

الكِباشُ: خاوەنی کیباش؛ قۆچەقانی هاوێڕ.

الكَبْشُ: بەران ٥ بەردی گەورە دەخرێتە پەنا دیوار بۆئەوەی دیوارەکە بپارێزێ ٥ ئامێرێکی لە میزینەی شەرە کاتی خۆی بەکارهێناوە بۆ بەرد بارانکردنی قەڵاو شورا، بەردی گەورە یان شتی لەو جۆرەی پێ هاوێژراوە بۆناو قەڵاو دژ.

الكَبْشَةُ: کەوگیر یان ئەسکوێ کە خواردنی پێ لەمەنجەڵ و شتی وادەرهێندرێ.

الكُبَعُ: حوشتری دەریا، جۆرە ماسییەکە گەورەیە دوگێکی وەکوو دوگی حوشتری هەس.

كَبْكَبَ فلاناً: فلانکەسی هێناو بردو خستی.

كَبْكَبَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەسەریەك دا داو هەڵەو گێڕی کرد فرێی دایە ناو کونەکەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَكُبْكِبُوا فِيهَا هُمْ وَالْغَاوُونَ﴾.

كَبْكَبَ المواشي: ئاژەڵەکە بەڕاگەندەکانی گرد کردنەوە.

تَكَبْكَبَ القومُ: خەڵکەکە گرد بوونەوە.

الكَبْكَبُ: کۆمەڵێك مرۆڤی بەکگرتوو تەبا لەناو خۆیان دا.

الكَبْكَبَةُ: بەمانا (الكَبْكَبُ) دێ.

كَبَلَ الأسيرَ كَبلاً: دیلەکەی پێوەند کرد.

كَبَلَ الرجُلَ: پیاوەکەی خستە بەندیخانەوە، بەندی کرد.

كَبَلَ غريمه الدين: قەرزی سەر قەرزدارەکەی دواخست مۆڵەتی دا ماوەیەکی تر بیداتەوە.

كَبَلَ يمينه على كذا: دەستی بەسەر شتەکەدا گرت بۆئەوەی لەکیسی نەچێ.

كابَلَ الدينَ: قەرزەکەی دواخست.

كابَلَ الغريم: خاوەن قەرزەکەی بەتەماکردو جێبەجێی نەکرد.

كابلَ في شراء الدار: کڕینی خانوەکەی دواخست بۆئەوەی یەکێکی تر بیکڕێ و ئەمجار بەپاسای شوفعە خۆی هەڵی بگرێتەوە.

كَبَّلَ الأسيرَ: دیلەکەی کەلەبچە کرد ٥ دەگوترێ: (كَبَّلَ الغُلُّ في يديه):

كەلەبچەی توند خستە دەستیەوەو پەلبەستی کرد.

كَبَّلَ الرجلَ: پیاوەکەی لەبەندیخانەدا یا لەشوێنی تردا حەبس کرد.

الكابول: لەبواری ئەندازیاری دا بریتیە لەو کۆڵەکە چەقێندراوەی لەلایەکی ڕوبەرمکەدایە.

الكَبْلُ: کەلەبچە لەهەر مادەیەك دروستکرابێ ◊ حەبلێکی مەعدەنییە مادەیەکی عازل دەورەی داوەو پەردەو پارێزەرێکی پتەوی هەیە ◊ کۆمەڵێك سلکی جیا جیاو کۆکراوە لەناو پەردەیەکی پتەودا بەکاردەهێندرێ بۆ گەیاندنی تەزوی کارەبا.

كَبَنَ فلان كَبْناً: فلانکەس دڵنی پێشەوەی بەناوەدا چوون، خوار بوونەوە بۆناو دەمی.

كَبَنَ عن الشيءِ: لەشتەکەدا لای دا.

كَبَنَ الشَّيْءَ كَبْناً: شتەکەی لە ڕێڕەوی خۆی لادا، گێڕایەوە بەرەودوا ◊ دەگوترێ: (كبن عنه لِسانُهُ) زمانی خۆی لە غەیبەتکردنو باسکردنی گرتەوە.

كَبَنَ هديته عن جيرانه ومعارفه: دیاریو بەخششەکانی لەجیرانو ناسیاوەکانی گرتەوەو ناردی بۆ کەسانی دی.

كَبَنَ الثَّوبَ: قوماشەکەی نوشتاندەوە ئەمجار دوری.

الكَبِيئَةُ: زوریکی بچکۆلەیە لەناو کەشتی دا ڕێبوار تێیدا دەخەوێ ◊ یان زوریکە لەکەنار دەریاو ڕوبار مەلەکەر جلەکانی تێیدا دادەکەنێ خۆی تێدا ڕوت دەکاتەوە یان جلەکانی تێیدا لەبەر دەکاتەوە ◊ نێستا گورد پێی دەڵێن: (كابينة).

كبا الحيوانُ كَبْواً وكُبُواً: حەیوانەکە سەرسمی داو بەدەمدا کەوت.

كبا الرجلُ كَبْواً وكبوةً: پیاوەکە هەڵەنگوتو بەدەمدا کەوت.

كبا الزَّندُ: چەرخەکە ئاگری نەکردەوە.

كبا النارَ: ئاگرەکەی خامۆش کرد بەوە کەخۆڵی بەسەردا کرد ◊ دەشگوترێ: (كبت النارُ) ئاگرەکە خۆڵ دایپۆشیو خامۆش بوو.

كبا السهمُ: تیرەکە نیشانەکەی نەپێکا.

كبا وجهه او لونه: ڕوخساری گۆڕا بەهۆی ڕق هەڵسان یان بەهۆی تەپوتۆزو چڵکەوە.

كبا لون الصبح او الشمس: ڕەنگی بەیانی یان هی خۆر تاریك بوو.

كبا النبتُ: ڕوەکەکە وشك بوو.

كبا الغبارُ: تۆز بەرپابوو بەرز بۆوە.

اكبى الرجلُ: پیاوەکە چەرخەکەی ئاگری نەهێنایە دەر.

اكبى وَجْهَهُ: ڕوخساری گۆڕی.

اكبى الحَرُّ النبتَ: گەرما ڕوەکەکەی سیس کرد.

كبّى النارَ: خۆڵی بەسەر ئاگرەکەدا کرد.

كبّى الثّوبَ: قوماشەکەی بوخار کرد.

إكْتبى على المِجْمَرَة: خۆی بەسەر قوڵکە ئاگردانەکەدا دا.

تَكَبَّى على المجمرة: خۆی بەسەر قوڵکە ئاگردانەکەدا دا.

الكابى: گڵی ڕوخەکو بێ پێز ◊ خەڵوز کە ئاگرەکەی کوژابێتەوە ◊ دەگوترێ: (فلان كابى الرماد) فلانکەس خۆڵی زۆرە واتە میوانی زۆر دەبن.

الكِبا: کەفی کۆبۆوەی دەوری ئاو (ك: أكْباءَ).

الكِباءُ: داری عودو بخورد ◊ یان جۆرێکی تایبەتیە لە بخورد.

الكَبْوَةُ: کەوتن بەسەر دەم دا ◊ لەپەندی پێشینان دا هاتووە: (لكل جواد كبوة) ◊ هەروا وشەی (الكبوةُ) بەمانا هەڵوێستە دێ، بەمانا هەڵوێستە کردنو بیرکردنەوەو ڕامان دێ ◊ لەحەدیس دا هاتووە: (ما عرضت الإسلام على أحد إلا كانت عنده كبوة غير أبى بكر فإنه لم يتلعثم).

الكُبّةُ: قوڵکە ئاگردان کە بخوری تێدا بسوتێندرێ.

الكَتْأةُ: تۆوی جیرجیری کێوی.

كتب الكتابَ كَتْباً وكتاباً وكتابةً: کتێبەکەی نووسیەوە ◊ دەشگوترێ: (كتب الكتاب) گرێبەستی مارەییەکەی نووسی.

كتب السقاءَ ونحوه: کوندە ئاوەکەی بەدو سیرمە دوری.

كتب القِرْبَةَ: بەبەن مەشکەکە یان بەبەن کوندەکە دەمی کوندەکەی بەست.

كتب الله الشَّيْئَ: خودا شتەکەی فەرزو واجب کرد ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿كُتِبَ عَلَيْكُمُ الصِّيَامُ كَمَا كُتِبَ عَلَى الَّذِينَ مِن قَبْلِكُمْ﴾.

اكْتَبَهُ: فێری نووسینی کرد ◊ وەکوو نووسەر هاتە بەرچاوی.

اكْتَبَ فلاناً القصيدةَ ونحوها: چامە شیعرەکەی بەسەردا خوێندەوە بۆئەوەی بینووسێتەوە.

كاتب صديقه: نامەی بۆ هاوەڵەکەی نووسی.

كاتب السيدُ العَبْدَ: خاوەن کۆیلەکە لەگەڵ کۆیلەکەدا گرێبەستی مۆرکرد کە بەوەجبە وەجبە پارەی لێ وەرگرێو ئازادی بکا.

كَتَّبَ فلاناً: فلانکەسی فێری نووسین کرد ◊ وای لێ کرد بتوانێ شت بنووسێ.

كَتَّبَ الكتائب: كتێبەكانی لێك جیاكردنەوەو ئامادەی كرد بۆ ئەركی سەرشانیان.

إكْتَتَبَ الرجلُ: پیاوەكە ناوی خۆی لەدیوانی سوڵتان دا نووسی لە ڕیزی ئەوانەی خۆبەخشن یان دیاری پاشایان پێ دەدرێ، یان هەر شتێكی لەو جۆرە.

إكتَتَبَ الكتاب لنفسه: كتێبەكەی بۆخۆی نووسیەوە.

تكاتب الصديقان: دوو هاوەڵو برادەرەكە نامەیان بۆ یەكتر نووسی.

تَكَتَّبوا: خەڵكەكە گردبوونەوە ٥ دەگوترێ: (تَكَتَّبَ الجيش) سوپا گردبۆوە (تَكَتَّبَت الخيل) ئەسپ سوارەكان كۆبوونەوە.

إسْتَكْتَبَهُ: بۆی خۆندەوەو نووسیەوە، بەسەریا خوێندەوەو ئەویش نووسیەوە ٥ كردی بەنووسەر.

الكاتِبُ: كەسێك پیشەی بلاوكردنەوەو نووسین دەكاتە ئیشی سەرەكی خۆی ٥ كەسێك ئەركی نووسینی كاروباری ئیداری فەرمی دەكاتە پیشەی خۆی ٥ (ك: كُتابٌ وكتبة).

الكِتابُ: كتێب، نامە ٥ قورئان ٥ تەورات ٥ ئینجیل ٥ هەروا ناوە بۆ كتێبێكی سیبویە لەبواری زانیاری نەحودا ٥ (أم الكتاب) ناوە بۆ سورەتی (الفاتحة) ٥ خاوەن نامە ئاسمانییەكان ٥ جولەكەو مەسیحیەكان ٥ ئەجەل ٥ ئەندازە.

الكِتابَةُ: پیشەی نووسین.

الكِتْبَةُ: حاڵو وەزعی تایبەتی ٥ نووسینی قەرزو قۆڵە نووسینەوەی كتێب.

الكُتّابُ: حوجرەی فەقێ، حوجرەی سەرەتای فێركردنی منداڵان بۆ خوێندنەوەی قورئان فێركردنی نووسین بەشێوەیەكی سەرەتایی ٥ (ك: كتاتيب).

الكتيبة: بەشێكە لە سوپاو لەچەند دەستەو سریەو لقو فەوجێك پێك دێ.

المكاتِبُ (في الصحافة): پەیامنێری ڕۆژنامە لەدەرەوەی وڵات.

المَكْتَبُ: شوێنی نووسین ٥ شوێنی فێربونی خوێندنو خوێندنەوەی سەرەتایی منداڵان ٥ میزو تەختەیەك كەلەسەری دابنیشی بۆ شت نووسین ٥ شوێنێكی تایبەتییە ئامادە دەكرێ بۆ ڕایی كردنی كارێكی تایبەتی وەكوو مەكتەبی پارێزەر، مەكتەبی ئەندازیارو شتی وا.

المَكْتَبَةُ: كتێبخانەو پەراوخانە بۆ فرۆشتنی كتێبو پێداویستی نووسین ◊ شوێنێكە بۆ هەلگرتنو پاراستنی كتێب تێیدا.

المكتوبة: پێنج فەرزەی نوێژ لەشەو و رۆژدا.

كَتَتِ القِدْرُ كثًا وكتيتاً: مەنجەلەكە لەسەرەتای كوڵ هاتنی دا گیزە گیزی لێ هات.

كَتَّ الرجلُ: پیاوەكە لەسەرخۆ رۆیی، یان هەنگاوەكانی لێك نزیك كردنەوەو شەقاوی پانی نەهاویشتن.

كَتَّ فلاناً: فلانكەسی ئازارداو ملكەچی كرد بۆ هەڵوێستو كارێك كە بەرمزامەندیی خۆی نەبوو.

كَتَّ الكلامَ في اذنه كثاً: بەئەسپایی قسەكانی بەگوێچكەدا دا.

كَتَّ القومَ: خەڵكەكەی سەرزمێر كردن ◊ بەزۆری بەشێوەی نەفی بەكاردێ ◊ دەگوترێ: (أتانا بجيش مايُكَتّ) سوپایەكی هێنایە سەرمان لە ئەژمارنایە.

اكتَّ الكلامَ في اذنه: بەمانا (كَتَّهُ) دێ.

اكتَتَّ الحديثَ مني: قسەو گفتو گۆی لێ شنەوتم.

تكاتَّ النـاسُ: خەڵكەكە گرد بوونەوەو دەستیان كرد بەهاتوهاوار.

الكَتُّ: مرۆڤی دلگۆشتو لەپ ◊ دەگوترێ: (رجل كَتُّ إمرأة كتّ).

الكَتَّةُ: پەڵە سەوزایی لێرەو لەوێ ناوزەوی ◊ مااڵو كااڵی بێ نرخ.

كَتَحَ فلاناً كَتْحاً: شتێكی بەفلانكەس دا كەشوێنكەی لێ كرد ◊ دەگوترێ: (كَتَحَ وَجْهَهُ باخَصی) زیخو بەردە وردەی بەدەمو چاودا دا.

كَتَحَ الريحُ فلاناً: رەشەبا زیخو بەردی بەدەمو چاوی فلاڵن دا دا ◊ یان رەشەباكە پۆشاكەكەی لەسەر لابرد.

كَتَحَ الطعامَ: لەخواردنەكەی خوارد تاتێری خوارد.

كَتَحَ الدُبيَ الأرضَ: كولەبێتان چی لەسەر زەوی هەبوو لەسەوزایی هەمووی خوارد.

الكَتْحُ: شتێك ڕێی پێست بكەوێو شوێنكەی لێ بكا.

كَتْخُدَا: ئەمینداری فەرمانڕەوا.

الأكتد: ناوشان بەرز.

الكتد: ناوشان.

اكترت النَّاقَةُ: حوشترەكە ناوقەدی ئەستور بوو.

الكِتْرُ: ناوەڕاستی شت ◊ جۆرە ڕۆیشتنێكە وەكوو ڕۆیشتنی سەرخۆش كەلارە لاری بێ ◊ كەژاوەی بچوك ◊ دووگی حوشتر ◊ باڵەخانەیەك هەڵاشی كەوانەیی و

قوببەیی ◊ دیوارو شورای مشتاخە خورماو شتی وا.

الكِثْرُ: دووگی حوشتر.

الكَثْرَةُ: بەمانا (الكِثْرُ) دێ ◊ جۆرە رۆیشتنێکە کەشل و شێواوی و لارەلاری پێوەدیاربێ.

كَتَعَ الرجلُ كَتْعاً: پیاوەکە شتەکەی برد.

كَتَعَ الرجلُ بالشيءِ: پیاوەکە شتەکەی برد.

كَتَعَ في الأرض كتوعاً: دوورکەوتەوە.

الأكْتَعُ: کەسێک پەنجەکانی نوشتاندبنەوە بۆلای بەری دەستی و جومزگەی بنکی قامکەکانی دەرکەوتبن ◊ هەروا وشەی (أكتع) بۆ تەوکیدی (أجمع) دێ و دەگوترێ: (جاء الجيش أجمع أكتع).

كُتاعٌ: دەگوترێ: (ما بالدار كتاع) خانوەکە کەسی تێدانیە.

الكُتَعُ: خۆڕی و بەدڕەوشت ◊ یان زەلیل و ملکەچ.

الكَتْعاءُ: چەتیو، نافرەتی کۆیلە ◊ بۆ تەوکیدی مەعنای (الجَمْعاء) دێ ◊ دەگوترێ: (إشتريت الدار جَمْعاء كَتعاءَ).

الكُتْعَةُ: لایەکی سوراحی ◊ دۆڵچەی بچوک.

الكتيعُ: پڕوپووچ و خۆڕی ◊ دەشگوترێ: (حول كتيع) سالێکی تەواو ◊ (مابالموضع كتيع) کەس لە شوێنەکەدا نیە.

كَتَفَ الرجلُ كَتْفاً وكتيفاً: پیاوەکە بەشان هەڵتەکاندن ڕۆیی.

كَتَفَ الطائرُ كَتفاً: باڵندەکە فڕی و باڵەکانی بۆ دواوە گێڕاندبوونەوە.

كَتَفَ فلاناً: شانی فلانکەسی هەنگاوت.

كَتَفَ السَّرجُ الدَّابَّةَ: زینەکە پشتی ولاخەکەی بریندار کرد شانی یان (جدوی) ولاخەکەی بریندار کرد.

كَتَفَ فلاناً كَتْفاً: لەدواوە دەستی فلانکەسی بەستن.

كَتَفَ الباب: کونی دەرگاکەی پینە کرد.

كَتِفَ الرجلُ كَتَفاً: پیاوەکە شانی نەستورو قەبە بوون.

كَتِفَ الحيوانُ: حەیوانەکە شانی هێشا ◊ (فهو أكتفُ وهي كتفاء).

كاتَفَهُ في الأمر وعلى الأمر: یارمەتی دا لەکارەکەی دا.

كَتَّفَ الرجلَ: لەدواوە هەردوو دەستی پیاوەکەی شەتەک دا.

تكاتَفَ القومُ: خەڵکەکە یارمەتی یەکتریان دا و هاریکاری یەکتریان کرد.

تكَتَّفَ: هەردوو دەستی لەسەر سنگی خۆی خستنە سەریەک لەکاتی نوێژکردن دا.

الكُتَّافُ: نازاری شان.

الكتاف: کەلەبچەو دەستبەند.

الكَتِفُ: شەپیلك ◊ پاشکۆڵو کۆڵەکەو دیرەگ ◊ پاڵپشت ◊ دەگوترێ: (بنی فِي الحائط کتفاً).

الكَتْفُ: شان.

الكَتِيفُ: پینەی ئاسن کەلەدەرگا یان مەنجەڵو شتی وا بدرێ.

الكتيفة: پینەی ئاسن کە کونی دەرگای پێ پینە بکرێ ◊ کینەو ڕق ◊ گروپێك لەئادەمیزاد ◊ گازو پلایسی ئاسنگەر.

كَتْكَتَ الرجلُ: پیاوەکە زۆری قسەی بەپەلەکردن ◊ هەنگاوەکانی کورتو خێرا هەڵێنانەوە ◊ زەردەخەنەی کرد.

تَكَتْكَتَ: بەهێواشی ڕۆیشت ◊ یان هەنگاوەکانی کورتو خێرا هەڵێنانەوە.

الكتكوت: جوجك ◊ بێچوی بچوکی مریشك.

كَتَلَهُ كَتْلاً: بەندی کرد ◊ حەبسی کرد.

كَتِلَ الشَّيْئَ كَتَلاً: شتەکەی پێوە نووساو لێی هاڵا ◊ دەگوترێ: (كَتِلَ جلد الحمار) گوێدرێژەکە لەخۆڵە پەتەکەدا گەوزیو گڵو خۆڵ بەپێستییەوە نووسا.

كَتِلَ الجسمُ: جەستەی گەورە بوو، قەبارەی کەتەو زەبەللاح بوو.

كَتَّلَهُ: کۆی کردەوە خڕی هەڵدایەوە ◊ دەگوترێ: (كَتَّلَ الأقِط ونحوه) کەشکەکەی خڕهەڵداو کردی بەتۆپەڵ ◊ کردیە پارچەیەکی تۆپەڵکراو.

إنكتَّلَ: بەگورجی ڕۆیی.

تَكَتَّلَ القصير الغليظ: پیاوە کورتە باڵا کۆڵەبنەکە هەنگاوەکانی نزیك کردنەوە ◊ وەکوو بەپلیکانەدا بڕواتە خوار.

تَكَتَّلَ الناسُ: خەڵکەکە یەکیان گرتو بوون بەیەك تاقمو یەك ڕاو یەك هەڵوێستیان هەیە.

الكتالُ: کەتەیی جەستە ◊ قورسایی ◊ دەگوترێ: (ألقى عليه كتاله) قورسایی خۆی بەسەردا دا ◊ هەروا وشەی (الكتال) بەمانا (هێزو توانا ◊ نەفەس‌و دەروون ◊ گۆشت ◊ بژێو و توێشو ◊ کاری نەنجامدراو ◊ هەرشتێك بەکەڵك بێ لەخواردن‌و خواردنەوە لە پۆشاك‌و نوێن ◊ ژیانی ناخۆش گولەمەرگی) دێ.

الكتلة: پارچەیەکی کۆکراوەو تۆپەڵکراو لەشت ◊ تاقمو پێڕێك لەئادەمیزاد کەیەك ڕاو یەك مەبەست بن.

كُتُـــول الأرض: بـــەرزایی زەوی کەبەسەر دەشتاییەك دا بڕوانێ.

الكَتِيلَـةُ: ئـەو دارخورمایـەی دەسـت نەیگاتێ.

المُكَتَّلُ: زەنبیلەیەکە لەپوشە خورما دروست دەکرێ.

المِكْتَلَةُ: بەمانا (المِكْتَلُ) دێ.

كتلوج: زنجیرە ئـاوی شت ◊ کەتـەلۆگ لیـستو قائیمـەی شـت ◊ وەکـوو (كتلـوج الكتـب) ◊ وادەبـێ لەگـەڵ ناوی شتەکان دا هەنـدێ وێنەشیان دەکرێ.

كتم السُّقاءُ كتماً وكتوماً: مەشکەکە ماستو شـلەمەنیەکەی گرتـەوە لێـی نەچوو.

كَتَمَ الفَرَسُ الرِّيْوَ كَتْماً: ئەسپەکە کونـە لوتی تەنگن بەهاتوچۆی هەناسەی.

كَـتَمَ الشَّيْئَ كَتماً وكتماناً: شـتەکەی شاردەوە، پەردەپۆشی کرد ◊ (فهو كـاتم وكَتَّـامٌ وكَتَّامـة) ◊ جـاری وایـش دەبـێ وشەی (كَتْمٌ) بێویستی بـەدوو (مفعـول بـه) دەبـێ ◊ دەگـوترێ: (كَتَمَـت فلانـاً الحـديثَ) ◊ وایـش دەبـێ وشـەی (مِـنْ) بەزێـدەیی دەخرێتـە سـەر مـەفعولی یەکـەمی دەگـوترێ: (كَتَمـت مـن زيـد الحديثَ).

كـاتَمَ سِرَّهُ منـي: نهێنییەکـەی لـەمن شاردەوە.

كاتَمَهُ العداوَةَ: دوژمنایەتییەکـەی بـۆ دەرنەبڕی.

كَتَّمَ الشَّيْئَ: شتەکەی زۆر نهێنی کردو زێدەڕۆیی کرد لەشاردنەوەی دا.

إكْتَـــتَمَ الـــسَّحابُ: هەورەکـــە هەورەبروسکەی نەبوو.

إكْتَـتَمَ الحـديثَ: زێـدەڕەوی کـرد لەشاردنەوەی قسەکەدا.

تَكـاتَمَ القـومُ الأمـرَ: خەڵکەکـە هەنـدێکیان کارەکـەیان لـەوانی تـر شاردەوە.

إسْتَكْتَمَهُ الخبرَ والسِّرَّ: داوای لێ کـرد نهێنیەکە ئاشکرا نەکا.

الكـاتِمُ: دەگـوترێ: (سِـرٌّ كـاتِمٌ) نهێنیەکی شاراوەو پارێزراوە.

كاتم السِّر: ئەمیندارو متمانە پێکراو بەسـەر کارێکـەوە ◊ نێـستا پێـی دەگوترێ سکرتێر.

الكاتِمَةُ: جۆرە مەنجەلێکە.

الكَتْمُ: دەرەختێکە دەشوبهێتە دەرەختی نـاس ◊ لەدەڤـەری کێـو کـەژ بەتایبـەتی لـە وڵاتـی ئـەفریقیاو وڵاتـە گەرمەسـێرەکانو ئـاوو هـەوا ناوەنـدی دا دەڕوێ ◊ بەرەکـەی وەکـوو بیبـەر وایـە پێـی دەگـوترێ: بیبـەری مـەیمون، لـە ڕۆژگـاری کـۆن دا وەکـوو خەنـە بـۆ ڕەنـگ کـردن بەکاریان هێناوە.

الكُتْمَةُ: نەو کەسەی نهێنی خۆی دەپارێزێ.

الكَتومُ: بەمانا (الكُتْمَةُ) دێ ٥ دەشگوترێ: (سحاب كتوم) هەوری بێ هەورمبروسکە.

الكَتِيمُ (سقاء كتيم): کوندەیەکە ناوی لێ ناچێ.

المَكْتومةُ: جۆرە رۆنێکە لەڕۆنی عەرەب ڕەنگی سورە زەعفەرانی تێ دەکرێ.

كَتِنَ الشَّيْئُ كَتَناً: شتەکە چڵکن بوو ٥

كَتِنَ الثوبُ: قوماشەکە پیس بوو ٥ شتەکە لینج بوو ٥ دەشگوترێ: (كَتِنَتْ مشافر الدابة من أكل العُشب) لچی ولاخەکە بەهۆی گیای تەڕو شتی واوە لیچەکانی و شەویلەکانی سەوزو ڕەش هەلگەڕاون.

كَتِنَ الوسخُ على الشَّيْئِ: چڵك بەشتەکەوە نووسا.

كَتِنَ البيت: خانوەکە چڵکی دووکەڵی گرت.

اكتنه به: شتەکەی پێوە نوساند.

الكتان: کەتان؛ ڕوەکێکی کشتوکاڵیە سالانە دەڕوێندرێ لەشوێنی مەیلەو گەرمەسێردا دەڕوێ و گەشەدەکا ٥ نیومەتریك بەرز دەبێتەوە ٥ گوڵێکی شینی جوانی هەیە ٥ بەرەکەی پێی دەگوترێ تۆو کەتان، دەگوترێ: (لبس الماء كَتَانَهُ) ئاوەکە قەوزی کرد ٥ شوێنەواری دوکەڵ لەناو خانوودا.

الكتون: (إمراه كتون) ئافرەتی کەتن کەرو داوێن پیس.

كَثَأ اللبَنُ كُثْئاً: ماستەکە سەرئاو کەوتو ژێر ماستەکە ئاوێکی ڕون بوو.

كَثَأ القِدرُ: مەنجەڵەکە کەمی کرد بەهۆی کوڵانەوە.

كَثَأ القِدْرَ: کەفی مەنجەڵەکەی گرت.

الكُثاءُ من اللبن: سەرتوێژی شیر کە دوا کوڵاندن لەسەر شیرەکە دەبیندرێ.

كَثَبَ الشَّيْئُ كَثْباً: شتەکە کۆبۆوە ٥ شتەکە کەم بوو ٥ دەگوترێ: (كَثَبَ اللبنُ).

كَثَبَ في المكان: چووە ناو شتەکەوە.

كَثَبَ الشَّيْئَ: شتەکەی کۆکردەوە.

كَثَبَ فلان فلاناً: فلانکەس بەشوێن فلان دا هات.

كَثَبَ الصيدُ فلاناً: نێچیرەکە لەفلانکەس نزیك بۆوە.

إكثب الشَّيْئُ: شتەکە نزیك بۆوە.

اكثب لك الصيدُ: نێچیرەکە لێت نزیك بۆوە.

كَثَبَ القومَ: لەخەڵکەکە نزیك بۆوە.

كَثَّبَ الشَّيْئَ: شتەكە كەم بوو.

كَثَّبَ اللبَنُ: شیرەكە كەم بوو.

إنْكَثَّبَ الشَّيْئُ: شتەكە كۆبۆوە ◊ هەڵڕژا.

الكَثَبُ: دەگوترێ: (رَماهُ من كَثَبٍ) لەنزیكەوە تیری تێ گرت تەقەی لێ كرد.

الكُثْبَةُ: هەر خواردن‌و خواردنەومەیەك كەم بێ‌و لەشوێنێك كۆ بوبێتەوە ◊ زەویەك چاڵ بێ‌و كەوتبێتە ناو چەند كێوێكەوە.

الكثيب: تەبارە لمبی درێژەومبوو كە سەرانسەرەكەی پەخ بووبێتەوە.

كَثَّ الشَّعْرُ كثوثة وكثاثةً: موومكان پڕبوون بەبێ ئەوەی درێژ بووبنەوە ◊ دەگوترێ: (رجل كَثُّ اللحية) پیاوێكە ڕیشی پڕە، ڕیشی كۆڵەوانەیە.

كَثَّ الشَّعْرُ كَثَثاً: موومكانی چڕو پڕ بوون (فهو أكثّ) ◊ (وهي كثاء) دەگوترێ: (رجل أكثّ وامرأة كثاء).

اكَثَّ الشَّيْئُ: بەمانا (كَثَّ) دێ.

الكاث: ئەو دانەوێڵانەیە لەكاتی درووێنەدا هەڵدەومرێ‌و سااڵی داهاتوو دەڕوێتەوە.

كثره كثراً: بەسەری دا زاڵ بوو لەزۆری دا ◊ بەزۆری ژمارە بەسەری دا بااڵدەست بوو ◊ (فهو كاثر).

كَثُرَ الشَّيْئُ كُثْراً وكَثْرَةً: شتەكە زۆربوو پێچەوانەی (كەم)بون.

اكثر الرجلُ: پیاوەكە ماڵ‌و سامانی زۆر كرد ◊ ماڵ‌وسامانی زۆر كرد ◊ ماڵی زۆر بوو.

اكثر الشَّيْئَ: شتەكەی زۆر كرد ◊ دەشگوترێ: (أكثر الله فينا مثلك) خودا وێنەی تۆمان لەناودا زۆر بكا.

كاثَرَهُ: بەزۆرینە بەسەری دا زاڵ بوو.

كَثَّرَ الشَّيْئَ: شتەكەی زۆر كرد.

تكاثَرَتْ أموالُهُ: ماڵەكەی زۆر بوو.

تَكَاثَرَ القومُ: شانازییان بەزۆری ژمارەوە كرد.

تكاثَرَ الشَّيْئَ: شتەكەی بەالوە زۆر بوو.

تَكَثَّرَ بشيء غيره: شانازی بەشتی خەڵكی تر كرد.

تَكَثَّرَ من الشَّيْئ: زۆری لەو شتە خوارد یان پەیدای كرد.

تَكَوْثَرَ الشَّيْئُ: شتەكەی زۆر زۆر بوو.

إسْتَكْثَرَ الشَّيْئَ: شتەكەی بەزۆر زانی، بەزۆری لەقەڵەم دا.

إسْتَكْثَرَ من الشَّيْئ: حەزی لەزۆر بوونی شتەكە بوو ◊ یان زۆری ئەو شتە كرد.

الأكثر: زۆرینە، لەنیوە زیاتر.

الأكثرية: زۆرینە.

الكثار: زۆر ◊ دەگوترێ: (في الدار كثار) لەخانوەکەدا چەند تاقم‌و کۆمەڵێك هەن.

الكَثْرُ: جوماری خورما یان تەڵعەکەی.

الكُثْرُ: زۆرینەی شت ◊ زۆربەی شت ◊ مالّی زۆر ◊ دەگوترێ: (مالَهُ قُلّ ولاكُثّر).

الكثرة: زۆری ژمارە ◊ زێدە نیعمەت‌و فەزڵ‌و پیاوەتی.

الكثير: پێچەوانەی کەم ◊ زۆرینە، زۆر.

الكَثيراءُ: جۆرە ڕومکێکە.

الكَوْثَرُ: ژمارەی زۆر ◊ خێرو بێری زۆر ◊ پیاوی سەخی.

المِكْثارُ: زۆربڵێ ◊ دەگوترێ: (رجل مِكْثارٌ) پیاوێکە بەزۆری ژمارە ژێرکەوتووە ◊ پیاوێکە زۆر داوای بەخشش‌و پیاوەتی لێ دەکرێ ◊ کەسێك ئەوەی لایەتی نەمابێ‌و مافی خەڵکیشی زۆر بەسەرەوە بێ.

المِكْثيرُ: بەمانا (المكثارُ) دێ.

كَثَعَ اللبنُ كَثْعاً: شیرەکە چەورایی سەرکەوت، سەرتوێژی گرت ◊ ماستەکە چەورایی سەرکەوت‌و ژێرەوەی ئاوێکی ڕون بوو.

كَثَعَت الشفة كَثْعاً وكثوعاً: لێوەکە سوربوو.

كَثِعَت الشفةُ كَثَعاً: بەمانا (كثعت) دێ ◊ دەشگوترێ: (رجل أكثع).

كَثَّعَ اللَّبَنُ: بەمانا (كَثَعَ) دێ.

كَثَّعَتِ الأرض: زەوییەکە ڕوەکەکەی سەری دەرهێنا.

كَثَّعَت القِدر: برینەکە سەرەوەی قەتماغەی کرد.

الكَثْعَةُ: قور.

الكُثْعَةُ: ئەو چەورایی‌و توێژەی دەکەوێتەسەر شیرو ماست ◊ ئەو کەفەی مەنجەڵ لەکاتی کوڵینی دا دەوری خۆی دەپێژێ ◊ ئەو چاڵاییەی لەناوەڕاستی لێوی سەرەوەدایە.

كَثُفَ الشَّيْئُ كَثَافَةً: شتەکە ئەستوورو خەست بوو، چڕوپڕ بوو.

كَثَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی زۆر کرد ◊ ئەستوری کرد، خەستی کرد.

تكاثَفَ الشَّيْئُ: بەمانا (كَثُفَ) دی ◊ دەگوترێ: (تكاثفَ السحابُ) هەورەکە چڕو پڕبوو.

إسْتَكْثَفَ الشَّيْئُ بعدرقة: شتەکە دوای تەنگی‌و باریکی ئەستورو پتەو بوو.

إسْتَكْثَفَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەچڕو پڕ هاتە دەست ◊ بەچڕو پڕی زانی.

الثَّكَّافُ: چڕبوونەوەی هێزی کارەبایە لەسەر گەیەنەری کارەبا.

الكَثْفُ: تاقم و پێڕو کۆمەڵ ◊ دەگوترێ: (جاء في كثف من الجيش).

المِكثافُ: (مِكثاف السوائل) ئامێرێکە دەخرێتە ناو شلەمەنییەوە بۆ زانینی ئەندازەی خەستیەکەی.

المُكَثِّفُ: ئامێرێکە بۆ تەحویلکردنی مادەی غازو شتی وا بۆ مادەی شلەمەنی.

الكِثْكِثُ: ئامێری هاڕینی خۆڵو بەردە وردە.

الكَوْثَلُ والكَوْثَلُ: لای پاشەوەی کەشتیە: کە کەشتیەوان و شتو مەکەکانیانی تێدایە.

الكاثوليك: شوێنکەوتەی پاپا سەرۆکی کەنیشتەی رۆمانی ◊ بڕوانە وشەی (جاثليق).

كَثَمَ الشَّيْئَ كَثْماً: شتەکەی کۆکردەوە.

كَثَمَ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە گێڕایەوە.

كَثَمَ القِثاءَ ونحوه: خەیارەکە یان شتێکی تری لەو جۆرەی خستە ناو دەمیەوەو شکاندی.

كَثِمَ الرَّجُلُ كَثَماً: پیاوەکە تێربوو، ورگی زل بوو ◊ (فهو أكثم).

اكثم في منزله: لەماڵی خۆی دا خۆی حەشاردا و دەرنەکەوت.

اكثمَ القِربَةَ: کوندەکەی پرکرد.

إنْكَثَمَ: غەمبار بوو (إنْكَثَمَ عن وجه كذا) لەڕوی ئەو شتە لای دا.

تَكَثَّمَ: ڕاوەستا ◊ سەرسام بوو ◊ گەڕایەوە ◊ دوڵاهاتەوە ◊ نوشتایەوە.

تَكَثَّمَ في منزله: لەخانو و مەنزڵی خۆیدا خۆی حەشار دا.

الأكْثَمُ: ڕێگای پانو فراوان.

الكُثْنَةُ: لقوپۆپی تەڕو گەڵا زۆر ڕادەخرێو ڕێك دەخرێ، ڕەیاحینی لەسەر ڕیز دەکرێ ئەمجار دەپێچرێتەوەو گوڵێکی دەخرێتە ناوەڕاست.

كَجَّ الصَّبيُّ كَجاً: منداڵەکە بە (کوججة) تۆپە پەڕۆ یاری کرد.

الكُجَّةُ: یارییەکی منداڵانەیە، منداڵەکە پەڕۆیەك دێنێو خڕی هەڵدەدا وەکوو تۆپ ئەمجار یاری ئوماری پێ دەکەن.

كَحَّ كَحّاً: کۆکی ◊ دەق بەمانا (أحَّ) دێ.

الكُحُّ: پاڵفتەو پوختەکراو لەهەموو شتێك ◊ دەق بەمانا (القُحُّ) دێ ◊ دەگوترێ: (عربي كحٌّ).

الكُحُحُ: پیرەژنی پۆڵکاوی بەسالاچوو.

الكُحَّةُ: کۆکە.

الكُحْكُحُ: پیرەژنی پۆڵکاو.

كَحَصَ الأثرَ كُحوصاً: شوێنەوارەکە نەما فەوتا ◊ کوێربۆوە.

كَحَصَ فلان: پشتی هەڵکرد.

كَحَصَ الظلـيم: نوعامە نێرەکە بەشێوەیەك ڕۆیشت نەبیندرێ.

كَحَصَ برجله كَحْصاً: بەقاچی پشکنینی زەوییەکەی ئەنجام دا پێ پڕکەی کرد.

كَحَصَ الأرض: گڵو خۆڵی زەوی بەسەرخۆی دا پڕژاند.

كَحَصَ الشَّيْئَ: شتەکەی وردوهار کرد.

الكاحِصُ: پێ پڕکەکەر ٥ شوێنەواری کوێرەوەبوو.

كَحَلَ العيْنَ: کلی لەچاوەکە ڕادا کلی تێ کرد.

كَحَلَ الرجلَ: کلی لەچاوی پیاوەکە ڕادا.

كَحَلَ السَّهادُ عينهُ: شەو بەخەبەر بوو خەو نەچووە چاوی.

كَحِلَتْ العيْنُ كَحَلاً: پێڵوی چاوەکانی هەربەسروشت ڕەشیان دەنواند ٥ دەگوترێ: (كَحِلَ الرجلُ فهو أكحل وهي كحلاء).

كَحَّلَ العيْنَ: چاوەکەی کلاویی کرد، کلی تێ ڕادا ٥ دەشگوترێ: (كَحَّلَ الرجلَ).

إكْتَحَلَت المرأةُ: ئافرەتەکە کلی کردە چاوی ٥ دەشگوترێ: (ما إكتحلت عيني بك) واتە: تۆم نەدیوە ٥ (ما إكتحلت عيني بغمض) واتە: نەنوستوم.

تَكَحَّلَت المرأةُ: ئافرەتەکە کلی کردە چاوی.

الأكْحَلُ: دەمارێکە لەناوەڕاستی قۆڵ دایە خوێنی لێوە دەردەهێندرێ یان لێیەوە دەکرێتە ناو جەستە.

الكحّالُ: کەسێك چاوەکانی بەکل دەرمان دەکا.

الكُحْلُ: هەرشتێك بکرێتە ناو چاوەوە بۆ مەبەستی دەرمانو شلەمەنی نەبێ وەکوو کلو شتی وا.

الكَحْلاءُ: ئافرەتی زۆر چاو ڕەش ٥ یان چاوێك وا بنوێنێ کە کلی تێکراوە ٥ مەڕی چاوڕەشو سپی، چاو بەڵەك زبانی ڕەشەوڵاخ ٥ ڕوەکێکی تەمەندرێژە بەسەر زەوی دا بڵاو دەبێتەوە، لە باشوری ئەوروپاو وڵاتانی حەوزی دەریای سپی دەڕوێ، توکنو چقلاوییە، گەڵاکانی درێژو گوڵەکەی شینە، بەروبوومی لەشێوەی بوندوق دایە، گوێزێکی ڕەنگ سووری هەیە، مادەیەکی ڕەنگاوڕەنگی لێ دەردەهێندرێو لەجۆری (البوغلص)ە ٥ هەروا ناوە بۆ جۆرە ماسییەك لە پێڕی (الأسيورية).

الكُحْلَةُ: ڕوەکێکی گیایی ساڵانەی بەتەمەنە، لەشوێنی ئاو و هەوا

مامناوەندیـــدا دەڕوێ ٥ توکنـــە ٥ گـوڵێکی ڕەنـگ پرتـەقاڵی هەیـە ٥ (ك: أكاحل).

الكُحْلىَ: کەسێك کـل دروسـت بکـا ٥ ڕەنگی شینی مەیلەو ڕەش.

الكُحُولُ: شـلەمەنییەکی بـێ ڕەنگـە ٥ بـۆنێکی تایبـەتی هەیـە لـە گـۆڕانی شەگرو شتی وا دروست دەکرێ، ئەو خۆی ڕۆحی شەرابە.

مقياس الكحول: ئامێرێکە ئەنـدازەی چـەندییەتی کحـولی نـاو ئـاوی پـێ مەزەندە دەکرێ.

الكحـولي: هەرشـتێك مـادەی کحـولی تێدا بێ.

الكَحيـلُ: جۆرێکـە لـە نـەوت ڕەش و ڕونە حوشتری پێ چەور دەکرێ.

المِكحـالان: دوو ئێـسقانن بـەدیوی ناوەوەی باسکەوە دەردەکەون.

المِكحالُ: کلچیوك.

المِكْحَلُ: بەمانا (المِكحال) دێ.

المُكْحُلَةُ: کلدان، ئەو تورمکەیـەی کلی تی دەکرێ ٥ (ك: مكاحِل).

كَحْلَلَ المركبَ كَحْلَلَةً: بـە کوحـولو شتی وا تێکەڵەکەی حەل کرد.

كَـحَّ الرجـلُ كحّـاً: پیاوەکـە خـەوی لێ کەوتو پرخەی دێ.

كَحِّ كَحِّ: بۆ وازهێنانی منداڵە لەشتێك کەناتەوێ دەستی بگاتێ.

الكِحْيا: کوێخا.

كَـدَأَ النَّبـتُ كَـدْءاً وكُـدُوءاً: ڕوەکەکـە سـەرما لێـی داو کـردی بەشـێوەی لبـاد بەسەر زەوییەوە گەمڕە گەمڕەی کرد.

كَدَءَ النبتُ: ڕوەکەکە تینوی بوو دەرنـگ پێگەیی.

كَـدَأَ الـبردُ الـزرعَ: سـەرما کـشتوکاڵە ڕواوەکەی بەپاش دا بـردەوە نەیهێـشت خێرا پێ بگا.

كَدَّأَ البردُ الزرعَ تَكدِئَةً: بەمانا (كَدَأَهُ) دێ.

الكادِئَـةُ: دەگـوتریٰ: (أرض كادئـة) زەوییەکـە درەنـگ کـشتوکاڵ پـێ دەگەیەنێ.

الكَدْبُ: سپیایی نینۆکی منداڵ.

الكَـدِبُ: بـەمانا (الكَـدْبُ) دێ ٥ (دم كَدْبٌ): خوێنێکی تازە ڕژاو.

المَكدُوبَةُ من النساء: ئافرەتی سپی پێـست کـە سـپایەتیەکەی صـافو جوان بێ.

كَـدَحَ في العمـل كَـدْحاً: کۆشـشی کـردو هەوڵی دا.

كَـدَحَ لنفسه: کـاری چـاك یـان خراپـی کرد.

كَـدَحَ لِعَيالِـه: کاسبی بـۆ مـاڵو منـداڵی خۆی کرد بەزەحمەتو ناڕەحەتی.

كَدَحَت الـريحُ: ڕەشـەبا زیـخو بـەردە وردەی هاوێشت.

كَدَحَ باسنانه: بەددان گەستی.

كَدَحَ وجْهَ فلان: دەمو چاوی فلانی ڕوشاند ◊ یان کارێکی ناشیرینی لەگەڵ کرد.

كَدَحَ وَجْهَ الأمْرَ: ڕوخساری کارەکەی شێواند.

كَدَحَ راسَهُ بالمشط: سەری بەشانە کرد، قژەکانی بەشانە لێك جیاکردنەوە.

كَدَحَ الجلدَ: پێستەکە کرژ هەڵاتو کرێژاوی بوو.

إكْتَدَحَ لعَياله: کاسبی بۆ ماڵو منداڵی خۆی کرد.

تَكَدَّحَ الجِلْدُ: پێستەکە ڕوشا.

الكَدْحُ: هەر شوێنکەو ڕوشانێك بەهۆی گەستنو لێخشانەوە بێ.

كَدَّ فلان كَدّاً: فلانکەس توندو تیژی کرد لەکارەکەی دا زۆری ئیلحاح کرد بۆ وەدەستهێنانی شتەکە ◊ هەوڵی بژێوی دا.

كَدَّ فلاناً: ئیلحاحی زۆری لەفلان کرد بۆئەو کارەی دەخرێتە ئەستۆی.

كَدَّ راسَهُ: سەری بەشانە کرد ◊ قژەکانی خۆی بەشانە خاو کردنەوە.

كَدَّ جلدَهُ بالأظفار: پێستی خۆی بەنینۆك خوراند ◊ زۆری خوراند.

كَدَّ الشَّيْئَ: بەدەستی خۆی شتەکەی دارنی.

اكَدَّ: دەستی قوچاندو بەخیلو ڕژد بوو.

كادَّهُ: زاڵ بوو بەسەری دا.

إكْتَدَّ: ڕژدو چروك بوو.

إكْتَدَّ فلاناً: داوای لە فلان کرد بۆ ماڵو منداڵی خۆی هەوڵ بدا.

إكْتَدَّ الشَّيْئَ: شتەکەی بەدەستی خۆی دارنی.

إسْتَكَدَّهُ:

اكداد: وەجبە وەجبەو کۆمەڵ کۆمەڵ ◊ دەگوترێ: (رايت القومَ أكداداً) هەروا دەگوترێ: (قوم أكداد) گەلو نەتەوەیەکی گورجو گۆڵو چوستو چالاکن.

الكُدادَةُ: بنکڕ کە بەبنکی مەنجەڵەوە ڕەق دەبێتەوە ◊ خڵتەو پڵتەی ڕۆنی قاڵ کراو.

الكَدودُ: پیاوێك بەناڕەحەتی کولەمەرگی پێداویستی ژیانی بۆ دەستەبەر ببێ.

الكديد: زەوی پتەو و ڕەق ◊ زەوییەك بەهۆی زۆر پێدا ڕۆیشتنی ولاخو ئاژەڵەوە گڵەکەی بووبێتە خۆڵەپەتە ◊ خوێی هاڕاو ◊ دۆڵی پانو پۆڕ، دۆپو چاڵی پان لە ناوزەوی دا.

المِكَدُّ: شانە.

المكدود: كەسێك تێشكابێ و بەسەری دا زاڵ بووبن.

كَدَرَ الماءَ ونحوه كَدْراً: ئاوەكەی ڕشت.

كَدِرَ الماءُ كَدَراً: ئاوەكە لێڵ بوو ◊ (فهو كدِرٌ) ◊

كَدِرَ عيشهُ وكدِرَت نفسهُ: ژیانی تاڵ بوو دڵی ناخۆش بوو.

كَدِرَ اللونُ: ڕەنگەكە مەیلەو ڕەش بوو (فهو أكدر وهي كدراء).

كَدَرَ الماءُ كدارةً وكدورةً: بەمانا (كَدِرَ) دێ ◊ دەشگوترێ: (كَدَرَ عيشهُ وكَدَرَ نفسهُ).

كَدَّرَ الماءَ: ئاوەكەی لێڵ كرد.

كَدَّرَ فلاناً: فلانكەسی غەمبار كرد.

إنكَدَرَ في سيره: لە ڕۆیشتن دا پەلەی كرد.

إنْكَدَرَ عليه القوم: خەڵكەكە بەسەری دا هەڵڕژان، گەلە كۆمەكەیان لێ كرد.

إنْكَدَرَت النجومُ: ئەستێرەكان لێڵ بوون و ڕوناكیان نەما ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا النُّجُومُ انكَدَرَتْ﴾.

تكادرت العينُ في الشَّيْئ: چاوەكە بەردەوام لەشتەكەی ڕوانی.

تَكَدَّرَ الماءُ: بەمانا (كَدَرَ) دێ ◊ دەشگوترێ: (تَكَدَّرت عيشه).

إكْدَرَّ اللونُ: بەمانا (كَدُرَ) دێ.

الأكدَرُ: لافاوێك ڕوی زەوی بماڵێ ◊ (بنات أكدر) كەرمكێوی.

الكُدارَةُ: ڕەشایی بنكی مەنجەڵ ◊ ڕەشایی بنی مەنجەڵ.

الكُدْرَةُ: ڕەنگی مەیلەو ڕەش.

الكَدَرَةُ من الحوض: قوڕەلیتەی بنكی حەوز، یان قەوزەی سەر حەوز ◊ تەپوتۆزێك بەسەپ بەرپابێ.

الكُدْرِيُّ: تەنكە هەور ◊ جۆرێكە لەباڵندە وەكوو قەتێ وایە، ڕەنگ تەپوتۆزاوی پشت بەڵەك و گەردن زەرد.

كَدَسَ الحصيدَ والتَّمرَ والدراهم كَدساً: گیا دوراوەكە، یان خورماكە یان دیرهەمەكانی كۆمەڵ كۆمەڵ كرد.

كَدَسَ الخيلُ: ئەسپەكان خڕبوونەوە لە ڕۆیشتنیان دا هەندێكیان سواری هەندێكیان بوون.

كَدَسَتِ الدَّابَّةُ وغيرها كدساً وكداساً: ولاخەكە پڕماندی.

كَدَسَ به الأرضَ كَدْساً: خستی و بەزەوی دا دا.

تكادَسَ الشجرُ: درەختەكە تێكهاڵاو كۆبۆوە.

تَكَدَّستِ الخيلُ: ئەسپەكان لە ڕۆیشتن دا خڕبوونەوەو سواری یەكتربوون

(وا پاڵیان لێکدا دەتگوت جوونە سەر پشتی یەکتر).

تَكَدَّس فلان: فلانکەس شانی هەڵتەکاندنو لەکاتی ڕۆیشتن دا بەرەو پێشەوەی جوڵاندن ◊ لەدواوە فلانکەس پاڵی پێوە نراو کەوت.

تَكَدَّسَ الفرسُ: ئەسپەکە ڕۆیی وەکوو نەوە باری قورس بێ.

الكُدَاسُ: خەرمانی دانەوێڵەی پاککراو ◊ چاڵە بەفر ◊ بەفری کۆکراوە ◊ پرمینو پشمینی ئاژەڵو وڵاخ.

الكُدْسُ: کۆکراوەی هەموو شتێك وەکوو خەرمانی گەنمی سورکراو ◊ خورمای کراو بەموشتاخ ◊ دیرهەمی کۆمەڵ کراو، لبی کۆمەڵ بوو ◊ (ك: أكداس).

كَدَشَ من فلان كَدْشاً: هەوڵی داو فێڵی کرد.

كَدَشَ من فلان شيئاً: شتێکی لە فلانەوە پێکەبی.

كَدَشَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەددان قرتاند، بڕی.

كَدَشَ الإبلَ: حوشترەکانی بەخێرایی لێخوڕین، دەری کردن.

اكْدَشَ بخبر: بەشێکی لەهەواڵەکە بلاو کردەوە.

اكْدَشْ من فلان شَيئاً: شتێکی لە فلان جنگ کەوت.

إكْتَدَشَ من فلان شيئاً: بەمانا (أكدَشَ) دێ.

تَكَدَّشَ فلان: فلانکەس لەدواوە پاڵی پێوە نراو کەوت.

الكَدْشُ: بڕین.

الكَدَّاشُ: سولکەری بەویرە ویرِ کە زۆر ئیلحاح بکا ◊ پیاوێك زۆر هەوڵی ئیش کردن بدا.

الكَدْشَةُ: نەخۆشی ◊ دەگوترێ: (ما بە كَدْشَة) هیچ نەخۆشییەکی پێوە نیە.

الكَدِيشُ: ئەسپی ناڕەسەن پیاوی گێل.

اكْدَفَت الدابةُ: ولاخەکە دەنگی سمی هات.

الكَدْفَةُ: تەپەی قاچ کەلەزەوی دەدا ◊ یان دەنگێك ببیسی و شوێنەکەی نەبینی.

كَدَمَ فلاناً: كَدْماً: بەگەستنو شتی وا شوێنکەی لەفلان کرد، بریندار کرد ◊ گۆشتی جەستەی پواند ◊ (فهو كَدَّام وكدوم).

كَدَمَ الصيدَ: نێچیرەکەی دەرپەڕاندو هەوڵی زۆری دا بیگرێ ◊ هەوڵی شتێکی دا کەدەست ناکەوێ.

أُكْدِمَ الأسيرُ: دیلەکە پەلبەست کرا.

تكادم الفرسان: ئەسپەکان یەکتریان گەست قەپاڵیان لەیەکتر گرت.

الكُـدام: پیـاوی پـیر ◊ بنـك‌و بنکـی گژوگیای پانەوەبوو بەسـەر زەوی دا کـەبارانی لێ بـدا وەخـۆی بکـەوێ‌و دەرکـــــەوێ ◊ هـــــەوکردن‌و ئەســتوربوونی پێـسته لەهەنـــدی شـــۆنی‌و پـــەڕو گـــەرم دەکـــەن‌و دەیخەنـــە ســەری بۆنـــەوەی ئـازاری نەمێنێ.

الكُدامَةُ: بـەرزەئاخوڕ، پـاش ئـاخوڕ، بەرماوەی خۆراك ◊ دەگوترێ: (بقي مـــن مرعانـــا كدامـــة) پاوانەکـەمان هـــەمووی خـــوراوە بـــەس پـــچك‌و بنکـــڕی مـــاوە، ئاژەڵـــەکان بـــەددان هەڵی دەپچڕن‌و پێی تێر ناخۆن.

الكَدْمُ: شوێنکەی گەستن: هـەوکردن‌و گۆڕانی ژێر پێستە بەهۆی زەبرێك.

الكَدَمُ: بەمانا (الكَدْمُ) دێ.

الكَدْمَةُ: داخکردن‌و شوێنکە لێ کردن ◊ دەگـوترێ: (مـــا بـــالبعير كَدْمَـــة) حوشترەکە داخی پێوە نیە.

المُكْدَمُ: حەبلی گشت بادراو ◊ بـەڕەو جەوالّی توندچنراو قوماشی ڕەختە ◊ پیالّـەو سـوراحی کـە شوشـەکەیان ئەستوور بێ.

الكَدْمِيوم: عونصورێکی فلزیيە سپی‌و ورشەدارە.

كَـدَنَ بثوبـه كَدْناً: قوماشـەکەی کـردە پشتێن‌و خۆی پێ بەست.

كَدِنَ كَدَناً: بوو بـەخاوەن گۆشـت‌و بـەزو هێزو توانا ◊ پتەو و ڕەق بوو.

كَدِنَ النبات: ڕوەکەکە پەڵ‌و پۆی خوراو لاسکە ئەستوورەکەی ماوە.

كَـــوْدَن فِي مـــشيه: بەهێواشـــی‌و بەتەمبەڵی ڕۆیی.

الكِدانُ: حەبلێکە دەبەستێ بەئەڵقەی ناوەڕاسـتی دۆڵـچەکەوە بۆنـــەوەی ڕاست بچێتە خوار بۆ ناوبیرەکە.

الكَدَانَـــة: عەبـبـــداریی ◊ خراپـــی ◊ دەگوترێ: (ما ابين الكدانة فيه).

الكَـدْنُ: نـــەو قوماشـــەی بەکـــەژاوەدا دەدرێ ◊ بارگەنـــــــە ◊ جـــــۆرە بارگەنەیەکـــە بـــۆ ئـــافرەت ڕێـــك دەخرێ سواری بێ.

الكَـــدِنُ: (كَـــدِنُ النبـــات) لاســـك‌و ئەستوراییی بنکی ڕوەك.

الكُدْنَة: گۆشت‌و بـەزی زۆر (قەڵـەوی) دەگوترێ: (رجل ذو كُدْنة) پیاوێکە قەڵەو و کەتەیە.

الكَوْدَنُ: ئەسپی نارەسەن ◊ عەبـبـدار ◊ هێسترێ خراپ‌و نارەسەن.

كَدَهَ الشَّيْئَ كَدْهاً: شتەکەی شکاند.

كَـــدَهَ الحَجَـرُ ونحـوه فلانـاً: بەردەکـە لەفلانکەس کەوت‌و شوێنکەی باشی لێ کرد.

اكدَهَهُ العملُ: کارکردن ماندوی کرد.

كَدَّهَهُ: بەمانا (كَدَهَهُ) دێ.

تَكَدَّهَ الشَّيْئُ: شتەکە شکا.

كَدَتِ الأرض كَدْواً وكدواً: زەویيەکە ڕوەکەکانی بەسستی گەشەدەکەن.

كَدا الزَّرعُ وغيرهُ: کشتوکاڵەکە باش نەڕواوە.

كَدا البَرْدُ الزرعَ: سەرماو سۆڵەکە کشتوکاڵەکەی بەپاش دا گێڕایەوە نەیهێشت گەشە بکا.

كدا الشَّيْئَ كِداءً: شتەکەی مەنع کردو بڕی.

كدا وجهَهُ كَدْواً: دەمو چاوی ڕوشاند.

كَدِيَ بالعظم كَدّاً: ئێسقانی لەقورگی گیرا.

كَدِيَ الفصيلُ: بێچوەکە شیری خواردو ناوسکی داوەشا.

كَدِيَ الكلبُ: سەگەکە ئێسقانی لەقورگی گیرا.

الكادي: ئاوی مەند ئاوێك بەهێواشی بڕوا ٥ ئاوی درەختێکە لەپێڕی (البندانية) شێوەی لەدرەختی خورما دەچێو وەڵێ بەئەندازەی ئەو بەرز نابێتەوە گەڵاکانی درێژن لەشێوەی شمشێردان نەوڵاتی یەمەنو باشوری کیشوەری ئاسیاو وڵاتی هیندو ئوسترالیا دەڕوێ ٥ لەشوێنی تریش دەڕوێندرێ.

كدي الرجلُ كَدياً: پیاوەکە بەخیلو چروك بوو بەخششی کەم بوو.

كَدِيَ المِسْكُ كدىً: میسکەکە بۆنی نەما (فهو كدٍ وكَدِيّ).

كَدِيَتْ أصابعُه: پەنجەکانی بەهۆی گل دەردانەوە ماندو بوون.

كَدِيَ المَعْدِنُ: کانەکە گەوهەری تێدا دەست نەکەوت.

اكدى الحافِرُ: بیرهەڵکەنەکە گەیشتە تەبارە زەوی پتەو و ناتوانێ چیدی بیرەکە هەڵکەنێ.

اكدى فلان: فلانکەس گەیشتە ساراو چۆڵەوانی ٥ زۆر پارایەوە لە سوالکردن دا ٥ ڕژدو چروك بوو ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَعْطَى قَلِيلًا وَأَكْدَى﴾ ٥ دوای دەوڵەمەندیی هەژارکەوت ٥ نائومێد بوو نەگەیشتە ئامانج.

اكدى المطرُ: بارانەکە کەم بوو.

اكدى المعدِنُ: کانەکە زێڕو گەوهەری تێدا نەدۆزرایەوە.

اكدى الطعامُ: خواردنەکە بێ کەڵك بوو.

اكدى فلاناً عن الشَّيْئ: فلانکەسی لەشتەکە گێڕایەوە.

الكادِية: ناخۆشی ڕۆژگار ٥ جەنگەی سەرما.

الكُدى: ساراو چۆڵەوانی.

الكَدَاةُ: هەر گڵو خۆڵو شتی وا خڕ کرابێتەوە کۆمەڵ کرابێ.

الكُدايَةُ: بەمانا (الكداةُ) دێ.

الكُدْيَةُ: زەوی سەخت‌و پتەو یان شاخ‌و بەردەڵان کەپاچ‌و قوڵینگە کاری تێ نەکەن ◊ پیشەی سوالکەری وبڕە وبڕکەر.

كَدَبَ كَدَباً وكِدْباً: درۆی کرد ◊ هەواڵێکی دا پێچەوانەی ڕوداو بوو ◊ هەڵەی کرد ◊ گومانەکەی ڕاست دەرنەچوو.

كَدَبَ الشَّيْءُ: شتەکە وادەرنەچوو کە چاوەڕوان دەکرا ◊ دەگوترێ: (كَدَبَ البرقُ والطمعُ) هەورە بروسکەکە بارانی بەدواوە نەبوو وەکوو چاوەڕوان دەکرا.

كَدَبَ فلاناً: هەواڵی درۆی بەفلانکەس ڕاگەیاند.

كَدَبَتْ فلاناً نَفْسُهُ: نەفسی فلانکەس ئامانج‌و هیوای گەورەو دووری پێ ڕاگەیاندو هەڵی خەڵەتاند.

كَدَبَتْهُ عينُه: چاوی فلانکەس شتی ناڕاستی نیشان خاوەنی دا.

اكْدَبَهُ: بەدرۆزنی هاتەبەرچاو ◊ درۆکانی دەرخستن هەڵینا بۆ درۆکردن.

كاذَبْتُ فلاناً مكاذَبَةً: من فلانم بەدرۆخستەوەو نەویش منی بەدرۆخستەوە.

كَذَّبَ بالأمر تكذيباً: کارەکەی بەناڕاست لەقەڵەم داو دژی وەستا.

كَذَّبَ عن امر لرادَهُ: دژی وێستی ئەو وەستاو ئەو کارەی ئەو وێستی، ئەم ئەنجامی نەدا.

حَمَلَ عليه فما كَذَّبَ: هێرشی بۆ بردو نەگەڕایەوەو نەترسا.

كَذَّبَ السلاحُ: سیلاحەکە نەتەقی‌و پوچ بۆوە، گوللەکەی نەهاوێشت ◊ دەشگوترێ: (ما كَذَّبَ أن فعل كذا) هیچ نەوەستاو پەلاماری کارەکەی دا.

كَذَّبَ فلاناً: درۆی پاڵ فلان داو بەدرۆزنی لەقەڵەم دا یان بە فلانکەسی گوت درۆت کرد.

تكاذبوا: خەڵکەکە هەندێکیان هەندێکیان بەدرۆخستەوە.

تَكَذَّبَ: بەزۆرەملێ درۆی بەسەر خۆی دا هێنا.

تَكَذَّبَ فلاناً و عليه: پێی وابوو فلانکەس درۆزنە.

الأكذوبة: هەواڵی درۆ ◊ (ك: أكاذيب).

التكاذيبُ: تكاذيب العرب: ئەفسانەی عەرەب‌و چیرۆك‌و خورافاتەکانیان.

الكَاذِبَةُ: درۆ ◊ (ئیسمەو لەشوێنی جاوگ دادەنرێ، دەروون‌و نەفس) ◊ (ك: كواذيب).

الكَذِبُ: درۆ (پێچەوانەی ڕاستی).

الكَذْبَةُ: یەکجار درۆکردن (درۆیەك).

كَذْبَـةُ نيـسان: دروّی یەکـەم رۆژی مانگی نیسان.

الكـذّابُ: زۆر درۆزن ٥ (جوهر كـذاب) گەوهەری ساختەو ناعەصل.

الكَذُوبُ: بەمانا (الكذّابُ) دێ.

كَذَّ الشَّيْئُ كَذّاً: زبرو ڕەق بوو.

اكَـذَّ القـومُ: خەڵکەکـە کەوتنـە نـاو بـەردەڵانی کونکونو بـەردە زڕوێو شوێنی وا.

الكَـذّانُ: بـــەردێ گـــڕوێو زڕوێو کونکون.

اكذى الشَّيْئُ: شتەکە سورهەڵگەڕا.

اكذى الرجلُ: پیاوەکە لەخەجاڵەتی دا ڕەنگی سـورهەڵگەڕا ٥ یـان لەترسـا ڕەنگی زەرد بوو.

الكـاذي: سـور ٥ ڕۆنێکـی بۆنخـۆش‌و عەتراوییـە لـە گـوڵی (الكـــاذی) دروســت دەکـــرێ ٥ درەختێکـــی گەورەیـە لـەپێڕی (الكاذیـــة)یـە ٥ گوڵەکەی بۆنێکی خۆشی هەیە.

كـذا: لێکـدراوە لـە دوو وشـە ٥ (كـاف التشبیه) و (ذا) کە (ئیسم ئیشارە بێ) ٥ بەمانا (هەروا) دێ ٥ دەگوترێ: (علمت علیاً فاضلاً وأخاه كـذا) وادەزانم عـەلی پیـاوێکی گـەورەو ڕێـزدارە براکەشـی هەروا ٥ وادەبێ (ها)ی ئاگادار کردنەوە دەکەوێتـە پێـشەوەی وشـەکە دەبێتـە (هكذا) ٥ قورئان دەفـەرموێ: ﴿أَهَكَـذَا عَرْشُكِ﴾.

كَرَبَ فلان كَرْباً: فلانکـەس کـشت‌و کـاڵی لـە زەوی بێئـاوو بـێ درەخـت دا کـرد، وشکەسـاڵی بنکـی لقـە خورماکـانی لێ کـردەوە ٥ خورمـای لـە لقـەبڕاوەکان لێ کردەوە.

كَرَبَ الشَّيْئُ كروباً: شتەکە نزیک بۆوە.

كَرَبَـت الـشمسُ للمغيـب: خـــۆر لەئاوابوون نزیک بۆوە.

كَـرَبَ: نزیکـە، دەگـوترێ: (كَـرَبَ يفعـل كذا) نزیکە ئەوە بکا ٥ (كَرَبَ أن يفعل) نزیکە ئەوە ئەو کارە بکا.

كَرَبَ فلاناً الأمرُ والغمّ: کارەکـە، غـەم‌و ناڕەحەتییەکـە لەسـەر فلانکـەس زۆر قورس بوو.

كَـرَبَ الحَبْلَ وغَيرَهُ كَرْباً: حەبلەکـەی گشت بادا، توندی کرد.

كَرَبَ الأرضَ كَرْباً وكِراباً: زەوییەکـەی بۆ کـشت‌وکاڵ تێـدا ڕوانـدن هەڵـەوگێڕ کرد، کێڵایەوە.

كَـرَبَ الـدَّلْوَ: حـەبلی ناوەڕاسـتی بـۆ دۆڵچەکە دروست کرد.

اكرَبَ الرجلُ: پیاوەکە بازی دا.

اكرَبَ الدَّلْوَ: بەمانا (كربها) دێ.

إكْتَرَبَ لكذا: غەمی بۆ ئەوە خوارد.

الكِـراب: ڕێـڕەوی ئـاو، بـۆری ئـاو ٥ جۆگەی ئاو.

الكُرابَةُ: ئەو بۆڵو دەنکە خورمایەیە کە لەلقی بڕاوی دارخورما لێ دەکرێتەوە ◊ لقە خورماکە دەبڕدرێو خورمای پێوەن.

الكُرَبُ: بنکی لقی دارخورما کە وشک دەبێو لێ دەکرێتەوە ◊ حەبلێك کەلەناوەڕاستی دۆڵچە دەخرێ بۆئەوەی دۆڵچەکە قایم بێو خۆبگرێ بۆ کارپێکردن.

الكَرْبُ: غەمو خەفەت کەدڵ تەنگ دەکەن.

الكُرْبَةُ: بەمانا (الكَرْبُ) دێ.

الكَرْبَةُ: کونی بچکۆلەی خێمە کە کۆڵەکەی تێدەکرێ.

الكروبيون: ئەو فریشتانەی نزیك بارمگای ئەقدەسن ◊ کە جوبرائیلو میکائیلو ئیسرافیل لەوانن.

الكريب: غەمبار ◊ گرێی قەفەژاڕ ◊ تیرۆکی نانکەر ◊ زەوی کە ئاو و درەختی تێدا نەبێ.

المِكرَبُ: خاکەنازو پێمەڕە.

المُكْرَبُ من المفاصل: جومژگە کە زۆری ڕەگ تێدابن ◊ هەرشتێك پتەو بێ لەحەبل یان دیوار یان جومژگە.

الكُرْياجُ: قەمچی.

كَربسَ الرجل: پیاوەکە بەشێوەیەك ڕۆیی وەکوو پێوەند کرابێ ئاوا.

تكرپَسَ من ظهر فرسه: لەسەر پشتی ولاخەکەی کەوتە خوار.

الكِرْياسُ: پۆشاکی ئەستورو ڕەختە کەلە لۆکە دروستکرابێ.

كَرْبَشَ الرجلُ: پیاوەکە بەشێوەی پێوەند لەپێ ڕۆیشت ◊ قاچی جوتکردن بۆ بازدان.

كَرْبَشَ: شتەکەی گرتو بەستی.

تَكَرْبَشَ الجِلدُ: پێستەکە گرژبوو وێکهاتەوە.

كَرْبَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی تێکەڵ کرد.

كَرْبَلَ فلان: فلانکەس بەناوقوڕدا ڕۆیی ◊ دەشگوترێ: (جاء يمشي مكربلاً) هات دەتگوت بەناو قوڕدا دەڕوا ◊ چووە ناو ئاوەوە.

الكِرْبالُ: ئەو ئامێرەیە هەلاج لۆکەی پێ شی دەکاتەوە ◊ (ك: كرابيل).

الكَرْبَلَةُ: شلەپەتەیەکە لەقاچ دا ◊ لەزانیاری ڕەگناسی دا بریتییە لە ئەندامی مێیایەتی گوڵ.

الكريون: عونصورێکی (نافلزیة) لەسەر ڕوی زۆر شتی جیا دەردەکەوێ.

الكريت: (سنة كريت) سالێکی تەواو بێ زیادو کەم ◊ دەشگوترێ: (شهر كريت، أسبوع كريت، ويوم كريت).

كَرَثَهُ الأمرُ وغيرهُ كرثاً: شتەكەی لەسەر قورس بوو ◊ تەواو پێیەوە ماندو بوو ◊ (فهو كارث).

اكْرَثَهُ الأمرُ وغيره: بەمانا (كَرَثَهُ) دێ.

إكترثَ له: بۆی غەمبار بوو، خەفەتی بۆ خوارد ◊ دەگوترێ: (ما اكتَرِث له) گرنگی پێ نادەم خەمی بۆ ناخۆم ◊ (رأراك لا تكتَرِث لذلك) دەتبینم گرنگی بەوە نادەی و خەمی بۆ ناخۆی ◊ جەو جۆلی بۆناكەی ◊ بەزۆری لەسیاقی نەفی دا بەكاردێ.

الكارثة: بەلای گەورە ◊ (ك: كوارث) ◊ دەگوترێ: (كرثه الكوارث) بەلای رۆژگار خستویانەتە دڵەڕاوكێوە.

الكُراثُ: ڕوەكێكی تەمەندرێژە لەپێڕی (الزنبقية)یە بنكی وەكوو سەلكی پیاز وایە ◊ گەلای درێژو شكاوە بەملاو بەولای خۆیدا شۆڕدەكاتەوە لەناوەڕاستی دا نێركێك دەردەكا گوڵی زۆر دەگرێ و بۆنی خۆشی هەیە ◊ جەند جۆرێكی هەیە (الكراث المصري، كراث المائدة، كراث الشامي).

كَرِجَ الشَّيْئُ كَرَجاً: شتەكە كەڕوی هەڵێنا ◊ دەگوترێ: (كَرِجَ الخبزُ) نانەكە كەڕوی سەركەوت.

الكُرَجُ: ئەسپەدارینە بۆ یاری منداڵ.

كَرَدَهُ كَرْداً: دەری كرد ◊ مەنعی كرد.

الكَرْدُ: بنكی مل، لای خواروی مل.

الكُرْدُ: نەتەوەی كورد، نەتەوەیەكە لەبانوێكی پانو پۆڕدا لەناسیای ناوەڕاست دا دەژین و ولاتەكەیان بەسەر ولاتی ئێران و توركیاو عێراق و سوریادا دابەشكراوە.

چل ملیۆن كوردین لەرووی ناسیادا كۆنترین میللەت لەناو دونیادا وەحشی نیستعمار بەسەریان زاڵە ژێردەستەو یەخسیر ژیانیان تاڵە

الكِرديدُ: پارچەو پاشماوە لەبنكی سەبەتەی خورمادا ◊ پوشە خورما.

كَرْدَسَ القائدُ الخيلَ او الجيشَ: سەرلەشكرەكە ئەسپ سوارەكانی یان سوپاكەی پۆل پۆل كرد.

تكردَسَ الرجلُ: پیاوەكە وێكهاتەوەو چووەوە بەیەك دا.

الكُرْدُوسُ: هەر ئێسقانێك گەورەو تەواو بێ ◊ سەری ئێسقانێك مۆخی هەبێ ◊ هەردوو ئێسقانێك لەجومزگەدا بەیەك بگەن ◊ وەكوو ئێسقانی شان و ئەژنۆ و سمت ◊ (ك: كراديس).

الكردوسة: كۆمەڵێكی زۆر گەورە لە ئەسپ و لەسوپا.

الكِـــردانُ: ملەوانكـــە ◊ لـــەبواری مۆسیقادا مەقامی ڕەستە.

الكردون: پشتێن‌و سیاج‌و شورا.

الكردينـال: یەکێکـە لـە مالـەکان‌و حـەبرو پیـاوە ئاینییـەکانی هـاوەڵی پاپـاو ڕاوێـژکارەکانی ◊ کـە ئـەوان مافی ئەوەیان هەیە پاپـا هەڵبـژێرن ◊ (ك: كرادلة).

كَـرَّ الرجلُ او الفرسُ كريـراً: پیاوەکـە نیخە نیخی لەسنگی هات.

كَـرَّ فـلانٌ كـروراً: پیاوەکـە گەڕایـەوە ◊ دەگـوترێ: (كَـرَّ الفـارس) سـوارەکە گەڕایـەوە‌و هەڵمـەتی بـردەوە بۆسـەر دوژمن.

كَـرَّ الشَّيْئَ كَرّاً: شـتەکەی ڕەت کـردەوە گێڕایەوە.

كَـرَّ الليـلُ والنهـارُ: شـەو و ڕۆژ یـەک بەدوایـەک دا گەڕانـەوە‌و دووبـارە بوونەوە.

كَرَّ على العدوّ: هێرشی بردەسەر دوژمن.

كَرَّ عنه: لێی گەڕایەوە.

كَرَّ عليه الحديثَ: قسەکەی سەرلەنوێ بۆ کردو بۆی دووبارە کردەوە.

كَـرَّرَ الـشَّيْئَ تكريـراً وتِكـراراً: جاردواجـار شـتەکەی بـۆ دووبـارە کردەوە.

تَكَرَّرَ عليه كذا: جاردواجار ئەوەی بـۆ دووبارەکردەوە.

الكَـرُّ: هەڵمـەت بـردن‌و پـەلاماردان پێـچەوانەی (الفَرّ) ◊ هـەروا نـاوە بـۆ حـــەبلێك لـــە لیفـــی خورمـــا دروســتکراوە پێـــی ســـەردەکەون بۆســـەر دارخورمـــا ◊ حـــەبلی بەستنەوەو شتی وای کەشتییە.

الكُرُّ: ئـامێرێکی پێوانـەی دانەوێڵەیـە وەکوو قسناغ ◊ ئەندازەکەی شەست قەفیز یان چل ئیردەبە.

الكـــرَّةُ: گەڕانـــەوە ◊ ســـەرلەنوێ زیندوبوونـــەوە ◊ هێـرش بۆســەر دوژمن لەشەڕدا ◊ بەیانی‌و ئێوارە ◊ زینـدو بوونـەوەی مـەخلوقات سـەر لەنوێ دوای هەستانی قیامەت.

الكريرُ: پەڵەیەکە لەتەپوتۆز تووشی قورگ دەبێ.

المَكَـرُّ: شـوێنی جـەنگ، گۆڕەپـانی جەنگ.

المِكَـرُّ: دەگـوترێ: (فـرس مِكـرّ مِفَـرّ) ئەسـپێکی ڕەسـەن‌و ڕاهێنـراوە بـۆ هەڵمەت بردن‌و پاشەکشەکردن سەر نەرم‌و هەوسار خۆشە، جوان دەڕواو دێتەوە.

كَرَزَ كروزاً: چـووە ژوور، چـووە نـاوەوە ◊ خۆی لە پەناپەسێوو ئەشکەوت‌و شتی وادا حەشار دا.

كَرَزَ إليه: پەنای بـۆلابرد ◊ مـەیلی ئـەوی کرد.

كارَزَهُ: ڕۆیی‌و لەبەری هەڵات.

كارَزَ عن فلان: لەبەر فلان هەڵات.

كارَزَ الى المكان: خۆی كوتا بۆ شوێنەكەو خۆی تێدا حەشار دا.

كارز في المكان: لەشوێنەكەدا خۆی حەشار دا.

كارزَ الى ثقة من إخوان ومال: پەنای بردە بەر شتێكی متمانە پێكراو لە برادەر یان لەشتی تر.

كَرَّزَ الصَّقْرَ: چاوی هەڵۆكەی بەست‌و دوری‌و خواردنی دایە بۆنەوەی ژێربارى بكاو ڕام ببێ.

الكُرّازُ: سوراحی‌و دیزە.

الكَرَزُ: دەختێكە بەرێك دەگرێ وەكوو بەرهوق وایە وەڵ بیچمی كەمێ بچوكترە ٥ پێشی دەگوترێ: (كُرَيْز).

الكُرْزُ: هەمبانەو خورجی شوان ٥ جەوالّ ٥ (ك: أكراز).

كَرْزَمَ الرجلُ: پیاوەكە نیومڕۆ شتی خوارد

الكَرْزَمَةُ: ژەمەنانی نیومڕۆ.

كَرِسَ الرجلُ كرْساً: پیاوەكە زانابوو سنگی بڕبوو لە عیلم‌و زانست ٥ (فهو كرِسٌ).

كَرَّسَ الشَّيْئَ: شتەكەی خستە پاڵ یەك‌و لێكی دان.

كَرَّسَ البناءَ: باڵەخانەكەی دامەزراند.

إنْكَرَسَ عليه: خۆی بەسەردا كوشمەڵەكرد.

إنْكَرَسَ في الشَّيْئِ: چووە ناو شتەكەوە بەكۆماوەیی.

تكارَسَ الشَّيْئُ: شتەكان كەوتنە سەر یەك‌و پێكەوە نووسان.

تَكَرَّسَ الشيئُ: بەمانا (تَكَارَسَ) دێ.

تَكَرَّسَ أسُّ البناء: بناغەی باڵەخانەكە پتەو بوو.

الكرّاسَةُ: بەشێك لەكتێب ٥ دەگوترێ: (هذه الكراسة عشر ورقات) ئەم پەڕمگرافە دە وەرەقەیە ٥ (هذا الكتاب عِدَّة كراريس) ئەم كتێبە چەند پەرمگرافێكە ٥ هەروا ناوە بۆ دەستەیەك كاغەزی پێكەوە نووساو و ئامادە كراو بۆ لەسەر نووسین ٥ (ك: كرّاس، وكراريس، وكراسات).

الكِرْياسُ: گەمڕە؛ ئەو گڵۆ ڕیخ‌و زبڵەی لە تەوپلەو ئاغەڵ دا تەبارە دەبەستێ‌و ڕەق دەبێ.

الكِرْساءُ: پارچە زەویەكە درەختی تێدا ڕوابێ‌و لێك نزیك بن‌و ڕەگ‌و ڕیشاڵیان تێك هاڵابێ.

الكرسي: تەخت‌و تاراج، عەرش ٥ كورسییەكە لەدارو نایلۆن‌و شتی وا دروست دەكرێ‌و تاكە كەسییە ٥

پلەیەکی زانستییە لەزانکۆداو دەدرێ بە ماموّستایانی زانکۆ ئەوانەی کە پلەیەکی زانستییان هەیە لە زانکۆداو ماوەیەك بەسەر خزمەتیان دا تێپەڕیوە ٥ (ك: كراسي).

المُكَرَّسَةُ من القلائد: ئەو ملوانکە گەوهەرەیە میرەمکانی بەچەند تالّە دەزووەوە هۆنرابنەوەو ناوە ناوە هەموو تالّەکان کرابنە ناوکونی میرۆیەکی گەورەوەو کەوتبێتە نێوان میروە گەوهەرمکانەوە.

كَرسَعَ فلاناً: بەشمشێر لەمەچەکی فلانکەسی دا.

الكُرْسُوعُ: لایەکی مەچەك، ئەو نێسقانەی لە جومزگەدا بەرز بۆتەوە ٥ لەقاچی مەڕدا بریتییە لەو نێسقانە بچکۆلەی لەپشت سمی دایە پێشی دەگوترێ پێچك.

كرسوع القدم: مەچەکی قاچ، باریکایی قاچ (پشت سمی).

المُكَرْسِعُ: قاپ دەرپەڕیو، کەسێك قاپەڕمقەی زۆر دەرچوبنو گۆشت داینەپۆشیبن.

الكُرْسُفُ: لۆکە.

الكُرْسُفِيُّ: جۆرە هەنگوێنێکی سپییە دەڵێی لۆکەیە لە سپییەتیدا.

الكِرْسِنَةُ: گیایەکی سالانەیە لە پێڕی (القرنية)یە بۆ سود وەرگرتن لە دانەوێلەکەی دەڕوێندرێو دەکرێ بە نالیکی ڕمشەوڵاخ ڕمنگە (كزن) بێ.

كَرِشَ الرجلُ: پیاوەکە مالّو خێزانی زۆر بوو.

كَرِشَ الجلدُ: پێستەکە ناگر گەستیو وێکهاتەوەو چرچ بوو.

كَرَّشَ فلان: فلانکەس دەموچاوی گرژ بوون وێکهاتنەوە ٥ خواردەمەنی گیپەی دروست کرد.

كَرَّشَ اللحمَ: گۆشتەکەی لەناو گیپەدا کوڵاند.

تكَرَّشَ وَجْهُهُ: دەموچاوی وێکهاتنەوە ٥ پێستی ڕوخساری گرژبوو.

تكَرَّشَ الناسُ: خەڵکەکە خڕ بوونەوە.

إسْتَكْرشَ الجدي: کاریلەکە ورگی گەورە بوو لەوەڕی خوارد.

إستَكْرَشَ الوَجْهُ: دەموچاوی گرژبوو وێکهاتەوە.

الأكْرَشُ: ورگ زل ٥ (وهي كرشاء).

الكِرْشُ: جێدانەو ورگو شوێنی مانەوەی خۆراك بۆ ئاژەڵە کاوێژکەرمکان وەکوو مەعیدە بۆ ئادەمیزاد ٥ هەروا ناوە بۆ گیایەکی

لووس لەپێڕی (السعدية)یە لاسك‌و قەدی نەستورەو لەلای خواروی گەلای درێژی هەن بەدرێژایی قەدەکەی، بەرێکی خاکی مەیلەو ڕەشی هەیە ◊ حەصیرو شتی وای لێ دروست دەکرێ لە وڵاتی میصرو شام دەڕوێ ◊ (السّمار) یشی پێ دەگوترێ.

الكَرِشُ: بەمانا (الكِرْشُ) دێ ◊ (كرش الرجل) دەست‌و پێوەندی پیاو و کەسە نزیکەکانی، پیاوە تایبەتییەکانی.

الكَرْشاءُ: قاچێك زۆر گۆشتن بێ‌و قاپەڕەقەی لەگۆشت دا ون بووبێ‌و لەگەڵ پاژنە پێی ڕێك بووبێ‌و پەنجەکانیشی کورت بن.

الكريش: چەندراوێکە لە ناوریشم ڕەنگی ڕەش یان سورە کراس‌و جارەکەو دەسمالّی بۆ نافرەت لێ دروست دەکرێ.

الكُرَيشَةُ: چەندراوێکە لە لۆکەو شتی وا وێك دێتەوەو لێك دەکشێتەوە.

المُكَرَّشَةُ: خواردنێکە وەکوو گیپە وایە.

كَرَعَ في الماء او الإناءِ كَرْعاً وكروعاً: دەمی خستە ناوەکەوەو خواردیەوە قاپ‌و گلاس‌و مشتی بەکارنەهێنا.

كَرَعَت النخلةُ وغيرها: دەرەختە خورماکە هەمیشە ڕەگەکانی لەناو ناودا بوون‌و ناویان لێ نەبڕا ◊ (فهي كارعة).

كَرِعَ الوحشَ وغيره كَرْعا: تیری ناڕاستەی حەیوانە وەحشییەکە کردو باریکایی قاچی هەنگاوت.

كَرِعَتْ الساق كَرَعاً: قاچی باریك بوو ◊ یان پێشەوەی باریك بوو.

كَرِعَ فلان: فلانکەس باریکایی قاچی ژانی کرد.

اكْرَعَ القومُ: خەڵکەکە باریکایی قاچی وڵاخەکەیان هەنگاوت.

تَكَرَّعَ: لەکاتی دەستنوێژ شتن دا باریکایی قاچیشی شت.

الكُراعُ من الإنسان: نێوان نەژنۆو قاپەڕەقەیە خوار ئەژنۆی تا جومژگەی قاچی ◊ لەئاژەڵ دا بە باریکایی قاچی دەگوترێ، ئەو شوێنەی هیچ گۆشتی پێوە نیە ◊ هەروا ناوە بۆ کۆمەڵێك ئەسپ‌و سیلاح بەیەکەوە.

الكُراعِيُّ: سەلك و پێچك فرۆش ◊ (سەروبێ فرۆش).

الكَرَعُ: ئاوی باران کە ڕاستەوخۆ دەمی تێبخرێ‌و بخورێتەوە ◊ دەگوترێ: (شربنا الكَرَعَ) ◊ ئاوی

بارانمـان خـواردەوە ◊ سـەرو پێـێ ئاژەڵ ◊ سەلك و پێچك.

كَـــرَفَ الـشَّيْئَ كَرْفـاً كرافـاً: بـۆنی بەشتەكەوە كرد.

كَـــرَفَ الحمـارُ: نێـرە كەرمكـە بـۆنی بـەمیزی دێڵـە كەرمكـەوە كـردو ڕوی لەحەوا كردو لیچەكانی هەڵگێڕانـەوەو بای دان.

الكَـرَّاف: نـەو كەسـەی بەدزییـەوە دەڕوانێتە ئافرەت.

كَرْفَـات القِـدْرُ: مەنجەڵەكـە بـەهۆی كوڵینەوە كەفی دەردا.

كَرْفَا القوم: خەڵكەكە تێكەڵاو بوون.

كَرْفَـا الـشَّعرُ: مووەكـان زۆربـوونو كەوتنە سەر یەك.

تكَرْفَا السَّحابُ: هەورەكە كەوتە سەر یەكو چڕ بۆوە.

تكَرْفَا الشَّعرُ: بەمانا (كَرْفَا) دێ.

تكَرْفَا القوم: خەڵكەكە تێكەڵاو بوون.

الكَرَفْسُ: كەرەوز.

كَرَكت الدجاجة: مریشكەكە لەهێلكە چۆوە.

الكَرَاكَةُ: ئامێرێكـە بـۆ پاككردنـەوەو جۆمـاڵ كردنـی روبـارو جۆگـا ئاوەكان.

الكُـرْكُ: پەشـتەماڵێكی فـەروەدارە، بـەزۆری لەفـەروەی سمـۆرە دروست دەكرێ.

الكركـي: باڵندەیـەكی گـەورەو ڕەنـگ خۆڵاوییـە ◊ مـل درێـژو قـاچ درێـژو كلـك كوڵـە، دالگۆشـتو لاوازە ◊ لـە وشـكانی دەژی، جـاری وایـش هەیـە پـەنا بـۆ نـاو نـاو دەبـاو لـەناو ئـاودا دەژی ◊ (ك: كراكي).

الكُرَيْـكُ: تیرۆكـی نـان پـان كردنـەوە ◊ بێڵو خاكەناز.

الكركـــدن: حـــەیوانێكی جەســـتە گەورەیـە، گوانـدارە ورگ زل و قـاچ كورتـە، سمـدارە، پێـست ئەسـتورو پتـەوە یـەك شـاخی هەیـە لەسـەری لمبـــۆزی قیـــت بۆتـــەوە، هەیـــە دووشاخی یەك لەسەر یەكی هەن.

الكَرْكَدِية: ڕەمكێكە لەپێڕی (الخبازیـة) شـوێنی سـەرمكی وڵاتـی سـەنیگاڵە، غینیا، لەسودانیش دەڕوێ، لـە گوڵـە سورمكانی شـەرابێكی خـۆش نیـشات بەخش بەرهەم دەهێنـدرێ.

كَرْكَرَ: قاقا پێكەنی.

كَرْكَرَت النارجيله: نێرگەلەكە قوڵتـە قـوڵتی كـرد، دەنگـی وەكـوو قاقـای پێكەنین وابوو.

كَرْكَرَ بالدجاجة: بـانگی مریـشكەكەی كرد.

كَرْكَـرَ فلانـاً عـن الـشَّيْئ: فلانكەسـی لەشتەكە گێڕایەوە، پاڵی پێوەنا.

كَرْكَرَ الشيئَ: شتەکەی جاردواجار هێنایەوە ◊ کۆی کردەوە ◊ دەگوترێ: (كَرْكَرَت الريحُ السحابَ) بایەکە هەورەکەی گرد کردەوە لەملاو لاوە کۆی کردنەوە.

كَرْكَرَ الرحى: ئاشەکەی خولاندەوە.

كَرْكَرَ الحبَّ: دانەوێلەکەی هاڕی.

تَكَرْكَرَ: لەهەوادا سەرمنگرێ بوو، ئەمدیو و ئەودیوی کرد.

تَكَرْكَرَ الماء: ئاوەکە لە ڕێڕەوی خۆی گەڕایەوە.

تَكَرْكَرَ في أمره: ڕاڕا بوو لەکارەکەی دا.

الكَرْكَرَةُ: قۆڕەقۆڕی سك ◊ پێکەنینی بەرزو بەشێوەی قاقا.

الكِرْكِرَةُ: سنگی گیانلەبەری سمدار ◊ دەگوترێ: (بَرَكَ على كِرْكِرَتِه) بەسەر سنگی دا پاڵ کەوت ◊ کۆمەڵێك ئادەمیزاد ◊ (ك: كراكِر).

كَرْكَسَ فلانٌ: فلانکەس ڕاڕا بوو ◊ بەشێوەی ڕۆیشتنی پێوەند کراو ڕۆیشت ◊ لەسەرەوە بۆ خوارەوە گلۆر بۆوە، تلۆر بۆوە.

كَرْكَسَ الشَّيْئَ: شتەکەی دووبارو سێ بارە کردەوە.

كَرْكَسَ الدابةَ: ولاخەکەی پێوەند کرد، بەستیەوە.

تكَرْكَسَ: تلۆر بۆوە، گلۆر بۆوە.

المُكَرْكَسُ: ئەو کەسەی دایکی ئەمەتەو کۆیلە بێ.

الكُرْكُمُ: ڕوەکێکی دەرمانییە لە پێڕی (الزنجبارية)، کوتراوی ڕەگەکانی دەکرێتە داو و دەرمانی چێشت لێنانو بۆ ڕەنگکردنی شتیش بەکاردێ (زەردەچەوە).

الكُرْكُمانُ: گیایەکی سالانەیەو لەپێڕی (الشفوية)یە گوڵێکی سپیو شینی هەیە، میوەیەکی دەندوك درێژی هەیە، تۆوەکەی وەکوو دەنکە حەلەبە وایەو کەمێك بچوکترە ◊ ولاخو ئاژەڵی بەرەڵا دەیخوا.

المُكَرْكَم: شتی ڕەنگکراو بەکورکوم.

كَرَمَه كرماً: لەسەخاوەت دا بەسەری دا زاڵ بوو، دەگوترێ: (كارَمَهُ فَكَرَمَهُ) ◊ لەسەخاوەتو بەخشندەیی دا شانازی بەسەردا کرد ◊ لێی تێپەڕاند.

كَرُمَ فلان كَرماً وكرامةً: فلانکەس سەخی سروشت بوو بەزۆری حاڵی خۆی بەخشی ◊ (فهو كريم وهي كريمة).

كَرُمَ الشَّيْئُ: شتەکە بەنرخو بەهابوو، ناوەزە بوو.

كَرُمَ السَّحابُ: هەورەکە بارانی بارانـد.

كرمت الأرضُ: زەویيەكە رووەكەكانی گەشوونمایان كرد.

اكرم الرجلُ: پیاوەكە منداڵی ڕەوشت بەرزو سەخی سروشتی بوون.

اكرم فلاناً: ڕێزی فلانكەسی گرتو لەعەیبو ڕەخنە بەدووری گرت.

اكرم نَفسَهُ عن الشّائنات: نەفسی خۆی لەشتی خراپو بەد پاراست.

كارَمَهُ: شانازی بەسەردا كرد لە سەخی سروشتی دا.

كارم الرجلَ: شتێكی بەدیاریو پاداش دا بەپیاوەكە.

كَرَّمَ فلاناً: ڕێزی لەفلان گرت ٥ وای نیشان دا سەخییە، خۆی بەسەخی زانی.

تَكارَمَ عن الشَّيْءِ: خۆی لەشتەكە بەدوور گرت.

تَكَرَّمَ عن الشَّيْءِ: بەمانا (تكارم) دێ.

إستَكرَمَ الشَّيْءَ: داوای شتی بەنرخی كرد ٥ بەبەنرخ هاتە بەردەستی.

إستكرم العَقائِلَ: ئافرەتی خانەدانو نەجیب زادەی مارەكردن.

الإكرامية: عەتاو بەخشش.

الأكرومية: كرداری پیرۆز.

التَكْرِمَةُ: شوێنی تایبەتی بۆ دانیشتنی پیاو لەناو ماڵ دا یان سیسەمی نوستنی: كەنیشانەی ڕێز لێ گرتنیەتی.

الكُرامُ: بەمانا (الكريم) دێ.

الكَرامَةُ: كەرامەت؛ كاری سەر ناساو لەعادەت بەدەرو ڕودانی لەسەردەستی كەسانێك ئیدیعای پێغەمبەری نەكەن ٥ ئەو پەڕۆو پەردەیەی دەخرێتە سەر زارگی دیزەو مەنجەڵ ٥ ڕێزو نرخ بۆ دانان ٥ دەگوترێ: (أفعل ذلك كرامة لك) ئەو ئیشە لەبەر خاتری تۆ ئەنجام دەدەم.

الكَرّامُ: خاوەن ترێو رەزو باخ ٥ باخەوان، ڕەزەوان.

الكَرَمُ: دەگوترێ: (رجل كَرَمٌ) پیازی سەخی ٥ (أرض كرم) زەویيەكی پاكو بەپیتە.

الكَرْمُ: داری مێو، ڕەز، ترێ ٥ (إبنة الكَرْم) شەراب.

الكُرْمُ: دەگوترێ: (أفعل ذلك كُرْماً لك).

الكريمُ: ناوێكە (صيفەتێكە لە صیفەتەكانی خودا) لێبوردە ٥ هەركەسێكە یان هەرشتێك جێگای ڕەزامەندیی خەڵك بێ.

الكريمة: مێینەی (الكريم) ٥ پیاوی وەجاخزادە ٥ دەگوترێ: (إذا جاءكم كريمة قوم فأكرموه) كە ڕێزداری نەتەوە هاتە لاتان ڕێزی بگرن ٥

(كريمة الرجل) كچی پياوەكە، (كچە نازدارەی پياو).

كريمتك: لوتت ٥ هەر ئەندامێكی ڕێزداری جەستە وەكوو گوێچكە، دەست، ڕيش ٥ (الكريمتان) دووچاو.

المُكَرَّم: پياوی ڕێزدارو شكۆمەند.

المَكْرُمَةُ: كردەوەی خێرو نيشی باش.

المَكْرَمَة: (أرض مَكْرُمَة) زەوييەكی بەپيت ڕووك ساخ.

الكُرْنُبُ: قەرنابيت ٥ ڕومێكە سالانەيەو بنكی ئەستورە گەلاكانی دكەونە سەر يەك لە شوێنی هەوا مامناوەند دەڕوێ ٥ لە ولاتی شام پێی دەگوترێ: (الملفوف).

كَرْنَفَ النَّخلةَ: دڕەختە خورماكەی لەلق‌و پۆپەكانی ڕوت كرد.

كَرْنَفَ فلاناً بالعصا: بەعەصا لەفلانكەسی دا.

كَرْنَفَ الشَّيْئَ بالسيف: شتەكەی بەشمشێر بڕی.

الكِرْنَافُ: بنكی لقەبڕاوی دڕەختی خورما كەدوای بڕينی لقەكە بەشێكی بەقەدی دڕەختە خورماكەوە دەمێنێتەوە.

الكُرْنافة: قونداخی تفەنگ.

كَرِهَ الشَّيْئَ كُرهاً وكراهَةً وكراهية: شتەكەی ناخۆش ويست.

كَرُهَ الأمرُ والمنظرُ: كارەكە ناشيرين بوو ديمەنەكە ناشيرين بوو.

اكْرَهَهُ على الأمر: زۆرە ملی لێ كرد لەسەر ئيشەكە.

كَرَّهَ اليه الأمرَ: شتەكەی لەلا ناشيرين كرد، كارەكەی لەلا دزێو كرد.

تكارَهَ الشَّيْئَ: شتەكەی بەلاوە ناشيرين‌و دزێو بوو ٥ دەشگوترێ: (فعل كذا متكارهاً) كارەكەی بەنابەدڵی كرد.

تَكَرَّهَ الشَّيْئَ: شتەكەی ناخۆش ويست.

إسْتَكْرَهَ الشَّيْئَ: شتەكەی بەلاوە دزێو بوو.

إسْتَكرَهَ فُلانةَ: فلانە ئافرەتی ناچاركرد خراپەكاری بكا.

الكَرْهاءُ: قولكەی گيزەرەی مل قولكەی پشتەمل.

الكَرْهُ: پێناخۆش بوون ٥ ناڕەحەتی‌و ماندويی ٥ شتێك بە زۆر پێت بكەن ناچارت بكەن بە ئەنجامدانی.

الكُرْهُ: بەمانا (الكَرْهُ) دێ.

الكريهة: شەڕو هەرا، تەنگانەو چورتم، ٥ شەڕی سامناك ٥ دەگوترێ: (شهِدْتُ الكريهة) ئامادەی شەڕ بووم‌و لەجەنگەی شەڕەكەدا بووم.

كرائه الدهر: بەلاو چورتمی ڕۆژگار.

المَكْرَهُ: ئەوەی لەسەر شانی ئادەميزاد گرانەو زۆری پێ ناخۆشە، دەگوترێ: (لقيت دونه مكاره الدهر).

المكروهة: دەگوترێ: (رجل ذو مكروهة) پیاوێکی خاوەن هەڵمەتو جەربەزەیە.

كَرا الغلامُ كرواً: منداڵەکە تۆپێنی کرد، یاری بەتۆپەکە کرد ◊ دەگوترێ: (كرا الكرةَ وبها) یاری بەتۆپەکە کردو شەقی تێهەڵدا بۆئەوەی بەرز بێتەوە بۆ حەوا.

كرا الأرضَ: زەوییەکەی هەڵکۆڵی.

كرا البئرَ: بیرەکەی داپۆشی.

كرى النَّهْرَ كرياً: لەناو ڕوبارەکەدا چاڵی هەڵکەندن.

كرى الأرضَ: زەوییەکەی هەڵکۆڵی.

كَرِيَ الرجلُ: پیاوەکە نوست ◊ (فهو كَرٍ وكَرِيٌّ وكَرْيانٌ) ◊ دەگوترێ: (أصبح فلان كريان الغداةِ).

اكرى: کەم بوو ◊ دەگوترێ: (أكرى الرجلُ) پیاوەکە ماڵو سامانی کەم بوو ◊ تێشوی نەما بڕایەوە.

اكرى الدار او الدَّابَّةَ: خانوەکە یان ولاخەکەی بەکرێ دا.

كاراه مكاراةً وكراءً: بەکرێی دا (فهو مكارٍ).

إكترى الدارَ وغيرها: خانوەکەی بەکرێ گرت.

الكرى: هەنۆز، وەنەوز.

الكُرى: چەند گۆڕێک بەپەنا یەکترەوە.

الكِراءُ: کرێی کرێکار.

الكُرَةُ: فتبۆڵ، هەرشتێك خڕبێ ◊ (الكرة الأرضية) گۆی زەوی ◊ شتێکی خڕو بازنەییە یاری پێ دەکرێ ◊ چەند جۆرێکی هەیە ◊ تۆپی صولەجان، تۆپی پێ تۆپی تێنس ◊ تۆپی دەستهاوێژ ◊ تۆپی ئاو ◊ تۆپی سەلە.

الكَرَوَانُ: باڵندەیەکی قاج درێژو ڕەنگ خۆڵاوی وەکوو کۆتر وایەو دەنگێکی خۆشی هەیە.

الكِرْوَةُ: کرێی کرێکار.

الكَرَوْيا: ڕوەکێکی نیوەسااڵییە، ڕەگەکەی بەناخی زەویدا ڕۆدەچێ لاسکەکانی پەلپەڵو کۆمەڵن، لە بەرەکەی شەرابێکی هۆشیارکەرەوە دروست دەکرێ.

الكُرَوِيُّ: هەرشتێك بیچمەکەی خڕ بێ.

الكَرِيُّ: کرێکار، کرێ گرتە ◊ ئەو کەسەی ولاخ بدا بە کرێ.

المُكاري: ولاخ بەکرێدەر، بەزۆری بەکەسێك دەگوترێ: گوێدرێژ بەکرێ بدا ◊ (ك: مكارون).

الكروم: عونصورێکی فلزی ڕەنگ خۆڵەمێشی مەیلەو سپیيە بۆ ڕوکەشکردنی هەندێ مەعدەنو

لەوحەو شتی وا بەکاردێ، هەندێ پێکهاتەشی بۆ ڕەنککردنو شتی وا سودی لێ دەبیندرێ.

الکرومیت: کانێکە لە عونصوری ئاسنو کرۆمو نۆکسجین پێك دێ.

الکُرَیّات (الکریات الحمر): خرۆکە سورەکانی خوێن.

الکریات البیض: خرۆکە سپیەکانی خوێن.

کَزِبَ مُشط الرَّجل کزباً: سنگەپێی بچوکو وێکهاتوەوە بوو (جۆرە عەیبێکی قاچی نادەمیزادە).

الکُزْبُ: ڕۆنێك بەهۆی گوشینەوە دەرهێندرابێ ◊ (عصارة الدهن).

الکَوْزَبُ: پیاوی ڕژدو دڵ تەنگ.

المکزوبة من الألوان: ڕەنگێکە لەنێوان ڕەنگی ڕەش و سپی دایە.

الکُزْبَرَةُ: ڕومەکێکی کشتوکاڵی و ساڵانەیە، گەڵاکەی تێکەڵ بەهەندێ خواردن دەکرێ، تۆوەکەشی بۆ خۆشکردنی هەندێ خواردنو بۆ گرتنەوەی دەرمان بەکاردەهێندرێ.

کَزَّ الشَّیْئَ کَزّاً: شتەکەی تەسك کردەوە.

کَزَّ الشَّیْئُ کزازة وکزوزة: شتەکە بەهۆی سەرماوە وشك بوو وێکهاتەوە.

کَزَّ الوَجْهُ: ڕوخساری ناشیرین بوو.

کَزَّ فلان کزازاً وکزازةً: فلانکەس بێ خێر بوو یارمەتی نەدا ◊ دەگوترێ: (رجل کز الیدین) پیاوێکی ڕژدو چروکە.

کُزَّ فلان: فلانکەس توشی نەخۆشی دەمار گرژبوون بوو ◊ یان توشی لەرزینو شەپلە بوو.

اکَزَّهُ الله: خودا توشی نەخۆشی دەمارگرژیی کرد .یان توشی لەرزینو شەپلە بوو.

إکْتَزَّ الرجلُ: پیاوەکە وێکهاتەوە تێچو بچوك بۆوە.

التَّکَزُّزُ: وێکهاتنەوەی دوو شەویلەیە بەهۆی گرژبوونی ماسولکەی شت جوینو دەبێتە هۆی ئەوەی کابرای توشبو بەو نەخۆشییە دەمی بۆ نەکرێتەوە.

الکَزَازُ: وشك بونو وێکهاتنەوە ◊ ڕژدی و چروکی.

الکُزاز: دەمارگرژی و لەرزینو شەپلەیەکە تووشی نادەمیزاد دەبێ بەهۆی سەرمای زۆر یان لەبەر ڕۆیشتنی خوێنی زۆر لە جەستە ◊ نەخۆشییەکی گوشندەیە توشی بریندار دەبێ کاتێ بریندارەکە بریندەکەی بەگڵو خۆڵ پیس ببێ کەمادەی (باسل التیتانوس)ی تێدا بێ.

کَزَمَ فلان کزْماً: فلانکەس دەمی نوقاندو بێ دەنگ بوو.

كَزَمَ الشَّيْئَ الصُّلْبَ كزماً: شته توندو ڕەقەکەی گەست ٥ شتەکەی بەکەڵبەکانی پێشەوەی دەمی شکاندو ناوکەکەی دەرهێنا بۆئەوەی بیخوا.

كَزِمَ فلان كَزَماً: فڵانکەس هەڵینا بۆ پێشکەوتن ٥ بەخێرایی‌و بەپەلە لەشتەکەی خوارد ٥ لوت‌و پەنجەی کورت بوون ٥ چەناگەو لێوی خوارەوەی دەرپەڕیو بوون ٥ لێوی سەرەوەی چووە بەناودا ٥ دەگوترێ: (أنف أكزم ويد كزماء).

اكزم فلان: فڵانکەس جەستەی وێکهاتەوە.

كزَّمَ: وشك بووەو وێکهاتەوە تێچو.

كَزَّمَ العملُ و نحوه بنائَهُ: کارکردن چاوە قامکەکانی وشك‌و گرژ کرد.

المُنكْزِمُ: کەسێك بەری دەستی بچوك بن.

كَسَبَ لأهله كَسْباً: هەوڵی بژێوی دا بۆ ماڵ‌و منداڵی.

كَسَبَ الشَّيْئَ: شتەکەی کۆکردەوە.

كَسَبَ المالَ كَسْباً: قازانجی کرد ٥ ماڵ‌و سامانی دەستکەوت.

كَسَبَ الإثْمَ: تاوانەکەی هەڵگرت.

كَسَبَ فلاناً مالاً أو علماً: ماڵ‌و سامانی بۆ فڵانکەس دەستەبەر کرد.

اكسَبَ فلاناً مالاً أو علماً: یارمەتی فڵانکەسی دا لەسەر وەدەستهێنانی ماڵ‌و سامان یان زانست‌و زانیاری یان وای لەفڵانکەس کرد ماڵ‌و سامان پەیدا بکا یان عیلم‌و زانیاری بەدەست بێنێ.

إكتَسَبَ: هەوڵی دا و کۆششی کرد.

إكتَسَبَ المالَ: ماڵ‌و سامانی دەست خۆی خست.

إكتَسَبَ الإثْمَ: تاوانەکەی خستە ئەستۆی خۆی.

تَكَسَّبَ المالَ: ماڵ‌و سامانی بەدەست هێنا ٥ دەشگوترێ: (هو يتَكَسَّب من الشعر) شیعری کرد بەهۆی پارەپەیدا کردن.

الكَسْبُ: کاسبی‌و هەوڵدانی بژێو ٥ دەگوترێ: (فلان طيب الكسب).

الكُسْبُ: پاڵفتەی ڕۆن؛ ڕۆنی قاڵکراوی پاڵێوراو ٥ توێکڵ‌و سۆی تۆو کەتان‌و تڵپەکەی دوای گوشین‌و ڕۆن لێ گرتنی.

الكواسِبُ: بریندارکەرو دڕندە چ ئادەمی چ باڵندە.

المَكْسَبُ: دەستکەوت ٥ (ك: مكاسِب).

الكُسْتُبان: بڕوانە مادەی (الكشتبان) کە بریتییە لەو ئاسنۆکەی خەیات دەیکاتە سەری پەنجەی بۆ ئەوەی دەرزییەکە ئازاری پەنجەی نەدا.

كَوْسَجَ فلان: فلانكەس لاجانگی موویان پێوە نەمان.

تَكَوْسَجَ: بێ ئەقڵ بوو ٥ دەگوترێ: (من طال لحيته تكوسَجَ عَقْلُهُ) كەسێك ڕیشی درێژ بێ عەقڵی كورتە، سوكە.

الكَوسَجُ: كەسێك لاجانگی ڕوتابنەوەو مووی پێوە نەبێ ٥ ددان كەم؛ كەسێك ددانی كەمی لەدەم دان ٥ بارگیری تەمبەڵ ٥ (ك: كواسج) ٥ هەروا ناوە بۆ ماسییەكی گەورەی دەریایی؛ پەیكەرێكی غوزروفی هەیە لای پێشەوەی درێژو پانەوەبووە، ئەملاو ئەولای ددانی مشاری پێوەن، ئەم جۆرە ماسییە لەناوە گەرمەكان دا دەژیو زۆرە.

كَسَحَ البَيْتَ كَسْحاً: ماڵەكەی ماڵی.

كَسَحَت الريحُ الأرضَ: ڕەشەباكە گڵو خۆڵی سەرزەوی هەموو ڕامالی.

كَسَحَ البِئْرَ أو النَهرَ: بیرەكە یان جۆگاكەی پاك كردەوە ٥ دەشگوترێ: (أتينا بني فلان فكسَحناهم) هاتینە سەر هۆزی فلانو لەبێخ دەرمان هێنان.

كَسَحَ فلان من مالي ماشاء: فلانكەس بەنارەزۆی خۆی لەماڵی منی هەڵگرت.

كَسِحَ كَسَحاً: دەستی یان قاچی ئیفلیج بوون ٥ (فهو أكسح وهي كسحاء).

إكْتَسَحَ الشَّيْئَ: شتەكەی رادا، ڕایماڵی ٥ دەگوترێ: (أغاروا عليهم فاكتسحوهم).

الكُسَاحُ: نەخۆشییەكە توشی حوشتر دەبێو شەڵی دەكا ٥ نەخۆشییەكە توشی ئێسقانی منداڵ دەبێ.

الكُسَاحَةُ: دایبی ٥ شوێنی فڕی دانی زبڵو زاڵ، (حاوية).

الكَسِيحُ: كەسێك لێقەوماو هانای بۆ بەرێو ئەو نەتوانێ بەهانای لێقەوماوەكەوە بێ.

المِكْسَحُ: گەسكە ٥ ئەوەی شتی پێ بماڵی.

المُكَسَّحُ: كەسێك توشی نەخۆشی نێسقان بێ، توشی شەڵی بووبێ ٥ چەداری تونكڵ لێ كراوەو ڕێك كراو.

كَسَدَ الشَّيْئُ كساداً وكُسُوداً: شتەكە ڕەواجی نەبوو، نەفرۆشرا، دواكاری لەسەر نەبوو ٥ دەگوترێ: (كَسَدَت السوق) بازاڕ كەوتو مامەڵەی تێدا كەمبوو ٥ دەشگوترێ: (سلعة كاسدة).

كَسُدَ الشَّيْئُ كساداً وكسوداً: بەمانا (كَسَدَ) دێ.

اكْسَدَ القومُ: خەڵكەكە بازاڕی نەبوو كڕینو فرۆشتنیان كەم بوو.

اكْسَدَ الشَّيْئَ: شتەكەی نارەواج كرد.

كَسَرَ فلان من طرفه: فڵانكەس كەمێك چاوی خۆی نوقاند.

كَسَرَ الشَّيْئَ: شتەكەی شكاند، تێكی شكاندو پەرتەوازەی كرد ٥ دەشگوترێ: (كسر من برد الماء وحره) ساردی ئاوەكەیان گەرمیەكەی كەم كردەوە.

كَسَرَ الكتابَ على عشرة فصول مثلاً: كتێبەكەی بەسەر دە بەش دا دابەش كرد.

كَسَرَ التاجر متاعه: بازرگانەكە پارچە پارچە شتەكانی فرۆشتن.

كَسَرَ الوِسادَ: سەرینەكەی نوشتاندەوە و شانی لەسەر دادا.

كَسَرَ الطائِرُ جناحيه: باڵندەكە باڵەكانی خۆی شكاندەوە بۆ نیشتنەوە ٥ دەگوترێ: (باز كاسر وعقاب كاسِر).

كَسَرَ الرجلَ عن مراده: پیاوەكەی لەمەبەستی خۆی لادا.

كَسَرَ القومَ: هۆزەكەی شكاندو بەسەریان دا زاڵ بوو.

كَسَرَ الحَرْفَ: بزوێنی ژێری خستە سەر پیتەكە.

كَسَّرَ الشَّيْئَ: زێدەڕۆیی كرد لە شكاندنی شتەكەدا.

كَسَّرَ الكلمة: وشەكەی بەشێوەی (جمع تكسير) جەمع كردەوە.

إنْكَسَرَ الشَّيْئُ: بۆ موتاوەعەی (كَسَرَهُ) دێ ٥ شتەكە كەم بوو ڕەوییەوە، دەگوترێ: (إنْكَسَرَ الحَرُّ وبرد الماءُ).

إنْكَسَرَ العسكر: سوپا شكاو تارومار بوو.

إنْكَسَرَ الشِعْرُ: شیعرەكە لەنگ بوو.

إنْكَسَرَ العجينُ: هەویرەكە شل بوو هەڵات.

تَكَسَّرَ الشَّيْئُ: بۆ موتاوەعەی (كَسَّرَهُ) دێ ٥ دەشگوترێ: (فلان فيه تخنّثٌ وتَكَسُّرٌ).

الكُسارُ: ئەو پارچە وردانەی لەشتەكە دەبێتەوە ٥ وەكوو وردە كاشی وردە شوشە، وردەنان.

الكُسَارَةُ: بەمانا (الكُسارُ) دێ.

الكِسْرُ: قەراخی خانوو ٥ لای شتو كەناری شت.

الكَسْرُ: بەمانا (الكِسْرُ) دێ ٥ شتی كەم ٥ لەبواری حیسابو ریازیات دا ژمارەی كەرتو شتی وایە وەكوو (١/٢، ١/٣، ١/٤)...هتد. دەگوترێ: (ضرب الحُسَابُ الكسورَ): ژمێریارەكە كەرتەكانی زەربی یەك كردن.

الكَسْرَةُ: تێشكان، دەگوترێ: (وقعت على القوم الكَسْرَةُ): خەڵكەكە

شكانيان بەسەردا هاتو كەوتنە نشوستييەوە ◊ هەروا دەگوترێ: (فلان بعينه كَسْرَةَ من السّهر) فلانكەس چاوی لێڵو پێڵ بوونو وەنەوز تینی بۆ هێناوە ◊ (رجل ذو كسرات) پیاوێكە لەهەموو شتێك دا تێدەشكێو زەرەر دەكا.

الكِسْرَةُ: پارچە شكاوی هەرشتێك بێ ◊ بۆ نموونە دەگوترێ:

الكِسْرَةُ من الخبز: گوێچكە نان.

الكَسّارَةُ: شتێكە وەكوو گازو پلایس گوێزو شتی وای پێ دەشكێنن.

الكسور من الجلد والثوب: چرچو لۆچی پێستو قوماشو شتی وا ◊ دەشگوترێ: (أرض ذات كسور) زەوییەكە بەرزونزمی تێدایە ◊ (كسور الأردية والجبال) قۆرتو پێچی شیو و دۆڵو كێو و كەژ.

المكاسِرُ: جیرانی نزیك، نەوەی دیواری بەدیواری خانوەكەتەومیە ◊ دەڵێی: (فلان مكاسِري) واتە فلان جیرانمە.

المَكْسِرُ: شوێنی شكاندنی شت.

المُكَسَّرَاتُ: گوێزو بادامو بندەقو فستەقو شتی وا.

كَسَّ الشَّيْئَ كَسّاً: شتەكەی كوتاو وردوهاڕی كرد.

كَسَّ الرجل كَسّاً: پیاوەكە دانی دەركەوتن ◊ دانی خوارەوەی بەرز بوونەوە دەركەوتنو مەڵاشۆی و شەویلەی سەرەوەی بۆ دواوەو شەویلەی خواروی هاتەپێشەوە (فهر أكسُّ وهي كسّاء).

تَكَسَّسَ: بەئەنقەست شەویلەی خۆی پاش و پێش كردن.

الكَسيسُ: گۆشت كەلەسەر بەردی گەرم وشك كرابێتەوە پاشان ورد بكرێو بكرێتە تۆشوی سەفەر ◊ هەروا ناوە بۆ شەرابێك لەزوراتو جۆ دروست بكرێ.

كَسَعَ فلاناً كَسْعاً: لەپاشەوەی دا، بەدەستی یان بەپێشەوەی قاچی لەفلانكەسی دا ◊ دەگوترێ: (كَسَعَ القومَ بالسيف) بەشمشێر كەوتە وێزمیانو لەپاشەومیانی دا.

كَسَعَ الشَّيْئَ كذا بكذا: شتەكەی كردە شوێنكەوتەی ئەوەو بەو شێوەی لێ كرد.

وردت الخيلُ يَكسَعُ بعضها بعضاً: ولاخە بەرزەكان یەك لەدوای یەك هاتن بۆسەر ئاو.

كَسَعَ فلاناً بما سَاءَهُ: قسەی كردو وەڵامی ناشیرینی قسەی فلانكەسی دایەوە ◊ فلانكەسی دەركرد.

إكتَسعَت الخيلُ بأذنابِها: ولاخه بەرزەکە شتەکەیان خستە ژێر قاچیانەوە.

إكْتَسعَ الفَحْلُ: کەڵەکە کلکی لەڕانی دا.

تَكَسَّعَ في ضلاله: لەگومڕایی خۆیدا ڕۆچوو.

الأكسَعُ: دەگوترێ: (حمام أكسع) کۆترێکە لەژێر کلکی دا پەڕی سپی هەن.

الكُسْعَةُ: خاڵی سپی لەناوچەوانی هەرشتێك دا بێ ٥ پەڕی سپی لەژێر کلکی باڵندەدا ٥ گوێچکەنان.

كَسَفَتِ الشمسُ كسوفاً: خۆر گیراو ڕوناکی نەما.

كَسَفَ الوجه: دەموچاو زەرد هەڵگەڕاو ڕوناکی نەما.

كَسَفَ الرجلُ: پیاوەکە چاوی داگرت، چاوی خۆی داشکاند ٥ دەشگوترێ: (كَسَفَ بصره) چاوی خۆی داخست.

كَسَفَ بَصَرَهُ: بەهۆی چاو نێشەوە چاوی بۆ نەکرانەوە.

كَسَفَ بالَهُ: وەزع و حاڵی ناخۆش بوو.

كَسَفَ امَلَهُ: هیواو ئاواتی پوکانەوە.

كَسَفَ الشَّيْئَ كَسْفاً: شتەکەی داپۆشی.

كَسَفَت الشمسُ النجومَ: خۆر بەڕوناکی خۆی ڕوناکی نەستێرەکانی داپۆشی.

كَسَفَ الشيئَ: شتەکەی بڕیەوە.

اكْسَفَ القمرُ الشمسَ: مانگ بەری ڕوناکی خۆری گرت.

اكْسَفَ الحزنُ فلاناً: خەفەت وەزع و حاڵی فلانکەسی گۆڕی.

كَسَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی بڕیەوە.

الكاسِفُ: دەگوترێ: (يوم كاسف) ڕۆژگارێکی ناخۆش و بەڵاو کارەساتە ٥ پڕ شەڕو شۆڕو چورتمە.

الكِسْفَةُ: پارچەی شت ٥ پەت و کەرت.

الكُسوفُ: خۆرگیران بان کەمبوونەوەی ڕوناکییەکەی بە هۆی ئەوەی دەکەوێتە نێوان خۆرو زەویيەوە.

الكِسيفَة: بەمانا (الكِسْفَةُ) دێ.

كَسْكَسَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەتوندی کوتاو وردوهاڕی کرد.

الكَسْكَسَةُ: پێوەلکاندنی پیتی سینە بە (کافی تەئنیسەوە) لەکاتی ڕاوەستانی لەسەر کافەکە ٥ دەگوترێ: (أعطيتكِسْ).

الكُسْكُسِيُّ: خواردەمەنییەکە خەڵکی وڵاتی مەغریب لەناردی گەنم بەهۆی کوڵاندن لەسەر ئاگر دروستی دەکەن.

كَسِلَ الامرُ الرجلَ: کارەکە پیاوەکەی تەمبەڵ کرد.

كَسَّلَهُ: بەمانا (أكسَلَهُ) دێ.

تكاسَلَ: بەئەنقەست تەمبەڵی نواند.

إسْتَكْسَلَ المتاكاسِلُ: بیانوی بەجەند جۆرە تەمبەڵییەك هێنایەوە.

المكسلة: هەرشتێك سەر بكێشێ بۆ تەمبەڵی ٥ دەگوترێ: (الفراغ مكسلة).

كَسَمَ كَسْماً: تێكۆشاو هەوڵی دا لەپێناو پەیداكردنی بژێو بۆخۆی و ماڵ و منداڵی.

كَسَمَ الحَرْبَ: شەڕی هەڵگیرساند.

كَسَمَ الشَّيْءَ اليابِسَ: شتە وشكەكەی بەدەستی خۆی وردوهاڕ كرد.

الأكسوم من الرياض: باخێك ڕوەك و گیاو گژی كەوتبێتە سەریەك ٥ (ك: أكاسيم وأكاسم).

الكَسْمُ: باقی ماندەی شتی وشك كەدوای شكاندن و ورد كردن بەدەستیەوە بمێنێتەوە.

الكَسُومُ: ماندوو شەكەت لەئیش و كاردا.

كَسا فلان ثوباً كَسْواً: كراسێكی دا بەفلاّن.

كَسِيَ كَساً: پۆشاكی پۆشی.

إكتسى: پۆشاكی پۆشی.

إكتَسَتِ الأرضُ بالنبات: زەوی بەڕوەك و گیاوگژ خۆی ئارایش دا، خۆی داپۆشی.

تكسّى بالكساءِ: پۆشاكی پۆشی.

إسْتَكْسَاهُ: داوای پۆشاكی لێ كرد.

الكِساءُ: پۆشاك ٥ (ك: أكسية).

الكُسْوَةُ: كراس و پۆشاكێكە بۆ خۆڕازاندنەوە دەپۆشرێ.

كَشَا اللحمَ كَشْئاً: گۆشتەكەی ئەوەندە برژاند تا وشك بۆوە ٥ (فهو كشيءٌ).

كَشَا الطعامَ: خواردنەكەی داكرۆشت و خواردی.

كَشَا الشَّيْئَ: شتەكەی پاك كرد تۆپكڵەكەی لێ كردەوە.

كَشِئَ من الطعام كَشَأً وكشاءً: پڕبوو لە خواردەمەنی.

كَشِئَتْ يده: پێستی دەستی ئەستورو پتەو بوو، گرژبوو.

اكْشَأَ: گۆشتی برژاوی خوارد.

تَكَشَّأَ الأديمُ: پێستەكە داماڵدرا لێ بۆوە.

تَكَشَّأَ الرجلُ من الطعام: پیاوەكە لەخواردن تێربوو.

تَكَشَّأَ اللحمَ: گۆشتی وشكەوەبوی خوارد.

الكَشِيئُ: برژاوی تازەو پێگەیشتوو.

الكُشْتِبانُ: جامیلكەیەكی زۆر بچكۆلە خەیات دەیكاتە سەری پەنجەی بۆئەوەی دەرزییەكە ئازاری نەدا ٥ هەروا ناوە بۆ بۆرییەكی بچكۆلە

مۆسیقار لەسەر پەنجەی دەکاو ئامێری قانونی پێ ڵێ دەدا.

كَشَحَ القوم عن الماء كَشْحاً: خەڵکەکە لەدەوروبەری ئاوەکە ڕۆیشتن و پەرتەوازە بوون.

كَشَحَ الطائرُ: باڵندەکە بەگورجی هات.

كَشَحَ لفلان بالعداوة: دژایەتی فلانەکەسی کرد.

كَشَحَتِ الدَّابَّةُ: ولاخەکە کلکی لەناوگەڵی خۆی نا.

كَشَحَ القومَ: خەڵکەکەی دەرکرد.

كَشَحَ البعيرَ: لاکەلەکەی حوشترەکەی بەناگر داخکرد.

كَشَحَ فلاناً: زەبری لەلاقەبرغەی فلانەکەس دا.

كَشَحَ العودَ: شوڕکە دارەکەی سپی کرد؛ تووێکڵی ڵێ کردەوە.

كَشِحَ كَشَحاً: لاکەلەکەی هێشا.

كاشَحَهُ: دوژمنایەتی کرد.

كَشَّحَ العودَ: لقەدارەکەی سپی کرد، تووێکڵەکەی ڵێ کردەوە.

إنْكَشَحوا عن الماء: لەناوەکە دوور کەوتنەوە و پەرتەوازە بوون.

الكاشِح: دوژمنی سەرسەخت و دڵ پیس.

الكِشاحُ: شووێنکەی داخ ئەو شووێنەی بەهۆی سوتاندن بەداخ تووکی ڵێ نەڕوێ.

الكَشاحَةُ: موقاتەعەو دەنگ دابڕین.

الكَشْحُ: کەلەکە، خالیگە ◊ خوار پەراسو ◊ وێشاح و وێسام کە دوو خەتی گەوهەر یان ئاوریشم لێک دەدرێن و بەسەر شان دا بۆ بن هەنگڵ ڕاست و چەپ دەهێندرێن ◊ دەشگوترێ: (طوى كَشْحَهُ على الأمر) کارەکەی شاردەوە ◊ وازی لە کارەکەی هێنا.

الكَشْحُ والكُشاحُ: دەردێکە توشی لاکەلەکەی دەبێ.

المِكْشاحُ: پاچ ◊ تیژابی شمشێر.

كَشَدَ الشَّيْئَ كَشْداً: بەددان شتەکەی بڕی (قرتاندی).

كَشَدَ النَّاقَةَ: بەسێ پەنجە گوانی حوشترەکەی دۆشی.

اكْشَدَ: ڕۆنەکەرەکەی لەماستەکە جیاکردەوە.

الكاشِدُ: کەسێک زۆر هەوڵ و تەقەڵا بدا بۆ دابین کردنی پێداویستییەکانی ماڵ و خێزانی ◊ کەسێک سیلەی ڕەحم بەجێ بێنێ.

الكشود: بەمانا (الكاشِدُ) دێ.

كَشَرَ عن اسنانه كَشْراً: ددانی دەرخستن لەکاتی پێکەنین دا ددانی دەرخستن.

كَشَرَ فلان لصاحبه: فلانەکەس زەردەخەنەی بۆ هاوەڵەکەی کرد ◊ بەڕوی هاوەڵەکەیدا پێکەنی.

كَشَرَ السَّبُعُ عن نابه: درندەکە ددانی دەرخستنو خۆی ئامادەکرد بۆ پەلاماردانو نێچیر کردن.

كَشَرَ العَدُوُّ عن أنيابه: دوژمن خۆی گیف کردەوەو هەڕەشەی تونـدی لەبەرامبەری کردو خۆی وەکوو شێرو پڵنگ ڕانواند.

كاشَرَهُ: بەدەمیەوە پێکەنیو روخۆش بوو.

كَشْرٌ: بۆ موبالەغەی مادەی (كَشَرَ) دێ.

الكَشَرُ: هێشوەترێ یان هێشوەخورما کە بۆڵەکانیان لێکرابنەوەو لاسکو قونچکیان مابێ.

الكُشَرِيُّ: خواردەمەنییەکە لەبرنجو نیسک دروست دەکرێ.

كَشَّتِ الأفعى كشيشاً: مارەکە: کەهەندێ جەستەی لەهەندێکی تری خشا دەنگی لێ هات ٥ یان بەدەمی فیشکانی.

كَشَّ الجملُ: حوشترەکە باڕاندیو باڕاندنەکەی لەقورگیدا خواردەوە.

كَشَّ القِدْرُ: مەنجەڵەکە کوڵیو کەوتە قڵپە قڵپ ٥ هەروا دەگوترێ: (كَشَّ الثوبُ بعد الغسل) قوماشەکە دوای شتن تێچو وێکهاتەوە.

كَشَّ الثوبُ أو الجِلْدُ: قوماشەکە یان چەرمەکە تێچوو وێکهاتەوە.

كَشَطَهُ عنه: لێی داڕنی ٥ دەگوترێ: (كَشَطَ الجلدَ عن الذبيحة) پێستەکەی لە کوشتییەکە داڕنی.

كَشَطَ الجلُ عن الفرس: زینەکەی لە ئەسپەکە کردەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (لأكشِطَنَّ عن أسرارك) هەموو نێهێنییەکانت ئاشکرا دەکەم.

كَشَطَ الحرفَ: پیتە نووسراوەکەی سڕیەوە.

كَشَطَ غِلالَةَ اللبنِ: سەرتوێژی ماستەکەی کۆکردەوە.

إنْكَشَطَ: بۆ موتاوەعەی (كَشَطَ) هاتووە ٥ دەشگوترێ: (إنْكَشَطَ روعُهُ) ترسەکەی ڕۆیی.

تَكَشَّط السحابُ: هەورەکە لێک بڵاو بوونو نەمان.

الكُشَاطُ: حەیوانکوژەرەوە، قەساب.

كَشَفَ الشَّيْئَ وعنه كَشْفاً: شتەکەی دەرخستو پەردەی سەری لادا ٥ دەگوترێ: (كَشَفَ الأمر وعنه) شتەکەی ئاشکرا کرد.

كَشَفَ اللهُ غَمَّهُ: خودا خەمو خەفەتی لەدڵ دا لابرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿رَبَّنَا اكْشِفْ عَنَّا الْعَذَابَ إِنَّا مُؤْمِنُونَ﴾.

كَشَفَ الكواشف فلاناً: شتە دەرخەرەکان فلانیان فەزح کرد، حەیایان برد.

كَشَفَ عليه الطبيب: پزیشکەکە وردبینی بۆ کردو نەخۆشییەکەی دەرخست.

كَشَفَ فلان: فلانکەس پێشەسەری ڕوتایەوە ◊ یان فلانکەس لەشەڕدا مەتاڵی پێ نەبوو ◊ کلاو خودەی لەسەر نەکرد ◊ لەشەڕدا خۆی نەگرتو هەڵات.

كَشَفَ الفرسُ: نەسپەکە ئێستانی کلکی یان لای سەرە کلکی خوار بوو.

اكْشَفَ فلان: فلانکەس پێکەنی تاپوکی دەرکەوتن.

كاشَفَهُ بالأمر: کارەکەی لەلا ناشکرا کرد.

كاشَفَهُ بالعداوة: دوژمنایەتیەکەی بۆ ناشکراکردو بەناشکرا دژی وەستا.

كَشْفَ: بۆ موبالەغەی (كَشَفَ) دێ.

إكْتَشَفَت المرأةُ: ئافرەتەکە زۆری لەجەستەی خۆی ڕوت کرد، دەرخست.

إكتشف الأمرَ: بەهەوڵو ماندوبونێکی زۆر توانی ئیشەکە ناشکرا بکا.

إكْتَشَفَ الشَّيْئَ: بۆ یەکەمجار شتەکەی ناشکرا کرد پەردەی لەسەر لادا.

إنْكَشَفَ الشَّيْئُ: شتەکە دەرکەوت.

تَكَشَّفَ الشَّيْئُ: بەمانا (إنْكَشَفَ) دێ.

تكاشَفَ القوم: خەڵکە نهێنی خۆیان بۆ یەکتری ئاشکرا کرد.

تَكَشَّفَ فلان: فلانکەس فەزح بوو حەیای چوو.

تَكَشَّفَ البرقُ: هەورەبروسکە ئاسمانی داگرت.

تَكَشَّفَتِ الأرضُ: زەویەکە وشک هەڵاتو هەندێ شوێنی شەقار شەقار بوو.

إسْتَكْشَفَ عنه: داوای لێ کرد شتەکەی بۆ ڕون بکاتەوە نهێنییەکانی لەلا بدرکێنێ.

الكَشْفُ: یاسایەکی پوختەکەرو بژارکەرە هەوڵ دەدا کەسایەتی وا لەکۆمەڵگا دا دروست بکا گیانی هاریکاریو پشت بەخۆبەستنو فریادڕەسی تێدابێ لایەنگرانی خۆی بەسەفەر کردنو کردنەوەی خێمەتگاو ژیانی زبر ڕام بکا.

الكَشّاف: یەکێکە لەئەندامانی کۆمەڵەی کەشافەو چەند پلەو پایەیەکی هەیە ◊ ناوێی کتێبێکی تەفسیری قورئانە.

الكَشْفاءُ (جَبْهَةُ كشفاء): پێشەسەری ڕوتاوە.

المِكْشافُ الكهربي: ئامێرێکی کارەبایی جۆری شوحنەی کارەبایی و شوێنکەی لەسەر شت دیاری دەکا ◊ پێشی دەگوترێ (ئیلیکتروسکوب).

الكِشْك: دۆینه؛ خواردنێکه لەئاردو ماست دروست دەکرێ‌و وشک دەکرێتەوەو هەڵدەگیرێ کاتی پێویست دەکرێ بەکێشت، یان دەکرێتە ناو ئاوەوو دەخورێ ٥ وادەبێ لەجۆ و ماست دروست دەکرێ.

الكُشْكُ: خانوی بچوك، کۆشك، قۆختە، کەوشەك.

كَشْكَسَ فلان: فلانکەس هەڵات.

كَشْكَشَ الأفعى: مارەکە پێستەکەی خشەخشی هات ٥ دەشگوترێ: (بُر لایکشکش ماژها) بێرێکە ئاوەکەی هەڵناهێنجرێ بەهۆی ناعورەوە.

كَشْكَشَ الثوبَ: جرچو لۆچو نوشتانەوەی لەقوماشەکەدا دروست کرد.

الكشكشة: زاراوەی هۆزی بەنی ئەسەدو هۆزی ربیعەیە لەشوێنی کافی ڕاناوی مێینە پیتی (شین) بەکاردێنن، واتە لەجیاتی (عَلَيْكِ يان مِنْكِ، مثلا) دەڵێن: (عَلَيْشِ مِنْشِ) یان لەدوای کافی خیتابەکە پیتی (شین) زیاد دەکەن‌و دەڵێن: (عَلَيْكِشْ مِنْكِشْ).

كَشَمَ انْفَهُ كشماً: لەبن ڕا لوتی بڕی.

كَشَمَ القِثَّاءَ او الجُزَرَ: خەیارەکە یان گێزەرەکەی بەخێرایی‌و بەهەڵپە هەڵپ خوارد.

كَشِمَ كَشَماً: بە زگماك کەم ئەندام بوو یان لەبنەچەو نزاد دا کەمو کوڕی هەبوو (فهو أكشم).

اكتَشَمَ انْفَهُ: بەمانا (كَشَمَهُ) دێ.

كَشْمَرَ: لەپڕمەی گریانی دا.

كَشْمَرَ انْفَهُ: لوتی شکاند.

الكُشَامِرُ: ئادەمیزادی ناشیرین.

الكِشْمِشُ: کشمیش مێوژو ترێی دەنك وردیلە.

كشا الشَّيْئَ كَشْواً: شتەکەی بەددانەکانی گەستو دەری هێنا.

كَصَّ كَصّاً وكصيصاً: وێکهاتەوە تێچو، لەترسان گرمۆڵە بوو زەعیفو لاواز بوو، لەترسا چووە ناو یەکەوە.

اكصَّ فلان: فلانکەس هەڵاتو قاچاندی.

الكصيصُ: دەنگی نزم بەهۆی ترس‌و بیمەوە ٥ تێچوون‌و وێکهاتنەوە بەهۆی ترس‌و زەندەق چوون ٥ گرمۆڵە بوون بەهۆی زۆر ماندووبونەوە ٥ سپرمسپڕی کوللەو سیسرەو شتی وا.

كَصَمَ كَصْماً وكُصُوماً: چۆن هات ئاوا بەدەستی بەتاڵ گەڕایەوە هیچی دەست نەکەوت.

كَظَبَ كظوماً: پڕبوو لە ڕۆن.

كَظَرَ القَوْسَ كَظراً: لایەکی کەوانەکەی بڕبڕکرد کەلی کرد بۆئەوەی ژێیەکەی تێدا چەسپ بکرێو بەرنەبێ.

الكُظْرُ: بەزی دەوروبەری گورچیلە ◊ شوێنو جێگای بەزی دەوری گورچیلە کە بەزەکەی لێکرابێتەوە ◊ غودەیەکە لەژوور گورچیلەوە.

كَظَّ المَسيلُ بالماء كَظّاً: ڕێڕەوی ئاوەکە ئاوەکەی نەکێشا لەبەر زۆری ئاوەکە.

كَظَّ الحَبْلَ: حەبلەکەی کشت باداو.

كَظَّ الطعامُ أو الشرابُ الحيوانَ: خواردنو خواردنەوەکە گەدەی حەیوانەکە نەیکێشاو هەناسەی توند کرد.

كَظَّ الغَيْظَ صدرَهُ: بوغزو کینە دڵو دەرونی پڕ کرد.

كَظَّ الأمْرُ فلاناً: کارەکە فڵانکەسی ناڕەحەت کرد.

كَظَّ فلان خَصْمَهُ: فڵانکەس ڕکابەرەکەی خۆی بۆڕداو هەموو ڕێگاچارەیەکی ڕزگاربوونی لێ بڕییەوە.

كاظَّهُ: ماوەیەکی زۆر تەنگی پێ هەڵچنیو وازی لێ نەهێنا.

كاظَّ فلاناً في الحرب: فڵانکەسی باش فێری شەڕ کرد.

إكْتَظَّ: باش پڕبوو ◊ دەگوترێ: (إكْتَظَّ المكانُ بالناس) شوێنەکە پڕە لەخەڵكو بەتەواوی قەرەباڵغ بووە.

إكْتَظَّ الوادي بالسيل: شیوەکە لافاوەکە ناکێشێو پڕاوپڕو لێوان لێوە ◊ (إكْتَظَّ بطنه بالطعام) گەدەی پڕبوو لەخواردن.

تكاظّوا: لەگۆڕەپانی جەنگ دا تەنگیان بەیەکتر هەڵچنی.

تكاظَّ القومُ: خەڵکەکە سنووری یاساییان شکاندو زیادەڕەوییان کرد لەدژاییکردنی یەکتری.

الكِظاظُ: توندو تیژیو چورتمو ناخۆشی ◊ هەرشتێك دڵ ناخۆش بکا.

الكَظّ: دەگوترێ: (رجل كظٌّ) پیاوێکە ئیشو کاری تەنگی پێ هەڵدەچنو ناڕەحەتی دەکەن.

الكِظَّةُ: ورگنی ◊ ورگ شۆڕی ◊ (ك: أكِظَّةُ).

كَظْكَظَ السَّقاءُ: کوندە ئاوەکە بەئاو تێکردن لێك کشاو فش بوو.

تَكَظْكَظَ عند الأكل: چوارمەشقی دانیشت بۆئەوەی ورگی پڕبکا لە خۆراك.

كَظَمَ السَّقاء: کوندەکەی پڕکرد لەئاو و دەمی توند بەست.

كَظَمَ مجرى الماء: ڕێڕەوی ئاوەکەی گرت.

كَظَمَ الرجلُ غيظه: پیاوەکە ڕقی خواردەوەو ددانی بەخۆیا گرت ◊ لێبوردەیی ڕاگەیاند.

كَظَمَ نَفْسَهُ: نەفسی خۆی گرت نەیهێشت سەرکەشی بکا.

كَظَمَ كظوماً: بێدەنگ بوو.

الكاظِمُ: ئەو کەسەیە لەکاتی تورەبوونو رق هەڵسان دا ددان بەخۆی دا دەگرێو جڵەوی خۆی بەرنادا.

الكِظام: تۆپەوانەو سەدادەی شت ◊ دەگوترێ: (أخذ بكظام الأمر) شوێنی گرنگی کارەکەی خستەژێر کۆنترۆڵی خۆیەوەو دەستی بەسەردا گرت.

الكظامةُ: سەدادەو تۆپەوانە ◊ حەبلێکە لوتی حوشتری پێ دەبەستێ بۆنەوەی ژێربار بێ ◊ پێشی دەگوترێ: مەهار ◊ هەروا ناوە بۆ دەراوی شیو ◊ ئەو ئەڵقەی حەبلی تاکە تەرازوی لایەکی تێدەخرێنو تێیدا کۆدەبنەوە.

الكَظْمُ: بۆری هەناسە بەلای بینە قاقاوە، ئەو شوێنەی هەناسەی لێوە دێتەدەر بۆناو دەم ◊ دەگوترێ: (أخذ بكظمِهِ) بینەقاقای گرت.

الكظيمُ: بەمانا (الكاظِمُ) دێ ◊ هەروا بەمانا خەفەتباریش دێ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ﴾ ◊ فضڵو کیدێنی دەرگا ◊ دەشگوترێ: (إنها لكظيم الخلخال) پوزی ئەوەندە گۆشتنو خڕە خڕخاڵ تێیدا دەنگی نایە.

كظا لحمُهُ كظّاً: گۆشتی زۆر بوو، خۆی داڕشت.

تَكَظّى لحمُهُ سِمْناً: گۆشتی سواری یەک بوو، قەڵەو بوو.

كَعَبَت الفتاة كعوباً: کچەکە مەمکی خڕکردن، مەمکی بەرز بوونەوە.

كَعَبَ فلاناً: زەبری لەشوێنی ڕەقایی جەستەی دا وەکوو (سەرو قاپەڕەقەو دەفەی شان).

كَعَبَ الإناء او الحوضَ: قاپەکە یان حەوزەکەی پڕکرد.

اكعَبَ الرجلُ: پیاوەکە بەخێرایی ڕۆیی.

كَعَّبَت الفتاة: کچەکە مەمکی خڕکردن مەمکی بەرزبوونەوە ◊ دەشگوترێ: (كَعَبَ الثديُ).

كَعَّبَ الشَّيْئَ: شتەکەی موکەعەب کرد (سوچ سوچی کرد).

كَعَّبَ العددَ: ژمارەکەی دووجار زەربی خۆی کرد.

كَعَّبَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد.

كَعَّبَ الثوبَ: قوماشەکەی تونە پێچایەوە.

تَكَعَّبَ ثديُ الفتاة: مەمکی کچەکە خڕبوون.

التكعيبة: كەپری مێو.

التكعيبةُ: جـۆرە بیروبۆچـونێكە لـەبواری وێنـەگرتن دا بـەكێك لەهونەرمەندە بەناوبانگەكانی ئـەم بواره بیكاسۆیە.

الكَعْبُ: هەر جومزگەیەك لەنێسقان ٥ قاپەرمقـە؛ ئـەو دوو ئێنێـسقانە رمقەی خوار گوزنگی قاچ ٥ هـەموو قاچێك قاپەرمقەی بەملاو بـەو لاوە هەیە ٥ هـەروا وشـەی (كَعْـب) نـاوە بۆ گرێی قەفـەژاژو لاسكی گنـدۆرو هەر لاسكە رومكێك كـە كلۆر بـێ ٥ دەشـگوترێ: (رجـل عـالي الكعـب) واتـە پیـاوێكی خـاوەن رێـزو خانەدانە.

الكَعْبَـةُ: كابـە، مـاڵی خـودا ٥ هـەر خانویـەك چـوارلایەكەی چوارگۆشەیی بێ.

المكعَّـبُ: بـودرەو عـەبای پـەراوێز چـندراو ٥ لـەبواری مەسـاحەو رووپێـوی دا قەبارەیەكـە شـەش چوارگۆشە دەوریان دابـێ ٥ لـەبواری ژمـارەو حیـساب دا نـەو ژمـارە بەدەسـتهاتوەیە كەلـەناكامی زەربكردنـی دوو چـەندانەی خـۆی پەیدابووبێ؛ بۆ نمونە ژمارە هەشت موكەعەبی ژمارە دووە.

كَعْبَرَهُ بالسيف: بەشمشێر بڕی.

تَكَعْبَرَ: بۆ موتاوەعەی (كَعْبَرَ) دێ.

الكُعْبُرَةُ: گرێی لاسكی هـەر ڕوەكێكە كـە كلـۆرە وەكـوو لاسـكی قەفـەژاژو گـەنمو جـۆ و گنـدۆرو شـتی وا ٥ بەیەك گەیـشتنی هـەردوو نێـسقانی جومزگـەكان ٥ وەكـوو جومزگـەی مەچەكی دەست.

كُعْبَـرَةُ الوظيـف: جومزگـەی نێـوان گوزنگو قاچ.

كُعْبَرَةُ الكتِفْ: قەپیلكی شان ٥ كۆتایی مـلو سـەرەتای سـەر ٥ كلـۆتی ڕان ٥ كوتەگۆشت ٥ بن ژیلو سـەرگوێزری گـەنمو جـۆ كەلـە بێـژنگ دەدرێو زیزانەو شتی وا دەكەوێتە ژێـرەوەو پلو پوشیشی دەكەوێتە سەر ٥ (ك: كعابر).

الكعبورة: هـەردوو نێـسقانێك بەیـەك بگەن.

كَعْبَسَ الرجلُ: پیاوەكـە بـەخێرایی هەنگاوی نا ٥ یان بـە هێواشـی بـازی دا.

اكْعَمت فلان: فلانكەس بەشێوەی ڕق هەڵساوی‌و خۆ گیفكەرەوە ڕۆیشت.

الكُعَيْتُ: باڵندەیەكە لەپێڕی بولبول‌و جەسـتە بـچوك‌و گـورج‌و گۆڵـەو هەمیـشە لـەجەم‌و جۆڵدایـەو هـەدادانی نیـە، دەنـگ خۆشـترین

بالّندەی بولبول ئاسایە، سەرو مل‌و لای ژوروی سنگی ڕەشە ◊ لەولاّتانی میصرو سودان‌و نەو ناوچانەی دارمستان‌و باخ‌و باخاتی هەیە.

كعتر في مشيه: لەڕۆیشتن دا وەکوو سەر خۆش بە لۆڕ لۆڕ هەنگاوەکانی هەلّینان.

كَعِرَ الصَبِيُّ كعَراً: منداڵەکە ورگی پڕ بوو قەلّەو بوو ◊ (فهو كعِرٌ وهي أكعر).

كَعِرَ الفصيلُ: بێچوە حوشترەکە پیو لە دوگی دا کۆبۆوە.

اكْعَرَ البعيرُ: حوشترەکە دوگی گەورە بوو، پیوی زۆری هەلّپەچنی.

الكَعْسُ: ئێسقانی پەنجەی دەست‌و قاچ.

كَعْطَلَ بيدِهِ: خۆی کێشایەوەو دەستی هەلّبڕین خۆی دڕێڕ کرد.

كَعَّ فلان كعّاً وكعوعاً وكعاعةً: فلاّنکەس ترسنۆک‌و لاواز بوو.

اكْعَ فلاناً: فلاّنکەسی ترساند.

الكُعمةُ: کەعك، شەکرلەمە، خواردنێکە لەنارد‌و شزمکرو ڕۆن دروست دەکرێ.

كَعْكَعَ في كلامِهِ: زمانی گیراو قسەی بۆ نەکرا.

كَعْكَعَ فلاناً: فلاّنکەسی ترساند.

تَكَعْكَعَ: ترساو پاشەکشەی کردو گەڕایەوە.

كَعَمَ البعيرَ كَعْماً: دەمی حوشترەکەی شەتەك دا بۆنەوەی گاز نەگرێ یان لەوەڕی بۆ نەخورێ ◊ (فهو كعيم ومكعوم).

كَعَمَ الوِعاءَ: دەمی قاپەکەی گرت، زارکی تورمکەکەی بەست.

كَعَمَ الخوفُ فلاناً: ترس‌و بیم زمانی فلاّنکەسی بەست.

كاعَمَها: دەمی بەدەمیەوە نا، ماچی کرد، دەمی خستە سەر دەمی.

الكِمامُ والكِمامَةُ: نەوەی دەمی حەیوانی پێ دەبەسترێ بۆنەوەی نەتوانێ گازبگرێ یان شت بخوا.

كُعْنِبَ قَرْنُ الثَّيْسِ: شاخی نێرییەکە کەلکەل‌و بادراو بوو.

الكاغِدُ: کاغەز.

كَفَأَ الإناءَ كَفْئاً: قاپەکەی سەرنقوم کردەوە.

كَفَأَ القومَ عن الشَّيْءِ: خەلّکەکە ڕوبان لەشتەکە وەرگێڕاو جێیان هێشت.

كَفَأَ فلاناً: فلاّنکەسی گێڕایەوە.

اكفَأَ الإناءَ: بەمانا (كَفَأَ) دێ.

اكْفَأَ في سيرِه: لەڕێگای مەبەستو ڕێڕەوی خۆی لای دا.

اكْفَأَ في الشعر: لەشیعرەکەدا پیتی ڕەوی گۆڕی بۆ پیتێك کەلێی نزیك بێ لەدەنگ‌و مەخرەج دا ◊ وەکوو گۆڕینی پیتی (ر) بۆ پیتی (ل) یان

بەپێـــچەوانەوە ◊ يـــان پيتـــى (ل) بكرێ بە (م).

اكْفَأَ لونه: ڕەنگی گۆڕا.

اكفَأَ له: هاوكوفو هاوشانی بۆ دانا.

اكْفَـأَ الخِبـاءَ: پەردەيـەكی تـری بـۆ خێمەكە دانـا ◊ پەردەيـەكی نيزافی يەدەگی بۆ خێمەكە دانا.

اكْفَـأَه علـى الشَّيْئ: پاداشـی دايـەوە لەسەر شتەكە.

كافَاه بِصُنعه مكافاة وكفاءً: پاداشـی دايـــەوە لەســـەر كـــردەوە بـــاشو ڕەسەنەكانی.

كافَـأَ فلانـاً: فلانكەسـی يەكسان كـرد بـەهاوتای خـۆی ◊ دەشـگوترێ: (لـا ظُلَّة نكافِئُ بهـا عـين الـشمس) ئێمـه سێبەركەرێكمان هەيـه بـەرگری پـێ دەكەين لەگەرمای خۆر.

كَفَّا الإناءَ: قاپەكەی سەرەو نقوم كرد.

إكْتَفَأَ لونهُ: ڕەنگی گۆڕا.

إكْتَفَـأَ الإنـاءَ: قاپەكـەی سـەرەو نقـوم كرد.

إنْكَفَـأَ علـى الـشَّيْئ: خـۆی بەســـەر شتەكەدا شۆڕكردەوە.

إنْكَفَـات علـى ولـده ترضـعه: خـۆی بەســـەر منداڵەكەيـدا كـۆم كـردەوە شيری دەداتێ.

إنْكَفَأَ عنه: ڕوی لێ وەرگێڕا.

إنْكَفَأَ اليه: بۆی گەڕايەوە.

إنْكَفَأَ الى وطنـه: گەڕايـەوە بـۆ زێـدی خۆی.

إنْكَفَأَ لونه: ڕەنگی گۆڕا.

إنْكَفَـأَ القـومُ: خەڵكەكـــە شـــكانو هەڵهاتن.

تكافَـا الـشيئان: دوو شـتەكە وەكـوو يەك وابوونو هاوتابوون ◊ دەگوترێ: (تكافَا القوم وتكافَات الفرص).

تَكَفَّأَ لونه: ڕەنگی گۆڕا.

إسْتَكْفَا شجرةً: داخـوازی ئـەوە بـوو درەختەكە سايێك بەری بداتێ.

إسْـتَكْفَأَ فلانـاً الـشرابَ: داوای لەفلانكـــەس كـــرد لەپيالّەكـــەی خۆيـــەوە شـــەراب بكاتـــە پيالّـــەی ئەمەوە.

الكُـفءُ: هاوشـان ◊ مرۆڤـی بـەتوانا لەســـەر بـــەرێوەبردنی كارەكـانی ◊ (ك: أكفاء وكِفاء).

الكِفاءُ: هاوشان ◊ دەگوترێ: (لاكِفـاءَ له) هاو وێنەی نيە ◊ هەروا ناوە بـۆ نـــەو پەردەيـــەی دەدرێ بەســـەر چـادردا تـا سـەرزەوی دايدەپۆشـێ وەكـوو چـۆن پەشـتەماڵ عـەورەتی مرۆڤ دادەپۆشێ.

الكَفـاءَةُ: هاوشـان لـەهێزو توانـاو خانـەوادەو وەجـاخزادەيی دا، هـەر

لەم رووەوە هاوكوفی كوڕو كچ بۆ هاوسەر گیری ڕەچاو دەكرێ و دەڵێن: دەبێ كچووكوڕ هاوكوفی یەكتر بن لەبنەماڵەیی و ئایینی دا ◊ لێهاتویی بۆ ئەنجامدانی كارو بەڕێوەبردنی كارەكانی بەشێوەیەكی ڕێك و پێك.

الكُفْاةُ: (كفاة الشئ) بەرهەمی سااڵنەی شت.

كُفاةُ الأرض: بەروبووومی كشتوكاڵی سااڵێكی زەوی ◊ بەرهەمی سااڵنەی زەوی كشتوكاڵی ◊ (كُفاةُ الشجر) بەرهەمی سااڵنەی درەختی بەردار (كُفاة الغنم) بەروبووومی مەڕ بەشیرو خوری و بێچوبەوە.

الكَفِئ: بەمانا (الكفوء) دێ.

كَفَتَ الشَّيْئَ كَفْتاً: شتەكەی هەڵەوگێڕ كرد.

كَفَتَ الطائرُ وغيره: باڵندەكە لەفڕین دا پەلەی كردو باڵەكانی لێك دان.

كَفَتَ فلاناً: فلاڵنكەسی لەمەبەستی خۆی گێڕایەوە.

كَفَتَ الشَّيْئَ وإليه: شتەكەی لەخۆی گرتو بۆڵای خۆی كێش كرد.

كَفَتَ المتاع: كاڵاكەی كۆكردەوە هەندێكی خستە سەر هەندێكی.

كفت ذيله: داوێنی هەڵكرد.

كفت الله فلاناً: خودا گیانی فلاڵنكەسی كێشا.

كَفَتَ الشَّيْئَ: شتەكەی لەخۆگرت.

كفت الدِرْعَ بالسيف: زرێپەكەی بەشمشێرمكەوە هەڵواسی و خستنیە پەنایەك.

إكْتَفَت المالَ: هەموو ماڵەكەی لەخۆ گرت ◊ جێگای هەموو ماڵەكەی تێدابۆوە.

إنْكَفَت الرجلُ: پیاومكە جەستەی خۆی داڕشت.

إنْكَفَت الفرسُ: ئەسپەكە ورگی باریك بوو.

إنْكَفَت الرجلُ: پیاومكە گەڕایەوە.

إنْكَفَت القوم الى منازلهم: خەڵكەكە گەڕانەوە بۆ شوێن و مەنزلگای خۆیان.

تَكَفَّتَ الثوبُ: جاكی پۆشاكەكە هەڵدرایەوە.

تَكَفَّتَ في سيره: لە ڕۆیشتن دا پەلەی كرد خێرا ڕۆیی.

الكِفَاتُ: (أرض كِفات) زەوییەكە مردوو و زیندوی تێدا كۆبوومتەوە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَلَمْ نَجْعَلِ الْأَرْضَ كِفَاتًا﴾ ◊ دەشگوترێ: (موضع كِفات) شوێنێكە شتی زۆرو هەمەجۆری لەخۆ گرتووە.

الكَفْتُ: (رجل كَفْتٌ) پیاوێکی چوستو چالاکه.

الكُفْتُ من الخيل: ئەسپێك بازی بەهێزو توند بەاوی‌و سوارەکەی نەتوانێ جڵەوی بگرێتەوە.

الكُفْتَةُ: کفتە: خواردنێکە لەگۆشتی هەنجندراو و هەندێ تەوابیل‌و پیازو ساوەرو بڕوێش یان برنج دروست دەکرێ.

الكَفِيتُ: رجل كفيت: پیاوێکی قەد باریك‌و چوست‌و چالاکه ٥ کوندەیەکی پتەو و ڕەختەیە.

المُكْفِتُ: کەسێك دوو زرێ بەسەر یەکدا لەبەر بکاو کراسێك لەنێوانیان دا لەبەر بکا.

كَفَحَ الشَّيْئَ كَفْحاً: پەردەی شتەکەی لادا خستیە بەرچاو.

كَفَحَ فلاناً: ڕوبەڕو توشی فلانکەس بوو.

كَفَحَ بالعصا: بەگۆچان لێی دا.

كَفَحَ لجام الدابة: هەوسارو جڵەوی ولاخەکەی ڕاکێشا بۆئەوەی ڕابوەستێنێ ٥ دەشگوترێ: (كَفَحَ باللجام).

كَفِحَ عنه كَفْحاً: ترسا.

اكْفَحَ فلاناً عنه: فلانکەسی گێڕایەوە.

كافَحَهُ: ڕوبەڕو تووشی بوو ٥ دەشگوترێ: (كافَحَ القومَ أعداءهم) خەڵکەکە بەسنگی روت ڕوبەڕوی دوژمنیان بوونەوە.

كافَحَ قِرْنَهُ: بەتوندیی ڕوبەڕوی ڕکابەرەکەی بۆوە.

كافَحَ الأطباءُ الأمراضَ: پزیشکەکان بەرەنگاریی نەخۆشییەکانیان کرد ٥ (كافحت الدولة البطالة) دەوڵەت بەرەنگاری بێ ئیشی بۆوە.

كافَحَ الأمورَ: بۆخۆی سەروکاری ئیشەکانی کرد.

تكافح المتقاتلون: شەڕکەرەکان ڕوبەڕوی یەکتر بوونەوە.

تكافح الأمواج: شەپۆلەکان تێکیانەوە هاوێشت.

الكفيحُ: هاوشان ڕکابەر ٥ ڕاکشاو، پاڵکەوتوو ٥ میوانی چاوەڕوان نەکراو ٥ میوانی ناوەخت.

كفر الرجلُ كُفْراً وكفراناً: پیاوەکە کافربوو، بڕوای بەتاك‌و تەنهایی خودا نەبوو یان بڕوای بەپێغەمبەرێتی حەزرەتی موحەممەد نەبوو یان بڕوای بەهیچ پێغەمبەرییەتێك نەبوو.

كفر بهذا: خۆی لەوە بێبەری کرد.

كَفَرَ الشَّيْئَ وعليه كفراً: شتەکەی داپۆشی.

كَفَرَ الزارعُ البذر بالتراب: کشتیارەکە تۆوەکەی بەگڵ داپۆشی، تۆوەکەی ژێر گڵ دا.

اكفر غَيْرَهُ: خەڵکانی دی بەکافر دانان ◊ بەکافری لەقەڵەم دان.

اكفر من يطيعه: گوێڕایەڵیەکەی خۆی والێ کرد یاخی بێ.

كَفَّرَ لسيده: دەستی بەسنگیەوە گرتو سەری دانەواند بۆ گەورەکەی.

كَفَّرَ عن يمينه: کەفارەتی سوێندەکەی دا.

كَفَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی داپۆشی شاردیەوە.

كَفَّرَ فلاناً: فلانکەسی بەکافر لەقەڵەم دا ◊ یان پێی گوت کوفرت کردوە.

كَفَّرَ الله عنه الذنب: خودا لەتاوانی خۆش بوو.

تَكَفَّرَ بالشيء: شتەکەی داپۆشی و شاردیەوە.

تَكَفَّرَ في سلاحه: چووە ناو چەک و سیلاحی خۆیەوە، خۆی بەست.

الكافِرُ: بەرگی پۆخی خورماو میوە ◊ تاریکی ◊ زەوی چۆڵەوانی و دوردەست کەس لێی نەمێنێتەوە و پێیدا نەڕوا ◊ کەسێک خۆ لە شوێنێک حەشاربدا ◊ کەسێک بڕوای بە بوونی خودا نەبێ.

الكافور: درەختێکە لە پێڕی (الغارية) مادەیەکی ڕونی شەفاف و بلوریی مەیلەو سپی لێ دەردەهێندرێ بۆنێکی عەتر ئامێزی خۆشی هەیەو تامی تاڵەو چەند جۆرێکی هەیە ◊ (ك: كوافير).

الكَفْرُ: تاریکایی شەو و ڕەشی شەو ◊ گۆڕ ◊ گڵ ◊ پارچە زەوییەک لەئاوەدانییەوە دوور بێ ◊ گوندی بچوک ◊ داری کورتو ئەستور ◊ (ك: كفور).

الكُفْرُ: ئینکاریکردنی ڕاستیو حەق ◊ قیر کە کەشتیو شتی وای پێ ڕوکەش دەکرێ.

الكَفَرُ: پەردەی پۆخی خورما ◊ کێوی درێژەوەبوو کە ڕێگای پێدابڕوا.

الكَفّارَةُ: کەفارەتو قەرەبوو کردنەوەی تاوان بەماڵ بەخشینو تاعەت کردن کەلەشەرع دا دیاریی کراون.

المُكَفِّرُ: خاوەن چاکەو نیعمەت کەسوپاسگوزاری نیعمەتەکانی نەکرێ ◊ کەسێک بەڵا لەنەفسی خۆی دا بێ یا لەماڵو سامانی دا بێ بۆئەوەی کەفارەتی هەڵەکانی بدا ◊ کەسێک چەکی لەخۆی دابێ ◊ چەکو سیلاحی لەخۆی بەستبێ ◊ دەستو پێ کەلەبچە کراو.

المَكْفورُ: (أثر مكفور) ئاسەوارێک ڕەشەبا گڵو خۆڵی بەسەردا دابێو

شاردبێتیەوە ◊ زێر گڵو خۆڵی خستبێ ◊ (عمل مكفور) کارێکی باش کەچاکەی نەدرابێتەوە.

كَفَّ عن الأمر كَفّاً: وازی لەکارەکە هێناو بەجێی هێشت.

كَفَّ بَصَرُهُ: بینایی نەما ◊ هەروا دەگوترێ: (كُفَّ بَصَرُهُ) (فهو مكفوف).

كَفَّ الثوبَ: جارێکی تر قوماشەکەی دوریبەوە، بەسەر دورمانەکەدا چۆوە.

كَفَّ الشَّيْءَ: شتەکەی پێکەوە لکاند، هەندێکی بە هەندێکیەوە نووساند ◊ دەگوترێ: (كَفَّ رِجْلَهُ بخرقة) بەپەڕۆ قاچی خۆی بەست.

إنْكَفَّ عن الأمر: وازی لە کارەکە هێنا.

تكافّوا: خەڵکەکە هەندێکیان وازیان لە هەندێکیان هێنا.

تَكَفَّفَ السَّائِلُ: سوالکەرەکە دەستی بۆ سوالکردن پانکردەوە.

تَكَفَّفَ الدَّمعُ: فرمێسکەکان وشک بوون.

تَكَفَّفَ عن الأمر: وازی لەکارەکە هێنا.

تَكَفَّفَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەبەری دەست هەڵگرت.

تَكَفَّفَ الناسَ: سوالی لەخەڵک کرد.

كَفَّفَ الثوبَ بالحرير وغيره: دامێنی قوماشەکەی بەناوریشم پەراوێزچن کرد، سەردەستەو یەخەی کراسەکەی پەراوێزچن کرد ◊ نەخشی ناوریشمی لەداوێنی کراسەکە دروست کرد.

إسْتَكَفَّ الشَّيْءُ: شتەکە کەوانەیی بوو ◊ دەگوترێ: (إسْتَكَفَّ الحَيَّةُ) مارەکە پاپۆکەی بەستو خۆی خڕکردەوە.

إسْتَكَفَّ الشجرُ والشعرُ: درەختەکە یان مووەکان تێکچڕژان.

إسْتَكَفَّ القومُ الشَّيْءَ وبالشيء: خەڵکە لە دەوری شتەکە گردبوونەوە ◊ چەمبەرمیان لەدەوری شتەکە بەست.

إسْتَكَفَّ الشَّيْءَ: شتەکەی بەدەست هەڵگرت.

إسْتَكَفَّ الناسَ: دەستی لەخەڵک پان کردەوە و داوای یارمەتی لێ کردن.

إسْتَكَفَّ فلاناً عن الشَّيْءِ: داوای لە فلانکەس کرد واز لەشتەکە بێنێ.

إسْتَكَفَّ عَيْنَه: لەپەدەستی خستە سەر چاوی لەبەرامبەر تیشکی خۆردا بۆئەوەی بزانێ ناخۆ شت دەبینێ یان نا ◊ دەشگوترێ: (إسْتَكَفَّ الشَّيْءَ) هەوڵی بینینی شتەکەی دا واتە: لەپی دەستی خستە سەر بڕۆی وەکوو ئەوە سێبەر لەچاوی بکا بۆئەوەی کاریگەری تیشکی خۆر کەم بکاتەوەو بتوانێ شتەکە ببینێ

◊ دەشگوتریٚ: (إسْتَكَفَّت عينه) لەژێر لەپی دەستییەوە چاوی شتەکەی بینی.

كافة: هەموو ◊ دەگوتریٚ: (جاء الناس كافة) خەڵکەکە هەموویان هاتن.

الكَفَافُ: (كفاف الشَّيْءِ) بەئەندازەی شتەکە ◊ دەگوتریٚ: (كفاف هذا) بەئەندازەی ئەوە.

الكَفَافُ من الرزق: بژێوی پێویست بێ زیادو کەم ◊ دەگوتریٚ: (ليتني أخرجُ من هذا كفافاً) خۆزگە لەم کارەم دا بەبێ قازانج و زیان ڕزگارم بوایە ◊ (دَعْني كفافِ) وازم لێ بێنە وازت لێ دێنم.

الكِفافُ: ئەوەی دەورەی شتێکی دابێ ◊ وەکوو دەوران دەوری گوێچکە.

الكِفافُ من الثوب: پەراوێزو قەراخو بێجاخی قوماش.

الكِفاف من السيف: تیژایی شمشێر ◊ (ك: أَكِفّة).

الكَفُّ: بەری دەست، لەپەدەست بەپەنجەکانیشەوە ◊ (ك: كفوف وأكفّ) ◊ قاچ ◊ لابردنی پیتی حەوتەمی زمنەدار وەکوو لابردنی پیتی (نون) لە (مفاعيلن وفاعلاتن).

الكَفُّ من الرزق: بژێوی بێ کەمو زیاد.

الكِفَّةُ: هەرشتێك کەوانەیی بێ ◊ (كفة الميزان) تاکی تەرازو نەو تاکەی کێشراوەکەی تێدایە یان تاکەکەی تری ◊ خاڵی دروستکراو بەکوتان ◊ تەڵە و داوی نێچیرەوان ◊ چاڵاییەك ئاوی تێدا کۆبێتەوە ◊ (الكُفَّةُ) دەوران دەوری کلك ◊ کاتی بەیەك گەیشتنی شەوو ڕۆژ لەبەرەبەیانا یان دەمەو نێوارەو خۆرئاوابوون ◊ پەراوێزی هەر شتێك ◊ تۆپەڵاکی درەخت ◊ لای خواروی زرێ.

كَفْكَفَ دَمْعَهُ: جار دواجار فرمێسکی سرین بۆنەوەی وشك ببنەوە.

كَفْكَفَ فلاناً: فلانکەسی لەشتەکە گێڕایەوە.

تَكَفْكَفَ عنه: وازی لێ هێنا بەجێی هێشت.

كَفَلَ فلان كفلاً وكفولاً: فلانکەس بەردەوام بەڕۆژو بوو. بڕیاری دا لەکاتی بەڕۆوبوونی دا قسە لەگەڵ کەس نەکا ◊ دەشگوتریٚ: (كفل في صيامه) لەکاتی بەڕۆوبوونی دا قسەی لەگەڵ کەس نەکرد ◊ نانی بێ پێخۆری خوارد.

كَفَلَ الرجلَ وبالرجل: بوو بەکەفیلی پیاوەکە، بەرعۆدەی بوو ◊ دەشگوتریٚ: (كفل المالَ) یان (كفل عنه المالَ لِغريمه).

كَفَّلَ الصغيرَ: منداڵەکەی گەورەکرد بەخێوی کرد.

اكفل فلاناً المالَ: فلاّنکەسی کردە بەرعودەو کەفیلی ماڵەکە.

اكفَلَ فلاناً مالَهُ: ماڵو سامانەکەی دا بەفلاّنکەس بۆئەوەی چاودێری بۆ بکا.

كافَلَهُ: پەیمانی لەگەڵ بەست ◊ هاوسێیەتی کرد.

كَفَّلَ فلاناً المالَ: بەمانا (أكفل) دێ.

كَفَّلَ فلاناً الصغيرَ: فلاّنکەسی کردە کەفیلو چاودێری منداڵەکە.

إكْتَفَلَ بالشيءِ: شتەکەی خستە سەر لایەکی سمتی.

إكْتَفَلَ البعيرَ: بارگەنەیەکی خستە سەر پشتی حوشترەکەو ئەمجار سواری بوو.

تَكَفَّلَ بالشيءِ: شتەکەی خستە ئەستۆی خۆیو بەرعودەی بوو ◊ دەگوترێ: (تَكَفَّلَ بالدين) بەرعودەی قەرزەکەی بوو.

تَكَفَّلَ البعيرَ: بارگەنەی خستە سەر پشتی حوشترەکەو سواری بوو.

الكَفَلُ: سمتی ئادەمیزادو وڵاخو ئاژەڵ ◊ (ك: أكفال).

الكِفْلُ: بەش ◊ هاوشانو هاو وێنە ◊ دەگوترێ: (ما لِفلان كِفْلُ) فلاّنکەس هاوشانی نیە ◊ هەروا وشەی (الكِفل) ناوە بۆ ئەو پارچە پەڕۆو لبادەی دەخرێتە سەر ملی گای جوتکردن لەژێرنێر بۆئەوەی نێرمکە ملی ئازار نەدا ◊ ئەو توكو كوڵکەی دوای ڕوتانەوەی توكو كوڵکی پێشوو سەر لەنوێ دەڕوتێتەوە ◊ کەسێك ئەرکو ناڕەحەتی دەخاتە سەر کەسانی دیکە ◊ کەسێك لەسەر پشتی ئەسپ خۆنەگرێ.

الكفيل: هاوشانو هاو وێنە ◊ دەگوترێ: (ما لفلان كفيل) ◊ فلاّنکەس هاوشانی نیە ◊ بەرعودەو کەفیل.

كَفَنَ الصُّوفَ كفناً: خوریيەکەی ڕست.

كَفَنَ الميتَ: کفنی بۆ مردووەکە کرد، مردووەکەی کفن کرد.

كَفَنَ الخُبْزَةَ: نانەکەی ڕاداشتە سەر قوڵکە ئاگرەکە.

كَفْنٌ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (كَفَنَ) دێ.

الكَفَنُ: کفن؛ بەرگێکە لەمردووەوە دەپێچرێ ◊ (ك: أكفان).

إكْفَهَرَّ الرجلُ: پیاوەکە دەمو چاوی خۆی گرژ کردن.

إكْفَهَرَّ الليلُ: شەوەکە تاریکی زۆر پەرەی سەند.

إكْفَهَرَّ النجمُ: ئەستێرەکە لەناو تاریکی زۆر بەهێزدا ڕوناکی دەرکەوت.

المُكْفَهِرُّ: هەرشتێك بكەوێتە سەر یەك ◊ هەوری پڕی چین لەسەر چینو ڕەش ◊ دەمو چاوی بێ شەرمو حەیا ◊ (عام مُكفَهِرّ) سالێکی گرانیو بێ بارانی.

كفاه الشَّيْئَ: شتەکە بەسی کردو شتی تری پێویست نەبوو ◊ (فهو كاف وكَفِيّ).

كفى فلاناً الأمْرَ: لەجیاتی فلان کارەکەی ئەنجام دا ◊ دەگوترێ: (كفاه مؤنته) پێداویستی ژیانی ئەوی دابین کرد.

كفى الله فلاناً فلاناً أو شرّ فلان: خودا فلانکەسی لەشەڕو داوی فلان پاراست.

إكْتَفى بالشيء: بەشتەکە قنیاتی کردو پێویستی بەشتی تر نەبوو.

إكْتَفى بالأمر: کارەکەی ئەنجام دا، پێی هەڵسا.

تَكَفَّى النباتُ: ڕوەکەکە درێژ بوو.

إسْتكفاه الشَّيْئَ: داوای لێ کرد لەشتەکە بەشی پێویستی بداتێ ◊ دەگوترێ: (إستَكْفيته الشَّيْئَ فكفانيه).

الإكتفاء الذاتي: ئەوەیە هەرێمێك، دەوڵەتێك بەرووبوومی خۆی پێداویستییەکانی دابین بکاو پێویستی بەهاوردەکردن نەبێ.

الكُفِيُّ: ئەوەیە بەس بکا، پێداویستی دابین بکا ◊ دەگوترێ: (هذا رجل كَفِيُكَ من رجل).

الكُفَيَةُ: بڕێوی تەواو، بڕێوی کیفایەت ◊ دەگوترێ: (قنعتُ بالكُفَيَة) قنیاتم بە بڕێوەکە کرد.

كَوْكَبَ الحديدُ: ئاسنەکە بریسکەی دا، ناگری لێ بۆوە.

كوكب الحصى: بەردە وردەکان لەکێشتەنگاو دا بریسکەیان دا.

الكَوْكَبُ: بریسکەی ئاسن، یان بریسکەی بەردو ئاگر لێ بوونەومیان ◊ پیاوکە چەك لەخۆی دەبەستێ ◊ گەنجی تازە پێگەیشتوو ◊ دەگوترێ: (غلام كوكب) گەنجێکی ڕوخسار جوانە ◊ زۆرینەی شت ◊ وەکوو دەگوترێ: (كوكب العشب) و (كوكب الماء) و (كوكب الجيش) ◊ هەروا وشەی (الكوكب) ناوە بۆ سپێنەی چاو ◊ بزمار ◊ شمشێر ◊ کێو ◊ گوڵی باخ ◊ کانگای ئاوی بیرو شوێنی ئاو هەڵقوڵانەکە ◊ قەترە قەترەی ئاو کە لەسەهۆڵ دەچۆڕێتە خوار بەشەو و دەکەوێتە سەر گیاو گڕو پێیدا بڵاو دەبێتەوە وەکوو ئەستێرە ◊ دەشگوترێ: (ذهبوا تحت كل كوكب) پەرتەوازە بوون ◊

هەروەها دەگوترێ: (یوم ذو کواکب) ڕۆژێکی ڕەش و تاریك و پڕ بەڵاو کارەسات بەجۆرێك کەوەك شەوەزەنگی لێ هات و ئەستێرەی تێدا هەڵاتن.

الكَوْكَبُ: لەبواری ئاسمانشوناسی دا قەبارەیەکی ئاسمانییەو بەدەوری خۆردا دەسوڕێتەوەو ڕوناکی لەخۆر وەردەگرێ ٥ بەناوبانگترین ئەم ئەستێرە گەڕۆکانە بەگوێرەی نزیکیان لەخۆر: عەتارد، زوهرە، زەوی، مەریخ، موشتەری، زوحەل، یۆرانس، نبتۆن، بلۆتۆن.

الكَوْكَبَةُ: ئەستێرە ٥ یان ئەستێرەی زوهرە بەتایبەتی لەبواری ئاسمانشوناسی دا کۆمەڵە ئەستێرەیەکن وێنەی شتێکیان پێك هێناوە و پێی دەناسرێن ٥ وەکوو ئەو کۆمەڵە ئەستێرەیەی پێیان دەگوترێ: (النسر الواقع) یان ئەو کۆمەڵە ئەستێرەیەی پێیان دەگوترێ: (النسر الطائر) ٥ هەروا ناوە بۆ کۆمەڵە ئادەمیزادێك.

كَلأ الدينُ كَلْئاً: قەرزەکە دواکەوت ٥ (فهو كالٍ وكالِئ).

كلأ بَصَرَهُ في الشَّيْئِ: چاوی بەشتەکەدا گێڕاو چەند جارێك چاوی لێ لاداو سەیری کردەوە.

كَلأ الله فلاناً: خودا پارێزگاریی فڵانکەسی کرد.

كَلأ فلان القومَ: فڵانکەس چاودێری گەلەکەی کردو سەرو کاری ئیشەکانیانی گرتە ئەستۆ.

اكلأتِ الأرضُ: زەوییەکە لەوەڕی زۆر بوو.

اكلأ في الدِّينِ: قەرزەکەی دواخست.

اكْلأ عَيْنَهُ: چاوی ماندوو کرد.

كالَأَهُ: موراقەبەی کرد.

كَلَّأ فلان: پێشەکی (عەرەبونی) وەرگرت.

كَلَّأ في الأمر: بەسەرسامییەوە سەیری کرد.

كَلَّأ إليه في الأمر: فەرمانی پێ کرد بەئەنجامدانی کارەکە.

كَلَّأ فلاناً: فڵانکەسی بەند کرد.

كَلَّأ السفينة: کەشتییەکەی لەکەنار نزیك کردەوەو لەشوێنێکی لاباو بێ ترس دا وەستاندی.

إكْتَلَأتْ عَيْنُهُ: چاوی نەچوونە خەو و شەو بەخەبەر بوو.

إكْتَلَأ منه: پارێزگاری لێ کرد.

إكْتَلأت الكُلأةُ: عەرەبوونی وەرگرت.

تَكَلَّأ: عەرەبوونی وەرگرت.

إسْتَكْلأ فلان: فڵانکەس داوای دواخستنی قەرزەکەی کرد ٥ قەرزی

كـردو داوای كـرد درمنـگ داوای لێ بكەنەوە.

إسْتَكْلأت الأرضُ: زەوییەكە لەومڕی زۆر بوو.

الكَـلأ: لـەومڕ ج تـەڕ ج وشـك ◊ (ك: أكلاء).

الكُلْأةُ: عەرەبوون ◊ قەرز.

الكلاّءُ: بەندەری وەستاندنی كەشتی.

الكَلُـوءُ: دەگـوترێ: (رجـل كَلُـوءٌ) پیاوێكـە چـاوی بـەتوانان بـۆ شـەو بەخەبـەرێو وەنـەوزی نایـەنێ ◊ (عـین كلـوءة) چـاوێكە بـەهێزە بـۆ شەو بێداری.

المَكْلَـأةُ: شـوێنێكە كەشـتی تێـدا ڕادەگیرێـنو پـەناو لابایـە بـا نایگرێتەوە.

كَلَبَ الفرسَ كَلْباً: ئاوزەنگی لەئەسپەكە دان..

كَلِـبَ الرجـلُ وغـیره: پیاوەكـە سـەگ گەسـتی ◊ زۆری خـواردو تێرنـەبوو ◊ زۆری تینو بوو.

كَلِـبَ الشجَرُ: درەختەكـە تینـوی بـوو لەتینوان گەڵاكەی زبر بوو، هەركەسێ بەڵای دا بڕوا بەجلەكانیەوە دەنوسێ.

كَلِـبَ السَّیرُ علـی الأسـیر: ڕۆیـشتنەكە كاریگەری زۆری لەسەر دیلەكـە هـەبوو زۆری شەكەتو ماندو كرد.

كَلَبَ الدَّهرُ علی اهله: ڕۆژگار زۆر توندو تیژ بوو لەگەڵ خەڵكەكـە ◊ دەگوترێ: (كَلِبَ العَدُوّ و كَلِبَ السائل).

كَلِبَ علی الشَّیْئ: زۆر سـور بـوو لەسـەر وەدەستهێنانی شتەكە.

كَلِبَ علیه: ڕقی لێ هەڵسا.

كُلِـبَ كَلَباً: بـەهۆی نەخۆشـی هاریـەوە عەقڵی لەدەست دا.

كالَبَهُ: دژایەتی كرد.

كَلَّبَ الأسیر: دیلەكەی كەلەبچە كرد.

كَلَّبَ الكَلْبَ: سەگەكەی ڕاهێنـا لەسـەر ڕاوكردنو نێچیرگرتن.

تكالَـبَ القـومُ: خەڵكەكـە بەناشـكرا دژایەتی خۆیان ڕاگەیاند.

تكالَـبَ علـی الأمـر: لەسـەر كارمكـەی سوربوو دەستی لێ بەرنەدا.

تكالَبَ القومُ علی الشَّیْئ: خەڵكەكـە عـــەمبازی شـــتەكە بـــوونو گەلەكۆمەكێیان لەسەر كرد.

إسْـتَكْلَبَ الرجـلُ: پیاوەكـە لورانـدی بۆنـەوەی سـەگەكان بیبیـسنو بـەو بۆنەوە شوێنی خێڵو ئاوەدانیەكانی خاوەن سەگەكان بدۆزێتەوە.

الكالِـبُ: خـاوەن سـەگی ڕامكـراو بـۆ ڕاوكردن ◊ كۆمەڵە سەگ.

الكَلْـبُ: سـەگ ◊ سـەگ جـۆری زۆرە هەنـدێكی بـۆ پاسـەوانیو هەنـدێكی

بـۆ ڕاو و هەنـدێکی بـۆ ڕاگێـشانی گالیـسکە بـەکاردێ ◊ هـەروا وشـەی (الكلب) ناوە بۆ هەر حەبڵو تـەڵو قەیدێك شـتی پـێ شـەتەك دەدرێ ◊ ئاسـنی سـەر گۆچـانی کـە بەقـەراخ کـەژاوەو بارگەنـەدا شـتەك دەدرێو تێشو و شتی وای پێدا هەڵدەواسـرێ ◊ سنگی دارینە کەلەدیوار دەکوترێ بـۆ شـت پێـدا هەڵواسـین ◊ ئاسـنی سەربستەی بەرداشی ئاشی ئـاوپی ◊ ماسییەکە لەشێوەی سەگ.

الكَلَـبُ: نەخۆشـییەکی پێـوە چـوو گواستراوەیە فایرۆسـەکەی لەڕێگـەی گەسـتن‌و لیکـەوە لـەپێڕی سـەگەوە دەگوازرێتەوە بۆ مرۆڤو گیانلەبەری تر، دیاردەی ئـەم جـۆرە نەخۆشـییە گرژبـوونی ماسـولکەی هەناسـەدان‌و شـت قـوت دان‌و ترسـان لـەئاو و شـێتی‌و تێکـچونی جیهـازی عەصـەبیە ◊ هـەروا نـاوە بـۆ کوشـەندەیی زسـتان‌و سـەرماو زریانی.

الكَلْبَةُ: دێڵە سەگ ◊ چڵ بەسەر لق‌و پـۆپی درەختـەوە ◊ (أم الكلبـة) لەرزوتا.

الكلبتان: پلایسی گەورە کـە ئاسنگەر ئاسـنی سـورەوەبووی پـێ دەگـرێ بۆنـەوەی لەسـەر سندانەکە بیکاتـە ئامێری جۆراوجۆر ◊ گازێکـە ددانـی پێ دەکێشرێ.

الكُلْبَةُ: تونـدوتیژی لەهەر شتێك بێ ◊ گـوزەرانی تـەنگ‌و دەسـت کـورتی ◊ قـاتوقڕی‌و گرانـی ◊ سـەرمای کوشـندە ◊ ئـەو موانـەی لـەم لاو لەولای لوتی سەگ‌و پشیلە دەڕوێن.

الكَلِبَةُ: (أرض كَلِبَـة) زەوییەکـە گیـاو گـژی تێـراو نـەبووبێ ◊ درەختێـك لـەتینوانا گەڵاکـەی زبـر بووبـێ، ئەگـەر بـەلای دا بـڕۆی بەپۆشاکەکەتەوە دەنووسێ.

الكَلْبِيـةُ: مەزهـەب‌و ڕاو بۆچـونێکە بەگوێرەی سروشت هـەڵس‌و کـەوت دەکـاو گـوێ بـەداب‌و نـەریت نـادا ◊ ئەمـەش مەزهـەب‌و ڕێبـازی (أنتسانس)‌و هەوادارانیەتی.

الكَلْبِيـون: ڕێڕەوانـی کەلبیـەن: کـە کۆمـەڵێك فەیلەسـوفی یۆنـانین، بـە کۆمـەڵی فەیلـسوفی ئـەخلاقی ناسـراون‌و دوای مردنـی سـوکرات پەیدابوون، گـرنگترین بیروباوەڕیـان لـەژیانی زبـرو پاشـگوێ خـستنی لـەزەت‌و چـێژی مـادی دا ڕەنـگ دەداتەوە، گاڵتەیان بـەو کەسانە دێ کە وێڵی ژیانی نەرم‌و نۆڵن‌و هەوڵی وەدەسـتهێنانی لەزەتـە مادییـەکان دەدەن.

الكَلَّبُ: خاوەنی سەگی ڕامکراو بۆ ڕاو ◊ بەخێوکردنی سەگی ئامادەکراو بۆ ڕاوکردن.

الكُلّابُ: نوکە ئاسن کە بەپاژنەی قۆندەرەو کلاشی ئەسپ ڕامکەرەکەوەن‌و کەسواری ئەسپەکە دەبێ ئەو نوکە ئاسنە لەلاقە برغەی ولاغەکە دەدا بۆئەوەی غاربدا ◊ ئاسنێکی سەر چەماوەی سێپەل‌و چوارپەلە قولاپ ئاساشتی پێ دەردەهێندرێ یان شتی پێدا هەڵدەواسرێ ◊ چنگ‌و نینۆکی بازو هەڵۆو چەقەڵ ◊ ئامێرێکی ددان کێشانە ◊ (ك: كلاليب).

الكليب: کۆمەڵە سەگ (ڕەوەسەگ).

المكالِبُ: ئازاو چاو نەترس.

المَكْلَبَةُ: (بلدة مَكْلَبَةٌ) ولاتێکە، گوندێکە سەگی زۆرە.

كَلَتَ الشَّيْئَ كَلْتاً: شتەکەی کۆکردەوە ◊ فرێی دا.

كَلَتَ الفَرَسَ: ئەسپەکەی تاودا.

الكِلْتَةُ: شتی کەم ◊ بەشە خۆراک‌و شتی وا.

كَلَثَمَ وَجْهَهُ: دەموچاوی گۆشتن بوون بەبێ ئەوەی چرچی تێبکەوێن.

الكلثومُ: کوڵم خڕو گۆشتن ◊ ئاوریشم بەڵای سەروی ئاڵاوە.

كَلَحَ فلان كُلُوحاً: فلانکەس ڕوگرژبوو، زۆر ڕوگرژبوو.

اكْلَحَهُ الهمُّ: خەمو خەفەت ڕوخساری پوکاندەوەو دەموچاوی چرچ‌و لۆچی تێکەوتن.

كالَحَهُ: بەکێشەو ڕوگرژییەوە بەرەو ڕوی بۆوە.

كَلَّحَ وَجْهَهُ: ڕوی خۆی گرژ کرد.

كَلَّحَ فِي وجه الصَّبيِّ: منداڵەکەی ترساند.

تَكَلَّحَ: بەمانا (كَلَحَ) دێ.

الكالِحُ: دەمگوتری: (دَهْرٌ كالِحٌ) ڕۆژگاری توندو تیژ ◊ (شتاء كالِحٌ) زستانی سەخت‌و توش ◊ کەسێك زاری قژبێ لێوەکانی ددانی دانەپۆشن.

كَلاح: ناوی سانی گرانی‌و قاتو قڕییە.

كَلَدَ الشَّيْئَ كَلْداً: شتەکەی کۆکردەوەو خستیە سەرێەك.

كَلَّدَ الشَّيْئَ: بەمانا (كَلَدَهُ) دێ.

تَكَلَّدَ الشَّيْئُ: شتەکە کۆبۆوە.

تَكَلَّدَ فلان: فلانکەس گۆشتی پتەو بوو.

الكَلَدُ: شوێنی توندو پتەو، زەوی پتەو بەبێ ئەوەی بەردی تێدابن.

كَلّارُ البازي: هەڵۆکە خۆی لول کردو خۆی وێکهێنایەوە بۆ پەلامارادانی نێچیرەکەو فڕاندی‌و ڕفاندی.

كَلَزَ الشَّيْئَ كَلْزاً: شتەکەی کۆکردەوە.

كَلَّزَ الشَّيْئَ: بۆ زێدەڕەوی لەمانای (كَلَزَ) دا دێ.

كَلَسَ البناء كَلْساً: بەمادەی کەلس دیواری باڵەخانەکەی ڕوکەش کرد.

كَلِسَ كَلَساً: ڕەنگی تەپوتۆزاوی بوو مەیلەو ڕەش بوو ◊ (فهو أكْلَسُ).

كَلَّسَ: بۆ زێدەڕەوی لەمانای (كَلَسَ)دا دێ.

كَلَّسَ على قِرنه: هەڵمەتی بۆ هاوشانو ڕکابەرەکەی بردو بەتوندوتیژی پەلاماری دا.

كَلَّسَ عنه: لێی ترساو لەبەری هەڵات.

تَكَلَّسَ: بۆ موتاوەعەی (كَلَّسَ) دێ ◊ بازی توندو بەهێزی دا.

الكِلْسُ: جیرێ بەرد؛ ئەو مادە ماوەی دوای گەرمکردنی بەردی جیرێ دەمێنێتەوەو هەندێ پێکهاتەی لێ دەردەکەوێ.

الكَلاّسُ: فرۆشیاری مادەی کەلس ◊ وەستای کەلسکاری، ئەو کەسەی دیوارو شتی وا بەمادەی کەلس ڕوکەش دەکا.

الكلاسَةُ: ئەو شوێنەی کلسی لێ دروست دەکرێ.

التَّكلُّسُ: لەبواری کیمیادا ڕەقبونو کۆبوونەوەی خوێی کالیسیۆمە کە ناتوێتەوە.

الكلسيت: مەعدەنێکە لەکاربۆناتی کالیسیۆمی بلوری پێك دێ.

كَلْسَمَ: قونگرانی کرد لەدانەوەی مافەکان بەخاوەنەکەیان.

الكلسيوم: عونصورێکی فلزیو جیرییە تێکەڵاوی هەندێ پێکهاتەی جەستە دەبێ، بەتایبەتی هێ ئێسقان.

كَلِعَ الوسَخ عليه كَلَعاً: چڵکەکەی بەسەرەوە کۆبۆوەو ڕەق بوو گەمڕەی کرد ◊ دەگوترێ: (كَلِعَ رأسُه) (كَلِعَ الإناءُ) ◊ چڵك بەسەریەوە گەمڕەی کرد ◊ قاپەکە چڵکی پێوە ڕەق بوو ◊ (كَلِعَت رِجْلُهُ) قاچی چڵکی پێوە ڕەق بوو شەقار شەقار بوو، قەڵشت.

اكْلَعَهُ الوَسَخُ: چڵکی لەسەر کۆبۆوە گەمڕەی بەست.

الكُلاعُ: وشکبوونەوەی چڵك و گەمڕەبەستنی ◊ ناڕەحەتیو چورتم.

الكلاعِيُّ: ئازاو چاونەترس.

الكَلَعُ: گرویی زۆر.

الكِلْعُ: شێوە وشك و مرو مۆچ.

كَلَفَ الماشيةَ كَلْفاً: ئالفی دا بەولاغو ئاژەڵەکان.

كَلِفَ وَجْهُهُ كَلَفاً: دەمو چاوی پەڵەی تێدا پەیدا بوو تەڵخ بوو (فهو أكلف وهي كَلْفاء).

كَلَّفَ الشَّيْئَ وبه: حەزی لەشتەکە بوو، ئارەزۆی کرد.

كَلَّفَ الأمْرَ: بەزۆرەملێو ناچاری چووە ژێر کارەکەو لە ئەستۆی گرت ◊ بەنارەحەتیو ئەرکی زۆر ئەنجامی دا.

اكْلَفَهُ بِه: وای لێ کرد وەگری بێ، حەزی لێ بکا.

كَلَّفَهُ امْراً: ئەنجامدانی کارەکەی لەسەر پێویست کرد ◊ کارێکی قورسو ناخۆشی خستە ئەستۆیو داوای لێ کرد ئەنجامی بدا.

كَلَّفَ على اسمه ارضاً: زەویيەکی لەسەر تۆمار کرد.

كَلَّفَ بالأمر: کارەکەی خستە ئەستۆی.

تَكَلَّفَ: خۆی بەکاری لاوەکی خەریک کرد، کارێکی خستە ئەستۆی خۆی کە ئیشی ئەو نیە.

تَكَلَّفَ الأمْرَ: بەزۆرە ملێو ناچاری کارەکەی لەئەستۆ گرتو بەماندوبوونو ناڕەحەتی ئەنجامی دا.

تَكَلَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی خستە سەر شانی خۆیو ئیشی ئەویش نیە.

التَّكليفُ بالأمر: کارخستنە ئەستۆی کەسێک کەبتوانێ ئەو کارە ئەنجام بدا ◊ (أمر التّكليف) فەرمانێکە لە کەسێکەوە دەردەچێ کە دەسەڵاتی ئەوەی هەیە ئەرک بخاتە سەر شانی فەرمان پێکراو.

التَّكْلِفَةُ: ئەرکو ماندوبوون ◊ دەگوترێ: (حملت الشَّيْئَ تكلِفَة) کارەکەم خستە ئەستۆی خۆم بەئەرکو ماندوبوون ئەنجامدانەکەی لە وزەی من بەدەربوو ◊ هەروا ناوە بۆ ئەو بڕە پارەی لە پرۆژەیەک دا خەرج دەکرێ بەبێ لەبەرچاوگرتنی قازانج ◊ دەگوترێ: (باعه بسعر التكلِفَة) بەنرخی تێچونی شتەکەی فرۆشتو قازانجی مەبەست نەبوو.

الكَلَفُ: پەڵەو خاڵو شتی وا کەلەسەر ڕوخسار دەردەکەون ◊ سورایی یان لێڵی کە لەسەر دەموچاو دەردەکەون ◊ پەڵە.

الكِلْفُ: پیاوی عاشقو شەیداو دێوانە.

الكُلْفَةُ: ڕەنگێکە لەنێوان ڕەنگی ڕەشو سوردایە ◊ ئەو بڕەپارەی لەبەدی هێنانی شتێک دا خەرج دەکرێ.

الكَلاَّفُ: کەسێکە ئەرکی ئالفدانی ئاژەڵی لەئەستۆ بێو ئاژەڵ بەخێوبکا (ئاژەڵدار).

الكلوف: کاری قورسو گران.

المُتَكَلِّفُ: کەسێک بەشێوەی ناواقیعی خۆی نمایش بکا لافی شتێک لێ بدا کە تێیدا نەبێ.

المِكْلافُ: دڵدار، کەسێك ڕەگەزی مێینەی زۆر خۆش بوێ (پیاوی ژنانی).

المكلَّفُ: مرۆڤێك باڵغ و ڕەشید بێ تەمەنی گەیشتبێتە ئەندازەیەك لەڕوی شەرع و یاساوە بەرپرسیار بێ ٥ کەسێك خۆ هەڵەو گیری کاری لاوەکی بکا.

المُكْلَفَةُ: دیاریکردنی ڕوبەری زەوی تایبەت بەهەر کشتیارێك و ڕونکردنەوەی ئەو دانەوێڵەو بەرو بومەی تێیدا دەچێندرێ.

الكُلاكِلُ: کورتە باڵای چوارشانەو مل ئەستور.

الكلكال والكَلْكَلُ: سنگ.

الكِلْكِلَةُ: تاقم و پێڕو کۆمەڵ ٥ (ك: كَلاكِل)

كلَّ كلولاً وكلالةً: ماندوبوو، لاواز بوو، کول بوو ٥ دەگوترێ: (كَلَّ السَّيْفُ) شمشێرەکە کول و نەبڕ بوو.

كَلَّ فلان: فلانکەس ماندوبوو ٥ (فهو كالٌ) ٥ دەگوترێ: (كَلَّ لسانُهُ وكَلَّ بصرُه) زمانی گیراو نەیتوانی بەباشی قسەکەی بکا، چاوی باش نەبینی ٥ (كَلَّت الريحُ) بایەکە زەعیف بوو.

كَلَّ عن الأمر: شتەکەی لەسەر شان قورس بوو.

كَلَّ كلّاً وكَلالَةً: بنەچەو نەوەی میراتگری لەدواچێ نەما یان میراتگری باوك یان منداڵو نەوەی نەبوو.

اكَلَّ فلان: فلانکەس ئەسپەکەی ماندوبوو.

اكَلَّ غَيْرَهُ: غەیری خۆی ماندو و لاواز کرد ٥ دەگوترێ: (أكلَّ الرجلُ فَرَسَهُ وأكَلَّهُ السيرُ).

كَلَّلَ السيف وغيره: شمشێرەکەی زۆر کول و نەبڕ کرد.

كَلَّلَ فلان: فلانکەس ڕۆیی و ماڵو منداڵی خۆی لەشوێنی نەگونجاو جێ هێشت.

كَلَّلَ في الأمر: لەکارەکەدا دڵسۆزی نواندو خۆی تێدا ماندوکرد.

كَلَّلَ عن الأمر: لەکارەکەدا دەغەڵی کردو نەیکردو لێی ترسا.

كَلَّلَ عليه بالسيف: بەشمشێر هەڵی کوتایە سەر.

كَلَّلَ فلاناً: تاجی خستە سەر سەری فلانکەس.

كَلَّلَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەگەوهەرو شتی وا ڕازاندەوە.

إكْتَلَّ الغَمامُ بالبرق: هەورەکە بروسکەی دا ٥ دەگوترێ: (أكْتَلَّ السحابُ عن البرق).

إِنْكَلَّ السيف: شمشێرەکە تیژایی نەما، کول بوو.

إِنْكَلَّ فلان: فلانکەس پێکەنی و زەردەخەنەی هاتێ.

إِنْكَلَّ البرقُ: بروسکەی هەورەکە هێواش بوو ◊ دەشگوترێ: (إِنْكَلَّ السحابُ عن البرق).

تَكَلَّلَ الشَّيْءَ بالشيءِ: شتەکە بەدەوری شتەکە خەرمانەی داو وەکوو تاج چۆن سەر لەخۆ دەگرێ ئەویش ئاوا شتەکەی دەورمدا ◊ دەشگوترێ: (تَكَلَّلَ الشَّيْءُ الشَّيْءَ).

الإِكْلِيلُ: تاج ◊ شتێکە دەورەی سەر دەداو بەگەوهەرو شتی وا دەڕازێندرێتەوە ◊ دەوران دەوری نینۆک ◊ کۆمەڵێک گوڵی ڕەنگاوڕەنگ لەسەر شێوەی تاج ڕێک دەخرێن و دەخرێنە سەر سەر بۆ جوانی و ڕازاندنەوە.

إِكْلِيلُ الجبلِ: ڕوەکێکی گیایی لەبواری پزیشکی دا سودی لێ وەردەگیرێ ◊ پێشی دەگوترێ: (حصى لبان).

الكَلالَةُ: ئەومیە مرۆڤێک بمرێ نەباوکی لەدوا جێ مابێ نە منداڵ ◊ خزمەکانی تری میراتی لێ بگرن ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَسْتَفْتُونَكَ قُلِ اللَّهُ يُفْتِيكُمْ فِي الْكَلَالَةِ إِنِ امْرُؤٌ هَلَكَ لَيْسَ لَهُ وَلَدٌ وَلَهُ أُخْتٌ فَلَهَا نِصْفُ مَا تَرَكَ﴾.

كُلّ: هەموو ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿كُلُّ امْرِئٍ بِمَا كَسَبَ رَهِينٌ﴾ یان دەفەرموێ: ﴿كُلُّ نَفْسٍ ذَائِقَةُ الْمَوْتِ﴾.

الكلّ: کەسێک نەباوکی لەژیان دا مابێ نەمندالی هەبن ◊ کەسێک ئەرکی لەسەر کەسانی دیکە بێ و باربێ بەسەریانەوە ◊ پیاوی لاوازو هیچ لەبارانەبوو ◊ پشتی چەقۆ و شمشێر ◊ پەردە کوللە ◊ پەردەیەکی تەنک بۆ خۆپاراستن لە مێشولەو شتی وا.

الكليلُ: زەعیفو ماندوبوو ◊ دەگوترێ: (رجل كليل الظُّفْرِ) (ذئب كليل) گورگێکە ناتوانێ پەلاماری کەس بدا.

المُكِلُّ: دەگوترێ: (أصبح فلان مُكِلّاً) فلانکەس خزمەکانی بوونە بار بەسەرەوە ◊ (إنطلق مُكِلاً) ڕۆیشتو گوێی بەوە نەدا چی لەدواوە جێ ماوە.

المُكَلَّلُ: (غمامٌ مُكَلَّلٌ) هەورێکی باراناوی کەچەند هەورێکی تر بەدەوریەوە بن ◊ (سحاب مُكَلَّلٌ) هەوری بروسکاوی.

المكلَّلَةُ: (روضة مُكَلَّلَةٌ) باخێکە دەورە دراوە بە گوڵو غونچە.

كَلَمَهُ كَلْماً: برینداری کرد ◊ (فهو مكلوم وكليم).

كالَمَهُ: قسەی لەگەڵ دا کرد.

كَلَّمَهُ تكليماً: ئاخاوتنی ئاڕاستە کرد ◊ بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (كَلَم)دا دێ.

تَكَالَمَ المتقاطعان: دوو مرۆڤە لێك دابڕاوە (لێك زوبربووەكە) دەستیان کردەوە بە قسەکردن لەگەڵ یەکتری.

تَكَلَّمَ: قسەی کرد ◊ دەگوترێ: (تَكَلَّمَ كلاماً وبكلام حسن).

الـتَّكلامُ والتَّكلامةُ: قسەی بەنرخو جاك و زۆر.

الكلام: دەنگێکی مانا بەخشو موفید بەجۆرێك گونجاو بێ لەسەری بوەستی.

الكَلْمُ: برین ◊ (ك: كلوم وكِلام).

الكَلِمَـة: وشە کە مانایەکی تاك بگەیەنێ.

الكَلِيمُ: ئەو کەسەی قسەت لەگەل بکا ◊ نازناوێکی حەزرەتی موسایە سەلامی خودای لێ بێ، چونکە پەروەردگار ئاخاوتنی لەگەڵدا کردووە.

الكِلِمُ: لباد؛ ڕاخەڕێکی ئەستوورە لە خوری دروست دەکرێ.

المُتَكَلِّمُ: شوێنی قسە لەسەر کردن ◊ دەڵێی: (ما أجِدُ لي مُتَكَلَّماً).

كَلاهُ كَلْياً: گورچیلەی توشی ئازار بوو ◊ زەبری لەگورچیلەی داو ئازاری بوو.

كَلِيَ كلىً: گورچیلەی تووشی ئازار بوو ◊ گورچیلەی هێشا.

كَلَّى الرجلُ: پیاوەکە هاتە شوێنێك پەردەی تێدا بوو.

إكْتلى الرجلُ: پیاوەکە گورچیلەی هێشا.

الكُلْيَةُ: گورچیلە ◊ پێشی دەگوترێ: (الكُلْوَةُ).

كُلى الطائر: جوار پەڕن بە تەنیشتی باڵندەوە کەوتونەتە کۆتایی باڵەکانی.

كِلاَ: ئیسمێکی مەقصورە هەمیشە ئیزافە دەکرێ ◊ مانای دووانی دەگەیەنێ و وشەکە موفرەدە ◊ بەدوو شێوە لەڕستەدا بەکاردەهێندرێ:

١- ئیزافە بکرێ بۆلای ڕاناو وەکوو (جاء الرجلان كِلاهما).

٢- ئیزافە بکرێ بۆلای ئیسمی زاهیر وەکوو (جاء كِلا الرجلين).

كِلتا: بۆ مێینەی (كِلا) بەکاردەهێندرێ.

كَلاَّ: نەخێر وانیە ئیشەکە بەشێوەیەکی تۆ ◊ وەکوو (كلاَّ إنّ مَعِيَ ربي سيهدين)

٥ ڕەتدانەوەو نەفی کردنی شتێك‌و چەسپاندنی شتێکی تر: وەکوو ئەوە نەخۆش بڵێ: ئاوم خواردۆتەوە، پزیشك بڵێ: (كَلاَّ بل شربت لبناً) ئەوەالله ئاوت نەخواردۆتەوە شیرت خواردۆتەوە.

كَمْ: چەند؟ یان زۆر.

كَمَا القومَ كَمْئاً: قاچکی دەرخواردی خەڵکەکە دا.

كَمِئَ كَمَئاً: پێ خاوس بوو.

كَمِئَتْ يده ورِجلُهُ من البرد: دەست‌و قاچی بەسەرماو بەفر قەڵشان وەکوو قارچك شەقار شەقار بوون.

كَمِئَ عن الأخبار: لەهەواڵەکە بێ ئاگا بوو.

اكْمَا المكانُ: شوێنەکە قارچکی زۆر بوو کارگاویی بوو.

اكْمَأَ القومَ: کارگی دەرخواردی خەڵکەکە دا.

اكْمَاتِ السنُّ فلاناً: ڕۆژگار فلانی پیر کرد.

تَكَمَّأت عليه الأرضُ: زەوی دایپۆشی ٥ دەگوترێ: (خرجوا يتَكَمَّؤون) ڕۆیشتن بۆ دەشت قاچك دەچنن ٥ یان دەگوترێ: (تَكَمَّأنا في أرض بني فلان) لەزەوی خێڵی فلاّن دا قارچکمان چنی.

الكَمْءُ: قاچك، کارگ، جۆرە فیترياتێکە لەزەوی دەدرێ پاك دەکرێ‌و دەکوڵێندرێ‌و دەخورێ.

الكَمَّاءُ: قاچك فرۆش ٥ قاچك چن.

المَكْمَأُ: شوێنێك کارگی زۆر بێ.

الكُمْبيالة: کومپیالە (قەوالّە).

كَمَتَ الفَرَسُ كماتَةً وكَمَتَةً: ئەسپەکە ڕەنگی شێ بوو (ڕەنگی لەنێوان ڕەش‌و سوردایە).

اكمت الفرسُ: ئەسپەکە ڕەنگی شێ بوو.

كَمَّتَ الثَّوْبَ: قوماشەکەی بەڕەنگی سوری مەیلەو ڕەش ڕەنگ کرد.

إكْمَتَّ الفَرَسُ: بەمانا (أكمت) دێ.

الكُمْتَةُ: ڕەنگی ڕەش ڕەنگی سووری تێکەڵاو بووبێ.

الكُمَيتُ: ئەسپێکە ڕەنگی لەنێوان ڕەش‌و سوردایە.

كَمْثَرَ: بەشێوەی شەقاو هاویشتنی کورت ڕۆییشت.

كَمْثَرَ الشيءَ: شتەکەی پرکرد.

كَمْثَرَ القِرْبَةَ: دەمی کوندەکەی بەبەنەکە بەست.

الكُمَّثْرى: درەختێکی بەردارو گوڵدارە زۆر جۆری هەیە پێشی دەگوترێ: (الإجاص).

كَمَحَ الدَّابَّةَ باللجامِ كَمْحاً: جڵەوکێشی ولاّخەکەی کرد ٥ جڵەوی ولاّخەکەی

بۆ دواوە تونـد کرد بۆئەوەی بەخێرایی نەڕوا یان بیوەستێنێ یان سەری بەرز بکاتەوە.

اکْمَحَ الکَرْمُ: دارمێوەکە پۆخی کـردو خەریکە گەلا بکا.

اکْمَحَ الدَّابَّةَ: جلەوکێشی ولاخەکـەی کرد.

اُکْمِـحَ فـلان: فلانکـەس بـەهۆی تەڕدەماخییەوە سەری بەرزکردەوە.

الکامِحُ: ئـەو کەسـەی ئەسپو ولاخـە بـەرزە ڕام دەکـا بـۆ سـواربوونو بارهـەلگرتنو جـوتکردن ◊ (ك: کَمَحَةٌ).

الکَـوْمَحُ: کەسێکە ددانـی دەمـی پـڕ دەکـەن، بـەجۆرێك ناتوانـێ لەسـەر خـۆ قسە بکـاو بـدوێ ◊ دەگـوترێ: (فَمٌ کـومح) دەمێکـە پـڕە لـەددانی گـەورە ◊ (رجـل کَـوْمَحٌ) پیاوێکـە سمتی گەورەن.

کَمَـخَ بانفه کَمْخاً وکماخاً: لوتبـەرزی نواند، فیزی کرد.

کَمَـخَ الفَـرَسَ باللجـام: جلەوکێـشی ئەسپەکەی کرد.

اکْمَخَ الرجلُ: پیاوەکە لوتبەرزی نواند فیزی کرد، خۆی بەزل زانی.

اکْمَخَ الکرمُ: دارمێوەکە پـۆخی کـردو خەریکە گەلا بکا.

الکـامَخُ: پێخـۆر، یـان ترشـو زەلاتـەو شـتی وا کـە ئیـشتیهای خـواردن دەکەنەوە ◊ (ك: کوامِخ).

کَمَدَ لونه کَمَداً: ڕەنگی گـۆڕاو ڕەونـەقی نەما ◊ (فهو کامِدٌ).

کَمِدَ القَصّارُ الثوبَ کَمداً وکمـوداً: جل شـۆرەکە کراسـەکەی بـەکوتکی جـل شۆرین کوتا ◊ (فهو کامِدٌ).

کَمِدَ فلاناً: پەڕۆی گەرمی لەسەر شوێنی هاوسـاوی فلانکـەس دانـا بۆئـەوەی نازارەکەی لابەرێ.

کَمِدَ الشَّیْئُ کَمَداً: ڕەنگی گۆڕا.

کَمِـدَ الرجلُ: پیاوەکـە خـەمو خەفـەتی خـۆی شـاردەوە ◊ یـان زۆر خەفـەتبار بوو.

اکْمَدَ الحُزْنُ فلاناً: فلانکەسی غـەمبار کرد.

اکْمَدَ القَسّالُ او القَصّارُ الثوبَ: جل شۆرەکە یان جل کوتەکە کراسەکەی باش پاك نەکردەوە.

اکْمَـدَ العُـضْوَ: ئەنـدامی جەسـتەی بەپەڕۆی گەرمکراو داخ کرد.

کَمَّدَ العُضْوَ: بەمانا (أکْمَدَهُ) دێ.

الکِمـادُ والکِمـادَةُ: پەڕۆیەکـە گـەرم دەکـرێو لەسـەر شـوێنی هاوسـاو دادەنرێ.

الکُمْـدَةُ: گـۆڕانی ڕەنـگو نـەمانی ڕەونەقی.

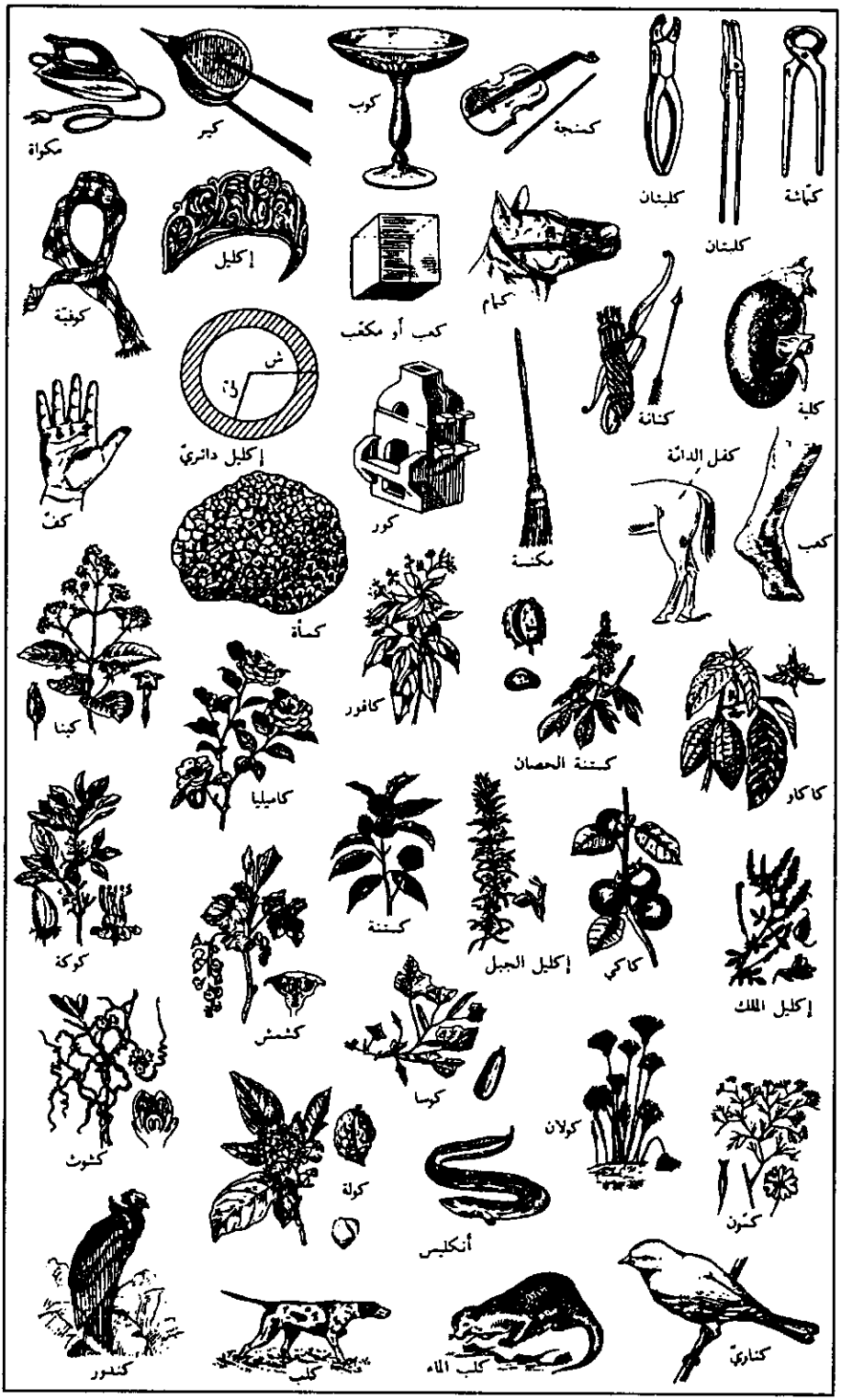

مكواة
كير
كوب
كمنجة
كلبتان
كلبتان
كمّاشة
كوفيّة
إكليل
كعب أو مكعّب
كمام
كنانة
كلية
إكليل دائريّ
ش
كفّ
كور
مكنسة
كفل الدابّة
كعب
كمأة
كينا
كافور
كستنة الحصان
كاكاو
كاميليا
كوكة
كستنة
إكليل الجبل
كاكي
إكليل الملك
كشمش
كوسا
كشوث
كولان
كولة
أنكليس
كسّون
كندور
كلب
كلب الماء
كناريّ

الكِمْـرُ مـن البـسر: خورمایەکـە بەدارەکەیـەوە شـیرین نـەبوێ بەڵکوو کەوتبێتە خوارەوەو لەسەر گڵ شیرین بووبێ.

كَمَزَ الشَّيْئَ كَمْزاً: شتەکەی لەناو دەستی دا خڕهەڵدا ◊ دەگوترێ: (كمز العجينَ) هەنگوتکە هەویرەکەی خڕهەڵدا.

الكُمْـزَةُ: هەرشتێك بەسـەری پەنجـە هەڵبگیرێ ◊ پارچە خورمای پێکەوە نووسـاو، گرمۆڵـە کـراو ◊ کۆمەڵـە لبـو گڵ.

كَمَسَ كموساً: گرژ بوو.

كَمَشَ الزاد كَمْشاً: تێشوەکە تەواو بوو.

كَمَـــشَ فلانـــاً بالـــسيف: ئەنـــدامی فلانکەسی بەشمشێر بڕین.

كَمِشَ في امره كَمَشاً: لەکردنی کارەکەیدا پەلـەی کـردو سـووربوو لەسـەر ئەنجامدانی.

كَمُـشَ في السير وغيره: لـە ڕۆیشتن دا پەلەی کرد.

كَمُشَ الرجلُ: پیاوەکە نازاو چاونەترس بوو ◊ (فهو كميش).

كَمُـشَت المـرأةُ: ئافرەتەکـە مـەمکی بچوك بوون.

كَمُـشَت الناقـةُ: حوشـترەکە گـوانی بچوك بوون.

اكْمَشَ في السير وغيره: لە ڕۆیشتن دا پەلەی کرد ◊ دەشگوترێ: (أكْمَـشَهُ) پەلەی پێ کرد.

كَمَّـشَ الحـادي الإبـلَ: حوشـترەوانە گۆرانی بێژەکە (حودیـە خوێنەکـە) دەنەدەنی حوشترەکانی دا بـۆ خێـرا ڕۆیشتن.

كَمَّشَ فلاناً: پەلەی لەفلانکەس کرد.

كَمَشٌ ذَيْلَهُ: داوێنی هەڵکردن.

إنْكَمَشَ الفَرَسُ في سَيْرِه: نەسپەکە لە ڕۆیشتن دا پەلەی کرد.

إنْكَمَشَ الجلدُ: پێستەکەی گـرژ بـوو وێکهاتەوە.

تَكَمَّشَ: بەمانا (إنْكَمَشَ) دێ.

الأكْمَشُ: کەسێك چاوی نەبینێ ◊ قاچ کورت.

الإنكِمـاش: کـەمبوونی پـارە لـەناو بـازاڕدا ◊ (کـەمبوونی سـیولەی نەقدی).

الكَمْشُ: گوانی بچوك و کورت.

الكَمْشَةُ من الإناث: مێینـەی گـوان بـچوك (مـەمك چـکۆلە) (خُـصْيَة كمش) گونکورتو گون بچکۆلە.

الكَمَّاشَةُ: گاز کە بزمارو شتی وای پێ دەردەهێنـدرێ.

الكمـيشُ (رجـل كمـيش الإزار): پیـاوێکی داوێـن هـەڵکراو، چـاك و

دامێن هەڵگراو، دڵسۆزو جێدی لە ئیشکردن دا.

كَمَعَ فِي الإِناءِ كَمْعاً: دەمی خستە ناو قاپە ناوەکەو دەمی تێناو ئاوی خواردەوە.

كَمَعَ الرجلُ وغيرُه في الماءِ: پیاوەکە چووە ناو ئاوەکە.

كَمَعَتْ الدَّابَّة: ولاخەکە بەهێواشی و لاوازیی ڕۆیی.

كَمَعَ قَوائِمَ الدابة: قاچی ولاخەکەی بڕیەوە.

كامِعَ المرأةَ: ئافرەتەکەی خستە لای خۆی و پاراستی.

الكِمْعُ: ڕاکشاوو پاڵکەوتوو ◊ دەگوترێ: (فلان في كِمْعِهِ) فلانکەس لەناو ماڵی خۆی دا ◊ زەوییەك چواردەوری بەرزبێو ناوەڕاستی نزم بێ ◊ ئەملاو ئەولای دۆڵو شیو.

الكمعُ: پیاوی بێ هەڵوێست.

الكميعُ: ڕاکشاوو پاڵکەوتوو ◊ دەگوترێ: (بات السيف كميعى).

المُكامِعُ: کەسێك زۆر لێت نزیك بێو ئاگاداری هەموو شتێکت بێ.

كَمْكَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی شاردەوە.

تَكَمْكَمَ في ثيابِه: بەپۆشاکی خۆی خۆی داپۆشی.

الكَمْكامُ: پیاوی کورتەبالای تێکسمڕاو ◊ تووڕەڵی دارمبەن.

كَمَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی تەواو کرد.

إِكْتَمَلَ الشَّيْئُ: شتەکە تەواو بوو.

تكامَلَ الشَّيْئُ: وردە وردە شتەکە تەواو بوو.

إِسْتَكْمَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی تەواو کرد.

التكامُلُ في الاقتصاد: بریتییە لە کۆبوونەوەی چەند جۆرە بوارێکی نابووری لە ولاتێك دا و تەواوکەرو هاریکاری یەکتر بن بۆ مەبەستی سەرەکی ئەو ولاتە.

التَّكْمِلَة: تەواوکەری شتی تر.

الكامِلُ من الرجال: کەسێکە ڕەوشتی بەرزی تێدابن ◊ هەروا ناوە بۆ بەحرێکی عەروزی شیعر کە کێشەکەی شەش جار (متفاعلتن)ە.

الكَمَلُ: بەمانا (الكامِل) دێ ◊ دەگوترێ: (أعطاه حقه كَمَلاً).

المِكْمَلُ: پیاوێك ڕەوشتی خێر یان هی شەڕی زۆر تێدابن.

كَمَّ الناسُ كمّاً وكموماً: خەڵکەکە کۆبونەوە.

كَمَّ الشَّيْئُ كمّاً: شتەکەی داپۆشی پەردەی پێدا دا.

كَمَّ الدنّ: سەری کوپەکەی بەست، گرتی.

كَمَّ الشهادَةَ: شایەتییەکەی شاردەوە.

كَمُّ البَعيرَ: دەمی حوشترمکەی بەست ٥ دەمبێنی لەسەر دەمی حوشترمکە دانا.

اكَمَّت النخلة: دارخورماکە پۆخی کردو خەریکە بەرسیلەی دەربکەوێ.

اكَمَّ قَمِيصَهُ: دوو قۆڵی بۆ قوماشەکە دروست کرد.

كَمَّمَ النَخْلَةَ: بەمانا (أكَمَّت) دێ.

كَمَّمَ الشَّيْئَ: شتەکەی داپۆشی، زارکی بەست.

كَمَّمَ النخلة: خورماکەی داپۆشی بۆئەوەی پێ بگاو شیرین بێ.

كَمَّمَ الدَّن ونحوه: کوپەکەی داپۆشی، زارکی هاخنی ٥ زارکی کوپەکەی سواخ دا، قوڕ بەستی کرد.

كَمَّمَ فَمَ الحيوان: دەمبێنی کردە دەمی ئاژەڵەکە.

كَمَّمَ القَميصَ: قۆڵو فەقیانەی بۆ کراسەکە دروست کرد.

تكَمَّمَ بثيابه: بەپۆشاکەکەی خۆی داپۆشی.

الكِمامُ: ئەو شتەیە دەکرێتە دەمی حوشتر وەکوو لغاو و دەمبێن بۆئەوەی شتی بۆ نەخورێ ٥ یان نەتوانێ گازبگرێ ٥ مێش رەتێن؛ شتێکە کونکونەو لای خواروی ڕیشاڵ ڕیشاڵە دەکرێتە سەری ولاخ بۆئەوەی مێشو مەگەز لەخۆی دوورببخاتەوە.

الكِمامَةُ: بەمانا (الكِمامُ) دێ ٥ پۆخی هێشوە خورما ٥ پەردەی غونچە ٥ ئەو مێش ڕەتێنەی دەکرێتە سەروی لوتی گوێدرێژو حوشتر بۆئەوەی مێشو مەگەز نەتوانن ئازاریان بدەن ٥ (ك: كمائم).

الكُمُّ: قۆڵی کراسو کەواو پاڵتۆ کەدەستی لێوە دێنەدەر ٥ (ك: أكمام وكِمَةٌ) ٥ (كَمُّ السَبُع) پەردەی سەر نینۆکی درندەو شتی وا ٥ (كَمُّ النّور) پەردەی غونچە ٥ (ك: أكمام) ٥ (أكمام النخلة) پەردەی جوماری خورما ٥ لقو پرژو پاڵی دارخورما.

الكَمُّ: ئەندازەی شت.

الكِمُّ: جۆرو تەرزەی داری بەردار پەردەی پۆخی خورما پەردەی غونچە ٥ (ك: أكمام).

الكُمَّةُ: هەرشتێك شتێکی تر داپۆشێو ببێتە پەردە بۆی ٥ کلاو و مێزەرو عەگاڵو فێسو شتی وا.

الكَمِّيَة: چەندییەت.

المِكَمُّ: مالماڵو شتی وا کە دوای کێلان زەوی پێ تەخت دەکرێ.

كَمَنَ في المكان كموناً: لەشوێنەکەدا خۆی حەشاردا.

كَمَنَ له: لەحەشارگەیەك دا خۆی حەشار دا کەکەس پێی نەزانێ.

كَمَنَتِ الناقةُ لقامها: حوشترەکە کەلگرتنی نەپێنی بوو ◊ بەنهێنی کەلی گرت.

كَمِنَتْ عَيْنُهُ كُمْنَةً: چاوی بەهۆی نەخۆشییەوە تاریك بوو.

اكتَمَنَ: خۆی شاردەوە.

الكمّون: ڕوەکێکی کشتوکاڵی و سااڵنەیە تۆوەکەی دەکرێ بەداو و دەرمانی کێشت.

الكُمْنَةُ: تاریکییەکە بەسەر چاودا دێ بەهۆی نەخۆشییەك کە توشی ڕەگی چاو دەبێ.

الكَمِينُ: کۆمەڵێك لە شەڕکەرو پێشمەرگە خۆ حەشار دەدەن بەهیوای ئەوەی فرسەت لە دوژمن بێنن و زەبری کوشندەی لێ بدەن ◊ چەواشەکاری و تەم و مژاوی ئیشێك سەرەگوریسەکانی نەزاندرێن ◊ دەگوترێ: (هذا أمر فيه كمين) ئەم کارە چەواشەکاری تێدایە و نازاندرێ چۆنەو چۆن نیە.

المَكْمَنُ: حەشارگە کە خۆی تێدا حەشار بدەی.

الكَمَنْجَةُ: کەمانچە ◊ (الكَمَانُ) هەر بەمانا کەمانچەیە.

كَمِهَ النهارُ كَمَهاً: ڕۆژێکی تەپ و تۆزاویی بوو.

كَمِهَتِ الشمسُ: خۆر بەری گیرا تەپ و تۆز بەری گرت و دیار نەما.

كَمِهَ الرجلُ: پیاوەکە کوێر بوو شەو کوێر بوو ◊ (فهو أكمه وهي كمهاءُ)، دەگوترێ: (كَمِهَ بصره) چاوی نابینابوو.

كَمِهَ: عەقڵی نەما ◊ ڕەنگی گۆڕا ◊ سەرسام بوو ◊ ڕاڕا بوو.

تَكَمَّه في الأرض: بەناو زەوی دا وێڵ و سەرگەردان بوو نەیزانی ڕو لەکوێ دەکاو بۆ کوێ دەچێ.

الأكمه (كلاً أكْمَهُ): لەوەڕەکە زۆرە نازانی دەست بەکوێی بکەی.

الكامِهُ: کەسێك سەری هەڵگرێ و بێ مەبەست بکەوێتە گەڕان.

الكَمَهُ: کوێری زکماك.

المُكَمَّهُ: کەسێك چاوی پێکەوە نووسابن و نەکرێنەوە.

إكْمَهَدَّ الرَّجُلُ: پیاوەکە بەهۆی پیریی و کەنەفتییەوە لەرزی.

إكْمَهَدَّ الفرخُ: بێچووەکە شێوە لەرزین و شەپلەیەکی توش بوو ◊ لەکاتێك دا باوك و دایکەکەی خواردنیان پێدا.

كَمْهَلَ: جل و پێداویستی خۆی پێچایەوە و خۆی ئامادە کرد بۆ سەفەر.

كَمْهَلَ علينا: مافی خۆمانی لێ زەوت کردین.

كَمْهَلَ الحديثَ: قسەکەی شاردەوە، چەواشەی کرد.

المُكَمْهَلُ: لۆکە لەو کاتەدا تۆومکەی تێدایە.

كَمَى إليه كَمْياً: لێی چووە پێش.

كَمَى نَفْسَهُ: بەزرێ خۆی پاراست زرێی لەبەر کردو کلاو حوزەی خستە سەر سەری ٥ (فهو كامٍ).

كَمَى الشهادةَ: شایەتیەکەی خۆی شاردەوە.

كَمَى فلاناً ما في ضميره: ئەوەی لەدڵی دا بوو ناشکرای نەکرد.

اكْمَى فلانٌ: پاڵەوانی سوپای کوشت.

اكمى مَنْزِلَهُ: مالو مەنزڵی خۆی لەخەڵکی شاردەوە.

اكْمَى الشهادةَ: شایەتی شاردەوە.

اكْمَى على الأمر: سوربوو لەسەر کارەکە.

إكْتَمَى: خۆی شاردەوە.

إنْكَمَى: خۆی شاردەوە، خۆی پەنادا.

تَكَمَّى في سلاحه: بەچەکو زرێ خۆی پۆشی.

تَكَمَّى الشَّيْئَ: شتەکەی داپۆشی.

تَكَمَّى الفِتَنُ القَوْمَ: فیتنەو ناشوب هەموو خەڵکەکەی داگرت.

تَكَمَّى قِرْنَهُ: چوو بەرەو ڕوی ڕکابەرەکەی.

تَكَمَّى البطلُ القومَ: پاڵەوانەکە زرێپۆشی ئەوانی کوشت.

الكَمِيُّ: چەك پۆش چەك لەخۆبەست ٥ پیاوی ئازاو چاو نەترس ٥ (ك: أكماء).

كَنَبَ فلان كنوباً: دوای هەژاری دەوڵەمەند بوو.

كَنَبَ الشَّيْئُ: شتەکە پتەو و ئەستور بوو.

كَنَبَ الشَّيْئَ في جرابه: شتەکەی کۆکردەوەو خستیە هەمبانەکەیەوە.

كَنَبَتْ يده من العمل كَنَباً: دەست پتەو و زبر بوو.

اكْنَبَ الشَّيْئُ: شتەکە پتەو بوو (فهو مُكْنَبٌّ و مُكْنَبٌ) ٥ دەگوترێ: (أكْنَبَت اليدُ) دەستەکە پێستی ئەستورو پتەو بوو بەهۆی کارکردنی گرانو ناخۆشەوە.

اكْنَبَ عليه بطنُهُ: گەدەی تونبوو.

اكنَبَ عليه لسانه: زمانی گیرا.

الكانِبُ: کەسێك تێرو پڕ بێ.

الكِنابُ: لقە دارخورما.

الكَنْبَةُ: سەکۆیەکە، قەنەفەیەکە دۆشەكو شتی وای لەسەر ڕادەخرێو جێگای زیاد لەنەفەرێك دەبێتەوە.

الكَنيبُ: داری وشك یان ئەو وشكەڵو چڵو چاڵەی لەدرەخت دەكەوێتە خوار.

الكِنْبارُ: حەبلی دروستكراو لەتوێكڵی دار نەرجیل.

الكِنْبَرَةُ: نەرمایی لوتی گەورە.

كَنَتَ فلان فِي خلقه كَنْتاً: فلانكەس لەجەستەو قەبارەدا زەلامو كەتەبوو.

كَنِتَ السقاءُ كَنَتاً: مەشكەكە یان تەنكییەكە چڵكی ماستو شتی وای پێوە بوو پێیەوە رەق بوو بۆنی كرد ◊ (فهو كنيت وقنيت).

إكْتَنَتَ الرَّجلُ: پیاوەكە ملكەچ بوو، رازی بوو.

الكُنْتِيُّ: بەهێزو بەتوانا ◊ پیاوی پیرو بەسالاچوو، لەم رووەوە لەقسەكردنو گێڕانەوەی ڕابردوی خۆی وشەی (كُنْتُ) زۆر بەكاردێنێ.

الكَنْتَيْنُ: شوێنێكە شەراب و خۆراكی تێدا دەفرۆشرێ وەكوو حانووتی قوتابخانەو خواردنگەكان.

كَنَدَ الشَّيْئَ كَنداً: شتەكەی بڕیەوە.

كَنَدَ النِّعْمة كنوداً: بڕوای بەنازو نیعمەتە جۆراو جۆرەكانی خودا نەبوو ◊ (فهو وهي كنود).

الكِنْدَةُ: پارچەیەك لەكێو.

الكنود: سپڵەو پێنەزان بەرامبەر نیعمەتەكانی خودا ◊ گەیەكەر لەخودا ◊ باسی نەخۆشیو كەمو كوڕییەكانی ژیانی دەكاو نیعمەتەكانی خودا لەبیر دەكا ◊ ڕژدو چروك ◊ یاخی بوو لەخودا ◊ زمویەك هیچی لێ نەڕوێ.

الكَنَادِرُ من الرجال: پیاوی كوڵەبنەو خەپەتوێلە ◊ كەرمكێوی بەهێزو قەڵەو و بەخۆوە ◊ دەگوترێ: (حمار كُنادِرُ).

الكِنْدارَةُ: جۆرە ماسییەكە دوگی هەیە.

الكُنْدُرُ: بەمانا (الكَنادِرُ) دێ ◊ دەگوترێ: (فيان كنادِرة) كۆمەڵە مرۆڤێكی كوڵەبنەو كورتەباڵا.

الكُنْدورَةُ: زەوی ڕەقو پتەو و بەرزەومبوو ◊ هێلانەی بازو هەڵۆ كەلەدارو چیلكە دروست دەكرێ.

كَنَزَ فلان: فلانكەس كەتەو ناقۆڵابوو.

الكُنَّارُ: درەختی سیدر؛ درەختی نەبگ.

الكَنَّارِيّ: كەناری؛ جۆرە چۆلەكەیەكە دەنگ خۆشو جوانكیلەیە.

الكِنَّارَةُ: عود یان دەفو تەپڵ یان تەنبور.

كَنَزَ المالَ كَنْزاً: ماڵو پارەوپولەكەی ژێر خاك كرد ◊ كۆی كردەوەو هەڵی گرت ◊ (فهو كانز وكتاز).

كَنْزَ الشَّيْئَ: شتەکەی پێچایەوە، پەستاوتی ٥ لەزەوی دا شاردیەوە.

كَنَزَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد ٥ باش پڕی کرد.

إكْتَنَزَ الشَّيْئَ: شتەکە کۆبۆوە، پتەو بوو ٥ دەگوترێ: (هذا الكتاب مكتنز الفوائد).

إكْتَنَزَ المالَ: مالەکەی پەزمەندە کرد.

تَكَنَّزَ اللَّحمُ: گۆشتی کۆبۆوەو پتەو بوو.

الكَنازُ: کاتی خورما هەلگرتنو کەبسکردنی.

الكِناز: کۆبوونەوەی گۆشتو قەڵەو بوون ٥ دەگوترێ: (جا به كناز).

الكَنْزُ: مالّو سامانی شاردراوە لەژێر گڵ دا ٥ گەنجینەو قاسە شوێنی مالّ تێدا هەلگرتن.

كَنَسَ الظَّبْيُ كَنْساً: ناسکەکە چووە کۆزەو لانەی خۆیەوە.

كَنَسَت النجومُ كنوساً: ئەستێرەکان بەردەوامبون لەگەڕانو سوڕانەوەی خۆیانو سەرلەنوێ گەڕانەوە بەڕێڕەوی خۆیان دا ٥ (الجواري الكنس) ئەستێرە گەڕۆکەکان، یان هەموو ئەستێرەکان.

كَنَسَ المكانَ كَنْساً: شوێنەکەی مالّی هەرچی زبلّو زاڵی بلاّوەبوو هەمووی مالّی ٥ دەشگوترێ: (مَرّوا بهم فكنسوهم) بەلایان ڕۆیشتنو لەبێخ دەریان هێنان.

كَنَسَ في وجه فلان: گاڵتەی بەفلاّنکەس کرد ٥ دەشگوترێ: (كنس ألفه) لوتی هەڵقرپنجاندو گاڵتەی پێ کرد.

إكْتَنَسَ الظبيُ: ناسکەکە چووە کۆزو لانەی خۆیەوە.

تَكَنَّسَ الرجلُ: پیاوەکە خۆی شاردەوە.

تَكَنَّسَت المرأةُ: ئافرەتەکە چووە کەژاوەوە.

تَكَنَّسَ الظبيُ: ناسکەکە چووە کۆزەوە.

الكِناسُ: شوێنی چونە ناو دەرەخت کە ناسک خۆی تێدا حەشار دەداو دەیکاتە کۆزو لانەی خۆی ٥ (ك: كُنُس وأكنسة).

الكُناسَةُ: شوێنی فڕێدانی پیسیو زبلّو زاڵ.

الكَنّاسُ: کەسێک پیشەی شوێن مالّینو شەقامو کۆلاّن پاککردنەوە بێ.

الكَنيسُ: پەرستگای جولەکە.

الكَنيسةُ: کەنیشتە، عیبادەتگای جولەکەو گاور ٥ جۆرە کەژاوەیەکە بەسادەیی دروست دەکرێ بەمجۆرە

چەند دارێك لە كورتانی وڵاخەكە دەچەقێندرێن‌و پارچە قوماشێكیان پێدا دەدرێ بۆئەوەی سێبەر لە سوارەكە بكاو بیشارێتەوە ٥ (ك: كنائس).

المَكْنَسُ: مۆڵگەو كۆزو لانەی حەیوانە كێوی‌و ئاسك‌و گاكێوی لەكاتی گەرما.

المِكْنَسَةُ: گەسكە؛ ئامێری شت ماڵین.

كَنَشَ الكِسَاءَ كَنْشاً: قەراخ‌و بێجاخی قوماشەكەی هەڵپێچان.

كَنَشَ السِّواك الخَشِنَ: سەری سیواكە زبرەكەی نەرم كرد.

الكِنْشاءُ: پیاوی موگرژی ڕوخسار ناشیرین.

الكُنَّاشَةُ: بنكی شتێك كە لق‌و پۆپی لێ ببنەوە ٥ كۆمەڵە پەڕەكاغەز كە پێكەوە دەبەسترێن‌و وردە زانیاری جیاجیایان تێدا تۆمار دەكرێ.

كَنَظَهُ الأمْرُ كَنْظاً: كارەكە ناڕەحەتی كرد تا گەیاندیە گیانەڵاو.

الكُنْظَةُ: تەنگەبەری.

كَنَعَ الشَّيْئَ كَنْعاً وكنوعاً: شتەكە وێكهاتەوە چرچ‌و لۆچ بوو وشك هەڵات.

كَنَعَ العُقابُ: داڵاشەكە باڵی شوش كردن بۆ پەلاماردان‌و پڕدانی نێچیر ٥ (فهي كانعة).

كَنَعَ النجمُ: ئەستێرەكە مەیلی ئاوابوونی كرد ڕوەو ئاوابوون ڕۆیی.

كَنَعَ الأمْرُ: كارەكە نزیك بوو.

كَنَعَ فلان: فڵانكەس سەری شۆڕكرد بەهۆی عەیبەو لەكەدارییەك كەبەسەر شانی دا هاتبوو ٥ فڵانكەس لە كاتی سواڵكردن‌و دەست پانكردنەوە لەخەڵك زۆر خۆی بێ ڕێز كردو خۆی بچوك كردەوە ٥ (فهو كانع).

كَنَعَ عن الأمر: لەكارەكە ترساو لێی ڕاكرد.

كَنَعَ عن الطريق: لە ڕێگاكە لای دا.

كَنَعَ في الشَّيْئ: تەماعی كردە شتەكە.

كَنَعَ المِسْكُ بالثوب: میسكەكە بە قوماشەكەوە نووسا یان لەسەری كۆبۆوە.

كَنِعَ الشَّيْئُ كَنَعاً: شتەكە پێوەی نووساو دەوامی كرد ٥ وشك بۆوەو گرژ بوو.

كَنِعَ فلان: بەرەو دەم بەسەر چەناگەی دا كەوت ٥ (فهو كِنِعٌ) ٥ یان فڵانكەس جەستەی توشی شەلەل‌و ئیفلیجی بوو (فهو أكنع وهي كنعاء).

اكْنَعَت العُقابَ: داڵاشەكە باڵی شوشكردن بۆ پەلاماردان‌و پڕدانی نێچیر.

اكنَعَ فلان: فڵانكەس بۆ شتەكە زۆر خۆی زەلیل‌و داماو كردو ملكەچی نواند ٥ یان سواڵی شتەكەی كرد.

أكْنَعَ الإبلَ إليه: حوشترەكانی لەخۆی نزیك كردنەوە.

أكْنَعَ أصابِعَهُ أو يَدَهُ: لەپەنجەی دا یان لەدەستی دا وشكەڵ بوونو گرژ بوون.

كَنَّعَ عن الشَّيْءِ: لەشتەكە لای دا.

كَنَّعَ أصابعه أو يده: بەمانا (أكنعها) دێ.

كَنَّعَ فلاناً: لەسەری فلانكەسی دا.

كَنَّعَ فلاناً بالسيف: بە شمشێر لە فلانكەسی دا تامەچەكی خوار بوون.

إكْتَنَعَ القوم: خەڵكەكە گردبوونەوە.

إكْتَنَعَ الليلُ: شەو نزیك بۆوە.

إكْتَنَعَ عليه: بەزەیی پێدا هاتەوە.

تَكَنَّعَ فلان: فلانكەس خۆی قایم كرد چووە ناو قەڵاو شوراو دژەوە.

تَكَنَّعَت يداه ورجلاه: دەستو قاچی بەهۆی برینو شتی واوە گرژ بوون و وشك هەڵاتن.

تَكَنَّعَ مني: لێم نزیك بۆوە.

تَكَنَّعَ به: خۆی پێوە هەڵواسی.

تَكَنَّعَ الأسيرُ: دیلەكە خۆی گرمۆڵە كردو خۆی وێكهێنایەوە.

الأكْنَعُ: كەسێك هەردوو دەستی برابن ٥ كارێك كەمو كوڕی تێدابێ.

الكانِعُ: كەسێك خۆی ملكەچو زەلیل بكاو رێزی خۆی نەگرێ ٥ (رجل كانِعٌ) پیاوێكە بەخۆی و ژنو منداڵیەوە بچێتە لای یەكێكی ترو داوای یارمەتی لێ بكاو زۆر بپارێتەوە.

الكِنْعُ: نەو ناوەی لەدامێنی كێو لە گۆماودا بمێنێتەوە.

الكنيع: كەسێك لە رێبازێكەوە لابدا بۆ رێبازێكی تر ٥ دەست شكاو ٥ برسیایەتی زۆر ٥ (رجل كنيع) پیاوێكی گرمۆڵە بوو، خرپبۆوە.

المكنوع: دەست قرتاو، دوودەست براو.

كَنَفَ الكيّالُ كَنْفاً: پێومرەكە دەستی بەسەر نامێری پێوانەكە دا گرت بۆنەوەی شتە پێوراوەكە نەكەوێتە خوار.

كَنَفَ القومُ: خەڵكەكە متاڵو سامانی خۆیان شاردەوەو هەڵیان گرت لەترسی قاتو قڕی.

كَنَفَ عن الشَّيْءِ: لەشتەكە لای دا ٥ (فهو كانف).

كَنَفَه عنه: لێی گرتەوە، لێی قەدەغە كرد.

كَنَّفَ الشَّيْءَ: شتەكەی پاراستو پارێزگاریی كرد ٥ دەگوترێ: (فلان

مخذول لا تكنفه من الله كانِفة) فلانكەس ڕیسوایەو هیچ شتێك نیە پارێزگاریی لێ بكاو نەهێڵێ حەیای بچێ.

كَنَفَ فلان وبفلان: فلانكەسی لە خۆگرتو كردی بەیەكێك لەماڵو منداڵی خۆی.

كَنَفَ يَدَهُ: دەستی خۆی كردە لوێچ، دەستی خۆی كۆكردەوە بۆئەوەی ئاو و شتی وای تێدا بوەستێ.

كَنَفَ الكنيفَ كَنْفاً وكنوفاً: كۆختەو حەشارگەی دروست كرد.

كَنَفَ الدارَ: ئاودەستی بۆ خانووەكە دروست كرد.

كَنَفَ الإبلَ والغَنَمَ: تەوێلەو گەورو ئاغەڵی بۆ حوشترو مەڕو بزنەكان دروست كرد بۆئەوەی لەسەرماو گەرما بپارێزرێن.

كَنَفَ لإبله: ئاغەڵی بۆ حوشترەكان دروست كرد.

اكْتَنَفَ الشَّيْئَ: شتەكەی پاراستو هەڵی گرت.

اكْتَنَفَ فلاناً: یارمەتی فلانكەسی دا بۆ دابینكردنی پێداویستییەكانی.

اكْتَنَفَه الصَّيْدَ والطَّيْرَ: یارمەتی فلانی دا بۆ نێچیر كردنی نێچیرو باڵندەكە.

كانَفَهُ: یارمەتی دا.

كَنَّفَ الشَّيْئَ: دەوران دەوری شتەكەی دا.

تَكَنَّفَهُ: بەمانا (إكْتَنَفَهُ) دێ.

الكانِفَة: پەردەو پەناگەو حەشارگەو شوێنی حەوانەوە ◊ دەگوترێ: (إنْهَزَمَ القوم فما كانت لهم كانِفَة).

الكُنَافَةُ: جۆرە حەڵوایەكە لەهەویری گەنم دروست دەكرێ لەسەر شێوەی تاڵتاڵو هەودا هەودا لەناو ڕۆن دا سور دەكرێتەوە، دوایی شەكری پێوە دەكرێ بەزۆری لەمانگی ڕەمەزان دا دەخورێ.

الكَنَفُ: پەنا شت ◊ سێبەر ◊ (ك: أكناف).

كنَفا الرَّجُل: باوەشو كۆشی پیاو ج له ڕاستەوە ج لەچەپەوە.

كَنَفَ الطائر: باڵی باڵندە ◊ (كنف الله) ڕەحمەتو پارێزگاری پەروەردگار.

الكِنْفُ: هەر كیفو پەردەیەك پارێزگاری شتی تر بكا.

كِنْف الراعي والصانع والتاجر: ئەو مەخزەنو گەنجینەی پیشەوەرو بازرگان شتی خۆیانی تێدا هەڵدەگرن.

الكَنَفاني: حەڵواچی، دروستكاری حەڵوا بان فرۆشیاری ◊ حەڵوافرۆش.

الكَنُوفُ: حوشتر كە خۆ بغاتە ناو حوشترێ تر ەوە لەسەرما ◊

حوشترێك له حوشترى تر كەنارگير ببێو بەتەنيا لە ئاغەڵى خۆى دا پاڵ بكەوێ ◊ مەڕو بزنى تار بوو لەڕانە مەڕ.

الكنيف: پەردە ◊ مەتاڵو دێوجامە ◊ ئەو دیكۆرو سەردەرانەى لەسەر دەرگاى مەدخەڵى خانوو دروست دەكرێ ◊ تەوێلەو ئاغەڵ كە بۆ حوشترو مەڕو بزن دروست دەكرێ ◊ ئاودەست.

المُكَنَّفُ: (رجل مُكَنَّف اللحية) پیاوێكى ڕیش پانو زلە.

كَنْفَشَ: كابرا لەماڵى خۆى دانیشت لە ڕۆژانى شەڕو هەراو فیتنەو ئاشوب دا ◊ لاشەوێلەى هاوسا.

كَنْكَنَ فلان: فلانكەس هەڵات ◊ تەمبەڵو تەوەزەل بوو لەماڵى خۆى دانیشت.

الكُنْكانُ: كۆنكەن، جۆرە پارییەكى كاغەزە.

كَنَّ الشَّيْئَ كنوناً: خۆى حەشاردا.

كَنَّ الشَّيْئَ: شتەكەى پەردەپۆش كرد ◊ دایپۆشى.

اكَنَّ الشَّيْئَ: شتەكەى شاردەوە.

كَنَّنَ الشَّيْئَ: بۆ زێدەڕۆیى لەمانای (كَنَّ) دا دێ.

إكْتَنَّ الشَّيْئُ: شتەكەى خۆى حەشاردا ◊ خۆى داپۆشى ◊ چووە پەردەوە ◊ دەگوترێ: (إكْتَنَت المرأةُ) ئافرەتەكە ڕوخسارى خۆى داپۆشى.

إكْتَنَّ الشَّيْئَ: شتەكەى پەردەپۆش كرد.

إسْتَكَنَّ: شتەكەى خۆى داپۆشى، چووە پەردەوە خۆى حەشاردا.

الكانون: ئاگردان ◊ پیاوى كەتەو ڕەزاگرانو ورگ زل ◊ كەسێك دابنیشێ چاوەڕێى هەواڵ بكا بۆئەوەى بیبیسێو لێكۆڵینەوەى تێدا بكاو بیگوازێتەوە ◊ (ك: كوانین).

كانون الأول: مانگى دیسەمبەرە ◊ (مانگى دوانزە).

كانون الثاني: مانگى یەنایەرە ◊ (مانگى یەك).

الكِنان: پەردە ◊ هەرشتێك شتێكى تر دابپۆشێو پارێزگارى بكا.

الكِنانَةُ: تورەكە چەرمێكە تیرى تێدا هەڵدەگیرێ ◊ (تیردان) ◊ هەمبانەى سەرەتیر ◊ ولاتى میصر.

الكِنُّ: بەمانا (الكِنان) دێ ◊ هەرشتێك گەرماو سەرما لەخانو و خێمەو كەپرو سابات بگێڕێتەوە ◊ (ك: أكنان و أكِنة) ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلَ لَكُم مِّنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا﴾.

الكِنَّةُ: كەنى؛ ژنى كوڕ یان ژنى برا (براژن) ◊ (ك: كنائن).

الكُنَّةُ: سوێبان، دیکۆر کەلە دیواری خانو دەردەچێ ◊ یان سەردەران‌و سەقفی سەردەرگای سەرەکی خانوو ◊ سەکۆ و رەفەی لەناو خانوودا بۆ لەسەر نوستن‌و شت لەسەر دانان ◊ (ك: كِنان).

الكَنينة: ژنی پیاو (ك: كنائن).

المُسْتَكَنَّةُ: رِقو کینە.

المكْنُون: شاردراوەو پارێزراو و دوور لەبەرچاوی خەڵك ◊ نادیارو دەست پێ نەگەیشتو و دەست لێ نەدراو ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيَطُوفُ عَلَيْهِمْ غِلْمَانٌ لَّهُمْ كَأَنَّهُمْ لُؤْلُؤٌ مَّكْنُونٌ﴾.

كَنَهَ الأمْرَ كَنْهاً: ڕاستی شتەکەی زانی ◊ حەقیقەتی کارەکەی بۆ دەرکەوت.

اكْنَهَ الأمْرَ: بەمانا (كَنَهَهُ) دێ.

إكْتَنَهَ الأمْرَ: بەمانا (كَنَهَهُ) دێ.

الكُنْهُ: کڕۆك‌و جەوهەری شت ◊ حەقیقەت‌و کۆتایی شت ◊ دەگوترێ: (بلغت كُنْهَ هذا) ◊ (وأعرف كُنْهَ المعرفة) ◊ هەروا بەمانا ئەندازە دێ ◊ دەگوترێ: (فعل فوق كُنْه استحقاقه) زیاد لە ئەندازەی مافی خۆی کاری کرد ◊ کات‌و زەمان ◊ دەگوترێ: (فعلت هذا الشَّيْءَ في غير كُنْهِهِ) ئەو شتەم لەکاتی خۆی دا ئەنجام نەدا.

الكَنَهْوَرُ من السحاب: هەوری گەورەی وەکوو کێو ◊ یان هەوری سپی گەورە ◊ تاکەکەی (كَنَهْوَرَةٌ).

كَنهف: بڕوانە (كَهَفَ).

كَنَّى عن كذا كناية: بەکنایەو درکە لەو شتە دوا ◊ ڕاستەوخۆ باسی شتەکەی نەکرد ◊ (كَنَّى الرجلَ) بەشێوەی کونیە ناوی فلانکەسی هێنا وتی: (أبو فلان وأبو فيسار).

اكْنَاهُ وكَنَّاهُ بكذا: بەشێوەی کونیە ناوی هێنا، بانگی کرد.

إكْتَنَى بكذا: بەو ناوە ناوی نا.

تَكَنَّى فلان: فلانکەس لەکانی شەڕدا کونیەو ناو و عینوانی خۆی ناشکرا کرد بۆئەوەی بناسرێ ◊ ئەم شێوە دابو نەریتی پاڵەوان‌و شەڕکەرانی جەنگە.

تَكَنِّي: خۆی داپۆشی، خۆی حەشاردا.

تَكَنَّى بكذا: بەو ناوە ناوی نا.

الكناية: لە بواری زانستی بەیان دا بریتییە لە گوتنی وشەو ڕستەیەك دیاردەو تایبەتمەندی شتێکت مەبەست بێ بشتوانی مانای ئەصلیش بەرچاو بگرێ لەم ڕوەوە قەرینەیەك نەبێ مانیع بێ لەوە ◊ بۆنمونە بڵێی:

امة الدولار: مەبەستت ئەمریکا بێ.

الناطقين بالضاد: نەتەوەی عەرەب.

نظافة اليد: ئەمینو ڕەوشت بەرز.

الكُنْيَة: هەر ئیسمێك بە (أب، أم، إبن، بنت) دەست پێ بكا وەكوو (أبو الحسن، أم الخير، إبن عباس).

كَهَبَ لَوْنُهُ كَهَباً وكُهْبَةً: ڕەنگی تەپو تۆزی ڕەشبوی كەوتە سەر ◊ (فهو أكهب وهي كهباء) ◊ (ك: كُهْبٌ).

إكْهابٌ لَوْنُهُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (كَهِبَ) دێ.

الكَهْبُ: پیرە حوشتر، پیرە گامێش.

الكُهْبَةُ: تاریكی، یان تەپوتۆزێكی مەیلەو ڕەش.

كَهَدَ فلان كَهْداً وكَهَداناً: ئیلحاحی كرد لە داواكارییەكەی دا ◊ ماندوو بوو، شەكەت بوو.

كَهَدَ فِي الشَّيْئِ: پەلەی كرد لە ڕۆیشتن دا.

كَهَدَ فلاناً: فلانكەسی هەڵنا بۆ خێرا ڕۆیشتن.

أكْهَدَ فلاناً: فلانكەسی ماندوكرد.

إكْوَهَدَّ الشيخُ والفَرْخُ: لەلاوازیو زەبووني دا پیرەمێردەكە یان بێچووەكە لەرزی.

الكَهْداءُ: چەتیو، كارەكەر لەم ڕووەوە كە چوستو چالاكە لە خزمەتكردنی ئاغاژنی دا.

الكَهُوْدُ: گورجو خۆشڕۆ.

الكَوْهَدُ: كەسێك بەهۆی پیریەوە توشی لەرزین بووبێ.

كَهَرَ النهار كَهْراً: ڕۆژەكە بەرزبۆوە درەنگ بوو ◊ دەگوترێ: (كَهَرَ الضحى) چێشتەنگاو درەنگ بوو.

كَهَرَ الحَرُّ: گەرما تاوی سەند.

كَهَرَ فلان: فلانكەس پێكەنی.

كَهَرَ الغلامُ: گەنجەكە خەریكی گاڵتەو گەپ بوو.

كَهَرَ فلاناً: فلانكەسی ملكەچ كرد ◊ بەڕوی گرژ و مۆنەوە پێشوازی لە فلانكەس كردو بەچاوی بێ ڕێزییەوە سەیری كرد.

كَهَرَ القومَ: ژنو ژنخوازی لەگەڵ خەڵكەكەدا كرد.

الكهرور والكهرورة: ڕو گرژو خەڵك ڕەتێن.

كَهْرَبَ مَسْقط الماء: شوێنی هەڵڕژانی ئاوەكە كارەبای بەرهەم هێنا.

كَهْرَبَ الشَّيْئَ: شتەكەی شەحن كردەوە، هێزی وزەی كارەبایی خستە ناو.

كَهْرَبَ الأسلاك، و كَهْرَبَ المصْنع: شوێنەكە كارگەكە ئامێرەكانی تەزوێركردن بەهێزی كارەبایی.

كَهْرَبَ الخط الحديدي: هێڵی ئاسنینەکە وارغۆنەکانی بەوزەی کارەبایی کەوتە گەڕ.

كَهْرَبَ الخط الحديدي: وارغۆنی شەمەندەفەرەکەی بە وزەی کارەبا ڕۆیاند.

كَهْرَبَ الشَّيْئَ او الشَخْصَ: کارەبا شتەکەی گرت یان لە شەخصەکەی داو کوشتی.

تَكَهْرَبَ: بۆ موتاوەعەی (كَهْرَبَ) دێ ٥ دەگوترێ: (تَكَهْرَبَ الشلالُ: تَكَهْرَبَ المصنعُ)

الكَهْرَباءُ: مادەیەکی ڕاتینجییە ڕەنگی زەردە، یەکەم مادەیەکە کە زاندراوە بەهۆی شێلانو دەست پێداهێنان دا کارەباوی دەبێ، هەر لە ئەمیشەوە وشەی (الكهربائية) داتاشراوە ٥ هەروا ناوە بۆ ئەو هۆکارە سروشتییەی کە بەشێوەیەکی گشتی کێشکردنو فڕێدان (تجاذب وتنافر)ی لێ پەیدا دەبێ لەئاکامی دەست پێدا هێنانو لێک خشانو گەرمبوونو تەفاعولی کیمیاوی.

الكهربا: بەمانا (الكهرباء) دێ.

الكهربائي: پسپۆڕ لە زانیاری بواری کەهرەبا ٥ یان کەسێک پیشەی ئیشی کارەبایی بێ ٥ تەیاری کارەبایی وزەی کارەبایی ناومادە ٥ گڵۆپی کارەبایی.

الكَهْرَبة: پەیداکردنی وزەی کارەبا بەهەر شتێک بێ ٥ کارەبا لێدراو.

الكَهْرَمان: جۆرە بنێشتو جەوییەکە هەندێ درەختی تایبەتی لە ڕۆژگارە جیۆلۆجییەکۆنەکان دا دەریان داوە.

إكْتَهَفَ: ئەشکەوت نشین بوو.

تَكَهَّفَ: بەمانا (إكْتَهَفَ) دێ.

تَكَهَّفَ الجَبَلُ: کێوەکە ئەشکەوتی زۆر تێدا بوون.

تَكَهَّفَ البِئْرُ: ناو لای خوارەوی بیرەکەی هەڵۆڵ کرد، نەگەر گوێی بۆ هەڵبخەی دەنگێکی نایاسایی لێ دەبیسترێ.

تَكَهَّفَت الرئة: سییەکان بەهۆی نەخۆشی سیلەوە کونکون بوون.

كَنْهَفَ عنا: بەپەلە ڕۆیی‌و جێی هێشتین.

الكهف: ئەشکەوت، کونە شاخ.

كَهْ كَهْ: لاسایی کردنەوەی دەنگی پێکەنینو حیلکەی ئەسپو نەڕەی شێر.

كَهْكَهَ المقرور: کابرای سەرمابوو هەناسەی گەرمی خۆی کردە ناو دوودەستی خۆیەوە.

كَهْكَهَ الأسَدُ أو البعيرُ: شێرەکە یان حوشترەکە دەنگی خۆی لە قورگی دا هێناو برد.

كَهْكَهَ الرجُلُ: پیاوەکە لەقاقای پێکەنینی دا.

تكَهْكَهَ عنه: لاواز بوو.

الكُهاكِهُ: پیاوێکە بەڕواڵەت وادەزانی پێدەکەنێ کەچی وایش نیە.

الكَهْكاهُ: لاوازو زەبوون.

الكَهْكاهَةُ: پیاوی بەسامو هەیبەت ٥ کارەکەری قەڵەو.

كاهَلَ فلان: پیاوەکە پیر بوو ٥ ژنی هێنا.

إكْتَهَلَ: بەمانا (كاهَلَ) دێ.

إكْتَهَلَت النعجة: مەڕەکە ددانی تەواو بوون.

إكْتَهَلَ النَبْتُ: ڕوەکەکە پێگەیی و گوڵی کرد.

إكْتَهَلَت الروضةُ: باخەکە ڕوەك و گوڵەکانی تێکچڕژان و خۆیان ئارایش دا.

تَكَهَّلَ النباتُ: ڕوەکەکە پێگەیی و گوڵی کرد.

الكاهِلُ: ناوشانی مرۆڤ ٥ شوێنی بەیەك گەیشتنی مل و پشت ٥ دەشگوترێ: (فلان كاهل بني فلان) فلانکەس پشتیوان و پاگری هۆزی فلانە، لەکاتی تەنگانەو ناخۆشی دا ڕێبەرو پەنایانە ٥ دەشگوترێ: (انه لشديد الكاهل) ئەو پیاوە پیاوێکی خۆڕاگرو ورەبەرزو بەرگریکەرە ٥ هەروا ناوە بۆ دەنگی ڕق هەڵساو ٥ بۆ حیلکەو بارەی کەڵی چەموش، دەگوترێ: (إنه لذو كاهل) ٥ (ك: كواهِل) ٥ (كواهل الليل) سەرەتای شەو نیوە شەو.

الكَهْلُ: کەسێك تەمەنی لە سی تێپەڕی تا تەمەنی پەنجا سالّی ٥ (ك: كهول و كُهَلٌ وكُهْلان) ٥ دەشگوترێ: (طار له طائر كهل) بەختو شانصی جاکی هێنا.

الكُهْلُولُ: سەخیو نانبدەو دەستو دڵ فراوان.

كَهَمَ الرجلُ كَهامةً: پیاوەکە تەمبەڵ بوو لەیارمەتیدانی لێقەوماو، خۆی پاش دا لەچون بۆ هاوکاریکردن لە شەڕی بەرگری دا ٥ (فهو كهام).

كَهَمَ السَّيفُ: شمشێرەکە کوڵو نەبڕ بوو.

كَهَمَت الشدائدُ الرجلَ كهماً: روداوو کارەسات پیاوەکەی ترسنۆك کرد.

كَهَمَ بَصَرُهُ: چاوی کەم بینا بوو.

كَهَمَ لِسانُه: زمانی گیراو نەیتوانی بدوێ.

كَهَّمَتْهُ الشدائد: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (كَهَم)دا دێ.

تَكَهَّمَ فلان: بەمانا (كَهَمَ) دێ ◊ ڕووبەڕوی شەڕو ناخۆشی بۆوە.

كَهْمَسَ: قاچەكانی خۆی لێك نزیك كردنەوەو تەپو تۆزی بەرپاكرد.

الكَهْمَسُ من الرجال: پیاوی كورتە باڵا ◊ ڕەزاگرانو ڕوخسار ناشیرین ◊ شێر ◊ گورگ ◊ حوشتری دوگ گەورە.

كَهَنَ له كَهانَة: هەواڵی غەیبو نادیاریی پێدا ◊ (فهر كاهن).

كَهَنَ لهم: قسەی كاهینانەی بۆ كردن ◊ وتەی كاهینەكەی بۆ گێڕانەوە.

كَهُنَ كَهانَةً: بوو بە كاهینو كوڵەومنانی ◊ یان پیشەی كوڵەومنانی بوو بە سروشتو غەریزە.

كاهَنَهُ: دوڕویی بۆ كرد، ماستاوچیەتی بۆ كرد.

تَكَهَّنَ له: بەمانا (كَهَنَ) دێ ◊ قسەكانی شوبهان بەقسەی كاهینو كوڵەومنانی.

الكاهِنُ: كوڵەومنانی، هەركەسێك لافی زانینی زانیاریەكی ورد لێ بدا، لافی زانینی عیلمی نهێنی لێ بدا ◊ لە كۆن دا عەرەبەكان بە ئەستێرەناس و پزیشكو ئەو جۆرە كەسانەیان دەگوت كاهین ◊ كەسێك ئیشو كاری یەكێكی تر لەئەستۆ بگرێو هەڵی سوڕێنێ ◊ لەلای جولەكەو گاور كاهین بەكەسێك دەگوترێ بگاتە پلەی كەهەنوتی ◊ لەلای ئایینەكانی تر جگە لە ئیسلام بەكەسێك دەگوترێ: سەروكاری داب و نەرێتە ئایینییەكان بكاو كوشتنی قوربانییەكان ئەنجام بدا.

حلوات الكاهن: سەرقەڵەمانەی كوڵەومنانی ◊ (سَجْع الكهان) قسە ڕێكخراومكانی كوڵەومنانی: كە جۆرە سەرەواو وەقەیێكیان هەیە.

الكِهَانَة: پیشەی كوڵەومنانی.

الَكهنوت: ئەركی سەرشانی كوڵەومنانی ◊ (رجال الكهنوت) پیاوی ئایینی جولەكەو گاور ◊ مالەو قەشە.

كَهٌ كهوهاً: پیر بوو.

كَهُ السكران في وجه من يستنكِهه: سەرخۆشەكە هەناسەی دا.

كَهٌ كُهوهاً: هەناسەی دا.

الكَهَّةُ: حوشتری كەتەی پیر ◊ پیرە ژن.

كهي فلان كهيً: فلانكەس ترسنۆك بوو، لاواز بوو بۆنی دەمی گۆڕا دەمی بۆنی ناخۆشی لێ هات ◊ دەمو چاوی پەڵەی لێ پەیدا بوو.

اكهى فلان: فلانكەس بەهەناسەی گەرمی خۆی سەری پەنجەكانی گەرم كردەوە.

اكهي عن الطعام: وازی لەخواردنەکە هێنا.

إكْتَهَى فلاناً ان يُكَلِّمَهُ: فلانکەسی بە گەورەو شکۆمەند زانی و زاتی نەهێنا قسەی لەگەڵ بکا.

الأكهى: بەردێکە درزی تێدا نەبێ.

الأكهاء: پیاو ماقوڵ.

الكَهَاةُ: پیرە حوشترێ کەتەو گەورە.

كابَ كَوْباً: بەکوپ شلەمەنییەکەی خواردەوە.

كوبَ كَوَباً: ملی باریکو سەری زل بوو (فهو أكوب وهي كَوْباء).

كَوَّبَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەدەسکە سندوڵ ورد کرد.

الكُوبُ: کوپو پیاڵەی شوشە کە قڵفەی پێوە نەبێ.

الكُوبَةُ: بەردێکی ڕاستەو پاستە کراوو درێژە دەرمانو شتی وای پێ ورد دەکرێ (دەسکە سندوڵ) ٥ ئامێرێکی موسیقایە دەشوبهێتە عودو کەمان ٥ نەرد یان شەترەنج.

كَوَّثَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە چوار پێنج پەلکی دەرکردن.

الكَوْثُ: کشتوکاڵێك چوار پێنج پەلکە گەڵای لێ دەرکەوت ٥ خوففی کورت.

تَكَوْثَرَ: بڕوانە مادەی (كَثَرَ).

الكوثر: بڕوانە مادەی (كَثَرَ).

الكوثَلُ: بڕوانە مادەی (كَثَلَ).

كاحَ فلاناً كوحاً: شەڕی لەگەڵ فلانکەس کردو بەسەری دا زاڵ بوو.

كاحَ الشَّيْئَ: شتەکەی نوقمی ناو ئاو کرد، یان ژێرخاکی کرد.

كاوَحَهُ: شەڕی لەگەڵ کرد ٥ جوێنی پێدا، دژایەتی خۆی بۆ ئاشکرا کرد.

كَوَّحَهُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (كاح)دا دێ.

كَوَّحَ الزِمامُ البعيرَ: لغاوەکە حوشترەکەی ژێربار کرد.

تكاوَحا: کێشەیان تێکەوتو بوو بە ناخۆشییان.

الكوخ: کۆخ؛ خانوێکی بچکۆلەیە بانەکەی وەکوو پشتی وڵاخ لێزو سەر تەلانەو بێ هەواکێشو کونەبانە ٥ هەر کۆخو خانوێك کشتیار و ڕەزەوان بیکاتە شوێنی حەوانەوەی خۆی و لێیەوە چاودێری کشتو کاڵو ڕەزو باخەکەی بکا.

كاد يفعل كذا كوداً: نزیك بوو ئەوە بکاو نەیکرد.

كاد: فیعلی ڕابردوە ناقیصە ئیسمەکەی مەرفوعەو خەبەرەکەی فیعلێکی موزارعە، نزیکبوونەوەی شت دەگەیەنێ (واتە: نزیك بوونەوەی

هاتنه جێی مانای خەبەرەکە بۆ ئیسمەکە).

كادَ: بەمانا (أرادَ) دێ.

كادَ فلاناً عن الشَّيْئِ كَوْداً ومكاداً: فلانکەسی لەو شتە مەنع کردو نەیهێشت بیکا.

كاد بنفسه: خۆی کردە قوربانی ٥ گیانی خۆی بەخت کرد.

كَوَّدَ الشَّيْئَ: شتەکەی کۆکردەوەو کردیە کۆمەڵێکی تەواو.

إكْوادُ الشيخُ: بڕوانە مادەی (كَادَ).

الكَوْدَةُ: هەرشتێك کۆی بکەیەوەو بیکەیە کۆمەڵ لە دانەوێڵەو گڵو لبو شتی وا.

المكادَةُ: دەڵێی: (لا مُهِمَّة لي ولا مُكَادَة) نەدەمەوێ ئەوە بکەمو نەنزیکە بمەوێ بیکەم.

كَوْدَنَ في مشيه: بڕوانە مادەی (كَدَن).

كَوَّدَ الإزارُ: دەرپێیەکە گەیشتە تۆپی سمتی.

كَوَّدَ فلاناً بالعصا: بەگۆچان لەفلانکەسی داو لێدانەکەی ناڕاستەی نێوان ڕانو کڵۆتی کرد.

الكاذانُ: پیاوی کەتەی قەڵەو.

الكاذَةُ: گۆشتی لای ژوروی ڕان ٥ واتە گۆشتی تۆپی سمت.

الكاذيُ: جۆرە درەختێکە ٥ بڕوانە مادەی (كَدَوَ).

كارَ في مِشيته كَوْراً: لە ڕۆیشتن دا پەلەی کرد.

كارَ الكارَةَ: تێشوی سەفەری لەکۆڵی خۆی شەتەك دا.

كار الأرض: زەوییەکەی هەلکۆڵی.

اكَارَ عليه: زەلیلی کرد، لاوازی کرد.

كَوَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی لول کرد پێچایەوە.

كَوَّر المتاعَ: کالاو شتومەکەکانی خستنە سەریەك و شەتەکی دان.

كَوَّرَ الله الليلَ على النهار والنهار على الليل: خودا شەو و ڕۆژی زیادو کەمو درێژو کورت کردن لەمی هەلگرت خستیە سەر ئەو و بەپێچەوانەشەوە.

كَوَّر فلاناً: فلانکەسی بەزەوی دا داو سەرهنگرێی کرد.

كُوِّرت الشمس: خۆر ڕوناکییەکەی پێچرایەوە ومکوو قوماش و شتی وا لول درا ٥ یان ڕوناکی پوچایەوەو نەما.

إكتارَ الرجلُ: پیاوەکە سەرهنگرێ کرا، بەزەوی دا درا.

إكتار القَرَسُ: نەسپەکە لەکاتی غاردانو بازدان دا کلکی بەرز کردەوە.

إكتارت الناقة: حوشترەکە لەکاتی کەڵدان دا کلکی بەرز کردەوە.

إكتار لفلان: خۆی ئامادە کرد بەجنێودان بەفلاّن.

إكتار الشَّيْئَ: شتەکەی خستە سەر یەك.

تَكَوَّرَ الرجلُ: پیاوەکە قاچی هەڵکردن خۆی گورج کرد، خۆی گیف دا.

تَكَوَّرَ الجبلُ: کێوەکە ڕوخا.

تَكَوَّرَ السائلُ: شلەمەنیەکە تکەی کردو داچۆڕایە خوار.

الكارَةُ: ئەوەی کۆدەکرێتەوەو شەتەك دەدرێ و لەکۆڵ دەدرێ لە بڕێو و لە پۆشاك.

الكِوارُ: کۆڵەسە هەنگ: شوێنی تەنگەبەر: کە دروست دەکرێ بۆ ئەوەی هەنگ شانە هەنگوێنی تێدا ڕابەستێو هەنگوێنی تێ بکا.

الكِوارَةُ: بەمانا (الكِوارُ) دێ ٥ پەڕۆیەکە ئافرەت دەیخاتە سەر سەری خۆی.

الكَوْرُ: کۆمەڵی زۆر لە حوشترو ڕەشەوڵاخ (جەڵەبە حوشترو گایەڵو گاڕان) ٥ زیادە ٥ دەگوترێ: (نعوذ باللهِ من الحور بعد الكَوْرِ) پەنادەگرین بەخودا لەکەمو کورتی دوای زێدەبوون.

الكَوْر: کورەی ئاسنگەر ٥ بارگەنەو کەژاوە ٥ (ك: أكوار وكيران) هێلانە ژمنگەسورەو زەردەواڵە.

الكَوْرَةُ: دەڤەرو ناوچە ٥ چەند شارو گوندو هۆبەیەکە پەیوەندییەکی تایبەتییان پێکەوە هەیە.

الكُوارَةُ: شانەهەنگو خەلیە هەنگو کۆڵەسە هەنگ.

المِكْوَرُ: (رجل مِكْوَرٌ) پیاوێکی خراپو ڕەوشت ناشیرینە ٥ زۆر بڵێو چەقەچەناوە.

كاز كَوْزاً: بە گۆزەو کیتەڵە ئاوی خواردەوە.

كاز الشَّيْئُ كَوْزاً: شتەکەی کۆکردەوە.

إكْتازَ: بەمانا (كازَ) دێ ٥ دەگوترێ: (إكْتازَ الماءُ) ئاوەکەی کۆکردەوە.

تَكَوَّزَ القومُ: خەڵکەکە گردبوونەوە.

الكوز: گۆزە (گۆزەی ئاو).

المُكَوَّزُ: (رجل مكوّز الرأس) پیاوێکە سەر درێژە.

الكَوْزَبُ: بڕوانە مادەی (كَزَبَ).

كاسَ الإنسان كَوْساً: مرۆڤەکە لەسەر قاچ ڕۆیشت.

كاست الحيوانُ: ئاژەڵەکە قاچێکی پەڕیو لەسەر سێ قاچ ڕۆیشت.

كاسَ العقير: حوشترە قاچ پەڕیوەکە بەسەر پێشەوەی دا ترێل بوو.

كاست الحية: مارەکە لە شوێنی خۆی پاپۆکەی بەستو خۆی خرکردەوە.

كاس في سيره: لە رۆیشتن دا قونگرانی نواندو تەمبەڵ بوو.

كـــاس في البيـــع: لـــە مامەڵەکـــەی دا نرخەکەی کەم کردەوە ◊ دەگوترێ: (لا تكُـسْني يـا فـلان في البَيـع): فلانکـەس نرخی کاڵاکە کەم مەکەرەوە.

كاس فلاناً: فلانکەسی خستە سەر زەوی، یان بەسەر سەری دا تڕێلی کرد.

اكاسَ فلاناً: بەمانا (كاسَهُ) دێ.

كَوَّسَهُ: بەسەر سەری دا تڕێلی کرد ◊ یان زۆرەو زۆری کرد.

إكْتاسَـهُ عـن حاجتـه: لەئیـشەکەی مـەنعی کـردو نەیهێـشت ئـەنجامی بدا.

تكاوَسَ لَحْمُهُ: گۆشتی کەوتـە سـەر یەکو قەڵەو بوو.

تكاوَسَ العُشْبُ ونحوه: گیـاو گژمکـه زۆر بوو تێك هاڵا.

تَكَـوَّسَ الرجـلُ: پیاوەکـه تـێ شـکاو نشوستی بەسەردا هات.

الكاسُ: سوککراوی وشەی (الكأسُ).

الكَـوْسُ: جونبـوش هـاتنی دەریایـەو نزیکبوونـەوەی دەریاوانەکانـە لـە خنکان.

الكُوسُ: تـەپڵ ◊ دارێکـی سـێ سوچـه (سـێ گۆشـەیه) دارتـاش گۆشـەی تەختەدارمکانی پێ مەزمندە دەکا.

الكَوْساءُ: (أرض كَوْسـاء) زەویـەکی فـرە گیـاو گـژە، گیـاو گژمکـەی پـڕو تێکچڕژاوەو سواری یەك بووە.

الكُوسَـــةُ: کولەکەیـــەکی وردە دەکوتێنـدرێو دەخـورێ.

الكُوسِيُّ من الخيل: ئەسپی قاچ کورت (دەست کورت).

كَوْسَجَ: بڕوانە مادەی (كَسَجَ).

تَكَوْسَجَ: بڕوانە مادەی (كَسَجَ).

الكَوْسَجُ: بڕوانە مادەی (كَسَجَ).

كاعَ الكلْبُ كَوْعاً: سەگەکە بەناو لمبەڵان دا ڕۆیـو بـەهۆی گـەرمی لمبەکـەوە قاچـەکانی ڕاسـت دانـەدەنان ◊ لەسـەر چۆکی ڕۆیی نەیتوانی هەڵسێ.

كاعَ عن الشَّيْءِ: لەشتەکە ترسا.

كَوِعَ فلان كَوْعاً: فلانکـەس لەپەدەستی پـەنا مەچـەکی ئەسـتوور بـووون ◊ مەچـەکی وشـكو باریـك بـوو ◊ دەستەکانی ڕویان لەیەکتر کرد ◊ (فهـو أكوَع وهي كَوْعاء).

كَوَّعَـه بالـسيف: بەشمـشێر لێـی دا تالەپەدەستی خوارو خێچ بوو.

تَكَوَّعت يده: دەستی خوار بوو.

الكـاع: لەپەدەسـت بـەلای قامکـه بـچکۆلەوە، کـه پێـشی دەگـوترێ: (الكرسوع).

الكـوع: لەپەدەسـت بـەلای قامکـە گەورەوە ◊ (ك: أكواع).

كـاف الأديـمَ كَوْفـاً: قـەراخو بێجـاغی چەرمەکەی بڕی.

كَـوَّفَ الرَّجُـلُ: پیاوەکـە هاتـە شـاری کوفە.

كَوَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی دوور خستەوە.

كَوَّفَ الأديمَ: چەرمەکەی بڕی.

كَوَّفَ الكافَ: پیتی کافی نووسی.

تَكَوَّفَ الرجلُ: پیاوەکە خۆی شوبهاند بـە دانیـشتوانی شـاری کوفـە ◊ یـان خۆی بەکوفەیی لەقەڵەم دا.

تَكَوَّفَ القومُ: خەڵکەکـە کۆبوونـەوەو خەرمانەیان بەست.

الكَوْفي: دەگوترێ: (الناس في كوفي من أمرهم) خەڵکەکـە دەربـارەی ئیشی خۆیان ڕێكو پێك نین.

الكَوْفانُ: لمبی خڕەومبوو، کۆمەڵە لمبی خڕکـراوە ◊ قەصـەبو درەختـی بـێ کـەڵكو شـین بـوو لـە شـوێنی نـەگونجاو ◊ ناڕەحـەتیو جـۆرتەو ناخۆشـی ◊ شـەڕی سـامناك ◊ بـەرگریو پارێزگـاری لـەماڤو نەتەوەو ناموس.

الكوفيـة: پارچـە قوماشـی ئاوریـشمو شتی وا کەدەکرێتـە گـۆترەو لـەژێر عەگاڵـەوە سـەری پـێ دادەپۆشـرێ ◊ یان لەمل دەئاڵێنرێ.

كَوْكَبَ: بڕوانە مادەی (كَكَبَ).

الكَوْكَبُ: بڕوانە مادەی (كَكَبَ).

الكَوْكَبة: بڕوانە مادەی (كَكَبَ)..

الكوك: خەڵوزی کوك ◊ خەڵوزی ماوە لـە عەمەلیـەی چـۆڕاندنەوەی خەڵوزی بەرد.

الكوكـايين: مادەیـەکی سـڕکەرە لەگـەڵای ڕوەکـی کۆکـا بەرهـەم دەهێنرێو لەبواری پزیشکی دا بـۆ کاری سڕکردن بەکاردەهێنرێ.

تَكَوَّلَ القومُ: خەڵکەکە خڕبوونەوە.

تَكَـوَّلَ علـى فـلان: خەڵکەکـە گەلەکۆمـەکیان لـە فـلان کـردو بـەجنێو و بەلێـدان پـەلاماریان داو وازیان لێ نەهێنا.

إنْكـالوا عليـه: لێـی خڕبوونـەوە، گەلەکۆمەکێیان لێ کرد.

الأكْوَلُ: گرد، تەپۆڵکە، کێوی بچوك ◊ (ك: أكاول).

الكولان: ئەسەل (درەختی ئەسەل).

الكولايا: تـوێكڵی درەختـی کۆلایا کـە مـادەی صـابونی تێدایـە بـۆ پەیـداکردنی کـەفو هەڵـچون لـە مەشروبات بەکاردەهێنرێ.

كومَ الشَّيْئُ كَوْماً: شتەکە گـەورە بـوو ◊ بەزۆری بۆ گەورەبوونی دوگی حوشـتر دەگوترێو بەکاردێ ◊ دەگوترێ: (كـومَ البعيرُ، فهو أكوم والناقة كوماء).

كُـمَ الـشَّيْئَ: شـتەكەی كـۆكردەوەو هەندێکی خستە سەر هەندێکی.

اكتامَ الرجُلُ: پیاوەکە لەسەر سەری پەنجەکانی قاچی هەڵتروشکا.

الكَـوْمُ: کۆمەڵـە شـتی خڕکـراوە لەهەرشـتێك بـێ ◊ بـەرزایی و تەپۆڵکە ◊ (ك: أكوام وكيمان).

الكَوْمَةُ: بەمانا (الكَوْمُ) دێ.

كان كوناً وكيواناً: پەیدا بوو.

كَوَّنَ الشَّيْئَ: شتەکەی لە پارچەکانی پێك هێنا ◊ پارچەکانی لێك دانو شتەکەی دروست کرد.

كَـوَّنَ الله الـشَّيْئَ: خـودا شـتەکەی لەنەبوونـەوە هێنایـە گۆڕەپـانی بوونەوە.

إكْتانَ الشَّيْئُ: شتەکە پەیدا بوو.

تَكَـوَّنَ الـشَّيْئُ: شـتەکە پەیـدا بـوو ◊ دەگوترێ: (كَوَّنَهُ فَتَكَـوَّن) ◊ پەیدای کردو پەیدا بوو ◊ کەوتە جەو جۆڵ ◊ عەرەب بەناحەز دەڵێن: (لا كـان ولا تكَوَّن) نەبووە نەجوڵاومتەوە.

تَكَـوَّنَ فلانـاً: جـووە سـەر شـێوەی فلانکـەس ◊ شـێوەی نـەوی گـرت ◊ لەفـەرموودەی پێغەمبـەردا (د.خ) هاتووە: (من رآني في المنام فقد رآني فان الشيطان لا يَتَكَوَّنُني).

إستكان: ملکەچ و زەلیل بوو.

الكائنة: ڕوداو، هەبوو ◊ (ك: كوائن).

الكانون: بڕوانە مادەی (كَنَنَ).

الكَوْنُ: هەبوونی ڕەهاو گشتی ◊ هەروا نـاوە بـۆ ئـەو شـتەی بەیـەك تـەکان پەیدا دەبـێ ◊ وەکوو پەیـدا بـوونی ڕوناکی لەدوای تاریکی.

الكونان: دونیاو قیامەت.

الكينـة: حاڵـەتو چـۆنیەتی ◊ دەگوترێ: (بات فلان بكينة سوء) فلانکـەس بـەحاڵێکی نـاخۆش ڕۆژی لێ بۆوە.

المكانُ: مەنزڵو شوێن، پلەو پایە.

المكانة: شوێن، پلەو پایە.

كاهَهُ كَوْهاً: بۆنی دەمی کرد.

كَوِهَ الرجلُ كَوَهاً: پیاوەکە سەرسام بوو.

تَكَوَّهت عليه أموره: ئیشەکانی زۆرو پەرتەوازە بوون.

كَوَى في البيت كَوَةً: کونی دوکەڵکێشو هەواکێشی لەخانوەکە کرد.

تَكَـوَّى: جـووە نـاو شـوێنێکی تەنگەبەرموە تێیدا وێکهاتەوە.

الكَـوُّ: کـونی دیـوار (پەنجـەرە) بـۆ دوکـەڵ دەرکـردنو هـەوا هێنـانو گۆڕینو ڕوناکی ناو خانوەکە.

الكَوَّةُ: بـەمانا (الكَوُّ) دێ ◊ (ك: كوّات وكِواء).

كَواه كَيّاً وكِيَّةً: داخی کرد ◊ بەئاسنی گەرم کراو پێستی سوتاند.

كـــوى الثـــوبَ: قوماشـــەكەی ئوتـــوكرد ئوتـوی بەسـەردا هێنـاو بـرد بۆئـەوەی چرچ و لۆچی نەمێنن.

كوى فلاناً بعينه: چاوی بڕیە فلانكەس.

كَـــوَتَ العقـــربُ فلانـــاً: دووپـــشك بەفلانكەسیەوە دا.

كاواهُ: جوێنی پێدا.

إكْتوى: بۆ موتاوەعەی (كوی) دێ.

إكتـوى فـلان: فلانكـەس هەنـدێ لـە جەسـتەی خـۆی داخكـرد ٥ خـۆی هەڵكێشاو لافی كـردەوەی پەسـندی بۆخۆی لێداو وایش نەبوو.

تَكـوّى بالـشيئ: بەگـەرمی شـتەكە خۆی گەرم كردەوە.

تَكَوّى الرجلُ بجسد إمرأته: پیاوەكە خـۆی بەجەسـتەی ژنەكـەی گـەرم كردەوە.

إستكوى: هەوڵی داخكردنی دا.

الكاوياء: كاوییە، داخ، پارچە ئاسنێكە گەرم دەكرێ و داخ كردنی جەسـتەی ئازەڵ و شتی وای پێ ئەنجام دەدرێ.

الكَوّاءُ: كەسـێك زۆر ئیـشی داخكـردن ئـەنجام بـدا ٥ كەسـێك ئیـشی جـل ئوتـوكردن بـێ (ئوتوچـی) ٥ زمـان پیس و فیتنەو جنێو فرۆش.

الكَيَّةُ: شوێنی داخ كردن.

المِكـواةُ: ئوتـو، ئـامێری ئوتـوكردن ئامێری داخكردن.

كـي: پیتێكە لەو پیتانەی فیعلی موزارع مەنصوب دەكا ٥ وایش دەبـێ حـەرفی جەرەو مانای (إلى) دەگەیـەنێ ٥ جـاری وایش هەیە بەمانا (كَيْفَ) دێ.

كاءَ عن الأمر كَيْئاً و كِيئةً: لەكارەكە بێـزار بـوو پێـی نـاخۆش بـوو، لـەپێش چاوی شیرین نەبوو بەر دڵی نەكەوت.

اكـاءه إكـاءً و إكـاءَةً: لەكارەكـەی گێڕایـەوە نەیهێـشت بـچێ ئـەنجامی بدا.

الكاءُ: زەعیفـو ترسنۆكو وڕە ڕوخاو.

الكَيْئُ والكِئُ: بەمانا (ألكاء) دێ.

كَيَّتَ الجهازَ: ئامێرەكەی ئامـادە كـرد بۆ ئیش پێ كردن.

كَيَّتَ الوعاءَ: زەرفەكەی پڕ كرد.

كَيْـتَ و كَيَـتَ: ئـاواو ئـاوا، شـێلەدرو بێلەدر.

كاح فيه السيفُ كَيحاً: شمشێرەكە كاری تێكرد.

كَيِحَ كَيَحاً: ناشیرینو زبـرو نـاقۆڵا بـوو (فهو أكيح وهي كيحاء).

اكاحَ: بـەمانا (كـاحَ) دێ ٥ دەگـوترێ: (ما أكاحَ فيه الـسيف) شمـشێر كـاری لێ نەكرد.

اكاحَ فلاناً: فلانكەسی بەهیلاك برد.

الْكَـاحُ: بنـاری كێـو پێدەشـت ٥ (ك: أكياح وكيوح).

الكيحُ: بەمانا (الكاح) دێ.

كادَ الغرابُ كيداً ومكيدةً: قەلەڕەشەکە بەهەموو هێزی قڕاندی.

كادَ الزَّنْدُ: چەرخەکە ئاگری کردەوە.

كادَ بنفسه: بەنارەحەتی گیانی لەدەست دا، لەکاتی گیانەڵادا زۆر نارەحەت بوو.

كادَ فلاناً: فێڵی لە فلانکەس کرد، هەڵی خەڵەتاند.

كادَ له: فێڵی بۆ کرد ٥ پیلانی بۆ نایەوەو ویستی زیانی پێ بگەیەنێ.

كادَ القومَ: شەڕی لەگەڵ خەڵکەکە کرد.

كادَ الشَّيْئَ: چارەسەری شتەکەی کرد.

كايَدَهُ: بەمانا (كادَهُ) دێ.

تكايد الرجلان: دوو پیاوەکە فێڵیان لەیەکتر کرد ٥ دەشگوترێ: (في فلان تكايد) فلانکەس جۆرە تونـدو تیژییەکی هەیە.

الكَيدُ: فێڵ کردن لەکەسانی دیکەو هەوڵی زیان پێگەیاندنیان بەدزیو پەنامەکی ٥ ئەنجامدانی کار بەڕێکو پێکیو بە شێوەی عەدالەت ٥ وشەی (كَيْد) ئەگەر پاڵ نادەمیزاد بدرێ مەبەست مانای یەکەمە ٥ ئەگەر پاڵ خودا بدرێ مانای دووەم مەبەستە ٥ هەروا وشەی (كَيْد) بەمانا شەڕو جەنگ دێ، دەگوترێ: (غزا فلان فلم يلق كَيداً) فلانکەس غەزای کردو توشی شەڕو جەنگ نەبوو (ك: كيود).

الكيّادُ: فێڵەزانو تەڵەکەباز ٥ ڕێوی سروشت.

المكِيَدَةُ: فیل ٥ (ك: مكايد).

كارَ الفَرَسُ كياراً: ئەسپەکە کەوتە ڕۆیشتنو کلکی بەرز کردەوە ٥ (فَهوَ كَيّرٌ).

اكار عليه يضر به: دەستی کرد بەلێدانی.

تكايَرَ الرجلان: دوو پیاوەکە لێکیان دا.

الكِيرُ: موشەدەمە؛ نامێرێکە لە پێست دروست دەکرێو ناسنگەر بەکاری دێنێ بۆ گەشانەوەو خۆشکردنی ئاگری کورەکەی ٥ (ك: أكيار وكِيَرَة).

الكيروسين: شلەمەنییەکە نامادەباشی زۆری تێدایە بۆ گڕگرتن لەمادەی پیترۆڵ دەردەهێندرێ.

كاسَ الوَلَدُ كَيْساً وكِياسَةً: منداڵەکە عاقڵ بوو ٥ زیرو شاغر بوو ٥ (فهو كَيْسٌ وكَيِّسٌ) ٥ (ك: أكياس و كَيِّسَةٌ وكَيْسى) (وهو الأكْيَسُ وهي الكَوْسى والكِيسى).

كاس فلاناً: بەعەقڵو زیرەکی بەسەری دا زاڵ بوو.

اكاسَ، واكْيَسَ الإنسان: منداڵی عاقڵو ئاغری بوون (فهو مُكْيِسٌ وهي مُكيِسَة).

كايَسَهُ: وای لێ کرد عاقڵ بێ.

تَكَيَّسَ فلان: فلانکەس ئاغری خۆی نیشان دا ٥ زیرەك و وریا بوو.

الكُوْسى: عاقڵو ئاغر.

الكِياسَةُ: بۆچونی زیرەکانەو بەسودو هەڵبژاردنی رێبازی ڕاست.

الكَيْسُ: سەخی سروشتیو گفتوگۆ خۆشی ٥ عەقڵو ئاغری ٥ (ك: كُيُوسٌ).

الكِيسُ: کیسەباخەڵ، کیسەیەکی تایبەتییە بۆ تێدا هەڵگرتنی پارەو درو مرواریو شتی لەو جۆرە ٥ تورەکە پارە، سەردەمێك بووە پارە زیو و نیکڵو شتی لەو جۆرە بووە هەموو کیسەیەك ئەندازەیەکی تێکراوەو مامەڵە بەو کیسە پارانە کراوە ٥ گوتراوە: (إشْرَبْ فرسي بخمسة أكياس) ئەسپەکەم کڕیوە بە پێنج کیسە پارە ٥ هەروا وشەی (الكيس) ناوە بۆ ئەو پەردەیەی منداڵ لەناو سکی دایکی دا تێیدایە.

المِكْياسُ: (إمْرَأة مِكْياسٌ) ئافرەتێکە کوڕی عاقڵو ئاغری بوون ٥ (ك: مكايِس).

كاسَ الرجلُ كيصاناً وكيوصاً: پیاوەکە ترسنۆك بوو، وەی ڕوخاو لەکارەکەی دا سەرکەوتوو نەبوو ٥ پیاوەکە بەخێرایی ڕۆیی.

كاسَ من الطعام والشراب: زۆری خواردن خواردو شلەمەنی خواردەوە.

كاسَ عند فلان من الطعام: لای فلانکەس خواردنی خوارد.

كاسَ طعامَهُ: بەتەنیا نانی خوارد.

كايَصَهُ: پراوەی کرد.

الكَيْصُ: ڕژدی تەواو.

الكَيصُ: پیاوی تەنگەتیزە ٥ دڵ پیسو ڕژدو درۆزن.

كافَ الشَّيْئَ كَيْفاً: شتەکەی بڕیەوە.

كَيَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی پارچە پارچە کرد ٥ چۆنیەتییەکی تایبەتی بۆ دیاریی کرد.

كَيَّفَ الهواءَ: پلەیەك هەواکەی گۆڕی بۆ ساردی یان بۆ گەرمی بەهۆی ئامێری گەرم کەرەوە یان سارد کەرەوە.

إنْكافَ الشَّيْئُ: شتەکە بڕایەوە.

تَكَيَّفَ الشَّيْئُ: شتەکە چۆنیەتیەکی بۆخۆی وەرگرت.

تَكَيُّفَ الهواءُ: پلەی کەش‌و هەوا گۆڕا ٥ پلەی گەرمی یان ساردی گۆڕدرا ٥ پلەی ساردی لەهاوین دا دابەزی و لەزستان دا بەرز بۆوە.

تَكَيُّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی کەم کردەوە.

كَيْفَ: ئیسمێکە مەبنییە لەسەر فەتحە ٥ بەزۆری مەعنای ئیستفهام دەگەیەنێ ٥ وایش دەبێ بۆ مەعنای تەعەججوب‌و سەرسام بوون دێ.

الكيفَة: پارچە چەرم‌و شتی وا ٥ یان پارچە پەڕۆیەك داوێنی کراسی لەلای پێشەوە پێ پینە بکرێ.

الكيفية: حاڵو چۆنیەتی شت.

مُكَيِّف الهواء: هەوا گۆڕ گەرمکەرو ساردکەر.

كَالَ الزَّندُ كَيلاً ومكالاً: چەرخەکە ئاگری نەکردەوە.

كَالَ البُرَّ وغَيرَهُ: گەنمەکەی پێوا، نیسك‌و نۆك‌و جۆو چەڵتوکەکەی پێوانە کرد ٥ دەگوترێ: (كِلْتُ فلاناً الطعامَ) خواردنم بۆ فلانکەس پێوانە کرد.

كَالَ الصيْرَفُ الدراهِمَ: پارە خوردکەرەوەکە دیرهەمەکانی کێشانە کردن.

كَالَ الشَّيْئَ بالشيئ: شتەکەی بەیەك گرتن، بەرامبەری پێ کردن.

كَالَ الفرسَ بغيره: مەزەندەی ڕۆیشتنی ئەسپەکەی کرد بە ئەسپێکی تر.

كِيلَ وكِولَ القَمْحُ: گەنمەکە بەئامێری پێوانە مەزەندە کرا ٥ (فهو مكيل ومكول).

كايلت فلاناً: بۆ فلانکەسم پێواو ئەویش بۆی پێوام.

كايَلَ الرجلُ صاحِبَهُ: پیاوەکە قسەی ومکوو هاوەڵەکەی کردن، کردەوەی ئەوی کرد ٥ یان جنێوی پێدان‌و تێرجوێنی کرد.

كَيَّلَ فلان: فلانکەس ترسا، ترسنۆك بوو.

كَيَّلَ لفلان البُرَّ: زۆری گەنم بۆ فلانکەس پێوا.

إكْتالَ منه وعليه: لێی ومرگرت، بۆخۆی سەرو کاری پێوانەکەی کردو نەیهێشت خاوەنەکەی بۆی بپێوێ.

تَكايَلَ الرجلان: ئەو دوو پیاوە هەریەکەیان دانەوێڵەی بۆ ئەوی تر پێوا ٥ یان جنێویان بە یەکتر دان‌و یەکتریان تێرجنێو کرد.

الكِيالَة: کرێی پێوانەکردن ٥ پیشەی پێوانەکردن.

الكَيْلُ: ئەو ئامێرەی شتی پێ پێوانە دەکرێ ومکوو قسناغ‌و تەنەکەو

ڕبـەو شـتی وا ٥ ئـەو پڕیـشكو شـتانەی لەچـەرخو بـەردو ئەستێ لـەكاتی ئاگركردنـەومدا بـلاو دەبنەوە.

الكَيْلَةُ: ئامێرێكە دانەوێلەی پێ پێوانە دەكـرێ ٥ لەڕبـەو تەنەكـەو قـسناغ بچوكترە.

الكَيْلَجَـةُ: ئـامێرێكی پێوانـەی عێراقیانـە، دەڵێن مـەنێك و حـەوت لەسەر هەشتی مەنێك دەگرێ.

الكيلَـةُ: شـێوەی پێوانـە كردنـی دانەوێلەو مێوژو خورما ڕەقە.

الكَيَّالُ: پێوانەكەر ٥ (قەپانچی).

الكَيِّلُ: ئەو وردەیەی لەكاتی بڕینەوەو كڕانـدنی زێـڕو زیـو و شـتی وادا هەڵدەوەرێ.

الكَيَـول: دواسـەنگەرو دواڕیـزی جـەنگاوەران لەشـەڕدا ٥ ترسـنۆك ٥ تەپۆلكەو بەرزایی لە زەوی دا.

الكيلو: هەزار ٥ دەگوترێ: (كیلو غرام وكیلومتر).

الكيلـوس: خواردەمـەنی كـە لەمەعیـدەدا خڕدەبێتـەوە پـێش ئەوەی بچێتە ناو ڕیخۆلەوە.

الكيمياء: فێڵ زانیو وریایی و لێزانی بـۆ گـۆڕینی هەنـدێ مەعـدەن بـۆ مەعدەنی تر.

علم الكيمياء: لەزاراوەی كۆن داو لای زاناكـان بـریتی بـووە لـە لابـردنو داڕنینـی هەنـدێ تایبەتمەنـدی لـە جەوهـەرە مەعدەنییـەكان داو تێـدا خوڵقانـدنی هەنـدێ تایبەتمەنـدی ترو گۆڕینی مەعدەنەكـە بـۆ زێـڕ ٥ بەڵام زانستی كیمیا بەلای زانا تازەو سـەردەمەكانی پێـشكەوتنی پیـشەسازی بریتییـە لەزانیاریـەك كـە لێكۆڵینـەوە لـە تایبەتمەندییـە عونـصورە مادییـەكانی جەوهـەرە مەعدەنییـەكان دەكـاو ئـەو گۆڕانكاریو دیاردانەی بەسەریا دێن لـەكاتو سـاتی دیـاریكراودا، بەتایبـەتی كاتـێ هەنـدی مەعـدەن لەهەندێكی تـردا تێكـەڵ دەبـن، یـان هەنـدێكیان لەهەنـدێكیان جیادەكرێنەوە.

الكيميائي: كیمیاگەر، شارەزا لـەبواری كیمیـادا ٥ یـان ئـەو كەسـەی پاسـا كیمیاوییـەكان بەتـەواوی پـەیڕەو دەكا ٥ (ك: كیمیائیون وكیمیاویون).

التفاعل الكيميائي: ئەوەیە مادەیـەك كاربكاتـە سـەر مادەیـەكی تـرو پێكهاتەكـەی بگـۆڕێ ٥ یـان گـۆڕانی كیمیاوییانـەی شت لـەمادەدا بـەهۆی گـەرمی یـان كاریگـەریی كارەبائییەوە.

الكَيْمُوسُ: پاڵفتەی بژێو، مادەیەکی شیر ئامێزە سپییە گونجاوە بۆ هەڵمژین ڕێخۆڵەکان ومری دەگرن لەخۆراك کاتێ ئەو خۆراکە بەناویان دا تێپەڕ دەکا.

الكيوسية: پێویستی جەستە بۆ خواردنو بژێو.

كان كيناً: ملکەچ بوو.

اكان اللهُ: خودا زەلیلو ملکەچی کرد.

إكتان: غەمبار بوو ٥ خەفەتی خۆی شاردەوە.

إستكان: زەلیل بوو.

الكينا: تۆپکڵی ڕوەکێکە لە پێڕی (الكوّية) لەئەمریکای باشورو ولاتی هیندوستانو جاوە دەڕوێ، مادەی کینینو کۆندینو چەند شتێکی تری لێ دەردەهێندرێ.

الكَيْنَةُ: کەفالەتو بەرعۆدەبوون.

المُكْتَانُ: کەفیلو بەرعۆدە بوو.

كاهَهُ كَيْهاً: بۆنی دەمی کرد.

الكيْد: کەسێك فرتو فێڵ نەزانێ.

جدول العناصر الكيميائية

الاسم	الرمز	الرقم الذري	الثقل الذري
اربيوم	Er	٦٨	١٦٧٫ ٢
ارغون	A	١٨	٣٩٫ ٩٤٤
ازوت	N	٧	١٤٫ ٠٠٨
استتين	At	٨٥	٢١٠
اكتينيوم	Ac	٨٩	٢٢٧
اكسيجين	O	٨	١٦
الومنيوم	Al	١٣	٢٦٫ ٩٨
امريسيوم	Am	٩٥	٢٤٣
انتيموان	Sb	٥١	١٢١٫ ٧٦
إنديوم	In	٤٩	١١٤٫ ٧٦
اورانيوم	U	٩٢	٢٣٨٫ ٠٧
اوروبيوم	Eu	٦٣	١٥٢
أوسميوم	Os	٧٦	١٩٠٫ ٢
إتربيوم	Yb	٧٠	١٧٣٫ ٠٤
إتريوم	Y	٣٩	٨٨٫ ٩٢
إريديوم	Ir	٧٧	١٩٣٫ ١
باريوم	Ba	٥٦	١٣٧٫ ٣٦
برازيوديميوم	Pr	٥٩	١٤٠٫ ٩٢
بركليوم	Bk	٩٧	٢٤٥
بروتكتينيوم	Pa	٩١	٢٣١
بروم	Br	٣٥	٧٩٫ ٩١٦
برومثيوم	Pm	٦١	١٤٥
بريليوم	Be	٤	٩٫ ٠١٣
بسموت	Bi	٨٣	٢٠٩
بلاتين	Pt	٧٨	١٩٥٫ ٢٣
بلّاديوم	Pd	٤٦	١٠٦٫ ٧
بلوتونيوم	Pu	٨٤	٢١٠
بوتاسيوم	K	١٩	٣٩٫ ١
بورق	B	٥	١٠٫ ٨٢
بولونيوم	Po	٨٤	٢١٠
تاليوم	Tl	٨١	٢٠٤٫ ٣٩
تربيوم	Tb	٦٥	١٥٩٫ ٢
تكنيسيوم	Tc	٤٣	٩٩

الاسم	الرمز	الرقم الذري	الثقل الذري
تلّوريوم	Te	٥٢	١٢٧٫ ٦١
تنتالوم	Ta	٧٣	١٨٠٫ ٨٨
تنجستين	W	٧٤	١٨٣٫ ٩٢
توريوم	Th	٩٠	٢٣٢٫ ١٢
توليوم	Tm	٦٩	١٦٩٫ ٤
تيتانيوم	Ti	٢٢	٤٧٫ ٩
جرمانيوم	Ge	٣٢	٧٢٫ ٦٠
حديد	Fe	٢٦	٥٥٫ ٨٥
دسپروسيوم	Dy	٦٦	١٦٢٫ ٤٦
ذهب	Au	٧٩	١٩٧٫ ٢
رادون	Rn	٨٦	٢٢٢
راديوم	Ra	٨٨	٢٢٦٫ ٠٥
رصاص	Pb	٨٢	٢٠٧٫ ٢١
روبيديوم	Rb	٣٧	٨٥٫ ٤٨
روثينيوم	Ru	٤٤	١٠١٫ ٧
روديوم	Rh	٤٥	١٠٢٫ ٩١
رينيوم	Re	٧٥	١٨٦٫ ٣١
زئبق	Hg	٨٠	١٠٠٫ ٦١
زركونيوم	Zr	٤٠	٩١٫ ٢٢
زرنيخ	As	٣٣	٧٤٫ ٩١
زنك	Zn	٣٠	٦٥٫ ٣٨
سترونتيوم	Sr	٣٨	٨٧٫ ٦٣
سريوم	Ce	٥٨	١٤٠٫ ١٣
سكانديوم	Sc	٢١	٤٤٫ ٩٦
سليسيوم	Si	١٤	٢٨٫ ٠٩
سلينيوم	Se	٣٤	٧٨٫ ٩٦
ساريوم	Sm	٦٢	١٥٠٫ ٤٣
سيزيوم	Cs	٥٥	١٣٢٫ ٩١
صوديوم	Na	١١	٢٢٫ ٩٩٧
غاليوم	Ga	٣١	٦٩٫ ٧٢
غدولينيوم	Gd	٦٤	١٥٦٫ ٩
فاناديوم	V	٢٣	٥٠٫ ٩٥
فرانسيوم	Fr	٨٧	٢٢٣

الاسم	الرمز	الرقم الذري	الثقل الذري
فرميوم	Fm	١٠٠	٢٤٨
فضّة	Ag	٤٧	١٠٧٫ ٨٨٠
فلور	F	٩	١٩
فوسفور	P	١٥	٣٠٫ ٩٧٥
قصدير	Sn	٥٠	١١٨٫ ٧
كادميوم	Cd	٤٨	١١٢٫ ٤١
كبريت	S	١٦	٣٢٫ ٠٦٦
كربون	C	٦	١٢٫ ٠١
كروميوم	Cr	٢٤	٥٢٫ ٠١
كريپتون	Kr	٣٦	٨٣٫ ٨٠
كسينون	Xe	٥٤	١٣١٫ ٣
كلسيوم	Ca	٢٠	٤٠٫ ٠٨
كلور	Cl	١٧	٣٥٫ ٤٥٧
كليفورنيوم	Cf	٩٨	٢٤٦
كوبالت	Co	٢٧	٥٨٫ ٩٤
كوريوم	Cm	٩٦	٢٤٣
لنتانم	La	٥٧	١٣٨٫ ٩٢
لوتاسيوم	Lu	٧١	١٧٤٫ ٩٩
ليتيوم	Li	٣	٦٫ ٩٤٠
مغنيزيوم	Mg	١٢	٢٤٫ ٣٢
منغنيزيوم	Mn	٢٥	٥٤٫ ٩٣
موليبداتم	Mo	٤٢	٩٥٫ ٩٥
نپتونيوم	Np	٩٣	٢٣٧
نحاس	Cu	٢٩	٦٣٫ ٥٤
نيكل	Ni	٢٨	٥٨٫ ٦٩
نيوبيوم	Nb	٤١	٩٢٫ ٩١
نيوديميوم	Nd	٦٠	١٤٤٫ ٢٧
نيون	Ne	١٠	٢٠٫ ١٨٣
هفنيوم	Hf	٧٢	١٧٨٫ ٦
هلميوم	Ho	٦٧	١٦٤٫ ٩٤
هليوم	He	٢	٤٫ ٠٠٣
هيدروجين	H	١	١٫ ٠٨٠
يود	I	٥٣	١٢٦٫ ٩١

الـلام (ل): پیتی بیست‌و سێیەمە لە پیتەکانی هیجا ◊ شوێنی لێ دەرهاتنی سەری زوبان کەلەبنکی ددانی پێشەوەی لای سەرو بدا.

لاتَ: نەفی‌و نەرێیی دەگەیەنێ، وشەیەکە پێك هاتووە لە (لا)ی نافیەو (تێی) تەنئیس وەکوو وشەی (لیس) لەماناو لەفز دا کاریگەریی خۆی هەیەو مانای زەمان نەفی دەکاو بەزۆری یەکێك لەئیسم‌و خەبەری حەزف دەکرێو حەزف کراوەکە ئیسمەکەیەتی ◊ وەکوو (ولاتَ حینَ مناص) لێرەدا ئیسمەکەی حەزف کراوەو لەبناغەدا بەم جۆرە بووە (ولات الحینُ حینَ مناص).

الـلاّزَ وَرْدُ: جۆرە بەردێکی بەنرخە، رەنگی شینی ئاسمانییە یان رەنگی وەنەوشەیی هەیە لەئەفغانستان‌و ئەمریکا زۆرە بۆ جوانی‌و رازاندنەوە بەکاردێ.

لأطَهُ لأطاً: فەرمانی پێکردو زۆری لێ تامیلا کردەوە ◊ داوای کردو وازی لێ نەهێنا هەر سوربوو لەسەر داواکردنەکەی چاوی تی بڕی تا تارمایی دیار بوو چاوی لێ هەڵ نەبڕی.

لأطَهُ بسهم: تیری لێ دا، بەتیر هەنگاوتی.

لأطَهُ بالعصا: بەگۆچان‌و دار عەصا لێی دا.

لأطَهُ علیه: شتەکەی لێ قورس کرد پێی لێ داگرت.

لأطَ في مروره: بەشێوەی هەڵاتن رۆیی‌و ئاوڕی لەهیچ نەدایەوە.

لأف الطعامَ لأفاً: خواردنەکەی بەباشی خوارد.

ألاكَهُ الی فلان: بۆلای فلانکەس ناردی بۆئەوەی نامەو پاسپاردەی پێ بگەیەنێ ◊ دەگوترێ: (اَلِکني الی فلان) ئەوەم بۆ بەفلانکەس بگەیەنە ◊ لەبناغەدا (اَلِئکني) بووە سەنگ‌و سوکی تێداکراوە.

إسْتَلْأكَ له: نامەو پەیامی ئەوی برد.

المَلْأكُ: نامە ◊ پەیام، بزوێنی هەمزە کە گوازراومتەوە بۆ سەر لامەکەو هەمزەکە حەزف کراوە وشەکە بووەتە (مَلَك) ◊ (ك: مَلائِك و ملائِكة).

اَلْمَلاكَةُ: نامەو پەیام.

لألأ النجمُ أو البرقُ: ئەستێرەکە درەوشایەوە.

لألأ بعينه: چاوی بریقەی دا.

لألأ الثور بذنبه: کەڵەگاکە کلکی ڕاوەشاند.

لألأت النارُ: ئاگرەکە هەڵگیرسا.

لألأ الدَمْعَ: فرمێسکی بەسەر ڕومەتی دا وەکوو مروارى هێنانە خوارەوە.

تلألأ النجم أو البرق: بەمانا (لألأ) دێ.

تلألأ وجهه: ڕوخسارى درەوشایەوە.

تلألأت النار: ئاگرەکە هەڵگیرسا.

ألألاءُ: مرواری فرۆش.

اللألألُ: بەمانا (اللآء) دێ.

اللَنالَةُ: پیشەی مرواری فرۆش.

اللألاءُ: ڕوناکی چراو شتی وا ◊ دەگوترێ: (أبصَرْتُ لألاء السراج).

اللُؤلُؤ: مرواری ◊ ئەم مادە زۆر بەنرخە، لەناو صەدەف دا پەردەوەردە دەبێ لەپاشەڕۆکو شتی ڕەق بووی ڕونو درەوشاوە کە لەگۆڕانکاریو بەردەوام بوونی عەمەلیەی کیمیاوی نێوان پاشەڕۆکی بڕێ زیندەوەری دەریایی دروست دەبێ.

اللؤلؤان: شتێك ڕەنگی وەکوو ڕەنگی مرواری وابێ لەڕونیو بریقەداریی دا ◊ دەگوترێ: (لون لُؤلُؤآن).

لامَهُ لأماً: دڵ پیسیو نامەردیی پاڵدا.

لَأمَ الشَّيْئَ: شتەکەی چاك کردەوە، ڕێکی خستەوە ◊ دەگوترێ: (لَأمَ بين الشيئين) دوو شتەکەی پێکەوە گونجاندن، ڕێکی خستن.

لأم الجُرْحَ: بریندەکەی چاك کردەوە، وێکی هێنایەوە.

لأمَ الصَدْعَ: درزەکەی پرکردەوە.

لَؤَمَ فلان لُؤْماً: فلانکەس ناڕەسەن بوو، بنەچەو نژادی پەستو خوێڕی بوو، نەفسو دەروونی پەستو نزم بوو ◊ (فهو لئيم) ◊ (ك: لِئام، ولؤماء) (وهي لئيمة) ◊ (ك: لِئام).

ألأمَ فلان: فلانکەس ڕەوشتی پەستو ناشیرینی خوێ دەرخستن ◊ منداڵی خوێڕیو هیچو پوچی بوون.

ألأمَ الشَّيْئَ: شتەکەی چاك کردەوە ◊ دەگوترێ: (ألأمتُ الجرحَ بالدواء) بریندەکەم بەدەرمان چاك کردەوە.

ألأمَ الصَدْعَ: قەڵشتو درزەکەی پرکردەوە.

لأمَهُ الأمْرُ: کارەکەی بۆ گونجاو بوو.

لامَ فلاناً: لەگەڵ فلانکەس دا گونجا.

لامَ بين الفريقين: دوو بێڕو تاقمەکەی ڕێك خستن پێکیەوە گونجاندن ◊ لێکی دان، ڕێکی خستن.

لأمَ الرَّجُلُ: پیاوەکەی نیسبەت دا بۆڵای ڕەوشت نزمی، بەخوێڕیو هیچو پوچی لەقەڵەم دا.

لأمَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕێك خستەوە.

إلْتَامَ الشَّيْئُ: بۆ موتاوەعەی (لأمَه) دێ، واتە گونجاو سازا یەکی گرتەوە، تەباو پێکەوە گونجاو بوون.

إلْتَامَ القومُ: خەڵکەکە پێکەوە گونجاو بوون.

إلْتَامَ الشَّيْئان: دوو شتەکە پێکەوە گونجان‌و یەکیان گرت ◊ (هذا كلام لا يَلْتَئِمُ على لساني) ئەو قسەیەکە ناتوانم بیڵێم، لەسەر زوبانم قورسە.

إلْتَامَ الرَّجُلان: دوو پیاوەکە ڕێك کەوتن‌و صوڵحیان کرد.

إلْتَامَ الشَّيْئُ: شتەکە یەکی گرت‌و پێکەوە نووسا.

تلاءَمَ الشَّيْئان: دوو شتەکە پێکەوە نووسان‌و یەکیان گرت.

تلاءَمَ الكلامُ: قسەکە ڕێك‌وپێك بوو.

تَلَأَّمَ: بەمانا (إلْتَامَ) دێ.

تَلأَّمَ فلان لأمَتَهُ: فلانکەس زرێپەکەی پۆشی.

إسْتَلْأَمَ: ژنی لە بنەماڵەی نارەسەن‌و خوێڕی هێنا.

إسْتَلْأَمَ فلان: فلانکەس چی زرێ‌و چەکی شەڕی لا هەبوو هەمووی پۆشی.

إسْتَلْأَمَ الجنديُ: سەربازەکە زرێ‌و کڵاو خودەی پۆشی.

اللَّؤمُ: ئەوەیە مرۆڤ ڕژد بێ‌و نەفسی نزم بێ‌و لە بنەماڵەی خوێڕپیش بێ.

اللُّؤْمُ: (شێ لأم)شتێکی پێکەوە گونجاوەو ڕێکە شتێکی قایم‌و بەهێزو گونجاوە.

اللَّثْمُ: ڕێکخستن‌و پێکەوە گونجاندنی خەڵك‌و خستنەوەی باری ناشتەوایی لەناویان دا ◊ هەروا بەمانا هاوشان‌و هاو وێنەش دێ، دەگوترێ: (فلان لَثْمُ فلان) ◊ (ك: ألْأم).

اللُّأمان واللُّؤْمانُ: کەسێك بەسروشت خوێڕی‌و نەفس نزم بێ ◊ هەر بەشێوەی بانگ لێکراو (منادى) بەکاردێ.

اللُّأمَةُ: ئامێری شەڕە (وەکوو زرێ‌و مەتاڵ‌و شمشێرو شتی وا).

اللُّؤْمَةُ: ئەوەی لاسایی کردەوەی یەکێکی تر دەکاتەوە ◊ هەر شتێك مرۆڤ بەخێلی پێ بڕێ لەڕوی جوانی‌و دەوڵەمەندی، خانووی سەرنج ڕاکێش ◊ ئامێری جوتکردن.

اللَّئيمُ: پێچەوانەی (الكريم) ◊ هاو وێنەو هاوشێوە ◊ دەگوترێ: (هر لئيمُهُ) ئەو دەشوبهێتە ئەو ◊ وەکوو ئەو وایە، لەو دەچێ.

اللُّمَةُ: شكڵو ڕوخسار ◊ كۆمەڵێك پیاو ژمارەیان لە سێوە بۆ دە ◊ (ك: لُمات).

لأي فلان لأياً: فلانكەس تەمبەڵی نواند ◊ بەندو بوو، گیری خوارد.

الأيَ فلان: فلانكەس كەوتە حاڵەتی چورتەو ناخۆشییەوە.

لأي في حاجته: لە پێداویستیو ئیشی خۆی دا تەمبەڵی كرد.

إلْتأى فلان: فلانكەس تەمبەڵی كرد ◊ ئیفلاسی كردو ژیانی تەنگو چەڵەمەی تێكەوت.

إلْتأى عليه الحاجة: كارەكەی زەحمەت بوو، پێداویستییەكەی ئەنجام نەدرا.

الّلأواءُ: گوزەرانی تەنگ ◊ ژیانی كولەمەرگی ◊ نەخۆشی كوشندەو ترسناك.

الّلأيُ: ناڕەحەتیو ناخۆشیو ماندوو بوون ◊ دەگوترێ: (فعل ذلك بعد لأي، ولأياً عرفت الشَّيْءَ).

الّلاءون: ئیسمی مەوصولە بەمانا (الذين) دێو وایش دەبێ نونەكەی لادەبرێ بۆ تەخفیف.

اللّائي: ئیسمی مەوصولەو بەمانا (اللّواتي)یە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاللّائِي يَئِسْنَ مِنَ الْمَحِيضِ مِن نِّسَائِكُمْ﴾.

لَبَأَ البقرةَ ونحوها لَبْناً: ژەكی مانگاكەی دۆشی.

لبأت الأمُ ولَدَها: دایكەكە ژەكی دایە بێچوەكەی.

لَبَأ القومَ: ژەكی دەرخواردی خەڵكەكە دا.

لَبَأَ الّلبَأ: ژەكەكەی كوڵاند.

لَبَأ الرجلُ من الطعام: پیاوەكە زۆری لەخواردنەكە خوارد.

لَبَأ الغسيلَ ونحوه من الأغراس: شەتڵەكەی چەقاندو ئاوی دا لەكاتی چەقاندنەكەی دا ئاوی دا.

لَبَّأت الناقةُ ونحوها: ژەك كەوتە ناو گوانی مانگاكەوە.

لَبَّأ بالحج: لەكاتی رێو ڕەسمی حەجكردن دا (لبيك اللهمَّ لبيك)ی گوت.

لَبَّأت الأم ولَدَها: دایكەكە ژەكی دەرخواردی بێچوەكەی دا.

إلْتَبَأ الراعي البقرة ونحوها: شوانەكە ژەكی مانگەكەی دۆشی.

إلْتَبَأ فلان: فلانكەس ژەكی خواردەوە.

إلْتَبأ لَبَأ فلان: یەكەم كەس نەو بوو هەوالی ڕوداوی فلانی بڵاو كردەوە ◊ دەشگوترێ: (بنو فلان لا يلتبئون لئاهم) خێڵی فلان بەگەنجی ژن بۆ كوڕیان ناهێنن.

اللَّبَأُ: ژەك؛ شیری ئاژەڵو گیانلەبەری تر لەسەرەتای بێچوبونیان دا تا شیرمکەیان کەمی رون دەبێتەوە.

اللَّبْوَةُ: بەمانا (اللُّبُوَّةُ) دێ.

لَبَّ لَبابةً: بوو بەخاوەن عەقڵو فام (فهو لَبیب).

لَبَّ بالمكان لَبّاً ولُبُوباً: لەشوێنەکە مایەوەو جێگیر بوو.

لَبَّ فلاناً: لەگەردنی فلانکەسی دا.

لَبَّ اللوزَ: بادامەکەی شکاندو ناوکەکەی دەرهێنا.

ألَبَّ الزَّرْعُ: کشتوکاڵەکە بەروبوومەکەی دەرکەوت.

لَبَّ لك الشَّيْئُ: شتەکە خۆی دەرخست بۆ تۆ.

أَلَبَّ بالمكان: لە شوێنەکە مایەوە.

أَلَبَّ على الأمر: پابەندی کارەکە بوو، وەگری بوو لێی جیا نەبوەوە.

أَلَبَّ الدَّابَّةَ: بەرسنگی بۆ ولاخەکە کرد بۆئەوەی کورتانو بارەکەی بۆ دواوە نەڕوا ◊ دەگوترێ: (أَلَبَّ السَّرْجَ) بەرسنگی بۆ زینەکە دروست کرد.

أَلَبَّ داري دار فلان: خانوەکەم بەرامبەر خانوی فلانکەسە.

لَبَّبَ الحَبُّ: دانەوێڵەکە بوو بەئارد.

تَلَبَّبَ فلان: فلانکەس چاکی دامینی هەڵکردو پشتێنی بەست ◊ جەکی لەخۆ بەست.

تَلَبَّبَ الرجلان: دوو پیاوەکە بینەقاقای یەکتریان گرت، دەستیان نایە بینەقاقای یەکتر.

إسْتَلَبَّ الرجلَ: عەقڵو دەرونی پیاوەکەی بەتاقی کردەوە.

التَّلْبِيبُ: ئەو پەڕۆو خاولییەی دەکرێتە مل، بۆینباخو شتی وا، مل پێچ ◊ دەگوترێ: (أخذ فلان بتلبيب فلان وبتلابيبه) فلانکەس یەخەی فلانکەسی گرت.

اللُّبابُ: پوختەو کاکڵەی شت ◊ دەگوترێ: (فلان لباب قومه) فلانکەس پاڵفتەی هۆزو قەومەکەیەتی ◊ دەگوترێ: (حسب لُبابٌ): بنەچەو نژادێکی خاوێنو نەجیبە ◊ (عیش لَباب) ژیانێکی خۆشو بەنازپەروەردەیە.

لباب الجوز واللوز: کاکڵەی گوێزو بادام.

اللَّبَاب: ئاردی زۆر ورد.

اللَّبَبُ: گەردن: شوێنی ملوانکە لەژور سینگەوە ◊ لبی ورد کە داڕوخابێو لەتەباره لب هاتبێتە خوار ◊ بەرسنگی کورتانو زین؛ حەبلێکی پانە بەبەرسنگی ولاخەکەدا دەهێندرێو لەهەردوو سەرەوە لەکورتان یان لەزینەکە شەتەك

دەدرێ وەکوو چۆن پاڵو لەدواوەی وڵاخەکەوە لە کورتانەکە قایم دەکرێ ○ هەروا وشەی (اللبب) بەمانا دڵ دێ، دەگوترێ: (إنه لرخي اللبب) ئەو کابرایە دڵنەرمە ○ دەشگوترێ: (فلان لي لبب رخي) فلانکەس لە ژیانێکی خۆش و ئاسایش دایە.

اللُّبُّ من کل شيئ: کاکڵەو پوختەی شت لەهەرجۆرێك بێ ○ نەفس و حەقیقەتی شت ○ (لُبُّ الجوز واللّوز) کاکڵەی گوێزو بادام ○ هەروا بەمانا عەقڵو هۆش دێ ○ (ك: ألْباب وألُبُّ).

لُبُّ الأرض: ئەو توێژە شاخو کەنەکەیە دەوران دەوری زەوی داوە.

اللُّبَّةُ: شوێنی ملوانکەو بەرمور لەمل دا ○ خودی ملوانکەکە ○ ئەو پەتەی موروەکانی پێ هۆنراونەوە ○ (ك: لَبَات لِباب).

اللّبيب: خاوەن عەقڵو هۆش.

اللِّبيبةُ: پۆشاکێکە لەبەر دەکرێ نەقۆڵی هەیە نەیەخە.

لَبَّيْكَ: حازرو ئامادەم لە خزمەتت دا گەردن کەچو فەرمانبەردارم ○ هەموو کاتو ساتێكو جار دواجار، ملکەچو گوێڕایەڵم ○ یان ڕوم لەتۆیەو بەهیوای قاپی ڕەحمەتو بەخششی تۆم.

المَلَبَّبُ: گەردن، شوێنی ملوانکە لەگەردن دا.

المَلْبُوب: (رجل ملبوب) پیاوێکی عاقڵو ژیرە.

لَبِثَ بالمكان لَبْثاً ولُبْثاً: لەشوێنەکە مایەوە و جێگیر بوو ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَبِثَ فِي السِّجْنِ بِضْعَ سِنِينَ﴾ ○ دەشگوترێ: (ما لَبِثَ أن فعل كذا) زۆر نەمایەوە ئەو کارەی ئەنجام دا.

اَلْبَثَهُ: هێشتیەوە، وای لێ کرد بمێنێتەوە.

اَلْبِثْ عن فلان: چاوەڕوانی فلان بکە لێی بگەڕێ بابەعەقڵی خۆی بەڕێگادا بڕوا پاش ماوەیەك دەردەکەوێ چەند ڕێبازی خواری گرتووە.

لَبِّثْ: چاوەڕوان بکە.

لَبَّثَ فلاناً: فلانکەسی هێشتەوە.

تلَبَّثَ بالمكان: لە شوێنەکە وەستاو مایەوە.

إسْتَلْبَثَهُ: دوای خست ○ (بە قونگی دا خستەوە).

إسْتَلْبَثَ فلاناً: داوای لە فلانکەس کرد بمێنێتەوە. **اللُّبْثَةُ**: ڕاوەستانو سەرەنجدان ○ دەڵێی: (لي على هذا

الأمـر لُبْثـة) مـن لەسـەر ئـەم كـارە سەرنجێكم هەیە، تێبینیم هەیە.

اللبیثـةُ مـن النـاس: كۆمـەڵو پێـڕی ئـادەمیزاد هەریەكـەیان لـەهۆزو خێڵێك بێ.

لَـبَجَ فلانـاً بالعـصا لَبْجـاً: بەگۆچـان لەســـــەرەخۆ لەفلانكەســـــی داو لێدانەكەشی زۆری خایاند.

لَبِجَ بفلان الأرضَ: فلانكەسی بەزەوی دا دا

لُبِجَ بالرجـل: پیاوەكـە خـراو كەوتـە سـەر زەوی.

اللَّبِـیجُ: نیـشتەجێ ٥ دەگـوترێ: (حـی لَبِج) گـەڕەكو هۆبەیەكـە ئـاوەدانو قەرەبالغە خەڵكی تێدا نیشتەجێیە.

لَبَخَ جِلْدَهُ لُبوخاً: گۆشتی زۆر بوو، گۆشتن بوو.

لَبَخَ فلانـاً: جنێـوی بەفلانكەس دا ٥ لێی دا، كوشتی.

لَبَّخَ علـى العـضو عنـد الألم: مەڵهەمی لەسـەر ئەندامـە ئازاراوییەكـە دانـا بەگـەرمی یـان بەسـاردی بۆنـەوەی ئازاری بشكێ.

تَلَبَّخَ بالطِّیب: بۆنی خۆشی لەخۆدا.

الـلَّبَخُ: دەرەختێكـە لـەپێڕی (القرنیـة) لەوڵاتی گەرمەسێردا دەڕوێ.

اللَّبْخَة: دەرمانێكە وەكوو مەرهەم وایە بەساردیی یـان بەگـەرمی دەخرێتـە سەر شوێنی ئازاراوی لەجەستەدا.

اللَّبیخةُ: بۆنی میسكی كەسكۆن.

لَبَدَ بالمكان لُبُـوداً: لـە شـوێنەكە مایـەوەو پێوەی نووسا.

لَبَدَ الشَّیْئُ بالأرض: بەزەوییەكەوە نووسا.

لَبَدَ الـشَّیْئُ بالـشیئ: شـتەكە بەشـتەكەوە نووساو جۆشیان خوارد.

لَبَدَ الصوفَ لَبْداً: خوریەكـەی بـشكنیەوەو تەڕی كردو سوپەوە تا كردی بەلباد.

لَبِدَ بالمكان لَبَداً: لە شوێنێكە مایەوە.

لَبِدَ الشَّیْئُ: شتەكە نووسا بەشتی تـرەوەو چەسپ بوو.

لَبِـدَ الطـائرُ بـالأرض: باڵندەكـە وەگـرێ خاكەكە بوو تێیدا مایەوە.

ألْبَدَ بالمكان: لەشوێنەكە مایەوە.

ألْبَـــدَ الـــشَّیْئُ بالـــشیئ: شـــتەكە بەشتەكەوە نووسا.

ألْبَدَ الفرسَ: لبـادی لەپـشتی ئەسـپەكە كـرد لبـادی خـستە سـەر پـشتی ئەسپەكە.

ألْبَدَ السَّرْجَ: لبادی بۆ زینەكە دانا.

ألْبَدَ رأسَهُ عند الدخول الباب: لـەكاتی چـونەژوورەوە لەدەرگاكـەوە سـەری دانەواند.

لَبَّـــدَ الـــشَّیْئَ بالـــشیئ: شـــتەكەی بەشتەكەوە نووساندو چەسپاندیو پێوەی جۆش دا.

لَبَّدَ المطرُ الأرض: باران تێکەڵاوی زەوی بوو گڵەکەی پێکەوە نووساندو پتەوی کرد، قاچی تێ ناچەقێ.

لَبَّدَ شَعْرَهُ: قژی سەری موی جەستەی بەمادەیەکی لینج پێکەوە نووساند تاوەکوو لبادی لێ هات.

لَبَّدَ الصوفَ: خوریەکەی کرد بە لباد.

إِلْتَبَدَ الشَّعْرُ والصوفُ وغوهما: موو و خوریەکە بەیەکەوە نووساو بوو بەلباد.

إِلْتَبَدَت الشجرَةُ: درەختەکە گەلای زۆر بوو.

تَلَبَّدَ الشَّعرُ والصوف وغوهما: بەمانا (إِلْتَبَدَ) دێ.

تَلَبَّدَت الأرض بالمطر: بەهۆی بارانەکەوە زەویەکە پتر بووە و قاچی تێ ناچەقێ.

تَلَبَّدَ الطائر بالأرض: باڵندەکە لەسەر زەویەکە هەڵنیشت.

تَلَبَّدَ فلان: فلانکەس تێفکری و بیری لێ کردەوە سەرنجی دایە.

اَلْبِدُ: شێر ٥ (مال لابِدٌ): ماڵو سامانی زۆر.

اللُّبادی: باڵندەیەکە لەسەر شێوەی (السماني) کە لەزەوی نزیک بوو پێوەی دەنووسێ و حەزی لە فڕین نامێنێ بەزۆر هەڵی نەفڕێنی نافڕێ.

اَللُّبَّادُ: لباد دروستکەر.

اللُّبَادَةُ: فەرمنجی، لبادێک وەکوو فەرمنجی کوڵەباڵو شتی وا لەبەر بکرێ بۆ خۆپاراستن لەباران و سەرما.

اللُّبَدُ: خوری ٥ دەگوترێ: (مالە سَبَدٌ ولا لَبَدٌ) نە موی هەیە نەخوری، نەکەم نەزۆر هیچی نیە.

اللُّبْدُ: هەر کوڵک و مو و خوریەک پێکەوە بنووسێ و ببێتە لباد ٥ ئەو پارچە قوماش و لبادەی دەخرێتە ژێر زین و کورتانەوە ٥ جۆرە ڕاخەرێکە ٥ (ك: ألباد ولُبود).

اللُّبْدُ: ماڵو سامانی زۆر ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَقُولُ أَهْلَكْتُ مَالًا لُبَدًا﴾.

أبو لُبَد: شێر.

اللِّبْدَةُ: هەر مو و خوریەک پێکەوە بنووسێ و ببێتە لباد ٥ یانی شێر، ئەو مووانەی لەناو شانی شێردا کۆدەبنەوە ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (هو من أمْنَعُ من لِبْدَة الأسد): ئەو لەناو شانی شێر قایمترە کەس ناوێرێ توخنی بکەوێ ٥ جۆرە کڵاوێکە لەسەر دەکرێ لەخوری و شتی وا دروست دەکرێ.

اللُّبْدَةُ: بەمانا (اللِّبْدَةُ) دێ ٥ (ك: لُبَدٌ).

لَبَزَ لَبْزاً: خواردنێکی خێراو زۆری خوارد.

لَبَزَ فلاناً: لێدانی زۆری ئاڕاستەی فلان کرد، زۆری لێ دا فلانی تڕۆ کرد.

لَبَزَ الشَّيْئَ: شتەکەی ژێر قاچی دا بەقاچی شێلای و پێخوستی کرد.

لَبَسَ عليه الأمْرَ: کارەکەی لێ شێواند بۆئەوەی ڕاستییەکان نەزانێ.

لَبِسَ الثَّوْبَ لَبْساً: بەقوماشەکە خۆی داپۆشی ٥ دەگوترێ: (لَبِسَ الحِياءَ) شەرمو حەیای پۆشی.

لَبِسَ الناسَ: لەگەڵ خەڵکەکە ژیا.

لَبِسَ فلان فلانةَ عُمْرَهُ: فلانکەس لەگەڵ فلان نافرەت بوو هەموو ڕۆژگاری گەنجی لەگەڵ دا بەسەر برد.

لَبِسَ فلاناً على مافيه: لەگەڵ فلان دا گونجاو قبوڵی بوو ٥ دەشگوترێ: (لَبِسْت على كذا أذني) گوێی خۆم لەو شتە کەرکردو گرنگیم پێ نەدا.

ألْبَسَ عليه الأمْرَ: کارەکەی لێ شێواو شتەکەی لێ چەواشەبوو.

ألْبَسَ الشَّيْئَ بالشيئِ: شتەکەی بەسەر شتەکەدا داو داپۆشی.

ألْبَسَ النباتُ الأرضَ: گیاو گژەکە زەوی داپۆشی.

ألْبَسَ الغيمُ السماءَ: هەورەکە ئاسمانی داپۆشی، بەری ئاسمانی گرت.

ألْبَسَ فلاناً الثوبَ: وای لەقوماشەکە کرد فلانکەس لەبەری بکا.

لابَسَهُ: تێکەڵاوی بوو، پەیوەندیی پێوە کرد.

لابَسَ فلاناً حتى عَرِفَ دِخْلَتَهُ: تێکەڵی فلان بوو تا ناوەڕۆکی زانیو چاك لێی شارەزا بوو.

لَبَّسَ الأمْرُ: کارەکەی لێ شێوا، لێی تێکچو.

لَبَّسَ فلان: فلانکەس فرتو فێڵی لێ کرد.

لَبَّسَ عليه الأمْرَ: ئیشەکەی تێکەڵو پێکەڵ کرد.

إلْتَبَسَ الظلام: تاریکی تێکەڵ بوو ٥ دەشگوترێ: (إلْتَبَسَ عليه الأمْرُ) ئیشەکەی لێ چەواشە بوو.

أُلْتُبِسَ به: عەقڵو هۆشی شێوا.

تَلَبَّسَ بالثوب وبالأمر: قوماشەکەی لەخۆوە پێچا، تێکەڵی کارەکە بوو (تَلَبَّسَ حُبُّ فلانة بدمي ولَحمي) خۆشەویستی فلان تێکەڵ بەخوێنو گۆشتم بووە.

اللِّبَاسُ: پۆشاك ٥ هەرشتێك جەستە داپۆشێ ٥ (ك: ألبسة وَلُبْسٌ) ٥ ژنو مێرد بۆیەکتری، هەریەکەیان بۆ نەوی تر پۆشاکەو داپۆشەری حەیاو شەرمفیەتی، قورئان دەفەرموێ: ﴿هُنَّ لِبَاسٌ لَّكُمْ وَأَنتُمْ لِبَاسٌ لَّهُنَّ﴾.

اللِّبَّاسُ: دەگوترێ: (رجلٌ لَبَّاسٌ) پیاوێکە زۆر پۆشاك لەبەر دەکا ٥ پۆشاکی زۆری هەیە ٥ زۆر سەر لێ تێکدەرو فێڵاوییە.

اللَّبَّاسَةُ: پاژنەهەڵکێش، نامێرێکە لەپێ کردنی قۆندەر ئاسان دەکا.

اللَّبْسُ: تێکەڵبونی تاریکی ٥ پۆشاك.

اللَّبْسُ: هەرشتێك لەبەر بکرێو بکرێتە پۆشاك.

لَبْسُ الكعبة والهودج: پەردەی کابە، پەردەی کەژاوە ٥ تەنکە پێستێکە دەکەوێتە نێوان پێستو گۆشتەوە.

اللُّبْسُ: شوبهەو تەمو مژاوی ٥ نادیارو شێردراوە.

اللَّبْسَةُ: حاڵەتێکە لەحاڵەتەکانی جل پۆشین، دەگوترێ: (لِكلِّ زمان لِبْسَةٌ) بۆ هەر وەرزو سەر دەمێك پۆشاکی شیاوی خۆی هەیە.

اللُّبْسَةُ: شوبهەو لێلیو گومان ٥ دەگوترێ: (في أمره لُبْسَةٌ).

اللَّبُوسُ: هەرشتێك لەبەر بکرێو بکرێتە پۆشاك ٥ دەگوترێ: (إلْبَسْ لكل حالة لَبُوسها) بۆ هەر حاڵەتو کارێك پۆشاکی شیاوی خۆی بۆ بپۆشە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَعَلَّمْنَاهُ صَنْعَةَ لَبُوسٍ﴾.

رَجُلٌ لَبُوسٌ: پیاوێکە پۆشاکی زۆرە زۆر پۆشاك لەبەر دەکا ٥ هەروا وشەی (اللَّبوس) دەرمانێکە لەسەر شێوەی قومات لەسەر کۆم دادەنرێ یان دەخرێتە ناو مەهبەلەوەو بۆخۆی وردەوردە دەتوێتەوە.

اللَّبوسةُ واللُّبُوسَة: شوبهەو گومان ٥ دەگوترێ: (في كلامه لَبْسة ولُبوسة) لە قسەکانی دا شکو گومانو لێڵی هەیە.

اللَّبِيسُ: پۆشاکێك زۆر لەبەر کرابێو ڕزی بێ ٥ (حَبْلٌ لَبِيس) حەبلێکی بەکارهاتووە ٥ (دار لَبِيسٌ) خانوی کۆنو بەکارهاتوو ٥ (ك: لبائس) هەروا وشەی (لَبِيس) بەمانا هاوشانو ڕکابەر دێ ٥ دەگوترێ: (لَيس له لَبِيسٌ) هاوشانی نیە کەس نیە بتوانێ ڕکابەری بکا.

المُلَبَّسُ: گوێزو لوزو شتی وا کە بکرێنە توێزێك و لەسەر تەبەقی حەڵوا دابندرێ ٥ (ك: مُلَبَّسات).

المَلْبَسُ: پۆشاك ٥ (ك: ملابس).

لَبَطَ فلاناً لَبْطاً: فلانکەسی بەزەوی‌دا دا ٥ خستی ٥ دەشگوترێ: (لَبَط به الأرض).

لُبِطَ بفلان: پیاوەکە لەحەواوە بەڕاوەستانەوە کەوتەسەر زەوی ٥ (فهو ملبوط).

إلْتَبَطَ فلان: فلانکەس سەری لێ شێوا.

إِلْتَبَطَ فِي أمره: لەکارەکەی دا سەرسام بوو سەری لێ شێوا نازانێ چی بکا.

إِلْتَبَطَ القومُ به: خەڵکەکە دەورەیان داو لێی گردبوونەوە.

تَلَبَّطَ: خرایە سەر زەوی، بەزەوی دا درا.

تَلَبَّطَ فِي امره: سەرسام بوو، دەگوترێ: (تَلَبَّطَ فلان) فلانکەس کاروباری لێ شێواو نازانێ چی بکا.

اللَّبْطَةُ: هەڵامەت، پەتا، درم ٥ کۆکە.

لَبِقَ فلان لَبَقاً: فلانکەس نەجیب زادەو خانەدان بوو ٥ هەرکارێکی خرایە ئەستۆ بەباشی ئەنجامی دا.

لَبِقَ الثوبُ والأمرُ بفلان: قوماشەکە یان کارەکە شیاوی فلان بوو.

لَبُقَ لَبَاقَةً: لەهەموو کارەکانی سەرکەوتوو بوو، بەباشی ئیشەکانی ئەنجام دا.

لَبُقَ الثوب والأمر بِفلان: قوماشەکە ٥ یان کارەکە بۆ فلان گونجاو بوو ٥ (فهو لَبِقٌ).

لَبَّقَ الثَّرِيدَ وغيره: تێگوشاوەکەی تێکەڵاو کردو نەرمی کردەوە ٥ لەحەدیسدا هاتووە: (فصنع ثريدةً لَمَّ لبقها) تێگوشاوی دروست کردو دوایی تێکی هەڵدا.

لَبَّكَ الشَّيْئَ والأمْرَ لَبْكاً: شتەکەی تێکەڵاو کرد ٥ دەگوترێ: (لَبَكَ السويق بالعسل) قاوتەکەی تێکەڵاوی هەنگوین کرد.

لَبِّكَ الأمرُ لَبْكاً: کارەکەی لێ تێکەڵو پێکەڵ بوو (فهو لبِكٌ).

أَلْبَك فلان: فلانکەس قسەی ناشیرینو نەگونجاوی گوتن، لەقسەکردن دا هەڵەی کرد.

لَبَّكَ الشَّيْئَ: شتەکەی تێکەڵاو کرد.

إِلْتَبَكَ الأمرُ: کارەکە شێواو تێکەڵو پێکەڵ بوو.

تَلَبَّكَ الأمرُ: بەمانا (إِلْتَبَكَ) دێ.

تَلَبَّكَت المِعدَةُ: گەدەی تێکچوو باش خواردن هەزم ناکا.

اللَّبَك المِعوى: تێکچوونی مەعیدەو باش هەزم نەکردنی.

اللَّبْكُ: شتی تێکەڵ کراو.

اللَّبْكَةُ: شتی تێکەڵ کراو ٥ دەگوترێ: (وقع فِي لَبْكَة) کەوتە ناو کێشەو تێکەڵو پێکەڵەوە.

اللَّبِيكُ: دەگوترێ: (أمر لبيك) کارێکی تێکەڵو پێکەڵە.

اللَّبيكة: خواردنێکە لەکەشکو نارد یان خورما تێکەڵ دەکرێ دوایی رۆن یان زەیتی بەسەردا دەکرێو ناکوڵێندرێ.

لَبْلَبَ به وعليه: بەزەیی پێداهاتەوە ٥ دەگوترێ: (لَبْلَبَت الشاةُ ونحوها بولدها) کەڕەکە یان ئاژەڵەکەی لەو

جۆرە سۆزی خۆی بۆ بێچومکەی نواندو لستیەوە.

لَبَالِب الغنم: مرقەو باپە باپی مەپو بزن.

اللَّبْلابُ: ڕومکێکی عوشبییە بەدارو دەوەن دا هەڵدەگەڕێ و بەسەریان دا بڵاو دەبێتەوە، ومکوو گیاترە وایە.

اللَّبْلَبُ: گەردن.

لَبَنَهُ لَبْناً: شیری دەرخوارد دا (فهو لابن) ◊ ئەو خاوەن شیرە.

لَبِنَتْ لَبَناً: شیر هاتە ناو مەمکیەوە یان شیر هاتە ناو گوانیەوە ◊ (فهي لَبِنَة).

اَلْبَنتْ: شیر هاتە ناو مەمکیەوە یان ناو گوانیەوە.

اَلْبَنَ القومُ: خەڵکەکە شیریان زۆر بوو (فهم مُلْبِنون) دەشگوترێ: (هم لابنون) ئەوان خاوەن شیرن.

لَبَّنَ الرجلُ: پیاوەکە خشتی دروست کرد بۆ خانوو.

لَبَّنَ القَمِيصَ: بۆ کراسەکە دوو کونە قۆپچەو شتی وای بۆ کردن.

التَّبَنَ الرضيعُ: شیرەخۆرەکە شیری خوارد.

تَلَبَّنَ فلان: فلانکەس مایەوە.

إسْتَلْبَنَ: داوای شیری کرد بۆ خاو و خێزانی یان بۆ میوانەکانی.

التَّلْبِينَةُ: حەڵوایە کە لەئاردی بێژراو و شیرو هەنگوین دروست دەکرێ.

اللاَّبِنُ: کەسێك شیری زۆر بێ ◊ خاوەنی شیر بێ ◊ (ك: لَوابِنٌ).

اَلْلَّبَانُ: شیرفرۆش ◊ خشت دروستکەر ◊ (خشت بر) ◊ فرۆشیاری خشت.

اَلْلِبانُ: حەبلی بەرسنگ ◊ بەرسنگی ئاژەڵو وڵاخ.

اَلْلَّبَانُ: شیر خواردنی منداڵ، شیردان بەمنداڵ ◊ دەگوترێ: (هو أخوه بِلبان أمه).

لِبَان السفينة: حەبلی ئەستورو پتەوی کەشتییە لەکەتان دروست دەکرێ و لەکاتی وەستانی (بای بەهێزدا کەشتییەکەی پێ ڕادەگیشرێ).

اللُّبَان: ڕومکێکە لەپیڕی (البخورية)یە صمغێك دەردەدا پیشی دەگوترێ: (الكندر).

اللُّبانَةُ: پێداویستی بەهۆی چڵێسیەوە نەك لەبەر هەژاری.

اَلْلُّبَنُ: شیر چ هی نادەمیزاد بێ یان هی ئاژەڵ بێ ◊ (لَبَن الشجرة) ئاوی درەخت.

اللَّبِنُ: خشتی لەفوڕ دروستکراو بۆ بیناکردن.

لَبِن القميص: کونە قۆپچەو قۆڵفەی کراس.

لُبْنى: درەختێکە یان ڕوەکێکە جۆرە صمغێك دەردەدا پێی دەگوترێ: (اَلْیَعة)و لەولاتی شام زۆرە.

لبنان: کێوێکە لە ولاتی شام ٥ ولاتێکی عەرەبییە زوربەی ڕوبەرەکەی کێو و شیو و دۆڵە، هەندێکی دەشتاییە، لە ڕوی جوگرافیاییەوە بەشێکە لەولاتی شام.

اللَّبْنَةُ: کونە قۆپچەو قولفەو شتی وای کراس (بنية القميص).

اللَّبْنَةُ: کونەقۆپچەو قولفەی کراس.

اللَّبونُ: ئەو گیانلەبەرە مێینەی شیر لەگوان‌و مەمکی دا پەیدابووبێ.

إبن لبون: بێچوە حوشتر دووسالی تەواو کردبێ‌و چوبێتە سالی سێیەمی تەمەنیەوە ٥ ئەگەر بێچومکە مێینە بوو پێی دەگوترێ: (بنت لبون).

اللِّبِنُ: ئەو گیانلەبەرەیە بەشیر پەروەردە بکرێ تاپێ دەگا.

المِلْبَنُ: شیر پاڵێوك ٥ یان مەمەی شیر ٥ مەنجەڵ‌و سەتڵی شیر ٥ قاپی شیر ٥ ئەوزەرف‌و حاجەتەی شیری تێدا دەگوێزرێتەوە.

المَلْبَنُ: جۆرە حەڵوایەکە بەشلی دروست دەکرێ وادەبێ گوێزی تێدەکرێ یان شتی تری لەو جۆرە.

المِلْبَنَةُ: کوپی شیر تێدا خواردنەوە.

المَلْبَنَةُ: دەگوترێ: (عشب أو بقل ملبنة) گیاو لەوەڕێکە کە ئاژەڵ بیخوا شیری زۆری دەبێ.

اللَّبَوَةُ: بڕوانە مادەی (لَبَأَ).

لَبِيَ من الطعام: زۆری لەخواردنەکە دروست کرد، خوارد.

لَبَّیْ بالحج: لەکاتی حەجکردن دا وتی: (لَبَّيْكَ اللّهم لبيك).

لَبَّیَ الرَّجلَ: بەپیاوەکەی گوت (لَبَّيْك) بەڵێ ئامادەم.

لَتَأَ في صدره لَتْئاً: دەستی بەسنگیەوە نا

لَتَأَ الشَّيْئَ بعينه: چاوی بڕیە شتەکە.

لَتَأَ الشَّيْئَ: شتەکەی کەم کردەوە.

لَتَبَ بالشيئ لُتوباً: بەشتەکەوە لکا پێوەی نووسا.

لَتَبَ في الشَّيْئ: لەشتەکەدا چەسپا.

لَتَبَ فلاناً و عليه لَتْباً: وەگری فلان بوو.

لَتَبَ ثَرِيَهُ: قوماشەکەی زۆر لەبەرکرد حەزی لێ بوو قەت داینەکەنێ.

اَلْتَبَ عليه الأمْرَ: کارەکەی لەسەر فەرز کرد.

إلْتَبَبَ الثوبَ: پۆشاکەکەی زۆر لەبەر کرد حەزی لێنەبوو دایکەنێ.

المَلاتِبُ: پۆشاکی ڕزیو.

المِلْتَبُ: کەسێک لەماڵ دەرنەچێ بۆئەوەی توشی فیتنەیی نەبێ.

لَتَّ السَّوِيق ونحوه لَتّاً: ئاوتەکەی تێکەڵی ڕۆنو شتی وا کرد.

لَتَّ العجينَ ونحوه: هەویرو شتی وای بەئاو تەڕکرد.

فلان يَلُتُّ ويَعْجِنُ: فلانکەس هەردەڵێو ناگای لەدەمی خۆی نیە ◊ هەڕەشەو فشە دەکا.

لَتَّ الشَّيْئَ: شتەکەی وردوهاڕ کرد.

لَتَّ الحَصَى: بەردەکانی هاڕین.

اللّات: بتێک بوو لە پێش هاتنی ئیسلام دا تایبەت بووە بەهۆزی سەقیف لەوڵاتی تائیفو بەهۆزی قوڕەیش لەناوچەی نەخلەو چەند هۆبەیەکی تر.

اللُّتَات: تۆپکڵی دەرخت کە وردبووبێ ◊ قاومت کەتێکەڵ بە ڕۆنو چەوری کرابێ.

لَتَحَهُ لَتْحاً: لەجەستەی داو پواندی بێ ئەوەی بریندارى بکا یان بڕینی گەورەی لێ بکا ◊ دەگوترێ: (لَتَحَهُ بیده) بەدەست لێی دا.

لَتَحَ عَيْنَهُ: لەچاوی داو کوێری کرد.

لَتَحَ فلاناً ببصرِهِ: فلانکەسی بەچاو هەنگاوت.

لَتَحَ فلاناً: هەرچی لای فلانکەس بوو بردی هیچی بۆ نەهێشتەوە.

لَتَحَ لَتْحاً: برسی بوو ◊ (فهو لَتحان ولَتْحى).

اللاَّتِحُ: (رجل لاتِحٌ) پیاوێکی زیرەکو عاقڵو ژیرە.

اللُّتاحُ: بەمانا (اللاَّتِحُ) دێ ◊ (قوم لُتاحٌ) نەتەوەیەکی زیرەکو وریان.

اللُّثْلُثَةُ: سوێندی قورسو بەدرۆ ◊ قسەی بێ سودو بێ مانا ◊ خۆ خەریک کردن بە کاری لاوەکیو بێ سودو بەدەر لە مەبەست.

لَتَمَ مِخر البعير: لەگەردنی حوشترمکەی دا.

لَتَمَ الشَّيْئَ بيده: بەدەست لەشتەکەی دا.

لَتَمَ الرجلَ بالسهم: تیری هاویشتە پیاوەکە ◊ تیری پێونا.

اللاَّتيني: لەبناغەدا بەشتێک دەگوترێ: نیسبەت درابێ بۆلای (لاتیوم) کەناوە بۆ دەشتێک لە وڵاتی ئیتالیا ◊ دەگوترێ: (لسان لاتيني ولغة لاتينية) واتە: زمانی ئیتاڵی لەسەردەمی ڕۆمای کۆن دا، لەم ڕووەوە کە ئەو زمانە زمانی نمونەییو ستانداردی زوربەی وڵاتانی ژێردەسەڵاتی ئیمپراتۆریەتی ڕۆمانی بووە.

اَلّتي، اَللّتِ، اللّتْ: ئیسمی مەوصولن بۆ مێینە بەکاردێن.

الّتي واللّتيا: دەگوترێ: (وقع لي الّتي

والّتيا) كەوتە ناو چورتەو كێشەی گەورەو بچوكەوە (كەوتە نەومو نەوەوە).

لَثَّ بالمكان لَثّاً: لەشوێنەكە مايەوە جێگیر بوو.

لَثَّ المطرُ: بارانەكە بەردەوام بوو چەند رۆژێك هەڵی نەبروكاند.

لَثَّ عليه: ئیلحاحی لێ كرد.

ألَثَّ: بەمانا (لَثَّ) دێ.

لَثَغَ فلان لَثْغاً: زمانی ناتوانێ پیتەكان بەدەنگی خۆیان بڵێ ٥ بۆ نمونە پیتی (لام) بەدەنگی (ڕ) دەڵێ یان بەپێچەوانەوە ٥ یان زمانی پیسكە پیتی (سین) بەدەنگی (ث) دەڵێ ٥ یان (ڕ)بە (غەین) (فهو ألثَغُ وهي لَثغاءُ).

تَلاثَغَ: زمان خواربی بەسەر خۆی دا هێناو وای كرد پیتەكان بەدەنگی خۆیان نەڵێ.

اللُّثغة: گۆڕینی زوبان لەوتنی پیتێك بەدەنگێكی تر وەكوو وتنی (سین)بە دەنگی (ث) یان وتنی (ڕ) بەدەنگی (غەین).

لَثِقَ يومُنا لَثَقاً: ئەمڕۆمان هەواكەی نزم بوو ٥ شێی زۆر بوو.

لَثِقَتْ ثيابُهُ: پۆشاكەی شێی هەڵێنایەوە.

لُثِقَتْ الأرضُ: زەوی نماوی بوو شێی هەڵێنا.

لَثِقَ الطائِرُ: باڵندەكە پەڕو پۆڵی تەڕبوون ٥ (فهو لَثِقٌ).

ألْثَقَ الشيئَ: شتەكەی تەڕ كرد، نماوی كرد، شێداری كرد.

لَثَّقَ الشَّيْئَ: شتەكەی خراپ كرد.

إلْتَثَقَ الشَّيْئُ: شتەكە تەڕ بوو شێی هەڵێنایەوە.

تَلَثَّقَ الشَّيْئُ: بەمانا (إلْتَثَقَ) دێ.

اللُّثقُ: شەونم ٥ ئاووگڵ كەتێكەڵ بن ٥ دەگوترێ: (مشينا في لَثقٍ) بەناو قوڕدا ڕۆیشتین.

لَثَلَثَ بالمكان: لەشوێنەكە مايەوە.

لَثْلَثَ الغَيْمُ والسَّحابُ: هەورەكە لەشوێنێك هاتوچۆیان بوو هەركە لەبەرچاو دەڕۆیشتن سەریان هەڵدەدایەوە.

لَثْلَثَ الشَّيْئَ في التراب: شتەكەی لەگڵ دا گەوزاند، لەگڵی وەردا.

لَثْلَثَ في الأمر: لەكارەكەی دا دوودڵ بوو، ڕاڕا بوو.

لَثْلَثَ كلامه وفيه: قسەكەی ڕون نەكردەوە.

لَثْلَثَ الرَّجُلَ عن حاجته: پیاوەكەی مەنع كرد ڕێگەی نەدا پێداویستی خۆی بەرێ، نەیهێشت بەئامانجو ئاواتی خۆی بگا.

تَلَثْلَثَ بالمكان: لەشوێنەكە گیری

خـواردو مايـەوە رێگـای نـەبوو دەربچێ.

تَلَثْلَثَ الغيمُ والسحابُ: بەمانا (لَثْلَثَ) دێ.

تَلَثْلَثَ في الأمـر: لەکارەکـەدا ڕاڕاو دوودڵ بوو.

تَلَثْلَثَ في أمره: لەکارەکەی دا تەمبـەڵی کرد بەگورجی نەنجامی نەدا.

تَلَثْلَثَ في الـتراب: خـۆی لەخۆڵـدا گەوزاند؛ خۆی لەگڵ وەردا.

اللَّـثْلاثُ واللَّثْلاثـة: تەمبـەڵ، کەسـێک ئیشو کـار ئـەنجام داو تەمبـەڵی بکـا تێیـان دا بـەجۆرێك هـەرکاتێ گومانت برد کە کارەکە ئـەنجام دەدا دوابکەوێو جـێ دەسـتی دیارنـەبێو هیچی پێ نەکرێ.

لَثَمَ لَثَمَ المرأة: دەمی ئافرەتەکەی ماچ کرد.

لَـثَمَ الإبريـق: زارکـی مەسـینەو سوراحییەکەی بەستو بۆشاییەکی لێ هێشتەوە بۆ هەناسەدان.

لاثَمَ المرأةَ: لەگـەڵ ئافرەتەکـە دەمیـان بەدەمی یەکترەوە نـا یـەکتریان مـاچ کرد.

لَـثَّمَ فـاه: پـەڕۆی بەبـەردەمی خـۆی هەڵـدا، بـەقوماش دەمـی خـۆی داپۆشی.

لَـثَّمَ الإبريـقَ: زارکـی مەسـینەو سوراحییەکەی داپۆشی.

إلْتَثَمَتِ المـرأةُ: ئافرەتەکـە سـەرپۆش و ڕوپۆشی پۆشی.

تلاثَمَا: هەریەکە لـەو دوانـە یـەکتریان ماچ کرد.

تَلَثَّمَتِ المَـرْأةُ: ئافرەتەکـە (ڕوپـۆش) سەرپۆشی پۆشی.

اللِّثـام: پارچـە قوماشـێکە ئـافرەت دەیکاتـە ڕوپـۆش لـەخوار چاویەوە ڕومـەتو دەمو لـوتو چـەناگەی دادەپۆشـێ ٥ یـان هـەردەمی دادەپۆشێ.

اللِّثْمُ: لوتـو دەوروبەری ٥ شوێنی ماچ.

اللُّثَمـوُن: نەتەوەیـەکن لـەوڵاتی مـەغریب، سـەردەمێك دەسـەڵاتیان هـەبوو لەئـەفریقاو ئەنـدەلوس فەرمانڕەوایان کردووە.

لَثِيَتِ الشجرةُ لَثىً: درەختەکە جەوی و بنێشتی دەردا.

لَثِيَ الشَّيْئُ: شتەکە شەی هەڵێنا ٥ (فهو لَثٍ) ٥ دەشگوترێ: (لَثِيَ خف البعير) سمـی حوشـترەکە بـەهۆی ڕۆیـشتن بەناو ئاو و تەڕی و خوێنـاو دا نـەرم بوو.

لَثِـيَ الثـوبُ وغـيرُهُ: کراسـەکە بـەهۆی ئارەقەوە تەڕ بوو چڵکن بوو.

لَثِيَ الرجلُ مـن الطـين: پیاوەکـە قـوڕاوی بوو.

اَلْثَتِ الشجرةُ: دره‌خته‌كه جه‌وی و شتی وای دەردا، صمغی لێ دا چۆڕا.

اَلْثی فلاناً: جه‌وی یان بنێشتو شتی وای دەرخواردی فلانكەس دا.

تَلَثّی الشجرُ: دره‌خته‌كه جه‌وی‌و شتی وای لێ دا چۆڕا.

اللَّثی: ئه‌وەی له‌هه‌ندێ دره‌خت دێته‌دەر وەكوو جه‌وی كه‌له‌داری بادام‌و چه‌قاله‌و شتی وا دێته‌دەر، یان بنێشت كه له‌دارمبه‌ن (دار قه‌زوان) دێته دەر یان كه‌تیره كه‌له‌گوێنی‌و هه‌ندێ دره‌ختی تر دێته دەر ◊ هه‌روا ناوه بۆ لینجی‌و چه‌ورایی ڕۆن.

اللُّثاثُ: نه‌ملاو نه‌ولای قوڕگ ◊ ئالۆ.

اللُّثَّةُ: پوك ◊ گۆشتی دەوروبه‌ری ددان ◊ (ك: لِثاث، ولِثيٌ).

الحروف اللّثوية: الثاء والذال والظاء.

لَجأ الى الشّيْئ والمكان لَجْئاً: په‌نای بۆ شوێنه‌كه بردو خۆی تێدا قایم كرد ◊ دەگوترێ: (لَجَأ الى فلان) په‌نای بۆ فلانكەس برد، داوای كۆمه‌كی‌و پارێزگاریی لێ كرد.

اَلْجَأ اَمْرَهُ الى الله: ئیشی خۆی حه‌واڵه‌ی خودا كرد.

اَلْجَأ فلاناً: فلانكەسی پاراست.

اَلْجَاه من الشّيْئ: له‌شته‌كه پاراستی‌و خستیه ناو په‌ناگه‌ی ئه‌مینه‌وه.

اَلْجَأ فلاناً الى كذا: فلانكەسی ناچاری نه‌وه كرد.

لَجَّأهُ الى كذا: به‌مانا (لَجَأ) دێ.

لَجَّأ مالَهُ: ماڵ‌و سامانه‌كه‌ی بۆ هه‌ندێ له میراتگرمكانی داناو هه‌ندێكیانی بێ به‌ش كردن.

إلْتَجَأ اليه: به‌مانا (لَجَأ) دێ.

إلْتَجَأ الى فلان: په‌نای بۆ فلانكەس بردو داوای لێ كرد پشتی بگرێ.

إلْتَجأ عنه: لێی لادا، وازی له‌و هێناو چو بۆلایه‌كی تر.

تَلَجَّأ اليه: په‌نای بۆ بردو پشتی پێ به‌ست.

تَلَجَّأ عنه: له‌ولای لای دا بۆ یه‌كێكی تر.

تَلَجَّأ من القوم: له‌نه‌ته‌وەكه جودا بۆوه و چووه گه‌ڵ نه‌ته‌وەیه‌كی تر ◊ له‌حه‌دیسی كه‌عب دا هاتووه دەڵێ: (من دخل ديوان المسلمين ثُمَّ تَلَجَّأ منهم فقد خرج من قبة الإسلام).

اللاّجِئ: په‌نابه‌رو ئاواره؛ كەسێك په‌نابه‌ری بۆ وڵاتێكی بێگانه له‌ترسی چه‌وساندنه‌وه یان له‌ترسی شه‌ڕو ئاژاوه یان له‌به‌رپرسیاریه‌تی.

اَلْجَأ: په‌ناگاو شوێنی حه‌وانه‌وه ◊ (ك: ملاجئ).

لَجَبَ القومُ لَجباً: خەڵکەکە کردیانە هەراو هۆریاو هاتو چۆو تێکەوە هاویشتن.

لَجِبَ البَحْرُ: دەریا کەوتە جونبوش و شەپۆل هاویشتن ◊ دەگوترێ: (لَجِبَ الموجُ) شەپۆلەکان تێکیانەوە هاویشت.

اللَّجَبُ: دەنگ بەرزکردنەوەو نەڕەنەڕی پاڵەوانان لەمەیدانی جەنگ دا ◊ حیلەو حیلاندنی ئەسپە.

لَجَّ في الأمر لَجّاً: ملی نایە کارەکەی و بڕیاری دا وازی لێ نەهێنێ.

لَجَّ في الأمر لَجاجاً ولَجاجَةً: دەستی بەکارەکەی کردو بڕیاری دا وازی لێ نەهێنێ ◊ قورئان دەفەرموێ: (ولو رحمناهم و كشفنا مابهم ضرّ لَلَجّو في طغيانهم) (فهو لجوج ولجوجة).

لَجَّ فلان: فلان بەردەوام بوو لەکێشە ونیزاع دا.

لَجَّ القومُ: خەڵکەکە دەنگیان تێکەڵاو بوو کردیانە گەڕە لاوژێ.

أَلَجَّ القوم: خەڵکەکە سواری شەپۆل بوون ◊ خەڵکەکە کردیانە هەراو هۆریاو گەڕەلاوژێ.

لاجَّ خَصْمَهُ: بەردەوام بوو لەبەربەرەکانی کردنی ڕکابەرەکەی.

لُجَّجَتِ السفينة: کەشتییەکە کەوتە ناو شەپۆلی دەریاوە، بەناو شەپۆلی دەریادا ڕۆیی.

إلْتَجَّ البحرُ: دەریا شەپۆلەکانی تێکیانەوە هاویشت.

إلْتَجَّت الأرضُ بالسَّراب: تڕاویلکە لەزەوی دا وەکوو شەپۆلی دەریا هاتە بەرچاو.

إلْتَجَّ الظلامُ: تاریکی تێکەڵ بوو ◊ چەواشە بوو.

إلْتَجَّت الأصواتُ: دەنگەکان تێکەڵو پێکەڵ بوون، بوو بەگەڕەلاوژێ.

إلْتَجَّ الأمرُ والموجُ: کارەکە گەورە بوو تێکەڵو پێکەڵ بوو شێوا.

تَلَجْلَجَ متاعَ فلان: دوای کاڵای فلانی کرد.

إسْتَلَجَّ متاعَ فلان: داوای کاڵای فلانی کرد.

إسْتَلَجَّ بيمينه: سوێندی خواردو کەفارەتەکەی نەدا چونکە بڕوای وابوو سوێندەکەی لێ نەکەوتووە.

الأَلَنْجَجُ: جیلکەی ڕومکی بۆنخۆش ◊ دەگوترێ: (عود أَلَنْجَجُ) عودێکی بۆنخۆشە.

اللُّجاجُ: (بحر لُجاج) دەریایەکی شەپۆل فراوان ◊ قولّ.

اللَّجاجَةُ: دەگوترێ: (في فؤاده لَجاجَة) دڵی تەپەتەپەیەتی لەبرسان.

لُجُّ: قولایی دەریا، نەو شوێنەی

ئەومندە قولّە نازاندرێ ئەندازەی چەندە.

لُجُّ البحر: پانتایی دەریا ◊ (لُجُّ اللیل) چڕی تاریکی شەو جەنگەی شەوە زەنگ.

اللُّجَّةُ: زوربەی دەریاو تێکەوە هاویشتنی شەپۆلەکانی ◊ دەگوترێ: (فلان لُجَّةٌ واسعة) فلانکەس وەکوو دەریایەکی فراوان وایە؛ نانبەدەو سەخی سروشتە.

لُجَّةُ الأمر: زوربەی نیش، زوربەی شت.

اللَّجَّةُ: تێکەڵو پێکەڵی دەنگو هاتوهاواری خەڵك ◊ دەگوترێ: (سَمعت لجة الناس) هاتو هاوارو قسەو هەرای خەڵکەکەم بیست.

اللُّجِّيُّ: شتێك نیسبەت بدرێ بۆلای (اللُّجَّة) ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَوْ كَظُلُمَاتٍ فِي بَحْرٍ لُّجِّيٍّ يَغْشَاهُ مَوْجٌ﴾.

اللُّجَجُ: ئەستوری پێڵوی چاوو گۆشتنی ◊ هەڵاشی قوڵایی دەوری چاو کە برۆ دەوری داوە.

اللُّجُجُ: شێوە کونێکە دەمەکەی تەسكو ژێرەوەی پان لەبنکی بیردا لەژێر کێودا دەبێ.

لُجَجُ العين: قوڵایی دەوروبەری چاو ئەشکەوتی چاو.

لَجِذَ الكلبُ لَجْذاً: سەگەکە دەمی نایە ناو قاپەکە ◊ دەگوترێ: (لَجِذَ الكلبُ الإناءَ) سەگەکە ناوەوەی قاپەکەی لستەوە.

لَجِذت الماشيةُ الكلأ: ئاژەڵەکە بەسەری زوبانی خواردنەکەی خوارد نەیتوانی بەددانەکانی هەڵی بگرێ.

لَجَذَ السَّائِلُ فلاناً: سوالکەرەکە زۆری ئیلحاح کرد لەداواکردنەکەی دا، دوای ئەوەی شتێکیان پێدابوو هەرداوای دەکرد زیاتری پێ بدەن.

المَلْجُوذُ: دەگوترێ: (نبت ملجوذ) ڕووەکێکە ددانی لێ گیر نابێ، بۆیە حوشترەکە بەپێشەوەی دەمی خواردی.

لَجَفَ الظَّبْيُ وغيره في الكناسِ وغيره لَجْفاً: ئاسکەکە ژێر خۆی هەڵکۆڵی یان لەتەنیشتییەوە دەستی کرد بە هەڵکۆڵین.

لَجَفَتْ البِئرُ لَجَفاً: بیرەکە قەراغەکانی داخوراو پان بوو.

اللَّجافُ: بەربێلای دەرگا؛ بەردەرانی دەرگا ◊ ئەو لوتکە شاخو درکە شاخانەی لە کێوەکە بەرز بوونەوە بەسەر ئەشکەوتو کاودا دەڕوانن ◊ (ك: ألْجِفَةٌ ولُجُف).

لَجَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەدەوران دەوری بەرفراوان کرد.

لَجَّفَ القومُ مِكْيالهم أو بئرهم:

خەڵکەکــە ئــامێری پێوانەکــەیان تەنەکــەو قــسناخ و ڕبەکــەیان فــراوان کردن یان بنکی بیرەکەیان فراوان بوو.

اللُّجْفُ: چــاڵێکە لەلایــەکی بــیرو شــتی واوە هەڵدەکەندرێ ٥ یان بیرێك ئــاو لــەدەوران دەوری داخــورێنی و بــن هــەڵۆڵی بکــا بیکاتــە بــن کــەورگ ٥ ئاوقەدی شیو.

اللَّجْفَــةُ: ئەشــکەوت لــە کێــو دا ٥ بــەربێلاێ دەرگــا ٥ ســەر دەرانــی دەرگاو بن دەرانی.

لَجْلَــجَ فــلان: فلاێنکــەس لەقــسەکانی دا ڕاڕابــــوو، نــــەیتوانی مەبەســــتو نیازەکەی بگەیەنێ ٥ (فهو لَجْلاجٌ).

لَجْلَجَ الشَّيْئَ في فيه: شــتەکەی لــەدەمی دا هەڵــــسوڕاندو هێنــــایو بــــردی بۆنــەوەی بیجــوێو قــوتی بــدا ٥ دەگوترێ: (لَجْلَجَ اللُّقْمَةَ) پاروەکەی بــەناودەمی دا هێنــاو بــرد بۆنــەوەی قوتی بدا.

لَجْلَــجَ فلانــاً عــن الــشَّيْئِ: فلاێنکەســی بــــەدەوری شــــتەکەدا هەڵــــسوڕاند بۆنــەوەی لەشــتەکە بگــرێ، لێــی بتاشێ.

تَلَجْلَجَ: بەمانا (لَجْلَجَ) دێ.

اللَّجْلاجُ: کەسێك زمان قورس بێ زمان ڕەوان نــەبێ بــەگرانی قــسەی بــۆ بکرێ.

اللَّجْلَجُ: تێکەڵو پێکەڵو خــوارو خــێچ ٥ دەگــوترێ: (أَلْحَــقَ أَبْلَــجُ والباطِــلُ لَجْلَج).

أَلْجَــمَ الدَّابَّــةَ: ولاخەکــەی لغــاو کــرد، لغاوی لەدەمی کرد.

أَلْجَمَ الماءُ فلاناً: ئاو گەیشتە بینە قاقای فلاێنکەس.

أَلْجَمَ فلاناً عــن حاجتــه: فلاێنکەسی لــە پێداویــستییەکانی مــەنع کــرد ٥ دەگــوترێ: (كَلَّــمَ فَأَلْجَمَتْــهُ) قــسەی کردو بۆڕم دا.

لَجَّمَهُ الماءُ: ئاو گەیشتە بینە قاقای.

اللِّجامُ: لغاو؛ ئاسنێکە دەکرێتــە دەمــی ئەســپەوە، دوایــی کــراوە بــەناو بــۆ هەموو قایشو قورو شێ لەگەڵی دایە ٥ دەگــوترێ: (لَفَــظَ لَجامَــهُ): دوای مانــــــدوبوونێکی زۆر وازی لــــــە پێداویستییەکانی خۆی هێنــا ٥ (ك: أَلجمة ولُجُمٌ ولُجْمٌ).

اللَّجَّامُ: لغاو دروستکەر، لغاو فــرۆش ٥ شــوێنی لغــاو لــەدەمو چــاوی ئەسپەکەدا.

اللُّجْمَةُ: کێوێك لە کێوەکانی ئــاو زەوی نیــشانەیەك لەنیــشانەکانی زەوی ٥ کێــوی پانــەوە بــوو کــە زۆر گــەورە نەبێ ٥ لایەکی شیو و دۆڵ.

لَجَنَ في المشي: لە ڕۆیشتن دا گرانو تەمبەڵ بوو ◊ (فهو وهي لجون).

لَجَنَ وَرَقَ الشجر وغيره لَجْناً: گەڵای درەختەکەی تێکەڵ بەناردو جۆو شتی وا کرد بۆنەوەی دەرخواردی حوشترەکانی بدا.

لَجِنَ لَجَناً: چڵکن بوو.

لَجِنَ لِلشَّطُ في رأسه: شانە لەناو قژی سەری دا هەڵنەسوڕا لەبەر چڵک.

لَجَّنَ الوَرَقَ: گەڵاکەی وردو هەنجن هەنجن کرد تاوای لێ هات لینج بوو.

تَلَجَّنَ الشَّيْئُ: شتەکە لینج بوو.

تَلَجَّنَ الرأسُ: سەرەکە شۆردراو لەچڵکو پڵك پاك نەبۆوە.

تَلَجَّنَ الرأسُ: سەری چڵکن بوو.

اللَّجْنَةُ: کۆمەڵێك نادەمیزاد کۆببنەوە بۆکارێکی دیاریکراو ◊ کۆمەڵێك نادەمیزاد نەرکێکی تایبەتییان بخرێتە ئەستۆ و داوایان لێ بکرێ ئەنجامی بدا.

اللُّجَيْنُ: زیو.

اللِّجِينُ: کەفی دەمی حوشتر ◊ هەموو تێکەڵەیەك لە ئاردو خورما هاڕاو و شتی وا کە بەناو ڕشێندرابێ تا لینج بووبێ.

لَحَبَ الطريق لُحوباً: ڕێگاکە ناشکراو ڕون بوو.

لَحَبَ الشَّيْئَ: لەشتەکەی داو شوێنکەی لێ کرد، یان بەهۆی لێدانو بڕینەوەوە شوێنکەی لەشتەکە کرد.

إلْتَحَبَ الطريقَ: بەڕێگاکەدا ڕۆیی.

اللاحِبُ: ڕێگای ناشکراو ڕون.

اللَّحْبُ: بەمانا (اللاّحِبُ) دێ.

المِلْحَبُ: زوبانی ڕەوان ◊ پیاوی جنێو فرۆشو زمان پیس، هەر کێردو چەقۆ و ئامێرێك شتی پێ ببڕدرێ یان تۆپکڵی شتی پێ دامالدرێ.

لَحَجَ إليه لَحْجاً: پەنای بۆ برد ◊ مەیلی لای ئەوی کرد.

لَحِجَ بالمكان: پەنای بۆ برد ◊ کەیلی لای ئەوی کرد.

لَحِجَ السيفُ وغيره لَحَجاً: شمشێرەکە لە کالان دا ناخێ بوو ◊ دەشگوترێ: (لَحِجَ الخاتَمُ في الأصْبُع) ئەنگوستیلەکە لەپەنجەدا ناخێ بوو.

لَحِجَ بالمكان: لە شوێنەکەدا مایەوەو پێوەی ڕاهات ◊ دەگوترێ: (لَحِجَ في الأمر) چووە ناو ئیشەکەوە.

لَحِجَ بينهم شرّ: شەڕو هەرا لەناویان دا بەرپا بوو.

لَحِجَ الشَّيْئُ: شتەکە تەنگ بۆوە.

لَحِجَ اللَّحْيُ: پوکی‌و شوێنی لێ ڕوانی ددانەکان خوار بوو (فهو ألْحَجُ).

لَحْرَجَ عليه الأمر: کارەکەی لێ تێکەڵو پێکەڵ بوو.

أَلْحَجَهُ اليه: ناچاری کرد پەنا بۆ ئەو بەرێ ۞ خواری کرد.

لَحَّجَ عليه الخَبَرَ: هەواڵەکەی لێ پێچەوانە کردەوە ۞ ئەوەی پێی ڕاگەیاند پێچەوانەی ئەوەبوو کەلەدڵی دا بوو.

إِلْتَحَجَ إليه: مەیلی کرد بۆلای ۞ دەگوترێ: (أتى فلان فلاناً فلم يجد عنده مؤمّلاً ولا مُلْتَحَجاً) فلانکەس هات بۆلای فلان هیچ هیواو مەیلێکی لەلا نەبینێ.

تَلَحَّجَ عليه الأمْرَ: پێچەوانەی ئەوەی لەدڵی دا بوو بۆی ناشکرا کرد.

إِسْتَلْحَجَ البابُ أو القُفْلُ: دەرگاکە یان قفڵەکە داخراو نەکرایەوە.

اللَّحَجُ: زیبکەو کوانولەی ناوچاو.

المَلْحَجُ: پەناگا ۞ دەربەندو تەنگڵ ۞ (ك: مَلاحِج).

المَلحوجَةُ: دەگوترێ: (خِطة ملحوجة) پلانو پڕوفایلێکی ناڕێك و پێکە ۞ هەروا ناوە بۆ ڕێگای تەنگەبەر لەکێودا ۞ (ك: ملاحِج).

لَحَّتِ القرابة بيننا لَحّاً: خزمایەتی نێوانمان نزیکتر بۆوەو باشتر پێکەوە لکاین ۞ دەگوترێ: (هو إبن عمي لَحّاً) ئەو کوڕی ماممەو خزمی نزیکمە.

لَحِحت عينه لَحَحاً: چاوی بەهۆی ڕیبۆقەوە پێکەوە نووساو هەڵنایە.

أَلَحَّ السَّحابُ: هەورەکە بارانی بەردەوام بوو.

أَلَحَّ فلان على الشَّيْئ: فلانکەس لەسەر شتەکە بەردەوام بوو ۞ دەشگوترێ: (أَلَحَّ عليه بالمسألة) لەداواکردنو سوال کردن دا زۆر نوزە درێژی کرد.

تَلَحَّحَ: بەمانا (أَلَحَّ) دێ.

اللاّحُ: دەگوترێ: (مكان لاحٍ) شوێنێکی تەنگەبەرە ۞ (وادٍ لاحٍ): شیو و دۆلێکی چڕو نزاراوییە درەختەکانی تێك چڕژان.

اللَّحَةُ: (خُبْزَة لَحَّةٌ) نانێکی وشکە.

اللَّحوحُ: جۆرە نانێکە لەوڵاتی یەمەن دەکرێو بەماستو شیرەوە دەخورێ.

المِلْحَاحُ: بەمانا (اللَّحوح) دێ ۞ دەگوترێ: (سحاب مِلْحاح) هەورێکە بارانەکەی بەردەوامە.

لَحَدَ لَحْداً: لەڕێگادا لایدا ۞ دەگوترێ: (لَحَدَ السهم عن الهَدَف) تیرەکە لەنیشانەکە لایداو نەیپێکا.

لَحَدَ إليه: مەیلی کرد.

لَحَدَ فلان: فلانکەس ستەمی کردو لەحەق لایدا.

لَحَدَ في الدين: تانەی لەئایین دا.

لَحَدَ عَلَيَّ في الشهادته: عەلی لە شایەتیدانەکەی دا تاوانبار بوو.

لَحَدَ اللَّحْدَ: گۆڕیچەی بۆ مردومکە هەلکەند.

لَحَدَ المَيِّتَ: مردوومکەی لەگۆڕیچەدا شاردەوە، ناشتی.

ألْحَدَ السهمُ عن الهدف: تیرەکە لەهەدەف لایدا.

ألْحَدَ فلان: فلانکەس لەحەق لایدا، شتێکی بەحەق دانا کەحەق نەبوو.

ألْحَدَ في الحرم: پیرۆزی حەرەمی شکاند، کاری نەگونجاوی لەحەرەمی مەککەدا ئەنجام دا.

ألْحَدَ في الدين: تانەی لەئایین دا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ الَّذِينَ يُلْحِدُونَ فِي آيَاتِنَا لَا يَخْفَوْنَ عَلَيْنَا﴾.

ألْحَدَ الرجلُ: پیاوەکە وێرە وێرو کێشەو دەمەدەمێی کرد.

ألْحَدَ اللَّحْدَ: گۆڕیچەی هەلکەند.

ألْحَدَ الميت: مردومکەی لەگۆڕیچەدا شاردەوە.

ألْحَدَ بفلان: گاڵتەی بەفلان کردو شتی بۆ هەڵبەست.

إلْتَحَدَ إليه: مەیلی بۆلای کردو چووە ژێر باڵی و هانای بۆ برد ٥ (فهو ملتحد).

إلْتَحَدَ في الدين: تانەی لەئایین دا.

اللاحِد: (قبر لاحد) گۆڕی وا گۆڕیچەی هەبێ.

اللَّحْدُ: کونێکە لەلایەکی گۆڕەکەوە هەڵدەکەندرێ مردووەکەی تێدەخرێ ٥ (ك: ألحاد ولحود).

المُلْحَدُ: بەمانا (اللَّحْدُ) دێ.

المُلْحِدُ: تانەدەر لە ئایینو بێدین دەرچوو لەئایین ٥ (ك: مُلْحِدون وملاحِدَة).

لَحَزَهُ لَحْزاً: ئیلحاحی لێ کرد.

لَحِزَ فلان لَحَزاً: فلانکەس ڕژدو چروك بوو ٥ دڵتەنگ بوو.

تلاحَزَ القومُ: خەڵکەکە قسەیان تێك گێڕایەوە ڕەدی یەکتریان دایەوە.

تلاحَزَ الصِّبيانُ: منداڵەکان شەڕە شیعریان کرد.

تلاحز الشجرُ: درەختەکە تێك چڕژاو چووە ناویەکەوە.

تَلَحَّزَ فلان: فلانکەس ڕژدو چروك بوو.

تَلَحَّزَ عنه: لێی دواکەوت ٥ جاکی داوێنی هەڵکرد، قۆڵی لێ هەڵکرد بۆ شەڕ کردن یان بۆسەفەر کردن.

تَلَحَّزَ فَمُهُ: بەهۆی خواردنی هەنارو شتی واوە ئاوی شیرین کەوتە ناو دەمیەوە.

اَللَّحَزُ: دەربەندو تەنگڵ ◊ (ك: ملاحِز) ◊ دەگوترێ: (وقعوا في المَلاحِز).

لَحِسَ الإناءَ لَحْساً: قاپەکەی بەپەنجە یان بەزوبان لستەوە.

لَحِسَ الدودُ الصوفَ لَحْساً: کرمەکە خوریەکەی خوارد ◊ دەگوترێ: (لَحِسَ الجَرادُ الخِضرَ والشَّجَرَ) کوللە بێتان سەوزایی ڕوەك و درەختی خوارد.

اَلْحَسَتِ الأرضُ: زەوی سەوز بوو ڕوەك و گیاو گژەکەی سەری دەرهێنا.

اَلْحَسَ الماشيةَ: کەمێك ئاژەڵەکانی لەوەڕاندن.

إلْتَحَسَ منه حَقَّهُ: مافی خۆی لێ ستاند.

اَللاَّحِسَةُ: دەگوترێ: (سنة لاحِسة) ساڵێکی قات و قڕی و نەهات بوو، هەرچی ڕوەك و سەوزایی هەبوو هەمووی کرانەوە ◊ دەگوترێ: (أصابتهم لواحِسُ) ساڵانی قات و قڕی یەخەی گرتن و هەرچی بژێو و بەروبوومیان هەبوو لرفیان دا.

اللاَّحِس: نەگبەتی و شوم ◊ حەریص و سوور بوو لەسەر مەبەست.

اللَّحْسُ: ئەو جروزمو تەرزمو گلۆکەی بەسەر ڕوەك و گیاو گزەوە دەردەکەوێ.

اللُّحْسَةُ: دەگوترێ: (ما لك عندي لُحْسَةٌ) هیچت لای من نیە.

اللُّحُوسُ من الناس: کەسێك بەشوێن شیرنایەتی دا بگەڕێ وەکوو میش.

اللُّحُوسُ: نەوسن و زۆرخۆر ◊ مرۆڤی زۆرخۆرو نەوسن.

المِلْحَسُ: حەریص و سووربوو لەسەر هەڵوێستو مەبەست ◊ ئەوەی هەرچی بەردەستی بکەوێ و دەسەڵاتی بەسەردا بڕوا لرفی بداو بۆ خۆی کۆنترۆڵ بکا ◊ ئازاو چاونەترس ◊ (ك: مَلاحِس).

المَلْحَسُ: بەمانا (اللُّحْسُ) دێ ◊ شوێنی لستنەوەو ڕامالین ◊ دەگوترێ: (ترکته بملاحِس البقر أولادَها) لە شوێنێکی ڕوتەن و چۆڵو هۆڵ دا جێم هێشت وەکوو چۆن مانگاکێوی بێچوەکانی لەشوێنی چۆڵو هۆڵ دا نەبێ دانانێ.

لَحَصَ في الأمر لَحْصاً: چووە ناوکارەکەوە، ملی لەکارەکە نا.

لَحَصَ فلاناً عن كذا: فلانکەسی لەو شتە پشت سارد کردەوە ◊ ژێوانی کردەوە.

لَحِصَت عينه لَحَصاً: پیڵۆی چاوی بەهۆی ڕیپۆق بەیەکەوە نووسا ◊ لێواری پێڵوی چاوی وێکهاتەوە، هەڵگەڕایەوە.

لَحَّصَ في الأمر: لەکارەکەی دا

تونـدڕەوی نوانـد ◊ ڕێبـازی ژیـانی بەرتەسك كردەوە.

لَخَّصَ فلاناً عن كذا: فلانكەس لەو شتە پشت سارد كردەوە ◊ فێری تەمبەڵی كرد.

لَخَّصَ الكتابَ: كتێبەكەی جزو بەند كرد.

إلْتَخَصَ الأمْرُ: كارەكە قورس بوو، پتەو بوو.

التَخَصَتْ عيْنُهُ: چاوی نووسان.

التَخَصَت الإبرة: دەرزیيەكە كونەكەی گیرا.

الـتَخَصَ فلانـاً الى الأمـر: فلانكەسـی ناچار كرد بۆ كارەكە.

التَخَصَ فلانـاً عـن كـذا: فلانكەسی لە فـلان شـت پـشت سـارد كـردەوە ◊ لەكردنی فلانشت دا تەمبەڵی كرد.

الـتَخَصَ الـشَّيْئُ فلانـاً: شـتەكە بەفلانكەس دا چوو، شتەكە چووە ناو جەستەیەوە.

إلْـتَخَصَ البيـضةَ وغيرهـا: نـەوەی نـاو هێلكەكەی هەڵقوڕانـد ◊ خواردیـەوە ◊ دەگـوترێ: (الـتَخَصَ الـذئب عـنَ الـشاة): گورگەكـە چاوی مەڕەكـەی كوێر كردو هەڵیلوشی.

لَخَـاصٍ: ناخۆشـی و بـەڵاو كارەسـات ◊ سـاڵی قات و قڕی.

المَلْخَصُ: پەناگاو شوێنی تێداحەوانەوە.

لَخَـطَ المكـانَ لَخْطـاً: شـوێنەكەی مـاڵی و بەناورشـاندی و پـاكی كـردەوە ◊ (فهـو لاخِطٌ).

التَخَطَ: رقی هەڵسا.

لَخَظَـهُ بـالعين واليـه لَخْظـاً ولَخَظانـاً: بەتیلەی چاو سـەیری كـرد ◊ (فهـو لاخِـظ ولَخّـاظ، وهـي لاخِظـة) ◊ (ك: لواخِظ) ◊ دەگـوترێ: (أنا عنده محفوظ وملحوظ): ئەمن پارێزراوو چاودێر كراوم بەچاوی پارێزگاریی.

لاخَظَه ملاحظة ولحاظاً: چاودێری كـردو سەرنجی لـێ دا.

لاحظَ عليه كذا: ڕەخنەی لـێ گرت.

تلاخَظَـا: هەریەكـە لەودوانـە تێبینیـان لەسەر یەكتر هەبوو.

اللِحـاظ: قولینـچكی چاو، تیلـەی چاو بەڵای لاجانگەوە ◊ (ك: لُحُظٌ).

اللَحْظَـةُ: چاوتروكاندنێك ◊ ماوەیـەكی كەم بەئەنـدازەی چاوتروكانـدنێك ◊ دەگوترێ: (سكت عن الكلام لحظة).

الملاحَظَـةُ: سـەرنجدانی شت بـە تیلـەی چـاو ◊ سـەرنجو ڕاوبۆچـون لەسـەر شـت ◊ چـاودێری كردنـی شـتو سـەرنجدانی حـاڵو ومزعـەو تۆمـاركردنی دیاردەكـانی بـۆ مەبەستی زانیاری، وەكوو چاودێری

کردنی گەشەکردنی روەك یان هەڵچونی بورکان‌و تێکەوە هاوشتنی شەپۆلەکانی دەریا یان جەم‌و جوڵی ئەستێرەو چونیەتی رۆیشتنەکانیان ◊ یان چاودێری حاڵەتی نەخۆشی‌و چارەسەرەکانی‌و کاردانەوەیان لەسەر نەخۆشەکە.

اَلْلَحَظ: بەمانا (اللّحظ)دێ.

الملحوظة: وشەیەکە دادەنرێ لەپەراوێزی قەراخی نوسراوی سەرکتێب بەمەبەستی ئاگادار کردنەوەی نووسەر لەهەڵەو کەم‌و کوڕییەکانی.

لَحَفَ القمرُ: مانگ چووە حاڵەتی مەحاقەوە ◊ نالّی دەڵێ:

لەدەوری تۆپە نەی خورشیدی پڕتەو بەخشی سەیکەبدان کە نالی وا لە حاڵەتی مەحاقی ماهی نەو دایە

لَحَفَ فلاناً: فلانکەسی بەلیفە داپۆشی.

لَحَفَ فلاناً الثَّوْبَ: کراسی لەبەر فلانکەس کرد ◊ دەگوترێ: (لَحَفَهُ فَضْلَ لحافه): بەنوێنە زیادەکەی داپۆشی.

لَحَفَ النار الحَطَبَ: داری خستنە سەر ئاگرەکە ◊ داری بەئاگرەکەوە نا.

لَحَفَ اللحمَ عن الحيوان: گۆشتی حەیوانەکەی گرو، گۆشتەکەی داماڵی.

لَحَفَ فلاناً بِجُمْعِ كفه: بەهەموو دەستی لەفلانکەسی دا، مستەکۆڵەی پێ کێشا.

لَحَفَ فلاناً سهماً وبه: تیری لەفلانکەس دا تیری پێوەناو هەنگاوتی.

اللَّحْظَةُ: چاوتروکاندنێك ◊ ماوەیەکی کەم بەئەندازەی چاوتروکاندنێك ◊ دەگوترێ: (سکن عن الكلام لحظة).

لَحَفَ اللّحافَ: لێفەی دروست کرد ◊ لێفەی درو.

اَلْحَفَ السائلُ: سوالکەرەکە ئیلحاحی کرد بۆ شت وەرگرتن یان سوالّی کردو پێویستیشی پێی نەبوو چونکە دەوڵەمەند بوو ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿لاَ يَسْأَلُونَ النَّاسَ إِلْحَافًا﴾.

الحَفَ فلان: فلانکەس داوێنی بەسەر زەوی دا راکێشاو فیزو تەکەبووری کرد ◊ بەدامێنی کێودا رۆیی.

الحَفَ به: زیانی پێ گەیاند.

الحَفَ فلاناً: لێفەی بۆ فلانکەس کڕی.

الحَفَ ضَيْفَهُ: میوانەکەی پێش خۆی خست، خزمەتی کردو خواردنە خۆشەکانی بۆ ئەو دانا.

الحَفَ شارِبَهُ: سمێڵی زۆر کورت کردنەوە.

الحَفَ فلاناً الثوبَ: کراسی لەبەر فلانکەس کرد.

لاحَفَهُ: چووە بن بالّی‌و وەگری بوو کەوتە گەڵی‌و لێی جیانەبووەوە.

لَحَفَ فلان: فلانکەس داوێنی لەزەوی خشاند بەسەر زەوی دا رایکێشا بەشێوەی لوتبەرزی‌و خۆبەزلزانی.

التَحَفَ لحافاً: لێفەی بۆ خۆی درو.

التَحَفَ باللحاف: لێفەی بەخۆی دادا ◊ خۆی بە لێفە داپۆشی ◊ دەگوترێ: (التَحَفَت الدابّة بالسمن): ولاخەکە بەبەز خۆی داپۆشی.

تَلَحَّفَ لِحافاً: لێفەی بەخۆی دا دا.

اللِحاف: هەرشتێك بەخۆدا بدرێ‌و خۆی پێ داپۆشی لەکاتی نوستن دا ◊ پۆشاکی سەر پۆشاك، وەکوو جبەو عەباو پالتو ◊ پارچە قوماشێکی ناواخن کراو بە لۆکە لەکاتی نوستن‌و پالکەوتن دا بەخۆدادەدرێ ◊ (ك: لَحُفٌ).

اللَحْفُ: دامێنی کێو، بنی کێو.

المِلْحَفُ: پۆشاکێك کەلەسەر هەموو پۆشاکێکەوە لەبەر بکرێ وەکوو جوبەو عەباو شتی وا.

المِلْحَفَةُ: بەمانا (المِلْحَفُ) دێ ◊ عەبای ئافرەت، کە ئافرەت لەسەر هەموو پۆشاکێکەوە لەبەری دەکاو خۆی پێ بالاپۆش دەکا.

لَحَقَ الفَرَسُ لحوقاً: ئەسپەکەی کزو لاواز بوو ◊ دەگوترێ: (لَحَقَ بَطْنُهُ): ورگی بچوك بۆوە.

لَحِقَ الثَمَنُ أو اليَمينُ فلاناً: نرخەکەی کەوتە سەر، سوێندی کەوتە سەر.

لَحِقَ به لحاقاً وَلَحْقاً: پێی گەیی ◊ (لَحِقَ به لُحُوقاً): پێوەی نووسا.

ألْحَقَ به: پێی گەیی.

ألحق فلاناً به: فلانکەسی شوێن ئەو خست ◊ بەدوو ئەودا ناردی ◊ دەگوترێ: (ألحق القائِفُ الولد بأبيه): سەرناس‌و قائیفەکە منداڵەکەی پاڵ باوکی داو دوای سەرنجدانی خۆی وتی ئەم منداڵە کوڕی ئەوپیاومیە لەبەر لێکچونی دیاردەی نێوانیان.

الحَقَ فلاناً فلاناً: فلانکەسی کردە کوڕی فلان ◊ فلانکەسی والێ کرد بگاتە فلان.

التَحَقَ به: پێی گەیی ◊ پێوەی نووسا، چووە پەنای ئەوو پاڵی بەئەوەوە دا.

تلاحَقَتْ المطايا ونحوها: کاروانەکان یەك بەدوا یەك دا هاتن‌و بەیەك گەیشتن ◊ دەگوترێ: (تلاحق القَوْمُ): خەڵکەکە گەیشتنە یەکتر.

تلاحَقَتْ الأخبار وأحوال القوم: هەواڵەکان‌و روداوەکان یەك بەدوو یەك دا هاتن.

استَلْحَقَ فلاناً: فلانکەسی بەکوڕی خۆی داناو پاڵ خۆی دا.

اللّحِقُ: (أبو لاحق): بازو هەلۆ.

اللاّحِقَةُ: میوە چینی دووەمجاری، دووەم بەری میوە ◊ میوە کەپێدەگا یەکەم چینی نا دووەم چینی ◊ (ك: لواحق).

اللّحَقُ: ئەوەی دوای شتێکی تر دێ ◊ پاشکۆی کتێب و شتی وا دوای ئەوەی دانەرێك لەدانان و نووسینی کتێبەکەی دەبێتەوە هەندێ تێبینی و هەڵەبڕی و پرکردنەوەی کەم و کوڕی دەکاتە پاشکۆیەك یان زیاترو دەیخاتە کۆتایی کتێبەکەی ◊ لەبواری قانونی دەولی دا وشەی (اللّحق) بەو حوکم و شیکردنەوانە دەگوترێ: (کە دەکرێنە پاشکۆی رێککەوتنامە نێو دەوڵەتییەکە یان هی برگەیەکی تایبەتی ئەو موعاهەدەیە ◊ کەسێك کرابێتە کوڕی یەکێك یان کچی یەکێك واتە نەزاندرێ باوکی کێیە ◊ کوڕی باوکی خۆی نەبێ ◊ روبەرێکی شیوو کێو وشك بوبێتەوەو تۆوی پێوە کرابێ بۆ کشتوکاڵ ◊ (ك: ألحاق).

المُلْحَقُ: لەبواری قانونی نێودەوڵەتی دا فەرمانبەرێکە لەسەفارەتی دەوڵەتێك دا دادەمەزرێ لەکارێکی تایبەتی دا ◊ وەکوو مولحەقی عەسکەری مولحەقی سەقافی مولحەقی رۆژنامە نووسی ◊ بەڕێك یان زیاتر لە رۆژنامەیان گۆڤارێك دوای دەرچوونی ژمارەکە پاشکۆکەی چاپ و پەخش دەکرێ ئەمەش بەهۆی هەواڵێکی گرنگ کە پێویست دەکا زوو بڵاوبکرێتەوە.

لَحَكَ الشَّيْئَ بالشَيْئِ لَحْكاً: شتەکەی بەشتەکەوە نووساند ◊ (لاحَكَ الشَّيْئَ بالشَيْئِ): شتەکەی بەشتەکەوە نوساند، جۆشی دا، دەگوترێ: (لوحِكَ فَقَار ظهره): فەقەرەکانی پشتی چوونە ناویەکەوە.

تلاحَكَ الشَّيْئُ: شتەکان چوونە ناویەکەوە ◊ دەگوترێ: (تلاحك البنيانُ): دیوارەکە چووە ناویەکەوەو تێکەڵ کێش بوو ◊ هەروا دەگوترێ: (دابة مُتَلاحِكَة): وڵاخێکی جەستە دامەزراوو تێکسمراوو بەهێزە.

لَحْلَحَ القومُ: خەڵکەکە لەشوێنی خۆیان جێگیر بوونو مانەوە، زێدی خۆیان جێ نەهێشت.

تَلَحْلَحَ القوم: خەڵکەکە لەزێدی خۆیان جێگیر بونو جێیان نەهێشت.

تَلَحْلَحَ فلان عن المكان: فلانکەس ئەو شوێنەی بەجێ هێشت.

اللَّحْلَحُ: شوێنی تەنگەبەر ◊ (خبزة لَحْلَحَ): نانی وشك.

لَحَمَ الشَّيْئَ لَحْماً: شتەکەی پێکەوە نووساند، جۆشی دا ◊ دەگوترێ: (لَحَمَ الصائغ الذهب والفضة): ئالتونچیەکە پارچە زێرەکەی لەحیم کردو شکاویەکەی چاك کردەوە.

لَحَمَ الأَمْرَ: کارەکەی بناوان شێل کرد بەرێك و پێکی ئەنجامی دا.

لَحِمَ العَظْمَ لَحْماً: گۆشتی لەئێسقەکە دامالی.

لَحَمَ اللومَ: گۆشتی دەرخواردی قەومەکە دا ◊ (فهو لاحِمٌ).

لَحَمَ بالمكان لَحَماً: چووە ناو شوێنەکە.

لَحِمَ الرجُلُ: پیاوەکە حەزی لەگۆشت بوو ◊ زۆری گۆشت خواردو پێی توشی نەخۆشی بوو ◊ (فهو لَحِمٌ): دەگوترێ: (لَحِمَ الصَّقْرُ ونحوه): بازو هەڵۆکە حەزی لەگۆشت بوو.

لَحِمَ الرَّجُلَ: زەبری ناڕاستەی پیاوەکە کرد گۆشتی هەنگاوت، لەگۆشتی دا ئێسقانی بەرنەکەوت ◊ لەپیاوەکە نزیك بۆوە چووە پەنایەوە شانی بەشانییەوە نا.

لَحْمَ فلان لَحامَةً: فلانکەس گۆشتن، قەڵەو بوو ◊ (فهو لَحِمٌ).

لَحُمَت الدابّة لَحَامَةً ولُحُوماً: ولاخەکە گۆشتی زۆر بوو قەڵەو بوو ◊ (فهي لَحِمة).

الحَمَ الرجلُ: پیاوەکە بوو بەخاوەن گۆشت ◊ لەمانگی دا گۆشت زۆر بوو.

الحَمَ الزَرْعُ: کشتوکاڵەکە دانەوێڵەی تێدا پەیدابوو، هاتە بەر.

الحَمَ بالمكان: لەشوێنەکە مایەوەو دڵی پێوەی نووسا ◊ دەگوترێ: (الحَمَتْ الدابة): ولاخەکە راوەستاو نەڕۆیی.

الحَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی پێکەوە لکاند.

الحَمَ الثوبَ: قوماشەکەی چنی، دەشگوترێ: (ألْحِمْ ما أسديت): ئەوەی دەستت پێ کردووە تەواوی بکە.

الحَمَ القومَ: گۆشتی دەرخواردی خەڵکەکە دا ◊ دەشگوترێ: (الحَمَ عِرْضَ فلان): ڕێی خۆش کرد بۆئەوەی جنێو بەناموس و شەرەفی فلان بدا.

الحَمَ بَصَرَهُ كذا: چاوی تێ بڕی و بەچاو هەنگاوتی.

الحَمَ بين بني فلان شراً: شەڕو ئاژاوەی بۆ خێڵی فلان نایەوە.

لاحَمَ الصَّدْعَ: درزەکەی پرکردەوە ◊ چاکی کردەوە ◊ لەحیمی کردەوە ◊ دەگوترێ: (لاحَمَ بين الشيئين): دوشتەکەی پێکەوە نووساند.

لاحَمَ الشَّيْئَ بالشَّيْئ: شتەکەی بەشتەکەوە نووساند ◊ (فهو مُلاحَمٌ): ئەوشتە پێکەوە لکێندراوە ◊ دەشگوتری: (حَبْلٌ ملاحَم): حەبلێکە گشت بادراوە.

الْتَحَمَ الجرحُ: برینەکە وێکهاتەوە چاکبۆوە، گۆشتەوە زونی هێنایەوە.

الْتَحَمَتْ الحربُ: شەڕەکە گەرم بوو پەرەی ساند ◊ دەشگوترێ: (الْتَحَمَ الجيشان): دوو سوپاکە بەلاماری یەکیان داو تێك چڕژان.

تلاحَمَتْ الأشياء: شتەکان پێکەوە لکان و پێکەوە چەسپان.

تلاحَمَتِ الأشياءُ: شتەکان پێکەوە لکانەوە دوای ئەوەی لێك ترازابوون.

تَلاحَمَتِ الشَّجَّةُ: برینەکە گۆشتەوەزونی هێنایەوە.

اسْتَلْحَمَ الطريقُ: ڕێگاکە بەرفراوان بوو.

اسْتَلْحَمَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە تێك چڕژا گەشەی کردو لێك هاڵا.

اسْتَلْحَمَ الشَّيْئَ: شوێن شتەکە کەوت.

اسْتَلْحَمَ الرجلُ الطريق: ملی ڕێگاکەی گرتو پێیدا ڕۆیی بەری نەدا ◊ یان بەپانایی ڕێگاکە دا ڕۆیی، ڕێگا پانەکەی گرتەبەر.

اسْتُلْحِمَ فلان: فلانکەس لەشەڕدا دوژمن دەوری گرت.

الإلتحام: لەبواری زانستی (الأحياء)دا بریتییە لە یەکگرتنی جەند ئەندامێك کەنەوعەکانیان جیابێ.

اللاحِمُ: گۆشت خۆر ج ئادەمیزاد بێ یان گیانلەبەری تر ◊ (ك: اللّواحِم) ◊ هەروا بەمانا خاوەن گۆشت دێ.

اللِّحام: مادەیەك شتی پێ لەحیم بکرێ ◊ شتی پێ پێکەوە بنووسێندرێ.

اللِّحَامَةُ: پێشەی شت لەحیم کردن.

اللُّحَامُ: گۆشت فرۆش ◊ یان کەسێك پیشەی شت پێکەوە لەحیم کردن بێ.

اللَّحْمُ: گۆشت ◊ ئەوماده ماسولکەیی و ئەرمەی نێوان پێست و ئێسقان ◊ دەگوترێ: (أكَلَ لحم فلان): غەیبەتی فلانکەسی کرد ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَيُحِبُّ أَحَدُكُمْ أَن يَأْكُلَ لَحْمَ أَخِيهِ مَيْتًا﴾: اللَّحِمُ: (بيت لَحِمٌ): مانێکی گۆشت زۆر ◊ گۆشتیان زۆرە ◊ مالّو خێزانێك زۆر غەیبەت بکەن ◊ دیاردەی غەیبەت کردن لەناویان دا بەربلاو بێ ◊ (باز لَحِمٌ): بازێکی گۆشت خۆرە یان زۆری حەز لەگۆشتە.

اللَّحْمَةُ: کوتە گۆشت ◊ ئەوەی بازو هەڵۆ لەنێچیرمکەیان دەیخۆن ◊

لـەبواری قوماش دا ناوە بۆ ئەو هەودایانەی دەگرێن بەتێومدان و پۆ ◊ هەروا ناوە بۆ خزمایەتی.

اللُّحْمَةُ: کوتە گۆشت ◊ ئەوەی بازو هەڵۆ لەگۆشتی نێچیرەکەیان دەیخۆن.

لُحْمَةُ جلدة الرأس: ئەو پەردە تەنکەی ژێر پێستی سەر ◊ لەبواری قوماش و شتی وا ناوە بۆ تێومدان و پۆ ◊ هەروا ناوە بۆ خزمایەتی ◊ دەگوترێ: (بينهما لُحْمَةُ نسب): لەنێوانیان دا خزمایەتی نەسەب و نەژاد هەیە.

اللَّحِيمُ: دەگوترێ: (هذا الكلام لحيم هذا): ئەو قسەیە وەکوو ئەو قسەیە وایە و لەوشێوەیە.

المتلاحِمة: بریتێک گۆشتی سەر بڕی و نێسقانی نەشکاندبێ و دوایی وێکهاتبێتەوە و گۆشتەوەزونی هێنابێتەوە.

المُلْتَحِمُ: لەبواری زانستی (الأحياء)دا بریتییە لە یەکگرتنی دو ئەندام یان زیاتر بەبێ ئەوەی یەک جۆربن.

المُلْتَحِمَةُ: پەردەی ناوەوەی پێڵوی چاو.

المُلْحَمُ: هەر قوماشێك رایەڵ و تێومدانی لێك جیابن، یان بەم شێوە رایەڵی خوری بێ و تێومدان و پۆی لۆکەبێ یان بەشێوەی تر رایەڵ ناوریشم بێ و تێومدان نایلۆن بێ.

المَلْحَمَة: شەڕو کوشتاری سامناك ◊ گۆڕەپانی شەڕەکە بەرهەمێکی چیرۆك ئامێزە داب و نەریتی تایبەتی و یاساو رێسای خۆی هەیە و تێیدا بەرێزەوە باسی پاڵەوان و پاشاو خوداوەندەکانیان دەکرێ و بەشێوەی ئەفسانەو خورافاتی سەر سورهێنەر، وادەبێ بەشیعر ئەدا دەکرێ وەکوو ئەلیازەی ئیفریقیەکان و شانامەی فارسی ◊ وایش دەبێ بەپەخشان دەگوترێ وەکوو ژینامەی عەنتەرە.

لَحَنَ في كلامه: لەقسەکانیدا زمانخواربی و هەڵەکردن دیاربوو ◊ وشەکانی بەهەڵە خوێندەوەو پەیڕەوی یاساو رێسای زانستی نەحوی نەکرد.

لَحَنَ الرجلُ: پیاوەکە بەزمانی زگماکی خۆی ناخاوتنی ئەنجام دا ◊ دەشگوترێ: (لَحَنَ بِلَحْنِ بني فلان): بەشێوە زاراوەی هۆزی فلان قسەی کرد.

لَحَنَ لَحْناً: قسەیەکی لەگەڵ دا کرد، ئەو لێی حاڵی بوو جگە لەو خەڵکی تر تێی نەگەیشتن.

لَحَنَ فلان لَحْناً: فلانکەس زیرەك بوو لە بەلگە هێنانەوەدا.

لَحِنَ قولَه لَحْناً: لەقسەکەی حاڵی بوو.

ألْحَنَ في كلامه: لەقسەکانی دا هەڵەی کرد.

ألْحَنَ فلاناً القَوْلَ: قسەکەی لەفلانکەس گەیاند.

لاَحَنَه: بەشێوە زاراوەیەك قسەی لەگەڵ دا کرد ئەو لێی حاڵی بێ و کەسانی کە تێی نەگەن.

لَحَّنَ في قِرَائَتِهِ: بەدەنگی مۆسیقای بۆ گۆرانییەکە دانا.

لَحَّنَ فلاناً: فلانکەسی بەهەڵە دانا لەقسەکردنەکەی دا.

اللَّحْنُ: شێوەزاراوە ٥ دەگوترێ: (هذا كلام ليس في لحني ولا من لحن قومي): ئەمە گوفتارو قسەیەکە لەشێوەزمانی منو شێوەزمانی نەتەوەکەم نیە.

لَحْنُ القول: مانای قسەکەو ئەوەی بیسەر بە تێفکرینو سەرنجدان لێی حاڵی دەبێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَتَعْرِفَنَّهُمْ فِي لَحْنِ الْقَوْلِ﴾ ٥ لەبواری مۆسیقادا وشەی (لَحْن) بەمانا دەنگی مۆسیقی کە دانراوە بۆ گۆرانیو سرودەکە دێ دەگوترێ: (فلان لايعرف لحن هذا الشعر): فلانکەس شێوە مۆسیقای نەم شیعرە نازانێو نازانێ بیکاتە گۆرانیو بیلێ ٥ (ك: ألحان ولحون).

اللَّحْنُ: زمان، شێوە زاراوە ٥ گوتراوە: (إنَّ القرآن نزل بلحن قريش): قورئان بەشێوە زاراوەی قورەیش نازڵ بووە ٥ هەروا وشەی (اللَّحن) بەمانا زیرەکی دێ.

اللُّحَنَة: کەسێك زۆر لەحنو شێوە زاراوە بزانێ.

الملاحِنُ: لەغەزو موعەمما کەشیکردنەوەیان پێویستی بەزیرەکی هەبێ.

لَحَا الشَجَرَةَ والعَصَا لَحْواً: تۆیکڵی درەختەی دامالّی.

لحا فلاناً: لۆمەو سەر زەنشتی فلانی کرد ٥ (فهو لاح وهي لاحنة).

لَحَّى الشجرة والعصا لَحْياً: دارەکە یان عەصاکەی دامالّی تۆیکڵەکەی لێ کردەوە.

لَحَّى اللهُ فلاناً: خودا نەفرینی لەفلان کردو لەڕەحمەتی خۆی دووری خستەوە ٥ (فهو مُلْحيّ وهي مُلْحية).

ألْحَى العودُ: شوڕکەدرەختەکە کاتی ئەوەی هاتووە تۆیکڵی لێ بکرێتەوە.

ألْحى فلان: فلانکەس کاری ناشیرینی ئەنجام دا، کاری وای کرد سەرزەنشت بکرێ.

لاحَاهُ ملاحاةً ولِحاءً: کێشەی لەگەڵ نایەوە سەرزەنشتی کرد.

الْتَحَى: دەگوترێ: (إلْتَحَى الرجلُ): پیاوەکە بوو بە ریشدار.

إلْتَحَى الغلامُ: کوڕەکە ریشی ڕوا، ریشی هات.

إلْتَحَى العودَ وغيره: تووێکڵی لەشوڕکەکە کردەوە.

تلاحَى الرجلان: دوپیاوەکە کێشەیان کەوتە ناوەوەو جنێوپان بەیەکتر دا.

تَلَحَّى فلان: فلانکەس بەشێك لەمێزمرو جامانەکەی بەبەرچەناگەی خۆی داهێنایەوە سەرو بەشێك لە ڕوخساری خۆی داپۆشی.

الألْحَى (رجل ألحى): پیاوێکی ریش درێژە، ریش پانە.

اللِحَاءُ: تووێکڵی هەرشتێك ◊ دەگوترێ: (لا تدخل بين العصا ولحائها) ◊ (ك: الحِية ولَحِيٌ).

لحاء التمرة: تووێکڵی دەوران دەوری دەنکە خورما ◊ هەروا وشەی (اللِحاء) ناوە بۆ پەردەی دەماغو پەردەی گورچیلە.

اللِحْيُ: شوێنی لێ ڕوانی مو لەلا ڕومەت ◊ ئەو دوو ئێسقانەی ددانی پێوە ڕواون.

لِحْيَا الغدير: ئەمبەرەو بەری زەلکاو کارێز ◊ (ك: لُحِيٌ وَلِحَاءٌ).

اللِّحْياني: (رجل لحياني): پیاوی ریش درێژو ریش پان.

اللِّحِيَةُ: موی لا ڕومەتو چەناگە ◊ (واتە: ریش) ◊ (ك: لِحيً ولَحيً).

لِحية التيس: ڕومکێکی کشتوکاڵییە ڕەگەکانی دەکوڵێندرێنو دەخورێن ◊ پێشی دەگوترێ: (الفومى).

المِلْحَاءُ: ئەوەی تووێکڵی پێ دادەماڵدرێ.

لَخَّ في كلامه لَخاً: قسەکەی بەتێکەڵی و پێکەڵی هێناو بەزمانێکی خوارو خێچ قسەکانی کردن.

لَخَّ الخَبَرَ: هەواڵەکەی زانی و چووە بنج و بناوانی.

لَخَّ فلاناً: شەپلاغەی لەفلانکەس دا.

لَخَخْتُ عينه لَخْخاً: چاوی بەهۆی ڕیپۆڤەوە پێکدانوسانون.

التَخ العُشْبُ: گیاو گژە کە تێکهاڵان ◊ دەشگوترێ: (إلْتَخَّ عليه الامر): کارەکەی لێ تێکەڵو پێکەڵ بوو ◊ دەگوترێ: (سكرانٌ مُلْتخ): سەر خۆشێکە لەهیچ حاڵی نابێ چونکە عەقڵی لەدەست داوە.

تَلاَخَّ الوادي: شیوەکە تەنگەبەر بوو، درەختی زۆرو چڕو پڕ بوو.

اللَّخَة: لوت ◊ (إمرأة لَخَّةٌ): نافرەتێکی چلکنو بۆگەنە.

اللَّخـوخ: عەبیـدار (أصـل لَخـوخ): بنیچەی ناڕەسەن.

لَخِصَتْ عینـه: پێڵـوی چاوی ئەستور بـووو و گۆشتیان زۆر بـوو بەشێوە سروشتی یـان بـەهۆی هاوسانەوە ٥ دەگوترێ: (لَخِصَ الإنسانُ فهو الخَصُ وهي خصاء).

لَخَّصَ الشَّيْءَ: شتەکەی پوختـە کـرد، کاکڵەکەی گرت.

لَخَّصَ القولَ: قسەکەی کورتو پوخت کردەوە.

لَخَّصَ الشَّيْءَ: شتەکەی رونکـردەوە ٥ دەگـوترێ: (لَخَّـصَ لـي خَبَـرَكَ): هەواڵو حاڵو وەزعی تۆی بۆڕون کردمـەوە جاردواجـار هـەواڵی تـۆی بۆشی کرومەوە.

اللَّخِـصُ (ضـرع لَخِـصٌ): گوانـدێنێکی قەڵـەوو گۆشـتنە بەناخۆشـی شـیری لـی دەدۆشرێ.

اللَّخْـصَةُ: بـەزی چـاو پێڵـوی سـەرو خوارەوەی چاو ٥ (ك: لِخاصٌ).

لَخَفَ فلاناً لَخْفاً: بەتونـدی لـە فلاّنـی داو ئازاری پێگەیاند.

لَخَفَ عَيْنَهُ: لەچاوی خـۆی دا ٥ بەدەست لەچاوی خۆی دا.

اللَّخافَةُ: بەردێکی تەنکی تیژە.

اللَّخْفُ: کەفی تەنك.

اللَّخْفَةُ: بەردێکی سپی درێـژو تەنکـە ٥ (ك: لخاف).

اللَّخْلَخانِيّ: پیاوێك نەتوانێ مەبەستی خۆی دەربڕێ.

اللَّخْلخانية: زمـانی ناعـەرەبی و خـوارو خـێـج لـەئاخاوتن دا ٥ دەگـوترێ: (أتانا رجل فيه خلخانية) ٥ لـەزاراوەی عـەرەبی عومـان و چـەند شـوێنێکی تـردا نـەگوتن و حـەزف کردنـی هەنـدێ پیتـە لەوشـەدا لـەکاتی دەرج و لکـان دا، بـۆ نمونـە لەوشـەی (ماشاء الله)دا دەڵێن: (مشا الله).

لَخَـمَ الـشَّيْءَ لَخْمـاً: شـتەکەی بـڕی، بڕییەوە.

لَخَمَ وَجْهَهُ: شەپلاّغەی لەدەم و چاودا.

لَخَـمَ فلانـاً: بەئـەرکی قـورس مەشغوڵی کرد.

لاخَمَهُ ملاخَمةً ولِغاماً: شـەپلاّغەی لـی دا.

التَّخَمُ: بەکاری قورس مەشغوڵ بوو.

اللَّخْمُ: جۆرێکە لەماسی دەریا، لـوتێکی مـشاری هەیـە لەهـەر شـتێك بـدا دەیبڕێ، بەم جۆرە ماسییە دەگوترێ ماسی قیرش.

اللَّخْمَـةُ: سـەردەم ٥ نـەفس قورسـی، دلگرانی، دەگوترێ: (بالرجل لَخْمَةٌ): پیاوەکە دلگرانی پێوە دیارە.

لَخِنَ السَّقاءُ وغيره لَخَناً: بۆگەن بوو.

لَخِنُ الرجل ولَخِنَت المرأةُ: نافرمتەکە بنەهنگڵو بن ڕەفیسکو شوێنی تێدا کۆبونەوەی چڵکو شتی وا لەجەستەیان دا بۆگەن بوو ٥ (فهو لَخِن وألْخَنُ وهي لَخناء) ٥ لەبواری جنێودا دەگوترێ: (یا ابن اللخناء): هۆ کوڕی فاتە بۆگەن!.

اللَّخْنُ: ئەو سپیاییەی بەسەری چوکی کوڕەوەیە پێش خەتەنەکردنی.

لَخَاهُ لَخْواً: دەرمانی کردە لوتیەوە ٥ یان دەمیەوە.

لَخِيَ لَخاً: قسەی پڕو پوچی زۆر گوتن.

لَخِيَ الشَّيْئُ: شتەکە خوار بوو ٥ دەگوترێ: (لَخِيَ اللَّخْيُ): لاشەوپلەی خواربوو.

لَخِيَ البَطْنُ: ورگەکە لای خواروی داچۆڕا، شۆڕبۆوە.

لِخِيَ العُقاب: دالاشەکە دەندوکی سەرەوە لەهی خواروی درێژ تر بوو.

لَخِيَ البعيرُ: حوشترەکە ئەژنۆیەکی لەوی تری ئەستور تر بوو ٥ (فهو ألْخى وهي لَخْوَاءُ).

الْخاهُ: هەوای کردە لوتیەوە یان دەمیەوە.

التَخَى فلان: فلانکەس دەرمانی کردە لوتیەوە.

التَخَى الصَّبِيُّ: منداڵەکە نانی تەرکردو خواردی.

اللَّخا واللَّخاءُ: نامێری شت هەڵمژین.

اللِّخاء: بژێوی منداڵ جگە لەشیر.

المِلْخى والمِلْخَاءُ: بەمانا (اللِّخا)دێ.

لَدَّ فلاناً لَدّاً: دوژمنایەتیەکەی فلانکەسی توند کرد.

لَدٌّ: کێشەی لەگەڵ نایەومو بەسەری دا زاڵ بوو ٥ (فهو لَدّاً ولادةٌ ولدودٌ).

لَدَّ المريض لدّاً ولدوداً: نەخۆشەکە زمانی خستە لایەکی دەمیەومو دەرمانی کردە لایەکی تریەوە.

لَدَّ فلاناً عن الأمر: فلانکەسی لەکارەکە حەبس کرد.

لَدَّ لَدَداً: کێشەو دوژمنایەتیەکەی زۆر توند کرد ٥ (فهو لَدٌّ وهي لَدَاءُ).

أَلَدَّهُ: دژایەتی کرد ٥ دەگوترێ: (أَلَدَّبه): لەکێشەو دژایەتی کردنی دا توند ڕەو بوو ٥ پاشگۆیێ خست ٥ بەترومپاو شتی وا دەرمانی کردە ناو دەمیەوە.

لادَّهُ مُلادةً ولداداً: لەکێشەو نیزاع لەگەڵ کردنی دا توند ڕەوی نواند.

لَدَّدَهُ: سەرسامی کرد.

لَدَّدَهُ بِه: هەڕەشەی لێ کرد ٥ قسەی ڕەقی ناڕاستە کرد.

الْتَدَّ فلان: فلانکەس بەترومپاو شتی وا دەرمانی خوارد.

التـدَّ عنـه: لێـی لادا، مـەیلی لای تـری کرد ◊ دەگوترێ: (مالي عنه مُحتدّ ولا ملتدّ): هیچ چارەیەکم نییە.

تلـدّدَ: بەسـەر سـامی سـەیری نـەم لاو نـەولای خـۆی کـرد، مایـەوە، حـەوق بوو.

الألَـدُّ: دوژمنـی کێـشەکارو ناشـتی نەویست.

اللَّدَدُ: کێشەو جەدەلی زۆرو ملنەدان بۆ حـەقو راستی ◊ ئـەو دەرمانـەی بـە تـرومپا دەکرێتە دەمی نەخۆشەوە ◊ نەخۆشییەکە توشی ناو دەمو قورگ دەبێ.

اللّدِيـدُ: بـەمانا (اللّـدودُ)دێ ◊ دیـوی دەرەوەی ئەسـتۆ ◊ (لدیـدا الفـم): نـەملاو نـەولای هەرشـتێك بـێ ◊ دەگوترێ: (نـزل لدیـدی الـوادي): لەمبەرەو بەری شیوەکە جێگیر بـوو مایەوە.

اللّدِيـدة: باخـچەی سـەوزی پرگـوڵو گوڵزار.

المُتَلَـدِّدُ: مـل ◊ دەگوترێ: (ضـربه علـی متلدّده): لەئەستۆی دا.

لدَسَـه بيـده لَدْسـاً: بەدەسـتی لێیـدا ◊ دەشگوترێ: (لَدَسَـهُ بحجـر): بـەردی تێگرت، بەردی پیادا.

ألْدَسَـتِ الأرض: زەویيەکـە کـەمێك لەڕوەکەی دەرخست.

اللّـديس: چـڕوزەی ڕووەك ◊ گیاوگـژ لەسەرەتای سەر دەرهێنانی لەزەوی.

المِلْـدَسُ: دەسـکە سـندۆڵ ◊ بـەردێکی گەورەیە دانەوێڵەی پێ ورد دەکرێ، پێی دەهاڕدرێ ◊ (ك: مَلاَدِس).

لَدَغَتْهُ الحيَّةُ لدْغاً وتَلْداغاً: مـار پێـوەی دا، گەسـتی ◊ (فهـي لادِغـة وهـو ملدوغ) ◊ (ك: لَدْغی ولُدَغاء).

لَدَغَ فلاناً بكلمـة: قسەی تـوانجو تانـەو تەشەری ئاڕاستەی فـلاّن کـرد ◊ قسەی ناخۆشی پێ گوت ◊ دەشگوترێ: (أصابه منـه ذبـاب لادغ): شـەڕو ناخۆشـی لەوەوە توشبوو.

الْـدَغَ فلانـاً: مـارێکی لـەفلاّن بـەردا پێـوەی بـدا ◊ مـارێکی بۆنـارد بیگەزێ.

اللّداغـة مـن الرجـال: کەسـێك تانـەو تەشەر لەناموسی خەڵك بدا.

المِلْدَغُ: پیاوێك دابـو ڕەوشتی وابێ تانە لەناموسی خەڵك بدا.

لَدَمَ الشَّيْئَ لَدْماً: لەشتەکەی دا.

لَدَمَ فلاناً: شەپلاغەی لەفلاّن دا، یان شتی قورسی پیا کێشا شـەقەی لـێ هەڵساند تەپەی لـێ هەڵساند ◊ (فهو لادِم) ◊ (ك: لَدَمَ) ◊ دەگوترێ: (لَدَمت المرأة صَدْرَهَا): ئافرەتەکـە لەسـنگی خـۆی دا (لَـدَمَت

وجهها): لەدەمو چاوی خۆی دا.

لَدَمَ الثوبَ: قوماشەکەی پینەکردو دوریيەوە.

أَلْدَمَت عليه الحُمّى: لەرزو تای بەردەوام بوو.

لَدَّمَ الثوب والحُفَّ: قوماشەکە یان خوفەکەی پینەکرد.

التدم الرجلُ: پیاوەکە تێك چوو، شڵەژا.

إِلْتَدَمَت المرأةُ: ئافرەتەکە لەسنگی خۆی دا، لەدەمو چاوی خۆی دا.

التدم فلاناً: لەفلانکەسی داو پاڵی پێوەنا.

تَلَدَّمَ الثوبُ: کراسەکە ڕزیو کۆن بوو کاتی ئەوەی هاتووە پینە بکرێ.

تَلَدَّمَ الرجلُ الثوبَ: پیاوەکە کراسەکەی پینەکرد.

اللِدامُ: پینە کەکراس و شتی وای پێ پینە بکرێ.

اللَّدْمُ: دەنگی بەرد کە لەبەرزاییەوە بەزەوی دەکەوێ و دەنگێکی لێ دێ، تەپەی لێ دێ ◊ دەشگوترێ: (فلان لدم فدم): فلانکەس گێل و ئەحمەقە.

اللَّدْمُ: وشەیەکە عەرەب لەکاتی سوێند خۆری و پەیمانبەستن دا دەیڵێن بەمەبەستی جەختکردنەوە لەسەر پەیمانەکەیان.

اللَّديمُ: قوماشی کۆن و ڕزیو، پینەکراو.

المِلْدَامُ: بەردێکە دانەوێڵەو شتی وای پێ دەهاڕدرێ.

المُلَدَّمُ: (ثوب مُلَدَّم): قوماشە کۆن، کراسەکۆن.

المِلْدَمُ: بەمانا (الملدامُ) دێ ◊ گێلی گۆشتن و قەڵەو ◊ (أم مِلْدَم): نازناوی لەرزو تایە ◊ دەگوترێ: (أَخَذَتْهُ مِلْدَم).

لَدُنَ الشَّيْئُ لدانة ولدونة: شتەکە نەرم بوو ◊ (فهو لَدُن وهي لَدْنة) ◊ دەگوترێ: (إمرأة لَدْنة): ئافرەتێکی نەرمو نیان و گەنجو تازە پێگەیشتووە.

لَدُن أخلاقه: ڕەوشتی نەرمو نیان بوو لەسەرە خۆو بار قوڵو بەصەبر بوو.

لَدَنَ الشَّيْئَ: شتەکەی نەرم کرد.

لَدَّنَ ثوبَهُ: قوماشەکەی ڕشاند، تەڕی کرد.

لَدَّن فلاناً بالأمر: فلانی بەشتەکەوە هێشتەوە.

تلَدَّن في الأمر: لەکارەکەدا مایەوەو چاوەڕوانی کرد.

تَلَدَّن في حاجته: لەئیشەکەی دا تەمبەڵی کرد.

تَلَدَّنْتُ عليّ راحلتي: وڵاخەکەم وەستاو نەڕۆیی.

تَلَدَّنَ: هەڵوێستەی کردو وەستا.

تَلَدَّنَ بالمكان: لەشوێنەکە جێگیر بوو مایەوە.

اللَّدُنُ: خواردەمەنیەك نانەکەی باش نەبێ یان باش نەکولابێ.

اللَّدُنَةُ: پێویستی ٥ دەگوترێ: (لي إليه لُدُنَةٌ): لای ئەو پێداویستیم هەیە.

لَدُنْ: زەرفی زەمان‌و مەکانە بەمانای (عِنْدَ)دێ ٥ وەلێ (عِلم لَدُنيّ): زانیارییەکی خودایی لەڕێگەی‌ئیلهامەوە دەدرێ بەبەندە راستاڵەکان.

اللّدينة: مادەیەکی هەویری نەرمەو چەند شکڵو قەبارەیەکی لێ دروست دەکرێ.

الدى فلان: فلانکەس هاوشانی زۆر بوون.

اللِدَةُ: کەسێك لەگەڵ تۆ لەدایك بوو هاوتەمەنت بێ.

لدى: زەرفی مەکانە بەمانا (عِنْدَ)ەیە.

لَذَجَ الماء في حلقه: ئاوەکەی قوت دا.

لَذَّ الشَّيْئُ لذاذاً ولذاذةً: شتەکە بەتام بوو، خۆش بوو ٥ (فهو لذّ ولذيذ) ٥ دەگوترێ: (عيش لَذّ، وشراب لذّ) ٥ (ك: لُذّ ولِذاذ وهي لَذّة).

لَذَّ بالشيئ لَذّاً: شتەکەی بەتام هاتە دەست.

لَذَّاهُ: وای لێکرد تامی خۆشی لێ بکا، بەلایەوە بەتام بێ.

الْتَذَّ الشَّيْئَ وبه: بەتام‌و لەزەت هاتە بەردەستی.

تَلاذَّ الرجلُ والمرأةُ: هەریەك لەژن‌و پیاوەکە لەزەت‌و خۆشییان لەیەکتر دی.

تَلَذَّذَ الشَّيْئُ وبه: شتەکەی بەتام‌و لەزەت هاتە بەردەست.

اسْتَلَذَّ الشَّيْئَ: شتەکەی بەلەزەت‌و بەتام دەسکەوت.

اللَّذُّ: قسە خۆش ٥ دەگوترێ: (رجل لَذٌّ): پیاوێکی قسە خۆشە.

اللَّذَّة: هەستکردن بەشتێك گونجاو بێ لەگەڵ جەستەو دەرون‌و زەوقی دا.

المَلَذَّة: شوێنی لەزەت‌و خۆشی.

المَلَذَّة: شەهوەت‌و ئارەزو.

لَذَعَ الطائرُ لَذْعاً: باڵندەکە باڵی رێك کردن‌و دوایی بەهێواشی جوڵاندنی.

لَذَعَت النارُ برأيه وذكائه: فلانکەس بەخێرایی لەشتەکە حاڵی بوو ٥ (فهو لوذعي).

لذعت النارُ الشَّيْئَ: ئاگرەکە رێی کەوت‌و سوتاندی ٥ دەشگوترێ: (لَذَعَهُ الحَرُّ ولذع القَيْحُ القرحة): کیم‌و زوخاوەکە برینەکەی سوتاند.

لَذَعَ الحُبُّ قَلْبَهُ: خۆشەویستی‌و دڵداری دڵی سوتاندو ئازاری دا.

لَذَعَ فلاناً بلسانه: بەزوبانی ئەزیەتی بەفلانکەس گەیاند.

التذع: داخ بوو ئازاری پێ گەیاند.

تلَذعت النارُ: ئاگرەکە هەڵگیرسا.

تَلَذَّعَ فلان: فلانکەس زەینی هەڵایساو شتی زانی ٥ زمانی خۆی هێناو برد بەملاو بەولای خۆی دا ٥ ئاوڕی دانەوەو رقی هەڵسا بوو ئاگری لێ دەباری ٥ دەگوترێ: (کلمته فاذا هو غضبان یتلذع): قسەم لەگەڵ کرد بینیم رقی هەڵسابوو جۆش بو بوو ئاگری لێ دەبوەوە.

تَلَذَّعَ الغلام: گەنجەکە بەشێوەیەکی جوان‌و خێرا ڕۆیی.

اللَّذَاعُ: بۆ زێدە ڕۆیی لەمانای (لاذِع) دا دێ ٥ دەگوترێ: (فلان مذاع لذاع): فلانکەس وادە بەخیلافە.

اللُّذْعُ: (نبذ یلْذَعُ): سرکەیەکی تیژە.

اللَّوْذع واللوذعي: گورج‌و گۆڵو زیرەک‌و زەین تیژ ٥ بەڵگە دروست هەردەڵێی ئاگرە پریشك دەهاوێ.

لَذَلَذ فلان: فلانکەس پەلەی کردو گورج‌و گۆڵ بوو لە ڕاپەڕاندنی کارەکانی دا ٥ (فهو لَذْلاَذٌ).

لذِمه بالمكان لَذْماً ولذوماً: وەگری شوێنەکە بوو تێیدا مایەوە.

لذِم بالشَّيْئ: دڵی پێوەی نووساو سور بوو لەسەری‌و وازی لێ نەهێنا.

الذَمَ بالمكان: لەشوێنەکە جێ گیر بوو مایەوە.

الْذَمَ فلاناً الشَّيْئَ وبه: فلانکەسی بەوشتەوە پەیوەست کرد ٥ وەکوو پەیوەست بوونی دوکەڵو گەرمی بەئاگرەوە.

اللاَّذنُ: ڕەگەزی (جەنبەیە) لەپێڕی (اللاَّذنية)یە صەمغی ڕاتینجی لێ دەردەهێنرێ، دەکرێتە بنێشتی جوین‌و عەترو دەرمان.

لَذِيَ بالأمر لَذىً: بەکارەکەوە هەڵەوگیر بوو لێی جیا نەبوەوە.

الَّذي: ئیسمی مەوصوولە مەبنی‌و مەعریفەیە.

اللَّذان: بۆ دووکەسی نێرە.

الَّذين: بۆ سێ کەس‌و زیاترە لەنێرینە.

لَزَبَ الشَّيْئَ لَزوباً: شتەکە جێگیر بوو چەسپا ٥ (فهو لازب).

لَزَبَ الشيئُ: شتەکە پتەو بوو.

لَزَبَ الطين: قوڕەکە لینج بوو یەکتری گرت.

لَزَبَ بالشَّيْئ: بەشتەکەوە نووسا ٥ (لَزَبَ العامُ): ساڵەکە قاتو قڕی بوو.

لَزِبت المَقْرَبُ فلاناً لَزْباً: دوپشك بەفلانکەسیەوە دا.

لَزِبَ الطينُ لَزَباً: بەمانا (لَزَبَ)دێ.

لَزِبَ الشَّيْئُ: شتەکە تەنگ بۆوە ٥ کەم

بۆوە ٥ (فهو لِزِبٌ) ٥ دەگوترێ: (طريق لِزِبٌ وعيش لَزِبٌ) ٥ (ك: لِزابٌ).

لَزَبَ الشَّيْئُ لزباً ولزوباً: شتەکە هەندێکی چووە ناو هەندێکیەوەو تێکەڵکێش بوو ٥ دەگوترێ: (لَزَبَ الطينُ ونحوه).

تلازَبَ الشَّيْئُ: شتەکە کەوتە سەریەک.

اللَّزْبُ: ڕێگای تەنگ.

اللَّزَبَةُ: تەنگانەو چورتەو قاتو قڕیو گرانی ٥ دەگوترێ: (أصابَتْهُمْ لَزَبَةٌ): قاتو قڕیو چورتم پەخەی گرتن.

لَزَجَ الشَّيْئُ لَزْجاً ولَزُوجاً ولُزُوجَةً: شتەکە لینج و لێك کشاوەو مەطاطی بوو بنێشت ناسا بە شتەوە دەنووسا تێی دەهاڵێ ٥ دەگوترێ: (لزج العسلُ بأَصْبَعِهِ): هەنگوین بەپەنجەیەوە نووسا لێی هاڵا.

لَزِجَ بالشَّيْئِ: بەشتەکەوە نووسا وەگری بوو حەزی لێ کرد.

تَلَزَّجَ الشَّيْئُ: شتەکە هەندێکی بەهەندێکیەوە نووسا.

تَلَزَّجَ الطعامُ أوالطيبُ: خواردنەکە یان بۆنەکە لینج و مەطاطی تێك هاڵابوو.

تَلَزَّجَ البقلُ: گیاو گژەکە نەرم بوو لێك هاڵابوو بەسەریکدا کەوتبوو.

تَلَزَّجَ شعر الرأس: قژی سەر شۆرابوو باش پاك نەکرابۆوەو تێك هاڵابوو بو بوە لبادو پێکەوە نووسا بوو.

اللَّزْجَةُ: لەزگە ٥ دەگوترێ: (رجل لزجة): پیاوێکی لەزگەییە بەو شوێنە دا نووساوەو جێی ناهێڵێ.

اللَّزوجَةُ: لینجیو پێکەوە نوسانو یەکگرتنی مادەیە، بەجۆرێك بەناسانی شێوەکەی تێك نەچێو نەگۆڕێ وەکوو قەتران و هەنگوین و شتی وا.

لَزَّهُ لَزّاً ولَزازاً: شەتەکی دا پێوەی نووساند.

لَزَّ الشَّيْئَ بالشَّيئِ: شتەکەی بەشتەکەوە پەیوەست کرد ٥ پێوەی نووساند ٥ دەگوترێ: (لَزَّ بفلان): بەفلانکەسەوە نووساو لێی جیانەبوەوە.

لَزَّ الشَّيْئَ: پارچە شتەکەی لێك نزیك کردنەوە پێکەوەی نووساندن.

لَزَّ البعيرين: دوو حوشترەکەی خستنە پەنا یەك و جوتی کردن ٥ (لَزَّ البابَ): دەرگاکەی پێوەدا، دایخست.

لَزَّ فلاناً بالرمح: بەڕمب لەفلانکەسی دا.

لَزَّ فلاناً الى كذا: فلانکەسی ناچارکرد بۆئەوە.

الَزَّ الشَّيْئَ: شتەکەی شەتەك دا پێوەی نوساند ٥ چەسپی کرد.

لازَّه ملازاة ولِزازاً: پێوەی نووساند چەسپاندی.

لَـزَّه الله: خـودا بەتـەواویی دروستی کرد، هەموو ئەندامەکانی جەستەی هەمئاهـەنگی یـەکترنو چ کـەمو کوڕی تێدا نییە.

التَّزّ بالشَّيْئ: بەشتەکەوە نووسا.

تَلَـزَّزَ الـشَّيْئُ: شتەکە کۆبـوەمو پێکـەوە نووساو یەکتری گرت.

تَلَزَّزَ الشَّيْئُ: شتەکە کۆبـوەمو پێکـەوە نووساو یەکتری گرت.

اللِّـزَازُ: پاشـکۆڵو کیلـۆنی دەرگـا ◊ شمشێری دەرگا ◊ دەگوترێ: (فـلان لِـزاز خـصومة): فلاّنکـەس کـانو بنکـەی کێـشەو نیزاعـەو بـاش دەتوانـێ ئیدارەی بکـا ◊ دەگـوترێ: (فـلان لِـزاز مـال): فلاّنکـەس چاکسازیکارە لە بەرێوەبردنی مـاڵو سامان ◊ هـەروا دەگوترێ: (جَعَلـت فلانـا لِـزازاً لفـلان): فلاّنکەسـم بـەرعودە بـەفلاّن کـردوە بۆئـەوەی نەهێڵی کێشەو نیزاع بەرپابکا.

اللُّـزُّ: ئەڵقـەی دەرگـا ◊ یـان شوشـەی مەرمکـەبو شـتی وا ◊ دەگـوترێ: (فلان کـزٌّ لُـزٌّ): فلاّنکەس بـەخیلو حەسودە.

اللِـزُّ: لەزگـەو نووسـاوو چەسـپاو بەشتەوە ◊ دەگوترێ: (هو لِزّ شـرّ): بەخیلو دەست قوچاو.

اللِّزُّ: کیلۆنو پاشکۆڵی دەرگا.

المِلَّـزُ: کەسـێك زۆر تونـدڕەو بـێ لەکێـشەو نیـزاع دا ◊ دەسـت قوچـاو بـێ بەزەحمـەت شـتێکی لەدەسـت بێتـەوە ◊ دەگـوترێ: (رجـل مِلَـزّ وامرأة مِلَزّ).

لَزِقَ الـشَّيْئَ لُزُوقـاً: بەشتەکەوە نووسا ◊ پێوەی چەسپا بەهۆی مادەیەکی لەزگە ناسـا ◊ پێـوەی نووسـاو بۆشـایی لـەنێوانیان دا نییـە ◊ دەشـگوترێ: (لَزِمـت الرئـة باجنـب): ریخۆلـەی بەتەنیشتەوە نووسا بەهۆی تینوایەتی یان نەخۆشی ◊ (فهو لاذق وهي لاذقة).

أَلْزقـه بالـشَّيْئ: لکانـدی بەشـتەکەوە، پێـوەی چەسـپاند ◊ وای لـێ کـرد بەشتەکەوە بنووسێ.

لازقـه ملازَقَـةً ولزاقـاً: پێوەی نووسا ◊ کارەکـەی نـەنجام دا بـەبێ ڕێـك و پێکی و توندو تۆڵی.

التَـزَقَ الـشَّيْئُ بالـشَّيْئُ: شـتەکە بەشتەکەوە نووسا.

تلازَقَ الشَّيْئان: دوو شتەکە بەیەکترەوە نووسان.

اللاَّزُوق: دەرمانێکە بـۆ چاککردنەوەی بـرین، بریـنەکـە دەگـرێ تاچـاك نەبێتـەوە بـەری نـادا ◊ قوماشـێکی شـاش چـنراوە یـان قوماشـێکی

موشەممەعە دەخرێتە سەر بڕین بۆئەوەی بڕینەکە پیس نەبێ.

اللِّزَّاق: ئەوەی شتی پێ بلکێندرێ بەشتی ترەوە.

اللِّزَّاق: تیپی کاغەزی لەزگە ◊ جۆرە کاغەزێکە مادەیەکی لەزگەیی پێوەیە دەلکی بەشتی ترەوە.

اللِّزْقُ: بەمانا (اللاِّزِق)دێ ◊ دەگوترێ: (هذا لِزْق هذا): ئەمە نووساوە بەئەوەوە لێی نابێتەوە.

اللِّزْقاءُ: (أذن لزقاء): گوێچکەکە قەراخەکەی بەسەرەوە نووساوە.

اللِّزْقة: لەزگە؛ چندراوێکی دەرمان لێدراوو تێکەڵکراوە، دەخرێتە سەر بڕینو تاچاکی نەکاتەوە شوێنکەبەرنادا.

اللِّزَبي: ئەوەی دوای بارینی باران لەشوێنی چەقەن بەدوو سێ رۆژ دەڕوێ.

اللِزوق: بەمانا (أللاّزق) دێ.

اللِّزِيقُ: بەمانا (اللاّزق)دێ ◊ دەگوترێ: (هو لزيق هذا).

لَزِمَ الشَّيْئُ لُزوماً: شتەکە جێگیرو بەردەوام بوو.

لَزِمَ كذا من كذا: ئەمە لەوە پەیدا بوو ◊ لەئەمە ئەوە دێتە دی.

لَزِمَ الشَّيْئُ فلاناً: شتەکەی لەسەر چەسپو پێویست بوو ئەنجامی بدا ◊ دەگوترێ: (لزمه الغرمُ ولزمه الطلاق).

لَزِمَ العملَ: بەردەوام بوو لەسەر کارەکەی.

لَزِمَ المريض السريرَ: نەخۆشەکە لەسەر جێگا کەوتو هەڵنەسایەوە.

لَزِمَ الغريمَ: فەرزدارەکەی گرتو مۆڵەتی نەدا.

أَلْزَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی چەسپاندو بەردەوامی کرد.

أَلْزَمَ فلاناً الشَّيْئَ: شتەکەی لەسەر فلانکەس پێویست کرد ◊ دەگوترێ: (أَلْزَمَه المالَ والعمل والحجة): هەروا دەگوترێ: (أَلْزَمْتُ خصمي): بەرامبەرو رکابەرەکەی خۆمم بۆڕدا.

لازمه ملازَمةً ولِزَاماً: بەردەوام بوو، یەخەی گرتو بەری نەدا.

لازَمَ فلاناً: لەگەڵ فلان دا ماچو موچو چاکو چۆنی کرد.

إِلْتَزَمَ الأمْرَ او الشَّيْئَ: کارەکە یان شتەکەی لەسەر خۆی پێویست کرد.

إِلْتَزَمَ فلان للدولة: فلانکەس بڕیاری دا وادەی دا بڕێك پارە بدا بەدەوڵەت لەپای بەکارهێنانی پارچەیەك زەوی دەوڵەت بۆ بەرژەوەندی خۆی ◊ (فهو مُلْتَزِم).

اسْتَلْزَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەپێویست زانی ◊ داخوازی شتەکە بوو.

اللّازِمة: ئاکام‌و دەرەنجامی عەمەلیەکی ماتماتیکی بەداب‌و نەریت‌و کردەوە یان گفتێکە مرۆڤ باری پێوە دەگرێ‌و بەبێ ویستنی خۆی ئەنجامی دەدا ◊ بۆ نمونە هی واهەیە باری گرتووە بەزمان دەرهێنان، هی واهەیە لەکاتی قسە کردنێکی بەبێ شعور وتەیە دەخاتە نێو قسەکانیەوە زۆری دوبارەو سێ بارە دەکاتەوە.

اللِّزامُ: شتی زۆر پێویست ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا﴾.

اللُّزْمة: دەگوترێ: (رجل لُزْمةٌ): پیاوێکە خوبەشتێکەوە دەگرێ‌و وازی لێ ناهێنێ، باری پێوە دەگرێ‌و لێی نابێتەوە.

المُلازِمُ: پلەیەکە لەناو پیاوانی سوپاو پۆلیس دا لەژوور (المساعد) و لەخوار (الملازِم الأول) دایە.

الملازِم الأول: پلەیەکی سوپایە یان پۆلیسییە لەژوور (الملازم)و خوار نەقیبەوەیە.

المُلْتَزِم: سەپان‌و وەرزێر لەسەر زەوی حکومەت، کەسێکە بەڵێن دەدا بەحکومەت کەبڕێك پارە بدا بەحکومەت لەپای ئەوەی لەزەوی دەوڵەت دا جۆرەکارێك دەکا.

المِلْزَمُ: جەرو مەنگەنە چ لەئاسن یا لەداربێ.

المَلْزَمة: مەلزەمە؛ بەشێکە لەکتێب هەشت پەڕەیان شانزە پەڕە یان سی‌و دوو بەگوێرەی پانی کاغەزەکە پێش شکانەوەیی‌و کردنی بەمەلزەمە.

لَزَنَ القومُ لَزْناً: خەڵکەکە قەرەبالغییان کردو پاڵەپەستۆیان کرد ◊ دەگوترێ: (لَزِنَ القوم على البئر): خەڵکەکە لەسەر بیرەکە بۆناو هەڵکێشان پاڵەپەستۆی یەکتریان کردو تەنگیان بەیەکتر هەڵچنی.

تلازن القومُ: بەمانا (لَزِنَ)دێ.

الألزن من الزمان: رۆژگاری سەخت.

اللَّزْن: تەنگانەو چورتم ◊ دەگوترێ: (أصابَهُمْ لَزَنٌ من العيش): توشی ژیانی تاڵ‌و کولەمەرگی بوون ◊ (ماء لَزِنٌ): ئاوی کەم ◊ (مَنْهَلٌ لَزِنٌ): شوێنی تەنگەبەر بۆ ناو هەڵکێشان.

اللَّزْنَةُ: بەمانا (اللَّزِن)دێ ◊ سالی قات‌و قڕی‌و پڕ کارەسات‌و چورتم.

اللِّزْنة: بەمانا (اللَّزْنة)دێ.

لَسَبَتْهُ العقربُ ونحوها: دوپشك پێوەی دا، گەستی، دەشگوترێ: (بات

البعـوض يَلْسِبُنا): شـەو تابـەیانی مێشوله نێمەی گەست، پێوەی داین ٥ هـەروا دەگـوترێ: (لَسَبَ فلانـاً بالسَّوْط): بەقامچی لەفلانکەسی دا ٥ دەشـگوترێ: (لَسَبَه بلسانه): جنێوی پێدا ٥ (فهو لاسِبٌ ولَسّابه).

لَسِبَ به لَسْباً: پێوەی نووسا.

لَسِبَ العَسَلَ ونحوه: هـەنگوینی خـوارد هەڵی قوڕاند.

اللَسَبَهُ عقربـاً ونحوهـا: دوپـشکی ناڕاستەکرد بۆنەوەی پێوەی بدا.

اللَسوب: دەگـوترێ: (مـاترك لَسُوباً): هیچی نەهێشتەوە.

لَسَدَ الفصيلُ ونحوه أمه لَسْداً: بێچوەکە هـەموو شـیری نـاو گـوانی دایکەکـەی خوارد.

لَسَدَ الشَّيْئَ: شـتەکەی هەڵقوڕانـد، خواردیەوە.

لَسَدَ العَسَلَ: هـەنگوینی لستەوە ٥ (لَسَدَ الوحـشيةُ): گیانلەبەرەکـە بێچووەکەی لستەوە.

المِلْسَدُ: بێچوە ئاژەڵێك زۆر شیر بخوا.

لَسَّ الشَّيْئَ لَسّاً: شـتەکەی لـستەوە، خـواردی ٥ دەگـوترێ: (لَسَّتِ الدابـةُ الحَشيشَ): ولاخەکـە دەمـی بـۆ لـەوەڕو گیایەکـە بـردو هەڵیپـچڕی ٥ دەشـگوترێ: (فـلان يَلَسُّ لـي الأذى): فلانکەس زۆر ئەزیەتم دەدا.

اَلَسَّتِ الأرْضُ: زەوی یەکەم جار روەکی لـێ ڕواو گیـاو گژەکـەی سـەری لەزەوی دەرهێنا.

اَلَسَّ النباتُ: ڕووەکەکـە کاتی ئـەوەی هات دەستی بۆ ببرێو بدورێتەوە.

اللَّسَاسُ: گیاو گژ کەتازە سەری لەزەوی دەرهێنابـێو بـەردەمی نـاژەڵ نەکەوێ.

اللَّسُّ: یەکـەمجار کەلـەوەڕ پـێ دەگـاو بەردەمی ئاژەڵ دەکەوێ.

اللُّسُسُ: کۆڵبەرو حەمالی لێزان.

لَسَعَتْهُ العَقْرَبُ: دوپـشك پێـوەی دا ٥ دەشـگوترێ: (أتَتْنِـي منـه اللواسِـعُ): قـسەی نـاخۆش‌و نابـەجێم لـێ بیـستنەوە ٥ (فهـو ملـسوع وهـي مَلْسُوعة وهو وهي لسيع).

لَسَعَ فلاناً بلسانه: بـەزمانی خـەڵکی ئەزیـەت دا غەیبـەتی کـردن، ڕەخنـەی لـێ گرتن.

اَلْسَعَهُ عقرباً: دوپشکی ناڕاستەکرد بـۆ ئەوەی پێوەی بدا.

اَلْسَعَ بين الناس: ناکۆکی خستە نـاو خەڵکەکـەوە ٥ فیتنـەو ئاشـوبی خستە ناو خەڵکەکەوە.

اللَّسَاعُ: زمان پیس، دەم درێـژو تانـەو تەشەر هاوێژ.

اللَّسْعَةُ: بەمانا (اللَّسَّاع)دێ.

اللُّسُوع: ئافرەتێك مێردەكەی ناخۆش بوێو دەمدرێژو جنێو فرۆش بێ بەهاوسەری ئەزیەتی بدا.

المِلْسَعُ: شارەزاو چاوساغی لێهاتوو.

لَسِقَ: بڕوانە مادەی (لَزق ولصق).

اللَّسُوقُ: لەزگەیە بەشوێنی بڕینەوە دەنرێ تا چاك نەبێتەوە بەری نادا.

لَسَنَ فلاناً لَسْناً: غەیبەتی كرد تانەی لێ دا ◊ بەخراپە باسی كرد ◊ لەقسەكردن دا بۆڕی دا بەسەری دا زاڵ بوو ◊ دەگوترێ: (لاسَنَهُ فَلَسَنه): گفتو گۆی لەگەڵ دا كردو بۆڕی دا.

لَسَنَ اللَّيفَ: توێكڵەكەی شیتاڵ كردەومو شی كردەوە، دوایی كردی بەتاڵتاڵو ئامادەی كرد بۆ رستنو بادان.

لَسِنَ فلان لَسناً: فلاّن زمان ڕەوانو فەصیحو قسە شیرن بوو ◊ (فهو لَسِنٌ وهي لَسِنةٌ وهو ألْسَنُ وهي لَسْناء).

ألْسَنَ فلان: فلاّنكەس فەصیحو زمان ڕەوان بوو ◊ زۆری قسەكرد.

ألْسَنَ فلاناً قوله أو رسالته: قسەكەی بە فلاّنكەس ڕاگەیاند ◊ دەگوترێ: (ألْسِنَي فلاناً): فلاّنكەسم بۆ ئاگادار بكەنەوە.

لاسَنَهُ: قسەی لەگەڵ دا كرد ◊ دەگوترێ: (كان بينهما ملاسَنة):

گفتو گۆ كەوتە نێوانیان، پێكەوە قسەیان كرد.

لَسَّنتَ فلان: فلانكەس زمانی خۆی گەستو سەرسام بوو لەكارەكە.

لَسَّنَ الشَّيْئَ: شتەكەی وەكوو زوبان لێ كرد ◊ دەگوترێ: (لَسَّنَ الحِذاءَ): پێشی پێڵاوەكەی تاشی وەكوو قەراخی زمانی لێ كرد.

تَلَسَّنَ الجَمَرُ: پشكۆ ئاگرەكە بڵێسەی لێ هەڵسا وەكوو زوبان سەرەوەی خۆی باریك نواند.

تَلَسَّنَ علَيَّ: درۆی لەگەڵ دا كردم، درۆی بەدەمەوە هەڵبەستم.

اللِّسان: زوبان؛ ئەو پارچە گۆشتە لاكێشەییەی لەناو دەم دایە ◊ بۆ قسەكردن بۆ چەشتن بۆ شت قوتدان بەكاردەهێندرێ ◊ بەمانا شێوە زمانو لوغە دێ ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِنَّمَا يَسَّرْنَاهُ بِلِسَانِكَ﴾ ◊ فلاّنكەس بەبەلگەی خودایی قسەدەكا ◊ وەسپو سەنا ◊ دەگوترێ: (لسان الناس عليه حسنة): خەڵك وەسپو سەنای دەدەن ◊ (لسان القوم): قسەكەری نەتەوە ◊ (لسان الحال): دیاردەو نیشانەی شت.

ذو اللسانين: فیتنەو دوو زمان، دوو ڕوو.

لسان الحذاء: ئەو زیادۆکەی دەکەوێتە ناستی پشتەپێ ◊ (لسان المیزان): زوبانەی تەرازو ◊ (لسان النار): بلێسەی ئاگر ◊ دەگوترێ: (طفي لسان النار): ئاوە بۆ ئەو پارچە غوضروفەیەی بەبنی زمانەومیەو لەکاتی شت قوتدان دا بۆری هەناسە دەگرێ بۆئەوەی خواردنی تێ نەچێ.

لسان الثور: رومەکێکی سالانەیە شێوەی لەزمانی ڕەشەولاخ دەچێ، لەبواری پزیشکی دا سودی لێ دەبیندرێ.

لِسان الحمل: ڕومەکێکی کێوی پزیشکییە تەمەن درێژە.

لِسان العصافِیر: جۆرە درەختێکە ◊ (لسان العصفور): جۆرە مەعکەرۆنەیەکە پارچەکانی بچوکن ومکوو زمانە چۆلەکە ومهان.

اللِّسْنُ: قسەو ئاخاوتن ◊ زمانو زاراوە ◊ دەگوترێ: (لکل قوم لِسْنٌ): هەر نەتەومو زاراوەی خۆی هەیە.

اللِّسنُ: هەرشتێك قەراخەکانی ومکوو قەراخی زمانی لێ کرابێ.

المَلْسُون: (رجل ملسون): پیاوی زمان شیرین ◊ قسە خۆشی بێ کردەوە.

لَشْلَشَ فلان: فلانکەس لەکاتی ترس ومقرەی لێ هەلگیراو نەیتوانی ئارام بگرێ، هەر هاتو چۆی بوو.

اللَّشْلَشُ: پیاوی گورج‌و گوڵو جەستە بچوك ◊ دەگوترێ: (فلان جبان لشلاش): فلانکەس ترسنۆك‌و بێ ومقرمیە.

لَشَّأَ فلان: فلانکەس دوای پلە بەرزبونەوەی نزم کرایەوە.

لاشاء الله: خودا لەناوی برد ◊ وای لێ کرد ناوی نەما هەروەکوو نەبوو بێ.

لَصِبَ الجِلْدُ باللحم لَصَباً: پێستی بە ئێسقانەوە نووسا لەبەر کزو کۆڵەواری گۆشتی پێوەنەما.

لَصِبَ الخاتم في الأصبع: هەنگوستیلەکە لەپەنجەدا جێگیر بوو، دەرنایە.

لَصِبَ السيفُ في الغمدِ: شمشێرەکە لەکالان دا ئاخێ بوو ◊ (فهو مِلْصاب).

إلْتَصَبَ الشَيْئُ: شتەکە تەنگ بوو.

اللاَّصِبَة: بیری تەنگەبەرو قوڵ ◊ (ك: لواصِب).

اللِّصْبُ: تەنگەڵانو ڕێگەی تەنگەبەری ناوکێوو کەژ ◊ (ك: لصوب ولِصَاب).

اللِّصِبُ: پیاوی ڕژدو چروك ڕەوشت ناڕەبار.

لَصَّ الشَيْئَ لَصّاً: شتەکەی دزی ◊ بەدزی کارەکەی کرد.

لَصَّ البابَ: دەرگاکەی داخست، پێوەی دا ٥ (فهو ملصوص).

لَصَّ فلان لَصَصاً ولصوصية: فلانکەس ناوشانی تەسك بوون ٥ یان ددانەکانی جوت بونو بۆشاییان تێدا نەبێندرا.

لصّت المرأةُ: نافرەتەکە ڕانی لێك نزیك بوونەوە بۆشاییان لەنێوان دا نەبوو.

لَصَّت الجبهة: ناوچاوانی تەسك بوو.

لَصِقت الشاة: مەڕەکە شاخێکی بۆ پێشەومو شاخێکی بۆ دواوە بوو ٥ (فهو أَلصّ وهي لَصّاء).

تَلَصَّصَ فلان: فلانکەس دزی کردنی دوبارەو سێبارە کردەوە ٥ یان بەنابەدڵی دزی کرد ٥ جاسوسی کرد.

اللِّصُّ: دز ٥ (ك: لصوص).

المَلَصَّة: (أرض مَلَصَّة): وڵاتێکە دزی زۆرە.

لَصَفَ الجلدُ لَصْفاً ولصوفاً: پێستی بەئێسقانەوە نووساو وشك بۆوە بەهۆی کزیو لاوازی.

لَصَفَ لونه لصوفاً ولَصِيفاً: ڕەنگی درەوشایەوە.

لَصَفَ البعيرُ لَصْفاً: حوشترەکە دڕوی خوارد ڕوەکی چقڵاوی خوارد.

اللاّصِفُ: کلی لەچاو ڕادراو.

اللَّصَفُ: درەختێکە چقڵاوی لەوڵاتانی دەوروبەری دەریای سپی ناوەڕاست گەشەدەکا، گوڵەکانی سپین.

لَصِقَ الشَيْئُ بغيره لَصَقاً ولُصُوقاً: شتەکە بەشتی ترەوە نووسا ٥ (فهو لاصِق ولصاق).

الصَقَ الشَيْئَ بالشَّيْئ: شتەکەی بەشتەکەی ترەوە نووساند.

لاصَقَه: پێوەی نووسا ٥ ئەویش بەئەمەوە نووسا.

إلْتَصَقَ به: پێوەی نووسا.

تلاصَقا: بەیەکەوە نووسان.

الإلصاق: پیتی (الإلصاق): پیتی (ب)ی یە دەگوترێ: (مررت بزيد): بەڵای زەیددا تێپەڕیم.

الإلْتِصاق: لەبواری ئەندازیاری دا جۆشخواردنو پێوەلکانی قەبارەیەکە بەقەبارەیەکی تر.

الإلْتِصاقية: (اللّغة الإلتصاقية): ئەو زمانو شێوە ئاخاوتنەیە کەبەهۆی وشەی زیادەوە پەیوەندی قسەکان ئەدا بکرێ وەکوو لوغەی ئاجەریو بۆڵۆنیو تورکی.

اللاّصوق: ئەو دەرمانو لەفافو لەزگە پزیشکییانەی دەخرێنە سەربرین.

اللَّصْقُ: دەگوترێ: (هو لَصْقی وبَلَصْقی): ئەو بەتەنیشتمەوەیە ٥

هەروا دەگوترێ: (هو بلصق الحائط): ئەو لەپەنا دیوارەکەوەیە.

اللَّصُوقُ: بەمانا (اللاّصوق)دێ.

اللَّصِيق: مرۆڤی باوك نادیار، هەڵگیراوە، پێوەلکاو پاڵدراو بۆ لای کەسێك کەباوکی ئەو نییە، بەناڕەوا خۆی پاڵ کەسێك داوە کەباوکی ئەو نییە.

جارٍ لَصِيق: جیرانی وا کەمانێ بەمانێ تۆوەبێ.

المُلْصَقُ: مرۆڤی باوك نادیار ٥ باوك نەزاندراو.

لَصْلَصَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەقاند بۆنەوەی دەری بێنێ ٥ دەگوترێ: (لَصْلَصَ الضِرس من الفم): ددانەکەی لەقاند بۆنەوەی دەری بێنێ.

لَصْلَصَ: زۆری بەملاو بەولای خۆی دا ڕوانی.

اللَّطْلاَضُ: چاوساغی شارمزاو لێهاتوو لەڕێ نیشان دان دا.

لَطَمَهُ لَطْماً: توندو تیژی لەگەڵ نواند، زۆری ئیلحاح لێ کرد.

لَطَا بالشَّيْءِ لَطْئاً: بەشتەکەوە نووسا ٥ دەگوترێ: (لَطَأ بالأرض): بەزەوییەکەوە نووسا.

لَطَأ فلاناً بالعصا: بەگۆچان لەفلانی دا.

لَطِئَ بالأرض لطءاً: بەزەوییەکەوە نووسا.

لِطِئت لِسَانُهُ: زوبانی وشك بوو.

اللاّطِئة: برینێك ئەوەندە قوڵ بێ بگاتە تۆپکڵەتەنکەی سەر نێسقان ٥ کلاوی بچوك.

لَطَّ الشَّيْءُ لَطْئاً: شتەکە خراپ بوو، تێکچوو، کەڵکی نەما.

لَطَّ فلاناً أو الشَّيْءَ: بەبەری دەستی لەفلانەکەسی دا، شەپلاغەی لەفلان دا ٥ یان بەشەپکەی دار لەفلانەکەسی دا.

لَطَّ فلاناً بحجر: بەردی لەفلانەکەس گرت.

لَطَّ الأمْرُ فلاناً: کارەکە لەسەر فلانەکەس زۆر گران ٥ دەگوترێ: (لَطَّهُ الحَمْلُ): کۆڵەکە ماندوی کرد ٥ بەڵایەوە گران بوو.

تلاطَّتْ القَومُ: خەڵکەکە شەڕە شمشێریان کرد ٥ بەشمشێر لەیەکیان دا ٥ یان بەمستەکۆڵەو شەپازلە کەوتنەو وێزەی یەکتری.

تلاطَّتْ الموجُ: شەپۆلەکان تێکیانەوە هاویشت.

المَلاَطِئُ: شوێنی جەستەکە زەبری لێ دەدرێو بەو هۆیەوە ئازاری لێ پەیدا دەبێ.

لَطَخَهُ بكذا لَطْخاً: نەوەی تێهەڵسو ٥ دەگوترێ: (لَطَخَ ثَوْبَهُ بالمداد وغيره): پۆشاکەکەی بەمەرەکەب ڕەنگ کرد.

لَطَخَ فلاناً بسوء: بوختانی بۆ فلانکەس کرد.

لَطَخْتُ فلاناً بأمر قبيح: فلانکەسم تاوانبار کرد بەکارێکی ناشیرین، کاری ناشیرینم پاڵ دا.

لَطْخُهُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (لَطَخَهُ)دێ.

تَلَطَّخَ الشَّيْئ بكذا: شتەکە بەوە پیس بوو.

تَلَطَّخَ فلان بأمر قبيح: فلانکەس بەکارێکی ناشیرینەوە تۆمەتبار کرا ◊ کاری ناشیرینی پاڵ درا.

اللَّطْخُ: شتی کەم لەهەرشتێك بێ ◊ دەگوترێ: (في السماء لَطْخٌ من السحاب): کەمێك هەور بەئاسمانەوە هەیە ◊ (سمعت لَطْخاً من الخبر): کەمێکم لەهەواڵەکە بیست ◊ هەروا وشەی (اللَّطْخُ) ناوە بۆ مرۆڤی ئەحمەق و گێل.

اللَّطِخُ: خواردنی پیس (پیسخۆر) ◊ هەرشتێك شتی تری تێهەڵسورێ.

اللُّطْخَةُ: دەگوترێ: (رجلٌ لُطخَةٌ): پیاوێکی ئەحمەق و گێلە خێرو بێری تێدا نییە.

اللَّطِيخُ: ئەحمەق و گێل.

اللَّطُوخ: ئەوەی لەشتی تر هەڵدەسورێ و ڕەنگی دەگۆڕێ.

لَطَسَهُ لَطْساً: بەتەختە دارێکی پان لێی دا، بەشتێکی پان لێی دا، چەپەوانەی پێ کێشا ◊ مستە کۆڵەی لێ دا.

لَطَسَ فلاناً بالحجر: بەردی بەفلان دادا ◊ (لَطَسَ الحجر بالحجر): بەردی بەبەرد کێشا بۆ ئەوە بیشکێنێ.

لَطَسَ الشَّيْئ: شتەکەی وردو هار کرد ◊ شتەکەی پان و پلیش کردەوە.

لاَطَسَهُ: تێی هەڵسو ◊ پێی ڕەنگ کرد.

تلاطست الأمواج: شەپۆلەکان تێکیانەوە هاویشت.

المِلْطَاسُ: کوین، پێك، چەکوچی گەورە بۆ شکاندنی بەرد ◊ بەردی گەورە بۆ هاڕینی دانەوێڵە ◊ بەرداش.

لَطَّ الامر وغيره لَطّاً: خەریکی کارەکە بوو خۆی پێوە گرت.

لطّ بفلان: کەوتە گەڵ فلان.

لَطَّ الشَّيْئَ: شتەکەی شاردەوە داپۆشی ◊ دەگوترێ: (لَطَّ عليه): لێی شاردەوە.

لطّ الحَقَّ بالباطل: حەقی بەتاڵی تێکەڵاو بەیەك کرد.

لَطَّ عنه الخَبَرَ: هەواڵەی لێ شاردەوە.

لَطَّ عليه الخَبَرَ: هەواڵەکەی لێ شاردەوەو هەواڵێکی تری پێدا.

لَطَّ السِّتْرَ أو الحجابَ: پەردەکەی دادایەوە، ڕووپۆشی دادایەوە.

لَطَّ حقَّهُ وعن حقه: ئینکاریی مافی ئەوی کرد، دانی بەمافی ئەودانەنا.

لَطَّ البابَ: دەرگاکەی داخست.

لَطَّ الشَيْئَ: شتەکەی پێوە لکاند.

لَطَّ فلاناً بالعصا: بەگۆچان لەفلانکەسی دا.

لَطَّ فلان لَطَطاً: فلانکەس دندانی کەوتن یان دندانەکانی داخوران و بنەکەیان ماوە ◊ (فهو ألط).

ألَطَّ الرجلُ: پیاوەکە توندو تیژ بوو لەکارەکەدا.

ألطَّ الأمْرَ عليه: کارەکەی لێ شاردەوە.

ألَطَّ القَبْرَ: گۆڕەکەی بەزەویيەوە تەخت کرد.

ألَطَّ فلاناً: یارمەتی فلانکەسی دا، پشتگیری کرد.

إلْتَطَّت المرأة: ئافرەتەکە خۆی داپۆشی.

ألتَطَّتِ المرأةُ بالمسك: ئافرەتەکە بۆنی میسکی لەخۆدا.

تَلَطَّطَ حَقَّهُ: ئینکاری مافی فلانی کرد ◊ دەشگوترێ: (تَلَطّى حَقَّهُ): بۆنەوەی پیتی (ط) سێ جار بەبەنایەکەوە نەیەن.

اللاّط: پیس.

المِلْطاط: سەرانسەری کێو ◊ قەراخی کێو ◊ ئاش ◊ چەقەنەی ئاش ◊ لێواری شیو ◊ قەراخو دەریا ◊ یان رێگا بەقەراخ دەریادا ◊ بەربێلای خانوو ◊ مالەی سواخکردنو گەچکاریی ◊ بریتیکە بگاتە مۆخی سەر.

لَطَعَ الشَيْئَ لَطْعاً: شتەکەی لستەوە، خواردی ◊ (فهو لاطع ولطّاع).

لَطَعَ الكلبُ أو الذئبُ الماءَ: سەگەکە یان گورگەکە ئاوی خواردەوە.

لَطَعَ فلاناً: شەقی لەپاشەوەی فلانکەس هەڵدا.

لَطَعَ فلاناً بالعصا: بەگۆچان لەفلانکەسی دا.

لَطَعَ عينه: مستەکۆڵەی لەچاوی دا.

لَطِعَتِ الأسْنانُ لَطَعاً: دندانەکانی داخوران و بنەکەیان ماوە.

لَطِعَت شفة الزبي: دیوی ناوەوەی لێوی ڕەش پێستەکە (قولە ڕەشەکە) سپی دەنوێنێ ◊ (فهو ألطَعُ وهي لَطعاء).

لَطِعَ الشَيْئُ: شتەکە کزو لاواز بوو.

لطَعَ الشَيْئَ لطعاً: شتەکەی لستەوە، خواردی.

لَطَعَ فلاناً: شەقی لەپاشەوەی فلانکەس هەڵدا.

إلْتَطَعَ الشَيْئَ: شتەکەی لستەوە، خواردی ◊ دەگوترێ: (إلتطعَ ما في الإناء): هەر چی لەقاپەکەدا بوو خواردی.

اللَطْعُ: مەڵاشو ◊ (ك: ألطاع).

اللُطَعُ: (رجل لُطَعٌ): پیاوی خۆپڕی و

هیچو پوچو دڵ پیس.

اللُّطْعَةُ: سپیایی کرمی لۆکەیە لەسەر بەری پەلکە گەڵا رۆی دەکا.

لَطَفَ بِهِ وَلَهُ لُطْفاً وَلَطَفاً: لەگەڵی دا هێواش‌و لەسەرە خۆ بوو ◊ دەگوترێ: (هو لطيف بهذا الأمر): شارەزاو لەسەرەخۆیە بۆ بەڕێوەبردنی ئەم کارە.

لَطُفَ الشَّيْءُ لُطْفاً وَلَطَافَةً: شتەکە ناسک‌و جوان‌و لەسەرە خۆ بوو ◊ تەنک‌و نەرم بوو پێچەوانەی ئەستورو خەستی ◊ دەگوترێ: (أهواء جسم لطيف): هەوا قەبارەیەکی نەرم‌و شلە ◊ (فتاة ذات خلق لطيف): کچێکی ڕەوشت جوان‌و لەسەرە خۆیە ◊ (لَطُفَ عنه) لەو بچوکتر بوو ◊ (فهو لطيف).

اَلْطَفَ لَهُ فِي القَوْلِ: پرسیاری لەسەرەخۆی ئاراستەکرد.

اَلْطَفَ فلاناً بِكذا: دیاری دا بەفلان، جاکەی لەگەڵ فلان کرد بەفلان کردەوە.

اَلْطَفَ الشَّيْءَ بِجنبِهِ: شتەکەی بەتەنیشتیەوە لکاند.

لاَطَفَهُ: جاکەی لەگەڵ دا کرد ◊ لەگەڵی هێدی‌و هێمن بوو.

لَطَّفَ الكتابَ: کتێبەکەی سوک‌و ئاسان کرد شوێنە گرانەکانی ڕون کردنەوە.

تلاطَفَ القَومُ: خەڵکەکە جاکەیان لەگەڵ یەکتر کرد.

تلاطَفَ القَومُ في الأمر: خەڵکەکە لەکارەکەدا لەگەڵ یەکتر هێدی‌و لەسەرە خۆ بوون.

تَلَطَّفَ للأمر: بۆکارەکە هێدی‌و لەسەرە خۆ بوو.

تَلَطَّفَ بفلان: لەگەڵ فلان دا بەهێدی‌و لەسەرەخۆ جوڵایەوە فێڵی لێ کرد بۆئەوەی نهێنیەکانی لێ دەربێنێ.

تَلَطَّفَ فلان: فلانکەس خوشوع‌و ترسی پێوە دیاربوو، بەئەدەب‌و خوشوعەوە جوڵایەوە.

اسْتَلْطَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی لەخۆی نزیك کردەوە، بەتەنیشتی خۆیەوە نوساند ◊ بەنەرم‌و نیان‌و جوان‌و ناسکی لەقەڵەم دا.

اللُّطْفُ: هێدی و هێمنی، دیاری، دەگوترێ: (أهدى اليه لطفاً): دیاریەکی پێشکەش کرد ◊ دەشگوترێ: (هؤلاء لطف فلان): ئەوانە هاوەڵ‌و هەواداری فلانکەسن.

اللُّطْفُ: لوتف لەلایەن خوداوە توفیقدان‌و پاراستنی بەندەکانییەتی لەتێشکان‌و هەڵخلیسکان.

اللُّطْفُ في العمل: بەهێدی‌و لەسەرە خۆیی ئەنجامدانی کار.

اللُّطْفَةُ: دیاری.

اللَّطِیف: یەکێکە لەناوە جوانەکانی پەروەردگار ◊ چاکەو ڕەحم‌و بەزەیی خودایە بۆ بەندەکانی ◊ زانا بەنهێنی روداو وردەکارییەکان ◊ هەروا ناوە بۆ کەلامێك ماناکەی رون‌و ئاشکرا نەبێ ◊ قەبارەیەك ڕەقی‌و پتەوی تێدانەبێ ◊ (الجنس اللطیف): مەبەست لێی ڕەگەزی ئافرەتە.

اللَّطِیفَةُ: مێینەی (اللَّطِیف) ◊ ناوە بۆ قسەی ناسك‌و عەنتیکە ◊ (جاریة لطیفة الخصر): کچۆلەیەکی قەدباریکە.

اللَّواطِف من الأضلاع: ئەو پەراسوانەی بەلای سنگەوەن.

لَطَمَهُ: شەبلاغەی لەکولمی دا، بەلا ڕومەتی کێشا ◊ بەبەری دەستی لێی دا ◊ دەگوترێ: (لطمت المرأة وجهها): ئافرەتەکە بەدەم‌و چاوی خۆی کێشا.

لَطَمَ الشَّیْئَ بالشَّیْئِ: شتەکەی بەشتەکەوە نووساند، شتەکەی تێکەلاوی شتەکە کرد.

لاطَمَهُ ملاطمة: ئەو دوکەسە چەپەوانەیان لەیەکتر دا، مشتەکۆلەیان ئاڕاستەی ڕوخساری یەکتر کرد.

لَطْمَهُ: زۆری مستەکۆلە لێدان ◊ (فهو مُلَطِّمٌ).

لَطَّمَ الکتاب: کتێبەکەی تەواو کرد.

إلتطمت الأمواج: شەپۆلەکان لێکیان دا.

الْتَطَمَ القومُ: خەڵکەکە بەمستەکۆلە لێکیان دا.

تلاطمت الامواجُ: شەپۆلەکان لێکیان دا.

تلاطَمَ القومُ: خەڵکەکە بەمستەکۆلە لێکیان دا.

تَلَطَّمَ وجهُهُ: دەم‌و چاوی تۆزاوی بوون.

اللَّطِیمُ: بەمستەکۆلە لێدراو ◊ کەسێك منداڵ بێ‌و باوك‌و دایکی بمرن‌و هەتیو بێ ◊ ئەسپی نۆیەم لەئەسپەکانی ناو حەلەبەی پێشبڕکێ.

اللَّطِیمَةُ: قوتوی میسك ◊ دەگوترێ: (فاحت اللطیمة) یان دەگوترێ: (کأن فاها لطیمة تاجر) ◊ هەروا وشەی (اللَّطِیمة): ناوە بۆ کاروانی بازرگانی کە بارەکانیان میسك‌و ئاوریشم‌و کاڵای لەو جۆرە بێ ◊ (ك: لطائم).

المُلْطِّمُ: خوێڕی‌و خاڵی لەڕەوشتی بەرز.

المَلْطَمُ: کولم، روومەت ◊ (مَلْطِمُ البحر): ئەو شوێنەی دەریاکە شەپۆلەکانی

تێدا دەشکێنەوە ◊ (ك: مَلاطِم).

لَطَا لَطْواً: پەنای بردە بەر ئەشکەوتو بن بەردو پەناگای کێو.

لَطَى لَطْياً: بەزەویيەکەوە نووساو جێی نەهێشت.

تَلَطَّى على العدوّ: چاوەڕوانی پێشەتای دوژمنی کرد.

اللَّطَاةُ: زەوی ◊ شوێن ◊ ناوچاوان یان ناوەڕاستی ناوچاوان ◊ دەگوترێ: (بَيَّضَ الله لطاتك): خودا ناوچاوانت سپی و درەوشاوە بکا ◊ دزو جەردە کەلێتەوە نزیک بن ◊ بارگرانی و قورسایی ◊ دەگوترێ: (ألقى عليه لطاته): قورسایی خۆی خستە سەر ◊ هەروا دەگوترێ: (ألقى لطاته وبلطاته): لەوشوێنە جێگیر بوو نەڕۆیی جێی نەهێشت ◊ هەروا دەگوترێ: (فلان لايعرف قِطاته من لطاتِه): فلانکەس پاش و پێشی خۆی نازانێ، ئەحمەق و گێلە.

اللُّطَاةُ: دزو جەردە کەلێت نزیک ببنەوە.

المِلْطى والمِلْطاءُ والمِلْطاةُ: نەو پەردە تەنکەی نێوان ئێسقانی کارێزەی سەرو گۆشتەکەیەتی.

لَظَّ بِهِ لَظّاً: لەگەڵی کەوتو لێی جیانەبوەوە.

لَظَّ عليه: پێکێشی لێ کرد.

لَظَّ فلانٌ: فلانکەس ی دەرکرد ◊ (فهو لاظٌ ومِلْظاظ).

اَلَظَّ به: بەمانا (لَظَّ)دێ ◊ لەحەدیس دا هاتووە دەفەرموێ: (أَلِظّوا بياذاالجلال والإكرام): خۆ بەخوێندنی دوعاو پاڕانەوەی (یا ذاالجلال والإكرام) بگرن و هەمیشە ئەم ڕستەیە بڵێن و بڵێینەوە.

ألظَّ بالمكان: لەشوێنەکە جێگیر بوو ◊ (ألظَّ بفلان): لەگەڵ فلانکەس کەوتو لێی جیابوونەوە.

أَلَظَّ المَطَرُ: بارانەکە بەردەوام بوو.

لاظَّ في الحرب ملاظَّةً ولظاظاً: بەردەوام بوو لەسەر شەڕو وازی لێ نەهێنا.

تلاظّوا في الحرب: سوارەکان یەکتریان ڕاونا یەکتریان هێناو برد.

تَلَظَّظَتِ الحَيةُ: مارەکە لەبەر زۆر رق هەڵسانی سەری خۆی باداو سەری خۆی هێناو برد.

اللَّظُّ: پیاوی وشکە تەبیاتو تووندڕەو.

المِلْظاظُ: بەمانا (المِلْحاحُ)دێ ◊ واتە کەسێک زۆر پێکێشی و ئیلحاح بکا بۆ شت ◊ (رجل مِلْظاظ): پیاوێکە تەنگە تاو کراوە.

المَلَظُّ: تەنگە تاو.

المُلِظَّةُ: نامەی پێکێشی و زۆر ئیلحاح تێداکردن.

لَطْلَطَتِ الحيّةُ رأسها: مارەکە لەرق هەڵساوی‌و تورەیی زۆر سەری باداو سەری هەڵسوڕاند.

تَلَطْلَطَتِ الحيّةُ رأسَها: مارەکە لەرق هەڵساوی خۆی سەری هەڵسوڕاند.

اللَّطْلاظُ: پیاوی توند تەبیات‌و توند ڕەو ٥ زمان ڕەوان‌و قسەزان ٥ دەشگوتریٰ: (یوم لطلاظ): ڕۆژێکی گەرمە.

لَظِيت النارُ: ئاگرەکە بڵێسەی دا.

لَظَىٰ النارُ: ئاگرەکە هەڵگیرسا، بڵێسەی دا.

إلتظّ فلان: فلانکەس رقی هەڵساو ومکوو پشکۆ ئاگر سور هەڵگەڕا.

تَلَظّتِ النارُ: ئاگرەکە هەڵگیرسا بڵێسەی کرد ٥ دەشگوتریٰ: (تَلَظِی الجَرُّ وتَلَظّت المفازَةُ وتَلَظّى فلان على فلان).

اللَّظى: بڵێسەی ئاگر بەبێ دوکەڵ.

لَظى: ناوێکە لەناوەکانی دۆزەخ‌و (دو بزوێنی ناچنە سەر) هەمیشە دەبێ بێ تەنوین بێ.

لَعِبَ الصَّبِيّ لَعْباً: منداڵەکە لیك لەدەمی هاتە خوار.

لَعِبَ لَعِباً ولِعْباً: منداڵەکە یاری کرد ٥ پیاوەکە کاری بێ سوودی کرد.

لَعِبَ بالشَّيْءِ: یاری بەشتەکە کرد.

لَعِبَ في الدين: ئایینی کردە گاڵتەو گرنگی پێ نەدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَذَرِ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَعِبًا وَلَهْوًا﴾.

لَعِبَت بهم الهمومُ: خەمو خەفەت تێکی دان یاری پێکردن سەری لێ شێواندن.

لعِبَتِ الريحُ بالمنزل: ڕەشەباکە مەنزڵو نشینگەکەی سڕیەوە ٥ کوێری کردەوەو ئاسەواری نەهێشت.

أَلْعَبَ الصَّبِيَ: منداڵەکەی والێ کرد یاری بکا ٥ شتێکی وای بۆ هێنا یاری پێ بکا.

لاعَبَهُ مُلاعَبَةً ولِعاباً: یاری لەگەڵ دا کرد.

لَعَّبَ الرَّجُلُ: بەمانا (لَعِبَ)دێ.

لَعَّبَ القِرَدَ ونحوه: یاری بەمەیمونەکە کرد ٥ هەڵی پەڕاند.

تَلَعَّبَ فلان: فلانکەس جار دواجار یاری کرد ٥ دەگوترێ: ((تَلَعَبَت بهم الهمومُ).

الأُلْعُبان: کەسێك زۆر یاریی بکا ٥ فێڵ زان‌و بەپێچ‌و پەنا.

الأُلْعُوبَةُ: یاریی ٥ دەگوترێ: (بینهم العوبة) ٥ (وهذه ألعوبة حسنة).

التِّلْعَابُ: کەسێك زۆر یاریی بکا.

التَّلْعَابُ: بەمانا (التِّلْعابُ)دێ.

التَّلْعَابَةُ: بەمانا (التِّلْعابُ)دێ.

اللُّعَـابُ: تـف ٥ (لعـاب النحـل): هەنگوینی هەنگ ٥ (لَعابُ الحَيَّة): ژەهری مار ٥ (لُعابُ الشمس): ئەو تارمایيەیە کەلەکاتی گەرمادا دێتە بەرچاو وەکوو تەونی جڵجاڵۆکە لەئاسمانەوە دێتە خوار ٥ دەگوترێ: (سال لُعاب الشمس): تیشکی خۆرو گەرمییەکەی هاتە خوار بۆسەر زەوی.

اللُّعْبَـةُ: هەرشتێك یاریی پێ بکرێ وەکوو دامەو دۆمینەو سێ ڕسکێنو نۆڕسکێنو شتی وا ٥ ئەحمەقو گێل کە گاڵتەجی کەسانی دیکەبێ ٥ دەگوترێ: (رجل لُعْبَة): پیاوێکە خەڵك گاڵتەی پێ دەکەن ٥ نۆرە یاریی ٥ دەگوترێ: (لِمَن اللُّعْبَةُ؟): سەرەیاری کێیە؟ ٥ یان دەگوترێ: (فَرَغ من لعبته): لەنۆرە یاریيەکەی خۆی بۆوە.

اللُّعَبَةُ: کەسێك زۆر یاریی بکا.

اللُّعَـابُ: بەمانا (اللُّعْبَـةُ)دێ ٥ هەر ئاژەڵو گیانلەبەرێك پیشەی هەڵپەڕینو سەمابێ وەکوو مەیمون.

اللُّعُـوبُ (إمـرأة لَعُـوب): ئافرەتێکی دەلاڵو لارو لەنجەکەرو سوعبەتچی ٥ (ك: لعائب).

المُلاعِـبُ: (ملاعِـب ظلـه): باڵندەیەکە لەسارا یاریی لەگەڵ سێبەری خۆی دەکا ٥ بڕوانە مادەی (القِرلّی).

المَلْعَبُ: یاریگا ٥ (ك: ملاعب).

ملاعِـب الريـاح: ئەو شوێنانەی بایان لێوە دێ ٥ دەشگوترێ: (ترکته في ملاعب الجن): لەشوێنێکی نادیار جێم هێشت ٥ کەس نازانێ لەکوێیە.

المِلْعَبَةُ: کراسی بێقۆڵ منداڵ یاری پێوە دەکا ٥ (فانیلەو شۆرت).

لَعْـثَمَ في الأمـر: لەکارەکە وەستا ٥ هەڵوێستەی لەسەر کردو لێی وردبۆوە ٥ بەهێواشی ئەنجامی دا.

لَعَـجَ الـضربُ فلانـاً: لێدانەکە ئازاری بەفلانکەس گەیاند ٥ پێستی سوتاند.

لَعَجَ الحُبّ والشوقُ فؤاده: سۆزو دڵداری دڵی فلانکەسی پرژاند.

لَعَجَ الهَـمُّ في الـصدر: خەم لەدەروونی دا تێکیانەوە هاویشت.

العَجَ النار في الحَطَبِ: ئاگری لەدارەکان بەردا ٥ ئاگرەکەی داگیرساند.

لاَعَجَهُ الأمْـرُ: کارەکەی لەسەر قورس بوو ٥ توشی دڵەڕاوکێی کرد.

العَـجَ الرجـلُ: پیاوەکە بەهۆی خەمو خەفەتەوە نەخۆش کەوت.

اللاّعِجُ: عیشقو سۆزی سوتێنەری ناو

دەروون ٥ دەگوترێ: (هَمٌّ لاعِج): خەمو خەفەتێکە دڵ دەسوتێنێ ٥ دەشگوترێ: (بە لاعِج الهَوی ولواعجە): کاریگەری سۆزی دڵداریو عیشقی پێوە دیارە.

لَعَسَهُ لَعْساً: گەستی.

لَعِست الشَّفَةُ: لێومکە دیوی ناوەوەی ڕش هەڵگەڕا بوو کەئەم جۆرە لێوە لای عەرەب پەسەندەو بەجوانی دەزانن ٥ (فهي لَعْساءُ).

لَعِسَت النَباةُ: گیاو گژمکە پڕو چڕ بووتێکهاڵاو بەهۆی تیر ئاوبیەو ڕەش هەڵگەڕا.

تَلَعَّسَ فلان: فلانکەس خواردنی خێرا خێراو بەهەڵپە بوو.

اللَّعَسُ: ڕەشییەکە بەدیوی ناوەوەی لێومیە.

اللُّعْسَة: ڕەنگی ڕەش ٥ دەگوترێ: (فِي شَفَتَيْها لُعَسَةٌ): دیوی ناوەوەی لێوی ڕەشایی هەیە.

اللَّعُوسُ: دەگوترێ: (ماذقت لَعُوساً): هیچ شتێکم نەچەشتووە.

اللَّعْوَسُ: زۆر خۆرو چڵێس، هەڵپەکەر بۆ خواردن هەروا ناوە بۆ گورگ چونکە ئەو درندەیە چڵێسو بەهەڵپەیە کەدەکەوێتە ناو مێگەڵو شتی واوە هەوڵ دەدا زۆر ترین خەسار بداو ئازەڵ بخنکێنێ ٥ (ك: لَعَاوِس).

اللَّعْوسُ: (لَحْمٌ مَلْعوسٌ): گۆشتی سوری نەکوڵاو.

لَعَصَ علينا لَعَصاً: شتەکەی گرانو ئەستەم کرد لەسەرمان چڵێس بوو لەخواردنو خواردنەوە دا ٥ (فهو لَعِصٌ).

تَلَعَّصَ: بەمانا (لَعِصَ)دێ.

لَعَطَهُ بالنار لَعْطاً: پانەو پان ملی داخ کرد، دەگوترێ: (لَعَطَ الشاةَ): ملی مەڕەکەی داخ کرد.

لَعَطَ فلاناً بحقه: مافی فلانی پاش خست خستیە ژێر لێومەوە.

مَرٌّ لاعِطٌ: ڕۆیی بەشێوەی دژە هەڵوێستو خۆی خستە پەنا دیوار یان پەناکێو.

اَلْعَطَ فلان: فلانکەس بەبناری کێومکەدا ڕۆیی.

اللَّعْطُ: تاکی (الأَلْعَاط) کە بریتییە لەو هێلانەی حەبەشەییەکان لەسەر ڕوخساری خۆیان دروستی دەکەن.

اللُّعْطُ: شوێنی بناغەی خانوو یان بناری کێو ٥ دەگوترێ: (مَشَى فِي لُعْطِ الجبل) ٥ (ك: ألعاط).

اللُّعْظاءُ: مەڕێك كه دەوران دەوری ملی ڕەش بێو باقی جەستەی سپی بێ.

اللُّعْطَـةُ: ڕەشـایی کـە سـوری تێکـەڵ بووبـێ ٥ دەگـوترێ: (بوَجْهـهِ لَعُطَـة كلعطـة الـصقر) روخـساری ڕەشـی مەیلەو سوری پێوە یـە وەکوو ئـەو شـێوە ڕەش‌و سـورەی بەروخـساری بازەوەیە ٥ هەروا هێڵێکی رەش یـان زەرد ئـافرەت لەرومـەتی خـۆی دروسـتی دەکـا بـۆ خۆرازاندنـەوە ٥ ڕەشـاییەکە بـەدەوران دەوری گەردنی مەڕەوەیە ٥ ملەوانکە.

لَـعْ: وشـەیەکە ئاڕاسـتەی مرۆڤـی هەڵەنگوتو دەکرێ.

ألَعَّـتِ الأرضُ: زەوییەکـە روەکـی هیندوبای رواند.

تَلَقى العَسَلُ: هەنگوینە کە پارچەیەکی لـێ هەڵدەبری لەبـەر لینجییەکـەی شـۆڕابەکەی درێـژ دەبێتـەوەو لێـك نابێتەوە ٥ (تَلَقّى اللَّعَاعَ): هیندوبای خوارد.

اللُّعَاعَةُ: تاکی (اللَّعَاع)ە ٥ لەحەدیس دا هـاتووە (إنمـا الـدنيا سـاعة، ومتاعهـا لعاعـة): دونیـا سـاتێکەو کاڵاکـانی تەمـەن کـورتن‌و وەکـوو روەکـی هینـدوبا وایـە ٥ بـەرماوەی کـەم لەهەرشتێك بـێ ٥ دەگوترێ: (بقـي في الإناء لعاعـة): بەرماوەیـەکی کـەم لەقاپەکەدا ماوە ٥ قومە ئاو.

اللَّعَاعَـةُ: کەسێك بەنـەزانی لـەحن دا دادەنـێ بـۆ گـۆرانی ٥ دەگـوترێ: (مُطْرِبُ لُعَّاعة).

اللَّعَّةُ: ئافرەتی خـان‌و مـانی داوێنپـاکی ناسـك‌و جـوان‌و قـسە خـۆش ٥ ئافرەتی رۆح سوك.

لَعِـقَ العَسَلَ ونحـوه لَعْقـاً: هەنگوینەکـەی لـستەوە، خـواردی، بـەزمانی یـان بەقامکی دەستی لستیەوە ٥ (فهو لاعِقٌ) ٥ (لعقة الـدم):چـەند هـۆزێکی عـەرەبن پێـك هـاتوون لـە (بـني مخـزوم، وعـدی وسَـهم وجمـح) ٥ ئەمانـە حوشـترێکیان سەربڕی‌و سوێند یان بۆیەکتر خـواردو خوێنەکەیـەان لـستەوە یـان دەسـتیان خـستە نـاو خوێنەکـەوە ٥ بۆیـە ئـەم ناوەیان لـێ نـراوە ٥ دەشگوترێ: (لِعِـقَ فلان أصـبَعه): فڵانکـەس قـامکی خـۆی لستەوە ٥ (واتە مرد).

لَعْـوق في عملـه: لەکارەکـەی دا پەلـەی کردو گورج‌و گۆڵ بوو.

ألعَقَـه العَـسَلَ: وای لـێ کـرد هەنگوینەکە بلێسێتەوە.

ألعقَ النَّسَّاجُ: جۆڵاکـە ریسەکەی خـاو ڕست زۆری گشت نەڕست.

لَعَّقَهُ العَسَلَ: بەمانا (ألْعَقَهُ)دێ.

التُعِقَ لَوْنُهُ: ڕەنگی گۆڕا.

اللُّعَـاقُ: پاشمـاوەی خـواردن لـەدەمی

خۆراك خۆرمكەدا ٥ دەگوترێ: (مالي فيَّ لعاق من طعامك ومن فضلك).

اللُّعْقَةُ: دەگوترێ: (في الأرض لعقة من ربيع): لەزەوی دا كەمێك تەڕایی هەیە ٥ هەروا دەگوترێ: (رجل وعقة لَعْقة) پیاوێكی ڕەوشت بەدو خوێڕییە.

اللُّعْقَةُ: شتی كەم بەئەندازەی پێوانەی كەوچكێك یان لوپچێك.

اللَّعْوَقُ: مرۆڤی كەم عەقڵ، عەقڵ سوك.

اللُّعُوقُ: هەرشتێك هەڵقورێنددرێ، بخورێتەوە بەكەوچك وەكوو دەرمانو هەنگوینو شتی وا تێشوی كەم ٥ دەگوترێ: (ما معنا الالعوق): شتێكی كەم نەبێ لەتێشو پێمان نییە.

المِلْعَقَةُ: ئامێرێكە خواردنی پێ دەكرێتە ناو دەم (كەوچك).

لَعَلَّ: پیتێكە لەو پیتانەی پێیان دەگوترێ (حرف مشبه بالفعل) بۆ ڕەجاو تەمەننناو مانای تریش دێ.

لَعْلَعَ السَّرابُ: تراویلكەكە درەوشایەوە، بریسكەی دا.

لَعْلَعَ الرعد: هەور گۆڵاندی، گرماندی.

لَعْلَعَ فلان من كل شيئ: فلانكەس لەهەموو شتێك دەرهنجێ ٥ لەهەموو شتێك توڕە دەبێ.

لَعْلَعَ العَظْمَ: ئێسقانەكەی شكاند.

تَلَعْلَعَ من الجوع: لەبرسان سكی قۆڕە قۆڕی دێ، هاواری لێ هەڵساو دەستی كرد بەپاڕانەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (تَلَعْلَعَ فلان): فلانكەس بەهۆی نەخۆشی یان ماندوبونەوە كزو لاواز بوو.

تَلَعْلَعَ في كلأ ضعيف: حوشترەكە لەلەوەڕگای كەم لەوەڕدا سەرە خولەی بوو، دەهاتو دەچوو بۆئەوەی شتێكی دەست بكەوێ.

تَلَعْلَعَ السرابُ: تراویلكەكە درەوشایەوە.

تَلَعْلَعَ الكَلْبُ: سەگەكە لەتینوان زمانی دەركێشا.

تَلَعْلَعَ العسلُ: هەنگوینەكە بەهۆی لینجییەوە كەپارچەیەكی لێ هەڵگرت درێژ بۆومو لێك نەپچڕا.

اللَّعْلاَعُ: ترسنۆك.

اللَّعْلَعُ: تراویلكە ٥ گورگ ٥ درەختێكی وڵاتی حیجازە.

اللَّعْلَعَة من السراب: بریسكەی تراویلكە.

لَعْمَظَ اللَّحْمَ لَعْمَظَةً ولِعْماظاً: گۆشتەكەی لەئێسقانەكە بەددانی پێشەوەی پچڕی.

لَعْمَظَ فلان: فلانکەس جلیس و خۆرا بوو.

اللَّعْمَاظُ: کەسێك هەواڵی بێ بناغەو ناراستت پێ بڵێ.

اللَّعْمَظُ: جلیس و بەهەڵپە بۆ خواردن ٥ (ك: لَعامِظ).

اللُّعْموظ واللُّعْموظة: بەمانا (اللَّعْمظ)دێ ٥ کەسێك بەنانەسکی کار بۆیەکێکی تر بکا ٥ (ك: لعامیظ).

لعَنَه الله: خودا لەڕەحمەتی خۆی نائومێدی کرد، دووری خستەوە لەڕەحمەتی خۆی ٥ (فهو ملعون) ٥ (ك: ملاعین).

لَعَنَ فلاناً: فلانکەسی ریسوا کرد، جوێنی پێدا ٥ (فهو لاعن ولعّان).

لاعَنَ الرجل زوجته ملاعنة ولعاناً: پیاوەکە خۆی لەسزای بۆختانکردنی بەژنەکەی رزگار کرد بەهۆی لیعانەوە.

لاعَنَ الحاکم بینهما: دادوەر بڕیاری لیعانی دا لەنێوان ژن و مێردەکەدا.

لَعَّنَهُ: زۆری لەعنەت لێ کرد زۆری جوێن پێدان و ریسوای کرد.

إلْتَعَنَ القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان لەعنەتیان لەهەندێکیان کرد.

إلْتَعَنَ فلان: فلانکەس لەعنەتی لەخۆی کرد.

تلاعنا: دو مرۆڤەکە هەریەکەیان لەعنەتی لەوی تریان کرد.

تلاعن القومُ: خەڵکەکە تفو لەعنەتی یەکتریان کردو جنێویان بەیەکتر دا.

تلاعن الزوجان: ژن و مێردەکە بەشێوە لیعان راستی داوای خۆیان چەسپاندو داوای نەوی تری رەت کردەوە ٥ دەگوترێ: (فلان یتلاعن علینا): فلانکەس بەناڕەوا جنێومان پێدەداو هێرشی خراپ دەکاتە سەرمان.

تَلَعَّنَ القَوْمُ: خەڵکەکە یەکتریان تفو لەعنەت کرد.

اللِّعَن: دەگوترێ: (أمر لاعِن): ئەمە کارێکە نەفرین ئامێزە دەبێتە هۆی نەفرین کردن ٥ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (إتقوا اللاعنین): خۆ بپارێزن لەو دووشتەی کەدەبنە هۆی نەفرینی خەڵك ئەویش پیسایی کردنە لەسەر ڕێگا یان لەژێر سێبەری درەختی وەها کە خەڵك لەژێریا پشودەدەن.

اللِّعَان: لەشەریعەتی ئیسلام دا ئەوەیە مێرد چوار جار سوێند بخوا کە ڕاستگۆیە لەوەدا کەدەڵێ ژنەکەم داوێن پیسی کردوەو خیانەتی لێ کردووە جاری پێنجەم بڵێ نەفرینی

خودا لەسەرم بێ ئەگەر درۆبکەم ئەمجا ژنەکە ڕەدی بداتەوەو چوار جار سوێند بخوا کە مێردەکەی بوختانی بۆدەکاو راست ناکا لەداواکەی دا جاری پێنجەم بڵێ نەفرینی خودام لەسەر بێ ئەگەر مێردەکەم راست بکا، بەمەش ژنەکە سزای داوێن پیسی لەسەر لادەدرێو بۆ هەتا هەتایە ئەم ژنو مێردە لەیەکتر حەرام دەبنو بەهیچ شێوەیەك ناگرێنەوە بەهاوسەری یەکتری.

اللَّعْنُ: (أیت اللَّعْنَ): وشەیەکە کاتی خۆی عەرەب بۆ سڵاو کردن لەپاشاو سەرەك خێڵەکانیان بەکاریان هێناوە.

اللَّعْنَةُ: بەمانا سزا دێ ٥ دەگوترێ: (أصابته لعنة من السماء): سزای ئاسمان لێی دا ٥ (ك: لِعان ولَعَنَات).

اللُّعْنَةُ: کەسێك ئەوەندە خراپو شەڕانی بێ خەڵك تنو لەعنەتی بکا ٥ کەسێك زۆر لەعنەتو نەفرین لەخەڵك بکا.

اللُّعِينُ: شەیتان، نەفرین لێکراو ٥ داوەڵ؛ کەلەناو باخو کشتوکاڵ دا لەسەر شێوەی ئادەمیزاد هەڵدەواسرێ بۆ ترساندنو ڕەوینەوەی دڕەندە لەوباخو زەویانە بەزۆری پاڵتۆیەکی درێژ داڕێکی تێدەخرێ بۆئەوەی باڵەکانی بکرێنەوە ٥ پێشی دەگوترێ: (الفَزّاعَة) ٥ هەروا ناوە بۆ گورگ.

اللَّعْنَة: کارێك ببێتە هۆکاری نەفرین کردن لەبکەرەکەی ٥ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (إتقوا الملاعن الثلاث، التغوط علی قارعة الطریق، أوفی ظل الشجرة أو جانب النهر).

اللَّعَى ثدي الأنثى: مەمکی مێینەکە گۆڕانی بەسەردا هات گەورە بوون شیریان تێدا پەیدابوو.

الأَلْعَاءُ: جومزگەی قامکەکان.

اللاَّعِي: ئەوکەسەی لەهەموو شتێك دەترسێ.

اللاَّعِيَة: درەختۆکێکە لەبناری کێودا دەڕوێ گوڵێکی زەردی هەیە.

اللَّعَا: چڵێسو بەچەپو گوپ.

لَعاً: دەنگێکە ئاڕاستەی کەسێك دەکرێ کە هەڵەنگوتبێو توشی نەدامەتیو ناخۆشی بوبێ، دوعاکردنە بۆی بۆ ئەوەی لەچورتمەکەی ڕزگاری ببی.

اللَّعْبُ: بەدڕەوشت ٥ چڵێسی بەچەپو گوپ.

اللَّعْرَةُ: سەگ، چڵێسو بەچەپو گوپ ٥ ڕەشایی دەورو بەری گۆی مەمکی ئافرەت.

لَعْوَة الجوع: برسیایەتی زۆر کوشندەو بڕست بڕ.

كَلْبَة لَعْوَة: سەگێکە شەڕ لەسەر لاك دەکا.

لَعْوَق: بڕوانە مادەی (لَعَقَ).

اللَّعْوَقُ: بڕوانە مادەی (لَعَقَ).

لَغَبَ فلان لَغَباً ولغوباً: فلانکەس ماندوبوو ◊ (فهو لاغب).

لَغَبَ على القوم لَغْباً: خەڵکەکەی تێك بەردا ومزعی شێواندن.

لَغَبَ القومَ: قسەی ناڕاستی بۆ خەڵکەکە گێڕایەوە.

لَغِبَ لَغباً: ماندوو بوو.

الَغَبَهُ: ماندوی کرد، دەگوترێ: (أَلْغَبَ الدابة): ولاخەکەی ماندو کرد ◊ (أَلْغَبَه السَّيْرُ): ڕۆیشتن ولاخەکەی ماندو کرد.

لَغَّبَهُ السَّيْرُ: ڕۆیشتن ماندوی کرد ◊ دەگوترێ: (تَلَغَّبَتْ بهم القفار وتَلَغَّبْتُهُم القفار).

لَغَّبَ الحيوانَ: ئاژەڵەکەی ڕەتاندو دوری خستەوە تا ماندوی کرد.

لَغَّبَ الأمْرَ: سەروکاری ئیشەکەی کردو باش ئەنجامی دا لێی ماندو نەبوو لەبەرامبەری دا دەسەوەسان نەبوو.

اللَّغْبُ: قسەی پڕو پوچو بێ بنەما ◊ دەگوترێ: (أكفف عنّا لغبك): وازبێنە چیتر قسەی پڕو پوچی خۆتمان بۆمەکە ◊ هەروا ناوە بۆ گێڵو نەفامی بێ دەسەڵات ◊ گۆشت لەنێوان ددان دا.

اللَّغوبُ: مرۆڤی گێڵو نەفامو بێ دەسەڵات.

لَغَدَهُ لَغْداً: زمانە بچکۆلەی هەنگاوت، بنکی زمانی پێکا.

لَغَدَ فلاناً عَنْ حاجته: فلانکەسی لەپێداویستییەکانی مەنع کرد نەیهێشت پێیان بگا.

لَغَدَ أُذُنَهُ: گوێچکەی ڕاکێشا بۆنەوەی ڕێك بن.

لاغَدَهُ: دەستی گرتو نەیهێشت بەنامانجی خۆی بگا.

إلْتَغَدَهُ: بەمانا (لاغَدَهُ)دێ.

تَلَغَّدَ فلان: فلانکەس رقی هەڵساو تەنگەتیزە بوو.

اللُّغْدُ: گۆشتوکەی نێوان مەڵاشوو لامل ◊ (ك: ألغاد) ◊ دەگوترێ: (هو من الأوغاد ضخم الألغاد): ئەوبێ عەقڵو لامل پانە.

اللُّغْدود: بەمانا (اللُّغْدُ)دی.

اللُّغديد: بەمانا (اللُّغدود)دێ ◊ (ك: لغاديد).

لَغَزَ اليربوع أجْحَارَهُ لغْزاً: یەربوعەکە کونەکەی پێچاو پێچ هەڵکۆڵی

بۆئـەوەی کەدەڕندەیـەکی دژی خـۆی هێرشی کردەسەر لەلانەکەی دا بتوانێ خۆی رزگار بکا.

لَغَزَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەڕوخساری خۆی گـۆڕیو چەواشـەی کـرد ٥ دەگـوترێ: (لَغَزَ في كلامه).

أَلْغَزَ اليربوعُ أجحارَهُ: بەمانا (لغزها)دێ.

الْغَزَ كلامَهُ وفيه: قسەکەی خۆی پێچاو پـێچ کـرد مەبەسـتەکەی خـۆی چەواشەکرد.

ألغَزَ في يمينه: لەسوێند خواردنەکەی فێڵی کـرد، لەسـەر شـتێك سوێندی خواردو مەبەستی شتێکی تر بوو.

لاغَـزَهُ: قـسەی بـەتوێکڵو موعـەممای لەگەڵ دا کرد.

لَغَّـزَ كلامَـهُ: بـەمانا (أغَـزَهُ)دێ ٥ دەگوترێ: (لَغَّزَ في يمينه): لـە سوێند خواردنەکەی فێڵی لەکابرای سوێند بۆخوراو کرد.

الألغُـوزَةُ: مەتـەڵو موعـەمما ٥ (ك: الاغيز).

اللَّغْزُ: کونە ژیشك، کونـە مـشك، کونـە یەربوع ٥ مەتـەڵو قـسەی موعـەمما ٥ (ك: ألغاز).

اللَّغّازُ: ئەوکەسەیە بەخراپـە لەخـەڵك دەدوێو تانـەو تەشـەریان ئاڕاسـتە دەکا.

لَغْـوَسَ في الأكـل: پەلـە پـەلی کـرد لەخواردن دا، هەڵپەی کرد.

لَغْـوَسَ الطَّعـامُ: خواردنەکـە کـاڵو نەکوڵیو بوو پێنەگەیشتبوو.

اللَّغْوَسُ: کەسێکە خێرا نان بخوا پەلە پەل بکا لەخواردن دا ٥ کەسێك نـاز پـەروەردەبێو ژیـانی خـۆشو بەختـەوەر بـێ هـەروەکوو گیـاو گـژێك کەناسـك بـێو بەخۆشـی بخورێ.

لَغَـظَ القَـومُ لَغَـظاً ولغاظـاً: خەڵکەکـە کردیانە هاتو هاوارو قیڕەو هەرا کەس لەقسەیان حاڵی نەدەبوو.

لَغَظَ القط أو الحمامُ لغيظاً: کوڕ کوڕەکە (قەتێکە) یان کۆترەکە خوێنـدی (فهـو لاغِـظ) ٥ دەگوترێ: (أتيتـه قبـل لغـيظ القطا): هـاتم بۆلای پێش ئـەوەی کوڕ کـوڕە بخوێنـێ (واتـە بـەیانی زوو) ٥ هـەروا دەگـوترێ: (أتيتـه قبـل القطـا اللاغظ).

الْغَـطَ القـومُ: خەڵکەکە هـاتو هـاوارو قیڕەو هەرایان کرد.

ألْغَـطَ القطـا أو الحمـام: قەتێکـە یـان کۆترەکە خوێندی.

لَغَّطَ القومُ: خەڵکەکە هـاتو هاواریـان کرد کەس لێیان حاڵی نەبوو.

اللَّغطُ: دەنگە دەنگو قیڕەو هەرا.

لَغَفَ فلان لَغْفاً: فلانکەس ستەمی کرد ◊ چاوی تێ بڕی ◊ دەگوترێ: ((لَغَفَ الأَسَدُ): شێرەکە بەدیقەت ڕوانی چاوی لە نێچیرەکە بڕی بۆئەوەی پەلاماری بدا.

لَغَفَ الإناءَ: قاپەکەی لستەوە.

لَغِفَ ماني الإناءِ لَغْفاً: ئەوەی لەقاپەکەدا بوو لستیەوە.

لَغِفَ الطعامَ: خواردنەکەی خێرا خێرا خوارد.

اللَغْفَ فلان: بەمانا (لَغَفَ فلان)دێ.

اَلْغَفَ في السَّيْرِ: لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد ◊ بوو بە شەڕیکە دز.

اَلْغَفَ بعينه: چاوی تێ بڕی.

اَلْغَفَ على الرجل: زۆری قسەی ناشیرین بەپیاوەکە گوت.

اَلْغَفَ الصَّبِيُّ لُغْمَةً: پارویەکی خستە دەمی منداڵەکەوە.

لاغَفَهُ: هاوڕێیەتی ئەوی کرد.

لاغَفَ المرأةَ: ئافرەتەکەی ماچ کرد.

تَلَغَّفَ الطعامَ: بەچنگ خواردنی کردە دەمیەوە.

اللُّغْفَةُ: پارو ◊ دەگوترێ: (اَلْفِفْنی لُغْفَةً).

اللَّغيفُ: تایبەتمەندیی پیاوو دەستو پێوەندەکانی ◊ کەسێك دۆستایەتی لەگەڵ دزو جەردە بکاو نانو ئاویان لەگەڵ بخوا وەڵێ دزی‌و جەردەییان لەگەڵ نەکا ◊ کەسێك لەنوسراوی خەڵك شت ڕاگوێزبکاو ئاماژە بەسەر چاوەکەی نەکا.

اللَّغيفَةُ: پەڵو، حەڵوا، ئاردو ڕۆن تێکەڵ بەیەك بکرێو بکوڵێندرێ.

اللُّغْفَةُ: هۆزو بنەماڵەیەك دابو نەریتی دزییان تێدا باو بێ.

لَغْلَغَ طعامَهُ: خواردنەکەی کردە خواردنی بەپێخۆر ◊ نانی بەڕۆنو پیو و شتی وا خوارد دەگوترێ: (لَغْلَغَ ثریدَه): تێگوشاوەکەی چەور کرد، ڕۆنو بەزی تواوەی تێکەڵ کرد.

اللَّغْلَغَةُ: ئاخاوتنی ناعەرەبێ قسەو ئاخاوتنێك بەزوبانی عەرەبی نەبێ.

لَغَمَ فلان لَغْماً: هەوالی ناڕاستی دا بە هەڤاڵەکەی ◊ لەسەر چاوەی دڵنیابیەوە هەوالی بەهەڤاڵەکەی نەدا ◊ قسەی تەمو مژاوی کردن.

لَغَمَ المرأةَ: دەمی ئافرەتەکەی ماچ کرد، دەورو بەری دەمی ماچ کرد.

لَغَمَ الجملُ لُغامَهُ: حوشترەکە کەفی چاند.

لَغَمَ فلان لَغْماً: هەوالی لەشتێك دا کەلێی دڵنیا نەبوو ◊ هەوالی لەشتی نادیارو نامەعلوم دا.

لُغِمَ بالطيب: بۆنی خۆشی لەدەمو لێوی دا.

اَلْغَمَ الذهبَ وما شابَهه: جیوەو شتی وای تێکەڵ بەئاڵتونەکە کرد.

لَغَمَهُ بالطيب ونحوه: بۆنی خۆشی لەدەمو لوتی دا.

لَغَمَ المكانَ: شوێنەکەی مین ڕێژ کرد.

إلْتَغَمَ الذهَبَ ونحوه: زێڕەکەی تێکەڵ بەئاڵتون کرد.

تَلَغَّمَ القوم بالكلام: خەڵکەکە کەوتنە قسەو باسو دەم بادان.

اللِّغام: کەفی دەمی حوشتر.

اللَّغَمُ: بۆنی کەم، بۆنی خۆشی کەمو کوڕ ٥ قەصەبەی زوبان ٥ دەماری زوبان ٥ لەرزینی بەتەوژم ٥ شتێکە وەکوو صندوق وایە مادەی تەقینەوەی تێدەکرێو زێرخاك دەکرێ بۆئەوەی کەسێك بەسەریدا بڕوا بتەقێتەوە ٥ (ك: ألْغام).

اللَّغيمُ: نهێنی.

المَلْغَمُ: دەمو لوتو دەوروبەری ٥ (ك: ملاغم).

إلْغانُّ النَّبْتُ: ڕوەکەکە درێژ بوو تێکهاڵ.

الغائت الأرض: زەوی لەوەڕی زۆر بوو.

اللَّغَنُ: هەڕەتی گەنجی.

اللُّغْنُ: لایەکی ئاڵۆ کەبەسەر گەرودا دەڕوانێ.

اللُّغْنُونُ: بەمانا (اللُّغَنُ)دێ ٥ کۆتایی لوت نزیك مەڵاشو.

لَغَا في القول لَغْواً: لەقسەکردن دا هەڵەی کرد ٥ قسەی پڕو پوچی گوتن ٥ دەگوترێ: (لغا فلان لغوا) فلانکەس قسەی پڕو پوچی کردن ٥ (لغا بكذا): ئەو قسەیەی کرد.

لغا عَنْ الصواب: لەڕێگای راست لای دا.

لغا عَنْ الطريق: لەڕێگە لای دا.

لَغَا الشَّيْئَ: شتەکە پوچ بوو.

لَغِيَ في القولِ لغاً: بەمانا (لغا)دێ.

لَغِيَ بالأمر: حەزی لەئیشەکە بوو.

لِغِيَ بالشَّيْئِ: وەگری شتەکە بوو پێوە لکاو وازی لێنەهێنا لێی جیانەبوەوە.

لِغِيَ بالماء والشراب: زۆری خواردو خواردەوە تینوایەتی نەشکا، تێراو نەبوو.

لِغِيَ الطائر بصرته: باڵندەکە خوێندی.

ألغى الشَّيْئَ: شتەکەی پوچ کردەوە ٥ دەگوترێ: (ألغى القانون).

الإلغاء في النحو: ئەوەیە عەمەلی عامیل لەنەفعال القلوب دا پوچ بکەیەوە دو مەفعولەکانی مەنصوب نەکرێن، بۆ نمونە لەجیاتی ئەوەی بڵێی (علمت العلمَ نافعاً) بڵێی (العِلْمُ نافع علمت).

اللاَّغِيَة: شتێك گرنگی پێ نەدرێو سودی لێ نەبیندرێ ٥ (كلمة لاغية): قسەی پڕو پوچ ٥ (ك: اللواغي).

اللَّغا: شتێك کە ئیعتباری پێ نەکرێ ٥ گرنگی پێ نەدرێ ٥ شتێك لەبەر

بێ نەهمیەتی حیسابی بۆنەکرێ ◊ کالای بێ نرخ ◊ دەنگ.

اللَّفــة: زمــانو زاراوە کــە گــەلو نەتەوەیەك مەبەستەکانی خۆی پێ دەردەبــڕێ ◊ (ك: لُغــیً ولغــات) ◊ دەگــوترێ: (سمعــتُ لغــاتهم): گــوێم لــەجوداوازی زمــانو گفــتو گۆیــان بوو.

اللَّفْــو: قــسەیەك بــڕوای پــێ نــەکرێ، سودو قازانجی تێدا نــەبێ، وشــەیەك بــێ مەبەســت بگــوترێو لــەدەم دەرچــێ ◊ (لَغْــوُ الــیمین): ســوێندی دانەمــەزراو بــێ مەبەســت گــوتراو وەکــوو نــەو ســوێندانەی کــابرا دەیخاتــە نــاو قــسەو گفتوگۆیــەوە وەکوو (ناوەڵلا نــەرێ وەڵلا) ◊ شتی بێنرخو فرێدراو.

لَغْوَسَ: بڕوانە (لَغَسَ).

لَفَأَ العودَ لَفْــأً ولَفــاءً: شــوڕکەکەی ســپی کرد ◊ دەگوترێ: (لَفَأَ العَظْــمَ): هەنــدێ گۆشتی لەئێسقانەکە دامالّی.

لَفَأَ اللَّحْمَ عَنْ العظم: گۆشتی لەئێسقانەکە دامالّی.

لَفَأَت الريحُ السحاب عَنْ وجــه الــسماء: ڕەشــەبا هــەوری بــە ئاسمانــەوە نەهێــشت هــەمووی ڕامــالّی دەشگوترێ: (لَفَأَت الريحُ الثّرابَ عَنْ وجــه الأرض): ڕەشــەبا تــەپو تــۆزی لەسەر زەوی ڕامالّی.

لَفَأَ فلاناً: غەیبەتی فلانکەسی کرد ◊ هیچ ڕێــزو نرخێکــی پێــوە نەهێــشت، فلانکەسی لەویستی خۆی لاداو ژیوانی کردەوە.

لَفَأَ فلاناً حقه: مافی فلانکەسی دا، هــەموو مافــو بەشی خۆی پێدا ◊ لــەمافی کــەم کردەوە هەمووی نەدایە.

لَفَأَ فلاناً بالعــصا: بەگۆچان لەفلانکەسی دا.

لَفِيَ الشَّيْئُ لَفَأً: شتەکە مایەوە.

ألْفَأَ الشَّيْئ: شتەکەی هێشتەوە.

إلْتَفَأَ العودَ: شوڕکە دارەکەی سپی کرد تووێکڵەکەی لــێ دامالّی.

اللَّفــاءُ: شــتی کــەم ◊ ئەوەیــە کــەمتر لەمافی خۆی.

اللَّفْأةُ: پارچە گۆشت ◊ کوتە گۆشت.

اللَّفينة: نەرمە گۆشت بــەبێ ئێسقان ◊ (ك: لفايا).

لَفَــتَ الــشَّيْئ لَفْتــاً: شــتەکەی لــول دا بەڕاســتو چــەپ دا بــای دا بــەم لاو بــەولای دادا ◊ دەگــوترێ: (أخــذ بعنقــه فلفَتَهُ): ملی گرتو بای دا.

لفت فلاناً عَنْ الشَّيْئ: فلانکەسی لەشتەکە لادا.

لفت رداءُ عُنُقه: جاکی عەباکەی هەڵدایەو بۆسەر شانو ملی.

لَفَتَ الكلامَ: قسەکەی لەزمانی عەرەبی لادا بۆسەر زمانی ناعەرەبی.

لَفَتَ الشَّيْئَ: شتەکەی تێک هەڵدا وەکوو چۆن ئاردو ڕۆن تێک هەڵدەدرێ ٥ دەگوترێ: (لَفَتَ الدقيق بالسمن): ئاردی تێکەڵاوی ڕۆن کرد.

لَفَتَ الراعي الماشية: شوانەکە کوێرانە لەئاژەڵەکانی داو لێدانەکەی ئاڕاستەی ئاژەڵێکی تایبەتی نەکرد ٥ زەبرەکەی هاوێشت بۆ هەموانیانو مەبەستی نەبوو ڕێی کامەیان دەکەوێ.

لَفَتَ الريش على السهم: پەڕەکەی کێزری لەتێرەکە شەتەك دا.

لَفَتَ الكلامَ: قسەی فڕێ داو مەبەستی نەبوو کێ دەگرێتەوە کێ پێی خۆشەو کێ پێی ناخۆشە.

لَفَتَ اللحاءَ عَنْ العود: تۆپکڵەکەی لەشوڕکە کردەوە.

لَفَتَ الشَّيْئَ: شتەکەی فڕێ دایە تەنیشتی خۆی.

لَفَتَ فلاناً بالشَّيْئ: شتەکەی ڕادەستی فلان کرد.

لِفِتَ الرجلُ: پیاوەکە گێڵو نەحمەق بوو ٥ بەدەستی چەپی کاری کرد نەك بەدەستی ڕاستی ٥ پیاوەکە دەستو مەچەکی بەهێزو پتەو بون دەستی بگاتە هەرشتێك بای دەداو خواری دەکاتەوە.

لِفِتَ التيسُ: نێریە قەرەکە شاخەکانی خوارو خێچ بون ٥ (فهو أَلفت وهي لفناء).

لَفَّتَ الشَّيْئَ: شتەکەی خوار کردەوە ٥ بای دا.

إلْتَفَتَ الى الشَّيْئ: ڕوی وەرگێڕا بۆلای شتەکە ٥ دەشگوترێ: (إلْتفت بوجهه يمنه أو يسره): ڕوی خۆی وەرگێڕا بەلای ڕاست دا یان بەلای چەپ دا.

إلتَفت عنه: ڕوی لێ وەرگێڕا.

تَلَفَّت الى الشَّيْئ: بەمانا (إلتفت)دێ.

اللاَّفِتة: دروشم، لەوحەیەکە لەدار یان شتی تر یان پارچە قوماشێکە ناوێك یان هەڵوێستێکی لەسەر دەنووسرێ بۆنەوەی سەرنجی لێ بدرێ ٥ (ك: لوافت).

اللَّفْتُ: ڕوەکێکی کشتوکاڵییە، بەکاڵی و بەکوڵاوی دەخورێ ٥ قەراخو تەنیشتی شت ٥ دەگوترێ: (ولا تلفت لِفْتَ فلان): مەڕوانە بۆ دەوروبەری فلان ٥ هەروا وشەی (اللَّفت): ناوە بۆ ئافرەتی گێل ٥ بۆمانگا.

اللَّفوت من النساء: ئافرەتێك زۆر بەملاو بەولادا بڕوانێ ٥ ئافرەتێك مێردی هەبێو لەمێردێکی تری

منـــــدالّی هـــــەبن بـــــەهۆی پـــــەروەردەکردنی منداڵـــــەکانی نەپەرژێتـــە ســەر ئیـشی ناومـاڵو دابینکردنی پێداویستی مێردەکەی ◊ ئافرەتێـــك چـــاو بـــەدەرەوەبێو چاوەڕوانی نـەوەبێ مێردەکەی لێی بـێ ئاگابـێو چـاو بڕکـێو دڵـداری لەگـەڵ پیـاوی تـر بکـا ◊ ئـافرەتی فیتنـــــەو دوزمـــــان ◊ حوشـــــترێ چەموش‌و شیر نەدەرو گازگر لەشیر دۆشەکەی.

اللَّفيتة: پەڵوی توند.

المُتَلَفِّتَةُ: ئێسقانی لای ژوروی ئەستۆ کە نووساوە بەسەرەوە.

الفَـجَ فـلان: فلانکـەس بەزەوییـەوە نووسـاو لـەجێگادا کـەوت توانـای هەڵسانی نییـە ◊ ئیفلاسـی کـردو ماڵو سامانی نەما.

الفَجَ فلاناً: وای لەفلانکەس پەنابـەری بۆداواکردن لەکەسێك کەشیاوی شت لـێ داواکـردن نییـە ◊ دەگـوترێ: (ألْفجني الى ذلك الإضطرار): ناچاری وای لـێ کردم پەنا بۆنەوە بەرم.

اسْـتَلْفَجَ فـلان: بـەمانا (ألْفَـجَ)دێ ◊ فلانکـەس لەترسـا بـێ هـۆش بـوو ئاگای لەخۆنەما.

اللَّفْجُ: زەلیلی‌و گەردنکەچی.

اللَّفْجُ: ڕێڕەوی لافاو.

لَفَحته النار أو السمومُ لَفْحاً ولَفَحاناً: ئاگر یان بای سەموم لـەدەمو چـاوی داو سوتاندی ◊ هەڵیقرچاند.

لَفَـحَ فلانـاً بالـسيف لَفْحـاً: بەهێواشـی شمشێری لـێ دا.

اللَّفْحُ: گەرما.

اللُّفَاحُ: ڕومکێکی بەتەمەنە ژەهراوییـە پزیشکی یە لەپێڕی (الباذنجانیـة)یـە، پێشی دەگوترێ: (البیروج) لـەزەوی دێمی وڵاتی شام دەڕوێ.

لَفَحَـهُ علـى رأسـه لَفْحـاً: بەگۆچـان لەسـەری دا ◊ دەگـوترێ: (لَفَحَـهُ في رأسـه): لەسـەری دا ◊ چـەپەوانەی لەدەمی دا.

لَفَـحَ الـبعيرَ: بەپاژنـە پێـی لـەدواوەی حوشترەکەیەوە ژەنی‌و هەلینگی دا.

لَفَظَ بالكلام لَفْظاً: ئاخاوتنی کرد ◊ (لفـظ بالشَّيْ): شتەکەی گوت.

لَفَظَ الرجلُ: پیاوەکە مرد.

لَفَظَ الشَّيْءَ من فيه وبه: شتەکەی فـڕێ دا ◊ (فهو لافظ، وهي لافظـة) ◊ دەگـوترێ: (لفظـت الـبلادُ أهلَهـا): وڵاتەکـە خەڵکەکـەی وەدەرنـا ◊ (لفظـت الحيـةُ سمهـا): مارەکـە ژەهـری خـۆی ڕشـت ◊ (لفـظ البحـرُ الـشَّيْ): دەریـا شـتەکەی فڕێ دایە کەناری.

تَلَفَّظَ بالكلام: قسەی کرد.

التَّلَفُظُ: ئاخاوتن ◊ چەند شەپۆلێکی هەوایە سەرچاوەکەی گەروە بەشەکانی ناودەم‌و قورگ ئەو هەوایە دەگۆڕن‌و دەیکەنە دەنگ لەقەبارەی پیت‌و وشەدا.

اللَّافِظَة: دەریا ◊ ئەو بانْدانەی بێچوەکانیان بەخێو دەکەن خواردنیان دەکەنە ناو دەندوکیانەوە لەچێکڵدانەی خۆیانەوە خواردن دێننە دەرەوە بۆ بێچوەکانیان ◊ هەروا ناوە بۆ ئاشی ئاو لەم ڕووەو هەرچی دەیهارێ فڕێی دەداتە دەر ◊ کەڵەشێر لەم ڕووەو کەبە دەندوکی دانەوێڵەکە هەڵدەگرێ بەڵام نایخوا بەڵکوو دەیهاوێ بۆ مریشکەکە ◊ هەروا ناوە بۆ جیهان ◊ لەم ڕووەو کەچی تێدایە دەینێرێ بۆ قیامەت.

اللَّفاظُ: ئەوەی تف بدرێتەوە.

اللُّفَاظَةُ: بەمانا (اللَّفاظُ)دێ ◊ باقی ماندەی شت، بنکر.

اللَّفْظُ: بەمانا (اللَّفاظ)دێ ◊ قسەی گوتراو، ئەو وتانەی لەدەم دێنە دەر.

اللَّفِيظ: بەمانا (اللَّفاظ)دێ.

المَلْفَظُ: ئەو قسانەی لەدەم دێنە دەر ◊ (ك: مَلافِظ).

لَفَغَ الشَّيْبُ رأسَهُ: پیری هەموو قژی سەری گرتەوە ◊ هەروا دەگوترێ: (لَفَغَ الشَّيْبُ لِحْيَتَه).

لَفَغَت النارُ فلاناً: ئاگر هەموو جەستەی فلانی داگرت.

لَفَّعَ الشَّيْبُ رأسَهُ: پیری هەموو سەری گرتەوە.

لَفَّعَ رأسَهُ: سەری داپۆشی.

لَفَّعَ المرأةَ: ئافرەتەکەی بەخۆوە گوشی.

التَّفَعَ بالثوب: جەستەی خۆی بەقوماش داپۆشی.

التَّفَعَت الأرض: زەویەکە سەوزایی‌و ڕومکی خشت بوو ◊ دەشگوترێ: (التفعت الأرضُ بالنبات): زەوی بەگیاو گژ خۆی داپۆشی.

تَلَفَّعَ فلان: فلانکەس پیری هەموو جەستەی گرتەوە موی سەرو ڕیشی هەمووی سپی بوو.

تلفَّعَ بالثوب: بەقوماش خۆی داپۆشی ◊ هەروا دەگوترێ: (تَلَفَّعَت المرأةُ بمرطها): ئافرەتەکە بەچارەکەکەی بەدەسمالّەکەی خۆی داپۆشی ◊ (تَلَفَّعَ الشجر بالورق): دارەختەکە بەگەڵا خۆی داپۆشی.

تَلَفَّعَت الحربُ بالشّر: شەڕ هەموو ناخۆشی‌و کارەساتەکانی گرتنەوە هەمووی تێدابوون ◊ دەشگوترێ:

(تَلَفَّعْنا على جيش العدو): دەوران دەوری سوپای دوژمنمان دا.

تَلَفَّعَتِ النارُ: ئاگرەکە بلێسەی دا، هەڵگیرسا.

اللِّفَاعُ: ئەوەی جەستە دادەپۆشێ و دەکرێتە پۆشاکی.

اللِّفَاعَةُ: فەقیانەی کراس یان هەر پارچە قوماشێك کە بەزێدە بەکراسەوە بلکێندرێ.

اللِّفيعَة: بەمانا (اللِّفاعَةُ)دێ.

المِلْفَعَةُ: هەر پۆشاکێك سەرانسەر جەستە داپۆشێ.

لَفَّتِ الأشجار لَفّاً: درەختەکان تێکچڕژان و پەڵو پۆیان چوو بەناو یەك دا.

لَفَّت في الأكل: زۆر جۆر خواردنی تێکەڵاو بەیەك کردن و ئامادەی کردن بۆخواردن.

لَفَّتَ الشَّيْءَ بالشَّيْءِ: شتەکەی خستە پەنایەك و پێکەوەی لکاندن ٥ شتەکانی خستنە پەنایەك و کۆی کردنەوە.

لَفَّتَ الميتَ في أكفانه: کردوەکەی خستە ناو کفنەکانیەوە.

لَفَّتَ الكتيبتين: دوکەتیبە سەربازەکەی لەشەڕدا ٥ تێکەڵ بەیەك کردن ٥ دەشگوترێ: (لَفَّ الكتيبة بالأخرى).

لَفَّ فلاناً حَقَّه: فلانکەسی لەمافی خۆی مەنع کرد.

لَفَّ فلان لَفَفاً: فلانکەس تەمبەڵو قونگران بوو ٥ لاڵ بوو زمانی گیراو بەتەمبەڵی قسەی بۆکران .فلانکەس کەقسە دەکا زوبانی دەمی پڕدەکا بڕۆکانی وێك دێنێتەوە.

لَفَّ في الأكل: خواردنی جۆراو جۆری زۆری تێکەڵ بەیەك کردن و زۆری خوارد.

لَفَّ فلان: فلانکەس شادەماری دەست و مەچەکی خواربوو، دەستی لەکار کەوت ٥ فلانکەس لەبەر قەڵەوی هەردو ڕانی لێك نزیك بوونەوە (ئەم حاڵەتە بۆ پیاو بەعەیب دادەنرێ بەڵام بۆئافرەت پەسەندە) ٥ (فهو ألفّ وهي لفّاء).

لَفَّ الشَجَرُ لفّاً: درەختەکە تێك چڕژاو پڕو چڕبوو.

الفّ فلان رأسه: فلانکەس سەری خۆی خستە ژێر پۆشاکەوە.

ألَفَّ الطائرُ رأسَه: باڵندەکە سەری خۆی خستە ژێر باڵیەوە.

لاَفَّ القومُ القومَ: خەڵکەکە تێکەڵاوی قەومی تربوون.

لافَّ الصَّقْرُ الصيدَ: هەڵۆکە دەورەی نێچیرەکەی داو خستیە ژێر چنگی

خۆیەوە ◊ دەشگوتریٚ: (لافَ الطيارُ طائرة عدوّه): تەیارە چیەکە تەیارەی دوژمنی خستە خوار خۆیەوەو وای لیٚ کرد بتوانیٚ قەزفی بکا.

لَفَّفَهُ: بۆ زیٚدە رۆیی لەمانای (لَفَه)دیٚ.

إلْتَفَّ الشَّيْئُ: شتەکە کۆبۆوەو چووە ناویەکەوە ◊ دەگوتریٚ: (إلْتف الشجر بالمكان): درەختەکان لەوشوێنە زۆر بوونو شوێنەکە یان تەنگەبەر کرد.

إلتفَّ بثوبه: پۆشاکەکەی لەبەر خۆ کردو خۆی پیٚ داپۆشی.

إلْتَفَّ عَلَيْهِ السَّلاَمْ القومُ: خەڵکەکە لەسەری خڕبوونەوە.

إلْتَفَّ الغلامُ: کوڕەکە ریشی پڕ بووە.

تلاَفَّوا: تیٚکەڵاو بوون، دەگوتریٚ: (ماتصافّوا حتى تلافّوا): ڕیزنەبوون تاتیٚکەڵاو بن.

تَلَفَّفَ في ثوبه: کراسەکەی لەبەرکرد لەخۆیەوە پێچا.

تَلَفَّفَ القوم عَلَيْهِ السَّلاَمْ: خەڵکەکە لێی کۆبوونەوە.

الإلتفاف: (الإلتفاف الزهري): لەبواری زانستی ئیحیادا ناوە بۆ حاڵەتو چۆنیەتی پەڕە گوڵەکان لەناو خونچەکەیان دا پێش پشکوتن.

الألَفُ: دەمارێکە لەمەچەکی دەست دایە ◊ هەروا ناوە بۆ شوێنێك کە زۆر ئاومدانو قەرەباڵغ بێ.

التلافيف: دەگوتریٚ: (في أرضهم تلافيف من عشب): لە زەوی‌و زاریان دا گیاو گڕی تێکهاڵاو زۆرە ◊ بۆ پارچەو کۆمەڵە ڕۆمکی کەم.

اللّفافةُ: ئەو قوماشەو لەفافەی قاچی پیٚ دەپێچی ◊ (ك: لفائف) ◊ دەشگوتریٚ: (طار لفائف النبات): پەردەو تۆپکڵی سەر خونچەی گوڵە ڕەکەکان هەڵۆڕی ◊ هەروا دەگوتریٚ: (هَمٌّ يذيب لفائف القلوب): بەزیٚکە دەوران دەوری دڵی داوە ◊ جگەرەی پێچراوە ◊ پەردەیەکە حەبلی مەنەوی‌و هێلکە گون دادەپۆشیٚ.

اللّفُ: باخی تیٚکچڕژاو ◊ دەگوتریٚ: (جاءوا بلَفِهِمْ) بەهەموو تاقم‌و پێڕپانەوە هاتن ◊ هەروا دەگوتریٚ: (جاءوا ومن لفّ لفّهم): هۆزەکە هەموویان هاتن‌و هەموو ئەوانەش کەپەیوەندییان بەوانەوە هەبوو هاتن.

اللِّفُّ: تاقم‌و کۆمەڵو چین‌و تونژ ◊ دەگوتریٚ: (عنده الفاف من الناس): هەروا وشەی (اللِّف): بەمانا هۆزو

نەتەوەی کۆبوەوە دێ دەگوترێ: (كنّا لِفّاً): ئێمە کۆبوینەوە لەشوێنێك ٥ حیزبو تاقمو کۆمەڵ ٥ دەگوترێ: (في لِفّ من كنت؟) ئەتۆ لەتاقمو پێڕی کێ بوی ٥ ئەوەی لێرەو لەوێ کۆدەکرێنەوە وەکوو چۆن کابرایەك شایەتی بەدرۆ لێرەو لەوێ کۆدەکاتەوە ٥ باخێك باخچەیەك درەختەکانی تێکچڕژابن ڕوەکەکانی تێکچڕژابن، دەگوترێ: (حديقة لِفّ): باخێکی تێکچڕژاوە درەختو ڕوەکەکانی لێك هاڵاوتن ٥ (ك: الفاف ولفوف) ٥ دەگوترێ: (جاءوا ومن لفّ لِفّهم): هاتن بەخۆیانو ئەوانەشیان کە پەیوەندییان پێیانەوە هەبوو.

اللِفّاء: ئافرەتێك سمتو کەفەڵی گەورەو گۆشتن بن ٥ باخو دارەستانی چڕو پڕ.

اللَّفّةُ: (حديقة لَفّةٌ): باخێکی چڕو پڕە، دەشگوترێ: (جاء القوم بلفّتِهِمْ): خەڵکەکە بەهەموو چینو توێژەکانیانەوە هاتن.

اللّفيف: خەڵکی کۆبۆوە لەهۆزو نەتەوەی جیاجیا ٥ یان کۆمەڵگای تێکەڵ لەمرۆڤی خوێڕیو وەجاخزادەو خوێندەوارو نەخوێندەوارو چاكو خراپ، بەهێزو بێ هێز ٥ وشەی (اللّفيف): لەبواری عیلمی صەرف دا بەوشەیەك دەگوترێ دوو حەرفی عیللەی تێدابن ٥ وەکوو (طِوي وعى).

اللّفيفة: گۆشتی حوشتر (هی گوڵمەی رانی).

المِلَفُ: لێفەو بەتانی ٥ دۆسییەیەك چەند ئەوراقو نوسراوی تێدا ڕەزمەکرابن ٥ هەڵگیرابن.

الملفوف: پێچراوە، یاپراخو دۆڵمە.

لَفَقَ الثوبَ: لکی قوناشەکەی بەلاکەی تریەوە دوری ٥ دەشگوترێ: (لفق بين ثوبين): هەروا دەگوترێ: (كلام ملفوق): قسەی هەڵبەستراوو بێ سەرو بەرە.

لفق الأمْرَ: هەوڵی بۆ کارەکەداو بۆی نەکرا.

لَفَقَ فلان: فڵانکەس هەوڵی کارەکەی داو بۆی نەکرا.

لَفِقَ الشَّيْئَ: شتەکەی گرت، زانی، ئەنجامی دا ٥ دەشگوترێ: (لَفِقَ يفعل كذا): دەستی پێکردو خەریکی ئەوکارەیە ٥ بەمانا (طفِقَ)دێ.

لَفَّقَ فلان: فڵانکەس داوای کارێکی کردو هەوڵی دا ئەنجامی بداو بۆی نەکرا.

لَفَّقَ الشَّقَّتين: دو پارچەکەی لێکدانو پێکیەوە دورین ◊ دەگوترێ: (لَفَّقَ بین الثوبین): هەردو پارچە قوماشەکەی لێکدانو پێکیەوە دورین.

لَفَّقَ الحديث: قسەی هەڵبەستو بەشتی بێ بناغەو پوچ رازاندیەوە ◊ (فهو مُلَفِّقٌ).

تلافَقَ القومُ: خەڵکەکە کارو باریان ڕێك و پێك هات.

تَلَفَّقَ مابينهما: نێوانیان ڕێك بوو ناخۆشییان لەنێودا نەما.

تَلَفَّقَ به: پێی گەیشت.

التِّلْفَاق: دووپارچە قوماش بەیەکەوە بدورێن.

اللِّفَاقُ: بەمانا (التِّلْفاق)دێ.

اللِّفَّاق: کەسێك بەناوات و نامانجی خۆی نەگا، هەوڵ بداو سەرکەوتوونەبێ لەبەدەستهێنانی نامانجی دا.

اللِّفْقُ: پارچەیەك، لایەك لەدوو شتی پێکەوە لکێنراو.

اللِّفْقَان: دوو پیاو حاڵو وەزعیان پێکەوە باش بێ ◊ پێکەوە ناشناو ڕۆشنابن، گونجاو بن ◊ دەگوترێ: (هذا لِفْقُ فلان).

لَفْلَفَ في ثوبه: خۆی لەقوماشەکەیەوە پێچا، پۆشاکەکەی لەخۆیەوە پێچا.

لَفْلَفَ فلان: فلانکەس زەمانگیراو بوو بەناخۆشی قسەی بۆدەکرێن ◊ کەقسەدەکا زمانی دەمی پڕدەکا ◊ دەشگوترێ: (بلسانه لَفْلَفة): زمانی گیری تێدایە.

لَفْلَفَ فلان: زۆری لەخواردن کۆڵیەوە زۆر لێی ورد بۆوە ◊ قۆڵی خوارو خێچ بوو بەهۆی بادرانی ڕەگی سەرەکی قۆڵی.

تَلَفْلَفَ بثوبه: خۆی بەقوماشەکە داپۆشی.

اللَّفْلاف: (رجل لَفْلافٌ): پیاوێکی لاوازو زەعیفە.

اللُّفْلُفُ: بەمانا (اللِّفْلاقُ)دێ.

لَفَاه حَقَّهُ لَفْواً: مافی ژێر پێ خست، لەمافی کەم کردەوە.

لَفَا اللَّحْمَ عَنْ العظم: گۆشتەکەی لەئێسقانەکە دامالی.

اَلْفاه: دەستی کەوت، توشی بوو.

تَلافى الشَّيْئَ: فریا شتەکە کەوت ◊ کەمو کوڕیەکانی پڕکردنەوە.

التَّلافي: تۆڵە سەندنەوە.

اللَّفي: شتی فرێدراو.

اللَّفاءُ: هەمووشتێکی هیچو پوچو بێ نرخ ◊ دەگوترێ: (رَضِيَ فلان من الوفاء باللفاء): لەپاساوی نەو هەموو پیاوەتیو چاکەیەی بەشتێکی کەمو بێ نرخ رازی بوو ◊ هەروا ناوە

بـۆگڵ، شـتی پـڕو پـوچ‌و بـێ نـرخ لەسەر زەوی.

لَقَّبَهُ بكذا: بـەو نازنـاوە ناسـاندی ◊ نەوەی کردە نازناوی ئەو.

تلاقَـبَ القـومُ: خەڵکەکـە نازناویـان بۆیەکتر دانا.

تَلَقَّبَ بكذا: ئەوەبوو بەنازناوی ئەو.

اللَّقَبُ: نازناوێکە دوای نیسمی یەکەم دادەنـرێ بۆناسـاندن ◊ یـان بـۆ ڕێزلێنان یان بۆ سوکایەتی پێکردن ◊ وادەبێ نازناوی ناشیرین دەکرێتـە نـاوو پیـشی نـاخۆش نیـە وەکـوو (الأخفش، الجاحظ)و ئەو ناوانە.

لَقِحَتْ الناقـةُ ونحوهـا لَقْحـاً ولقاحـاً: حوشـترەکە کـەڵی گـرت، تۆمـاوی کەڵەکەی پێکەوت ◊ (فهي لاقـح) ◊ (ك: لُقَـحٌ ولـواقح وهـي لقـوح) ◊ دەشگوترێ: (لَقِحَـت النخلـة ولِقِـحَ الزرعُ).

لَقَحَـت الحـربُ أو العـداوة: شـەڕ هەڵگیرسایەوە ◊ (فهي لاقح).

ألْقَحَت الشجرةُ: درەختەکە پەڵو پۆی دەرکردن.

ألْقَحَت الفحلُ الناقَة: کەڵەکە حوشـترە مێینەکەی ئاوس کرد ◊ کەڵی دا.

ألْقَحَ النخلةَ: دراخورماکەی موتوربە کـرد ◊ دەشگوترێ: (ألقحـت الـريحُ السَّحَابَة): هەورەکـە موتوربـە بـوو بارانی بارانـد ◊ (فهي مُلقِحة ولاقـح) ◊ دەشگوترێ: (ألقحت الريحُ النبـاتَ والـشَّجَرَ): بایەکـە ڕوەکو درەختەکـەی موتوربـەکرد ◊ تۆوەکـەی لەنەنـدامی نێرینـەوە گواستەوە بۆ ناو ئەندامی مێینە.

ألْقـح بيـنهم شـرّاً: بـوو بـەهۆکاری نانەوەی شەڕ لەنێویان دا.

لَقَّحَ النخلةَ: دارخورماکەی تەلقیح کرد ◊ دەشگوترێ: (جرّب الأمور فلقحت عَقْلَـهُ): بـەزۆر تاقیکردنـەوە دا تێپەڕیوەو عـەقڵو هۆشـی پێیـان قـاڵبووە ◊ هـەروا دەگـوترێ: (فـلان مُلَقَّح مُنَقَّحٌ): فلانکەسـی تەجرەبـەی بینیون‌و قاڵبووە.

لَقَّحَ جسم الإنسان أو الحيوان: جەستەی مرۆڤەکەی کوتا بـەدەرزی دەرمـانی دژە نەخۆشی کردە ناو لەشیەوە.

تَلَقَّـحَ فـلان علـى فـلان: فلانکـەس دەستدرێژی کردە سەر فلان شتێکی پاڵ دانەکردبووی نەگوتبووی.

استلقَحَتِ النخلـةُ: دارخورماکـە کـاتی موتوربەکردنی هاتووە.

اللِّقاحُ: تۆماوی کـەڵ ◊ ئـاوی نێرینـە ◊ ئـەو تـۆوەی درەخـتو ڕوەکـی پـێ موتوربە دەکرێ ◊ دەگوترێ: (جاءنا

زمن اللقاح): کاتی موتوربەکردن هاتووە ◊ وەرزی تەلقیح کردنی خورما هاتووە ◊ دەگوترێ: (قرم لَقاح): گەلو نەتەومێکن ملکەچی کەس نەبوون و کەس نەیتوانیوە ستەمیان لێ بکا.

اللِّقاحُ: تۆماوی حوشترە نێرەو ئەسپ ◊ یان تۆماوی هەر نێرینەیەکی تر.

اللِّقاحِیة: لەبواری پزیشکی دا ئەو تەفاعول و هەستکردنە وەرزییە یە کەجەستە بەهۆی هەواوە لەموتوربەبوونی ڕوەکەکانەوە بۆی دێ.

اللَّقَحُ: کەلگرتن ◊ دەگوترێ: (إمرأة سریعة اللَّقح): ئافرەتێکە زوو سکی دەبێ ◊ هەروا بەمانا (اللَّقاح)دێ.

اللَّقْحَةُ: حوشتری شیردەری شیر زۆر.

اللِّقحَةُ: بەمانا (اللِّقحة)دێ ◊ ئافرەتی شیردەر.

المُلْقِحُ مِن الرجال: پیاوی بەزڕوێت، پێچەوانەی نەزۆکی.

لَقَسَهُ لَقْساً: عەیبی لێ گرت ◊ (فهو لاقس ولقّاس).

لَقَسَتْ نفسُهُ الی الشَّیْئِ لَقْساً: نەفسی کێشی کرد بۆ لای ئەو شتەو سور بوو لەسەر بەدەستهێنانی.

لَقَسَتْ نفسُه من الشَّیْئِ: نەفسی لەو شتە بێزراو ڕەتی کردەوە ◊ بەنا بەنابەدڵی دەستی بۆ بردو حەزی لێ نەبوو.

لَقِسَ به: پێی وریا بۆوە.

لاقَسَهُ: عەیبی لی گرت، نازناوی ناشیرینی بۆدانا.

تلاقس القومُ: خەڵکەکە جوێنیان بەیەکتر دا.

تَلَقَسَتْ نفسُه من الشَّیْئِ: نەفسی لەشتەکە تەنگ بوو ڕژدو چروک بوو.

اللاّقِسُ: گرۆیی.

اللِّقِسُ: کەسێک عەیب لەخەڵک بگرێ و نازناوی ناشیرینیان بۆدابنێ، فیتنەیی بخاتە ناویانەوە ◊ کەسێک هەر ڕۆژە خەریکی شتێک بێ و لەسەر کارێک بەردەوام نەبێ.

لَقَصَ الشَّیْئُ جِلْدَه لَقْصاً: شتەکە پێستی سوتاند.

لَقِصَ فلان لَقَصاً: فلانکەس دڵتەنگ بوو.

إلْتَقَصَ الشَّیْئَ: شتەکەی هەڵگرت.

اللِّقِصُ: شەڕەنگێزو شەڕانی ◊ زۆربێ و چەقەچەناو.

لَقَطَ الشَّیْئَ لَقْطاً: شتەکەی لەسەر زەوی هەڵگرتەوە ◊ (فهو لاقط ولقاط ولقاطة) ◊ هەڵگیراوەکە (ملقوط یان لقیط).

لقط الطائرُ الحَبَّ: باڵندەکە دانەوێڵەی لێرەو لەوێ بەدەندوک هەڵگرتەوە.

لَقَطَ العِلْمَ من الكتب: زانیاری لەم کتێب‌و لەو کتێب کۆکردەوە.

لَقَطَ أصول الشَّعَر: بەموکێش مووەکانی هەڵکێشان.

لَقَطَ المَنْظَرَ: وێنەی دیمەنەکەی گرت بەئامێری وێنەگرتن.

لاقطه ملاقطة ولِقاطاً: بەرامبەریی کرد ◊ کەوتە بەرامبەری.

إلْتَقَطَ الشَّيْئَ: بەمانا (لقط) دێ ◊ دۆزیەوە، بەبێ بۆگەڕان‌و هەوڵدان دۆزیەوە هەڵم گرتەوە ◊ لێرەو لەوێ کۆم کردەوە ◊ دەگوترێ: (فلان يلتقط كلام الناس) فلانکەس قسەی خەڵک کۆدەکاتەوە، سیخوڕی‌و جاسوسی دەکا ◊ عەرەب دەڵێن: (إنّ عندك ديكاً يلتقط الحصى) کەڵەشێرێکت لایە بەردە وردە هەڵدەگرێتەوە ◊ مەبەست ئەوەیە فیتنە جۆیەکت لایە قسە دەدزێ لەناو مەجلیسەکەدا.

تَلَقَّطَ الشَّيْئَ: شتەکەی لێرەو لەوێ گردکردەوە.

الألقاط: کۆمەڵە مرۆڤێک کەلەهەتیومچەو خوێڕی پێکهاتووە دەگوترێ: (جاءنا ألقاط من الناس) خوێڕی‌و هەتیومچە هاتن بۆلامان.

قوم ألقاط: گەل‌و نەتەوەیەکی پەرتەوازبوون.

اللاّقِطُ: ئەو کەسەی گوڵە گەنم‌و پاشەڕۆک کۆدەکاتەوە ◊ لەدوا دروێنە گوڵەگەنم دەچنێتەوە.

اللّاقطة: دەگوترێ: (لكل ساقطة لاقِطة) بۆ هەموو شتەفڕێدراو و نەویستراوێک هەڵگرەومەیەک هەیە ◊ یان هەر قسەیەک بگوترێ‌و لەدەم بێتەدەر گوێچکەیەک هەیە دەیبیستێ‌و بڵاوی دەکاتەوە.

اللّقاط: ئەو گوڵە گەنم‌و شتەیە دەبنە پاشەڕۆک‌و یەکێکی تر کۆیان دەکاتەوە دەیانچنێتەوە.

اللّقاط: کۆکردنەوەی گوڵەگەنم‌و شتی وا، پاشەڕۆک کۆکردنەوە.

اللُّقاط: ئەو گوڵە گەنمانەی کۆدەکرێنەوە لەپاشەڕۆک دا.

اللُّقاطَةُ: ئەوەی لەناو زەوی دا بچندرێتەوە ◊ شتی فڕێدراو بۆنەوەی هەرکەسێک بیەوێ هەڵی بگرێتەوە.

اللُّقَطُ: هەر دەنکە دانەوێڵەی ڕژاو دەنکە میوەی بەربۆوە ◊ پارچە زێڕو زیو لەناو کانەکەیان دا ◊ دەگوترێ: (وجدت في المعدن لقطاً) لەکانەکەدا پارچە زێڕو زیوم دۆزینەوە.

اللُّقْطَةُ: دیمەنێک لەفیلم کە بەجیا بگیرێ.

اللُّقَطَةُ: بەمانا (اللُّقْطَةُ) دێ.

اللُّقَطَةُ: هەرشتێك فرێدرابێ و بتەوێ هەڵی بگرێەوە ◊ لە جیۆلۆجیدا بریتییە لەپارچە زێرێك پربەدەست بێ یان زیاتر بێ لەکان دا بدۆزرێتەوە.

اللَّقيطُ: منداڵی فرێدراو کە نەزاندرێ باوکی کێیە.

اللُّقيطَة: پیاوی خوێڕی و بێ رێز ◊ هەروا ناوە بۆ نافرەتی چەتیوەو نارەسەن.

المِلقاةُ: موکێش ◊ مقاشی بچوك بۆ هەڵگرتنەوەی شتی وردیلە.

المِلْقَطُ: بەمانا (المِلْقاط) دێ ◊ (ك: مَلاقِط)

المَلْقَطُ: کان ◊ مەبەست و مەتڵەب ◊ (ك: ملاقط) ◊ دەگوترێ: (أصبحت مراعينا مَلاقِط من الجدب) لەوەرگاکانمان بوونە سوتەمەڕۆو هیچ لەوەرێکیان تێدا نەماوە.

الملقوط: بەمانا (اللَّقيط) دێ ◊ (ك: ملاقيط).

لَقَعَ الشَّيْئَ لَقْعاً: شتەکەی فرێ دا.

لَقَعَ فلاناً بعينه: فلانکەسی بەچاوی هەنگاوت.

لَقَعَ بالكلام: بەقسە زاڵ بوو بەسەری داو بۆڕی دا.

لَقَعَ فلاناً: ڕەخنەی لەفلان گرت.

اللَّقْعَة: کەسێك هەرقسەی هەبێ و کردەوەی نەبێ.

اللَّقّاعُ: مێشە سەوزە کە نادەمیزاد دەگەزێ.

اللُّقّاعَةُ: گێل و نەحمەق ◊ کەسێك نازناوی ناشیرین بۆخەڵك دابنێ.

المِلْقاعُ: نافرەتی دەمدرێژو جنێو فرۆش.

لَقِفَ الشَّيْئَ لَقْفاً ولقفاناً: خێرا شتەکەی لول داو قوتی دا ◊ پڕی دایەو تێکیەوە پێچا.

لَقَّفَ الفرسُ في عَدْوِهِ: نەسپەکە لەغاردان دا پێکۆڵی کرد خێرا خێرا بەتوندی قاچی بەزەوی کێشا.

لَقَّفَ فلاناً الشَّيْئَ: شتەکەی بۆ فلانکەس هاویشت بۆ نەوەی خێرا لولی داو قوتی دا.

لَقَّفَ الطعامَ: خواردنەکەی قوت دا ◊ دەشگوترێ: (لَقَّفَهُ الطعامَ) خواردنەکەی پێ قوت دا.

إلْتَقَفَ الشَّيْئَ: شتەکەی خێرا گرتو پێچایەوە.

تَلَقَّفَ الشَّيْئَ: بەمانا (إلْتَقَفَهُ) دێ ◊ دەگوترێ: (تَلَقَّفَ الكلامَ من فمه) خێرا قسەکەی لەدەم وەرگرتو قۆزتیەوە.

تَلَقُّفَ الطعام: خواردنەکەی قوت دا.

اللَّقْفُ: دەگوترێ: (رجل ثَقْفٌ لَقْفٌ) پیاوێکە هەرچی بۆ هەڵدرێ خێرا بەدەست دەگرێتەوە ◊ یان هەر

قسەیەکی بۆ بکرێ خێرا دەیقۆزێتەوەو وەری دەگرێ.

اللَّقْفُ: دەگوترێ: (ثَقِفٌ لَقِفٌ) بەمانا (ثَقِفٌ لَقْفٌ) دێ.

اللَّقِيفُ: دەق بەمانا (اللَّقِفُ) دێ.

لَقَّ عَيْنَهُ: بەبەری دەستی لەچاوی دا؛ شەبلاغەی لەچاودا.

اللَّقُّ: کەندڕی ناو زەوی ◊ پیاوی زۆر بڵێو چەقەچەناو.

اللَّقَّاقُ: (رجل لقاق بقاق) پیاوێکی زۆر بڵێو چەقەچەناوە.

لَقْلَقَ اللَّقْلاقُ: لەقلەقەکە قراندی.

لَقْلَقَتِ الحية: مارەکە شەویلەی جوڵاندو زمانی دەرهێنا.

لَقْلَقَ لسان فلان: زوبانی فلانکەس هەدانادا هەمیشە لەجوڵەو قسەکردندایە.

لَقْلَقَ نَظَرُهُ: خێرا چاوی کەوتنە ڕوانینو شتەکانی بەسەرکردنەوە.

لَقْلَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی جوڵاند.

اللَّقْلاقُ: لەقلەق: باڵندەیەکی قاچو ملو دەندوک درێژو سوورە.

اللَّقْلَقُ: بەمانا (اللَّقْلاقُ) دێ ◊ هەروا بەمانا زوبان دێ ◊ دەگوترێ: (حرّك لَقْلَقَهُ) زوبانی خستە کارو کەوتە قسەکردن.

اللَّقْلَقَةُ: گیرانی زوبان ◊ دەنگی بەرزو نزمو پڕپێچو پەنا ◊ دەنگێک لەرینەوەو لاواندنەوەی تێدا بێ.

لَقَمَ الطريقَ: دەمی ڕێگاکەی گرت.

لَقِمَ الشَّيْءَ لَقْماً: شتەکەی خێرا خوارد ◊ دەگوترێ: (لَقِمَ اللُّقْمَةَ) پاروەکەی بەدەم گرتو ورده ورده قوتی دا.

أَلْقَمَهُ الطعامَ: وای کرد خواردنەکەی قوت بدا ◊ دەگوترێ: (أَلقَمته أذني فصبَّ فيها كلاما، وألقَمَهُ الحجر) لەکاتی دەمەدەمێو موناقەشەدا بێدەنگی کرد.

لَقَّمَهُ الطعامَ: بەمانا (أَلْقَمَهُ) دێ.

إِلْتَقَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی قوت دا ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَالْتَقَمَهُ الْحُوتُ وَهُوَ مُلِيمٌ﴾.

تَلَقَّمَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەخێرایی خوارد.

التِّلْقامُ والتِّلْقامَةُ: پاروی زۆر یان پاروی گەورە ◊ (پاروزل).

اللُّقَمُ: ڕێگای ناشکرا ◊ دەگوترێ: (خذ هذا اللُّقَمَ) ئەم ڕێگا ڕاستە بگرەو بەری مەدە.

اللُّقِمُ: دەگوترێ: (رجل فِم لقِمٌ) پیاوێکە هەمیشە بەسەر بەرامبەرەکانی دا سەرکەوتووبووە.

اللُّقْمَةُ: پارو، ئەو بڕە خواردنەیە مرۆڤ ئامادەی دەکا بۆئەوەی بیخاتە ناو دەمیەوەو قوتی بدا.

لَقِنَ فلان لَقَناً ولَقانَةً: فلانکەس عاقڵو زیرەک بوو.

لَقِنَ المعنى: لەماناکە حاڵی بوو ◊ (فهو لقن).

لَقَّنَهُ الكلامَ: قسەکەی بەگوێ دادا بۆنەوەی بیڵێتەوە.

لَقَّنَ الممثل على المسرح: لەسەر شانۆکە ئەکتەرەکەی فێری قسەکردن کرد ◊ بەدەنگی نزم ئەکتەرەکەی دەرس دادا.

لَقَّنَ المحتضرَ: لەلای نەخۆشەکەی لەگیانەوڵادایە زیکری خودا (لا إله الا الله)ی دووبارەو سێبارە کردەوە بۆنەوەی نەخۆشەکەش یادی خودا بکاو شایەتومان بێنێ.

لَقَّنَ الميتَ: تەلقینی مردووەکەی کرد، ئامۆژگاری مردووەکەی کرد کە بەڕێکو پێکی وەڵامی فریشتەکان بداتەوە.

تَلَقَّنَ الشَّيْئَ والكلام: لەشتەکە حاڵی بوو ◊ فێری قسەکە بوو.

اللَّقَنُ: لەگەن دەست شۆر؛ قاپێکی بن تەسکی سەربڵاوە.

اللِّقِنُ: دەگوترێ: (لَقِفٌ لَقِنٌ) تێگەیشتوومو باش تێی دەگا.

المُلَقَّنُ: تەلقین دادەر (مەلای تەلقین خوێن) ◊ ئەو کەسەی مردو تەلقین دەدا ◊ ئەوکەسەی لەسەر شانۆ تەلقینی ئەکتەر دەکاو بۆخۆی دەرناکەوێ.

لَقَاهُ اللهُ لَقْراً: خودا توشی نەخۆشی شەویلە خواربوونی کرد.

لُقِيَ لَقْوَةً: توشی نەخۆشی شەویلە خواربوون بوو.

اللَّقْوَةُ: نەخۆشییەکە توشی دەموچاو دەبێو شەویلە خواردەبێ ◊ هەروا ناوە بۆ هەڵۆو باز کە بەگورجی نێچیر دەگرێ.

لَقِيَهُ لقاءً ولقاءً ولُقياً ولُقياناً ولُقْيَةً: پێشوازی لێ کرد توشی بوو.

لَقِيَ فلان رَبَّهُ: فلانکەس مرد.

أَلْقَى الشَّيْئَ: شتەکەی فڕێ دا هاویشتی ناڕاستەی کرد.

ألقى الله الشَّيْئَ في القلوب: بەروەردگار ئەو شتەی خستە دڵەکانەوە.

ألقى القرآن: قورئانی نازڵ کرد.

ألقى المتاعَ على الدابة: کاڵاو شتومەکەکانی خستە سەر پشتی وڵاخەکە.

ألقى عَلَيْهِ القولَ: قسەکەی بەسەردا خوێندەوە فێری کرد ◊ دەشگوترێ: (القى اليه القول وبالقول) قسەکەی پێ ڕاگەیاند.

ألقى اليه بالاً: دڵی دایە شتەکەو گوێی بۆ گرت ◊ هەروا دەگوترێ: (ألقى فلان السَّمْعَ والقى الى فلان السمع).

ألقى اليه خياً: پیاوەتی لەگەڵ دا کرد.

القى اليه السلام: سڵاوی لێ کرد.

لاقاه ملاقاةً ولقاءً: تووشی بوو، چاوپێکەوتنی لەگەڵ دا کرد.

لاقی الله: گەڕایەوە بۆلای خودا بۆ حیساب و لێکۆڵینەوە.

لاقی بین الرجلین: دوو پیاوەکەی یەکخستنەوە ◊ دەشگوترێ: (لاقی بین فلان وفلان) و (لاقی بین طرفي القضیب) دارەکەی چەماندەوە تا هەردووسەری بەیەک گەیشتنەوە ◊ هەروا دەگوترێ: (هو جاري ملاقی) ئەوە هاوسێمە بەرامبەرم.

لَقّاهُ الشَّیْئَ: شتەکەی والێ کرد توشی بێ ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَقّاهُمْ نَضْرَةً وَسُرُورًا﴾.

إلْتَقَیا: ئەو دوو کەسە یان ئەو دوو تاقمە توشی یەکتر بوون ◊ دەگوترێ: (إلتقی الرجلان، والتقی الجیشان).

إلتقی الشیئان: دوو شتەکە بەیەک گەیشتن و کۆبوونەوە ◊ بەرامبەری یەک بوون ◊ قورئان دەفەرموێ: (مرج البحرین یلتقیان بینهما برزخ لایبغیان).

إلتقی الشَّیْئَ: توشی شتەکە بوو.

تلاقیا: توشی یەکتر بوون.

تَلَقَّتِ المرأةُ: نافرەتەکە ئاوس بوو، سکی بوو ◊ (فهي مُتَلِّق).

تَلَقّی الشَّیْئَ: توشی شتەکە بوو ◊ دەگوترێ: (تَلَقّی فلاناً) توشی فلانەکەس بوو.

تَلَقّی العلم عَنْ فلان: زانستی لەفلانەکەس وەرگرت لەلای ئەو فێری خوێندن بوو.

إستلقی علی ظهره: لەسەر پشتی نوست.

الأُلْقیة: ئەو لەغەزو موعەممایانەن کەزەینی بەرامبەری پێ تاقی دەکەیەوە ◊ دەگوترێ: (ألقیت عَلَیْهِ القیة) و (ألقیت الیه القیة) لەغزێکم لێ پرسی بۆنەوەی حەل بکاو بزانێ مەبەست چیە ◊ بەڵاو کارەساتی ڕۆژگار (ك: الألاقي) ◊ دەگوترێ: (لقیت منه الألاقي).

التَّلاقي: (یوم التلاقي) ڕۆژی قیامەت.

التَّلْقاءُ: چاوگی (لَقِيَ)یە دەگوترێ: (یسرني تلقاؤك) پێم خۆشە بتبینم، بینینی تۆ دڵخۆشم دەکا ◊ دوایی ئەم وشەیە بۆ زەرفی مەکانیش بەکارهێنراوە، گوتراوە: (توجّه تِلقاءَ النار) و (تِلْقاء فلان) ◊ و (جلَسَ تلقاء) بەرامبەری دانیشت ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَمّا تَوَجَّهَ تِلْقاءَ مَدْیَنَ﴾ ◊ دەشگوترێ: (فعل ذلك تِلقائیاً) لەخودی خۆیەوە ئەوەی کرد.

اللَّقـى: شـتێك لەبـەر كەمبایـەخی فڕێـدرابێ ٥ هـەروا نـاوە بـۆ شـتی هەڵگیراو.

اللّقاءَةُ من الطريق: ناوەڕاستی ڕێگا.

اللَّقِيُّ: شوێنی بەیەك گەیشتن ٥ (هما لَقِيان) ئەو دوانـە بەیـەك گەیشتن ٥ هـەروا دەگـوترێ: (هـو لقـي شـقيّ) هەمیشە ئەو لەشەڕو ناخۆشیدایە.

المَلْقـى: كـۆزو لانـەی حەیوانـە كێـوی كەلەترسـی ڕاوچـی خـۆی تێـدا حەشـار دەدا ٥ یـان نـاوە بـۆ سەرانسەری كێو ٥ (ك: المَلاقي).

المَلاقي: دیوی ناوەوەی وانێكی ئافرەت ٥ دەگـوترێ: (إمـرأة ضـيقة الملاقـي) ئافرەتێكە وانێكەكەی تەسكە.

المُلْقى: زبڵدان؛ شوێنی شت لێ فڕێدان ٥ دەگـوترێ: (هـذا ملقـى الكناسـات) ئـەوە شـوێنی فڕێـدانی زبـڵو زاڵو قومامـەو شـتی وایـە ٥ هـەروا دەگـوترێ: (فِنـاؤه ملْقـى الرحـال) ماڵەكەی شوێنی دابەزینی میوانە.

المُلَقّى (رجل مُلَقًّى): پیاوێكە تەجرەبە كـراوەو هەمیـشە بـەڵاو كارەسـات توشـی دێـن ٥ هـەروا دەگـوترێ: (الشجاعُ مُوَقّى والجبان مُلَقّى).

لَكَأَهُ بالسَّوط: بەقامچی لێی دا.

لَكَأَ فلاناً: هەموو مافی فڵانكەسی دایەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (لَعَنَ الله أمّـاً لَكَـأت به) نەفرین لەو دایكەی ئەوی لێ بووە.

لَكِـئَ بالمكان لَكَأً: لەو شوێنە مایەوە.

تَلَكَّأَ عَلَيْهِ: لەسەری وەستا ٥ تەمبەڵی كردو وەستا.

لَكَثَهُ لَكْثاً ولِكاثاً: بـە مـستەكۆڵە لێـی دا، یان شەقی تێهەڵدا.

لَكِثَ الوَسَخُ عَلَيْهِ وبه لَكْثاً: چڵك پێیـەوە نووسا.

اللُّكـاثُ: بـەردی بریـسكەدارو لـوس ٥ بەزۆری لەگەچدا دەبێ.

اللُّكاثِيُّ: پیاوی پێست سپی زۆر سپی پێست.

اللَّكَثُ: شیرو ماست كەبەلێواری قـاپو مەنجەڵەوە ڕەق دەبێو دەمێنێتەوە.

لَكِدَ عَلَيْهِ الوسَخُ وبـه لَكَـداً: چڵكی پێوە نووسا.

لَكِدَ الشَّيْئُ بفيه: شتەكە بەدەمو لێویـەوە گەمڕەیان بەست قژی پێكەوە نووسان.

لَكِـدَ شَـعْرُهُ مـن الوسـخ: قـژی بـەهۆی چڵكەوە گەمڕەیان بەست قژی پێكـەوە نووسان.

لَكِدَ فلان: فڵانكەس بەخێڵو چروك بوو ٥ (فهو لَكِد)

لاكَدَ الغُلَّ: لەگەڵ زنجیرو پێوەندەكەدا گونجا.

لاكَدَ قَيْدَهُ: بەپێوەندەوە رۆیی، پێوەندەکە نەپەیشت خێرا بڕوا.

لاكَدَ فلانٌ فلاناً: فلانکەس لەگەڵ فلانکەس کەوتو لێی جیانەبوەوە.

إلْتَكَدَهُ: لەگەڵی کەوتو لێی جیانەبوەوە.

إلْتَكَدَ به: پێوەی لکا، چووە گەڵیەو.

تَلَكَّدَ الشَّيْئُ: شتەکە پێکەوە نووسا، یەکتری گرت.

تَلَكَّدَ به الوَسَخُ: چلکی پێوە نووسا ◊ چلکن بوو.

تَلَكَّدَ فلانٌ: فلانکەس گۆشتی پتەو بوو.

الأنْكَدُ: پیاوی خوێڕی‌و هەتیو مچە کەخوێ بەهۆزێکەوە هەڵواسێ‌و خۆبکا بەیەکێك لەوان‌و لەڕاستیدا لەوان نەبێ.

المِلْكَدُ: ئامێرێکە وەکوو سندۆڵ شتی پی وەرد دەکرێ.

لَكَزَهُ لَكْزاً: مستەکۆڵەی لەسنگی دا.

لاكَزَهُ: ئەو دوو کەسە یەکتریان بەر مستەکۆڵە دا.

تلاكزا: ئەو دوو کەسە یەکتریان بەر مستەکۆڵە دا.

اللِّكازُ: پینەیەکە دەخرێتە ناو دڕاویەکە.

المُلَكَّزُ: زەلیل‌و سوالکەری دەرکراو لە دەرگاو کۆڵان.

لَكَشَهُ لَكْشاً: مستەکۆڵەی لێ دا.

لَكَعَ فلان لَكعاً: فلان خواردی‌و خواردیەوە.

لَكَعَ الصَّيِّئُ: منداڵەکە قونگەجۆڵەی کرد لەکاتی شیر خواردندا.

لَكَعَ الرجل الشاةَ: پیاوەکە بەبەری دەستی لەگوانی مەڕەکەی دا بۆنەوەی شیر بدا.

لَكَعَتِ العَقْربُ فلاناً: دووپشك بەفلانکەسیەوە دا.

لَكَعَ الرجلَ: قسەی ناشیرینی بەگوێچکەی پیاوەکەدا دا.

لَكِعَ لكعاً لكاعة: بەدخو بوو، خوێڕی‌و بەدکار بوو ◊ گێل‌و ئەحمەق بوو ◊ (فهو ألْكَعُ وهي لكعاء).

لَكِعَ عليه الوسخ لَكَعاً: چلکی پێوە نووسا.

لَكَعَ لَكَعاً ولكاعة: بەدخوبوو بەدکار بوو ◊ گێل‌و ئەحمەق بوو ◊ (فهو لكيع).

لَكاعِ: لەسەر کێشی (فَعَالِ) بۆ جنێودان بەئافرەت بەکاردێ ◊ دەگوترێ: (یالَكاعِ) ئەی بێ ڕەوشت ئەی ئافرەتی گێل‌و ئەحمەق.

اللُّكَعُ: خوێڕی‌و هەتیومچە لەبانگ کردن دا.

یا لُكَعُ: بۆ دووکەس دەگوترێ: (یا ذَوَيْ لُكع) ◊ ئەم وشەی (لُكع) کە کرا بەناو بۆ یەکێك دوو بزوێنی نادرێتێ چونکە غەیرە مونصەریفە لەبەر

عەدلو عەلەمییەت ٥ هەروا وشەی (لَكْعُ) بەمانا گێلو ئەحمەق دێ ٥ بەمانا لاڵە پەتەو زمانگیراو دێ ٥ بەمانا منداڵی بچکۆلە دێ ٥ پێغەمبەر (د.خ) چووە ماڵی فاتیمەی کچیو فەرموی (أَلَمَّ لُكَعُ) ئەرێ کوڕە بچکۆلەکە لێرەیە؟ مەبەستی حەسەن یان حوسەین بوو.

اللُّكَعَةُ: ئافرەتی گێلو پڕوپوچ.

المَلْكَعانُ: وشەی جنێو ئامێزە ئاڕاستەی پیاو دەکرێ واتە: خوێڕی، سەرسەری ٥ بۆ جنێودان بەئافرەت دەگوترێ: (یا مَلْكعانةُ).

لَكَّهُ لَكّاً: بەهەموو دەستی پشتەملەیەکی پیاکێشا مستەکۆڵەیەکی دا لەپاشی شانی لەپشتە ملی.

لَكَّ الشَّيْئَ: شتەکەی تێکەڵاو کرد ٥ پەستاوتی.

لَكَّ اللحمَ: گۆشتەکەی لەئێسقان داماڵی.

إلْتَكَّ: چووە ناو یەکەوە ٥ دەگوترێ: (إلْتَكَّ العَسْكَرُ) سەربازەکان خڕبوونەوە، تێکچڕژان ٥ (إلْتَكَّ الوُرّادُ على المنهل) ئاوخۆرەوەکان لەسەر شوێنی ئاوخواردنەوە پاڵەپەستۆی یەکتریان کرد.

إلْتَكَّ في حُجَّتِهِ: لەبەڵگە هێنانەوەدا تەمبەڵ بوو.

إلْتَكَّ في كلامه: لەقسەکردنی دا هەڵەی کرد.

اللُّكاك: پاڵەپەستۆو زەحمەتدانی یەکتری.

اللَّكُّ: پشتی گۆشتنو پتەو ٥ ڕەنگێکی سورە لە دورگە خۆرهەڵاتیەکانی هیند دا بڕی مێشو مەگەز دەری دەدەنو لەسەر گەڵای هەندێ درەخت دا دەمێنێتەوە، ئەم مادەیە لەناو مادەی کحول دا دەتوێتەوە، جۆرە ڕۆنێکی لێ پێك دێ بۆ چەورکردنی دارو تەختە بەکاردێ ٥ لەبواری ژماردن دا لەلای ئێرانیەکانو هیندییەکانو یەمەنییەکان ناوە بۆ ژمارەی سەدهەزار، ئێستا هەندێ کەس بەکاری دێنن بۆ ژمارەی دە ملیۆن.

اللَّكيكُ: پشتی گۆشتنو پتەو ٥ دەگوترێ: (فرس لكيك اللَّحم) ئەسپێکی پشت گۆشتنو پتەوە ٥ شتێك پەستێورابێو چوبێتە ناویەکترەوە ٥ دەگوترێ: (عسكر لكيك) سوپایەکی گردەوەبووی تێکچڕژاو و تێکسمڕاوە ٥ مادەی قەتران ٥ (ك: لِكاك)

لَكَمَهُ لَكْماً: بەهەموو دەستی مستەکۆڵەی لێ دا.

لَكَمَ السيلُ عُرْضَ الجبل: لافاوەکە لەپانتایی کێوەکەدا زەوییەکەی دادڕی.

لاكَمَهُ مُلاكَمَةً: ئەو دوو پیاوە بەمستەکۆڵە کەوتنە وێزەی یەکتری یەکتریان بەر مستەکۆڵە دا.

تلاكما: بەمستەکۆڵە دووپیاوەکە لێکیان دا.

إلْتَكَمَ: شەپۆلەکان تێکیانەوە هاویشت.

المِلْكَمُ: (رجل مِلْكَمٌ) پیاوێکی مستەکۆڵە وەشێنەو مستەکۆڵەی تونەد دەوەشێنێ یان زۆر مستەکۆڵەی لێ دەدا.

المُلاكَمَةُ: جۆرە وەرزشێکی جەستەییە یاریکەرەکان بە مستەکۆڵە لەیەکتر دەدەن، ئەم یاریە یاساو رێسای خۆی هەیە و هەر دوو لایەنی یاریکەر دەبێ پەیڕەوی ئەو یاساو رێسایە بکەن.

المُلاكِمُ: کەسێك پیشەی وەرزشی مستەکۆڵە بێ.

لَكِنَ فلان لَكَناً ولُكْنَةً: فلانکەس زمانی گیراو لاڵ بوو ٥ نەیتوانی بەزوبانی عەرەبی قسەبکاو زوبانی زکماکی نەبوو ٥ (فهو ألكن وهي لكناءُ) ٥ (ك: لُكْنٌ).

تلاكَنَ في كلامه: زمانی خۆی خوار کرد بەشێوەی ناڕەوان قسەی کرد بۆنەوەی هاوڕێکانی بێنێتە پێکەنین.

لَكِنَ: ئەصلەکەی (لاكِن) بووە ئەلیفەکەی حەزف کراوە.

لكِنَّ: حەرفی موشەبەھ بەفیعلە دەچێتە سەر دوو ئیسم کە لەبناغەدا (مبتدأ وخبر) بوون ئیسمەکە مەنصوب دەکا خەبەر مەرفوع دەکا.

لَكِيَ بـ لكَيْ: کەوتە گەڵو لێی جیانەبۆوە تێیدا مایەوە ٥ دەگوترێ: (لَكِيَ بالمكان) لەشوێنەکە مایەوە.

اللّاكي: بەمانا (اللاتك) دێ.

لَمْ: حەرفی جەزمو نەفیو قەلبە دەچێتە سەر فیعلی موزارِیع و مەجزومی دەکا، ماناکەی لەزەمانی حاڵو داهاتووەوە دەباتەوە زەمانی ڕابردوو نەفی دەکا.

لَمّاْ لَمْناً: هەمووی هەلگرت ٥ دەشگوترێ: (ما يَلْمَأُ فَمَهُ بكلمة) هەرچی وشەی ناشیرین هەیە بەدەمی دا دێو دەیڵێ هیچ بەلایەوە مەبەست نیە.

ألْمَأ عَلَيْهِ: کۆنترۆڵی کرد، هەمووی داگیر کرد.

ألْمَأ اللّصُّ على الشَّيْئ: دزەکە شتەکەی دزیو بردی ٥ دەگوترێ: (ذهب ثوبي فما أدري من ألْمَأ به) کراسەکەم نەماوە نازانم کێ دزیویەتی؟.

ألْمَأ عليّ حَقّي: مافی خۆم لێ زەوت دەکاو دانی پیانانێ.

اَلْمَأ بما في الجَفْنَة: ئەوەی لەسوێنەو تەشتەکەدا بوو هێشتیەوە بۆ خۆی هەڵی گرت.

اَلْمَأت الدّوابُ المكان: ئاژەڵەکان شوێنەکەیان چۆڵ کرد ◊ دەگوترێ: (ما ادري أين أَلْمَأ من بلاد الله) نازانم لەم وڵاتی خودایەدا بۆ کوێ چووە.

إلْتَمَأ بما في الجَفْنَة: ئەوەی لە سوێنەو تەشتەکەدا بوو هێشتیەوە بۆ خۆی ◊ دەشگوترێ: (أَلْتَمِئَ لَونُهُ) ڕەنگی گۆڕا.

تَلَمَّأتِ الأرضُ به وعليه: زەوی داپۆشی، شاردیەوە.

تَلَمَّأ بما في الجفنة: ئەوەی لە سوێنەو تەشتەکەدا بوو هێشتیەوە بۆ خۆی.

المَلْمُوءُ: شوێنی دەستکەوتنی شت ◊ داوی ڕاوکەر.

لَمَجَ الشَّيْئَ لَمْجاً: شتەکەی خوارد.

لَمَجَ الصَّبِيُّ أمَّهُ: منداڵەکە شیری دایکی خوارد.

لَمَجَ فلاناً: زەڵاتەو موقەبیلاتی دایە فلانکەس بۆئەوەی پێش نانخواردن پێیانەوە خەریك بێ ◊ دەگوترێ: (ما لَمَجوا ضَيْفهم بشيءٍ) هیچ زەڵاتەو موقەبیلاتیان نەدا بەمیوانەکەیان.

تَلَمَّجَ فلان: فلانکەس پێش نانخواردن زەڵاتەو موقەبیلاتی خوارد ◊ فلانکەس حەزی لەخواردنو خواردنەوە بوو ◊ دەگوترێ: (ما تَلَمَّجَ عندنا بِلَماجٍ) لەلای ئێمە دەمی لەهیچ نەدا، هیچی نەخوارد.

تَلَمَّجَ بالطعام: خۆی بەخواردنەکەوە خافڵاند.

اللَّمّاجُ: کەمترین خواردن ◊ دەگوترێ: (ما ذُقْتُ شَماجاً ولا لَماجاً) هیچم نەچەشتووە حەشتەبای خودام نەخواردووە.

اللَّمِجُ: (رجل لَمِجٌ) پیاوێکی چڵێسە زۆری حەز لەخواردنو خواردنەوەیە ◊ دەگوترێ: (سَمِجٌ لَمِجٌ).

اللُّمْجَةُ: ئەو زەلاتەو موقەبیلاتەی پێش نانخواردن مرۆڤ خۆی پێوە دەخافڵێنێ ◊ (ك: لُمَجٌ).

اللُّمُوجُ: بەمانا (اللَّماجُ) دێ.

اللَّمِيجُ: چڵێسی، زۆر خۆر.

لَمَحَ البَصَرُ لَمْحاً ولَمَاحاً: بینینی گەیشتە شتەکە ◊ چاوی ڕوانییە شتەکە ◊ دەگوترێ: (لَمَحَهُ ببصره) بەچاوی بینی ◊ بینینی خۆی ئاڕاستەی ئەو شتە کرد.

لَمَحَ اليه: بەدیتنێکی بێ هێزەوە چاوی پێکەوت ◊ یان تیلەی چاوی دایە، بەدزییەوە بۆی ڕوانی ◊ (فهو لامح).

اللُّمَاحُ: بازی زیرەك ٥ (وهو لمح ولَماح).

أَلْمَحَ الشَّيْئَ واليه: بەچاوی کزو دیتنی لاواز شتەکەی بینی ٥ یان بەدزییەوە سەیری شتەکەی کرد.

أَلْمَحت المرأةُ من وجهها: ئافرەتەکە وای کرد ڕوخساری ببینرێ (واباوە ئافرەتی ڕوخسار جوان جوانی خۆی پیشانی ئەوانە دەدا کەدەیانەوێ ببینن و خێرا خۆیان لێ نەدیودەکا).

لامَحَهُ مُلامَحَةً: بەدزییەوە بۆی ڕوانی، تیلەی چاوی دایە.

إِلْتَمَحَهُ: بەچاوی کزەوە سەیری کرد ٥ دەگوترێ: (أَلْتَمِحَ بَصَرُهُ) چاوی بینابیان نەما.

الأَلْمَحِيُّ: کەسێك زۆر بڕوانێ و هەوڵی دیتن بدا.

اللَّامِحُ: دەگوترێ: (فلان لامِحٌ عِطْفَيْهِ) فلانکەس زۆر بەخۆی دەنازێ و خۆی پێ گرنگە.

اللَّمْحُ: دەگوترێ: (لأرينّك لَمْحاً باصراً) شتێکی ئاشکراو نمایانت پێ نیشان دەدەم ٥ بەزۆری ئەم ڕستەیە بۆ هەڕەشە بەکاردێ.

اللَّمْحَةُ: سەیرکردنی بەپەلە، چاو پێدا خشانێك ٥ دەگوترێ: (رأيته لمحة البرق) وەکوو بروسکە بینیم هاتە بەرچاوم و گوم بوو ٥ دەشگوترێ: (في فلان لمحة من أبيه) فلانکەس شێوەیەکی لەباوکی دەچێ.

اللَّمَاحُ: زۆر ئاشکرا ٥ دەگوترێ: (هو أبيض لَمّاح) ئەو زۆر سپییە.

المَلامِحُ: شکل و شێوەی دەم و چاو یان لێکچون لە هەموو ئاکارو ڕەفتاردا.

لَمَزَهُ لَمْزاً: لێی دا، پاڵی پێوەنا ٥ عەیبی لێ گرت ٥ بەچاو ئاماژەی بۆکرد، چاوی لێ داگرت ٥ بەسەری ئاماژەی بۆکرد، لێوی لێ داگرت ٥ سرتەیەکی بۆ کرد.

لَمَزَ الشيبُ فلاناً: پیری لەفلانکەس دا دیاری دا.

لامَزَهُ: بەلەغەزو موعەمما قسەی لەگەڵ دا کرد.

اللُّمَزَةُ: عەیبگر لەخەڵك بەزۆریی ٥ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (لَمَازة).

لَمَسَهُ لَمْساً: دەستی لێ دا.

لَمَسَ المرأةَ: لەگەڵ ئافرەتەکە جوتبوو ٥ دەشگوترێ: (شعاع يكاد يلمس البصر) بروسکەو تیشکێکە لەوانەیە نوری چاو بەرێ بینایی کوێر بکا.

لامَسَهُ ملامسة ولماساً: دەستی لێ دا.

لامَسَ المرأةَ: لەگەڵ ئافرەتەکە جوتبوو.

إِلْتَمَقَ الشَّيْئَ: داوای شتەکەی کرد.

تَلَمَّقَ الشَّيْءَ: جار دواجار داوای شتەکەی کرد.

الإلْتِماسُ: داواکاریی ٥ داواکردن ٥ لەبواری قانونی (المرافعات)دا رێگەی تانەدانە لەبڕیاری کۆتایی لەبەرچەند هۆیەك‌و داوا لەو دادگایە دەکرێ کە بڕیارەکەی دەرکردوە چاو بەبڕیارەکەدا بگێڕێتەوە.

اللَّمِس: دەگوترێ: (إمرأة لاترُدُّ يَدَ لامس) ئافرەتێکە دەستی کەس ناگێڕێتەوە بێ ڕەوشتە داوێن پیسە ٥ (فلان لايَرُدّ يد لامِس) فلانکەس هیچ بەرگرییەکی تێدا نیە.

اللَّمّاسَة: پێداویستی نزیك.

اللُّمّاسَةُ: بەمانا (اللّماسَة) دێ.

اللَّمْسُ: یەکێکە لە هەستە زاهیرەکان بریتیە لەهێزێك لەڕەگ‌و ڕیشاڵەکانی جەستەدا بەهۆیانەوە هەست بە ساردی‌و گەرمی‌و تەڕی‌و وشکی‌و گەورەیی‌و بچوکی‌و نەرم‌و شتانە دەکرێ.

اللَّمْسَةُ: یەکجار دەست لێدان ٥ (اللّمسة الأخيرة) چاوپێداخشاندنی کۆتایی کاری فەننی‌و شتی وا.

اللَّمُوسُ: زۆڵ‌و زۆڵەزا ٥ کەسێك باوکی نەزانراوبێ.

اللَّميسُ: ئافەرتی نەرم‌و شل.

المُلْتَمَسُ: لەبواری مورافەعات دا بەو کەسە دەگوترێ: داوای چاو پێداخشاندنەوەی بڕیاری کۆتایی دادوەر دەکرێ لەدژی.

المُلْتَمَسُ: ئەو کەسەیە داوای پێداخشاندنەوەی بڕیاری کۆتایی دادوەر دەکا.

لَمَصَ العَسَلَ وَ شِبْهَهُ لَمْصاً: قامکی خستە ناو هەنگوینەکە یان دۆشاوەکەوە هەندێکی لێ هەڵگرت‌و خواردی.

لَمَصَ فلاناً: لاسایی فلانکەسی کردەوە دەم‌و لیچی لێ بادان.

اَلْمَصَ الشَّجَرُ: درەختەکە ئەوەندە نزمە ئاژەڵ دەتوانێ گەڵاکەی بخوا.

اَلْمَصَ الكرمُ: دارمیوەکە ترێیەکەی گەیی نەرم بوو.

اللّامِصُ: ڕەزەوان.

اللَّمْصُ: حەڵوا.

اللَّمْصُ: بەمانا (اللَّمَصُ) دێ.

اللَّموصُ: درۆزنی فێڵباز ٥ غەیبەتکەر، غەیبەتچی.

لَمَظَ فلان لَمْظاً: دەستی بەناو خواردنەکەدا گێڕاو پاروبزێری کردو لێی جەشت.

لَمَظَ الماءَ: بەقەراخی زوبانی ئاوەکەی خواردەوە.

اَلْمَظَهُ: ئاوی کردە سەرلێوی.

اَلْمَظَ فلاناً علی فلان: فلانکەسی لەفلانکەس پرکرد لەڕق و کینە.

لَمَظَهُ کذا: ئەوشتەی دەرخوارد دا.

لَمَظَ فلاناً من حقه: بەشێکی زۆر کەمی دا بەفلان لەمافی خۆی، دەبوایە زیاتری بداتێ و کەمی دایە.

إلْتَمَظَ بشفتیه: لێوی خستە سەر لێوی و فیتوی لێ دا ٥ فوی کرد، پسکەپسکی کرد.

إلْتَمَظَ بالشیئ: خۆی لەشتەکە وەرهێنا.

إلْتَمَظَ الشَّیْئَ: شتەکەی خوارد ٥ خێرا خستیە دەمیەوە.

تَلَمَّظَ فلان: بەمانا (لَمَظَ) دێ ٥ دەگوترێ: (ماتَلَمَّظْتُ الیومَ بشیئ) ئەمڕۆ هیچم نەچەشتووە.

تَلَمَّظَ بذکره: ڕەخنەی لێ گرت.

تَلَمَّظَت الحیة: مارەکە چزوی دەرهێنا.

اللِّماظُ: دەگوترێ: (مالە لِماظٌ) هیچی نییە ٥ (ما ذقتُ الیوم لماظاً) ئەمڕۆ شتێکم نەچەشتووە.

شرب الماءَ لِماظاً: ئاوەکەی بەقەراخی زوبانی خواردەوە.

اللُّماظَةُ: پاشماوەی خۆراک لەناودەم دا ٥ دەگوترێ: (أَلْقی لُماظة من فیه) ٥ هەروا ناوە بۆ باقی ماندەی شت ٥ دەگوترێ: (ما الدنیا إلا لُماظَة أیام) دونیا چەند باقی ماندەیەکی ڕۆژگارە.

اللُّمْظَةُ: پارچە ڕۆن ٥ گلّمتکە ڕۆن بەئەندازەی گوێزێک.

المُتَلَمِّظُ: دەم بەزەردەخەنە.

لَمَعَ البَرْقُ والصُّبْحُ وغیرهما: بروسکەکە چەخماخەی دا، بەیانی ڕوناک بوو؛ ڕوناکایی لەئاسۆوە بلاوبۆوە ٥ (فهو لامع وهي لامِعة).

لَمَعَ بالشیئ لمعاً: شتەکەی برد.

لَمَعَ بثوبه ویده وسیفه: بەپارچە قوماشەکە ئاماژەی کرد یان بەدەستی یان بەشمشێرەکەی ئاماژەی کرد.

لَمَعَ الطائر بجناحیه: بالّندەکە لەکاتی فڕین دا بالّی لێکدان.

لَمَعَ فلان ألبابَ: فلانکەس لەدەرگاکەوە دەرکەوت.

لَمَعَ الشَّیْئَ: شتەکەی فڕێ دا.

اَلْمَعَ بثوبه ویده وسیفه: بەمانا (لَمَعَ) دێ.

اَلْمَعَ بالشیئ وعلیه: شتەکەی دزی، بردی.

اَلْمَعَ بما في الإناء من الطعام والشراب: چی لەقاپەکەدا بوو لەخواردن و خواردنەوە بردی.

اَلْمَعَ الطائر بجناحیه: بالّندەکە لەکاتی فڕین دا بالّی لێکدان.

اَلْمَعَت الناقة بذنبها: حوشترە میّینەکە کلکی هەڵبڕی تا بزانـدرێ کـە کـەڵی گرتووە ◊ دەشگوترێ: (اَلْمَعَت الناقة) حوشترەکە نیشانەی ئاوسبوونی لێ دەرکەوت.

اَلْمَعَـت الأنثـی: میّینەکـە بێـچوی ئاوسکی جوڵایەوە.

اَلْمَعَـت الأرضُ: زەوی پەڵەپەڵـەی گیاوگژی تێدا دەرکەوت لەوەڕی زۆر بوو.

لَمَّعَ النّسیجَ أو الحجر: چـنـدراوەکەی نەخشاندو ڕەنگاوڕەنگ چنی ◊ یان بەردەکەی ڕەنگاوڕەنگ کرد.

لَمَّعَ الشَّیْئَ: شتەکەی والّی کرد ڕەنـگ بداتەوە.

إلْتَمَـعَ الـبرقُ وغـیره: بروسـکەکە چەخماخەی دا، ڕوناکی خستەوە.

إلْتَمَعَ الشَّیْئَ: شتەکەی دزی.

اَلْتَمِعَ لَوْنه: ڕەنگی گۆڕا ◊ کـە مرۆڤێـك ترسا یان ڕقی هەڵسا یان خـەمبار بـوو بـەو هۆیانـەوە ڕەنگـی گـۆڕا دەگوترێ: (اَلْتَمِعَ لونُهُ).

تَلَمَّـعَ الـبرقُ وغـیره: بروسـکەکە چەخماخەی دا، ڕوناکی خستەوە.

تَلَمَّعَ الشَّیْئَ: شتەکەی دزی.

الألْمَـعُ: زیـرەك‌و وریـاو دوربـین زەیـن ڕاست‌و شت بێك.

الألْمَعـیّ: بـەمانا (الألَمـعُ) دێ ◊ قسەخۆش‌و سوعبەتچی.

التَّلْمیـعُ فی الخیـل: ئەوەیـە ئەسـپەکە خاڵی جۆراوجۆری پێوەبن ◊ بەڵـەك بێ ◊ هەر ڕەنگێك بەجەستەوە بێ‌و لەمنگەکەی تر نەچێ ◊ (ك: تلامیع) ◊ دەگـوترێ: (فیـه تلمیـع وتلامیـع) ڕەنگـی جیـاو جـۆراو جـۆری پێـوە هەن.

اللاّمِـعُ: بروسـکەی ڕوناککـەرەوە ◊ دەشگوترێ: (مابالـدار لامـع) کـەس لەخانوەکەدا نیە.

اللامِعَـة: مەڵاشـوی منـداڵ لـەکاتی ساوایی دا ◊ (ك: لوامع).

اللّماعُ: دەگوترێ: (ذهبت نفـسه لماعـاً) خـودی شـتەکە پارچـە پارچـەو وردەوردە فەوتا.

اللُّمْعَـةُ: کۆمەڵـە مـرۆڤ ◊ نـەرمو شـلی جەسـتەو دڕەوشـاوەیی‌و جـوانی ◊ ڕەشایی دەوران دەوری گۆی مەمك ◊ خـاڵی ڕەش بەجەسـتەوە ◊ هـەر ڕەنگێـك لـەڕەنگی تـری جەسـتە جـوداواز بـێ ◊ بەشـێك لەئەنـدامی دەست نوێژ کەئاوی ڕێ نەکەوتبێ ◊ دەگوترێ: (به لُمْعَةٌ لم یصبها الوضوء) ◊ هەروا نـاوە بـۆ پارچەیەکی ڕوەك کەبەرمو وشکبون بچێ.

اللَّمّاعةُ: دەشتو سارای کاکی بەکاکی کە تراویلکە تێیدا بدرەوشێتەوە ◊ مەلاشوی منداڵ لەکاتی ساوایی دا.

اللّموعُ: بەمانا (اللاّمع) دێ ◊ هەڵۆی گورج و گۆڵ لەڕفاندنی نێچیرەکەی دا.

المُلْمَعُ: (خَدٌّ مُلْمَعٌ) کولمی لوس و درەوشاوە.

المِلْمَعُ: (مِلْمَعا الطائر) دووبالی باڵندە کە باڵندەکە لێکیان دەدا ◊ دەگوترێ: (خَفَفَ الطائرُ بِمَلْمَعَيْهِ) باڵندەکە باڵەکانی لێکدان.

المُلْمِعَةُ: دەگوترێ: (أرض مُلمِعَةُ) زەوییەکە تراویلکە تێیدا دەدرەوشێتەوە.

المُلَمَّعُ: دەگوترێ: (فرس مَلَمَّعٌ) ئەسپێکی بەڵەکە.

المُلَمَّعَةُ: (أرض مُلَمَّعة) بەمانا (مُلْمِعَة) دێ.

اليَلْمَعُ: هەورمبروسکەی پێچاو پێچ ◊ دەگوترێ: (أخَذَ مِن يَلْمَع) ◊ درۆزنترو سەر لێ تێکدەر تر لەتراویلکە ◊ دەشکرێتە موشەبەهوبیهی ◊ دەگوترێ: (إنما هو يلمع) ◊ هەروا وشەی (يَلْمَعُ) بەمانا زیرەکی و هەستیار دێ ◊ هەرشتێك بریسکەی لێ پەیدا بێ، وەکوو شمشێرو کلاو و خودەو زرێ ◊ (ك: يلامع).

اليَلْمَعيّ: مرۆڤی زیرەك و زەین تیژو وریا.

لَمَقَ لَمْقاً: سەیری کرد ◊ دەشگوترێ: (لَمَقَهُ ببصره) بەچاو بۆی ڕوانی، سەیری کرد.

لَمَقَ فلاناً: چەپەوانەی لەدەم و لوتی فلانکەس دا.

لَمَقَ عينه: مستەکۆڵەی لەچاودا ◊ بەدەست لەچاوی دا.

لَمَقَ الشَّيْئَ: شتەکەی کوژاندەوە، نووسیەوە.

تَلَمَّقَ: پێش نانخواردن زەلاتەو موقەبیلاتی خواردو خۆی پێوە خافلاندن.

اللّماق: خواردن و خواردنەوەی کەم؛ پاروە خواردنێك قومە ئاوێك ◊ دەگوترێ: (ما ذقت لماقاً) هیچ شتێکم نەخواردوە و نەچەشتووە ◊ هەروا دەگوترێ: (مابالأرض لماق) لەسەر زەوی شوێنی ئاژەڵ لەوەڕانێك نەماوە.

لَمَقُ الطريق: پانتایی و ناوەڕاستی ڕێگا.

اليَلْمَقُ: کەوای ناو هاخندراو و پۆشاکی لەو جۆرە ◊ بەفارسی پێی دەگوترێ: (یەلمە).

لَمَكَ العجينَ: هەویرەکەی شل کرد.

تَلَمَّكَ فلان: فلانکەس شەویلەی خۆی جولانـدن بـەنان خـواردن یـان قسەکردن ٥ دەگوترێ: (تلمك البعير) حوشترەکە لیچی خۆی بادان.

اللِّماك: دەگوترێ: (مـا تَلَمَّـكَ بِلَمـاك) هیچی نەچەشتووە.

اللُّماك: کـڵو شـتی وا کەچـاوی پـێ جوان دەکرێ.

اللَّمْكُ: بەمانا (اللِّماكُ) دێ.

اللَّميكُ: چاو رِێژراو.

لَمْلَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی کۆکردەوە.

لَمْلَمَ الحجر: بەردەکەی خرەهڵدا کـردی بەهەڵمات.

تَلَمْلَمَ: بۆ موتاوەعەی (لَمْلَمَ) دێ.

اللَّمْلَمُ: سوپای زۆرو کۆبۆوە (حيّ لملـم) گەرمکی کۆبۆوە قەرەباڵغ.

اللُّمْلُومُ: کۆمەڵو تاقمو پیرِ.

المُلَمْلَمُ: (رجل مُلَمْلَمٌ) پیاوی تێکسمڕاو (شعر ململم) قژی چەورکراو.

المُلَمْلَمَةُ: دەگـوترێ: (كتيبـة مُلَمْلَمَـة) دەستە سەربازی گردەومبـوو ٥ (ناقـة مُلَمْلَمَـةٌ) حوشـتری کەتـەو گۆشـتن ٥ (صـخرة مُلَمْلَمَـةٌ) بـەردی خـڕو گۆناسا، خرکراو.

لَمَّ الشَّيْءَ لَمّـاً: شـتەکەی چاک‌و خێـرا کۆکردەوە ٥ دەگوترێ: (لَـمَّ اللهُ شَـعْثَهُ) خـودا کاروبـاری بـۆ رِێـک‌و پێـک‌و کـۆکراوە کـرد ٥ خـزم‌و کـەس‌و کـاری دوورە وڵاتی بۆ گرِکردنەوە.

لَـمَّ بفـلان: هاتـەلای فلانکـەس‌و بـوو بـە میوانی.

لَمَّ فلانٌ: فلانکەس توشی جۆرە شێتییەك هات ٥ (فهو مَلْمُومٌ).

ألَمَّ الشَّيْءُ: شتەکە نزیك بۆوە.

ألَمَّ بالقوم وعليهم: هاتەلای خەڵکەکـەو ماوەیەکی کورت لایان مایەوە.

ألَمَّ بالمعنى: مانای شتەکەی زانی.

ألَـمَّ بالطعـام: زۆری خواردنەکـە نەخوارد.

ألَمَّ بالأمر: زۆر لەکارەکەدا قوڵ نەبۆوە نەچووە بنج‌و بناوانی.

ألَـمَّ فـلان: فلانکـەس تـاوانی بـچوکی نـەنجام دا ٥ یـان لـەگوناهی بـچوك نزیك کەوتەوە.

ألَمَّ الغلامُ: کورِەکە نزیکە باڵغ بێ‌و پێ بگا ٥ دەشگوترێ: (هذه ناقة قد ألَمَّت للكبر) حوشترێکە نزیکە پیر ببێ.

ألَمَّـت النَّخْلَـة: خورماکـە خەریکـە بەرەکـەی شـیرین ببـێ‌و پـێ بگـا ٥ (فهي مُلِمٌّ ومُلِمَةٌ).

ألَـمَّ الـشَّعْرُ: قـژی سـەری لەنـەرمایی گوێچکەی تێپـەڕین ٥ بـەمانا وشـەی (کاد)مش دێ ٥ واتە دەبێتـە یـەکێك لە ئەفعالی موقارەبە.

لَمَّمَ الشَّعْرَ: قژی چەورکردن ◊ (فهو مُلَمَّمٌ).

إلْتَمَّ بالقوم: هاتەلای خەڵکەکەو بوو بەمیوانیان.

اللاَّمَّةُ: هەرشتێك جێگای ترس بێ وەکوو درندەو مارو دوپشکو شتی وا ◊ چاوی پیس.

اللِّمامُ: چاوپێکەوتنو بەیەککەیشتنی کەم خایەن ◊ دەگوترێ: (هو یزورنا لِماماً) ئەو تاوتاوە دێتە لامانو دەبێتە میوانمان.

اللَّمَمُ: گوناهی بچوك ◊ نزیکبوونەوە لەگوناه ◊ جۆرێك لەشێتی کەتوشی مرۆڤ دەبێو دەمدەمە دەیگرێ ◊ هەروا دەگوترێ: (کان ذلك منذ شهر أو لَمَمِ) ئەوە مانگێك یان نزیك لەماوەی مانگ دەبێ.

اللَّمَّةُ: ناخۆشیو چورتم ◊ ڕۆژگار ◊ دەگوترێ: (أعیذه من حادثات اللَّمَّة) پەناەدەگرم بەخودا لەکارەساتی ڕۆژگار ◊ دەست لێوەشاندنی جندۆکە ◊ دەگوترێ: (أصابته من الجن لَمَّةٌ) دەست لێوەشاندنی جندۆکەی توشبووە ◊ (جندۆکە دەستی لێ وەشاندووە) دەگوترێ: (للشیطان لَمَّةٌ) شەیتان دەست لێوەشاندنی هەیە، ختوکەو جنەجنەی هەیە ◊ هەروا وشەی (اللَّمَّة) بەمانا خەڵکی کۆبۆوە دێ، شتی کۆبۆوە ◊ دیداری کەم ◊ (ك: لَمِامٌ).

اللُّمَّةُ: هاوەڵو هاوڕێ.

اللِّمَّةُ: قژی سەر کەلەنەرمایی گوێچکە تێپەڕێ ◊ (ك: لِمَمٌ ولِمام).

المِلَمُّ: شتی بەهێزو پتەو و کۆکەرەوە لەهەر شتێك بێ ◊ دەگوترێ: (رجل مِلَمٌ) پیاوێکی بەتواناو لێهاتووە خزمو کەسوکاری خۆی گرد کردونەوە نەیهێشتووە پەرتەوازە بن (رجل مِلَمٌّ) پیاوێکە خێرو پیاوەتی هەموو کەسی گرتۆتەوە.

المُلِمَّةُ: بەلاو کارەساتی ترسناكو جەرگبڕ.

المُلَمُّوم: کۆمەڵگای خڕەومبوو ◊ دەگوترێ: (رجل ملموم) پیاوێکە کارەکانی ڕێك‌و پێك‌و کۆکراوەن ◊ پیاوێکی شێتە.

لَمَّا: حەرفی جەزمو نەفیو قەلبە ◊ دەچێتە سەر فیعلی موزاریعو مەجزومی دەکا.

لَمَا: دەگوترێ: (مایلمو فَمُ فلان بکلمة) فلانکەس گوێ ناداتێو بەلایەوە گرنگ نیە چ دەڵێو چە نالێ.

لَمَا الشَّيْئَ لَمْواً: شتەکەی هەموو هەلگرت.

أَلْمَى على الشَّيْءَ: شتەکەی برد.

اللُّمَةُ: کۆمەڵە پیاو یان کۆمەڵێك ئافرەت لەسێ کەسەوە بۆ (دە) ٥ هاوشان‌و هاو تەمەن‌و شێوە ٥ دەگوترێ: (لِيَزوَجْ كل إنسان لُمَّتَهُ) باهەر کەسەو هاوشانی خۆی بکاتە هاوسەری خۆی ٥ ڕەچە شکێنی‌و ماموستایی. دەگوترێ: (لك فيه لُمّة) بۆ تۆ هەیە لە فلانکەس دا پێشەوایەتی‌و ماموستایی لەژیانت دا چاو لەو بکە.

لمى الغلامُ لُمْياً: منداڵەکە لێوی ڕەش بوو ٥ هەروا دەگوترێ: (لَمَتِ المرأةُ) ئافرەتەکە لێوی ڕەش بوو.

لَمِيَ لَمىً: بەمانا (لَمَى) دێ ٥ (فهو ألْمى وهي لمياءُ) ٥ دەشگوترێ: (لمت الشَفَةُ) لێوەکە مەیلەو ڕەش بوو.

لَمِيَ الشَّجرُ: درەختەکە سێبەرەکەی ڕەش بوو.

تَلَمَّتِ الأرضُ بـه وعليه: زەوییەکە داپۆشی.

الألْمى: (ظل ألْمى) سێبەری چڕو ڕەش دیمەن.

ظلّ ألْمى: سێبەری فێنك ٥ (رِمْحٌ ألْمى):ڕمبێکی ئەسمەرو پتەوو ڕەق.

اللَّمَى: گەنم ڕەنگییەکە لەلێودا ئەم ڕەنگە بۆ لێو زۆر پەسەندە.

اللَّمياءُ: (شفه لمياءُ) لێوی کەم خوێن‌و تەنك ٥ (لثة لمياء) پوکی کەم خوێن ٥ یان کەم گۆشت.

لن: حەرفی نەصب‌و نەفیە بۆ زەمانی داهاتوو.

لَهَبَ الرجلُ لَهَباً: پیاوەکە تینوی بوو (فهو لهبان وهي لَهْبى).

ألْهَبَ البرقُ: هەورەبروسکەکە درێژەی کێشا.

ألْهَبَ الفرسُ: ئەسپەکە غارکردنەکەی درێژەی کێشاو تەپ‌و تۆزی بەرپاکرد.

ألْهَبَ في الكلام: قسەی بەخێرایی کرد ٥ دەشگوترێ: (ألْهَبَهُ للأمر) بۆ کارەکە وروژاندی ٥ هەڵینا بۆ کارەکە.

ألْهَبَ النارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساندو بڵێسەی سەند، گڕی بەرز بۆوە.

إلْتَهَبَت النارُ: ئاگرەکە هەڵگیرسا.

إلْتَهَبَ على فلان: ڕقی لەفلانکەس هەڵساو لێی سوربۆوە ٥ دەشگوترێ: (فلان يلتهب جوعاً) فلانکەس لەبرسان ناوسکی هەڵدەقرچێ‌و گڕی لێ دەبێتەوە.

تَلَهَّبَتِ النارُ: ئاگرەکە هەڵگیرسا.

الأُلْهُوبُ: ڕاپەڕینی ئەسپە بۆ غاردان تا تەپوتۆز بەرپا دەکا.

اللُّهَابُ: تینوایەتی.

اللُّهَابَةُ: پۆشاکێکە بەردی تێدەخرێ بۆ تەرازوکردنی لاباری کەژاوە یان لاباری سەرپشتی ولاخ.

اللَّهْبُ: بۆشایی نێوان دوو کێو ◊ دیمەنی کێو کە وەکوو دیوار دێتە بەرچاو و ناتواندرێ کەس بچێتە سەری ◊ لادڕو کارێز لە ژێر زەوی دا.

اللَّهَبُ: بڵێسەی ئاگر ◊ لای سەروی بڵێسەی ئاگر ◊ لەبواری کیمیادا بریتییە لەناگرێك کەلە هەلگیرسانی ئاگرێکی تر پەیدا ببێ یان لە گڕگرتنی بوخارێك کە هەلگیرسابێ ◊ دوکەڵی ئاگر.

اللُّهبان: پەرەسەندنی گەرما ◊ تینوایەتی ◊ (یوم اللُّهبان) ڕۆژی زۆر گەرم ◊ ڕۆژێکی گەرم.

اللُّهْبَةُ: تینوایەتی ◊ درەوشانەوەی پێستی جەستە.

اللُّهيبُ: گەرمی ئاگر.

اللَّهْلَهَبُ: شۆخو شەنگو زۆر جوان ◊ پیاوی توکن.

اللُّهْلُهَبُ: قوماشێك زۆر سورنەبێ.

اللاهُوت: خودایەتی، سروشتی خودایی ◊ وەکوو چۆن (التاسوت) ناوە بۆ سروشتی ئادەمیزادیی.

لَهِثَ الكلب لَهْثاً ولُهاثاً: سەگەکە زمانی دەرکێشا لەگەرمان یان لەتینوان.

لَهِثَ الرَّجُلُ: پیاوەکە ماندوبوو (فهو لَهْثانُ وهي لَهْثى).

إلْتَهَثَ الكلبُ وغيره: بەمانا (لَهِثَ) دێ.

اللُّهَاثُ: گەرمی تینوایەتی لەدەرون دا ◊ دەشگوترێ: (هو يقاسي لُهاث الموت) ئەو ئازاری مردن دەچێژێ.

اللُّهائِيُّ: کەسێك زۆر خاڵی سوری بەڕوخسارەوە بن ◊ دەمو چاوی زیبکاوی بن.

اللُّهْثَة: تینوایەتی ◊ ماندویی.

لَهِجَ بالأمر لَهَجاً: وەگری کارەکە بوو، بەردەوام بوو لەسەری و باری بەنیشەکەوە گرت ◊ (فهو لهج ولاهج).

لَهِجَ الفصيل بضرع أمه: بێچوەکە گوانی دایکی گرت.

لَهِجَ الفصيلَ أمُّهُ: بێچوەکە گوانی دایکەکەی گرتو دەیمژێ ◊ (فهو لَهوج)

ألْهَجَ بالأمر: بەمانا (لَهَجَ) دێ.

ألْهَجَ فلان: فلانکەس بێچوە ئاژەڵەکانی گوانەکانی دایکیان گرتو شیریان مژی.

ألْهَجَ الفصيلَ: دەمبێنی لەدەمی بێچوەکان کرد بۆ ئەوەی نەتوانن گوانی دایکیان بمژن.

لَهَجَةُ: زەلاتەو موقەبیلاتی دەرخوارد دا.

لَهَجَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەشێوەیەك هێشتەوە نەباش قایمی کردبوو نەبەرەللای کردبوو.

لَهَجَ الطعامَ: خواردنەکەی باش نەکوڵاند ◊ هەروا دەگوترێ: (حدیث ملهوج قسەی نەچەسپاو، قسەیەك بەبێ لێ وردبوونەوە بێژرابێ.

تَلَهْوَجَ الشَّيْئَ: بەپەلە شتەکەی کرد.

تَلَهْوَجَ اللَّحم: گۆشتەکەی نەکوڵاند.

إلْهاجُ الشَّيْئُ: شتەکە هەندێکی تێکەڵاوی هەندێکی بوو بەتەواوی خەست نەبۆوە.

إلهاجت عينُه: چاوی لێڵو پێڵ بوون بۆخەو.

اللَّهْجَة: زمان، زاراوەی زکماکی مرۆڤ ◊ دەگوترێ: (فلان فصيح اللهجة): فلانکەس زمانڕەوانە ◊ شێوە زاراوە ◊ جەرەسی قسەکە.

اللُّهْجَة: زەلاتەو موقەبیلاتی پێش نانخواردن، دەق بەمانا (اللَّمَجَةُ) دێ.

المُلَهَّجُ: کەسێك بنۆێو پاڵبکەوێ و نەتوانێ ئیش بکا.

لَهَدَ الحِمْلُ لَهْداً: کۆڵو کۆڵبار تینی بۆ هێناو پشتی چەماند ◊ (فهو ملهودٌ ولهيد).

لَهَدَ دابّتَهُ: ولاخەکەی تاودا، دەنەدەنەی دا بۆنەوەی خێرا بڕوا.

لَهَدَ فلاناً: پاشەو پاش پاڵی بەفلانکەسەوە ناو دەری کردو بێ ڕێزی بەرامبەر کرد.

لَهَدَ ماني الإناء: ئەوەی لەقاپەکەدا بوو خواردیو لستیەوە.

ألْهَدَ الرجلُ: پیاوەکە ستەمی کرد.

ألْهَدَ الى الأرض: داهێزایە سەر زەوی و پاڵ کەوت.

ألْهَدَ به: گاڵتەی پێ کرد.

ألْهَدَ بفلان: فلانکەسی گرتو یەکێکی تری دەنگ دا لێی بدا ◊ فلانکەسی فێری وەڵامدانەوەو قسەکردن کرد.

اللَّهْدُ: پیاوی قونگرانی زەلیلو بێ دەسەڵات ◊ دەردێکە توشی قاچو ڕانی مرۆڤ دەبێ.

المُلَهَّدُ: (رجل مُلَهَّدٌ) پیاوێکە هیچو پوچو بێ دەسەڵات لەبەردەرگای ماڵان دەردەکرێو پاڵی پێوە دەنرێ.

لَهْذَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی بڕیەوە، دووڵەتی کرد.

تَلَهْذَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی بڕیەوە، دووڵەتی کرد ◊ خواردی.

اللُّهاذمة: دزو جەردە.

اللَّهْذَمُ: هەرشتێك برندە بێ (ددان، کەڵبە، کێرد، شمشێر) ◊ دەگوترێ: (سيف لَهْذَمُ) شمشێرێکە تیژە.

لَهَزَ الشيبُ فلاناً: پیری لەفلانکەس دا دەرکەوت ◊ دەگوترێ: (لَهَزَهُ الشيبُ)

پیری تێکەڵاوی بووەو موی سپی بەسەرو ڕیشی دا بڵاو بوونەوە ٥ (فهو ملهوز).

لَهَزَ القومَ: تێکەڵاوی خەڵکەکە بوو چووە ناویانەوە.

لَهَزَ فلاناً بالرِمح: بەڕمب لەسنگی فلانکەسی دا.

لَهَزَ فلاناً: بەمستەکۆڵە لەسەرو گوێلاکی فلانکەسی دا.

لَهَزَ البعيرَ: لالغاوی حوشترەکەی نیشانەکرد.

لَهَزَ الفصيلُ أمّه: بێچوەکە لەکاتی شیرخواردنی دا قۆچی لەگوانی دایکەکەی هەڵدەدا بۆئەوەی شیری بداتێ.

لَهَّزَ فلاناً: بەهەموو دەستی لەلاشەویلەو لاملی دا.

اللّاهِزُ: کێو یان تەپۆڵکە کە ڕێگا تەنگ بکەنەوە.

اللَّهازُ: پینەیەکە کونی گەورەی پێ تەسك دەکرێتەوە ٥ دەگوترێ: (ضَبَقَ البكرة باللّهاز).

اللَّهِزُ: بەهێز.

اللَّهْزَةُ: لاشەویلە.

المِلْهَزُ: ئەوەی مستەکۆڵەو شەپلاغە لەلاشەویلەو نەستۆو لاملی خەڵك دەدا.

المَلْهوزُ: تێکسمڕاو.

لَهْزَمَ فلاناً: لاشەویلەی هەنگاوت.

لَهْزَمَ الشيبُ خديه: پیریو موی سپی لەسەر لاڕومەتی پەیدا بوون ٥ دەشگوترێ: (لَهْزَمَهُ الشَّيْبُ) پیریو موی سپی لەسەر لاڕومەتەکانی پەیدابوو.

اللَّهْزِمَةُ: ئێسقانی لاشەویلە ٥ بەهەردوو لا دەگوترێ (لهزمتان).

لَهِسَ على الطعام لَهْساً: پاڵەپەستۆی لەسەر خواردنەکە کردو هەوڵی زۆری دا بیگاتێ بۆ ئەوەی بیخواو بیلێسێتەوە.

لَهَصَ الصبي ثدي أمه: منداڵەکە بەدەست لەمەمکی دایکی داو نەیمژی.

لاهَسَ على الشَّيْئ: بۆ شتەکەی چوو هەوڵی دا بیگاتێو سوور بوو لەسەر بەدەستهێنانی ٥ دەگوترێ: (لاهَسَ على الطعام) فلانکەس خۆی کوتاو هەوڵی دا بگاتە سەر خواردنەکە ٥ هەروا دەگوترێ: (فلان يلاهِسُ بني فلان) فلانکەس هەمیشە دەچێتە سەر سفرەو خوانی خێڵی فلان.

اللّهاسُ: خواردنی کەم.

اللُّهاسَةُ: بەمانا (اللُّهاسُ) دێ.

اللُّهْسَةُ: دەگوترێ: (ما لك عندي لُهْسَةٌ) نەتۆ هیچت لای من نییە.

لَهْسَمَ ماعلى المائدة: چی لەسەر سفرەکە بوو خواردی.

اللُّهْسُمُ: دەراوی شیوی تەنگ ◊ (ك: لهاسم).

لَهَطَت الأم بـه لَهْطاً: دایکی بەوەلەدی هێنا ◊ دەگوترێ: (لَعَنَ الله أماً لَهَطَتْ بـه) نەفرین لەو دایکەی ئەوی بەوەلەدهێناوە.

لَهَطَ فلان: فلانکەس بەدەستو بەقەمچی لێی دا.

لَهَطَهُ: لێی دا، بەبەری دەستی شەبلاغەی لێ دا.

لَهَطَ الشَّيْئَ بالماءِ: بەئاو لەفلانی دا ئاوی لەفلان گرت.

لَهَطَ به الأرضَ: بەزەوی‌دا دا.

لَهَطَ فلاناً بسهم: تیری لەفلانکەس گرت.

لَهَطَ الثوبَ: قوماشەکەی درو.

اللَّاهِطُ: کەسێکە بەردەرگای خۆی ئاو رشێن بکاو بیمالێ.

لَهِعَ فلان لَهَعاً ولهاعَةً: فلانکەس وەلامی نارد بۆلای هەموو کەس.

لَهِعَ في الكلام: لەقسەکردن دا درێژەی دایە.

تَلَهْيَعَ في كلامه: زۆری قسەکرد، زۆر بلێ بوو.

اللُّهاعَةُ: بێ ئاگایی ◊ دەگوترێ: (رجل فيه لَهاعَةٌ) پیاوێکە بێ ئاگایی تێدایە.

اللَّهِيعَة: بەمانا (اللُّهاعَةُ) دێ ◊ تەمبەڵی‌و بێ ئاگایی ◊ دەگوترێ: (في فلان لَهِيعةٌ) فلانکەس لەکرێن‌و فرۆشتن دا گێلی‌و نەفامیەکی پێوە دیارە هەمیشە زەرەردەکا.

لَهِفَ على الفائت لَهَفاً: خەمو خەفەتی بۆ شتە فەوتاوەکە دەربڕی ◊ (فهو لَهِفٌ ولَهيف ولاهِفٌ ولهفان) ◊ (وهي لاهف ولاهفة ولَهْفى) هەروا دەگوترێ: (هو لاهف القلب) ئەو دڵ سوتاوە.

لُهِفَ لَهْفاً: ستەمی لێ کرا ◊ (فهو ملهوف).

اللَّهَفُ: چڵێس بوو هەڵپەی بۆ کرد.

لَهَّفَ: هاواری بۆ برد ◊ هانای بردە بەر.

لَهَّفَ فلان نَفْسَهُ وأمَّهُ: فلانکەس دایکەڕۆی کرد وتی: دایەگیان! دایکەڕۆ، بۆ خۆم ڕۆ.

تَلَهَّفَ على الفائت: خەمی فەوتاوەکەی خوارد ئاخو ئۆفی بۆ کرد.

اللَّهْفُ: غەمو ئاهو حەسرەت ◊ دەگوترێ: (يالَهْفَ فلان) ئای داخی بەجەرگم بۆ فلانکەس ◊ دەشگوترێ: (يالهفي عليه) داخو ناسۆرم بۆی، بۆ نەمانی.

اللَّهفان: غەمبار ◊ کۆست کەوتو.

اللَّهْفَةُ: دەربڕینی غەمو ناڕەحەتی لەسەر فەوتانی شتێك، لەدەستدانی خۆشەویستێك.

اللَّهِيف: ستەم لێکراو ناچار بوو بۆئەوەی هاوار بکاو خەمو پەژارە دەربڕێ ◊ دەگوترێ: (رجل لهيف القلب) پیاوێکی دڵ سوتاو ◊ دڵ برژاو.

اَلْلَهُوفُ: بەمانا (اللَّهيف) دێ.

لَهَقَ الشَّيْئُ لَهَقاً: شتەکە سپی بوو ◊ (فهو لَهِق ولَهَق).

لَهْرَقَ فلان: فلانکەس شتێکی دەرخست لەسروشتی دا نیە ◊ چەند ڕەوشتێکی جوان دەخاتە پاڵ خۆی کە تێیدا نین.

لَهْرَقَ العملَ أو الكلامَ: کردارەکەی باش ئەنجام نەدا ◊ قسەکانی بەرێکو پێکی نەکردن.

تَلَهَّقَ الشَّيْئُ: شتەکە سپی بوو.

تَلَهَّقَ الرجلُ: پیاوەکە زۆری گوتو درێژەی بەقسەکانی دا.

تَلَهْرَقَ: بەمانا (لَهْرَقَ) دێ ◊ ماستاوچی بوو.

اللِّهاقُ: گای سپی ◊ هەرشتێك سپی بێ ◊ دەگوترێ: (أبيض لَهاق أو لِهاق) سپی زۆر سپی.

اَلْلَهَّقُ: (شئ مُلَهَّقُ اللون) شتێکە ڕەنگی زۆر سپیە.

لَهِمَ الماءَ لَهْماً: ئاوەکەی خواردەوە.

اَلْهَمَهُ الله خَيْراً: خودا خێرو چاکەی خستە دڵیەوە ◊ فێری کرد.

إلْتَهَمَ الشَّيْئَ: بەیەکجار شتەکەی قوت دا، ئاودیوی کرد.

إلْتَهَمَ الفصيلُ مافي الضرع: بێچوە ئاژەڵەکە چی لەگوانی دایکی دا بوو خواردی.

أُلْتُهِمَ لَوْنُهُ: ڕەنگی گۆڕا.

تَلَهَّمَ الشَّيْئَ: بەیەکجار شتەکەی قوت دا.

إسْتَلْهَمَ الله خَيْراً: داوای لەخودا کرد خێرو فەر بخاتە ناو دڵیەوە.

الإلهام: ئەوەیە شتێك بهاوێژرێتە ناو دڵەوەو دەرون پێی ئارام بگرێ، هاوێشتنی ئیلهام بۆ ناو دڵەکان حاڵەتێکو پلەو پایەیەکە بەروەردگار تایبەتی دەکا بە هەندێك لەبەندە هەڵبژاردەکانی.

اللُّهامُ: (جيش لُهامٌ) سوپایەکی گەورە، وەکوو ئەوە هەموو شتێك قوت بدا.

اللُّهْمُ: بەتەمەن، تەمەندرێژ.

اللُّهِمُ: زۆر خۆر.

اللُّهَمُ: خاوەن خێرو بێری زۆر، بەخشندەو سەخی ◊ ئەسپی ڕەسەن ◊ مرۆڤی وەجاخزادە ◊ دەگوترێ: (رجل لَهِمٌ) پیاوێکی ڕادروستو

بەخۆچاراوە ◊ هەروا وشەی (اللُّهِمَّ) ناوە بۆ دەریای گەورەو ناو زۆر.

اللَّهُومُ: زۆر خۆر.

اللُّهَيْمُ: (أمُّ اللُّهيم) بەڵاو کارەسات ◊ لەرزوتا ◊ مردن ◊ (لەم رووەوە کە مردن خەڵکو زیندەومر قوت بدات).

المَلْهَمُ من الرجال: پیاوی زۆر خۆر.

المِلْهَمُ من الرجال: پیاوی زۆر خۆر.

اللَّهِيمُ: ئەسپی ڕەسەن، پیاوی وەجاخزادەو چوستو چالاك.

اللُّهْمُوم: بەمانا (اللُّهْمِمُ) دێ ◊ خێرەو مەندو نانبدە، سوپای زۆر ◊ حوشترێك شیری زۆر بێ ◊ هەورێك بارانی زۆر ببارێنێ ◊ ژمارەی زۆر لەهەر شتێك بێ.

اللُّهْمِمُ: بەمانا (اللُّهْمِمُ) دێ ◊ دەگوترێ: (جملٌ لِهْمِمٌ) حوشتری گەدە زل ◊ (ك: لهامم).

ألهَنَهُ: شتێکی بەدیاری بۆ هێنا لەسەفەر ◊ کەهاتەوە لەسەفەر خواردنێکی بەدیاری دایە.

لَهَّنَهُ: زەڵاتەو موقەبیلاتی پێش نانخواردن پێدا ◊ یان کە لەسەفەر هاتەوە خواردنێکی بەدیاری بۆ هێنا.

اللَّهْنَةُ: ئەو دیاریەیە بەموسافیر کەهاتەوە دەیدا بەخۆشەویستی ◊ زەڵاتەو موقەبیلات کەپێش نانخواردن کابرا خۆی پێوە دەخافڵێنێ ◊ دەشگوترێ: (ما وجدت الماشية إلا لَهْنَةً) ئاژەڵەکان لەوەڕی زۆر کەمیان دەست کەوت.

لها بالشيئ لَهْواً: یاری بەشتەکە کرد.

لَهَتِ المرأة الى حديث صاحبها: ئافرەتەکە بەقسەی دەستە خوشکەکەی سەرسام بوو جوان گوێی بۆ گرت.

لها عَنْ الشَّيْئِ لُهْياً ولِهْياناً: بڕوی شتەکەی ناو باسی نەکردەوە.

لَهِيَ به لهاً: خۆشی وێست.

لَهِيَ عَنْ الشَّيْئِ: بڕوی شتەکەی ناو باسی نەکردەوە.

ألهى فلان: فلانکەس بەخششی زۆر بوو.

ألهاه اللَّعِبُ عَنْ كذا: گالتەو یاری ئەو شتەی لەیاد بردەوە.

ألهى الرَّحى: لوێچێکی دانەوێڵە کردە ناو زارکی دەستارەمکە بۆ ئەوە بیهارێ ◊ دەشگوترێ: (ألهيت لفلان لهوة من المال) شتێکم مالّو سامان دایە فلان.

لاهىَ الشَّيْئَ: لەشتەکە نزیك بۆوە ◊ شتەکەی لەخۆی نزیك کردەوە.

لاهى الغلامُ الفطامَ: منداڵەکە لەکاتی شیر لێ بڕینەوە نزیك بۆوە.

لاهىَ فلاناً: کێشەی لەگەڵ فلان نایەوە ◊ چاکەی دایەوە بەرامبەر پیاوەتی نەو نەمیش پیاوەتی لەگەل کردەوە.

لَهَاهُ بکذا: بەو شتە بەلگەی بۆ هێنایەوە، بەو شتە پاساوی بۆ هێنایەوە.

إلْتهى بالشيئ: یاری بەشتەکە کرد.

إلْتَهى عنه بغيره: بەشتی تر مەشغوڵ بوو نەمی لەیاد چوو.

تلاهى بالملاهي: بەنامێری یاری کردن یان بەیاری کردنەوە مەشغوڵ بوو.

تلاهى القومُ: خەڵکەکە یارییان لەگەڵ یەکتر کرد.

تَلَهَّى بالشيئ: یاری بەو شتە کرد ◊ پاساوی بەشتەکە هێنایەوە.

إسْتَلْهى صاحِبَهُ: هاوڵەکەی ڕاگرت، هەڵوێستەی پێ کرد ◊ چاوەڕوانی کرد.

إسْتَلهى الشَّيْئَ: زۆری لەو شتە وەدەست هێنا.

الأُلْهُوَّةُ: شتێك مرۆڤ یاری پێ بکاو خۆی پێ بخافڵێنێ ◊ دەگوترێ: (بینهم ألْهُوَةٌ یتلاهون بها).

الألْهِيَّةُ: بەمانا (الأُلْهُوَةُ) دێ ◊ قسەو حیکایەتێك کاتی پێ بەسەر بەریو خۆتی پێ بخاافڵێنی.

اللُّهاءُ: ئەندازە ◊ دەگوترێ: (هم لهاء مائة) ئەوان ئەندازەی سەد کەس دەبن.

اللُّهاةُ: ئالۆ ◊ ئەو گوشتەی بەسەر گەروەوەیە یان زمانەبچکۆلە ◊ (ك: لهوات ولهيات ولَهٍ ولَهاً) دەگوترێ: (فلان تُسَدُّ به لهوات الثغور) فلانکەس کەلێنو کونی سەر سنوری لێ دەگیرێن.

اللَّهُوُ: گاڵتەو گەپ ◊ هەرشتێك یاری پێ بکرێو مرۆڤ خۆی پێ بخافڵێنێ ◊ تەپڵو دەف.

اللُّهْوَةُ: بەخشش ◊ باشترین دیاریو بەخشش ◊ دەشگوترێ: (إشتراه بلُهْوَة من ماله) بەچنگە پارەیەك کڕی ◊ هەزار دینار هەزار درهەم ◊ لێچە دانەوێڵە کە دەکرێتە زارکی دەستارەوە.

اللَّهْوَةُ: بەمانا (اللُّهْوَةُ) دێ ◊ ئافرەتێك پیاو لەگەڵی ڕابوێرێ.

اللَّهُوَّ: دەگوترێ: (فلان لَهُوٌّ عَنْ الخير) فلانکەس زۆر پشت لەخێرو پیاوەتی دەکا ◊ شوێنی یاری (یاریگا).

المَلْهى: شوێنی یاریو ڕابواردن ◊ دەگوترێ: (هذا ملهى القوم) ئەمە شوێنی مانەوەی خەڵکەکەیە ◊ (ك: الملاهى).

المَلاهي: ئامێری یاری‌و ڕابواردن‌و خۆ خلاڤاندن ◊ وەکوو عودو کەمان‌و سازو سەمتور.

الملْهاةُ: شانۆنامەیەکی پەخشان ئامێز یان هۆنراوە، باسی عەیب‌و عاری خەڵک دەکا بەشێوەی گاڵتەجاڕی.

لَهْوَجَ: بڕوانە مادەی (لَهَج).

تَلَهْوَجَ: بڕوانە مادەی (لَهَجَ).

تَلَهْوَقَ: بڕوانە مادەی (لَهَقَ).

لَوْ: حەرفی شەرتە.

لابَ الرجلُ أو البعير لَوْباً ولواباً ولَوَباناً: پیاوەکە تینوی بوو ◊ بەدەوری ئاوەکەدا خولایەوە و تینوایەتی تینی بۆ هێنا بوو دەستی نەدەگەییە ئاوەکە ◊ (فهو لائِبٌ) ◊ (ك: لَؤوبٌ).

الأبَ فلان: فلانکەس حوشترەکانی بەدەوری ئاوەکەدا خولانەوە تینوییان بوو دەمیان نەدەگەیە ئاوەکە.

لَوَّبَ الشَّيْئَ: شتەکەی تێکەڵاوی شتی بۆندار کرد، یان شتی بۆنخۆشی لەشتەکە هەڵسو.

اللّابَةُ: گارانە حوشتری کۆبۆوەی ڕەنگ ڕەش ◊ زەوییەك خاکەکەی بەرداوی بێ‌و بەردەکانی ڕەش بن ◊ (ك: لابات ولابٌ).

اللّوبُ: هەنگ ◊ پارچە گۆشت کەلەناو مەنجەڵ دا هەڵدەخوڵێن.

اللّوبَةُ: قەومێك لەگەڵ قەومێکی تردا بژێن‌و پرس‌و ڕایان بەیەکتر نەبێ ◊ زەوی بەردەڵان بەردەکانی ڕەش بن.

اللّوبيا: دانەوێڵەیەکە، بەکوردیش هەرناوی (لۆبیا)یە جۆرەکانی زۆرن.

اللَّلاَبُ: جۆرە بۆنێکی خۆشە وەکوو خەلوق‌و زەعفەران.

اللُّلَبُّ: ئاسنی بادراو.

لات لَوْتاً: هەوانی شتێکی دا کەپرسیاری لێ ناکرێ لەو شتە.

لات فلاناً: مافی فلانکەسی کەم کردەوە.

اللاّتُ: بتێك بوو لەوڵاتی تائیف هۆزی سەقیف دەیان پەرست بڕوانە مادەی (لتت).

لاتَ: وشەیەکە بەمانا (لَيْسَ) دێ‌و مانای (نیە) دەگەیەنێ ◊ بەتایبەتی دەچێتە سەر وشەی (حین) ◊ دەگوترێ: (ولات حین مناص) کەلەبناغەدا ڕستەکە بەم جۆرە بووە (ولات الحينُ حين مناص).

لاثَ الشجرُ والنباتُ لَوْثاً: درەختەکە یان ڕوەکەکە بەیەکدا هاتن‌و تێکهاڵان ◊ (فهو لائث ولاثٌ ولاثٍ).

لاثَ فلان في الأمر: فلانکەس تەمبەڵی کرد لەئەنجامدانی کارەکەدا ◊ (مالاث فلان ان غلب فُلاناً) هێندەی نەبرد فلانکەس بەسەر فلانکەس دا زاڵ بوو.

لاثَ عَنْ الحاجة: ئیشەکەی بەتەمبەڵی بەڕێوە برد.

لاثَ العمامةَ على رأسه: میزەری لەسەری پێچاو بەستی.

لاثَ الشَّيْئَ: شتەکەی دووجار دەوران دەور کردەوە وەکوو جۆن میزەر بەدەوری سەردا دەهێندرێ.

لاثَ الشَّيْئَ بالشيءِ: شتەکەی تێکەڵ بەشتەکەی تر کرد.

لاثَ الشَّيْئَ في التراب: شتەکەی لەگڵ وەردا ◊ فوڕاوی کرد.

لاثَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەناو ئاودا هێناو بردو دەستی پێداهێناو باش باش تەڕی کرد ◊ (لاثَ الشيءَ في الفم): شتەکەی لەدەمی دا جو، هێنایو بردی ◊ دەگوترێ: (لاثَ لَوْثاً من كلام) قسەیەکی بەتوێکڵو پێچو پەنای کرد ڕوی نەهات ڕاستەوخۆ و بەڕەوانی قسەکە بکا چونکە قسەکە شەرمی لێ دەکرا.

لاثَ فلان: فلانکەس لەقسەکردنی دا هێواش بوو زمانی کولو کۆڵ بوو، لاوازو شلو شێواو بوو ◊ ئەحمەقو گێل بوو ◊ توشی شێتی بوو (فهو ألوَثُ وهي لوثاء).

ألاَث: دەگوترێ: (ألثت به مالي) مالەکەم بەئەمانەت لای ئەو دانا.

ألْوَثُ الأرضُ: زەوی لەژێر پوشو پەڵاشی ساڵی ڕابردو دا گیای تەڕی ڕواند، تەڕو پوش تێکەڵاو بوو.

ألْوَثُ النباتُ والشجرُ: ڕوەکەکە یان درەختەکە تێکهاڵان.

ألْوَثُ الشَّيْئَ: شتەکەی هێشتەوە.

ألْوَثُ المطرُ النَّباتَ: بارانەکە ڕوەکەکانی بەملاو بەولادا خست.

لَوَّثَ الشَّيْئَ بالشيءِ: شتەکەی تێکەڵاو بەشتەکەی تر کرد ◊ دەگوترێ: (لَوَّثَ الشَّيْئَ في التراب) شتەکەی لە خۆڵ وەردا.

لَوَّثَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەناودا هەڵگڵۆفتو دەستی پێدا هێنا تاباشباش لەگەڵ ناوەکەدا تێکەڵ بوو.

لَوَّثَ فلاناً عَنْ كذا: فلانکەسی لەو شتە مەنع کرد.

لَوَّثَ الماءَ: ناوەکەی لیڵ کرد.

إلْتاثَ النبات: ڕوەکەکە هەندێکی لەهەندێکی هاڵاو تێکچڕژان.

إلْتاثَ الشَّيْئُ بالشيءِ: شتەکە بەشتەکەی تر تێکەڵ بوو ◊ دەگوترێ: (إلْتاثَ الخطوب) کارەساتەکان تێکەڵ بوونو تێک بوونەوە.

إلْتاثَ بالدم: بەخوێن ڕەنگ بوو خوێنی تێ هەڵسوا.

إلْتاثَ عَلَيْهِ الأمْرُ: کارەکانی لێ تێکەڵو پێکەڵ بوون.

إلْتاثَ في العمل: لەکارەکەدا تەمبەڵی کرد.

إلْتاثَ في كلامه: لەبەڵگە هێنانەوەکەی دا زمانی تێکەڵو پێکەڵ بوو زمانی تەتڵەی کرد.

تَلَوَّثَ ثوبُهُ بالطين: قوماشەکەی قوڕاوی بوو، تەپو تۆزو خشتو خۆڵی پێوە نیشت.

تَلَوَّثَ الماءُ، الهواءُ: ئاو و هەواکە پیس بوو مەوادی زیانبەخشو نامۆیان تێکەڵ بوو.

اللُّوّاتُ: پەیینکە (ئارد: کە بەکەوڵو شوێنی دانانی هەنگوتکە هەوێرە وەدەکرێ بۆئەوەی هەویرەکە پێوەی نەنووسێ ٥ ئەو ئاردە پێی دەگوترێ: پەیینکە).

اللُّواثَةُ: بەمانا (اللّواثُ) دێ ٥ هەرشتێك لەشتی تر هەڵبوسورێ.

اللَّوْثُ: هێزو توانا ٥ شەڕو نەگبەتی ٥ شێوە بەڵگەیەك لەسەر ڕوداوێكو نەبێتە بەڵگەی تەواو ٥ دەگوترێ: (لم يفهم على إتهام فلان بالجناية إلا لوثُ) هەروا وشەی (اللّوث) ناوە بۆ برین ٥ بانگەشە بۆ قینو کینە لەیەکتر.

اللَّوْثَةُ: گێلیو هارەبەتانی.

اللُّوثَةُ: گێلیو ئەحمەقی ٥ شلو شێواویو تەمبەڵی ٥ زمانگیران ٥ جۆرە شێتییەك ٥ تۆپی لەپەڕۆو پیتاڵ دوراوو دروستکراو بۆ یاری.

اللَّويثَة: کۆمەڵو تاقمی پێکهاتو و لەهۆزو خێڵی جیاجیا.

اللَّيْثُ: دەگوترێ: (نبات لَيْثٌ) روەکێکە تێکهاڵاوەو بەسەر یەکدا لالو پاڵ کەوتووە.

المُلَيِّثُ: تەمبەڵ لەبەر قەڵەوی.

لاجَ الشَّيْئُ لَوْجاً: شتەکەی لەدەم دا هێناو برد، جوی.

اللَّوْجاء: پێداویستی ٥ دەگوترێ: (ما تركت في صدره حوجاء ولا لوجاءٌ إلا قضيتها).

لاحَ الشَّيْئَ لَوحاً: شتەکە دەرکەوت ٥ دەگوترێ: (لاح الشيبُ في رأسه) پیری لەسەری دا دەرکەوت.

لاح الرجلُ: پیاوەکە ناسراو دەرکەوت ٥ (لاح لي أمرك) کاری تۆم بۆ ڕون بۆوە ٥ (لاح النجم) ئەستێرەکە دەرکەوتو درەوشایەوە.

لاحَ فلان لَوْحاً ولِواحاً: فڵانکەس تینوی بوو.

لاحَ الى الشَّيْئ لوحاً: لەدورەوە بۆ شتەکەی ڕوانی.

لاحَ العطشُ أو السَّفرُ أو الحزنُ فلاناً: تینوایەتی یان سەفەر یان خەمو خەفەت فلانکەسی کزو کۆڵەوار کرد.

لاحَ البرقُ: بروسکە چەخماخەی دا.

لاحه ببصره: بەچاو بینیو لێی گوم بوو.

ألاحَ الشَّيْئُ: شتەکە دەرکەوتو ناسرا ◊ دەگوترێ: (ألاحَ الرجلُ، و ألاحَ النجم و البرق).

ألاحَ بسيفه: شمشێرەکەی ڕاوەشانو بریسکەی لێ پەیدا بوو.

ألاحَ بثوبه: لکێکی قوماشەکەی گرتو سوراندیەوە بۆئەوەی هرکەسێ حەزی لەبینینی بێ لەدورەوە ببینێ.

ألاحَ بحقه: مافی خۆی برد.

ألاحَ من فلان: شەرمی لەفلان کرد، ترسی لێی بوو، بەزەیی پێدا هاتەوە.

ألاحَ على الشَّيْئ: پشتی بەشتەکە بەست.

ألاحَ فلاناً: فلانکەسی فەوتاند.

لَوَّحَ بالشيئ: شتەکەی دەرخست، بریسکەی لێ پەیدا کرد.

لَوَّحَ بسيفه: شمشێرەکەی ڕاوەشاندو بریسکەی لێ پەیدا کرد ◊ (لَوَّحَ بثوبه) لکێکی قوماشەکەی گرت ڕاینواند بۆئەوەی لەدوورەوە ببینرێ.

لَوَّحَ للكلب: نانی نیشان سەگەکە دا بۆئەوەی شوێنی بکەوێ.

لَوَّحَ فلاناً بالعصا أو السيف أو السَّوْط أو النفل: لەفلانکەسی دا بەگۆچان یان بەشمشێر یان بەقامچی یان بەنەعل.

لَوَّحَ البردُ أو السُّقْمُ فلاناً: سەرما یان نەخۆشی فلانکەسی کزو کۆڵەوار کرد ڕەنگو ڕوی گۆڕی ◊ دەگوترێ: (لَوَّحَته الشمسُ) خۆر ڕەنگی گۆڕی.

لَوَّحَ الشيبُ فلاناً: پیری ڕوخساری فلانکەسی سپی کردووە.

لَوَّحَ الشَّيْئَ بالنار: شتەکەی بەئاگر سوورکردەوە.

إلْتاحَ: تینوی بوو، گۆڕا.

تَلَوَّحَ الأمْرُ: کارەکە ڕون بۆوە ناشکرا بوو.

إستلاحَ: لەکارەکەیدا وشیار بوو.

اللاَّئحة: دیاردە ◊ (ك: لَوَائح) ◊ دەگوترێ: (نظرت الی لوائحه) سەیری دیاردەکانیم کرد ◊ کۆمەڵێك مادەی یاسایین دادەنرێن بۆ ڕێکخستنی کاروبار لە فەرمانگەیەك دا یان لە کۆمپانیاو مەصلەحەو موئەسەسەیەك دا.

اللَّـوْحُ: هـەر صـەفيحەو قەبارەيـەكى تەختەئاسا لەدار بێ يان لە نێسقان يان لەشتى تر بێ.

لَـوْح الإردواز: لەوحەيـەكى بەردينـە بەناسانى نووسينى لەسەر دەسرێتەوە (لَوح الجسد) هـەر شێسقانێك پان بـێ وەكـوو شـەپيلكى شـان ◊ دەگـوترێ: (فـلان تـام الألـواح) فلانكـەس جەستەگەورەيە ◊ هـەروا دەگـوترێ: (ولم يبق منه إلا الألواح) فلانكەس تەنها نێسقانەكەى ماوەتـەوە ◊ دەشگوترێ: (نظرت الى ألواحـه) روانيمـه دياردەو ديمەنەكانى.

ألواح السلاح: ئەوەى لەشمشێرو رمبو شـتى وا بريسكەى لێ پەيـدا دەبـێ لەبەر سپيەتى.

اللَّوْحَـــه: چـــاو تێهەڵـــەنگوتن ◊ سەيركردنێكى خێرا ◊ لەوحەيـەكى كاغـەزى ئەستورە پـان چـندراوێكى ئەستووره، ديمەنێكى سروشتى پـان رۆداوێكـى مێـژوويى بەشـێوەيەكى فـەننىو سـەرنج راكـێش لەسـەرى نەخش دەكرێ.

اللَّوْحُ: تينوايەتى ◊ هەواى نێوان زەوى و ئاسمان.

اللِّياحُ: شتى سپى لەهـەر شتێك بـێ ◊ دەگـوترێ: (أبـيض لَيـاحٌ) سـپى زۆر سـپى ◊ دەگـوترێ: (لقيتـه بليـاح) لەكاتى دەمـەو عەسـردا خـۆر هێشتا بەناسمانەوە بوو توشى بووم ◊ هەروا وشەى (اللِّياح) ناوە بۆ بەيانى.

المِلْـواحُ: نێـسقان ئەسـتورو كەتـە ◊ مرۆڤـى قـەدباريك ئەسـپى ورگ بچوك ◊ تينـو ◊ نافرەتێك زۆر كـزو لاواز بێ ◊ درێـژ ◊ ئاژەڵێك زوو زوو تينـــوى بـــێ ◊ كوندەپـــەپو دەبەسترێتەوە بۆنەوەى بكرێتـە داو و تەڵـە بـۆ گرتنـى بـاز ◊ (ك: ملاويح).

المِلْـوَحُ: هـەر گيانلەبـەرێك زوو تينـوى ببێ.

المِلْياحُ: بەمانا (المِلْواحُ) دێ.

لاحَه لَوْحاً: تێكەڵاوى كرد.

إلْتـاحَ الـشَّيْئُ: شـتەكە تێكـەڵ بـوو ◊ هەوير كەبگورێو هەڵبێ.

اللَّواحَةُ: رۆنى تواوە لەناو ماستو شتى وادا.

لَوِدَ لَوَداً: ملى نەداو ژێربار نـەبوو ◊ رۆى لەعەدالـەتو حـەقخوازى نـەكرد ◊ لەكارەكەى نەكۆڵيەوە ◊ (فهو ألْوَدُ).

الأَلْـوَدُ: دەگـوترێ: (عنـق الـوَدُ) ئەستۆيەكى ئەستورو پتەو.

لاذ بالشيئ لَوْذاً ولِياذاً: پەنای بۆ شتەكە برد، خـۆى خـستە پاڵيـەوە خـۆى لەپـەنا قـايم

كرد ٥ دەگوترێ: (لَجَأَ إليه وأستغاث به) هانای بۆ بردو داوای یارمەتی و بەهاناوە چوونی لێ کرد.

لاذ الطريق بالدار: ڕێگاکە بەدەوران دەوری خانوەکەدا کراوە بوو.

ألاذ بالشيئ: خۆی خستە پەناشتەکەو شتەکەی کردە قەڵاو سەنگەر بۆخۆی.

ألاذ الطريقُ بالدار: ڕێگاکە دەوران دەوری خانوەکەی داوە.

لاوَذ بالشيئ لواذاً وملاوَذةً: بەمانا (لاذ) دێ.

لاوذ القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان پەنایان بۆ هەندێکیان برد.

لاوز فلان: فلانکەس چەندو چونی کردو فرتو فێڵی هێنایە پێشەوە بۆئەوەی ڕزگاری بێ.

التَّلْواذُ: دەگوترێ: (للقوم تِلواذ) خەڵکەکە هانا بۆیەکتر دەبەن و بەهانای یەکترەوە دێن.

لِواز الشَّيْئِ: نزیکی ئەو شتە: دەگوترێ: (له من الدراهم مائة أو لواذها) سەد درهەم یان نزیکی سەد درهەمی هەیە.

اللاَّذُ: قوماشێکی ناوڕیشمییە لەچین دەچندرێ.

اللَّوْذُ: قەراخی کێو ٥ دەگوترێ: (إعْتَصَمَ بَلَوْذِ الجبل وبلواذه) هەروا وشەی (اللَّوذ) ناوە بۆ چاڵو چوڵی ناو شیو ٥ ناحیەو دەفەر ٥ دەگوترێ: (هو يطوف في ألواذ البلاد) ئەو بەناو دەفەرو ناوچەکانی ولات دا دەسوڕێتەوە ٥ دەشگوترێ: (هو لَوْذه) ئەو لێی نزیکە.

لَوْذان الشَّيْئِ: ناحیەو ناوچەی شت.

الملاذ: پەناگە ٥ قەڵاو سەنگەر.

المَلاوِذُ: پشتیوان.

لاز عليه لَوزاً: پەنای بۆ برد.

لاز الشَّيْئَ: شتەکەی خوارد.

لاز منه: لێی ڕزگار بوو.

لَوَّزَ القطنُ: پەمۆکە بەرمکەی دەرکەوت.

لَوَّزَ التَّمْرَ: خورماکەی بەبادامو شتی وا ناواخن کرد.

اللَّوز: درەختێکی بەردارە گوڵ دەکا، وادەبێ بادامەکەی شیرینە وادەبێ تاڵ دەبێ ٥ (بایەوە شیرینەو بایەوە تاڵە).

اللَّوْزَةُ: گۆشتێکە لەپەنا قورگ ٥ لەملاو ئەولای گەرو پێیان دەگوترێ: ئاڵو ٥ دەگوترێ: (هو يشكو لوزتيه) ئەو مرۆڤە لەوزمتەینی (ئاڵوی) ئازاریان هەیە ٥ هەروا وشەی (اللَّوزة) ناوە بۆ تۆپی سمت.

لَوْزَةُ القطن: بەری پەمۆ.

اللَّوْزِين: لەبواری کیمیادا بەمادەیەکی سپی دەگوترێ کەلەناوکە بادامی تاڵ دەردەهێندرێ، هەروا لەناوکی کشمیشو ناوکە قۆخ دەردەهێندرێو تێکەڵ بەناو دەکرێو بڕی ترشەڵۆکی لێ پەیدا دەکرێ

اللَّوزينج: جۆرە حەڵوایەکە ڕۆنی بادامی تێدەکرێ.

اللَّوَاز: بادام فرۆش.

المَلاز: پەناگە.

المَلازَة: (أرض ملازة) زەوییەکە درەختی بادامی زۆرە.

المُلَوَّز: ڕوخساری جوانو شیرین ◊ (رجل مُلَوَّز) پیاوی ڕۆح سوك.

لاصَ الشَّيْئَ لَوْصاً: شتەکەی چەشت، خواردی.

لاص الحلاوات: بەشوێن شیرینیەکاندا گەڕاو خواردنی (فهو لائِص) ◊ ئەو شیرینی خۆرە.

لاص الشَّيْئَ في فمه: بەزمانی شتەکەی لەناو دەمی دا هێناو برد ◊ دەشگوترێ: (هو لا يلوس كذا) ئەو مرۆڤە دەستی ناگاتە ئەوە.

اللَّواص: دەگوترێ: (ماذقت لَواصاً) هیچم نەچەشتووە.

اللَّواسَة: پارو یان کەمتر لەپارو.

اللَّوْص: دەگوترێ: (ماذاق عنده لَوْصاً) هیچی لەلا نەخوارد.

لاصَ الشَّيْئَ بعينه لوصاً: لەکونو کەلەبەر ڕا سەیری شتەکەی کرد، یان لەژێر پەردەوە بۆی ڕوانی.

لاصَ عَنْ الأمر: لەکارەکە دوورکەوتەوە، خۆی لێ پاراست.

لاصَ بالشيئ لياصاً: بەدەوری شتەکەدا سوڕایەوە.

ألاصَهُ على الشَّيْئِ: بەدەوری شتەکە سوڕاندیەوە، لە شتەکەی هاڵاند، لێی داواکرد ◊ دەگوترێ: (ألصت أن آخذ منه شيئاً) ویستم شتێکی لێ داوا بکەم ◊ لێی وەربگرم.

لاوَصَهُ بعينه: چاوی بەدەوریدا گێڕا.

لاوَصَهُ إليه: سەیری کرد، تێی ڕوانی وەکوو ئەوە کارێکی پێی بێ.

لاوَصَ فلاناً: فێڵی لەفڵانکەس کردو ماستاوچیەتی بۆ کرد.

لاوَصَ الشجرة: ئەمدیو و ئەو دیوی لەقەدی دارەکە کرد بۆ ئەوەی بزانێ چۆنی دەبڕێتەوە و لەکوێوەی دەست پێ دەکا.

لَوَّصَ: هەنگوینی صافو بێ کەڕمشانی خوارد.

تلاوَصَ: ماستاوچیەتی کرد، فێڵو تەڵەکەی کردن.

تَلَوَّصَ: پێچو پەنای کردن هەڵسوڕو داسوڕی کرد.

اللِّواصُ: هەنگوێنی صاف ◊ حەڵوای دروستکراو لەناردو ئاو و هەنگوین ◊ (لوقمەقازی).

اللَّوْصُ: ئازاری گوێچکەو نەستۆ ◊ ئازاری بینەخرە.

اللَّوصَةُ: پشت ئێشان بەهۆی سەرماو شتی وا.

المُلَوَّصُ: حەڵوای لەهەنگوینو ئاو و ئارد دروستکراو (لوقمەقازی).

لاطَ الشَّيْئُ بالشيئ لوطاً: پێوەی نووسا.

لاط الشَّيْئُ بقلبي: نەو شتەم بەدڵەوە نووسا ◊ (هو أَلْوَط بقلبي) نەو باشتر بەدڵمەوە دەنووسێ.

لاط فلان لِواطاً: فلانکەس نێربازی کرد، پیشەو کرداری گەلی لوطي پەیڕەو کرد.

لاط بحقه: مافی برد مافی خۆی نەدایە.

لاط القاضي فلاناً بفلان: دادوەر بڕیاری دا کەفلان کوڕی فلانە.

لاط الحوض بالطين: حەوزەکەی بەقوڕ سواخ دا.

لاط فلاناً بسهم وعين: فلانکەسی بەچاو هەنگاوت یان بەتیر پێکای.

لاطَ الشَّيْئَ: شتەکەی شاردەوە ◊ پەردەپۆشی کرد.

لاَطَ: نێربازی کرد پیشەو ڕەوشتی قەومی لوطي ڕەچاو کرد ◊ (شذوذی جینسی هەبوو).

لَوَّطَ بالطيب: بۆنی خۆشی لێ دا ◊ بۆنی خۆشی تلێهەڵسو.

إلتاطَ به: پێوەی نووسا.

إلْتاطَ الوَلَدَ: کوڕی کابرایەکی تری بەکوڕی خۆی لەقەڵەم دا.

إستلاط ولداً ليس منه: کوڕێکی بێگانەی بەکوڕی خۆی دانا.

اللَّوْطُ: شتێك بەشتی ترەوە بنووسێ ◊ دەگوترێ: (إني لأجِدُ في قلبي لَوْطاً) هەستت دەکەم دڵم خۆشەویستییەکی پێوە نووساوە ◊ پیاوی کردار جوان ◊ پاڵتۆو عەبا.

اللُّطِيُّ: کەسێك ڕەوشتی قەومی لوط پەیڕەو بکا.

اللُّوطية: کەسێك کارو ڕەوشتی قەومی لوط پەیڕەو بکا.

اللُّوطة من الطعام: خواردنێك تێکەڵاو بووبێ تێکهاڵابێ.

لاطَهُ لَوْطاً: دەری کرد لەخۆی دوورخستەوە ◊ بەربەرەکانی کرد.

إلتاطَت عَلَيْه الحاجةُ: پێداویستییەکەی نەهاتەدی.

لاعت الشمس فلاناً لوعاً: خۆر ڕەنگی فلانکەسی گۆڕی.

لاع الحب فلاناً: خۆشەویستی‌و دڵداری فلانکەس نەخۆشی خست (فالحب لائع) ٥ دەشگوترێ: (لاعه الهمُ والحزن) خەم‌و خەفەت نەخۆشی خست، دڵی سوتاند.

ألاعَ الشديُ: گوێ مەمکەکە ڕەش هەڵگەڕا.

ألاعت الشمسُ الشَّيْئَ: خۆر ڕەنگی شتەکەی گۆڕی.

لَوَّعه الشَّوْقُ: شەوق‌و دڵداری دڵی برژاند.

إلتاعَ فؤاده: دڵی بەهۆی عیشق‌و دڵدارییەوە برژا.

اللاّعَةُ: ئەو سۆزو ئەوینەیە کە مرۆڤ بەرامبەر منداڵ‌و کەس‌و کاری خۆی هەیەتی ٥ لەحەدیس دا هاتووە ٥ (إني لأجد من اللاّعَة ما أجد لولدي) هەروا وشەی (اللاّعة) ناوە بۆ مرۆڤی وەبەرزو مەرد ٥ ئافرەتی قسەخۆش‌و زمان شیرین‌و دوور لەشك‌و گومانی خراپ.

اللُّوعَةُ: ئازارو هەڵقرچان‌و سوتاوییەکە مرۆڤ لەئاکامی خۆشەویستی یان خەم‌و خەفەت‌و شتی وا لەناخی دا هەستی پێ دەکا ٥ ڕەشایی دەوری گوێ مەمك.

لاف الطعامَ لَوْفاً: خواردنەکەی خوارد، لرفی دا ٥ یان خواردنەکەی جو ٥ دەگوترێ: (أصبح فلان يلوف الطعامَ لوفاً حتى إعتدل وإستقَامَ شِبَعاً).

لافت الدّابةُ الكلأ: ولاخەکە لەوەڕەکەی بەوشکی خوارد.

اللُّوفُ: ڕوەکێکە بەدارو دیوار هەڵدەگەڕێ‌و لەلق‌و پۆپی شت دەهاڵێ چەند جۆرێکی هەیە خۆڕسك‌و ڕوێندراو.

اللُّوفَةُ: لەلەوەڕی ئاژەڵ‌و خواردنی مرۆڤ بەو جۆرەیان دەگوترێ: کەناخۆشەو حەزی لێ ناکرێ.

اللّوّافُ: تەونکەر ئەوکەسەی مافورو بەڕەو قاڵی تەون دەکا.

اللّيْفُ: وشکە لەوەڕ.

المَلُوفُ: دەگوترێ: (کلأ ملوف) لەوەڕێکە باران شۆڕ بۆوە ٥ باران شتویەتیەوە.

لاقَ الشَّيْئَ لَوَقاً: شتەکەی نەرم کرد.

هو لا يَلوقُ عندك: ئەو لای تۆ داناسەکنێ‌و جێگیر نابێ.

لَوِقَ لَوَقاً: نەحمەق‌و گێل بوو ٥ (فهو ألوَقُ) نەحمەق‌و گێلێك کە نەزانێ قسە بکا پێی دەگوترێ: (ألوَق).

لَوَّقَ الشَّيْئَ: شتەکەی نەرم کردەوە.

لَوَّقَ الطعامَ: خواردنەکەی بەڕۆن چاك کرد ٥ دەگوترێ: (لا آكل إلا مالُوِّقَ لي) من خواردنێك نەرم

نەکرابێتەوە نایخۆم، خواردنێک نەخرابێتە ناو ڕۆنەوە نایخۆم.

اللَّوَاقُ: دەگوترێ: (ماذاق لَوَاقاً) هیچی نەچەشتووە.

اللُّوقُ: هەرشتێك نەرم کرابێتەوە لەخواردنو شتی وا.

اللَّوْقَةُ: سەعات.

اللُّوَقَةُ: رونەکەرە ٥ ڕۆنەکەرەو خورما ٥ یان ڕۆنو خورما.

لاکه لوکاً: شتەکەی لەدەمی دا هێناو بردو جوی.

لاك اللُّقمة: پارومکەی جو ٥ بەهێواشی جوی.

لاك الفرسُ اللِّجامَ: ئەسپەکە لغاومکەی گەست، جوی ٥ دەشگوترێ: (فلان یلوك أعراض الناس) فلانکەس عەیبو عار پاڵ خەڵك دەداو هەمیشە زوبانی لەغەیبەتکردن دا بەکاردێنێ.

اللَّواكُ: دەگوترێ: (ماذاق لَواکا) هیچی نەچەشتووە.

لولا: پیتێکە مانای ئەوە دەگەیەنێ کە فلان شت نابێ لەبەر بوونی فلان شت ٥ بەعەرەبی پێی دەگوترێ: (حرف إمتناع لوجود) ٥ جاری واهەیە (لَوْلا) مانای هەڵنانی تێدایە ٥ وادەبێ لۆمەو سەرزەنشتی تێدایە.

اللُّولاءُ: زیانو تەنگو چەڵەمە ٥ دەگوترێ: (وقعوا في اللُّولاء) کەوتە ناو چورتەو تەنگانەوە.

اللَّولَبُ: ئاوی زۆر کەبەفیچقەو تەوژم لەزارکی گۆزەو بۆڕی و شتی واوە دێتە دەر ٥ ئامێرێکە لەدار یان لەمەعدەن بە شێوەیەکی حەلەزۆنی کۆتایی دێ ٥ لەبواری میکانیکا بە ئامێرێکی شت بەرزکردنەوەی قورس دەگوترێ.

اللَّولَبِيُّ: ئەو شتەیە لەسەر شێوەی لەولەب بێ ٥ دەگوترێ: (سلم لولبي) پەیژەو قاڵدرمەیەکی حەلەزۆنییە.

الحركة اللَّولَبية: سوارنەوەی قەبارەیەکە بەدەوری سەنتەرێکی چەسپاودا وێڕای جوڵەیەکی گواستراوە بەرەو ئەوسەنتەرە.

لامَهُ على كذا لَوْماً: سەرزەنشتی کرد ٥ (فهو لائم) ٥ (ك: لُوَّم، ولیم) ٥ دەگوترێ: (أنت ألوم من فلان) تۆ زیاتر شیاوی ئەوەی سەرزەنشت بکرێی تا فلانکەس.

لیمَ بالرجل: لەمپەر خرایە نێوان پیاومکەو مەبەستەکەی ٥ هۆکاری گەیشتن بەمەبەستەکانی دەستە بەر نەبوون.

ألام فلان: فلانکەس کارێکی کرد سەرزەنشتی بکرێ ٥ یان فلانکەس بوو بەلۆمەکار.

ألام فلاناً: سەرزەنشتی فلانکەسی کرد.
لاومَهُ ملاومة ولِواماً: هەریەك لەوانە سەرزەنشتی ئەوی تریانی کرد.
لَوَّمَهُ: سەرزەنشتی کرد، زۆری سەرزەنشت کرد.
إلتامَ: قبوڵی سەرزەنشتی کرد.
تَلاوَموا: خەڵکەکە هەریەکەیان لەناستی خۆیەوە لۆمەی ئەوی تری کرد.
تَلَوَّمَ على الأمر: لەسەرکارەکە مایەوە ◊ هەڵوێستەی لەسەر کارەکە کرد ◊ دەگوترێ: (تَلَوَّمَ فِي الأمر) لە کارەکەدا مایەوەو چاوەڕوان بوو ناخۆ ئاکامی چی دەبێ.
إستلام: شیاوی لۆمەکردن بوو.
إستلام الى ضيفه: باش خزمەتی میوانەکەی نەکرد.
اللائمة: سەرزەنشتکار ◊ دەگوترێ: (إستحق اللائمة وانحى عَلَيْهِ باللائمة).
اللاَّمُ: دەنگێکە لەدەنگەکانی هیجا واتە پیتی (لام) ◊ بەهێزو پتەو لەهەر شتێك بێ ◊ کارەساتو بەڵا ◊ کەسایەتی مرۆڤ.
اللاّمة: بەڵاو کارەسات ◊ کارێك جێگای سەرزەنشت بێ.
اللُّوامَةُ: پێداویستی ◊ دەگوترێ: (قضى القوم لُوامات لهم) خەڵکەکە پێداویستی خۆیان جێبەجێ کرد.
اللَّوْمُ: بەڵاو چورتم.
اللَّوْمى واللُّوماء: ئافرەتی سەرزەنشتکار.
اللَّوْمة: هەڵە ◊ دەگوترێ: (جاء بلومة) تاوانی ئەنجام دا.
اللُّوَمَةُ: (رجلٌ لُوَمة) پیاوێکە زۆر سەرزەنشت دەکرێ.
المُتَلَوِّم: کەسێك خۆ بخاتە حاڵەتێکەوە لۆمە بکرێ ◊ کەسێك چاوەڕوان بێ کاری بۆ جێبەجێ بکرێ.
المَلامُ والمَلامَةُ: سەرزەنشت.
لَوْما: وشەیەکە وەکوو وشەی (لولا)وایە دەچێتە سەر رستەی نیسمی و فیعلی ئەوە دەگەیەنێ کە رستەی دووەم نابێ لەبەر بوونی رستەی یەکەم ◊ وادەبێ مانای هەڵانانی تێدایە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلَائِكَةِ﴾: ئەوە بۆچی فریشتە نایەتە سەرمان؟.
لَوَّن: ڕەنگی لێ پەیدا بوو ◊ دەگوترێ: (لَوَّن البُسْرُ) خورماکە ئاڵو بۆڵی تێکەوت.
لَوَّنَ الشيبُ فيه: موی سەروڕیشی سپی بوون و نیشانەی پیری تێدا دەرکەوت.
لَوَّنَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕەنگ کرد، ڕەنگێکی تێدا پەیدا کرد.

تَلَوَّن الشَّيْئُ: شتەکە رەنگی گرت.

تَلَوَّن فلانٌ: فلانکەس لەسەر رەوشتێك بەردەوام نەبوو.

إلْوَنٌ: بەمانا (تَلَوَّن) دێ.

التَّلْوِينُ: پێشکەشکردنی جۆرەها خواردەمەنی بۆ لەزمت ومرگرتن، گۆڕانکاری لەنوسلوبی قسەکردن دا.

اللَّوْنُ: رەنگ: کە دیاردەیەکە بەقەبارەوە، یان بڵێ: عەرەزێکە بەجیسمەوە ◊ (ك: ألوان) ◊ هەروا وشەی (اللُّون) ناوە بۆ جۆری شت دەگوترێ: (أتى بألوان من الحديث والطعام) جۆرەها قسەو خواردەمەنی هێنایە پێشەوە.

المَلَوَّنون من الناس: بەو خەڵکانە دەگوترێ کە سپی پێست نین.

لاهَ السَّرابُ لَوْهاً ولوهاناً: تڕاویلکەکە شەپۆلی داو بریسکایەوە.

تَلَوَّهَ السَّرابُ: بەمانا (لاهَ) دێ.

اللَّهَةُ: مار.

لَوْهُ السَّرابِ ولَوْهَتُهُ: بریقەو بریسکەی تڕاویلکە ◊ دەگوترێ: (رايت لَوْهَ السراب ولَوْهَتَهُ).

ألْوى فلان: فلانکەس زۆری خۆزگە خواستنو زۆرجار وشەی (لَوْ)ی دوبارەکردەوە وتی: خۆزگە وام بکردایەو وام نەکردایە.

الألْوَةُ: ڕەگەزی ڕوەکی (الزنبقية)یە لەوڵاتی گەرمە سێر دەڕوێ.

الألْوَةُ: درەختی (ألمارزبونية)یە ◊ نەمامی درەختی (الألنجوجية) کەبسوتێندرێ بۆنێکی خۆشی لێ دێ ◊ پێشی دەگوترێ: (العود الهندي).

اللَّوُ: ئاخاوتنی بەئەسپایی ◊ پوچو بەتاڵ ◊ دەگوترێ: (لايعرف الحَوَّ من اللَّوِّ) حەقو بەتاڵ لێك جیاناکاتەوە ◊ خۆزگە خوەاستنو بریاگوتن ◊ دەگوترێ: (إيّاك من اللَّوّ فإن اللَّوَّ من الشيطان) خۆ بپارێزە لەگوتنی وشەی (لَوْ) دوای چووە مەکەوە، مەڵێ خۆزگە وام بکردایە کاشکێ وام نەکردایە، بریا وام بگوتایە چونکە ئەم حاڵەتە لە وەسوەسەو ئاراستە کردنی شەیتانە.

اللَّوُّ: خراپو ناشیرین ◊ دەگوترێ: (لَوُّةَ لِفلان بما صنع) خراپیو ناشیرینی بۆ فلان بەهۆی ئەو کردەوەیەوە.

اللُّوَّةُ: بخور سوتاندن.

لوى عَلَيْهِ ليّاً ولوياً: لای لێ کردەوە ◊ چاوەڕوانی کرد ◊ دەگوترێ: (مَرّ لايلوى على أحد) ڕۆیشتو ئاوڕی لەهیچ نەدایەوەو هەڵوێستەی لەسەر هیچ نەکرد.

لَـوى الـشَّيْئَ: شـتەکەی بـاداو دوولای کردەوە ◊ (لوی الحَبْلَ) حەبلەکـەی بـادا دوولای کـردەوە ◊ هـەروا دەگـوتریٚ: (لوی يَدَه وإصبَعَه) دەستی نوشتاندەوە، قامکی نوشتاندەوە.

لَـوى الثـوب: قوماشـەکەی گوشـی و هـەلیگلۆفت بۆنـەوەی ئـاوی پێوەنەمێنێ.

لوى رأسَهُ وبرأسه: سەری خۆی ڕاوەشاند ◊ جاری وایش دەبێ مانای ڕو لێوەرگیڕان دەگەیەنێ.

لَوى الحزنُ قلبه: خەم و خەفەت دڵی ناسک کردۆتەوە.

لَـوى فلانـاً دينَـهُ وبدينـه: قـەرزی فلانـی دواخست.

لَوى فلاناً حَقَّهُ: ئینکاری حەقی فلانکەسی کردو نەچووە ژێری.

لَوى أمرَهُ: کارەکەی شاردەوە پەردەپۆشی کرد.

لَوى عنه الخَبَرَ: هەواڵەکەی بەناڕاست پێ ڕاگەیاند.

لَوى سِرَّهُ: نهێنیەکەی شاردەوە.

لَوى فلاناً على فلان لَيّاً: فلانکەسی پێش فـلان کـرد، هـەروا دەگـوترێ: (لَـوّت الليالي كَفَّهُ علـى العـصا) ڕۆژگـار پـیری کردو ناچاری کرد گۆچان تاوداتێ ◊ بۆ پیاوی نازا دەگوترێ: (مـايُلْوى ظهـرُهُ) پشتی ناچەمێ ◊ کەس ناتوانـێ پشتی لەزەوی بدا.

لَوِيَ الفرسُ: ئەسپەکە پشتی خـوار بـوو ◊ (فهو لَوٍ) (لَوِی القرن) شاخ خوار.

لَوِيَ الطريقُ: ڕێگاکە دووربـوو، نەزانـدراو بوو.

لَـوِي الكـلأ: لەوەڕگـە وشـک بـوو، یـان وشک و تەڕە.

ألْوى برأسه: سەری خۆی خوارکردەوە، سەری دانەواند.

ألْـوى الإنـسان: مرۆڤەکـە ڕۆیـشت بـۆ لبەلاّنەکـە ◊ مرۆڤەکـە زۆر وتـەی خۆزگـەو کاشـکێو بڕیـاری دوبـارە کردەوە.

ألوى فلان: فلانکەس کشتو کاڵەکەی وشک بۆوە ◊ ئەو شتەی بەدانیسقە هـەڵی گرتبـو بـۆ خۆیـان میـوان خواردی.

ألْـوى البقـلُ: گیـاو گژەکـە ڕوتایـەوەو وشک بوو.

ألْوى بالشيئ: شتەکەی برد.

ألـوى بيـده أو بثوبـه: بەدەسـتی یـان بەدەستەسڕو شتی وا ئاماژەی کرد.

ألْوى بحقه: ئینکاری مافی ئەوی کرد.

ألْوى بهم الدهر: ڕۆژگار لەناوی بردن.

ألْـوى العقـابُ بالـشيئ: دالاّشـەکە شتەکەی فڕاندو بردی.

أَلْوى اللِّواءَ: ئالاّی دروستکرد یان ئالاّی بەرزکردەوە.

لاوَتِ الحيةُ الحيةَ ملاواة: مارەکە خۆی لەمارەکە باهەڵدا.

لَوَّى عَلَيْهِ الأمْرَ: کارەکەی لێ قوڵ کردەوە.

لَوَّى أعناق الرجال في الجدال: بەسەر پیاوەکاندا زاڵ بوو.

إلْتَوى الشَّيْئُ: شتەکە بادراو دوولا هاتەوە.

إلْتوى الأمْرُ: کارەکە قورس و ئەستەم بوو.

إلْتَوَت على حاجتي: کارەکەم لەسەرم گران وەستا.

إلْتَوى عَنْ الأمر: لەکارەکەدا قونگرانی کرد.

تلاووا عَلَيْهِ: لێی کۆبوونەوە.

تَلَوَّى الشَّيْئُ: شتەکە بادراو دوولا بۆوە.

تَلَوَّتَ الحيَّةُ: مارەکە پاپۆکەی بەست.

تَلَوَّى البرقُ في السحاب: هەورە بروسکەکە چەخماخەی داو بەچەند لایەك دا بروسکەکە ڕوناکی دا.

إبْتلوى بهم الدهرُ: ڕۆژگار لەناوی بردن.

الإلْتِواء: لەزاراوەی ئەندازیاریی دا بریتیە لەحاڵەتێکی قەبارە کەلایەکی بچەسپێ و لاکەی تر لەسوچێکەوە باهەڵبدرێ.

الألْواءُ: قوڵایی شێو ٥ دەفەرو ناوچەی وڵات.

اللاّواء: نامێری داخکردن.

اللّوى: بەمانا (اللاّتي) دێ، ئازارێکە لەگەدەدا پەیدا دەبێ.

اللَّوىَ: لبەڵان کەبەرزونزمی تێبکەوێ ٥ یان کۆتایی لبەڵان.

اللّواءُ: ئالا؛ ئەمە ئالایەکە لەئالاّی فەرمی بچوکترە ئالاّی ڕەسمی پێی دەگوترێ: (الرايـة) ٥ لەزاراوەی عەسکەریدا (اللّواء) پلەیەکی سەربازییە لەژوور پلەی عەقیدەو لەخوار پلەی فەریقەوەیە.

اللّواءُ: بالندەیەکە لەوڵاتی شام ناسراوەو پێی دەگوترێ: (أبو لُوَي) ئەم بالندە دەتوانێ ملی خۆی بۆ دواخۆیەوە وەرچەرخێنێ و بای بدا.

اللّوِيُّ: لەوەڕی وشك ٥ یان لەوەڕی تێکەڵ بوو لەتەڕوپۆش.

اللّوِيّةُ: ئەو خواردنەی لەخەڵکی تری دەشاریەوە و پەزمەندەی دەکەی بۆخودی خۆت یان بۆ میوان.

اللَّيَّانُ: بەندکردن پێچەوانەی بەرەڵلایی و ڕەهابوون.

اللَّيَّةُ: خزمی نزیکو نزیکتر ٥ داری عودو بخورد.

الملاوی: ڕێگەی خوارو خێچ ٥ لەزاراوەی مۆسیقادا بریتییە لەپارچە دارێك بۆ پێکەوەبەستنی ژێیەکان.

ملتوی الوادي: چاڵیو قورتو پێچی شیو ٥ دەگوترێ: (بلغوا ملتوی الوادي).

لاتَهُ عَنْ الأمر لَيْتاً: مەنعی کرد لەکارەکەو لای دا.

لات فلاناً حقه: حەقی فڵانکەسی کەم کردەوە.

لات فلاناً: هەواڵی ناڕاستی دا بەفڵان ٥ دەگوترێ: (ما ألاته من أجره شيئاً): هیچی لەکرێیەکەی کەم نەکردەوە.

اللَّيْتُ: لامل.

لَيْتَ: حەرفی موشەبەه بەفیعلەو تەمەنناو خۆزگە دەگەیەنێ ٥ بەزۆری بۆشتی محاڵ بەکاردێ وەکوو شاعیر دەڵێ (ألا لَيْتَ الشبابَ يعود يوما فأخبره بما فعل المشيب).

لايَتَهُ ملايَتَةً ولياثاً: بازی بۆدا، شانازی کرد بە خۆ شوبهاندنی بەشێر.

لَيَّثَ فلان: فڵانکەس وەکوو شێری لێ هات ٥ خۆی بەیەکێك لەهۆزی (بنی ليث) لەقەڵەم دا ٥ یان وەکوو هۆزی بەنی لەیس دەمارگیر بوو.

تَلَيَّثَ فلان: بەمانا (لَيَّثَ) دێ.

إسْتَلْيَثَ فلان: فڵانکەس وەکوو شێری لێ هات لەئازایەتی دا.

الألْيَثُ: ئازاو چاونەترس ٥ دەگوترێ: (هو ألْيَثُ أصحابه) ئەو ئازاترینی هاوەڵەکانیەتی، لەهەمووانیان زیاتر ورەبەرزو چاونەترسە ٥ (ك: ليثٌ).

اللاّئث: شێر.

اللَّيْثُ: بەهێزو توانا ٥ شێر ٥ ئازاو چاونەترس ٥ زمانڕەوان ٥ جۆرێکە لەجاڵجاڵۆکە مێشو شتی وا نێچیر دەکا ٥ (ك: ليوث).

لَيْث عِفْرين: پیڕۆیەکە وەکوو جانەوەری حەرباو وایە.

اللَّيْثَةُ: دێڵە شێر ٥ (ك: لَيْثات) ٥ هەروا ناوە بۆ حوشتری بەهێز.

المِلْيَثُ: بەهێزو تواناو بەهەڵمەتو چوستو چالاك.

المُلَيَّثُ: قەڵەو (فَحْلٌ مُلَيَّثٌ) کەڵێکی بەهێزو توانایە دەڵێی شێرە.

لَيِسَ فلان لَيَساً: ئازا بوو ٥ لەماڵ دانیشتو نەهاتەدەر.

لَيِسَ عنه: لێی بێ ئاگابوو ٥ (فهو ألْيَسُ) ٥ (ك: لَيِسٌ).

تلايَسَ فلان: فڵانکەس ڕەوشت بەرز بوو.

تلايَسَ عَنْ كذا: چاوی لەو شتە نوقاند.

الأَلْـيَسُ: ئـەو كەسـەیە لـەمالّی خـۆی دەرنەچـێو لەچـوار دیـواری مـالّی خـۆی دانیـشێ ٥ (خـوێڕی‌و گـەواد، ئـەو كەسـەی دەزانـێ مـالّو منـدالّی ڕەوشت نزمن بەلام هیچ هەڵوێستی پیاوانـە نانوێنـێ ٥ شـێر ٥ حوشـتر كـەباری لێ دەنـرێو مـل دڕێـژ دەكـا جینگە جینگ ناكا ٥ (ك: لِیس).

المُلاٰبِسُ: تەمبەڵو قونگران.

لَیْسَ: وشەیەكە نـەفی وەزع‌و حـاڵ دەكـا ٥ ئەمـە فیعلێكـی نـەگۆڕەو یـەك شـێوەی هەیـە ٥ ئـیسم مـەرفوع دەكـاو خەبـەر مەنصوب دەكا ٥ دەگوترێ: (لَـیْسَ زیـدٌ قائماً).

لاصَ عنه لَیْصاً: لێی كلابوو لێی لاداو لێی دوورگەوتەوە.

لاصَ الشَّیْئَ: شنتەكەی لەقاندو جوڵاندی بۆئەوەی شتەكە دەربهێنێ.

ألاصَ الشَّیْئَ: بەمانا (لاصَهُ) دێ.

ألاصَ فلاناً عَنْ كذا: فلاّنكـەس جـاو و ڕاوی كرد، فێڵی كرد.

لاط بالـشیئ لَیْطـاً: بەشتەكەوە نووسـا ٥ دەشگوترێ: (فـلان مـایلیط بـه النعیم) فلاّنكەس شیاوی نازو نیعمەت نیە.

لاط الـشَّیْئُ بقلبـه: شـتەكە بەدڵیـەوە نووساو لای خۆشەویست بوو.

لاطَ القاضي فلاناً بفلان: دادومر فلاّنكەسی كـردە كـوڕی فـلاّن‌و بەوەچـەو نـەوەی ئەوی دانا.

لاطَ اللهُ فلاناً: خودا نەفرینی لەفلاّنكەس كـــردو لەڕەحمـــەتی خـــۆی دووری خستەوە.

ألاطَهُ: پاڵ ئەوی دا، كردیە كوڕی ئەو.

اللِّیاط: ڕەنگ ٥ كلس‌و گەچ.

اللَّیطُ: تـوێكڵی هەرشـتێك ٥ پێـست ٥ (ك: ألیـاط) ٥ ڕەنـگ ٥ دەگـوترێ: (أتیته ولِیطُ الـشمْسِ لم یُقـشر) هاتم بۆلای بەیانی هێشتا ڕەنگ‌و سورایی كەناری ئاسمان هەرمابوو واتە خۆر هەڵنەهاتبوو.

اللَّیطَـةُ: تـوێكڵی قەصـەب ٥ كـەوان ٥ هەرشتێك پتەوبێ.

لاعَ لَیعاً ولیعاناً: هات‌و هاواری كرد، گریا ٥ ناڕازی بوو ٥ غەمبار بوو.

لاعَ الجوعُ فلاناً لَیْعَةً: برسایەتی فلاّنكەسی بڕژاند.

لاعَ لَیْعـةً: ناڕەحـەت بـوو هـاواری كـرد ٥ (فهو لائع وهي لائعة).

ألاعَ: ناڕازی بوو، خەم‌و خەفەتی خۆی دەربڕی.

اللِّیاع: (ریح لیاع) ڕەشەبای بەهێز یان گەرم.

لَیْعَـة الجـوع: ناوسـك جـوزانەوەو هەڵقرچانی گەدە.

المِلْياع: حوشترێك زوو تینوی بێ ◊ یان ئەو حوشترەیە پێش گارانە حوشترە دەکەوێ و دەڕواو پاشان بۆلایان دەگەڕێتەوە.

لاغَ الشَّيْئَ لَيْغاً: داوای شتەکەی لێ کرد بۆئەوەی لێی بستێنێ.

تَلَيَّغ: ئەحمەق بوو.

الأَلْيَغُ: ئەو کەسەی لەقسەو ئاخاوتنی دا زۆر پیتی (ی) بەکاربێنی ◊ دەگوترێ: (فلان ألثغ أليغ).

اللاّئِغ: (طعام سائغ لائغ) خواردنێکە بەئاسانی قوت دەچێ.

لاف الطعام: خواردنەکەی خوارد.

لَيَّفَت الغسيلة: نەمامەکە پتەو بوو تووکڵی نەستور بوو.

لَيَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی بە (لیفە- پڕژو پاڵی درەخت) شت.

لَيَّف اللِّيفَ: لیفەی کردن.

اللِّيفُ: تووکڵی دارخورما کە بەتەنیشت لقەکانیەوەیە.

اللِّيفاني: ڕیش ڕووبان و درێژ ◊ (لحية ليفانية) ڕێشێکی پڕو پان و بلاوە بوو.

لاقَت الدَّواةُ لَيْقاً: مەرمەکەبەکە بەلیقەکەوە نووسا.

لاق الدَّرّاةَ: بۆ قەڵەمو نوچەکەی لیقەی باشی داناو نوکی قەڵەمەکەی خاوێن کردەوە.

لاق الشَّيْئُ به لَيْقاً ولِياقاً: شتەکە پێوەی نووسا ◊ دەگوترێ: (لاق الشَّيْئ بقلبي) شتەکە بەدڵمەوە نووسا ◊ (هذا أمر لا يليق بك) ئەمە بۆتۆ ناگونجێ ◊ (ما لِقْتُ بعدك بأرض) دوای تۆ دڵم بەهیچ شوێنێکەوە نانوسێ ◊ (فلان ما يليق بكفه درهم) فلانکەس پارە بەدەستیەوە نامێنێ ◊ هەروا دەگوترێ: (هذا سيف لائِقُ شيئاً) ئەمە شمشێرێکە هەرشتێکی بەربێ دەبڕێ ◊ هەروا دەگوترێ: (ليق الثريد بالسمن) تریتەکەی زۆر چەورکرد.

التاق لـه: لەگەڵی کەوت وەگری بوو لێی جیانەبۆوە.

التاق فلان بفلان: فلانکەس بەفلانکەسەوە نووسا ◊ دەگوترێ: (إلتاق قلبي بفلان) دڵم بەفلانکەسەوە نووساوە خۆشم دەوێ.

التاق بالشيئ: قینایەتی بەشتەکە کرد پێویستی بەشتی تر نەبوو.

إستلاقه به: پێوەی نووساند ◊ شتەکەی لکاند بەشتێکی ترەوە.

اللِّياق: پاوانو لەورگا ◊ دەگوترێ: (مافي الأرض لياق) لەوڵات دا پاوان لەوەڕ نەماوە ◊ جێگیر بوونو بەردەوامبوون لەسەرکار.

اللِّياق: بڵێسەی ئاگر.

اللِّياقةُ: سولوك و ڕەوشتی جوان و بەئەدەب.

اللِّيقُ: شتێکی ڕەشە دەکرێتە کلاوە.

اللِّيَقُ: پارچە هەوری بچوك بچوك و پەرتەوازە بەئاسمانەوە.

اللَّقَةُ: لیقەی ناو شوشە مەرەکەب ◊ پەڕۆیەکە دەخرێتە ناو شوشە مەرەکەبەوە مەرەکەبەکەە هەڵدەمژێ بۆئەوەی کە ئوچەکە دەخاتە ناوییەوە زۆر مەرەکەب هەڵنەگرێ ◊ قوڕی لینج کەبەدەست خۆش دەکرێ و دیواری پێ سواخ دەکرێ.

اللُّقاقُ: دەمو چاو جوان، ڕوخساری تەڕو تازە هەرکەسێ بیبینێ شەیدای دەبێ.

ألالَ القومُ وألْيَلُوا: خەڵکەکە کەوتنە شەوەوە.

لايَلَهُ ملايَلَةً وليالاً: بۆ شەوێك بەکرێی گرت ◊ شەوەو شەو مامەڵەی لەگەڵ کرد ◊ وەکوو جۆن وشەی (مشاهرة) بۆ مامەڵەی مانگەو مانگو (مُيارَمَة) بۆ مامەڵەی ڕۆژو بەڕۆژ بەکار دەهێنندرێ.

الألْيَلُ: (ليل ألْيَلُ): شەوی زۆر تاریك.

اللاّئِلُ: (ليل لائل): شەوی زۆر تاریك.

اللَّيْلُ: شەو: کەبەشوێن ڕۆژی دا دێ لەخۆرئاوابوونەوە تا دەرکەوتنی خۆر لەخۆر هەڵاتەوە سەرلەنوێ ◊ لەزاراوەی شەرع دا لەخۆرئاوابوونەوە دەست پێدەکات تا دەرکەوتنی بەیانی و ڕوناکی ناسۆ لەلای خۆرهەڵاتەوە.

اللَّيلَة: یەك شەو ◊ ئەمشەو، تاکی (اللَّيل) ◊ (ك: ليال).

ليلى الخمر: سەرمتای سەرخۆشی و لەزەتو خۆشی مەستی ◊ (أم ليلي) شەراب و مەی.

ليلة ليلى: شەوی زۆر تاریك و درێژ.

اللَّيْلاءُ: (ليلة ليلاء) شەوی زۆر تاریك ◊ یان شەوی سێیەمو کۆتایی مانگ.

المُلَيَّلُ: (ليلٌ مُلَيَّلٌ) شەوی زۆر تاریك.

اللَّيمُ: بڕوانە مادەی (لأمَ).

اللَّيْمون: دەختی لیمۆ؛ دەختێکی بەردارە، دەختی پورتەقاڵ و نارنج و لیمۆ بەشیرینی و مزریەوە بەهەموویان دەگوترێ: لیمۆن، لەوڵاتی میصر بەم دەختانە دەگوترێ: (المواخ) لەوڵاتی شام پێیان دەگوترێ: (الحوامض).

الليمونيت: لەبواری زەوی ناسی دا بریتییە لەکانی ئۆکسیدی ئاستی ئاوی.

لان الشَّيْئُ ليناً ولَياناً: نەرم بوو، ئاسانو بەیدەست بوو ◊ (فهو لينٌ ولَيّنٌ) ◊ دەگوترێ: (رجلٌ لَيّن الجانب) پیاوێکە نەرمو نیانو مامەڵە خۆشە.

الانَ الشَّيْئَ والْيَنَهُ: شتەکەی نەرمو نیان کرد ◊ دەشگوترێ: (ألان للقوم جناحَهُ) بەهێدیو هێمنی لەگەڵ خەڵکەکەدا جوڵایەوە.

لايَنَهُ ملايَنَةً: نەرمی لەگەڵ دا نواندو ئاسانکاریی لەگەڵ کرد.

لَيَّنَ الشَّيْئَ: شتەکەی نەرم کرد.

تَلَيَّنَ الشَّيْئُ: شتەکە نەرم بوو.

تَلَيَّنَ لفلان: ماستاو چیەتی بۆ فلانەکەس کرد.

إستلانَ العَيْشَ: ژیانی بەنەرمو نیان هاتە بەرچاو ◊ یان ژیانەکەی بەرنەرمو خۆش دانا.

الألْيَنُ: نەرم ◊ (ك: لاين).

اللَّيَّان: نەرم ◊ دەگوترێ: (نزلوا بليان الأرض) لەنەرمەڵانی زەوی دا جێگیر بوون ◊ ژیانی نەرمو نیان بەناز پەروەردە ◊ دەگوترێ: (هو لي ليان من العيش).

اللَّيِّنُ: نەرم ◊ دەگوترێ: (نزلوا بلين الأرض).

حروف اللين: (أ، و، ي)ن هەروا وشەی (اللَّيِّنُ) ناوە بۆ هەموو جۆرێک لەجۆرەکانی دارخورما جگە لەدارخورمای عەجوە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿مَا قَطَعْتُم مِّن لِّينَةٍ﴾.

اللِّيْنَةُ: پشتیو سەرین کەسەریان دەخرێتە سەر.

اللِّيَّانُ: بڕوانە مادەی (لَوَى).

المَلْيَنَةُ: دەگوترێ: (إنه لذو مَلْيَنة) ئەو خاوەنی ڕەوشتی نەرمو نیانەو مامەڵە خۆشە.

المُلَيِّن: دەرمانێکە بەکاردێ بۆ ڕەوانیو ئاسان هاتنەدەری پیسایی لەڕیخۆڵەوە.

لاه لَيْهاً: خۆی شاردەوە ◊ بەرزبۆوە.

اللَّيّاءُ: شتێکە وەکوو نۆک وایە، زۆر سپییە، لەوڵاتی حیجاز زۆرەو دەخورێ ◊ ئەم وشەیە دەگرێتە ناوەڵناو بۆ ئافرەتی سپی پێست ◊ هەروا ناوە بۆ ڕەگەزی ماسی لەپێڕی (الأشلاق).

اللَّيّاءُ: زەوی دوورە ئاو.

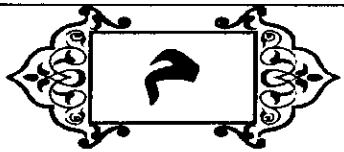

الْمـيم: پیتـی بیـستو چـوارەمینی هیجایـه، شـوێنی هاتنـه دەرەوەی نێـوانی دولێـوە، لەگـەڵ گـوتنی دا هـــەوا لەلوتـــەوە دەچـێتە نـــاو جەستەوە.

ما: بۆچەند مانایەك دێ:

١. نـەفی دەگەیـەنێو دەچـێتە سـەر ڕستەی فیعلیو ئیسمی.

٢. وادەبێ لەگەڵ ڕستەکەی دا دەبێتە مەصدەری مونەووەل.

٣. جـاری واهەیـه مانـای پرسـیار دەبەخـشێ، پێـی دەگـوترێ: (مـا الإستفهامية).

٤. وادەبـێ مانـای شـەرت دەگەیـەنێ پێی دەگوترێ (ما الشرطية).

٥. مانای سەرسام بوون دەگەیەنێ.

٦. بەمانا وشەی (ألذی)دێ.

زۆرمانای تـریش دەگەیـەنێو لەکتێبـه نەحوییەکان دا ڕونکراوەتەوە.

مَأَجَ مَأجاً: شەڕی کرد.

مَؤْج مُؤْجَةً: شێوا، تێکچوو.

مَـؤْجَ المـاءُ: ئاوەکـه سـوێر بـوو ٥ (فهـو مَاجٌ).

مَـادَ النباتُ والـشَجَرُ مَـاداً: ڕووەکەکـه درەختەکه گەشەی کرد ئاوی تێگەڕا ٥ ناسكو نەرمو نیان بوو.

امْادَ الـريُّ او الربيـع النباتَ: ئاوەکـه یـان هـەوا بەهاریەکـه ڕووەکەکـەی نەرمو ناسك کرد.

امْتَادَ خَيْراً: خێرو بێری پەیدا کرد.

المَأْدُ: هەرشتێك نەرمو نیانو ناسك بـێ ٥ دەگـوترێ: (غُـصْنٌ مَـأْدٌ): لقـه درەختێـکی نـەرمو نیانـه ٥ (فتـی مَأْدٌ): گەنجێکی تەڕو ناسکه ٥ (مَـأْدُ الشباب): تەڕو تازەیی گەنجایەتی.

المَئِيدُ: لقه درەختی نەرمو شل.

مَارَ بين القـوم مَـاراً: نێـوانی خەڵکەکەی تێك دا، فیتنەیی خسته نێوانیانەوە.

مَئِرَ الجُرْحُ مَاراً: برینەکه هەڵتەقیەوە.

مَئِـرَ علـى فـلان: پێـی وابـوو فلانکـەس دوژمنیەتی.

امْارَ مَالَهُ: مالو سامانەکەی تێك دا.

مَـاعَرَ بـين القـوم مـاعرة ومِيئـاراً: نێوانی خەڵکەکەی شێواند.

المَئِـرُ: نێـوان تێـکدەرو فیتنـەو دوزوبـان ٥ (أمـر مَئِـرٌ): کارێـکی قورسو گرانه.

المِئـرَةُ: تۆڵـه ٥ دوژمنایـەتی ٥ فیتنەیی.

مَئِسَ الدباغ الجلدَ: دەباغچیەکه

پێستەکەی پاک کردەوە.

مَئِسَ الجرحُ مَاساً: برینەکە گەورە بوو.

المَاسُ: فیتنەو دوزبان.

مَـاشَ المطـر الأرْضَ مَاشـاً: بارانەکـە زەوییەکەی شۆردەوە.

المَنَطُ: دەگوترێ: (إمتلأ فلان فلا يجد مَنَطـاً): فلانکـەس خـۆی داپشتو پڕبۆوە.

مَئِـقَ الـصَّبِيُّ مَاقـاً: منداڵەکـە گـڕوی گرت.

مَئِقَ الرجلُ: پیاوەکە لـەڕق هەڵساوی خۆی خەریکە بگری.

امْاَقَ فلان: فلانکەس چووە ناو ڕقو کینەوە.

امْتَاقَ الصَّبِيُّ: بەمانا (مَئِقَ) دێ.

إمْتَـأَقَ غَـضَبُ فـلان: ڕقـی فلانکـەس زۆر توندو تیژ بوو.

إمْتَـأَقَ إلـيَ بالبكـاء: لەبەرچاوی مـن لەپڕمەی گریانی دا.

المَأْقُ والمَاقُ: قلینچکی چاو بـەلای لوتەوە ○ (ك: آماق وأمآق).

المُؤْقُ والمُوقُ: قلینچکی چاوی بەلای لوتەوە.

المُـؤَقُ والمُـوق مـن الأرض: قـەراخو بیجاغی زەوی ○ (ك: آمَاق وأمآق).

المَأْقَـةُ: جـۆرە لرخـەو پرخەیەکـە توشـی مـرۆڤ دەبـێ ○ ڕەق هەڵسانو توڕە بوونی زۆر.

مَامَـات الـشاةُ او الظبيـةُ: مەڕەکـە درێژەی بە باڕەباڕی خۆی دا.

مَـــانَ القـــومَ مَأْنـــاً: نـەرکی بـزێوی خەڵکەکەی خستە ئەستۆی خۆی.

مَأَنَ الرجُلَ: خـۆی لەپیاوەکـە پاراست ○ زەبری لەناوکی پیاوەکەدا.

مَأَنَ في الأمـر: لەکارەکـە ورد بـۆوە بـیری لـێ کردەوە.

مَأَنَ فلاناً: فلانکەسی فێرکرد.

مَأَنَ الشَّيْئَ: شتەکەی ئامادەکرد.

المَأْنُ: تـەنکایی دەوران دەوری جـەنگ ○ داربڕکە ئاسنێکی بەسـەرەوە زەوی پێ دەکێڵدرێ.

المَانَـةُ: نـــاوکو دەوروبـــەری ○ (ك: مَانات ومؤون).

المَيئَنَةُ: نیشانەی شت ○ ئارمی شت ○ دەگوترێ: (انّ قِصَر الخطبة مَئِنَـةُ مـن فقـــه الرجـــل) ○ کـورتی وتـار نیـشانەیەکە لـە نیـشانەکانی ژیـری پیاوەکە.

المُؤْنة: بژێو ○ (ك: مُؤَن).

المَؤُونة: بەمانا (المُؤنه)دێ.

المَمْأَئَةُ: شیاوو لایەق ○ دەگوترێ: (هو مَمانة لكذا).

مَاى الشَجَرُ مَأْياً: درەختەکە گەڵای کرد، پشکوت.

مَـاى فِي الشَّيْئِ: زێدەڕۆیی لەشتەکە دا کردو تێیدا فۆنبووە.

مَـاى السقاءَ: کوندەکەی پان و پۆڕکرد لێکی کێشایەوە بۆئەوەی فراوان ببێ.

ماى بين القوم: فیتنەو ئاشوبی خستە نێوان خەڵکەکە.

مَـاى القومَ: خۆی بوو بە تەواوکەری سەد، ژمارەی سەدی تەواو کرد ٥ (فهم مَمْيُون) ئەوانە سەدی تەواون.

اماى القومُ: خەڵکەکە بون بەسەد.

امْـات الـدراهمُ: دیرهەمەکان بـون بەسەد.

امـاى فـلانٌ القـومَ: فلانکەس خەڵکەکەی بەکەسانی دی کردە سەد.

ماءى: دەگوترێ: (شـارطة مُمَـاءة): لەسـەد تێپـەڕی ٥ هـەر وەك دەگوترێ: (شَارَطه مؤالفة): لەهەزار تێپەڕی.

تمـاءى الجلـدُ: پێـستەکە کـشاو فراوان بوو.

المِـاءة: دەجـار دە ٥ (ك: مئـات ومِئون).

مُتَّ اليه بقرابة ونحوها مَتّاً: هانای بۆ برد ٥ (فهو ماتّ).

مَتَّ الحبْلَ: حەبلەکەی لەبیرەکە هێنایە دەر بـەبێ ئـەوە چـەرخ و فەلـەك بەکاربێنێ.

مائَّةَ: خزمایەتی وەبیر هێنایەوە.

تَمَتَّـى فِي الحبـل: ویـستی حەبلەکـە بقرتێنێ.

المَائَّةُ: حورمەت و هۆکار.

المَتَـاتُ: ئـەوەی هانـای پـێ دەبـرێ وەکوو خزمایەتی.

مَتَحَ النهار مَتْحاً: رۆژگار درێژ بۆوە.

مَـتَحَ الجـرادُ: کوللەکـە کلکـی لـەزەوی چـەقاند بۆئـەوەی هێلکـە بکـا، گـەرا دابنێ.

مَـتَحَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی هەڵکەنـد ٥ دەگـوترێ: (مَـتَحَ فلانـاً): فلانکەسـی خستە سەرزەوی تریلی کرد.

مَتَحَ الدَّلْوَ: پەتی دۆڵچەکەی ڕاکێشا.

مَـتَحَ المـاءَ: ئـاوی دەرهێنـا ٥ ئـاوی هەڵێنجا.

امْـتَحَ النهـارُ والجـرادُ: بـەمانا (مَتَحَ)دێ.

إمْتَـتَحَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی لەشـوێنی خۆی دەرهێنا.

تَمَتَّحَت المَطِيـة بايـديها في الـسير: ولاخەکـە قاچـەکانی بەتەمبـەڵی هەڵێنا لەڕۆیشتنەکەی دا.

المَتُـوحَ: کەسێـك بـەتوانایێ بـۆ ئـاو هەڵکێـشان لـەبیر ٥ (بئـر مَتُـوحٌ): بیرێـکە بەدەسـت ئـاوی لـێ دەدەهێندرێ.

مَتَحَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەشوێنی خۆی هەڵکەند.
مَتَحَ فلاناً: لەفلانکەسی دا.
مَتَرَ الشَّيْئَ مَتْراً: شتەکەی بڕیەوە.
مَتَرَ الحَبْلَ: حەبلەکەی درێژکردەوە.
مَتَرَ الشَّيْئَ: بەمەتر مەزندەی شتەکەی کرد.
تماترت النار من الزند: ئاگر لەچەرخەکە کەوتە خوار.
تماتر القومُ الشَّيْئَ: خەڵکەکە شتەکەیان لێک کێشایەوە هەریەکەیان لەلای خۆیەوە بۆلای خۆی کێش کرد.
إمْتَرَ الحبل إمْتاراً: حەبلەکە درێژ بوو، کشا.
المِتْرُ: مەتر ئامێری پێوان ◊ ئامێری ئەندازەگرتن ◊ ئامێرێکە سەرەتا لەفەرەنسا کاری پێ کراوە دوایی زوربەی گەلو نەتەوەکان بەکاریان هێنا.
مَتَّشَهُ الشَّيْئَ مَتْشاً: شتەکەی کۆکردەوە ◊ بەپەنجەکانی بڵاوی کردەوە.
مَتَشَت عينه مَتْشاً: چاوی کز بوون باش نەیان بینی.
المَتْشُ: سپیاییەکە لەسەر نینۆکی زارۆکان دەردەکەوێ.
مَتَعَ الشَّيْئُ متوعاً: شتەکە لەباشی دا گەیشتە ئەوپەڕ ◊ شتەکە درێژبۆوە، بەرزبۆوە ◊ دەگوترێ: (متع النهار والضحى).
مَتَعَ فلان: فلانکەس لەرەوشتی بەرز دا پێشکەوت و پەوشت جوان بوو.
مَتَعَ الحبلُ: حەبلەکە گشت بوو پتەو بوو، باش بادرا.
مَتَعَ النبيذُ: سرکەکە زۆر سور بوو ◊ (فهو ماتع).
مَتَعَ بالشيئ: شتەکەی برد.
مَتَعَ الله فلاناً بكذا: خودا جڵەوی بۆ فلانکەس درێژکرد بۆئەوەی درێژە بەسود مەندبوون لەوشتە بدا.
مَتُعَ الشَّيْئَ متاعَةً: شتەکە باش بوو، ساغ بوو.
امْتَعَ بالشيئ: شتەکەی بۆ پایەدار بوو لێی سود مەند بوو.
امتع الله فلاناً: خودا تەمەنی فلانکەسی درێژ کرد ◊ دەگوترێ: (أمتعه الله بكذا): خودا هێشتیەوە بۆئەوەی بەوشتە سودمەند بێو بەشوێنی ئەو کەیف خۆش بێ.
امْتَعَ بماله: لەزەتو خۆشی لەماڵو سامانی خۆی بینی.
امتعني بفراقه: بەجودا بونەوە لەو سودی پێ گەیاندم.
امْتَعَني عن كذا: لەوشتە بێ ئاتاجی کردم.

مَتَّعَ الشَّيْئَ: شتەکەی درێژکردەوە.

مَتَّعَ اللهُ فلاناً: خودا تەمەنی فلانکەسی درێژ کرد ◊ دەشگوتری: (مَتَّعَهُ اللهُ بکذا): خودا بەوشتە لەزەتو خۆشی بۆ بەرقەرار کرد.

مَتَّعَ الرجلُ مُطَلَّقَتَهُ: پیاوەکە لەدوای تەلاقدانی ژنەکەی هەندێ پێداویستی ژیانی پێدا.

تَمَتَّعَ بکذا: لەزەتو خۆشی بەوشتە بۆدەستە بەر بوو.

تَمَتَّعَ العمرة الی الحج: لەنیەتو پۆشاکی عەمرەدا مایەوە تا ئەرکەکانی حەجیشی ئەنجام دان، واتە ئەرکەکانی عەمرەو حەجی پێکەوە ئەنجام دان.

استمتع بکذا: لەزەتو خۆشی لەوشتە وەرگرت.

المَاتِعُ: شتی باش‌و بێ غەش لەهەر شتێك بێ.

المَتَّاع: لەزەتو خۆشی ◊ هەرشتێك سودی لێ ببیندرێ‌و هەوڵ بدرێ پەزمەندە بکرێ ◊ وەکوو خۆراك‌و کالای ناومالّ‌و کەرەستەی تر.

المُتْعَةُ: هەرشتێك لەزەتو خۆشی لێ دەستەبەر بێ وەکوو راوەشکارو یاری‌و پیاسە ◊ ئەنجامدانی حەج‌و عەمرە بەیەکەوە ◊ ژن مارەکردنی کاتی وەکوو لەلای هەندێ پێڕی شیعە باوە ◊ ئەو مالّ‌و سامانەی پیاو دەیدا بەژنی تەلاقدراوی.

مَتَكَ الشَّيْئَ مَتْكاً: شتەکەی بڕیەوە کەرتی کرد.

ماتکه فی البیع: لەمامەڵەکەدا زاڵ بوو بەسەری دا.

تَمَتَّكَ الشرابَ: وردە وردە شلەمەنییەکەی خواردەوە.

المُتْكُ: لوتی مێش‌و مێشولە ◊ بەروبوومی نارنج.

مَتَلَ الشَّيْئَ مَتْلاً: شتەکەی جولاندو لەقاندی.

مَتَنَ بالمکان مَتْناً: لەشوێنەکە جێگیر بوو مایەوە.

مَتَنَ فلان: فلانکەس سوێندی خوارد.

مَتَنَ بفلان: هەموو رۆژەکە بەڕێگادا بردی‌و ڕەوی پێ کرد.

مَتَنَ الشَّيْئَ: شتەکەی درێژ کردەوە.

مَتَنَ فلاناً: زەبری لەپشتی فلانکەس دا.

مَتَنَ الکَبْشَ: لەڕمگەوە گونی بەرانەکەی دەرهێنان.

مَتْنَ الشَّيْئُ مَتَانَةً: شتەکە ڕەق‌و پتەو بوو ◊ دەگوترێ: (حَبْل متین ورأی متین).

المتین: صیفەتێکی پەروەردگارە بەمانا خاوەن هێزو توانایە، بەدەسەڵاتی رەهایە.

امْتَنَ فلاناً: زەبری لەپشتی فلانکەس دا.

ماتنه: کێ بڕکێی لەگەڵ دا کردو لەمەبەست دوری خستەوە ◊ بەربەرەکانی کردو دژی وەستا ◊ دەگوترێ: (ماتنه في الشعر): شەڕە شیعری لەگەڵ دا کردو بۆڕی دا ◊ هەروا دەگوترێ: (سار سیراً مُاتناً): بەخێرایی ڕۆیشت.

مَتَّنَ الشَّيْئَ: تونـدو پتەوی کرد ◊ دەگوترێ: (مَتَّنَ القوس ومَتَّنَ البناءَ): دیوارەکەی پتەو کرد.

تَمَاتَنَ الشاعران في الشعر: دوو شاعیرەکە شەڕە شیعریان کردو بەرپەرچی یەکتریان دایەوە.

المِتْمان: نەو پەتەی باقە قەسەڵو شتی وای پێ دەبەسترێ.

المَاتِن: لەزاراوەی نوسەران دا نەو کەسەیە بناغەو مەتنی کتێبەکە دەنووسێ ◊ پێچەوانەی ڕافەکەرو شیکەرەوە.

المَتْنُ: پشت.

مَتن الأرض: تەپۆلکەو شوێنی پتەوی ناو زەوی.

مَتن الكتاب: دەقە سەرەکی و نەصڵییەکانی کتێب.

مَتن النهار: تەواوی ڕۆژ ◊ هەموو ماوەی ڕۆژ ◊ (ك: متان ومتون).

المتنان: نەملاو نەولای موراغەی پشت لەڕاستو چەپەوە.

المتنة: نەوەی لەزەوی پتەوو ڕەقەڵانە ◊ تەپۆلکەو تمبار ◊ لایەکی پشتە چ ڕاست یان چەپ.

مَتَهَ فلان مَتْهاً: فلان گومڕا بوو، سەری لێ شێوا.

تَمَاتَهَ عنه: خۆی لێ گێل کرد.

تَمَاتَهَ القومُ: خەڵکەکە دوور کەوتنەوە.

تَمَتَّهَ: سەرسام بوو ◊ خۆی گێلو نەحمەق کرد ◊ دورکەوتەوە.

تَمَتَّهَ في الشَّيْئِ: زێدەڕۆیی لەشتەکەدا کرد.

مَتَا الحبلَ وغيره مَتْواً: حەبلەکەی درێژ کردەوە.

مَتَا فلاناً بالعصا: بەگۆچان لەفلانکەسی دا.

مَتَا في الأرض: لەزەوی دا کۆشش کردو پەلەی کرد.

امتى: تەمەنی درێژ بوو ◊ رزقو ڕۆژی زۆرو هەمە جۆر بوو.

تَمَتَّى: بەمانا (تَمَطَّى)دێ.

مَتَى: زەرفی زەمانەو بۆ پرسیار لەڕۆژگارو کات دێ.

مَتَّ الرجلُ مَتّاً: پیاوەکە نارەقی کرد ◊

بەسەر پێستی جەستەیەوە شتێک بیندرا وەکوو رۆن وابوو.

مَثَّ السِّقاءُ: کونده ئاوەکە، گۆزە ئاوە کە ئاوی لێ چو، تەرەشوحی پەیدا کرد.

مَثَّ العَظمُ: ئێسقانەکە هەرچی مۆخی تێیدا بوو هاتە دەر.

مَثَّ یَدَهُ وأصابعه بالمندیل: دەستو پەنجەی بەدەستە سڕ سڕینەوە.

مَثَّ شارِبَه: سمێڵی چەوربونو بەدەستی سڕینی بەڵام شوێنەواری چەوربیان پێوەیە.

مَثَّ الجُرْحَ: کێمو زوخاوی ناو برینەکەی دەرکردو پاکی کردەوە.

المِثَّاثُ: (نبت مَثَّاث): ڕوەکی شێدار.

مَثَجَ الشَّیْئَ مَثْجاً: شتەکەی تێکەڵاو کرد.

مَثَجَ فلاناً: خواردنی دەرخواردی فلان دا.

مَثَدَ بین الحجارة مَثْداً: لەنێوان دو بەرددا خۆی مەڵاس داو لەوێوە سەیری جەو جۆڵی دوژمنی کرد.

مَثَدَ فلاناً: فلانکەسی کردە حەشارگە، ڕەبیئەو سەنگەر.

المَاثِدُ: ڕەبیەو سەنگەر.

مَثَلَ الرجلُ بین یدي فلان مثولاً: پیاوەکە لای فلان دەستەو نەزەر ڕاوەستا، ئامادە باشی خۆی بۆ خزمەت نیشان دا.

مَثَّلَ فلان فلاناً: فلانکەس تەمپیلی فلانی کردو لەجیاتی نەو کارەکانی ئەنجام دان ٥ خۆی بەئەو شوبهاند.

مَثَّلَ التماثیل: پەیکەرەکەی تاشی.

مَثَّلَ بفلان مَثْلاً ومُثْلَةً: سوکایەتی بەفلان کرد دەمو لوتی بڕینو ئەتکی کرد.

مَثَّلَ فلان بین یدي الوالي مثولاً: فلانکەس لەبەردەم پاشا ڕاوەستا.

مَثُلَ الرجلُ مَثَالَةً: پیاوەکە ڕێزدارو شکۆمەند بوو.

امْثَلَ فلاناً: فلانکەسی ئەتک کرد ٥ لەتۆڵەی کوژراوی خۆی کوشتیەوە ٥ پیاو بەدادەوە دەڵێ: (أمثلني من فلان): لەجیاتی فلان بم کوژە ٥ هەروا دەگوترێ: (قد أمثله الحاكم منه).

ماثَلَ الشَّیْئَ: وەکوو نەوشتەی بوو لەو دەچوو ٥ دەشگوترێ: (ماثَلَ فلاناً بفلان): فلانکەسی بەفلانکەسەوە شوبهاند.

مَثَّلَ بفلان: سوکایەتی بەفلان کرد، دەمو لوتی فلانکەسی بڕی.

مَثَّلَ الشَّیْئَ بالشَّیْئَ: شتەکەی بەشتەکە شوبهاند.

مَثَّلَ الشَّیْئَ لفلان: شتەکەی بۆ فلانکەس وێناکردو ڕاینواند.

مَثَّلَ المسرحية: شانۆگەرییەکەی رانواند.

مَثَّلَ التماثيلَ: پەیکەرمکانی رانواند، وێنای کردن.

إمتثَلَ امره: فەرمانبەرداری فەرمانەکانی بوو، پابەندی فەرمان‌و ئامۆژگارییەکانی کرد ◊ شوێن رێبازی ئەو کەوتو لای نەدا ◊ دەشگوترێ: (امتثلره غرضاً): کردیانە نیشانەو هەدەفی خۆیان قسەو تیرمکانیان ئاراستەی ئەوکردن.

إمْتَثَلَ المَثَلَ: پەندو مەسەلەکەی تەصەور کرد.

إمْتَثَلَ من فلان: تۆڵەی لەفلانکەس ستاند.

امتثَلَ عندهم مثلاً حسناً: دێرە شیعرێکی خوێندەوە ئەمجار بەدو ئەودا شیعرێکی تری خوێندەوە.

تَمَاثَلَ الشَّيْئَان: دوشتەکە لێك چون.

تَمَاثَلَ العليل من علته: نەخۆشەکە خەریکە چاك بێتەوە.

تَمَثَّلَ الشَّيْئَ: وێنەی شتەکەی کێشا ◊ وەکوو وێنەی شتەکە خۆی دەرخست.

تَمَثَّلَ بين يديه: لەپێش دەمی دا راوەستاو ئامادەباشی فەرمانبەرداری بوو.

تَمَثَّلَ بالشَّيْئِ: شتەکەی بەنمونە هێنایەوە.

الأمثَل (اسم تفضيل): باشتر ◊ دەگوترێ: (فلان أمثل بني فلان): فلانکەس باشترین مرۆڤی هۆزی فلانە ◊ دەشگوترێ: (المريض اليومَ أمثَلُ): نەخۆشەکە ئەمرۆ تەندروستی باشترە لەڕۆژانی پێشوو.

الأمثولة: ئەو جۆرە شیعرانەن کە بەنمونە دەهێندرێنەوە.

التِّمْثَالُ: پەیکەری لەبەرد داتاشراو یان لەمس‌و شتی وا دارێژراو.

التمثيلية: کارێکی فەننی‌و ناوازەیە بەپەخشان یان بەشیعر ئەنجام دەدرێ وێنای شتێکی حەقیقی‌و روداو یان هەڵبەستراو دەکێشێ.

المِثَالُ: نمونەو قاڵب کەشتی تری لەسەر وێنا دەکرێت.

المِثَاليّ: نمونەیی ◊ شتێك لەبوارو جۆری خۆی دا تەواو بێ.

المَثَالُ: پەیکەر تاش.

المِثْلُ: هاوشێوەو هاو وێنەو هاوشان.

المَثَلُ: هاوشێوە ◊ پەندو عیبرەت ◊ رستەیەکە لەدەقێك دەردەهێندرێ‌و بۆنمونەو پەند

دەهێندرێتەوە بەبێ ئەوەی گۆڕانکاری تێدابکرێ وەکوو پەندی (في الصيف ضيعت اللبن) یان (الرائد لايكذب أهله) ◊ چیرۆکو حیکایات لەسەر زمانی گیاندارانو وەکوو چیرۆکەکانی کتێبی کلیلەو دیمنە.

المَثْلَةُ: تۆڵەو سزاو ئەتکردن ◊ (ك: مثلات).

المُثْلَةُ: تۆڵەو سزاو ئەتکردن.

المَثِيلُ: هاوشێوە، هاو وێنە ◊ (ك: أمثال) ◊ بەمانا شکۆدارو ڕێزدار دێ ◊ (ك: مُثَلاءُ).

المُمَثِّلُ: ئەکتەر؛ ئەوکەسەی لەسەر شانۆ کاربکا.

مَثُمَتْ زِقُّ السمنَ: هێزەکە ڕۆنی لێچوو.

مَثُمَتْ فلان الشَّيْئَ: شتەکەی لەناو دا نقوم کرد.

مَثُمَتْ الفتيلة: ڕۆن یان نەوتی لەچراکە کرد.

مَثُمَتْ الشَّيْئَ: شتەکەی جوڵاند ◊ دەگوترێ: (أخذه فَمَثُمَتْهُ): شتەکەی گرتو ئەمدیوو ئەودیوی کرد.

مَثْنَهُ مَثْناً: میزەڵدانی هەنگاوت.

مَثِنَ مَثَناً: میزە چڕکەی بوو، میزەڵدانی ئازاری بوو.

المَثانَةُ: میزەڵدان.

مَجَّ الماءَ او الشرابَ من فيه: ئاوەکەی تف دایەوە ◊ دەگوترێ: (كلام تَمُجُّهُ الأسماع): قسەیەکە گوێچکە وەری ناگرێ ◊ (مَجَّت النحلُ العسلَ): هەنگەکە هەنگوینەکەی تف دایەوە ◊ (النّبات يمج الندى): ڕوەکەکە شەونمی دەردا.

مَجَّ شِدْقا الهرم: هەردو لاشەویلەی پیرەکە شل بوون.

مَجَجَ العِنَبُ: ترێیەکە پێگەیشتو شیرین بوو.

إنمَجَّت نقطة من القلم: پرژێک لەقەڵەم پرژا.

المَجَاجُ: هەرشتێک لەدەم تفی دەیەوە.

مضجَاج الفم: تفی ناودەم.

مَجَاجُ النحل: هەنگوین.

مَجَاجُ العِنَب: شیلەی ترێ.

مَجَاجُ المزن: بارانی هەور.

المَجَاجَةُ: تف ◊ (مجاجة الشّيْئ): گوشراوی شت.

المَجَّاجُ: کەسێک زۆر ئاو لەدەم ڕادا.

مَجَدَ فلان مَجْداً: فلانکەس خاوەن مەجدو شکۆ بوو.

مَجَدَ فلاناً: لەشکۆداری دا بەسەر فلان دا زاڵ بوو ◊ دەگوترێ: (ماجَدَهُ فَمَجَدَهُ).

مَجُدَ فلان مجادة: فلانکەس خاوەن شکۆ

بوو ◊ (فهر مجيد).

اَمْجَدَهُ: بەگەورەو شکۆمەندی لەقەڵەم دا ◊ وەسپی دا.

اَمْجَدَ العَطَاءَ: بەخششەکەی زۆر کرد.

ماجَدَهُ: لەشکۆداری دا پێشبڕکێی لەگەڵ دا کرد.

مَجَّدَهُ: وەسپی کردو بەگەورەی زانی.

مَجَّدَ العَطَاءَ: بەخششەکەی زۆر کرد.

تماجدوا: شانازییان بەسەر یەکتر دا کرد ◊ هەرکەسە پیاوەتیو ڕێزداری خۆی خستە ڕو وەسپی خۆی دا ◊ دەشگوترێ: (تَمَاجَدَ القومُ فیما بینهم): خەڵکەکە لەناو خۆیان خۆیان هەڵنایەوە.

تَمَجَّدَ: شکۆدار بوو.

اسْتَمْجَدَ: بوو بە خاوەن مەجدو شکۆمەند.

اسْتَمْجَدَ المرح والفِفارُ: دەرەختی مەرخو غەفار بڵێسەی ئاگرەکەیان خۆش کرد.

الماجِدُ: ڕێزدارو خاوەن شکۆ.

المَجْدُ: ڕێزو شکۆمەندیو وەجاخزادەیی ◊ ڕەوشتی بەرزو بۆماوە لەباوکو باپیرانەوە.

المَجِید: خاوەنی زۆر ڕەوشتی بەرزو شکۆمەندی ◊ ناوێکە لەناوە جوانەکانی پەروەردگار.

مَجِرَ من الماء: وەرگی پڕ بوو لەئاوو تینوایەتی نەشکا.

مَجِرَت الشاةُ: مەڕەکە بێچووەکەی لەورگی دا گەورە بوو بۆخۆشی لاواز بوو.

اَمْجَرَت الشاةُ: بەمانا (مَجِرَت)دێ.

الأَمْجَرُ: ورگ زلو جەستە لاواز.

المَجْرُ: هەرشتێک زۆر بێ ◊ سوپای زۆرو بێ شومار.

المَجَرُ: عەیارێکی ئالتونە سەرەتا لەوڵاتی مەجەڕ داهاتووە لەبواری خشڵی ئافرەتان داو بۆ بەهادانانو دیاری کردنی نرخ کاری پێ دەکرێ ◊ هەردانە مەجەڕێک نرخەکەی بیستو هەشت قیراتە ◊ یان سێ بەش لەچواربەشی مسقاڵێکە.

المُمْجِرُ من النساء: ئەو ئافرەتەیە بەسکێک دوو منداڵی بێبن ◊ مەڕێکی ئاوس کەورگی گەورە بێو نەخۆش بێو جەستەی لاواز بێ بەناخۆشی بێچوی ببێ ◊ حوشترێکە لەسک وەستابێتەوە.

مَجَسَهُ: کردی بە مەجوسیو ئاگر پەرست.

تَمَجَّسَ: چووە پێڕی مەجوسیانەوە، بوو بەئاگر پەرست.

المَجُوسُ: گەڵو هۆزێک یان چەند

هۆزو نەتەوەن کە رۆژیان پەرستووە یان مانگو ئاگریان پەرستووە لەسەدەی سێیەمی پێش زایینەوە ئەم ناوەیان بەسەردا بڕاوە.

المجوسيّ: کاهینو کولەوەنانی لای ئاشوریيەکانو فارسە کۆنەکان.

المجوسية: بیرو باوەڕی ئاگرپەرستەکان لەبەرێز راگرتنی ٥ ئەستێرەو ئاگر ٥ یان دەگوترێ: (مەجوسیەت) ئایینێکی کۆنە زەرادەشت تازەی کردەوەو لێی زیاد کرد.

المِجَسْطي: کتێبێکی کۆنە لەبواری ئەندازیاری و ئاسمانناسی بەطلیموسی فەلەکی سالّی ١٤٠ زایینی داناوە لەسەردەمی خەلیفە مەئمون دا وەرگێڕدرایە سەر زامانی عەرەبی و لەبواری خۆی دا سەرچاوەیەکی باوەڕ پێکراو بوو.

مَجَعَ مَجْعاً: شیرو خورمای بەیەکەوە کردە پێخورو خواردی.

مَجِعَ مجاعةً: قسەی راستو گالتەی تێکەڵ بەیەك کرد.

مَجُعَ مَجَاعَةً: بەمانا (مَجِع)دێ.

ماجَعَهُ: قسەی گالتەو گەپی ئاڕاستە کرد.

إمْتَجَعَ: شیرو خورمای کردە پێخۆرو خواردی.

تماجَعَا: قسەی گالتەو سەیریان ئاڕاستەی یەکتر کرد.

تَمَجَّعَ: شیرو خورمای خوارد.

المَجَاعة: پاشماوەی پێخوری شیرو خورما.

المَجَّاعُ:کەسێك هەوەسی لەقسەی گالتەو سەیریێ کەسێك حەزی لەکێشتی خورماو شیریێ واتە خورماو شیر بکاتە پێخۆرو حەزی لێ بێ.

المَجْعَةُ: ئافرەتی بێ حەیا.

المَجيعُ: جۆرێکە لەپێخۆر لەشیرو خورما دروست دەکرێ.

مَجَلَتْ يده مَجْلاً ومجولاً: دەستی بلۆقی کرد ٥ پێستی دەستی پتەو زبر بوو.

مَجَلَ الحافِرُ: سمی ولاخەکە سواو رەقو پتەو بوو.

مَجِلَتْ يدُهُ: بەمانا (مَجَلَتْ)دێ.

امْجَلَ العملُ يده: ئیشکردن بلۆقی لەپێستی دەستی دا پەیدا کرد.

تَمَجَّلَ الجلْدُ قيحاً ودماً: پێستی بلۆقی کردو کێمو زوخاوی تێدا پەیدا بوو.

المَجْلُ: کرانەوەو شل بوونی رەگی پاشوی ولاخە ٥ کەدەبێتە عەیب بۆ ئەسپ.

المَجْلَةُ: تۆپکلێکی تەنکە ژێرەوەی

دەبێتە بلۆق‌و ناوی تێدا کۆدەبێتەوە لەئاکامی ئیش کردن دا.

مَجْمَجَ فلان في خبره: فلانکەس لەهەواڵ گێڕانەوەکەدا منجەمنجی کردو شتەکەی باش رون نەکردەوە.

مَجْمَجَ الكتابَ: نوسینی کتێبەکەی تێکەڵ‌و پێکەڵ کرد بەقەڵەم شێواندی.

تَمَجْمَجَ الكفلُ: سمتی لەقەڵەوی‌و بەختەوەری دا دەلەرێنەوە.

المَجْمَاجُ: شل‌و شێواو تەمبەڵ.

مَجَنَ الشَّيْئُ مُجوناً: شتەکە رەق‌و پتەو بوو.

مَجَنَ فلان مجوناً ومجانةً: فلانکەس بێ حەیاو بێ چاوو ڕو بوو ◊ (فهو ماجن وهي ماجنة) ◊ فلانکەس راست‌و درۆی تێکەڵ کردو هەڵەومر بوو ◊ دەگوترێ: (مَجَنَتْ فأسكتَ): قسەی ناشیرینی کردو بێ دەنگ کرا.

ماجَنَهُ: سوعبەت‌و یاری لەگەڵ کردو راست‌و درۆی تێکەڵ کرد.

تماجَنا: سوعبەت‌و گاڵتەو گەپیان بەیەکەوە کرد.

المجان: بەخۆڕایی بەبێ بەها ◊ دەگوترێ: (أخذ الشَّيْئَ مجاناً) ◊ هەروا وشەی المجان بەمانا زۆر وزەبەندە دێ ◊ دەگوترێ: (ماء مجان وتمر مجان).

المُمَجَّنُ: دەگوترێ: (طريق مُمَجَّنٌ): ڕێگای راست‌و ڕێکخراوو تەخت کراو.

مَجْنَقَ القومُ: خەڵکەکە بەقۆچەقاینی بەردیان هاویشت.

المَنْجَنيق: ئامێرێک بووە کاتی خۆی بەردیان پێ هاویشتووە وەکوو قۆچەقاینی بۆ ڕوخاندن‌و گرتنی قەڵاو شورە.

مَحَتَه مَحْتاً: پڕی کرد لەڕق‌و کینە.

مَحُتَ اليوم مَحاتَةً: ڕۆژەکەی زۆر گەرم بوو.

المَحْتُ: پتەوو توندو تیژ لەهەرشتێک دا بێ ◊ دەگوترێ: (يوم محت): ڕۆژێکی گەرم‌و کوشندەیە.

مَجَحَ الشَّيْئَ مَجْحاً: شتەکەی مالی‌و کرانەدی تامادەسەرەکییەکەی دەرکەوت.

مَجَحَت الريح الأرضَ: ڕەشەباکە گڵ‌و خۆڵی سەر ڕوی زەوی ڕامالی.

مَجَحَ العودَ: شوڕکە دارەکەی سپی کرد تونکڵی دامالی.

مَجَحَ الجلدَ: پێستەکەی شێلا هەڵی گڵۆفت بۆئەوەی نەرم بێ.

مَجَحَ اللبنَ: ماستەکەی هەژاند بۆئەوەی بیکاتە دۆ.

مَجَحَ الدَّلْوَ: دۆڵچەکەی ڕاوەشاند.

مَاجه مَحاجاً: دوای خست ماتلّی کرد.
مَجَّ الثوبُ مَجَحاً: قوماشەکه رِزی‌و کۆن بوو.
أمَجُّ الثوبُ: بەمانا (مَجَّ)دێ ◊ دەگوترێ: (امَجَّ الکتابُ): کتێبەکە رزی ◊ (مَجَّت الدار): خانوەکە شوێنەکەی کۆڕ بۆوە ئاسەواری دیارنەما.
المُجُّ: پالفتەی شت ◊ زمردێنەو سپێنەی ناو قاوغە هێلکە.
المَجَاجُ: درۆزن ◊ کەسێک قسەی هەبێ‌و کردەوەی نەبێ.
المَجَارَةُ: بڕوانە مادەی (حَوَرَ).
مَجَشَ الجلدَ مَجْشاً: پێستەکەی لەگۆشتەکە دامالّی.
مَجَشَتْ النارُ جلدَه: ئاگر پێستی سوتاند ◊ دەگوترێ: (هذه سنة أمْجَشَتْ کل شیٔ): سالّەکە قاتو قڕی بوو هیچی نەهێشت.
المُجَاشُ: سوتێنەر ◊ دەشگوترێ: (خبز مجاش وشِواء مجاش).
مَجَصَ مَجْصاً: هەلّات.
مَجَصَ الظَبْيُ: ئاسکەکە بازێکی توندی هاویشت.
مَجَصَ الثوبُ: قوماشەکە توکەکەی روتایەوە.
مَجَصَ الله مابه: خودا نازو نیعمەتی لێ ستاند.
مَجَصَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەعەیب‌و لەککە پاک کردەوە.
مَجَصَ المعدِنَ بالنار: مەعدەنەکەی بەئاگر پوختە کرد.
مَجَصَ السيف: شمشێرەکەی مشت‌و مالّ کرد.
أمْجَصت الشمسُ: خۆر دوای گیرانی دەرکەوتەوە.
أمْجَصَ المريضُ: نەخۆشەکە چاک بۆوە.
مَجَّصَ الشَّيْئَ: شتەکە لەعەیب‌و خەوش پاک کردەوە ◊ دەگوترێ: (مَجَّصَ الذهب بالنار): ئالتونەکەی بەئاگر پاک کردەوە.
مَجَّصَ الله التائبَ من الذنوب: خودا تۆبەکارەکەی لەتاوان پاک کردەوە.
مَجَّصَ فلاناً: فلانکەسی بەتاقی کردەوە.
تَمَجَّصَت الظلماءُ: تاریکییەکە ڕەوییەوە ◊ دەشگوترێ: (تَمَجَّصَتْ ذنوبه): لەگوناهەکانی پاک بۆوە.
الأمْجَصُ: کەسێک پاساوی راست‌و درۆ قبوڵ بکا.
المَجِيصُ: گشت بادراو، دەمار گشت‌و توند.
المُمَجَّصُ: پالّفتەکراو لەعەیب‌و عار.
مَجَضَ فلاناً: ماستی خالّصی دەرخوارد دا.

مَحَضَ فلاناً ألوُدَّ: بەدڵسۆزی ئامۆژگاری کرد.

مَحِضَ مَحضاً: ماستی خاڵصی خوارد.

مَحُضَ فلان في نسبه مُحوَضة: فلانکەس نەژادی پاك و خاوێن بوو.

أمْحَضَ الرجلَ: بەدڵسۆزی ئامۆژگاری پیاوەکەی کرد ◊ دەگوترێ: (أمْحَضَهُ الحديث والنّصيحة).

امْتَحَضَ فلان: فلانکەس ماستی خاڵصی خواردەوە.

الأمْحُوضَة: ئامۆژگاری دڵسۆزانە.

المَحْضُ: شتی بێ خەوش و لەکە ◊ (لَبَنَ محض): ماستی خاڵص و بێ خەوش جا شیرین بێ یان ترش.

مَحَّطَ الوَتَرَ: دەستی بەژێی کەمانەکەدا هێنا بۆئەوەی چاکی بکا.

مَحَقَ الشَّيْئَ مَحْقاً: شتەکەی کەم کردەوە ◊ فەوتاندی لەناوی برد ◊ دەگوترێ: (مَحَقَ اللهُ العملَ): خودا پیت و بەرەکەتی کارەکەی برد فەوتاندی ◊ کارەکەی بەتاڵ کردەوە.

مَحَقَ الحرُّ الشَّيْئَ: گەرما شتەکەی سوتاند.

امْحَقَ الشَّيْئُ او المالُ: شتەکە فەوتا مرد، دەگوترێ: (امْحَقَ الرجلُ): پیاوەکە مرد.

أمْحَقَ القمرُ: مانگ چووە حاڵەتی مەحاقەوە.

مَحَّقَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەتاڵ کردەوە.

امْتَحَقَ الشَّيْئُ: شتەکە کەم بوو بەرەکەتی نەما.

امْتَحَقَ القمرُ: مانگ رونا کی کەم بوو، رونا کی نەما نەمە لەدوشەوی کۆتایی مانگ دا دەبێ.

إنْمَحَقَ وامَّحَقَ الشَّيْئُ: بەمانا (إمتحق)دێ.

إنْمَحَقَ القمرُ: مانگ گوم بوو چووە حاڵەتی مەحاقەوە.

تَمَحَّقَ الشَّيْئُ: شتەکە هێدی هێدی کەم بۆوە بەرەو نەمان رۆیی.

المُحَاقُ: بچوکبونەوەی مانگ لەدوای کامڵ بوونی تادەگاتە کۆتایی مانگ و ئەمجار تازە بوو نەوەی.

ليالي المَحَاق: نەو شەوانەی مانگ دەکەوێتە حاڵەتی مەحاقەوە.

المَحَقَةُ: فەوتان ◊ حوشترێك هەربێچوە نێرەی ببن.

المَحِيقُ: (نصل محيق): سەرە تیری تیژە.

مَحَكَ مَحْكاً: توندو تیژی نواند لەکێشەو نیزاع دا.

مَحِكَ: بەمانا (مَحَكَ)دێ.

أمْحَكَهُ الغضَبُ: رق هەڵسان وای لێ کرد لەکێشەو نیزاع دا سەرسەخت بێ و بەئاسانی مل بۆ ناشتی نەدا.

ماحَكَه: کێشەی لەگەڵ نایەوەو سەرسەختی نواند.

تماحَلَ البيعان: کڕیارو فرۆشیار زۆریان منجه منجۆو دانو سان کردو چەندو چونیان کرد.

تَمَحُّكَ: لەکێشەو نیزاع دا زۆری قیرەو گیرە گیری کرد.

المحْكانُ: کەسێك زۆر گیرە گیر بکا.

مَحَلَ بالأمر مَحلاً: وێستی بەفرتو فێڵ کارەکە ئەنجام بدا.

مَحَلَ المكانُ: شوێنەکە بێ بڕێوو بەرو بووم بوو ٥ دەگوترێ: (أرض مَحْلُ ومَحْلَة، ومَحُول ومُحُولٌ).

مَحِلَ به الى ذي سلطان مَحْلاً: لەلای دەسەڵاتدار فیتنەیی لەدژی کرد.

مَحِلَ المكانُ: شوێنەکە بێ پیتو بەرەکەت بوو بڕێوی تێدا نەبوو.

مَحُلَ المكانُ محالَةً: بەمانا (مَحَلَ)دێ ٥ دەشگوترێ: (المحل الزمان): رۆژگارەکە قاتو قڕی بوو.

أمْحَلَ القومُ: خەڵکە توشی سالی بێ بارانیو قاتو قڕی بون.

أمْحَلَ الله الأرضَ: خودا زەوییەکەی کردە زەوی سوتەمەڕۆو بی بڕێوو بێ بەروبووم.

ماحَلَهُ مماحَلَةً ومحالاً: کێشەی لەگەڵ نایەوە ٥ فێڵی لێ کرد، هەڵی خەڵەتاند.

مَحَّلَ فلاناً: فلانکەسی بەهێز کرد.

تماحَلَ المكان: شوێنەکە دوور کەوتەوە ٥ دەشگوترێ: (فلاة متماحلة): دەشتێکی کاکی بەکاکیو بەرفراوانە ٥ (فتنة متماحلة): فیتنەو ئاشوبێکی درێژخایەنو نەبڕاوەیە.

تَمَحَّلَ: فێڵی کرد ٥ دەشگوترێ: (تَمَحَّلَ خيراً): داوای خێرو بێری کرد.

الماحِلُ: ولاتی سوتەمەڕۆو بێ بڕێو ٥ بەرهەڵستکارو رکابەری سەر سەخت.

المِحَالُ: فێڵو هێزو توانا ٥ دەسەڵاتی تۆڵە سەندن ٥ تەگبیرو پلان.

المَحْلُ: نەبونی باران، وشکە سالی ٥ دەگوترێ: (أرض مَحْلٌ): زەوی بێ گیاو گژو لەوەڕ ٥ دەشگوترێ: (رجل مَحْلٌ): پیاوێکی بێ خێرو بێرە.

المحِلُ: کەسێك دەربکرێو بڕە تێندرێ تاماندو دەبێ ٥ (رجل مَحِلٌ): پیاوێکی فێلاوی و بەسیاسەتە.

المِحالُ من الأرض: زەوی سوتەمەڕۆ.

المُحَلُ: قاپی شیر ٥ مەنجەڵی شیر.

مَحَنَ فلاناً مَحْناً: فلانکەسی بەتاقی کردەوە ٥ سزای دا ٥ زۆری نەزیەت دا.

مَحَنَ الفِضَّةَ: زیوەکەی قاڵ کردو پاڵفتەی کرد بەناگر.

مَحَنَ الأديمَ: چەرمەکەی نەرم کردو

لێکی کێشایەوە.

مُحِنَ فلان: فلانکەس کەوتە چورتەو ناخۆشییەوە.

مَحَّنَ الأديمَ: بەمانا (مَحَنَهُ)دێ.

إمْتَحَنَ فلاناً: فلانکەسی بەتاقی کردەوە.

إمْتَحَنَ الشَّيْئَ: لەشتەکە وردبۆوە، سەیری کرد.

إمْتَحَنَ الفِضَّةَ: زیوەکەی قاڵ کرد پوختەی کرد ◊ دەگوترێ: (أمْتُحِنَ فلان): فلانکەس کەوتە میحنەتو ناخۆشییەوە.

الإمتحان: تاقیکردنەوە ◊ توشبونی بەڵاو کارەسات.

المِحْنَةُ: بەڵاو چورتەم.

مَحَا الشَّيْئُ مَحْواً: شتەکەی سڕیەوە شوێنەواری کوژاندەوە ◊ دەگوترێ: (مَحَتِ الريحُ السحابَ): ڕەشەباکە هەورەکەی رامالی ◊ (مَحَا المطَرُ الجَدْبَ): بارانو وشکە سالی نەهێشت ◊ (محا الصبحُ الليلَ): گزنگی بەیانی تاریکی شەوی لابرد ◊ (الإحسان يمحو الإساءَة): چاکە خراپە دەسڕێتەوە.

إمَّحَى الشَّيْئُ: شوێنەواری شتەکە کوژایەوە.

تَمَحَّى من القوم: داوای لەخەڵکەکە کرد کە لەخراپەکانی خۆش بن.

المَحْرُ: تەڵخایی ناو مانگ.

المِمْحَاةُ: پەڕوی شت سڕینەوە، پەڕوی کاشی سڕینەوە یان لاسیکی خەتکوژانەوە.

مَحَى الشَّيْئَ مَحْياً: شوێنەواری شتەکەی نەهێشت.

أمَخَّ العظمُ: ئێسقانەکە مۆخی تێدا پەیدا بوو.

أمَخَّت الدابة: ولاخەکە قەڵەو بوو.

أمَخَّ العودُ: نەمامە درەختەکە ئاوی تێکەڕا.

أمَخَّ حبُ الزرع: دانەوێڵەکە ئاردی تێدا پەیدا بوو.

مَخَّخَ العظمَ: مۆخی ئێسقانەکەی دەرهێنا.

إمْتَخَّ العظمَ: مۆخی ئێسقانەکەی دەرهێنا.

المُخَاخَةُ: ئەوەی لەئێسقان دەردێ بەهۆی هەڵمژینەوە.

المُخُّ: مۆخ مێشك ◊ ئەو مادە مۆخەی لەناو سەردایە ◊ پالّفتەی شتو کرۆکی شت ◊ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (الدعاءُ مُخّ العبادة): نزاو پاڕانەوە لەخودا پوختەی خودا پەرستییە.

المُخَّةُ: پارچەیەك لەمۆخ ◊ دەشگوترێ: (هذه مُخَّةُ الشَّيْئ): ئەمە باشترینی شتەکەیە.

المَخِيخُ: دەگوترێ: (عظم مَخِيخٌ): ئێسقانێکە مۆخی تێدایە.

المَخِيخُ: بەشێک لەدەماخ کە مەرکەزی هاوکێشەیی ئەندامەکانی جەستەیە.

المُخُّ: دەگوترێ: (لە لسان مُخٌّ): زمانێ تیژو ڕەوانی هەیە ◊ بەتوانایە بۆ قسەکردن.

مَخَرَتِ السفينةُ مَخْراً ومُخوراً: کەشتییەکە کەوتە ڕۆیینو ئاوی دەریای دڕدا.

مَخَرَ السابحُ: مەلەوانەکە بەدەستی ئاوی دڕدا.

مَخَرَ الزارعُ الأرضَ مَخْراً: کشتیارە زەویەکەی کێڵا بۆ کشتوکاڵ.

مَخَرَ المحور مدارَهُ: قەراخی شتەکە لێی خوراو فراوان بوو.

امْتَخَرَ العَظْمَ: مۆخی ئێسقانەکەی دەرهێنا.

امْتَخَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵبژارد.

امتَخَرَ القومُ: پیاوی پیاوانەی لەخەڵکەکە هەڵبژارد.

الماخِرَةُ: کەشتی ◊ (ك: مواخِر).

الماخور: خانوی خراپەکاریی ◊ قومار خانە ◊ شوێنی کۆبونەوەی ئەهلی فیسقو فەساد ◊ (ك: مواخِر ومواخير).

المَخْرُ: (بنات مَخْر): هەوری تەنکی سپی کەپێش ومرزی هاوین بەئاسمانەوە دەردەکەون.

اليَمْخورُ: (رجل يمخور، وعنق يمخور): پیاوی درێژ ملی درێژ.

مَخَضَ الشَّيْئَ مَخْضاً: بەتوندی شتەکەی ڕاوەشاند.

مَخَضَ اللَّبَنَ: ماستەکەی هەژاندو ڕۆنەکەی لێ دەرهێنا ◊ (فهو مخيض).

مَخَضَ البئر بالدلو: بەدۆلچەکە بیرەکەی شلەقاندو زۆری ئاو لی هەڵێنجا.

مَخَضَ الرأيَ: ڕاوو بۆچونەکەی سەرەو ناو کردو زۆر لێی ورد بۆوەو ئاکامەکەی لێک دایەوە.

مَخِضَت الحامِلُ: ژنە سک پڕەکە ژانی منداڵبوونی هاتێو خەریکە منداڵی ببێ ◊ (فهي ماخِضٌ) ◊ (ك: مُخَّضٌ ومواخض).

أمْخَضَ اللَّبَنُ: ماستەکە لەناو مەشکەکەدا هەژا.

اِمْتَخَضَ الولدُ: زارۆکەکە لەناو سکی دایکی دا جوڵایەوەو کاتی لەدایکبوونی هات.

تَمَخَّضَ اللبن والولد: بەمانا (امْتَخَضَ)دێ.

تَمَخَّضَ السماءُ: ئاسمان خەریکە باران ببارێنێ.

تَمَخَّضَ الحامِلُ: بەمانا (مَخِضَتْ)دێ ○ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (تَمَخَّضَ الجبلُ فولد فأراً): کێو ژانی هاتێو مشکێکی بوو ○ هەروا دەگوترێ: (تَمَخَّضَت الليلة عَنْ يوم سوء): شەوەکە بەیانیەکی ناخۆشی بەدو دا هات.

المَخاضُ: ژانی منداڵبون ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَجَاءهَا الْمَخَاضُ إِلَى جِذْعِ النَّخْلَةِ﴾. هەروا وشەی (المخاض): ناوە بۆ حوشترێک دەمانگ بەسەر ئاوسبوونی دا تێپەڕیێ ○ هەروا ناوە بۆ بێچوە حوشتر کە دایکی کەڵ درابێ ○ یان بۆ گۆلکە حوشترێک سااڵی تەواو کردبێو چوبێتە سااڵی دووەمی تەمەنیەوە ○ (ك: بنات مخاض).

المِمْخَضَة: ئامێری هەژاندنی ماست بۆ جیاکردنەوەی رۆنەکەرەکەی ○ (ك: مَمَاخِض).

مَخَطَ السَّهْمُ مَخْطاً: تیرەکە چووە ناو جەستەکەوە نەمدیواو دیوی کرد.

مَخَطَ المرأ في الأرض: پیاوەکە بەناو زەوی دا رۆیی بەخێرایی.

مَخَطَ الشَّيْئَ: بەتوندی شتەکەی کێش کرد.

مَخَطَ السَّيْفَ: شمشێرەکەی لەکاان دەرکێشا.

مَخَطَ المَخاطَ: چڵمی لەلوتی هێنایە دەر.

امْخَطَ السَّهْمَ: تیرەکەی هاویشتو لەجەستەکەی دا.

مَخْطَ الصَّبِيُّ: چڵمی لەلوتی منداڵەکە دەرهێنا.

إمْتَخَطَ فلان: فلاڵنکەس چی لەلوتی دا بوو دەری هاویشت.

إمْتَخَطَ الشَّيْئَ: شتەکەی رفاند.

إمْتَخَطَ مافي يده: ئەوەی لەدەستی دا بوو لێی دزی.

إمْتَخَطَ السيف: شمشێرەکەی لەکاان دەرکێشا.

تَمَخَّطَ فلان: بەمانا (إمْتَخَطَ)دێ ○ لەڕۆیشتن دا بەشێواوی و لارە لار ڕۆیی ○ دەکەوتو هەڵدەستایەوە.

المَخاط: چڵم ○ صمغی درەختو ڕوەك.

مَخاط الشيطان: ئەو تیرو تیشکانەن کەلەکاتی نیوەڕۆدا کەدەڕوانی بە خۆر دێنە بەرچاو ○ پێشی دەگوترێ: (مخاط الشمس، لعاب الشمس، ريق الشمس).

المَخاطَة: درەختێکە لەپێڕی (المخاطية) بەرێکی هەیەکاتی خۆی بەکارهاتووە بۆ نەرم کردنەوەی سنگ، ئەمڕۆ بۆ باڵندە گرتن بەکاردێ.

المَخْيَط: بەمانا (المخاطة)دێ.

المَخْطَةُ: ئەو چڵەو جۆرە شلەمەنییەیە کە مرۆڤ لەلوتیەوە فرێی دەداتە دەر.

مَخْمَخَ العَظْمَ: مۆخی ئێسقانەکەی دەرهێنا.

مَخَنَ مَخْناً: گریا.

مَخَنَ الأديمَ: پێستەکەی پاک کردەوەو سپی کرد توکی لێ کردەوە.

مَخَنَ البِئرَ: ئاوی بیرەکەی هەڵێنجا.

المَخْنُ: درێژ.

المَخْنُ: بەمانا (المِخْنُ)دێ ◊ پیاوی مەیلەو کورتی جەستە سوك.

المَخْنَةُ: بەردەرگا، حەوشەی خانوو.

المُمَخِّنُ: دەگوترێ: (طريق مُمَخِّن): رێگایەکە خەڵکی زۆر پێدا رۆیشتووە خۆش بووە.

مَخَّى الرجلَ عَنْ الأمر: پیاوەکەی لەکارەکە دوورخستەوە.

تَمَخَّى العظمَ: مۆخی ئێسقانەکەی دەرهێنا ◊ (بناغەی ئەم وشەیە (تَمَخَّخ) بووە وەکوو چۆن بناغەی (تظنّ)بریتیبووە لە (تظَنَّنَ).

مَدَحَهُ: مەدحی کرد ڕەوشتە جوانەکانی باس کردن.

مَدَّحَهُ: زۆری مەدح کرد.

امْتَدَحَ المكانُ: شوێنەکە فراوان بوو ◊ دەگوترێ: (إمْتَدَحت خاصرة الماشية): کەلەکەی ولاخەکە کشا بەهۆی تێریو زۆر خواردنەوە.

امتَدَحَ فلاناً: مەدحی فلانکەسی کرد.

تمادحَا: هەریەك لەو دووکەسە مەدحی یەکتریان کرد.

تَمَدَّحَتْ حاصرة الماشية: بەمانا (إمتدحَتْ)دێ.

تَمَدَّحَ فلان: بەزۆر حاڵەتی وای بەسەر خۆی دا هێنا مەدح بکرێ ◊ دەگوترێ: (هو يَمْتَدِح الى الناس): داوا دەکا خەڵك مەدحی بکەن ◊ شانازی کرد بەشتێك کەنەی بوو نەیکرد بوو.

إمتدح فلاناً: مەدحی فلانکەسی کرد.

الأُمْدُوحة: ئەوەی مەدحی پێ دەکرێ ◊ (ك: أماديح).

المِدْحة: بەمانا (الأمدوحة)دێ ◊ (ك: مَدَحٌ).

المَديحُ: بەمانا (الأمدوحة)دێ ◊ (ك: مدائح).

المَمَادِحُ: ئەو ڕەوشتە جوانانەن کە لەمەدح کردن دا دەگوترێن.

مَدَخَ مَدْخاً: گەورە بوو.

مَدَخَ فلاناً: باش یارمەتی فلانکەسی دا، چاك مەدحی کرد.

مادَخَهُ: یارمەتی دا بۆچاکە یان بۆ خراپە.

امْتَدَحَ عَلَيْهِ السَّلاَمْ: ستەمی لێ کرد.
المديخ: گەورەو خۆشەویست.
مدّ النهارُ مدّاً: روناکایی رۆژ بلاو بووەوە.
مَـدَّ فـلان في سـيء: فلانکـەس درێـژەی بەرۆیشتنی دا.
مَـدَّ الـشَّيْئَ: لەشـتەکەی زیـاد کـرد ◊ دەگوترێ: (مـدّ الـنهيرُ النهـرَ): روبـارە بچوکەکە ئاوی روبارەکەی زیاد کرد.
مَدَّ الجَيْشَ: سوپاکەی بەهێز کرد.
مَـدَّ القـومُ الجَـيْشَ: خەڵکەکـە پـشتیوانی سوپایان کردو سوپایان بەهێز کرد.
مَدَّ الـدَّوَاةَ: مەرەکەبی قەڵەمەکـەی زیاد کرد.
مَـدَّ القَلَـمَ: قەڵەمەکـەی خـستە نـاو مەرەکەبەکە.
مَدَّ الله الأرض: خـودا زەوی راخـست پـانی کردەوە.
مَدَّ الأجَلَ: ماوەکەی درێژ کردەوە.
مَدَّ المدين: مۆڵەتی قەرزدارەکەی دا.
مَـدَّ الحَبْـلَ: حەبلەکـەی کـێش کـرد ◊ حەبلەکەی درێژکردەوە.
مَدَّ الحرفَ: پیتەکەی بەدرێـژی خوێنـدەوە ◊ یـان لەنوسـین دا بەشـێوەی درێـژ نوسی.
مَدَّ بَصَرَهُ الى كذا: چاوی لەشتەکە بـڕی ◊ تەماعی تێکرد.
مَدَّ الرَّجُلَ في غَيِّهِ: پیاوەکەی دەنە دەنـەدا بۆ گومڕا بوونی.
أمـدَّ الجـرحُ: برینەکـە کـێمو زوخـاوی تێدا پەیدا بوو.
أمَدَّ النهرَ: روبارەکەی زۆر کرد.
أمَدَّ الدواةَ: لیقەکە مەرەکەبەکەی زیاد کرد.
أمَدَّ الأرْضَ: زەوی پان کرد، رایخست.
أمَدَّ له في الأجل: ماوەکەی بۆ زیادکرد، بۆی درێژ کردەوە.
أمَـدَّ فلانـاً: یارمـەتی فلانکەسـی دا ◊ مۆڵەتی دا.
مَادَّهُ مداداً ومِمادةً: ماتڵی کرد.
مـادَّ فلانـاً الثـوبَ: قوماشـەکەی بـۆ فلانکەس کێش کرد.
مَـدَّدَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی پـان کـردەوەو درێژی کردەوە.
امْتَـدَّ الـشَّيْئُ: شـتەکە فـراوان بـوو، راخرا.
إمْتَـدَّ الحبـلُ: حەبلەکـە درێـژ بـوو ◊ دەگوترێ: (امتدَّ الظِلُّ والنهارُ، وامتـدّ عمُـرهُ، وامتـدت العِلّـة، وامتـد بهـم السَّيرُ).
تمادّا الثـوبَ: هەریەکـە لـەلای خۆیـەوە قوماشەکەی راکێشا.
تَمَـدَّدَ الـشَّيْئُ: شتەکە بـلاو بـۆوە، پـان بـۆوە ◊ دەگـوترێ: (تَمَـدَّدَ الأديـمُ): چەرمەکە لێك کشاو پان بوو.

تَمَدَّدَ الجسمُ بالحرارة: قەبارەکە بەهۆی گەرمبوونەوە لێک کشا.

تَمَدَّدَ القومُ الشَّيْئَ بينهم: خەڵکەکە لەناو خۆیان دا شتەکەیان لێک کێشایەوە، درێژو پانیان کرد.

تَمَدَّدَ فلان: فلانکەس خۆی لێک کێشایەوە.

اسْتَمَدَّ القَومُ الأميرَ: خەڵکەکە داوایان لەفەرمانڕەوا کرد یارمەتییان بدا.

الإمدَان: جەو جوڵ.

الأمِدَّةُ: ڕیسی تەشی.

الأُمْدُودُ: داب و نەریت.

التَّمَدُّدُ: لێک کشانەوە و گەورە بوونی قەبارە.

المادّة: مادەو قەبارە ◊ هەرشتێک بۆشاییەك پڕبکا.

مادة الشَّيْئ: بنەماو پێکهاتەی شت.

مادة الخشب: پێکهاتەی دار.

مادة البحث العلمي: ئەو بابەتانەی باسە زانستییەکەی لێ پێکهاتووە.

مواد اللغة: وشەکانی زوبا.

مواد القانون: ئەو ڕستانەی بڕیارەکەیان لەخۆ گرتووە.

المادّية: بیرو باوەڕو مەزهەبێکە تەنها بڕوای بەمادە هەیە ◊ هەموو شتێك بەمادە تەفسیر دەکا.

المِداد: مەرەکەب ◊ نەوتو ڕۆنی فتیلەو چرا ◊ میشاڵو ڕێبازو پرۆگرام ◊ دەشگوتریٰ: (سبحان الله مِداد السموات): بەئەندازەی بەرفراوانی ئاسمان سوپاس و تەقدیس بۆ پەروەردگار.

المَدُّ: لافاو ◊ ئاوی زۆر ◊ مەسافەو مەودا ◊ دەگوتریٰ: (بيني وبينه قدر مدّ البصر).

المُدُّ: پێوەرێکی کۆنە بۆ پێوانەکردنی دانەوێڵەو شتی وا.

المَدَدُ: ئەوەیە شتی تری پێ زۆربکەی.

مَدَدُ الجيش: نەو کۆمەڵە سەربازو کەرەستەیە دەخرێتە پاڵ سوپا بۆبەهێزکردنی.

المِدَان: ئاوی زۆر سوێر.

المَدَّةُ: نیشانەیەکە دەخرێتە سەرپیتی هەمزەی درێژ کراوە.

المُدَّةُ: ماوەیەکە لەکات ئەندازەیەکی زەمەند چ زۆرو چ کەم ◊ دەگوتریٰ: (بقيت عنده مُدّة طويلاً).

المِدّة: کێم و زوخاو.

المَديدُ: درێژ ◊ دەگوتریٰ: (قدّ مديد ورجل مديد الجسم) ◊ هەروا ناوە بۆ بەحرێکی عوروز لەبواری کێشی شیعردا کێشەکەی دوجار (فاعلاتن فاعلن فاعلاتن).

المَمْدودُ: دەگوتریٰ: (مال ممدود) مالی

زۆر ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَجَعَلْتُ لَهُ مَالًا مَّمْدُودًا﴾ ◊ لەزاراوەی زانستی صەرف دا وشەی (ممدود) ناوە بۆ ئیسمێکی موعرەب کە کۆتایی بە هەمزە بێ و لەپێشیەوە ئەلفێکی زیادە هەبێ ◊ وەکوو (سمراء، صحراء).

مَدَرَ الحَوضَ مَدْراً: درزو کەلێنی دیواری حەوزەکەی بەنکەشی کرد.

مَدِرَ مَدَراً: گەدەی زل بوو لاکەلەکەی فش بوون.

مَدِرَ الصَّبِيُّ وغيره: منداڵەکە پیسایی کردە ناو دەرپێ و جلەکانیەوە ◊ گوی بەخۆدا کرد.

مَدِرَ الضَّبُعُ: کەمتیارەکە لاتەنیشتی خۆڵاوی بوو.

أَمْدَرَ الحَوضَ: کەلێن و درزی دیواری حەوزەکەی پرکردنەوە.

مَدَّرَ الحَوضَ: بەمانا (مَدَرَه)دێ.

الأَمْدَرُ: ئەوکەسەی گرنگی بەپاك و خاوێنی جەستەو پۆشاکی نادا.

المَدَرُ: قوڕی لینج و تۆپەڵ بوو ◊ پارچە قوڕی لینج.

أهل المَدَر: خانوو نشین پێچەوانەی دەوار نشینەکان.

المَدْراء: (بنو مدراء): شارستانی و گوندنشین.

المَدْرَةُ: گوندێك خانوەکانی بەقوڕ

خشتی گڵ دروست کرابێ ◊ دەگوترێ: (ما رأيتُ في الوَبَر والمَدَر مثلَه): لەناو ڕەشماڵ نشین و گوندنشین دا وێنەی ئەوم نەدیوە.

المَدِيرُ: (مكان مَدِيرٌ): شوێنێکە بەقوڕ تەخت کراوە.

المِدَرُ والمُدْرُ: شوێنێك قوڕی لێ بێ بکرێ بەدیوار.

مَدَشَ لفلان من العطاء مَدْشاً: بەخششی لەفلاّن کەم کردەوە.

مَدِشَ فلان مَدَشاً: فلاّنکەس لاواز بوو ◊ (فهو أمدش وهي مدشاء).

مَدِشت العينُ: چاوەکە بینینی کەم بوو.

مَدِشَ عَصَبُ اليد: ڕەگی دەست شل بوو.

مَدِشَت الرِّجْلُ: قاچەکە قەڵشا شەقار شەقار بوو.

مَدِشَ باطن رسغي الفرس: دوقاچی ئەسپەکە لێك خشان ◊ فەیزەن بوو.

مَدَقَ الصَّخْرَةَ: بەردەکەی شکاند.

تَمَدَّلَ بالمنديل: بەدەسە سڕەکە دەمو چاوی سڕینەوە ◊ پارچەی قوماشەکەی لەسەری بەستو کردی بەمێزەر.

مَدَنَ فلان مدوناً: فلاّنکەس هاتە شارو بوو بەشارستانی.

تَمَدَّنَ: بەژیانی شارستانیانە فێربوو، ڕاهات.

تَمَدْيَنَ: بەشێوەی ژیانی شارستانیانە ژیاو کالاو کەرەستەی شارەستانیانەی بەکارهێنان.

المدنية: شارستانیەتو پێشکەوتنی باری ژیان.

المدينة: شار، گەورە شار ٥ (ك: مدائن) ٥ ناوی مەدینەی منەورەشە، مەدینەی پێغەمبەر (د.خ).

أمدى فلان: فلانکەس پیر بوو، تەمەنی زۆر بوو.

أمدى فلاناً: مۆڵەتی فلانکەسی دا.

ماداه مماداةً: بۆماوەیەك هاوسێی کرد، بووبە جیرانی.

تمادى في الأمر: گەیشتە نەوپەڕ لەکارەکەدا.

تمادى في غيّهِ: لەگومڕایی دا رۆچوو.

المدى: مەسافە ٥ ئامانج.

مَدى البصر: مەسافەی دیتنی چاو تاچاو بڕیکا ٥ هەروا دەگوترێ: (مدى الأجل، مدى الصوت، مدى الدهر).

المُدْيَةُ: کێرد، چەقۆ.

المَدِيُّ: جۆگایەکی بچوکە ئەو ئاوەی لەحەوز یان لەبیر دەڕژێ بەهۆی ئەو جۆگەلەوە ئاوەکە لە بیرەکە دوور دەکەوێتەوە.

المِيداءُ: ئامانج و کۆتایی شت ئەندازەو قەبارەی شت ٥ دەگوترێ: (ما أدري ما ميداء هذا الأمر) ٥ هەروا وشەی (ميداء) بەمانا بەرامبەر دێ، دەگوترێ: (هذا بميداء أرض كذا): ئەمە بەرامبەر زەوی فلانە.

مَذِحَ الشَّيْئُ بالشَّيْئِ مَذْحاً: شتەکە لەشتەکە خشاو شەق بوو درزی برد ٥ دەشگوترێ: (مَذِح فلان): فلانکەس رانی لێك دەخشێن.

تَمَذَّحت خاصرته: کەلەکەی فش بوو ٥ دەگوترێ: (شَرِبَ حتى تَمَذَّحت خاصرته): ئەوەندەی ئاو خواردەوە تا کەلەکەی هەڵاوسان.

تَمَذَّحَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵمالیست، هەڵمزی.

الأَمْذَحُ: کەسێکە لەڕۆیشتن دا دوڕانی لێك بخشێن لەبەر قەڵەوی.

مَذِرَت البيضة مَذَراً: هێلکەکە پیس بوو.

مَذِرَت مَعِدَتُهُ: مەعیدەی پیس بوو.

مَذِرَ فلان: فلانکەس زۆر چوو بۆ سەرئاو ٥ (فهو أمذر).

أمذرت الدجاجةُ البيْضَةَ: مریشکەکە هێلکەکەی پیس کرد.

مَذَّرَ الشيءَ: شتەکەی بلاو کردەوە.

تَمَذَّرَت مَعِدَتُهُ: بەمانا (مذِرَتْ)دێ.

تَمَذَّرَ الشَّيْئُ: شتەکە بلاو بۆوە.

تَمَذَّرَ اللَّبَنُ: ماستەکە لەناو مەشکەکەدا بلاو بۆوە.

المَذَرُ: دەگوترێ: (ذهب القوم شذر مَذَر): خەڵکەکە پەرتەوازە بوون.

مَذْرَقَ به: فڕێی دا.

المَاذَرِيُونُ: دەختێکە گەڵاکەی وەکوو گەڵای زەیتون وایە، گوڵەکەی مەیلەو سپییە ◊ دەشگوترێ: (المازريون).

مَذَعَ فلان مَذْعاً: فلان درۆی کرد لافو گەزافی لێ دا.

مَذَعَ الماءُ: ئاو لەسەر کێوەکانەوە بوو بەلافاو.

مَذَعَ يميناً: سوێندی خوارد.

مَذَعَ لي الخبرَ: هەندێکی لەهەواڵەکە بۆ گێڕامەوەو هەندێکی شاردەوە ◊ یان هەواڵەکەی لەنیوە دابڕیو چووە سەر باسێکی تر.

مَذَعَ الضَّرعَ: نیوە گوانەکەی دۆشی نیوەی هێشتەوە.

تَمَذَّعَ الشرابَ: شەرابەکەی ورده ورده خواردەوە.

المَذَاعُ: درۆزن ◊ کەسێك وەفاو نەمەکی نەبێ ◊ پاشملە باسی کەسانی دی بکا بەخراپە، کەس لەزمانی رزگاری نەبێ ◊ کەسێك نهێنی پێ هەڵنەگیرێ.

مَذَقَ اللَّبَنَ والشرابَ بالماء مَذقاً: شیرو شەرابەکەی تێکەڵ بەئاو کرد.

مَذَقَ فلاناً: شیری ئاو تێکەڵکراوی دەرخواردی فلان دا.

مَذَقَ الوُدَّ: خۆشەویستییەکەی بێ خەوش نەبوو.

ماذق فلاناً في الوُدِّ: خۆشەویستییەکەی بێ خەوش نەبوو ◊ بەڕاستی فلانکەسی خۆش نەویست.

إمْتَذَق الشرابُ أو اللَّبَنُ بالماء: شەراب یان شیرەکەی تێکەڵ بەئاو کرد.

إمَّذق الشراب أو اللبن بالماء: بەمانا (إمْتَذَقَ)دێ.

المَذَّاق: درۆزن، زۆر درۆزن ◊ غەمبارو خەمۆك.

المَذِقُ: (لبن مَذِق): شیری ئاو تێکەڵکراو ◊ (رجل مَذِق): پیاوی خەمۆك.

المَذَقَة: شیری ئاوتێکراو ◊ (أبو مذقة): گورگ ◊ لەم ڕوەوە کەشیر ئاوی زۆر تێبکرێ مەیلەو بۆر دەبێ.

مَذَلَ بِسِرِّهِ مَذْلاً ومذالاً: نهێنییەکەی بۆ هەڵنەگیراو توشی قەلەق بوو ناچار درکاندی.

مَذَلت نفسه بالشيء: نەفسی شتەکەی قبوڵ بوو.

مَذِلَ فلان مَذْلاً: فلانکەس ناڕەحەت بوو توشی قەلەقو دڵەڕاوکێ بوو ◊ بەهەڵگرتنی نهێنییەکە توشی دڵەڕاوکێ بوو بۆیە درکاندی.

مَذِلَ بمضجَعِهِ: بەشوێنی نوستنەکەی ناڕەحەت بوو بۆیە لەو شوێنە گواستییەوە.

مَذِلَ هاله: بەمانەوەی مالّو سامانەکەی لەدەستی دا ناڕەحەت بوو بۆیە بەخشیو خۆی ئارام کرد.

مَذِلَ على فراشِهِ: لەسەر جێگاکەی هەدای نەداو ناچار گواستییەوە.

مَذِلَت رجلُه: قاچی تەزی قاچی شل بوو.

أمْذَلَ فلاناً: فلانکەسی جارس کرد، توشی دڵەڕاوکێی کرد.

إمَّذَلَ فلان: بەمانا (أمْذَلَ)دێ.

إمَّذَلَ مَفاصِلُه: جومژگەکانی شل بوون.

المُذْلَةُ: شوێنکەو نوختە لەسەر بەردو شاخ ◊ دەنکە خورما.

المَذيلُ: نەخۆشێک کە حەجمینی نەبێ ◊ ئاسنێک بەئاسانی بشکێ.

المِذَلُ: کەسێک نەتوانێ نهێنی بپارێزێو ناچاربێ بیدرکێنێ ◊ کەسێک زۆرجار قاچی توشی تەزین ببێ.

مَذْمَذَ فلان: فلانکەس درۆی کرد.

المَذْماذُ: کەسێک زۆر قیزەو قارەو قیرە بکا دەم بەهاوار بێ.

المَذْمَذِيُّ: بەمانا (المَذْماذُ)دێ ◊ مرۆڤی فێڵبازو قسە خۆش.

مَذَى الرجلُ مذياً: پیاوەکە لەکاتی یاریکردنو شتی وا لەگەڵ ئافرەت دا مەزی هاتەوە ◊ (فهو ماذ ومذاء).

مَذَى الفَرَسَ: ئەسپەکەی بەرەڵای پاوان کرد.

أمذى الرجُلُ: بەمانا (مذى)دێ.

امذى شرابَهُ: شەرابەکەی زۆر ڕون کردەوە.

أمذى الفَرَسَ: ئەسپەکەی بەرەڵای لەومڕگا کرد ◊ دەگوترێ: (أمْذِ بعنان فرسك): ڕێشمەی ئەسپەکەت بەرەڵابکە وازی لێبێنە بابۆخۆی بلەومڕێ.

المَاذِي: هەنگوینی سپی ◊ ئاسنی بێ خەوشو چاک.

المَاذِيَّةُ: شەرابو عەرەق ◊ زرێی نەرم.

المَاذُ: نەرمو شلەپەتە.

المَذْيُ: ئاوێکی ڕونە لەڕێڕەوی میزەوە دێتەدەر لەکاتی یاری کردن لەگەڵ ئافرەت دا.

المَذِيّ: بەمانا (المَذْيُ)دێ.

المَذْيَةَ: ئاوێنەی رومالکراو ◊ (ك: مَذْي، مذيات ومِذاء ومِذى).

المَذِيَّة: بەمانا (المَذْيَةُ) دێ ◊ (ك: مِذاء).

مَرَأَ الطعامُ مراءةً: خۆراکەکە بەلەزمەتو گونجاو بوو.

مَرَأَ فلان: فلانکەس خواردنی خوارد.

مَرِءَ مَرَأً: پیاوەکە لەشێوەدا یان لەگفتو گۆدا ژنانە بوو.

مَرِءَ الطعامَ: خۆراکەکەی پێکەوت بەلایەوە بەلەزمت بوو.

مَرُئَت الأرضُ مَرَاءَةً: زەوییەکە کەش و هەوای خۆش بوو.

مَرُءَ فلان مروءة: فلانکەس بوو بەخاوەن پیاوەتی و شکۆمەندی.

مَرُءَ الطعام مراءةً: خۆراکەکە بەلەزمت و گونجاو بوو.

أمْرَءَ الطعامَ: خواردنەکەی بەلەزمت کردو وای لێ کرد بەخۆشی بۆی قوت چوو.

أمْرَأ الطعامُ فلاناً: خواردنەکە سودی باشی بەفلانکەس گەیاند.

تَمَرَّأ فلان: فلانکەس بوو بەخاوەن شکۆمەندی و ڕێز ◊ بەتەکەللوف شکۆمەندی بەسەر خۆی دا هێنا.

تَمَرَّأ بالقوم: هەوڵی دا خەڵکەکە بەخاوەن شکۆ ڕێزداری وەصف بکەن.

إسْتَمْرَأ الطعامَ: خواردنەکەی بەخۆش و بەلەزمت هاتە دەست.

المَرْءُ: مرۆڤ پیاو ◊ نەگەر (ال) بەوشەکەوە نەبوو دەگوترێ: (إمْرُءٌ) ◊ بۆ مێیینە دەگوترێ: (مراة).

المُروءةُ: ئادابی نەفسانی و هەڵسوکەوتێکە کەلەبەر چاوگرتنی نادەمیزاد هەڵدەنێ بۆ پابەندبوون بەڕەوشتی جوان و داب و نەریتی پەسەند ◊ یان بریتییە لەپیاوەتی و مەردایەتی تەواو.

المَرِئُ: گەرو، ڕێڕەوی خواردن بەناو گەرودا بۆ مەعیدە ◊ (ك: أمرئة ومَرْءٌ) ◊ (طعام مَرِئٌ): خواردنی خۆش و بەلەزمت و بەسود ◊ (كلام مَرِئٌ): قسەیەك کەلەکردنی دا پەشیمان نەبی.

مَرَتَ الشَّيْئَ مَرْتاً: شتەکەی تاس و لوس کرد.

ماروت: هاوڕێی (هاروت)؛ کە دووفریشتەن لەقورئان دا ناویان هاتووە.

المَرْتُ: دەشتێکی بێ گژوگیایە ◊ دەگوترێ: (أرض مرت، مكان مرت): شوێنێکە روتەن و بێ درەخت و ڕومکە ◊ (رجل مَرْتُ الحاجب): پیاوێکە بروی نین بروکانی مویان لێ نەڕواوە ◊ (رجل مَرْتُ الجسدِ): پیاوێکە جەستەی موی لێ نەهاتووە.

المَرُوتُ: سارای بێ گیاو گژو درەخت.

مَرَتَ الشَّيْئَ في الماء مَرْتاً: شتەکەی لەئاو

هەلکێشا ◊ دەشگوترێ: (مَرَثَ الشعرَ وغیرە بیدە): دەستی بەقژی دا هێناو لەناو ئاودا هەڵیگلۆفت بۆنەوەی باش تەڕببن.

مَرَثَ الشَّیْئَ: شتەکەی مژی ◊ دەگوترێ: (مَرَثَ الصَّبِیُّ اصبعه او ثدي أمه): منداڵەکە قامکی خۆی مژی یان مەمکی دایکی مژی.

مَرَثَ به الأرضَ: بەزەوی کێشا ◊ بەزەوی دادا.

مَرِثَ علی الخِصام مرثاً: پشوو درێژبوو بۆ کێشەو ململانێ لەگەڵ ناحەزانی دا.

مَرْثَهُ: بەمانا (مَرَثَهُ)دێ.

مَرَّثَ الماءَ: ئاوەکەی پیس کرد ◊ میکرۆباوی کرد.

المِرْثَ: پشو درێژو بەصەبرو بار قورس بۆ کێشەو ململانێ لەگەڵ رکابەرەکەی دا ◊ (ك: مَمَارث).

المُرَثَّةُ (أرض مرثة): زەوییەکە بارانێکی کەمی لێ باری.

مَرَجَ اللهبُ مروجاً: بڵێسەکە بەرز بۆوە.

مَرَجَ الخاتَمُ في الیدِ: هەنگوستیلەکە لەپەنجەدا شل بوو.

مَرَجَ الشَّیْئَ مرجاً: شتەکەی تێکەڵو کرد ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿مَرَجَ الْبَحْرَیْنِ یَلْتَقِیَانِ﴾ ◊ هەروا دەگوترێ: (لایزال فلان یمرج علینا مروجاً): هەمیشە فڵانکەس بەشێوەی لەناکاوو گوزو گوممەت دێ بۆلامان.

مَرَجَ لسانَهُ في أعراض الناس: پاشملە بەخراپە باسی خەڵکی کرد.

مَرَجَ الدابَّةَ: ولاخەکەی بەرەڵڵاکرد بۆئەوەی بلەوەڕێ.

مَرَجَ السلطانُ رعیَّتَهُ: پاشا خەڵکەکەی لەخراپەکاریو فەسادو گەندەڵی نەگێڕایەوە.

مَرَجَ الکذبَ: کەوتە درۆکردن ◊ (فهو مَرَّاج) ◊ یان دەگوترێ: (سَراج مرّاج): زۆر درۆزن.

مَرَجَ أمْرَهُ: ئیشی خۆی فەوتاند شێواندی.

مَرِجُ الناسُ مَرَجاً: خەڵکەکە تێکەڵاو بوون دەشگوترێ: (مَرِجَ الأمْرُ مرجاً ومُروجاً): ئیشەکە تێکەڵو پێکەڵ بوون ◊ (فهو مارج ومریج).

مَرِجَ الدینُ او العهدُ: ئایینەکە شێوا وادەو بەڵێن تێك چوونو خەڵك پەیڕەویان ناکا.

امْرَجَ الشیئَ: شتەکەی تێکەڵو پێکەڵ کرد ◊ دەگوترێ: (أمْرَجَ البحرین): دوو دەریاکەی تێکەڵ بەیەك کردن.

أمْرَجَ لسانه في اعراض الناس: غەیبەتی خەڵکی کردو دەمی خستە ناموسو کەسایەتی خەڵکانی تەرەوە.

أمْرَجَ الدابَةَ: ولاخەکەی بەرەڵای ناو لەوەرگا کرد.

أمْرَجَ فلان عهده: فلانکەس پابەندی پەیمانی خۆی نەبوو.

المارج: بلێسەی ئاگر کە بەرزدەبێتەوە ◦ یان ئەو بلێسە ئاگرەی کەلەگەڵ دوکەڵ تێکەڵە ◦ دەشگوترێ: (رجل مارِج) پیاوی ڕەوانەکراو کەلەهیچ لەمبەڕو سەیتەرە دا مەنع نەکرێ.

المَرْجُ: زەوی پانو پڕ گژوگیا بۆ لەوەڕاندنی ئاژەڵ.

المَرَجُ: گەندەڵی ◦ فیتنەو ئاشوب ◦ تەنگژەو چورتم ◦ حوشترێک بێ شوان بلەوەڕێ ◦ دەگوترێ: (بعیر وابل مَرَجٌ).

المَرْجان: ڕەگەزی حەیواناتی دەریاییە، لەپێڕی (المرجانیات)ە پەیکەرو کلسی هەیە بەباشترین بەردی گرانبەها دەژمێردرێ، مادەی مەرجان لەدەریای سوردا زۆرە ◦ جۆرێکە لەماسی کەبەڕو پۆلەکانی سوورن ◦ ڕەوکێکی بەهارییە بەئەندازەی نیو مەترێک بەرز دەبێتەوە ◦ لقو پۆپی سوورن، گەڵاکەی پانو نەرمو ئاوارە ◦ ئەگەر ئاژەڵ بیخوا شیری زۆر دەبێ.

المریج: (أمر مریج): کارێکی چەواشەکارو پشێویيە، قورئان دەفەرموێ: ﴿فَهُمْ فِي أَمْرٍ مَّرِيجٍ﴾ ◦ (سهم مریج): تیری خوارو خێچ ◦ (غضن مریج): لقەداری خوارو چەماوە ◦ نێسقانۆکەی نێوان دووشاخ.

المِرْاجُ: کەسێک ئیشەکانی ڕێکو پێک نەبن ◦ کارەکانی باش ئەنجام نەدا.

مَرِحَ فلان مَرَحاً: فلانکەس زۆر کەیفخۆش بوو زەوق نیشاتی زۆر بوو ◦ لارو لەنجەی کرد ◦ (فهو مَرِحٌ).

مَرِحَت الأرض بالنبات: زەوی ڕوەکی ڕواند.

مَرِحَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە گوڵی کرد.

مَرِحَ السَّحابُ: هەور بارانی باراند.

مَرِحَتْ عینه مرحاً ومرحاناً: چاوی خراپ بوو شێوا، ئاوی کرد، زۆری فرمێسک دابارانەدن ◦ دەگوترێ: (وهي عين مِمْراح): چاوێکی شێواوو نەخۆشە ◦ دەشگوترێ: (مَرِحَت عینه بمائها وقذاها): چاوەکە ئاوی ڕشتو ڕیپۆڤی دەردا ◦ کەم بینا بوو ◦ هەروا دەگوترێ: (لا تَمْرَحْ بعرضك): ناموسو شەرەفی خۆت مەخەرە ژێر تانەو تەشەر.

أمْرَحَ فلاناً: فلانکەسی هەڵنا بۆکەیف خۆشی.

أَمْرَحَ الكَلأُ الفرسَ: لەوەڕو ئالفەکە گەشەو نیشاتی بەولاخە بەرزەکە بەخشی.

مَرَّحَ المُهْرَ: جوانوەکەی ڕاهێناو ژێربارى کرد.

مَرَّحَ الجِلدَ: پێستەکەی هەنو، چەورى کرد.

مَرَّحَ القريةَ الجديدةَ: کوندە تازەکەی پرکرد لەئاو تاکونە دورمانەکانى پربینەوەو بگرێنو ئاویان لێ نەچێ.

مَرَّحَ البُرَّ: گەنمەکەی پاك کرد بەردو گڵو پڵو پوشى لێ جیاکردەوە.

المِرَاحَ: کەیفخۆشى و تەپڕەماخى.

التَّمْراحَة: کەسێك زۆر بەنیشات بێ ٥ گورج و چوست بێ ٥ دەگوترێ: (هو تِلْعابة وتِمْراحة).

المَرَحُ: ئەوپەڕى کەیفخۆشى و نیشات ٥ بەخۆنازین و لارو لەنجەکەر ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَمْشِ فِي الأَرْضِ مَرَحًا﴾.

مَرْحَى: وشەیەکە سەرسوڕمان دەگەیەنێ ٥ واتە دەست خۆش ئافەرین.

المِرْحَةُ: کەندوە مێوژ، عەنبارە مێوژو شتى وا.

المَرُوحُ: خاوەن نیشات و تەپڕەماغ ٥ مەیی و شەراب ٥ لەم ڕوەوە کەئەوکەسەى دەیخواتەوە تەپڕەماغ دەبێ گەشەو نەشە دەیگرێ (قاموس مروح): کەوانێکە تیرەکانى باش ئاڕاستە دەکا.

المِمْراحُ: خاوەن نیشات و تەپڕەماغ ٥ چاوێك زۆر فرمێسك بڕێژێ ٥ زەویەکە زوو گیاو گژى پێ بگەیەنێ.

مَرْحَبَ فلاناً: مەرحەبای لەفلانکەس کرد پێى گوت مەرحەبا.

مَرْحَبَهُ الله: خودا خستیە خۆشییەوە.

مَرَخَ جَسَدَهُ مَرْخاً: لەشى خۆى بەڕۆن و شتى وا هەنوو ٥ (فهو مارخ).

مَرِخ العَرْفَجُ: درەختى عەرفەج گەڵاکەى جوان بوو قەدى بەرز بۆوە ٥ (فهو مَرِخٌ).

أَمْرَخَ العَجِينَ: ئاوى زۆر کردە هەویرەکە تا بەتەواوى شل بوو.

مَرَّخَ جَسَدَهُ: زۆرى جەستە هەنو ٥ زۆرى چەور کرد.

تَمَرَّخَ بالمروخ: بەچەورى و شتى وا جەستەى هەنوو.

الأَمْرَخ: (ثور أَمْرَخ): گایەکە پەڵەى سپى و سورى بەجەستەوە هەن.

المَرْخُ: درەختى (العِضاة) زوو گڕدەگرێ و ئاگرى پێ دەکرێتەوە

لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (في كل شجر نار واستمجد المرخ والعَفَارُ).

المَرِخُ: درەختێك رۆنو بۆنی زۆر بێ ◊ درەختی نەرمو شلك.

المِـرِّيخُ: ئەستێرەی مەریخ؛ یەکێکە لەئەستێرە گەڕۆکەکانی کۆمەڵەی خۆرییە ◊ بەفارسی پێی دەگوترێ: (بەهرام) ◊ تیرێکی درێژی دوسەرە ◊ گورگ ◊ ناوی خودایەکی ئەفسانەیە بەخودای شەڕ ناسراوە.

المَرُوخُ: هەرشتێك جەستەی پێ چەور بکرێ.

المَريخُ: شاخ ◊ (ك: أمْرِخَةٌ).

إمْرَخَدَّ الشَّيْئُ: شتەکە شل بۆوە.

مَـرَهَ الإنسانُ: مرۆڤەکە توغیانی کردو لەسنور تێپەڕی ◊ یاخی بوو.

مَـرَهَ علـى الـشَّيْئِ: بەشتەکە ڕاهاتو وەگری بوو ◊ خۆی پێوەگرت.

مَـرَهَ الـشَّيْئَ: شتەکەی نەرم کردەوە، مشتو مالّی کرد.

مَرَهَ الصَّبِيُّ ثديَ أمـه: منداڵەکە مەمکی دایکی مژی.

مَـرَهَ فلاناً: ناموسی فلانکەسی لەکەدار کرد.

مَـرَهَ الدابـةَ: بەخێرایی و تونـدو تیژی ولاخەکەی لێ خوڕی.

مَـرَهَ المـلاحُ الـسفينة: کەشتییەوانەکە بەسەوڵەکە کەشتییەکەی لێخوڕی ◊ بەلەمەوان بەسەوڵ بەلەمەکەی پاڵ پێوە نا.

مَرِهَ الغُلامُ مَرَداً ومروداً ومرودةً: گەنجەکە سمێڵی هاتن ◊ کاتی ئەوەی هات ڕیشی بڕوێ وەلێ موی لێ نەهاتن، کۆسە بوو ◊ (فهو أمْرَدُ).

مَرِهَ الغُصنُ: لقەدرەختەکە گەڵای پێوە نەبوو روت بوو ◊ دەشگوترێ: (شجرة مرداء): درەختی روتو بێ گەڵا.

مَرِهَ فلان: فلانکەس بەردەوام بوو لەسەر خواردنی خۆراکی پێکهاتە لەشیرو خورما ◊ یان خواردنی خورمای لەئاو کراو ◊ خورمای لەشیر هەڵکێشراو.

مَرَّدَ الشَّيْئَ: شتەکەی نەرم کردەوە ◊ مشتو مالّی کرد ◊ لوسو پوسی کرد.

مَرَّدَ البناءَ: باڵەخانەکەی ڕێکخستو لەبغو کاشی کرد ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿قَالَ إِنَّهُ صَرْحٌ مُمَرَّدٌ مِّن قَوَارِيرَ﴾.

مَـرَّدَ الغُـصْنَ: لقەدرەختەکەی گەڵا گوش کرد گەڵاکەی ڕنی.

مَرَّدَ للحَمَام تمريداً: شوێنی هێلکەکردنی بۆ کۆترەکە دروست کرد.

تَمَـرَّدَ الغـلامُ: کورە گەنجەکە سمێڵی ڕوان بەڵام ڕیشی نەهاتو کۆسە بوو.

تَمَرَّدَ على الشَّيْئ: بەشتەکە راهات و خوی پێوە گرت.

تَمَرَّدَ على القوم: لەخەڵکەکە یاخی بوو.

تَمَرَّدَ على الشَّرّ: یاخی بوو بوغرا بوو.

التِّمْرادُ: هێلانەیەکی بچوکە بۆ کۆتر دروست دەکرێ بۆئەوەی هێلکەی تێدا بکا ◊ ئەگەر بەڕیك و پێکی و چین لەسەر چین دروست کراو پێی دەگوترێ: (التّماريد).

المارِدُ: ملهوڕ ◊ عیملاق ◊ کەسێك بەکەیف خۆشی بێ و بچێ ◊ بەرزو بڵند ◊ دەگوترێ: (بناء مارد).

المَرادُ: مل، گەردن.

المَرْداءُ: زەوی سوتەمەڕۆو خاڵی لەڕوەك و درەخت ◊ لمبەڵانێك کەهیچی لێ نەڕوێ.

المَرْدُ: میوەی درەختی ئیراك بەتازەیی ◊ یان پێگەیشتویی.

المَرَدُ: تێگوشاو.

المُرْدِيّ: سەوڵە؛ دارێکی درێژە بەلەمەوان بەهۆیەوە پاڵ بەبەلەمەکەیەوە دەنێ ◊ (ك: مرادیّ).

المُرادُ: بەمانا (المَرَادُ)دێ ◊ (ك: مَراريد).

المِرّيد: تونڕەوو سەر ڕەق.

المَرُودُ: ئەوکەسەی دێو دەچێ بەشێوەی تەپڕەماخییەوە.

المَريدُ: بەمانا (المِرّيدُ): دێ ◊ پیس و ڕەوشت ناشیرین و یاخی بوو شەڕانی ◊ (ك: مَرداء) ◊ هەروا ناوە بۆ هەر شتێك بەهەڵگڵۆفتن و شێلان نەرم ببێ ◊ خورما بکرێتە ناوشیرەوە تا بەتەواوی نەرم دەبێ ◊ ماستاو.

المَرْدَقوش: ڕوەکێکی کشتوکاڵی عەترییە، دەرمانی لێدروست دەکرێ پێشی دەگوترێ (السَّمْسَقُ).

مَرْدَلَ فلان: فلانکەس کردەوەکانی ڕێك و پێك ناکا، ئیشەکانی بە ناکاملّی جێ دێڵێ.

مَرَّ الأمْرُ أو فلان مرّاً ومروراً ومَمَرّاً: کارەکە ڕوداوەکە یان فلان هاتو ڕۆیی ◊ بەسەریدا تێپەڕی.

مَرَّ البعيرَ: حەبڵو شتەکانی لەحوشترەکە شەتەك دان.

مَرَّ القِرْبَةَ ونحوها: کوندەکانی پڕکردن لەناو.

مَرَّ الشَّيْئُ: شتەکە بەتەواوی تاڵ بوو (فهو مرير).

مُرَّ بفلان مَرّاً ومِرّاً: سفراو یان بەڵغەم بەسەر فلانکەس دا غاڵب بوو ◊ (فهو ممرور).

أمَرَّ الشَّيْئُ: شتەکە تاڵ بوو ◊ دەگوترێ: (قد أمَرَّ هذا الطعامُ في

فمي): ئەم خواردنەم لەدەم دا تاڵ بوو (ما أمرّ فلان وما أحلى): فلانکەس نەتاڵ نەشیرین هیچی نەگوت ٥ (فلان ما يُمِرُّ وما يحلي): فلانکەس نەزیان نەسود هیچی لێ چاوە ڕوان ناکرێ.

أمَرَّ البُرُّ: گەنمەکە مرۆڕی تێدا پەیدا بوو مرۆڕاوی بوو.

أمَرَّ الشَّيْئَ: شتەکەی تاڵ کرد ٥ یان شتەکەی والێکرد بگونجێ ٥ (أمَرَّ يدَه على الشَّيْئ): دەستی بەشتەکەدا هێنا.

أمَرَّ الحَبْلَ: حەبلەکەی گشت بادا ٥ دەشگوترێ: (أمَرَّ الأمْرَ): کارەکەی قایم کرد، بنەوانی شێلا.

أمَرَّ فلاناً: لەملی فلانکەسی دا بۆئەوەی بیخا.

مَارَّ الرجلَ مِراراً ومُمارَّةً: پێپیلکەی هێنایە پیاوەکە پاشقۆڵی لێگرت بۆئەوەی بیخا، بەزەوی دا بدا ٥ (إمرأةٌ مُمَارَّةٌ): ژنەکەی بەگوێی ناکاو فێڵی لێ دەکا.

مَرَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی راخستو پانی کردەوە بەسەر زەوی دا ٥ شتەکەی تاڵ کرد ٥ وای لێکرد بگونجێ و بەکاری بێ.

إمْتَرَّ عَلَيْهِ: بەسەریدا تێپەڕی.

إسْتَمَرَّ الشَّيْئُ أو الرجلُ: شتەکە یان پیاوەکە یەک ڕێبازی پەیڕەو کرد ٥ دەگوترێ: (هذه عادة مستمرة): ئەمە داب و نەریتێکی بەردەوام و نەگۆڕە ٥ دەشگوترێ: (اسْتَمَرَّ فلان): فلانکەس دوای گەندەڵی نیش و کارەکانی ساز بوونەوە.

استَمَرَّ بالشَّيْئِ: توانای بەسەر شتەکەدا شکا ٥ دەگوترێ: (هو بعيد المُسْتَمَرّ): ئەو بەتواناو دەسەڵاتە بۆ دژایەتی بەربەرەکانی ٥ دەشگوترێ: (استَمَرَّ مريره): عەزم و ورەی بەرز بوو.

إسْتَمَرَّ الشَّيْئَ: شتەکە تاڵ بوو.

الأمَرُّ: دەگوترێ: (فلان أمَرُّ عقداً من فلان): فلانکەس لەفلان بەوەفاترو ورە بەرز تره ٥ (وهي مُرّى) ٥ هەروا وشەی (الأمَرُّ): ناوە بۆ ریخۆڵەی پیسایی.

الأمَرّان: هەژاری و پیری ٥ پیری و نەخۆشی ٥ دەشگوترێ: (لقي منه الأمرين): لەوەوە توشی دوو بەڵای گەورە بوو.

المارورا: دانەوێڵەیەکی ڕەشە تێکەڵ بەگەنم و جۆ دەبێ بەکوردی پێی دەگوترێ: (مرۆر) ئەگەر لەگەڵ گەنم و شتی وا بهاڕدرێ ناردەکە تاڵ دەکا ٥ هەروا ناوە بۆ کچۆڵەی تازە

پێگەیشتوی نەرمو شل.

المَـرارُ: ڕوەکێـکی کێویـیـە لـەپێڕی (الفصيلة المركبة)یە پێشی دەگوترێ: (المُرَيْرُ).

المِرَارُ: حەبل.

المـرارة: زراو ٥ کێـسێکی نووسـاو بەجگەرەوەیـە سـفرای تێـدا خـەزن دەبێو یارمەتیدەرە بۆ هـەزمکردنی چەوری.

المَرُّ: حەبل ٥ خاکەنازو بێڵ ٥ یان کلکە خاکـەنازو کلکـە بـێڵ ٥ هـەروا دەگوترێ: (جئته مَرّاً أو مرّين): هاتم بۆلای جارێـك یان دووجار.

المُـرُّ: پێـچەوانەی شـیرینییە ٥ جـۆرە صـمغو جەوییەکـە لـەدرەخت دێتـە دەرەوە وەکـــوو بنێـــشتە تـــاڵ، دەرمانێـــکی باشـــە بـــۆ کۆکـــە، بۆکەسێـك دوپشك پێوەی دابێ، هەر وا بـۆ قەڵاچـۆکردنی کرمـی نـاو ریخۆڵـە باشـترین دەرمانـە.المُـرّة: جارێـك ٥ (لقيتـه مَـرَّةً وذات مَـرّةٍ) ٥ هەروا دەگوترێ: (لقيته ذات المِرار): زۆرجار تشی بووم.

المِرَّةُ: عەقڵ، یـان زۆر عـاقڵی ٥ عـەقڵو ژیـری ٥ هێـزو توانـا ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿ذُو مِـرَّةٍ فَاسْـتَوَى﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ گشت بادانی حـەبڵو شتی وا ٥ بەڵغەمو شتی وا.

المُـرَّةُ: تـاڵ، پێـچەوانەی شـیرین ٥ (أبـو مُرَّة): نازناوی شەیتانە.

المُرِّيُّ: جۆرە پێخۆرێکە.

المَريـرُ: زەوی سـوتەمەڕۆو روتـەنو بـێ ڕوەکو درەخـت ٥ حـەبلی تونـد بـادراو (زۆر بـادراو) ٥ عەزیمـەتو سـوور بـون لەسـەر شـت ٥ (رجـل مرير): پیاوی بەهێزو خاوەن عەزمو وڕە ٥ (أمرّ مَرير): کاری تونـدو تۆڵ.

المُرَيْـراءُ: بـەمانا (المـارور)دێ واتـە دانەوێڵەی مرۆر.

المـيرَةُ: توانـاو هێـزی حـەبل ٥ عیزەتـی نەفسو نەفسی بـەرزی عەزیمـەتو سووربوون لەسـەر شت ٥ دەگوترێ: (امتمرت مريرته على كذا): سـوور بـــوو لەســـەر ئـــەو کـــارەو وڕەی دانەبەزی.

مَرَزَ جِلْدَهُ مَـرْزاً: نەقورچکی بەنەسپایی لەپێـــستی گـــرت ٥ بـــە قـــەراخی پەنجەکانی نەقورچکی لـێ گـرت نـەك بەنینۆکی.

مَـرَزَ الرجـلَ: ڕەخنـەی لەپیاوەکـە گـرت ٥ بەدەست لەپیاوەکەی دا.

مَـــرَزَ الـــصَّبِيُّ ثـــدي امـــه: منداڵەکـە بەپەنجـەکانی گـۆی مـەمکی دایکـی هـەڵگۆفت لـەکاتی شـیر خـواردنی دا.

مَرَزَ الشَّيْئَ: شتەکەی بڕی دوولەتی کرد.
مَرَزَ الشرابَ: تامی شەرابەکەی کرد ◊ چەشی کرد.
إمْتَرَزَ من ماله مِرزاً: دەستی گەیشتە مالەکەی توانی سودی لێ ببینێ.
إمْتَرَزَ شريكَهُ: مالّو سامانەکەی لەشەریکەکەی جیاکردەوە.
المَرْزُ: بەنداو ◊ (ك: مروز).
المَرْزَةُ: پارچەی شت.
المَرْزَتان: ئەو دو تۆقلەی لەژور نەرمایی گوێچکەوەیە ◊ دەگوترێ: (أذن مليحة الشحمتين والمرزتين).
المَرْزُبان: سەرهەنگ ◊ سەرۆك ◊ (ك: مرازبة)یە.
مَرَسَ حَبْلَ البكرةَ: حەبلی خولخلۆکەکە کەوتە لایەکیەوە.
مَرَسَ التَّمْرُ في الماء: خورماکەی لەناو ئاودا هەڵپشێوت بۆنەوەی بتوێنەوە ◊ دەگوترێ: (مَرَسَ الدواءَ والخُبْزَ في الماء): دەرمان یان نانەکەی کردە ئاوئاو.
مَرَسَ الصَّبِيُّ إصْبَعَهُ: منداڵەکە پەنجەی خۆی مژی.
مَرَسَ يده بالمنديل: دەستی بەدەستە سڕمکە سڕیەوە.
مَرِسَ فلان مَرَساً: فلانکەس توندو تۆڵ بوو لەچارەسەری کێشەکان.
أمْرَسَ حبلَ البكرةَ: حەبلی خولخلۆکەکەی خستەوە شوێنی تایبەتی خۆی.
مارَسَ الشَّيْئَ مِراساً ومُمارسةً: چارەسەری شتەکەی کرد ◊ بەرامبەری کردو بەگژی دا چووە ◊ دەگوترێ: (مارس قِرْنَهُ) ◊ (ومارس الأمورَ والأعمال).
إمْتَرَسَ الخطباءُ: وتارخوێنەکان زۆر درێژەیان بەوتاردا ◊ دەشگوترێ: (امترست الألسن في الخصومات): لەکێشەو نیزاع دا دەمیان تێك ژەنیو کەوتنە قسە بەیەك گوتن.
إمْتَرَسَ بالشَّيْئِ: دەستی وەردایە شتەکە.
تمارَسَ القومُ في الحرب: خەڵکەکە لەشەڕدا لێکیان دا.
تَمَرَّسَ بالشَّيْئِ: خۆی لەشتەکە خشاند ◊ لێی ڕاهاتو فێری بوو.
تَمَرَّسَ بالطيب: بۆنی خۆشی لەخۆی دا.
تَمَرَّسَ بدينه: گاڵتەی بەئایینی خۆی کرد.
تَمَرَّسَ بالخصومات: بەکێشەو نیزاع ڕاهاتو خوی پیانەوە گرت.
تَمَرَّسَ البعيرُ بالشجرة: حوشترمکە جار دواجار لەگەڵای درەختەکەی خوارد.
الأمْرَسُ: (وجه أمرس): دەمو چاوی بێ خێرو بێر.

مـــارِسُ: لەئەفسانەی کـۆن دا نـاوی خوداوەنـدی حەربـە، واتـە: نـاوی (مـرّیخ)ە ○ هـەروا نـاوە بـۆ سـێیەم مانگی ساڵی رۆمی، پێشی دەگوترێ نازار واتە مانگی نەورۆز.

المارســـتان: خەســـتەخانە، شـــوێنی چاکبوونەوەی نەخۆش.

المِـراسُ: دەگـوترێ: (فـلان ذو مِـراس): فلانکـەس خـاوەن صـەبرو خـۆگرو بەهیمەتە.

المَرَاسَةُ: هێزو توانا.

المَـرَاسُ: خـاوەن هێـزو توانـاو نـیش لەدەست هاتو.

المَرْسُ: رۆیشتنی بەردەوام.

المَـرِسُ: تێـکەڵاتوو قـاڵبو لەشـەڕو جـەنگ دا ○ دەشـگوترێ: (هـم علـی مـرس واحـد): ئـەوان لەسـەریەك تەبیاتن.

المَرَسَةُ: حەبل ○ (ك: مَرَسٌ وأمْراسٌ).

المَـرِسُ: تێـگوشاو ○ خورمـای لـەناودا تواوە.

المُمَارَسَـــةُ: مامەڵـــەکردنو کـــرێنو فرۆشتن بەبێ مەزاد.

مَرَشَ الماءُ مَرْشاً: ئاوەکە ڕەوان بوو جاری بوو.

مَرَشَ الشَّيْئَ أو الجِلْدَ: شتەکەی لەدەست دەرهێنا.

الأمْرَشُ: مرۆڤێك میوەی زۆر هەبێ.

المُرَاشَةُ: دەگوترێ: (لـي عنـده مراشـة): مافێکی کەمم لایەتی.

المَرْشُ: زەوییەك باران ڕوەکەی روشاند بـێ ○ بـەلافاو نـاو لەخۆنـەگرێ ○ بناری کێوو پێدەشت ○ چاڵێك ئاوی لەبەر بڕواو هێدی هێدی بەزەوی دا بلاوبێتەوە.

المَرْشاءُ: حـەیوانی زێنـە خـرۆ ○ زەوی گیاوو گژاوی.

مَرِضَ الثَّدْيَ مَرْضاً: بەپەنجە گۆی مەمکی هەڵگلۆفت.

مَرِضَ فلان: فلانکەس پێشکەوت.

تَمَـرَّضَ القِـشرُ عَـنْ الـشعیر: توێـکڵو سۆیەکە لەجۆیەکە جیابۆوە.

مَـــرِضَ مَرَضَـــاً: نـــەخۆش کـــەوت ○ تەندروستی تێکچو.

أمْرَضَ فـلان: فلانکـەس بـوو بـەخاوەن نەخۆشی.

أمْـــرَضَ القـــومُ: خەڵکەکـــە وڵاخو ئاژەڵەکانیان نەخۆش بوون.

أمْـرَضَ فـلان: فلانکـەس ڕای راسـتی دەربڕی.

أمْـرَضَ فلانـاً: فلانکەسـی بەنەخۆشـی بینـی یـان نەخۆشـی خـست ○ دەگوترێ: (امرض الله فلاناً): خـودا فلانکەسی نەخۆش خست.

مارَضْتُ رأي فيك: دەربارەی تۆ فێڵم لەخۆم کرد.

مَرَّضَ في الأمر: لەکارەکەدا کەمتەر خەم بوو بەباشی ئەنجامی نەدا.

مَرَّضَ في حاجتي: بەتەمبەڵی و نابەدڵی بۆ ئیشەکەم هەڵسوڕا.

مَرَّضَ في كلامه: قسەکەی دوبارە کردەوە قسەکەی بەبێ بناغە لەقەڵەم دا.

مَرَّضَ المريضَ: بەباشی نەخۆشەکەی دەرمان کرد.

مَرَّضَ البُرَّ: گەنمەکەی بڵاو کردەوە ◊ پرژاندی.

تمارَضَ: خۆی بەنەخۆش لەقەڵەم دا.

تمارض في أمره: لەکارەکەی دا لاواز بوو کەمتەرخەم بوو.

التمريض: خزمەتکردنی نەخۆش و دابینکردنی ◊ پێویستیەکانی بەگوێرەی رێنومایی پزیشك ◊ پیشەی سستەریی.

المُراضُ: نەخۆشییەکە توشی میوەدەبێ و خراپی دەکا ◊ دەیفەوتێنێ.

المَرْضُ: شك و گومان.

المَرَضُ: نەخۆشی، هەردیاردەیەك شتی زیندو لەسنووری ساغ و سەلامەتی لابەرێ ◊ یان نەهێڵێ حەق و راستی ببیسێ.

المَريضُ: کەسێك نەخۆشی پێوەبێ یان کەمئەندامی و لادان لەحەقی پێوە دیاربێ ◊ دەگوترێ: (قلب مريض): ئایین سست ◊ ئایین لاواز ◊ (رأی مريض): ڕای لاواز ◊ رای هەڵەو ناڕاست ◊ (ريح مريضة): ڕەشەبای گەرم ◊ یان کزەبا ◊ بای بێ هێز ◊ (ليلة مريضة): شەوی بێ روناکی ◊ (أرض مريضة): وڵاتێك جێگای دانیشتوانەکەی تێدا نەبێەوە ◊ یان وڵاتێك جێگای دانیشتوانەکەی تێدا نەبێتەوە ◊ یان وڵاتێکی بێ یاساو پڕ ناشوبو تەنگو چەڵەمەبێ ◊ (شمس مريضة): خۆر نەگەر بەڕونی دەرنەکەوێ، بەهەورو تەمو مژ داپۆشرابێ.

المِراض: نەخۆش.

المُمَرِّضُ: کەسێك کاروباری نەخۆش بەڕێوەبەرێ و پێداویستیان بۆدابین بکا بەگوێرەی رێنومایی پزیشك.

المَمْرُوضُ: نەخۆش.

مَرَطَ الرجلُ مَرَطاً ومُرُطاً: پیاوەکە پەلەی کرد.

مَرَطَتْ بِهِ أُمُّهُ مَرْطاً: دایکی ئەوی بەوەلەد هێناوە.

مَرَطَ الشَّعْرَ أو الريش أو الصوفَ عَنْ الجسد:

مویان پەڕو پۆڵ یان کوڵك و خوری لەجەستەی هەڵکەندن.

مَرَطَ فلاناً: ئەزیەتی فلانکەسی داوە.

مَرَّطَ الشَّیْئَ: شتەکەی کۆکردەوە ◊ دەگوترێ: (فلان یَمَرِّطُ مایجده): فلانکەس چی دەست بکەوێ کۆی دەکاتەوە.

مَرِطَ فلان مَرَطاً: فلانکەس موی جەستەی تەنك بوو.

مَرِطَ الریشُ عَنْ السهم: پەرەکە لەتیرەکە بووەوە.

اَمْرَطَ الشَّعْرُ: قژەکە کاتی ئەوەی هات هەڵوەرێ.

اَمْرَطَ النخلة: دارخورماکە خورما نەگەیشتووەکانی هەڵوەراندن (فهي مُمْرِط) ◊ دەشگوترێ: (امْرَطَت النَاقَةُ): حوشترەکە بەنەکاملێ بێچوەکەی فڕێ داو توکی لێنەهاتبو.

مارَطَهُ مُمَارَطَةً: توکی هەڵکەندن، موەکانی کنەکردن.

مَرَّطَ الشَّعْرَ: بۆ زێدە رۆیی لەمانای (مَرَطَ)دێ.

مَرَّطَ الثَّوْبَ: قۆڵو فەقیانەی کراسەکەی کورت کردن.

اِمْتَرَطَ الشَّیْئَ من یده: شتەکەی لەدەست فڕاند ◊ لێی دزی.

اِنْمَرَطَ الشَّعْرُ وامْرَطَ: قژی هەڵوەرین.

تَمَرَّطَ الشَّعْرُ: قژی هەڵوەرین ◊ دەگوترێ: (تَمرطت لحیته): موی ریشی هەڵوەرین.

تَمَرَّطَ الذِئْبُ: گورگەکە توکی هەڵدا ◊ توکی هەڵوەری.

المُراطَةُ: ئەو موو کوڵکەیە کەلەجەستە هەڵدەوەرێ بەهۆی شانەکردن یان هەڵکەندن.

المِرْطُ: پۆشاکێکە لەناوریشم یان خوری یان کەتان ئافرەت سەرو ملی خۆی پێ دادەپۆشێ.

المَرْطاءُ: درەختی مەرمەطاء کە گەڵای پێوە نەبێ.

المُرَیْطاءُ: نێوان ناوك و موسڵدان.

المُرَیْطاوَان: دوو ڕەگن لەنەرمایی گەدەدان.

المَرَیطی: ئاڵو؛ دووپارچە گۆشتی خڕن دەکەونە نەملاو نەولای قوڕگەوە.

مَرْطَلَ المطرُ فلاناً: باران فلانکەسی تەڕکرد.

مَرْطَلَ العملَ: درێژەی بەئیشەکەدا.

مَرْطَلَ فلاناً بالطین وغیره: فلانکەسی قوڕاوی کرد ◊ قوڕی تێهەڵسو ◊ دەشگوترێ: (مَرْطَلَ ثوبَهُ ومرطل عِرْضَه): پۆشاکەکەی قوڕاوی کرد ◊ ناموسی لەکەدار کرد.

مَرَعَ رأسَهُ بالدهن: سەری داهێناو بەشانەی کرد.

مَرِعَ المكانُ والوادي: شوێنەکە یان شیوەکە گیاو گژی زۆر بوو، بەپیتو بەرەکەت بوو.

مَرِعَ فلان: فلانکەس کەوتە هەرزانییەوە ژیانی خۆش بوو.

مَرَعَ مَراعةً: نازو نیعمەتی بۆدەستە بەر بوو.

أمْرَعَ المكانُ والوادي: بەمانا (مَرِعَ)دێ.

أمْرَعَ القومُ: خەڵکەکە توشی زەوی بەپیتو بەرەکەتو ژیانی خۆش و هەرزانی بوو.

أمْرَعَتِ الأرضُ: زەوییەکە مەڕو مالاتی ناوی تێربان خوارد چونکە لەوەڕی باش و زۆری تێدایە.

أمْرَعَ رأسَهُ بدهن: زۆری رۆن لەسەری دا.

تَمَرَّعَ: پەلەی کرد ◊ هەوڵی پەیداکردنی لەوەڕی دا.

الأمْرُوعَةُ: (أرض امروعة): زەوییەکی بەپیتو بەرەکەتە.

المِراعُ: بەزو پیو.

المَرْعُ: لەوەڕ ◊ (ك: أمْرُوعٌ وأمراع).

المَرِعُ: (رجل مَرِعٌ): پیاوێکە لەلەوەڕی باش دەگەڕێ بۆ ئاژەڵەکانی.

المَريعُ: زەوی پڕ گیاو گژ ◊ بارانی هەرزانی ئاوەڕ ◊ دەگوترێ: (غيث مريع): بارانێکە باش گیاو گژ دەڕوێنێ ◊ زەوییەکە والێدەکا گیاو گژی باش بڕوێنێ.

المِرْعاةُ: بەمانا (المَرِيعُ)دێ.

مرعت السائمة العُشْبَ مرعاً: ئاژەڵە بەر هەڵدراوەکان هەموو گیاوگژەکەیان خوارد ◊ دەشگوترێ: (مرع الحيوان في العُشبِ): ئاژەڵەکان لەناو لەوڕەکە دا مانەوەو تێیدا لەوەڕان.

مَرِغَ عرضَهُ مَرِغاً: پیس بوو، شتی پیسی پێوەنووسا تێکەڵی بوو ◊ (فهو أمْرَغُ وهي مَرْغاء).

مَرِغَ شعره: قژی رۆنەکە یان باش پێکەوت ◊ (فهو مَرِغٌ).

أمْرَغَ: نوستو ئاو لەهەر دوو لاشەوپلەی هاتەدەر ◊ (کەفی چاند) ◊ زۆرقسەی بێ جێو ڕێی کردن.

أمْرَغَ العجين: زۆری ئاو کردە هەویرەکەوە بەجۆرێک نەیتوانی وشکی بکاتەوە (توندی بکاتەوە).

أمْرَغَ عرضَهُ: حەیاو ناموسی خۆی برد.

مارَغَه بالتراب: لەقوڕی هەڵشێلا، لەقوڕی هەڵسوو.

مَرَّغَهُ في التراب: لەقوڕی وەردا، لەناو

قورِدا ئەمدیو ئەو دیوی کرد.

مَـرَّغَ العِـرضَ: ناموسـی بـرد، ناموسـی لەکەدار کرد.

مَـرَّغَ فلانـاً: فلانکـەس جـوان قـژی جەورکردن، بەتەواوی رۆنی لێدان.

تَمَرَّغـت الـسائمة: ئاژەلەکـە زۆر لـەناو لەومڕگادا مایەوە.

تَمَـرَّغَ الحیـوان: ئاژەلەکـە ئـاو لـەدەمی هاتە خوار.

تَمَرَّغ فلان: فلانکەس خۆی پاك ڕاگرت، نەیهێشت کەسابەتی تووشی عەیبو خـەوش ببـێ ◊ خـۆی شـشتو دەمو چـاوی ئـارایش دا ◊ لـەتاو ئـازارو ئەشکەنجە تلاوتلی کرد.

تَمَرَّغ في التراب: لەقورو لیتەدا گـەوزی، ئەمـدیوو ئـەو دیـوی کـرد ◊ دەشگوتریّ: (تَمَرَّغ في الرذائل، تَمَرَّغ في النعیم).

تَمَرَّغ في الأمر: لەکارەکەدا ڕاڕاو دوو دڵ بوو.

تَمَـرَّغ علـی فـلان: لەسـەر فلانکـەس مایـەوە ◊ لەسـەر فـلان وەسـتاو مۆڵەتی دا.

المَرَاغُ: شوێنی گـەوزینی وڵاخو ئـاژەڵ ◊ لەحەدیث دا هاتووە: (مَـراغ دوابهـا المِسْك).

المَرَاغة: بەمانا (المَرَاغ)دێ ◊ هەروا نـاوە بۆ دێڵەکەر.

المَرْغ: تفـو لیکو چڵم ◊ (المرغة): بـاغی پـڕدارو درەخـت ◊ قـژ چـەورکردنی تەواو.

المِمْرَغَةُ: ریخۆڵە کوێرە.

مَـرِقَ الـسَّهْمُ مـن الرمیـة مروقـاً: تیرەکـە بەتەوژم لەکەوان دەرچوو.

مَرَقَ من الدین: لەئایین دەرچوو.

مَرَقَ في الأرض: بەناوی دا ڕۆیشت گەشتو گوزاری کرد.

مَـــرَقَ القـــدر مَرَقـــاً: شـــۆرباوی ناومەنجەڵەکەی زۆر کرد.

مَـرَقَ الـصوف والـشَّعْرَ مـن الجلـد: خـوری مـــووی لەپێـــستەکە خۆشـــکراوەکە هەڵکەند.

مَرَقَ الصبغ من العصفر: ڕەنگـو بۆیـەی لەگوڵە زەردە دەرهێنا.

مَرَقَ فلانـاً: بـەخێرایی زەبـری کاریگـەری لەفلان دا.

مَرِقَت البیضة مرقاً: هێلکەکە پیس بوو بووە ومبەخوێنو ناو.

مَرَقـت النخلـة: بـەری دارخورماکـە هەڵوەڕی دوای ئەوەی پێگەیشت.

أمْرَقَ: شەرمگای خۆی دەرخست.

أمْرَقَت النخلـة: دارخورماکـە بەرمکـەی پێگەیی و هەڵوەری.

أمْـرَقَ الجلـد: پێـستە خۆشبوەکە کـاتی

ئەوەی هاتووە مووەکانی بڕندڕێنەوە.

أَمْرَقَ القِدرَ: بەمانا (مَرَقَ القدر)دێ.

مَرَّقَ القِدْر: بەمانا (أَمْرَقَ)دێ.

مَرَقَ الثوبَ: قوماشەکە بەمادەی عوصفور رەنگ کرد.

إِمْتَرَقَ الشَّيْئُ: شتەکە بەخێرایی و بەتەوژم قەبارەکەی بڕی، مەسافەکەی بڕی ◊ دەگوترێ: (إِمْتَرَقَ من البيت): بەخێرایی لەماڵ هاتە دەر.

إِمْتَرَقَ الولدُ من بطن أمه: زاروکەکە بەئاسانی لەسکی دایکی هاتەدەر دەشگوترێ: (إِمْتَرَقَت الحمامةُ من الكوة): کۆترەکە بەگورجی لەکونەکە هاتەدەر.

امتَرَقَ السَّيْفَ من غمده: شمشێرەکەی خێرا لەکالان دەرهێنا.

إِمَّرَقَ وانْمَرَقَ الرجلُ: پیاوەکە شەرمگای دەرکەوت.

إِنْمَرَقَ الشَّعْرُ: قژەکە بلاو بوو هەڵوەری بەهۆی نەخۆشی یان بەهۆی شتی ترەوە.

تَمَرَّقَ الثوبُ: قوماشەکە قبوڵی ڕەنگ و صوبغەکەی کرد.

المارق: لەئایین دەرچوو ◊ هەڵگەڕاوە لەئایین ◊ هەرشتێک شتێکی تر نەمدیواودیو بکاو نەنوشتێتەوە.

المَراقُ: بڕوانە مادەی (رقق).

المُراقَةُ: هەرشتێک لەشتێکی تر هەڵوەرێ ◊ ئەوەی هەڵدەکێشرێ و هەڵدەکەندرێ لەخوری و موو یان لەوەڕ.

المِرِيقُ: گیا عصفور (گوڵە زەردە).

المَرْقُ: پێست کە بۆگەن بکا توکەکەی لێ بڕندڕێتەوە ◊ خوری شیکراوەو بە شە کراو ◊ خوری مەڕە لەڕو نەخۆش ◊ پشکوتنی گوڵ ◊ دەشگوترێ: (أصابه ذلك في مَرْقِك): بەهۆی تۆوە ئەوەی توش بوو.

المِرْقُ: خوری بۆگەن.

المَرَقُ: شۆرباوی چەور (ئاو گۆشتی تێبکرێ و بکوڵێندرێ).

المَرْقَةُ: خوری لەسەرمتای رنینەوەی لەپێستەکە ◊ ئەو زێدە گۆشتەی بەپێستەوە دەمێنێتەوە دوای گوروتی جیاکردنەوەو دامالینی لەگۆشتەکە ◊ پێستی دەباغکراو.

المُرُوقُ: بڕژو چقڵ و چاڵی گوڵ.

المِمْراقُ: کەسێک خۆ لەشت هەڵقورتێنێ و لەهەموو دیزەیەک نەسکوێ بێ.

المُمْرِقُ: گۆشت کە چەوری کەمی تێدابێ.

مَرْمَرَ فلان: فلانکەس رقی هەڵسا.

مَرْمَرَ الماءَ: ئاوەکەی والێکرد بەسەر زەوی دا بڕوا.

تَمَرْمَرَ الجسمُ: جەستەی لەرزی حەجمینی لێ بڕا.

تَمَرْمَرَ فلان على أصحابه: فلانکەس بوو بە نەمیرو گەورە بەسەر هاوەڵەکانی دا.

المُرامِرُ: کەسێک خاوەنی جیسمی نەرمو نیان بێ.

المَرْمَرُ: بەردی روخام (مەرمەر) ٥ بەردێکە بۆ بیناسازی بەکاردێ بۆ جوانیو رازاندنەوە.

المَرْمَرَةُ: پارچە مەرمەر ٥ بارانی زۆر.

المَرمَريسُ: شتی لوسو رەقو پتەو ٥ (داهیة مرمریس) بەڵای گەورەو ترسناك ٥ ملدرێژ.

مَرَنَ الشَّيْئُ مرانةً ومرونةً: شتەکە لەحاڵەتی رەقیەوە گۆڕدرا بۆ حاڵەتی نەرمی ٥ دەشگوترێ: (مَرَنَ ثوبَهُ) پۆشاکەکەی نەرمو سفتو لووس بوو.

مَرَنَتْ فلان على العمل: دەستی فلانکەس لەسەر ئیشکردن راهات دەستی رەقاص بوون ٥ دەشگوترێ: (مَرَنَ وجهه على الأمر): شەرمی نەکرد بۆ کردنی کارەکە، بێ چاوو روبوو.

مَرَنَ الجلدُ مرناً: لەسەر قسەکردن راهاتو شەرمی نەکرد.

مَرَنَ من عدوه: لەترسانو لەبەر لاوازی لەبەر دوژمنەکەی هەڵات.

مَرَنَ به الأرضَ: بەزەوی دادا، بەزەوی کێشا.

مَرَنَ بعيرَهُ: لای خواروی قاچی حوشترەکەی چەورکرد بۆئەوەی نەرم ببن.

أمْرَنَ الرجلُ بالقول: پیاوەکە قسەکانی نەرم کردنو بەهێواشی دوا.

مارنت الناقةَ مارنةً ومراناً: حوشترەکە شیرەکەی وشك بوو.

مَرَّنَ الشَّيْئَ: شتەکەی نەرم کردەوە.

مَرَّنَ فلاناً على الأمر: فلانکەسی لەسەر کارەکە راهێنا ٥ دەشگوترێ: (مَرَّنَ وجْهَهُ على الخِصام): روکراوەو بێ چاوو ڕو بوو بۆ کێشە نانەوە دژایەتی یان سوالکردن ٥ هەروا دەگوترێ: (انه لَمُمَرَّن الوجه): ئەو روقایەو بێ چاوو ڕووە.

مَرَّنَ به الأرضَ: بەزەوی دادا، خستیە سەرزەوی.

تَمَرَّنَ الشَّيْئُ: شتەکە نەرمو نیان بوو.

تَمَرَّنَ على الشَّيْئ: راهێنانی لەسەر شتەکە کردو فێری بوو.

المُتَمَرِّن: راهێنەر ٥ یان (المُتَمَرَّن): راهێندراو کەسێک ماوەیەك

خەریکی فێربوونی کارێك بێ.

المُرَانُ: رمبی رەق‌و پتەو ◊ دەگوترێ: (تطاعنوا بالمُرَان): بەڕمبی پتەو شەڕیان کرد.

المَرْنُ: جەرمی نەرمکراو ◊ فەروە ◊ لاتەنیشت‌و نەملاو نەولای شت.

مَرْنا الأنف: نەملاو نەولای لوت.

المَرَنُ: ڕەگێکە لەدیوی ناوەوەی قاچی پێشەوەی حوشتر ◊ (ك: أمران) ◊ (أمران الذراع): ڕەگەکانی باسك.

المَرِنُ: ڕەوشت‌و داب‌و نەریت ◊ حاڵ‌و وەزع.

مَرِهَتْ عينُه مَرَهاً: چاوی کلی تێدا نەبوو ◊ یان چاوی توشی نەخۆشی بوو.

الأمْرَةُ: (سراب أمَرْهُ): تڕاویلکەی سپی کە هیچ خاڵی ڕەشی تێدانەبن.

المَرَهُ: نەخۆشی چاو.

المَرِهُ: (رجل مَرِهُ الفؤاد): پیاوێکی دڵ نەخۆشە.

المَرْهَاءُ من النعاجُ: مەڕو بەرانی زۆر سپی ◊ زەوی کەم داڕو ڕوەك.

المُرْهَة: سپایی کەشتی تری تێکەڵاو بێ ◊ چاڵێك ئاوی بارانی تێدا کۆبوبێتەوە.

مَرْهَمَ الجُرْحَ: مەرهەمی خستە سەر برینەکە.

المَرْهَمُ: گیراوەیەکی چەورە زۆر جۆری هەیەو بۆ زۆر برین‌و هاوسان‌و درزی جەستە بەکاردێ ◊ بەکوردی پێی دەڵێن مەڵحەم.

المَرْوُ: ڕوەکێکی بۆنخۆشە، چەند ناوێکی تریشی هەیە وەکوو (الخربنا، حبق الشيوخ) ◊ جۆرە بەردە ئەستێیەکە ئاگری لێ دەبێتەوە.

المَرْوَةُ: کێوێکە لەمەککە بەرامبەر کێوی صەفا.

مَرَى الفرسُ مَرْياً: ئەسپەکە سمکۆڵی کرد یان قاچی بەسەر زەوی راکێشا بەهۆی شکان‌و شتی واوە ◊ دەگوترێ: (مرى الفرسُ بيديه).

مَرَى الشَّيْئَ: شتەکەی دەرهێنا.

مَرَى الفَرَسَ: ئەسپەکەی تاودا بۆئەوەی بزانێ تاچەند ئازاو بەتوانایە بۆغاردان‌و هێزی ڕۆیشتنی چەندە ◊ دەشگوترێ: (مرته فمادرّ): هەوڵم دا قەناعەتی پێ بکەم بێ سود بوو.

مَرَى الريح السحابَ: بایەکە وایکرد هەورەکە باران ببارێنێ.

مَرَى فلاناً حقه: ئینکاری مافی فلانی کرد.

مَرَى فلاناً الناقة وغيرها: حوشترەکە شیری دا.

أمْرَى الدَّمَ: خوێنی دەرهێنا.

مارَاه مِراءً ومُمَارَةً: کێشەو دەمە دەمێ لەگەڵ کرد.

مـارى فلانـاً: پێـچەوانەی وێـستی فلانکەسی کرد فرتو فێڵی لەگەڵ دا ئەنجام دا.

إمْتَرَى في الشَّيْئِ: شتەکەی دەرهێنا.

إمـترت الـريحُ الـسحابَ: رەشـەبایەکە هەورەکـەی والێـکرد بـارانی لـێ بباری.

إمْتَرَى النَاقَةَ: حوشترەکەی دۆشی.

تمارى القومُ: خەڵکەکە کێشەو نیزاعیان بەرپاکرد.

تـمارى في الـشَّيْئِ: گومـانی لەشـتەکەدا هەبوو.

تَمَـرَّى بالـشَّيْئِ: خـۆی بەشـتەکە رازاندەوە.

المَارِيَـةُ: مانگـا کـە گوڵەکـەی هـەبێ ٥ هـەروا (ماريـة) نـاوی ئافرەتێـکە بـەناوی ماريـای کـچی ئەرقـەم ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە دەڵێ: (خذها ولو بقرطي ماريـة): ئەوشـتە هـەڵبگرەو بیکـە بـەمانی خـۆت تەنانـەت ئەگـەر بـەجوتگوارەی ماریەش بـێ (واتـە بەهـەر نرخێـک بـێ).

المـارِيُّ: مانگـای سـپی ٥ دەرهێنـەکی لـەخوری دروسـتکراوو خەتخـەت ئـاوکێش و ئاودابەشـکەر لـەپێی دەکـرد ٥ هـەروا نـاوە بـۆ ڕاوچـی قـەتێ، ئەوکەسـەی باڵنـدەی قـەتێ راودەکا.

المَارِيَّـةُ: قـەتێی قەڵـەوو خوبـاب ٥ ئافرەتی پێست سپی.

المِرْيَةُ: کێشەو دەمـە دەمـێ ٥ دەگـوترێ: (مافيه مُرِيَة) هیچ گومانی تێدانیە.

المَرِيُّ: حوشتری شـیر زۆر ٥ ئـەو ڕەگـەی پـردەبـێو شـیری لێـدێ ٥ (ك: مرايا)یە.

المُمْرِي: راستو ڕێـك ٥ دەگوترێ: (أمـر مُمْرٍ): کاری راست.

مَـزَجَ الـشرابَ ونحـوه مَزْجـاً: شـەرابەکەی تێکەڵ کرد بەشتی تر.

مَزَجَ فلاناً على صاحبه: فلانکەسی هـەڵنا بۆ دژایەتی کردنی هاوەڵەکەی.

مَازَجَـهُ: تێـکەڵاوی کـرد ٥ شـانازی بەسەردا کرد.

مَـزَجَ الـسنبلُ: گوڵـە ڕوەکەکـە لەحاڵەتی سەوزییەوە چووە سەر حاڵەتی زەردی.

تَـمَازَجَ الـشرابُ والمـاءُ: شـەرابو نـاو تێـکەڵاو بـوون ٥ دەگوترێ: (تَمَازَجَ الزوجان تمازج الماء والصهباء).

المِزَاجُ: ئەوەی شەرابی تێکەڵ دەکرێ ٥ هـەر دووشـت تێـکەڵ بکـرێن بەهەریەکێکیان دەگوترێ: (مِـزاج)

٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ كَانَ مِزَاجُهَا كَافُورًا﴾ ٥ هەروا وشەی (مَزَاج) بریتییە لەئامادەباشییەکی تایبەتی جەستەیی عەقڵی، مرۆڤی رابردو سەردەمی کۆن پێیان وابوو کەحاڵەتی (مِزاج) لەوەوە پەیدادەبێ کە لەجەستەدا یەکێک لە چوار عەنصورەکان (خوێن، سفراو، مادەی ڕەش، بەڵغەم) ڕێژەکەی لەجەستە دا یاد بکا ٥ وەلێ زاناکانی سەردەمی پێشکەوتنی زانست ئێستاشی لەگەل دا بێ هەرچەندە پێیان وایە میزاجەکان لەئاکامی کارلێکو کاریگەرە جەستەییەکان پەیدا دەبن بەڵام لەژمارەی میزاجەکانو ناوەکانیان رای جیاوازیان هەیە.

المَزْجُ: (شراب مَزْجٌ): شەرابی تێکەڵ کراو بەشتی تر.

المِزْجُ: هەنگوین ٥ ئەو ئاوەی تێکەڵی شەراب دەکرێ ٥ بادامی تاڵ.

المَزّاجُ: (رجُلٌ مَزّاجٌ): پیاوێکی بەچەپو گوپو درۆزنو ڕاڕا، هیچ کاتێ لەسەر ڕەوشتێک بەردەوام نابێ.

المَزيجُ: بادامی تاڵ، شەراب کە تێکەڵ بێ لەچەند شتێک.

مَزَحَ مَزْحاً ومزاحاً: گاڵتەو سوعبەتی کرد.

أمْزَحَ الكرمَ: کەپری بۆ دارمێوەکە کرد.

مازَحَهُ مِزاحاً ومُمازحةً: گاڵتەو سوعبەتی لەگەل کرد.

مَزَّحَ السُّنْبُلُ والعِنَبُ: گوڵە دانەوێڵەکە ڕەنگی گۆڕاو پێگەیی، ترێیەکە پێگەیی.

المَزْحُ: گوڵی دانەوێڵە.

المَزْدَةُ: سەرما.

مَزَرَ اللَّبَنَ ونحوَه مزراً: شیرەکەی وردە وردە قومقوم خواردەوە.

مَزَرَ المَرَقَ ونحوه: شۆرباوەکەی خواردەوە هەڵیلوشی.

مَزَرَ فلاناً: رقی لەفلانکەس بوو.

مَزَرَ القِرْبَةَ: کونده ئاوەکەی پرکرد لەئاو.

مَزَرَ الرجلُ مزارةً: پیاوەکە دڵی پتەو بوو ٥ قسە خۆش و عەنتیکە بوو.

مَزَرَ التمرُ: خورماکە پێگەیی ٥ (فهو مزير).

الأمْزَرُ: پیاوی دڵ قیامو ورەبەرز ٥ (ك: امازير).

المِزْرُ: بیرەی دروستکراو لەزوپات ٥ نەحمەقو گێل.

المَزْرَةُ: هەڵمژین.

المازريون: بڕوانە مادەی (الماذريون).

مَزَّ الشرابَ مَزّاً: شەرابەکەی هەڵمژی.

مَزَّ الشَّيْئَ او الرجلُ مَزارةً: شتەکە یان

پیاوەکە لەغەیری خۆی باشتر بوو.

مَزَّ الشرابُ: شەرابەکە زۆر مزر بوو ◊ (فهو مُزٌّ).

مَزَّرَهُ: بەباش‌و چاکی هاتە بەرچاو.

مَزَّزَ فلاناً بذلك الأمر: بەوشتە فلانکەسی بەرزکردەوە.

تَمَزَّزَ: شەرابی مزر یان شتی مزری خواردەوە.

تَمَزَّزَ الشرابَ: شەرابەکەی هەڵمژی.

المَازَّةُ: (حِنطة مازَّةٌ): گەنمێکە هەوێرەکەی شل دەبێتەوەو نانی لێ ناکرێ.

المُزُّ: هەرخواردن‌و خواردنەوەیەك تامی مزر بێ.

المِزُّ: فەضل‌و زێدە ◊ دەگوترێ: (لهذا علی ذلك مِزٌّ).

المَزَزُ: مۆڵەت ◊ دەگوترێ: (افعله علی مزز): من بەکاڵەو خۆ ئەو کارەدەکەم.

المُزّاء: شەرابی تام خۆش.

المَزَّةُ: بەمانا (المَزّاء)دێ ◊ کەمێك قومە ئاوێك یان قومە شیرێك ◊ دەگوترێ: (مافي الإناء الامُزَّةٌ): کەمێك لەقاپەکە داماوە ◊ دەگوترێ: (مافي الإناء الا مُزَّةٌ): کەمێك لەقاپەکە داماوە.

المُزَّةُ: شەرابی مزرو خراپ.

المَزیز: شکۆمەندو گەورە، زانا کە کەس هاوشانی نەبێ.

مَزَعَ الفرسُ وغیره في عدوه مَزْعاً: ئەسپەکە بەگورجی بازی دا.

مَزَعَ القُطْنَ: بەدەست لۆکەکەی شی کردەوە.

مَزَّعَ الشَّیْئَ: شتەکەی بڵاو کردەوە ◊ دەشگوترێ: (مَزَّعَ اللحمَ والثوبَ): گۆشتەکەی هەڵخست بۆئەوەی لەبەر هەتاو وشك بێتەوە.

تَمَزَّعَ الشَّیْئَ: شتەکە بڵاو بۆوە ◊ دەشگوترێ: (فلان یَتَمَزَّعُ غیظاً): فلانکەس رقی لێ دەڕژێو کەف دەچێنێ.

تَمَزَّعَ القومُ الشَّیْئَ بینهم: خەڵکەکە لەناو خۆیان دا شتەکەیان بەش کرد.

المُزاعَةُ: هەڵومریوی شت ئەو پڕژو وردەو خڵتەو شتەی لەشتی تر دەکەوێتە خوار.

المِزاعُ: ژیشك.

المُزْعَةُ: پاشماوەی چەوری ◊ قومە ئاو ◊ دەگوترێ: (مافي الإناء مَزْعَة من الماء) ◊ (ك: مَزَعٌ).

المِزْعَة: پارچە لۆکە پارچە پەڕو پۆڵی باڵندە پارچە گۆشت.

المَزْعِيُّ: فیتنە ◊ شەورەو.

مَـزِقَ الطـائر بـسَلْحِهِ مَزْقـاً: باڵندەکـه جیقنەی بەردایەوە.

مَزَّقَ الثوبَ: قوماشەکەی درێ.

مَـزَّقَ عِـرضَ أخيـه: تانـەی لەناموسـی براکـەی دا جـوێنی پێـدا ◊ قورئـان دەفەرموێ: ﴿وَمَزَّقْنَاهُمْ كُلَّ مُمَزَّقٍ﴾ ◊ پـــەرتو بلاومـــان کـــردنو هەریەکەیانمان فڕێ دایە شوێنێك.

مازَقَـهُ: پێـشبڕکێی لەگـەڵ دا کـرد لەڕاکردنو بازدان دا.

تَمَزَّقَ: قەڵشت قەڵشت بوو.

تَمَزَّقَ القومُ: خەڵکەکە پەرتەوازە بـوون ◊ دەگوترێ: (تَمَزَّقَ جَمْعُهُم).

المَـزَاقُ: گـورجو گـۆڵ خێـرا لـە ئـیش و کاردا.

المَزقُ: (ثوب مَزِقٌ): قوماش یـان کراسـی دڕاو.

المِزْقَـةُ: بـەمانا (المِزْعَـة)دێ ◊ دەگـوترێ: (صار الثوب مِزقاً).

المَزِيقُ: بـەمانا (المِزقُ)دێ.

مَزْمَـزَهُ: هەوڵـەو گێـڕو ئەمـدیوی ئـەو دیوی کرد ◊ هێنایە پێشەوەو بردیە دواوە.

تَمَزْمَـزَ: لەقانـدی، جـوڵا، کەوتـە جـم و جوڵ.

تَمَزْمَزَ للقيام: هەوڵی دا هەڵسێ.

مَـــزَنَ مُزُونـــاً: بـــەخێرایی ڕۆیـــی بـــۆ جێبەجێـــــکردنی ئیـــــشەکەی ◊ دەشگوترێ: (مَزَنَ من العـدو): لەترسـی دوژمنەکەی هەڵات.

مَـــزَنَ فـــلان: فلانکـــەس دەمو چـاوی گەشایەوە.

مَـــزَنَ فلانـــاً: فلانکەسـی شـکۆدار کـرد، بەسەر کەسانی دیکەدا پاساوی دایـەوە ◊ بەپاشملە مەدحی کرد لـەلای خـاوەن دەسەڵاتو کاربەدەست.

مَزَنَ القِربة: کونـدە ئاوەکەی پڕکرد.

مَزَنَـهُ: بـۆ زێـدەو موبالەغـە لـەمانای (مَزَنَهُ)دێ.

تَمَزَّنَ: بەڕێی خۆی دا بەپەلە ڕۆیی.

تَمَـزَّنَ علـى أصـحابه: شـانازی بەسـەر هـاوەڵانی دا کـرد، زیـاد لەبـەڕەی خۆی قاچی ڕاکێشا.

المازِنُ: گەرای میـروو.

المُزْن: هەور کـەبارانی پێوەبـێ ◊ (حَـبُّ المُزن): تەرزە.

المُزْنَةُ: تاوە باران ◊ (ابن مُزْنَة): مانگ کە جارجـار لـەناو هـەور دەردەچـێو دەبینـدرێ، دەگـوترێ: (طلـع ابـن مزنة).

مَزا مزواً ومزياً: لوتبەرزی نواند.

أمْزاه عَلَيْهِ: زێـدە ڕێـزی بەسـەر ئـەودا هەبوو.

مَـزّاه: بەباشـی زانـی و تـەفـضیلی دا ◊

دەگوترێ: (مزيت مَتَاعَهُ حتى نَفَقْتُه متاعه).

تَمازَى القومُ: خەڵکەکە خۆیان بەگەورەو ڕێزدار دانا.

تَمَزّى عليهم: پێی وابوو زێدە فەزڵی هەیە بەسەر ئەوان دا.

المازي: بەمانا (الجَبَارُ)دێ.

المازية: زێدە ◊ دەگوترێ: (له عَلَيْهِ مازية).

المُتَمازي: دەگوترێ: (قعد عني متمازياً): دژم ومستاو پێچەوانەی داب و نەریت لەگەڵم دانیشت.

المَزْوُ والمَزْيُ: تەواو ◊ لەهەموو شتێك دا تەواوو کامڵ.

المَزِيّ: بەمانا (المَزْوُ)دێ ◊ زەریف و قسە خۆش.

المَزِيّةُ: لەهەموو شتێك دا بەمانا (المَزْوُ)دی ◊ زێدە فەضڵ و ڕێزداری کەلەکەسانی دیکە جوداوازی هەبێ ◊ خواردنی تایبەت کە بۆپیاو دروست دەکرێ ◊ (ك: مزايا).

مَسَا فلان مَسْناً ومَسوءً: فلان شتی ناشیرین و نەشیاوی ئەنجام دا ◊ راست و درۆی تێکەڵ کرد.

مَسَا على الشَّيْئ: فێڵی لەپیاوەکە کرد ◊ دەشگوترێ: (مَسَاهُ بالقول): بەقسە کابرای نەرم کردەوە.

مَسَا القِدْرَ: مەنجەڵەکە یان کوڵینەکە هێواش بووە.

مَسَأَ حَقَّهُ: درەنگ مافەکەی بۆ گەڕاندەوە.

مَسَا الطريق: ناو قەدی ڕێگای گرتەبەر.

أمْسَأَ بين القوم: فەسادو گەندەڵی خستە نێو خەڵکەوە.

المَسْءَ: ناوەڕاستی ڕێگا.

مَسَحَ في الأرض مسوحاً: بەناو زەوی دا ڕۆیشت.

مَسَحَ الشَّيْئَ المتلطخ أو المُبْتَلّ مسحاً: دەستی بەسەر شتەکەدا هێنا بۆئەوەی چرچ و لۆچ و شوێنەواری تەپەکەی بەسەرەوە نەمێنێ.

مَسَحَ على الشَّيْئ بالماء او بالدهن: دەستی تەڕی بەسەر شتەکەدا هێنا ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَامْسَحُواْ بِرُؤُوسِكُمْ﴾.

مَسَحَ يده على رأس اليتيم: بەزەیی بەهەتیوەکەدا هات.

مَسَحَ فلاناً بالقول: بەقسەی نەرم لەگەڵ فلانکەس دا دوا بۆئەوەی لەخشتەی بەرێ.

مَسَحَ القومَ: بەسەر خەڵکەکەدا ڕۆیی و لایان نەمایەوە.

مَسَحَ الحجرَ الأسودَ: دەستی بەبەردە ڕەشەکەی کەعبەدا هێنا بۆ تەبەروك.

مَسَحَ شَعْرَهُ: موی قژی بەشانەکرد.

مَسَحَ فلاناً بالسيف: فلانکەسی بەشمشێر بڕی ◊ (فهو ماسِح).

مَسَحَ القومَ قَتْلاً: زەبری لەخەڵکەکە داو کەڵاکی لێ خستن، سەری پەڕاند، ملی پەڕاند.

مَسَحَ الإبلَ: حوشترمکەی ماندو کرد کزو لاوازی کرد ◊ دەشگوترێ: (مسحت الإبلُ الأرضَ يومها دَأباً): حوشترمکە بەخێرایی بەناو زەوی دا ڕۆیشتو هەدادانی نەبوو.

مَسَحَ المَسَاحُ الأرضَ مَسْحاً: ڕوپێومکە بەمەترو زیراع زەوییەکەی ڕوپێو کرد.

مَسِحَ فلان مَسَحاً: فلانکەس ڕەفیسکی چوزایەوە بەهۆی زبری پۆشاکەکەی ◊ دیوی ناوەوەی ڕانەکانی لێك خشانو درزو شوێنکەیان تێدا پەیدا بوو.

مَسِحَت المرأةُ: نافرەتەکە سمت پوچ بوو سمتی لاواز بون ◊ مەمکی بچوك بون ◊ بەرمقاچی تەخت بونو پاژنە پێی دیارنەبون ◊ (فهي مَسْحَاءُ، وهو أمسح).

مَاسَحَهُ: بەنەرمی لەگەڵی دوا بۆئەوەی لەخشتەی بەرێو هەڵیخەڵەتێنێ ◊ دەگوترێ: (غَضِبَ فلان فما مَسَحَهُ حتى لان): فلانکەس رقی هەڵسا، نەویش بەقسەی خۆش هێواشی کردەوە.

مَاسَحَهُ: لێی خۆش بوو، پەیمانی پێدا.

مَسَّحَ الشَّيْئَ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (مَسَحَ)دێ.

مَسَّحَ فلاناً: قسەی نەرمی لەگەڵ فلانکەس کرد بۆئەوەی فێڵی لێ بکا هەڵیخەڵەتێنێ.

مَسَّحَ الإبلَ: بەمانا (مَسَحَها)دێ.

إمْتَسَحَ السَّيْفَ من غمده: شمشێرەکەی لەکالان دەرکێشا.

إنْمَسَحَ وإمَّسَحَ الشَّيْئُ: شتەکە نەوی لەسەری بوو ڕامالدرا، ڕادرا.

تَمَاسَحَ الرجلان: دووپیاوەکە دۆستایەتییان بەست ◊ یان مامەڵەی کڕینو فرۆشتنیان کرد ◊ یان دەستیان خستە ناو دەستی یەکترەوە ◊ دەگوترێ: (إلتقوا فتماسَحُوا): نەو کۆمەڵەبەیەك گەیشتنو دەستیان خستە ناو دەستی یەکترەوە.

تَمَسَّحَ بالماء ومنه: بەناو خۆی ششت.

تَمَسَّحَ للصلاة: بۆ نوێژ دەستنوێژی گرت.

تَمَسَّحَ بالأرض: تەیەمومی کرد ◊ لەحەدیثی پێغەمبەردا هاتووە: (تَمَسَّحوا بالأرض فإنها بكم برة): دەشگوترێ: (فلان يَتَمَسَّحُ به لفضله وعبادته): فلانکەس نەوەندە پیاوی چاکە کەسانی دیکە خۆی لێ نزیك

دەکەنەوە بەخودا پەرستی حسێب
دەکەن ◊ دەشگوترێ: (فلان يَتَمَسَّحُ): فلانکەس هیچی نییە.

الأمسح: کەسێک بەرپڕەوی خۆی دا بڕوا ◊ کوێر ◊ گورگ ◊ زەوی دەشت ◊ (ك: أماسِح وهي مسحاء).

الأمسوح: هەردارێکی درێژ لەدروستکردنی کەشتی دا چەسپێندرابێ ◊ (ك: أماسيح).

التِمْسَاحُ: گیانلەبەرێکی وشکاومکی خشۆکە، درندەو کەتەیە، درێژییەکەی پێنج مەترێک دەبێ لەڕوباری نیلی میصرو هەندێ روباری ولاتی تردا هەیە ◊ هەروا ناوە بۆ پیاوی زێنە خرۆو ڕەوشت ناشیرین ◊ (ك: تماسح وتماسيح) ◊ (دموع التماسيح): کینایەیە لەدوڕویی و فرتو فێڵ چونکە تیمساح کەبیەوێ پەلاماری نێچیری بدا فرمێسکی دێن.

التَّمْسَحُ: بەمانا (التِمسَاح) دێ ◊ (ك: تماسح وتماسيح) ◊ هەروا وشەی (التَّمْسَحُ) ناوە بۆ مرۆڤی قسە نەرمو خۆش و فێڵاوی کەبیەوێ بەقسەی خۆش بەرامبەرمکەی لەخشتە بەرێ ◊ زەوی تەخت کە وردە بەردی تێدابن و بێ گیاو درەخت بێ.

المِساحة: زانیاری روپێوی زەوی.

المِسْحُ: پۆشاك کەلەمو دروستکرابێ ◊ پۆشاکی رەبەن و خەڵوە نشین ◊ شەقامە ڕێ.

المَسْحاءُ: زەوی دەشتو پان کە بەردەوردەی هەبن ◊ ئافرەت کەقاچی قاپەرمقەی دیارنەبن ◊ بان مەمکی بەرز نەبوبنەوە ◊ (ك: مِساح ومَسَاحي ومَسَاحٍ).

المُسْحَةُ: دەگوترێ: (عَلَيْهِ مُسْحَة من جمال أو به مُسْحة من هزال او عَلَيْهِ): کەمێک لەجوانی یان لە لاوازیی پێوەیە ◊ دەگوترێ: (مَنَّ الله عليك بالمَسْحة وأذاقَكَ حلاوة الصحة).

المَسَّاحة: خەتکوژێنەوە.

المِسِّيحُ: کەسێک زۆر گەشتو گوزار بکا.

المَسِيحُ: نازناوی حەزرەتی عیسای کوڕی مەریەمە ◊ هەروا بەمانا (المسرح)دێ کەبریتییە لەوکەسەی بەڕۆنی هەندێ روەك و شتی وا دەیهەنون بەنیازی نەوەی ببێتە پێغەمبەر یان مەلیك ئەمە دابو نەرێتی هەندێ لەفەلەو نەصرانیەکانە ◊ (رجل مسيح الوجه): پیاوێکە لایەکی روخساری

چاوو بڕۆی نییە، هیچ دیاردەی چاوو بڕۆی پێوە دیارنییە ٥ (ك: مَسَحَاء ومَسْحَى)یە ٥ عارەق کەلەدەمو چاو دەسڕدرێ ٥ دەسەسڕی عارەق سڕین لەسەر دەمو چاو.

المَسِيحَةُ: لکی مێزەر ٥ یان مووی سەر کە لەشوێنی ئاسایی خۆی بێتە خوارو بەدەرمانو داڕوو شتی وا چارنەکرێ ٥ هەروا ناوە بۆ لاجانگ نێوان نەرمایی گوێو بڕۆ بەرەو سەرو تادەگاتە خوار تەپڵە سەر ٥ پارچە زیو ٥ دیرهەمی زیو ٥ کەوانی چاك ٥ (ك: مَسَائح).

المَسِيحيّ: کەسێك یا شتێك پاڵ بدرێ بۆلای حەزرەتی مەسیح.

المِمْسَحُ: زەوی دەشتو پان کە بەردی وردی تێدابنو گیاو گژی لێ نەڕوێ.

المِمْسَحَةُ: پەڕۆیەکە تەختە ڕشەەو مێزو کاشیو شتی وای پێ دەسڕدرێ.

المَمْسوحُ: مرۆڤێك چاوو بڕۆی نەبن، دیارنەبن ٥ دەشگوترێ: (رجل ممسوح الأليتين): پیاوێکە سمتی گەورە نەبنو بەئێسقانەوە نووسابن ٥ گۆشتیان پێوە نەبێ.

مَسَخَهُ مَسْخاً: شێوەی گۆڕی ٥ دەشگوترێ: (مَسَخَهُ اللهُ قرداً): خودا کردی بە مەیمون ٥ (فهو مِسْخٌ).

مَسَخَ كذا: خودا تامی شتەکەی نەهێشت.

مَسَخَ الطعامُ ونحوه مساخَةً: خواردنەکە شیرینایی نەما، یان هەرتامی نەبوو ٥ دەشگوترێ: (مَسُخت الفاكهة ومَسُخَ اللحمُ).

أمْسَخَ الوَرَمُ: هاوساوییەکە نەما پوکایەوە.

إمْتَسَخَ السَّيْفَ: شمشێرەکەی راکێشا.

إمَّسَخَت العَضُدُ: قۆڵەکە گۆشتی پێوەنەما گۆشتی کەم بوو.

المَسيخُ: لاوازو ئەحمەق ٥ روخسار شێواوو نەکڵەوەتو ناشیرن ٥ دەگوترێ: (رجل مَسِيخٌ): پیاوی ناشیرینو جەستە ناقۆڵا ٥ هەروا وشەی (المَسيخُ) بەخۆراکێك دەگوترێ: بێ تامو خوێ بێ.

المَمْسُوخُ: (فرس مَمْسُوخٌ): ئەسپی کەفەڵ لەڕو بێگۆشت.

مَسَدَ في السير مَسْداً: کۆششی کرد لەڕۆیشتن دا.

مَسَدَ الحَبْلَ: حەبلەکەی باش بادا، زۆر گشتی بادا.

مَسَدَ البَقْلُ الحيوان: روەکەکە ئاژەڵەکەی کزو لاواز کرد.

مُسِدَ البَطنُ: گەدە شل و ڕێك و بێ بەرزو نزمی بوو.

المِسَارُ: قاپی هەنگوین خواردنەوە ٥ هەنگوین خواردن.

المَسَدُ: گوش و حەبلی دروستکراو لەتوێکڵی درەخت ٥ حەبلی باش بادراوو چاك ڕێسراو ٥ میحوەری ئاسن کە بەکرەکەی لەسەر هەڵدەسورێ.

المَسْدَاءُ: (ساق مَسْداء): قاچی جوان و ڕێك و پێك.

المَمْسُودُ: دەگوترێ: (رجل مَمْسُود): پیاوی دەمار گشت و جەستە توندو تۆڵ ٥ (إمْرأة ممسودة): ئافرەتی قەدو باڵا جوان و بەرزو بڵند.

مَسْرِی: مانگی دوانزەی ساڵی قیبطی.

مَسَّ الشَّیْئَ مَسّاً: دەستی لێدا دەستی پێداهێنا ٥ دەشگوترێ: (مَسِسْتُ الشَّیْئَ): دەستم لەشتەکەدا دەشگوترێ: (مِسْتُهُ، مَسْتُهُ).

مَسَّ الماءُ الجَسَدَ: ئاو گەیشتە جەستەی ٥ دەشگوترێ: (مَسَّهُ بالسَّوْط ومَسَّهُ الکِبَرُ والمرض): دەشگوترێ: (مَسَّ المرأةَ): لاقەی ئافرەتەکەی کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قَالَتْ رَبِّ أَنَّى يَكُونُ لِي وَلَدٌ وَلَمْ يَمْسَسْنِي بَشَرٌ﴾ ٥ دەشگوترێ: (مَسَّهُ العذابُ وَمَسَّهُمَ البأساء والضراءُ).

مَسَّهُ الشیطانُ: شێت بوو.

مَسَّتْ به رحِمُ فلان: خزمایەتی فلانی هەبوو.

مَسَّت الحَاجَة الی کذا: پێویستی ناچاری کرد بۆ ئەو شتە.

أمَسَّ الفَرَسُ: ئەسپەکە دەست و قاچی پەڵەی سپییان تێدابوو.

أمَسَّ فلاناً الشَّیْئَ: فلانکەسی والێکرد دەست لەشتەکە بدا.

أمَسَّ فلاناً شکویً: شکایەتی لای فلانکەس کرد.

ماسَّهُ مماسَّةً مِساساً: دەستی لێ دا ٥ بەجەستەی کەوت.

تَمَاسَّ الجرمان: دوو قەبارەکە لێکیان دا.

تماسَّ الزوجان: ژن و مێردەکە جوتبون.

مَسَاس: دەستی لێ بدە ٥ (لا مِسَاسِ): توخنی مەکەوە.

المَسُّ: شێتی ٥ چارەسەرییەکە بەداخکردنی جەستە بەکاوییە ئەنجام دەدرێ ٥ دەگوترێ: (رأیتُ له مَسّاً لي مالە): دیاردەیەکی باشم لەماڵ و سامانەکەی دا دی.

المَسُوسُ من الماء: ئەو ئاوەی دەست بیگاتی ٥ ئەوەی ئارەزوو دابمرکێنێ ٥ ئاوێك ئەسوێربێ نە شیرین ٥ دەشگوترێ: (کلأ مَسُوس):

لەورەیێکی بەسودە بۆ ئاژەڵ.

مَسِيسُ الحاجة: خاوەن پێداویستی.

مَسَطَ السَّقاءَ مَسْطاً: چی لە قاپو مەنجەڵەکەدا هەبوو لەماستو شتی وا بەپەنجەی دەری هێنا.

مَسَطَ الثوبُ: قوماشەکەی تەڕکرد دوایی رایتەکاند بۆ نەوەی چی ئاوی تێدایە لێبێتە خوار.

مَسَطَ فلاناً: بەقەمچی لەفلانکەسی دا.

المَاسِطُ: ئاوی سوێر کە گەدە ڕەوان بکا ٥ ڕۆمکێکی هاوینەیە کە حوشتر بیخوا سکی پێ دەچێو چی لەگەدەی دایە دێتەدەر.

المَسِيط: قوڕ ٥ ئاوی لێڵ لەبنکی حەوزدا دەمێنێتەوە.

المَسِيطَةُ: ئاوی لێڵ ٥ بیر کە ئاوی شیرین بێو ئاوی بیری سوێری بۆ بچێو لەکەڵکی بخا ٥ ئاوی نێوان حەوزو بیر کەجاری دەبێو بۆگەن دەکا ٥ شیوێك ئاوی کەمی پێدا بڕوا.

المُسْطَرِين: بڕوانە مادەی (سَطَرَ).

المِسْعُ: بای شەمال.

المَسْعِيُّ من الرجال: پیاوێك زۆر ڕۆینده بێو ئازابێ بۆ ڕۆیشتن.

مَسَكَ بالشيئ: شتەکەی بەدەست گرت کۆنترۆڵی کرد ٥ خۆی پێدا هەڵواسی.

مسك بالنار: چاڵی بۆ ئاگرەکە هەڵکەندو ئەمجار بەخۆڵ دایپۆشی.

مَسَكَ الثوبَ: قوماشەکەی بەمیسك بۆنخۆش کرد.

مَسَكَ السَّقاءُ مساكةً: کوپەکە، کوندەکە ئاوی زۆر گرت.

أمْسَكَ بالشيئ: بەمانا (مَسَكَ)دێ.

امْسَكَ عَنْ الطعام: لەخواردن مانی گرت.

امْسَكَ عَنْ الإنفاق: رۆدی کرد لەبەخشین دا.

أمْسَكَ الشَّيْئَ بيده: دەستی بە سەرشتەکە دا گرت.

أمْسَكَ الله الغيثَ: خودا بارانی گرتەوە نەیبارانـد.

مَسَّكَ بالشيئ: بەمانا (مَسَكَ)دێ.

مَسَّكَ فلاناً: عەرەبونی دا بەفلانکەس.

مَسَّكَ بالنار: بەئاگر داخی کرد.

إمْتَسَكَ بالشَّيْئ: بەمانا (مَسَكَ)دی.

إمْتَسَكَ فلان بالبلد: فلانکەس لەوڵاتەکەدا نیشتە جێ بوو.

تَمَاسَكَ بالشَّيْئ: بەمانا (مَسَكَ)دێ ٥ دەشگوترێ: (ما تماسَكَ ان قال كذا): خۆی پێ داگیر نەکرا ئەوەی گوت ٥ یان دەگوترێ: (غَشِيَنِي امر مُقلِقٌ فتماسكت): کارێکی ناخۆشم وەبەرهات خۆم ڕاگرتو توانیم

كۆنترۆڵی خۆم بكەم.

تَمَسَّكَ بالشَّيْئِ: بەمانا (مَسَك)دێ.

تَمَسَّكَ بالطيب: بەبۆنی خۆش خۆی بۆنخۆش كرد.

استمسك البولُ: میزەكە نەهاتەدەرو حەوق بوو.

اسْتَمْسَكَ بالشَّيْئِ: بەتوندی دەستی بەشتەكە گرت.

اسْتَمْسَكَ عَنْ الأمر: لەكارەكە وەستاو ئەنجامی نەدا.

اسْتَمْسَكَ الرجل على الراحلة: پیاوەكە خۆی لەسەر وڵاخەكە گرتو نەگلا.

الإمْساك: رژدی‌و بەخیلی ◊ دەگوترێ: (بفلان امساك): فلانكەس رژدو چروكە.

الإمساك في الصوم: وازهێنان لەخواردنو خواردنەوەو شتی تر لەبەرمبەیانەوە تا خۆر ئاوابوون ◊ گیران‌و قەبزبوون‌و وشكبوونەوەی خۆراكی خوراو لەریخۆلەدا، پێچەوانەی سكچون‌و ڕەوانی.

التَّماسُكُ: پێكەوەنووسان یەكدی گرتنی مادەكان بەیەكەوە.

التّماسك الإجتماعي: پێكەوە لكانی تاكەكانی كۆمەڵ.

المَاسِكَةُ: تویكڵێكە بەسەر دەمو چاوی منداڵەوە.

المَسَاكُ: ئەو شوێنەی ئاو بگرێتەوە ئاوی تێدا بمێنێتەوە ◊ دەشگوترێ: (مافیه مِساك): خێرو بێری لێ چاوەڕوان ناكرێ.

المَسَاكة: رژدی‌و چروكی.

المَسيكُ: بەخیل‌و رژد ◊ (سقاء مسيك): كوندەو كوپەو گۆزەیەكە زۆر ئاو دەگرێ.

المِسْك: پێست ◊ پارچەیەك پێست دەشگوترێ: (هم في مسوك الثعالب): ئەوانە ترسنۆكن.

المَسَك: چینی زەوی ◊ بازنەو خرخاڵ ◊ كەلەشاخی ئاژەڵ‌و عاج دروست كراون.

المُسْكُ: عەقڵی زۆر ◊ عاقڵمەندی تەواو ◊ هەر خواردن‌و خواردنەوەیەك جەستە رابگرێ.

المِسْك: میسك كەلەجۆرە مامزێك دەردەهێندرێ.

مِسْك البَرّ: ڕومكێكی بۆنخۆشە.

المَسْكانُ: عەرمبون ◊ (ك: مساكين).

المُسْكَةُ: هەرشتێك پشتی پێ ببەسترێ ◊ هەرشتێك ببێتە هۆكاری ڕاوەستانی جەستەو گەشەكردنی ◊ عەقڵ‌و ئاوەزو ڕای پەسەند ◊ دەگوترێ: (رجل ذو مُسْكة): پیاوێكی خاوەن عەقڵ‌و ڕای

پەسەندە ◊ هەروا وشەی (مُسْكة): بەبیرێك دەگوترێ: گلەکەی پتەو بێ پێویست بەومنەکا هەڵبچندرێ ◊ شوێنەوارو پاشماوە.

المَسَكَةُ: نازاو چاونەترس ◊ دەگوترێ: (فلان حَسَكة مَسَكة).

المُسَكَةُ: رژدو چروك ◊ کەسێك کەدەستی بەسەر شتێك دا گرت لە چنگی دەرنەیە ◊ پاڵەوانو زۆرانبازی باش.

المِسَيك: رژدو چروك ◊ دەگوترێ: (سقاء مِسَيِّكٌ): قاپێکە کوندەیەکە بەناخۆشی ئاوی لێدەردەهێندرێ.

المَسيكة: (أرض مسيكة): زەویيەکە ئاو وشك نابێتەوە تێیدا بەهۆی تووندیو پتەوی خاکەکەی.

مَسَلَ الماءَ مَسْلاً: ئاوەکە جاری بوو.

امْتَسَلَ السيفَ: شمشێرەکەی لەکالان دەرکێشا.

المَسَالَةُ: دەمو چاوی درێژ کە جوان بێ.

المَسيلُ: رێڕەوی ئاو ◊ (ك: أمْسِلة ومَسُلٌ): لقەدار خورمای تەڕ.

مَسَنَ فلان مَسْناً: فلانکەس شیعری دڵداری بێ ئەدەبی گوت ◊ دڵداریو فیشاڵی نواند.

مَسَنَ فلاناً: لەفلانکەسی دا تاکەوتە سەرزەوی.

مَسَنَ الشَّيْئَ من الشَّيْئ: شتەکەی لەشتەکە دەرهێنا.

المَيْسون: کوڕی گەنجی قۆزو قەدو باڵا جوان.

مَسا فلان مساً: فلانکەس وادەی کردنی کارێکی داو دوایی کەمتەر خەمی تێداکرد.

مَسا النّاقَة: پێچومکەی بەمردویی لەسکی حوشترەکە دەرهێنا.

امسى القوم: خەڵکەکە کەوتنە کاتی ئێوارە.

امْسَى فلاناً: بەشتێك یارمەتی فلانکەسی دا.

ماساه مُمَاساةً: گاڵتەی پێکرد.

مَسَّ فلان: فلانکەس وادەی کردنی شتێکی داو دوایی کەمتەر خەمی لێ کرد.

مَسّى فلاناً: بەفلانکەسی گوت چۆن ئێوارەت تێپەڕاند یان ئێوارە باشی لەفلانکەس کرد.

إمْتَسَى ما عند فلان: چی لای فلان بوو هەمووی برد.

الأمْسِيَةُ: ئێوارە تا کاتی نیوە شەو ◊ دەگوترێ: (أتيتُهُ أمْسية امس).

المَسَاءُ: ئێوارە پێچەوانەی بەیانی ◊ بریتییە لەماوەی پاش نیوەڕۆ تا نیوە شەو ◊ ناوەڕاستی ڕێگا ◊

دەگوترێ: (رکب فلان مَسَاء الطریق): فلانکەس بەناوەڕاستی ڕێگادا ڕۆیی.

مَسَى فلان مَسْياً: فلانکەس ڕەوشتی ناشیرین بوو ◊ وای لێهاتووە گوێ لەئامۆژگاریی ناگرێ‌و بەقسەی کەس ناکا.

مَسى الشَّيْءَ: بەدەستی شتەکەی مەسح کرد دەستی بەشتەکەدا هێنا ◊ دەگوترێ: (مَسَى الضرعَ): دەستی بەگوانەکەدا هێنا بۆنەوەی شیری لێبێتە دەر.

مَسَى السَّيْرَ: بەهێدی ڕۆیی.

مَسَى الخَرُّ الماشية: گەرما ئازەڵەکانی کزو لاواز کرد.

مَسَى السيفُ: شمشێرەکەی لەکالان دەرکێشا.؟

إمْتَسَى: تینووی بوو.

تماسى الشَّيْءُ: شتەکە پچڕا، کەرتو لەت بوو.

تَمَسَّى: بەمانا (تماسى)دێ.

التَّماسِيَ: بەڵاو کارەسات.

الماسى: کەسێک گوی لەئامۆژگاری کەس نەگرێ.

مَشَجَ الشَّيْءُ مَشْجاً: شتەکەی تێکەڵ کرد ◊ دەگوترێ: (مَشَجَ بينهما): شتەکانی تێکەڵاو کردن.

المَشِجُ والمَشِيجُ: هەردو شتێک تێکەڵاو بکرێن (دوو ڕەنگ تێکەڵاو بەبن) ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّا خَلَقْنَا الْإِنسَانَ مِن نُّطْفَةٍ أَمْشَاجٍ﴾.

الأمشاج: ئەو چڵکو پیسییەی لەسەر ناوک کۆدەبێتەوە ◊ لەبواری ژیانداری دا وشەی (الأمشاج): ناوەبۆ خانەی تۆماوی پیاوو خانەی هێلکۆکەی مێینە پێش بەیەک گەیشتنیان‌و پێکەوە نوسان‌و تێکەڵاو بونیان.

أمْشَحَت السماءُ: ناسمان ساو بوو، هەوری پێومنەما.

أمْشَحَتْ السَّنَةُ: ساڵەکە وشکەساڵی بوو، گرانی بوو.

مَشَرَ الشَّيْءَ مَشْراً: شتەکەی دەرخست.

مَشَرَ فلاناً: دای بەفلان، پێی بەخشی.

مَشِرَ فلان: فلانکەس خراپو بەدڕەوشت بوو.

مَشَرَ الشَّجَرُ: درەختەکە چڕوی کرد پۆخی کرد.

أمْشَرَ فلان: فلانکەس بازی پانی هاویشتن هەنگاوی پانی هەڵێنان ◊ فلانکەس فش بوو، هەڵاوسا.

أمْشَرَ الشجرُ: بەمانا (مَشِرَ)دێ.

أمْشَرَت الأرضَ: زەویەکە ڕومکی لێ ڕوا، ڕومکی ڕواند.

مَشَّرَ الشَجَرُ: بەمانا (مَشِرَ)دێ.

مَشَّرَ فلاناً: بەخششی دابەفلاّن، شتی پێدا.

مَشَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی دابەشکرد، بلاّوی کردەوە.

إمْتَشَرَ الراعي بِمِحَجَنِهِ من ورق الشجر: شوانەکە بەگۆچانەکەی گەلاّی بۆ ئاژەلّەکانی داهێنا، لێی نزیک کردنەوە.

تَمَشَّرَ فلان: فلاّنکەس بێ ئاتاج بوو ٥ یان دیاردەی دەوڵەمەندی لەسەر دیار کەوت.

تَمَشَّرَ لأهله: کاسبی بۆ خاوو خێزانی کرد ٥ پۆشاکی بۆ خێزانی کڕی.

تَمَشَّرَ الشَجَرُ: درەختەکە پۆخی کرد چرۆی کرد.

تَمَشَّرَ الشَجَرُ: درەختەکە سەوز بوو.

تَمَشَّرَ القومُ: خەڵکەکە دوای روتو رەجاڵی پۆشاکیان پۆشی.

الأمْشَرُ: گورجو گۆڵ ٥ چوستو چالاك.

المَاشِرَةُ: (أرض ماشرة): زەویەکە بەباران تێراو بووە.

المِشْرُ من الرجال: پیاوی سورە فلەو زۆر سوور.

المَشَرُ: جنیوو قسەی ناخۆش ٥ دەگوترێ: (أذهبه مشراً): جوێنی پێدا.

المَشْرَةُ: سەرەتای دەرکەوتنی ڕووەك ٥ لەزاراوەی ڕوەکناسی دا هەرجەستەیەکی ڕوەکی کەمیحوەری مەرکەزی نەبێ ٥ هەروا ناوە بۆ ئەوگەلاّو شتەی شوان بەگۆچانەکەی بۆ ئاژەلّەکانی دایدێنێ ٥ هەروا ناوە بۆ ڕوەکی کورتە بالاّ ٥ پۆشاکی نافرەت ٥ دەشگوترێ: (إمرأة مشرة الأعضاء): نافرەتی تەڕو تازە ٥ دەشگوترێ: (عَلَيْهِ مشرة الغِنى): دیاردەی دەوڵەمەندیو لافی نازونیعمەتی پێوە دیارە.

المَشَرَةُ: (مشرة الأرض): یەکەم ڕووەك کەلەزەوی سەردەردێنێ.

مَشَّ العَظْمَ مشّاً: دوای هێنانو بردنی ئێسقانەکە لەدەمی دا نەمجار هەڵی ملیست.

مَشَّ فلاناً: دژایەتی فلاّنکەسی کرد ٥ (مَشَّ یده): دەستی خۆی بەپەڕۆی زبر سڕی بۆئەوەی چەوری پێوە نەمێنێ.

مَشَّ الناقَةَ: حوشترەکەی دۆشی.

مَشَّ مال فلان: وردە وردە مالّی فلاّنکەسی ومرگرت.

مَشَّ الشَّيْئَ في الماء: شتەکەی لەناو هەڵکێشا بۆئەوەی بتوێتەوە.

مَشِشْتِ الدابَةَ مشّاً: ولاّخەکە

لەزمنگی دا خرابیەك پەیدا بوو بەئەندازەی ئێسقان رەق نییە.

أمَشَّ العَظمُ: ئێسقانەكە شتی وای تێدا بوو هەڵمليسرێ.

مَشْشَ العَظمَ: مۆخی ئێسقانەكەی دەرهێنا.

إمْتَشَّ فلان: فلانكەس خۆی پاك كردەوە.

إمْتَشَّ العظمَ: چەوریو مۆخی ناو ئێسقانەكەی هەڵمژی.

إمْتَشَّ مافي الضرع: چی لەگوانەكەدا هەبوو هەمووی دۆشی.

إمْتَشَّ من مال فلان: لەمالی فلانكەس شتی دەستكەوت.

إمْتَشَّ الثوب: كراسەكەی داكەند.

إمْتَشَّ المرأة حُلِيَّتها: نافرەتەكە ملەوانكەكەی لەملی خۆی داكەند.

المَشاشُ: زەوی نەرمان ◊ بنەماو كانگە ◊ نەفس ◊ سروشت ◊ دەگوترێ: (فلان طيب المشاش): فلانكەس نەفسی بەرزە، رۆح سوكە، قسە خۆشە ◊ ئێسقانی بێ مۆخ ◊ خزمەتكار لەسەفەرو لەمالەوە ◊ لەبواری ژیانداری دا بریتییە لە ئێسقانی ئیسفنجی.

المُشاشَةُ: سەری ئێسقانی نەرم كەدەگونجێ بكرۆژرێ ◊ ئێسقانی شان كە بەرز بۆتەوە ◊ زەوی پتەوو رەق كە بیری لێ هەڵدەكەندرێو ئاوی دەوران دەوری تێدا كۆدەبێتەوە ◊ رێگایەك بەبەردی بچوكو گڵ رەصیف بكرێ واتە بەتێكەڵە راستەو پاستە بكرێ.

المَشَشَ: سپیاییەكە لەچاوی حوشتردا دەردەكەوێ ◊ شتێكە لەزمندی وڵاخ بەرز دەبێتەوە وەكوو ئێسقان رەق نابێ.

المِشُّ: پەنیری ناو جەرەو پێستە كەهەڵدەگیرێو دەكرێتە پێخۆری زستان

المشوشُ: دەستە سرو شتی وا كەدەستو مەچەكی پێ وشك دەكرێتەوە.

مَشَطَ الشَعْرَ مَشْطاً: قژمكەی بەشانە كرد ◊ دەگوترێ: (مَشِطَت الماشطَةُ المرأة): نافرەتە جوانكارەكە قژی نافرەتەكەی بەشانە كرد.

مَشَطَ الشَّيْئَ: شتەكەی تێكەڵاو كرد ◊ دەگوترێ: (مَشَطَ بين الماء واللبن): ماستو ناو یان شیرو ناوی تێكەڵ كرد.

مَشَطَ الأرض: زەویەكەی بەنامێری مالماڵ تەخت كرد بۆنەوەی دانەوێڵە چاندراوەكە ژێر خۆڵ بكەوێ.

مَشَطَ الدابَّة: وڵاخەكەی بەنامێری وەكوو شانە داخ كرد.

مَشِطَتْ يد فلان مَشْطاً: دەستی فلانکەس زبر بوو بەهۆی نیش پێکردن یان چقڵو چاڵی تێڕاچوو.

مَشِطَتْ الناقة: حوشترمکە بەملاو بەولای دوگەکەی دا بەزی تیلمانج تیلمانج دروست بووە.

إمْتَشَطَت المرأة: ئافرەتەکە قژی شانەکرد.

الماشِطَةُ: پیشەی جوانکاریو ئارایشتکاریی.

المُشَاطَةُ: ئەو توکو قژانەی لەکاتی شانە کردن دا هەڵدەوەرن.

المشّاطَةُ: ئافرەتی ئارایشتکارو جوانکارو رازێنەرەوە.

المِشْطُ: شانە ◊ نامێری قژداهێنان ◊ (ك: أمشاط ومشاط).

المُشْط: بەمانا (المِشْطُ)دێ ◊ نامێری تەنین نامێرێکە بۆ تەنینو چنینو تەونکردن بەکاردێ ◊ دەگوترێ: (ضَرَبَ النّاسِجُ بُمُشْطه): تەونکەرەکە یان جۆلاکە بەشانە لەبەرەو قوماشەکەی دا ◊ هەروا ناوە بۆ نامێری داخکردنی حوشتر کەلەسەر شێوەی شانەیەو داندانە ◊ بەشێک لەقاچ کەدەکەوێتە نێوان بەرەپێو قامکەکانی ◊ دەگوترێ: (إنكَسَرَ مُشطَ قدمه): یان دەگوترێ: (قاموا على أمشاط ارجلهم) هەروا وشەی (المُشْطُ) ناوە بۆ ئێسقانی شەپیلکی شان ◊ یان ئەوگۆشتەی دایپۆشیوەو بەشەپیلکە کەدا پان بۆتەوە ◊ نامێری مالّمالّ کەدوای تۆچاندن بەولاخ بەسەر زەوییەکە رادەکێشرێ بۆنەوەی دانەوێلّەکە ژێرخاک ببێو گلّ دایپۆشێ ◊ هەروا ناوە بۆ جۆرە ماسییەك لەروبار دا دەژی.

المَشْطَةُ: شێوەی قژی بەشانەکراو ◊ دەگوترێ: (فلان حسن المَشْطَة): فلانکەس سەری جوان داهێنراوەو قژی رێك و پێکن.

المَشيطُ: سەری بەشانەکراو، قژی داهێنراوو رێك خراو.

المُشَطُ: شانە ◊ (ك: مماشِط).

المَشوط: (رجل مشوط): پیاوی قەدو بالّا جوانو رێك و پێك ◊ (بعير مشوط): حوشترێ داخراو بەداخێك کەلەشێوەی شانەدایە.

مَشِطَ الرجلُ مَشْطاً: پیاوەکە دیوی ناوەوەی رانەکانی لێك دەخشێن لەکاتی رۆیشتن دا.

مَشِطَت الدابّةُ: ولاخەکە دەمارەکانی لەناو گۆشتەکەی دا دەرکەوت.

المَشَطُ: ئەو چقڵو چاڵەی لەدەست

رادەچێ ◊ پوازێکە کلکە پاچی پێ قاییم دەکرێ.

المِشْظَةُ: چەقڵ، درك.

المَشِظَةُ: (قناة مَشِظَةٌ): چەکێکە ناسنەکەی ڕەق‌و زبرە.

مَشَعَ فلان مَشْعاً ومشوعاً: کاسبی کردو ماڵ‌و سامانی پەیداکرد.

مَشَعَ مَشْعاً: بەشێوە ڕۆیشتنێکی نەرم ڕۆیی ◊ دزی کرد.

مَشَعَ الثِّثاءُ ونحوه: خەیارمکەی کرۆشت‌و دەنگی خرمەی لێهات.

مَشَعَ القِصْعَةَ: چی لەلەگەنەکەدا بوو هەمووی خوارد.

مَشَعَ فلاناً بالحبل ونحوه: بەحەبڵ‌و شتی وا لەفلانکەسی دا.

مَشَعَ القُطنَ ونحوه: لۆکەکەی بەدەست شی کردەوە.

إمْتَشَعَ الرجلُ: پیاوەکە پیسایی‌و چڵکی لەخۆی دوورخستەوە.

إمْتَشَعَ مافي الضرع: چی لە گوانەکەدا هەبوو هەمووی دۆشی.

إمْتَشَعَ مافي يد فلان: چی لەدەستی فلان داهەبوو وەری گرت.

إمْتَشَعَ ثوب صاحبه: کراسی هاوەڵەکەی دزی.

إمْتَشَعَ السيف من غمده: بەپەلە شمشێری لەکالان دەرکێشا.

تَمَشَّعَ الرجلُ: بەمانا (امْتَشَعَ)دێ.

المِشْعَةُ: پارچە لۆکەی شیکراوە.

المَشُوعُ: (رجل مشوع) پیاوێکی کاسب‌و ئیشکەرە ◊ (ذِئب مشوع): گورگی زێنە خرۆو دزەکەر.

المَشِيعَةُ: بەمانا (المِشْعَةُ)دێ.

مَشَغَ فلان مَشْغاً: بەهێدی‌و لەسەرە خۆ شتی خوارد.

مَشَغَ فلاناً سَوْطاً: قامچی لەفلانکەس دا.

مَشَغَ عِرضَ فلان: ناموسی فلانکەسی لەکەدار کرد.

المِشْغُ: قوڕە سور کە سواغی دیواری پێ دەکرێ.

مَشَقَ في الكتابة مَشْقاً: لەنووسین دا پیتەکانی بەدرێژی نوسین ◊ خێرا نووسی ◊ دەشگوترێ: (مَشَقُوا رحيلهم): خێرا کار وانەکەیان تاودا بەپەلە ڕۆیشتن.

مَشَقَت الإبلُ في سيرها: حوشترەکە لەڕۆیشتن دا خێرا بوو (مَشَقَتْ في الكلأ): لەوەڕە چاکەکەی خوارد، کام لەوەڕە خۆش بوو خواردی.

مَشَقَ فلاناً: زەبری لەفلانکەس دا ◊ بەقامچی لێی دا.

مَشَقَ الأكْلَ: پەلەی کرد لەخواردنەکەی دا.

مَشَقَ الشربُ الخَشِنُ الساقَ: قوماشە

زەبرەکە شۆینکەی لەقاچ کرد بریندار کرد، وەکوو شێوە سوتاوی لێکرد.

مَشَقَ الشیئ: شتەکەی راکێشا بۆئەوە بکشێو درێژ بێ.

مَشَقَ الوَتَرَ وغیرہ: ژێیەکەی دادڕ دادڕ کرد.

مَشَقَ الکتانَ: کەتانەکەی پاک کردەوە پڵو پۆشو گڵو بەردی لێ جیاکردەوە.

مَشِقَت الجاریة مُشقاً: نافرەتەکە کزو لاواز بوو گۆشتی کەم بوو، ئەندامەکانی جەستەی باریکو بێ وەج بوون.

مَشَقَ فلان مَشقاً: فلانکەس فەیزەن بو ئەژنۆکانی یان ڕانەکانی لێک خشان ◊ (فهو مَشِقٌ وأمْشِقٌ وهي مَشقاء أیضاً).

امْشَقَهُ: بەقامچی لێی دا.

امْشَقَ الثوبَ: قوماشەکەی بەقورە سور ڕەنگ کرد.

مَاشَقَهُ مُاشَقَةً: قیرەو هەرای لەگەڵ دا کرد ◊ رایتەکاند، کێشی کرد.

اُمْتُشِقَ الشیئ من ید غیرہ: شتەکەی لەدەستی فلانکەس دەرهێناو نەیهێشت بەخۆی بزانێ ◊ لەدەستی ڕفاند.

اِمْتَشَقَ مافي الضرع: چی لەگوانەکەدا هەبوو هەمووی دۆشی ◊ (اِمْتَشَقَ مالي یده): ئەوەی لەدەستی دابوو دەریهێنا لێی دزی ◊ (اِمْتَشَقَ السیف): شمشێری لەکالان دەرکێشا.

تماشقوا الشیئ: شتەکەیان لێک کێشایەوە، هەریەکەیان بۆلای خۆی کێش کرد.

تَمَشَّقَ عن فلان ثوبُهُ: کراسەکەی لەبەر فلان دا شڕو وڕکرد.

تَمَشَّقَ الغُصْنُ: لقەدرەختەکە روت بوو گەلای پێوە نەما.

تَمَشَّقَ الصُّبْحُ او اللیلُ: بەیانی بەسەر چوو، شەوڕابوو ◊ دەشگوترێ: (تَمَشَّقَ ثوب اللیل): پۆشاکی لاچوو بەیانی دەرکەوت دونیا ڕوناك بوو.

الأمْشَقُ: پێستی شەقار شەقار بوو.

المُشاقَةُ: وردەو پڵو پۆشو شتی وا کەلەئاکامی بەشانەکردنی قژو مو یان لەبێژنگدانی کەتان هەڵدەوەرێ.

المَشَّاقُ: قەڵەمی خۆش نووس.

المَشَقُ: قوڕە سور ◊ دەشگوترێ: (في قدّه مَشْقٌ): بالای درێژو جوانو ڕێکو پێکە ◊ نمونەی خەتی جوان کە قوتابی لەبەری دەنووسێتەوە بۆئەوەی فێری نووسین بێو خەتی خۆش ببێ.

المَشْقُ: قوڕە سور ◊ پیاوی لاوازو دالگۆشت.

المِشْقَةُ: بەمانا (المَشَاقَةُ)دێ ◊ پارچە لۆکە ◊ قوماشی رزیو.

المَشْقَةُ: شوێنکەی حەبڵو شتی وا بەقاچی ولاخەوە.

المَشيقُ: پیاوی لاوازو دالگۆشت ◊ ئەسپی ورگ بچکۆلە (قەدباریك) ◊ قوماشی زۆر لەبەرکراوو رزیو.

المَشُوقُ من الرجال او الخيل: پیاوی لاواز ئەسپی ورگ بچوك ◊ هەروا وشەی (المشوق): ناوە بۆ شیشە ئاسنی درێژو باریك ◊ دەشگوترێ: (قدَ مشوق): قەدو بالای بەرزو باریك ◊ (جارية مشوقة) ◊ کچۆلەیەکی قەدو بالا جوانو رێك‌و پێکە.

مَشَلَ لهم مشولاً: گۆشتی کەم بوو ◊ دەگوترێ: (فخذ ماشلة ومشولة): رانێکی کزو دالگۆشت.

مَشَلَ السيفَ مَشْلاً: شمشێرەکەی لەکالان دەرکێشا.

مَشَّلَتِ الناقة: حوشترەکە شیری کەمی دا.

مَشَّلَ الحالبُ: شیر دۆشەکە لەشیر دۆشین دا لەسەر خۆ بوو کەمێکی شیر لەگوانەکەدا هێشتەوە.

إمْتَشَلَ السيفَ: شمشێرەکەی لەکالان دەرکێشا.

المَشَلُ: شیری کەم.

المِشْمِشُ: کشمیش؛ دەختێکە میوەکەی بەترێو بەوشك کراوەیی دەخورێ ◊ (قمر الدين)یشی لێ دروست دەکرێ.

المشيمَةُ: بڕوانە مادەی (شَيَمَ).

مَشَنَهُ بالسوط مَشْناً: بەقامچی لێی دا ◊ دەشگوترێ: (مَشَنَهُ بالسيف): بەشمشێر لێی دا پێستەکەی لێدامالی‌و زۆری گۆشت نەبڕی.

مَشَنَ الشيئَ فلاناً: شتەکە فلانکەسی رنی روشاندی.

مَشَنَ يَدَهُ: دەستی بەشتی زبر سڕینەوە.

مَشَنَ مافي ضرع الناقة: ئەو شیرەی لەگوانی حوشترەکە دا بوو هەمووی دۆشی ◊ دەشگوترێ: (إمْتَشِنْ مامَشَنَ لك): چیت دەسکەوت بیبە.

مَشَّنَت الناقة وغيرها: حوشترەکە بەناخۆشی شیری دا.

إمْتَشَنَ الشيئَ: شتەکەی دزی ◊ رفاندی، فراندی.

إمْتَشَنَ ثوبَهُ: کراسەکەی داکەند.

إمْتَشَنَ السيفَ: شمشێرەکە دەرکێشا لەکالان.

إمْتَشَنَ الناقة: چی لەگوانی حوشترەکە دا بوو دۆشی.

تماشَنا الشيئَ: شتەکە یان لێك کێشایەوە ◊ هەریەکە یان بۆلای خۆی رایکێشا.

المَشَانُ: ئافرەتی دەمە وەری جنێو فرۆش ٥ گورگی زێنە خرۆ.

المَشْنَةُ: بڕینێك فراوان بێ بەلام قوڵ نەبێ.

المَشْنَ: کتابێکە بەزمانی عیبری نووسراوە دەبارەی شەریعەتی جولەکە.

أمْشَى الدواءُ فلاناً: دەرمانەکە سکی فلانکەسی چواند، ڕەوانی کرد.

اسْتَمْشى فلان: فلانکەس دەرمانی ڕەوانی خواردەوە ٥ سکی بەخواردنی دەرمان ڕەوان بوو.

المَشَا: گێزەر، یان ڕوەکێك لەو بچێ.

المَشاءُ والمِشْوُ والمَشُوُّ: دەرمانی ڕەوانی دەرمانێك سك بچوێنێ.

مَشى مَشْياً: ڕۆیی لەشوێنێکەوە گواستیەوە بۆ شوێنێکی تر ٥ دەشگوترێ: (مَشَى بالنميمة): فیتنەیی نایەوە.

مَشى مَشاءً: ئاژەڵی زۆر بوون دەشگوترێ: (مَشَت إبلُهُ): حوشتری زۆر بوون.

مَشَت المرأةُ: ئافرەتەکە منداڵی زۆر بوون.

أمشى فلان: فلانکەس ئاژەڵی زۆر بوون.

أمْشَى الرجلَ: پیاوەکەی والێکرد بڕوا، ڕۆیاندی.

مَشَّى: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (مَشى)دێ.

مَشّي الرجلَ: پیاوەکەی ڕۆیاند.

مَاشاءُ ماشاءً: لەگەڵی ڕۆیی.

إمْتَشَى القومُ: خەڵکەکە ئاژەڵیان زۆر بوون.

تماشى القوم: خەڵکەکە هەندێکیان چونە لای هەنێکیان.

تَمَشَّى: ڕۆیشت.

المَاشِيَةُ: ئاژەڵ (حوشترو مەڕو بزنو ڕەشە ولاخ) بەزۆری بۆ مەڕو بزن بەکاردەهێندرێ.

المُشَاءُ: پیادە پێچەوانەی سوار ٥ فیتنەگێڕ.

المُشَاءُ من الجيش: ئەو سەربازانەی پیادەڕەون.

المَشَّاءُ: زۆر ڕۆ (کەسێك زۆر بەپێ بڕوا) ٥ فیتنە.

مَصَحَ الشَيْئُ مَصْحاً ومُصُوحاً: شتەکە لاچوو، نەما، شوێنەواری نەما ٥ دەگوترێ: (مَصَحَت الدارُ ومُصِحَ الكتابُ).

مَصَحَ الثوبُ: قوماشەکە کۆن بوو ڕزی.

مَصَحَ النبات: ڕوەکەکە گوڵەکانی هەڵوەرین.

مَصَحَ الظِلُ: سێبەرەکە هەڵکشایەوە، کەمبۆوە، یان لایدا.

مَصَحَ الشَيْئُ في الأرض: بەزەوی دا ڕۆیی و چووە ناوەوە.

مَصَحَ بالشَيْئ: شتەکەی برد.

أَمْصَحَ اللهُ مابكَ: ئەوەی هەتبوو خودا بردیەوە، فەوتاندی.

المَصَاحَةُ: پێستی بێچوە ئاژەڵ بەکاوو شتی وا دەهاخندرێ لەشوێنی چۆڵ دادەنرێو دایکەکە وادەزانێ بێچوی خۆیەتی.

مَصَحَ الشَيْئَ مَصْحاً: شتەکەی داڕنی ◊ لەناو شتێکی تردەری کێشا ◊ رایتەکاند.

إمْتَصَحَ الشَيْئُ عن الشَيْئ: شتەکە لەشتەکە جیابۆوە.

إمْتَصَحَ الشَيْئ: شتەکەی بۆلای خۆی کێش کرد رایتەکاند.

إمَّصَحَ الوَلَدُ: بێچومکە، زارۆکەکە لەسکی دایکی جیابۆوە.

مَصَدَ الشَيْئَ: شتەکەی هەڵمژی.

مَصَدَ الحيوان: ئاژەڵەکەی راهێنا، ژێرباری کرد.

المَصَادُ: بانوی بەرز ◊ (ك: أمصدة) ◊ دەشگوترێ: (هو لقومه مَعْقَل ومَصَاد) ئەو بۆ خزمەکانی پەناگاو مەلجەئە.

المَصْدُ: بەمانا (المَصَادُ)دێ ◊ تەرزە.

المَصْدَةُ: تاوەبارانێک ◊ دەگوترێ: (ما أصابتنا مصدة).

مَصَرَتِ الحلوبُ مصوراً: ئاژەڵە شیردەرەکە شیری کەم بوو.

مَصَرَ الناقَةَ أو الشاةَ مَصْراً: بەسەری پەنجەکانی گوانی حوشترەکەیان مەڕەکەی دۆشی.

مَصَرَ العَطاءَ: بەخششەکەی کەم کردەوە.

مَصَرَ الفَرَسَ: ئەسپەکەی راهێناو بەتاقی کردەوە بۆ ئەوەی بزانێ ئاخۆ غاردانی چۆنە.

امْصَرَتِ الحلوبَ: بەمانا (مَصَرَتْ)دێ.

مَصَّرَ عليه عطاءَهُ: کەمکەم بەخششی پێدا.

مَصَّرَ القومُ المكانَ: خەڵکەکە شوێنەکەیان کرد بەگەورەشار ◊ دەشگوترێ: (مَصَّرَ الأمصارَ): شاری بنیاتنان.

مَصَّرَت الدولةُ الشركةَ ونحوها: دەوڵەت کۆمپانیاکانی خستنە ژێر دەستی خۆیەوەو لەچنگی بێگانە دەری هێنان.

مَصَّرَ الثوبَ: بەڕەنگی کەمێک کاڵ قوماشەکەی ڕەنگ کرد.

تَمَصَّرَ المكانُ: شوێنەکە بوو بەگەورە شار.

تَمَصَّرَ الشَيْئ: شتەکە کەم بوو.

تَمَصَّرَ القوم: خەڵکەکە بەناو شارەکان دا بڵاو بوونەوە.

تَمَصَّرَ الشخصُ: کەسەکە بوو بەهاوڵاتی میصریو ڕەگەزنامەی میصری وەرگرت.

تَمَصَّرَ الشَيْئ: شوێن شتەکە کەوت.

امْتَصَرَ النَاقَةَ أو الشَاةَ: حوشترەکەی یان مەڕەکەی بەسەری پەنجە دۆشی.

الماصِرُ: نێوان‌و لەمپەری نێوان دوشت ٥ (ناقە ماصرە): حوشترێکە بەناخۆشی شیر لەگوانەکانی دێتە دەر یان کەم شیرە.

المُصَارَةُ: شوێنێک ئەسپی تێدا کۆبکرێتەوە.

المِصْرُ: ناوان‌و پەردەی نێوان دوشت ٥ سنوری نێوان دوو زەوی ٥ (ك: مصور) ٥ دەگوترێ: (اشترى الدارَ بمصورها) خانوەکەی کڕیوە بەو زوویانەی بەدەوریەوەن ٥ هەروا وشەی (مصر) بەمانا زەرف‌و گوێنی‌و حاجەت دێ ٥ گەورەشار کە باڵەخانەو دوکان‌و بازاڕی تێدا بنیات بنرێن‌و پەرستگاو مزگەوت‌و خوێندنگاو زانکۆی خەستەخانەو شتی وای تێدا بنیات بنرێن ٥ مادەیەکی سورباوە شتی پێ ڕەنگ دەکرێ.

المَصُورُ مِن الإبل أو الشاة: بەمانا (الماصِرُ)دێ.

المَصيرُ: ریخۆلە ٥ (ك: مصران ومصارين).

المُمَصَّرُ: (ثوب مُمَصَّرٌ): قوماشێکە بەڕەنگی سوری تەنک بۆیەکراو.

المُمَصَّرَةُ: سەرمتەشی.

مَصَّ القَصَبَ ونحوه مصّاً: بەهێدی‌و کەم کەم بەقەفەژاژەکە شلەمەنییەکەی هەڵمژی ٥ (مَصَّ من الدنيا): کەمێکی لەکاڵای دونیا بەرکەوت.

أمَصَّهُ الشَيْئَ: وای لێکرد شتەکە بمژێ ٥ شتەکەی پێ مژت.

أمَصَّ فلاناً: بەفلانکەسی گوت شوانە وێڵە، خوێڕی، گاوان.

امْتَصَّ الشَيْئَ: بەهێواشی‌و لەسەرەخۆ شتەکەی هەڵمژی.

تَمَصَّصَ الشَيْئَ: بەمانا (امْتَصَّهُ)دێ.

المَاصَّةُ: نەخۆشییەکە توشی منااڵ دەبێ ٥ نامێرێکە ناوی پێ هەڵدەمژرێ.

المُصَاصُ: ئەوەی لەشت هەڵدەمژرێ ٥ پوختەی شت ٥ هەڵبژاردە ٥ دەگوترێ: (فلان مَصَاصُ قومه): فلانکەس هەڵبژاردەی نەتەوەکەیەتی ٥ (رجل مَصَاصٌ): پیاوێکە جەستەو سەرو شکڵی تەواوە بەاڵم ئازانیە.

المُصَاصَةُ: نەوەی دەمژرێ لەهەرشتێک بێ ٥ دەگوترێ: (طابت مَصَاصَةُ في فمي): هەڵمژینی لەدەممدا بەلەزمت بوو ٥ (مُصَاصَة الشَيْئ): پوختەی

شت ٥ دەگوترێ: (فلان مصاصة قومه): فلانکەس هەڵبژاردەی نەتەوەکەیەتی ٥ پاشماوەی شتی هەڵمژراو.

المَصَانُ: نەو شوانە وێڵەی شیرو شتی وا بەدەم بێچوەناژەڵ دادەکا ٥ ئەگەر جوێن بەپیاوێک بدرێ شێوەیەک لەجنێو ئەوەیە پێی دەگوترێ: (یا مصان): شوانە وێڵە ٥ هەروا ناوە بۆ کەڵەشاخگر.

المُصَّانُ: قەصەبی شەکر کەلە گوشراوەکەی شەکر بەرهەم دەهێندرێ.

مصیص الثری: گڵی شێدار، لمبی تەڕ.

المَصُوصُ: (وظیف مصوص): زەندە وڵاغێکە باریکە.

المَصُوصَةُ: ئافرەتی کزو کۆڵەوار بەهۆی نەخۆشی.

مَصْطَکَ الدواء: مەستەکی کردە ناو دەرمانەکە.

المُصْطکا والمُصطکاءُ: دەختێکە لەپێڕی دار قەزوانە دەختێکە دەڕوێندرێ لەکێو لەدەم کەنارە ئاومکانی وڵاتی شامو هەندێ کێوی نزم بنێشتێکی تایبەتی لێ بەرهەم دەهێندرێ.

مَصَعَ الشَیْئَ مَصْعاً: شتەکە، ڕوێی پشتی هەڵکرد ٥ (فهو ماصِعٌ): دەگوترێ: (مصع البردُ): سەرما ڕوێی نەما ٥ (مَصَعَ ماء الحوض): ئاوی حەوزەکە وشک بوو یان کەم بوو (مَصَعَ فؤاده): لەترسا دڵی نەما.

مَصَعَ في الأرض: بەناوی زەوی دا ڕۆیی.

مَصَعَ بالشَّیْئ: شتەکەی فڕێ دا.

مَصَّت الدابّة بذنبها: وڵاخەکە (ئەسپەکە) کلکی ڕاوەشاند بەبێ ئەوەی بڕواو باز بدا.

مَصَّ البرقُ: بروسکەکە چەخماخەی دا.

مَصَّ فلاناً: بەشمشێر لەفلانکەسی دا ٥ یان بەقامچی لێی دا.

مَصَّت الفتنةُ القومَ: فیتنەو ئاشوب خەڵکەکەی قاڵ کرد.

مَصَّ الحوضَ بماء قلیل: بەئاوێکی کەم حەوزەکەی تەڕکرد.

أمْصَعَ العَوْسَجُ: دەختی عەوسەج بەرەکەی دەرکەوت.

أمْصَعَ القومُ: خەڵکەکە شیری حوشترەکانیان خەسار بوو.

أمْصَعَ لفلان بحقه: دانی بەمافی فلان دانا.

أمْصَعَت المرأةُ ولدها: ئافرەتەکە کەمکەم شیری دا بەمندالەکەی.

ماصَعَ قِرنَهُ: شەڕە شمشێری لەگەڵ بەرامبەرەکەی دا کرد.

مَصَّعَ العودَ او الغُصْنَ: توێکڵەکەی بەلقەدارەکەوە هێشتەوە بۆئەوەی لەسەری وشك بێتەوە ٥ پێوەی وشك بێتەوە.

انْمَصَعَ الحمارُ: گوێدرێژەکە گوێی قوت کردن بۆئەوەی گوێی لەدەنگەکە بێ.

تماصَعوا في الحرب: لەشەڕدا یەکتریان کوشتو بڕکرد.

المَاصِعُ: ئاوی سوێر ٥ ئاوی کەمی لێڵ.

المَصِعُ: منداڵ کە یاری بەئامێری میخراق بکا ٥ (رجل مَصِعٌ): پیاوێکە ئازاو بەهێزو توانا بۆ شەڕ.

المُصْعَةُ: بەری درەختی عەوسەج.

المَصُّوعُ: پیاوی ترسنۆك کەلەترسان دڵی بلەرزێ.

مَصَلَ الشَّيْئَ مصلاً ومصولاً: شتەکە دڵۆپ دڵۆپ داچۆڕا.

مَصَلَ الجُرْحُ: برینەکە کەمێك کیمو زوخاوی لێهاتە خوار.

مَصَلَ اللبنُ: ماستەکەی کردە قاپی کونکون یان ناو تورەکەو شتی وا بۆئەوەی ئاوەکەی لێبچۆڕێتەوە.

مَصَلَ مَالَهُ: ماڵو سامانەکەی فەوتاند ٥ لەشتی پڕو پوچ دا خەرجی کرد.

أمْصَلَتْ المرأةُ: ئافرەتەکە منداڵەکەی بەگۆشتپارەیی لەبارچو.

أمْصَلَ الراعي الغَنَمَ: شوانەکە شیری مەڕو بزنەکانی دۆشی.

أمْصَلَ مالَهُ: ماڵو سامانەکەی لەشتی پڕو پوچ دا خەرج کرد.

الماصِلُ: (لبن ماصِلٌ): شیری کەم ٥ دەگوترێ: (اعطى عطاءً ماصلاً): بەخششی کەمی پێدا.

المُصَالة: ئەوەی لەکەشکی کوڵاوی گوشراو دەچۆڕێتەوە ٥ ئەو دڵۆپە ئاوانەی لەکوپەو گۆزە دەتکێ.

المَصْلُ: (مَصْلُ الدم): زەرداوێکە لەخوێن جیادەبێتەوە لەکاتی خەستبوونەوەی دا.

المِمْصَلُ: کەسێك ماڵو سامانی خۆی لەشتی بێهودە دا خەرج بکا.

مَصْمَصَ فاه: ئاوی لەدەمی وەردا یان بەسەری زوبانی ناو دەمی خۆی پاك کردەوە.

مَصْمَصَ الإناءَ: ئاوی کردە ناو قاپەکەو رایوەشاند بۆئەوەی پاکی بکاتەوە.

المُصَامِصُ: پاڵفتەو هەڵبژێراوی هەرشتێك ٥ دەگوترێ: (انه لمصامِصٌ في قومه): ئەو لەناو نەتەوەکەی دا هەڵبژێردەیە، وەجاخزادەیە ٥ (فرس مُصَامِصٌ): ئەسپێکی تێکسمڕاو دەستو مەچەك ئەستورە ٥ وڵاخە

بەرزەیەکی ڕەختەو دامەزراوە.

مَضَحَت الدوابُ مَضْحاً: ولاخەکان بلاو بوونەوە.

مَضَحَت الشمسُ: خۆر تیشکی بلاو بووە بەسەر زەوی دا.

مَضَحَت المزادةُ: کوندەکە، مەشکەکە ئاوی لێ چوو.

مَضَخَ عنه: داکۆکی لێکرد ◊ (مَضَخَ عِرض فلان): تانەی لەناموسی فلان دا.

مَضَرَ النبيذ أو اللبنُ مَضْراً ومُضُوراً: سرکەکە یان ماستەکە ترش بوو مزر بوو کەفی هەڵدا.

مَضَّرَهُ: پاڵ هۆزی موضەری دا بەیەکێك لەو هۆزەی لەقەڵەم دا ◊ دەشگوترێ: (مَضَّرَ اللهُ لك الشاءَ): خودا وەصفو ئەنای بۆ تۆ دەستە بەرکرد.

تَمَضَّرَ: خۆی کرد بەیەکێك لەهۆزی موضەر، یان دەمارگیری و تەعەصوبی بۆیان هەبوو ◊ یان خۆی وەك ئەوان نیشان داو هەڵسو کەوتی ئەوانی ڕەچاوکرد.

تَمَضَّرَت الماشية: ئاژەڵەکان قەڵەوبوون.

المُضارَةُ من اللبن: ئەو ئاوە شینەی لەشیر دەڕوا لەکاتی ترشبوونی دا.

المَضِرُ: ترش ◊ دەشگوترێ: (ذهَبَ دمه خِضراً مَضِراً): بەگەنجی خۆینی بەفیڕۆ چوو.

المَضِيئةُ: جۆرە خواردنێکە گۆشت لەناو دۆ دا یان لەناو شیردا دەکوڵێنندرێ تاشیرەکە خەست دەبێتەوەو گۆشتەکەش دەکوڵێ.

مَضَّهُ مَضّاً ومضيضاً: ئازاری دا ◊ دەگوترێ: (مَضَّهُ الجرحُ).

مَضَّ الحملُ فَمَهُ: سرکەکە ئازاری بەناو دەمی گەیاند.

مَضَّ الشَّيْئُ فلاناً: شتەکە ئازاری دڵی فلانکەسی دا ◊ دەشگوترێ: (مَضَّهُ الهمُّ والحزن والقول).

مَضَّ فلان مَضّاً ومضاضة ومضيضاً: بەهۆی ئازاری بەڵاو موصیبەتەکە زۆر ناڕەحەت بوو.

مَضَّ له: ئازاری پێگەیی.

أمَضَّهُ الشَّيْئُ: بەمانا (مَضَّهُ) دێ ◊ دەگوترێ: (أمَضَّهُ جلده فَدَلَكَهُ) پێستی خوراو خوراندی.

ماضَّهُ مِضاضاً: پێکێشی لێکرد، زۆری لەگەڵ گوت.

مَضَّضَ فلان: فلانکەس شتی پوختەو پاڵفتەکراوی خواردەوە.

تَمَاضَّ القومُ: خەڵکەکە کێشەیان تێکەوت.

المُضاضُ: پاڵفتە، هەڵبژاردەو ڕەسەن ◊ دەگوترێ: (فلان من مُضاض قومه):

فلانكەس لەوەجاخزادەكانی نەتەوەكەیەتی ٥ ئاوێك زۆر سوێر بێ ٥ ئازارێكە توشی چاوی مرۆڤ دەبێو حەجمینی لێهەڵدەگرێ.

المَضُّ: ئازاری زۆر تیژ خەفەتو بەڵای زۆر بەئازار.

مِضٌّ (مِضٌّ): وشەیەكە ماناى ئازاری نەبوون دەگەیەنێ بەڵام هیوا بڕاوبشی ناكا.

المَضَضُ: دۆی ترش، شیری ترشاو ٥ ئازارو ئێش ٥ دەگوترێ: (فعلت هذا علی مضض): ئەوەم كرد بەپێناخۆشبونەوە.

المَضَّةُ: (ألبان مَضَّة): شیری ترشاو دۆی ترشاو ٥ (إمرأة مَضَّة): ئافرەتێكە خۆ بۆ ناخۆشی راناگرێ ٥ كەم چكڵدانەیە، زوو تورەدەبێ.

مَضَغَ الطعامَ وغیرَه مَضْغاً: بەددانی خواردنو شتەكەی جوی ٥ دەگوترێ: (یَمْضَغُ الشیحَ والقیصومُ): گیاو گژ دەجوێ لەهیچ ناپرینگێتەوە ٥ دەشگوترێ: (هو یمضغ لحمَ أخیه): غەیبەتی براكەی دەكا.

أمْضَغَ التَمْرُ: خورماكە كاتی ئەوەی هاتووە بجوێ.

أمْضَغَ اللحمُ: گۆشتەكە كوڵاوە برژاوە بەكەڵكی ئەوە دێ بخوێ.

أمْضَغَ فلاناً الشَّیْئَ: شتەكەی بۆ فلانكەس جو.

أمْضَغَهُ في القتال: باش لەگەڵی جەنگا، شەڕی باشی لەگەڵ كرد ٥ دەگوترێ: (ماضَغَهُ القتال والخصومة): دڕێژەی دا بەشەڕو كێشە لەگەڵی دا.

مَضَّغَهُ الشَّیْئَ: بەمانا (أمْضَغَهُ)دێ.

الماضِغُ: لای خواروی شەویلە، شوێنی لێڕوانی كاكیلەو خرێ.

الماضِغَةُ: بەمانا (المَاضِغُ)دێ ٥ (ك: مواضِغُ).

المَواضِغُ: ددانی كاكیلەو خرێ.

المَضَاغُ: هەرشتێك بجوێ ٥ دەگوترێ: (ماذقت مَضاغاً): هەرچی بجوێ نەم چەشتووە ٥ هەروا بەمانا خودی جوینیش دێ ٥ دەشگوترێ: (لقمة لینة المضاغ): پاروێكە بەخۆشی دەجوێ ددانی پێویست نییە.

المُضاغَةُ: ئەوەی بجوێ ٥ پاشماوەی پاروی جوراو لەناو دەم دا.

المُضَّاغَةُ: گێڵو نەحمەق.

المَضِغُ: خواردنێك پێگەیشتبێ، كانی جوینی هاتبێ ٥ دەگوترێ: (كَلأٌ مَضِغٌ): لەوەڕێكە ئاژەڵ دەیخوا.

المُضْغَةُ: پارچەیەك لەگۆشتو شتی وا لەدەم دا جێگای بێتەوەو بجوێ ٥

هەروا ناوە بۆ برینێك پارەو بارتەقای خوێنی بۆ دیاری نەکرابێ.

المضيغة: بنکی کاکیلەو خرێ پوك کەددانی خرێی لەسەر ڕوابێ ◊ هەرگۆشتێك لەسەر ئێسقان بێ ◊ لاشەویلە ◊ ماسولکە.

مَضْمَضَ النعاسُ في عينه: وەنەوز چووە ناو چاوی.

مَضْمَضَ فلاناً: فلانکەس بۆماوەیەکی درێژ نووست ◊ دەگوترێ: (ما مَضْمَضَتْ عيني بنوم): چاوم نەچووە خەو ◊ نەنوستم.

مَضْمَضَ الماءُ في فمه: ئاوی لەدەم وەردا.

مَضْمَضَ الإناءَ: قاپەکەی شت.

تَمَضْمَضَ بالماء في فيه: ئاوی لەدەم وەردا.

تَمَضْمَضَ النعاسُ في عينه: وەنەوز چووە چاوی خەونوچکەی کرد.

تَمَضْمَضَ الكلبُ في أثره: سەگەکە بەشوێنی دا وەڕی.

المِضْمَاضُ: پیاوی گورج و گۆڵ و قوچاخ ◊ نووستن ◊ چوزانەوە، سوتانەوە.

مَضَى الشَّيْءُ مُضِيّاً: ڕۆیشت.

مَضَى على الأمر وفيه: کارەکەی نەنجام دا.

مَضَى فلان سبيله وبسبيله: فلانکەس مرد.

مَضَى فلان السيفُ مَضاءً: شمشێرەکە تیژ بووە، خێرا پڕبوو ◊ دەگوترێ: (هو أمضى من السيف): لە شمشێر برندە تر بوو.

مَضَى على البيع: کڕین و فرۆشتنەکەی ئەنجام دا.

أمْضى الحكم والأمْرَ: حوکم بڕیارەکەی جێ بەجێ کرد.

أمْضى البيعُ: فرۆشتنەکەی ڕۆیاندو رازی بوو.

مَضَّى الأمْرَ: ئیشەکەی ڕۆیاند.

تَمَضَّى الرجلُ: پیاوەکە چووە پێش.

تَمَضَّى الأمْرُ: کارەکە جێ بەجێ بوو.

الماضي: زەمانی ڕابردوو ◊ شمشێری برندە ◊ (ك: مواطن).

المَضَاءُ: پێشکەوتن ◊ بەرەو پێشەوە چون ◊ دەگوترێ: (مَضَى على مضوائه).

مَطَحَهُ مَطْحاً: بەدەست لێی دا.

امْتَطَحَ الوادي: ئاوی شیوەکە بەرز بۆوە، ئاوەکەی زۆر بوو.

تَمَطَّحَ الوادي: بەمانا (إمْتَطَحَ)دێ.

مَطَخَ فلان مَطْخاً: فلانکەس زۆری خوارد.

مَطَخَ الشَّيْءُ: شتەکەی لستەوە ◊ دەگوترێ: (مَطَخَ العَسَلَ): هەنگوینەکەی لستەوە.

مَطَخَ الرجلُ بيده: بەدەستی لەپیاوەکەی دا.

مَطَخَ عَرضَهُ: حەیاو ناموسی لەکەدار کرد.

مَطَخَ بالدَّلْوِ: دۆلچەکەی هەلکێشایەوە، رایتەکاند.

المَاطِخُ: ئەسپێك نەرم بڕوا.

المَطَّاخُ: گێل‌و ئەحمەق ◊ خۆبەزلزان ◊ دەم پیس‌و چەقەچەناو.

مَطَرَت السماءُ مَطْراً ومَطَراً: ئاسمان بارانی بارانـد ◊ دەگوترێ: (مَطَرَت السماءُ القومَ): ئاسمان بارانی لەقەومەکە بارانـد ◊ دەشگوترێ: (لا أدري من مَطَرَبه): نازانم کێ بردی ◊ (مَطَرَنی بِخَیْرٍ): خێرو بەرمکەتی بەسەردا ڕشتم.

مَطَرَ الفَرَسُ مَطْراً ومطوراً: ئەسپەکە خێرا ڕۆیی، خێرا بازی دا.

أمْطَرَت السماءُ: ئاسمان بارانی لێباری ◊ بارانی ئاسمان هاتە خوار ◊ (أمْطَر السحب أو السماءُ القومَ): هەور یان ئاسمان بارانی لەخەڵکەکە بارانـد.

أمْطَر فلان: فلانکەس کەوتە بەرباران ◊ ناوچاوانی عارەقی لێتکا.

أمْطَرَ المکانَ: شوێنەکەی وادی بارانی لێباری بوو.

تَمَاطَرَ السَّحَابُ: هەورمکە تاوێك بارانی بارانـدو تاوێك وەستایەوە.

تَماطَرَ فلان: فلانکەس ناوچاوانی عارەقی کرد.

تَمَطَّرَ الطیرُ: باڵندەکە بەگوڕچی خۆی دا هێشتە سەر زەوی.

تَمَطَّرَ به فَرَسُهُ: ئەسپەکەی چاك هەڵی گـرت ◊ بـاش فڕانـدی ◊ خـستیە بەرباران، وای لێکرد تەرزەی لێبدا ◊ خـۆی لەپاشـە بـاران پاراسـت ◊ دوعای کرد باران ببارێ ◊ دەگوترێ: (خرجوا یتمطرون اللهَ): چوونە دەری شار بۆ نوێژە بارانە.

تَمَطَّرَ الخیلُ: ئەسپەکە بەخێرایی هاتو چوو.

اسْتَمْطَرَ المکانُ او الزرعُ: شوێنەکە یان کشتوکاڵەکە پێویستی بەباران بوو.

اسْـتَمْطَرَ فـلان: فلانکـەس لـەخودا پارایەوە باران ببارێنێ ◊ دەگوترێ: (خرجوا یستمطرون اللهَ).

اسْـتَمْطَرَ للـسیاط: خـۆی ڕاگـرت بـۆ قامچی لێدان.

اسْتَمْطَرَ الثوبَ: لەباران دا قوماشـەکەی لەبەرکرد.

اسْـتَمْطَرَ فلانـاً: داوای بەخشـشی لەفلانکەس کرد.

الماطِرُ: (یوم ماطِر): ڕۆژێکی باراناوییە.

المُسْتَمْطَرُ: شوێنی بەدەرو دیارو ئاشکرا ◊ دەگوترێ: (نزل فلان بالمستمطر): فلانکـەس چـووە سـەر تەپۆلکـەو بەرزایی.

المَطار من الآبار: بیری دەم پان‌و فراوان.

المَطَارَةُ من الآبار: بەمانا (المَطَارُ)دێ.

المَطَرُ: باران.

المَطِرُ: (يوم مَطِرٌ): رۆژێکی باراناوییە.

المُطْرُ: دابو نەریت ٥ گوڵە زوڕات.

المِطْـران: مـەترانی مەسـیحییەکان ٥ پلەیەکـە لـەژوور ئوسـقوفو خـوار بەطریکەوەیە.

المَطْـرَةُ: تاوەبـاران ٥ دابو نـەریت ٥ دەگوترێ: (ان تلك من فلان مَطْـرَة): ئەوە دابو نەریتی فڵانـەو وا خـوی پێوە گرتووە.

المَطِـرَةُ: دابو نـەریت ٥ دەشـگوترێ: (إمرأة مَطِـرَة): ئافرەتێـکە هەمیشە سـیواك دەکـاو خۆپـاكو خـاوێن رادەگرێ.

المَطَرَة: کوندە ٥ ناوەڕاستی حەوز.

المَطَرِيَّـةُ: چـەتر هەرشتێـك بـاران بگێڕێتەوە.

المَطِيرُ: باراناوی ٥ دەگوترێ: (يوم مَطِيرٌ): هەروا دەگوترێ: (واد مَطِرٌ).

المِمْطَارُ: (سماء مِمْطـار): ئاسمانی بـاران بارێن بەتاوو رێژنە.

المِمْطَـرُ: قوماشێـکە ئـاو دانـادا وەکـوو باڵتوو قەمصەڵە لەکاتی باران بارین دا لەبەردەکرێ.

المِمْطَرَةُ: بەمانا (المِمْطَرُ)دێ.

المَمْطُـورُ: (رجـل ممطـور): پیاوێـکە زۆر سیواك دەکا ٥ بۆنی دەمی خۆشە.

مَـطَّ الـشَّيْئَ مَطّـاً: شتەکەی درێـژکردەوە لێکی کێشایەوە.

مَطَّ خَطَّهُ: خەتەکەی درێژ کردەوە.

مَطَّ خَطْوَهُ: هەنگاوی درێژکردنەوە.

مَـطَّ بهـم في الـسير: درێـژەی بەرۆیـشتنەکەیان دا ٥ دەشـگوترێ: (تكلَّمَ فَمَطَّ حاجبيه): قسەی کردو برۆی کردنـەوە بـرۆی لێقرینجانـدو خـۆی بـەزل زانـی ٥ (مَـطَّ أصـابِعَهُ) ٥ لـەکاتی قسەکردن دا پەنجەی راداشت.

تَمَطَّـطَ في الكـلام: قـسەکەی درێـژ کردەوە.

المَطَاطُ: شیری ترشاوی حوشتر.

المَطَّاط: مادەیەکی لاستیکییە دەکشێو لەبناغـەدا گوشـراوی درەختـی مەطاطەکە پێی دەگوترێ درەختـی (سمفونیە) یان (هاڤارییە) ٥ (شـجر المطّاط): درەختێکە لەهەرێمە خـۆر هەڵاتیـەکانو دورگـە خۆرهەڵاتییـەکانی هیندوسـتان دەڕوێ.

المُطَيْطَاءُ: خۆبادانو لارو لەنجە کردن ٥ دەست راوەشاندن لەڕۆیشتن دا.

المَطِيطَـة: ئـاوی لـێڵو تێـکەڵ بەلیتـەو لینجەوە بوو، شل.

مَطَعَ في الأرض مَطْعـاً ومُطوعـاً: رۆیـشتو

ڕێگای لێگوم بوو.

مَطَعَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەددانی پێشەوەی خوارد.

تَمَطَّقَ فلان: فلانکەس لێوی سەرێەك نان بەزوبانی دەنگێکی لەدەمی خۆی هێنا ئاماژە بەتام خۆشی شتەکە.

تَمَطَّقَ القومُ: قەوسەکە قەڵشتی برد.

تَمَطَّقَ الطعامَ: تامی خۆراکەکەی کرد.

المَطْقَةُ: دەگوترێ: (ثمر لە مَطْقَة): خورمایە کە شیرینییەکەی والەو کەسەدەکا کە دەیمژێ مڵچە مڵچی بێ.

مَطَلَ الحَبْلَ ونحوه مَطْلاً: حەبلەکەی درێژ کردەوە.

مَطَلَ الحديدَ: ئاسنەکەی کوتا بۆئەوەی درێژ بێ.

مَطَلَ فلاناً حَقَّهُ وبحقه: مۆڵەتی دا بەفلان کە قەرزەکەی دوابخا جار دواجار دواخستنی قەرزی بۆتازە کردەوە ٥ (فهو مطول ومطالٌ).

ماطَلَهُ بحقه مِطالاً ومُماطلةً: مۆڵەتی دا.

إمْتَطَلَ النباتُ: ڕوەکەکە تێکهاڵاو چووە ناوخۆوە.

إمْتَطَلَ فلاناً حَقَّهُ: مافی فلانکەسی دواخست.

المِطَالَةُ: پیشەی شیرگەری، واتە کەسێك ئاسنێك بەرهەم بێنێ کەشیری لێدروست دەکرێ.

المِطْلَلُ: دزو جەردە.

مَطْمَطَ: بەهێواشی خەتی نووسین ٥ یان بەهێواشی قسەی کردن ٥ دەگوترێ: (مَطْمَطَ في كلامه): قسەکەی درێژ کردەوە.

مَطَا مَطْواً: لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد ٥ دەگوترێ: (مطا بالقوم): ڕۆیشتنەکەی بەخەڵکەکە درێژ کردەوە ٥ لەگەڵ دۆستەکەی دا سەفەری کرد ٥ چاوی هەڵێنا.

أمْطى الدابَّةَ: ولاخەکەی کردە ولاخی سواریی سواری بوو.

تَمَطَّى النهارُ وغيره: ڕۆژگار درێژ بوونەوە ٥ دەگوترێ: (تَمَطَّى بهم السَّفَرُ وتَمَطَّى بك العهدُ).

تَمَطَّى في مشيته: لەڕۆیشتن دا لارو لەنجەی کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ ذَهَبَ إِلَى أَهْلِهِ يَتَمَطَّى﴾.

الأمْطِيُّ: قەدو باڵا راستو ڕێك ٥ باڵا بەرز ٥ جەوی و صمغێکە درەخت دەری دەداو دەخورێ.

المَطَا: پشت ٥ (ك: امطاء) ٥ (المَطُو): لقەدارخورماو شتی وایە دەکرێتە دوو تڵیش و باقە گیاو شتی وای پێ دەبەسترێ.

المِطْوُ: پرژو لقی دارخورما ٥ دەق بەمانا (المَطْوُ)دێ ٥ هاوشانو هاوەڵو بەرامبەر ٥ گوڵی دانەوێڵەی زۆرات ٥ (ك: أمْطاء).

المُطواءُ: درێژی، بەرزی.

المَطْوَةُ من الليل: ساتێك لەشەو ٥ دەگوترێ: (مَضَتْ مَطْوَة من الليل).

المَطِيَّةُ من الدراب: ولاخی سواریی ٥ (ك: مطايا ومَطِيّ).

مَطَّهُ مَطّاً: لۆمەی کرد.

أمَطَّهُ: جنێوی پێدا.

مَاطَهُ: کێشەی لەگەڵ دا کردو جوێنی پێدا.

مَاطَ الخَصْمَ: دەستی لەدوژمنەکەی گێربوو وازی لێنەهێنا.

تَمَاطَوا: جۆینیان بەیەکتر دا ٥ شەڕە جوێنیان کرد.

المَطَاطَةُ: توندو تۆڵی دروستکراو.

مَطَعَ الوَتَرَ وغيره: ژێیەکەی وشك کردەوە دەستی پێداهێنا بۆئەوەی لوس‌و پوس ببێ.

مَطَّعَ الوَتَرَ وغيره: بەمانا (مَطَعَهُ)دێ.

مَطَّعَ الخَشَبَةَ: دارەکەی بەتەڕی بڕی‌و نەمجار لەبەر هەتاو داینا تا بە توێکڵەوە وشك بوو بۆئەوەی درزو قەڵشت نەبا.

مَطَّعَ الإهَابَ: چەرمەکەی چەور کرد بۆئەوەی چەوربێیەکە هەڵمژێ.

تَمَطَّعَ في الرعي: لە لەوەڕ خواردن دواکەوت.

تَمَطَّعَ ما عندنا: چی لامان هەبوو هەمووی خوارد.

تَمَطَّعَ الظِلُّ: شوێن سێبەرەکە کەوت لەم شوێن بۆ نەو شوێن.

المُطَعَّةُ: پاشماوەی لەوەڕ.

مَعَ: وشەیەکە بەمانا (لەگەڵ) دێ.

مَعَجَ مَعْجاً: پەلەی کرد ٥ دەگوترێ: (مَعَجَ السيلُ): لافاوەکە بەخوڕڕەم هات‌و تیژ تێپەڕی.

مَعَجَ الفَرَسُ ونحوه: نەسپەکە غاری دا، بەهۆی خێرا ڕۆیشتن‌و تیژڕەوییەوە دەمێك لەسەر لای ڕاست‌و دەمێك لەسەر لای چەپی دەخزێ ٥ دەگوترێ: (الريحُ تَمْعَجُ بالنبات): بایەکە گیاو گژو دەغڵ‌و دانەکەی نەمدیوو نەو دیو دەکرد.

مَعَجَ بالقَلَمِ في الدراة: نوچەکەی لەناو مەرمەکەبەکەدا هێناو برد بۆئەوەی باش مەرەکەبی تێوە بچێ.

مَعَجَ الفصيلُ ضرع أمِّهِ: بێچووەکە نەمدیواو دیوی بەگوانی دایکەکەی کرد بۆئەوەی چاك بۆی بمژێ.

تَمَعَّجَ السيلُ في جريته: لافاوەکە لەڕۆیشتنی دا مارو دووپی، قۆرت‌و

پێچی کرد ◊ دەشگوتریٚ: (تَمَعَّجَت الحیة في إنسیابها): مارەکە لەڕۆیشتنی دا قۆرتو پێچی کرد.

المَعْجَة: هەڕەتی گەنجی.

المِمْعَجُ: (فرس مِمْعَجٌ): ئەسپێکی خێراو خۆشڕۆیە.

مَعَدَ الشَّيْئَ مَعْداً: شتەکە فەوتا ◊ گەندەڵ بوو.

مَعَدَ في الأرض مَعْداً ومُعُوداً: بەناو زەوی دا ڕۆیی.

مَعَدَ فلاناً مَعْداً: گەدەی هەنگاوت، زەبری لەمەعیدەی دا.

مَعَدَ الشَّيْئَ: شتەکەی دزی، ڕفاندی، فڕاندی ◊ بەتوندی رایتەکاند ◊ دەگوتریٚ: (مَعَدَ الرمحَ): ڕمبەکەی بەگورجی لەکالانی خۆی دەرهێنا ◊ (مَعَدَ الدَّلْوَ): دۆلچەکەی راتەکاندو لەناو بیرەکە دەری هێنا.

مُعِدَ فلان: فلانکەس مەعیدەی تێکچو، خواردنی هەزم نەکرد.

إمْتَعَدَ الشَّيْئَ: شتەکەی راتەکاند، دەری هێنا، فڕاندی ◊ دەگوتریٚ: (امْتَعَدَ الرمْحَ وامتَعَدَ الدَلْوَ وامْتَعَدَ سيفَه من غِمده).

المُتَمَعِّدة من الرطب: خورمای تەڕو تازە.

المَعْدُ: میوەی تازە ◊ پۆڵکەو پاقلەو فاسۆلیا کەتەڕو تازەبن.

المَعِدَةُ: مەعیدە، گەدە ◊ شوێنی کۆبونەوەی خواردن دوای قوتدانیو چوونە خوارەوەی لەگەرو.

المِعْدَة: بەمانا (المَعِدَةُ)دیٚ.

المَعْدُ: سك، لاکەلەکەو تەنیشت ◊ ئەو شوێنەی پاژنە پێی سواری لیٚ دەدریٚ کەسواری وڵاخ دەبیٚو هەلینگی دەدا.

مَعَّدٌ: خێڵێکی عەرەبە.

تَمَعْدَدَ المهزولُ: کزو لاوازەکە وردە وردە خەریکە قەڵەو ببیٚ.

تَمَعْدَدَ الصَّبِيُّ: منداڵەکە گەورە بوو ناسکیو شلکی منداڵی لێڕۆیی.

تَمَعْدَدَ فلان: فلانکەس خۆی کرد بەیەکێك لەهۆزی مەعەدد.

تَمَعْدَدَ القومُ: خەڵکەکە خۆیان شوبهاند بەهۆزی (مەعەدد) خۆیان والێکرد وەکوو هۆزی (معدّ) فێری ژیانی زبر بن.

تَمَعْدَدَ المريضُ: نەخۆشەکە چاکبۆوە.

مَعِرَ الشَّعْرُ والريش: موو پەڕو پۆڵو شتی وا تەنك بوو، کەم بوو ◊ دەگوتریٚ: (مَعِرَ الرأسُ) ◊ (فهو أمْعَرُ).

مَعِرَت الناصية: پیشەسەری موی پێوە نەمانو روتابەوە.

مَعِرَ فلان: فلانکەس تێشوی نەما ◊

دەگوترێ: (مَعِرَ من مالـه): مـاڵی نـەماو هەژار کەوت.

امْعَـرَ الـشَّعْرُ أو الـريش: مـوو پـەڕی ئـاژەڵو پەلـەوەرەکان کـەم بـوو ◊ دەگوترێ: (أمْعَرَ الحيـوانُ): ئاژەڵەکـە موی پێوەنەما ◊ کوڵکی لێڕوتایەوە.

أمْعَـرَت الأرضُ: زەوی روتایـەوە بـوو بەسوتەمەڕۆ.

أمْعَـرَ القـومُ: خەڵکەکـە کەوتنـە قـاتو قڕیو گرانییەوە.

أمْعَرَ فـلان: فلانکـەس هـەژار کـەوت ◊ تێشوی کەم بـوو ◊ دەگوترێ: (أمْعَـرَ فلاناً): فلانکەسـی روت کـردو ماڵو سامانی لێستاندو هەژاری کرد.

أمْعَـرَتْ المواشـي الأرضَ: ئاژەڵـەکان زەوییەکـەیان روت کـرد هەرچـی گـژوگیای تێـدا بـوو هـەموویان خوارد.

مَعَّرَ فلان: بەمانا (أمْعَرَ) دێ.

مَعَّـرَ وجْهَـهُ: دەمو چـاوی گـرژو مـۆن کردنو رقی هەڵسا.

تَمَعَّـرَ شَـعْرُهُ: قـژی هـەڵوەرین ◊ دەشگوترێ: (تَمَعَّـرَ رأسُـهُ): سـەری روتایەوە.

تَمَعَّـرَ وجْهُـهُ أو لونـه: دەمو چـاوی یـان ڕەنگی گۆڕاو زەرد هەڵگەڕا.

المَعِرُ: پیاوی رژدو چروکی بێ خێر.

مَعَـزَ الراعـي المَعْـزَ مَعْـزاً: فلانکـەس بزنەکانی زۆر بوون.

مَعِزَ المكـانُ: شوێنەکە پتـەو بـوو ◊ (فهـو أمْعَرُ وهي مَعْزاء).

أمْعَـزَ القـومُ: خەڵکەکـە بزنیـان زۆر بوون.

اسْتَمْعَزَ في أمره أو رأيـه: لەسـەر ئیشی خـۆی سـور بـوو ◊ رای خـۆی پێپەسەند بوو.

الأمْعَزُ: زەوی رەقەڵانی بەرداوی.

الأمْعُوزُ: بزن ◊ ڕەوە ناسک نێوان سی تاچل.

المَاعِزُ: بزن ◊ ج نێر ج مێ ◊ (ك: مواعز ومِعاز) ◊ پیاوی نـازاو لێزان لـەکارو باری خۆی دا.

المَعْـزُ: بزنـە مـو، بزنـە مـەرەز ◊ پێچەوانەی مەڕ.

المِعْـزيّ والمِعْـزيّ: چـرووکو ڕژد کەهەرسـامان کۆدەکاتـەوەو لێـی نابەخشێ.

المعّاز: خاوەن بزن (شوانی بزنە گەل).

مَعَـسَ الشَّيْءَ مَعْـساً: شـتەکەی شـێلا، هـەنوی دەسـتی پێـداهێنا ◊ دەشگوترێ: (مَعَسَ الأديمَ في الدباغ): لەدەباغکردن دا دەستی بەپێستەکە داهێنا بۆئەوەی چـرچو لۆچی تێـدا نەمێنن.

مَعَسَ في الحرب: لەشەڕدا هەڵمەتی برد.
مَعَسَ فلاناً: بەڕمب لێی دا.
مَعِصَ فلان مَعَصاً: خواریو ناڕێك و پێكی لەجومزگەی یان شادەماری قاچی دا پەیدا بوو ٥ خڕخاڵی لەقاچی کرد ٥ لەئاکامی زۆر ڕۆیشتنەوە قاچی ئازاری بوو دەگوترێ: (مَعِصَتْ قدمُهُ فهو أمْعَصَ وهي مَعْصاء).
المَعْصُ: ئازارێکە لەشادەماری قاچ دا پەیدا دەبێ بەهۆی زۆر ڕۆیشتنەوە.
مَعِضَ من الأمر مَعْضاً: لەکارەکە تورە بوو ڕقی هەڵسا ٥ ئازاری پێگەیی.
أمْعَضَهُ الأمْرُ: کارەکە ڕقی هەڵساند، تورەی کرد.
أمْعَضَ فلان الشَّيْئَ: فلانکس شتەکەی سوتاند.
إمْتَعَضَ من الأمر: بەمانا (مَعِضَ)دێ.
مَعَطَ في القوس مَعْطاً: دەستی لەکەوانە کێشا.
مَعَطَتِ المرأة بولدها: ئافرەتەکە منداڵەکەی فڕێ دا.
مَعَطَ الشَّيْئَ: شتەکەی درێژ کردەوە.
مَعَطَ فلاناً بحقه: حەقی فلانکەسی دواخست.
مَعَطَ السيف: شمشێرەکەی دەرکێشا، ڕوتی کرد.
مَعَطَ الشَّعْرَ والصوفَ: موو خوریەکەی ڕنیەوە هەڵی کەند ٥ تالکێشی کرد.
مَعِطَ مَعَطاً: جەستەی توکی پێوە نەبوو (کۆسە بوو).
مَعِطَ اللصّ: دزەکە هیچی پێ نەبوو ٥ (فهو أمْعَطَ وهي مَعْطاء).
امْتَعَطَ الشَّعْرُ: قژی هەڵوەرین بەهۆی نەخۆشی و شتی واوە.
امْتَعَطَ النهارُ: خۆر بەرزبووە.
امَّعَطَ الشَّعْرُ: بەمانا (إمْتَعَطَ)دێ.
إمَّعَطَ الحَبْلُ وغيرُه: حەبلەکە گشتو درێژ بوو.
تَمَعَّطَ الشَّعْرُ: بەمانا (امْتَعَطَ)دێ.
تَمَعَّطَ الفَرَسُ في عَدْوِهِ: ئەسپەکە لەبازدان دا دەستی هاویشتن و پاشوی گرتنەوە.
تَمَعَّطَ فلان: فلانکەس ناڕازیی بوو، ڕقی هەڵسا.
الأمْعَطُ: لبەڵان کەهیچی لێنەڕوێ ٥ (المُمَعِّطُ): زۆر درێژ.
مَعَّ الشَّحْمُ: بەزمکە توایەوە.
مَعَقَ فلان مَعْقاً: فلانکەس ڕەوشتی ناشیرین بوو.
مَعَقَ الشرابَ: خێرا شەرابەکەی خواردەوە.
مَعَقَ السيلُ الأرضَ: لافاوەکە زەویەکەی ڕادا.
مَعُقَ النَّهْرُ: جۆمەکە قوڵە.

مُعِقّ: گەدەی ترشا، مەعیدەی شێوا ◊ (فهو مُعوق).

أمْعَقَ البِئْرُ: بیرەکەی قوڵ کرد.

تَعَمَّقَتِ البِئْرُ: بیرەکە قوڵ بوو ◊ (تَعَمَّقَ علینا): ڕەوشتی ناشیرین بوو.

المَعْقُ: زەوی بێ گیاو گز ◊ زەوی سوتەمەڕۆ.

مَعَكَ الأديمَ ونحوه في التراب: بەزەختو هێز پێستەکەی لەگڵو خۆڵ ومردا.

مَعَكَ فلاناً بالحرب والقتال: فلانکەسی بەشەڕو کێشە هێنایە ژێر بار.

مَعَكَ فلاناً دينه وبدينه: قەرزی فلانکەسی دواخست ◊ وەغراندیو لەکاتی خۆی دا نەیدایەوە.

مَعَكَ معاكةً: نەحمەق بوو.

ماعَكَهُ بدينه: قەرزەکەی وەغراند، دوای خست.

مَعَكَ الدابّةَ: ولاخەکەی لەخۆڵ دا گەوزاند.

تَمَعَّكَ: خۆی گەوزاند لەناو خۆڵەپەتەدا.

المِعكُ: تووندو تیژو رق نەستور.

المَعْكوكاءُ: دەگوترێ: (وقعوا في معكوكاءَ): کەوتنە ناو تەپو تۆزی بگرمو بەردەی شەڕو هەرادا.

المِمْعَكُ: قەرز دواخەر ◊ کەسێک قەرزدانەوە بووە غرێنی.

مَعَلَ الرجلُ مَعْلاً: پیاوەکە پەلەی کرد لەڕۆیشتن دا.

مَعَلَ فلاناً عَنْ حاجته: فلانکەسی نارەحەت کردو وەڕزی کرد.

مَعَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕفاند ◊ یان دزی.

مَعَلَ الخَشَبَةَ: دارەکەی شەق کرد.

مَعَلَ الحمارَ: گونی گوێدرێژەکەی دەرهێنا.

أمْعَلَهُ عَنْ حاجته: پەلەی لەکابرا کردو ئیزعاجی کرد.

إمْتَعَلَ فلان: فلانکەس بەدزی زەبری وەشاندو چوستو چالاک بوو.

المَعْلُ: دەگوترێ: (مالك منه مَعْلٌ): چارت ناچارەو دەبێ ئەوە ڕەچاو بکەی.

المِعِلُّ: بەپەلە ◊ (غلام مَعِلٌ): منداڵێکی چوستو چالاکە.

مَعْمَعَ فلان: فلانکەس ڕاڕا بوو، هەردەمە ڕایەکی دەربڕی.

مَعْمَعَ القومُ: خەڵکەکە شەڕی باشیان کرد ◊ دەگوترێ: (ساروا في المَعْمَعان): لەجەنگەی گەرمادا ڕۆیشتن.

مَعْمَعَتِ السماءُ المطرَ على الأرض: ئاسمان بەرێژنە بارانی بارانەو زەوی خاوێن کردەوە.

المَعامِعُ: شەڕو فیتنەو ئاشوبو کێ بڕکێی حیزبایەتیو دەمارگیری.

المَعْمَعُ: (إمْرَأةٌ مَعْمَعٌ): ئافرەتێکە رژدو چروکەو هیچ نابەخشێ ◊ ئافرەتی زیرەک و وریا ◊ دەشگوترێ: (هو ذو مَعْمَعٍ): ئەو خاوەن صەبرو بارقوڵییە لەسەر بەڕێوەبردنی کارەکانی.

المَعْمَعَانُ: جەنگەی گەرما ◊ دەگوترێ: (یوم معمعان): ڕۆژێکی گەرم و بەتینە ◊ دەشگوترێ: (جاء في معمعان الصيف): لەجەنگەی گەرمای هاوین دا هات.

المَعْمَعَةُ: قرچەو دەنگی ئاگر کەپوش و قەفەژاڵ دەستوتێنێ ◊ دەگوترێ: (سمعت مَعْمَعَةَ الحريق): گوێم لەدەنگی سوتانی پوش و پەڵاش و وشکەڵ بوو ◊ دەنگو هەرای جەنگاوەران لەگۆڕەپانی شەڕدا ◊ جەنگەی گەرما.

المَعْمَعِيُّ: ئەوکەسەیە خاوەن مەبدەء نییەو هەمیشە لەگەڵ کەسی سەرکەوتودایە ◊ کەسێک هیچ ڕای نەبێ و بەهەموو کەس دەڵێ من لەگەڵ تۆم.

مَعَنَ بالحق مَعْناً: دانی بەحەق دانا.

مَعَنَ الفرسُ: ئەسپەکە بازی دوری هاویشتن.

مَعَنَ الماءُ: ئاوەکە ڕەوان بوو.

مَعَنَ الوادي: شیوەکە ئاوی زۆر بوو بەئاسانی دەست دەیگاتێ.

مَعَنَ المطرُ الأرْضَ: بارانەکە زەوییەکەی ئاودا ◊ (فهي ممعونة).

مَعِنَ الموضِعُ أو النبتُ مَعَناً: شوێنەکە تێراو بوو.

أمْعَنَ فلان: فلانکەس دوورکەوتەوە ◊ ماڵو سامانی زۆر بوو.

أمْعَنَتِ الأرضُ: زەوییەکە تێراو بوو.

أمْعَنَ في بلد العدو: چووە ناو ولاتی دوژمنەوە ◊ زۆر چووە ناوەوە ◊ (أمعن في الأمر): زۆر لەکارەکە ورد بۆوە.

أمْعَنَ الماءَ: ئاوەکەی بەردا وای لێکرد بەسەرزەوی دا بڕوا.

تَمَعَّنَ: خۆی بەپچوک خستە بەرچاو.

المَاعُونُ: قاپو قاچاغی ناومااڵ ◊ ئامێری پێویست بۆناومااڵ ◊ ومکوو مەنجەڵو گۆزەو سەماوەرو سەلاجەو تەباخو شتی وا ◊ ملکەچی و ژێربارێبوون ◊ ئاو ◊ چاکەو پیاوەتی ◊ زەکات.

المَعْنُ: هەرشتێک سودی لێوەربگیرێ کەم بێ یا زۆر ◊ (رجلٌ مُعَنّى): پیاوێکە سود لەپیاوەتی و بەخشندەیی وەردەگیرێ ◊ ئاوی دەریاو ڕەوان بەسەر زەوی دا،

مَغْثُ الحَمى فلاناً: لەرزوتا توشی فلانکەس بوو.

مَغَثَ فلاناً في الماء: فلانکەسی لەناو ئاودا نقوم کرد.

مَغَثَ عِرْضَ فلان: حەیاو ناموسی فلانکەسی لەکەدار کرد.

مَغَثَ المطرُ الكلأ: باران لەلەومرگەی داو تامی گۆڕی، رەنگی گۆڕی ٥ رزاندی کەروی پێ هێنا.

مَاغَثَهُ مِغاثاً ومُماغَثَةً: کێشەی لەگەڵ نایەوە ٥ دەگوترێ: (بينهما مِغاث) لەنێوانیان دا کێشەو نیزاع هەیە.

المُغاثُ: بڕوانە مادەی (غَوَثَ).

المَغْثُ: زۆرانبازی بەهێزو توانا ٥ شەڕو نەگبەتی.

المَغِيثُ: (رجل مَغِيثٌ): پیاوێکی زۆرانبازی خاوەن هێزو توانایە ٥ یان پیاوێکی شەڕانیو شەڕ خوازە.

المَغِيثُ: بەمانا (المِغيثُ)دێ.

مَغَدَ الرجلُ في ناعم العيش: پیاوەکە نازپەروەر بوو ٥ لەژیانی خۆش دا کاتی بەسەر برد.

مَغَدَ فلان: فلانکەس گەیشتە هەڕەتی گەنجی ٥ دەگوترێ: (مَغَدَ الجسمُ): جەستەی تێك سمڕاو خۆی پڕکردەوە.

مَغَدَ النباتُ: ڕوەکەکە درێژ بوو.

مَغَدَ الرجلَ ناعم العيش: بژێوی خۆشو بەلەزەتی دا بەپیاوەکە.

شيرينو گوارا ٥ چاکەو پیاوەتی ٥ پێست ٥ پێستی سورو بەنرخ کەدەخرێتە سەر صندوقو شتی وا.

المَعْنَةُ: شتی ناسانو کەم ٥ دەگوترێ: (فلان ماله سمنة ولا معنة): فلانکەس نە کەم نە زۆر هیچی نییە.

مَعَا السنور مُعَاءً: پشیلەکە میاواندی.

أمْعَتِ النَخْلَةُ: خورماکە بەرەکەی شیرین بوو، بوو بەروتاب.

أمْعَى البُسْرُ: خورما بەرسیلەکە شیرین بوو.

تَمَعَّى السِّقاءُ: کوندەکە لێك کشایەوەو فراوان بوو.

تَمَعَّى الشرُّ فيما بينهم: شەڕو هەرا لەناویان دا بلاو بۆوە.

المَعْرُ: خورمای شیرین ٥ خورمایەك تازە پێگەیشتبێو بەتەواویی شیرین بووبێ ٥ درزی لێچی خوارەوەی حوشتر.

الماعي: خۆراکی شل.

المِعَى: ریخۆلە ٥ زەوی نەرمەڵانو چاڵایی ٥ پلوسکی ئاو ٥ ڕێڕەوی ئاو، شوێنی هەڵڕژانی ئاو لەناو شاخو بەردا.

المِعَاءُ: ریخۆلە ٥ (ك: أمعية).

مَغَثَ الرجلَ: بەهێواشیو لەسەرە خۆ لەفلانکەسی دا.

مَغَدَ الرجلُ شَعْرَهُ: پیاوەکە موی جەستەی خۆی هەلکێشا.

مَغَدَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەلمژی.

مَغَدَ الفصيلُ أمَّهُ: بێچووەکە گوانی دایکەکەی مژی.

أمْغَدَ فلان: فلانکەس زۆری خواردەوە.

أمْغَدَت المرأةُ الصَّبِيَّ: ئافرەتەکە شیری دا بەمندالەکەی ◊ دەگوترێ: (أمغدت الناقةَ الفصيلَ).

المَغْدُ: نەرمو نوێ ◊ دەگوترێ: (عيش مَغْدٌ): ژیانی نەرمو نوێ ◊ دۆلچەی گەورە ◊ صمغێکە لەدرەختی سیدر درەختی (الطَّلْح): دەردەهێندرێ ◊ باینجان.

مَغَرَ في البلاد مَغْراً: بەناو وڵات دا رۆیی‌و پەلەی کرد ◊ دەگوترێ: (مَغَرَ به فرسه): ئەسپەکەی بەخێرایی بردی.

أمْغرت الشاة او الناقة: مەڕەکە یان حوشترەکە شیرەکەی بەهۆی نەخۆشیەکەوە تێکەڵ بەخوێن بووە.

أمْغَرَ فلاناً بالسهم: بەتیر بریندێکی نەمدیواو دیوی لەفلان کرد.

مَغَزَ الثوبَ: قوماشەکەی بەڕەنگی سوری کاڵ بۆیەکرد.

الأمْغَرُ: مرۆڤی قژو پێست سوری مەیلەو کاڵ.

المَغَرُ: ڕەنگێکە زۆر سور نییە ◊ یان سورە فلەی مەیلەو لێڵ.

المَغْرَةُ: قوڕێکی سورە شتی پێ سواخ دەدرێ ◊ نەرمەباران (مغرة الصيف): جەنگەی گەرمای هاوین.

المَغَرَةُ: قورە سور کە شتی پێ ڕەنگ بکرێ.

المُغْرَةُ: بەمانا (المَغَرُ)دێ ◊ ژەنگی ئاسن، هاڕدراوی ئۆکسیدی ئاسن کە بۆ بۆیە کردنی شت بەکاردێ.

المَغِيرُ: (لبن مغير): شیرێک خوێنی تێکەڵ بووبێ‌و سور بووبێ.

المِغْمَارُ: (نخلة مغمار): دارخورمایەکە خورماکانی سورن ◊ هەروا ناوە بۆ حوشترێک کەشیرەکەی سور بووبێ.

المَغْرَةُ: زەوییەک قوڕی سوری هەبێ.

مَغَسَهُ بالرَّمْحِ مَغْساً: بەڕمب لێی دا.

مَغَسَ الطبيبُ فلاناً: پزیشکە کە دەستی لەفلان داو زەختی گرت.

مَغَسَ فلاناً بطْنُهُ: سکی ئازاری بوو.

امْغَسَ رأسُهُ بنصفين من بياض وسواد: قژی سەری ماش‌و برنج بوو.

المَغْسُ: لۆغەتێکە لە (المَغْصُ).

مَغِصَ مَغَصاً: سکی توشی ئازارو ناڕێک‌و پێکی بوو.

مَغِصَ بَطْنُهُ: سکی توشی ئازار بوو ◊ ریخۆلەی تێک هاڵان.

تَمَغَّصَ بَطْنُهُ: سکی توشی شێوان‌و ناسروشتی بوو.

تَمَغَّصَ الشيئُ فلاناً ومنه: شتەکە نازاری فلانی دا.

المَغْصُ والمَغَصُ: نازارێکە لەرێخۆڵەداو تێکهالانی ریخۆڵەیە.

مَغَطَ الشَّيْئُ مَغْطاً: شتەکەی لێک کێشایەومو درێژی کردەوە ◊ دەشگوترێ: (مَغَطَ الرجل القوسَ): پیاوەکە قەوسەکەی بە زۆرییەکە ڕاکێشا.

إمْتَغَطَ الشَّيْئُ: شتەکە لێک کشایەومو درێژ بوو ◊ دەگوترێ: (إمْتَغَطَ النهارُ): ڕۆژ درێژ بۆوە.

إمْتَغَطَ الشَّيْئُ: بەمانا (إمْتَغَطَ)دێ.

تَمَغَّطَ فلان: فلانکەس ڕقی هەڵسا.

تَمَغَّطَ الفرسُ: ئەسپەکە بەئەوپەڕی توانای خۆی غاری دا ◊ پان لەغاردان دا قاچەکانی درێژ هاویشتن.

المُمَغَّطُ: زۆر درێژ ◊ (درێژ داوەڵ).

مَغْطَسَ الحَجَرَ: هێزی موگناتیسی دا بەبەردەکە ◊ بڕوانە مادەی (المُغناطیس).

مَغَلَ بالرجُلِ مَغْلاً ومغالاةً: دژی پیاوەکە دوا، بوختانی بۆکرد.

مَغَلَ فلان مغالاةً: فلانکەس خیانەتی کرد، غەشی کرد.

مَغَلَت الدابَّةُ مَغَلاً: ولاخەکە لەگەڵ گیاو گزدا گڵو خۆڵیشی خوارد، ژانەسکی گرت ◊ سکی نازاری لێ پەیدا بوو.

مَغِلَت الحامِلُ بولدها مَغَلاً: ئافرەتەکە شیری پیسی دا بەمندالەکەی منداڵی تازەی لەسکی کەوتبوو شیری دەدا بەمندالەکەی پێشووی.

مَغِلَتْ عَنُهُ: چاوی تێکچووو نابینا بوو.

مَغِلَت الدَابَّةُ: بەمانا (مَغَلَتْ)دێ.

امْغَلَت المرأةُ: ئافرەتەکە هەموو سااڵێ منداڵێکی بوو، پیش ئەوەی منداڵەکەی لەشیر ببڕێتەوە سکی بۆوە.

أمْغَلَت النَّعْجَةُ: مەڕەکە سااڵی دوجار بێچوی بوو.

أمْغَلَت الحامِلُ: ژنە سکپڕەکە شیری دا بەمندالەکەی، شیری پیسی پێدا.

أمْغَلَ القومُ: خەڵکەکە حوشترو مەڕەکانیان سااڵی دوجار بێچویان بوو.

أمْغَلَ به عند السلطان: لەلای پاشا دژی دواو بوختانی پێ کرد.

المَغْلُ: ئەو شیرەیە ئافرەتی سکپڕ دەیدا بەمندالەکەی.

المَغَلُ: بەمانا (المَغْلُ)دێ.

المَغْلَةُ: شێوانو تێکچونی گەدە ◊ ترشانی گەدە ◊ مەڕو بزن کەسااڵی

دوجار بێچویان ببێ ◊ (ك: مِغَالٌ).

الْمُغِلُ: زەوییەك زۆر گڕو گیای لێ ڕوابێ.

مَغْمَغَ الأمْرُ: کارەکە شێوا، تێکچوو.

مَغْمَغَ الكَلْبُ في الإناء: سەگەکە دەمی خستە ناو قاپەکەوە.

مَغْمَغَ اللحمَ: گۆشتەکەی باش نەجوی.

مَغْمَغَ العَمَلَ: کارەکەی باش ئەنجام نەدا.

مَغْمَغَ الكَلامَ: قسەکەی باش ڕون نەکردەوە.

مَغْمَغَ الثريدَ: تێگوشاوەکەی چەور کرد ◊ چەوری زۆری کردە ناو تێگوشاوەکە.

مَغْمَغَ الحيوانُ: حەیوانەکە شتێکی لەلەوەڕ دەست کەوت ◊ حەیوانەکە قەڵەوو خوباب بوو.

المُغناطيس والمُغْنَطيسُ: جۆرە بەردێکە کێشی دەرزیو ئاسنی بچوك بۆلای خۆ دەکا.

المُغناطيسية: هێزێکی کێشندەیە لەموگناتیس دایە.

مَغَا السِّنَّوْرُ مَغْواً ومغاءً: پشیلەکە میواندی.

مَغَى فيه مَغْياً: ئەوەی دەربارەی ئەو گوتی، ئەو ڕەوشتانەی پاڵی دان واقیعی نەبوونو لەڕاستیەوە دوور بوون.

مَغَى الوَلَدُ: منداڵەکە زمانی پڕا، قسەی وای کردن مانایان ڕون بێ.

مَغَى الأديمَ: چەرمەکەی نەرم کرد.

تَمَغَّى الأديمَ: بەمانا (مَغَى)دی.

مَقَتَ فلاناً مَقْتاً: فلانکەسی دزا، زۆری ڕق لێبوو ◊ دەگوترێ: (ما أمْقَتَهُ عندي): ئای کە ڕقم لێیەتیو لام ناخۆشەویستە ◊ (ما أمْقَتَني): ئای کە ناخۆشم دەوێو ڕقم لێیەتی.

مَقُتَ الى الناس مقاتةً: لای خەڵك ناخۆشەویست بوو.

ماقَتَ فلاناً: لەڕق لێبوون دا کێ بڕکێی لەگەڵ فلانکەس کرد.

مَقَّتَهُ: بۆ زێدە ڕۆیی لەمانای (مَقَتَهُ)دێ ◊ دەشگوترێ: (مَقَّتَهُ إلَيَّ): کردەوەکانی بەلامەوە ناشیرین کرد.

تَماقَتَوا: هەندێکیان هەندێکیان ناخۆشویست، خەڵکەکە ڕقیان لێك بوو.

تَمَقَّتَ إلَيَّ: لای ناخۆشو ناشیرین کردم، کردەوەیەکی ئەنجام دا کەڕقم هەڵسێنێ.

المَقْتُ: (زواج المقت): ئەوەیە پیاو زڕدایکی خۆی مارە بکاتەوە، ئەمە عادەتێك بوو لەناو عەرەبەکان دا پێش ئیسلام باو بوو ئایینی ئیسلام ئەم داب‌و نەریتەی قەدەغەکرد.

المَقْتِيُّ: ئەو کەسەیە زڕدایکی خۆی

ماره کردبێتەوە ◊ یان لەو ئافرەتە زۆرایکە منالی ببێ.

المقدونیسُ: ڕوەکێکە لەپێڕی (الخیمیة)یە، بۆنی خۆشە بۆ سود وەرگرتن لەبۆنو گەڵاگەی دەڕوێندرێ.

مَقَرَ عُنُقَهُ مَقْراً: بەگۆچان لەگێزەرەی ملی دا ئێسقانی ملی شکاندو پێستەکەی ساغە.

مَقَرَ السمکةَ المالِحةَ: ماسییە خوێ کراوەکەی لەسرکەکەدا نقوم کرد.

مَقِرَ الشَّیْئُ مَقَراً: شتەکە تاڵ بوو ◊ یان ترش بوو.

أمْقَرَ الشَّیْئُ: شتەکە تاڵ بوو ◊ دەگوترێ: (أمْقَرَ اللبنُ): شیرەکە تامی نەما ◊ شیرەکە ترش بوو.

أمْقَرَ لفلان شراباً: شەرابەکەی بۆ فلان تاڵو تفت کرد.

أمْقَرَ السمکةَ المالحة: ماسییە خوێ کراوەکەی لەسرکە هەڵگێشا.

المَقِرُ: ڕەگەزی نەوڕوەکە زەنبەقیانەیە کە لەوڵاتی گەرمە سێردا دەڕوێن ◊ هەروا پێشی دەگوترێ: (الصَّبِر أو صَبّار).

الیَمْقُورُ: تاڵو تفت.

مَقَسَ في الأرض مَقْساً: بەناو زەوی دا ڕۆیی.

مَقَسَ الماءُ: ئاوەکە ڕەوان بوو.

مَقَسَ الشَّیْئَ في الماء: شتەکەی لەئاودا نقوم کرد.

مَقَسَ الشَّیْئَ: شتەکەی شکاند، یان کونی کرد.

مَقَسَ القِرْبَةَ: کوندەکەی پرکرد.

مَقِسَتْ نَفْسُهُ مَقَساً: نەفسی لێی بێزراو لێی هەڵەنگوت.

ماقَسَهُ: لەئاودا نقومی کرد ◊ دەگوترێ: (هو یُماقِس حوتاً): ئەو ماسی گەورە نقومی ئاو دەکا ◊ ئەم پەندە بۆکەسێک دەگوترێ کەبەگژ لەخۆی بەهێز تردا بچێ.

مَقَّسَ الماءَ: زۆری ئاو بەسەر خۆی دا کرد.

تماقَسَ الرجلان في البحر: دوپیاوەکە پێشبڕکێیان کرد لەخۆ نقوم کردن لەدەریا دا.

تَمَقَّسَتْ نَفْسُهُ: نەفسی لەشتەکە بێزراو لێی هەڵسڵەمیەوە.

مَقَطَ السعیرُ مقوطاً: حوشترەکە زۆر کزبوو.

مَقَطَ الکرةَ مَقْطاً: تۆپەکەی بەزەوی داداو پاشان گرتیەوە.

مَقَطَ الحَبْلَ: حەبلەکەی گشت بادا.

مَقَطَ القِرْنَ: هاوشانەکەی خۆی خست، بەزەوی دادا.

مَقَطَ عُنُقَهُ: ملی شکاند.

مَقَطَ فلاناً: رقی لەفلانکەس بوو.

مَقَطَ الفَرَسَ: ئەسپەکەی بەحەبل شەتەك دا.

مَقَطَ فلاناً بالإيمان: فلانکەسی سوێند دا.

مَقَطَ فلاناً الشَّيْئَ: شتەکەی بەگەرو دا کرد.

مَقَّطَ: بۆ زێدەرۆیی لەمانای (مَقَطَ)دی.

امْتَقَطَ الشَّيْئَ: شتەکەی دەرهێنا.

تَمَقَّطَ فلان: فلانکەس رقی هەڵسا.

الماقِط: بەکرێگیراو لەم مااڵ بۆ ئەو ماڵ ◊ رەملێ هاوێژو فاڵگرەوە.

المَقاطُ: حەبل ◊ رێشمەی ئەسپ ◊ حەبلی دۆڵچە.

المَقّاطُ: شتێك لەم ماڵ بۆ ئەوماڵ بەکرێ بدرێ.

المُقْطُ: داوێکە دەزوویەکە باڵندەی پێ دەگیرێ.

المَقْطُ: زەبرو زەنگو توندو تیژی.

المِقَطُ: ئەو منداڵەی بەشەش مانگی یا بەحەوت مانگی لەدایك دەبێ.

مَقَعَ مَقْعاً: زۆر بەخێرایی و هەڵەشەیی خواردیەوە.

مَقَعَ الفَصيلُ أُمَّهُ: بێچوەکە زۆر بەخێرایی گوانی دایکەکەی راتەکاندو شیرەکەی خوارد.

مَقَعَ فلاناً بِشرٍ: شەرو شۆڕی پاڵ فلان دا، شەڕی هاویشتێ.

إمْتَقَعَ الفَصيلُ مافي ضرع أمه: چی بێچوەکە چی لەگوانی دایکەکەی دا بوو خواردی و بەخێرایی لوشی دا.

امْتَقَعَ لونُهُ: ڕەنگی گۆڕا، زەرد هەڵگەڕا، ڕەش هەڵگەڕا، بەهۆی نەخۆشی یان خەم و خەفەت.

المَيْقَعُ: نەخۆشی کەوەکوو سورێژەو مێکوتە وایە توشی بێچوە ئاژەڵ دەبێ و دەیخاتە سەر زەوی و دەیکوژێ.

مَقَّ الشَّيْئَ مَقّاً: شتەکەی کردەوە، شەقی کرد، دەری هێنا.

مَقَّ الرجلُ أو الفرسُ مَقّاً: پیاوەکە یان ئەسپەکە درێژو کزو لاواز بوو ◊ (فهو أمَقُّ وهي مَقّاءُ).

مَقَّ مابين الشيئين: نێوان دوشتەکە زۆر بوو ◊ دەگوترێ: (بلد أمَقُّ): وڵاتێکی بەرفراوان و پان و پۆڕە.

مَقَّقَ على عياله: ڕژدو چروکی لەگەڵ ماڵ و خێزانی کرد ◊ بەباشی بەخێوی نەکردن.

مَقَّقَ الطائرُ فَرْخَهُ: باڵندەکە خواردنی دا بەبێچوەکانی.

إمْتَقَّ الفصيلُ ما في الضرع: بێچوەکە چی لەگوانەکەدا بوو خواردی.

تَمَقَّقَ الشَّيْئَ: شتەکە درێژ بوو ◊ دورکەوتەوە.

تَمَقَّقَ ماني العظم: چی لەئێسقانەکەدا هەبوو دەری هێنا.

تَمَقَّقَ الشرابَ: شەرابەکەی کەمکەم خواردەوە ◊ دەشگوترێ: (أصاب فلان جرح فما تَمَقَّقَهُ): فلانکەس برینی لێپەیدا بوو وەلێ هیچ پێی تێك نەچوو.

الأَمَقُ: (وجه أمقّ): دەمو چاوی درێژ ◊ (حِصْن أمَقّ): قەڵای بەرفراوان.

المَقّاءُ: ئیسمی فاعیلە لەمادەی (مَقّ) ومرگیراوە ◊ دەشگوترێ: (فخذ مَقّاءُ) رانی کزو کۆڵەوارو بێ گۆشت.

المَقَقَةُ: نادەمیزادی نەزانو کەودەن ◊ شەرابی سرکە چۆڕ چۆڕ.

مَقَلَه مَقْلاً: بۆی ڕوانی.

مَقَلَ الشَّيْئَ في الماء وغيره: شتەکەی لەناو ناودا نقوم کرد.

مَقَلَ في الماء: چووە ناو ناوەکە.

مَقَلَ المقلةَ: بەردەکەی خستە ناو قاپەکەو ناوی بەسەردا کرد بۆئەوەی هەرکەسە بەئەندازەی یەك ناو بخۆنەوە.

مَقَلَ فلان الفصيلَ: فلانکەس بە لوێچ کەم کەم شیری دا بەبێچومکە ◊ یان زمانی گرتو ناوی کردە ناو گەرویەوە.

مَاقَلَهُ: نقومی ناو ناوی کرد.

إمْتَقَلَ: چەند جارێك چووە ناو ناوو خۆی نقوم کرد.

تَماقَلاَ: دوو مرۆڤەکە خۆیان لەناودا نقوم کرد.

المَقْلُ: بنکی بیر ◊ دەگوترێ: (إنغمس في الماء حتى جاء بالمَقْلِ): لەناوەکە دا خۆی نقوم کرد تا چووە بنکی بیرەکەو بەردەوردەی دەرهێنان ◊ جۆرێکە لەشیر دان بەزارۆکو بێچو.

المُقْلُ: بەری درەختی دۆم؛ کەدرەختێکە دەشوبهێتە درەختی خورما ◊ صمغی درەختێکە پێی دەگوترێ: (الكور)، ئەم صمغە خۆی جۆرە دەرمانێکە.

المَقْلَةُ: چاو ◊ (ك: مُقَلٌ).

مَقْمَقَ الشَّيْئَ: شتەکە نەرم بوو لووس و ناسان بوو.

مَقْمَقَ الحُوَارُ خِلْفَ أمِّهِ: بێچومکە بەهێز گوانی دایکی مژی.

مَقْمَقَ الشَّيْئَ: شتەکەی راهێناو گونجاندی و ژێر باری کرد.

المُقَامِقُ: کەسێك بەڵای خواروی قورگی هسە بکا.

مَقِهَ مَقَهاً: پێڵوو قولینچکی چاوی سور بونو برژانگی کەم بوون ◊ چاوی شین بونو سپایی چاوی تۆخ بوو ◊ (فهو أمقه وهي مقهاء).

الأمْقَهُ من الناس: کەسێك سەری خۆی

هەڵدەگرێ‌و نازانێ بۆکوێ دەچێ ٥ شوێنی سوتەمەڕۆ کەدرەختی لێ نەڕوێ.

مَقَا المِرآةَ: ناوێنەکەی سڕی مشتو مالّی کرد.

مَقَا أسنانَهُ: ددانی خۆی شتن‌و خاوێنی کردنەوە.

مَقَا الفصيلُ أمَّهُ: بێچومکە بەتەوژم گوانی دایکەکەی مژی، تێی هەڵکەوت.

مَكَثَ بالمكانِ مُكْثاً ومَكْثاً ومكوثاً: لەشوێنەکە راوەستا، تێفکری، چاوەڕونی کرد.

أمْكَثَهُ: هەڵینا بۆ تێفکرین‌و هەڵوەستە لەسەرکردن.

مَكَّثَهُ: بەمانا (أمْكَثَهُ)دێ.

تَمَكَّثَ: چاوەڕوانی کرد، هەڵوەستەی لەسەر کرد پەلەی نەکرد.

تَمَكَّثَ بالمكان وتَمَكَّثَ في الأمر: لەسەرە خۆ بوو پەلەی نەکرد.

المَكيثُ: عاقڵ‌و ئاغرو لەسەرەخۆ بارقوڵ ٥ (ك: مُكَثاء).

المِكِّيثى والمِكِّيثاءُ: لەسەرە خۆیی.

مَكَدَ الماءُ ونحوه مُكُوداً: ئاوەکە بەردەوام هاتو نەبڕا ٥ (فهو ماكِد) ٥ (حُبٌّ ماكد): خۆشەویستییەکی بەردەوام.

مَكَدَ فلان بالمكان: فلانکەس لەوشوێنە مایەوە.

مَكَدَت الناقَةُ والشاةُ: حوشترمکە یان مەڕمکە شیری زۆر بوو، شیرمکەی وشکی نەکرد ٥ دەگوترێ: (شاة ماكِدَةٌ ومَكود): مەڕێکی شیر زۆرە (بئر ماكدة ومَكودٌ): بیرێکە هەمیشە ئاوی هەیە قەت وشك ناکا.

مَكَرَهُ وبه مَكْراً: فێڵی لێ کرد ٥ (فهو ماكر ومكّار ومَكُور).

مَكَرَ اللهُ العاصِيَ: خودا سزای یاخی بووەکەی دا، یان مۆڵەتی دا لەدونیادا سەرپێچی بکا تا لەقیامەت دا سزای بدا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَكَرُواْ وَمَكَرَ اللّهُ﴾.

مَكَرَ الشَّرْبَ: کراسەکەی بەقوڕە سور بۆیەکرد.

مَكَرَ الأرْضَ: زەویەکەی ئاودا ٥ دەگوترێ: (مررت بزرع ممكور).

مَكِرَ مَكْراً: سور بوو.

مَاكَرَهُ: فێڵی لێکرد.

مَكَّرَ: دانەوێڵەی لەماڵ دا شاردەوە بۆئەوەی بەگرانبەها دوایی بیفرۆشێ.

إمْتَكَرَ الشَّيْئَ: شتەکە بەگڵە سور ڕەنگ گرت.

تَمَاكَرُوا: هەندێکیان فێڵیان لەهەندێکیان کرد.

المَكْرُ: فێڵو تەڵەکە ◊ گڵی سور کەشتی پێ ڕەنگ دەکرێ ◊ دەنگی هانکەو هەناسەدانی شێر.

المَكْرَةُ: پلانو فێڵ لەشەڕ کردن دا ◊ قاچی ئەستورو پۆزی خڕو جوان ◊ خورمای تازەپێگەیشتوی خراپ بوو.

المَكْورة: ئافرەتی قاچ ئەستورو پۆز خڕو ناسکو جوان.

مَكَسَ الشَّيْئُ مَكْساً: شتەکە کەم بوو.

مَكَسَ في البيع: نرخی کاڵاکەی لەمامەڵە کردن دا کەم کردەوە.

مَكَسَ الضريبة: باجەکەی خەملاندو وەری گرت.

ماكَسَه في البيع مماكسة: داوای لێکرد لەمامەڵەکەدا نرخەکە کەم بکاتەوە ◊ بەربەرەکانی نرخبازی لەگەڵ دا کرد.

المَاكِسُ: باج وەرگر لەبازرگانو خاوەن مووك ◊ (ك: مُكَاس).

تماكَسَ البَيْعان: کڕیارو فرۆشیارەکان چەندو چونو بێنەو بەرەیان کرد.

المَكْسُ: باجو دەرامەت کە باجگر وەری دەگرێ لەبازرگانو ئەوانەی داخڵی وڵاتێك دەبن ◊ (ك: مكوس).

مَكَّ العَظْمَ مَكّاً: هەرچی لەناو ئێسقان دا بوو هەڵی مژی.

مَكٌّ غريمَهُ: تەنگی بەقەرز دارەکەی هەڵچنی بۆئەوەی قەرزەکەی بداتەوە.

مَكَكَ على غريمه: بەمانا (مَكَّهُ)دێ.

إمْتَكَّ العظم: بەمانا (مَكَّهُ)دێ.

إمْتَكَّ الفصيلُ مافي ضرع أمه: بێچوەکە چی لەگوانی دایکەکەی دا بوو هەڵی مژی.

تَمَكَّكَ: بەمانا (إمْتَكَّ)دێ.

تَمَكَّكَ غريمَهُ: بەمانا (مَكَّهُ)دێ ◊ دەگوترێ: (تَمَكَّكَ على غريمه).

المُكالُ: مۆخی هەڵمژراو ◊ شیری هەڵمژراو.

المُكَاكَةُ: بەمانا (المُكَاك)دێ.

المَكُوكُ: جامێکە شلەمەنی پێ دەخورێتەوە، یان جۆرە پەرداخو گڵاسێکە لای سەروی تەسکەو لای خواروی پان ◊ هەروا ناوە بۆ ئامێرێکی پێوانە بەگوێرەی ناوچەو کاتو زەمان چەندییەتو ئەندازەی گۆڕانکاری تێداکراوە ◊ بەکرمێکی مەعدەنییە حەبڵو شتی وای لەسەر هەڵدەکرێو بۆ چنینو تێومدان سودی لێ وەردەگیرێ ◊ جۆڵاشتێکی وای هەیە بەکاری دەهێنێ پێی دەگوترێ مەکۆك ◊ (ك: مكاكيك).

مَكْمَكَ الرجلُ: پیاوەکە لەڕۆیشتن دا

خۆی باداو بەخوارو خێچی رۆیی.
مَكْمَكَ العَظْمَ: مۆخی ناو ئێسقانەکەی هەڵمژی.
تَمَكْمَكَ العظمَ: بەمانا (مَكْمَكَهُ)دێ.
مَكِنَت الجرادة ونحوها مَكْناً: کوللە گەرای دانا، یان گەرای لەناو جەستەی خۆی دا کۆکردەوە ◊ (فهي مَكُون).
مَكُنَ فلان عند الناس مكانةً: فلانکەس رێزو شکۆمەندی لای خەڵک بۆ پەیدا بوو (فهو مكين) ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿قَالَ إِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا مَكِينٌ أَمِينٌ﴾.
امْكَنَهُ من الشَّيْئ: وای لەفلان کرد دەسەڵاتی بەسەر شتەکەدا بشکێ.
أمْكَنَ الأمْرُ فلاناً: کارەکە لەسەر فلانکەس ئاسان بوو ◊ دەشگوترێ: (فلان لايُمكِنُهُ النهُوضُ): فلانکەس توانای بەسەردا ناشکێ.
مَكَّنَ له في الشَّيْئ: دەسەڵاتی ئەوی بەسەر شتەکە دا سەپاند ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّا مَكَّنَّا لَهُ فِي الْأَرْضِ﴾.
مَكَّنَ الثوبَ: قوماشەکەی بەماکینە دوری.
مَكَّنَ فلاناً من الشَّيْئ: فلانکەسی بەسەر شتەکەدا بالادەست کرد.
تَمَكَّنَ عند الناس: لای خەڵک رێزو نرخی زیادی کرد.
تَمَكَّنَ المكانَ: لەشوێنەکە جێگیر بوو.
تَمَكَّنَ من الشَّيْئ: دەسەڵاتی بەسەر شتەکەدا پەیدا کرد.
إسْتَمْكَنَ من الشَّيْئ: بەمانا (تَمكن)دێ.
المُتَمَكِّنُ: سەرو بۆرو ژێر قبوڵ بکا واتە مەبنی نەبێ.
المكانُ: شوێن.
المكانة: پلەو پایە ◊ رێزو شکۆمەندی.
المَكّانُ: کەسێک مەکینە بخاتە گەڕ ◊ مەکینە بفرۆشێ.
المَكْنُ: هێلکەو گەرای بزن مڕەو کوللەو شتی وا.
المَكِنُ: بەمانا (المَكْنُ)دێ ◊ لەحەدیث دا هاتووە دەفەرموێ: (إقِرّوا الطَّيْرَ على مكناتها): باڵندەکان لەسەر هێلانەو گەرای خۆیان هەڵمەفڕێنن و تەرمیان مەکەن.
المَكِينُ: کەسێکە مەکینەو شتی وا چاك دەکاتەوە ◊ فیتەری مەکینەی دورین و شتی وا ◊ کەسێک مەکینە ئاساو خێراو بێ تێفکرین کارەکانی ئەنجام بدا ◊ کەسێک کارەکانی بەڕێکو پێکی ئەنجام بدا.
المَكْنَةُ: توانا و دەسەڵات ◊ هێزو بڕشت.
المَكِنَةُ: دەست لێگیربون و دەسەڵات بەسەردا شکان ◊ دەگوترێ: (إنَّ ابن

فلان لذو مَكِنَةٍ من الناس): فلانکەس لای خەلك خاوەن ڕێزو حورمەتە ٥ هەروا دەگوترێ: (ولفلان مَكِنَةٌ): فلانکەس خاوەن هێزو توانایە ٥ ئالەتو ئامێرێکە لەمادەی ڕەقو ئاسنو مەعدەنو شتی وا بەدەست یان بەقاچ بەهۆی وزەی کارەبا یان بوخار هەڵدەسوڕێو کاری پێئەنجام دەدرێ ٥ دەگوترێ: (مەکینەی خەیاتی، مەکینەی برژاندن، هاڕین چاپکردن ...هتد).

مَكَا مُكَاءً وَمَكواً: فێکەی لێدا، بەدەم فیکەی کێشا ٥ یان پەنجەی خستە ناو دەمیەوەو فیکەی کێشا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَا كَانَ صَلَاتُهُمْ عِندَ الْبَيْتِ إِلاَّ مُكَاء وَتَصْدِيَةً﴾.

مَكِيَتْ يده مَكاً: دەستی بەهۆی ئیشکردنەوە قەڵشتو زبر بوون.

تَمَكّى الغُلامُ: کوڕە کە بۆ نوێژ دەستنوێژی هەڵگرتو خۆی پاك و خاوێن ڕاگرت.

تَمَكّى الفَرَسُ: ئەسپەکە عارەقی کرد بەئارەق جەستەی تەڕ بوو ٥ جاوی بەنەژنۆی خوراند.

المَكا: کونەڕێوی، کونە کەروێشك ٥ لانەکەیان.

المُكّاءُ: باڵندەیەکی بچوکەو حەزی لەکێوو دەشتە، قاچەکانی دەخاتە پەنایەکەوەو فیکە فیکیان پێ دەکا ٥ (ك: مَكاكِيّ).

مَلأَ في القوس مَلْئاً: ژێی کەوانەکەی ڕاکێشاو بەهێز ڕایتەکاند.

مَلأَ الشَّيْئَ: شتەکەی پڕکرد لەئاوو شتی وا ٥ دەگوترێ: (مَلأَهُ على الأمر): لەسەر کارەکەی یارمەتی دا.

مَلأَت منه عيني: شێوەو ڕوخساری سەرسامی کردم.

مَلأَ فروجَ فرسه: ئەسپەکەی هەلینگ دا بۆغاردانو بازدان.

مَلِئَ مَلْئاً: پڕبوو.

مَلُؤَ فلان مَلاءً ومَلاءةً: بوو بەخاوەن ماڵو سامان.

مَلُؤَ بكذا: بەوکارە هەڵسا.

مُلِئَ فلان: فلانکەس هەڵامەتی توشبوو.

امْلأْهُ: هەڵامەتی پێوەنا، بوو بە هۆی توشبوونی بەهەڵامەت.

مالأَهُ على الأمر مُمَالأةً: یارمەتی دا لەسەر کارەکەی.

مَلأَ الإناءَ: شتەکەی زۆر پڕکرد، زیادی تێکرد.

إمْتَلأَ الشَّيْئ: شتەکە پڕبوو هاخندرا ٥ دەگوترێ: (امْتَلأَ فلان غَيْظاً): فلانکەس پڕبوو لەڕق و قین.

تَمالأَ القومُ على كذا: خەڵکەکە لەسەر

شـــتەکە کۆبونـــەوەو یارمـــەتی یەکتریان دا.

تَملأَ الشَّيْئ: شتەکە پڕ بوو ◊ دەگوترێ: (تَمَلأَ من الطعام والشَّراب وتَمَلأَ شَبَعاً، وتَمَلأَ غَيْظاً).

تَمَلأَت المرأةُ: ئافرەتەکە چەرچەفی لەخۆوە پێچا ◊ لێفەی بەخۆدا دا.

اسْتَمْلأَ في دينه: کردیە بڕوا پێکراوو ئەمین و جێگای متمانە.

الأمْلأ: دەگوترێ: (فلان أمْلأُ لعيني من فلان): فلانکەس لەدیدی من دا زۆر لەفلانکەس ڕێزدار ترو پیاو ترە.

المالئ: کەسێک شکۆمەندو پیاو بێتە بەرچاو ◊ دەگوترێ: (شاب مالئ العين): گەنجێکە پڕ بەچاوو ڕێزدارە.

المَلأُ: تاقمو پیرو کۆمەڵ ◊ پیاو ماقوڵو ڕیش سپی نەتەوە ◊ دەگوترێ: (ماكان هذا الأمر عَنْ مَلأٍ منا): ئەو کارە بەپرس و ڕای ئێمە ئەنجام نەدراوە ◊ ڕەوشتو نەخلاق ◊ دەگوترێ: (ما أحسن مَلأَ فلان): ئای کەڕەوشتو نەخلاقی فلانکەس جوانە.

المَلْءُ: ئەندازەی ئەوەی کەقاپو حاجەت لەناو خۆی دەیگرێ ◊ لەشلەمەنی یان شتی تر ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿مِلْءُ الأَرْضِ ذَهَبًا﴾: دەگوترێ: (هذا الحجر ملئ الكف): ئەم بەردە پڕ چنگە.

المَلَءُ: جۆرە هەڵامەتێکە لەئاکامی گەدە پڕ بوونەو پەیدا دەبێ.

المَلاءَةُ: لێفە، چەرچەف کەلەسەر سیسەمو تەختەی لەسەر نوستن رادەخرێ.

المَلْآن: پڕ بوو ◊ توشبو بەنەخۆشی هەڵامەت ◊ بۆ مێینە دەگوترێ (مَلْآنة).

المَلاَءة: بەمانا (المَلاَءُ)دێ ◊ سەر گرانبوونو توشبوون بەنەخۆشی هەڵامەت لەئاکامی پڕبوونی گەدە.

المِلْأَةُ: گەدە پڕ بون لەخۆراك ◊ یان پڕبوونی شتی تر ◊ دەگوترێ: (هذا الإناء أشَدّ مِلْأَةً من ذلك).

المُلِئُ: مەڕێکە یان ئاژەڵێکی تر کە ورگی پڕبێ لەلەوەڕو ئاو وابزاندرێ کەناوسە.

مَلَثَ الفرسُ مَلْثاً: ئەسپەکە نەیتوانی بڕوا، سست بوو.

مَلَثَ الشَّيْئ: شتەکەی تێکەڵاو کرد.

مَلَثَ فلاناً: وادەیەکی بەفلانکەس دا کە بەنیازنیە جێ بەجێی بکا ◊ دەگوترێ: (مَلَثَهُ بكلام): بەقسەی لوسو بێ بنەما رازی کردو بەهیوا

نیه بەکردەوە هیچی بۆ بکا.

مَلَثَ فلاناً: بەهێواشی لەفلانی دا.

مَالَثَهُ مِلاثاً ومُمَالَثَةً: هەڵی خەڵەتاند، قەشمەری پێکرد ناشتەوایی بەفێڵی لەگەڵ دا کرد.

المَلْثُ: سەرەتای تاریکی شەو کەدادێ لەکاتی نوێژی شێوان دا یان کەمێ دواتر.

المُلْثَةُ: بەمانا (المَلْثُ)دێ.

مَلَجَ الصَّبِيُّ مَلْجاً: منداڵەکە بەلێوی گۆی مەمکی دایکی مژی.

مَلِجَ الصَّبِيّ مَلْجاً: منداڵەکە دەنکی خورمای لەدەمی دا هێناو برد.

مَلِجَتْ الناقَةُ: حوشترەکە شیری تێدانەما کەمێکی تێدا ماوە کەسێك بیچێژی تامی سوێری دەدا.

أمْلَجَت الأم ولدها: دایکەکە شیری دا بەمنداڵەکەی.

إمْتَلَجَ الفصيلُ مافي الضرع: بێچووەکە چی لەگوانەکەدا بوو مژی.

إمْلاَجُ الصَّبِيُّ: منداڵەکە لەسکی دایکی هاتەدر.

الأمْلَجُ: ئەسمەرو گەنم رەنگ ٥ جۆرە دەرمانێکە ٥ سەبەتەو قەفەز کەهێچیان تێدا نەبێ ٥ زەمبیلەی خاڵی.

الأملوج: دەنکی خورمای دەرەختی موقل.

المَالَجُ: ماڵەی گەچکاری و شتی وا ٥ پێشی دەگوترێ (المسطرين).

المُلْجُ: بەمانا (الأمْلُوجُ)دێ ٥ (ك: أمْلاَج).

المَلِيجُ: پیاوی ڕێزدار ٥ منداڵی شیرە خۆر.

مَلَحَ الطائِرُ مَلْحاً: باڵندەکە لەکاتی فڕینی دا خێرا خێرا باڵەکانی لێك دان.

مَلَحَتْ فلانة لفلان: فلان ئافرەت شیری دا بەمنداڵی فلان.

مَلَحَ القِدْرَ: بەئەندازە خوێی لەمەنجەڵەکە کرد ٥ دەگوترێ: (مَلَحَ الطعامَ واللحمَ والجِلدَ).

مَلَحَ الماشِيَةَ: ئاژەڵەکەی خوێ دا.

مَلَحَ الشاةَ: بەناوی زۆر گەرم خورییەکەی لەپێستی مەڕەکە هەڵکەندن.

مَلِحَ الشَّيْئُ مَلَحاً: شتەکە زۆر شین بوو تاوای لێهات بەمەیلەو سپی خۆی نواند.

مَلِحَ الحيوانُ: حەیوانەکە عەیبو خراپی لەقاچی دا بوو.

مَلِحَ الكَبْشُ: بەرانەکە ڕەشو سپی بوو هەندێك لەخورییەکەی ڕەشو هەندێکی سپی بوو ٥ (فهو أمْلَح وهي مَلْحاء).

مَلُحَ الماءُ ملوحة ومَلاَحَةً: ئاوەکە سوێر بوو ٥ (وهو مليح أيضاً).

مَلُحَ الشَّيْئُ ملاحَةً: شتەکە جوانو رازاوەو زەریف بوو روخساری لەدڵ دا شیرینو ناياب بوو ◊ (ك: مِلَاح) ◊ (وهو ملاح ومَلَّاح).

أَمْلَحَ الماء: ئاوەکە سوێر بوو.

أَمْلَحَ فلان: فلانکەس چووە سەرئاوی سوێر ◊ دەگوترێ: (أملحت الإبلُ وأملح الراعي الإبلَ): شوانەکە ئاوی سوێری دابە حوشترەکان.

أَمْلَحَ المتكلمُ: وتار بێژەکە قسەکەرەکە قسەی جوانو زەریفی گوتن.

أَمْلَحَ البعيرُ: حوشترەکە بەزی گرتو قەڵەو بوو.

أَمْلَحَ الشَّيْئُ: شتەکە زۆر شین بوو ◊ تاوای لێهات مەیلەو سپی خۆی نواند.

أَمْلَحَ القِدْرَ: بەئەندازە خوێی کردە ناو مەنجەڵەکە یان زۆری خوێ تێکردو خواردنەکەی سوێر کرد ◊ بەزو پیوی کردە ناو مەنجەڵەکە.

مَالَحَهُ ملاحاً ومُمَالَحَةً: شیری لەگەڵ خوارد ◊ دەگوترێ: (بينهما حُرمَة المِلح والمماحة).

مَلَّحَت الإبلُ: حوشترەکە قەڵەو بوو.

مَلَّحَ الشاعرُ: شاعیرەکە وشەو ڕستەی جوانی هێنانە ناو شیعرەکانیەوە.

مَلَّحَ القِدْرَ: زۆری خوێ کردە ناو مەنجەڵەکە.

مَلَّحَ الطعامَ: زۆری خوێ کردە قورگی ولاخەکەوە.

امْتَلَحَ: راستو درۆی تێکەڵاو کرد.

تَمَلَّحَ فلان: خوێی کردە تێشوو پەزمەندەی کرد ◊ یان بازرگانی بەخوێ کرد ◊ یان بەتۆپزی خۆی کردە مەڵەوانو لێخورێ کەشتی ◊ دەگوترێ (فلان يتظرف ويَتَلَمَح).

إِمْلَحَّ الشَّيْئُ: بەمانا (مَلِحَ)دێ.

إِمْلَحَّ الكَبْشُ: بەرانەکە خوریيەکەی ڕەش و سپی بوو.

إِمْلَاحَّ النَخلُ: خورماکە ئاڵو بۆڵی تێکەوت.

اسْتَمْلَحَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەزەریف و جوان لەقەڵەم دا.

الأَمْلَحُ: شەونم.

المِلَاحُ: هەڵبونی بای وەشت دوای بای شەماڵ ◊ ئەو بایەی کەشتی لێ دەخورێ و پاڵ بەکەشتیەوە دەنێ ◊ سەرە ڕەب یان خودی ڕەب ◊ کزەبای سارد کەدوای بارینی باران هەڵدەکا.

المَلَاحَةُ: پیشەی دەریاوانی، کەشتیەوانی.

المُلَاحِيُّ: جۆرە ترێیەکی سپی و دەنک درێژە ◊ هەنجیری وردی زۆر شیرین

٥ دەختی ئەراك كەسپی و سوربێ.

المِلْحُ: خوێ ٥ سوێری ٥ دەگوترێ: (ماء مِلحٌ): ئاوێكی سوێر ٥ دەشگوترێ: (فلان مِلحُهُ على ركبتيه): فلانكەس بێ وادەو بەڵێنە ٥ يان ڕەوشت ناشيرينە ٥ بەشتێكی زۆر كەم تووڕەدەبێ.

المُلْحُ: هەوالی خۆش و سەيرو سەمەرە.

المَلْحاءُ: سێبەندە، نێوان شان و سمت ٥ لەجەستەی حوشتر دا بريتييە لەخوار دوگەكەی ٥ دەختێكە گەلاكەی هەڵومرێ و ببێتە ڕەشەدار ٥ (ك: مَلْحَاوات).

المُلْحَةُ: شەپۆلی دەريا.

المُلْحَةُ: ڕەنگی زۆر شين ٥ بەرەكەت و فەر ٥ قسەی خۆش ٥ يان دەگوترێ: (أصبنا مُلْحَةَ من الربيع): كەمێك خێرو فەرێ بەهارمان ڕێ كەوت.

المُلَحَةُ: قسەی عەنتيكەو خۆش.

المَلاّحُ: خوێ فرۆش ٥ يان خاوەن خوێ ٥ كەشتييەوان ٥ كارگوزاری كەشتی.

المَلاّحَةُ: شوێنێك خوێی لێبێ ٥ خوێلين، شوێنی خوێ فرۆشتن.

المُلاّحِيُّ: جۆرە ترێيەكی سپی و بۆڵ درێژە.

المَمْلَحَةُ: خوێدان ٥ ئەو قاپو شوشەيەی خوێی تێدەكرێ.

مَلَخَ فلان مَلْخاً: فلانكەس بەخێرايی ڕۆيشت.

مُلِخَ في الأرض: بەناو زەوی دا ڕۆيی.

مُلِخَ في الباطل: لەبەتاڵو خراپەكاری دا ڕۆچوو.

مَلَخَ الفرسُ: ئەسپەكە يارى كرد.

مَلَخَ الطعامُ: خۆراكەكە گۆڕاو كەڵكی نەما فاسيد بوو.

مَلَخَ فلان: فلانكەس دوولا هاتەوە تێك شكا.

مَلَخَ الشَّيْئَ: شتەكەی راتەكاند، گەستی.

مُلِخَ الشَّيْئُ ملاخَةً: شتەكە بێ تام بوو.

مَالَخَهُ مَلاَخاً ومُمَالَخَةً: يارى لەگەڵ دا كرد.

إمْتَلَخَ الشَّيْئَ: شتەكەی دەركرد، دەری هێنا ٥ كێشی كرد ٥ گەستی ٥ دەگوترێ: (إمْتَلَخَ اللجامَ من رأس الدابة): ڕێشمەی لەسەری وڵاخەكە دا مالی ٥ (امْتَلَخَ اللحمةَ عَنْ عظمها): گۆشتەكەی لەئێسقانەكە جياكردەوە.

امْتَلَخَ عَيْنَهُ: چاوی هەڵكۆڵی.

امْتَلَخَ القَلاّعُ ضِرْسَهُ: دانكێشەكە ددانی هەڵكەند.

امْتَلَخَ عقل فلان: فلانكەس عەقڵو هۆشی ڕۆيی.

تَمَلَّخَ الشَّيْئُ: شتەكە فاسيد بوو، پووكا

٥ دەگوترێ: (رَجُلٌ مُمْتَلِخُ الصُّلْب): پیاوێکە پشت لاوازو بێ وەج.

تَمَلَّخَ العُقَابُ عَيْنَهُ: هەڵۆکە چاوی هەڵکۆڵی.

المَلاَّخُ: ماستاو چی‌و زمانلوس ٥ کەسێک ترسنۆک بێ‌و لەشەڕو بەرامبەری دا خۆگرنەبێ‌و زۆر هەڵبێ.

المُلُوخِيَّةُ: رووکێکی سالانەیەو دەڕوێندرێ‌و گەڵاکەی دەکوڵێندرێ‌و دەخورێ.

المَلِخُ: پیاوی لاوازو وەرە نزم ٥ خۆراکی فاسیدو بێ کەڵک ٥ خواردنێک تامی نەبێ.

مَلَدَ الشَّيْئَ مَلِداً: شتەکەی درێژ کردەوە.

مَلِدَ الغُصْنُ مَلَداً: لقەدرەختەکە ڕاژاو نەرمو شلک بوو ٥ (فهو أمْلَدُ).

مَلَّدَ الأديمَ: چەرمەکەی نەرم کردەوە.

الأملَدُ: مرۆڤی نەرمو نیان یان لقو پۆپو نەمامی شلکو نەرم ٥ (رجلٌ أمْلَدُ) پیاوێکە ڕیشی نیە.

الأملودُ: بەمانا (الأمْلَدُ) دێ ٥ (إمرأة املود وأملودة).

المَلْدُ: ئادەمیزادی نەرمونۆڵ یان لقەدرەختی شلک ٥ دێوی بیابان.

المَلْداءُ: بۆ مێینەی (الأمْلَدُ) بەکاردێ ٥ دەگوترێ: (إمرأة مَلْداءُ) ئافرەتێکی نەرمو نیان‌و قەدوبالا ڕێکە.

المَلَدَان: ڕاژانی لق‌و پۆپی درەخت‌و نەرمو نیانی ٥ گەنجی.

مَلَدَ الفرسُ: ئەسپەکە دەستی هاوێشتن‌و غاری دا.

مَلَدَ فلان: فلانکەس درۆی کرد ٥ (مَلَدَ فلاناً بالرمح) بەڕمب لێی دا.

مَلَدَ فلاناً مَلْداً وملاذةً: بەقسەی لوس‌و پوس فلانی ڕازی کردو هەڵی خەڵەتاند، بەڵام بەکردەوە هیچی بۆ نەکرد.

مَلِدَ فلان مَلَداً: فلان بەڕواڵەت‌و بەدرۆ خۆشەویستی خۆی بۆ دەربڕی بەڵام لەناخی دا ڕقی لێ بوو ٥ (فهو أمْلَدُ وملاذ ومِلْوَذ).

إمْتَلَدْت منه: بەخشش‌و عەتام لێی دەستگیر بوو.

مَلَزَ عنه مَلْزاً: لێی ڕۆیی جێی هێشت.

أمْلَزَهُ: شتەکەی برد.

مَلَزَ بالشيئ: شتەکەی برد.

مَلَّزَ الشَّيْئَ: شتەکەی پوختە کرد.

إمْتَلَزَ الشَّيْئَ: بەمانا (أمْلَزَهُ) دێ ٥ دەری هێنا فڕاندی.

مَلَسَ فلان مَلْساً: فلانکەس بەخێرایی ڕۆیی ٥ بەشێوەی ڕێک‌و پێک لەسەرەخۆ ڕۆیی.

مَلَسَ بالابل: بەخێرایی حوشترەکانی

لێخـورین ◊ بـەدزی‌و دوور لەچـاوی خەڵك لێی خۆرین.

مَلَسَ فلاناً بلسانه: بەزمانی لوس‌و قسەی خۆش فلانکەسی ڕازی کرد.

مَلِسَ مَلَساً: نـەرم‌ونیان‌و شـلك بـوو ◊ لوس‌و بێ گرێ‌و گۆڵ بوو ◊ (فهو أمْلَسُ وهي مَلْساء).

مَلُسَ ملاسَةً ومُلوسَةً: بەمانا (مَلِسَ) دێ ◊ (فهو مَلیسٌ).

أمْلَسَت الشاةُ: مەڕەکە خوریەکەی لێ بـووەوە، زەوییەکـەی بـەماڵمالێ‌و وەروەرە تەخت کرد.

مَلَّسَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕزگـار کـرد ◊ پوختەی کرد.

إمْلَسَ وإمَّلَسَ الشَّيْئُ: شـتەکە وێکهاتەوە.

إمْلَسَ من الشَّيْئ: لەشتەکە ڕزگاری بوو ◊ دەگوترێ: (إمْلَسَ فلان من يدي) فلان لەچنگم ڕزگاری بوو.

إمْلَسَ الشَّيْئُ: شتەکە وێکهاتەوە.

تَمَلَّسَ الشَّيْئُ: بەمانا (مَلِسَ) دێ.

تَمَلَّسَ من الشراب: لەشەرابەکە ڕزگاری بوو سەرخۆشی نەما.

تَمَلَّسَ من الأمر: لەکارەکە ڕزگاری بـوو ◊ دەگوترێ: (تَمَلَّسَ من بين القوم و تَمَلَّسَ من بين يدي).

إمْلاسٌ الشَّيْئُ: بەمانا (مَلِسَ) دێ.

إمْلاسٌ الشَّيْئُ: بەمانا (مَلِسَ) دێ.

إمْلاسٌ من الأمر: بەمانا (تَمَلَّسَ) دێ.

الأمْلَسُ: دەگوترێ: (جلد فـلان أمْلَـسُ) فلانکـەس بـێ عـەیب‌و نـەنگی یـە، عەیبی لێ ناگیرێ.

الإمْلِيسُ: دەشـتی کـاکی بـەکاکی بـێ درەخت‌و ڕوەك ◊ (الرمان الإمليسي، والرمان الاملیس) هەناری میٚخۆش.

الأمليسَةُ: بـەمانا (الإمليسُ) دێ ◊ (ك: أماليس).

المَلَسُ: شوێنی دەشـتایی کـە سـوتەمەڕۆ بـێ درەخـت‌و ڕوەکـی تێـدا نـەبێ ◊ (ك: ملـوس وأمْـلاس) دەگـوترێ: (أتيتُهُ مَلَسَ الظلام) کاتی داهاتنی شەو و دەمـەو ئێوارە هاتم بـۆلای ◊ واتـە: دەموروبـەری نوێـژی شـێوان ◊ کراسێـکی فـش‌و فۆڵـە لەناوریـشم دروسـت دەکـرێ‌و ڕەشـە نـافرەتی لادێیی وڵاتی میصر لەبەری دەکەن.

المَلَسَي: (رجـل مَلَـسَي) پیاوێـکە وادەو بـەڵێنی نیـەو هـەرگیز پابەنـدی قـسەی خـۆی نابـێ ◊ دەشـگوترێ: (أبيعُـك الملـسي) شـتەکەت پـێ دەفرۆشـم‌و بـەرعۆدەی عەیبـەکانی نـابم ◊ (ناقة مَلَسي) حوشترێـکە زۆر خێـرا دەڕوا ◊ (أرض مَلَـسي) زەوییـەکی سـوتەمەڕۆیە و هـیچ

ڕووەك‌و درەختی تێدا نەڕواوە.

المَلْساءُ: مێینەی (الأمْلَسُ)ە ◊ (ك: مُلْسٌ) ◊ (خُرة مَلْساءُ) شەرابێکی گوارایەو بەخۆشی قوتدەچێ ◊ (سنة ملساء) سالێکی قات‌و قڕی‌و بێبارانییە ◊ (قوس ملساء) کەوانێکە درزی تێدانیە، شیوەڵی ڕێڕەوی تیرەکەی لێ نەکراوە ◊ (ك: أمالِس وأماليس).

الملاّسَةُ: مالّمالّ‌و وەروەڕەی زەوی تەخت کردن ◊ پێشی دەگوترێ: (الزّحافة).

المِلْسَة: بەمانا (الملاّسَةُ) ◊ (ك: مَمالِس).

المُلَيْساءُ: نێوان کاتی نوێژی شێوان‌و خەوتنان ◊ ناوێکی مانگی سەفەریشە.

مَلَشَ الشَّيْئَ مَلْشاً: بەدەستی تەفتیشی کردو پشکنی ◊ وەکوو ئەوە داوای شتێك بکا.

مَلَصَ بسهمه: تیری خۆی هاویشت.

مَلِصَ الشَّيْئُ من يدِيّ: شتەکە لەدەستم کەوتە خوار لەبەر لوسی ◊ دەگوترێ: (مَلِصَتْ السمكةُ ونحوها).

مَلِصَ الرجلُ: بیاوەکە هەڵات ◊ (فهو مَلِصٌ وهي ملصة).

أمْلَصَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە منداڵەکەی لەبارچوو بەنەکامڵی منداڵەکەی لێ بووە ◊ (فهي مُمْلِصٌ).

أمْلَصَ الرجلُ: بیاوەکە هەژار کەوت.

أمْلَصَ الشَّيْئَ: شتەکەی وا لێ کرد بتزازێ.

إنْمَلَصَ الشَّيْئُ من يدِيّ: بەمانا (مَلِصَ) دێ ◊ دەگوترێ: (إنْمَلَصَت السمكة من يدِيّ) ماسییەکە بەهۆی لووسی‌و پوسی لەدەستم کەوتە خوار.

تَمَلَّصَ من كذا: بەمانا (إنْمَلَصَ) دێ ◊ دەگوترێ: (تَمَلَّصَ الرشاءُ من يدي) دۆڵچەکە لەدەستم کەوتەخوار.

تَمَلَّصْتُ من فلان: لەدەست فلانکەس ڕزگارم بوو.

الأمْلَصُ: (رجل أمْلَصُ الرأس) بیاوێکە سەری ئەصلەعە تووکی بەسەرەوە نیە ◊ تەڕو نەرم‌و شلك.

الإمْلِيصُ: (سير إمليص) ڕۆیشتنی خێرا.

المَلْصُ: ڕوت‌و بێ پۆشاك.

المَلِيصُ: زاروکێك دایکەکەی بەنەکامڵی لەباری بچێ.

المِمْلاصُ: ئافرەتێك عادەتی وابێ منداڵی بۆ ڕانەوەستێ.

مَلَطَ الغلامُ مَلُوطاً: منداڵەکە دز دەرچوو فێری دەست پیسی بوو.

مَلَطَ البَنّاءُ الحائط: وەستاکە بەگڵە سپی دیوارەکەی سواخ دا.

مَلَطَ شَعْرَهُ: قژی تاشین.

مَلَطَت الأُمُ وَلَدَها: دایکەکە بەنەکاملّی منداڵی بوو.

مَلِطَ فلان مَلَطاً ومُلْطَةً: فلانکەس موو بەجەستەیەوە نەبوو، بێ تۆك بوو ◊ (مَهْمٌ أملط) تیرێکە پەڕی پێوە نیە.

أمْلَطَت المرأةُ: نافرەتەکە بەنەکاملّی منداڵی بوو.

أملط الشاعر: شاعیرەکە نیوە دێڕی شیعرەکەی گوت دوای نەوەی بەرامبەرەکەی نیوەی یەکەمی ڕێك خستبوو.

أمْلَطَت الناقة جنينها: حوشترەکە بێچوی بێ توکی بوو ◊ (فهي مُمْلِط و مُمْلِطة) ◊ (ك: مَمَالِيط).

مَلَّطَ الشاعِرُ: بەمانا (أمْلَطَ) دێ.

مَلَّطَ الحائط: دیوارەکەی سواخ دا.

تَمَلَّطَ الشَّيْئُ: شتەکە نەرم و نیان و شلك بوو.

تَمَلَّطَ السَّهْمُ: تیرەکە بەڕەکانی لێ بوونەوە.

إمْتَلَطَ الشَّيْئَ: شتەکەی دزی، فڕاندی.

المِلاطُ: مَلْطَه: قوڕێکی لینجە دیواری پێ سواخ دەدرێ ◊ یان بەردەکانی لەدیواردا پێ بەیەکەو دەلکێنەرێ ◊ ئانیشك ◊ تەنیشت ◊ قەراخی دوگی حوشتر ◊ (إبن مِلاط) مانگی یەکشەوە (إبنا مِلاط) دودەستی حوشتر ◊ یان دوو شانی حوشتر.

المِلْطُ: پیاوی ڕەوشت ناشیرین و دز کەسەرچی شتێك دەستی بیگاتێ دەیدزێ و بەهی خۆی دەزانێ ◊ زۆڵ و ناکەسبەچە ◊ دەگوترێ: (غلام خلط ملطٌ) کوڕێکە باوکی نازاندرێ کێیە.

المَلَطى: جۆرە ڕاکردن و غاردانێکە ◊ دەشگوترێ: (بعته المَلَطى) بەبێ زەمان و بەرعۆدەبوون پێم فرۆشتووە (بەگۆشتی سەر چەپەر پێم فرۆشتووە) ◊ کە دوعا لەیەکێك دەکرێ دەگوترێ: (جعله الله مَلَطى) خودا بەخێری نەهێنێتەوە.

المَلِيطُ: کەسێك تووکی بەجەستەوە نەبێ ◊ زاروك لەناو سکی دایکی دا پێش ئەوەی هەستی پێ بکرێ ◊ (سهمٌ مليط) تیرێکە پەڕی پێوە نیە ◊ بێچوی بزن لەسەرتای هاتنەدەرەوەی ◊ هەروا ناوە بۆ بەرخۆلەی تازە لەدایك بوو.

المِمْلاطُ: دایکێك زاروکی لەمنداڵدان دا بۆ ڕانەوەستێ.

مَلَعَت الدابّةُ وغيرها مَلَعاً وملعاناً: وڵاخەکە زۆر بەخێرایی ڕۆیی.

مَلَعَ الشاةَ: مەڕەکەی لەلای ملیەوە کەوڵ کرد.

مَلَعَ الفصيلُ أمَّهُ: بێچوەکە شیری دایکی خوارد.

أمْلَعَت الناقة: حوشترەکە خێرا ڕۆیی.

إمْتَلَعَت الناقة وغيرها: بەمانا (أمْلَعَتْ) دێ.

إمْتَلَعَ الشاةَ: مەڕەکەی لەلای ملیەوە کەوڵ کرد.

إمْتَلَعَ الشَّيْئَ: شتەکەی دزی، فراندی.

إنْمَلَعَتْ الناقة: بەمانا (مَلَعَتْ) دێ.

المِلاعُ: سارای بێ درەخت و ڕوەك ٥ (عُقاب مَلاعٌ) هەڵۆیەکی لەسەرەخۆیەو بەهێواشی پەلاماری دا.

المَلْعُ: دەگوترێ: (هم علی فلان مَلْعٌ واحد) ئەوانە هەموویان دژی فلانکەس کۆبوونەوە.

المَليعُ: ولاخی خۆشڕۆ ٥ زەوی پان و فراوان ٥ دەشتی دوور و فراوان.

المَلوعُ: خێراو گورج و گۆڵ.

المَيْلَعُ: درێژی باریك ٥ ئەسپی خۆشڕۆ ٥ زەوی سوتەمەڕۆ.

مُلِغَ في كلامه: لەقسەکردنی دا گێلی نواند.

مالَغَهُ بالكلام: قسەی ناشیرینی لەگەڵ دا کرد.

تَمالَغَ به: پێی پێکەنی.

تَمَلَّغَ في كلامه: لەقسەکردنی دا گێلی نواند.

الأمْلَغُ: (كلام أمْلَغُ) ٥ قسەی پڕوپوچ و بێ کەڵك.

المالِغُ: (رجل مالِغٌ) پیاوی فاسق و خوێڕی و پیس.

المِلْغُ: ماستاوچی و دووڕو ٥ گێلی قسەنەزان و قسە تڕن ٥ کەسێك گوێ نەدا چی دەڵێ و چی پێ دەگوترێ ٥ (کلام مِلْغٌ) قسەی بێ خێرو بێر.

مَلَقَت الدوابُ وغيرها مَلْقاً: ولاخەکە بەخێرایی ڕۆیی.

مَلَقَ الرجلُ: پیاوەکە بەگورج و گۆڵی ڕۆیی.

مَلَقَ الشَّيْئَ: شتەکەی شت ٥ سڕیەوە ٥ لەدەستی خۆی بەڕەڵڵای کردو بەندی کرد.

مَلَقَ الحِمارُ الأرض: گوێدرێژەکە پێکۆڵی کردو بەقاچەکانی لەزەوی دا.

مَلَقَ عَيْنَهُ: لەچاوی خۆی دا.

مَلَقَ الصغيرُ أمَّهُ: منداڵەکە شیری دایکی خوارد.

مَلِقَ الفرسُ مَلَقاً: ئەسپەکە بازەکانی چوست و چالاك بوون.

مَلِقَ الخاتمُ من الأصبع: ئەنگوستیلەکەی لەپەنجەدا لەقی.

مَلِقَ فلاناً ولـه: بەقسەی خۆش و زیاد لەپێویست ماستاو بۆکردن فلانکەسی هەڵخەڵەتاند.

أمْلَقَتْ المرأةُ: نافرەتەکە منداڵی لەبارچوو بەنەکامڵی منداڵی فڕێ دا.

أمْلَقَ فلان: فلانکەس هەژار کەوت ◊ قورئان دەفەرموێ: (ولاتقتلوا أولادكم من إملاق) ◊ دەشگوترێ: (أمْلَقَ مامعه) هەرچی هەیبوو دەری هێناو خستیە ڕو ◊ دەشگوترێ: (أمْلَقَتِ الخطوبُ) بەڵاو کارەسات هەژاریان خست ◊ (أمْلَقَ الدهرُ مالَهُ) ڕۆژگار مااڵو سامانی فەوتاند ◊ هەژاری خست.

أمْلَقَ الأديمُ: پێستەکەی نەرم کردەوە ◊ دەستی پیا هێنا تا نەرم بێ.

مَلَّقَ الشَّيْءَ: شتەکەی پوختە کرد.

مَلَّقَ الأرضَ: زەوییەکەی بەماڵاڵو وەروەرە تەخت کرد.

مَلَّقَ الجدارَ: دیوارەکەی بەماڵە ڕێک خست.

إمْتَلَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی دەرهێناو خستیە ڕوو.

إنْمَلَقَ الشَّيْءُ وإمَّلَقَ: شتەکە لووس و پوس بوو ◊ نەرم بوو.

إنْمَلَقَ منه: ڕزگاری بوو.

تَمَلَّقَ الرجلَ: ماستاوچییەتی بۆ پیاوەکە کردو خۆی لێ نزیک کردەوە.

المالَقُ: داڕێکی گەورەو تەختە، دوورهشە وڵاخ یان دوو بارگیرو شتی وا ڕایدەکێشن و زەوی کێڵدراوی پێ تەخت دەکرێ ◊ لەهەندێ شوێنیش ناوە بۆ ماڵەی سواخکردن.

المَلَقُ: دووعاو پاڕانەوە ◊ زەوی دەشتو ڕێکخراو ◊ دەگوترێ: (سرنا في الملق والملقات) واتە بەناو شوێنی ڕوتەن و دەشتایی دا ڕۆیشتین ◊ هەرشتێک نەرم بێ لەگیانلەبەرو بەردو دارو قسەو گفتو گۆ.

المَلِقُ: لاواز ◊ (فَرَس مَلِقٌ) ئەسپێکە هەنگاو هەڵدێنێو قاچ بەزەوی دا دەکێشێو خێرا ناڕوا ◊ کەسێک وادە بداو نەیباتە سەر، لافی شتێک لێ بدا کەنەیبێ.

المَلَقَةُ: شتی سفتو لووس.

المَلاَّقُ: کەسێک زۆر ماستاوچیەتی بکاو خۆرە پێشخەرو خۆ لەبەرکەربێو خۆشەویستی ڕاستاڵانەی نەبێ.

المَلِيقُ: بێ توک ◊ کەسێک تووکی بەجەستەوە نەبێ.

المِمْلَقُ: بەمانا (المالِقُ) دێ.

المِمْلَقَةُ: بەمانا (المِمْلَقُ) دێ.

المَمْلَقُ: خێراو خۆشڕۆ.

مَلَكَ الشَّيْئَ مِلْكاً: شتەکەی کردە ملکی خۆی و بەویستی خۆی تەصەروفی تێدا کرد ◊ (ك: مُلْك ومَلاَك).

مَلَكَ الخِشْفُ أُمَّهُ: بێچوە ئاسکەکە توانی شوێن دایکی بکەوێ.

مَلَكَ العجين: هەویرمکەی شل شێلاو جاکی هێنایە بەرهەم.

مَلَكَ الوليُّ المرأةَ: وەلی ئەمری ئافرەتەکە نەیهێشت ئافرەتەکە شوبکا.

مَلَكَ فلان إمْرَأةً: فلانکەس ئافرەتێکی مارە کردو کردی بە هاسەری خۆی.

أمْلَكَهُ الشَّيْئَ: شتەکەی کردە ملکی ئەو.

أمْلَكَ فلاناً أمْرَهُ: کاروباری خۆی دایە دەست فلانکەس.

أمْلِكَتْ فلانةُ أمرها: فلان ئافرەت تەلاق درا، یان تەلاقی درایە دەس خۆی و خۆی خاوەنی تەلاقی خۆیەتی.

أمْلَكَ فلاناً المرأةَ: ئافرەتەکەی لەفلانکەس مارە کرد.

مَلَكَ القومُ فلاناً عليهم: خەلکەکە فلانکەسیان کردە پاشاو مەلیکی خۆیان.

مَلَّكَ فلاناً الشَّيْئَ: شتەکەی کردە ملکی فلان.

إمْتَلَكَ الشَّيْئَ: بوو بەخاوەنی فلان شت شتەکەی کردە ملکی خۆی.

تَمالَكَ عَنْ الشَّيْئِ: جڵەوی نەفسی خۆی گرتو دەستی بۆ شتەکە نەبرد ◊ دەگوترێ: (ما تَمالَكَ أن فعل كذا) خۆی لە کارەکە نەگرتەوە ◊ دەشگوترێ: (هذا حائط لايتمالك) ئەمە دیوارێکە خۆڕاناگرێ و خەریکە بڕوخێ.

تَمَلَّكَ الشَّيْئَ: بووە خاوەنی شتەکە، شتەی کردە ملکی خۆی ◊ (أبو مالك) نازناوی برسیەتییە ◊ (مالك الحزين) ناوی بالندەیەکی ناوییە، بۆیە ئەم ناوەی لێ نراوە چونکە لە نزیک جۆگاو کانیاوەکان دەژی هەرکە دەبینێ ئاوێک وشک دەبێ غەمبار دەبێ.

المَلاَكُ: فریشتە.

ملاك الأمر: پوختەی کار، عونصوری سەرەکی کارو شت ◊ دەگوترێ: (القلب مَلاك الجَسَد).

المِلاكُ: (مِلاك الأمرِ) ڕاگرو پایەی سەرەکی کارو شت ◊ دەشگوترێ: (ركب مِلاك الطريق) بەناوەڕاستی ڕێگادا ڕۆیی.

المُلْكُ: مەلیکو پاشا ◊ ئەوشتەی کە دەکرێتە مالّو سامان دێتە ژێر دەستەوە ◊ وێستو ئیرادەی

سەربەست، قورئان دەفەرموێ: ﴿قَالُوا مَا أَخْلَفْنَا مَوْعِدَكَ بِمَلْكِنَا﴾.

المُلْكُ: مولك و سامان ◊ (ك: أملاك).

المَلَكُ: تاكی (الملائكة)یە.

المَلِكُ: پەروەردگار کەهەر ئەو بەڕاستی مەلیك و خاوەن دەسەڵاتە.

المَلَكَةُ: صیفەتێکە لەنەفس دا پەیدا دەبێ، یان ئامادەباشییەکی عەقڵی تایبەتییە بۆ ئەنجامدانی کارێکی تایبەتی بەلێهاتویی و دەست ڕەنگینی ◊ وەکوو مەلەکەی زمارە ژماردن، مەلەکەی زمانەوانی و شتی وا.

المَلَكوتُ: جیهانی غەیب و نادیار لەئێمە و تایبەت بەگیانەکان و نەفسەکان و شتە عەجیبەکان ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَوَلَمْ يَنظُرُواْ فِي مَلَكُوتِ السَّمَاوَاتِ وَالأَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّهُ مِن شَيْءٍ﴾ ◊ شکۆمەندی و دەسەڵاتو گەورەیی.

مَلَكوت الله: دەسەڵاتو عیززەتی پەروەردگارو شکۆمەندی ◊ ملکی تایبەتی پەروەردگار ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ﴾.

المَلَكِيَة: شتی پاڵدراو بۆ پاشایەتی ◊ دەگوترێ: (الحكومة الملَكية) ئەو دەسەڵاتو ڕژێمەی مەلیك سەروکاریی دەکا بەیاسای بنەماڵەیی یەك لەدوای یەك ئەو پۆستە لەلایەن یەکێك لەبنەماڵەی مەلیکەوە وەردەگیرێ.

المِلكيَّةُ: ملك و بەمالکردن و مافی تەصەروف کردن تێیدا ◊ دەگوترێ: (بيدي عقد ملكية هذه الأرض) خاوەندارێتی ئەم زەویيە بەدەست منە ◊ (قانون تحديد الملكية الزارعية) یاسای دیاریکردنی ئەوەی بۆ هەرتاکێکی کۆمەڵ چەند ڕەوایە زەوی کشت و کاڵی بخاتە ژێر دەسەڵاتی خۆیەوە ◊ (الملكية الخاصة) ملکی تایبەت بەتاکێکی کۆمەڵ ◊ (الملكية العامة) ملکی گشتی و کۆیایەتی، ئەوەی کە دەوڵەت خاوەندارێتی.

المليك: خاوەن مولك و دارای سامان.

مليك الخلق: خاوەن و بەڕێوەبەرو بەخێوکاری دروستکراوان.

المُلَيْكَةُ: صەحیفە.

المَمْلَكَةُ: دەسەلاتی مەلیك لەناو ڕەعیەت و دانیشتوانی ولاتی دا ◊ دەگوترێ: (طالت مملكته وساءت مَمْلَكته) ◊ هەروا ناوە بۆ دەسەڵاتو فەرمانڕەواییەك کە مەلیك بەڕێوەی بەرێ.

مَلَكَةُ الطريق: ناوەڕاستی ڕێگا ◊ زۆربەی ڕێگا.

المَلِكُ: کۆیلە.

مَلَّ فلان مَلاًّ: فلانکەس خەمۆکی تۆش بوو ◊ لەناو غەم‌و نەخۆشی دا تلایەوە.

مَلَّ نعلی فلان السفرُ: سەفەری فلان درێژەی کێشا.

مَلَّ في المشْي: لەڕۆیشتن پەلەی کرد.

مَلَّ الشَّيْئَ: شتەکەی نەمدیواو دیو کرد، هەڵی گێڕایەوە.

مَلَّ الشَّيْئَ في الجَمْرِ: شتەکەی خستە ناو کوڕەخانەکەوە.

مَلَّ الخبزَ أو اللحْمَ في النار: نانەکە یان گۆشتەکەی خستە سەرئاگر ◊ (فهو مَمْلول ومَليل).

مَلَّ القوس أو السَّهْمَ في النار: کەوانەکە یان تیرەکەی بە ئاگر چارسەر کرد.

مَلَّ الثوبَ: یەکەمجار قوماشەکەی دوری.

مَلَّ فلان الشَّيْئَ: فلانکەس لەشتەکە وەرز بوو ◊ دڵی لێی هەڵنگوت.

أمَلَّهُ وأمَلَّ عَلَيْهِ: زۆری داوا لێ کرد تا وەرزی کرد.

أمَلَّ الشَّيْئُ فلاناً: شتەکە فلانکەسی وەرز کرد.

أمَلَّ عَلَيْهِ السَّفَرُ: سەفەرەکەی درێژ بۆوە.

أمَلَّ عَلَيْهِ المَلَوانُ: شەو و ڕۆژ جیاوازییان زۆر بوو نەمیان زۆر درێژو نەویان زۆر کورت.

أمَلَّ الشَّيْئَ: شتەکەی شی کردەوە و نووسرایەوە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلْيكتب وَلْيُمْلِلِ الذي عَلَيْهِ الحق﴾.

مَلْمَلَ فلان الشَّيْئَ: فلانکەس شتەکەی نەمدیواو و دیو کرد.

إمْتَلَّ مِلَّةَ الإسلام: چووە سەر ناییینی ئیسلام.

تَمَلْمَلَ: وەزع‌و حاڵی گۆڕا لەم نەخۆشی بۆ نەو نەخۆشی‌و هەردەمە توشی بەلاو چورتمێك بوو.

تَمَلَّلَ في المشي: لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد.

تَمَلَّلَ اللحْمُ على النار: گۆشتەکە لەسەر ئاگرەکە هەڵبەزو دابەزی کرد.

تَمَلَّلَ مِلَّةَ الإسلام: چووە سەر ناییینی ئیسلام.

إسْتَمَلَّهُ: جارڕی کرد، وەرزی کرد ◊ دەگوترێ: (إستمل به).

الأمْلُولَةُ: بەمانا مەلەڵ‌و خەمۆکی دێ.

المالُولَةُ: کەسێك جارڕ بێ.

المَلالُ: خەم‌و وەرزبونێکە توشی نادەمیزاد دەبێ لەئاکامی بەردەوام بوون لەسەر کارێکو ماندویەتی‌و وەرزبوونی بۆ پەیدا دەبێ.

المُلالُ: گۆڕانو نەمدیواو ئەو دیو کردن لەناو نەخۆشی‌و ئێش‌و ئازاردا ٥ دەگوترێ: (أخذ فلاناً المُلالُ) خەمۆکی‌و بەلاو کارەساتی جۆراوجۆر بەسەر فلان دا هاتن ٥ پشت ئێشە ٥ ئارەقی تاو نەخۆشی ٥ ئەو گەرمایەی لەناو ئێسقانی جەستەدا پەیدا دەبێ لەئاکامی تاو نەخۆشی دا.

المَلَلُ: نیشانەیەکە بەئێسقانی پاش گوێچکەوەیە.

المُلَى: نانی برژاوی ناو تەندور.

المَلالَةُ: جارزبوون وەرزبوون.

المِلَّةُ: گلی گەرم، خۆڵەمێشی گەرم یان پشکۆناگر کە کێشتی لەسەر گەرم بکرێ، یان نانو کولێرەی تێدا ببرژێندرێ ٥ عارەقی تاو نەخۆشی ٥ دەگوترێ: (لفلان مَلّة حمىّ باطنه) فلانکەس ئارەقی تایەکەی لێ دەتکێ ٥ کەسێک زۆر لەهاوڵەکانی وەرزبێ ٥ دەشگوترێ: (رجل ذو مِلَّةٍ) پیاوێکە خەموکی‌و وەرزە.

خُبْزُ المِلَّةِ: نانی تەندورو ناگردان ٥ ئەو شتەی نانی تێدا دەبرژێندرێ.

المِلَّةُ: شەریعەت‌و یاسا ٥ ئایین ٥ ئایینی ئاسمانی کە خودا بەهۆی پێغەمبەرەکانیەوە گەیاندویەتیە بەندەکانی‌و فەرمانی پێکردوون کە بەو ڕێبازەدا بڕۆن‌و ئەو شەریعەتە پەیڕەو بکەن بۆئەوەی لەدونیاو قیامەت دا بەختەوەر بن ٥ هەروا ئاوە بۆ خوێنبایی کوژراو یان بریندارکراو.

المُلَّةُ: دوورونی جاری یەکەم ٥ ئەو تەختەو مەعدەنەی لەسەر سیسەم لەژێر دۆشەکەوە دادەنرێ.

المَلُولُ: کەسێک زوو وەرزبێ.

المَلولةُ: بەمانا (الملول) دێ.

المَلیلُ: نان یان گۆشت کە دەخرێتە تەندورو ناگردانەوە بۆئەوەی ببرژێ ٥ دەگوترێ: (أطعمنا خبزاً مليلاً) نانی برژاوی دەرخوارد داین.

رجلٌ مليلٌ: پیاوێکە خۆر سوتاندویەتی ٥ (طريق مليلٌ) ڕێگای تەخت کراو و ناشکرا.

المَلیلَةُ: گەرمی تاو شتی وا کەلەناخی ئێسقان دا پەیدا دەبێ ٥ تەشەنە سەندنی گەرمی تا لەناو مۆخ دا ٥ دەگوترێ: (بفلان مليلة) فلانکەس گەرمی تای لەناو ئێسقانی جەستەدا هەیە.

المُمَلُّ: (حيوان مُمَلٌّ) گیانلەبەرێکە ماندوکراوە، زۆر سواری بوون ٥ (طريق مُمَلٌّ) ڕێگای تەختکراو و

خۆشـــکراو و زۆری خـــەڵك پێـــدا ڕۆیشتوو.

المِلَمُ: جۆرە پارەیەکی وڵاتی میصرە بەشێکە لەهەزار بەشی جونەیهی میصری.

مَلْمَلَ الرجلُ: پیاوەکە خێرا ڕۆیی.

مَلْمَلَ فلاناً: فلانکەسی ئەمدیواو دیو کرد ◊ دەگوترێ: (مَلْمَلَ المرضُ أو الخبر فلاناً) نەخۆشی یان هەواڵەکە حەجمینی لەفلان هەڵگرتو وای لێ کرد خەوی بزڕێ.

تَمَلْمَلَ: لەسەر جێگای نووستن حەجمینی لێ هەڵگیرا شەو تا بەیانی ئەمدیواو دیوی کرد ◊ دەشگوترێ: (تَمَلْمَلَ الجالِسُ) دانیشتووەکە لەسەر ئەژنۆی دانیشتو هەردەمە بەلایەکدا خۆی بادەداو حەجمینی لێ بڕاوە بەهۆی خەمو نەخۆشییەوە هەدادانی نیە.

المُلامِلُ: وڵاخی خۆشڕۆ و خێرا ڕۆ (المَلْمَلَى) بەهەمان مانا دێ.

المَلْمُولُ: کلچێوك بۆ چاو ڕشتن ◊ ئاسنێکە شتی پێ دەنووسرێ، یان نەخش و شتی وای پێ ئەنجام دەدرێ.

المَلَنْخولیا: بەڕای پزیشکە کۆنەکان نەخۆشییەکی عەقڵییە لەئاکامی فەسادی بیرکردنەوەوە سەرهەڵدەدا کە ئەمیش بەهۆی زاڵبونی یەکێك لەچوار عونصورەکە بەسەر ئەوانی تردا دێتە دی ◊ بە بیرو باوەڕی پزیشکی تازە نەخۆشییەکی عەقڵییە هەندێ لەدیاردەکانی تێکچونی ویژدانو زاڵبوونی خەمو دڵەڕاوکێیە بەسەر مرۆڤەکەداو توشبوونیەتی بەحاڵەتی ڕەشبینیو بەرچاو تاریکی: کە ئەمیش بەهۆی تێکچونی جەستەییو سستی کارکردنی غودەدە کەڕەکانە.

مَلا فلان مَلواً: فلانکەس بازی دا.

أمْلاهُ الله العَیْشَ: خودا مۆڵەتی دایە زۆر بڕی ◊ هەروا دەگوترێ: (أمْلی الله له وأمْلی له في غیّه) خودا مۆڵەتی دایە لەگومڕایی دا هێشتیەوە ◊ (أملی عَلَیْهِ الزمان) ڕۆژگاری زۆری بەسەردا تێپەڕیو تەمەنی درێژ بوو.

أملی عَلَیْهِ الکتابَ: کتێبەکەی بۆ خوێندەوە بۆئەوەی ئەویش بینووسێتەوە ◊ بەسەری دا خوێندەوە.

مَلّأه الله العَیْشَ: خودا زۆری ژیاندو تەمەنی درێژی پێدا.

ملاّك الله حَبیبَتَكَ: خودا ژیانت لەگەڵ

خۆشەویستەکەت دڕێژ بکاتەوە.

تَمَلَّى عُمْرَهُ: تەمەنی بەخۆشی بەسەر برد.

تَمَلَّى إخوانه: خۆشی و لەززەتی لەبراکانی بینی.

تَمَلَّى العيشَ: ژیانی بۆ دڕێژ بۆوە.

إسْتَمْلاهُ الكتابَ: داوای کرد کتێبەکەی بەسەردا بخوێنێتەوە.

المَلاَ: شوراو دەشت و چۆڵەوانی ◊ پارچەیەک لەزەمەن ◊ دەگوترێ: (مَرَّ مَلاً من الليل) بەشێک لەشەو رۆیی.

المَلَوان: شەو و رۆژ ◊ یان بەیانی و ئێوارە ◊ دەگوترێ: (لا أفعله ما اختلف الملوان).

المَلاةُ: چۆڵەوانی بەردەڵان و خڕاوی و گەرمەڵان.

المُلى: خۆڵی گەرم ◊ ماوەیەک لەزەمەن.

المُلاوَةُ: ماوەی ژیان.

المَلْوَةُ: بەمانا (المَلاوَةُ) دێ.

المَلِيُّ: ماوەی درێژ ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَاهْجُرْنِي مَلِيًّا﴾ ◊ دەشگوترێ: (فَضَ مَلِيٌّ من النهار او الليل) بەشێکی زۆری شەو تێپەڕی.

المليون: هەزار جار هەزار ◊ (ك: ملايين).

مَنْ: بۆ چەند مانایەک دێ: (شرطية، إستفهامية، موصولة، نكرة موصوفة).

مِنْ: حەرفی جەرە بۆ چەند مانایەک بەکار دێ لەکتێبە نەحوییەکان دا دیاریکراون.

مَنَا الجِلْدَ: پێستەکەی لەدەباغ هەڵکێشا.

المَنِيئَةُ: پێست لەسەرمتای کە لەدەباغ دەردەهێندرێ ◊ دەباغخانە.

المناورة: مانۆڕی سەربازی ◊ بەشێکی عەسکەر بۆ ڕاهێنان و تەدریب نەنجام دەدەن و شەڕ لەگەڵ یەکتر دەکەن ◊ فێڵ و تەڵەکە.

المِنْبارُ: گیپەو سەروپێ ◊ خواردنیکە لەکوتە گۆشتی هەنجندراو و برنج لەڕیخۆڵەو ورگی پاککراوی ناژەڵ دا خڕ هەڵدەدرێ و دەکوڵێندرێ.

المَنْجنيقُ: بڕوانە مادەی (مَجْنَق).

المَنْجَةُ والمَنْجو: ڕەگەزی دەختی بەردار لەپێڕی قەزوانی، بەرەکەی دەنکە دەنکەیەو بەتامەو دەخورێ و

دەکرێتە مرەبا، دەکرێتە سرکە، ئەم جۆرە درەختە لەولاتی گەرمەسێردا دەڕوێ و بەردەگرێ، لەولاتی میصر زۆرە.

المَنْجَمُ: بڕوانە مادەی (نَجَمَ).

مَنَحَهُ الشَّيْئَ مَنْحاً: پێی بەخشی.

منَحَهُ الدَّابَّةَ: ولاخەکەی پێدا بۆئەوەی ئیشی خۆی پێ بکاو دوایی بۆی بهێنێتەوە.

مانَحَهُ مِناحاً ومُمانَحَةً: بەخششی دایە.

أمْنَحَتْ النّاقة: حوشترەکە نزیکە بەری ببێ و زاو و زێ بکا.

مانَحَــه مِناحــاً ومُمانَحَــةً: دیــاری و بەخششیان دا بەیەکتر.

مانَحَت الناقة: حوشترەکە شیری هاتەوە دوای ئــەوەی حوشــترەکان شــیریان وشکی کرد.

مانَحَــت العــينُ: فلاّنکــەس بەخشــشی وەرگرت.

أمْتُنِحَ مالاً: مالّ و سامانی پێ درا.

تَمَنَّحَ المـالَ: مــالّی دەرخــواردی یەکێــکی تر دا.

إسْــتَمْنَحَهُ: داوای مینحــەو بەخششی لێ کرد

المِنْحَــةُ: عــەتاو بەخــشش ◦ ولاخێــکە، نامێرێکە، پارچە زەوییەکە یەکێك دەیــدا بــە یەکێــکی تــر بۆئــەوەی ماوەیەك کەلکی لێ وەربگرێ و دوایی بۆی بگێڕێتەوە.

المَنـوحُ: ئاژەلێــکی شــیر دەرە کــەدرمنگ شــیری وشــك بکــا هاوچەشــنەکانی شیریان نەمێنێ و ئەو هەر شیر بدا.

المَنيحُ: تیرێکە لەچوار تیرەکانی قومار کەنــەقازانج نــەزەرەر هیــچی لەســەر نەنووسراوە.

منذ ومذ: دوو وشەن دەچنە ســەر ئیــسمی زەمــانو ئەگــەر زەمانەکــە زەمــانی ڕابــردو بــوو مانــای (مِــنْ) دەگەیــەنن، ئەگەر چونە سەر زەمانی حالو حازر مانای (فِي) دەگەیەنن.

مَنَعَهُ الشَّيْئَ: شــتەکەی لێ قەدەغــەکرد، نەیهێــشت ســودی لێ وەربگــرێ ◦ دەگوترێ: (منعه من حقه)و (مَنَعَ حقه منه).

مَنَعَ الجـارَ: پــەنای جیرانەکــەی داو دالّــدەی دا.

مَنَــعَ فــلانٌ مناعــةً: فلاّنکــەس بــوو بەپارێزەرو داکۆکیکەر.

مَنُعَ الشَّيْئُ: شتەکە ناوازەو قورس و گران بوو.

مانَعَــهُ الــشَّيْئَ: کێشەی لەگــەڵ نایــەوە دەربارەی شتەکە.

مَنَّعَهُ كذا: بەمانا (مَنَعَهُ) دێ.

إمْتَنَــعَ الــشَّيْئُ: شــتەکە پەیــدابوونی زەحمەت بوو.

إمْتَنَعَ عَنْ الشَّيْئِ: لەشتەکە کشایەوە، وازی لێ هێنا.

إمْتَنَعَ بالشيئ: خۆی بەشتەکە پاراستو پەنای بۆ برد.

تمانعا: داکۆکیان کرد.

تمانعا عَنْ أنفسهما: پارێزگاریان لەخۆیان کرد.

تَمَنَّعَ الشَّيْئُ: شتەکە یاساخ بوو.

تَمَنَّعَ بالشيئ: خۆی بەشتەکە پاراست، پەنای بردە بەر شتەکە.

تَمَنَّعَ عنه: لێی تەکییەوە وازی لێ هێنا.

المانِعُ: رژدو چروکو دەست قوچاو ٥ هەرشتێك ببێتە لەمپەرو کۆسپو نەهێڵی شتێك بێتەدی.

المناعة: پارێزگارو پەرژین لەشت، لەنەخۆشیو شتی وا.

المَنَعَةُ: هێزو تواناو دەسەڵات.

المَنَعَةُ: بەمانا (المَنَعَةُ) دێ.

المَنَّاعُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (مَنَعَ) دێ.

المَنوعُ: کەسێك یەکێکی تر مەنع بکا لەشتێك ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا مَسَّهُ الْخَيْرُ مَنُوعًا﴾.

المَنيعُ: خاوەن هێزو توانا.

مَنَّ عَلَيه مَنّاً: نازونیعمەتی بەسەردا ڕشت ٥ دەگوترێ: (مَنَّ الله على عباده) ٥ هەروا ناوە بۆ کەسێك چاکەو نیعمەتەکانی بەسەر خەڵك دا بداتەوەو شانازییان بەسەردا بکاو بەو بەچاودا دانەوەدا چاکەکانی خۆی بێ بەها بکا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لاَ تُبْطِلُواْ صَدَقَاتِكُم بِالْمَنِّ وَالأذَى﴾.

مَنَّ الشَّيْئُ: شتەکە کەمی کرد.

مَنَّ الأمْرُ فلاناً: کارەکە فلانی ماندو کرد، لاوازی کرد ٥ دەگوترێ: (مَنَّهُ السفرُ ومَنَّهُ السيرُ).

مَنَّ الشَّيْئَ: شتەکەی بڕیەوە ٥ دەگوترێ: (مَنَّ الحَبْلَ) حەبلەکەی بڕیەوە ٥ دەشگوترێ: (مَنَّهُ المَنونُ) مرد، مردن لەناوی برد.

أمَنَّهُ الجهدُ: ماندویەتی لاوازی کرد.

مانَّهُ: کەوتە هاتوچۆ بۆ ئەنجامدانی کارەکەی.

مَنَّنَهُ: لاوازی کرد ماندووی کرد بەهۆی سەفەرەوە.

إمْتَنَّ على فلان: فلانکەسی بەمنەت بەسەرداکردن ئەزیەت دا.

إمْتَنَّ فلاناً: چووە بنجو بناوانی فلانکەس.

المَنون: بەهێز ٥ ئەو پەڕی ئەوەی لای یەکێك دەست بەکەوێ ٥ دەگوترێ: (بلغت مَنونه) گەیشتمە بنجو بناوانی ئەو.

المَنُّ: گەزۆ؛ مادەیەکی شیرینە هەندێ درەخت دەری دەدا ٥ یان شەونمێکە

لەئاسمانەوە دەبارێتە سەر درەختو بەردو وشك دەبێتەوەو دەخورێو شیرینە ◊ هەروا وشەی (مَنّ) ناوە بۆ ئامێرێکی پێوانەی دانەوێلّەو خورماو شتی وا ئەندازەکەی دوو ڕیتڵی بەغدادییە ◊ ڕیتڵیش دوانزە ئوقیەیە.

المُنَّةُ: هێزو توانا ◊ دەگوترێ: (لیس لِقَلْبِهِ مُنَّةٌ).

المِنَّةُ: چاکەو پیاوەتیو نیعمەت ◊ زۆر باسکردنی پیاوەتیو چاکەو منەتنان بەسەر خەڵك دا تا بایەخی نەمێنێو پوچ بێ وەکوو گوتراوە: (المِنّة تهدم الصنيعة) منەتنان پیاوەتیو چاکە پوچ دەکاتەوە.

المَنَانُ: کەسێك شانازیی بکا بەسەر ئەو کەسانەدا کە پیاوەتیان لەگەڵ دەکا تا پیاوەتیەکەی پوچ دەبێو بایەخی نامێنێ ◊ زۆر بەخشندەو دڵفراوان ◊ ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودای گەورە.

المَنونُ: کەسێك زۆری گەزۆ هەبێ ◊ ئافرەتێك مێردەکەی لەبەرخاتری ساماندارییەکەی مارەی کردبێو هەمیشە شانازیی بەسەر مێردەکەی دا بکاو بەماڵو سامانی بنازێ ◊ ڕۆژگارو زەمانە ◊ مردن.

المنين: زەعیفو لاواز ◊ دەگوترێ: (حبل منين) حەبلی لاواز ◊ (ثوب منين) قوماشی تەنكو شاشو لاواز ◊ تەپو تۆزی کەمو پچڕپچڕ.

مَناهُ بكذا مَنْواً: بەو شتەوە توشی بەڵابوو ◊ بەو شتە بەتاقی کرایەوە.

مَنا فلاناً: فلانکەسی بەتاقی کردەوە.

المَنا: پێومرێکی کۆنە لەڕۆژگاری کۆن دا شتی پێ پێوراوە بان پێی کێشراوە.

مَنَى الله الأمْرَ مَنْياً: خودا کارەکەی بڕیارداوە، مەزەندەی کردووە ◊ دەگوترێ: (منى الله لك الخير) خودا خێرو چاکەت بۆ دەستەبەر بکا.

منى الله فلاناً بكذا: خودا فلانکەسی بەو شتە بەتاقی کردەوە.

مُنِيَ لِكذا: کۆمەگی پێ کرا بۆ ئەوشتە.

مُنِيَ بكذا: بەو شتە بەتاقی کرایەوە.

أمنى الحاجُ: حاجی هاتە مینا.

أمنى الرجلُ: پیاوەکە تۆماوی هاتەوە.

أمْنى النطفة: دڵۆپە مەنی خستە ناو منداڵدانی ئافرەتەکەوە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿مِن نُّطْفَةٍ إِذَا تُمْنَى﴾.

أمْنى الدَّماء: خوێنی ڕژاند ◊ خوێنی ڕشت.

مانا: پاداشتی دایەوە.

مانى الرفيق: نۆبەی لەگەڵ هاوەڵەکەی

كرد له سواربوونى ولاخو شتى وادا.

مَنّى الرجلَ الشّيْئَ وبالشيئ: واى له پياوهكه كرد ئاواتهخوازى شتهكه بئ.

تَمَنّى الشّيْئَ: شتهكهى خۆشويستو حهزى لئ بوو بۆ ئهوبئ.

تَمَنّى الحديثَ: حهديسهكهى هەلبهست.

إمْتنى الحاجُ: حاجى دابهزييه سارای مينا.

الأمنية: حهزو ئارهزو و داواخوازى.

منى: شارۆچكهيهكه لهنزيك مهككه حاجييهكان لهسئ رۆژهى جهژنى قوربان دا لهوئ دهمێننهوه.

المَنىَ: مردن ٥ ئهندازهو چهنديهت ٥ دهگوترئ: (هو مِنّي بمنى ميل) ئهو لهمنهوه ئهندازهى ميلێك دووره.

المُنْيَةُ: بهمانا (الأمنيةُ) دئ ٥ (ك: مُنى)يه.

المَنِيُّ: تۆماوى نێرينه.

المَنِيَّةُ: مهرگ ٥ (ك: منايا).

مَهْ: ئيسمى فيعل ئهمره ٥ واته وازبێنه، ئهو شته مهكه.

مَهَجَ فلان مَهْجاً: فلانكهس چاكبۆوه، هاتهوه سهر حالهتى سروشتى خۆىو تهرو تازهيى لئ دياركهوتهوه.

مَهَجَ الوَلَدُ أمَّهُ: منداڵهكه شيرى دايكى خۆى مژى.

امْتُهِجَ فلان: فلانكهس گيانى كێشرا.

الأمْهَجُ: شيرى پاڵفتهو خاڵصو ئاوى تێكهڵ نهكراو ٥ بهزى تهنكو كهم.

الأمْهُوجُ: شيرێك: كهتامى نهگۆڕابئ.

المُهْجَةُ: خوێنى دڵ ٥ گيان ٥ دهگوترئ: (خرجت مُهْجَته وبَذلْتُ له مُهْجَتي) ٥ هەروا ئاوه بۆ پاڵفتهو كاكڵهى هەموو شتێك.

مَهَدَ الفِراشَ مَهْداً: فەرشهكهى ڕاخستو چووه سەرى، پێى لێنا.

مَهَدَ لنفسه خيراً: خێرو خۆشى بۆخۆى ئامادەكرد.

مَهَّدَ الفراشَ: بهمانا (مَهَدَهُ) دئ.

مَهَّدَ الأمْرَ: كارهكهى ئاسان كرد.

إمْتَهَدَ السَّنامَ: دوگهكه لهلاى سەرويەوه پان بۆوه.

إمْتَهَدَ لنفسه: ئيشى بۆخۆى كرد.

إمْتَهَدَ الخيرَ: خێرو بێرى بۆخۆى دەستەبەر كرد.

ماإمتهد فلان عندي مهدَ ذال: فلانكهس هۆكارێكى نەخسته ڕو بۆ جێبەجێ كردنى پێويستياتى.

تَمَهَّدَ له الأمْرُ: كارهكهى بۆ ئاسان بوو ٥ دهگوترئ: (تَمَهَّدَت له عندي حال لطيفة) لاى من بۆنهو وەزعو حاڵى باش گونجا.

تَمَهَّدَ الرجلُ: پياوهكه دەستى لێى گێربوو.

إسْتَمْهَدَ فراشاً: فەرشی ڕاخست.

المِهادُ: جێگە خەو و حەسانەوە ◊ زەوی چاڵو تەخت ◊ بنکی دەریاو بنکی ڕووبار.

المَهْدُ: لانکەی منداڵ، جۆلانە شوێنی تایبەتی نوستنی منداڵی ساوا ◊ زەوی تەخت و نەرمەڵان ◊ (ك: مُهود).

المُهْدَةُ من الأرض: زەوییەك دەشت و نزم بێ ◊ (ك: مُهَدٌ).

المُمَهَّدُ: شتی تەخت کراو و ڕێکخراو ◊ (ماء مُمَهَّدٌ) ئاوی شلەتێن.

مَهَرَ المرأةَ مَهْراً: مارەیی بۆ ژنەکە دانا ◊ مارەیی پێدا.

مَهَرَ الشَّيْئَ وفيه وبه مَهارَةً: شتەکەی تۆندو تۆڵ کرد، لەشتەکەدا کارامەو دەست ڕەنگین بوو ◊ دەگوترێ: (مَهَرَ في العلم) لەزانیاری دا پێشکەوتوو بوو.

أمْهَرَ الفرسُ: ماینەکە جوانووی دواکەوت ◊ (فهي مُمْهِرٌ).

أمْهَرَ المرأةَ: مارەیی بۆ ژنەکە دیاریی کرد ◊ یان مارەیی پێدا.

مَهَّرَ الرجلُ: پیاوەکە جوانوە ماینێکی بۆخۆی هەڵبژارد یان جاشە کەرێکی بۆخۆی دانا.

تَمَهَّرَ: مەڵەی کرد.

تَمَهَّرَ في كذا: لەو شتەدا دەست ڕەنگین بوو ◊ (فهو مُتَمَهِّرٌ).

المَهْرُ: مارەیی ئافرەت ◊ (ك: مهور ومهورة).

المُهْرُ: جوانوە ماین یان جاشولکە لەسەرەتای لەدایکبونیان دا ◊ (ك: أمهار ومِهار) ◊ کاڵەکە مارانە ◊ تۆوی کاڵەکە مارانە.

المُهَرُ: شیو و دۆڵی پەراسو کە بەقەفەزی سنگەوە دەلکێن.

المَهْرِيَّةُ: (إبل مَهْرِيَّةٌ) حوشتری ڕەسەنی هۆزی مەهەرەی کوڕی حەیدان ◊ (ك: مَهارِيّ).

المَهِيرة: ئافرەتێك مارەیی زۆر بێ (گران مارەیی بێ).

المِهْرَجانُ: فیستیڤاڵ، ئاهەنگی جەماوەریی ◊ وشەیەکی فارسییە تەعریب کراوە پێك هاتووە لە دوو وشە:- (مِهْر) واتە: خۆر ◊ (جان) واتە: گیان بەبۆنەی نیشتمانی و نەتەوەییو شتی وا سازدەکرێ وەکوو (میهرەجانی نەورۆز).

المُهْرَقُ: صەحیفەو لاپەڕەی بەڵگە تێدا نووسین.

مَهَزَهُ مَهْزاً: پاڵی پێوە نا.

مَهِقَ مَهَقاً: ڕەنگی سپی زۆر سپی خاڵص، ئەم جۆرە ڕەنگە بۆ ئادەمیزاد پەسەند نیە ◊ (فهو أمْهَقُ وهي مَهْقاء) ◊ (ك: مُهَق).

مَهَقَ العينُ: چاوی سەوز بوو.

تَمَهَّقَ الشرابَ: شەرابەکەی سات دوای سات خواردەوە.

مَهَكَ الشَّيْئَ مَهْكاً: شتەکەی هاڕی ◊ سفتی کرد.

مَهَكْتُ السَّهْمَ: تیرەکەم تاشی.

مَهَكَ في المشي: لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد.

مَهِكَ صُلْبُهُ مَهَكاً: پشتی زەعیفو لاواز بوو.

مَهَّكَ الشَّيْئَ: شتەکەی زۆر هاڕی، پێشاندییەوە.

تماهَكوا: لێک خشان، کەوتنە چەمبەرەو خۆ چەسپاندن.

مَهَلَ في فعله مَهْلاً: بەهێواشی دەستی بۆ بردو پەلەی لێ نەکرد.

أمْهَلَهُ: مۆڵەتی دا ◊ پەلەی لێ نەکرد.

مَهَّلَهُ: دوای خست‌و مۆڵەتی دا ◊ پێی گوت لەسەرەخۆبە.

تَمَهَّلَ في عمله: لەئیشەکەیدا لەسەرەخۆبوو.

إسْتَمْهَلَهُ: چاوەڕوانی کرد مۆڵەتی دایە.

المَهْلُ: لەسەرخۆیی‌و مۆڵەت پێدان ◊ دەڵێی: (مَهْلاً يافلان) فلانکەس لەسەرەخۆبە‌و پەلە مەکە ◊ دەشگوترێ: (ما مُهْلٌ واللهِ بمغنية عنك شيئاً) بەخودا لەسەرەخۆیی دادت نادا.

المَهَلُ: بەمانا (المَهْلُ) دی ◊ پێشکەوتن لەبواری پێشکەوتن‌و خێرو خۆشی دا ◊ ڕێنومایی‌و پلان دانان بۆ ئیش پێش دەست پێکردنی.

المُهْلُ: مەعدەنی تواوە ◊ وەکوو زیو، ناسن، مس، زێر ◊ قەترانی کەم ◊ کەفو ڕەوغەنی زەیت ◊ کێم‌و زوخاو.

المُهْلَةُ: هێواشی‌و لەسەرەخۆیی ◊ دەگوترێ: (خذ المُهْلَةَ في أمرك) ◊ هەروا دەگوترێ: (أخَذَ عَلَيْهِ المُهْلَةَ) لەبارەی ئەدەبەوە یان لەبارەی تەمەنەوە لێی پێش کەوت ◊ هەروا وشەی (المُهْلَة) ناوە بۆ پشکۆی ئاگر لەناو خۆڵەمێش دا.

المَهْلَةُ: کێم‌و زوخاوی مردو.

مَهْما: ئیسمی شەرتەو دوو فیعل مەجزوم دەکا ◊ وادەبێ مانای نیستفهام دەگەیەنێ.

مَهْمَهَ فلاناً وبه: بەفلانکەسی گوت (مَهْ مَهْ) وازبێنە ◊ لێی تورەبوو دەری کرد.

تَمَهْمَهَ عَنْ الشَّيْئِ: وازی لەشتەکە هێنا.

المَهْمَهَةُ: سارای پان‌و پۆڕ ◊ ولاتی سوتەمەڕۆ ◊ (ك: مَهامِهُ).

مَهَنَ الرجلُ مَهْناً ومَهْنَةً ومِهْنَةً: لەبواری تایبەتی خۆی دا کاری کرد.

مَهَنَ فلاناً: فلانکەسی ماندو کرد.

مَهَنَ الثوبَ: قوماشی کۆن کرد، بێ نرخی کرد.

مَهُنَ مَهانَةً: لاواز بوو.

أمْهَنَهُ: لاوازی کرد ◊ بەکاری هێنا.

إمْتَهَنَ: پیشەی بۆخۆی پەیدا کرد ◊ دەگوترێ: (إمْتَهَنَ الحياكة) جۆلایی کردە پیشەی خۆی.

إمْتَهَنَ الشَّيْئَ: شتەکەی بێ نرخ کرد.

المِهْنَةُ: کاروپیشە ◊ پیشەو کارێک پێویستی بە دەست ڕەنگینی هەبێو پێویستی بەئەزمونو مومارەسە هەبێ.

مَهَا الإبِلَ: لەگەڵ حوشترەکەدا لەسەرەخۆ بوو.

مَهَوَ السائِلُ مهارَةً: شلەمەنیەکە زۆر شل بوو ئاوی زۆر بوو ◊ دەگوترێ: (مَهُوَ اللبنُ والسَّمنُ).

مَهى الشفْرَةَ مَهْياً: کێردەکەی تیژ کرد شفرەکەی تەنک کرد.

مَهَى الشَّيْئَ: شتەکەی بەزێڕو زیو ڕوکەش کرد.

أمْهى الشرابَ: ئاوی شلەمەنیەکەی زۆر کرد.

أمْهى القِدْرَ: ئاوی زۆری کردە ناو مەنجەڵەکەوە.

أمْهى الحديدَ: ئاسنەکەی ئاودا.

أمْهى الشَّفْرَةَ: شفرەکەی تەنک کرد ◊ تیژی کرد.

إسْتَمهى القومُ: خەڵکەکە سەفی دوژمنیان دڕداو تێکیان شکاندن.

إسْتَمْهى الفرسَ: تا توانی ولاخە بەرزەکەی هەلینگ داو ئەو پەڕی توانای غاردانی بەکارهێنا.

المَهاةُ: گاکێوی ◊ مانگا کێوی ◊ خۆر ◊ بلور ◊ (ك: مَها ومَهَوات).

المَهْوُ: مرواری ◊ بلور ◊ تەرزە ◊ ماستاوی ڕون ◊ قوماشی تەنکو شاش ◊ شمشێری تەنک.

مَهْيَمَ: وشەیەکی پرسیارە واتە: حاڵو وەزعت چۆنە؟ کاروبارت چیە؟

ماءَ القِطُ موءاً: پشیلەکە میاواندی.

المُواءُ: دەنگی پشیلە.

مات الحيُّ مَوتاً: زیندووەکە گیانی لەدەست دا.

مات الشَّيْئَ: شتەکە خەب بوو جوڵەی نەما.

ماتت الريحُ: ڕەشەباکە کەوت، نەما ◊ وەستایەوە.

ماتت النارُ: ئاگرەکە کوژایەوە.

مات الطريقُ: ڕێگاکە کوێر بۆوە کەس پێیدا نەڕۆیی.

مات فلان: فلانکەس خەوی لێ کەوت و غەرقی خەو بوو.

ماتتِ الأرضُ مواتاً: زەوییەکە وێران بوو ئاوەدانی‌و دانیشتوانی تێدا نەما.

أماتَ فلان: فلانکەس منداڵەکەی مرد.

أماتَ القومُ: خەڵکەکە نەخۆشی کەوتە ناو ناژەڵەکانیانەوە زۆریان لێ فەوتان.

أماتَ فلاناً: فلانکەسی قەلاچۆ کرد فەوتاندی.

ماوَتَ صاحِبَهُ: هاوەڵەکەی هەڵنا بۆ خۆ ڕاگری‌و پشو درێژی.

مَوَّتَتِ الدَّوابُ: مردارەومبوون‌و فەوتان لەناو ناژەڵەکان دا پەرەی سەند.

مَوَّمتَ فلاناً: فلانکەسی مراند.

تَماوَتَ: خۆی بەمردو نیشان دا ٥ (خۆی بەمردو خست) ٥ خۆی بەخودا پەرست‌و دونیا نەویست‌و بەڕۆژو خاومن عیبادەت خستە بەرچاوی خەڵک.

إستمات: ئاواتە خوازی مردن بوو ٥ لەپێناو بەدەستهێنانی ویستەکانی هەموو هەوڵ‌و تەقەڵایەکی خستە گەڕ ٥ خۆی بە ویقارو لەسەرخۆ و هێدی ڕەوشت لەقەڵەم داو وایش نەبوو.

إستمات للأمر: بۆ کارەکەی کەوتە قسەکردن‌و نەی بڕیەوە.

المَماتُ: مردن.

المُواتُ: شتێك بێ گیان بێ، وێران بێ ٥ زەوییەك کشت‌و کاڵی تێدا نەکرێ‌و ئاوەدان کرابێتەوەو نەبووبێتە ملکی کەس.

المُواتُ: مردن‌و فەوتان کە بکەوێتە ناو ناژەڵەوە.

المَوْتُ: مردن ٥ پێچەوانەی ژیان.

المَوتانُ: پێچەوانەی (الحَیَوانُ)ە ٥ دەگوترێ: (إشرَ من المَوَتان ولا تشرَ من الدواب) خانو و زەوی بکڕەو ناژەڵ مەکڕە.

المَوْتانُ: نافات‌و لەناوچونێکە تووشی ناژەڵ دەبێ ٥ (رجل موتان الفؤاد) پیاوێکی گێل‌و کەودەنە.

الميت: کەسێك گیانی لەدەست دابێ.

المَیِّتُ: بەمانا (المَیْتُ) دێ ٥ شتێك لەحوکمی مردودا بێ ٥ (ك: أموات، وموتى).

المَیْتَةُ: منداڕەومبوو (مردارەومبوو) ٥ یان ناژەڵێك بەشێوەی ناشەرعی گیانی دەرچووبێ.

المِیتَةُ: حاڵ‌و وەزعێکە لەشێوەکانی مردن ٥ دەگوترێ: (مات فلان مِیتة رضیة) فلانکەس بەشێوەیەکی پیاوانەو باش کۆچی دوایی کرد.

ماتَ الشَّیْئَ موتاً وموتاناً: بەدەستی خۆی

شـــتەکەی هێنـــاو بـــرد تابەتـــەواوی پێکهاتەکانی لێك بوونەوە.

مـــاثَ في المـــاء: شـــتەکەی لەئاوەکـــەدا تواندەوە، تێکەڵاوی ئاوی کرد.

إنْماثَّ الشَّيْئُ في الماء: شتەکە تێکەڵاوی ئاو بوو توایەوە.

ماجَ البَحْرُ موجاً وموجاناً: دەریاکە کەوتە جنبـــوش‌و شـــەپۆلەکانی تێـــکیانەوە هاویـــشت ٥ دەگـــوترێ: (مـــاج القـــومُ) خەڵکەکـــە کاروباریـــان شـــێوا ٥ هـــەروا دەگوترێ: (ماجَ الناسُ في الفتنة).

تَمَوجَ البحرُ: بەمانا (ماجَ) دێ.

المَـوْجُ: شـەپۆل ٥ شـەپۆلی دەریـا ٥ (ك: أمواج).

المَوجـــة: شەپۆلێـــك ٥ (موجـــة الـــبرد) سەرمای زۆر.

المِمْـــواجُ: (کیمـــوغراف) ئامێرێـــکە بـــۆ تۆمـــارکردنی جـــم‌و جـــۆڵی هـــەناو و ڕیخۆڵەو ئەو شتانە.

المـــازُ: ڕەوشـــت جـــوان ٥ قـــسەخۆش، دەرونپاك.

المـــاذيُّ: هـــەنگوینی چـــاك ٥ چەکێـــك هـــەمووی لەئاســـن دروســـت کرابـــێ ٥ وەکوو شمشێرو زرێ‌و کڵاو، خوزە.

الماذِيَة: زرێی نەرم‌و سوك ٥ شەراب.

مـــارَ الـــشَّيْئُ مـــوراً: شـــتەکە کەوتـــە جـــم‌و جۆڵ‌و پاڵەپەستۆ.

مارَ السائلُ على وجه الأرض: شلەمەنیەکە بەســـەر زەوی دا کەوتـــە جـــم‌و جـــۆڵ‌و هات‌و چۆ.

مـــار البحـــرُ: دەریـــا کەوتـــە جـــم‌و جـــۆڵ‌و جۆش‌و خرۆش.

مـــار فـــلان: فڵانکـــەس کەوتـــە هاتوچـــۆو پەلەپەل.

مار الـتراب: گڵ‌و خۆڵەکـە بـوو بەتـەپ‌و تۆزو کەوتە حەوا.

مار السِنانُ في المطعون: سەرە ڕمب‌و سەرە شمشێرەکان لەجەستەی بریندارەکەدا جێگۆڕکێیان کرد.

مارَت الريحُ الترابَ: ڕەشـەباکە گڵەکـەی کردە تەپ‌وتۆزو خستیە حەوا.

أمارت الريحُ الترابَ: ڕەشـەباکە گڵکـەی بەرزکردەوە بۆ حەوا.

أمارَ الدمَ: خوێنی ڕەوانکرد.

امار الـدُهنَ علـى رأسِـه: ڕۆنـی لەسـەر هەڵسو

أمـــار لِـــسانَ في المطعـــون: ســـەرەنێزەو ســـەرە ڕمبـــەکان لـــە جەســـتەی بریندارەکەدا جێگۆڕکێیان کرد.

أمار الصوف أو الـوبرَ: خورییەکـە یـان کوڵکەکەی ڕنیەوە ٥ هەڵی کەند.

تَمَـــوَّرَ الـــشَّيْئُ: شـــتەکە کەوتـــە جـــم‌و جۆڵ‌و هەڵبەزو دابەز.

تَمَـــوَّرَ الرجـــلُ: پیاوەکـە بەپەلـە هـات‌و چوو.

تَمَوَّرَ الوَبَرُ ونحوه عَنْ الدابة: کولکەکە بەری داو کەوتە خوار.

المَورُ: تێگرو تێگوشیوی و شڵەژان ٥ شەپۆلی ئاو ٥ شتی نەرمو نیان ٥ ڕێگای خۆشکراو و تەختکراو.

المُورُ: تەپو تۆزی هەڵچو بەحەوادا ٥ دەگوترێ: (جاءت الریحُ بالمُور) ڕەشەبا تەپو تۆزی هێنا ٥ (ورياح مور) ڕەشەبایەکی تەپو تۆز بەرپاکەرە .

المَوَّارَةُ: (ریح مَوَارَة): ڕەشەبایەکی تەپو تۆز هەڵکەرە ٥ (دابة مَوّارة الید) ولاخێکی خۆشڕۆیە.

المَوْزُ: گیایەکی زەبەلاحو گەورەیە لەوڵاتی گەرمەسێردا دەڕوێندرێ بۆ سود وەرگرتن لەبەرکە کەبریتییە لەمۆز.

المَوَازُ: مۆز فرۆش.

الماسُ: بڕوانە مادەی (الألماس).

المُوسى: گوێزان تەراش ٥ ئامێرێکە موی پێ دەتاشرێ.

الموسیقی: وشەیەکی یۆنانیە بەهەموو لێزانیو کارامایی لەبواری ژمنینی مۆسیقادا دەگوترێ.

المُوسِيقيُّ: مۆسیقار ئەو کەسەی لەپێڕی مۆسیقاژمنانە.

الموسیقار: کەسێک پیشەی ژمنینی مۆسیقا بێ.

ماشَ كَرْمَهُ موشاً: جارێکی تر دوای هەڵپاچینو بڕینی پڕژی میوەکان پێیان داچووەوە هەندێ تولەی ترێ لێ بڕین.

الماشُ: کاڵای کەم نرخ و بێ کەڵکی ناومااڵ ٥ جۆرە ڕوەکێکە لەڕوەکی (القرنیة) دەنکێکی سەوزی خڕی بچوکی هەیە لەولاتی شامو هیندوستان دەڕوێ.

ماصَ الثوبَ ونحوه موصاً: قوماشەکەی بەهێواشی ششت.

ماصَ فاهُ أو أسنانه بالسواك: دەمو ددانەکانی بەسیواك ششت.

ماصَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەدست شێلا.

مَوَّصَ ثیابه: کراسەکەی شتو پاکی کردەوە.

المُواصَةُ: غەسالەی جل شتن.

ماق الرجلُ موقاً ومواقاً: پیاوەکە گێڵو ئەحمەق بوو.

تماوَقَ: گێڵایەتی کرد.

المائق: گێل ٥ گرینۆك ٥ خۆنەگرو ورەنزم.

المُوقُ: ئەحمەقی و گێلو نەفام ٥ گلێنەی چاو ٥ میرۆی باڵدار.

المُوقانُ: خوفێکی ئەستوورە لەسەر خوف لەپێ دەکرێ.

مالَ مَوْلاً و مُؤولاً: مالّو سامانی زۆر بوو.

مالَ فلاناً: مالّو سامانی پێدا.

مَوَّلَهُ: پێویستیاتی بۆ دابین کرد ◊ دەگوترێ: (مَوَّلَ فلاناً) ◊ (مَوَّلَ العَمَلَ).

تَمَوَّلَ: مالّی گەشەی کرد، دەوڵەمەند بوو.

تَمَوَّلَ مالاً: مالّو سامانی پەزمەندە کرد.

المالُ: هەرشتێك بکرێتە مالّو سامان بەمالّ حسێب بکرێ جا کالای بازرگانی یان زەوی و زارە یان پارەو شتی وا یان ئاژەڵو کانو کانزابێ.

المُمَوِّلُ: کەسێك مالّ خەرج بکا لەکارێك دا ◊ باجو گومرك دەر.

المَيْلُ: کەسێك خاوەنی مالّو سامانی زۆر بێ.

المَيْلَةُ: میٚینەی خاوەن مالّ.

المَوْماءُ: دەشتی کاکی بەکاکی ◊ پانو پۆڕ.

المَوْماةُ: بەمانا (المَوْماءُ) دێ.

المومياء: جەستەی مۆمیا کراو لەگۆڕە کۆنەکانی ولاتی میصرو شوێنی تردا.

مائَةُ مونَاً: بزێوی ئەوی خستە سەرشانی خۆی ◊ دەگوترێ: (مان الرجلُ أهْلَهُ) پیاوەکە بزێوی بۆ مالّو منداڵی خۆی دابین کرد ◊ بزێوی زۆری پەزمەندە کرد.

التموين: یاسایەکە دەوڵەت دایدەنێ بۆ دابینکردنی بزێو بۆ هاوڵاتیانی لەبڕی کاتو زوروفی تایبەتی.

المؤونة: بزێو ◊ ئەو بزێوەی پەزمەندە دەکرێ.

ماهت البئرُ موهاً ومؤوهاً: بیرەکە ئاوەکەی دەرکەوت.

ماهت السفينة: کەشتیەکە ئاوی تێچو.

ماهَ فلاناً مَوْهاً: ئاوی دا بەفلان بیخواتەوە.

ماهَ الشَّيْئَ بالشيئ: شتەکەی تێکەڵاو بەیەك کردن.

ماه فلان في كلامه: فلانکەس قسەی تێکەڵو پێکەڵ کردن.

أماهت الأرضُ: زەویەکە ئاوی زۆر بوو ◊ دەگوترێ: (أماهَ من يحفر) هەروا دەگوترێ: (حَفَرَ فأماهَ) و (حَفَرَ بئرَهُ حتى أماهها).

أماهَ الشَّيْئَ بالشيئ: شتەکەی تێکەڵ بەشتەکەی تر کرد.

أماهَ فلاناً وغيره: ئاوی دا بەفلانکەس.

أماهَ الحَوْضَ ونحوه: ئاوی لەحەوزەکەدا کۆکردەوە.

مَوَّهَ الموضعُ: شوێنەکە ئاوی تێدا پەیدا بوو.

مَوَّهَ السماءُ: ئاسمان ئاوی زۆری باراند.
مَوَّهَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەزێڕو زیو ڕوکەش کرد.
مَوَّهَ الحَقَ: حەقی تێکەڵاوی بەتاڵ کرد ٥ دەگوترێ: (مَوَّهَ الحديث) قسەکەی ڕازاندەوە حەق‌و بەتاڵی تێکەڵاو بەیەک کرد.
مَوَّهَ عَلَيْهِ الخَبَرَ: هەواڵەکەی لێ چەواشە کرد ٥ پێچەوانەی پرسیارەکە وەڵامی دایەوە.
تَمَوَّهَ: بۆ موتاوەعەی (مَوَّهَ) دێ.
تَمَوَّهَ الثَمَرُ: میوەکە ئاوی تێ چزاو گەیی‌و گاتی چنینی هات.
الماءُ: ئاو ٥ شلەمەنیەکی گرنگە بۆ ژیان‌و بەبێ ئەو ژیان نابێ کۆڵەکەی ژیانە لەسەر زەوی لەبەیەک گەیشتنی هایدرۆجین‌و ئۆکسجین پەیدا دەبێ ٥ ئاو بۆ خۆی بێ ڕەنگ‌و بێ بۆن‌و بێ تامە ٥ ئاو چەند جۆرێکی هەیە: (ئاوی شیرین، ئاوی سوێر، ئاوی کانزایی، ئاوی موقەتەر، ئاوی گوڵ کەبەهۆی ئامێرێکەوە بەناوەچۆڕی هەڵمی لەگوڵە تەرمکان ئاو دەردەهێنرێ) ٥ دەشگوترێ: (ما احسن ماء وجهه) ڕەونەق‌و گەشەی ڕوخساری چەند جوانە ٥ (ذهبَ ماء شبابه) گەشەو نیشاتی سەردەمی گەنجی بەسەرچوو.
الماءُ: بەمانا (الماءُ) دێ ٥ دەشگوترێ: (رجل ماءُ الفؤاد) پیاوێکە ترسنۆک‌و ورمنزمە.
الماهية: (ماهية الشَّيْئ) کرۆکی شت‌و حەقیقەتی شت ٥ مانگانە، موچەی مانگانە.
الماويّة: ئاوێنە ٥ مانگای سپی ڕەنگ.
المُمَوَّهُ: ڕوکەشکراو بەزێڕ یان بەزیو ٥ شتی ڕوکەشکراو بە بەتاڵ ٥ جوانکراو و ڕازێندراوە ٥ چاو کەپارچە پێستێکی تێدابێ‌و نەهێڵێ ببینێ.
المُوَهَّةُ: ڕەونەق‌و گەشەی دەم‌و چاو ٥ دەگوترێ: (كلام عَلَيْهِ موهةٌ) قسەیەکی ڕازێندراوەمو جوانکراوە ٥ (فلان موهة أهل بيته) فلانکەس قسەخۆشی ناو ماڵ‌و منداڵیەتی.
المَيَّهَةُ: (بئر مَيَّهَة) بیرێکە ئاوی زۆرە.
ماثت الأرضُ مَيْثاً: زەوییەکە نەرم‌و تەخت بوو ٥ (فهي مَيْثاء).
ماث الشَّيْئَ: شتەکەی تواندەوە.
مَيَّثَ الشَّيْئَ: بەمانا (مائَهُ) دێ.
مَيَّثَ فلاناً: فلانکەسی زەلیل‌و ژێردەستە کرد.
مَيَّثَ الدهرُ فلاناً: ڕۆژگار فلانکەسی قاڵ کرد.

تَمَيَّثَ فلان: فلانکەس زەلیلو لەش شێواو بوو.
تَمَيَّثَت الأرضُ: زەوییەکە ناودراو نەرم بوو و فێنک بوو.
المَيْثاءُ: (أرض میثاء) زەوییەکی نەرمو تەخت و خۆشکراوە ٥ تەپۆلکەی باش و بەپیت ٥ (ك: میث).
المَيِّثُ: نەرم ٥ (رجلٌ مَيِّثُ القلب) پیاوێکی دڵنەرمە ٥ (عيش مَيِّث) ژیانی ئاسان.
ماحَ في مِشيته مَيْحاً ومیحوحة: لەڕۆیشتن دا لارو لەنجەی کردو خۆی بادا.
ماحَ مَيْحاً: چووە خوار بۆ بنکی بیرەکە بۆنەوەی دۆڵچەکەی پڕبکا لەناو چونکە ئاوی کەمی تێدا بوو ٥ (فهر مائح) ٥ دەگوترێ: (ماحَ الماءَ و ماحَ أصحابه) ئاوی دەرهێنا، ئاوی بۆ هاوەڵەکانی هەڵێنجا.
ماحَت الريحُ الشجرةَ: ڕەشەباکە درەختەکەی ڕاژاند.
ماحَ فلاناً مَيْحاً: بەخششی دا بەفلانکەس.
إمتاحَ: ئاوی هەڵێنجا.
إمْتاحَ فلاناً: هاتە لای فلانکەس داوای بەخششی لێ دەکا.
إمتاحَت الشمسُ أو العملُ فلاناً: خۆر یان ئیشکردن و ماندوبوون عەرەقی لەجەستەی فلانکەس دەرهێنا.
تمايَحَ الغُصْنُ: لقەدرەختەکە ڕەشەبا هەژاندی.
تمايَحَ الماشي: ڕۆیشتووەکە لەڕۆیشتنی دا لارو لەنجەی کرد.
تمايَحَ السكرانُ: سەرخۆشەکە لارەلاری بوو خوارو خێچ ڕۆیی.
تَمَيَّحَ: بەمانا (تمايَح) دێ.
إسْتماحَهُ: داوای لێ کرد کە بەخششی بداتێ یان تکای بۆ بکا.
الماحَ: زەردێنەی هێلکە ٥ سپێنەی هێلکە تۆپکڵی هێلکە.
المَيْحُ: ڕۆیشتنی مراویانە.
مادَ الشَّيْءُ ميداً ومیداناً: شتەکە کەوتە جم و جوڵو پەلەکوتە.
مادَ الغُصْنُ: لقەدرەختەکە هەژا ٥ ڕاژا.
مادَ فلان: فلانکەس سوڕی داو لارو لەنجەی کرد ٥ توشی سەر سوڕان و سەر لێ تێکچون بوو بەهۆی سەرخۆشی یان ڕۆیشتن بەناو دەریادا.
مادت به الأرض: زەوی لەبەرچاوی خولایەوەو وای دی کەزەوی کەوتۆتە شڵەژان و هەڵخولان.
مادَ السَّرابُ: تراویلکەکە شەپۆلی داو لەبەرچاو کەوتە جونبوش.
أمادَهُ: بەخششی پێدا.
إمتادَهُ: داوای لێ کرد بەخششی پێ بدا.

المائدة: سفرەی نانخواردن، مێزی نانخواردن ◊ (ك: موائد).

المُعْتادُ: داواکاری بەخشش ◊ داواليكراو بۆ بەخشش.

مَيْدَ: دەگوترێ: (فعلته مَيْدَ ذلك) ئەوەم لەبەر ئەوە کرد ◊ وشەی (مَيْدَ) لۆغەتێکە لە (بَيْدَ) ◊ پێغەمبەر (د.خ) دەفەرموێ: (أنا أفصح العرب مَيْدَ أني من قريش).

مَيْدی: بەمانا بەرامبەر دێ ◊ دەگوترێ: (داری بِمَيْدی داره) خانوەکەم بەرامبەر خانوەکەیەتی.

مَيْداءُ الشَّيْئِ: ئەوپەڕی شتو ئەندازەی شتەکە ◊ دەگوترێ: (لم أدرِ ماميداء ذلك) ◊ دەشگوترێ: (هذا ميداء ذاك، وبميدائه) ئەمە بەرامبەر ئەوەیە.

ميداء الطريق: ناوەڕاستی ڕێگا ◊ دەشگوترێ: (بنوا بيوتهم على ميداء واحد) خانوەکانیان بەرامبەر بەیەك بنیات ناون ◊ هەروا وشەی (ميداء) ناوە بۆ گۆڕەپانی شەڕو گۆڕەپانی یاری تۆپێن.

المِيدان: لۆغەتێکە لە (المَيْدان).

المَيْدَةُ: لۆغەتێکە لە (المائدة).

المِيدَةُ: جێنێکە لەشیشی موسەلەح بۆ هەڵاشی خانو.

مارَ أهْلَهُ ميراً: پێداویستی ژیانی بۆ مااڵو منداڵی خۆی دابین کرد.

مارَ الدواء: دەرمانەکەی تواندەوە ◊ دەشگوترێ: (أمار الزعفران) ئاوی کردە ناو زەعفەرانەکەوەو چەشتی.

أمارَ أوداجَه: سروچکی هەڵبڕی، قۆرتەمەی بڕی.

امتار لأهله أو لنفسه: پێداویستی ژیانی بۆ مااڵو منداڵی یان بۆ خۆی دەستەبەر کرد.

المِيزَةُ: تێشو کە کۆدەکرێتەوە بۆ سەفەر.

المَيَّارُ: ئەو کەسەی تێشو کۆدەکاتەوە.

مازَ الشَّيْئَ ميزاً: شتەکەی جیاکردەوە ◊ (ماز الشَّيْئَ عنه) شتەکەی لێ دوورخستەوە ◊ دەگوترێ: (ماز الأذى عَنْ الطريق) کۆسپو ئەزیەتی لەسەر ڕێگا دوورخستەوە.

مازَ فلاناً عَلَيْهِ: فلانکەسی بەسەر ئەودا پاساودایەوە.

أمازَ الشَّيْئَ: بەمانا (مازَهُ) دێ.

مَيَّزَ الشَّيْئَ: بەمانا (مازَهُ) دێ.

إمتازَ الشَّيْئُ: شتەکە چاکی و ڕەسەنی بەسەر شتی تردا دەرکەوت ◊ شتەکە لەشتەکانی تر جیابۆوە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَامْتَازُوا الْيَوْمَ أَيُّهَا الْمُجْرِمُونَ﴾.

إمْـاز الـشَّيْئُ: بـەمانا (إمتـاز) دێ ٥ دەشگوترێ: (مِزْتُ الشَّيْئَ فامْازَ) یان (فلم ینمز).

تمـايَزَ القـومُ: خەڵکەکـە گردبوونـەوە، گەلەکۆمـەکێیان کـرد ٥ بلاوەیـان لێ کرد.

تَمَيَّـزَ الـشَّيْئُ: بـەمانا (إمتـاز) دێ ٥ دەگـوترێ: (تَمَيَّـزَ القـوم) خەڵکەکـە بەلایـــەك دا ڕۆیـــشتن، یـــان جیابوونەوە.

تَمَيَّـزَ مـن الغـيظ: خەریکـە لـەڕق هەڵساوی خۆی لێك ببێتەوە.

إسـتماز الـشَّيْئُ: بـەمانا (إمتـاز) دێ ٥ دەگـوترێ: (إسـتماز عَـنْ الـشَّيْئِ) لەشـتەکە دوورکەوتـەوە ٥ (إسـتماز القـوم) خەڵکەکـە کۆمەڵێـکیان لێ جیابوونەوەو یاخی بوون.

التمييـز: لـەزاراوەی نـەحویان دا ئیـسمێکە تـەمو مـژو ناشـکرایی لەشتێـکی پێشەوەی لادەبـا ٥ وەکـوو دەڵێ: (لَبِسَ ثوبين حريراً) ٥ (ما أعدله حاكماً).

المَيْزُ: بەرزبوونەوەو شکۆداریی.

المِيزَةُ: بەمانا (المَيْزُ) دێ.

ماسَ فلانٌ ميساً ومَيساناً: فلانکەس لارو لەنجەی کـردو خـۆی بـادا (فهـو مـائس ومَيـاس) ٥ قـسەی دڵداریو پڕوپوچی کردن.

مَـيَّسَ الـثـوبَ: داوێنـی بـۆ کراسـەکە دروست کرد.

تَمَـيَّسَ فـلان: فلانکـەس لارو لەنجـەی کردو خۆی بادا.

المَيْسُ: دەرەختێکی گەورەیە بـۆ جوانی دەڕوێندرێ بەرێـکی ڕەشی بـچوکی شیرینی هەیە بالندە دەیخـواو زۆری حەز لێیە ٥ لەتوێکڵو ڕمگـەکانی دا مادەیـەکی صـمغی هەیـە ٥ دارمکـەی ڕەقو ســەختە، بــۆ کەرەســـەی دارتاشـی لـەبارە ٥ هـەروا نـاوە بـۆ نـــیری جـــوتکردن بەحـــەیوان کەدەخرێتـــە ســـەر ملـــی دوو ڕەشـەوڵاخو مـژانو هـەوجارێ پێـوە قایم دەکرێو ڕادەکێشرێ.

المَيْـسانُ: لارو لەنجەکـەرو خۆبـادەر لەڕۆیشتن دا هەموو ئەستێرەیەکی دروشاوە ٥ (ك: میاسین).

المَيَّاسُ: بـۆ زێـدەڕۆیی لـەمانای (مـاس) دێ ٥ هـەروا نـاوە بـۆ شـێر چـونکە ئەو لەڕۆیشتن دا خۆی بـادەداو فیـز دەکا.

المَيْـسُونُ مـن الغلمـان: گـەنجی قـەدو بالاجوانو ڕوخسار گەشاوە.

مـاشَ الـشَّيْئَ بالـشيئ: شـتەکەی تێـکەڵ بەشتەکە کرد ٥ دەگوترێ: (ماش اللبنَ

الحلو بالحامض) دۆی شیرینی تێکەڵاوی دۆی ترش کرد ٥ (ماش الصوف بالوبر) خوری‌و کوڵکی تێکەڵ بەیەك کرد ٥ (ماش الكذب بالصدق) درۆو ڕاستی تێکەڵ کرد.

ماط مَيْطاً: دوورکەوتەوە، گۆشەگیر بوو.

ماط به: بردی دوری خستەوە، وەلای نا.

ماط عنه: لێی دوورکەوتەوە.

ماط عَلَيْهِ في حكمه: لەبڕیارەکەی دا ستەمی کرد.

ماط الشَّيْئَ: شتەکەی دوورخستەوە.

ماط الأذى: شتی زیانبەخش‌و کۆسپ‌و تەگەرەی دوورخستەوە ٥ لەسەر ڕێگا ڕایماڵی.

ماط فلاناً: فلانکەسی دەرکرد بۆ پێومنا.

أماطَهُ: دووری خستەوە، لای دا، ڕایماڵی.

أماط الأذى: شتی زیانبەخشی دوورخستەوە.

تمايط القوم: خەڵکەکە نێوانیان تێك چوو.

المِياط: دەرکردن‌و لێ تورەبوون‌و بۆ پێومنان ٥ مەیل کردن ٥ تێگرو تێگوشی‌و ٥ دەگوترێ: (أصبحوا في هياط ومياط) کەوتنە ناو پشێوی‌و شڵەژانەوە.

المَيَّاطُ: یاریکەری بێ بەرنامەو دەستکەوت

ماع الجسمُ مَيْعاً: جەستەکە، قەبارەکە توایەوە ڕەوان بوو ٥ بوخاری ئاوی هەڵمڕی لەهەواداو توایەوە.

ماعَ المِلْحُ: خوێیەکە توایەوە.

ماع السائلُ: شلەمەنیەکە بەسەر ڕوی زەوی دا جاریی بوو بەهێواشی بڵاو بۆوە.

ماع السَّرابُ: تڕاویلکەکە لەسەر زەوی لەپێش چاو واهاتە دیتن شەپۆل بهاوێ.

ماعَ الرجلُ: پیاوەکە ئەحمەق‌و ناکەس بەچەبوو.

أماعَ الجسمَ أماعاً وأماعةً: قەبارەکەی توانەوەو کردیە سائیل‌و ڕشتی، ڕۆیاندی، بڵاوی کردەوە.

إماعَ السَّمَنُ: ڕۆنەکە توایەوە.

الإماعَة: گۆڕینی شتی ڕەقە بۆ شتی ڕون یان غاز.

المائِعَة: ناوە بۆ عەترێکی زۆر بۆنخۆش ٥ صمغێکە لەدرەخت دەردێ ٥ جەو جۆڵی شتی ڕون کە دەکرێتە ناو قاڵبەوە.

ميعة الشَّيْئ: سەرمتای شت.

ميعة الشباب: سەرمتای گەنجی ٥ هەروا (ميعة السّكر) ناوە بۆ سەرمتای سەرخۆشی.

مالَ ميلاً وميلاناً: خوار بوو، لەشێوەی ڕاستی خۆی دەرچوو ◊ دەگوترێ: (مال الحائط) دیوارەکە خوار بوو.

مالَت الشمسُ: خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان لای دا تێپەڕی.

مالَ القوامُ: بالاکە باریك بوو، ڕاگرەکەی باریك بوو.

مال عنه: لێی لادا ◊ دەگوترێ: (مال عَنْ الطریق) لەڕێگا لای دا ◊ لەحەقو ڕاستی لای دا.

مالَ إليه: خۆشی ویست ◊ پاڵی بەو دا، لایەنگیری ئەوی کرد.

مال عَلَيْهِ: ستەمی لێ کرد ◊ زۆری بەلاو کارەسات بە سەردادا.

مَيِلَ الشَّيْئُ: شتەکە بەسروشت خوار بوو (فهو أمْيَلَ وهي ميلاء).

أمالَ قارئ القرآن: قورئان خوێنەکە یاسای ئیمالەی لەخوێندنەکەی دا پەیڕەو کرد.

أمالَ الشَّيْئَ: شتەکەی خوار کرد.

أمالَ بالفرس يَدَهُ: هەوساری ئەسپەکەی شل کرد بۆ ئەوەی دەست کراوە بێ.

مَيَّلَ الشَّيْئَ: شتەکەی خوار کرد.

مَيَّلَ بين الأمرين: لەنێوان دووشتەکە ڕاڕا بوو.

تمايل في مشيته: لەڕۆیشتن دا لارو لەنجەی کرد ◊ دەشگوترێ: (بين القوم تمايل) لەنێوان خەڵکەکەدا شەڕو ناژاوە هەیە.

تَمايَلَ الجُلُّ عَنْ الفرس: زینەکە لەسەر پشتی ئەسپەکە خوار بوو.

تَمَيَّلَ في مشيته: لەڕۆیشتن دا لارەلاری بوو ◊ دەگوترێ: (فلان يُتَمَيَّلُ في ظلاله ويُتَفَيَّأ) فلانکەس خاوەن قۆناغو سفرەو خوانە لەژێر سێبەری ماڵەکەی دا ئاتاجو هەژار دەحەسێنەوەو تێر دەخۆن.

إسْتمالَ: مەیلی کرد ◊ دەگوترێ: (مَيَّلَهُ فاستمال) خواری کردو ئەویش خواربوو.

إستمالَ فلاناً وبقلبه: فلانکەسی بۆلای خۆی کێش کرد دڵی بۆلای خۆی هێنایەوە.

الإمالَة: گوتنی پیتی ئەلفە لەنێوان واو یادا ◊ یان گوتنی فەتحە لەشێوەی ژێر.

المِيْلُ: میل: کەڵەکە بەرد یان دیوارێکی باریکە لەسەر ڕێگا دروست دەکرێ بۆ شارەزایی کردنی ڕێبواران ◊ هەروا ناوە بۆ پێوەرێکی زەوی‌وڕێگا ئەندازەکەی جوار هەزار زیراعە ◊ میل دوو جۆری هەیە وشکانی‌و دەریایی ◊ ئەندازەی میلی وشکانی یەکسانە بە ١٦٠٩

مـەتر ٥ ئەنـدازەی میلـی دەریـایی یەکسانە بـە ١٨٥٢ مـەتر ٥ هـەروا وشـەی (میـل) نـاوە بـۆ کلچێوك کـە چاوی پێ دەڕێژرێ ٥ هەروا ناوە بـۆ ئامێرێـك پزیشك قوڵایی برینی پـێ مەزەندە دەکا.

المَـیْلاءُ: (شـجرة مَـیْلاء) درەخـتی لـق و پۆپ زۆر.

مان فـلان مَیْنـاً: فڵانکـەس درۆی کـرد ٥ (فهو مائن ومیان).

تماین القومُ: خەڵکەکە درۆیـان بۆیـەکتر کرد ٥ دەگوترێ: (فلان متماین الـود) فڵانکەس خۆشەویستی ڕاستی نیە.

المَیْنُ: درۆ ٥ (ك: میون).

المِیناءُ: بڕوانە مادەی (ونی).

المِینی: بڕوانە مادەی (ونی).

ماهـت البئـرُ مَیهـاً: بیرەکـە ئـاوی زۆر بوو.

ماهَ فلاناً: فڵانکەسی تێراو کرد.

ماهَ الـسیف بالـذهب ونحوه: شمـشێرەکەی بەئاڵتون و شتی وا روکەش کرد.

مَیَّهَ السَّیفَ: شمـشێرەکەی لەبـەر خـۆر دانا بۆئەوەی ئاوی بڕوا.

ن

النون: پیتی بیستو پێنجەمە لە پیتەکانی هیجا.

شوێنی هاتنەدەرەوەی سەری زوبان، بنکی دندانی پێشینەی لای سەرەوەن.

نەم پیتە چوار جۆرە:

١- نون التوكيد

٢- نون الإناث

٣- نون الوقاية

٤- النون الزائدة.

نَاتَ نَأتاً ونَتيتاً: نالاندی ٥ لەسەرە خۆ کارمکەی کرد.

نَاثَ عنه نَأثاً: لێی دوورکەوتەوە ٥ تەمبەڵی نواند.

أنَاثَهُ: دووری خستەوە.

نَاجَ البومُ نَأجاً ونَئيجاً: کوندە بووەکە گماندی قراندی.

نَأجَت الريحُ: بایەکە بەتوندیی هەڵبوو هاشەو وژەی زۆری بەرپاکرد.

نَاجَ الإنسان: نادەمیزادەکە بەخوشوع و حەزینەوە کەوتە پاڕانەوە و لالانەوە.

نَاجَ في الأرض نَوْجاً: بەناو زەوی دا ڕۆیی.

نَاجَ الخَبَرُ: هەواڵەکە بەناو وڵات دا بڵاو بۆوە.

النَّئيجُ: دەگوترێ: (للريح نئيج) بایەکە ڕۆیشتنی خێراو هاژەو وژەی هەیە.

نَأدتِ الأرضُ نَأداً: زەوی کەوتە جەو جوڵو فشەڵ بوون.

نأدت الداهِية فلاناً: بەڵاو کارەساتەکە فلانکەسی گرتەوە زەبری خۆی پێگەیاند.

النَّؤودُ: بەڵاو کارەسات.

نَأرت نائرة في النَاس نَأراً: پشێوی و چەواشەکاری لەناو خەڵک دا پەیدا بوو.

النَّؤورُ: دوکەڵی پیو و بەزی برژاو.

الناسوت: سروشتی نادەمیزادیی ٥ بەرامبەرەکەی (اللاهوت)ە ٥ واتە سروشتی خودایی.

نَاشَ الشَيْئَ نَأشاً: بەتوندی و لەناکاو پڕی بەشتەکەدا کرد ٥ شتەکەی دوورخستەوە ٥ دەشگوترێ: (نَأشَ الأمْرَ) کارەکەی دواخست.

إنْتَأشَ الشيئَ: شتەکە دواکەوت و دوورکەوتەوە.

إنْتَأشَ الله فلاناً: خودا فلانکەسی دەرهێناو ڕزگاری کرد.

تَنائَشَ: دواکەوت، دوورکەوتەوە.

تَنَائَشَ الشيئَ: لەدوورەوە شتەکەی گرت کۆنترۆڵی کرد.

النُّوش: بەهێزو هەڵمەت.

نَافَ نَافاً: کۆششی کرد.

نَتَفَ الطعامَ نَافاً: باشترینی ماڵەکەی خوارد.

نَتَفَ من الشراب: لەشەرابەکە تێراو بوو.

نَالَ نَالاً ونَالاناً: ڕۆیی ٥ سەری بەرمو حەوا هەڵبڕی.

نَالَ الفَرَسُ وغیرہ: نەسپەکە لەڕۆیشتن دا خۆی بادا تەکەتەکی کرد.

نامتِ القَوْسُ نئیماً: قەوسەکە دەنگی لێ هات.

نَامَ الرجلُ: پیاوەکە بەهێواشی نالاندی.

النَّامَةُ: دەنگی قەوس ٥ دەنگی نزم هی هەرشتێك بێ ٥ ئاوازی گۆرانی.

النَّئیمُ: بەمانا (النَّأمَةُ) دێ.

نَأَى في الرأي نَأياً: ڕاو بۆچونەکە تێکەڵو پێکەڵ بوو هیچی بەسەر هیچەوە نەبوو.

نَأَى عنه: نەیگەیشتێو نەیتوانی بیگاتێ.

نَاى بجانبه: لوتبەرزی نواند، خۆی بەزل زانی.

نَاى النُّؤْيَ: بەدەوری خێمەکەدا جۆگەی ڕاکێشا بۆنەوەی ئاو سەر چادرەکەی نەگەڕێ.

أنَاى الشَّيْئَ : شتەکەی دوورخستەوە.

أنَاى الخِباءَ: جۆگەی بەدەوری خێوەتەکەدا لێدا بۆئەوەی ئاوەڕۆی لێ دوور بخاتەوە.

إنْتَاى نُؤْياً: جۆگەلەی دەوری خێومتی دروست کرد.

تَناءوا: دوورکەوتنەوە.

المُنْتَاى: شوێنی دوور.

النُّؤْيُ: جۆگایەکە بەدەوری خێمەدا لێ دەدرێ بۆئەوەی ئاوی لافاو نەچێتە ژێر خێمەکە.

النَّايُ: ئامێرێکی مۆسیقایە ٥ بلوێرو شمشاڵ ٥ کەدەنگی حەزینی هەیە مەولانای ڕۆمی دەڵێ:

(بشنو أز نی چون حیکایت میکند وزجدایها شکایت میکند)

نَبَا الشَّيْئُ نَبْئاً ونُبُوءاً: شتەکە بەرز بۆوە، دەرکەوت.

نَبَا من أرض الى أرض أخرى: لە وڵاتێکەوە چوو بۆ وڵاتێکی تر.

نَبَا على القوم: هاتە سەر خەڵکەکەو هێرشی کردنە سەر.

نَبَا نَبْأً: بەهێواشی دەنگی لێ هات.

نَبَا الرجلُ نَبْئاً: پیاوەکە هەواڵی پێ بوو خەبەری لێ دا.

أنْبَا الخَبَرَ: هەواڵی دا.

نابَاءَ مُنابَأةً: هەریەك لەو دووانە هەواڵیان بەیەکتری دا.

نابَأ القومَ: وازی لە خەڵکەکە هێناو

لێیان دوورکەوتەوە.
نَبَّأَه الخبرَ وبالخبر: هەواڵی پێدا.
نَبَّأتُ زَيْداً عمراً خارجاً: هەواڵم بەزەید دا کە عەمر چوومتە دەر.
تَنَبَّأ: لافی پێغەمبەرێتی لێ دا.
تَنَبَّأ بالأمر: پێشبینی بەرووداوی کارەکەی کرد.
إسْتَنْبَأ الرجلَ: داوای هەواڵی لە پیاوەکە کرد.
إسْتَنْبَأ النَبَأ: لە هەواڵەکەی کۆڵیەوە.
النَّبْأة: دەنگ کە زۆر گەورە نەبێ.
سمعت نَبْأةً: گوێم لە دەنگێك بوو ٥ هەروا ناوە بۆ تەپۆڵکەو بەرزایی کێو.
النُّبُوءة: پێغەمبەرێتی: پلەو پایەیەکە خودا دەیبەخشێ بەهەندێك لە بەندە هەڵبژاردەکانی خۆی، نیگایان بۆ دەنێرێو دەیانکاتە پەیامبەری خۆی بۆ سەر بەندەکانی ٥ هەندێك جار پەیامەکە هەر بۆ پێغەمبەرەکان خۆیانەو بەس ٥ هەوڵدان لە شتو مەزەندەکردنی پەیدابوونی.
النَّبِيُّ: پێغەمبەر ٥ پەیام هێنەر لە خوداوە، پەیام بۆ نێردراو ٥ شوێنی بەرزو تەپۆڵکەی پانەوەبوو بەزەوی دا.
نَبَّ التَيْسُ نَبّاً ونبيباً: نێرەبە کە مرقاندی، باڕاندی.
نَبَّتَ النبات: ڕوەکەکە پەڵو قەدو لاسکی کلۆڕی هەبوو.
تَنَبَّتَ الماءُ: ئاوەکە بەناو بۆڕی دا ڕۆیی، چووە ناو بۆڕییەوە.
الأنبُوبُ و الأُنْبُوبَةُ: نێوان دوو گرێ لە لاسکو پەڵی ڕوەك دا ٥ لە قەفەژاژدا ٥ هەرشتێك لوڵو ناوبۆش بێ وەکوو قەفەژاژو بۆری ئاو و بۆری پلاستیکو شتی وا.
أنابيب الرِئة: بۆری هەناسە.
نَبَتَ الزَرْعُ نبْتاً ونباتاً: ڕوەکەکە ڕواو دەرکەوتو لەزەوی بەرز بۆوە.
نَبَتَت الأرضُ: زەوییەکە ڕوەکی لێ پەیدا بوو.
نَبَتَت ثدي الجارية: مەمکی کچۆڵەکە بناغەیان داناو قیت بوون.
أنبَتَت الأرضُ: زەوی ڕوەکی دەرهێنا.
أنْبَتَ اللهُ البَقْلَ: خودا ڕوەکی ڕواند، لەزەوی ڕوەکی دەرهێنا.
نَبَّتَ الزرعُ: کشتو کاڵەکە بۆ یەکەم جار لەزەوی سەری دەرهێنا.
نَبَّتَ الشجرَ: دارەختەکەی ڕواند، چەقاندی.
نَبَّتَ الصَّبِيَّ: منداڵەکەی باش پەروەردە کردو سەرپەرشتیاریی بوو.
تَنَبَّتَ الشَّيْئُ: بەمانا (نَبَتَ) دێ.
المَنْبِتُ: شوێنی ڕوانی ڕوەکو درەخت ٥

بنەماو ئەصڵ.

النابتة: کوڕو کچ کە لەتەمەنی منداڵی تێپەڕن‌و هێشتا باش قاڵ نەبووبن.

النَّبـاتُ: ڕوەك کـە ڕەگ‌و ڕیـشاڵی هەبن‌و تـەڕ بێ لـەزەوی دابێ‌و ئـاو بـدرێ یـان لـەناو ئـاودا بـێ ٥ یـان درەخت‌و ڕوەك بەگشتی.

علـم النبـات: زانیـاری ڕوەکناسـی‌و چۆنیەتی گەشەکردنی‌و جۆرەکانی.

النَّبَـاتِيُّ: کەسـێك خـەریکی زانیـاری ڕوەکناسی بێ.

رجل نبـاتيٌّ: پیاوێکە خـواردنی ڕوەکە بژێوی ڕوەکەو بەس.

دهـن النبـاتيُّ: ڕۆنێکە ڕاستەوخۆ لـە ڕوەك دەرهێنراوە.

النَّبْتُ: بەمانا (النّبات) دێ.

النَّبْتَـــةُ: حاڵـــەت‌و وەزعـــی روەك‌و چۆنیەتییەکانی.

النَّبوتُ: لق‌و پۆپی درەخت ئەو لقانەی لەســـەر قـــەدی درەخـــت ســـەر هەڵـــدەدەن ٥ بەگۆچـان‌و عەصـای درێژیش دەگوترێ.

اليَنبـوتُ: چـڵە درەختێکـە لـەپێڕی (القرنية) گەڵاکەی‌و گوڵەکەی دەبنـە هۆکاری ڕشاندنەوە.

نَبَـثَ عَـنْ الأمـر: لەکارەکـەی کۆڵیـەوە ٥ دەگـوترێ: (نبـث عَـن عيـوب النـاس) عـەیب‌و عـاری خـەڵکی دەرخـست‌و بڵاوی کردەوە.

نَبَثَ الأرضَ: گڵی زەوییەکەی کێڵایـەوەو هەڵیکۆڵی.

نَبَثَ الترابَ: گڵەکەی دەردا ٥ (فهو منبـوث ونبيث).

إنْتَبَـثَ الـترابَ: گڵەکـەی لەبیرەکـە یـان لەچاڵەکە دەردا.

تنابَثَ القـومُ: خەڵکەکـە هـەر یەکـەیان دەیەویـست نهێنـی ئـەوی تریـان دەربخاو بڵاوی بکاتەوە.

الأنبوثـــةُ: یارییەکـــە منـــداڵ شـــتێك دەشـــارنەوە لـــەناو گـــڵداو دوایـــی دەست دەکەن بـە گـەڕان بـەدوی دا هەرکەسێ بیدۆزێتەوە براوەیە.

النَّبيثُ: دەگوترێ: (مـا رَأيـتُ بـالأرض نبيثـاً) لـە زەوییەکـەدا هـیچ شـوێن پـێ‌و ئەسـەرێکم نـەبینی ٥ هـەروا دەگـوترێ: (فـلان نبيـث خبيـث) فڵانکەس شەڕانی‌و پیسە.

النَّبيثةُ: گڵی بیرو ڕوبار ٥ نهێنی ٥ (ك: نبائث).

نَبَجَ نَبْجاً: بـەرز بـۆوە ٥ دەگـوترێ: (نَـبَجَ الجُرحُ) برینەکە هاوسا ٥ (نَـبَجَ العظـمُ) ئێسقانەکە هاوسا.

نَبَجَ صوته نَبيجاً: دەنگی زۆر بەهێز بوو ٥ دەگوترێ: (رجل نابج الصوت) پیاوێکی دەنگ گەورەیە.

نَبَحَ الكلبُ نَبْحاً ونبيحاً: سەگەکە لوراندی.

نَبَحَ الكلبُ فلاناً وعليه: سەگەکە بەفلانکەس وەڕی بەسەریا لوراند.

أنْبَحَ الكَلْبَ: سەگەکەی هێنایە وەڕینو لوراندن.

إسْتَنْبَحَ الكلبَ: سەگەکەی هێنایە وەڕینو لوراندن.

النُّباحُ: وەڕینو لوراندنی سەگ.

النَّبَّاحُ: بۆ موبالەغەو زێدەڕۆیی لەمانای (نَبَحَ) دێ ◊ دەگوترێ: (کلب نَبَّاح) سەگێکە زۆر دەوەڕێ زۆر دەلوڕێنێ ◊ دەنگی زۆر گەورەیە.

نَبَخَ العَجين نبوخاً: هەویرەکە هەڵاتو گورا فشەڵ بوو.

النُّبْخَةُ: بلۆقو زیبکە: کە پڕدەبن لەئاو لەسەر روخسارو پەیدا دەبن جا یا لەئاکامی گەرمی یان کارکردن.

نَبَذَ نَبْذاً و نَبْذاناً: تەکەتەکی کرد، هەڵبەزو دابەزی کرد ◊ فڕکە فڕکی کرد لێی دا ◊ دەگوترێ: (نَبَذَ عِرقُهُ) ◊ (و نَبَذَ قلبُهُ) دڵی لێی دا.

نَبَذَ التَّمْرُ: خورماکە بوو بە نەبیز، بووبە سرکە.

نَبَذَ الشَّيْئَ: شتەکەی فڕی دا ◊ دەگوترێ: (نَبَذَ النواةَ) ◊ (ونَبَذَ الكتابَ).

نَبَذَ الأمْرَ: ئیشەکەی ئیهمال کرد، پاشگوێی خست.

نَبَذَ العهدَ: وادەو پەیمانەکەی هەڵوەشاندەوە.

نَبَذَ التَّمْرَ: خورماکەی کرد بەسرکە.

نابَذَهُ الحَرْبَ: بەئاشکرا شەڕی لەگەڵ دا دەست پێ کرد.

نابَذَ فلاناً: بەهۆی جیاوازی بیرو باوەڕەوە لە فلانکەس جیا بۆوە.

نَبَّذَ التمرَ أو العنب: سرکەی لەخورما یان لەترێ دروست کرد.

إنْتَبَذَ فلان: فلانکەس لەلایەکەوە گۆشەگیر بوو.

إنْتَبَذَ عَنْ القوم: لەخەڵکەکە گۆشەگیر بوو.

إنْتَبَذَ التَّمْرَ: خورماکەی کرد بە سرکە ◊ بەبیرە.

إنْتَبَذَ ناحية: گۆشەگیر بوو، تەرە بوو، دابڕا. لەخەڵکەکە دوورکەوتەوە.

تنابَذَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە کێشەو ڕکەبەری لەگەڵ یەکتر، دژایەتی یەکتریان کرد.

المِنْبَذَةُ: سەرین، پالیف.

المنبوذُ: فڕێ دراو، قێز لێ کراو ◊ دەگوترێ: (إلْتَقَطَ فلان مَنْبوذاً) فلانکەس فرێدراوێکی هەڵگرتەوە.

المنبوذون: پێڕێکن لە هیندوستان کۆمەڵگای هیندی بەچاوی سوک

سەیریان دەکا، هەژارو ژێردەستەو چەوساوەن.

النَّبَّاذُ: سەرکە دروستکەر (بیرە دروستکەر).

النَّبْذُ: شتی کەم ◊ دەگوترێ: (في رأسه نبذ من شيب) سەری کەمێك موی سپی تێکەوتوون.

النَّبْذَةُ: ناحیەو دەڤەر.

النُّبْذَةُ: پارچەیەك، نمونەیەك لەشت ◊ دەگوترێ: (نُبْذة من كتاب) ◊ (نُبْذة من رواية).

النَّبِيذُ: فرێدراو ◊ بیرە ◊ شەرابێك لەترێو خورما دروست بکرێو سەرخۆشکەر بێ.

نَبَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەرز کردەوە ◊ دەگوترێ: (نَبَرَ في قرائته، أو غنائه) لە خوێندنەوەکەی دا یان لە گۆرانی وتنەکەی دا دەنگی بەرز کردەوە.

نَبَرَ الحرف: هەمزەی خستە سەر ئاخری وشەکە.

نَبَرَ القُرَادُ الدَّابَّةَ: گەنەکە ولاخەکەی گەست ◊ دەشگوترێ: (نَبَرَ فلاناً بلسانه) غەیبەتی فلانکەسی کرد.

إنْتَبَرَ الشَّيْئُ: شتەکە بەرز بۆوە.

إنْتَبَرَ الجُرْحُ: برینەکە هاوسا.

إنْتَبَرَ الخطيبُ: وتارخوێن چووە سەر دوانگە.

الأنبارُ: عەنبار خانوێکە بازرگان کاڵای تێدا کۆدەکاتەوە، عەنبارێکە دانەوێڵەی تێدا هەڵدەگیرێ ◊ کۆمەڵە گەنم.

المِنْبَرُ: دوانگە ◊ شوێنی وتار خوێندنەوەی وتارخوێن.

النَّبْرُ في النطق: جیاکردنەوەو دەرخستنی برگەیەکی وشەیە لەکاتی وتنی دا.

النَّبْرُ: گەنە ◊ (ك: أنبار ونبار).

النَّبْرَةُ: بەرزایی لەهەر شتێك دا بێ هاوسان، ناوەڕاستی چاڵی دەرەوەی لێو ◊ پیتی هەمزە ◊ دەنگ بەرزکردنەوە لەکاتی وتنی وشەیەکو بە پشتیوانی پیتێك لە پیتەکانی ◊ بە گوێرەی گۆڕانی شوێنی دەنگ هەڵپرینەکە لە وشەکەدا زاراوەکان لێك جیادەکرێنەوە.

النِّبْراسُ: چرا ◊ سەرە ڕمبی پان.

نَبَزَهُ نَبْزاً: ڕەخنەی لێ گرت ◊ (نَبَزَهُ بكذا) نازناوی ئەوەی لێ نا.

نَبْزَةُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَبَزَهُ) دێ.

تنابَزوا بالألقاب: بە نازناوی ناشیرین یەکتریان لەکەدار کرد: حوسەکوێر، حەمە کەچەڵ، خولە شەل ◊ سەلیم جاش، جەلال گونەگا، عەلە ورگە، قالە دز.

النَّبْزُ: نازناێك لەكەدار كردنی تێدا بێ.

النَّبَزَةُ: كەسێك زۆر نازناوی لەكەدار كردن بەخەڵك بڵێو هەمیشە لەهەوڵی ئەوەدا بێ ناو و ناتۆرەی ناشرینیان بۆ بدۆزێتەوە.

النَّبْزَةُ: كەسێك نازناوی ناشرین بۆ خەڵك دابنێ.

نَبَسَ نَبْساً ونُبْسةً: لەبەر خۆیەوە لێوی جوڵاندنو ورتە ورتی بوو ◊ بەزۆری بۆ نەفی بەكاردێ دەگوترێ: (ما نَبَسَ ببنت شفة).

أنْبَسَ: لەبەر بێ دەسەڵاتی بێدەنگ بوو.

نَبَّسَ: بەمانا (نَبَسَ) دێ.

نَبَشَهُ نَبْشاً: هەڵیكۆڵی و شی كردەوە بۆنەوەی بزانێ چی تێدایە دەری بێنێ ◊ دەگوترێ: (نبش الأرض، ونبش القبر، ونبش البِئرَ).

نبش المستور: شاردراوەكەی دەرخست.

نبش الأسرار: نهێنیەكانی ناشكرا كردن.

نبش الحديث و عَن الحديث: لە فەرموودەكەی كۆڵیەوە.

إنْتَبَشَ الشَّيْئَ: شتەكەی لە پەنا پاسارو قوژبنی خۆی هێنایە دەرەوە.

الأنبوشُ: نەوەی هەڵدرابێتەوە، شەند كرابێتەوە ◊ دەرەختی چەقێندراوی هەڵكەندراو بە رمگو ڕیشەوە ◊ (ك: أنابيش).

أنابيش الكلأ: نەو نەومڕو گژوگیایەی لەزەوی بەرزبۆتەوەو پەڵەپەڵەیە.

ألنَّبَّاش: گۆڕهەڵدەرەوە بۆ كفن دزین.

النَّبَّاشةُ: پیشەی گۆڕهەڵدانەوەو كفن دزین.

نَبَعَ الغلام بالطائر والكلب ونحوهما: كوڕەكە فیكەی بۆ بالندەكە یان سەگەكە كرد بانگی كرد بێتەوە ◊ بگەڕێتەوە.

نَبَعَ بالكلمة: وشەكەی بەنقەنق دەرپەڕاند، ڕەوان نەبوو.

نَبَضَ الشَّيْئُ نَبْضاً ونبضاناً: لە شوێنی خۆی جوڵا ◊ فڕكە فڕكی كرد، پەلەپەلی كرد ◊ دەگوترێ: (نَبَضَ القلبُ، و نَبَضَ العرقُ) و (نَبَضَ البرق، و نَبَضَت أمعاؤه).

نَبَضَ الماءُ: ئاوەكە بەرز بۆوە سەر ڕێژی كردو ڕەوان بوو.

أنْبَضَهُ: خستیە جەو جوڵ ◊ دەگوترێ: (أنْبَضَ القوسَ وأنبضَ الوَتَرَ) كەوانەكە یان ژێیەكەی لەراندەوە.

أنبضته الحمى: لەرزوتا وەشەقە تۆڵەی هێنا.

نَبَّضَهُ: بەمانا (أنبضه) دێ.

المَنْبِضُ: نەو خشپەو خشەو تڕپەو سیكەو زیكەو شتە كە دەبیسترێ لە

شتی جولاو و هەستی پێ دەکرێ ٥ دەگوترێ: (جَسَّ الطبیبُ مَنْبِضَهُ).

المِنْبَضُ: کەوانی هەلاجە کە لۆکەی پێ شی دەکاتەوەو پاکی دەکاتەوەو خاشاکی لێ دوور دەخاتەوە.

النَّبْضُ: لێدانی شارەگە خوێنبەرەکانە بەهۆی وێکهاتنەوەی دڵو کرانەوەی: کە دەکرێتە نیشانە بۆ جۆنیەتی جەستە لەڕوی تەندروستیەوە ٥ دەگوترێ: (جَسَّ الطبیب نَبْضَهُ) دەشگوترێ: (فلان نَبْضُ الفؤاد) فلانکەس زیرەکە، وریایە.

نَبَطَ الشَّیْئُ: شتەکە دوای ونبوونو دیارنەمانی دەرکەوتەوە، هاتەوە بەرچاو ٥ دەگوترێ: (حَفَرَ الأرض حتی نبط الماء): زەوییەکەی هەلکۆڵی تا ئاوەکەی دەرخستەوە ٥ (جَدَّ في التنقیب حتی نَبَطَ المَعْدِنُ): زەوی دۆزی کرد تا مەعدەنو کانەکە دەرکەوت.

نَبَطَ الشَّیْئَ نَبْطاً: شتەکەی دەرخست ٥ خستیە ڕوو.

نَبَطَ العِلمَ والحِکمَةَ: زانیاریو حیکمەتی دەرهێناو بەناو خەڵک دا بڵاوی کردەوە.

اَنْبَطَ الحافر: سمەکە چەقی (سمی ولاخەکە ڕۆچوو).

اَنْبَطَ الشَّیْئَ: بەمانا (نَبَطَهُ) دێ.

اَنْبَطَ جواب السؤال: وەڵامی پرسیارەکەی دەرهێنا.

اَنْبَطَ حکم القضیة: بڕیاری پێویستی دەربارەی ڕوداوەکە دەرهێناو ڕونی کردەوە.

تَنَبَّطَ: خۆی بەنەتەوەی (نەبەتی) شوبهاند ٥ خۆی پاڵ ئەوان دا.

تَنَبَّطَ الشَّیْئَ: شتەکەی دەرخست.

إنْتَبَطَ الکلام: قسەکەی دەرهێنا.

إسْتَنْبَطَ فلان: فلانکەس بوو بە هۆزی (نەبەتی).

إسْتَنْبَطَ الشَّیْئَ: بە کۆششو ماندوو بوون شتەکەی دەرهێنا ٥ دەگوترێ: (إسْتَنْبَطَ الفقیه الحکم) شەرع زانەکە حوکمی ڕوداوەکەی دەرهێنا.

إسْتَنْبَطَ الجواب: لە شێوەی پرسیارەکە وەڵامەکەی دەرهێنا.

إسْتَنْبَطَ من فلان خَیراً: هەواڵەکەی لەفلان دەرهێنا بە ماندوبوونی زۆرو تێکۆشانی بێ وچان.

الأنْباطُ: گەلێکی سامی نژادن، حکومەتو فەرمانڕەوایەکیان هەبوو لە شیمالی نیوە دورگەی عەرەبو پایتەختەکەیان (سلع) بوو نێستا ناوەکەی گۆڕاوەو ناویا ناوە (البراء) ٥ هەروا ناوە بۆ کۆمەڵێك

خـەڵکی تێکـەڵاو و هەمـەجۆر: کـە عەرەب نژاد نەبن.

النَّبَطُ: بەمانا (الأنباط) دێ ٥ ئـاوی بـیر کـە دەردەکـەوێ یەکـەمجار لـەکاتی هەڵکەندنی دا ٥ دەشگوترێ: (فـلان لایـدرك نَبَطُـهُ) فلانکـەس کـەس لـەناخی حـاڵی نابـێو زانیـاری و حیکمـەتی هێنـدە زۆرە دەرك ناکرێ.

النُّبَطَـةُ: ئـاوی بـیر کـە یەکـەمجار دەردەکەوێ.

نَبَعَ الماءُ من الأرض نَبْعاً: ئاوەکـە لـەزەوی هەڵقوڵا.

نَبَعَ العَرَقُ مـن البـدن: ئارەق لـە جەستە دەرچوو ٥ چۆرایە خوار.

أنْبَعَ الماءَ ونحوه: ئاوی هەڵقوڵاند (هەڵی هێنجا).

تَنَبَّـعَ المـاءُ ونحـوه: ئاوەکـە کـەم کـەم هاتەدەر.

المَنْبَـعُ: سەرچـاوەی ئـاو ٥ سەرچـاوە و کان.

النَّابِعَةُ: ڕێڕەوی عەرەق لە جەستەدا ٥ دەگوترێ: (نَضَحَت النوابعُ بالعرق).

النَّبْعُ: درەختێکە لەبەرزایی کێو و کەژ دەڕوێ ٥ لـە چـیلکەکانی سـەرەتیر دروست دەکرێن ٥ دەشگوترێ: (فلان صـلیب النَّبْـع) فلانکـەس ڕەقو ملنەدەرە ٥ بەیەدەست نابێ.

النَّبیـعُ: بـەمانا (النـابِعُ) دێ ٥ بـەمانا (عەرەق) دێ.

اليَنْبوعُ: سەرچاوەی ئاو، کانیو کارێزی ئاو ٥ (ك: ينابيع) ٥ دەشگوترێ: (فجر الله ينابيع الحكمة على لسانه).

فَبَـغَ المـرأ في العلـم: مرۆڤەکـە لـەبواری زانیـاری دا سـەرکەوتوو هەڵکـەوتوو بوو.

فَبَغَ الشَّيْئُ من الشَّيْئ: شتەکە لەشتەکەوە دەرکەوت ٥ دەشگوترێ: (فَبَـغَ أمـر منـه ماكنا نتوقعه) و (نبغ من قلبه ما أضمره).

نَبَّـغَ النخـلَ: تـۆزی تـۆوە نێرەکـەی بـە خورماکـە کـرد بـۆ ئـەوەی تـەڵقیح ببێو بەربگرێو هەڵی پێچێ.

النَّـابِغُ والنَّابِغَـةُ: هەڵکـەوتو داهێنـەر لەبواری زانیاریو فەن دا.

النُّباغُ: تـەپو تـۆزی شت ٥ دەگـوترێ: (نبـاغ الـدقيق) تـەپو تـۆزی ئـارد ٥ (نباغ الطريق) تەپو تۆزی ڕێگا.

النُّباغ والنُّباغَةُ: پێستی سـەر و ئـەوەی پەیوەنـدی بـە بنکـی قـژی سـەرەوە هەیە.

النَّبِغُ: بەمانا (النُّباغُ) دێ.

النَّبیـغُ: هەڵکەوتـە، مرۆڤـی نـاوازەو نائاسایی.

النَّبْـقُ: بـەری درەختـی سـیدر ٥

دره‌ختێکه له پێڕی (السِّدرية) زۆر بـەرز نابێتـەوه، لقـەکانی سـپی‌و لوسـن گـوڵی بـچکۆله‌ی هەیـە، میوەکـەی شـیرینه و دەخـورێ، لـه وڵاتـی میـصرو ئـەفریقیا دەڕوێ ◊ هـەروا نـاوه بـۆ ئاردەڵوکەیـەك لـه مۆخی لقەدار خورما دێتـه دەرو لـه دروستکردنی نەبیزدا بەکاردێ.

نَبَكَ المكـانُ نبوكـاً: شوێنەکه بـەرز بـۆوه (فهو نابك).

النَّبْكَةُ: زەوییەك بەرزو نزمـی تێدابێ تورکـه تورکه بـێ ◊ کۆمەڵـه گلێـك لای سەروی تیژ بێ.

أنْبَكَ المكانُ: بەمانا (نَبَكَ) دێ.

أنْبَـكَ القـومُ: خەڵکەکـه کـۆك بـوون لەسەر شەڕکردن.

نَبَـلَ النَّبْـلَ نَـبْلاً: سـەرەتیری باشـی دروستکردن ◊ دەشگوترێ: (هـو يَنْبُـلُ هذا الأمر) ئەو لەم کاره باش دەزانـێ‌و چاکی ڕێك دەخا ◊ (هو يَنْبُـلُ الرسـمَ أو التمثيل) ئـەو کارامایـه لـه ڕەسـم کـردن یان له شانۆگەری دا.

نَبَـلَ الهـدفَ: تـیری ئاڕاستـەی نیـشانەکه کرد، تیربارانی شتەکەی کرد.

نَبَلَ على فريقه في القتال: له شـەڕدا تـیری دابەش کرد بەسەر تاقمەکەی دا.

نَبَـلَ أقرانـه: لـەتیر هاویـشتن دا بەسـەر بەرامبـەرەکانی بەسـەر هاوەڵـەکانی دا زاڵ بوو.

نَبُلَ نُـبْلاً ونَبَالَـةً: گـەورەو شکۆدار بـوو ◊ دەگـوترێ: (أجـاد غـذاءها حتـى نَبُـلَ جِـسْمُها) بـژێوی چـاکی پێـدا باشـی پەروەردە کـرد هـەتا جەسـتەی گـەورە بوو تێکسمڕا ◊ جـوانی پـەروەردە کـرد تـا ڕەوشـتی جـوانی تێـدا ڕوانـدن ◊ ڕەوشت بەرز دەرچوو.

نَبُلَ فلان: فلانکەس خانەدان‌و وەجاغزادە دەرچـوو ◊ خـەڵکی مـەدحی دەکـاو خۆشیان دەوێ ◊ دەگوترێ: (رجل نبيل الرأي): پیاوێکی ڕادروست‌و ڕاپەسـەندە ◊ (إمرأة نبيلة الحسن): ئافرەتێکی شۆخ‌و شەنگه لەجوانی دا تەواوه ◊ (ك: نبلاء) بۆ نێرینه بۆ مێینه (نبائل و نبيلات).

أنْبَلَ فلان: فلانکەس منـدانێکی عـاقڵ‌و ڕەوشت بەرزی بوو.

أنْبَلَ فلاناً: سەرەتیری دا به فلانکەس.

أنبل السِهام: سـەرەتیرەکانی ئەستوور کردن.

نابِلَـةُ: لـەتیر ئەنـدازی دا یـان لـەوەجاغزادەیی دا پێـشی ئـەو کەوت‌و بەسەری دا زاڵ بوو.

نَبْلَةُ: سەرەتیری دایه بۆئەوەی بیهاوێ.

نَبَّـلَ القـوسَ: تـیری خـستە نـاو کەوانەکەوه.

تَنابَلَ القومُ: خەڵکەکە کێشەیان تێکەوت ناخۆ کامەیان ڕەسەنترو خانەدان تر لەم بارەوە کەوتنە مقۆمقۆ ٥ یان کێیان باشتر دەزانێ تیر دروست بکا.

تَنَبَّلَ فلان: فلانکەس گەورە بوو ٥ خۆی شوبهاند بە عاقڵمەندان ڕابەسندان ٥ تیری لەگەڵ خۆی هەڵگرتن.

تَنَبَّلَ الشَّيْءَ: شتەکەی چاك ئەنجام دا ٥ شتە باشەکەی گرتەوە ٥ دەگوترێ: (أصابته خطوب تنبّلَتْ ما عنده) بەڵاو کارەسات توشی هات و شتە باشەکانی لێ فەوتاند.

إِنْتَبَلَ النُّبْلَ: سەرە تیری ئامادە کردن.

إِنْتَبَلَ للأمر نَبْلَهُ: خۆی بۆ کارەکە ئامادە کرد ٥ ئامێری پێویستی بۆ کارەکە ڕەخساندن.

إِسْتَنْبَلَهُ: داوای تیری لە فلان کرد.

إِسْتَنْبَلَ الشَّيْءَ: لە شتەکە ئەوی باش و بەکەڵك بێ بردی.

النَّابِلُ: لێزان و کارامە لە دروستکردنی چەك دا ٥ تیر هاوێژ ٥ تیر فرۆش، خاوەن تیر ٥ دەشگوترێ: (إختلط الحابل بالنابل) شتەکان تێکەڵ و پێکەڵ بوون، نازانرێ کێ ڕاوچی بەداوەوە، کێ ڕاوچی بە تیرو کەوانە.

النَّبَالَة: زیرەکی و وەجاغزادەیی و شەرەف و شکۆمەندیی.

النَّبَالَة: تیرگەری، تیرسازی ٥ تیر دروستکەر.

النَّبَّالُ: وەستای تیر دروستکردن.

النَّبْلُ: تیر ٥ (ك: نِبال و أنبال) ٥ دەگوترێ: (أصابه نبل الدهر) تیری ڕۆژگار لێی دا ٥ بەڵاو کارەساتی زەمانەی تۆش هات.

النَّبَلَةُ: بەرەو وردە، شتی بچوك و ناوازە.

النَّبِيلُ: شەریف و ڕەسەن و وەجاغزادە ٥ (ك: نبلاء).

نبه نباهةً: شەریف بوو ٥ مەشهور بوو.

نَبِهَ للأمر نَبَهاً: شتەکەی زانی عەقڵ و ڕای بۆ شتەکە چوو ناوبانگی پێ دەرکرد.

نَبُهَ نُباهة: شەریف بوو ٥ ناوبانگی پیاوەتی و ڕەوشت بەرزی بڵاو بۆوە ٥ (فهو نبيه و نابهٌ).

نَبَّهَ بأسمِهِ: ئاماژەی بەناوەکەی کرد، ناوی هێنا.

أَنْبَهَهُ من النوم: لە خەو ڕاستی کردەوە ٥ هەڵیستاند.

نَبَّهَ فلاناً: فلانکەسی بەرز کردەوەو ناو و ناوبانگی پیاوەتی بەناو خەڵك دا بڵاو کردەوە.

إنْتَبَهَ للأمر: کارەکەی زانی تێی گەیشت.
إنْتَبَهَ من النوم: بەخەبەر هات، لەخەو هەڵسا.
تَنَبَّهَ للأمر: لەکارەکە حاڵی بوو، بۆی ڕون بۆوە.
تَنَبَّهَ علی الشَّیْئ: بەسەرشتەکە دا ناگادار بوو.
إسْتَنْبَهَ: عاقڵو لێزان بوو ◊ لەخەو هەڵسا.
المُنَبِّه: ناگادار کەرەوە، سەعاتو مۆبایل کەجەرەس لێ بدەن دەخرێنە سەر کاتێکی دیاریکراو و مەبەست بۆ ئەوەی لەو کاتەدا جەرەس لێ بداو کابرا بەئاگا بێنن.
المَنْبَهَةُ: ئەوەی هەڵنەر بێ بۆ زیرەکی و بەئاگایی و لێزەانی بۆ ناو و شۆرەت ◊ دەگوترێ: (هذه العلامة مَنْبَهَةٌ علی کذا) ئەم نیشانەیە هەڵنەرە بۆ فلان شت.
المَنْبُوه: دەگوترێ: (رجل منبوه الأسم) پیاوێکی ناسراوەو ناو و ناوبانگی جیهانی گرتۆتەوە.
النَّابِهُ: شەریف و ڕەسەن و ومجاغزادە ◊ خاوەن ناو و ناوبانگی پیاوەتی ◊ پێچەوانەی مانای (الخامِلُ)ە ◊ دەشگوترێ: (أمر نابه) کارێکی گەورەیە.
النَّباهَةُ: شەرەف و ڕێزداری ◊ بەناوبانگو ناسراو ◊ زیرەکی.
النَّبیه: بەمانا (النَّابه) دێ ◊ (ك: نبهاَ).
النَّبْهُ: شتێك بەبێ چاوەڕوانی و خواست هاتبێتە کایەوە ◊ دەگوترێ: (أمر نَبْهٌ) ◊ بەناوبانگ.
أنباه النحاة: نەحوزانە بەناوبانگەکان.
النَّبْهُ: زیرەکی ◊ لەخەو ڕابوون.
نبی الشَّیْئُ نُبُواً ونُبِیّاً: شتەکە نەچوە شوێنی گونجاوی خۆی.
کلمة نابیة: وشەیەکی نەگونجاوە بۆ ئەم ڕستەیەو لەم شوێنەدا.
نبا البصر عَنْ الشَّیْئ: چاوەکە لێی لاداو نەیویست ببینێ.
نبا السیفُ نَبْواً: شمشێرەکە نەی هەنگاوت.
نبا السَّهمُ عَنْ الغرض: تیرەکە سەری کرد ◊ نەی هەنگاوت، لای کرد.
نبا جَنْبُهُ عَنْ الفراش: تەنیشتی لەسەر نوێنو جێگای نووستنەکە نارامگرنەبوو.
أنْبی الشَّیْئَ: شتەکەی نەگونجاو کرد.
تَنَبّی: لافی پێغەمبەرێتی لێ دا.
النَّبْوَةُ: ستەمی ڕۆژگار ◊ سوڕانی ڕۆژگار بە پێچەوانەی ویستو نارمزوو.

النُّبُوَّة: بڕوانه مادەی (نَبَأ).

النَّبِيُّ: پێغەمبەر.

نَتَـا الـشَّيْئُ: شـتەکە هەڵتۆقیـەوە، بەرزبووە.

نَتَأت الصَّخْرَةُ في الجبل: درکـە شاخەکە لە کێوەکەدا بەرز بۆوە.

نَتَأت القرحة: برینەکە هاوسا.

نَتَأت الثَّدْيُ: مەمکەکە خڕبوو.

النُّتُـوءُ: دەرکـەوتنو بەرزبوونـەوە ◊ شتی ناشکراو بەدەرەوە ◊ دەگوترێ: (جلسنا على نتوء في الجبل).

نَتَّتِ القِدْرُ ونحوها نَتّاً ونَتِيتاً: مەنجەڵەکە کوڵی ◊ دەگوترێ: (نَـتَّ الرجـلُ مـن الغـيظ) پیاوەکـە لـە ڕقو قـین دا کوڵیو خۆی خواردەوە.

نَـتَّ مـن المـرض: بـەهۆی نەخۆشییەوە نالاندی.

النَّتَـةُ: بـەرداوی بـچکۆلە، چـالایی لەبـەردو شـاخ دا: کـە ئـاوی بـارانی تێدا کۆبێتەوە.

نَتَجَ النّاقةَ نَتْجاً: وایکرد حوشترەکە بزێ.

نَتَجَ الشَّيْئَ: سـەروکاری شتەکەی کـرد تـا بـەروبوومی پەیـدا کرد.

أنْتَجَت الناقةُ: حوشترەکە کاتی نـەوەی هات بەروبوومی هەبێ.

أنْـتَجَ الـشَّيْئُ: شـتەکە بـەروبوومی دەرکەوت.

أنْتَجَ فلان الشَّيْئَ: فلانکەس سـەروکاری شتەکەی کرد تـا بـەروبوومی پەیـدا کرد.

تناتَجتِ الماشية: ئاژەڵەکان زاو و زەیان کرد.

إسْـتَنْتَجَ الـشَّيْئَ: هـەوڵی دا شـتەکە بێنێتـە بەرهـەم ◊ لەشـتەکەی هەڵکڕاندو وای لێ حاڵی بوو.

إسْـتَنْتَجَ الحكـمَ مـن أدلتـه: بڕیارەکـەی لەبەڵگەکانی دەرهێنا.

المنتَج: کاتی بەروبووم.

المنتوجة: بـەروبووم ◊ شـتی وەبەرهـەم هاتوو.

النّتوج: وەبەرهاتوو.

النِّتاج: بەروبوومی شت.

النَّتـوجُ: شـتی بـەردار ◊ دەگـوترێ: (شجرة نتوج) (ناقة نتوج).

النّتيجـة: نـەنجامو بەرهـەم ◊ سـەرەنجامی پێـشەکیو بەڵگـەی حوکم ◊ تەقویمی ساڵانەی حیسابی فەلەکی.

نَـتَحَ نَتْحـاً ونتوحـاً: تەرەشوحی کـرد ◊ دەگـوترێ: (نَـتَحَ العـرقُ مـن الجلـد) عارەقی لە پێستی هاتەدەر.

نَتَحَ الإناءُ بمائـه: گۆزەکـە بـان قاپەکـە شـێی هێنایـەوە بـەوەی تێدایـە،

ناوەدزی کرد ◊ دەشگوتریٚ: (نَتَحَهُ الحرُّ) گەرمی عارەقی لٚ چۆڕاند.

تَنَتَّحَ: تەرمشوحی پەیدا کرد ◊ دەشگوتریٚ: (تَنَتَّحَ عرقاً) عارەقی لٚ پەیدا بوو.

المَنْتِحُ: شوێنی تکانو لٚ چۆڕانی شلەمەنی ◊ (ك: مناتح) ◊ دەگوتریٚ: (نَتَحَ العَرَقُ من مناتحه).

النَّتْحُ: عارەق، هەر شلەمەنییەك دزە بکا لە جەستەیەکەوە بۆ دەرەوە ◊ صەمغو جەوی‌و بنیشتو شلەمەنی تر کەلە درەخت دێتە دەر.

نَتَخَ الشَّيْئَ نَتْخاً: شتەکەی داڕنی، هەڵیکەند ◊ هەڵیکێشا ◊ دەگوتریٚ: (نَتَخَ الضِرْسَ) ددانە خرێپەکەی هەڵکەند.

نَتَرَهُ نَتْراً: قسەکەی گوشی‌و بەدەنگی زل گوتی.

ناتِرَة: دەگوتریٚ: (كلمتە ناترة) بەناشکراو بەدەنگی بەرز قسەم لەگەڵ کرد.

إنْتَتَرَ الشَّيْئَ: بۆ موتاوەعەی (نَتَرَهُ) دێ.

النَّتْرُ: دەگوتریٚ: (طعن نتر) زەبرێکە زەبەرەوێی تێدا کراوە.

النتروجين: زۆرینەی ئەو عونصورانەیە کە هەواپان لٚ پێکهاتووە ◊ چواربەش لە پێنج بەشی هەوا نایترۆجینە.

نَتَشَ الشَّيْئَ نَتْشاً: شتەکەی کێش کرد، ڕای تەکاند.

نَتَشَ الشوكَةَ بالمنتاشِ: بە موکێش چقڵەکەی دەرهێنا.

نَتَشَ الشَّعْرَ: مووەکەی هەڵکێشا ◊ دەشگوتریٚ: (ما نتش منه شيئاً) هیچی لٚ هەڵنەگرت.

نَتَشَ اللحمَ ونحوه: گۆشتەکەی کوت کوت هەڵپچڕی.

نَتَشَ فلاناً نَتْشاً: بە نهێنی ڕەخنەی لە فلانکەس گرت.

نَتَشَ الشَّيْئَ برجله: بەقاچی پاڵی بە شتەکەوە ناو دووری خستەوە (نتش الدابَّةَ بالعصا) بەگۆچان لە ولاخەکەی دا.

أنتش الثوبَ: قوماشەکەی کۆن کرد.

أنْتَشَ الحَبُّ: دانەوێڵە چەکەرمکەی بەزەوی دا ڕۆچوو.

أنتش النباتُ: ڕومکەکە پێش ئەوەی ڕەگەکانی لە زەوی دا پتەو بن سەری دەرهێناو چوزەرەی کرد.

النَّتْشُ: چروزەی ڕوەك ◊ چروزەی ڕوەك کە یەکەمجار سەر دەردێنێ ◊ ئەو سپایەتییەی لەبنکی نینۆك دا دەردەکەوێ.

نَتَعَ السائل نَتْعاً ونتوعاً: شلەمەنیەکە کەم

كەم هاتە دەر ◊ دەگوترێ: (نتع الدمُ من الجرح، والعرق من الجسم).

أنتع القَيْحُ: ڕشانەوەکە کۆتایی نەهات.

نَتَفَ الشَعْرَ والريشَ: مووەکەی هەڵکێشا یان پەڕو پۆڵی هەڵکەند.

أنتف الكلأ ونحوه: لەوەڕەکە (گیایەکە) بەرز بۆوە تاوای لێ هات بەردەست دەکەوتو دەتوانرا هەڵی بکەنی.

نَتَّفَ: بۆ موبالەغە لەمانای (نَتَفَ)دا دێ.

إنْتَتَفَ الشَّعرُ ونحوه: مووەکە هەڵکەندرا ◊ دەگوترێ: (نَتَفَهُ فانتَتَفَ) هەڵیکەندو هەڵکەندرا.

إنْتَتَفَ الشَعْرَ: مووەکەی هەڵکەند.

تناتف: بەمانا (إنْتَتَفَ) دێ.

تَنَتَّفَ: بەمانا (إنْتَتَفَ) دێ.

المِنْتافُ: موهەڵکێش.

النُّتافَةُ: ئەو مووانەی لەکاتی موهەڵکێشاندا بەردەبنەوە.

النَّتَفُ: ئەوەی دەقرتێندرێ لەدەوراندەوری نینۆك.

النُّتْفَةُ: پارچەی هەڵوەرێو، پارچە نانو گوێچکە نان ◊ دەگوترێ: (نُتْفَةٌ من طعام ونُتْفَةٌ من علم) پارچە خواردنێك، بڕە زانیارییەك ◊ (ك: نَتَفٌ).

النُّتْفَةُ: ئەوەی لە هەر شتێك لایەك دەگرێو زۆر تیایاندا قوڵ نابێتەوە.

النَّترف: بەمانا (النَاتِفُ) دێ.

النَّتيفُ: بەمانا هەڵکەندراو دێ.

نَتَقَ الحيوانُ نُتوقاً: ئاژەڵەکە ورگی زل بوو پڕبوو لەبەز.

نَتَقَتِ الأنثى نَتْقا و نتوقاً: مێینەکە زاوو زێی کردو وەچەی زۆر بوو.

نَتَقَ الشَّيءَ نَتْقاً: شتەکەی بەرزکردەوە بۆنەوەی بیهاوێژێ ◊ دەگوترێ: (نتق الحجر).

نَتَقَ: ڕاوەشاند، تەکاندی.

نَتَقَ الوعاءَ: تورەکەکەی ڕاوەشاند بۆنەوەی چی تێدایە بێتە دەرەوە ◊ گونیەکەی تەکاند.

نتقت الدَّابَّةُ راكبها: ولاخەکە هەڵتەك هەڵتەکی بەسوارەکە کرد ◊ دەشگوترێ: (نتق الزَبَدُ) بەهەژاندن ڕۆنەکەرەکەی دەرهێنا.

نَتَقَ الشيءَ: شتەکەی لێك کردەوە، هەڵاشتی.

أنْتَقَ الرجلُ: پیاوێك ژنێکی منداڵ زۆری مارەکرد، ژنێکی مارەکرد ڕەوێکی منداڵ لەمێردێکی تر هەبوون.

أنْتَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەرز کردەوە.

إنْتَتَقَ الشَّيْءُ: شتەکە هەڵچو لێك بۆوە.

المِنْتاقُ: ئافرەتی زۆری منداڵ هەبن.

اَلنَّتَقُ: ئەو حەبلەی بەبەرسنگی ئەسپ دا دەهێنـــدرێ و هـــەر دولای بەزینەکەوە شەتەك دەدرێ.

النِّتَاقُ: بەرامبـەر، دەگـوترێ: (داری نتـاق دارە) خانووەکـەم بەرامبـەر خانوی ئەوە.

نَتَلَ الرجلُ مـن بـين القـوم نـتلاً ونتـولاً: پیاوەکـە لـەناو گـەل و نەتەوەکـەدا پێشکەوت و پلـەو پایـەی کۆمەڵایـەتی بەرز بۆوە.

نَتَلَ الشَّيْئَ نتلاً: شتەکەی بـەرەو پێشەوە کێش کرد.

نَتَلَ فلاناً: فلانکەسی دەرکرد.

نَتَلَ الوِعـاءَ: زەرفەکـەی بـەتاڵ کـرد چی تێدا بوو دەری هێنا.

إنْتَتَلَ: پێش کەوت ٥ دەگوترێ: (إنْتَـلَ للأمر) خۆی بۆ کارەکە ئامادە کرد.

تناتلَ النَبْتُ: ڕوەکەکە تێك هـاڵا ٥ یـان وەکوو لاولاو لەشتەکە هاڵا.

النَّتِيلَةُ: وەسیلەو هۆکار.

نَتَنَ نَتْناً: بۆگـەنی نـاخۆش بـوو ٥ (فهـر نَتِنٌ).

نَتُنَ الـشَّيْئُ نَتْناً ونتانَةً: شتەکە بۆگـەن بوو.

أنْتَنَ: بەمانا (نَتُنَ) دێ.

نَتَّنَ الشَّيْئَ: شتەکەی بۆگەن کرد.

اَلنَّـــتَنُ: شـــوێنی گـــەنیو ٥ شـــوێنی گەناندن.

نَثَـا الـشَّيْئُ نُثُـواً: شـتەکە بـەرزبۆوە دەرکەوت ٥ (فهر ناتِ).

أنتـــى فـــلانٌ فلانـــاً: شـکڵو شـێوەی فلانکەس وەکوو فلان چوو.

تَنَثَّى عليه: بازی بەسەردا دا.

نَثَّ نَثيثاً: ئاوی دزی، تەپڵی دا.

نَثَّ الوِعاءُ، ونثَ العَرَقُ: گۆزەکە تەپڵی دا عارەق هاتەدەر لەجەستەی.

نَـثَّ الخَبَـرَ: هەواڵەکـەی بـڵاو کـردەوە دەبوایە بڵاو نەبێتەوە.

نَثَّ فلاناً: لۆمەی فلانی کرد.

نَثَّ الجُرْحُ: برینەکەی چەورکرد، هەنوی.

تَنـــاثَ القـــومُ الأخبـــار: خەڵکەکـــە هەواڵەکانیان بۆ یەکتر گێڕایەوە.

المِنَثُّ: دەگوترێ: (فلان مِنَثٌ) فلانکەس هەواڵ بڵاوکەرەوەو نهێنی درکێنە.

المِنَثَّـةُ: پارچـە خوریـەکـە یـان پارچـە لۆکەیەکـە چـەوری دەکرێتـە سـەرو برینی پێ چەور دەکرێ.

النِّثَـاثُ: ڕۆنو چـەوری برینـــی پـــێ چەور دەکرێ.

النَّـثُّ: دەگـوترێ: (شـيءٌ نَـثٌّ) شـتێکە تەرمشوحی هەیە.

النَّثِيثَةُ: ئاوێك تەپڵیەك لەگۆزەو شتی وا دەرکەوێ.

نَثَجَ الشَّيْئُ نَثْجاً: شـتەکە شل بـۆوە، شی

بۆوە ئەوەی لە گەدەی دابوو شل بۆوە و هاتەدەر.

نَثَجَ بَطْنَهُ: ورگی شەق کرد.

إسْتَنْثَجَ الشَّيْئَ: شتەکە شل بۆوە.

نَثَرَتْ الدَّابَّةُ: ولاخەکە پژمی.

نَثَرَ الشَّيْئَ نَثْراً ونِثاراً: شتەکەی بەپەرتەوازەیی هەلدا ◊ دەگوترێ: (نثر الحبَّ) ◊ (ونثرت الشجرة حملها) درەختەکە بەروبوومی خۆی بلاو کردەوە.

نَثَرَ الكلامَ: قسەکەی بەپەخشان دارشت.

نَثَرَت المرأة بَطْنها: ئافرەتەکە منداڵی زۆری بوون.

نَثَرَ السِّرَّ: نهێنییەکەی درکاند بلاوی کردەوە.

أنْثَرَهُ: بەسەر لوتی دادا.

نائِرَهُ: لەپەخشان دارشتن دا پێشبڕکێی کرد دەگوترێ: (رأيته ينائره الدُّرَّ) دیتم بەقسەی جوان و پازاوە ئاخاوتنی لەگەڵ دا دەکرد.

نَثْرَهُ: بەمانا (نَثَرَهُ) دێ.

إنْتَثَرَ: بلاو بۆوە.

تَنائَرَ: بلاو بۆوە.

تَنَثَّرَ: بلاو بۆوە.

إسْتَنْثَرَ: ئاوی لەلوت وەرداو دوایی فمی کرد بۆ ئەوەی چی لە لوتی دا هەیە بێتە دەر ◊ دەگوترێ: (إسْتَنْثَرَ المتوضئ).

المِنْثار: کەسێک هەواڵو نهێنی بلاو بکاتەوە ◊ درەختێک بەرەکەی هەڵنەپێچێ بەناکاملی بیومرێنێ.

المُنَثَّرُ: دەگوترێ: (رجل مُنَثَّرٌ) پیاوێکی بێ خیرو بێرە، لاوازو بێ کەڵکە.

المنثور: پەخشان، دەقێک شیعر نەبێ ◊ سەرەواشی نەبێ ◊ ناوە بۆ جۆرە گوڵێک لە پێڕی (الصلبية) بۆنێکی خۆشی هەیە لەولاتی میصر زۆرە.

النّاثِرُ: کەسێک بتوانێ پەخشانی ڕەوانو جوان بنوسێ.

النَّثارُ: نەو نوقڵو چەرمساتو شتەیە لەناهەنگو بۆنە خۆشییەکان دا بلاو دەکرێتەوە ◊ دەگوترێ: (ما أصَبْتُ من النثار شيئاً).

النُّثارُ والنُّثارَة: ئەو پارچە گوێچکو شتەی هەڵدەوەرێ ◊ دەگوترێ: (إلْتَقَطَ نُثارَ المائدة) ئەو وردەو گوێچکە نانەی لەسفرەکە کەوتە خوار هەڵی گرتەوە.

النُّثْرُ: قسەو نوسینی ڕەوان: کە پەخشان بێ، شیعر نەبێ و سەرواشی نەبێ، واتە نەوەزنی هەبێ نە قافیە.

النُّثْرُ: ئەو شیرینیەو پارەو شتەیە لەناهەنگو بۆنە خۆشەکان دا دەبەخشرێتەوە.

النَّثْرُ: دەگوترێ: (رجل نَثِرٌ) پیاوێکە بلاوکەرەوەی هەواڵو نهێنی، هەرگیز نهێنی لا نامێنێ ◊ یان پیاوێکی خۆگرو پشودرێژ نیەو زوو وره بەردەدا.

النَّثْرَةُ: لوتو دەوروبەری، کۆمەڵە ئەستێرەیەکن وەکوو هێشوە تری (لەشێوەی سەردتان، قژاڵ دەچێ) هەشتەم ڤۆناغی مانگە.

النَّثُورُ: دەگوترێ: (رجل نثورٌ) و (إمرأة نثور) واتە: پیاوی منداڵ زۆرو، نافرەتی منداڵ زۆر.

النَّثِيُّ: بلاو بوّوە ◊ دەگوترێ: (کلامه درّ نثير) قسەو ناخاوتنەکانی گەوهەری بلاوەبووون ◊ هەروا ناوە بۆ پڕمینی ولاخ.

نَشَطَ النباتُ نَشْطاً ونشوطاً: ڕوەکەکە دەرکەوتو زەوی قەڵاشتەوە لەکاتی سەردەرهێنانی لەزەوی.

النَّشْطُ: ڕوەك نەو کاتە چروزەیەو سەر لەزەوی دەردێنێ.

أنْشَعَ الدَّمُ والقيحُ: خوێنو ڕشاندنەوەکە بەشوێن یەك دا هاتنە دەر.

أنْشَعَ فلان: فلانکەس هێڵنجوی هاتنێ خوێنی هێنایەوە.

نَشَلَ ذو الحافر: گیانلەبەرە سمداردکە ڕیخی کرد، پیسایی دەردا.

نَشَلَ اللَّحْمَ في القِدر: گۆشتەکەی کوتکوت کردو خستیە ناو مەنجەڵەکەوە.

أنْشَلَهُ: بەمانا (نَشَلَه) دێ.

إنْتَشَلَهُ: بەمانا (نَشَلَهُ) دێ.

تناشَلَ القومُ الى فلان: خەڵکەکە لای فلان کۆبوّوە ◊ لە هەموو لایەکەوە لێی گردبوونەوە.

إسْتَنْشَلَ الشَّيْءَ: بەمانا (نَشَلَهُ) دێ.

النَّشَالَةُ: شتی دەرهاتوو و جیاکراوە لەشتی تر.

النَّشْلَةُ: چاڵایی نێوان جووت سمێڵ ◊ زرێی فراوان.

النَّشِيلَةُ: بەمانا (النَّشالةُ) دێ ◊ پاشماوەی بەزو پیو ◊ گۆشتی قەڵەو.

نَشَا الحديث نَشْواً: قسەکەی بلاوکردەوە.

نَشَا فلاناً: غەیبەتی فلانکەسی کرد.

ناشاه الحديث والخبَرَ: هەواڵو قسەو باسەکەیان وەبیر یەکتر هێنایەوە.

تناشَوا الأشياء: شتەکانیان یاد کردەوە.

تناشَوا الأخبار والأحاديث: هەواڵو قسەو باسەکانیان بلاو کردەوە.

نَجَا الشَّيْءَ نَجْواً ونِجاءً: چاوی لەشتەکە بڕی ورد سەیری کرد بەچاو هەنگاوتی ◊ چاوەزاری لێ کرد.

النَّجوء: دەگوترێ: (هو نجوء العين) چاوپیسە بەهەرشتێك هەڵگاڵێ دەیفەوتێنێ.

نَجَبَ الشجرةَ نَجْباً: توێکڵەکەی لەقەدی دارەکە کردەوە.

نُجَابَةٌ: عاقڵ و زیرەک و لێهاتوو بوو، پیاوەتی و ڕەوشت بەرزی بەسەر هاوەڵاکانیدا هەبوو.

أنْجَبَ: منداڵی نەجیبی بوون ◊ دەشگوترێ: (أنجبه والداه) باوک و دایکی بەنەجیبی بەوەلەدیان هێنا.

أنْجَبَ من الشجرة فرعاً: لقی دارەکەی لێ کردەوە.

نَجَّبَ الشجرةَ: توێکڵی قەدی دره‌ختەکەی دامالی.

إنْتَجَبَ الشَّيْءَ: شتەکەی هەڵبژارد ◊ دەگوترێ: (إنْتَجَبَ كتاباً وأنْتَجَبَ صديقاً).

إسْتَنْجَبَ: داوای شتی بەنرخ و ڕەسەن و پەسەندی کرد ◊ شتی بەنرخی هەڵبژارد.

المِنْجابُ: دەگوترێ: (رجل أو إمرأة منجاب) پیاوێکە یان نافرەتێکە منداڵی نەجیبی دەبن ◊ کۆڵەوەژی ئاگر تێکوەردان ◊ تیری دادراو و تیژ بەبێ پەڕو سەرەتیر.

النُّجَابَةُ: زیرەکی و لێهاتویی باڵادەستی بەسەر بەرامبەردا لەڕەوشت و ئاکاردا.

النُّجَبُ: توێکڵی قەدی دار.

النَّجِيبُ: ئەوەی ڕێزی بەسەر هاو وێنەی خۆی دا هەبێ و خاوەنی ڕەوشتی بەرزو ئاکاری پەسەند بێ.

النَّجِيبَةُ: مێینەی (النجيب) ◊ (ك: نجائب).

نجائب الإبل: حوشتری باش و ڕەسەن.

نجائب الأشياء: هەڵبژاردەی شت و پوختەو کاکڵەی شت.

نَجَثَ عنه نَجْثاً: لێی کۆڵییەوە باس و خواسی تێدا کرد.

نَجَثَ الشَّيْءَ: شتەکەی دەرهێنا.

إنْتَجَثَ الشَّيْءَ: بەمانا (نَجَثَهُ) دێ.

تناجَثَ القومُ: خەڵکەکە لێکۆڵینەوەیان ئەنجام دا، هەواڵەکانیان بڵاو کردنەوە.

تَنَجُّثٌ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نجث) دا دێ.

النَّجْثُ: زرێ ◊ پەردەی دڵ ◊ (ك: انجاث).

النَّجاثُ: کەسێك بەشوێن هەواڵ دا بگەڕێ بۆئەوەی بڵاوی بکاتەوە.

النَّجِيثُ: دەگوترێ: (بدا نجيث القوم) کارە شاراوەکانی خەڵکەکە دەرکەوت ◊ هەروا دەگوترێ: (أمر له نجيث) کارێکە سەرەنجامی خراپی هەیە ◊ ئامانج و مەبەست.

النَّجِيثَةُ: شتێك لێی بکۆڵدرێتەوە و

پەردەی لەسەر هەڵماڵدرێ ◊ هەواڵی ناشیرین کە ڕون دەبێتەوە چیەو چی نیە.

نَجَحَ فُلان نَجْحاً ونَجاحاً: فلانکەس سەرکەوت، دەرچوو، بەمراز گەیشت ◊ بەمەبەستی خۆی شاد بوو.

نَجَحَ الأمْرُ: کارەکە ئاسان بوو، بەرەو تەواوبوون دەڕوا.

أنْجَحَ: بوو بە براوەو سەرکەوتوو.

أنْجَحَتِ الحاجَةُ: کارەکە ئەنجام درا، جێبەجێ بوو.

أنْجَحَ اللهُ طَلِبَتَهُ: خودا گەیاندیە ئامانجی خۆی.

تناجحت الأمور: ئەنجامدانی کارەکان بەشوێن یەکدا هاتن ◊ دەگوترێ: (تناجَحت أحلامه) خەونەکانی بەسەرکەوتویی بۆ هاتنە دی.

تَنَجَّحَ الحاجةَ: کارەکەی ئەنجام دا، کارەکەی سەرخست.

إسْتَنْجَحَهُ الحاجة: داوای کرد ئیشەکەی جێبەجێ بکرێ.

النَّجاحُ: سەرکەوتن ◊ ڕزگاربوون، تەواوکردن ◊ بەمراز گەیشتن.

النَّجْحُ: بەمانا (النجاحُ) دێ.

النَّجيحُ: دەگوترێ: (رأي نجيح) ڕاو بۆچونێکی ڕاستو دروستە ◊ (رجل نجيح) پیاوێکی صابیرو پشو درێژە.

نَجَحَ نَجْحاً و نَجيحاً: پەشۆکاو و چەواشەبوو.

نَجَحَ المَرْجُ: شەپۆلەکە بەرز بۆوە تێکیانەوە هاویشت.

نَجَحَ السَّيلُ: لافاوەکە بەهێز بوو هەموو شتێکی ڕادا.

نَجَحَ فُلان: فلانکەس دەنگی گرپوو بەهۆی کۆکەو هەڵامەتەوە.

نَجَحَ الحيوانُ: حەیوانەکە پڕمی.

تَناجَحَ السَّيلُ: لافاوەکە هەڵساو کەوتە کڵەو و شت ڕادانو ڕاپێچکردنی هەرچی هاتە بەری ◊ دەشگوترێ: (تناجَحَ الرجلان) دوو پیاوەکە شانازییان بەسەر یەکدا کرد.

النّاجِحُ: دەگوترێ: (سيل ناجِحٌ) لافاوێکی بەهێزو شت ڕادەرە ◊ زەوی دەدڕێو قەبرغەی تێ دەخا ◊ دەنگی ئاو لەکەناری ڕوبارو دەریا ◊ دەگوترێ: (سَمِعْتُ ناجِحَ البحر).

الناجِحَة: دەنگی تێکەوە هاویشتنی ئاو لەقەراغ دەریا.

النُّجاحُ: دەنگی کەسێک قورگی هەوی کردبێ گرپی لەدەنگی دا پەیدا بوو.

النَّجِحُ مِن الحيوان: ئاژەڵێک تووشی پڕمین بووبێ ◊ دەگوترێ: (بعير نَجِحٌ).

النَّجْحَةُ: شەپۆل هاویشتنی دەریایە بۆ

قـەراغ ◊ کلّـەو فرێـدانو هاتنـە جونبوش.

النَّجـوخُ: دەگـوترێ: (بحـر نجـوخ) دەریایـەکی پـشێو و پـڕ شـەپۆڵو جونبوشە.

نَجَدَ الشَّيْئُ نجوداً: شتەکە بەرز بۆوە.

نَجَدَ الأمرُ: کارەکە ئاشکرا بوو دەرکەوت.

نَجَدَ الطريقُ: ڕێگاکە ڕون بـۆوە دەزانـدرێ بەرەو کوێ دەڕوا.

نَجَدَ فلاناً نجداً: یارمـەتی فلانکەسی دا و هاوکاریی کرد.

نَجَدَ العَدُوَّ: بەسەر دوژمن دا زاڵ بوو.

نَجَـدَ الأمْـرُ فلانـاً: کارەکـە فلانکەسـی ناڕەحەت کرد.

أنْجَدَ العَرَقُ نَجْداً: عـارەق لەجەستەی ڕەوان بوو.

أنْجَـدَ الرجـلُ: پیاوەکـە: بـەهۆی ئیـشکردنەوە یـان خەفـەتو شەرمکردنەوە عارەقی کرد.

نَجُـدَ نَجـدةً ونَجـادةً: ئـازا بـوو (فهـو نَجِـدٌ ونجيد).

نَجُـدَ الأمـرُ نُجـوداً: کارەکـە ئاشـکرا بـوو دەرکەوت ◊ (فهو ناجد ونجد).

أنْجَـدَ: بـەرز بـۆوە ◊ هاتـە هـەرێمی نەجـد، چـووە ولاتـی نەجـد کەبەشێکە لە حکومەتی (سعودية).

أنْجَـدَ فلانـاً: یارمـەتی فلانکەسـی دا کۆمەکی پێ کرد.

أنْجَدَ الـدَّعْوَةَ: جـوابی بانگەوازییەکـەی دایەوە.

ناجَدَهُ: یارمەتی دا هاوکاریی کرد ◊ بۆی هاتە مەیدانو بەرامبـەری وەسـا بـۆ شەڕ.

نَجَّـدَ البيـتَ: مالّەکـەی ڕازانـدەوە بـە پەردەو ڕاخەرو شتی وا.

نَجَّـدَ الوسـائدَ ونحوهـا: بـالیف‌و سەرینەکانی دووریـن ◊ دەشگوترێ: (نَجَّدَهُ الـدهرُ) ڕۆژگـار لەبۆتـەی داو فێری زۆر شتی کرد.

تَنَجَّدَ الشَّيْئُ: شتەکە بەرز بۆوە.

إسْتَنْجَدَ: دوای زەعیـف بـوون‌و لاوازیـی بەهێز بۆوە ◊ دەگوترێ: (کان جبانـاً فاستنجد) ترسنۆک بوو دوایـی ئـازاو چـاونەترس بـوو ◊ (إسْـتَنْجَدَ علـی فلان) سامی لـەکابرا شـکاو بەگژیـدا چـۆوە دوا ئـەوەی لـەوە پـێش لێـی دەترسا.

إسْتَنْجَدَ فلاناً: داوای کۆمەکی‌و یارمەتی لەفلاّن کرد ◊ دەگوترێ: (إسْـتَنْجَدَني فأنجدتُهُ) هاواری بۆ هێنـام یارمـەتیم دا.

المُناجِـدُ: یارمـەتی دەر، پاڵپـشت ◊ جەنگاوەر.

المِنجـادُ: دەگـوترێ: (رجـل مِنجـاد)

پیاوێکە زۆر بەهانای لێقەوماوەوە دەچێ زوو فریای دەکەوێ ◊ زۆر دێتە ولاتی نەجد، زۆر هاموشۆی هەرێمی نەجد دەکا.

المُنجِّدُ: کەسێک ناوماڵ بەڕاخەرو پەردەو شتی وا بڕازێنێتەوە، بالیف و پشتی و شتی وا بدورێ و ڕێکیان بخا.

المِنْجَدَةُ: دارێکە هەلاج بەکاری دەهێنێ بۆ شیکردنەوەی خوری و لۆکە.

المنجرد: کارەسات بەسەر هاتوو، بەڵا تووش هاتوو.

النّاجودُ: شەراب ◊ قاپێکە شەرابی تێدا دەپاڵێورێ ◊ زەعفەران ◊ خوێن ◊ (ك: نواجيد).

النَّجادُ: حەمایەڵی شمشێر ◊ (قايشى شمشێر) ◊ دەگوترێ: (هو طويل النجاد) قایشی شمشێرەکەی درێژە واتە: کابرا بۆخۆی باڵابەرزە.

المُنَجَّدُ: پیشەی خوری و لۆکە شیکردنەوە ◊ یاسایەکە بۆ گەنج و تازە پێگەیشتوان کۆیان دەکاتەوە و ڕایان دێنێ و بێ ئیشیان ناهێڵێ.

النَّجادُ: بەمانا (المُنَجَّدُ) دێ.

النَّجْدُ: بانو، زەوی بەرزەوە بوو وەکوو (بانووی مەقانی نێوان شاری کەرکوك و چەمچەماڵ) کاڵای ناومالّ ◊ (ك: نجود ونجادٌ).

نَجْدٌ: بەشێکە لەنیوە دوورگەی عەرەبی، کەوتۆتە نێوان ولاتی حیجاز و عێراقەوە ◊ شاعیرە عەرەبەکان زۆریان پێدا هەڵداوەو ناماژەیان بەپاك و خاوێنی ئاو و هەوای کردووە.

النَّجَدُ: عارەق ◊ هەر کاڵایەك ناومالّی پێ برازێندرێتەوە.

النَّجُدُ: دەگوترێ: (رجل نَجُدٌ) پیاوێکی ئیش لەدەست هاتووە کاری وا ئەنجام دەدا بەکەسانی دی ناگرێ ◊ (ك: أنجاد).

النَّجْدَةُ: نازایەتی لەشەڕ دا ◊ (شرطة النجدة) بەشێکی هێزی پۆلیسە کەرەستەی بێتەڵ و ئوتۆمبێڵ و پێداویستی فریاکەوتنیان هەیە بەزوترین کات بەهانای لێقەوماو و تین بۆ هاتوانەوە دەچن ◊ چورتەو کارەسات و ترس و بیم ◊ (ك: نَجَدات).

النَّجُودُ: دەگوترێ: (إمرأة نجود) ئافرەتێکی عاقڵ و خان و مانە ◊ (ناقة نجود) حوشترێکی ملدرێژو مل بەرزە.

النَّجِيدُ: شێر ◊ پیاوی ئازاو چاو نەترس و ئیش لەدەست هاتوو کاری وادەکا بەکەسانی دیکە ئەنجام

نادرێ ◊ غەمبارو کۆست کەوتوو ◊ (ك: نُجُدٌ و نُجَداء).

نَجَدَهُ نَجْداً: بەددان گەستی، گرتی، قەپی پێدا کرد ◊ زۆر وبڕە وبڕی بەسەردا کرد.

نَجَّدَهُ: بەمانا (نَجَدَهُ) دێ ◊ دەشگوترێ: (نَجَّدَتْهُ النَّجارب) ئەزمون و ڕوداوەکانی ڕۆژگار لە بۆتەیان داوە ◊ (تناجَدَ القومُ علی کذا) خەڵکەکە لەسەر ئەوە کۆبوونەوە.

الأنْجُذانُ: ڕوەکێکی پزیشکییە لەپێڕی (الحمیات)ە صمغێکی لێ دەردەهێندرێ، پێی دەگوترێ: (الحِلتیت).

المُنَجَّذُ: دەگوترێ: (رجل منجَّذ) پیاوێکی خاوەن ئەزمون و قاڵبو و لە بۆتەدراوە.

النّاجِذ: ددان، کاکیلە ◊ (ك: نواجِذ) دەگوترێ: (ضَحِكَ حتی بدت نواجِذه) قاقا پێکەنی تا هەموو ددانی دەرکەوتن ◊ (عضّ علی ناجِذه) دانی بەخۆیاگرتو لەبەردەم کێشەو تەنگژەکان دا پشوو درێژ و بەصەبر بوو ◊ (عض علی الشّیء بناجذه) شتەکەی بەڕێك و پێکی ئەنجام دا ◊ سوور بوو لەسەری.

النَّجْذُ: قسەی ڕەق.

نَجَرَ فلان نَجْراً: فلانکەس هەڵاشی تەختەی بۆ خانوەکە کرد.

نَجَرَ اليَومُ: ڕۆژە کە زۆر گەرم بوو.

نَجَرَ الخَشَبَ: دارەکەی تاشی و تەختی کرد ◊ دارەکەی ڕاهێنا.

نَجَرَ الماءَ: ئاوەکەی بەبەردی سورەوەبوو گەرم کرد.

نَجَرَ نَجْراً: بەهۆی زۆر خواردنەوە تینوی بوو ◊ (فهو نجران وهي نَجْراء) ◊ (ك: نجاری).

أنْجَرَ: کەوتە مانگە گەرمەکانەوە.

أنْجَرَ فلاناً: ئاوی گەرمی پێشکەشی فلانکەس کرد بۆ خواردنەوە.

نَجَّرَ الكلامَ: قسەکەی ناڕاستە کرد.

الأنْجَرُ: بڕوانە مادەی (أنجر) لە پیتی هەمزەدا.

المَنْجَرُ: دارتاشخانە ◊ شوێنی دارتاشی.

المِنْجَرُ: ئامێرێکە داری پێ لە ڕنە دەدرێ ◊ ڕەندەی دارتاشی ◊ لێخوڕینی جەڵەبە حوشتر بەخێرایی ◊ دەگوترێ: (رجل مِنْجَرٌ) پیاوێکە حوشتر بەخێرایی لێ دەخورێ.

المِنْجَرَةُ: بەردی سورکراوە کە ئاوی پێ گەرم بکرێ.

المَنْجورُ: خولخلۆکەیەکی گەورەیە ئاوی پێ دەردەهێندرێ لەبیر ◊ چەرخ و فەلەك.

النَّاجِرُ: ئەو مانگانەی هەوایان تێدا گەرمە ◊ مانگەکانی جەنگەی گەرما.

النَّجارُ: بن‌و بنیچە.

النَّجارَةُ: ئەو تۆپکڵو وردە دارانەی لەمەکینەو ڕەندەی دارتاش دەکەوێتە خوار.

النِّجارة: پیشەی دارتاشی.

النَّجّارُ: دارتاش.

النجرانُ: گرێزمنەی دەرگا ◊ ئەو دوندە خڕەی دەرگای لەسەر دەسوڕێتەوە ◊ تینو.

النَّجْرُ: وردەی داری تاشراو ◊ بنیچە ◊ گەرما.

النَّجَرُ: تینوایەتی زۆر بەهۆی زۆر خواردنەوە یان بەهۆی خواردنی ناوکێشەوە، ئەم جۆرە تینوایەتیە توشی ئادەمیزادو گیانلەبەری تریش دەبێ.

النَّجيرة: هەڵاشە تەختە؛ سەقفی ماڵ بەتەختە دار ◊ ئاوی گەرمکراو بەبەردی سورەومبوو ◊ جۆرە خواردنێکە لەشیرو ئاردو ڕۆنو دروست دەکرێ.

نَجَزَ الشَّيْئَ نَجْزاً: شتەکەی تەواو بوو ئەنجام درا ◊ دەگوترێ: (نَجَزَ العَمَلُ و نَجَزَت الحاجة).

نَجَزَ الشَّيْئَ: شتەکەی تەواو کردو ئەنجامی دا ◊ دەگوترێ: (نَجَزَ العَمَلَ و نَجَزَ الحاجَةَ، و نَجَزَ بالحاجة) خێرا کارەکەی ئەنجام دا.

نَجِزَ الشَّيْئُ نَجْزاً: شتەکە هاتە دی‌و ئەنجام درا.

نَجِزَ الكلامُ: قسەکە بڕا.

أنْجَزَ الشَّيْئَ: شتەکەی ئەنجام دا.

أنْجَزَ القتيلَ: زەبری کوشندەی ئاراستە کردو زوو گیانی دەرچووان.

ناجَزَهُ الشَّيْئَ: پەلەی لە شتەکەدا کردو خێرا ئەنجامی دا.

ناجَزَهُ الحربَ: شەڕی لەگەڵدا کردو دژی وەستا.

نَجَّزَ الشَّيْئَ: بۆ زەمێدەڕۆیی لەمانای (نَجَزَهُ) دێ.

تناجَزَ القومُ: خەڵکەکە شەڕیان بوو بەگژ یەکدا چون‌و خوێنی یەکتریان ڕشت.

تَنَجَّزَ الشَّيْئَ: هەوڵی ئەنجامدانی شتەکەی دا ◊ دەگوترێ: (تَنَجَّزَ الحاجَةَ و تَنَجَّزَ الوعدَ).

تَنَجَّزَ الشرابَ: زێدەڕۆیی‌و ئیلحاحی کرد لە خواردنەوەی شەرابەکەدا.

إسْتَنْجَزَ الشَّيْئَ: بەمانا (تَنَجَّزَهُ) دێ.

الناجِزُ: حازر بەدەستو خێرا ◊ دەگوترێ: (بعته ناجزاً بناجز) حازر بەحازر فرۆشتم ◊ دەشگوترێ:

(لايباع غائب بناجز) قەرز بەحازر نافرۆشرێ ◊ (وعد ناجز) بەڵێنێکە هاتۆتە دی.

النُّجْزُ: بەمانا (النَّجْزُ) دێ.

النَّجِيزُ: دەگوترێ: (وعد نجيز) وادەیەکە جێبەجێ کراوە.

النَّجِيزَةُ: پاداش ◊ دەگوترێ: (لأُنجِزَنَّكَ نجيزتك) بەڵێن بێ چاکەو پاداشی چاکەکردنەکەت بدەمەوە.

نَجِسَ الشَّيْئُ نَجَساً: شتەکە پیس بوو، یان هەر خۆی پیسە ◊ دەگوترێ: (نجس الثوب) قوماشەکە پیس بوو (نَجِسَ فلان) فلانکەس بەدرەوشتو بەد رەفتار بوو.

نَجُسَ نَجاسَةً: بەمانا (نَجِسَ) دێ.

أَنْجَسَهُ: پیسی کرد، قێزەونی کرد.

نَجَّسَهُ: بەمانا (أنجسه) دێ ◊ یان پاکی کردەوەو پیسایی پێوە نەهێشت ◊ دەشگوترێ: (نَجَّسَ الصَّبِيُّ) نوشتەو دووعای بە منداڵەکەوە هەڵواسی بۆئەوەی چاوەزارو جندۆکە کاری لێ نەکەن.

تَنَجَّسَ الشَّيْئَ: شتەکە پیس بوو، پیسی پێوە نووسا، پیسی تێکەڵاو بوو.

تَنَجَّسَ فلان: فلانکەس خۆی لە پیسیو شوێنی پیس پاراست.

النَّاجِسُ: پیسایی، پیس ◊ دەگوترێ: (داء ناجس) دەردێکی پیسەو دەرمانی نیە.

النَّجاسَةُ: پیسی ◊ بەزاراوەی شەرع ئەندازەیەک پیسییە دەبێتە هۆکاری نادروست بوونی نوێژ.

النَّجَسُ: بەمانا (النَّجاسة) دێ ◊ دەگوترێ: (فلان نَجَسٌ) فلانکەس دڵ پیسو تاوانکارو بەدرەوشتە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ نَجَسٌ﴾.

النِّجِسُ: دەگوترێ: (فلان نَجِسُ السراويل) فلانکەس شرواڵ پیسە ◊ (داء نَجِسٌ) دەردێکی پیسە دەرمانی نیە ◊ (ك: انجاس).

النَّجِيسُ: بۆ موبالەغە لەمانای (النَّجِسُ) دێ.

نَجَشَ الشَّيْئَ الطبيئَ نَجْشاً: شتە شاراوەکەی وروژاندو دەری هێنا.

نَجَشَ الحديث: قسەکەی بڵاو کردەوە.

نَجَشَ الدَّابَّةَ: ولاخەکەی دەنەدەنە دا بۆئەوەی بێتە دەر یان تێوەی ژەنیو دەنەدەنەی دا بۆئەوەی هەموو هێزی خۆی بەکاربێنێ بۆ خێرا ڕۆیشتن.

نَجَشَ فلان في البيع ونحوه: فلانکەس لەنرخی کاڵاکەی زیاد کردو زەمو زەمکارییەنجام دا ◊ لە موزایەدەکردندا نرخی زیادی کرد.

نَجَشَ النار: ئاگرەکەی هەلگیرساند.

تناجش القوم في البيع ونحوه: خەلکەکە بەنەزانی یان بۆ مەبەستو چاو بەستەکێی کەسانی دیکە نرخی کالاکانیان بەرزکردەوە.

إستَنْجَشَ الشَّيْئَ: بەمانا (نَجَشَهُ) دێ.

المِنْجاشُ: ڕەخنەگرو عەیبو دۆزەرەوە لەشت ◊ سیرمەیەکە دەیخەنە نێوان دوو پێستەوەو پێکیانەوە دەدروێ.

المِنْجَشُ: بەمانا (المِنجاشُ) دێ.

المَنْجوشُ: دەگوترێ: (قول منجوش) قسەیەکی درۆو هەڵبەستراوە.

النّاجِشُ: ئەو کەسەیە نێچیر ڕادەپەڕێنێ یان هەڵی دەفڕێنێ بۆئەوەی بەنزیک ڕاوکەرەکەدا بڕۆن و فرسەتیان لێ بێنێ.

النَّجاشُ: تیلەی سیرمەیەکە دوو پێستی پێوە لێك دەدرون.

النَّجاشِيُّ: نازناوی پاشای حەبەشەیە.

النَّجّاشُ: دەگوترێ: (رجل نَجّاش) پیاوێکی بەتوانایە بۆ شیکردنەوەی شتە شاراوەکانو دەرخستنیان.

النّجوش: بەمانا (المِنْجاش) دێ.

نَجَعَ الشَّيْئُ نجوعاً: شتەکە سوود بەخش بوو کاریگەریەکەی دەرکەوت ◊ دەگوترێ: (نَجَعَ الدواءُ في العليل و نَجَعَ العَلَفُ في الدابة و نَجَعَ القول في سامعه و نَجَعَ العقاب في المذنب).

نَجَعَ الكلأ نَجعاً ونجوعاً: لەشوێنی شیاوی خۆی دا هەوڵی لەوەڕی دا.

نَجَعَ المكانَ: هاتە شوێنەکەو تێیدا نیشتەجێ بوو.

نَجَعَ الصَّبِيُّ اللبنَ: شیری دا بە منداڵەکەو بەو شیرە پەروەردەی کرد.

نَجَعَ نَجْعاً: بەدوی لەوەڕدا گەڕا بۆ ناژەڵەکانی.

أنْجَعَ الشَّيْئُ: بەمانا (نَجَعَ) دێ.

إنْتَجَعَ القومُ: خەلکەکە ڕۆیشتن گەڕان بەدو لەوەڕدا بۆ ناژەڵەکانیان.

إنْتَجَعَ فلاناً: چوو بۆلای فلانکەس بەمەبەستی نەوەی شتێکی دەستبکەوێ لێی.

تَنَجَّعَ فلان بالدم: فلانکەس خوێناوێ بوو.

إسْتَنْجَعَ بالشيئ: سوودی لەشتەکە بینی.

إسْتَنْجَعَ المكان أو الكلأ: لە شوێنەکەدا نیشتەجێ بوو ◊ لەلەوەڕ گەڕا لەشوێنی شیاوی خۆی دا.

المَنْجَعُ: شوێنێك لەوەڕو ئاوی هەبێو ناژەڵدار بۆی بچێ ◊ دەشگوترێ: (فلان منجع الطالبين) فلانکەس جێگاو ئومێدی ئاتاجانەو پێداویستییەکانیان جێبەجێ دەکا.

النّـاجِعُ: دەگـوتریّ: (طعـام نـاجِع) خواردنێکـه بـاش بەجەسـته دەکـەوێ و بەئاسانی هـەزم دەبـێ ٥ (دواء ناجِع) دەرمانێکی سودبەخشە، شیفاهێنە.

النَّجْعُ: شوێنی نیشتەجێ بوونی خێڵ، هۆبەی خێڵ.

النَّجْعَـةُ: گـەڕان بـەدوا لـەوەڕو ئـاودا بۆنـاژەڵ ٥ چـوون بـۆلای مرۆڤـی سـەخی و بەخـشندە بەمەبەسـتی دەستکەوت ٥ دەوتـرێ: (هـو نجعـتي) ئەو جێگای هیوامـە ٥ (هـذه ليـست بـدار نجعـة) ئـەم مـاڵو هۆبەبـە بەکەڵکی ئەوە نایە بۆی بگوێزیەوە.

النّجوع: هەر خواردن و خواردنەوەیەك سود بـەخش بـێ ٥ دەگوترێ: (مـاء نجوع) و (لبن نجوع).

النَّجيعُ: بـەمانا (النجـوع) دێ ٥ هـەروا نـاوە بـۆ خـوێن لـەناو جەسـتەدا ٥ خوێنی جەرگ و دڵ.

نَجَـفَ الـشَّيْئَ نَجْفـاً: شتەکەی هـەڵکۆڵی و نـاوەوەی پـان و پـۆڕ کـرد ٥ دەگـوترێ: (نَجَفَ البِئرَ و نَجَفَ الإناءَ).

نَجَـــفَ الـــشَّيْئَ: شـــتەکەی بڕیـــەوە ٥ دەگوترێ: (نَجَفَ الشجرة).

نَجَـفَ العَنَـزَ: گـوانی بزنەکـەی بەسـت بۆنەوەی شیری وشك بکا.

أنجَفَ الشاةَ: شیر وشك کـەری بـەگوانی مەڕمکەوە هەڵواسی.

نَجَّـفَ: بـۆ موبالەغـە لـەمانای (نَجَـفَ) دێ.

نَجَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەرز کردەوە.

نَجَّفَ له من الشَّيْئ: لەشتەکە هەندێکی بۆ جیاکردەوە بۆی وەلانا.

إنْتَجَفَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەبێخ دەرهێنا ٥ دەگوترێ: (إنْتَجَفَ ما في الضرع) دوا تنـۆکی شـیری نـاو گوانەکـەی دادۆشی ٥ هەروا دەگوترێ: (إنْتَجَـفَ الـــريحُ الـــسحابة) ڕەشـــەبایەکە هەورمکەی بەتاڵ کرد.

إسْتَنْجَفَ الشَّيْئَ: بەمانا (إنْتجفه) دێ.

المِنْجـافُ: سـوکانی کەشـتی، سـەوڵی کەشـتی ئـەوەی ڕوی کەشـتیو بەلەمی پێ ئاڕاستە دەکرێ.

المِنجـوف: دەگـوترێ: (رجـل منجـوف) پیاوێکی ترسنۆکە.

النَّجافُ: شتێك بـەرز بێتـەوەو بەسـەر شـتی تـردا بڕوانـێ ٥ دەگـوترێ: (نجاف الغار ونجـاف البـاب) ٥ هـەروا نـاوە بـۆ ئـەو شتەی لەسـەر گـوانی ئـاژەڵ دەبەسـترێ بۆئـەوەی شـیرمکە وشك بکا.

النَّجَفُ: تەپۆڵکەو بانو ٥ (ك: نِجاف).

النَّجَفَةُ: شوێنێکی درێـژەوەبووە لـەناو

شیودا بەوێنەی ڕاستە دیوار ئاوی سەرناکەوێ ◊ هەروا ناوە بۆ کۆمەڵێك گڵۆپی کارەبایی بەشێوەیەکی جوان لێکدراون و دیمەنیان جوانەو ڕوناکی باش پەخش دەکەن پێیان دەگوترێ: (سورەیا) بەناوی کۆمەڵە ئەستێرەی سورەیای ئاسمان ناونراون ◊ ناوقەدی کۆمەڵە لەب بەدەوران دەوری دا کە ڕەشەبا شوێنکەی لێ بکاو لێی رادا تاوەکوو پشتێنی لێ دێو هەڵۆڵ ببێ.

النُّجْفَةُ: کەمێك شت ◊ دەگوترێ: (أعطه نجفةً من اللبن) قومە شیرێکی بدەرێ.

النَّجوفُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (النّاجِف) دێ.

النَّجيفُ: بەمانا (النّجوف) دێ ◊ تەرێك کە سەرەتیرەکەی درێژ بێ.

نَجَلَ الحيوانُ نَجْلاً: گیانلەبەرەکە بەخێرایی ڕۆیی، تیژ تێپەڕی.

نَجَلَت الأرضُ: زەوی سەوز بوو، ڕوەکی نەجیلی ڕواند.

نَجَلَ الوَلَدَ: منداڵەکەی کرد بە نەوەو وەچەی خۆی.

نَجَلَ الأرضَ للزراعة: زەوییەکەی کێڵا بۆ کشتو کاڵ.

نَجَلَ المرعى: لەوەڕەکەی گردەوە کرد بەداس ◊ بەداسو ماراغان لەوەڕەکەی دوریەوە.

نَجَلَ عَدُوَّهُ بالرمح: بەڕمب لەدوژمنەکەی دا، ڕمبی ئاڕاستەی دوژمنەکەی کرد ◊ دەشگوترێ: (فلان ينجل الناسَ) فلانکەس عەیبو ڕەخنە لەخەڵك دەگرێ.

نَجَلَ الرجلَ: شەقێکی لەپیاوەکە هەڵدا خولاندیەوە، پەڕاندی.

نَجِلَ نَجَلاً: چاوی گەورە بوو جوان بوو ◊ چاو پیاڵە بوو.

نَجِلَت الشَّجَّةُ: برینەکە گەورەو پان بوو قەوارە بوو (فهو أنجل وهي نجلاء).

أنْجَلَ الوادي: دۆڵەکە ڕوەکی نەجیلی ڕواند.

أنْجَلَ الدَّابَّةَ: ڕوەکی نەجیلی کردە لەوەڕی وڵاخەکە.

إنْتَجَلَ فلان: فلانکەس بۆ ئافرەتەکەی خزمی پیاوێکی هەڵبژارد منداڵی لێی ببن ◊ یان فەحلێکی ڕەسەنی هەڵبژارد بۆ جاککردنی ماینەکەی لێی.

تناجَلَ القوم: خەڵکەکە زاوزێیان کرد ◊ یان کێشەو نیزاعیان لێ پەیدا بوو.

إسْتَنْجَلَ الوادي: دۆڵەکە ڕوەکی نەجیلی لێ پەیدا بوو.

إسْتَنْجَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی دەرهێنا.

الإنجيل: بڕوانە ئەم مادەیە لە پیتی (هەمزە)دا.

المِنْجَلُ: دەگوترێ: (رجل مِنْجَلُ) پیاوێکی منداڵ زۆرە.

سِنان مِنجل: سەرە ڕمبێکی وەهایە بەرین گەورە دەکا قەوارەی گەورە دەخاتە جەستەوە.

هو مِنْجَلُ هذا الأمر: ئەو پیاوی ئەم کارەیەو لێی دەزانێ ◊ هەروا وشەی (مِنْجَلُ) ناوە بۆ داسی گیادرون داسی درووێنە ◊ (ك: مناجل).

المِنْجَلَةُ: ئامێرێکی دوفاقە لایەکی چەسپاوە لایەکی هاتوچۆی پێ دەکرێ وەکوو گیرە بەکاردێ بۆ گرتنی شت، کورد پێی دەڵێن: جەڕەو مەنگەنە.

النَّجْلُ: منداڵ ◊ دەشگوترێ: (هو کریم النَّجل) ئەو وەجاخزادەو ڕەوشت بەرزە ◊ ئاوی ناو زەلکاو ◊ چاڵایی و زلکاو.

النَّجلاء: دەگوترێ: (طعنة نجلاء) زەبرێکە برینەکەی گەورەیە ◊ (ليلة نجلاء) شەوێکی درێژە.

النَّجيل: ڕومکێکە لەپێڕی (النجيلة)یە تەمەن درێژە ◊ گەڵاکەی وەکوو گەڵای گەنم وایەو لەو کورتترە بەسەر زەوی دا بڵاو دەبێتەوە پەلەکانی زۆر گرێ گرێیاویین گرێکانی لێک نزیکن لەزەوی و زارێک دا زۆر دەڕوێ ئاوبڕێ، بە کوردی پێی دەگوترێ: (فريزو).

نَجَمَ النَّبْتُ نَجْماً ونُجوماً: شتەکە دەرکەوتو هەڵات ◊ دەگوترێ: (نَجَمَت الكواكب و نَجَمَ النبات و نَجَمَت السِّنُ).

نَجَمَ له راي: ڕاو بۆچونێکی بۆ پەیدابوو ◊ (نَجَمَ فيهم شاعر) شاعیرێکیان تێدا هەڵکەوت.

نَجَمَ المالَ: ماڵەکەی وەجبە وەجبە دایەوە.

أنْجَمَ الشَّيْئُ: شتەکە دەرکەوت هەڵات.

أنجمت المطر: بارانەکە وەستایەوە.

أنجمت عنه الحُمّى: لەرزوتاکەی لەکۆڵ بۆوە.

نَجَّمَ فلان: فلانکەس چاودێری نەستێرەکانی کرد بەگوێرەی کاتو شێوەی ڕۆیشتنیان و لافی ئەوەی لێ دا کە بەو هۆیەوە هەواڵی نهێنی داهاتوو دەزانێ.

نَجَّمَ الشَّيْئَ: شتەکەی کردە وەجبە وەجبە.

نَجَّمَ عليه الدين: قەرزەکەی بۆ کرد بە قیستو وەجبە.

إنْتَجَمَ: وازی هێنا ◊ کۆتایی هات ◊ دەگوترێ: (إنْتَجَمَ الشتاءُ) زستان کۆتایی هات.

تَـنَجَّمَ: بەشـوێن گیـا بـێ ڕەگو ڕیـشاڵەکەدا ڕۆیـی و عـەرزی بـۆ هەڵکەند ◊ چاودێری ئەستێرەکانی کردو لەگەڵیان دا شەوبێدار بوو.

اَلنَجْمُ: دەراوی لێ ڕزگاربوون کەلێنی لێ قوتـار بـوون ◊ ڕێبـازی لێ چـۆنەدەرەوە ◊ مەعـدەن و کـان ◊ کانـەزێڕو زیـو و شتی لـەو جۆرە ◊ دەگوترێ: (مَـنْجَم الفحـم) و (مَـنجم الحدید).

اَلمِـنْجَمُ: هەرشـتێك لەجەسـتەو قەبارەیـەك دا هـەڵتۆقێو بەرزبێتـەوە ◊ دەگـوترێ: (مِنْجَمـا الرجل) دوو قاپەرمقەی قاچ ◊ ئـەو ئاسنەی لەناوەڕاستی تـەرازودا قیت بۆتـەوە، کـەپێی دەگـوترێ زوبـانی تـەرازوو ◊ هەرشـتێك سـینگی پـێ داکوترێ، وەکوو چەکوش.

اَلمُـنَجِّمُ: ئەسـتێرەناس؛ کەسـێك چاودێری ئەستێرە بکا ◊ بەدیاردەی هاتوچـۆی ئەسـتێرەکان ڕوداوە نهێنـیو داهاتوەکـانی سـەرزەوی دیاریی بکاو لافی غەیبزانی لێ بدا.

اَلنَّجَّامُ: بەمانا (اَلمُنَجِّمُ) دێ.

اَلـنَّجْمُ: ئەستێرە، قـەبارەو جەستەیی ئاسمانی کـە ڕوناکی پێوە دیاربـێو تا ئەندازەیـەك شـوێنی لەئاسمان دا دیاری کرابێ، بۆ نمونە وەکوو خـۆر ◊ کراوە بەناو بۆ کۆمەڵە ئەستێرەی سـورەمیا ◊ کـاتی دیـاریکراو بـۆ دانەوەی قەرز یان ئەنجامدانی کار ◊ ڕەمکێك قـەدو لاسکی نـەبێ ◊ شتی بـێ بناغـە ◊ دەگـوترێ: (لـیس لهـذا الأمر نَجْم) ئەم ئیشە بێ بنەمایە.

اَلنَّجْمَـة: هـەر ڕەمکێـك قـەدو لاسـکی نـەبن ◊ بـەزۆری بـەڕەمکی نـەجیل دەگوترێ.

اَلنَّجـیم مـن النبـات: ڕەك کەچـرۆزە دەکاو یەکەمجار سەر دەردێنێ.

نَجْنَجَهُ: جوڵاندی، وەری سوڕاند هەڵەو گێـڕی کـرد ◊ دەگـوترێ: (نَجْنَـجَ في أمره) لەکاری خۆی دا سـەری سـوڕما ◊ چەواشـە بـوو نـەیزانی چـی بکـاو چۆن بکا.

نَجَـهَ فلانـاً نَجْهـاً: فلانکەسـی بەناشـیرین ترین شێوە گەڕاندەوە.

نَجَا منه نجـاءً ونِجـاةً: لەئەزیـەتو گێـژاوی ئەو ڕزگاری بوو

نَجَا نجـاءً: پەلەی کرد.

نَجَا الغُصْنَ: لقە درەختەکەی بڕی.

نَجَـا الجلـد عَـنْ الجـزور: پێـستی ئاژەڵـە سـەربڕاوەکانی کـەوڵ کـرد ◊ پێستەکەیانی داڕنی.

نَجَـا فلانـاً نجـراً: بەئەسـپایی و بەسـرتە

قسەی لەگەڵ فلاّن کرد.

أنجى فلاناً: هاتە سەر تەپۆلکە زەوییەك، هاتە سەر گردێك ٥ ناوسکی خۆی خاڵی کردەوە، تڕو تسی کەندن.

أنجى فلاناً: فلاّنکەسی لەو چورتەو ناڕەحەتییەی هەیبو ڕزگاری کرد.

نَجَّى الشَّيْئَ: شتەکە بەسەر گردو تەپۆلکەکەوە بەجێ هێشت.

نَجَّى فلاناً: فلاّنکەسی ڕزگار کرد.

نَجَّى أرضه: زەوییەکەی بەرز کردەوە لەترسی ئەوە نەوەکوو ئاو دایپۆشی.

ناجاه مناجاةً: بەسرتەو لەدڵی خۆیا قسەی لەگەڵ کرد ٥ دەشگوترێ: (بات اهَمُّ يناجيه) خەمو خەفەت شانو ملی گرتنو شەو بێداری کرد.

إنْتَجى: لەسەر تەپۆلکەیەك دانیشت.

إنْتَجَى القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان سرتە سرتیان لەگەڵ یەك کرد ٥ دەشگوترێ: (اهموم تنجى لي صدره) خەمو خەفەت دێنە دڵیەوە سەرمتاتکە لەدڵی دەکەن سرتە سرتیانە لەگەڵی دا.

إنْتَجى فلاناً: فلاّنکەسی کردە هاوڕێی خۆیو سرتەسرتی لەگەڵ دا کرد.

تَنَجَّى: هەوڵی دا تەپۆلکەو گردۆلکەیەکی دەست بکەوێ.

إنْتَجَى: خۆی لەپەنا تەپۆلکەیەك دا حەشاردا ٥ خۆی خزاندە پەنا تەپۆلکەیەك بۆئەوەی خۆی خاڵی بکاتەوە.

إسْتَنْجى المحدّثُ: کابرای بێ دەستنوێژ بەئاو یان بەشتی تر خۆی پاك کردەوە.

إسْتَنجى الرجلُ: پیاوەکە هەوڵی ڕزگاربوونی دا.

إسْتَنْجى من الشَّيْئ: لەشتەکە ڕزگاری بوو.

إسْتَنجى الشَّيْئَ: شتەکەی ڕزگار کرد.

المَنْجى: شوێنی ڕزگار بوون ٥ هەر تەپۆلکەو گردێك لەزەوی تەخت بەرز بووبێتەوە.

المَنْجاةُ: ڕزگار بوون ٥ شوێنی ڕزگاربوون ٥ هۆکاری ڕزگار بوون ٥ دەگوترێ: (هو بمنجاة من كذا) (والصدق منجاة) ٥ ڕاستگۆیی هۆکاری ڕزگاربوونە.

الناجية: حوشترى خێرا ڕۆ، خۆشڕۆ.

النّجاءُ: سکچوون ٥ یان نەخۆشییەك ببێتە هۆکاری سکچوون.

النَّجا: هەرشتێك برابێو فڕێ درابێ ٥ مێوڵاك ٥ پڕژو پاڵی درەخت کە لێکرابێتەوەو فڕێ درابێ.

نجا الذبيحة: پێستو ڕیخۆڵەو شتی وای ئاژەڵی سەربڕاو.

نَحَبَ فلان نحباً: فلانكەس فۆتۆی لەخۆ گرت.

نَحَبَ في العمل: لەكارەكەدا زۆری هەوڵ دا، كۆششی كرد.

نَحَبَ عليه: خۆی بەسەردا دا.

نَحَبَ بكذا: گرەوی كرد بەوە.

نَحَبَ الباكي نحباً ونحيباً: لەپڕمەی گریانی دا، دەنگی گریانی لێ بەرز بۆوە.

نَحَبَ الإنسان نحباً: مرۆڤەكە هەڵامەتو كۆكەی تووش بوو ◊ (فهو ناحِب وهي ناحبة).

نَحَّبَ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَحَبَ) دا دێ.

ناحَبَ فلاناً: گرەوی لەگەڵ فلان كرد.

ناحب الى فلان: دادگایی كردنەكەی بردە لای فلان.

إنْتَحَبَ الباكي: خەفەتبارەكە لەپڕمەی گریانی دا ◊ دەستی كرد بەگریان.

تناحَبَ القومُ: خەڵكەكە وادەیان بەیەكتری دا بۆ ئەنجامدانی كارێك و بۆ ماوەیەك.

النُّحابُ: كۆكە.

النَّحْبُ: فۆتۆو نەزر ◊ گریانی بەكوڵو بەدەنگ ◊ ئەو شتەی گرەوی لەسەر دەكرێ و دەبێتە گرەو لەسەر كراو ◊ كاتی گرەو و ماوەكەی ◊ دەشگوترێ:

نجا الرجلِ: پۆشاكی داكەندراو و فڕێدراوی بیاو.

النَّجاةُ: دەگوترێ: (ناقة نجاة) حوشترێكی خۆشڕۆیە ◊ تەپۆلكە، گرد.

النَّجاوةُ: دەشتایی ◊ مەزرا ◊ مەودا ◊ دەگوترێ: (بيني وبينه نجاوة).

النَّجرةُ: هەرشتێك لە ورگ بێتە دەرەوە لە تڕو تسو پیسایی ◊ هەور بارانی خۆی باراندبێ و ڕۆیشتبێ.

النُّجْرَةُ: تەپۆلكەو گردۆلكە ◊ دەشگوترێ: (هو بنجرة من هذا الأمر) ئەو لەم كارە دوورە.

النجوى: سرتەو قسەكردنی بە ئەسپایی ◊ خەڵكانێك قسەی بەئەسپایی بكەنو كەس قسەكەیان نەبیستێ.

النَّجِيُّ: بانگكەرو قسە لەگەڵ كەر ◊ دەگوترێ: (هو نجي فلان) ◊ نهێنی پەنامەكی ◊ خۆشڕۆ، دەگوترێ: (بعير نجيٌّ).

النَّجِيَّةُ: بانگكەر ◊ ئەوەی دەكەوێتە ناو دڵی نادەمیزادەوە لەخەمو خەفەتو چورتم ◊ دەگوترێ: (باتت في صدره نجية أسهرته) ◊ دەشگوترێ: (ناقة نجية) حوشترێكی خۆشڕۆیە.

(قضى فلان نحبه) فلانكەس مرد ۞ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَمِنْهُم مَّن قَضَىٰ نَحْبَهُ﴾.

النَّحْبَةُ: پشك، قورعە.

نَحَتَ نَحْتاً ونَحِيتاً: نالاندی، نركاندی.

نَحَتَ الشَّيْئَ نَحْتاً: شتەكەی تاشی تووێكڵی لێ كردەوە ۞ دەگوترێ: (نَحِتَ الحَجَرَ) بەردەكەی تاشی.

نحته السَّفَرُ: سەفەر كزو لاوازی كرد.

نُحِتَ فلان على الكرم: فلانكەس لەسەر سەخاوەتی دروست بووە، سەخاوەت تێكەڵاوی پێكهاتەی بووە.

نَحَتَ الجبلَ: كێوەكەی تاشی.

نَحَتَ فلاناً: يان (نحت عِرضه) عەيبی لێ گرت، غەيبەتی كرد.

نَحَتَ فلاناً بالعصا: بەگۆچان لەفلانكەسی دا.

نَحَتَ الكلمة: وشەكەی تاشی لەدوو وشە وەكوو (بَسْمَلَ) واتە (بسم الله الرحمن الرحيم) (حَنْفَشَه) اتە: حەنەفی و شافیعی.

إنْتَحَتَ الشَّيْئُ: شتەكە داتاشرا ۞ دەگوترێ: (نَحَتَهُ فانتَحَتَ).

إنْتَحَتَ الشَّيْئَ: بە تەشوێو رەندەو شتی وا لەشتەكەی گرت لێی تاشی.

المِنْحاتُ: ئامێری تاشین وەكوو تەشوێو رەندە.

المَنْحَتُ: ئەصڵو بنەما ۞ دەگوترێ: (هو من مَنْحَتِ صدق) ئەو لە ئەصڵو بنەمای راستگۆیی پەیدا بووە.

المِنْحَتُ: بەمانا (المِنْحاتُ) دێ ۞ (ك: مَناحِت).

النِّحاتُ: سروشت.

النِّحاتَةُ: ئەو تووێكڵو پرژو پاڵەی لەدار دەتاشرێ.

النَّحْتُ: تەبيعەتو سروشتی شت ۞ دەگوترێ: (الكرم من نحته).

النَّحِيتُ: تاشراو ۞ (جمل نحيت) حوشترێ كزو لاواز ۞ (حافر نحيت) سمی ولاخ كەبەهۆی رۆيشتن بەشوێنی زبردا سوابێ ۞ شتی بێ نرخو هيچو پوچ لەهەر جۆرە شتێك بێ ۞ نالەو دادو فيغان.

النَّحِيتَةُ: سروشت ۞ دەگوترێ: (هو كريم النّحيتة) ئەو پياوە سروشت پاكو وەجاخزادەيە ۞ كۆلەسە هەنگ؛ قەدی داری كلۆر بوو ناوەكەی بەناگرو شتی تر لوس دەكرێو هەنگی تێدا بەخێو دەكرێ ۞ بەكوردی پێی دەگوترێ: (كۆلەس).

نَحَّ نحيحاً: نالاندی، نركاندی.

النَّحِيحُ: دەنگێكە لەناو بۆشايی جەستەی خۆی دووبارەی دەكاتەوە.

نحره نَحْراً: لەگەردنی دا، سەری بڕی ٥ دەشگوترێ: (نحر الأمور علماً) نیشەکانی بەباشی جێبەجێ کردن.

نَحَرَ العَمَلَ: کارەکەی لەسەرەتادا جێبەجێ کرد، زوو ئەنجامی دا.

نَحَرَ الشَّيْئَ: ڕوی لەشتەکە کرد ٥ دەگوترێ: (داري تَنْحَرُ داره) خانوەکەم ڕوی لەخانوەکەیەتی ٥ (دارهم تنحر الطريق) خانوەکەیان ڕوی لە ڕێگەکەیە.

ناحَرَهُ: شەڕی لەگەڵ دا کرد.

ناحَرَهُ على الأمر: لەسەر کارەکە دەمەدەمێو کێشەی لەگەڵ نایەوە، بەرەوڕوی بۆوە، بەربەرەکانی کرد.

نَحَّرَ الإبلَ: حوشترەکەی سەربڕی.

إنْتَحَرَ الرجلُ: پیاوەکە بەهۆیەک لە هۆیەکان خۆی کوشت.

إنْتَحَرَ السحابُ: هەورەکە بارانی هەڵڕشت، بارانباراندن کرایەوە.

إنْتَحَرَ القومُ على الأمر: خەڵکەکە لەسەر کارەکە سوور بوون.

تناحَرَ القومُ في القتال: خەڵکەکە شەڕی باشیان کرد.

تناحَرَ القوم على الشَّيْئ: خەڵکەکە لەسەر شتەکە سووربوون ٥ دەشگوترێ: (تَناحَرَتْ منازِلُ القوم) مەنزڵو بارەگای خەڵکەکە بەرامبەر بەیەک بوون.

المِنْحارُ: کەسێک زۆر ئاژەڵ سەر ببڕێ ٥ دەگوترێ: (هو منحار إبل) واتە زۆر سەخیەو میوانی زۆرن.

المَنْحَرُ: شوێنی سەربڕینی ئاژەڵ ٥ قۆرتەمەی مل.

الناحِرَةُ: قۆرتەمەی مل، ئەو شوێنەی لە قورگ دا بەرزبۆتەوە ٥ دوو ئێسقانی کەوانەیی جومزگە ئاسان شەپیلکی شانو قەفەسی پێشەوە پێکەوە دەبەستنەوە.

النَّحارُ: بۆ موبالەغە لەمانای (الناحِر) دێ ٥ دەگوترێ: (هو نَحّار للإبل) سەخیو میوان نەوازە.

النَّحْرُ: لای ژوروی سنگ، خوار قوڵکەی گەردن ٥ دەشگوترێ: (جلس في نحر فلان) لەبەرامبەر فلان دا دانیشت.

نَحْرُ الشهر: سەرەتای مانگ ٥ (عيد النحر) جەژنی قوربان.

النَّحرير: زانای لێهاتو لەزانینی خۆی دا ٥ (ك: نحارير).

النَّحور: بۆ موبالەغە لەمانای (الناحر) دا دێ.

النَّحِيرُ: سەربڕاو، کوژراو ٥ (ك: نُحُر ونحائر).

النَّحِيرَةُ: سەربڕاو ٥ (ك: نحائر).

نَحَزَ الشَّيْئَ نَحْزاً: شتەکەی پاڵ پێوەنا،

هەلینگی دا دەنەدەنەی دا ◊ دەگوتریّ: (نَحَزَ الدَّابَّة) بەپاژنە پێی دەنەدەنەی ولاخەکەی دا ◊ لێی خورِی ◊ ئاوزمنگی لە ولاخەکە دا ◊ شتەکەی وردوخاڕ کرد لەناو دەسکەوان دا کوتای.

نَحَزَ فِي صدره: مستەکۆڵەی لەسنگی دا.

نَحِزَ نَحَزاً: کۆکەی گرت ◊ دەگوتریّ: (نَحِزَ الرجل ونَحْزَت الدابة).

نَحُزَ الحيوانُ نَحَزاً: گیانلەبەرەکە دەردێکی توشبوو زۆر بەتوندی دەکۆکێ ◊ (فهو نَحيز).

المِنْحازُ: شتێکە وەکوو سندۆڵو هاوەن شتی تێدا دەکوتریّ.

النُّحـــازُ: نەخۆشـــییەکە تووشـــی گیانلەبـــەران دەبـــێ زۆر بەتونـــدی کۆکەیان لێ دەپرژێ.

النُّحازَةُ: پارچە گۆشت.

النَّحيزَةُ: لێدراو ◊ دەگوتریّ: (ناقة نَحيزة) حوشترێکە لێی دراوە باریکایی ژوور سمـی ولاخ، واتـە: زەنگـی دەسـتی ◊ هەروا ناوە بۆ کەمـەر بەنـدو قـایش پشتێن ◊ بەعادەت لەسەر جزداشەو شـتی وا دەبەسـترێ ◊ دەمـاری زەوی کەتونـدو پتـەو بـێ ◊ سروشـتو تەبیعـەت، دەگـوتریّ: (هـو کـریم النَحيزة) ئەو پیاوە سەخی سروشتە.

نَحَسَهُ نَحْساً: ماندوی کـردو زیـانی پـێ گەیاند ◊ دەشگوتریّ: (نَحَسَتْهُ الدَّابَّةُ، ونَحَسَهُ الجَذَبُ).

نُحِسَ: بـەدو شـوم توشـی هـات، نەگبـەتی گرتی.

نَحِسَ: شوم بوو.

نَحُسَ: شوم بوو نەگبەتی گرتی.

انْحَسَتِ النـارُ: ئاگرەکـە دووکـەڵی زۆر بوو.

لَحَّسَ الأخبار: لە هەواڵەکەی کۆڵیەوە.

إنْتَحَس: تێشکاو توشی نەگبـەتی بـوو ◊ دەگوتریّ: (إنْتَحَسَ حظه).

تناحَسَ: تێشکا.

تَنَحَّسَ: برسی بوو، خۆی برسـی کـرد ◊ دەگوتریّ: (تَنَحَّس لِشُرْب الدواء) خۆی برسـی کـرد بۆنـەوەی دەرمـان بخواتەوەو کاریگەر بێ.

تَنَحَّسَ الأخبار وعنه: بەدوادا چوونی بۆ هەواڵەکـــە کـــردو لەهەواڵەکـــەی کۆڵیەوە.

إسْتَنْحَسَ الأخبـار: بـەدوادا چـوونی بـۆ هەواڵەکە کرد.

المِـــنْحَسُ: ئـــەوەی دەبێتـــە هۆکـــاری پەیدابوونی شوم‌و نەگبەتی.

المُنَحَّسُ: غەمبارو خەفۆك.

النُّحاسُ: مس؛ عونصورێکی فلزییە بـە زۆری ڕەنگی سوورە ◊ هەروا ناوە بۆ ئـــەو وردەو پارچـــانەی لەئاســـن

دەبێتــەوە لــەکاتی کوتــانی دا ٥ دوکەڵی بێ بڵێسە ئاگر.

النُّحاسُ: مسگەر، مس فرۆش.

النُّحاسةُ: پیشەی مسگەریی.

النَّحْسُ: ماندوو بوون و زیان پێگەیشتن ٥ دەگوترێ: (أمــر نَحْــسٌ) کــارێکی چەواشــەو ناخۆشــە ٥ (یــوم نَحْــسٌ) ڕۆژی ناخۆش و پڕ بەڵاو کارەسات ٥ کەخێرو خۆشی تێدا نەبێ.

النحيسُ: دەگوترێ: (عام نحيس) ساڵی گرانی و قاتو قڕی.

نَحَــتَ الأثــانُ: دێڵەکەرەکــە ئەوەنــدە قەڵەو بوو ئاوس نابێ ٥ یان باری لێ نانرێ ٥ (فهي نحيص ونحوص).

نَحَــضَ لَحْمُــهُ عرضــاً: گۆشتەکەی کــەمی کرد.

نَحَضَ فلان: فلانکەس کز بوو.

نَحَضَ الشَّيْئَ: تــوێکڵی لەشتەکە دامــاڵی؛ سپی کرد ٥ دەگوترێ: (نَحَضَ مــا علــى العظم من اللحــم) چی گۆشتی بەســەر ئێسقانەکەوە بوو دایماڵی.

نَحَضَ فلاناً: پێکێشی لەفلان کردو زۆری داوا لێ کرد.

نَحَضَ السِّنان: نــووکی شمشێرەکەی تیژو باریك کرد.

نَحَضَهُ الدَّهرُ: ڕۆژگار زیانی پێ گەیاند.

نَحُضَ نحاضةً: قەڵەو بوو، گۆشتی گرت ٥ (فهو نحيض وهي نحيضة).

ناحَضَهُ: پێکێشی لێ کرد.

إنْتَحَضَ الشَّيْئَ: بەمانا (نَحَضَهُ) دێ.

الــنَّحْضُ: گۆشــتی کۆبــۆوەو ســواری بەکبوو ٥ (ك: نحوض ونحاض).

النَّحْضَةُ: پارچەگۆشتی گەورە.

نَحَــطَ نَحْطــاً: لرفــەو گفــەی کــرد لەبــەر مانــدووبوون یــان بــەهۆی ڕق هەڵســان دەنگــی گریــان لەســنگی دا دەنگــی دایەوە.

نَحَطَ العامِلُ: کرێکارەکە جەختی لــەخۆی کرد بۆئەوەی ئیش زیاتر بکا ٥ وەکوو چۆن جل کوت کــە جل دەشــوا لەســەر بــەرد بــەدارو شــەبکە بەتونــدی لێــی دەدا.

نَحَطَ السَّائِلَ: سوالکەرەکەی دەرکرد.

نُحِطَ الفرسُ: ئەسپەکە توشی نەخۆشی سی بوو پێی تۆپی.

النَّحْطَــةُ: نەخۆشــییەکە توشــی ســێو جگەری ولاخەبەرزەو حوشــتر دەبێ کەم وا هەیە چاك بێتەوە.

النَّحِــيطُ: نرکــە نالانــدن، کــوڵی گریــان کەلەناخ دابێو بچڕو دەرنەبڕدرێ.

نَحُــفَ نحافــةً: کــزو لاواز بــوو بەســروشــت گۆشتن نــەبوو ڕەقەڵــەو دالگۆشت بــوو (فهو نحيف).

نَحِــفَ نَحَفــاً: ڕەقەڵــەو دالگۆشــت بــوو.

أنْحَفَهُ المرض أو الهمُّ: خەمو خەفەت بێ هێزو لاوازی کرد.

النَّحيفُ: کزو لاواز ◊ دەگوترێ: (نحيف الدين) و (نحيف الأمانة) نابين لاواز، ئەمانەت نەپارێز.

نَحَلَ نحولاً: باريك بوو، لاواز بوو ◊ دەگوترێ: (نَحَلَ جسمه) (فهو ناحِل ونحيلٌ).

نَحَلَ فلاناً نَحْلاً: شتێکی بەدیاریی دا بەفلانەکەس.

نَحَلَ المرأةَ: مارەیی دا بەژنەکە.

نَحَلَ فلاناً القَوْلَ نَحْلاً: قسەکەی پاڵ فلان داو نەشی گوتبوو.

نَحَلَ فلاناً المرضُ: نەخۆشی فلانەکەسی لاواز کرد.

نَحِلَ نَحولاً: بەمانا (نَحَلَ) دێ.

نَحُلَ نُحولاً: بەمانا (نَحَلَ) دێ.

أنْحَلَهُ المرضُ: نەخۆشی لاوازی کرد.

أنْحَلَهُ الشَّيْئَ: شتەکەی بەدیاری پێدا.

نَحّله شَيْئاً من ماله: شتێکی لەمالّو سامانی خۆی پێدا.

إنْتَحَلَ الشَّيْئَ: لافی نەوەی لێ دا نەو شتە هی نەوە، هی نەویش نەبوو دروّی کرد ◊ دەگوترێ: (إنْتَحَلَ فلان الشِعْرَ) (إنْتَحَلَ فلان هذا الرأيَ).

إنْتَحَلَ مذهب كذا: خۆی پاڵ فلان ڕێبازو مەزهەب داو پابەندی ڕێنماییەکانی بوو.

تَنَحَّلَ الشَّيْئَ: لافی هەبوونی نەو شتەی لە خۆی دا لێدا.

النَّحّال: هەنگ بەخێوکەر (هەنگدار).

النَّحّالَةُ: پیشەی هەنگداری ◊ کەسێک هەنگ بەخێو بکا بەمەبەستی سودومرگرتن لەهەنگوین و مێومکەی.

النَّحْلُ: بەخشش و عەتا ◊ مێشەهەنگ.

النُّحْلُ: بەخشش ◊ شتی بەخۆڕایی بەخشراو.

النُّحُلُ: بەخشش.

النِّحْلَةُ: بەخشش ◊ فەرزو واجب و پێویست ◊ ئایین و بیروباوەڕ ◊ داوای بێ بناغە.

النَّحيلُ: کزو کۆڵەوار ◊ دەگوترێ: (رجل نحيل).

نَحَمَ نَحْماً: کۆکی، نالاندی، نرکاندی.

نَحَمَ السَّبُعُ: درندەکە نەڕاندی، دەنگی بەهێزی لێ هات.

النَّحامُ: باڵندەیەکە لەشێوەی قازو مرواری ◊ ملی درێژو قاچی درێژو دەندوکی کەوانەیی هەیە ◊ ئەوانەی جەستەیان گەورەیە ڕەنگیان وەردییە، بچوکەکانیان ڕەنگیان سپی و قەراخی باڵیان ڕەشە، لەقەراخ دەریاو شوێنی گەرم دەژیا،

بـژێوی لەسـەر دانەوێلـەو کـرەو قەواقیعـە ٥ لـە ولاتـی میصر پێـی دەگوترێ: (البشروش).

النَّحَّامُ: بۆ موبالەغە لـەمانای (النـاحِم) دێ ٥ دەشـگوترێ: (رجـل نَحّـام) پیاوێکـە لەبـەر کۆکـە کـۆك گـوێی لەقسەی هاوڵەکەی نیە.

نحن: ئێمە.

نَحْـنَحَ: نرکـەنرکی کـرد ٥ نالانـدی ٥ کۆکەکۆکی بوو.

تَنَحْنَحَ: بەمانا (نَحْنَحَ) دێ.

النَّحْنَحُ: پیاوی بەخیل‌و ڕژد کە داوایان لێ کـرد بـۆ بەخـشش کۆکـە دێنێتـە خۆی.

نحا الی الشَّیْئِ نحواً: مەیلی بـۆلای شتەکە کرد.

نحا الشَّیْئَ: قەصدی شتەکەی کرد.

نحـــا الـــشَّیْئَ عنـــه: شـــتەکەی لێ دوورخستەوە.

نحی اللبنَ نحیاً: ماستەکەی هەژاند.

أنحـی فی سـیره: لـە ڕۆیـشتنی دا لایـەکی ڕێگای گرت.

أنحی علیه: ڕوی تێکرد.

أنحی له بالشیئ: شتەکەی بۆ ڕواندن ٥ دەگوترێ: (أنحی له بـسهم) تـیری بـۆ ڕاداشت.

ناحاه: هەریـەك لـەو دوانـە بـەرەو ڕوی یەك ڕۆیشتن.

نَحَّـی علیـه بالـشیئ: شـتەکەی بـۆ ڕانواند.

نَحَّـی الـشَّیْئَ: شـتەکەی دوورخـستەوە، لەشـوێنی خـۆی لای دا ٥ دەگـوترێ: (نَحّی فلاناً عَنْ عملـه) فلانکەسـی لـە ئیشەکە لادا.

إنْتَحَی: مەیلی لایەکی کرد.

إنْتَحَی له: بۆی ڕانواند.

إنْتَحَی علیه: پشتی پێ بەست.

إنْتَحَی فی الأمـر: دڵسۆزی لەئیشەکەدا ئەنجام دا، تینی دایـە خـۆی‌و هێزی تـەواوی بـەکارهێنا ٥ دەگـوترێ: (إنْتَحَی الفرسُ فی عدوه).

إنْتَحی الشَّیْئَ: قەصدی شتەکەی کرد.

تَنَحَّـی: خـۆی گۆشـەگیر کـرد، کەوتـە قوژبنێکەوە ٥ لاچوو دوورکەوتـەوە ٥ دەگوترێ: (نَحَّاه فَتَنَحَّی).

تَنَحَّـی لـه: قەصـدی کـردو پشتی پـێ بەست.

المَنْحاةُ: ڕێڕەوی ئاو کە قورت‌و پێچ بێ ٥ دەشگوترێ: (هـو مـن أهـل المنحـا) ئەو کابرایە بێگانەیەو خزمی نزیك نیە.

المُنْحـاةُ مِـن القِـسِیِّ: تـیری ئەسـتوورو گـەورە ٥ ئەگـەر بـۆ حوشـتر بـوو مەبەسـت حوشـتری دوگ زلـە.

النَّاحِي: زاناو شارەزا لەزانستی نەحودا ◊ (ك: نُحاة).

الناحية: دەفەرو لای شت ◊ دەگوترێ: (جلس ناحية الدار) لەلای خانوەکە دانیشتووە.

النَّحْوَاءُ: هەڵەرزین، شەپڵە ◊ خۆکێشانەوە، خۆ لێکێشانەوە.

النَّحْوُ: قەصدو مەبەست ◊ دەگوترێ: (نَحَوْتُ نَحْوَهُ) ◊ ڕێگا ◊ دەفەرو جیهەت ◊ هاوشێوە ◊ ئەندازە ◊ جۆر ◊ هەروا ناوە بۆ زانییارییەك: کەحاڵەتو جۆنیەتی ناخری وشەی پێ دەزانرێ لەڕوی ئیعرابو بیناوە پێی دەگوترێ: (نەحو).

النَّحْوِيُّ: نەحوزان، شارەزا لەزانستی نەحودا.

النَّحْيُ: هیزەی ڕۆن ◊ جۆرێکە لە خورمای تازە گەییو ◊ تیرێکە سەرمتیرمکەی پان بێ.

النَّحِيَّةُ: دەگوترێ: (هو نَحِيَّة الشدائد) ئەو هەدەفو ئامانجی بەڵاو کارەساتە.

نَخَبَ نَخْباً: پاڵفتەی شتەکەی وەرگرت ◊ کاکڵەی شتەکەی برد.

نَخَبَ الصَّيدَ: دڵی نێچیرمکەی دەرهێنا.

نَخَبَت الحربُ فلاناً: شەڕ فلانکەسی ترسنۆك کردووەو لاوازو بێ هێزی کردووە.

نَخِبَ قَلْبُهُ نَخْباً: ترسنۆك بوو (دڵ ترساو بوو).

أَنْخَبَ: منداڵی ترسنۆکی بوون.

إِنْتَخَبَهُ: هەڵی بژارد، پەسەندی کرد ◊ لەهەڵبژاردن دا دەنگی پێدا.

الإِنْتِخابُ: هەڵبژاردن ◊ یاساو ڕێسایەکە شێوەو کاتو شوێنی بەدەستور یان بە لائیحەیەکی قانوونی دەست نیشان دەکرێ بۆ مەبەستی هەڵبژاردنی نوێنەرانی گەل لەپەرلەمان دا یان بۆ هەڵبژاردنی سەرۆکی وڵات.....

المُنْتَخِبُ: ئەو کەسەی مافی دەنگدانی هەیەو هاوبەشی ئەو پرۆسەیە دەکا.

المُنْتَخَبُ: هەڵبژێراو؛ ئەو کەسەی لە هەڵبژاردن دا دەنگی پێ دەدرێ ◊ ئەو کەسەی زۆرینەی دەنگ بەدەست دێنێ لە هەڵبژاردن داو براوەیە.

المِنْخابُ: دەگوترێ: (رجل مِنْخاب) پیاوێکی هیچو پوچو بێ خێرە زەعیفو وڕە ڕوخاوە.

المنخوبُ: کزولاواز بوو، لەڕ بوو گۆشت پێوەنەماو.

النَّاخِبُ: بەمانا (المُنْتَخِبُ) دێ.

النَّخَّابُ: پەردەیەکە بەدەوری دڵەوەیە، پێی دەگوترێ: (جِلْدَة الفؤاد).

النَّخْبُ: دەگوترێ: (رجل نَخْبٌ) پیاوێکی ترسنۆکە ◊ شەربە ئاوی گەورە ◊ قومە شەرابێك مرۆڤ دەیخواتەوە بۆ تەندروستی‌و میانەی برادەرایەتی.

النُّخْبَةُ: کۆمەڵێك هەڵبژاردەبن لەهەر جۆرو ڕەگەزێك بن ◊ دەگوترێ: (جاء في نخبة أصحابه).

النَّخْبَةُ: ترسنۆك.

النَّخِيبُ: دەگوترێ: (قلب نَخِيبٌ) دڵی داوەشاو، داڕزاو (رجل نخيب) پیاوی عەقڵ تۆزاو، عەقڵ نەماو، بێ عەقڵ.

نَخَجَ السَّقاءُ: کوندەکە یان شەربە ئاوی لێ چوو.

نَخَجَ السيلُ الواديَ نَخْباً: لافاوەکە لەم لاو ئەولای شیوەکەی داو دەنگی لێ هات.

نَخَجَ الرِّيحُ: کوندەکەی هەژاند ◊ ڕایوەشاند ◊ هێنایی‌و بردی.

نَخَجَ الدَّلْوَ في البئر: دۆلچەکەی لەناو بیرەکەدا جوڵاند بۆنەوەی پڕ بێ لەناو.

إسْتَنْخَجَ: دوای ڕەقبون نەرم بوو.

النَّخاجَةُ: تەڕایی، تەڕەشوێ.

نَخَّ نَخّاً: بەگورجی‌و بەتەوزم ڕۆیی.

نَخَّ الإبلَ نَخّاً: حوشترەکەی تاوداو تێیەوە ژەنی بۆ ئەوەی خێرا بڕوا ◊ دەنگی دا بۆئەوەی پیخ بخواو پاڵکەوێ.

النُّخُّ: ناخی دڵ، قوڵایی دڵ ◊ دەگوترێ: (هذا من نُخِّ قلبي) ◊ هەروا ئاوە بۆ فەرش‌و ڕاخەری دروێژ ◊ لاکێشی.

النُّخَّةُ: تاودان لێخورپینی بەکجار ◊ هەوالێك ڕاستی‌و درۆی لێك جیانەکرێتەوە ◊ وردە باران نەمە باران.

النَّخَّةُ: حوشتری بارهبەر بان حوشتری ئاو هەڵکێشان بەناعور و شتی وا.

النّاخُذاةُ: کەشتییەوان، خاوەن کەشتی.

نَخَرَ نَخْراً ونَخِيراً: بەلوتی فسەی کرد.

نَخَرَ الحالِبُ النّاقةَ نَخْراً: شیردۆشەکە لمبۆزی حوشترەکەی خوراند بۆنەوەی شیر بداو بەخۆشی بدۆشرێ.

المَنْخِرُ: کونە لوت ◊ (ك: مناخر).

المَنخور: بەمانا (المَنخِرُ) دێ ◊ (ك: مناخير).

النّاخِرُ: ئەو کەسەی بەکونەلوتی دەفیشکێنێ ◊ دەشگوترێ: (ما بالدار ناخر) کەس لەخانوەکەدا نیە ◊ هەروا ئاوە بۆ بەرازی زۆنەخرۆ ◊ گوێدرێژ.

الناخِرة من العظام: ئێسقانێك مۆخی تێدابێ، واتە ئێسقانی کلۆر ◊ هەروا وشەی (الناخرة) ناوە بۆ ئەسپ، بۆ گوێدرێژ.

النَّخِرَةُ: پێشەوەی لوت ○ یەکێك لەکونە لوت.

النَّخْوارُ: وەجاخزادەی بەفیزو خۆبەزلزان ○ ترسنۆك ○ لاواز.

النَّخُورُ: حوشترێکە تا لمبۆزی نەخورێنی شیرنادا.

النَّخِيرُ: فیشکە ○ فینگە ○ دەنگ دەربڕین بەلوت.

نَخْرَبَ الشَّيْئَ: شتەکەی کون کرد.

النّخروب: کونی بچوك ○ (ك: نخاريب).

نخاريب النحل: خانەی شانە هەنگوین؛ ئەو کونە بچوکانەی هەنگ لە مێو دروستیان دەکا بۆئەوەی هەنگوینیان تێدا کۆبێتەوە.

نَخَزَهُ بحديدة نَخْزاً: بەنەقیزە تێوەی ژەنی.

نَخَزَهُ بكلمة: بەقسە دڵی ئازاردا.

نَخَسَ الدّابَةَ نَخْساً: لەسمتی ولاخەکەیەوە ژەنی بۆئەوەی خێرا بڕوا یان لەکەلەکەیەوە ژەنی بۆئەوەی باش بڕوا.

نَخَسَ الرجلَ ربه: پیاوەکەی دەنەدەنە دا، ئیزعاجی کرد، دەری کرد.

نَخَسَ البكرةَ: کونی بەکرەکەی بەپوازو شتی وا تەنگ کردەوە ○ دوای ئەوەی فراوان بوو ○ (فهي منخوسة ونخيس).

نُخِسَ البعيرُ ونحوه نَخْساً: حوشترەکە توشی نەخۆشی ورگ شۆڕیو زۆربوونی گۆشتی بندەستی بوو ○ یان توشی گرۆیی بن کلکی بوو ○ (فهو منخوس).

تناخست الغَنَمُ: مەڕو بزنەکان لەسەرما خڕبوونەوەو پاڵیان لەیەك دا.

تناخَسَ الغدرانُ: زلکاوەکان ئاوی هەندێکیان چووە نێو هەندێکیانەوە.

المِنْخَسُ والمِنْخاسُ: نەقیزە یان هەر دارو ئاسنێك ولاخی پێ لێ بخوڕدرێ.

النّاخِسُ: دەردێکە توشی بندەستی حوشتر دەبێ ○ هەروا گرۆیی توشی بنکلکی ئاژەڵ دەبێ ○ کەڵەکێوی گەنج.

النَّخّاسُ: ئەوەی کونی بەکرەو شتی وای پێ تەسك دەکرێتەوە ○ کۆڵەکەیەکە لەمبەرو ئەوبەری دیوەخانی ماڵ دەچەقێندرێ.

النَّخاسة: ئەو پوازو شتانەی کونی بەکرەی پێ تەسك دەکرێتەوە ○ پیشەی تەسك کردنەوەی کونی بەکرە.

النَّخّاس: فرۆشیاری ئاژەڵو کۆیلە ○ جەڵەبچی.

النّخوسُ: کەڵەکێوی گەنج.

النّخيسُ: شوێنی لێ بەستنی قەیاسەو حەبل لەکەژاوەی بچوك بەسەر پشتی حوشترەوە.

النَّخيسةُ: ماستی مەڕو بزن بەتێکەڵاوی ◊ تامی مزر کە لەشیرینیو مزری تێکەڵ بووبێ ◊ ڕۆنەکەرە.

نَخَشَ الرجلُ نَخْشاً: پیاوەکە لاواز بوو.

نَخَشَ فلاناً: نازاری فلانکەسی دا ◊ هەڵیناو خستیە جەو جۆڵ ◊ دەگوترێ: (نَخَشَ الدابة) ولاخەکەی دەنەدەنە دا.

نَخَشَ الشَّيْءَ: توێکڵی لەشتەکە کردەوە ◊ کاکڵەی شتەکەی گرت.

نَخِشَ الشَّيْءُ نَخْشاً: شتەکە لای خواروی ڕزی کەڵکی نەما.

نُخِشَ الرجلُ نَخْشاً: پیاوەکە کزو لاواز بوو.

تَنَخَّشَ إلى كذا: چوو بۆلای فلان شت.

نَخَصَ نَخْصةً: کزو لاواز بوو پێستی چرچی تێکەوت.

نَخَصَ الكِبَرُ أو المرض الحيوانَ: پیری یان نەخۆشی حەیوانەکەی لاواز کرد.

نَخَصَ لَحْمُهُ نَخَصاً: گۆشتی نەما، کزو لاواز بوو.

أنْخَصَهُ الكِبَرُ أو المرض: پیری یان نەخۆشی لاوازی کرد.

إنْتَخَصَ لَحمُهُ: بەمانا (نَخِصَ) دێ.

النّاخِصُ: ئەو کەسەی پیری کزو کۆڵەواریی کردبێ ◊ دەگوترێ: (عجوز ناخص) پیرێکە پیری کزو لاوازی کردوە و پێستی چرچو لوچ کرد.

نَخَطَ الى القوم نَخْطاً: لەنکاوێك هاتەدەر بۆناو خەڵکەکە.

نخط عليه: تەکەببوری کرد بەسەریا.

نَخَطَ بە: قسەی ناشیرینی ناڕاستە کرد، جوێنی پێدا.

النَّخْطُ: مۆخ ◊ ئەو ناوەی لە وێڵداش دایە.

نَخَعَ بالحق نخوعاً: ددانی بەحەقو ڕاستی دا نا.

نَخَعَ الذبيحة نَخْعاً: زێدەڕەوی کرد لەسەربڕینی کوشتییەکەدا نوخاعی شەوکیشی هەڵبڕی.

نَخِعَ العودُ نَخَعاً: چڵەدارەکە ناوی تێ تزا، ناوی تێگەڕا.

إنْتَخَعَ عَنْ أرضه: لەزەوی و زێدی خۆی دوورکەوتەوە.

تَنَخَّعَ السحابُ: بەمانا (إنْتَخَعَ) دێ.

تَنَخَّعَ فلان: فلانکەس بەڵغەمی فڕێ دا.

المَنْخَعُ: شوێنی بڕینەوەی نوخاع لەنێوان مل و سەردا.

النُّخاع: دەزوە دەمارێکە لەناو عەمودی فەقەرەی پشت دایەو پەیوەستە بە مێشکەوە.

النُّخاعة: بەڵغەم کە لەقوڕگەوە دێتە دەر.

نَخَفَ نَخْفاً ونَخِيفاً: فیشکاندی، دەنگی خۆی بەلوت دەربڕی ◊ پڕماندی لوتی خۆی پاك کردەوە ◊ پژمی.

أنْخَفَ: زۆری مشەمش و گنەگنە کرد.

النَّخافُ: گۆرەوی، خوف، کاڵە.

النَّخْفَةُ: چاڵایی لەسەر کێو.

نَخَلَ الشَّيْئَ نَخْلاً: شتەکەی بێژایەوە.

نَخَلَ الدقيق: ئاردەکەی بێزا ◊ (نَخَلَ الكلامَ).

نَخَلَ السحابُ المَطَرَ: هەور بارانی باراند.

نَخَّلَ الشَّيْئَ: بۆزێدەرۆیی لەمانای (نَخَلَهُ) دێ ◊ دەگوترێ: (نَخَّلَ السحابُ المَطَرَ) هەورەکە زۆری باران باراند.

إنْتَخَلَ الشَّيْئَ: لەشتەکە باشەکەی هەڵبژارد.

إنْتَخَلَ السحابُ المطر: هەور بارانی باراند.

تَنَخَّلَ الشَّيْئَ: بەمانا (إنْتَخَلَ) دێ.

المُنْخُلُ: بێژنگ ◊ (ك: مناخل).

النَّخالة: سەرکوێزر، سۆ ◊ ئەوەی دەمێنێتەوە لە بێژنگەکەدا دوای لەبێژنگ دان.

النَّخْلَةِ: دارخورما.

النَّخيلة: شتی لەبێژنگ دراو و پاڵفتە کراو ◊ دەشگوترێ: (بذل له نخيلة قلبه) پاڵفتەی دڵی پێدا.

نَخَمَ نَخْماً: گۆرانی باشی گوت.

نَخِمَ نَخَماً: زمانی گیراو قسەی پێ نەکرا.

نَخِمَ نَخْماً: بەلغەمی فڕێ دا.

النُّخامَةُ: بەلغەم.

نَخْنَخَ: بەپەلە ڕۆیی.

نَخْنَخَ الإبلَ: حوشترەکەی یەیخ دا ◊ دەشگوترێ: (نَخنخ بالإبل).

نَخْنَخَ فلاناً: فلانکەسی تڕۆ کرد، دەری کرد.

تَنَخْنَخَتِ الإبلُ: حوشترەکە یەیخی خوارد؛ پالکەوت ◊ دەگوترێ: (نَخْنَخَها فَتَنَخْنَخَت).

نخا نخواً: شانازی کردو خۆی بەزل زانی.

نخا فلاناً نخواً: مەدحی فلانکەسی کرد.

نُخِيَ نخواً: شانازی کردو خۆی بەگەورە زانی.

أنْخى: پیاوەتی و ڕەوشتی بەرزی زیادبیان کرد.

إنْتَخى: شانازی کردو فیزی کردو لوتبەرزی نواند.

إنْتَخى علينا: شانازی بەسەردا کردین.

إنْتَخى من كذا: خۆی لەو شتە پاراستو بێزی لێ کردەوە.

إسْتَنْخى منه: خۆی لێ پاراستو بیری لێ کردەوە.

النَّخْوَةُ: پیاوەتیو مەردایەتی ◊ فیزو خۆبەزلزانی.

نَـدَأَ اللَّحْـمَ نَـدْءاً: گۆشتەکەی برژانـد پیـشاندی ◊ بـەوە: کـە خـستیە نـاو ناگرەوەو ژێر پشکۆو ژیلی خست.

نَـدَأَ المَلَّـةَ: هۆلکە ناگردانی دروست کـرد تەندوری داناو ئاگری تێدا کـردەوە بـۆ نان برژاندنو شتی وا.

النَـدْأَةُ: سـورایی دەوری خـۆر لـەکاتی هەڵاتنو ئاوابوونی دا.

النَـدْأَةُ: تـوێـژێکی گۆشـت کـە ڕەنگـی لەوی تری نەچێ ◊ پارچـە ڕۆمکێـك کە بەجیاو دوور لەوی تر ڕوابێ.

النَّدِيءُ: سـورایی خـۆر لـەکاتی هـەڵاتنو ئاوا بوونی دا.

النَّدِيءُ: هـەر خواردنێـك بـە پیـشاندن لـەژێر ئـاگردا یـان بەبرژانـدن بەکـەڵکی خـواردن بـێ ◊ دەگـوترێ: (لحم ندیء).

نَدَبَ فلاناً الى الأمر ندباً: فلانکەسی بانگ کرد بۆ ئەنجامدانی کارەکە.

نَدَبَ الميتَ: مردووەکـەی لاوانـدەوە وابـە شێرەی بۆ کرد.

نَدِبَ الجُرْحُ نَدَباً: برینەکە شوێنەکەی ڕەق هەڵات ◊ قەتماغەی کرد.

نَدِبَ جِسْمُهُ: جەستەی شوێنی برینی پێوە دیارن.

نَدُبَ ندابَةً: چوستو چالاك بوو ◊ گورجو گۆڵ ڕاپەڕی.

انْدَبَ جِسْمَهُ: شـوێنکەی بەجەسـتەوە جێ هێشت ◊ دەگـوترێ: (نزلـت بـه ضائقة فأندبتـه) چـورتەو کێشەیەکی توش بوو ئاسـەواری بەجەسـتەیەوە جێ هێشت.

نَدَّ به للأمر: ناردی بۆ ئەنجامدانی کارەکە ◊ کارەکەی خستە ئەستۆی خۆی.

إنْتَـدَبَ الـشَّيْءَ: شـتەکە ئاسـانو بەبەدەسـت بـوو ◊ ئاشـکرا بـوو ◊ دەگوترێ: (خـذ مـا انتـدب) ئـەوەی حـازرو ئاسـان بەدەسـت دێ ئـەوە بەرە بۆ خۆت.

إنْتَدَبَ للأمر: خۆی بۆ کارەکە تـەرخان کردو هەوڵی ئەنجامدانی داو پەلەی کرد بۆ جێبەجێ کردنی.

إنْتَدَبَ فلاناً للأمـر: بـانگی فلانکەسـی کـرد بـۆ گرتنـە ئەسـتۆی کـارو ئەنجامدانی.

المَنـدوب: بـەزمانی دانیـشتوانی مەککـە واتـە: پێغەمبـەرو ڕەوانـەکراو ◊ کەسێك لەجیاتی یەکێکی تر کارەکە ئەنجام بدا جێگرو وەکیل ◊ کـرداری سـوننەتو پەسـەند لای خـواو لای شەرع.

النادِبَـةُ: ئافرەتێـك شـین بگێـڕێو وابەشـێرە بکـا ◊ بـەپیاوی مـردو دا هـەڵبڵێو ڕەوشـتە جوانـەکانی بـۆ شـینگێڕو دانیـشتوانی ماتەمینەکـە بینێتەوە.

النَّدْبُ: چوستو چالاكو خێرا گورجو گوێ ٥ ئادەمیزادی نەجیبو رەوشت بەرز ٥ ئەسپی رەسەن.

النَّدَبُ: شوێنكەی بڕین ٥ شوێنی پاشماوەی بڕین ٥ شتێك گرەوی لەسەر بكرێ ٥ كەوانێك تیرەكە تیژ بهاوێژێ.

النُّدْبَةُ: لەزاراوەی نەحوییان دا بەمانا بانگكردنو هاوار لێكراو دێ، دەگوترێ: (وا محمداه) (وا معتصماه).

نَدَحَ الشَّيْءَ نَدْحاً: شتەكەی فراوان كرد.

إنْتَدَحَت الغَنَمُ في مرابضها: مەڕو بزنەكان لە حەوشەو كۆزو ئاغەڵەكانیان دا بڵاو بوونەوەو پەرتەوازە بوون.

تَنَدَّحت الغنم في مرابضها: بەمانا (إنْتدحت) دێ.

المندوحة: دەگوترێ: (أرض مندوحة) زەوییەكی فراوانە ٥ دووەم ٥ هەروا دەگوترێ: (ولك عَنْ هذا الأمر مندوحة) لەكارەكەدا ئەتۆ مەودای فراوانت هەیەو دەستت كراوەیە ٥ (ك: مناديح).

النِّدْحُ: بەرفراوان ٥ زۆر.

النَّدْحُ: قورس ٥ تارمایی، شتێك لەدورەوە ببینی.

النُّدْحَةُ: زەوی بەرفراوان ٥ دەشتایی ٥ دەگوترێ: (إنك لفي ندحة من الأمر) ئەتۆ لەم كارەدا مەودای فراوانت لەبەردەم دایە ٥ مەجالت كراوەیە.

ندَحَهُ نَدْحاً: بەرەو ڕوی بوو، خۆی پێ كێشا.

أندَحَهُ: بەمانا (نَدَحَهُ) دێ.

تَنَدَّحَ: زۆر خۆی هەڵكێشا، زۆری كاری سەرومری پاڵ خۆی دانو هیچیانی نەكردبوون.

المِنْدَحُ: كەسێك خوێڕیو هیچو پوچ بێ گوێ نەدا بەوەی چ بەخەڵكی دەڵێ یان خەڵك چی پێ دەڵێن لەقسەی ناشیرین.

نَدَّ البعيرُ ونحوه نَدّاً ونُدوداً: حوشترەكە بەلەسە بوو ٥ دەشگوترێ: (نَدّت الفكرة عني) فكرم تەرەبوو بیرم ڕۆیشت.

نَدّت الكلمة: وشەكە نایەتە ژێر كۆنترۆڵی یاساو ڕێسای زمانەوە، قاعیدە نایگرێتەوە.

نَدَّ بفلان: عەیبو عاری فلانكەسی ئاشكراكردن.

نَدَّ القطيعَ: جەڵەبە ئاژەڵەكەی پەرتەوازە كردن.

نَدَّ صَوْتَه: دەنگی نارمزایی بەرز كردەوە.

تنادّ القوم: خەڵكەكە پەرتەوازە بوون

یەکیەتیان لێك ترازا.

النّادُّ: رزق‌و ڕۆزی ◊ دەگوترێ: (لیس لهم نادّ) ئەوانە ڕزقیان نیە.

النَّدُّ: جۆرە ڕوەکێکە لاسکەکەی دەکرێ بەبخور.

النِّدُّ: هاوشان‌و ڕکابەر ◊ دەگوترێ: (هو نِدّهُ) ◊ (ك: أنداد) ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلاَ تَجْعَلُواْ لِلّهِ أَندَاداً﴾.

النّديدُ: بەمانا (النِّدُّ) دێ ◊ (ك: ندداء وأنداد).

نَدَرَ الشَّيْئُ نُدوراً: شتەکە بەربۆوە هەڵومری.

هَزَّ الغُصْنُ فندرت منه الثمار: لقەکەی ڕاوەشاند میوەی لێ هەڵومری ◊ دەشگوترێ: (ندر العظم عَنْ موضعه) ئێسقانەکە لەشوێنی خۆی دەرچوو.

نَدَرَ فلان في العلم والفضل: فلانکەس لە عیلم‌و زانیاری دا پێش کەوتو هاو وێنەی کەمە.

نَدَرَ الكلام ندارة: قسەکە ڕەوان‌و کاریگەر بوو.

أندر: شتی ناوازەی هێنا ◊ قسەی عەنتیکەی کردن کاری کەس نەکردووی ئەنجام دا.

أنْدَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی داشکاند ◊ دەگوترێ: (أندر التاجِرُ من حسابي کذا) بازرگانەکە لەحیسابی من ئەوەندەی داشکاند ◊ دەشگوترێ: (أنْدَرْتُ يد فلان عَنْ هذا العمل) دەستی فلانکەسم لەو ئیشە کێشایەوە، لەسەر کارەکە لام برد.

أندر العظم من وضعه: ئێسقانەکەی لە شوێنی خۆی جوڵاند.

تنادر: قسەی عەنتیکەو خۆشی گێڕانەوە.

تنادر على فلان: گاڵتەی بەفلانکەس کرد.

تنادر علينا: جار جار دەهاتە لامان.

إسْتَنْدَرَ: شتەکەی بەناوازەو نادر زانی.

إسْتَنْدَرَ القوم أثر فلان: خەڵکەکە شوێن ڕێبازی فلان کەوتون‌و کاریگەریی ئەویان بەسەرەوە دیارە.

إسْتَنْدَرَ الحيوانُ الرَّطْبَ: حەیوانەکە لە لەوەڕی تازە گەڕا.

النادِرَة: قسەی گاڵتەو گەپ ◊ دەشگوترێ: (هو نادرة زمانه) ئەو مرۆڤە تافانەی ڕۆژگاریی خۆیەتی.

النَّدَرِي: دەگوترێ: (لَقَيْتُهُ النَّدَرِي) کەم کەم توش بووم.

النُّدْرَةُ: پارچەی زێڕو زیو کە لەکان دا دەردەهێندرێ.

النُّدْرَةُ: دەگوترێ: (لايكون ذلك إلا نُدْرَة) ئەو شتە کەمجار وادەبێ، واڕی دەکەوێ.

نَدَسَ فلاناً بالشيئ نَدْساً: زەبرێکی سوکی لەفلاّن دا ٥ دەگوترێ: (نَدَسَهُ بالرمح) بەرمب بەهێواشی لێی دا.

نَدسَ الأرض برجلِه: بەقاچی پێپەرکەی لەزەوی کرد.

نَدَسَه بكلمة: بەهێواشی جنێوی پێ دا.

نَدَسَ بفلان الأرض: فلاّنکەسی بەزەوی دا دا خستی.

نَدَسَ الشَّيْئَ عَنْ الطريق: شتەکەی لەڕێگا دوورخستەوە.

نَدِسَ نَدَساً: زیرەك بوو، زۆر بەوردی لە ئیشەکان ورد بۆوە ٥ دەنگی بەئەسپایی و نزمی زوو بیست.

نادَسَهُ: زەبری لێ دا ٥ ناو و ناتۆرەی ناشیرینی لێنا.

تَنَدَّسَ ماءُ البئر: ئاوی بیرەکە لەهەر جوار لایەوە سەر ڕێژی کرد.

تَنَدَّسَ الرجلُ: پیاوەکە بەزەوی دا دراو کەوت، کوژرا ٥ دەگوترێ: (نَدَسَ به الأرض فَتَنَدَّس).

تَنَدَّسَ الخَبَرَ وعنه: لەهەواڵەکەی کۆڵیەوەو هەوڵی دا پێش هەموو کەس ئەو بیزانێ.

النادس من الرماح: ڕمبی وەشاو و بەکارهاتوو لە لێدان دا.

النِدْسُ: دەنگی نزم.

النَّدَسُ: عەقڵ و لێزانی.

النُّدُسُ: ئەو کەسەی تێکەڵاوی خەڵك دەبێ و ئەرکی خۆی ناخاتە سەریان.

نَدَشَ عَنْ الشَّيْئِ نَدْشاً: باسی شتەکەی کرد، لەشتەکەی کۆڵیەوە.

نَدَشَ القُطْنَ: لۆکەکەی شی کردەوە هەلاجی کرد.

نَدَصَ الشَّيْئُ من الشَّيْئِ: شتەکە لەشتەکە دەرچوو هاتە دەر ٥ دەگوترێ: (نَدَصَت النواةُ من التمرة) ناوکە خورماکە لە خورماکە هاتەدەر.

ندصت العينُ: چاوەکە زەق و دەرپەڕیو بوو.

نَدَصَ البَشَرَةَ: دومەڵەکەی گوشی کێم و زوخاوی لێ دەرهات.

نَدَصَ القَوْمَ: شەڕی توشی خەڵکەکە کرد، شەڕی پێ فرۆشتن.

المِنْدَاصُ: دەگوترێ: (رجل منداص) پیاوێکی شەڕانی و بەد ڕەوشتە هەر هەوڵی ئەوەیەتی کاری وابکا خەڵك ئەزیەت دا ٥ (إمْرأة مِنداص) نافرەتێکی عەقڵ سوك و چەقەچەناوە.

نَدَغَ فلاناً نَدْغاً: لە فلاّنکەسیەوە ژەنی، نقورچکی لێ گرت.

نَدَغَ المرأةَ: دڵداری لەگەڵ نافرەتەکە کرد.

نَدَغَ العَقْرَبُ فلاناً: دوپشك بەفلاّنکەسیەوە دا.

نَدَغَ فلان فلاناً: فلانکەس جنێوی بە فلان دا.

أَنْدَغَ بفلان: خراپەی لەگەڵ فلانکەس کرد.

نَدَّغَ العجين: ئاردی بە هەویرەکە کرد.

نادَغَ المرأة: دڵداری لەگەڵ ئافرەتەکە کرد.

إِنْتَدَغَ: پێکەنینەکەی هێواش کرد.

المِنْدَغ: ڕمب وهشێن ٥ جنێو دەر، زمان پیس.

النُّدْغَةُ: سپیایی بنکی نینۆک.

ندغت الدَّابَّةُ نَدْغاً ونَدَغاناً: ولاخەکە لە ڕۆیشتن دا پەلەی کرد، خۆشڕۆ بوو.

ندغت السماء بالمطر وبالثلج ندغاً: ئاسمان بارانی بارانـد، بەفری بارانـد ٥ بەفری تێ کرد.

نَدَفَ القطن: بە ئامێری هەلاجی لۆکەکەی شی کردەوە.

أَنْدَفَ: حەزی لەدەنگی عودو کەمان بوو.

أَنْدَفَ الدابة: بەخێرایی و بەزەخت ولاخەکەی لێ خوڕی.

نَدَّفَ القُطْنَ: لۆکەکەی زۆر شتی کردەوە.

المِنْدَفُ والمِنْدَفَةُ: ئەو دارو ژێو حەبلەی هەلاج لۆکەی پێ شی دەکاتەوە.

النَّدافَةُ: پیشەی هەلاجی.

النُّدافة: ئەو وردە خشتو خاشاکەی لە لۆکە دەکەوێتە خوار لەکاتی هەلاجی کردنی دا.

النَّدَّاف: هەلاج؛ ئەو کەسەی لۆکەکە شی دەکاتەوە یان ئەو ئامێرەی لۆکەکەی پێ شی دەکرێتەوە.

النُّدْفَة: شتی کەم، چۆرێك ٥ دەگوترێ: (سقاني ندفة لَبَن).

نَدَلَ الشَّيْئَ نَدْلاً: شتەکەی بەخێرایی گواستەوە ٥ شتەکەی دزی ٥ بەدەستی خۆی شتەکەی لە شوێنی خۆی دەرهێنا.

ندلَ ندْلاً: چڵکن بوو ٥ دەگوترێ: (ندلت يده) دەستی چڵکن بوو.

إِنْتَدَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵگرت توانی هەڵی بگرێ.

تَنَدَّلَ بالمنديل: بەپەڕۆ سەری شتەکەی سڕی.

نَوْدَلَ: لە بەرپیری شەپۆلە لێی دا، توشی لەرزین بووە ٥ شل و بێ هێز بووە ٥ دەگوترێ: (مشى مُنَوْدلاً) بەشل و شێواوی ڕۆیی.

المَنْدَلُ: لقەدرەختی بۆنخۆش ٥ جۆرێکە لە فالگرتنەوەو کولەوەنانی کاهین و دەست بڕ بەکاری دێنن بۆ دۆزینەوەی شتی ونبوو.

المِنْـديل: پارچـه قوماشـێکی بـچوکی چوارگۆشـــەیه بـــەکوردی پێـــی دەگـوترێ دەسەســـڕ دەمو چـاو و دەستی پێ وشك دەکرێتەوە.

النّـادِلُ: کەسێك خـواردنو خواردنـەوە پێشکەش بە خەڵك بکا.

نَدِمَ على الأمر نَدَماً: لەکارەکە پەشیمان بـــۆوە، خەفـــەتی پـــێ خـــوارد ٥ پەشـیمان بـوو لـــە ئەنجامـــدانی، خوازیار بوو ئەو کارەی نەکردایە.

أنْدمهُ: پەشیمانی کردەوە.

نادَمَهُ منادمـة ونِـداماً: هاوکاری کـردو هاونشینی بوو لەخواردنەوەدا.

نَدَّمَ عليه: بەمانا (أنْدَمَهُ) دێ.

تنـادم القـومُ: خەڵکەکـە دانیـشتن بـۆ خواردنەوە.

تَنَـدَّمَ علـى الأمـر: خەفـەتی خـوارد لەسەر ئەوەی ئەو کارەی کردووە.

إنْتَـدَمَ الأمْـرُ: کارەکـە ئاسـان بـوو ٥ دەگوترێ: (خذ ما انتدم).

المَنْدَمُ: پەشیمانی.

المَنْدَمَـةُ: هەرشـتێك مـرۆڤ هـەڵێ بـۆ پەشیمان بوونەوە.

النَّـــديم : هـــاو ڕێـــی ســـەرمێزو شەرابخواردنەوە.

نَدَهَ الرجلُ نَدْهاً: پیاوەکە هاواری کرد.

نَـــدَهَ الإبـــلَ: حوشـــترەکانی بەکۆمـــەڵ لێخوڕین.

إسْتَنْدَهَ الأمْرُ: کارەکە جێگیر بوو.

المِنْدَهُ: دەگوترێ: (رجل مِنْدَهٌ) پیاوێکە زۆر هاوار دەکاو دەقیرێنێ.

النَّدْهَةُ: دەنگ.

النَّـــوادِهُ: داکۆکیکـــارو مـــەنع کـــەرو لەمپەرو پەرژین.

نـــدا القـــومُ نَـــدْواً: خەڵکەکـە لـە یانـە کۆبوونەوە.

نَدا القَوْمَ: خەڵکەکەی لەیانە کۆکردەوە ٥ دەشگوترێ: (مـا ینـدوهم النـادي) یانـە بەشیان ناکا ئەوەنـدە زۆرن جێگایـان نابێتەوە.

نَدِيَ الشَّيْئُ نَـدىً ونـداوة: شـتەکە تـەڕبوو شەی هەڵێنایەوە.

ندِيت الأرض: زەوییەکە شەونم لێی دا.

نَـدِي فـلان: فلانکـەس بەخـشندە بـوو ســـەخاوەتی زۆر کەســـی گرتـــەوە ٥ دەشگوترێ: (ما ندیت بشيء من فـلان) هیـچم لەفلانکـەس دەسـت نەکـەوت ٥ دەنگـی خـۆش کـە درێـژ بکرێتـەوەو بەبەرزی بگوترێ.

أنـــدى فـــلان: فلانکـــەس بەخـــشش و پیاوەتی زۆر بـوو ٥ دەنـگـو صـەدای خۆش بوو.

أندى الـشَّيْئَ: شـتەکەی وانْ کـرد تـەڕو شێدار بێ.

نـادى الـشَّيْئُ مناداةً ونِداءً: شتەکە دەرکەوت.

نـادى النَبْـتُ: ڕوەکەکـە پێگـەیی‌و تێکهاڵا.

نـادى فلانـاً: بـانگی فلانکەسـی کـرد بـەدەنگی بـەرز ◊ لەیانـە دا لەگـەڵی دانیشت: ڕاوێژی پـێ کـرد ◊ شانازی بەسەردا کرد.

نادى بِسِرِّهِ: نهێنیەکەی ئاشکرا کرد.

نَدَّ الشَّيْئَ: شتەکەی تەڕو شێدار کرد.

نـدى الفَرَسَ: نەسپەکەی هـەلینگ دا تـا عارەقی پـێ کـرد ◊ دەشگوترێ: (هـو لا تُنَدِّى إحـدى يديـه الأخـرى) دەستێکی بەدەستەکەی تـری نابەخـشێ! واتـە: بەخیلە.

إنْتَدَى فلان: فلانکەس عەتاو بەخششی زۆر بـوو ◊ دەشگوترێ: (مـا انتـديت منـه شـيئاً) هـیچ خێـرو بێـرێکم لێ نەدیوە.

تنـادى القـومُ: خەڵکەکـە هەنـدێکیان بانگی هەندێکیان کـرد ◊ لـە یانـە دا کۆبوونەوە.

المُنْتَدى: یانەی گەڵو هۆزو دیوەخانەی عەشـرەتو شـوێنی ڕاوێـژو قـسە گۆڕینەوەی ناو خۆیان.

تَنَدّى المكانُ: شوێنەکە تـەڕبوو تـەڕاپی شێی لێ پەیدا بوو.

المُنْديـة: وشـەیەك یـان کردەوەیـەك ئەوەنـدە ناشـیرین بـێ عـەرەق بـەمرۆڤ بکـا ◊ کـردارو گوفتـاری شەرم ئاوەر.

النّادي: یانـەو ئەنجومـەن ◊ دیوەخـانو شـوێنی کۆبوونـەوەی گـەڵو هـۆز ◊ یـان شـوێنی کۆبونـەوەی چـینێکی تایبـەتی خـەڵك ومکـوو یانـەی مامۆستایان، یانەی ئەفسەران.

النادِيـة: لایـەنو دەفـەر ◊ (نادیـات الشَّئ) سەرەتای شت ◊ نۆنەخشەی شت.

النَّـدى: شـەونم ◊ هـەڵمی ئـاوە بـەرز دەبێتـەوە بـۆ حـەوا لەچـینە سـاردەکانی هـەوادا خەسـت دەبێتەوەو لەشەودا لەشێوەی دڵۆپە بـارانی زۆر ورد دا دەبارێتـە سـەر زەوی ◊ هـەروا نـاوە بـۆ بـاران ◊ بـۆ سـەخاوەتو بەخـشندەیی‌و خێـرو بێر ◊ (ك: أنداء وأندية).

النَّدْوَةُ: یەکجار واتە: (إسـم مـرة) یـە ◊ یانەو ئەنجومەن ◊ کۆمەڵە مرۆڤێك لەیانەیـەك دا کۆببنـەوە بـۆ ڕاوێـژکردنو بـاسو لێکۆڵینـەوە دەربارەی کارێك ◊ (دار الندوة) هـەر خانو و باڵەخانەیـەك خـەڵك تێیـدا کۆببنـەوە بـۆ بـاسو ڕاوێـژو

لێکۆڵینـــــەوە ٥ قۆرەیـــــشییە عەرەبەکان لە پێش هاتنی ئیسلام ئـەم جـۆرە یانـەو ئەنجومەنـەیان هـەبوو تێیـدا کۆدەبوونـەوە (قـصي کورِی کیلاب) کە یەکێکە لە باپیرە گـەورەکانی پێغەمبـەر لـە ڕۆژگـاری خۆی دا بنیاتی نـابوو دوایـی پـشتاو پـشت بـۆ نـەو بەرەبابـە مایـەوە ٥ موعاویـیـە لـە ڕۆژگـاری خـۆی دا کرێو کردی بە (دار الإمارة).

النّدي: تەڕ.

النَّـدِيّ: بـەمانا (النَّـدِي) دێ ٥ یانـەی گـەڵو هـۆزو شـوێنی کۆبوونـەوەیان بـۆ بـاس‌و ڕاوێـژ دەربـارەی کـاری گـرنگ ٥ دەشـگوترێ: (هـم نـدی الکـفّ) ئەوانـە سـەخی سروشـتن دەست کراوەو بەخشندەن.

نَدِي الصوت: دەنـگ خـۆش ٥ یـان دەنگی بـاش دەڕواو پـشوو درێـژە بـۆ دەنـگ هەڵدان.

النَدْيانُ: تەڕبوو، شێدار.

نَـذَرَ الـشَّيْئَ نَـذْراً ونـذوراً: شـتەکەی لەسەرخۆی پێویست کـرد ٥ دەگـوترێ: (نَذَرَ مالَهُ لله) و (نَذَرَ على نفسه أن يفعل كذا).

نَذِرَ بالشيئ نَذْراً ونذارةً: بەشتەکەی زانی‌و لێی بـەئاگا بـوو ٥ دەگـوترێ: (نَـذِروا بالعَـــدُوِّ) بەدوژمنەکـــەیان زانـــی‌و چاودێری هەڵس‌و کەوت‌و جم‌و جوڵی ئەویان کرد.

أنْـذَرَهُ الـشَّيْئَ: شـتەکەی پـێ زانانـدو هۆشداری دایە کە وریای بێ.

تنـاذر القـومُ: خەڵکەکـە هەنـدێکیان هەنـدێکیانیان لەشـەڕو خراپـەکاری ترساند.

النِّذارَة: ترساندن، هۆشدار کردن.

النَّذْرُ: فۆتۆ، ئەوەی بەندە لەسەر خۆی پێویـست دەکا بـۆ پـەروەردگاری لـە بەخـشینی مـاڵ یـان لەئەنجامـدانی تاعەت.

النِّذيرُ: ترساندن، ترسێنەر ٥ (ك: نُذُرٌ)

النَّذيرةُ: ئەوەی مرۆڤ بەشێوەی نـەزرو فۆتۆ دەیبەخشێ.

نَذيرة الجيش: پێشەتای سوپا، ئەو بەشە سوپایەی دەبنە ڕەصـەدو چاودێری بەسـەر دوژمنـەوە سـات بەسـات هەواڵی جم‌و جوڵی سوپای دوژمـن بەسوپای لەمەڕ خۆیان دەگەیەنن.

نَذَعَ الماءُ أو العرقُ: ئاو یـان عـارەق دڵۆپ دڵۆپ هاتەدەر.

النَّذْعَةُ: قەترە ئاو و شتی لەو جۆرە.

نَذُلَ نذالة ونُذولة: خوێڕی بوو هیچ‌و پوچ کەوتە دەشتێ ٥ (ك: أنذال ونذول).

النـرْجِسُ: نێـرگس ٥ چـەند جـۆرێکی

هەیە بۆ جوانی‌و ڕازاندنەوەی باخچەو بۆنی خۆش دەڕوێندرێ، هەروا خۆڕسکیش دەڕوێ.

النرجسية: جۆرە شزوزێکی جنسییە مرۆڤەکە حەزی لەخۆیەتی.

النارجيل: ڕەگەزی درەختی خورمایی، فرەجۆرە دەڕوێندرێ بۆ جوانی، هەندێکی بەردارە، ناوێکی تری هەیە پێی دەگوترێ: (الشعصور والرانج) نەم جۆرە بۆ سود ومرگرتن لەبەرمکەی دەڕوێندرێ بەرمکەیشی گوێزی هیندیە، ڕۆنێکی لێ بەرهەم دەهێندرێ باشترین ڕۆنە پێی دەگوترێ: (سمنا نباتية).

النارجيلة: نێرگەلە، نامێرێکی توتن کێشانە لەجیاتی سەبیلەو قەڵیونەو جگەرە دەخورێ، لەسەرمتادا قاعیدەی ئەم ئامێرە لەداری گوێزی هیندی دروستکراوە دوایی لەشوشە دروست کراوە.

النَّرْدُ: یاری تاوڵە ◊ (صندوقێك و چەند داشێکن).

النَّرْدِنُ: ڕومکێکی بچوکی بۆنخۆشە پەلکە گەڵاکانی درێژن ڕەنگی زەردی مەیلەو شڵەیە.

النارديز: بەمانا (النَّرْدِن) دێ.

النَّارنج: نارنج؛ درەختێکی بەردارە هەمیشە سەوزە چەند مەترێك بەرز دەبێتەوە بۆنی خۆشە، گوڵی سپی دەردەدا، گوڵەکەشی بۆنێکی زۆر خۆشی هەیە، لەومرزی بەهاردا گوڵ دەکا، بەرمکەی لەشێوەی پرتەقاڵ دایە تامی زۆر ترش‌و مەیلەو تاڵە ◊ لە گوڵەکەی گوڵاو دروست دەکرێ عەترو شتی وا شی لێ دروست دەکرێ ◊ تۆپکڵەکەشی بڕی دەرمانی لێ بەرهەم دەهێندرێ.

نَزَأَ بين القوم نَزْءاً ونزوءاً: دژایەتی خستە نێوان خەڵکەکەوە ◊ دەگوترێ: (نزأ الشيطان بينهم).

نَزَأَ عليه نزءاً: سواری بوو، چووە کۆڵی.

نَزَأَ فلاناً وعليه: سواری فلان بوو چووە کۆڵی.

نَزَأَ فلاناً عَنْ الشَّيْءِ: فلانکەسی لەو شتە گێڕایەوە.

نُزِئَ بِهِ: خۆشی ویست، عاشقی بوو ◊ حەزی لێ کرد.

النَّزاءُ: دەگوترێ: (رجل نزّاءٌ بكذا) پیاوێکە شێت‌و شەیدای ئەو شتەیە، حەزی لێیەتی.

النَّزِئُ: دەگوترێ: (فلان نَزِئٌ) فلانکەس فیتنەو ناشوبگێڕە دژایەتی دەخاتە نێوان خەڵکەوە ◊ کوندەی بچوك، دێمکەی بچوك.

نَـزَحَ نَزْحـاً ونزوحـاً: دوورکەوتـەوە ٥ دەگوترێ: (نزحـت الـدار) خانوەکـەی دوورە ٥ (نَزَحَـت البئـرُ) بیرەکـە نـاوی داکـەوت، کـەم بـوو، ناوەکـەی دوورکەوتەوە.

نَزَحَ البِئرَ ونحوها نَزْحاً: بیرەکەی دەردا تا ناوەکەی کەم بـوو یـان هەرناوی تێدا نەما.

نُـزِحَ بفـلان: فلانکـەس لـەولاتی خـۆی دوورکەوتـەوە و دیـار نـەماو دیـار نەبوونەکەی درێژەی کێشا.

أنْزَحَ الشَّيْئَ: شتەکەی دوور خستەوە.

أنْزَحَ البِئرَ: بیرەکەی دەردا.

إنْتَزَحَ: دوورکەوتەوە.

المِنْزاحُ: کەسێك زۆر سەفەر بـۆ ولاتـی دوور بکا.

المِنْزَحَة: ئامێری ئاو هەڵێنجان ٥ وەکوو دۆڵچەو شتی وا.

النـازح: دەگـوترێ: (بلـد نـازح) ولاتـی دوور (بئر نازح) بیری کەم ئاو.

النَزْحُ: ئاوی لیل ٥ (والبئر النَزَحُ) بیرێك ئاوی تێدا نەبێ.

النُّزوح: بیری کەم ئاو ٥ بیرێك ئاوەکەی زۆر لیل بێ.

النَّزيحُ: دوور.

نَزَرَ الشَّيْئَ نَزْراً: شتەکەی کەم کردەوە.

نَزَرَ فلاناً: فلانکەسی بەهیچو پوچ زانـیو سـوکایەتی پـێ کـرد ٥ پەلـەی لێ کـرد، هەڵینا ٥ وردە وردە چی لابوو هەمووی لێ وەرگرت.

نَزَرَ الـشرابُ فلاناً: شـەرابەکە فلانکەسـی سەرخۆش کرد.

نَزُرَ الشَّيْئُ نزارة ونزورةً: شتەکە کەم بوو.

نَزُرَ فلان: فلانکـەس خێـرو بێـری کـەم بوو.

نَزُرَت الأنثى: مێینـە شـیردەرەکە شـیری کەم بوو.

أنْـزَرَ العَطـاءَ: بەخشـشەکەی کـەم کردەوە.

نَزَّرَ العَطاءَ: بەخششەکەی کەم کردەوە.

تَنَـزَّرَ مـن الـشَّيْئ: لەشـتەکەی کـەم کردەوە.

تَنَزَّرَ: خـۆی پـاڵ هـۆزی نـزارە دا ٥ یـان خۆی شوبهاند بەیەکێ لەو هۆزە.

المنزور: دەگـوترێ: (شـیء منـزور) شـتی کەمو بێ نرخ ٥ (أعطاه عطاء منزوراً) بەپێکێـشی و ئیلحـاحی سـوالکەرەکە بەخـشی دا ٥ (عطـاء غـیر منـزور) بەخششی بێ ئیلحاح و پێکێشی.

النَّزْرُ: دەگوترێ: (شیء نزرٌ) شتی کـەمو بێ نرخ.

رجـل نَـزْرٌ: پیـاوی بـێ خێـرو بێـر ٥ دەشـگوترێ: (مـا جئـت إلا نـزراً) بەتەمبەڵی هاتم.

النَّزْرَةُ من الإناث: مێینەی کەم بێچوو کەم شیر.

النَّـزورُ: هـەر شـتێك کـەم ببـێ ◊ دەگوترێ: (رجل نزور) پیاوێکی کەم قسەیە.

النَّزیـرُ: کـەمو بـێ نـرخ ◊ دەگـوترێ: (عطاء نزیر) بەخششێکی کەم.

نَزَّ المکـانُ نَزّاً ونزیـزاً: شـوێنەکە بـوو بـە قوڕەلیتـە ◊ بـوو بـەزۆنگاو ◊ شـوێنەکە زۆنگاوی زۆر بوو.

نَزَّ الفـؤادُ نَـزّاً: دڵەکـە زۆر وریـاو زیـرەك بوو.

نَزَّ الظَّبْيُ: ئاسکەکە بازی داو باڕاندی.

نَزَّ وتر السهم: زێی کەوانەکە لەکاتی تیر هاویشتن دا تێکچوو.

نَـــزَّ فـــلان عـــني: فلانکـــەس لـــێم دوورکەوتەوەو گۆشەگیر بوو لێم.

أنَـــزَّ المکـــانُ: شـــوێنەکە زۆنگـــاو و شێدارییەکەی درێژەی کێشا.

أنَزَّ الرجـل: پیاوەکـە زێـدەڕۆیی کـردو توندو تیژ بوو.

نـــازّ فلانـــاً منـــازَّةً ونِـــزازاً: ڕکابـــەری فلانکەســی کـردو لەگـەڵی دا کەوتـە کێشەوە.

نَزَّزَهُ عَنْ کذا: بەدووری گرت لـەو شـتە، بـــەپاکو خـــاوێنی دایـــە قەڵـــەمو لەشتی خراپ بەپاکی ڕاگرت.

نَـــزَّزَت الظبیـــة ولـــدها: ئاســـکەکە بێچومکەی پەروەردە کرد.

المِنَزُّ: دەگوترێ: (رجـل مِنَـزٌّ) پیـاوێکی جـەو جـوڵ کـەرەو لـەهیچ شـوێنێ ناحەجمێ ◊ لانکەی منداڵ.

النِّزازُ: دەگوترێ: (هـو نِـزازُ شـرّ) ئـەو شەڕانییە واز لەشەڕ کردن ناهینێ.

النِّزُّ: ئەوەی لـەزەوی دا بـەهۆی ئـاوەوە دەبێتـە زۆنگـاو و شـێدارو قـوڕو لیتـەی زۆر دەبـێ ◊ (رجـل نَـزٌّ) پیـاوێکی دڵ وریایـە ◊ یـان سـەخی سروشـتە ◊ یـان زۆر جـەو جـوڵ دەکاو لەجێگایەك ناسرەوێ ◊ (مکان نَزٌّ) شوێنێکی زۆنگاو و شێدارە.

النَّـــزَّةُ: ئـــارەزوو شـــەهوەتی زۆر ◊ چلێسی.

النَّزیزُ: دەگوترێ: (رجل نزیز) پیـاوێکی زەریـفو ڕۆح سوکە ◊ یان زۆر جـەو جولکـــەرەو هـــارو هاجـــە ◊ یـــان چـلێسو شـەهوانییە ◊ (نزیـز شـرّ) شەڕانییەو واز لەشەڕکردن ناهێنێ.

نَـزَعَ المـریضُ نزعـاً: نەخۆشـەکە کەوتـە حاڵەتی گیانەڵاوە.

نَزَعَـت الـشمسُ: خـۆر ئـاوابوون نزیـك بۆوە.

نَزَعَ إلى أهله: ئارەزووی لای ماڵو منداڵی خۆی کردو کەوتە نامۆو فیغان بۆلایان.

نَزَعَ عَنْ الأمر: وازی لەشتەکە هێنا.
نَزَعَ أباه: شێوەی چووە سەر باوکی.
نَزَعَ الشَّيْئَ من مكانه نزعاً: شتەکەی لەشوێنی خۆی دەرهێناو هەڵی کەند ◊ دەشگوترێ: (نَزَعَ الأمير عامِلَهُ) پاشا پیاوە کاربەدەستەکەی خۆی لەسەر کارەکەی لابرد.
نَزَعَ يده من جيبه: دەستی لەباخەڵی دەرهێنا.
نَزَعَ يده من الطاعة: لەڕێڕەو ڕەسمی فەرمانبەرداری چووە دەرو کەوتە سەرپێچی کردنو یاخی بوون.
نَزَعَ معنى جيداً من الآية: مانایەکی جوانی لەئایەتەکە دەرهێنا.
نَزِعَ نَزْعاً: قژی نەملاو نەولای پێشەسەری هەڵوەرین ◊ (فهو أنزع وهي نزعاء).
نازَعَ المريض نِزاعاً ومنازعةً: نەخۆشەکە لەکاتی گیانەڵادا زۆری هاتو و هاوار کردو ئازاری زۆر بوو.
نازَعَ نفسه إلى أهله: دڵی کورکاندی بۆلای ماڵو منداڵی.
نازَعَ فلاناً: بەربەرەکانی فلانکەسی کرد، کێشەی لەگەڵ نایەوە.
نازع الشَّيْئُ غَيْرَهُ: شتەکە بەوی ترەوە لکا ◊ دەگوترێ: (أرضي تنازع أرضه) زەویيەکەم لکاوە بە زەوی ئەوەوە.
نازَعَ فلاناً الشَّيْئَ: شتەکەی بۆ نەو کێش کرد.
نازع الرجلُ غَيْرَهُ الكأسَ: پیاوەکە پیالە شەرابەکەی دا بە یەکێکی تر.
نَزَّعَهُ من مكانه: لەشوێنی خۆی هەڵی کەند.
إنْتَزَعَ الشَّيْئُ: شتەکە هەڵکەندرا.
إنْتَزَعَ عَنْ الشَّيْئِ: لەشتەکەی داڕنی، لێی هەڵگێشا.
إنْتَزَعَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵکەند ◊ ڕفاندی.
إنْتَزَعَ للصيد سهماً: تیرێکی بە نێچیرەکەوە نا.
تَنَزَّعَ الى الشَّيْئِ: پەلەی کرد بۆ شتەکە.
تَنَزَّعَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵکەند.
تنازع القومُ: خەڵکەکە کێشەیان تێکەوت ◊ دەشگوترێ: (تنازعوا في الشَّيْئِ).
تنازع القوم الشَّيْئَ: خەڵکەکە شتەکەیان بۆلای خۆیان کێش کرد.
إسْتَنْزَعَ فلاناً عَنْ الشَّيْئِ: داوای کرد لەفلان کە شتەکەی لێ دابڕنێ، لێی وەربگرێ.
المِنْزَعُ: شوێنی جل داکەندن، شوێنی لێ داڕنین.
المِنْزَعُ: تیرێک دوور بهاوێژرێ ◊ دەشگوترێ: (رجل مِنْزَع) پیاوێکە بەناخۆشی گیانی دەدا.

المَنْزَعَة: کێشەو دژایەتی ◊ شوێنی داکەندنی شت ◊ ورمبەرزی و دلقایمی ◊ دەگوترێ: (هو بعید المَنْزَعَة) ئەو پیاوە وەرە بەرزە ◊ (شراب طیب المنزعة) شەرابێکی تام خۆش و لەزیزە.

المِنْزَعة: کێشەو نیزاع.

النازع: غەریبو بیانی.

النِّزَاعة: کێشەو نیزاع.

النَّزْع: گیانەڵاو ◊ حاڵەتی گیان دەرچوون.

النَّزْعة: شوێنی ڕوتانەوەی مو لەملاو لەو لای ناوچەوان ڕوتابی پەنا لاجانگ ◊ ڕێگای ناو کێو.

النَّزْعاء من الجباه: ڕوخسارێك قژی پێشەسەری هاتبنە پێشەوە ◊ موی لاجانگی بەرز بووبنەوە.

النَّزوع: ئەو کەسەی دەکورکێنێ بۆ ولاتو بیری زێدو نیشتمانی دەکاتەوە ◊ دەشگوترێ: (بئر نَزوع) بیرێکە پڕە لەئاو بەدەست دەتواندرێ ئاوی لێ دەربێندرێ ◊ (فلاة نَزوع) دەشتێکی دوورو درێژە.

النُّزوع في التربیة: حاڵەتێکی هەستییە مرۆڤ وان دەکا ڕێبازێکی تایبەتی بگرێتە بەر بۆ بەدەستهێنانی ئامانجێك لە بواری پەروەردەدا.

النَّزیع: هەڵکەندراو ◊ لێکراوە، چندراو ◊ دەگوترێ: (ئَمَر نزیع) میوەیەکی چندراوە ◊ پیاوی دوور کەوتە لەولاتو نیشتمانی خۆی کەیادی ولات بکاتەوەو بۆی بکورکێنێ ◊ (مکان نزیع) شوێنێکی دوور (فرس نزیع) ئەسپی ڕەسەن.

النَّزیعة من النساء: ئافرەتێك شوبکا بە بێگانە، بەپیاوێك لەعەشیرەتی خۆی نەبێ ◊ ڕەشەبای وێرانکار ◊ ئەوەی لەبێگانە ستێندرابێ.

نَزَعَ بین القوم نَزْعاً: نێوانی خەڵکەکەی تێك دا، ئاژاوەی خستە نێوانیانەوە ◊ هەندێکیان هەڵنان بۆئەوەی ستەم لەوانی تر بکەن ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿مِن بَعْدِ أَن نَّزغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِي وَبَيْنَ إِخْوَتِي﴾.

نَزَعَ فلاناً: زەبری لەفلانکەس دا بەدەست یان بەڕمب ◊ لە پاشملە بەخراپی باسی فلانی کرد.

النَّزاغ: پیاوی فیتنەو ئاشوبگێڕ.

النَّزغُ: قسەیەك کە بە مەبەستی فیتنەیی و دووزمانی بگوترێ ◊ (نزغ الشیطان) وسوسەو ختوکەی شەیتان کە مرۆڤ هەڵدەنێ بۆ تاوانکردن.

النَّزْغَةُ: زەبر ◊ نقورچك.

النَّزيغة: قسەی ناشیرین ◊ دەگوترێ: (نزغه بنزيغة) قسەیەکی ناشیرینی ئاڕاستەکرد.

نَزَفَ الشَّيْئُ نَزفاً: شتەکە بڕایەوە فەوتا، لەناوچوو، تێ شکا.

نَزَفَ فلان في الخصومة: فلانکەس لەکێشەو نیزاعەکەدا بۆڕی خواردو تێ شکا، بەلگەی نەما.

نَزَفَ الدَمْعَ أو المالَ أو نحوهما: فرمێسکی نەمان، مالّو سامانی لەناو برد.

نَزَفَه الفَزَعُ: ترسی لەلا نەهێشت.

نَزَفَ الدمُ: خوێنی کەم بوو بەهۆی زۆر لێ هاتنە دەرەوەی.

نُزِفَ فلان نزفاً: فلانکەس خوێنی لەبەر ڕۆیی‌و بێهێز بوو.

نُزِفَ عقله: بەهۆی سەرخۆشی یان شتی ترەوە عەقڵی نەما ◊ (فهو منزوف ونزيف).

أنْزَفَ فلان: فلانکەس هیچی نەما ◊ دەشگوترێ: (جادلته حتى أنزف) لەگەڵی پێداهاتمو چووم تاهیچی بەدەستەوە نەما بۆڕدرا ◊ دەشگوترێ: (شرب خمراً فأنزف) شەرابی خواردەومو سەرخۆش بوو.

أنْزَفَ الشَّيْئَ: شتەکەی بڕاندەوە تەواوی کرد.

المِنْزاف: دەگوترێ: (معز مِنزاف) بزنێکە زوو شیری هەبوو نێستا شیرمکەی وشکی کردووە.

المِنْزَفَةُ: ئەو شتەی ئاوی پێ هەڵدەهێنجی.

النازف: دەگوترێ: (عرق نازف) دەمارێکە خوێنی پێدا نایە.

نَزافِ: (إسم فيعله) بەمانا (إنْزَف) دێ.

النُّزْف: ئاوی هەڵێنجندراو ◊ زەعیفی‌و لاوازییەک بەهۆی زۆر خوێن لێ هاتنەوە پەیدا بووبێ ◊ بڕینێک خوێنی نەوستێ.

النُّزْفَةُ: ئاوی کەم ◊ چۆڕە ئاو.

النَّزُوف: دەگوترێ: (بئر نزوف) بیرێکە ئاوی کەم تێدایە.

النَّزيف: تادار ◊ دەشگوترێ: (سكران نزيف) سەرخۆشێکە عەقڵی لەلانەماوە ◊ (بئر نزيف) بیرێکە کەم ئاوە ◊ (رجل نزيف) پیاوێکە تینویەتی هەموو ڕەگی جەستەی وشک بوونەوە، زمانی وشک بووە ◊ کەسێک زۆری خوێن لەبەر ڕۆیشتبێ‌و لاواز بووبێ ◊ هەروا وشەی (النَّزيف) ئاوە بۆ بەربوونی خوێنی لوت، یان هاتنەدەرەوەی خوێن لەدەمو پوک‌و شوێنی وا ◊ بەهۆی نەخۆشییەکەوە ◊ یان بڕیندار بوونەوە.

نَزَقَ الفرسُ ونحوه نَزْقاً ونزوقاً: ئەسپەکە بازی داو بەگورجی پێشکەوت.

نَزَقَ الإناءُ والغديرُ: زەرفەکە یان زلکاوەکە پڕبوو لەناو.

نَزِقَ الإناءُ ونحوه نَزَقاً: قاپەکە لێوان لێو پڕبوو.

نَزَقَ الرَّجلُ نزقاً ونزوقاً: پیاوەکە هەڵچوو و تورە بوو ◊ چوست‌و چالاک بوو ◊ (فهو نَزِق وهي نَزِقَة).

أنزَقَ فلان: فلانکەس دوای ئەوەی لەسەرەخۆو پشو درێژ بوو حەوسەڵەی نەماو تورەبوو.

أنزقَ في الضَّحك: زۆر پێکەنی.

أنزقَ الفرسَ: ئاوزەنگی لە ئەسپەکەدا بۆئەوەی غاربکا.

أنزَقَ النعيمُ فلاناً: نازونیعمەت فلانکەسی چوست‌و تەرەماغ کرد.

مازَقَهُ مُنازَقَةً ونِزاقا: جوێنی پێدا.

نَزَّقَهُ: بەمانا (أنزَقَه) دێ.

تنازق الرجلان: دووپیاوەکە جنێویان بەیەکتر دا.

المُنازِق: زۆربڵێ چەقەچەناو.

النَّزاق من الحيوان: حەیوانی سەر ڕەق و چەموش ◊ خۆشڕۆ.

النَّزَقُ: چوست‌و چالاک لەهەموو کارێک دا ◊ دەگوترێ: (في كلامه نَزَق) لەقسەکردن دا پەلەیە دەکا ◊ پەلەکردن لەئیش دا بەشێوەی بێ عەقڵی‌و گێلانە ◊ شوێنی نزیک.

النَزِقَةُ من الحيوان: ئاژەڵو ولاخی چەموش‌و سەر ڕەق.

نزك فلاناً: بەنەیزەک لەفلانی دا ◊ ڕەخنەی لێ گرت‌و بەناڕەوا تانەو تەشەری لێ دا.

النَّزاك: ڕەخنەگرو تانەو تەشەر دەر لە خەڵک.

النَّزك: بەمانا (النَّزاك) دێ.

النَّزيك: عەیبدار.

النَّيْزَك: ڕمبی کورت ◊ قەبارەیەکی ئاسمانییە ◊ لەبۆشایی دا هاتوچۆ دەکا، کەنزیک بەزەوی بۆوە گڕدەگرێ‌و دەسوتێ، وادەزانی ئەستێرەیەو دەکەوێتە خوار.

نزل نزولاً: لەبەرزاییەوە دابەزی بۆ نزمایی ◊ دەگوترێ: (نزل فلان عَنْ الأمر والحق) فلانکەس وازی لەعەدالەت‌و حەق هێنا.

نزل بالمكان وفيه: لەشوێنەکە دابەزی‌و تێیدا مایەوە.

نَزَلَ على القوم: بوو بەمیوانی خەڵکەکە.

نَزَلَ به مكروه: ناخۆشی توش بوو.

نَزَلَ الحاجُ: حاجیەکان لەعەرەفاتەوە هاتنە مینا.

نَزَلَ على إرادة زميله: چووە سەر ڕای

هاوەڵەکەی و بەگوێی کرد.

نَزِلَ فلان نِزالةً: فلانکەس سەفەری کرد.

نَزِلَ نَزْلَة: کۆکەو هەڵامەتی توش بوو.

نَـزِلَ الـزَّرْعُ نـزلاً: کشتوکاڵەکە گەشـەو نیمای کرد.

نَـزِلَ المکـانُ: شـوێنەکە بـەهۆی پتـەوی گڵەکەیـەوە بـە بـارانێکی کـەم نـاوی لەسەر رۆیی.

أنْزَلَ الشَّیْئَ: شتەکەی دابەزاند، ناردیە خـوارەوە ٥ دەگـوترێ: (أنـزل الله کلامـه علـی أنبیائـه) خودا سروشی خـوێ دابەزانـدوە بۆسـەر پێغەمبەرەکانی.

أنزل حاجته علی کریم: هیوای خستە سەر پیاوی مەردو سەخی سروشت بـۆ دابـین کردنـی پێویـستییەکانی خۆی.

أنزل الضَّیْفَ: میوانەکەی دامەزراندو پێداویستی بۆ جێبەجێ کردن.

نازله في الحرب: لەشەڕدا ڕوبەڕوی بۆوە بۆتەوەی لەگەڵی دا بجەنگێ.

نـازَلَ فـلان النـاس في سـفره ونحـوه: فلانکەس لەگەڵ خەڵکەکە دابەزی، بووبە میوان.

نَـزَّلَ الـشَّیْئَ: شـتەکەی دابەزانـد ٥ دەق بەمانا (أنزل) دێ.

نَـزَّلَ القـوم: خەڵکەکـەی لەمـەنزڵو خانوودا نیشتەجێ کرد.

نَـزَّلَ الـشَّیْئَ: شـتەکەی خـستە شـوێنی تایبـەتی خـۆی ٥ دەشـگوترێ: (نَـزَّل هذا مکان هذا) ئەوەی لەشوێنی ئەم دانا.

تنـازَلَ القـوم: خەڵکەکـە هەرتاقمـەیان چـووە بەرامبـەر تـاقمێکی دوژمـنو شەڕیان لەگەڵ دا کردن.

تنـازل القـوم في الـسفر: خەڵکەکـە لەسەفەردا هـەر ژمـەو لای یـەکێك نانیان خوارد.

تنازل عَنْ الحق: وازی لە حـەقو ڕاستی هێنا.

تَنَـزَّلَ: بەهێواشـی دابـەزی ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿تَنَزَّلُ الْمَلَائِكَةُ وَالرُّوحُ فِيهَا﴾.

إسْتَنْزَلَه: بەمانا (أنزله) دێ.

إسْـتَنْزَلَ فلانـاً: داوای دابـەزینی لەفلانکەس کرد.

إسْتَنْزَلَ فلاناً عَنْ حقه أو رأیه: داوای کرد فلانکەس واز لـە حـەقی خـۆی بێنێ ٥ دەشگوترێ: (أسْتُنْزِلَ فلان) فلانکـەس لەپلـەو پایـەی خـۆی هێنرایە خوار.

المَنْزِلُ: دابەزین، دابەزاندن.

المَنْـزِلُ: شـوێنی لێ هـەڵێنجان ٥ خـانوو مـەنزڵ ٥ (ك: منـازل) ٥ (منـازل

القمر) مەدارو شوێن ڕێگەی مانگ، ڕێڕەوی مانگ کە پێیان دا دەڕواو بەدەوری زەوی دا دەخولێتەوە، هەرشەوە لە ڕێڕەوییەکیان دایەو هەڵە ناکاو بەمو لە ڕێڕەوی خۆی لانادا ◊ مانگ بیست مەنزڵی هەیە هەر مەنزڵەو ناوێکی تایبەتی خۆی هەیە وەکوو: (السَّرطان، البطين، الثريا، الدَّبران....) ◊ سااڵ چوارومرزەو هەر ومرزەی هەشت مەنزڵی هەیە.

المُنْزَلُ: نازڵکردن ◊ ئەو شوێنەی شتەکەی تێدا دادەبەزێ ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَقُل رَّبِّ أَنزِلْنِي مُنزَلًا مُّبَارَكًا﴾.

المَنْزِلَةُ: خانو و مەنزڵ ◊ پلەو پایە ◊ (ك: منازل) دەگوترێ: (له منزلة عند الأمير) (وهو رفيع المنازل).

النَّازِلَة: بەڵاو کارەساتی گەورە ◊ (ك: نازلات و نوازل).

النَّزالة: ڕەوانبوونی ئاو بەسەر زەوی دا بەهۆی کەمترین بارینی بارانەوە لەبەر ئەوەی زەوییەکەی تووندو پتەوە.

النَّزالة: میواندارێی ◊ دەشگوترێ: (هو من نزالة سوء) ئەو لەنزادو ڕەچەڵەکێکی ناڕەسەنە.

النَّزَالُ: کەسێک زۆر دابەزێ زوزوو دابەزێ ◊ زۆر ببێتە میوانی خەڵک ◊ یان زۆر شەڕو بەربەرەکانی بکا.

النَّزَلُ: شوێنێک خەڵک لێی دابەزێ ◊ دەگوترێ: (موضِعٌ نَزَلٌ) ◊ هەروا دەگوترێ: (رجل ذو نزل) پیاوێکی خاوەن ڕێزو بەخشندە ◊ هەروا دەگوترێ: (فلان ليس بذي طعم وليس بذي نَزَل) فلانکەس نەعەقڵی هەس نەزانستو ئەدەب ◊ هەروەها دەگوترێ: (سحاب ذو نزل) هەورێکی باراناویە ◊ (طعام كثير النزل) خواردنێکە بەرەکەت ئامێزە.

النُّزُلُ: شوێنێک خەڵک زۆر لێی دابەزێ ◊ دەشگوترێ: (سَحاب نَزِلٌ) هەورێکە بارانی زۆر پێیە.

النُّزُلُ: مەنزڵو دیوەخان؛ شوێنێک ئامادەکرابێ بۆ میوان نانی لێ بخواو تێیدا بنوێ ◊ قورئان دەربارەی موسوڵمانان دەفەرموێ: ﴿كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا﴾ ◊ هەروا وشەی (النُّزُلُ) ناوە بۆ میوانخانە، ئوتێل ◊ عەتاو بەخشش ◊ خێرو بەرەکەت.

النُّزْلَةُ: ئیلتیهابو هەوکردنی لوتو بۆری هەناسە ◊ دەشگوترێ: (أرض نزلة) زەوییەکە کشتوکاڵی باشی

تێـــدا دەڕوێ ٥ (ك: نَـــــزْلات) دەگـوترێ: (تركـــت القـــوم علـــى نـــزلاتهم) خەڵکەکـەم جـێ هێـشت وەزعو حاڵیان زۆر باشبوو.

النُّزْلَةُ: خواردن کە دروست بکرێ بۆ دۆستو ناسیاو ٥ دەگوترێ: (کـان اليـوم علـى فـلان نزلتنـا) ئـەمڕۆ خواردنمان لەسەر فڵانکەسە.

التزيل: میوان ٥ یان نیشتمەنی لەماڵ دا یـان لەنیـشتمان دا ٥ دەگـوترێ: (فـلان نزيلـي) فڵانکەس لەگەڵم دا لەخانوەکەدایـــــە بەیەکـــــەوە لەخانوێکداین ٥ دەشگوترێ: (طعـام نزيل) خواردنێکی بەرەکەت ئامێزە ٥ (ثوب نزيل) کراسێکی تەواوە هیچ کەمو کورتی تێدا نیە.

نَزْنَزَ: سەری خۆی بادا.

نَزْنَزَ المكان: شوێنەکە بەردەوام زۆنگاو بوو.

نَزْنَزَ الأم صَبِّيها: دایکەکە منداڵەکەی هەڵپەڕاند.

نَـزَهَ الـدَّوابَ: وڵاخەکـەی لەئاوەکـە دوور خستەوە.

نَزِهَ المكانُ: شوێنەکە ئاو و هەوای خـاوێن بوو.

نَـزِهَ فـلان: فڵانکـەس لەهـەموو خراپـیو بەد ڕەوشتییەك دوورە (دەمو دەستو داوێن پاکە).

نَزِهت الأرضُ: زەوی بەگیاو گـژو گـوڵو گوڵزار خۆی ئارایش دا.

نَزَّهَـهُ عَـنْ الـشَّيْئ: ئـەوی لەشـتەکە دوورخستەوە ٥ دەگوترێ: (نَزَّهَ نفسه عَنْ الأقـذار) خـۆی لەشتی خـراپو چەوت دوور گرت.

تَنَـزَّهَ عَـنْ الـشَّيْئ: لەشـتەکە دوور کەوتـەوە، خـۆی بـەدوور گـرت لـە شتەکە ٥ دەگوترێ: (هـو يتنـزه عَـنْ الأقـذار) ئـەو پیـاوە خـۆ لـە شـتی ناشیرینو کارو گوفتاری ناپەسەند دەپارێزێ.

تَنَزَّهَ فلان: فڵانکەس ڕۆیشتە دەرەوە بۆ سـارا بەمەبەسـتی پیاسـەو کـەیفو صەفا.

إسْـتَنْزَهَ عَـنْ الـشَّيْئ: لەشـتە خـراپو ناپەسەندەکە خـۆی بـەدوور گـرت ٥ یـان هـەوڵی دا بـڕوا بـۆ پیاسـەو سەیران.

المُتَنَزَّهُ: شوێنی پیاسەو سەیران.

المُنْتَزَهُ: بەمانا (المُتَنَزَّه) دێ.

المَنْزَهُ: شوێنی دوور.

النّـازِهُ: دەگـوترێ: (فـلان نـازه الـنفس) فڵانکەس دڵو دەروون پاکە.

النَّزاهـــة: دوورکەوتنـــەوە لـــەگوفتاری خـــراپ ڕەوشـتی ناپەسـەندو شـتی گوماناوی.

النَّزْهُ: دەگوترێ: (هـو نـزه الخُلُقِ) ئـەو رەوشت بەرزو دەرون خاوێنە.

النُّزْهـــة: پیاســـە ٥ شـــوێنی دوور ٥ دەگوترێ: (هو بِنُزْهة عَنْ كذا أو منه) ئەو لەو شتە دوورە.

النُّزَهـــي: دەگـوترێ: (رجـــل نزهـــي) پیاوێکـــە زۆر دەچـــێ بـــۆ دەرەوە بۆسەیران و پیاسە.

نزا الفَحْلُ نَزْواً ونُزواً ونَزَواناً: کەلەکە خۆی هاویشتە سـەر مێینەکـە ٥ دەشگوترێ: (مَزَجَ الخمر فنزت مقاقيها) شـەرابەکەی تێکەڵـــدا کـــەف و خلتـــە و پڵتـــەی سەرکەوت ٥ هـەروا دەگوترێ: (نـزا بـه قلبه الى الشَّيْ) دڵی بۆ لای شتەکە چوو حـەزی لێ کـرد ٥ (نـزا بـه الـشرّ) شـەڕ رایپەڕاندو خستیە جەو جوڵ.

أنزاهُ: وای لێکرد هەڵپەڕێ.

نزّاه: بەمانا (أنزاه) دێ.

تَنَزّى إليه: بازی بۆداو هەڵمەتی بردێ.

إنْتَزى على الشَّيْ: سواری شتەکە بوو ٥ دەگـوترێ: (إنْتَـــزَى علـــى أرضـــى فأخذها).

النازيـــة: تونـــدو تیـــژی و جوســـتو چالاکی.

أكمـــــة نازيـــــة: تەپۆلکەیەکـــە لەتەپۆلکـەکانی تـر بـەرزتـرە ٥ (ك: نوازي) ٥ (نوازي الخمـر) ئـەو بڵقـەو کـەفـو شـتەیە کەدەکەوێتـە سـەر پیاڵـە شـەراب دوای نـەوەی نـاوی تێکەڵ دەکرێ.

النّازيـة: ڕژێمێـك بـوو وەکـوو فاشـیزم لەئـەڵمانیا سـەری هەڵـداو سـاڵی (١٩٣٣ز) هیتلـەری گەیانـدە تروپکـی دەسـەڵاتو تونـدڕەوی و فاشـیەتی هیتلەر جەنگی جیهانی دووەمـی لێ کەوتەوە.

النَّزّاء: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نزا) دێ. دەگوترێ: (إنّه لَنَـزّاءٌ الى الـشرّ) ئـەو کابرایە شەڕەنگێزەو هەمیشە منەی شەڕیەتی.

النُّزَوان: هەڵچون و توندو تیژی.

النُّزِيُّ: بەمانا (النّزّاء) دێ.

النَّزِية: بارانی لەناکاو ٥ یان هـەرکارو ڕوداوێکی چاوەڕوان نەکراو.

نَسَأت الماشية نَسْئاً ومَنْسَأةً: ئاژەڵەکە هەڵەو بـوو یـان هەڵـەوی لێ دیـاریی دا.

نَسَأ الشَّيْ أو الأمرَ: شتەکەی دواخست.

نَـسَأ الـدينَ: قەرزەکـەی دواخـست (نَـسَأ البيـع) مامەڵەی کڕین و فرۆشتنەکەی دواخست.

نَـسَأ الإبـلَ عَـنْ الحـوض: حوشـترەکانی لەبردن بۆسەر ئاو دواخست.

نَـسَأ الدّابّـةَ بالمِنْـسأة: بـەدار عەصـا لەوڵاخەکەی دا.

نَسَأَ اللَّبَنَ: شیرەکە یان ماستەکەی تێکەڵاوی ئاو کرد بۆئەوەی زۆر ببێ، یان کەمێك تامی ترشی لێ کەم بێتەوە.

نَسَأَ فلاناً: شەرابی کەسکونی دا بە فڵانکەس ٥ (فهو ناسيٌّ).

نَسِئَت المرأةُ: ئافرەتەکە عادەی مانگانەی لەکاتی خۆی دواکەوت گومانی ئەوەی لێ دەکرێ سکی هەبێ ٥ (فهي نُسْئٌ).

أنسأ عنه: دواکەوت دوورکەوتەوە.

أنسأ الشَّيْئَ: بەمانا (نَسَأَهُ) دێ.

إنْتَسَأَ: دواکەوت دوورکەوتەوە ٥ دەگوترێ: (إنْتَسَأَ عَنْ فلان).

إسْتَنْسَأَهُ: داوای مۆڵەتو دواخستنی کرد.

إسْتَنْسَأَهُ الدين: داوای دواخستنی قەرزەکەی کرد.

المِنْسَأَة: دارعەصای قایمو پتەو ٥ گۆچانی شوان.

النَّسَاءُ: دواخستن.

النَّسْئُ: شەرابی کەسکون کە زۆر سەرخۆشکەر بێ ٥ ماستاوی ڕون یان شیر کەزۆری ئاو تێکەڵ کرابێ ٥ قەڵەوی.

النَّسْئُ: دەگوترێ: (هو نِسْئُ نساء) ئەو پیاوە ژنانییە هەمیشە هەڵسوکەوتی لەگەڵ ژن دایە تێکەڵاوی ئافرەتە.

النُّسْأَةُ: دواخستن ٥ دەگوترێ: (باعَه بِنُسْأة) شتەکەی بەقەرز فرۆشت.

النَّسُوءُ: شیر کە بمێنێتەوەو بترشێ ئەمجار ئاوی تێ بکرێ بۆئەوەی ترشییەکەی کەم بێتەوە.

النَّسِيئُ: دواخستن ٥ لەسەردەمی پێش ئیسلام دا عەرەبەکان ڕێزو شکۆی مانگی موحەرەمیان دواخست بۆ مانگی سەفەر بەم جۆرە دواخستنەیان دەگوت (نَسِيئ) قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ فِي الْكُفْرِ﴾ ٥ هەروا وشەی (النَّسِيئ) ناوە بۆ شیر کە زۆری ئاو تێکرابێ.

النسيئة: قەرزی دواخراو ٥ دەگوترێ: (باعه بنسيئة) بەقەرز فرۆشتی ٥ (ربا النسيئة) زیادەو سودێك بەهۆی دواخستنی قیمەتی کاڵاکەوە دەست خاوەن کاڵا بکەوێ.

نَسَبَ الشاعر بفلانة نسيباً: شاعیرەکە گیرۆدەی دڵداریی فڵان ئافرەت بوو.

نَسَبَ الشَّيْئَ: شتەکەی وەصف کردو ڕەگو ڕیشەی شی کردەوە.

نَسَبَ فلاناً: داوای لە فڵان کرد نژادی خۆی ڕونبکاتەوە.

نَسَبَ الشَّيْئَ الى فلان: شتەکەی پاڵ فلان دا.

أنْسَبَت الريحُ: رەشەباکە بەهێز بوو گڵو زیخی ڕادا.

ناسَبَ فلاناً: لە نژاد دا هاوبەشی فلان بوو ◊ لەگەڵ فلان دا گونجا، پێکەوە هەڵیان کرد.

إنْتَسَبَ: نژادی باس کرد ڕەچەڵەکی شی کردەوە.

إنْتَسَبَ الى فلان: خۆی نیسبەت دا بۆلای فلان.

تَنَاسَبَ الشيئان: دوو شتەکە هاوشێوە بوون.

تَنَاسَبَ القوم الى أحسابهم: خەڵکەکە خۆیان بردەوە سەر نەسەبو حەسەبی خۆیان.

تَنَسَّبَ الى كذا: خۆی پاڵدا بۆلای ئەو شتە.

إسْتَنْسَبَ فلاناً: داوای لەفلان کرد نژادو ڕەچەڵەکی خۆی ڕون بکاتەوە.

التَّناسُب: لێکچوون.

المَنْسوبُ: پاڵدراو، ئیسمی مەفعولە لەمادەی (نَسَبَ) وەکوو (کوردستانی، ئێرانی، تورکی) ◊ دەشگوترێ: (شعر منسوب) شیعرێکە سۆزی دڵداری تێدایە ◊ (خط منسوب) خەتێکە قاعیدەی هەس.

منسوب الماء في النهر: ئەو شوێنەی لەڕوباردا ئاو دەیگاتێ ◊ ئەو ئاستەی کە ئاوەکە لەکاتی بەرزبوونەوەی دا دەیگاتێ ◊ (ك: مناسيب).

النِّساب: شارەزا لە نژادو ڕەچەڵەکی هۆزو گەڵو نەتەوەدا.

النِّسَابَةُ: بەمانا زۆر شارەزا لەبواری نژادو ڕەچەڵەك.

النَّسَبُ: خزمایەتی ◊ دەگوترێ: (نسبه في بني فلان) خزمایەتی لەگەڵ هۆزی فلان دا هەیە، یەکێکە لەو هۆزە.

النِّسْبَةُ: خزمایەتیو پەیوەندی.

النِّسْبِيَّة: ڕێژەیی.

النَّسيبُ: موناسیب ◊ شیعری دڵداری ◊ دەشگوترێ: (رجل نسيب) پیاوێکی شەریفو وەجاخزادەیە.

نَسَجَت الناقة نَسجاً: حوشترەکە خێرا خێرا هەنگاوی نا.

نَسَجَ الثوبَ: قوماشەکەی چنی ◊ دەشگوترێ: (نَسَجَت الريح الترابَ أو الورق أو الهشيمَ أو الماءَ) ڕەشەبا گڵو خۆڵ یان گەڵای درەخت یان پوشو پەڵاش یان ئاوی بەسەریەك دا دا تێکیەوە هاویشتن.

نَسَجَ الغيث النباتَ: باران گژوگیاکەی

ڕواندو گەشەی پێ کرد تا تێکهاڵاو چڕو پڕ بوو.

نَسَجَ الشاعر الشِّعْرَ: شاعیرەکە شیعرەکەی هۆنیەوە.

نَسَجَ الزور: درۆو دەلەسەی هەڵبەست.

نَسَجَ الكلامَ: قسەکەی پوخت کرد، دایڕشتەوە.

إنْتَسَجَ الثوبُ: قوماشەکە چندرا ◊ دەگوترێ: (نَسَجَهُ فإنْتَسَجَ).

المَنْسَجُ: شوێنی چنین (ك: مناسج).

المِنْسَجُ: مەکوك.

النَّسَّاجَةُ: پیشەی جوڵاهی.

النَّسَّاجُ: جوڵا ◊ ئەوەی قوماش دەچنێ.

النَّسِيجُ: چندراو ◊ دەشگوترێ: (هو نسيج وحْدِهِ) ئەو پیاوە وێنەی نیە لە عیلم‌و زانیاری دا، یان لەشتی تردا.

نَسَحَ الترابُ نَسْحاً: گڵ‌و خۆڵەکەی بەربادا، یان بەرزی کردەوە.

نَسِحَ فلان نَسْحاً: فلانەکەس تەماعی بوو.

المِنْساحُ: شتێکە گڵی پێ دەردەدرێ ◊ گڵی پێ هەڵدەدرێتەوە.

النَّسَّاحُ: ئەوەی لەخورما هەڵدەوەرێ لە تۆپکڵ‌و وشکەڵ.

النَّسْحُ: بەمانا (النُّسَّاحُ) دێ.

نَسَحَ الشَّيْءَ نَسْخاً: شتەکەی سڕیەوە لایبرد ◊ دەگوترێ: (نَسَخَت الريح آثار الديار) ڕەشەبا شوێنەواری کاولە ڕوخاوەکانی پرکردەوە، کوێری کردنەوە ◊ (نَسَخَت الشمسُ الظِلَّ) خۆر سێبەرەکەی لابرد ◊ (نَسَخَ الشيبُ الشبابَ) پیری دیمەنی گەنجیەتی لابرد.

نَسَخَ الله الآية: خودا حوکمی ئایەتەکەی هەڵگرت، سڕیەوە.

نَسَخَ الحاكِمُ القانون أو الحُكْمَ: دادوەر یان فەرمانڕەوا قانونەکەی هەڵوەشاندەوە، حوکمەکەی هەڵوەشاندەوە.

نَسَخَ الكاتِبُ الكتابَ: نووسەرەکە کتێبەکەی نووسیەوە ◊ نوسخەیەکی تری لە کتێبەکە گرتەوە.

ناسَخَهُ: لەنووسینەوەدا کێبڕکێی فلانی کرد ◊ بەسەر فلان دا زاڵ بوو.

إنْتَسَخَ الشَّيْءَ: شتەکەی نەسخ کردەوە، پوچەڵی کردەوە.

إنْتَسَخَ الكتابَ: کتێبەکەی نووسیەوە.

تَناسَخَ الشَّيْئان: بەکێك لەو دوو شتە ئەوی تری سڕیەوە نەسخی کردەوە ◊ دەگوترێ: (أبلاه تناسخ الملوين) (وتناسخت الأشياءُ) شتەکان گۆڕانیان بەسەردا هاتو هەندێکیان چوونە شوێنی هەندێکیان.

تَناسُخ الأرواح: گیانەکان لەجەند جیسم‌و قەبارەیەکەوە گواستیانەوە بۆ جیسمی تر.

إسْتَنْسَخَ الشَّيْئَ: داوای لابردنی شتەکەی کرد ◊ یان داوای نووسینەوەی شتەکەی کرد.

التناسخ: (تناسخ الروح) بیرو باوەڕێکە لەناو هیندی‌و هەندێ نەتەوەی تردا بڵاوبۆتەوە ناوەڕۆکی ئەم بیروباوەڕە ئەوەیە گوایە ئادەمیزاد کەدەمرێ گیانەکەی دەگوازرێتەوە بۆ ئاژەڵێکی زیندەوەرێکی تر لەخۆی پلەو پایە بەرزتر یان نزمتر بۆئەوەی گیانەکە خۆشی بنۆشێ یان سزا بکێشێ لەپاداش‌و سزای کردەوەی مردوو خاوەن گیانەکە ◊ هەڵگرانی ئەم بیروباوەڕە بڕوایان بەزیندووبوونەوە نیە.

النَّاسِخُ: ئەو کەسەی پیشەی نووسینەوەی کتێب بێ.

النسخة: وێنە لە کتێبە نووسراوەکە یان لەنامە نووسراوەکە.

التناسخية: تاقمو پێڕێکن بڕوایان بەتەناسوخ هەیەو پێیان وایە زیندووبوونەوە نیە.

نَسَرَ الطائر اللحمَ نَسْراً: باڵندە گۆشتەکەی لێک هەڵبچڕی‌و پارچە پارچەی کرد.

نَسَرَ فلان الشَّيْئَ: فلانکەس شتەکەی پارچە پارچە کرد ◊ گروی، سپی کرد ◊ هەڵیوەشاند ◊ دەگوترێ: (نَسَرَ الحَبْلَ) حەبلەکەی هەڵوەشاندەوە ◊ (نَسَرَ الجرحَ) برینەکەی هەڵوەشاندەوە ◊ هەڵی تەقاندەوە.

نَسَرَ فلاناً: فلانکەسی شی کردەوە زۆری ڕەخنە لێ گرتو عەیبو عاری لێ دۆزینەوە.

نَسَّرَ الشَّيْئَ: بۆ زێندەڕۆیی لەمانای (نَسَرَه) دێ.

إنْتَسَرَ الشَّيْئُ: شتەکە هەڵوەشایەوە.

تَنَسَّرَ الشَّيْئُ: بەمانا (إنْتَسَرَ) دێ ◊ دەگوترێ: (تَنَسَّرَ الجرحُ) برینەکە بەهۆی هەڵتەقینەوەو هەڵپچڕانەوە دەمەکەی فراوان بوو.

تَنَسَّرَ الثوبُ أو القرطاسُ: قوماشەکە یان کاغەزەکە وردە وردە لێی ڕۆیی‌و کەم بۆوە ◊ دەشگوترێ: (تَنَسَّرت النعمة عَنْ فلان) نازو نیعمەت لەفلان وردە وردە لاچوو.

إسْتَنْسَرَ الطائرُ: باڵندەکە وەکوو هەڵۆی لێ هات لەهێزو توانادا.

المِنْسَرُ: ئەوەی باڵندە گۆشت‌و شتی وای پێ لێک دەپچڕێ ◊ یان ناوە بۆ چنگو نینۆکی دەعبای گۆشت خۆر: کە بەنینۆکی گۆشت لێک دەپچڕێ ◊ ڕەوە ئەسپ ◊ کۆمەڵێک سوپا وەکوو پێشەنگ لەپێش سوپاوە دەڕۆن.

المُنَسَّرُ: کۆمەڵە دز.

الناسور: مایەسیری.

النَّسْرُ: هـەڵۆ، یـان بـاز دەعبایـەکی گۆشـت خـۆرە لەهـەموو باڵنـدە گۆشـتخۆرەکان گـەورەترە ٥ دەنـدوکێکی خـواری هەیـە قـەراخی دەندوکی بڕگە بڕگەی تیـژی هەیـە چـنگی کـورت باڵـەکانی درێـژن، بـەزۆری حـەزی لەلاکـە تۆپیـوە، زۆری برسـی نـەبێ پـەلاماری حـەیوانی زیندو نـادا ٥ لەناوچـەی گەرمەسێرو ئاو و هەوا مامناوەندی دا دەژی.

النَّسْرُ الطائر: کۆمەڵە ئەستێرەیەکن دەشوبهێتە باز.

النَّسِيءُ: پارچـە گۆشـتی بـچوك کـە کوڵابێ.

النَّسْرِينُ: جۆرە گوڵێکی سپی بۆنخۆشی کەسکونە.

نَسَّ الشَّيْءُ نُسُوساً ونسيساً: شتەکە وشك بوو ٥ دەگوترێ: (نَسَّ الخبز في التنور) نانەکە بەتەندورەکەوە وشك بۆوە.

نَسَّ فلان: فلانکەس زۆری تینو بوو.

نَسَّ فلان لَمّاً وتَنْساساً: فلانکەس تاوداتـە هـەر نیشێك تـا تـەواوی نـەکا وازی لێ ناهێنێ (ئیش لەبەر رۆیشتوو).

نَسَّ الحطبُ نسوساً: دارەکە بـە ئـاگرەوە نـراو لەسـەرەوەی کـەفی دەردا ٥ دەشگوترێ: (نَسَّ لفلان) بـۆ فلانکەسی هەڵبزێرە.

نَسَّ بين القوم: نێوانی خەڵکەکەی تێك دا فیتنەجۆیی لەناویان دا بەرپا کرد.

نَسَّ الدابـة نَسّاً: ولاخەکـەی لێ خـورێو تێی ڕاخورێ.

أنَسَّ الشَّيْءُ: شتەکە ئەوپەڕی هێزی کەوتەسەر.

أنَسَّ الدابةُ: ولاخەکەی تینو کرد.

نَسَسَ الصَّبِيَّ: بەمندالەکـەی گوت (اس اس) بۆئەوەی میز بکا یان پیسایی.

تَنَسَّسَ منه خبراً: تکای لێ کـرد هـەواڵی بداتێ.

المِنَسَّةُ: عەصاو گۆچانی ئەستوور.

المنسوس: دەرکراو، ڕەتێندراو.

النَّسَّاسُ: فیتنە.

النَّسِيسُ: بـەمانا (المنـسوس) دێ ٥ ئەوپەڕی توانا ٥ کەفی داری تەڕ کە بەئاگرەوە دەنرێ لەسەریەوە کـەف دێتـە دەر ٥ پاشمـاوەی گیـان ٥ دەگـوترێ: (بَلَـغَ الرجـلُ نَسِيـسَهُ) پیاوەکـە کەوتـە گیانـەڵاوەوە هەندێکی گیان تیاماوە.

النَّسِيسَةُ: فیتنـەیی ٥ ئـاژاوە نانـەوە ٥ کـەفی دار کـە سـەرێکی لـەناو ئاگردایـەو سـەرەکەی تـری کـەفی لێ دێتەدەر.

نَسَعَ الشَّيْئُ نَسْعاً ونسوعاً: شتەکە درێژ بوو.

نَسَعَت الأسنانُ: ددانەکە پوك جوان لەخۆی نەگرتو لەقی.

نَسَعَ فلانٌ في الأرض: فلانکەس بەزەوی دا ڕۆیشت.

أنْسَعَ فلان: فلانکەس زیانی بۆ هاوسێکانی هەبوو.

نَسَّعَت الأسنان: بۆ مانای زێدە دێ لەمادەی (نَسَعَ).

إنْتَسَعَت الإبلُ ونحوها: حوشترەکانی لە لەوەڕگاکەیان دا بلاو بوونەوە.

المِنْسَعَة: زەوییەك ڕوەکی زۆر درێژ ببێ.

النَّاسِعُ: دەگوترێ: (عنق ناسِع) ملی درێژ گەردنی بەرز.

الناسِعَة: دەگوترێ: (إمرأة ناسِعة) نافرەتێکە پشتی درێژە یان ددانی درێژن.

النَّسْعُ: جومژگەی دەست (نێوان بەری دەستو مەچەك) ٥ حەبلێکی درێژە تیلمە چەرمێکی درێژە بوخچەو جانتاو بارو بارگەنەی پێ شەتەك دەدرێ.

النَّسْعَةُ: پارچەیەك لە تیلمە چەرم یان حەبل.

نَسَغَتْ أسْنانُه نَسْغاً: بنکی ددانەکانی شل بوون پوکی نەرم بوو.

نَسَغَ فلان في الأرض: فلانکەس بەوڵاتان دا گەڕا.

نَسَغَ فلاناً بشيئ: بەشتەکە لەفلانکەسیەوە ژەنی.

نَسَغَتِ الواشمة الذراع بالأبرة: خاڵکوتەکە بەدەرزی باسکی کوتا دەرزی هاژنی کرد.

نَسَغَ فلاناً بكلمة: بەقسەی ناشیرین تانەی لەفلانکەس دا.

نَسَغَ اللبنُ بالماء: شیرمکەی تێکەڵ ناو کرد ٥ ناوی تێکەڵاوی شیرمکە کرد.

أنْسَغَتِ النَّخْلَةُ ونحوها: دار خورماکە بەرەکەی خراپ بوو ٥ یان دار خورماکە دوای بڕینی هەڵی دایەوە.

أنْسَغَ فلاناً: تانەو تەشەری ناڕاستەی فلان کرد.

إنْتَسَغَ البعير ونحوه: حوشترمکە شوێنی گەستنی زەردەواڵەکەی بەقاچی خوراندی یان کوتای.

إنْتَسَغَ فلان: فلانکەس کەوتە پشکنینو لێکۆڵینەوە.

إنْتَسَغَت الإبلُ: حوشترمکان لە لەوەڕگاکەدا بلاو بوونەوە.

المَنْسَغَةُ: گورزمیەك دەرزیو شتی وا خاڵکوت بەکاری دەهێنێ بۆ خاڵکوتانو شتی وا ٥ گورزمیەك لەپەڕی باڵندەو شیشی باریکی ئاسن کەنانکەر کولێرەو نانی پێ کونج کونج دەکا.

النّاسِغُ: لێزان‌و دەست ڕاست لەئاڕاستە کردنی تیرو گوللەو ڕمب دا.

النَّسغُ: ئەو ئاوەی لەدرەخت دێتە دەر کە دەبەرن‌و وەرزەکە وەرزی ژیانەوەیەتی کە بریندار دەبێ ئاوی لێدێتەدەر.

النَّسِيغُ: عەرەق.

نَسَفَ الإناءَ نَسْفاً: قاپەکە پڕ بوو لەسەریەوە ڕژا.

نَسَفَ الماشِي: ڕێکەرەکە (بەڕێدا ڕۆییەوەکە) پەلەی کرد.

نَسَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی ڕیشەکێش کرد ◊ لەڕمگەوە هەڵی کەند ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَيَسْأَلُونَكَ عَنِ الْجِبَالِ فَقُلْ يَنسِفُهَا رَبِّي نَسْفًا﴾.

نَسَفَت الدوابُ الكلأ: ولاخەکە لەوەڕمکەی هەموو خواردو.

نَسَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی تەفرو تونا کرد.

نَسَفَت الريحُ التُّراب: ڕەشەبایەکە گڵ‌و خۆڵەکەی بڵاو کردەوە.

نَسَفَ الحافِرُ الأرض: سمی ولاخەکە زەوییەکەی هەڵکۆڵی.

نَسَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی لە بێڕنگ دا.

نَسَفَ الحبَّ بالمِنْسَفِ: بەگڵ گیرەکە دانەوێڵەکەی پاك کرد.

نَسَفَ الطائرُ اللحمَ بمخلبه: باڵندەکە بەچنگ‌و نینۆکی گۆشتەکەی لێك هەڵچڕی.

نَسَفَ الحِملُ أو الركض جَنْبَ الدابة: بار یان زین‌و ئاوزەنگی تۆکی لاقەبرغەی ولاخەکەی ڕوتاندەوە.

نَسَفَ الحِمارُ الأتانَ: نێرەمکەرەکە دێڵەکەرمکەی گەست.

انْسَفَت الريحُ: ڕەشەبایەکە بەتوندی هەڵبوو زیخ‌و گڵ‌و خۆڵی ڕادا.

تناسَفَ الرجلان الكلامَ: دووپیاومکە بەسرتەو ئەسپایی قسەیان لەگەڵ یەکتردا کرد.

إنْتَسَفَ الكلامَ: قسەی بەهێواشی‌و لەسەر خۆ کردن.

المِنْسَفُ: شەنە ◊ بێژەینگ‌و گڵ گیر ◊ (مِنسَف الحمار) دەمی گوێدرێژ ◊ (ك: مناسف).

المِنْسَفَةُ: نامێرێکە بیناو شتی وای پێ لەبێخ دەردەهێندرێ ◊ بێژنگ‌و گڵ گیر.

النِّسافة: ئەو خشت‌و خاشاکەی لەکاتی ڕوخاندن‌و دەرهێنانی دیواردا دەکەوێتە خوار ◊ تەپ‌و تۆزی بەرزەوەبووی ڕێگا ◊ چڵك‌و ژەنگ کەدەکەوێتە سەر قاپ‌و قاچاخ‌و شتی وا.

النَّسافة: کەشتییەکی جەنگییە قەڵاو شورا دەڕوخێنێ.

النَّسْفانُ: قاپێك پڕبێ لە ئاو و لەسەریەوە بڕژێ.

النُّسْفَةُ: بەردێکی ڕەشی زبرو کونکوناوییە لە حەمام دا بەکاردەهێندرێ بۆ لابردنی چلکی بەرمپێ.

النَّسَفَةُ: بەمانا (النِّسْفة) دێ.

النَّسوف: دەگوترێ: (بعیر نسوف) حوشترێکە بەپێشەوەی دەمی لەوەڕ دەخوا ٥ (فرس نسوف) ئەسپێکی هەنگاو پان‌و فراوانە.

النَّسیفُ: دانەوێلەی لەبێژنگ دراو ٥ دەشگوترێ: (کلام نسیف) قسەی بەئەسپایی ٥ (ترك فیه نَسیفاً) شوێنەواری لەسەر جێ هێشت، شوێنی گەستن یان کەوتنی تۆک‌و شتی وای پێوە دیارە.

النَّسیفة: بەردە ڕەشەی گەرماو.

نَسَقَ الشَّیْئَ نَسْقاً: شتەکەی ڕێك خست.

نَسَقَ الدُّرَّ: گەوهەرمکەی هۆنیەوە.

نَسَقَ الکُتُبَ: کتێبەکانی پەڕکردن.

نَسَقَ الکَلامَ: قسەکانی ڕێك کردن‌و پەیوەندی لەنێوان ڕستەکانی دا دروست کرد.

أنْسَقَ فلان: فلانکەس بەشێوەی سەجع ئاخاوت.

ناسَقَ بین الأمرین: دوو کارەکەی پێکەوە گونجاند.

نَسَّقَهُ: شتەکەی ڕێك خست.

إنْتَسَقَتِ الأشیاءُ: شتەکانی کەوتنە پاڵ یەکتر‌و پێکەوە گونجان.

تناسَقتِ الأشیاءُ: بەمانا (إنْتَسَقَت) دێ ٥ دەگوترێ: (تَناسَقَ کلامُهُ) ڕستەی قسەکانی پێکەوە گونجاو بوون.

تَنَسَّقَتِ الأشیاءُ: بەمانا (إنْتَسَقَتْ) دێ.

النُّسْقُ: (حروف النَّسْق) حوروفی عەتف ٥ ئەو پیتانەی کەلام دەخەنەوە سەریەك‌و ڕستەکان پێکەوە دەبەستنەوە.

النَّسَقُ: هەرشتێك لەسەر یەك یاساو تەوەرە دامەزرابێ‌و بڕوا بەڕێوە ٥ دەگوترێ: (جاء القوم نَسقاً) (زُرعت الأشجار نَسَقاً) درەختەکان بەڕێز چەقێندران ٥ (درّ نَسَقٌ) گەوهەری هۆنراوە ٥ (کلام نَسَق) قسەی ڕێك‌و پێك ٥ (حروف النَّسَق) حروفی عەتف.

النَّسِیقُ: ڕێکخراو، گونجاو ٥ ڕێك کراو.

نَسَكَ فلان نَسْکاً ونُسْکَةً ومَنْسَکاً: فلانکەس دونیا نەویست بوو، ڕوی لەخودا بەرستی کرد ٥ کوشتی سەربڕی بۆ ڕەزامەندیی پەروەردگار.

نَسَكَ الثَّوْبَ نَسْکاً: قوماشەکەی بەئاو شت‌و پاکی کردەوە.

نَسَكَ الأرضَ: زەویەکەی پاك کردەوە بژاری کرد ٥ زبڵی کیمیاوی پێوە کرد.

نَسَكَ البَيْتَ: هاته ناو خانوەکه.

نَسَكَ الى طريقة جميلة: ڕوی کرده ڕێبازێکی ڕاستو جوانو خودا پەرستی پاك.

إنْتَسَكَ: دونیا نەویستی ڕەچاو کردو سەرگەرمی خوا پەرستی بوو.

تَنَسَّكَ: بەمانا (إنْتَسَكَ) دێ.

المَنْسَك: ڕێبازی دونیا نەویستیو خودا پەرستی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلِكُلِّ أُمَّةٍ جَعَلْنَا مَنسَكًا﴾: بۆ هەموو گەلو نەتەوەیەك مەنسەكو ڕێو شوێنی خودا پەرستی بەندایەتیمان بۆ دیاریی کردووە ٥ هەروا وشەی (المَنْسِكُ) ناوە بۆ شوێنی قوربانی سەربڕین.

مناسك الحج: عیبادات و ڕێو ڕەسمەکانی ئەنجامدانی حەج ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا قَضَيْتُم مَّنَاسِكَكُمْ﴾.

المنسوكة: دەگوترێ: (فرس منسوكة) ئەسپێکی ڕوتو بێ توکە.

النّاسِك: خودا پەرستو دونیا نەویست ٥ (ك:نُسَّاكٌ) ٥ دەشگوترێ: (عشب ناسك) ڕوەکێکی زۆر سەوزە.

النّاسِكَةُ: ئافرەتی خودا پەرستو دونیا نەویست ٥ دەشگوترێ: (أرض ناسكة) زەوییەکی سەوزو تازە باران لێ باریوە.

النُّسْكُ: هەر مافێکی خودا بەسەر بەندەکانیەوە ٥ قوربانی کوشتی.

النُّسُكُ: بەمانا (النُّسْكُ) دێ.

النَّسِيكَةُ: قالبە زیوی خالیص ٥ قوربانی کوشتی.

نَسَلَ الشَّيْئُ نسولاً: شتەکە جیابۆوە، لێ بۆوە ٥ کەوتە خوار ٥ دەگوترێ: (نَسَلَ ريش الطائر) پەڕی بالندەکە کەوتە خوار.

نَسَلَ الشربُ عَنْ الإنسان: پۆشاکەکە لەمرۆڤەکە بۆوە.

نَسَلَ فلان نَسْلاً: فلان وەچەو نەوەی زۆر بوو.

نَسَلَ الماشي: ڕێکەوەکە خێرا ڕۆیی.

نَسَلَ الوَلَدَ: منداڵی بوو ٥ دەشگوترێ: (نَسَلَ بوالد).

نَسَلَ الحيوانُ نَسْلاً: ئاژەڵەکانی وەبەرهێنان، ڕایگرتنو بەخێوی کردن بۆ زاو و زێو بەروبووم.

نَسَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی لێ کردەوە، جیای کردەوە ٥ دەگوترێ: (نَسَلَ ريش الطائر) پەڕی بالندەکەی دەرکێشا ٥ (نَسَلَ الصرفَ) خوریيەکەی بڕییەوە لەمەڕەکە.

أنْسَلَ الشَّيْئُ: بەمانا (نَسَلَ) دێ.

أنْسَلَ الحيوانُ: حەیوانەکە بێچوی بوو.

أنْسَلَ فلان: فلانکەس ئاژەڵەکانی کاتی زاو و زێیان هات نزیکە بێچوبان ببن.

أنْسَلَت الدابة: ولاخەکە، حوشترەکە کاتی ئەوەی هاتووە توک بەربدا، کوڵکەکەی لێ ببێتەوە.

أنْسَلَ في عدوه: لەبازدانو ڕاکردنی دا پەلەی کرد.

أنْسَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی لێ کردەوە جیای کردەوە.

إنْتَسَلَ الشَّيْئُ: بەمانا (نَسَلَ) دێ.

تناسَلَ القوم: خەڵکەکە زاو و زێیان کردو زۆربوون.

تناسَلَ بنو فلان: فلان هۆزو بنەماڵە وەچەو نەوەیان زۆر بوون.

الناسِلُ: خێراو بەپەلە.

النَّسالُ: ئەوەی هەڵدەوەرێ لەخوریو مووو کوڵک لەکاتی بڕینەوەو لێکردنەوەی دا.

النَّسَلان: خێرا ڕیشتنی گورگ.

النَّسْلُ: منداڵو نەوە ◊ (ك: أنسال).

النَّسَلُ: شیر کەلەهەنجیری کاڵ دێتەدەر لەکاتی لێکردنەوەی دا.

النَّسُولَةُ: خێرا و گورج لەڕاکردنو بازدان دا.

النَّسُولَةُ من الماشية: ئەو ئاژەڵەی ڕابگێرێ بۆ زاو و زێ بۆ بەرهەمهێنان.

النَّسيلُ: بەمانا (النُّسالُ) دێ ◊ ڕاوی هەنگوین کە لەکەڕەشانەکەی جیابکرێتەوە.

النَّسيلَة: تاکی وشەی (النَّسيل)ە واتە: ئەوەی لەکاتی بڕینەوەی خوریو موداهەڵدەوەرێ ◊ منداڵ ◊ پڵیتە ◊ ڕاوە هەنگوین کە کەڕەشانەکەی لێ جیا کرابێتەوە.

نَسَمَت الريح نَسماً ونَسيماً: بایەکە هەڵبوو، شنە بایەکە هەڵبوو.

نَسَمَ الشَّيْئَ: شتەکە تامی گۆڕا ◊ دەگوترێ: (نَسَم اللبنُ) (نَسَمَ الدَّسِمُ) ◊ شیرەکە تامی گۆڕا ◊ چەورەییەکە تامی گۆڕا.

نَسَمَ البعيرُ الأرض بِمِنسَمِه: حوشترەکە بەسمی لە زەوی دا و پێکۆڵی کرد، شوێنکەی لەزەوییەکە کرد.

نَسَمَ لي خَبَرٌ أو أثر: هەواڵێکم لێ دەست کەوت یان شوێن پێیەکم هەڵگرتووە ◊ سۆراخێکم کردووە.

نَسِمَ البعيرُ نَسَماً: حوشترەکە سمی کون بوو.

ناسَمَهُ مناسَمَةً ونِساماً: لێی نزیک بۆوەو بۆنی کرد ◊ قسەی لەگەڵ دا کرد ◊ سرتەی لەگەڵ دا کرد.

نَسَّمَ في الأمر: دەستی بەکارەکە کرد بەڵام زۆر نەچۆتە ناوی.

نَسَّمَ النَّسَمَةَ: نادەمیزادی بوژاندنەوە لەمردن رزگاری کردن.

تَنَسَّمت الریحُ: بایەکە بەهێواشی هەڵی کرد.

تَنَسَّمَ المکانُ بالطیب: شوێنەکە بۆنی خۆش بوو.

تَنَسَّمَ فلان: فلانکەس هەوای خاوێنی هەڵمژی.

تَنَسَّمَ الجنینُ: کۆرپەلەکە لەسکی دایکیا ئەندامەکانی جەستەی ڕێك بوون شکڵی نادەمی وەرگرت ◊ دەگوترێ: (أملصت الأنثی وَلَدَها قبل أن یَتَنَسَّمَ).

تَنَسَّمَ الریحَ: بۆنەکەی هەڵمژی و هەستی بەخۆشی کرد.

تَنَسَّمَ فلان العِلْمَ أو الخبرَ: فلانکەس وردە وردەو لەسەرەخۆ زانیاری فێربوو زانستی بەدەست هێنا ◊ یان وردە وردە هەواڵەکەی بەدەست هێنا.

تَنَسَّمْتُ أثرَهُ حتی تَبَیَّنْتُه: سۆراخم کردو بەشوێنیا ڕۆیشتم و شوێن پێیم هەڵگرت تا ناشکرام کرد.

المَنْسِمُ: لایەکی سمی حوشتر ◊ ڕێگا ◊ دەگوترێ: (قد إستبان المَنسِم) لایەکی سمی حوشترەکە دەرکەوت.

النّاسِم: نەخۆشێك بگاتە حاڵەتی گیانەڵاو.

النَّسَمُ: خەڵك و نادەمیزاد ◊ هەناسەی گیان ◊ کزەبا ◊ سەرەتای هەڵبوونی با بەهێواشی ◊ ڕێگای کوێرەبوو ◊ بۆنی شیر یان بۆنی جەورى ◊ باڵندەی تیژ ڕۆی وەکوو واشە ◊ کەرمنگیان سەوز بنوێنێ.

النَّسْمَةُ: عەرەقکردنی ناو گەرماو یان عەرەق بەگشتی.

النَّسَمَةُ: زیندەومر گیانەومر هەرشتێك گیانی تێدا بێ ◊ تەنگەنەفەسی (هەناسە بڕکە).

النَّسِیمُ: شنەبا (کزەبا) کە درەخت نەهەژێنێ و گڵ و خۆڵ ڕانەدا ◊ گیان ◊ عەرەق ◊ هێزو تواناو خۆگری.

نَسْنَسَ الرجلُ: پیاوەکە زەعیف و لاواز بوو.

نَسْنَسَ الطائرُ: باڵندەکە تیژ فڕی.

نَسْنَسَتِ الریحُ: بایەکە هەڵبوو بەشێوەی سارد کزەبای سارد هەڵبوو.

نَسْنَسَ الدابّةَ: ولاخەکەی تاوداو خێرا لێی خوڕی.

النَّسْناسُ: جۆرە مەیمونێکی جەستە بچوکەو کلکی درێژە ◊ برسیایەتی زۆر ◊ دەگوترێ: (جرع نسناس) برسیایەتی برست بڕو بەشیدەمت.

نَسَا الشَّيْئَ نَسْوَةً: وازی لەشتەکە هێنا ◊ دەگوترێ: (نَسا العَمَلَ) وازی لەکارەکەی هێنا.

نَسَا فلاناً نَسْياً: زەبری لەڕەگی وەریکی دا.

نَسِيَ فلان نَسىً: فلانکەس لەڕەگی وەریکی دا ◊ ئازار پەیدا بوو ◊ (فهو نَسٍ وهي نسية وهو ألْسى وهي نسياء).

نَسِيَ الشَّيْئَ نَسْواً ونَساوةً ونِسياناً: شتەکەی واز لێ هێنا، لەبیری چوو.

أنساه الشَّيْئَ: شتەکەی لەبیر بردەوە.

ناساه العداوة: دوژمنایەتی لەبیر بردەوە.

نَسَّاه الشَّيْئَ: بەمانا (أنساه) دێ.

تناسى الشَّيْئَ: هەوڵی دا شتەکەی لەبیر بچێتەوە ◊ وای خۆ نیشان دا کەشتەکەی لەبیر چوێتەوە.

الأنْسى: ڕەگێکە لەبەلەکی مرۆڤ دایە.

النِّساء: ڕەگی وەرکییە، ڕەگێکە لەسمتەوە درێژ بوێتەوە بۆ پاژنەپێ ◊ لەتەسنیەکەی دا دەگوترێ: (نَسَوان) یان (نَسَيان) ◊ (ك: أساءٌ).

النَّسَاء: کۆمەڵێك ئافرەت.

النَّسْوَةُ: قومە شەرابێك ◊ دەگوترێ: (نَسْوَةٌ من لَبَن).

النِّسْوَةُ: کۆمەڵێك ئافرەت.

النِّسوان: ئافرەت.

النِّسْيانُ: کەسێك زۆری شت لەبیر بچێ.

النِّسْيانُ: نەخۆشی لەبیرچوونەوە کەزوو شتیان لەبیر دەچێ.

النَّسْيُ: شتی لەبیرەوە چوو ◊ شتی بێ نرخ، کەمبایەخ.

النَّسِيُّ: شتی لەبیرەوەچوو ◊ دەگوترێ: (هو نَسِيُّ قومِه).

نَشَا الشَّيْئُ نَشْئاً ونشوءاً و نَشْأةً: شتەکە پەیدا بوو ◊ دروست بوو، هاتە کایەوە.

نَشَا الصَّبِيُّ: منداڵەکە گەشەی کردو پێگەیی ◊ دەگوترێ: (نَشَأَ في بني فلان)و (نَشَا فلان نَشْأة حسنة).

نَشَا الشَّيْئُ عَنْ غيره: شتەکە لەشتی ترەوە پەیدا بوو.

تَنَشَّأ لحاجته: بۆ ئەنجامدانی کاری خۆی ڕاساو هەوڵی دا.

إسْتَنْشَأ الشَّيْئَ: داوای دروستکردنی شتەکەی کرد ◊ دەگوترێ: (إسْتَنْشَأَهُ قصيدة في الزهد) داوام لێ کرد پارچە شیعرێکم بۆ دابنێ لەبارەی دونیا نەویستییەوە.

إسْتَنْشَأ الأخْبار: بەدوا هەواڵەکەدا چوو توێژینەوەی تێدا کرد.

الإنشاء: (لەزاراوەی زانستی بەلاغەدا) بریتیە لەقسەو ڕستەیەك لەخارج دا مانای نەهاتبێتە کایەوە ◊ واتە: لەواقیعو دەرەوەدا مانایەکی هەبوو

بەرامبەری نەبێ، لەزاراوەی ئەدیبو هەستیاران دا (الإنشاء) فەنو بەهرەیەکی خودا دادە، بەهۆیەوە دەتواندرێ مانای جۆراو جۆر کۆبکرێنەوە لێك بدرێن ڕێك بخرێن و مانای جوانو سەرەنج ڕاکێش دەربڕدرێ.

المَنْشَأ: شوێنی دروستکردن ٥ شوێنی دروستبوون ٥ دەگوترێ: (هذا مَنْشَؤُهُ یابان) و (هذا منشؤه أربیل) ڕەگو ڕیشەو بنەما ٥ دەگوترێ: (ما منشأ هذا الإضطراب)؟

المُنْشِئُ: ئەو نووسەرەی باش دەزانێ پەخشان دابڕێژێو قسەکانی شیرینو ڕەوان بن.

المُنْشأةُ: شوێنی کارکردنو پیشەسازیو کۆکردنەوەی پارچەی ئامێرو لێکدانو لێك بەستنیان.

الناشِئُ: کوڕێك لەتەمەنی بچوکی تێپەڕی کردبێو گەیشتبێتە تەمەنی گەنجی.

النَّاشِئة: کچۆڵە لەتەمەنی منداڵی تێپەڕی کردبێو چوبێتە حاڵەتی گەنجی ٥ شەو بەخەبەر هاتنو نوێژو تاعەتکردن.

النَّشْئُ: سەرەتای پەیدابوونی هەور ٥ منداڵ لە سەرەتای ساڵانی خوێندنی دا ٥ ئاژەڵو حەیوانات لەکاتی ڕامکردنو ژێربارکردنی دا ٥ (ك: نَشَأ) ٥ زڕوێت وەچە ٥ دەگوترێ: (هو نَشْئُ سوء) ئەو کابرایە وەچەو دەرئەنجامی خراپەکارییە.

النَشْأةُ: وەدی هێنانو پەروەردەکردن.

النَّشِيئة: دەگوترێ: (حوض نَشِيئة) حەوزێکە ئاوی تێدا نەماوەو بنکی دەرکەوتووە.

نَشِبَ في الشَّيْئِ نَشَباً ونشوباً: لەشتەکە هەڵچەقیو پێوەی نووسا ٥ پێیدا ڕۆیشتە خوار ٥ دەگوترێ: (نشبت مخالب السبع في الصيد) چنگی دڕندەکە چووە جەستەی نێچیرەکەوە ٥ (نَشِبَ العظم في الحلق) ئێسقان لەقوڕگ گیرا.

نَشِبَ فلان فيما يكرهه: فڵانکەس توشی ئەوە بوو کەپێی ناخۆشە.

نَشَبَ الشرُّ أو الحرب بين البلدين: شەڕو ئاژاوە لەنێوان ئەو دوو وڵاتەدا بەرپا بوو.

نشب الأمر فلاناً: کارەکە یەخەی فڵانی گرت.

أنشب الصائدُ: داوی نێچیرەوانەکە لەنێچیرەکەوە هاڵا.

أنشبت الريحُ: ڕەشەبایەکە بەتوندی هەڵی کردو زیخو گڵو خۆڵی ڕادا.

أنْشَبَ الشَّيْئَ في غيره: شتەکەی

لەشتێکی تر گیر کرد ٥ دەگوترێ: (أنْشَبَ فيه مَخالِبه) چنگی لێ گیرکرد، چنگی تێنا.

ناشَبَهُ الحربَ: شەڕی لەگەڵ هەڵگیرساند.

نَشَّبَ الشَّيْئَ في غيره: بەمانا (أنشبَهُ) دێ.

نَشَّبَ الثوبَ: قوماشەکەی بەوێنەکردن تێیدا ڕازاندەوە.

إنْتَشَبَ القوم: خەڵکەکە یەکیان گرتو هەندێکیان بە هەندێکیانەوە گیرۆدە بوون وەگری یەکتری بوون.

تَنَشَّبَ في الشَّيْئ: بەمانا (نَشِبَ) دێ ٥ دەگوترێ: (تَنَشَّبَ في قلبي حُبُّها) خۆشەویستی نەو چووە دڵمەوە.

المَنْشَبَةُ: ماڵو سامان، مەنقولەو غەیرە مەنقولە.

النّاشِبُ: تیرهاوێژ.

النَّشْبُ: ماڵو سامان ٥ زەوی و زار ٥ خانو و بەرە.

النُّشْبَةُ: دەگوترێ: (رجل نُشْبَةٌ) پیاوێکە کەدەستی دایە کارێک وازی لێ ناهێنێ تا تەواوی نەکا.

النَّشابُ: تیر، سەرە تیر ٥ (ك: نشاشيب) دەگوترێ: (ترامَوا بالنشاشيب) یەکتریان تیرباران کرد.

النُّشّابُ: شتێك کە زۆر بەناو شتی تردا ڕۆبچێ ٥ تیر دروستکەر نەو کەسەی تیر دروست بکا ٥ (ك: نَشّابَةُ).

نَشَجَ الباكي نَشْجاً ونشيجاً: مرۆڤە گریاوەکە گریانی لەسنگی دا دەکوڵێو گریانەکەی دەرنەبڕی.

نَشَجَ الحِمارُ: گوێدرێژەکە زەڕینەکەی لەقورگی خۆی دا خواردەوە.

نَشَجَ الضفدع: بۆقەکە قڕاندی ٥ (نَشَجَ القِدْرُ) مەنجەڵەکە کەوتە گیزە گیز.

نَشَجَ نَشْجاً ونشوجاً: ئاو و شتی وای خواردەوە بەڵام تێراو نەبوو.

نَشَجَ السقاء والجِلدُ ونحوهما نَشْجاً: پێستەکە یان گوندەکە ئاوی دەڵانەوە، ئاوی لێ چوو.

نَشَجَ الدّابّة: نەومندەی ئاودا بە ولاخەکە کە گڕی تینوایەتی دابمرکێنێو بەس بەتەواوی تێر ئاوی نەکرد.

إنْتَشَجَ: بەمانا (نَشَجَ) دێ.

النَّشّاجُ: صیغەی موبالەغەیە و لەمادەی (نَشَجَ) دەرهێنراوە ٥ دەگوترێ: (سَقاء نَشّاجٌ) کوندەیەکە زۆر ئاو دەدەڵێنێ.

النُّشوح: ئاوی کەم.

نَشَدَ فلان نَشْداً ونِشداناً: فلانکەس یادی کەوتەوە، هاتەوە بیری.

نَشَدَ الضالّةَ: هەوڵی دۆزینەوەی گومبووەکەی دا.

نَشَدَ فلاناً: هەوڵی دیتنی فلانی داو چو بۆلای.

نَشَدَ فلاناً بكذا: فیساره شتی بیری فلانكەس هێنایەوە ◊ دەگوترێ: (نشدتك الرحم) داوات لێ دەكەم بیری خزمایەتی نێوانمان بكەیەوەو رێزی لێ بگری ◊ (نَشَدْتُك الله) خوداوەندت بیردێنمەوە، خودا دەكەم بەگژتا.

أنْشَدَ فلاناً: وەڵامی فلانی دایەوە ◊ دەگوترێ: (نَشَدْته فأنْشَدَني (یان) فَأنْشَدَ لي).

أنْشَدَ الشِّعْرَ: بەدەنگی بەرز شیعرەكەی خوێندەوە.

ناشَدَ فلاناً الأمْرَ وفیه مناشدة: داوای كارەكەی لە فلانكەس كرد.

ناشَدَ فلاناً الله: خودای كرد بەگژیاو وتی بۆخاتری خودا ئەوەم بدەرێ یان سوێندی دا بەخودا كەئەوەی بۆ بكا.

تناشدوا الأشعار: خەڵكەكە شیعریان بۆیەكتری بەدەنگی بەرز خوێندەوە.

تَنَشَّدَ الأخبار: هەوڵی بەدەستهێنانی هەواڵەكانی دا بۆئەوەی پێش كەسانی دیكە پێیان بزانێ.

إسْتَنْشَدَ فلاناً شعراً: داوای لەفلانكەس كرد شیعرێكی بۆ بڵێ.

إسْتَنْشَدَ فلاناً الضَّالَّة: داوای لە فلانكەس كرد بانگی بۆ هەڵدا بۆ دۆزینەوەی گومبوەكەی.

الأنشودة: نەشید شیعرێك بكرێتە نەشیدی نیشتمانی ومكوو شیعرەكەی دڵدار: (ئەی رەقیب هەر ماوە قەومی كورد زووبان.....).

المُنْشِدُ: كەسێك بەدەنگی بەرز شیعر بخوێنێتەوە.

النَّشَادُ: كەسێك پیشەی بانگ هەڵدان بێ بۆ شتی گومبوو.

النَّشِيدُ: دەنگو صەدا ◊ دەنگ بەرزكردنەوە بەلەحنەوە ◊ شیعرێك بكرێتە نەشیدی نیشتمانی ◊ پارچە شیعرێك یان پارچە زەحەلێك بەحەماسەتەوە كۆمەڵێك بەدەنگی بەرز بیخوێننەوە ◊ (ك: أناشید).

النشيدة: بەمانا (النشيد) دێ.

نَشَزَت الأرض نشوزاً: زەویەكە بەهاری لێ هاتو گیاو گژی رواند.

نَشَرَ الشجرُ: درەختەكە گەڵای كرد.

نَشَرَ الشَّيْئَ نَشْراً: شتەكەی بڵاو كردەوە.

نَشَرَ الراعي غَنَمَهُ في المرعى: شوانەكە مەڕەكانی بەناو لەوەڕگاكەدا بڵاو كردنەوە.

نَشَرَ الكتابَ أو الثوبَ أو نحوهما: كتێبەكە یان قوماشەكەی بڵاو كردەوە.

نَشَرَ الخَبَرَ أو المقال: هەواڵەکە یان مەقالەکەی پەخش کرد.

نَشَرَ الكتابَ أو الصحيفة: کتێبەکە یان ڕۆژنامەکەی بەچاپ گەیاندو پەخشی کرد.

نَشَرَ الخَشَبَةَ: دارەکەی ڕاهێنا، بڕیەوە تاشی.

نَشَرَ اللهُ الموتى نَشْراً ونُشوراً: خودا مردووەکانی زیندوو کردنەوە.

نَشَرَ الشَّيْئَ نَشْراً: شتەکە بڵاو بۆوە.

نَشَّرَ الثوبَ أو الكتابَ: قوماشەکە یان کتێبەکەی کردەوە، لێکی کردەوە.

أنْشَرَ اللهُ الموتى: خودا مردووەکانی زیندو کردنەوە.

أنْشَرَ الأرضَ: زەوییەکەی بەناو زیندو کردەوە.

أنْشَرَ الرياحَ: بایەکەی هەڵکرد.

إنْتَشَرَ الشَّيْئُ: شتەکە کرایەوە، بڵاو بۆوە.

إنْتَشَرَ الخبرُ: هەواڵەکە بڵاو بۆوە.

إنْتَشَرَ الشَّيْئُ: شتەکە پەرتەوازە بوو، بڵاو بۆوە ◊ دەگوترێ: (إنْتَشَرَ الناس في الأسواق).

إنْتَشَرَ العَصَبُ: ڕەگەکە هاوسا ◊ نەستور بوو.

تناشروا الشَّيْئَ: هاریکاری یەکتریان کرد بۆ بڵاو بوونەوەی شتەکە.

تَنَشَّرَ الشَّيْئُ: شتەکە کرایەوە، پان بۆوە ◊ پەرتەوازە بوو.

إسْتَنْشَرَ الشَّيْئُ: داوای کرد شتەکە بڵاو بکرێتەوە.

التناشيرُ: نووسینی منداڵ کە سەرەتا فێری نووسین دەبێ ◊ دەگوترێ: (ما أشبه خطه بتناشير الصبيان).

المِنْشارُ: مشار.

المَنْشَرُ: شوێنی نەشرو بڵاو بوونەوە ◊ بڵاو کردنەوە.

المنشورُ: کارێکی بڵاو کراوە ◊ بەیانێکی بڵاو کراوە بەناو فەرمانگەو خەڵک دا بۆنەوەی زۆر کەس ببزانن.

النّاشِرُ: ئەو کەسەی پیشەی لەچاپدانو پەخش کردنی کتێب بێ ◊ پیشەی کتێب فرۆشی بکا ◊ جۆرە مارێکە زەهراوی سەری پان دەکاتەوە وەکوو نەسکوێ.

النّاشِرَةُ: دەمارێکی خوێنبەرە لەژێر پێستی دیوی ناوەوەی باسکو قۆڵە ◊ (ك: نواشر).

النُّشارَةُ: پیشەی شەقکردنی دار.

النُّشارَةُ: ئەو وردە دارەی لەکاتی شەقکردنو ڕاهێنانی داردا دەکەوێتە خوار.

النَّشْرُ: بۆنی خۆش ◊ نەتەوەیەکی پەرتەوازە کە سەرۆکێکیان نەبێ

كۆیان بكاتەوە ◊ دەگوترێ: (جاء القوم نشراً) خەڵكەكە بەپەرتەوازەیی هاتن ◊ چاپكردنی كتێب و رۆژنامە و گۆڤارو فرۆشتنیان.

النَّشْرَةُ: بای نەسیم ◊ بەیانێك دەنووسرێ و پەخش دەكرێ بۆنەوەی بزاندرێ هەڵوێستی لایەنێك یان دەسەڵات لەبارەی ڕوداوێكی تایبەتییەوە چۆنە.

النُّشْرَةُ: هەندێ دوعاو نوشتەو شتی وان بەكاردەهێندرێن بۆ چارەسەری نەخۆش.

النَّشَّارُ: كەسێك پیشەی دار بڕینەوە بێ.

النُّشورُ: بۆ زیندەڕۆیی لەمانای (النّاشِرُ) دێ.

النُّشُورُ: زیندوو كردنەوەی مردوو، ڕۆژی قیامەت.

النَّشِيُّ: بلاوكراوە.

نَشَزَ الشَّيْئُ نَشْزاً ونشوزاً: بەرز بۆوە ◊ دەگوترێ: (نَشَزَ المكانُ) (وَ نَشَزَ العِرْقُ) ◊ شوێنەكە بەرز بوو، دەمارەكە هەڵسا ◊ هەروا دەگوترێ: (نَشَزَت إلَيّ نَفْسي) دڵم ترساو ناڕەحەت بوو.

نَشَزَ فلان: فلانەكەس چووە سەر بەرزاییەكی زەوی.

نَشَزَ من مكانه وفيه: لەشوێنی خۆی هەڵساو ڕاساو جوڵا ◊ بەرز بۆوە ◊ دەشگوترێ: (نَشَزَت النغمة عَنْ مثيلاتها) لەحن و گۆرانیەكە لەیاسای خۆی دەرچوو.

نَشَزَت المرأةُ: ئافرەتەكە لەمێردەكەی یاخی بوو، داب و نەریتی ژن و مێردایەتی پەیڕەو نەكرد.

نَشَزَ الرجلُ: پیاوەكە پابەندی داب و نەریتی هاوسەرایەتی نەبوو ◊ (فهو ناشِز وهي ناشِزَة) ◊ (ك: نواشِز).

نَشَزَ بقرنه نَشْزاً: بەقۆچ هەڵی گرت و بەزەوی دا دا.

أنْشَزَ الشَّيْئَ: شتەكەی لەشوێنی خۆی بەرز كردەوە.

أنْشَزَ الله عظام الميت: خودا ئێسك و پروسكی مردووەكەی لەشوێنی خۆی بەرز كردەوەو پێكیەوە نانەوەو ڕێكی خستنەوە بۆنەوەی سەرلەنوێ بەگۆشت دایان پۆشێ و گیانیان بەبەردا بكاتەوە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَانظُرْ إِلَى العِظَامِ كَيْفَ نُنشِزُهَا ثُمَّ نَكْسُوهَا لَحْمًا﴾.

تنشَّزَ لكذا: خۆی بۆ هەڵدا.

النّاشِزُ: دەگوترێ: (فلان ناشز الجبهة) فلانكەس ناوچەوان دەرپەڕیوە ◊ (قلب ناشِزٌ) دڵێكە لەترسان كەوتوەتە پەلەپەل.

النَّاشِزَةُ: دەگوترێ: (لحمة ناشِزة) پارچە گۆشتێکە لەجەستە بەرزبۆتەوە هەڵتۆقیومتەوە.

النُّشاز: بەمانا (النَّشْزُ) دێ واتە: شتی ناڕێکو پێک نەگونجاو شتێك لەناستی شتەکانی پەنا خۆی نەبێ لەیاسای هاو وێنەی خۆی دەرچووبێ.

هذه النّغمة نشاز: ئەم هەوای گۆرانییە لەوانی تر ناچێ.

النَّشْزُ: ئەوەی لەزەوی بەرزبێتەوە وەکوو تەپۆڵکەو گردۆڵکە.

النَّشَزُ: بەمانا (النَّشْزُ) دێ.

نَشَّ الشَّيْءُ نَشّاً ونشيشاً: شتەکە وشك بۆوە ئاوەکەی نەما ٥ دەگوترێ: (نَشَّ الرطب) خورماکە وشك بۆوە ئاوی تێدا نەما ٥ (وأشتدّ الحرُّ فَنَشَّ الحوضُ) گەرما تاوی سەندو حەوزەکە وشك بوو.

نَشَّ اللَّحمُ: گۆشتەکە لەسەر ئاگرەکە چزەی هات.

نَشّت الجرة الجديدة: جەرە تازەکە کەناوی تێکرا کزەکزی لێ هات.

نَشَّ الشَّيْءَ نَشّاً: شتەکەی تێکەڵاو کرد.

نَشَّ الدابة: ولاخەکەی بەهێواشی لێخوڕی.

نَشَّ الثّيابَ ونحوه: مێشەکەی دەرکرد.

المَنَشُّ: ئەو گۆماو و زۆنگاوانەی لە قەراخ ڕوبارو دەریا ئاویان تێدا دەمێنێتەوە ٥ دەگوترێ: (كانوا في مِنَشّ الساحِل).

المِنَشّة: مێش کوژ ٥ مێش دەرکەر گورزێکی سەر پرژاوییە مێشی پێ دەرمتێندرێ.

المنشوش: دەگوترێ: (دهن منشوش) ڕۆنێکە بۆنی خۆشی تێکەڵ کراوە.

النَّشاشُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَشَّ) دێ ٥ دەشگوترێ: (سبخة نشّاشة) زەوییەکە گڵەکەی وشك نابێتەوە و لەوەڕیشی لێ ناڕوێ.

النَّشُّ: نێومشت ٥ هەرشتێك بێ ٥ دەگوترێ: (نَشٌّ أوقية) نیوەی حوققەیەك ٥ سەنگێکی کێشانەیە کێشەکەی کێشی بیست دیرهەمە.

النَّشيشُ: دەنگی ئاو و شتی تر کە گەبیشتە ناستی کوڵین.

النَّشيشَةُ: زەوییەك وشك نەبێتەوە و گیای لێ نەڕوێ.

نَشَصَ نشوصاً: بەرز بۆوە ٥ هەڵتۆقی.

نَشَصَ الشَّيْءَ: شتەکەی دەرهێنا ٥ لێی کردەوە ٥ دەگوترێ: (أقام القوم ما يَنشِصون وتداً) خێڵەکە لەو شوێنە دایانکوتاو نیازی مانەومیان هەیە سنگی داکوتراوی ڕەشمالیان هەڵناکەنن.

نَشَصَ فلاناً بالرمح: بەرمب زەبری لەفلان دا.

أنْشَصَهُ: دەری هێنا ٥ دەگوترێ: (أنْشَصَ فلاناً من بيته) فلانکەسی لەمالی خۆی هێنایە دەر ٥ (أنْشَصَ الجَذبُ الناس عَنْ مواضعهم) گرانی و قات و قڕی خەڵکەکەی ناچار کرد زێدی خۆیان جێ بێڵن.

إنْتَشَصَ الشَّيْءَ: شتەکەی هەڵکەند.

إنْتَشَصَ الشجرةَ: درەختەکەی هەڵکەند.

المِنْشاصُ: ئافرەتێك لەمێردەکەی زیز بووبێ و لەگەڵی نەخەوێ.

النَّشاصُ: هەوری پڕو چین لەسەر چین.

النَّشُوصُ من الرماح: ڕمبی بەرز کراوەو ئامادە بۆ شەڕ.

نَشِطَ من المكان نَشَطاً: لەشوێنەکە چووە دەر.

نَشِطَ المسيلُ: لافاوەکە لە ڕێڕەوی خۆی لای داو کەوتە قۆرت و پێچ کردن.

نَشِطَت به الهموم: خەم و خەفەت سەریان لێ تێك داوە.

نَشَطَ الحَبْلَ: حەبلەکەی واگرێ داوە بەئاسانی بکرێتەوە.

نَشَطَ الشَّيْءَ: شتەکەی دەرهێناو ڕایتەکاند.

نَشِطَ الدَّلْوَ: دۆلچەکەی دەرهێناو تەکاندی.

نَشَطَ فلاناً: زەبری لەفلانکەس دا.

نَشَطَتْهُ الحيّة: مار گەستی، پێوەی دا.

نَشِطَ إليه وله نشاطاً: بەچوست و چالاکی دەستی دایە.

نَشِطَ في العمل ونحوه: ئیشەکەی پێ خۆش بوو بەدڵسۆزی تاوی دایە.

أنْشَطَ فلاناً: فلانکەسی چوست و چالاك کرد.

أنْشَطَ العُقدةَ: گرێیەکەی کردەوە، شلی کردەوە.

إنْتَشَطَ الشَّيْءَ: شتەکەی ڕاتەکاند و دەری هێنا.

إنْتَشَطَ النَشيطة: دەسکەوتی پێش جەنگی گرت و ڕایمالی.

تَنَشَّطَ: نیشاتی پەیدا کرد.

تَنَشَّطَ للعمل: خۆی بۆ کارەکە حازر کردو دەستی پێ کرد.

تَنَشَّطَ الطريق: بەچوست و چالاکی ڕێگاکەی بڕی.

إسْتَنْشَطَ الجِلدُ: پێستەکە وێکهاتەوەو کۆبۆوە.

المَنْشَطُ: شتێك بەتامەزرۆوە بۆی بچێ و کردنەکەی کاریگەر بێ.

المِنْشَطُ: کەسێك نیشاتی زۆر بێ.

النِّشاطُ: کارکردنی دڵسۆزانە لەبوارێك لەبوارەکانی ئیش دا ٥ دەگوترێ: (لفلان نِشاط زراعي أو تجاري).

الأنشوطة: گرێیەکە بەئاسانی بکرێتەوە.

النَّاشِط: ئەو کەسەی حەبل شی دەکاتەوە بۆئەوەی سەر لەنوێ بیکاتەوە بەحەبل.

النَّشْطُ: گەستنی خێرا، داخکردنی خێرا بەم جۆرە ئاسنە گەرمەکە بەخێرایی بگەیەنیە گۆشتەکەو لایبەی نەهێڵی زۆری داخ بکا.

النَّشْطَةُ: دەگوترێ: (بئر نشوط) بیرێکە بەناخۆشی دۆڵچەکەی لێ دێتە دەر.

النَّشِيطة: ئەو غەنیمەو دەستکەوتەیە کە جەنگاوەرەکان پێش ئەوەی بگەنە گۆڕەپانی جەنگ دەستیان دەکەوێ.

نَشَعَ نَشْعاً: پرخەیەکی توندی کرد.

نَشَعَتِ الأرضُ: زەویەکە ئاوێکی تام ناخۆشی دەردا.

نَشَعَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەزەختو ڕاتەکاندن دەرهێنا.

نَشَعَ المريضَ الدواءَ نَشْعاً: دەرمانەکەی دەرخواردی نەخۆشەکە دا.

نَشَعَ فلاناً الكلامَ: قسەی فێری فلان کرد پێی گوت ئاواو ئاوا بڵێ.

نَشَعَ فلاناً بشرية: فریا فلانکەس کەوت بەوەقومی ئاوی دایەو ڕزگاری کرد لەخنکان.

إنْتَشَعَ: بۆنی کرد.

النِّشْنَعُ: پاکەتو کیفی ئەو بۆنو بەرامەی هەڵدەمژرێ.

النُّشاعة: ئەو شتەی بەدەست هەڵدەکەندرێو فڕی دەدرێ.

النَّشَعُ: ئەو ئاوەی تامی ناخۆش و تفتە.

النُّشوعُ: ئەو دەرمانو شتە بۆندارەی دەکرێتە ناو کونی لوتەوە ٥ دەرمانێک دەکرێتە دەمی نەخۆشەوە.

نَشَغَ الماءُ نَشْغاً: ئاومکە ڕەوان بوو.

نَشَغَ فلان: فلانکەس لرخەو پرخەی کرد، خەریك بوو لەسەر خۆ بچێ ٥ هەناسەی قوڵ و تەنگی هەڵکێشا.

نَشَغَ بالشيء: قورگی بەشتەکە گیرا.

نَشَغَ الطريقَ بالقوم: ڕێگاکە بەقەرەباڵغی خەڵکەکە تەنگ بوو.

نَشَغَ الماءَ: ئاوی خواردەوە.

أنْشَغَ فلان: فلانکەس دورکەوتەوە، کەنارگیر کەوت.

أنْشَغَ الصَّبِيَ الدواءَ: دەرمانەکەی دەرخواردی منداڵەکەی دا ٥ دەشگوترێ: (أنْشَغَهُ الكلامَ) قسەی فێر کرد، دەرزی دا دا جۆن قسەکانی بکا.

إنْتَشَغَ الدواءَ: قوم قوم دەرمانەکەی خواردەوە.

إِنْتَشَغَ الكلامَ: قسەی فێر کرد، پێی گوت ئاوا بڵێ و ئاوا وەڵام بدەرەوە.

تَشَنَّغَ فلان: فلانکەس لرخەو پرخەی بەهێزی کرد ◊ خەریك بوو گیانی دەرچێ.

المِنْشَغَةُ: گوڵاو پرژێن شتێك بۆنی خۆشی پێ بڵاو بکرێتەوە.

النَّاشِغَةُ: ڕێڕەوی ئاو بۆناو شیو و دۆڵ.

النَّشْغَةُ: هەناسە سواربی ◊ هەناسە برکێ ◊ تێکچون و لنگەفرتێ و شڵە ژانێکە لەکاتی گیانەڵاو دا توشی ئادەمیزاد دەبێ.

نَشَفَ الشَّيْئُ نَشْفاً: شتەکە وشك بوو ◊ دەگوترێ: (نَشَفَ الثوبُ و نَشَفَتِ الأرض و نَشَفَ الماءُ).

نَشَفَ الشَّيْئَ: شتەکەی وشك کردەوە ◊ دەگوترێ: (نَشَفَ الثوبُ العرقَ) قوماشەکە ئارەقەکەی وشك کردەوە.

نَشِفَ الشَّيْئُ نَشْفاً ونَشَفاً: شتەکە وشك بۆوە.

نَشِفَتِ الأرض: زەویەکە وشك بۆوە.

نَشِفَت الأرضُ الماءَ: زەویەکە ئاوەکەی هەڵمژی.

أَنْشَفَتِ الدابة: ئاژەڵەکە (وڵاخەکە) لەدوای بێچوی مێینە بێچوی نێرینەی بوو.

أَنْشَفَ الشَّيْئَ: شتەکەی وشك کردەوە.

أَنْشَفَ فلاناً: سەر تۆزی شیری دەرخوادی فلانکەس دا.

نَشَّفَتِ الحُلوب: حەیوانە شیردەرەکە جارێك گوانی پڕبوون لەشیرو جارێکی تر هیچیان تێدا نەبوو.

نَشَّفَ اللبنُ: شیرەکە سەرتۆزی پەیدا کرد.

نَشَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی وشك کردەوە.

نَشَّفَ الماءَ: بەپەڕۆو ئیسفنجو شتی وا ئاوەکەی وشك کردەوە.

إِنْتَشَفَ فلان: فلانکەس سەر تۆزی شیری خواردەوە.

إِنْتَشَفَ فلان الماءَ ونحوه: فلانکەس ئاوەکەی وشك کردەوە بەپەڕۆو ئیسفنجو شتی وا.

إِنْتَشَفَ النشافة: سەرتۆزی شیرەکەی گرت.

أَنْتَشَفَ لونُهُ: ڕەنگی گۆڕا.

تَنَشَّفَ الرجلُ: پیاوەکە بە خاوڵی و شتی وا ئاوی لەجەستەی سڕی، خۆی وشك کردەوە.

تَنَشَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی وشك کردەوە.

المِنْشاف: حەیوانی شیردەر کەجارێك گوانی پڕبن لەشیرو جاری وابێ هەبێ هیچیان تێدا نەبێ.

المِنْشَفَةُ: خاوڵی و قوماش و شتی وا کەئاوی پێ وشك بکرێتەوە ◊

دەسەسرِو شتی وا کەناوی سەر دەمو چاو و دەستو مەچەکی پێ بسڕدرێتەوە ◊ (ك: مناشف).

النُّشّافَةُ: نەو توێزو کەفو شتەی دەکەوێتە سەر مەنجەڵە شیر ◊ ئەو ناو و عارەقو چەوریيەی بە پەڕۆو شتی وا دەسڕدرێتەوە.

النَّشّاف: کاغەزی شاش کە نەپەستێورابێو صەقل نەکرابێو مەرمەکەب زۆر هەڵمژێو وشکی بکاتەوە.

النَشّافَةُ: خاوڵو دەستە سڕ.

النَّشَفُ: بەردی گەرماو (بەردێکی ڕەشی کونکونو گرن گرنە بەرەپێی پێ دەشۆرێو پێی پاك دەکرێتەوە).

النَّشْفَةُ: پارچە پەڕۆیەکە شتی تەڕبوی پێ دەسڕێو پێی وشك دەکرێتەوەو هەموو جارێ پەڕۆ تەڕمکە لەناو قاپێك دا دەگوشیو ناومکەی لێ دەچۆڕێنیەوە.

النَّشِفَةُ (أرض نَشِفَة): زەوییەکە ناو زۆر هەڵدەمژێ.

النُّشْفَةُ: شتی کەم کەلەبنکی قاپو شتی وادا دەمێنێتەوە ◊ ئەو توزە خواردنەی بەکەوچەك و کەوگیر بەگەرمی لەمەنجەڵ دەردێندرێو بۆ تاقیکردنەوەو تام کردن دەخورێ ◊ توێژی سەر شیرو ماست.

نَشِقَ فِي الحِبالة نَشَقاً: کەوتە ناو داومکە.

نَشِقَ فلان في حبالة فلان: فلانکەس کەوتە داوی فلانکەسەوە.

نَشِقَ الرائحة: عەترمکەی بۆنکرد.

نَشِقَ النَّشوقَ: دەرمانەکەی هەڵمژی بۆ کونەلوتی.

أنْشَقَ الصائِدُ: نێچیرەوانەکە داومکەی بە نێچیرمکەیەوە نووسا.

أنْشَقَ الصَيْدَ: داومکەی بە نێچیرمکەوە کرد پێوەی هەڵواسی.

أنْشَقَ فلاناً النُشوقَ: دەرمانەکەی بە فلانکەس هەڵمژی.

إنْتَشَقَ الماءَ وغيره: ناومکەی بەلوتی هەڵمژی ◊ یان ناوی لە لوتی ڕادا.

تَنَشَّقَ الماء وغيره: ناومکەی بەلوتی هەڵمژی.

تَنَشَّقَ الرائحة: عەترمکەی بۆن کرد، بۆنەکەی هەڵمژی.

إسْتَنْشَقَ: بەمانا (تَنَشَّقَ) دێ.

المَنْشَقُ: لوت ◊ ئەندامی بۆنکردنو شت هەڵمژین.

المَنْشَقَة: ئەو شتەی دەرمانی لوتی تێدەکرێ.

النَّشِقُ: دەگوترێ: (رجل نَشِقٌ) پیاوێکە گیرۆدە بووە، چوومتە ناو کارێکەوە لێی ڕزگار نابێ.

النُّشْقَةُ: قلیتەو مل بێن کەدەکرێتە ملی ئاژەڵو شتی واوە.

النَّشُوقُ: دەرمانی لوت، هەرشتێك بەلوت هەڵمژرێ ○ بۆن بكرێ.

النَّشاقی من الصید: نێچیرێكە قولاپی ڕاوكەرەكەی چوبێتە قورگیەوە.

نَشَلَ الحیوانُ نشولاً: حەیوانەكە لەڕبوو دالگۆشت بوو (فهو ناشل وهي ناشلة) ○ دەگوترێ: (فخِذ ناشلة) ڕانێكی لەڕو كەم گۆشتە.

نَشَلَ الشَّیْئَ: نَشْلاً: بەپەلەو خێرا شتەكەی دارنی، لێی كردەوە، لێی دەرهێنا ○ دەگوترێ: (و نَشَلَ الفریق من الماء).

نَشَلَت الحیّة فلاناً: مارەكە فلانكەسی گەست، پێوەی دا.

أنْشَلَ الشَّیْئَ: بەمانا (نَشَلَه) دێ.

نَشْلُ الأضیاف: بەركولێكی بۆ میوانەكانی دانا.

المِنْشالُ: پارچە مەعدەنێكە لای سەرەوەی قولاپێكی پێوەیە پارچە گۆشتی پێ لەمەنجەڵ و شتی وا دەردەهێندرێ ○ (ك: مناشیل).

النَّشّالُ: كەسێك زۆر شت دەرێنێ، خێرا خێرا بە كەوگیرو شتی وا گۆشت لەمەنجەڵو شتی وا دەربێنێ ○ دزی گیرفان بڕو دەست سوك ○ دزی چوستو چالاك كەبەخێرایی شت بدزێو هەڵبێ.

النَّشیلُ: شتی دەرهێندراو ○ شتی فرێندراو و دزراو.

نَشِمَ الشَّیْئُ نَشَماً: شتەكە بۆنی گۆڕا (فهو نَشِمٌ) ○ دەگوترێ: (یده نَشِمة) دەستی بۆنێكی ناخۆشی گرتووە، بۆنێكی ناخۆشی لەدەست دێ.

نَشِمَ الثورُ: گایەكە ڕەنگی بەڵەك بوو، پەڵە پەڵەی سپیو پەڵە پەڵەی ڕەش بوو ○ (فهو نَشِمٌ وهي نَشِمة).

نَشَمَ الطعام: خواردنەكە گۆڕاومو بۆنێكی ناخۆشی لێ دێ.

نَشَمَت الأرضُ: زەوییەكە فش بوو، بەرز بۆوە.

نَشَمَ في الأمر: دەستی بەكارەكە كرد ○ دەگوترێ: (نَشَمَ في الشرِّ).

تَنَشَّمَ في الأمر: بەمانا (نَشَمَ) دێ ○ دەگوترێ: (تَنَشَّمَ منه علماً) زانیاری لێ وەرگرت ○ لەو فێری زانست بوو ○ (فلان یَتَنَشَّمَ العِلمَ) فلانكەس بەشێوەیەكی لەسەرە خۆیی خەریكی خوێندنو بەدەستهێنانی زانستە.

المَنْشَمُ: مادەیەكی بۆنخۆشە بەزەحمەت ورد دەكرێ ○ لەپەندی پێشینان دا دەڵێ:(دقّوا بینهم عِطر مَنْشَمِ) واتە: شەڕو هەرا لەنێوانیان دا گەرم بوو.

النَّشَمُ: درەختێكە لە پێڕی (ألزیزفونیة)

یەکاتی خۆی تیریان لێ دەتاشی، بەرێکی خڕی وەکوو پرتەقاڵی هەیە.

نَشَّشَتِ القِدر: مەنجەڵەکە دەنگی کوڵینی لێ هات.

نَشْنَشَ فلان: فلانکەس خێرا دەستی بەکارەکەی کردو خەریکی ئەنجامدانیەتی.

نَشْنَشَ الطائر: باڵندەکە پەڕی لەخۆی دەرکێشاو فڕێی دا.

نَشْنَشَ الشَّيْءَ: شتەکەی پاڵ پێوەناو ڕایتەکاند.

نَشْنَشَ الدابة: وڵاخەکەی بەخێرایی لێ خوڕی و دەنگی دا.

نَشْنَشَ الرِعاءَ: زەرفەکەی هەڵڕشتو ئەوەی تێیدا بوو تەکاندی و بڵاوی کردەوە.

نَشْنَشَ الجِلْدَ: پێستەکەی گرو ٥ کوشتییەکەی کەوڵ کرد.

تَنَشْنَشَ: بۆ موتاوەعەی (نَشْنَشَ) دێ.

تَنَشْنَشَ الشَجَرَ: توێکڵی درەختەکەی لێ کردەوە.

النَّشْناشُ: دەگوترێ: (رجل نشناش) پیاوێکی چوست و چالاکە لەسەفەردا.

النَّشْناشَةُ: دەگوترێ: (أرض نشناشة) زەویەکی شۆرەخاکەو هیچ ناڕوێنێ، هیچی لێ ناڕوێ.

النَّشْنَشُ: دەگوترێ: (غلام نشنش) کوڕێکە گورج و گۆڵە لەخزمەتکردن و ئیش دا (نَشْنَشيُ الذراع) دەست گەرم و دەست ڕەنگینە.

النَّشْنَشَةُ: دەنگی لێك خشانی زرێ و کاغەزو قوماشی تازەو شتی وا.

نَشِيَ نَشْواً: زوو سەرخۆش بوو هەر کەئارەقەکەی خواردەوە خێرا سەرخۆش بوو ٥ دەگوترێ: (نَشِيَ من الشراب).

نَشِيَ بالشيء: ئاشقی شتەکە بوو بەلایەوە خۆش بوو ٥ جار دواجار دوبارەی کردەوە.

نَشِيَ الريحَ نَشّاً ونشواً: بۆنی هەوایەکەی کرد، بە لوت هەواکەی هەڵمژی ٥ دەگوترێ: (نَشَيْتُ منه رائحة طيّبة) بۆنێکی خۆشم لێ هەڵمژی.

نَشِيَ الخَبَرَ: چووە بنج و بناوانی هەواڵەکەو ڕوداوەکەی ڕون کردەوە.

أنْشَى الشَّيْءَ: خۆشی و لەزەتی شتەکەی هەست پێ کرد.

إنْتَشَى فلان: فلانکەس سەرخۆشی لێ دیاری دا.

إنْتَشى الريحَ: بەلوت هەواکەی هەڵمژی.

تَنَشَّى: بەمانا (إنْتَشى) دێ.

إسْتَنْشى: بەمانا (إنْتَشى) دێ ٥ دەشگوترێ: (إسْتَنْشى الخَبَرَ) لەهەواڵەکەی کۆڵیەوە.

النَّشا: هیدرات کاربۆنە؛ هاڕدراوێکی سپییە ٥ شنەبای بۆنخۆش ٥ یان بۆنو بەرام بەگشتی.

النَّشاءُ: بەمانا (النَّشا) دێ.

النَّشاةُ: دەرەختی وشك ٥ بۆنو بەرام.

النَّشْوانُ: سەرخۆشی ٥ سەرمتای سەرخۆشی بوونی ٥ بۆ نافرەت دەگوترێ: (نَشْوى) ٥ هەروا بەکەسێك دەگوترێ کەدەست پێشخەری هەیە بۆ وەرگرتنی هەواڵ.

النَّشْوَةُ: هەواڵ لەسەرمتای پەیدابوونی دا.

النَّشْوِيُّ: هەرشتێك نیسبەت بدرێ بۆلای (النَّشا).

نَصَبَ الحادي: گۆرانی بێژو حودیە خوێنەکە بەستەیەکی سوکی چڕاند، بەدەنگێکی نزمو لەسەرەخۆ گۆرانی گوت ٥ فرتو فێڵی کرد.

نَصَبَ عليه: فرتو فێڵی لێ کرد.

نَصَبَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەرز کردەوە ٥ دەگوترێ: (نَصَبَ العَلَمَ، نَصَبَ البابَ) ٥ دەشگوترێ: (نَصَبَ لَه العداء) دوژمنایەتی بۆ نایەوە ٥ (نَصَبَ لَه حرباً) شەڕی هاوپشتی شەڕی پێ فرۆشت ٥ (نصب الأميرُ فلاناً) پاشا پلەو پایەی دا بەفلانکەس ٥ (نَصَبَ الكلمة) بزوێنی فەتحەی دا بە وشەکە ٥ (نَصَبَ الشَّيْئَ أو الأمر فلاناً) نیشەکە فلانکەسی ماندو کرد ٥ دەگوترێ: (نَصَبَه المرضُ ونَصَبَه الهمُّ).

نَصِبَ نَصَباً: ماندوبوو ٥ هەوڵی دا، کۆششی کرد.

نَصَبَ ذو القرن: شاخدارەکە شاخەکانی ڕاست هەڵچون ٥ (فهو أنصب وهي نصباء) ٥ دەشگوترێ: (ناقة نصباء) حوشترێکە سنگی بەرزە ٥ هەروا دەگوترێ: (أنصب الحديث) فەرموودەکەی بەرزکردەوە بۆسەر خاوەنەکەی.

ناصَبَهُ العداوَةَ أو الحربَ: دوژمنایەتی بۆ ئاشکرا کرد، بانگی شەڕی لەگەڵ دا.

نَصَّبَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەرز کردەوە هەڵیساندەوە.

نَصَّبَ الأميرُ فلاناً: پاشا پلەو پایەی ئیداری دا بەفلان.

إنْتَصَبَ: بۆ موتاوەعەی (نَصَبَ) دێ ٥ دەگوترێ: (نَصَبَهُ فانتصب).

إنْتَصَبَ للحكم: بۆ فەرمانڕەوایی خۆی ئامادە کرد.

تناصبوا الشَّيْئَ: شتەکەیان بەش کرد.

تَنَصَّبَ: بۆ موتاوەعەی (نَصَبَ) دێ ◊ دەگوترێ: (نَصَبَهُ فَتَنَصَّبَ) ◊ هەروا دەگوترێ: (تَنَصَبَ الطائِرُ) باڵندەکە بەرز بۆوە.

تَنَصَّبَ الثَّغْرُ: ددانەکان ڕێک و پێک بوون (پوکەکە ددانەکانی ڕێک بوون).

تَنَصَّبَ لفلان: دوژمنایەتی فلانکەسی کرد.

الأنصوبة: نیشانەیەکە لەسەر ڕێگا دادەنرێ بۆ شارەزایی کردنی خەڵک ◊ (ك: أناصيب).

المَنْصِبُ: پلەو پایەی کارگێڕی یان زانستی یان ئایینی یان ڕامیاری ◊ یان کۆمەڵایەتی ◊ ئەصڵو بنەما ◊ شکۆمەندی ڕێزداری ◊ دەگوترێ: (لفلان منصب) ◊ فلانکەس پلەو پایەی ڕێزداریی هەس.

المِنْصَبُ: سەرئاگرە، یان هەرشتێك بخرێتە نێوان ئاگرو بنکی مەنجەڵو تاوە ◊ (ك: مناصِب).

المَنْصَبَةُ: هەوڵو تەقەڵا ماندووبوون ◊ دەگوترێ: (عيش ذو منصبة).

المُنَصَّبُ: دەگوترێ: (ثَغْرٌ مُنَصَّبٌ) پوکێکە ددانەکانی تێیدا جوان ڕواون.

المنصوبُ: لەبواری زانیاری نەحودا بەئیسمێك دەگوترێ بەکارێگەری وشەیەکی تر بزوێنی نەصبەی بۆ پەیدا ببێ.

المنصوبة: فێڵو تەڵەکەو داو نانەوە.

النّاصِبُ: دەگوترێ: (هم ناصِبٌ) خەمو خەفەتێکی ماندو و شەکەتکەرە ◊ (عيش ناصِب) ژیانی کولەمەرگی ◊ ژیانی زبر.

النِّصَابُ: بنەماو نەصڵی شت ◊ دەگوترێ: (رجع الأمر الى نصابه) ئیشەکە وەکوو خۆی لێ هاتەوە ◊ کارەکە چووە سەر نەصڵی خۆی ◊ دەستکێردو چەقۆ ◊ مااڵو سامانێك بگاتە ئەندازەی ئەوەی زەکاتی لێ بکەوێ ◊ لەبواری ئەنجومەن و لیژنەو شتی وادا ئەو ژمارەیەیە دانیشتنەکە بکاتە کۆبوونەوەو دانیشتنی یاسایی.

النَّصَّاب: بۆ موبالەغە و زێدەڕۆیی لەمانای (نَصَبَ) دێ ◊ کەسێك خۆی بەسەر شتێك دا بسەپێنێ و بەبێ ئەوەی داوای لێ بکرێ کاری سەربەخۆ ئەنجام بدا ◊ ئۆین بازو فێڵکەرو تەڵەکەچی.

النَّصْبُ: نیشانەی دانراو لەسەر ڕێگا بۆ شارەزایی کردنی ڕێبواران ◊ ئااڵی بەرزەوەکراو (بت و صەنەم کە

دانراین بۆ ئەوەی لەجیاتی خودا پەرستشیان بۆ بکرێ) ○ (ك: أنصاب) ○ فێڵو تەڵەکەبازی، ئۆین بازی ○ بزوێنی نەصبە بۆ ئیسمو فیعل بەهۆی کاریگەریی وشەیەکی ترەوە ○ دەشگوترێ: (هٰذا نَصْبُ عيني) ئەوە لەبەردەمم دایە.

النُّصْبُ: بەرزکراوە ○ کێڵو پەیکەرو میلو شتی وا کە بۆ یادەوەری شتێك دروست دەکرێو ڕوداوێك یادی دانیشتوان دەخاتەوە ○ دەشگوترێ: (هذا نُصْبُ عيني) ئەوە لەبەر چاوم دایەو دەیبینم ○ شەڕو نەگبەتی ○ بتو صەنەم کەلەجیاتی خودا بەندایەتییان بۆدەکرێ.

النَّصَبُ: شتی بەرزکراوە ○ چەقێندراو.

النَّصْبَةُ: یەکجار بەرزکردنەوە ○ (إسم المرّة) ○ جۆرە بزوێنێکە دەخرێتە سەر هەندێ وشە.

النَّصِيبُ: بەش و بار لەهەرشتێك دابێ ○ حەوز ○ شتی بەرزکراوەو چەقێندراو ○ بڕێ بەرد کەبەدەوری حەوزدا ڕیز دەکرێن وەکوو لێوار ○ هەرشتێك دابکوترێ، بەرزبکرێتەوە وەکوو نیشانەو عەلامەت بۆ شتێکی تر ○ (ك: نصائب).

نَصَبَ لَهُ نَصْباً: بێدەنگ بوو گوێی ڕاگرت.

أَنْصَتَ: گوێی گرت ○ بەجوانی گوێی بۆ گێڕانەوەی حەدیسەکە ڕاگرت.

أَنْصَتَ فلاناً: فلانکەسی بێدەنگ کرد.

أَنْصَتَ المحدِّثُ القومَ: حەدیس گێڕەوەکە، قسەکەرەکە خەڵکەکەی وادێ کرد بێدەنگ بنو گوێی بۆ ڕابگرن.

أَنْصَتَ لِلّهو: حەزی لەگاڵتەو گەپو ڕابواردنە.

إِنْتَصَتَ لَهُ: بەمانا (نَصَتَ) دێ.

تَنَصَّتَ: گوێی گرت، گوێی خۆی کلۆر کرد بۆئەوەی شتەکە ببیستێ ○ زۆری هەوڵ دا گوێی لەقسەکە بێ.

إِسْتَنْصَتَ: ڕاوەستاو گوێی خۆی کلۆر کرد بۆ بیستن.

إِسْتَنْصَتَ فلاناً: داوای لەفلانکەس کرد قسەی بۆ بدزێ.

النُّصْتَةُ: هەواگریی ○ قسە دزینو چونە ناو ڕوداوی حەساسو کاریگەرەوە.

نَصَحَ الشَّيْءُ نصحاً ونصوحاً: شتەکە پاڵفتەو خاوێن بوو ○ دەگوترێ: (نَصَحَ المعدِنُ) مەعدەنەکە پاڵفتەو خاوێن بوو ○ (نَصَحَتْ تَوبَتُهُ) تۆبەکردنەکەی خاڵصو ڕاستاڵانەبوو ○ (نَصَحَ قلبُهُ) دڵی بێ غەش بوو هیچ دیاردەی دو ڕویی و ڕایی تێدا نیە.

نَصَحَ الشَّيْئَ: شتەکەی پالّفتە کرد ◊ دەگوترێ: (نَصَحَ لفلان المودَّةَ، و نَصَحَ لە المشورة) بەڕاستی فلانکەسی خۆشویستو و خۆشەویستییەکەی لەناخەوە بوو ◊ بەدڵسۆزییەوە بەپێر ڕاوێژکردنەکەیەوە چوو ئامۆژگاری باشی کرد.

نَصَحَ فلاناً: فلانکەسی ڕێنمونی کرد بۆ کاری سودبەخشو ڕێگای باشی نیشان دا (فهو ناصح وهي ناصحة).

نَصَحَ الثوبَ ونحوه نَصْحاً ونِصاحةً: قوماشەکەی باش دوری، دورینەکەی تەواو کرد.

نَصَحَ الشَّرابَ نَصْحاً: لەشەرابەکەی خواردەوە تا تێراو بوو.

أَنْصَحَهُ: تێراوی کرد.

ناصَحَ فلاناً: ئامۆژگاری فلانی کردو ئەویش ئامۆژگاری ئەوی کرد.

ناصح فلان نَفْسَهُ في التوبة: فلانکەس لەتۆبەکردنو گەڕانەوەکەی بۆلای خودا دڵسۆزی نواندو ڕاستالانە ڕەفتاری کرد.

إِنْتَصَحَ: ئامۆژگاریکردنەکەی قبوڵ کردو گوێ بیست بوو.

إِنْتَصَحَ فلاناً: فلانکەسی کرد بە ئامۆژگاریکەری خۆی ◊ دەگوترێ: (إِنْتَصِحْنِي فاني لك ناصح) بمکە بەئامۆژگاریکەریی خۆت من بۆتۆ ئامۆژگاریکەرمو ڕێگای باشت نیشان دەدەم.

تَنَصَّحَ: خۆی شوبهاند بە ئامۆژگاریکەرانو لاسایی ئەوانی کردەوە ◊ زۆری ئامۆژگاری کرد.

تَنَصَّحَ الثوبَ: دورینی قوماشەکەی تەواو کرد.

إِسْتَنْصَحَهُ: بەئامۆژگاریکەری لەقەڵەم دا.

المِنْصَحُ: دەرزی، هەرشتێك قوماشی پێ بدورێ.

المِنْصَحَةُ: بەمانا (المِنْصَحُ) دێ.

الناصِحُ: پالّفتە لەهەرشتێك بێ ◊ دەگوترێ: (سقاني ناصِحَ الشراب) شەرابی پالّفتەو بێ غەشی دامێ ◊ (ناصَحَ الجيب) دڵ و دەرونی خاوێنە بێ غەشە ◊ هەروا وشەی (الناصِح) بەمانا بەرگدرو دێ.

النَّصَّاحُ: کندرو دەزو و شتی وا (بەتی شت دروون) ◊ دەگوترێ: (صَلُبَ نصاحَك) دەزومکەت قایمو پتەوە.

النُّصَّاحُ: کەسێك زۆر ئامۆژگاری خەڵك بکا ◊ بەرگدرو.

النُّصوحُ: کەسێك زۆر ئامۆژگاری خەڵك بکا ◊ دەشگوترێ: (توبة نصوح) تۆبەی خالّصو ڕاستاڵ.

النّصيحُ: بەمانا (الناصِح) دێ ٥ (ك: نُصَحَاء).

النَّصيحة: ئامۆژگاری.

نَصَرَهُ على عدوه: یارمەتی دا بۆئەوەی بەسەر دوژمنەکەی دا سەربکەوێ ٥ رزگاری کرد لەناخۆشی و چورتم ٥ (فهو ناصِر وهي ناصرة) ٥ (ك: نصار ونصور).

ناصَرَهُ: یارمەتی ئەوی دا، ئەویش یارمەتی ئەمی دا.

نَصَّرَهُ: کردی بەفەلە (بەمەسیحی).

إنْتَصَرَ: ملی بۆ ستەمکارەکە نەدا، سەرپێچی زالمەکەی کرد.

إنْتَصَرَ على خصمه: بەسەر ڕکابەرەکەی دا بالادەست بوو.

إنْتَصَرَ من خصمه: تۆڵەی لەڕکابەرەکەی کردەوە.

تناصَرَ القومُ: خەڵکەکە یارمەتی یەکتریان دا.

تَنَاصَرَت الأخبار: هەواڵەکان یەکتریان پشت ڕاست کردەوە.

تَنَصَّرَ: بوو بەمەسیحی.

إسْتَنْصَرَ بفلان: هاواری بۆ فلانکەس برد.

إسْتَنْصَرَ فلاناً: داوای یارمەتی لەفلانکەس کرد.

إسْتَنْصَرَ فلاناً على فلان: داوای لەفلانکەس کرد یارمەتی بدا بۆئەوەی بەسەر فلانکەس دا سەربکەوێ.

الأنصار: دانیشتوانی شاری مەدینە کە موسوڵمان بوون و یارمەتی پێغەمبەریان دا، پێغەمبەر درودی خوای لەسەر بێ بەخۆی هاوڵانیەوە لەمەککەوە کۆچی کرد بۆ مەدینە، مەدینەییەکان پێشوازییان لێ کردن و بەماڵ و بەگیان یارمەتییان دان.

الأنْصَرُ: خەتەنە نەکراو.

النّاصِرُ: ڕێڕەوی ئاو بۆ ناو شیو ٥ (ك: نواصِرُ) ٥ دەگوترێ: (مدت الوادي النواصِرُ) جۆگەلەی بچوك بچوك ئاوی شیومکەیان زۆر کردو بووبەلافاو.

النّاصِرَة: شارێکە لەوڵاتی فەڵەستین گوایە حەزرەتی عیسا لەوێ لەدایك بۆوە.

النّاصور: بەمانا (النّاسور) دێ ٥ (ك: نواصِير).

النَّصْرُ: یارمەتی و کۆمەکی ٥ دەشگوترێ: (رجل نصر) پیاوێکی یارمەتیدەرە.

النصراني: فەلەو گاور، مەسیحی ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (نصرانية).

النَّصرانية: مەسیحی، شوێنکەوتوانی حەزرەتی عیسا ٥ درودی خودای لەسەربێ.

النُّصْرَةُ: یارمەتیو کۆمەك.

النَّصورُ: بۆ زێدەڕەوی لەمانای (النّاصِرُ) دێ.

النَّصيرُ: بەمانا (النّصور) دێ واتە: زۆر کۆمەکیکارو یارمەتیدەر ◊ (ك: أنصار ونصراء).

النَّصيرَةُ: مێینەی (النّصير) ◊ بەخشش و دیاریی.

نَصَّ على الشَّيْئِ نَصّاً: شتەکەی دیاری کردو ڕونی کردەوەو سنووری بۆ دانا ◊ دەگوترێ: (نَصّوا فلاناً سَيّداً) فلانکەسیان دیاری کرد بەسەرۆك و ڕیش سپی خۆیان.

نَصَّ الشَّيْئَ: شتەکەی بەرز کردەوە، دەری خست ◊ دەگوترێ: (نَصَّت الظَّبْيَةُ جيدها) ئاسکەکە گەردنی خۆی بەرزکردەوە، دەری خست ◊ دەشگوترێ: (نَصَّ الحديث) فەرموودەکەی بەرزکردەوەو پاڵی دایە حەدیس گێڕەوەکەی کەلێیەوە ڕیوایەت کردووە.

نَصَّ المتاعَ: کالاکانی خستنە سەر یەك.

نَصَّ فلاناً: فلانکەسی لەسەر کورسی دانیشاند.

نَصَّ الشَّيْئَ: شتەکەی جوڵاند، هێنایی و بردی ◊ دەگوترێ: (هو يَنُصُّ أنفه غَضَباً) ئەو لەڕقا لوتی خۆی بادەدا.

نَصَّ الدابةَ: وڵاخەکەی دەنە دەنەدا بۆئەوەی خێرا بڕوا ◊ هەروا دەگوترێ: (نَصَّ فلاناً) لە فلانەسی کۆڵیەوەو چووە بن کڵێشەیەوە هەتا چی لابوو لێی دەرهێنا.

نَاصَّ غريمَه: لێکۆڵینەوە و چەندو چونی لەگەڵ قەرزدارەکەی کرد.

نَصَّصَ المتاعَ: کالاکانی خستنە سەریەك.

إنْتَصَّ الشَّيْئُ: شتەکە بەرزبۆوەو ڕێك وەستا.

إنْتَصَّت العروس: بوکەکە لەسەر کورسی دانیشت.

تناصَّ القومُ: خەڵکەکە پاڵەپەستۆیان کرد.

المِنَصَّةُ: کورسییەکی بەرزە یان تەختەیەکی بەرزە ئامادە دەکرێ بۆ وتارخوێن بچێتە سەری وتاربدا یان بوك بچێتە سەری خۆی نیشانی ئامادەبوان بدا ◊ وایش دەبێ ئەو کورسیو تەختە بەقوماشی جوانو ئاوریشمو شتی وا دەرازێندرێتەوە ◊ دەشگوترێ: (وضع فلان على المنصة) فلانکەس ڕانوێندراو حەیایان بردو فەرز بوو.

المَنْصوصُ عليه: شتی ڕون و ئاشکرا.

النَّصُّ: دەق ◊ خودی قسەی دانەر جۆنی لێ بیستراوە بەبێ دەستکاری

كردن ٥ رشتەو وشەيەك تەنها يەك مانای هەبێ ٥ یان تەئویل كردن هەڵنەگرێ ٥ بەڵای زانایانی ئوصول فیقهەوە ناوە بۆ دەقەكانی قورئانو فەرموودەی پێغەمبەر (د.خ) ٥ هەروا وشەی (النَّصّ) بەمانا كۆتایی و ئەو پەڕی شت دێ ٥ دەگوترێ: (بلغ الشَّیْئُ نَصَّهُ) شتەكە گەیشتە كۆتایی ٥ یان گەیشتە ئەستورایی و جەنگەو كوشندەی شتەكە.

النَّصَّةُ: كاكۆڵ؛ قژی پێشەسەر كە بۆڵای ناوچەوان شۆڕ دەبنەوە.

النَّصِیصُ: دەگوترێ: (أمر نصیص) كارێكی گرنگو جدییە.

نَصَعَ الشَّیْئُ نصوعاً ونصاعَةً: شتەكە دەركەوت ڕون بۆوە صاف بوو ٥ دەگوترێ: (نَصَعَ لونُهُ) و (نَصَعَ الأمْرُ) (نَصَعَ الحقُ) حەقو راستی دەركەوت (نَصَعَ فلان) فلانكەس چی لابوو دەركەوت ٥ (نصع بالحق) دانی بەحەق دا نا.

أنْصَعَ بالحق: ددانی بەحەقو ڕاستی دا نا.

أنْصَعَ للشرّ: بەرەنگاریی شەڕو ئازاوە بۆوە.

أنْصَعَ الرجلُ: پیاوەكە ئەوەی لەدەروونی دا بوو دەری خست ٥ پێستی گرژ بوو تێكچوو.

ناصَعَهُ الخَبَرَ: هەواڵەكەی بەڕاستی بۆ گێڕایەوە ٥ هیچ فرتو فێڵو درۆو شتی وای تێدا نەكردن.

النَّاصِعُ: پاڵفتەو ساغ ٥ دەگوترێ: (أبیض ناصِع) سپی تەواو سپی ٥ (أحمر ناصِع) سوری تەواو سور ٥ (حق ناصِع) حەقی ڕونو ئاشكرا ٥ (حسب ناصع) نژادو بنەچەی پاكو خاوێنو پاڵفتە لەهەموو عەیبو لەككەیەك.

النَّصّاعُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (الناصِع) دا دێ ٥ دەگوترێ: (أحمر نصّاع) ٥ (حمرة نَصّاعة).

النَّصْعُ: هەر پێستو قوماشێك سپی بێ زۆر سپی بێ.

النَّصَعُ: ڕاخەرێك لەپێست دروست كرابێ.

النَّصِیعُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانا (الناصِعُ) دێ ٥ پاڵفتە لەڕەنگی خۆی داو تەواو كامڵ لەو ڕەنگەدا (سپی تەواو سوری توخ) ٥ صافو ڕونو بێ گەرد ٥ دەگوترێ: (شربنا ماءً نصیعاً) ئاوێكی پاكی ڕونی پاڵفتەكراومان خواردەوە.

نَصَفَ الشَّيْئُ نصفاً ونصوفاً: شتەکە بوو بەنیوە ◊ دەگوترێ: (نَصَفَ النهار ونَصَفَ الليلُ) ڕۆژ بوو بەنیومڕۆ ◊ شەو بوو بەنیوە شەو ◊ دەشگوترێ: (نَصَفَ البُسْرُ والثمرُ) هێشوە خورماکە، میوەکە نیومگەیی بوو، نالّو بۆلەکەی بووبە نیوە.

نَصَفَ الشَّيْئَ نَصْفاً ونِصافةً: گەییشتە نیوەی شتەکە.

نَصَفَ الإزارُ ساقهُ: دەرپێیەکە گەیشتە نیوە گۆزینگی.

نَصَفَ الشيبُ رأسَهُ: نیوەی سەری سپی بوو.

نَصَفَ الكتابَ: کتێبەکەی کرد بە دووبەش.

نَصَفَ القومَ: نیوەی مالّی لەخەڵکەکە ستاند.

نَصَفَ فلاناً نَصْفاً ونِصافاً: خزمەتی فلانکەسی کرد.

أنْصَفَ الشَّيْئُ: شتەکە بووبەنیوە.

أنْصَفَ فلان: فلانکەس عادڵ بوو.

أنْصَفَ الشَّيْئَ: شتەکەی کرد بەنیوە ◊ دەگوترێ: (أنْصَفَ الماءُ الإناءَ) ئاوەکە گەیشتە نیوەی قاپەکە.

أنْصَفَ فلاناً: بەشێوەی عادلانە مامەڵەی لەگەڵ فلان دا کرد.

أنْصَفَ فلاناً من فلان: مافی فلانکەسی لەفلانکەس وەرگرت.

ناصَفَهُ الشَّيْئَ: شتەکەی لەگەڵ کرد بەنیوە.

نَصَّفَ الشَّيْئُ: شتەکە بوو بەدووبەش.

نَصَّفَ البُسْرُ: بەرسیلە خورماکە نیوەی شیرین بوو.

نَصَّفَ رأسُهُ: سەری نیوەی سپی بوو (سەری بوو بەماش و برنج).

نَصَّفَ فلانٌ: فلانکەس پیر بوو.

نَصَّفَ الشَّيْئَ: شتەکەی کرد بە دوو بەش ◊ شتەکەی پەردە پۆش کرد، داپۆشی.

إنْتَصَفَ الشَّيْئُ: شتەکە گەیشتە نیوەی.

إنْتَصَفَ النهار: ڕۆژەکە گەیشتە کاتی نیومڕۆ.

إنْتَصَفَ فلان: فلانکەس داوای بەکارهێنانی وێژدانی کرد.

إنْتَصَفَت الجاريةُ: کچەکە بەپارچە قوماش سەری خۆی داپۆشی.

إنْتَصَفَ منْ فلان: مافی خۆی بەتەواوی لەفلانکەس وەرگرت ◊ تۆڵەی لێ ساندەوە.

إنْتَصَفَ الشَّيْئَ: نیوەی شتەکەی هەڵگرت.

تناصَفَ القومُ: خەڵکەکە وێژدانیان لەگەڵ یەکتر بەکارهێنا ◊ مافی خۆیان لەیەکتر وەرگرت ◊ دەشگوترێ: (تناصف وَجهُها حسناً)

دەمو چاوی ڕێك و پێك و جوان بوو.

تَنَصَّفَت الجاريةُ: کچۆلەکە پارچە قوماشی کرد بەسەر پۆش و ڕوبەندی خۆی ٥ دەشگوترێ: (تَنَصَّفَه الشيبُ) موی سەرو ڕیشی بەنیوەیی سپی بوون (ماش و برنج بوون) ٥ (تَنَصَّف من فلان) مافی خۆی لەفلان ستاند ٥ (تَنَصَّفَ الشَّيْءَ) نیوەی شتەکەی برد.

تَنَصَّفَ السلطان: داوای لەفەرمانڕەوا کرد ویژدانی لەگەڵ دا بەکاربێنێ.

تَنَصَّفَ فلاناً: خزمەتی فلانکەسی کرد ٥ (تَنَصَّفه) داوای پیاوەتی و یارمەتی فلانکەسی کرد.

إسْتَنْصَفَ: داوای بەکارهێنانی ویژدانی لەگەڵ دا کرد.

إسْتَنْصَفَ منه: بەمانا (أنصف منه) دێ.

إسْتَنْصَفَ السلطان: داوای لەپاشا کرد ویژدانی لەگەڵ دا بەکاربێنێ.

الأنْصَفُ: (إسم تفضيل) واتە بە ویژدانتر.

المتناصِفُ من الأمكنة: شوێنی تەخت و ڕێك و جوان.

المنتصَفُ من كل شيئ: ناوەڕاستی شت ٥ دەگوترێ: (أتيته منتصف النهار أو الشهر أو الساعة).

المُنْصِفُ: بەمانا (المنتصف) دێ ٥ دەگوترێ: (بلغ مُنْصِفَ الطريق) گەیشتە نیوەی ڕێگا.

المُنَصَّفُ: شەرابێکە ئەومندە کولاوبێ نیوەی ڕۆیی بێ.

المُنَصَّفُ: پیاوێکە بەمێزەر سەری داپۆشیبێ.

النّاصِف: خزمەتکار.

النّاصِفَةُ: ڕێڕەوی ناو لەناو شیو و دۆڵ دا.

النِّصْفُ: ویژدان ٥ دەگوترێ: (ما جعلوا بيني وبينهم نِصْفاً) لەدادگاییکردنی من و ئەوان دا دادوەرەکان ویژدانیان بەکارنەهێنا ٥ هەروا بەمانای نیوەی شت دێ.

النَّصَفُ: پیر ٥ دەگوترێ: (رجل نَصَفٌ) پیاوێکی پیرە کەوتۆتە ساڵەوە.

النِّصْفان: تا نیوە پڕ بوو ٥ (إناء نِصْفان) قاپێکە تا نیوەی پڕبووە ....(وهي نِصْفى).

النِّصِفَةُ: ویژدان ٥ دەگوترێ: (ماجعلوا بيني وبينهم نصفة).

النِّصيفُ: نیوەی شت ٥ هەرشتێك سەرداپۆشێ لەمێزەرو چارۆکەو کۆترەو شتی وا ٥ (ك: النِّصِفَةُ) ٥ هەروا بەمانا خزمەتکار دێ ٥ (ك: نُصفاء).

نَصَلَ اللونُ نَصْلاً ونصولاً: ڕەنگەکەی نەما ٥ دەگوترێ: (نَصَلَ الخضابُ) خەنەکە ڕەنگی جۆوە نەما.

نَصَلَ الشَّعْرُ أو الثَّوبُ: قژمکه یان قوماشەکه ڕەنگی نەما ٥ ڕەنگەکەی چۆوە کاڵ بۆوە.

نَصَلَ السيفُ من قرابه: شمشێرەکه لەکاڵانی دەرچوو.

نَصَلَ الخيلُ من الغبار: ڕەوە ئەسپەکه لەتەپو تۆز دەرچوون.

نَصَلَ الدُّرُّ من السِلْك: دەنکه مرواریيەکه لەڕیز دەرچوو.

نَصَلَ بعدي صاغراً: بەناچاری حەقی خۆمی دا مافی خۆمی دەرکرد.

نَصَلَ السَّهْمَ والرُّمْحَ: نوکی تیژی خسته سەر تیرو ڕمبەکه.

أنْصَلَ الشَّيْئَ من الشَّيْئ: شتەکەی لەشتەکه دەرهێناو لای برد.

أنْصَلَ السَّهْمَ والرُّمْحَ: سەرە تیرو سەرە ڕمبەکەی لابرد.

نَصَّلَهُ: سەرەتیرەکەی لەتیرەکه شەتەك دا.

إنْتَصَلَ السَّهْمُ ونحوه: سەرەتیرەکه دەرهات (تیرەکه سەرەتیژەکەی لێ بۆوە).

تناصَلَ الشَّيْئُ: شتەکه دەرکەوت، هاتەدەر ٥ دەگوترێ: (تناصَلَتْ أسنانه) ددانی دەرهاتن.

تَنَصَّلَ اللونُ: بەمانا (نَصَلَ) دێ ٥ واتە: ڕەنگی جۆوە.

تَنَصَّلَ كَمَدُ فلان: ناڕەحەتی فلانکەس نەما.

تَنَصَّلَ من الشَّيْئ: لەشتەکه قوتار بوو.

تَنَصَّلَ من ذنبه: لەتاوان رزگاری بوو.

تَنَصَّلَ الشَّيْئَ: شتەکەی دەرهێنا ٥ هەڵی بژارد.

تَنَصَّلَ فلاناً: هەرچی بەفلان بوو لێی ساند.

إسْتَنْصَلَ الشَّيْئَ: هەوڵی دا شتەکه دەربێنێ، دەری هێنا ٥ دەگوترێ: (إسْتَنْصَلَت الريحُ اليَبْسَ) ڕەشەباکه هەموو ڕوەکه وشکبووەکانی لەبێخ هەڵکەند.

المِنْصالُ: دەسکه سندوڵ (بەردێکه دڕێژو چاککراو ساوەرو شتی وای پێ دەکوترێ).

المُنْصُلُ: شمشێر ٥ (ك: مناصيل).

النّاصِلُ: دەگوترێ: (لَيسَ ناصِل) ڕیشێکه خەنەکەی چۆتەوە ڕەنگی نەماوە ٥ (سهم ناصل) تیرێکه سەرەکەی لێ بۆتەوە.

النَّصْلُ: سەرەتیر، سەرە ڕمب، نوکی چەقۆو کێرد ٥ (ك: نصال وأنصل ونصول) ٥ هەروا ناوە بۆ گڵۆڵە ڕیسی ڕێسراو کەلە تەشیەکه دامالدرابێ.

النَّصيلُ: پاچ، قوڵینگ ٥ جومزگەی نێوان مڵو سەر ٥ دەگوترێ: (ضرب نصيلَهُ) لەگێزەرەی ملی دا ٥ گەدمی

پاککراو لەهەموو خشتو خۆڵ گوێزرو مرۆڕو شتی وا.

نصيل الحجر: ڕوی بەرد ◊ (نصيل الرأس) تۆقەسەر.

نَصْنَصَ البعير: حوشترەکە نەژنۆی لەزەوی گیر کرد بۆئەوەی هەڵسێ.

نَصْنَصَ في مَشْيِهِ: لەڕۆیشتن دا خۆی بادا.

نَصْنَصَ الشَّيْئَ: شتەکەی جوڵاند لەقاندی.

النَّصْناصُ: دەگوترێ: (حية نصناص) مارێکی جەو جوڵ کەرەو زۆر دێ و دەچێ هەدادانی نیە.

نَصاه نَصْراً: ناوچاوانی گرت قژی پێشەسەری گرت.

أنصى المكانُ: شوێنەکە گیا (سەبتی) زۆر بوو لەوەڕی باشی زۆر بوو.

ناصى فلاناً مناصاةً ونِصاءً: هەربەک لەو دووانە کاکۆڵی یەکتریان گرتو دەستیان لەقژی یەکتر وەرهێناو قژی یەکتریان ڕاتەکاند ◊ دەشگوترێ: (فلان يناصي فلاناً) فلانکەس کێشەو نیزاعی لەگەڵ فلان دا هەیە.

ناصى الشَّيْئُ الشَّيْئَ: شتەکە بەشتەکەوە نووسا ◊ دەگوترێ: (هذه الفلاة تناصي أرض كذا) ئەم ساراجۆڵە لکاوە بەزەوی فلانەوە.

إنْتَصى الشَّيْئُ: شتەکە درێژ بۆوە، دەگوترێ: (إنتصى شعره) قژی درێژ بوو.

إنتصى الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵبژارد.

تناصى القومُ: خەڵکەکە چنگیان لەقژی یەکترومرهێناو یەکتریان هێناو بردو شەڕیان بوو.

تناصت الأشياءُ: شتەکان وێک کەوتن ◊ دەگوترێ: (هَبّت الريحُ فتناصت الأغصان) با هەڵی کردو لقە درەختەکان پێکەوە نووسان ◊ لێکدران.

المُنْتَصَى: شوێنی نزیکبوونەوەی دووشتو پێک گەیشتنیان.

النّاصِيَة: پێشەسەر، قژی پێشەسەر کەدرێژ بێو ببێتە کاکۆڵ ◊ (ك: نواص ونواصيات) ◊ دەگوترێ: (أذلّ فلان ناصية فلان) فلانکەس سوکایەتی بەفلانکەس کردو پێزی شکاند ◊ هەروا دەگوترێ: (فلان ناصية قومه) فلانکەس پیاو ماقوڵی گەلەکەیەتی ◊ کۆتایی شەقام کەلەشەقامێکی تر بدا.

النَّصِيُّ: ڕوەکی (سەبط) کە باشترین لەوەڕە بۆ ئاژەڵ.

النَّصِيّة: تاکی (النصي)یە ◊ پاشماوە ◊ (ك: أنصاء).

نَضَبَ الماءُ نُضُوباً: ئاوەکە ڕۆچوو ◊ دەگوترێ: (نَضَبَ خيرهُ) خێرو بێری کەم بوو ◊ (نَضَبَ ماء وجهه) بێ حەیا بوو، شەرمی نەما ◊ (نَضَبَ عمرُه) تەمەنی بەسەرچوو، کۆتایی بەژیانی هات.

نَضَبَ عنه: لێی گیرا، تێیدا ناخێ بوو.

نَضَبَ المكانُ: شوێنەکە دوور بوو.

نَضَبَ الماءُ نضوباً: ئاوەکە ڕۆچوو بەناخی زەوی دا.

نَضَبَّت الحلوب: شیردەرەکە شیری کەم بوو بەناخۆشی شیری لێ دۆشرا.

النَّضْبُ: ڕوەکێکی دەشتەکی تەمەن درێژە لەپەنددا هاتووە دەڵێ: (كأنه حِرْباء تنضبة) واتە بەڵاو نەگبەتی.

نَضِجَ نَضْجاً و نُضْجاً و نضاجاً: پێگەیی و کاتی خواردنی هات ◊ دەگوترێ: (نَضِجَ اللحم و نَضِجَت الفاكهة و نَضِجَ الطعام) ◊ هەروا دەگوترێ: (نَضِجَ الرأيُ و نَضِجَ الأمر).

نَضِجَت الحامِل بولدها: ژنە سکپڕەکە کاتی منداڵبوونی هاتو زۆری بەسەردا تێپەڕی منداڵەکەی نەبوو.

أنْضَجَهُ: پێی گەیاند ◊ دەگوترێ: (أنْضَجَ الرأيَ والأمْرَ) ڕاو بۆچونو کارەکەی پوختەو ڕاستەو پاستە کرد ◊ هەروا دەگوترێ: (فلان لا نَضِجُ كراعاً) فلانەکەس لاوازو بێ دەسەڵاتە هیچی پێ جێبەجێ ناکرێ.

نَضَّجَهُ: وای لێ کرد پێ بگاو بەکەڵکی سود لێ وەرگرتن بێ.

إسْتَنْضَجَ الطعامَ: خواردنەکەی پێگەیاند.

المِنْضاجُ: شیشی گۆشت برژاندن.

النَّضِيجُ: (تمر نضيج) خورمای پێگەیشتوو گەیيو ◊ دەگوترێ: (فلان نضيج الرأي) فلانەکەس ڕاو بۆچونی ڕێک و پێک و مەحکەمی هەیە.

نَضَحَ نَضْحاً: ئاوی لێ چوو، دەڵاندی، تەڕایی دا.

نَضَحَ الإناءُ بما فيه: گۆزەکە چی تێدا بوو ئەوەی لێ هاتەدەر.

نَضَحَ الجِلْدُ بالعرق: ئارەق لەپێستی هاتەدەر، پێستی ئارەقی دەردا.

نَضَحَ العينُ: چاو فرمێسکی ڕژاندن.

نَضَحَ الشَّجَرُ: درەختەکە پۆخی کرد بۆنەوەی بپشکوێ.

نَضَحَ الثوبَ ونَحْوَهُ: بەناو یان بەبۆنی خۆش قوماشەکەی ڕشاند ◊ دەگوترێ: (نَضَحَه بالعبار) خۆڵبارانی کرد ◊ دەگوترێ: (نَضَحَتنا السماء) ئاسمان بارانی بۆ باراندین.

نَضَحَ القوم بالنبل: خەڵکەکەی تیرباران کردو پەرتەوازەی کردن ◊ (فلان ينضح عَنْ نفسه) فلانکەس بەرگری لەخۆی دەکا ◊ نەفسی خۆی دامرکاند، ڕامی کرد.

نَضَحَ الزرعَ: کشتو کاڵەکەی ئاودا.

نَضَحَت الدابة الماءَ: ولاغەکە ئاومکەی هەڵێنجا بۆنەوەی ئاودێری پێ بکرێ.

أنْضَحَ الزرعُ: بەمانا (نَضَحَ) دێ.

أنْضَحَ عِرض فلان: ناموسی فلانکەسی شکاندو لەککەداری کرد.

ناضَحَهُ مناضَحَة ونِضاحاً: هەریەك لەو دوانە حەیای یەکتریان برد، ئابڕوی یەکتریان تکاند ◊ دەگوترێ: (ناضَحَ عنه) داکۆکی لێ کرد.

إنْتَضَحَت العينُ: بەمانا (نَضَحَ) دێ.

إنْتَضَحَ الماءُ: ئاومکە پڕژا بەسەر شتەکەداو تەڕی کرد.

إنْضَحَّ عليه الماءُ: بڕوانە مادەی (ضَخَخَ).

المِنْضَحَةُ: ئامێری ئاو پڕژاندن ◊ یان بەخاخی بۆن پڕژاندن.

تَنَضَّحَت العينُ: جاومکە فرمێسکی ڕژاند ◊ ڕیهۆقی لێ کەوتە خوار ڕیهۆقی لێ دەرهات ◊ پێوەی نەماو لێی پاك بۆوە.

النّاضِحُ: ولاخی ئاو گواستنەومو ناوکێشان ◊ باران.

النَّضْحُ: ئاوی پڕژێندراو ◊ کشتو کاڵ ◊ عەترو بۆنی شل کەومکوو ئاو وابێ.

النَّضَحُ: ئەو پڕژو دڵۆپانەی دەپڕژێندرێن ◊ حەوزی ئاو ◊ (ك: نضوح وأنضاح).

النَّضْحَةُ: بارانی کەمۆ پچڕ پچڕ ◊ (ك: نَضَحات).

النَّضّاحة: دەگوترێ: (قوسٌ نَضّاحة) کەوانێکە زۆر بەهێزە تیر دوور دەهاوێ.

النَّضُوحُ: دەگوترێ: (مزادة نضوح) کوندەیەکە ئاو دزە دەکا ◊ (قوس نضوح) کەوانێکە تیر بەتەوژم دەهاوێ ◊ هەروا وشەی (نضوح) ئاوە بۆ جۆرە عەترێك بۆنەکەی زوو بلاو دەبێتەوە.

النّضيحُ: حەوز ◊ عەرەق ◊ (ك: نُضَحٌ).

نَضَخَ الماءُ نَضْخاً ونضوخاً: ئاومکە بەتەوژم لەسەرچاومکەی هەڵقوڵاو فوارەی کرد.

نَضَخَ الشَّيْءَ نَضْخاً: شتەکەی تەڕکردو بەئاو ڕشاندی یان عەتری پێ کرد ◊ دەشگوترێ: (نَضَخَ القوم بالنبل) خەڵکەکەی تیرباران کرد.

أنْضَخَ الزَّرْعُ: دانەوێڵەکە دەنکەکەی پێگەیی و هەر تەڕە، وشك نەبوو.

ناضَخَهُ مناضَخَةً ونِضاخاً: هەریەکەیان ئەوی تری ئاو ڕشێن کرد.

إنْتَضَخَ الماءُ ونحوه: ئاوەکە پڕژا.

إنْضَخْ علیه الماء: بڕوانە مادەی (ضَخَخَ).

المِنْضَخَةُ: ئامێری ئاو پڕژاندن و گوڵاو وشتی وا پڕژاندن.

النَّضْخُ: شوێنەواری بۆن و شتی وا کە بە قوماشەوە بمێنێ ◊ دەگوترێ: (أرسل السماءُ نَضْخاً): ئاسمان بارانی باراند.

النَّضْخَةُ: یەک جار باران بارین، یان یەک جار پڕژاندنی عەترو گوڵاو ◊ (نَضْخَة من مطر) تۆزێک باران ◊ بارانی کەم.

النَّضّاخُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَضخَ) دێ.

غیث نَضّاخٌ: بارانێکی بەتەوژم و لێزمە و ڕێژنەو زۆر.

النَّضّاخَةُ: مێینە (النَضّاخُ) دەگوترێ: (عین نَضّاخة) سەرچاوەیەکی فیچقە کەرە ئاو بەتەوژم و فیچقە هەڵدەدا.

نَضَدَ الشَّیْئَ نَضْداً: شتەکەی ڕیزکرد بەریزو ڕێک و پێکی خستنیە پەنایەک ◊ دەگوترێ: (نَضَدَهُ بالنَبل) تیرەبارانی کرد بەتیر دایدرو ◊ (فهو ناضد والشیءُ منضود).

نَضَّدَهُ: بەمانا (نَضَدَهُ) دێ.

تَنَضَّدَت الأشیاءُ: شتەکان بەتەختی و ڕێک و پێکی کەوتنە پەنایەک و ڕیز بەند بوون ◊ دەگوترێ: (تَنَضدت أسنانه) ددانی جوان ڕیزبوون.

المِنْضَدَةُ: ئەو تەختەدارو سەکۆیەی ڕاخەرو شت و مەکی ناومالّی دەخرێتە سەر ◊ مێزو تەپڵەک: کەسێ قاچ یان زیاتری هەبن و شتی بخرێتە سەر ◊ (ك: مناضد).

المُنَضَّدُ: شتی ڕێک و پێک کراو.

النَّضْدُ: ڕێک خستن و ڕێک کردن ◊ شتی ڕێکخراو ڕیزکراو هەڵچنراو ◊ دەگوترێ: (جسم نَضَد) جەستەی ڕێک و پێک ◊ (وفي السماء نضد من السحاب) لەئاسمان هەور چین چین کەوتۆتە سەریەک ◊ هەروا ناوە بۆ تەختەو سەکۆیەک کە شت و مەکی مالّی لەسەر ڕێز دەکرێ، هەڵدەچنرێ ◊ هەروا دەگوترێ: (لفلان نَضَدٌ) ئەوانە پشت و پەنای فلانکەسن ◊ (ك: أنضاد).

النَّضِیدُ: بەمانا ڕیزکراو دێ ◊ دەشگوترێ: (شجر نضید) درەختێکە لەخوارەوە بۆسەرەوە بەگەڵاو میوە ڕیز بووە داپۆشراوە.

النَّضِیدَةُ: مێینەی (النَضید) ◊ هەروا

ناوه بۆ سەرین‌و پشتی ◊ هەرشتێك کالای تێهاخندرابێ.

نَضَرَ نضوراً ونَضْرَةً: شتەکە تەڕو تازەو ڕەونەق دار بوو ◊ دەگوترێ: (نَضرَ النباتُ، ونضر الشجرُ، ونضر وجهه).

نَضَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی جوان‌و ڕەونەق دار کرد.

نَضَرَ نَضراً: بەمانا (نَضِرَ) دێ ◊ (وهي نَضِرَةٌ ونضراءُ).

نَضُرَ نضارةً: بەمانا (نَضَرَ) دێ ◊ (فهو نَضيرٌ).

انْضَرَ الشَّيْئُ: بەمانا (نَضُرَ) دێ ◊ دەگوترێ: (انْضَرَ العودُ، وانْضَرَ وَجْهُهُ).

انْضَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕەونەق دار کرد، گەشەی پێ کرد ◊ جوانی کرد، ڕازاندییەوە.

إسْتَنْضَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەجوان‌و ڕازاوە هاتە بەرچاو بەجوان‌و ڕازاوەی لەقەڵەم دا.

الأنْضَرُ: ئالتون.

الناضِرُ: دەمو چاوی گەشاوەو تەڕو تازە ◊ دەگوترێ: (وجه ناضر ولون ناضرٌ) دەمو چاوی گەش‌و جوان ڕەنگی گەش‌و جوان ◊ هەروا وشەی (الناضر) ناوە بۆ قەوز.

النُّضار: پاڵفتە لەهەر شتێك بێ ◊ دەگوترێ: (ذهب نضار) زێڕی خاڵیص ◊ هەروا ناوە بۆ خودی (زێڕ) ◊ دەگوترێ: (سِوار من نضار) بازنی زێڕ.

النَّضْرُ: ئالتون ◊ دەگوترێ: (هٰا سِوار من نَضْر) ◊ (ك: نضار وأنضر).

النَّضْرُ: ژن، هاوسەر، خێزان ◊ دەگوترێ: (هٰذه نِضْرُ فلان) ئەو ئافرەتە خێزانی فلانە.

النَّضْرَةُ: پارچە زێڕ ◊ نیعمەت، ورشەو گەشەو جوانی ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿تَعْرِفُ فِي وُجُوهِهِمْ نَضْرَةَ النَّعِيمِ﴾.

النَّضير: (نبات نضير) ڕوەکێکی تەڕو تازەو جوان ◊ دەگوترێ: (غُصْنٌ نضير) لقەدرەختێکی تەڕو تازەو جوانە (جارية نضيرة) کچۆڵەیەکی ناسك‌و جوانە ◊ (هو نضير) ئەو پیاوە قۆزو جوانە ◊ هەروا ناوە بۆ ئالتون.

نَضَّ الماءُ نَضّاً ونضيضاً: ئاوەکە چۆڕ چۆڕ ڕەوان بوو.

نَضَّ له بشيئ: شتێکی کەمی پێدا.

نَضَّ إلَيَّ من معروفه شيئ: شتێکی لەعەتاو بەخششی خۆی پێدام.

نَضَّ الشَّيْئُ: شتەکە پەیدا بوو دەستکەوت ◊ دەگوترێ: (خُذْ ما نَضَّ لك من دينك) ئەوەی لەقەرزەکەت بۆت دیاری کراوە وەری گرە.

نَضَّ الطائِرُ: باڵندەکە باڵی لێك دان بۆئەوەی بفڕێ.

نَضَّ الشَّيْئَ: شتەکەی جوڵاندو لەقاندی.

أنَضَّ الرضيعَ: کەم کەم شیری دا بە شیرەخۆرەکە.

تَنَضَّضَ فلاناً: فڵانکەسی هەڵنا بۆ فڵان شت.

تَنَضَّضَ الحاجَةَ: ئیشەکەی جێبەجێ کرد.

إسْتَنَضَّ الشَّيْئَ: بەدو شتەکەدا چوو ٥ شوێنی کەوتو لێی کۆڵیەوە ٥ دەگوترێ: (هو يَسْتَنِضّ معروف فلان) لەپیاوەتیو بەخشایشی فڵان شتی دەست دەکەوێ ٥ وردە وردە شتی لێ پەیدا دەکا.

يَسْتَنِضُّ حقه منه: وردە وردە مافی خۆی لێ وەردەگرێ.

النُّضاضَةُ: شتی کەمو بچوك ٥ دەگوترێ: (ما عندي من الماء إلا نُضاضَةً) کەمێك ئاوم لایە چۆڕێکم ئاو لایە ٥ (وإستوفيت حقي منه وبقيت عليه نُضاضة) مافی خۆم لێ ستاند کەمێکی لاماوە ٥ باقی ماندەیەکی لاماوە ٥ هەروا دەگوترێ: (هو نُضاضَةُ ولده) ئەو دوا منداڵیەتی (ك: نُضاض و نضائض).

النَّضوض: دەگوترێ: (بئر نَضوض) بیرێکە ئاوەکەی بەشێوەی ئاوەدز لێ دێتەدەر.

النَّضيضُ: شتی کەمو بچوك ٥ دەگوترێ: (ماء نضيض) ئاوی کەمو چۆڕ چۆڕ (هو نضيض اللحم) ئەو کزو دالگۆشتە.

النَّضيضةُ: دەگوترێ: (مطر نضيضة) بارانی کەم و پچڕ پچڕ (سحابة نضيضة) تەنکە هەور هەوری کەم توێسکە هەور ٥ دەشگوترێ: (تركت الدواب ذات نضيضة) وڵاخەکانم بەتینوایەتی جێ هێشت.

نَضَفَت الدابة نضفاناً: وڵاخەکە دامرکا، ژێربار بوو.

نَضَفَ فلاناً نَضْفاً: خزمەتی فڵانکەسی کرد.

نَضَفَ الشَّيْئَ: هەموو شتەکەی برد، کڕی، خواردی ٥ دەگوترێ: (نَضَفَ مالي الإناء، و نَضَفَ الرضيعُ مالي الضرع).

نَضَفَ الشَّيْئُ نَضْفاً: پیس بوو ٥ (فهو نَضِف ونَضيف).

أنْضَفَ فلان: بەردەوام بوو لەسەر خواردنی ڕوەکی (النَّضيف) کەڕوەکێکی بۆنخۆشە.

أنْضَفَت الناقةُ: حوشترەکە ژێربار بوو.

أنْضَفَ الدابة: خاوەنی وڵاخەکە هەوڵی دا وڵاخەکە ژێربار بکاو وای لێ بکا بەویستی ئەو بڕوا.

إنتَفَضَ الشَّيْئَ: هەموو شتەکەی تەواو کرد، خواردی بردی، دایپۆشی ٥ دەگوترێ: (إنتَفَضَ مالي الإناء وإنتَفَضَ مافي الضرع).

النَّفْضُ: ڕوەکێکی بۆنخۆش و عەتر نامێزە لە پێڕی (الشفريات).

النِّفْضُ: ڕوەکێکی بۆنخۆشە لەبواری داو و دەرمان دا بەکاردێ.

نَفَلَهُ نَفْلاً: پێشی کەوت لەبواری تیر هاوێژی و تفەنگ هاوێژی دا ٥ دەگوترێ: (ناضَلَهُ فنضَلَهُ).

نَفَلَ نَفْلاً: کزو لاواز بوو، ماندو بوو.

أنْفَلَ الدابة: ولاخەکەی ماندوو کزو لاواز کرد.

ناضَلَ عنه مناضلة ونضالاً وتناضلاً: پارێزگاری لێ کرد ٥ داکۆکی لێ کرد پاساوی بۆ هێنایەوە.

ناضَلَ فلاناً: لەبواری تیرهاوێژی دا پێشبڕکێی لەگەڵ کرد.

إنْتَفَلَ القومُ: خەڵکەکە لەتیرهاوێژی دا پێشبڕکێیان کرد ٥ دەگوترێ: (قصدوا يتنضلون) دانیشتن دەستیان کرد بەخۆ هەڵنانەوە و خۆهەڵکێشان.

إنْتَفَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی دەرهێنا.

إنْتَضَلَ السيف: شمشێری لە کالان دەرکێشا.

إنْتَضَلتُ من القوم رجلاً: پیاوێکم لەنەتەوەکە هەڵبژارد.

تناضَلَ القوم: خەڵکەکە پێشبڕکێیان کرد لەتیر هاوێژی دا.

تَنَضَّلَ الشَّيْئُ: شتەکەی دەرهێنا ٥ هەوڵی دەرهێنانی دا.

تَنَضَّلَ سهماً من كنانته: تیرێکی لەتیردانەکەی دەرهێنا.

النَّضيلُ: هاوشان لەتفەنگ هاوێژی و تیر هاوێژی دا ٥ دەگوترێ: (فلان نضيلي) فلانکەس هاوشانمە لە تیر ئەندازی داو پێشبڕکێم لەگەڵ دەکا.

نَضْنَضَ فلان: فلانکەس مالّو سامانی زۆر بوو.

نَضْنَضَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەقاندو دەری هێنا.

نَضْنَضَ لِسانَهُ: زمانی دەرکێشا ٥ دەشگوترێ: (ما زال يُلِّحُ به حتى نَضنَضَ منه شيئاً) بەردەوام یەخەی گرتو وازی لێ نەهێنا تا شتێکی لێ هەڵکراند.

النِّضْناضُ من الحَيَّات: نەو مارمیە لەشوێنێك ئۆقرە ناگرێو هەر دێو دەچێو شەڕانیو زێنە خرۆپە ٥ یان ناوە بۆ نەو مارەی زمان دەردێنێو دەیجوڵێنێ.

النِّضْناضَةُ: مێینەی (النضناض).

نَضا اللَّونُ نَضْواً: رەنگەکە کاڵ بۆوە، چۆوە.

نضا الماءُ: ئاوەکە ڕۆچوو.

نَضا الجُرْحُ: برینەکە هاوساوییەکەی نیشتەوە.

نضا الشَّيْءَ: شتەکەی دەرهێناو فڕێی دا.

نضا الثَّوْبَ عنْهُ: قوماشەکەی لەبەر داڕنی کراسەکەی لێ داکەند.

نضا منه الشَّيْءَ: لێی دەرهێنا ◊ دەگوترێ: (نضاه من ثوبه: ونضا سيفه من جفنه).

نَضا المكانَ: لەشوێنەکە تێپەڕی شوێنەکەی خستە دوا خۆیەوە.

نَضا الجوادُ الخَيْلَ: ئەسپە ڕەسەنەکە لەغاردن دا پێش ماینەکە کەوت.

نَضي الشَّيْءَ من الشَّيْءِ نضياً: شتەکەی لەشتەکە دەرهێنا ◊ فڕێی دا.

نَضى الثَّوْبَ: کراسەکەی کۆنو ڕزیو کرد.

أنضى فلان: فلانەکەس ولاخەکانی کزو لاواز بوون.

أنضى الدابة: ولاخەکەی لاواز کرد، ماندوی کرد.

أنضى الثوبَ: کراسەکەی ڕزاند.

أنضى فلاناً: ئاژەڵێکی لاوازی دا بە فلانەکەس.

نَضّى الشَّيْءَ عَنْ الشَّيْءِ: شتەکەی لەشتەکە دەرهێناو فڕێی دا.

إنْتَضى السَّيْفَ: شمشێری لەکالان دەرکێشا.

إنْتَضى الثوبَ: قوماشەکەی ڕزاند.

تَنَضَّى الدابة: ولاخەکەی ماندو و کزو لاواز کرد.

النِّضاوة: (نضاوة الشَّيْءِ) ئەوەی لەشتەکە دەبێتەوە لەکاتی دەرهێنان دا بەتەوژم.

النَّضْوُ: کزو لاواز ئاژەڵی دالگۆشتو کز ◊ دەگوترێ: (فلان نضو سَفَرٍ) فلانکەس کزو لاوازی سەفەرکردنە ◊ (ثوب نِضْوٌ) قوماشی ڕزیو ◊ (سَهم نَضْوٌ) تیری خراپو بێ کەڵک ئەوەندە هاوێژراوە خراپ بووە لەکەڵک کەوتووە ◊ ناسنی لغاو بەبێ سیرمەکەی.

النَّضِيُّ من الحيران: ئاژەڵی لاوازو بێ گۆشت.

نَضِيّ السَّهم: نێوان پەڕو خەدەنگی.

نَضَبَ فلاناً نَضْباً: پەلەپیتکەی لەگوێچکەی فلانکەس دا.

نَضَبَ الديك الشَّيْءَ: کەڵەشێرمکە بەدەندوک لەشتەکەی دا، شتەکەی دەندوک هاژن کرد.

المِنْضَبُ: مەصفی (شت پاڵێو).

المِنْضَبَةُ: بەمانا (المِنضَبُ) دێ ◊ (النواطِب) کونی شت پاڵێو، کونی مەصفی.

نَطَحَهُ الثورُ ونحوه نَطْحاً: ڕەشە ولاخەکە قۆچی تێهەڵدا.

نَطَحَ فلاناً عَنْ كذا: فلانکەسی لەو کارە لادا ◊ هەروا دەگوترێ: (هذا أمر لا ينتطح فيه عنزان) ئەمە شتێکە دوو بزن شەڕەقۆچی لەسەر ناکەن (واتە: کەس نیە بڕوای بەنەوە نەبێو ڕەتی بکاتەوە).

ناطحه مُناطحة ونِطاحاً: هەریەکە لەو دوانە قۆچی لەوی تردا، شەڕە قۆچیان کرد ◊ لەشەڕەقۆچ دا بەسەری دا زاڵ بوو.

ناطَحَ فلان فلاناً: فلانکەس بەربەرەکانی فلانکەسی کرد.

تناطَحَ الكبشان: دوو بەرانەکە شەڕە قۆچیان کرد.

تناطحت الأمواج والسيول: شەپۆلەکان یان لافاوەکان تێکیانەوە هاوێشت.

النّاطحة (ناطحة السحاب): باڵەخانەی بەرز ◊ (ك: نواطح).

النّطيح: قۆچ تێهەڵدراو ◊ کەسێك بەقۆچ لێدان مردبێ ◊ (ك: نطحى ونطائح).

النطيحة: (الشاة النطيحة) مەڕێك بەشەڕەقۆچ منداربوبێتەوە.

نَطَرَ الكرمَ ونحوه: مێوەکەی پاراست بەخێوی کرد.

الناطِرُ: ڕەزەوان، ڕەز بەخێوکەر.

الناطور: بەمانا (الناطِرُ) دێ.

النَّطّارُ: داوەڵ ◊ پۆشاکێکە (پالتۆیەکە) لەناو کشتو کاڵ دا بەدارێك دا هەڵدەواسرێ بۆنەوەی درندەو ئاژەڵی کێوی سڵی لێ بکەنەوەو وابزانن نەوە مرۆڤە.

نَطِسَ نَطَساً: بەسەرنجدانەوە لەکارەکان ڕامان لێیان وردبۆوە ◊ (فهو نَطِسٌ ونطيسٌ).

تَنَطَّسَ في الشَّيْئ: لەشتەکە ورد بۆوە تێی ڕاما ◊ دەگوترێ: (فلان يَتَنَطَّسُ في ملبسه وماكله) فلانکەس زۆر لە پۆشاك و خواردەمەنی خۆی ورد دەبێتەوە زۆریان بیر لێ دەکاتەوە تا هەڵیان دەبژێرێ ◊ (فهو يَتَنَطَّسُ في كلامه) زۆر لەقسەکردنی خۆی ورد دەبێتەوە، بیردەکاتەوە ئەمجار قسەکە دەکا.

تَنَطَّسَ فلان من كذا: فلانکەس قێزی لەو شتە کردەوە ◊ دەگوترێ: (تَنَطَّسَ من مؤاكلة فلان) بێزی کرد لەخواردن لەگەڵ فلان دا، بێزی نەهات لەگەڵ فلان نان بخوا.

تَنَطَّسَ عَنْ الأخبار: لەهەواڵەکانی کۆڵیەوە.

الناطِسُ: جاسوس.

النَّطاسيّ: زانـاو شـارەزا لەزانـستو ئەدەب دا، پزیشکی کاراما.

الـنُّطْسُ: بـەمانا (النَّطاسـيُ) دێ ٥ بێزکەرەوە لەشت.

الـنُّطْسُ: پزیـشکانی کارامـاو دەسـت ڕ ٛنگین ٥ کەسانێك کـەبێز لەشت دەکەنەوە.

النُّطيسُ: وردبین لەکارو باردا، شارەزاو پسپۆڕ لەبواری پزیـشکی دا ٥ (وهـي نطيسة).

النُّطْـسَةُ: کەسـێك زۆر بـێ لەشـت بکاتەوە.

نَطَّ نَطّاً ونطيطاً: بازی دا.

نَطَّ في الأرض: بەناو زەوی دا ڕۆیی.

نَطَّ في منطقه: لەقسەکردن دا زمانی پیس بـوو، قـسەی نەشـیاوی کـرد، چەلتەچەلتی کرد ٥ (فهو نطّاط).

نَـطَّ الـشَّيْئَ نَطّـاً: شـتەکەی درێـژکردەوە توندو گشتی کرد.

الأنَطُ: (سَفَرٌ أنطّ) سـەفەری دوورو درێـژ ٥ (وهي نطّاء).

عَقَبَـة نطـاء: تەنگانـەو ڕێگای نـاخۆش کەماوەیان زۆربێ.

النُّطّاطُ: زۆربازێو چەقەچـەناو و قسە تـرِن ٥ جۆرێکـە لـە کولـەبێتان کـە کشتوکاڵ دەخوا.

النُّطـيطُ: دەگـوترێ: (مکـان نطـيط) شوێنی دوور.

نَطَعَ اللُّقمـة نَطعـاً: هەنـدێکی لەپاروەکـە خواردو باقی مەندەکەی خستەوە سەر سفرەکە ٥ (فهو ناطع).

نُطِعَ لونه نَطْعاً: ڕەنگی گۆڕا.

تَنَطَّـعَ فـلان: فلانکـەس شـتێکی لـە پاروەکـە خـواردو ئـەوی تـری خستەوە سەر سینیەکەی.

تَنَطَّـعَ في الـشَّيْئ: زۆر بـیری لەشـتەکە کردەوە و لێی ورد بۆوە ٥ دەگوترێ: (تَنَطَّعَ في كلامه) لەقسەکردن دا زۆر درێژەی پێداو وردەکاریی تێدا کردو لێی کۆلێیەوە.

تَنَطَّعَ في شـهواته: ڕۆچـوو لەشـەهوەتو ئارەزۆبازی دا.

تَنَطَّـعَ في عملـه: لەئیـشو کارەکـەی دا زیرەکو شارەزا بوو.

النُّطاعَةُ: پارو نیوەی بخورێو نیوەکەی تری بخرێتەوە سەر سفرەکە.

النِّطِـعُ والنَّطَـعُ: جـەرمێکە لـەڕۆژگاری ڕابـردودا تاوانبـاری لەسـەر کـوژراوە بەشمـشێر یـان بەشـتی تـر ئیعـدام کراوە بۆیە گـوتراوە: (عَليّ بالسَّنَف والنّطـع) شمـشێرو چـەرمەکە لەعۆدەی من بێ من دابینـی دەکـەم بـۆ کوشـتنی تاوانبـار ٥ هەڵاشـی نەشـکەوت ٥ مەڵاشـوو ٥ دەگـوترێ:

(هذا من الحروف النطعيّة) ئەم پیتە لەوانەیە کەلەمەلاشۆوە دەردەچن کەبریتین لە (گ ٥ د ٥ ت) ٥ (ك: نطوع).

النُّطُعُ: ئەوانەی لەقسەکردن دا زۆر درێژ دادڕن‌و زمانیان بادەدەن.

نَطَفَ نَطْفاً ونطوفاً ونطافاً ونطفاناً: دڵۆپەی کرد ٥ دەگوترێ: (نَطَفَت القِرْبَة) کوندەکە لێی چوو، دڵۆپەی کرد ٥ ئاوی لێ تکا ٥ (نَطَفَ السَّحابُ) هەورەکە دڵۆپ دڵۆپ بارانی لێ هاتە خوار ٥ (جاء سیفه ینطف دماً) هات شمشێرەکەی خوێنی لێ دەتکا ٥ دەگوترێ: (فلان ینطف بسوء) فلانکەس خراپەی لێ دەتکێ.

نَطَفَ الماءَ: ئاوەکەی ڕژاند.

نَطَفَ الجُرْحَ والخراجَ نَطْفاً: بریندەکەی قەلاشتەوە کوانەکەی دەرکرد ٥ دەگوترێ: (نَطَفَه بعیب) عەیب‌و خەوشی پاڵ دا، عەیبداری کرد.

نَطِفَ الشَّيْءُ نَطْفاً: شتەکە خراپ بوو ڕزی تێکچوو کەڵکی نەما.

نَطِفَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە لویەکی لەگەدەدا پەیدابوو خوێن دەدەڵێنێ.

نَطِفَ الرجلُ: پیاوەکە بریتی سەری قوڵ بوو گەیشتە مۆخی ٥ لەڕێی گومانەوە تۆمەتبار کرا.

انْطَفَ: ڕەخنەی لێ گرت ٥ لەڕێی گومانەوە تۆمەتباری کرد.

نَطَّفَ فلاناً: ڕەخنەی لەفلان گرت.

نَطَّفَ المرأةَ: گوارەی کردە گوێی نافرەتەکە.

تَنَطَّفَ: قوڕاوی بوو، خوێناوی بوو.

تَنَطَّفَتِ المرأةُ: نافرەتەکە گوارەی لەگوێ کرد.

تَنَطَّفَ من كذا: بێزی لەوە هەڵسا.

النَّاطِفُ: شتی شل ومکوو ئاو و شلەمەنی لەو جۆرە ٥ جۆرە حەڵوایەکە لەبادام‌و گوێزو فستق دروست دەکرێ پێشی دەگوترێ: (القبیط).

النُّطافة: ئاوی کەم ٥ چۆرە ئاو.

النَّطَفُ: عەیب‌و خەوش ٥ دەگوترێ: (ماله نَطَفٌ) ٥ (وقع في النطف) کەوتە ناو شەڕو ناخۆشیەوە.

النُّطْفَةُ: ئاوی صاف‌و ڕون ٥ (ك: نِطاف) دەگوترێ: (سقاني نُطْفَةً عذبة، ونطافاً عِذاباً) ٥ دڵۆپەئاو قەترە عارەق ٥ دەگوترێ: (جاء وعلى جبينه نِطاف) هات بەناوچاوانیەوە دڵۆپە ئارەق هەبوون ٥ دڵۆپە مەنی (ك: نُطَفٌ).

النُّطْفَةُ: مرواری بچوک‌و وردو ڕون ٥ گواره ٥ (ك: نُطَفٌ).

النَّطف: دلۆپەکەر؛ هەرشتێك دلۆپەی لێ بتکێ ◊ دەگوترێ: (ليلة نطوف) شەوێکی باراناوی بوو تابەیانی باران باری.

نَطَقَ نُطْقاً ومَنْطِقاً: قسەی کرد ◊ (نَطَقَ الطائِرُ) بالندەکە دەنگی لێوە هات.

نَطَقَ الرجلُ: پیاوەکە بوو بە قسەزانو قسەڕەوان.

أنْطَقَهُ: بەقسەی هێنا، وای لێ کرد قسە بکا.

ناطَقَهُ: قسەی لەگەڵ کرد.

نَطَّقَهُ: بەمانا (أنْطَقَهُ) دێ ◊ ناوقەدی بەپشتێن بەست ◊ دەگوترێ: (نطَّقَ الماءُ الشجَرَ والأكمةَ) ئاو گەیشتە ناوقەدی درەختەکە، یان ئاو گەیشتە ناوەڕاستی گردەکە.

إنْتَطَقَ: ناوقەدی خۆی بەپشتێن یان بەقایش بەست ◊ دەگوترێ: (إنْتَطَقَت الأرض بالجبال) زەوی بەکێوەکان دەوران دەور دراوە ◊ کێوەکانی کردوە بەپشتێنی خۆی ◊ هەروا دەگوترێ: (هو ينتطق بقومه وإخوانه) ئەو پشت بەهۆزو خزمو کەسوکاری دەبەستێ.

إنْتَطَقَ فرساً: لەتەنیشت ئەسپەکەوە ڕۆیی و سواری نەبوو.

تناطَقَ الرجلان: دوو پیاوەکە کەوتنە گفتو گۆ لەگەڵ یەکتر.

تَنَطَّقَ: ناوقەدی خۆی بەپشتێن بەست.

تَنَطَّقَتِ الأرضُ بالجبال: زەوی پشتێنی بەکێوەکان بۆخۆی دروست کرد، خۆی بەکێوەکان قایمو پتەو کرد.

تَمَنْطَقَ: ناوقەدی بەپشتێن بەست ◊ خەریکی فێربوونی زانستی مەنتیق بوو.

إسْتَنْطَقَهُ: داوای لێ کرد قسە بکا ◊ قسەی لەگەڵ کرد.

المُسْتَنْطِق: کەسێکە لەبواری پۆلیسیو دادوەری دا لێکۆڵینەوە لەگەڵ تۆمەتبار دەکا.

المَنْطِقُ: ناخاوتنو قسە، قورئان دەفەرموێ: ﴿عُلِّمْنَا مَنطِقَ الطَّيْرِ﴾ ◊ هەروا وشەی (المنطق) ناوە بۆ زانستێك یاساو ڕێسایەکی تایبەتی خۆی هەیە کە پەیڕەویان بکەی زمێن لەهەڵە دەپارێزرێ ◊ دەگوترێ: (فلان منطقي) فلانکەس مەنتیق زانە زانستی دەربارەی مەنتیق باشە ◊ بیرو زمینی بەهەڵە ناچێ.

المُنْطَقُ: پشتێن، هەرشتێك ناوقەدی مرۆڤی پێ پتەو بکرێ ◊ (ك: مناطِق).

المِنْطَقَةُ: بەمانا (المِنْطَقُ) دێ ◊ بەشێکی دیاریکراو و سنوردار لەزەوی: کە تایبەتمەندییەکی هەبێ وەکوو

(المِنطَقَة الإستوائية و مِنطَقة البحر الأبيض).

المُنْطَقة: بەمانا (المِنطَقة) دێ.

المُنَطَّقةُ: پشتێن بەستو ٥ یان ئاژەڵی ناوقەد بەڵەك.

المَنْطوق: بەڵای زانایانی ئوصوڵی فیقهەوە ئەومیە لەفز ڕاستەوخۆ بێ بەرچاوگرتنی هیچ شتێکی تر دەلالەت بکا لەسەر مانا.

المِنطيقُ: زمان ڕەوان ٥ ئافرەتێك بەئیسفەنجو پەڕۆو شتی وا سمتو کەفەڵی خۆی گەورە بکا.

النّاطِقُ: (کتاب ناطِق) کتێبی ڕونو ئاشکرا (شیٔ ناطِق) شتی ئاشکرا ٥ (حیوان ناطِق) ئادەمیزاد، خاوەن بیرو هۆش.

النّاطِقة: مێینەی (الناطق) ٥ هەروا ناوە بۆ کەلەکەو خالیگە.

النِّطَاقُ: قایش پشتێن ٥ (ذات النِّطاقين) ناوە بۆ خاتو (ئەسماء)ی کچی ئەبوبەکر ٥ بەرهەڵبێن: کە ئافرەت بۆ ئیشو کار بەبەرخۆی هەڵدەدا ٥ دەشگوترێ: (عَقَدَ فلان حُبُكَ النِّطاق) فلانکەس خۆی بۆ کارەکە ئامادە کرد ٥ (وهو واسع النّطاق) ئەو مرۆڤە ئاسۆی بیرکردنەوەی بەرفراوانە.

نِطاق الجَوْزاء: سێ ئەستێرەن لەنێو کۆمەڵە ئەستێرەی جەوزادا ٥ (ك: نُطُقٌ).

النُّطْقُ: قسەکردن ٥ تێگەیشتنو هەست کردن بەچەمکە گشتییەکان.

نَطَلَ الحمرَ نَطْلاً ونطولاً: شەرابەکەی گوشی ٥ ترێی گوشی کەلەناکام دا دەبێتە شەراب.

نَطَلَ الماءَ: ئاوەکەی وردە وردە ڕژاند.

نَطَلَ المريضَ: وردە وردە ئاو و شتی وای بەسەر نەخۆشەکەدا کرد بەمەبەستی چارەسەری نەخۆشییەکەی.

نَطَّلَ المريضَ: بەمانا (نَطَلَهُ) دێ.

إنْتَطَلَ من الإناء: لەگۆزەکەوە چۆڕ چۆڕ ئاوی ڕژاند.

المَنْطَلَةُ: شوێنی میوە گوشین ٥ چەرمس ٥ (ك: مناطل).

النّاطِلُ: پیاڵەیەکی بچکۆلەیە نمونەی شەرابی تێ دەکرێ بۆ بانگەشەو ڕاکێشانی کڕیار بۆ شەرابەکە ٥ ئامێرێکی پێوانەیە بۆ پێوانەکردنی هەندێ شلەمەنیو خۆراك ٥ باقی مەندەیەك لەشتی پێوانەکراو کەلەبنکی ئامێری پێوانەکەدا دەمێنێتەوە ٥ قومە ئاو و قومە بیرەو شتی وا ٥ دەگوترێ: (ما ظفرت منه بناطل) قومە ئاوێکم لێی دەست نەکەوتووە.

النَّطْـلُ: تلپـەو شـتی ڕەق هـەڵاتوی شلەمەنی.

النُّطْلَةُ: قومە ناو، چۆڕە ناو ◊ شتی کەم ◊ دەگوترێ: (أخذ من الإناء نطلة) شتێکی کەمی لەزەرفەکە دەرهێنا.

النَّطِيلُ: دۆڵـچە ◊ ئـامێرێکی بـچوکە شـلەمەنی پـێ پێوانـە دەکـرێ ◊ دەشگوترێ: (فلان نطيل) فلانکەس زیرەکـە، لێهـاتووە ◊ (رمـاه الله بالنطيـل) خـودا بـەڵاو کارمسـاتی بەسەر هێنا.

نَطْنَطَ الشَّيْئُ: شتەکە دوورکەوتەوە.

نَطْنَطَت الأرضُ: زەوییەکـە دوور بـوو ◊ (نَطْنَطَ فلان) فلانکەس سـەفەرەکەی دوورخـستەوە ◊ (نَطْـنَطَ الـشَّيْئَ) شتەکەی درێژکردەوە.

تَنَطْنَطَ: دوورکەوتەوە.

النَّطناطُ: درێـژو تـولانی ◊ دەشگوترێ: (رجـل نطـناط) پیـاوێکی زۆر بڵـێو چەقەچەناو.

النُّطْنُطُ: بەمانا (النَّطناط) دێ.

نطا المنزلُ نَطْواً: مەنزڵەکەی دوور بوو.

نطا الحَبْلَ: حەبلەکەی درێژ کردەوە.

نطا الغَزْلَ: ڕیسەکەی ڕست.

أنْطى: پێی بەخشی (واتـە: دەق بـەمانا (أعطى))دێ ◊ بۆیە قیرائەتێك هەیە (إنا أنطيناك الكوثر) خوێندراوەتەوە.

نطاهُ: کێشەی لەگەڵ نایـەوە ◊ پارمـەتی دا بـۆ ڕسـتنی ڕیـسی بۆنـەوەی زوو ڕانکەوچۆغەکەی پێ بگەن.

تنـاطى القـومُ: خەڵکەکـە پێـشبڕکێیان کرد.

المَنْطُوُّ: (سفر مَنْطُوٌّ) سـەفەرێکی درێـژ ◊ (ثـوب مَنْطـوٌ) قوماشـێکی کـۆنو فڕێدراوە.

النَّطِيُّ: بەمانا (المَنْطوُّ) دێ.

نَظَـرَ الى الـشَّيْئ: بـۆ شـتەکەی ڕوانـی ◊ چاوی تێ بڕی.

نَظَـرَ فيـه: تێـی فکـری، سـەرەنجی دایـە ◊ دەگـوترێ: (نَظَـرَ في الكتـاب) لەکتێبەکـەی ڕوانـی، تێـی فکـری ◊ دەشگوترێ: (فـلان ينظـر ويعتـاف) فلانکەس سەیری کتێب دەکاو ڕەملێ دەدا.

نَظَرَ لفلان: فلانکەسی لاواندەوەو یارمەتی دا.

أنْظُر لي فلاناً: فلانکەسم بۆ بانگ بکە.

نَظَـرَ بـين النـاس: دادگـایی نێـوان نادەمیزادەکانی کرد.

نَظَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی بینی ◊ دەشگوترێ: (داري تنظر داره) خانوەکـەم بەرامبـەر خانوەکەیـەتی ◊ هـەروا وشـەی (نظـر) بـەمانا پاراسـتنو چـاودێری کـردن هاتووە ◊ بـەمانا مۆڵەتـدانو دواخـستن هاتووە ◊ دەگوترێ: (نظـر الـدينَ ونظـر البيعَ).

نَظَرَ المبيعَ: کالاکەی بەقەرز فرۆشت.
نَظَرَ فلاناً: شتی لەفلانکەس کڕی بەقەرز.
نَظَرَ الشَّيْئَ: چاوەڕوانی شتەکەی کرد ◊ دەگوترێ: (نَظَرتُ فلاناً الى الظهر) چاوەڕوانی فلانکەسم کرد تانیوەڕۆ.
أنْظَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی دواخستو وەغراندی ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿قَالَ رَبِّ فَأَنظِرْنِي إِلَى يَوْمِ يُبْعَثُونَ﴾ ◊ دەشگوترێ: (أنظرت الدينَ وأنظرته الدين).
أنْظَرَ فلاناً: شتی بەقەرز بەفلانکەس فرۆشت ◊ ڕێگای تێڕوانینی پێدا.
أنْظَرَ فلاناً بفلان: فلانکەسی کردە هاوشانی فلان.
ناظَرَ فلاناً: بووبەهاوشانی فلانکەس ◊ گفتو گۆی لەگەڵ فلانکەس کرد، لەدەمەدەمێو موناقەشەدا بۆڕی دا.
ناظَرَ الشَّيْئَ بالشيئ: شتەکەی کردە هاوتای ئەو ◊ دەگوترێ: (داري تناظر داره) خانوەکەم بەرامبەر خانوەکەیەتی ◊ هەروا دەگوترێ: (جمعهم يناظر الألف) کۆمەڵەکەیان نزیکی هەزار کەسە.
نَظَّرَ الشَّيْئَ بالشيئ: شتەکەی بەرامبەر شتەکەی تر کرد بەئەوی گرت.
إنْتَظَرَهُ: چاوەڕوانی کرد، وابەهیوابوو، مۆڵەتی دا.
تناظر القومُ: خەڵکەکە سەیری یەکتریان کرد.
تناظر في الأمر: دەمەدەمێو کێشەو جەدەلیان کرد ◊ دەشگوترێ: (دورهم تناظر) خانوەکانیان بەرامبەر یەکترن.
تَنَظَّرَهُ: چاوی تێ بڕی ◊ چاوەڕوانی بوو ◊ هێدی بوو لەگەڵی دا ◊ دوای خست ◊ ئیشەکەی وەغراند.
إسْتَنْظَرَهُ: چاودێری کرد ◊ داوای مۆڵەتی لێ کرد.
إسْتَنْظَرَهُ على كذا: کردی بە موراقیبو چاودێر بەسەر ئەو شتەوە.
المُناظِرُ: کێشەکارو بەلگە هێنەرەوەو ڕکابەر ◊ هاوشان.
المِنْظارُ: ناوێنە ◊ دوربین، میکرۆسکۆپ ◊ تیلیسکۆپ.
المَنْظَرُ: تێڕوانین ◊ دیمەنو وێنە کەسەیری بکەی سەرنجت ڕابکێشێ ◊ شوێنی چاودێری ◊ (ك: مناظر).
المَنْظَرَةُ: بەمانا (المَنْظَرُ) دێ ◊ ژورێکە لەناو خانودا پێشوازیی میوانی تێدا دەکرێ ◊ کۆمەڵێك مرۆڤ بڕوانە شتێك.
المنظور: دەگوترێ: (سيد منظور) پیاوێکی گەورەو بەخشندەیە پیاوەتی لێ چاوەڕوان دەکرێ ◊ (شئ

منظـــور) شـــتێك چـــاو بـــەملۆق بوەستێنێو سەرنج ڕاكێش بێ ٥ (طفـــل منظـــور) منالێكـــە توشـــی چاوئێشە بووە.

الناظر: تەماشاكەر ٥ (ك: نظارة) ٥ چاو ٥ ڕەشـێنەی چـاو ٥ (ك: نـــواظر) ٥ كـــارگێڕو كاربەدەســـتی وڵاتو دەفەرێك، دەگوترێ: (ناظر المدرسة) ٥ (ناظر الضيعة) ٥ (نـاظر المعـارف) ٥ (ك: نُظّار).

النّاظِرَة: مێینەی (النّاظِر) ٥ چاو ٥ (ك: نواظر).

الناظور: بـەمانا (النّـاطور) دێ ٥ ڕیش سپیو پیاو ماقوڵی نەتەوە.

نَظّارِ: ئیسم فیعلە بەمانا فیعلی ئەمرە، واتە چاوەڕوان بە.

النَّظـــارَةُ: سەرناســـیو زیرەكـــیو خوێندنـەوەی دەموچاوی بەرامبـەر ٥ پیشەی چاودێری.

النَّظَرُ: چاو، ئەنـدامی بیـنین ٥ هێـزی تێفكرینو بیركردنەوە ٥ شوێنی تـێ ڕامانو بیر لێ كردنەوە.

النَّظْرُ: هاوشان.

النَّظْـــرَةُ: تێڕوانینێـــك، چـــاو پیاخـشاندنێك ٥ چـاوەزار، بەچـاو هەنگاوتن ٥ ڕەحمەتو بەزەیی.

النَّظِـرَةُ: چـاوەڕوانی، شـت فرۆشـتن بەشـــێوەی قـــەرز ٥ دەگـــوترێ: (إشـتريته بِنظـرَة) بەقـەرز لێم كـڕی پـاش ماوەیـەك پارەكـەی تەسـلیم دەكـەم ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَإِن كَانَ ذُو عُسْرَةٍ فَنَظِرَةٌ إِلَى مَيْسَرَةٍ﴾.

النَّظَرِيُّ: دەگوترێ: (أمر نَظَرِيٌّ) كارێكە پێویستی بەلێ وردبوونـەوەو فیكـرو خـــەیاڵ هەیـــە، زۆر پێویـــستی بەتەجرەبـەی زانـستیو ئـەزمونی زانستی نیە.

النظريّـــة: بیروبۆچـونێكە بـەبورهان دەچەســـپێندرێ ٥ لـــەبواری فەلـسەفەدا كۆمـەڵێك ڕاو بۆچـونن هەنـــدێ ڕوداوی (زانـــستی یـــان فەننی) یان پێ ڕون دەكرێتەوە.

نظرية المعرفة: لێكۆڵینەوە لەو چورتمو تەنگژانـــەی لـــەئاكامی پەیوەنـــدی نێوان شەخصو مەوزوع، یان نێوان ناسێنەرو ناسراو پەیدا دەبن.

النَّظّارُ: چاوتیژ، زۆر سەیركەر.

النَّظّـارَةُ: خـەڵك كەبڕواننـە شـتێك ٥ عەینەك، چاویلكە.

النَّظورُ: بـەمانا (النَّظّار) دێ ٥ چاوتێبڕ، دەگـوترێ: (رجـل نظـور) پیاوێكـە چاوی لەشتەكە ناتروكێنێ ٥ (نظورة الجيش) پێشەتای سوپا؟.

الـنّظير: گفـتو گۆكـار، هاوشـانو هـاو

وێنـه ◊ دەگـوترێ: (فـلان منقطـع الـنظير) فلانکـەس وێنـەی نیـه لـەو بـــوارەدا شـــارەزاو لێهـــاتووە ◊ دەشگوترێ: (هـو نظـيرة قومـه) ئـەو پیاوە گەورەپیاوی نەتەوەکەیـەتی ◊ هـەروا دەگـوترێ: (جـاءت نظـيرة الجـيش) پێشەتای سـوپاکە هـات ◊ دەشگوترێ: (عددت الأشـياء نظـائِرَ) شتەکانم دوو دوو ژماردن.

النظائر المُشعَة: گەردیلەی تیشک ناوەر.

نَظُـفَ نظافـةً: لەچـڵک پـاکبوّوە ◊ (فهـو نظيف) ◊ (ك: نظفاء).

نَظَّفَهُ: پاکی کردەوە ◊ دەگوترێ: (نَظَّـفَ قلبَه) دڵو دەروونی خوّی پاراست لە ڕەوشتی ناشیرینو شوبهەو حەرام.

تَنَظَّـفَ: پـاکبوّوە ◊ دەگـوترێ: (نَظَّفَـهُ فَتَنَظَّـفَ) پـاکی کـردەوە پـاکبوّوە ◊ دەشگوترێ: (فـلان يَتَنَظَّـفُ) فـلان خوّدەپـارێزێ لەهەرشتێك عـەیبو عاربێ.

إسْـتَنْظَفَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی بـەپاکی وەرگرت.

المِنْظَفَةُ: پاککەرەوە.

النَّظِيـفُ: دەگـوترێ: (هـــو نظيـف الـسراويل) ئـەوپیاوە داوێـن پاکـە، پاکداوێنـە ◊ (فهـو نظيـف الأخـلاق) ئـەو ڕەوشـت بـەرزە ◊ هـەر شـتێك پاککەرەوەبێ وەکوو صابونو تایتو ئەسپۆن.

نَظَّـمَ الأشـيـاءَ نَظْمـاً: شـتەکانی ڕێـك کردنو خستنیە پەنایەك.

نَظَّـمَ اللؤلـؤ ونحـوه: مـرواریو شـتی لـەو جۆرەی هۆنینەوە.

نَظَّـمَ شِـعراً: رسـتەو وشـەی سـەروا دارو کێشداری ڕێزکـردن، شـیعری دانـان ◊ دەشگوترێ: (نَظَمَ أمْرَهُ) کاروباری خـوّی ڕێك خستن.

نَظَّمَ الأشياءَ: بەمانا (نَظَمَ) دێ.

إنْتَظَمَ الشَّيْئُ: شتەکە ڕێکو پێك بوو ◊ ڕێـك هاتـە بەرچـاو ◊ دەگـوترێ: (نَظَّمَهُ فإنْتَظَمَ) شتەکەی ڕێك کـردو ڕێك بوو ◊ دەگوترێ: (إنْـتَظَمَ أمْـرُهُ) کـاری دامـەزراو ئیـشەکەی ڕێـك کەوت، کێشەی نەما.

إنْتَظَمَ الأشياء: شتەکانی کۆ کـردەوەو خستنیە پەنایەکەوە.

تَناظَمَـت الأشـيـاءُ: شـتەکان چـونە پەنایەکەوەو ڕێز بوون.

نَظَّمَ الشَّيْئُ: بەمانا (إنْتَظَمَ) دێ.

الإنظـام: بـەنی تـەزبیح هۆنینـەوە، هەربـەنو دەزوێـەك مـیرو و شـتی وای پێ بەۆندرێتەوە.

الأنظومة: بەمانا (الإنظام) دێ.

النِّظام: دەزو و بەن کە مـرواریو شـتی

وای پێ بهۆندرێتهوه ٥ ڕێك و پێکی کاروبار ٥ دهگوترێ: (نظام الأمر) کۆڵهکهو ڕاگری نیش و کار.

النَّظْمُ: میرو و مروواری هۆنراوه، ملهوانکه ٥ دهشگوترێ: (أتانا نظم من جراد) چینه کولهیهکی زۆرمان بۆ هات ٥ کهلامی سهرموادارو کێشهدار (پێچهوانهی پهخشان).

نَظْمُ القرآن: ئهو چۆنیهتی و شکڵو شێوهیهی قورئان له ڕوی دهق و شێوهی خوێندنهوهو تهرتیبهوه ٥ ههروا ناوه بۆ کۆمهڵه ئهستێرهی سیومیل (سورهیا) و کۆو تهرازو.

النظیم: هۆنراوه ٥ ههرشتێك ڕێك و پێك بێ و بهشهکانی پێکهوه گونجاوبن ٥ دهگوترێ: (نظیم من لؤلؤ) ملوانکهی مرواری.

النَّظیمة: تاڵه حهبل.

النَّظِیمُ: کهسێك زۆر شت بهۆنێتهوه ٥ شیعری زۆری نووسیبێ.

نَعَبَ الغرابُ نَعْباً ونعیباً ونُعاباً وتنعاباً: قهڵه ڕهشهکه قیراندی، دهنگی لێوهات.

نَعَبَ البعیرُ نَعْباً: حوشترهکه خێرا ڕۆیی (فهو ناعب وهي ناعبة).

أنْعَبَ: بهمانا (نَعَبَ) دێ ٥ دهشگوترێ: (أنْعَبَ فلان في الفِتن) فلانکهس ناژاوهی ههڵگیرساند.

المِنْعَبُ: (رجل مِنْعَبٌ) پیاوێکی چهقهچهناو و بهههاتو هاواره.

النَّعْبُ: (سیر نعْب) ڕۆیشتنی خێرا (ریح نَعْبٌ) ڕهشهبای خێرا ڕهو.

النَّعَّابُ: بۆ زێدهڕۆیی لهمانای (نَعَبَ)دا دێ ٥ دهگوترێ: (ناقة نعّوب) حوشترێکی خۆشڕۆیه.

نَعَتَهُ نَعْتاً: مهدحی کرد ٥ دهگوترێ: (نعته بالکرم) ڕهوشتی نانبهیی و سهخاوهتی پاڵ دا.

نَعْتَ نعاتَةً: شیاوی ئهوهیه وهصفی بکرێ و باسی پیاوهتی و نانبهیی بکرێ.

نَعَتَ الفَرسُ: ئهسپهکه زینی لهسهر پشت لابرا ٥ ڕهسهن و پهسهند بوو.

أنْعَتَ: جوان بوو بۆئهوه دهشێ وهصفی بکرێ ٥ دهگوترێ: (أنْعَتَ وجهه و أنْعَتَ خصاله).

إنْتَعَتَ الفرس: ئهسپهکه ڕهسهن بوو.

إنْتَعَتَ فلان بکذا: فلانکهس بهو ڕهوشته جوانه ڕازایهوه ٥ دهشگوترێ: (إنتعت بالجمال) جوان و قهشهنگ بوو.

إنْتَعَتَ فلاناً: وهصفی فلانکهسی کرد بهچاکه.

تناعته الناسُ: خهڵك وهصفیان کرد.

تَنَعَّتَهُ: وهصفی کرد.

إسْتَنْعَتَهُ: هەوڵی دا ڕەوشتە جوانەکانی باس بکا.

المَنْعَتُ: وەصفو هەڵنانەوە ٥ (ك: مناعت) ٥ دەگوترێ: (لە مناعت جميلة) ڕەوشتی جوانی هەن.

النَّعْتُ: صیفەتو ڕەوشت ٥ (ك: نعوت) ٥ دەشگوترێ: (شيئ نَعْتٌ) شتێکی باشو پەسەندە ٥ (فرس نعت) ئەسپێکە لەڕەسەنی دا گەیشتۆتە ئەوپەڕی ٥ لەپێشبڕکێ دا هەمیشە براوەیە ٥ (فلان نعت) فڵانکەس گەیشتۆتە ئەوپەڕی پلەبەرزیو سەرکەوتن ٥ (إمْرأة نعتة) ئافرەتێکە گەیشتۆتە ئەوپەڕی جوانی ٥ دەشگوترێ: (رجل نعتة) پیاوێکە پلەو پایەی لەوپەڕی بەرزی دایە.

النَّعيت: دەگوترێ: (فرس نعيت) ئەسپێکی ڕەسەنە، (رجل نعيت) پیاوێکی سەخی سروشتە پیاوێکی مەردە.

نَعَثَ الشَّيْئَ نَعْثاً: شتەکەی هەڵگرت.

أنْعَثَ في ماله: زێدەڕۆیی کرد لەماڵ بەفیڕۆدان دا.

أنْعَثَ فلان: فڵانکەس خۆی ئامادەکرد بۆسەفەر.

نَعْثَلَ: سەرکەوت بەپلیکانەدا ٥ یان بەشێوەیەك ڕۆیی وەکوو بەپەیژەدا سەربکەوێ ٥ یان واڕۆیشتو قاچی وا هەڵێنانەوە دەتگوت بەقاچەکانی شت هەڵدەهێنجێ.

نَعْثَلَ الفَرَسُ في جريه: ئەسپەکە لەغاردان دا قاچەکانی واهەڵێنانەوە دەتگوت لەقوڕ دەریان دێنێ، واتە: بەقورسی قاچی بۆ هەڵ دەهێنرانەوە.

نَعْثَلَ الشيخُ: پیرەمێردەکە گێلو ئەحمەق بوو.

النَّعْثَلُ: نێرەکەمتیار ٥ پیرە مێردی گێل.

النَّعْثَلَةُ: گێلی ٥ دەگوترێ: (فيه نَعْثلةٌ) ڕەوشتێکی گێلی تێدایە ٥ هەروا ناوە بۆ شێوە ڕۆیشتنی مرۆڤی پیر.

نَعَجَ نَعْجاً ونعوجاً: سپی بوو، هەموو جەستەی سپی بوو ٥ (فهو ناعج).

نَعِجَ نَعَجاً: قەڵەو بوو.

أنْعَجَ القوم: خەڵکەکە مەڕەکانیان قەڵەو بوون.

النَّعْجَةُ: مەڕەسپی ٥ مانگا کێوی (ك: نِعاج ونعجات) ٥ دەگوترێ: (نِساء كنعاج الرَّمْلِ) چەند ئافرەتێکی جوانو قەشەنگن چاوگەورەو چاو ڕەشن.

نَعَرَ نَعْراً ونعيراً ونعاراً: هاواری کرد، قیڕاندی.

نَعَرَت الريحُ: ڕەشەبا هەڵیکردو هاژەی هات.

نَعَرَ العِرْقُ: دەمارەکە خوێنەکەی فیچقەی کردو کفەی هات.

نَعَرَ فلان نَعْراً: فلانکەس سەرپێچی کردو ملی نەدا.

نَعَرَ في البلاد: بە ولات دا هاتو چوو ٥ دەشگوترێ: (ماکانت فِتنة إلا و نَعَرَ فيها فلان) فیتنەو ناشوبێك بەرپانەبووە ئیللا فلانکەس دەورێکی سەرەکی هەبووە تێیدا.

نَعِرَ الحِمارُ ونحوه نَعَراً: گوێدرێژەکە لوشکاندی.

الناعور: دەگوترێ: (عِرق ناعور وجرح ناعور) ڕەگێکە خوێنی ناوەستێ یان بڕینێکە خوێنی ناوەستێو وشك نابێ ٥ باڵو پەڕی ئاش ٥ دۆڵچەی ئاو هەڵێنجان ٥ ئامێری ئاو هەڵێنجان لەبیرو چاڵی گەورە.

النّاعورة: ئامێرێکە چەند دۆلچەو دۆلابێکی لێ شەتەك دراون بەهۆی ولاخو شتی وا هەڵدەخولێو ئاو لەبیرو چاڵی گەورە دەردەهێنێ.

النَعْرَةُ: یەکجار هاوارکردن ٥ فیشکەو لوشکەی کونەلوت.

نَعْرَة النجم: هەڵبونی باو تاوساندنی گەرما لەکاتی هەڵهاتنی ئەستێرەی (النجم)دا.

النَّعْرَةُ: لای زۆروی کونەلوت ٥ مێشەسەگ کە بە ولاخەوە دەنیشێو ئەزیەتی دەدا ٥ هەروا دەچێتە ناو لوتی ئەسپو گوێدرێژەوە حەجمینی لێ هەڵدەگرێ ٥ دەشگوترێ: (في فلان نَعَرَة) فلانکەس فیزو خۆبەزلزانی تێدایە ٥ دەمارگیری پێوەدیارە.

النَّعّارُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَعَرَ)دا دێ ٥ دەگوترێ: (جُرْح نعّار) بڕینێکە خوێنی ناوەستێ خوێنی زۆری لێ دێ ٥ (رجل نَعّار) پیاوێکە فیتنە جۆو ناشوبگێڕە، هەمیشە خەریکی ئاژاوە نانەوەیە ٥ قۆشمەچیو فێڵباز ٥ هەروا ناوە بۆ باڵندەیەك دەشوبهێتە باڵندەی (کەناری سەوز).

النّعرُ: دەگوترێ: (عرق نعر) دەمارێکە لەکاتی خوێن لێ هاتنی دا کفەی لێ دێ ٥ دەنگی لێ دێ ٥ (ریح نعر) بایەکە لەکاتی سەرمادا گەرمی دێنێ یان لەکاتی گەرمادا هەوا فێنك دەکاتەوە ٥ (سفر نعر) سەفەرێکی دوورودرێژە ٥ (همة نعر) وڕەو هیمەتێکی بەرز.

نَعَسَ نَعْساً ونُعاساً: هەنۆزی هاتێ

ومنەوز گرتی ◊ خەوی هات ◊ (فهو ناعس وهي ناعسة).

نَعَسَ جسمه: جەستەی لاواز بوو (نَعَسَ رأيه) رایەکەی لاواز بوو.

نَعَسَت السوق: بازار شکا، بازاڕ کڕینو فرۆشتنی تێدا کەم بوو ◊ (نَعَسَ جَدَهُ) شانسی کەوت ◊ بێ بەخت بوو.

أنْعَسَ فلان: فلانکەس منداڵی تەمبەڵو تەوەزەڵی بوون.

أنْعَسَ فلاناً: فلانکەسی وایێ کرد خەوی بێ هەنۆز بیگرێ.

تناعَسَ: خۆی وانیشان دا خەوی دێو هەنۆز گرتویەتی.

تناعَسَ البَرْقُ: هەورەبروسکە چەخماخەی دا.

النُّعاسُ: وەنەوز، هەنۆز ◊ لەش داهێزانو شل بوونی ڕەگەو دەمار ◊ سەرەتای خەو.

النَّعْسَةُ: ساتە خەو، خەوێکی کەم، تۆزە خەو.

النَّعِسُ: کەسێك زۆر وەنەوز (هەنۆز) بیگرێ.

نَعَشَ الشَّيْئَ نَعْشاً: شتەکەی ڕاست کردەوە ◊ ڕایپەڕاند ◊ دەگوترێ: (نَعَشَ طرفَهُ چاوی هەڵبڕی ◊ (نَعَشَ الشجرة المائلة) درەختە خوارەوە بوومکەی ڕاست کردەوە.

نَعَشَ فلاناً: دوای هەژاریی فلانکەسی کەمێ دڵدەداو هێنایەوە تایم ◊ یان لەو وەرتەو تەنگانە تێی کەوتووە ڕزگاری کرد فریای کەوت.

نَعَشَت الجماعة الميتَ: خەڵکەکە مردووەکەیان لەناوەدارەمەیت دا هەڵگرت.

أنْعَشَهُ: بەمانا (نَعَشَه) دێ ◊ دەگوترێ: (أنْعَشَهُ من كبوته) لەتێکشانەکەی ڕاستی کردەوەو کەمێ وەی بەرزکردەوە.

نَعَشُهُ: بەرزی کردەوە، یان پێی گوت: خودا پایەبەرزو تەندروستت بکا.

إنْتَعَشَ من عثرته: لەنسکۆیەکەی هەڵسایەوە هەروا دەگوترێ: (إعْتَدَلَ الجوُّ فإنْتَعَشَ الناس) هەوا خۆش بوو خەڵك هێزو توانای پەیدا کردووە.

المنعوشُ: دەگوترێ: (ميت منعوش) مردوێکە لەدارە مەیت دا خراوەتە سەرشانی خەڵکو هەڵگیراوە.

النَّعْشُ: تەختەیەکە نەخۆشی دەخرێتەسەر یان مردو ◊ نابیغە لە دێرە شیعرێکی دا دەڵێ:

(ألم أقسم عليك لتخبرني
أصحمول على النعش الهمام)

بنات النعش: حەوت ئەستێرەن لەلای قوتبی شیمالییەوە دەبینەدرێنو دەشوبهێندرێن بەکۆمەڵێك کەدارە

مەیتیان هەڵگرتبێ.

النُّعَيْشُ: ئەستێرەی سوهایە کەیەکێکە لە ئەستێرەکانی (بنات النعش)و لەهەموان خەفەترە.

نَعْظَلَ: لەرۆیشتن دا بەملاو لادا خۆی بادا.

نَعَّ نَعّاً: لاواز بوو (فهو نعّ).

النَّعاعُ: ڕوەکی تەڕو تازەو ناسک کەتازە پێ دەگاو کامڵ نەبوو بێ ◊ تاکەکەی (نعاعة).

النَّعْفُ: شوێنێکە کەمێك بەرز بێو هەندێ بەرزو نزمی تێدابێ ◊ (ك: نِعاف).

النَّعْفَةُ: تیلمەچەرمی نەعلە: کە دەکەوێتە پشتە پێ.

النَّعَفَةُ: لکەمێزەر، پۆپنەی کەڵەشێرو شتی وا ◊ دەگوترێ: (ما أحسن نَعَفَة الديك) ◊ هەروا وشەی (النَّعَفَة) ناوە بۆ نەو تیلمە چەرمانەی بەملاو بەولای کورتانو زینی ولاخ دا شۆڕدەبنەومو هەندێ شتی سوارمکەی پێدا هەڵدەواسرێ ◊ گرێ گۆشتو کوتەگۆشتی خراپ بوو.

نَعَقَ الراعي بغنمه: شوانەکە دەنگی ئاژەڵەکانی داو ڕایپەڕاندن.

نَعَقَ في الفتنة: لەفیتنە نانەوەدا جەو جوڵی هەبوو ◊ (فهو ناعق وهي ناعقة) ◊ دەگوترێ: (فلان ناعقة بني فلان).

النُّعَّاق: کەسێك زۆر بقیرێنێ، زۆر فیتنە جوێنێ.

نَعَلَ فلاناً: نەعلی لەپێی فلاّن کرد.

نَعَلَ الدابة: ولاخەکەی نالّ کرد ◊ شتێکی خستە قاچەکانی بیانپارێزێ.

نَعِلَ نَعَلاً: نەعلی لەپێ کرد.

انْعَلَت الدابة: ولاخەکە سپیایی بەپشت سمەکانیەوە دەرکەوت.

انْعَلَ الدابة: ولاخەکەی نالّ کرد ◊ پێتاو و شتی وای لەسمی ولاخەکە کرد.

نَعَّلَ الدابة: ولاخەکەی نالّ کرد ◊ پێتاو و شتی وای لەسمی ولاخەکە کرد.

نَعَّلَ الحِذاء أو الخُفَّ: چەرمی لەبنکی پێڵاوەکە یان خوفەکە دا.

إنْتَعَلَ: نەعلی لەپێ کرد ◊ دەگوترێ: (إنتعل الأرض) بە پێ کەوتەڕێو ولاخی سواری نەبوو.

إنْتَعَلَ الشَّيْءَ: پێی لەشتەکە نا ◊ دەگوترێ: (إنتعلت المَطِيُّ ظلالها) ولاخەکە بەسەر سێبەری خۆی دا ڕۆیشت واتە ئەوکاتە خۆر لەناوەڕاستی ئاسمان بوو.

تَنَعَّلَ: نەعلی لەپێ کرد.

تَنَعَّلَ الشَّيْءَ: شتەکەی کرد بەنەعل.

المَنْعَلُ والمَنْعلة: زەوی پتەو ◊ دەگوترێ:

(نَزَلْنا أَرْضاً مُنعلاً) لەزەوییەکی پتەودا دابەزینو نیشتەجێ بووین.

النّاعِلُ: پیاوی خاوەن نەعل ◊ مرۆڤی پێڵاو لەپێ ◊ (حافِرٌ ناعِل) سمی ڕەقو قایم ◊ (وهي ناعلة) ئەو ئافرەتە پێستی بەری قاچی ئەستورو پتەوە ◊ هەروا ناوە بۆ کەرکێوی لەم ڕوەوە کە سمەکانی زۆر پتەون.

النَّعّالَةُ: نەعل دروستکەر، پینەچی.

النَّعّالُ: نەعل دروستکەر.

النَّعْلُ: پێڵاو، نەعل ◊ ئاسنێکی کەوانەییە، یا بڵێ جۆرە نالێکە بە بزمار لەسمی ولاخ دەدرێ بۆ پارێزگاری سمی ولاخەکە ◊ یان پێستێکی بتەوە دەکرێتە قاچی ولاخەوە بۆئەوەی سمەکانی بپارێزێ ◊ (ك: نِعَالٌ).

نَعْلُ السیف: ئاسنێکە لەلای خواروی کالانی شمشێرەکەیە ◊ زەوی پتەو و ڕەقەن: کەڕوەکی لێ نەڕوێ ◊ (ك: نِعال) ◊ دەشگوترێ: (إخْضَرَّت نِعال القوم) خەڵکەکە زاو و زێیان زۆربوو ◊ (رَقَتْ نِعال القوم) خەڵکەکە ژیانیان خۆش بوو.

النَّعْلَةُ: نەعل کەمبەری قاچ دەپارێزێ لەچەقێو ئازار.

نَعِمَ الشَّيْئُ نَعماً ونَعْمَةً ونعيماً: شتەکە نەرمو نیان بوو ◊ تەڕو تازە بوو ◊ سێبەری خۆش بوو ◊ دەگوترێ: (نَعِمَ عَيْشُهُ) ژیانی خۆش بوو ◊ (نَعِمَ بالُه) دڵی داسەکناو ئارامی گرت.

نَعِمَ به: پێی کەیف خۆش بوو ◊ دەگوترێ: (نَعِمْتَ بلقائه) دڵخۆش بووم بەچاوپێکەوتنیو لەنزیکەوە دیتنی ◊ (نعمت به عيناً) چاوی پێی فێنک بۆوە.

نَعْمَ نعومةً: نەرمو نۆڵ بوو ◊ نەرم بۆوە ◊ (فهو ناعم).

نِعْمَ: فیعلێکە لە فیعلەکانی مەدحو زەم ◊ دەگوترێ: (نِعْمَ الغني ونِعْمَ الفتى).

أنْعَمَ فلان: فلانکەس نازونیعمەتی دایەو زۆری کرد ◊ کەوتە ناو نازو نیعمەتەوە.

أنْعَمَ الريحُ: بایەکە بەهێواشی هەڵبوو.

أنْعَمَ عليه بكذا: ئەوەی پێ بەخشی ◊ دەگوترێ: (أنْعَمَ الله عليه بمال كثيرة وصحة وافرة) خودا مالّی زۆرو تەندروستی زۆری پێ بەخشیوە.

أنْعَمَ له: پێی گوت بەڵێ.

أنْعَمَ فلاناً: فلانکەسی خۆشگوزەران کرد ◊ دەگوترێ: (أنْعَمَ الله بك عيناً) خودا چاوت بەدیتنی خۆشەویستانت فێنک بکاتەوە.

أنْعَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی نەرم کردەوە.

أنْعَمَ العجينَ أو الدواءَ: زێدەڕەوی کرد لەشـــێلانی هەویرمکـــە یـــان دەرمانەکە.

أنْعَمَ النظرَ في الأمر: زۆر لەکارەکە ورد بۆوەو سەرنجی لێ دا.

ناعَمَ فلان: فلانکەسی ژیان خۆش کرد.

ناعَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی پتەو کرد.

نَعَّمَ فلان: فلانکەس وتی بەڵێ.

نَعَّمَ فلاناً: فلانکەسی گوزەران خۆش کرد.

نَعَّمَ الشَّيْءَ: شتەکەی نەرمو نیان کرد.

تناعَمَ: خۆشی گوزەراند.

تَنَعَّمَ في مـشيه: بەپێخواسی ڕۆیشت ٥ دەگـوترێ: (أتـاهم مَتَنَعِّمـاً) هـات بۆلایان بەپیادەو ولاخی سواری پێ نەبوو.

تَنَعَّمَ فلاناً: لەفلانکەس گەڕاو هەوڵی دا بیدۆزێتەوە.

تَـنَعَّمَ الدابـة: لـە ولاخەکەیـەوە ژەنـیو تـاوی دا بۆنـەوەی خێـرا بـڕوا ٥ دەشگوترێ: (أتيت أرضهم فَتَنَعَّمَتْني) هاتمە خاکەکەیان و ئاو و هەواکەی پێم کەوتو ژیانێکی خۆشم تێدا بەسەربرد.

الإنعام: عەتاو بەخشش.

الإنعامة: بەمانا (الإنعام) دێ.

المُتَنـاعِمُ: دەگـوترێ: (نبـات متنـاعم) ڕوەکێکی ڕاست هەڵچووە ٥ (رجـل متنـاعم) پیـاوێکی دەوڵەمەنـدو گوزەران خۆشە.

المُنَعَّمُ: دەگوترێ: (رجل مُنَعَّمٌ) پیاوێکی دەوڵەمەندو گوزەران خۆشە (کـلام مُـنَعَّمٌ) قسەی نـەرمو نیان ٥ (شـيء مُـنَعَّمٌ) شـتەکە زۆر وردکـراوە زۆر کوتراو و هاڕاوە.

النـاعِمُ: دەگـوترێ: (ثـوب نـاعِمٌ) قوماشێکی نەرمـە ٥ (نبـات نـاعِمٌ) ڕوەکێکی ڕاستو هەڵچووە.

النّاعِمة: مێینەی (الناعِم)ە ٥ دەگوترێ: (طير ناعِمة) باڵندەی سیمانو نـەرمو نیان ٥ (ثيابٌ ناعِمة) قوماشی نەرم ٥ باغچە.

النَّعائِم: مەنزڵێکە لەمەنزڵەکانی مانگ لەشـێوەی نوعامەدایـە ٥ هەشـت ئەستێرەن قۆناغێك لەقۆناغـەکانی مانگیان لێ پێك دێ.

النُّعامَة: باڵندەیەکی جەستە گەورەیە مل درێژو قاچ درێژە کلکی کورتـە، بـازی درێـژ دەهـاوێو بـۆ ڕۆیـشتن ئازایـە پێـی دەگـوترێ شـوترمورغ ٥ شـێوەی لـەنێوان شـێوەی حوشـترو قەلەمون دایە ٥ (ك: نِعام ونعـائم) ٥ دەشـگوترێ: (فـلان ظِـل نعامـة) فلانکـەس درێـژە ٥ (خَفّـت نعامـة

القوم) خەڵکەکە ڕەویان کردو ڕۆیشتن ٥ (جاء كالنعامة) بەنائومێدی گەڕایەوە ٥ (شالت نعامته) مرد ٥ (هو خفيف النعامة) ئەو عەقڵ سوکە ٥ (ركب جناحي نعامة) بەدڵسۆزی کارەکەی ئەنجام ا هەروا وشەی (النعامة) ناوە بۆ ئەو نیشانەو کەڵەکە بەردو سنگ چەقاندنو شتی وا کە بۆ شارەزایی بەڕێگای چۆڵ دا بەکاردەهێندرێن ٥ چەتری سەربیرو شتی وا.

النُّعامی: دەگوترێ: (نُعامك أن تفعل كذا) دەخیلت بم تابۆت دەکرێ ئەوە مەکە.

نُعامی عین: ئەوەم لەبەر خاتری دووچاوی جەنابت ئەنجام دا ٥ بای باشور، بۆیە بەم جۆرە بایە دەگوترێ: (نعامی) چونکە لەنیوە دورگەی عەرەبی دا تەرترین بایە دەماوی ترین بایە.

النُّعْمُ: گوزەرانی خۆشو ساماندارى ٥ دەگوترێ: (نُعْمَ عین) ئەو شتە لەبەرخاتری چاوی تۆ دەکەم.

النُّعْمُ: ئاژەڵێك بۆخۆی بڵەوەڕێو پێویستی بەئالف نەبێ بەزۆری بۆ حوشتر بەکاردێ ٥ (ك: أنعام وأناعيم).

نَعَم: حەرفی جەوابە بەمانا (بەڵێ) دێ.

النُّعْماءُ: دابەزین لە ڕەوشتی بەرز ٥ مالّو سامان.

النُّعْمی: بەمانا (النّعماء) دێ.

النَّعْمَةُ: نازونیعمەتو گوزەرانی خۆش ٥ دەگوترێ: (هو في نَعْمة عيش) ئەو لەخۆشگوزەرانی دایە ٥ هەروا دەگوترێ: (أفعله نَعْمةَ عين) ئەو کارە لەبەر خاتری چاوی تۆ ئەنجام دەدەم.

النِّعْمَةُ: ئەو نازو نیعمەتو ڕزقو ڕۆزیو مالّو سامانەی خودا دەیدا بەبەندەکانی ٥ وەزعو حاڵی خۆش ٥ پیاوەتیو بەهانا هاتنی کەسانی ترەوە ٥ (ك: نِعَم وأنعُم) ٥ دەشگوترێ: (أفعله نِعْمَة عين) ئەوە لەبەرخاتری چاوی تۆ ئەنجام دەدەم.

النُّعُومة: نەرمو نۆڵی.

النّعیم: ئەوەی لەزەتی لێ دەبیندرێ ٥ ژیانی خۆش ٥ وەزعو حاڵەتی باش ٥ دڵخۆشی ٥ دەگوترێ: (هو نعيم المال).

نَعْنَعَ: لەزوبانی دا جۆرە گنیەك هەبوو نەیدەتوانی بەباشی پیتی (ن)و (ع) دەربڕێ.

تَنَعْنَعَ: دووركەوتەوە، دەگوترێ: (تَنَعْنَعَت الدار) خانوەکە دوورکەوتەوە ٥ (وتَنَعْنَعَ عنه)

لەخانومکە دوورکەوتەوە.

النَّعْناعُ: پەنگ، جۆرە ڕوەکێکی گیایی بۆنخۆشە چەند جۆری هەیە، هەندێکی خۆڕسکە، هەندێکی دەڕوێندرێ لەشوێنی تەڕو دەم جۆگاو نزیك ئاو دەڕوێ.

أقراص النّعناع: کورسی نەعنا، حەڵوایەکە ئاوی پنگی تێدەکرێ بۆنی خۆش دەبێ ٥ (ماء النعناع) ئاوی نەعنا ئەومیە کە بەشێوەی تایبەتی ئاوی پنگەکە دڵۆپ دڵۆپ دەگیرێ.

النَّعْنَع: نەعنا ٥ دەشگوترێ: (رجل نعناع) پیاوێکی درێژی ناقۆڵاو شل و شێواوە ٥ (ك: نَعَانِع).

النُّعْنُعَةُ: چڵیدانە.

نعا السِّنور نُعاءً: پشیلەکە میواندی.

النَّعْرُ: کەوانەی ژێر لوت ٥ درزی لێوی خوشتر ٥ یان درزی سمی حوشتر.

نَعى فلاناً نَعْياً ونَعِياً: هەواڵی مردنی فلانکەسی بلاوکردەوە ٥ دەگوترێ: (نعاه لنا ونعاه إلينا) هەواڵی مردنی ئەوی پێ ڕاگەیاندین ٥ هەروا دەگوترێ: (هو يَنْعى على فلان كذا) ئەو ڕەخنەی ئەومو ئەوە لەفلانکەس دەگرێ ٥ (فلان ينعى على نفسه بالفواحش) فلانکەس بەناشکراو لەبەرچاوی خەڵك کاری خراپ و ناپەسەند دەکا خۆی بەخراپەکار ناوزەد دەکا.

أنْعى عليه قَبيحاً: کارێکی ناشیرینی لێ بڵاو کردەومو لێی لەهەرادا بۆئەوەی بەخۆی دا بچێتەومو لەو کارە خراپە دوور کەوێتەوە.

تناعى القومُ: خەڵکەکە هەواڵی کوژراومکانی خۆیان ڕاگەیاند بۆئەوەی خەڵکەکە هەڵنێن بۆ تۆڵە سەندنەوەو بەرگری کردن و پەلاماردانی دوژمن.

إستنعى القومُ: خەڵکەکە هەواڵی کوژراومکانیان ڕاگەیاند ٥ هەروا دەگوترێ: (نزلت فاجعة فاستنعى القومُ) بەڵایەك پەیدابوو خەڵکەکە هەواڵی مردنی یەکتریان ڕاگەیاندو پەرتەوازە بوون.

إسْتَنعى الراعي غَنَمَهُ: شوانەکە پێش مەڕەکە کەوتو بانگی کردن بۆئەوەی دوای بکەون ٥ هەروا دەگوترێ: (إستنعى بفلان حُبُّ كذا) خۆشەویسی فلان شت لەدڵی فلان گەشەی کردوو ڕەگی داکوتا.

المَنْعى والمَنْعاةُ: هەواڵی مردن.

النّاعي: ئەو کەسەی هەواڵی مردن ڕادەگەیەنێ ٥ ئەو کەسەی ڕێوڕەسمی مردوناشتن ئەنجام دەدا.

النَّعْيُ: بلاوبوونەوەی هەوالی مردنی کەسێك.

النَّعيُّ: دەگوترێ: (بلغنا نَعيُّ فلان) هەوالی مردنی فلانمان پێ گەیی.

المَنْعِيُّ: پیاوی مردوو ٥ (ك: نعايا).

نَغَبَ الطائر نَغْباً: باڵندەکە دەندوکی لەئاوەکەداو لێی خواردەوە.

نَغَبَ الماءَ: ئاوەکەی قوت دا، خواردیەوە.

نَغَبَ الريقَ: تفەکەی قوت دا.

النُّغْبَةُ: قومەئاوو شتی شلەمەنی ٥ دەگوترێ: (سَقَاهُ نُغْبَةً من لبن) قومە شیرێکی دەرخوارد دا.

نَفَتَ الشَّعْرَ نَفْتاً: قژی ڕاکێشا.

نَفَرَت القِدْرُ نَفراً ونفراناً: مەنجەڵەکە کوڵی و قڵپەی دا.

نَفَرَ فلان: فلانکەس بەهۆی ڕق هەڵسانەوە دەرونی دەکوڵا.

نَفَرَ الدَّمُ: خوێنەکە فیچقەی کرد.

نَفِرَت القِدْرُ نَفراً: بەمانا (نَفَرَتْ) دێ.

نَفِرَ فلان: بەمانا (نَفَرَ) دێ.

أنْفَرتِ البيضَةُ: هێلکەکە پیس بوو، کەڵکی خواردنی نەما.

أنْفَرَت الشاةُ: مەڕەکە لەگەڵ شیر لێ دۆشینی خوێنی لێ هاتە دەر.

نَفَرَ منه وبه: هاواری کرد، هاواری لێ هەڵسا.

نَفَرَ الصبيُ: دیقەدیقەی منداڵەکەی دا، هەڵی پەڕاند.

تناغَرَ القومُ: خەڵك لێك دڕ دۆم بوون.

تَنَفَّرَ جرحه: دەروونی لەرقا کوڵا.

تَنَفَّر عليه: لێی دڕدۆم بوو ڕقی لێ هەڵسا.

المِنْفار: (شاة منفار) مەڕێکە هەمیشە شیرەکەی تێکەڵ بەخوێن دەبێ، کەشیری لێ دەدۆشن خوێنی لەگەڵە.

النَّغْرُ: سەرچاوەی ئاوی سوێر.

النُّغْرُ: بێچوە چۆلەکە ٥ بولبول.

النَّغارُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَغَرَ) دێ ٥ دەگوترێ: (جرح نَغَار) بریندێکە خوێنی لێ دێ.

نَغَزَ بين اللوم نَغْزاً: خەڵکەکەی لەیەکتر هان داو دوژمنایەتی خستە نێوانیانەوە.

نَغَزَ فلاناً: غەیبەتی فلانکەسی کرد.

نَغَزَ الصبيِ: دیقەدیقەی منداڵەکەی دا.

النَّغَّازُ: دەگوترێ: (فلان نَغَّاز) فلانکەس زۆر غەیبەتکەرە.

نَغَشَ نَغْشاً ونَغْشاناً: لەشوێنی خۆی جوڵا ٥ دەگوترێ: (سُقِيَ فلان فَنَغَشَ) کابرا لەهۆش خۆی چوبوو ئاوی درایە جەو جوڵی تێکەوتەوە.

نَغَشَ الى فلان: مەیلی بۆلای فلانکەس کرد.

إنْتَغَشَ: دەگوترێ: (الدار تَنتَغِشُ صبياناً)

خانوەکە جمەی دێ لەمنالْ.

تَـنَفَّشَ فـلان: فلاْنکـەس دوای نـەوەی بێهۆش بوو جەو جوڵی تێکەوتەوە ◊ بەنەسـپایی و لەسـەرخۆ کەوتـەوە جەو جوڵ.

النُّفاش من الرجال: پیاوی کورتـە بـاڵاو زۆر زەعیف و سست ◊ کـەم ئەنـدام ◊ دەگوترێ: (رجل نُفاشيّ).

النُّفاشَةُ: جۆرە چۆلەکەیەکە دەنـدوک سوورە.

نَفَصَ عليه نَفْصاً: لێی لێل کرد.

نَفَصَ فلاناً: بەشـە ئاوەکـەی لەفلاْنکـەس مەنع کرد.

نَفِصَ الأمرُ نَفَصاً: کارەکەی تەواو نەکرد.

نَفِـصَ الـشارِبُ: شـلەمەنی خۆرەوەکـە خواردنەوەکەی تەواو نەکرد.

نَفِصَ الرجلُ: پیاوەکە مەبەستەکەی تەواو نەبوو.

انْفَـصَ فلانـاً رِعْيَـه: بەشـەکەی لەفلاْنکـەس مـەنع کـرد ◊ نەیهێشت ولاْخەکانی بلەوەڕێنێ.

انْفَصَ عليه عيْشَهُ: ژیانی لێ لێل کرد.

نَفَّصَ فلاناً: ژیانی فلاْنکەسی لێل و تاڵ کرد.

نَفَّصَ عليه عيشه: ژیانی لێ تاڵ کرد.

نَفَّـصَ علينـا فـلان: فلاْنکـەس ئـەوەی پێمان خۆش بوو زۆرمان لێی هەبێ لێی مەنع کردین.

تناغَصَت الدوابُ على الحوض: ئاژەڵەکان لەسـەر حەوزەکـە پاڵەپەسـتۆیان کرد.

تَنَغَّصَتْ معيشته: ژیانی تاڵ و لێل بـوو ◊ دەشـگوترێ: (تَنَغَّـصَتْ عليـه معيشته).

نَغَصَ الشَّيْئُ نَغْصاً ونَغَصاناً: شتەکە کەوتە جـەو جـوڵی زۆرو هەڵبـەزو دابـەز ◊ دەشگوترێ: (نَغَصَ سرج الحصان) زینـی ئەسـپەکە کەوتـە هەڵتـەک هەڵتـەک (نَغَصَت ثنية الغلام) دڕانـی منداڵەکە کەوتە لەقین.

نَغَـصَ الـسَّحابُ ونحوه: هەورەکە زۆربـوو پاشان پڕ بوو.

نَغَـضوا الى العـدو: ڕوبـەڕوی دوژمـن ڕاپەڕین.

نَغَـضَ برأسـه: لەسـەر سـوڕمانی خـۆی لەشتەکە سەری بادا.

انْغَـضَ رأسَـهُ: لەسـەر سـوڕمانی خـۆی سەری بادا.

تَنَغَّضَ الشَّيْئُ: شتەکە کەوتـە هەڵبـەزو دابەز.

النّـاغِضُ مـن الإنـسان: بنکـی مـل ئـەو شوێنەی کەلەگەڵ سەردا دەجوڵێ ◊ دەشـگوترێ: (غَـيْمٌ نـاغِض) هـەوری پـڕو جـەو جـوڵ کـەر کەبەشـوێن

یەکدا دێن‌و دەڕۆن.

النَّغْضُ: کەسێك سەری بلەرزێ‌و لەڕۆیشتن دا بلەرزێ ٥ بێچوە نوعامە (شوتور مورغ).

النُّغْضُ: لای ژوروی دەفەی شان.

النَّغَاضُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَغض)دا دێ ٥ دەشگوترێ: (سَحابٌ نَغَاض) هەورێکی نەومستاوە یەك لەدوایەك دێن‌و دەڕۆن.

نَغِفَ نَغَفاً: کرمی زۆر بوو.

النَّغَفُ: کرمێکە لەلوتی حوشترو ڕەشە ولاخ و مەڕو بزن دا پەیدا دەبێ ٥ هەروا ناوە بۆ جۆرە کرمێکی درێژ سوور بۆزو سەوزە لەژێر گڵەوە ڕەگی ڕوەك دەقرتێنێ ٥ هەروا ناوە بۆ چڵمە ڕەقەڵە: کەنادەمیزاد لەلوتی دەری دێنێ.

نَغَقَ الغُرابُ نُغاقاً ونَغِيقاً: قەلەڕەشەکە قیڕاندی ٥ (فهو ناغِق ونَغاق).

نَغَلَت الناقة: حوشترەکە بۆ بێچوەکەی کورکاندی‌و بە دەنگێکی زۆر نەرم بۆی باراند ٥ (فهي نغيق نغوق).

نَغِلَ وجْهُ الأرض نَغَلاً ونَغْلَة: ڕوی زەوی بەهۆی وشکە سالی‌و کەمئاوییەوە لێك هەڵتەکی.

نَغِلَ الأديمُ: چەرمەکە بۆگەنی کردو دەباغەکەی تێکچوو.

نَغَلَ الجرحُ: برینەکە داوەشا ٥ دەشگوترێ: (نَغِلَت نیته) نیازی خراپ بوو ٥ (نَغِلَ قلبه علی فلان) دڵی فلانکەس کرمێ بوو.

نَغِلَ بين القوم: فیتنەیی لەناو خەڵکەکە دا کرد (فهو نَغِلٌ وهي نَغِلَةٌ).

نَغُلَ المولود نغولة: زارۆکە لەدایکبووەکە منداڵی زینایەو دایکی‌و باوکی نیکاحی شەرعییان لەنێوان دا نەبووە.

أنْغَلَ الأديمَ: پێستەکەی والێ کرد بۆگەن بکا.

أنْغَلَ فلاناً حديثاً سمِعَه: قسەیەکی فیتنە ئامێزی بۆفلانکەس گێڕایەوە.

النَّغِلُ: منداڵی لەزینا پەیدا بوو (زۆڵ) ٥ دەشگوترێ: (جوزة نَغِلَة) گوێزێکی پوچەڵە.

النَّغِيلُ: زۆڵ، منداڵی پەیدابوو لەبەیەکگەیشتنی ناشەرعی پیاو و نافرەت.

نَغَمَ نَغْماً: بەهێواشی قسەی کرد ٥ دەگوترێ: (سكت فما نَغَمَ بحرف) بێدەنگ بوو ورتەی لەدەم دەرنەهات.

نَغَمَ في الغناء: لەگۆرانی وتن دا گەرم بوو.

نَغَمَ في الشراب: کەمێکی لەشەڕابەکە خواردەوە.

ناغَمَهُ: بەئەسپایی قسەی لەگەڵ کرد.

تَنَغَّمَ: بەمانا (نَغَمَ) دێ.

النُّغَامُ: زۆر گۆرانی بێژ.

النَّغْمَة: جەرەسی وشە ٥ دەنگ خۆشی لەقورئان خوێندنو شتی تردا ٥ دەنگی کاریگەر ٥ (ك: أنغام وأناغيم).

النُّغْمَةُ: قومێك ٥ (ك: نُغَمٌ).

النَّغومُ: دەگوترێ: (رجل نغوم) پیاوێکی دەنگ خۆشە.

نَغَنَغَ: نەخۆشی توشی نالۆی بوو، بینەخرەی توش بوو.

النُّغْنُغُ: زمانە بچکۆلە، ئەوپارچە گۆشتەی لای لەوزمێنە ٥ ئەوەی لەژێر دەندوکی کەڵەشێرەوە وەکوو ڕیش وایە ٥ هەوکردنی جەستە بەشێوەیەك شل بێ ٥ گێلی لاواز ٥ (ك: نغانغ).

النُّغْنُغَةُ: بەمانا (النُّغْنُغُ) دێ ٥ نافرەتی گێلو نەحمەق.

النَّغْنَغَةُ: پارچە گۆشتێکە لای سەروی قورگ لەلای لەوزمێن.

نَفِـيَ نَفْياً: بەشێوەیەك ناخاوتنی کرد کەس لێی حاڵی نەبوو ٥ دەگوترێ: (نفـى الى فـلان بكلمـة) وشەیەکی بەگوێچکەی فلانکەسدا دا.

نَاغِي الصَّبِيَّ: یاری لەگەڵ منداڵەکە کرد، بەهێواشی و نەرمو نیانی لەگەڵی دا جوڵایەوە.

نَفى فلاناً: بەقسەیەك لەگەڵ فلان دوا کەکەس لێی حاڵی نەبوو ٥ دەشگوترێ: (هذا الجبل يُنَاغي ذاك) ئەو کێوە سەری ناوە بەو کێوەوە دەڵێی چپەی لەگەڵ دەکا ٥ هەروا دەگوترێ: (كاد المرجُ يناغي السحاب) شەپۆلەکە ئەوەندە بەرزبۆوە خەریکە نزیك هەور ببێتەوە.

النَّاغِية: وشەو قسە.

النُّغْيَة: بەمانا (الناغية) دێ ٥ هەردەنگو قسەیەك سەرنج ڕاکێش بێ ٥ یەکەمجار کە هەواڵ دەبیسرێو هێشتا دڵنیانی لەڕاستیو دروستیو نەچەسپاوە ٥ دەگوترێ: (سمعت نُغية من كذا وكذا) واتە: شتێکم لە هەواڵەکە بەرگوێ کەوتووە بۆم ساغ نەبۆتەوە ئاخۆ وایە یان نا.

النُّفَأُ: پارچەو کۆمەڵە ڕوەکی جیاجیاو پەرتەوازە ٥ تاکەکەی (نُفَاةٌ).

نَفَتَ المِرْجَلُ ونحوه نَفْتاً ونفتاتاً: مەنجەڵەکە یان دیزەکە بەهۆی زۆر کوڵانەوە پڕیشکی وا دەهاوێ دەڵێی تیرە.

نَفَتَ الدقيقُ ونحوه نَفْتاً: ئاردەکە کەناوی بەسەردا کرا هەڵاوساو فشەڵ بوو (فهو نافت ونفوت).

تنافَتَ: ئاوەکوڵاوەکە پڕیشکی بەك لەدوایەکی هاویشتن.

نَفَثَ نَفْثاً ونَفَثاناً: فوی پێدا کرد فوی بەسەردا کرد ◊ دەگوترێ: (نَفَثَ الراقي في العُقْدَة) فاڵ خوێنەکە فوی بە گرێیەکەدا کرد ◊ (فلان يَنْفُثُ غَضَباً) فلانکەس لەڕق هەڵساوی خۆی فیشکەی دێ، هەر فو بەبا دەدا.

نَفَثَ في أذنه: قسەی بە چرپەی بەگوێی دا دا ◊ بەهێواشی سەری بردە بن گوییەوەو قسەی لەگەڵ کرد.

نَفَثَ الشَّيْئَ من فيه: قسەی هاوێشت ◊ دەشگوترێ: (الجرحُ يَنْفِثُ الدمَ) برینەکە خوێن فرێ دەدا ◊ (الحية تنفث السُّمَ) مارەکە ژەهر دەڕێژێ ◊ (نُفِثَ في روعي كذا) فلان شت بەدڵمداهات خرایە دڵمەوە.

نَفَثَ فلاناً: سیحرو جادوی لەفلان کرد ◊ (فهو نافِث ونفاث) ◊ (وهي نافثة ونفّاثة) ◊ وشەی (النافثة) کۆیەکەی (النفّاثات)ە قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِن شَرِّ النَّفَّاثَاتِ فِي الْعُقَدِ﴾.

النُّفَاثَةُ: ئەوەی دڵتەنگ دەری دەبڕێو لەدەمی دێتەدەر ◊ ئەو خواردنەی بەکەلێنو کونی دەمو دانەوە دەمێنێتەوە فڕێی دەدا ◊ دەشگوترێ: (هذا من نفاثات فلان) ئەمە لەشیعری فلانە.

النَّفْثَةُ: دەگوترێ: (هذه نَفْثَة مصدور) ئەمە کورکاندنو نالەو فیغانی دڵتەنگە، دەیەوێ بەم کورکاندنە تۆزی غەم بەباداو ئارامی بەدڵی بدا ◊ (ك: نَفَثات) دەگوترێ: (هذا من نفثات فلان) ئەمە لەشیعری فلانە.

النَّفَّاثَةُ: فڕۆکەیەکی تیژڕەوە، لەفڕین دا پشت بە چڕی هەوا دەبەستێ، واتە: (تەیارەی نەفاسە).

نَفَجَ الشَّيْئُ نَفْجاً ونفوجاً: شتەکە بەرز بۆوە.

نَفَجَ فلان: فلانکەس شانازی بەشتێك کرد کەنیەتی.

نَفَجَ الإرنب وغره: کەرۆێشکەکە ڕاپەڕیو کەوتە بازدان.

نَفَجَت الريحُ: بایەکە بەشێوەی گێژەڵوکەو زریان هەڵبو.

نَفَجَ الفروجة من بيضتها: جوجکەکە لەهێلکەکە هاتەدەرەوە.

نَفَجَ الشَّيْئَ نفجاً: شتەکەی بەرز کردەوە.

نَفَجَ فلاناً: فلانکەسی بەگەورە زانی.

نَفَجَ السِّقاءَ: کونده ئاوەکەی پرکرد.

نَفَجَ الإرنب: کەرۆێشکەکەی لەلانەکەی خۆی دەرپەڕاند.

أنْفَجَ الحالِبُ: شیر دۆشەکە قاپەکەی دوور لەگوانی ئاژەڵەکە ڕاگرت بۆئەوەی کە شیرەکەی دۆشییە ناوی کەف بکا.

إنْتَفَجَ وتَنَفَّجَ: بەمانا (نَفَجَ) دێ.

إسْتَنْفَجَ الإرنب ونحوه: كەرۆیشكەكەی لەلانەكەی دەرپەڕاند، دەشگوترێ: (ماالذي إسْتَنْفَجَ غَضَبَه) چی وا ڕقی هەڵسانو جامی غەزەبی پرکرد.؟

المِنْفَجُ والمِنْفَجَةُ: ئەو شتەیە هەندێ نافرەت دەیخەنە سەر سمتی خۆیان بۆئەوەی سمتیان گەورە بنوێنن.

النافِجُ: دەگوترێ: (هو نافِج جِضنيه) ئەو خۆی بەزل زانیو لوتبەرزی نواند ◊ (صوت نافج) دەنگی زلو گرو ناخۆش.

النّافِجة: ڕەشەبای بەهێز ◊ دەگوترێ: (سحابة نافجة) هەورێکی پڕباران ◊ ئەو کوندیلەو زەرفەی مادەی میسکی تێدایە لەجستەی ئاسك دا ◊ (ك: نوافِج).

النُّفُجُ: نادەمیزادی قونگرانو تەمبەڵ ◊ دەگوترێ: (هو نفج الحقيبة) ئەو سمت پانو زلە.

النُّفّاج: خۆبەزلزانو لوتبەرز ◊ ئەو کەسەی لافی شتێك لێ دەدا کەنیەتی.

النُّفّاجَة: پەراوێزو شوێنی دادراوی کراس کە قۆپچەکانی پێوە دەنرێن.

النُّفيجُ: بێگانەیەك بکەوێتە ناو قەومێکەوە بێوەی بێ نەچاکەی هەبێ نەخراپە ◊ (ك: نُفَجٌ).

النُّفيجَةُ: کەوانێك لەدرەختی (النَّبع) دروست کرابێ (جۆرە درەختێکە لەبەرزایی کێو و شوێنی وادا دەڕوێ دارەکەی سەرمتیرو شتی وای لێ دروست دەکرێ) ◊ (ك: نفائج).

نَفَحَت الريح نَفْحاً ونفوحاً: بایەکە هەڵی کرد، جوڵایەوە.

نَفَح العِرْق نَفْحاً: دەمارەکە خوێنی لێ هات ◊ دەشگوترێ: (نَفَحَ الطيبُ) بۆنەخۆشەکە بڵاو بۆوە.

نَفَحَ الشَّيْئَ: شتەکەی لێ دوور خستەوە.

نَفَحَت الدابة الشَّيْئَ: ولاخەکە بەتیزایی سمی لەشتەکەی دا.

نَفَحَ فلاناً بالمال: مالی دا بەفلانکەس (نَفَحَ فلاناً بالسيف) بەشمشێر لەفلانکەسی دا بەڵام بەهێواشی.

نَفَحَ اللَّبَنَ: ماستەکەی هەژاند.

نَفَحَ الجُمَّةَ: پێشەسەری داهێناو بەشانەی کرد.

نافَحَ عنه: داکۆکی لێ کرد.

نافَحَ فلاناً: بەرهەڵستی فلانکەسی کرد، دژی وەستا.

إنْتَفَحَ به: ڕەخنەی لێ گرت، کۆسپی خستە بەردەمی.

الأنْفحة: ڕوەکێکە وەکوو باینجان ◊ بەشێکە لەمەعیدەی گوڵکەڵەو کارو بەرخ ◊ مادەیەکی تایبەتییە لەدیوی

ناوەوەی گەدەی گۆلکەڵەو کاریلەو بەرخۆڵە دەردەهێندرێ پێی دەگوترێ: (شیلوا وك) شیری پێ دەکرێتە پەنیر.

الإنْفَحَة: (إنفحة العجول) شیلواوك.

المِنْفَحُ: کەسێك خۆبخاتە کارێکەوە کە پەیوەندی بەئەوەوە نیە خۆ لەشتێك هەڵقورتێنێ کەهیچ پەیوەندی بەوەوە نەبێ.

النَّفْحُ: سەرما ٥ پێچەوانەکەی (اللَّفح) واتە: گەرما.

النَّفْحة: بۆنێك کەدڵ پێی خۆش بێ ٥ دەشگوترێ: (أصابتنا نفحة من عذاب ربك) هەروا وشەی (النَّفحة) بەمانا بەخشش دێ ٥ دەگوترێ: (لایزال لفلان نفحات) تا ئێستا فلانکەس بەخششی هەیە.

النُّفُوحُ: زۆرسارد ٥ دەشگوترێ: (ضرع نَفوحٌ) گوانێکە شیر ناگرێتەوە، شیری تێناوەستێ ٥ (بقرة نفوح) مانگایەکە بەبێ دۆشین شیری لێ دەرژێ ٥ (قوس نفوح) کەوانێکە تیر دوور دەهاوێ ٥ (ریح نفوح) ڕەشەبایەکی بەهێزەو شت هەڵدەدا.

النَّفيحُ والنَّفِيحُ: بەمانا (المِنْفَحُ) دێ.

نَفَخَ بفمه نَفْخاً: فوی تێ کرد بەدەمی بای تێکرد.

نَفَخَ في البوق أو المِزمار: بەهەموو هێزی فوی بە زوڕناکەدا کرد بۆئەوەی دەنگی لێ بێ.

نَفَخَ الشيطانُ في أنفه: شەیتان بای تێکردو هەڵینا بۆ ئەوەی خۆی بەزل بزانێ ٥ لافی شتێك لێ بدا کەنیەتی.

نَفَخَ الشَّيْئَ: فوی لەشتەکە کرد، بەفو هەڵی دا.

نَفَخَ النار: فوی لەئاگرەکە کردو هەڵی ساند ٥ یان بەمۆشە دەمەو پانکەو شتی وا فوی لەئاگرەکە کردو پشکۆکانی گەشاندنەوە.

نَفَخَ الطعامُ وغيره فلاناً: خۆراکەکە ورگی فلانکەسی پرکرد ٥ دەشگوترێ: (نَفَخَ شِدقية أو حِضْنَيه) لوتبەرزیی نواندو خۆی بەزلزانی.

نَفِخَ نَفَخاً: توشی نەخۆشی باکردن بوو، ورگی بای کرد.

نَفَّخَ بفمه: بۆزێدەرۆیی لەمانای (نَفَخَ)دێ.

إنْتَفَخَ الشَّيْئُ: شتەکە بەرزبۆوە ٥ دەگوترێ: (إنْتَفَخَ النهارُ) ڕۆژهەڵکشاو بەرز بۆوە.

إنْتَفَخَ فلان: فلانکەس خۆی بەزل زانیو لوتبەرزی نواند.

إنْتَفَخَ عليه: ڕقی لێ هەڵسا.

المِنْفاخُ: موشەدمە ٥ هەرشتێك هەوا

کۆبکاتەوەو ناڕاستەی بکا ◊ وەکوو ئەو ئامێرەی ئاسنگەرو مزگەر خەڵوزی پێ دەگەشێننەوە ◊ (ك: منافيخ).

المِنْفَخُ: بەمانا (المِنْفاخ) دێ ◊ (ك: منافخ).

المنفوخ: (رجل منفوخ) پیاوێکی قەڵەو و خۆگەیە ◊ یان ترسنۆکە.

النّافِخُ: دەگوترێ: (مابالدار نافخ) کەس لەخانوەکەدا نیە.

النَّفْخُ: شانازی‌و خۆبەزلزانی.

النَّفَخُ: هەوکردن‌و هاوسانێکە لەزمنگی (زنـد)ی وڵاخ دا پەیدا دەبێ ◊ نەخۆشییەکە تۆشی گون دەبێ پێی دەگوترێ: (قۆڕپی).

النُّفْخُ: هەرمتی گەنجی ◊ دەگوترێ: (فَتىً نُفْخٌ وفتاةٌ نُفْخٌ).

النُّفَخاءُ: لای زۆروی ئێسقانی قاچ ◊ زەویەکی بەرزو بەپیت، نە لبەڵان بێ نە بەردی تێدا بن کەمێك دەختی تێدا ڕوابن ◊ (ك: نفاخی).

النُّفْخَةُ: ورگ هاوسان‌و مەعیدە پڕبوون بەخواردن یان بەشتی تر ◊ (نَفْخَةُ الشباب) هەرمتی گەنجی‌و لاویەتی ◊ (نفخة الربيع) ڕۆژانی پێگەیشتنی گژوگیا لە بەهاردا.

النُّفْخة: دەردێکە تۆشی ئەسپ دەبێ‌و لەئەنجامی ئەوەدا گونی دەهاوسێن.

النُّفاخُ: هاوسانی بەشێك لە جەستەی بەهۆی نەخۆشییەوە.

النُّفاخة: هاوساوێکە لەناوسکی ماسی دایە ◊ ئەو بڵقو تڵۆقانەن کەدەکەونە سەر ئاو و شلەمەنی تر ◊ میزەڵدان‌و شتی لەو جۆرە کە منداڵ یاریان پێ دەکەن‌و فوپان تێدەکەن‌و بەرزیان دەکەنەوە.

النَّفيخُ: ئەو شاگرد ئاسنگەرو شاگرد مسگەرەی کە بەموشەدەمە یان بەشتی تر ئەرکی خەڵوز گەشاندنەوەوە فوکرن لەکورە ئاگرەکەی لەئەستۆیە ◊ (ك: نُفَخاء).

نَفَدَ الشَّيْئُ نَفَداً ونفاداً: شتەکە فەوتا، نەما، بڕایەوە.

أَنْفَدَ فلان: فلان تێشوی بڕایەوەو ماڵو سامانی نەما.

أنفد الشَّيْئَ: شتەکەی فەوتاند.

نافِذَةٌ: موحاکەمەی لەگەڵ دا کردو کێشەو نیزاعی نایەوە بۆئەوەی بەبەڵگە بۆڕی بدا.

إنْتَفَدَ الشَّيْئَ: شتەکەی فەوتاند.

إنْتَفَدَ الحقَّ: مافەکەی وەرگرتەوە ◊ دەشگوترێ: (إنْتَفَدَ منه) لێی وەرگرتەوە.

إنْتَفَدَ اللَّبَن: شیرەکەی هەموو دۆشی‌و هیچی بۆ نەهێشتەوە.

تنافَدَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە کێشەو دەمەدەمێوە هەرکەسە بەلگەی خۆی خستەڕو.

إسْتَنْفَدَ الشَّيْئَ: شتەکەی بڕاندەوە ٥ دەگووترێ: (إسْتَنْفَدَ وسْعَهُ) تاقەتی نەما، توانای خۆی تێدا خەرج کرد وهیچی پێ نەما.

إسْتَنْفَدَ الأمْرُ أغراضه: کارەکە مەبەستە سەرەکییەکانی هاتنە دی و ئیتر چی دی پێویست ناکا درێژەی پێ بدرێ.

المُنافِدُ: دەگوترێ: (خَصْمٌ منافِدٌ) ڕکەبەرێکە چی لە تواناداید بەکاری دەهێنێ بۆ ئەوەی سەربکەوێ.

المُنْتَفَدُ: دەگوترێ: (فلانٌ مُنتَفَدُ فلان) فلانکەس کەبژێوی نەما فلان پەکی ناخاو دەبداتێ.

النَّفادُ: فەوتان، نەمان، بڕانەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿إنَّ هَذَا لَرِزْقُنَا مَا لَهُ مِن نَّفَادٍ﴾.

نَفَذَ الأمْرُ نفوذاً ونفاذاً: کارەکە تەواو بوو ئەنجام درا ٥ دەشگوترێ: (نفذ فلان لوجهه) فلانکەس ڕێبازی خۆی گرتەبەرو ڕۆیی ٥ (نفذ الكتابُ الى فلان) نامەکە گەیشتە فلان ٥ (هذا الطريق ينفذ الى مكان كذا) ئەم ڕێگایە دەچێ بۆ فلان شوێن ٥ (نفذ الطريقُ) ڕێگاکە ئاسانو خۆشە هەموو کەس دەتوانێ پێیدا بڕوا ٥ (نفذ منه) لەم شوێنەوە چووە شوێنێکی تر ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا مَعْشَرَ الْجِنِّ وَالْإِنسِ إِنِ اسْتَطَعْتُمْ أَن تَنفُذُوا مِنْ أَقْطَارِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ فَانفُذُوا لَا تَنفُذُونَ إِلَّا بِسُلْطَانٍ﴾ ٥ دەگوترێ: (نفذ فلان في الأمور) فلانکەس لەئیشو کاردا شارەزاو وریایە ٥ (نفذ عنه) لێی تێپەڕی ڕزگاری بوو لێی.

نَفَذَ القومَ نَفْذاً: لەخەڵکەکە تێپەڕیو کەوتە ئەو پەڕیان.

أنْفَذَ القومَ: خەڵکەکەی دڕ داو بەناویان دا ڕۆیی ٥ دەشگوترێ: (رَمَيْتُهُ فأنفَذته) تیرێکم پێومناو هەنگاوتم تیرەکە ئەمدیواو دیو کونی کرد.

أنْفَذَ الكتابَ الى فلان: نامەکەی نارد بۆ فلانکەس.

أنْفَذَ الأمْرَ: کارەکەی ئەنجام دا.

إنْفَذَ عهده: وادەو بەڵێنی خۆی بەجێ هێنا.

نَفَّذَ الحكمَ: بڕیارەکەی جێبەجێ کرد.

تنافذ القومُ الى القاضي: خەڵکەکە کێشەکەی خۆیان بردە لای دادوەر بۆ ئەوەی بۆیان یەکالا بکاتەوەو بڕیاری پێ دەرکا.

التنفيذ في الحكم: بەکردەوە جێبەجێ کردنی بڕیارە.

الهَيئة التنفيذية: ئەو دەسەلاتەی یاساکانی دەولەت جێبەجێ دەکاو بەعەمەلی پەیڕەویان دەبێ.

المُنْتَفَذُ: بەرفراوانی و پەك نەکەوتن ◊ دەگوترێ: (في مالـه مُنْتَفَـذ) مـاڵو سامانەکەی زۆرە بەشی ئەو شتانە دەکا.

المَنْفَذ: شوێنی تێدا هەڵسوڕانی شت، شوێنی پێدارۆیشتنو لێ دەرچوون ◊ (ك: منافذ).

النّافِذ: دەگوترێ: (رجل نافذ في أموره) پیاوێکە لەکاروباری خۆی دا سەرکەوتووە ◊ (طریق نافذ) ڕێگایەکە ڕۆیشتنی پێدا دەکرێو هەمووکەس دەتوانێ پێیدا بڕوا ◊ (أمر نافذ) فەرمانێکە دەبێ پابەندی بێ ◊ وشەی (النافذ) لەجەستەی نادەمیزاد ناوە بۆ کونە لوتو کونە گوێو ئەو شتانە.

النافذة: دەگوترێ: (طعنة نافذة) برینێکە ئەمبەرەو بەری وەکوو یەك وەهان ◊ پەنجەرەی خانو کەڕوناکیو هەواپان لێ بچێتە ژورەوە بۆناو ژورەکان ◊ (ك: نوافذ).

النَّفاذ: (الحكم مع النَّفاذ) حاڵەتێکە وادەخوازی لەگەڵ بڕیاری دادگا دەرچوو تەنفیز کردنیشی پێویست دەبێ، جاداواکە مەدەنی بێ یان جنائی.

النَّفْذُ: بڕاندنەوەی شتو ئەنجامدانی ◊ دەگوترێ: (أمَرَ بِنَفْذِهِ) فەرمانی کرد بە ئەنجامدانی ◊ (قام بَنَفْذ الكتاب) چی لەنامەکەدا بوو تەنفیزی کرد ◊ چارەسەرو ڕێگای ڕزگاربوون لەچورتم ◊ دەگوترێ: (أتى بِنَفْذٍ لهذا المَعْضَل) چارەسەری ئەو تەنگژەیەی هێنایە کایەوە ◊ هەروا دەگوترێ: (طَعْنَة لها نَفَذ) برینێکە ئەمدیواو دیوە.

النُّفْذة: دەنکەمیرو ◊ (ك: نُفَذ) ◊ دەگوترێ: (قارب الخراز بين النُّفذِ) میروچییەکە میروەکانی لێك نزیك کردنەوە.

النَّفّاذُ: ئیش لەدەست هاتوو کار ڕاپەڕێن.

النُّفُوذ: بەمانا (النَّفاذ) دێ.

النُّفُوذُ: دەسەلاتو هێزو توانا ◊ دەگوترێ: (فلان ذو نفوذ عظيم) فلانکەس دەسەلاتێکی گەورەو بەرفراوانی هەیە ◊ (مناطق النفوذ) ئەو وڵاتە زەعیفو بێ دەسەلاتانەن کە دەوڵەتە زلهێزەکان دەسەلاتی خۆیانی بەسەردا دەسەپێنن.

النَّفيذ: بەمانا (النّافِذ) دێ، دەگوترێ:

(أمر نفيذ) فەرمانێکە ملی بۆ کەج دەکرێ و تەنفیز دەبێ.

نَفَرَ نَفْراً ونفوراً: ولاتی خۆی جێ هێشت و کەوتە گەڕان بەولاتان دا ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَلَوْلاَ نَفَرَ مِن كُلِّ فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُواْ فِي الدِّينِ﴾.

نَفَرَ الجلدُ نفوراً: پێستەکە هاوساو لەگۆشتەکە جیابۆوە.

نَفَرَ من الشَّيْءِ نفوراً: لەشتەکە هەڵسڵەمیەوە قێزی لێ کردەوە پێی ڕازی نەبوو.

نَفَرَ من المكان: لەو شوێنە ڕۆیی بۆ شوێنێکی تر.

نَفَرَ الحاج من منى: حاجییەکان دەشتی مینایان جێ هێشت بەرەو مەککە ڕۆیشتن.

نَفَرَ الناسُ الى العدوّ: خەڵک بەپەلەو هەڵەداوان بەرەو ڕوی دوژمن ڕۆیشتن بۆنەوەی شەڕی لەگەڵ بکەن.

نَفَرَ فلاناً نَفْراً: بەسەر فلانکەس دا زاڵ بوو لەبەربەرەکانی دا.

أَنْفَرَ القومُ: خەڵکەکە ولاغەکانیان بلاوبوونەوە.

أَنْفَرَ الدابة: ولاخەکەی چەموش کرد.

أَنْفَرَ الرجلَ: یارمەتی پیاوەکەی دا ◊ دەگوترێ: (إسْتَنْفَرَهم فأنفروه) داوای یارمەتی لێ کردن یارمەتییان دا.

أَنْفَرَ فلاناً على فلان: بڕیاری بۆ فلانکەس دا بەسەرکەوتن بەسەر فلان دا.

نافَرَهُ: کێشەی لەگەڵ نایەوە ◊ شانازی بەسەردا کرد.

نَفَّرَ فلاناً من الشَّيْءِ: فلانکەسی لەشتەکە ترساند، لێی دوورخستەوە ◊ دەگوترێ: (نفر الدابة عَنْ الرعي) ولاخەکەی لە لەوەڕگاکە دوورخستەوە.

نَفَّرَ عَنْ ولده أو غيره: نازناوی ناشیرینی بۆ منداڵەکەی یان بۆ کەسانی تر دانا بەمەبەستی ئەوە جندۆکەو چاوی پیس کاری تێ نەکەن.

نَفَّرَ فلاناً على فلان: بڕیاری سەرکەوتنی بۆ فلانکەس دا بەسەر فلانکەس دا.

نَفَّرَ فلاناً على الشَّيْءِ: فلانکەسی زاڵ کرد بەسەر شتەکەدا.

تنافر القوم: خەڵکەکە کێشەیان تێکەوت ◊ شانازییان بەسەر یەکتردا کرد.

إسْتَنْفَرَت الدابة: ولاخەکە هەڵسڵەمییەوە ◊ دوورکەوتەوە ◊ (فهي مُسْتَنْفِرَةٌ).

إسْتَنْفر الدابة: وای لە ولاخەکە کرد هەڵسڵەمێتەوە.

إسْتَنْفَر الحاكم الرعية: فەرمانڕەوا داوای لەخەڵکەکە کرد بەپەلە بڕۆن بۆ بەرەنگاربکردنی دوژمنو شەڕ لەگەڵ کردنی.

إسْتَنْفَرَ بني فلان: داوای لەهۆزی فلان کرد بەهاواریەوە بێنو ڕزگاری بکەن.

النّافِرُ: دەگوترێ: (دابة نافِر) ولاخێکە هەڵسلەمینەوەی زۆرە ◊ لەپێشبڕکێو کێبڕکێ دا سەرکەوتوە ◊ (شاة نافِر) مەڕێکە کرم لە لوتیەوە دێتە دەر، کرم فرێ دەدا ◊ شتێك لە لوتیەوە دەردەدا وەکوو کرم وایە.

نافرة فلان: خزمو کەسوکارە نزیکەکانی فلانکەس.

النافورة: شتێکە لە باخچەو جێی وادا دادەنرێ ئاو بەرز دەکاتەوە بەتەوژم بۆ جوانکردنو ڕازاندنەوەو فێنك کردنەوەی شوێنەکە.

النَّفارُ: هەڵسلەمینەوە.

النُّفارَة: ئەو شتەی ئاو بژیوان یان سەرکەوتوو لەژێرکەوتوی وەردەگرێ.

النَّفْرُ: خەڵکانێك بەپەلەو هەڵەداوان بۆ شتێك دەچن یان بۆشەڕ ◊ (یوم النفر الأول) دووەم ڕۆژی جەژنی قوربانە کە حاجی لەدەشتی مینایەوە دەڕۆن بۆ مەککە ◊ (یوم النفر الآخر) سێیەم ڕۆژی جەژنی قوربان.

النَّفَرُ: لەسێ کەسەوە بۆ دەکەس ◊ دەگوترێ: (هم نَفَرُ فلان) ئەوانە تاقمی فلانکەسن ◊ بۆتاقە پیاوێکیش دەگوترێ ◊ (ك: أنفار).

النُّفْرَةُ: ئەوەی بەمندالْ دا دەکرێ بۆ چاوەزار.

النُّفِيرُ: هاوشان لەشانازیی کردن دا ◊ خەڵکانێك بڕۆن بۆ شەڕ کردن لەگەڵ دوژمن.

النَّفِير العامُ: ڕاجمینی تێکڕای خەڵك بۆ شەڕکردن لەبەرامبەر دوژمن ◊ کەسێك کە بێ کەڵك بێ بێی دەگوترێ: (فلان لافي العير ولا في النفير) واتە: فلانکەس نەلەگەڵ کاروانی قوڕەیش بوو کەلەشامەوە دەگەڕایەوە بۆ مەککە بەسەرۆکایەتی ئەبوسوفیان، نەلەگەڵ سوپای قوڕەیش دا بوو کەبەسەرۆکایەتی عوتبەی کوڕی ڕەبیعە بە پیر کاروانەکەوە چوو بۆ ڕزگارکردنی، جاکەسێك لەگەڵ ئەم دوو تاقمەدا نەبووبێ بەپیاو حسێب نەکراوە.

نَفَزَ الظَّبْيُ نَفْزاً ونفوزاً: ئاسکەکە بازی داو قاچەکانی لێک هەڵبڕین و بەیەکەوە داینانەوە.

نَفَزَ فلان: فلانکەس مرد.

نَفَّزَت المرأة وَلَدَها: ئافرەتەکە منداڵەکەی هەڵپەراند.

تنافَزوا: عەمبازی یەکتر بوون، پەلاماری یەکتریان دا ٥ دەگوترێ: (الصِّبيان يتنافزون في لعبهم) منداڵەکان لەیاری کردنەکەیان دا بەسەر یەکتردا بازیان دا.

النُّفازی: یارییەکە یاریکەرەکان بازی تێدا دەدەن.

النَّفِيزُ: پڕۆنەکەرەی بزرکاو کەلەناو مەشکەکەدا یەکترنەگرێ و تۆپەڵ نەبێ.

نَفِسَهُ نَفْساً: بەچاو هەنگاوتی، چاوەزار لێ بدا.

نَفِسَتْ المرأةُ نَفْساً ونفاسةً: ئافرەتەکە منداڵی بوو.

نُفِسَتْ وَلَداً: منداڵی بوو ٥ (دَمُ نِفاسٍ) خوێنی پاش منداڵبوون.

نَفِسَ بالشيء: شتەکەی لاخۆشەویست بوو لەدەستی نەبۆوە ڕژدو چرۆک بوو دڵی نەهات شتەکە ببەخشێ.

نَفِسَ الشَّيْءَ وبه على فلان: حەسودی بەفلان برد بەوەی کە نەوشتە هی ئەوەو ئەوی بەشیاوی ئەوە نەزانی ئەو شتەی هەبێ.

نَفُسَ الشَّيْءُ نفاسةً ونِفاساً ونفوساً: شتەکە بەنرخ بوو (فهو نفيس ونافِس).

أنْفَسَ الشَّيْءُ: شتەکە بەنرخ بوو، جێگای سەرنج بوو.

نافَسَ في الشَّيْءِ: زێدەڕەوی لەشتەکەدا کرد لەدڵی خەڵک دا شیرینی کرد.

نافس فلاناً في كذا: کێبڕکێی لەگەڵ فلان دا کرد بۆئەوەی پێشی بکەوێ بەبێ ئەوەی زیانی پێ بگەیەنێ.

نَفَّسَ عَنْهُ: فوورسایی لەسەر کەم کردەوە.

نَفَّسَ عنه كربته: ناخۆشییەکەی لەسەر لابرد.

تنافَسَ القومُ: خەڵکەکە پێشبڕکێ و مونافەسەی یەکتریان کرد بەبێ ئەوەی زیانیان بۆ یەکتر ببێ.

تَنَفَّسَ: هەناسەی دا هەناسەی هەڵکێشا.

تَنَفَّسَ الريح: بایەکە بەهێواشی هەڵیکرد.

تَنَفَّسَ في الكلام: قسەی درێژ کردەوە.

تَنَفَّسَ النَّهر: ڕوبارەکە ئاوی زیادی کرد.

تَنَفَّسَ الموجُ: شەپۆلەکە ئاوی دەردایە دەر.

تَنَفَّسَ العُمْرُ: تەمەن درێژ بوو.

تَنَفَّسَ القوسُ: کەوانەکە درزی برد.
تَنَفَّسَ الصُّبْحُ: بەیانی دەرکەوت، ڕوناکی بەیانی ناشکرا بوو.
تَنَفَّسَ الصُّعداء: هەناسەیەکی قوڵی هەڵکێشاو ماندویەتی حەسایەوە.
الأنْفَسُ: بەنرختر ٥ درێژتر، باشتر ٥ فراوانتر.
التَّنافُس: هەڵنانێکی دەروونی سروشتییە داخوازی ئەوەیە هەوڵ بدەی لاسایی گەورە پیاوانی مێژوو بکەیەوەو بچیتە ڕیزی ئەوان.
المُتَنَفِّسُ: دەگوترێ: (ألفٌ متنفِّس) لوتێکی پانەوەبووە کون گەورەیە.
المُنَافَسَة: بەمانا (التنافس) دێ.
المُنْفِسُ: دەگوترێ: (مال مُنْفِسٌ) مالّو سامانی زۆر.
المنفوس: زاروک ٥ شتێك چاوەزار لێی دابێ ٥ خۆزگەی بۆ بخوازرێ.
النّافِسُ: چاوپیس، حەسودو چاوچنۆك ٥ (شيء نافِسٌ) شتێکە داخوازی لەسەرە.
النَّفّاسُ: جۆرە خوێنێکی ئافرەتە ماوەیە دوای منداڵبوون دێ لەو ماوەدا منداڵدانو کۆئەندامی زاوزێ دەچنەوە سەر حاڵەتی سروشتی خۆیان کەنزیکەی شەش هەفتەیەکی گەرەکە.

النَّفْسُ: گیان ٥ دەگوترێ: (خرجت نفسه أو جاد بنفسه) مردو گیانی لەدەست دا ٥ خوێن ٥ دەگوترێ: (دَفَقَ نَفْسَهُ) خوێنی بەفیچقە لێ دەرهێنا ٥ خودی شتەکە ٥ دەگوترێ: (جاء هو نَفْسُهُ أو بنفسه) ئەو خودی خۆی هات ٥ (ك: أنفس ونفوس) دەشگوترێ: (أصابته نفس) چاوی پیس هەنگاوتی، چاوەزار لێی داوە ٥ (فلان ذو نفس) فلانکەس خاوەن ڕەوشتی بەرزو مەردایەتییە ٥ (في نفسي أن أفعل كذا) لەنیازو مەبەستم دایە ئەوە بکەم ٥ (فلان يؤامر نفسه) فلانکەس دوو ڕاو بۆچونی هەیە نازانێ بەپێی کامیان بکا.
النَّفَسُ: هەناسە ٥ هەوای نەرم؛ بای شەمال ٥ کزەبای شەمال ٥ قۆماڵو و شتی وا ٥ بارودۆخی ئاسایی و بێ چورتەی ٥ دەگوترێ: (هو في نفس من أمره) ئەو کاروباری ئاسایی و بێ کێشەیە دەتوانێ بەئارەزوی خۆی پەل ڕاهاوێ ٥ (بيني وبينه نَفَسٌ) نێوانی منو ئەو دوورە ٥ (شراب ذو نفس) شەرابێکە تینوایەتی دەشکێنێ ٥ (شاعر أو كاتب طويل النفس) شاعیر یان نووسەرێکی

هەناسە درێژەو دەتوانێ بەچەند جۆر بەهرەکەی خۆی دەربخا ◊ (يعجبني نَفَسُ هذا المؤلف أو هذا الطاهي) من سەرسامم بە شێوازی ئەم دانەرە یان ئەم چێشت لێنەرە.

النَّفوسُ: حەسودو رژدو چاو چنۆك.

النَّفيسُ: مالّو سامانی زۆر ◊ (شيء نفيس) شتی بەنرخو خۆزگە بۆ خوراو ◊ (رجل نفيس) پیاوێکی چاو چنۆك.

نَفَشَ القُطْنُ ونحوه نَفْشاً ونفوشاً: لۆکەکە کرایەوە، فش کرایەوە ◊ دەگوترێ: (نَفَشَه فَنَفَشَ).

نَفَشَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە حاڵەتی هەرزانیەوە.

نَفَشَت الماشية في الزرع: ئاژەڵەکان بەلەوڕگاو ناوکشتو کاڵەکەدا بڵاو بوونەوە شەو لەوەڕیان کرد ◊ (ك: نَفَشَةٌ ونُفّاش) ◊ (وهي نافِشة) ◊ (ك: نوافِش).

نَفَشَ على الطعام: چووە سەر سفرەو خوانەکە بۆ نان خواردن.

نَفَشَ القُطْنَ أو الصوفَ: لۆکەکەی شی کردەوە هەڵاجی کرد ◊ خوریەکەی بەشەکرد بەئامێری شە تاڵەکانی لێك کردنەوە ◊ یان بەدەست خوریەکەی خاوکردەوە ◊ (ألفَشَ الراعي الماشية): وڵاخەکانی بەشەو ڕەوانەی لەوەڕگا کردنو بۆخۆی نوست.

نَفَّشَ القُطْنَ: لۆکەکەی کردەوە ◊ هەڵاجی کرد.

إنْتَفَشَ القُطْنُ ونحوه: لۆکەکە شی کرایەوە.

إنْتَفَشَت الهِرَّةُ: پشیلەکە موی جەستەی ڕاستبوونەوە تاوای لێ هات بنکی تاڵەموومەکانی جەستەی بیندران.

إنْتَفَشَ الطائر: باڵندەکە پەڕو باڵی لێ فش بوون دەتگوت دەترسێ یان سەرمایەتی.

نَفْشَ: بەمانا (نَفَشَ) دێ.

المُتَنَفِّشُ: دەگوترێ: (أمةٌ متنفّشة الشَّعْر) کچۆڵەیەکە قژی ژاکاو و بزن ◊ (أنف مُتَنَفِّش) لوتێکە نەرمایی کەمەو کون پانو فراوانە ◊ هەر هاوساوێك ناوموەی بۆش بێ.

النَّفْشُ: خوری (بە شە) کراو و پشکنراو ◊ شتو مەکی پەرتەوازە بوو ◊ دەگوترێ: (باتت غَنَمَه نفشاً) مەڕو بزنەکانی بڵاو بوونەوە ◊ قسەی زۆرو داواکاری زۆر.

النُّفّاشُ: لوتبەرزو خۆبەزلزان ◊ کەسێك لافی شتێك لێ بدا کەنەیبێ، شانازیی بەشتێکەوە بکا کەنیەتی ◊ جۆرە نارنجێکە دەگڕێتە مرەبا.

نَفَضَ ببوله نَفْضاً: بەتەکان میزی هەڵدا، دەگوترێ: (نَفَضَ بالکلمة) قسەی بەخێرایی کردن.

اَنْفَضَ بالضحك: زۆر پێکەنی.

اَنْفَضَ بشفتیه: بەلێوی ئاماژەی بۆ کرد ٥ لێوی لێ داقرینجاند.

اَنْفَضَ بالکلمة: قسەکەی بەخێرایی گوتن.

المِنْفاضُ: کەسێك زۆر پێبکەنێ ٥ دەگوترێ: (رجل مِنْفاضٌ وإمراة منفاض) ٥ هەروا ناوە بۆ کەسێك لەکاتی نووستن دا میز لەجێگە نووستنی دا بەخۆدا بکا.

النُّفاضُ: دەردێکە توشی مەڕوبزن دەبێ و میزەچرکەیان پێ دەکا تا منداد دەبنەوە.

النُّفْضَةُ: فیچقە کردنی خوێن ٥ (ك: نُفُضٌ).

نَفَضَ الثوبُ أو الصبغُ نفوضاً: قوماشەکە هەندێ لەڕەنگەکانی چونەوە، نەمان.

نَفَضَ الزرع: کشتوکاڵەکە پێگەیی و هەموو گوڵە دانەوێڵەکانی دەرکەوتن.

نَفَضَ الکَرْمَ: دارمێوەکە پۆخەکانی پشکوتن.

نَفَضَت الدابةُ: ئاژەڵەکە زاو و زێی کرد.

نَفَضَ فلان من مرضه: فلانکەس لەنەخۆشییەکەی ڕزگاری بوو.

نَفَضَ القومُ: خەڵکەکە تێشوویان بڕایەوە.

نَفَضَ الشَّیْئَ نَفْضاً: شتەکەی تەکاند بۆنەوەی ئەوەی پێوەی نووساوە هەڵوەرێ ٥ دەشگوترێ: (نَفَضْتُهُ الحُمّیٰ) لەرزوتا وەشەقەتۆڵەی هێناو هەڵی پەڕاند.

نَفَضَ المکانَ ونحوه: سەبری شوێنەکەی کردو چی تێدا بوو بینی و لێی ورد بۆوە بۆنەوەی بزانێ چیە.

نَفَضَ الشَّیْئَ: شتەکەی لێ کردەوە تەکاندی دایچۆڕاند ٥ دەگوترێ: (نَفَضوا حَلابَهم) گوانی ئاژەڵەکانیان یەکەیەکە دادۆشی و هیچیان تێدا نەهێشتەوە.

نَفَضَت المرأةُ کَرِشَها: ئافرەتەکە منداڵی یەك لەدوایەکی بوون، منداڵی زۆری خستنەوە.

اَنْفَضَ الوِعاءُ: زەرفەکە هیچی تێدا نەما.

اَنْفَضَ القومُ زادهم: خەڵکەکە تێشوو بژێوی خۆیان تەواو کرد لەناویان برد.

نَفَّضَ الشَّیْئَ: شتەکەی لێ کردەوە تەکاندی دایچۆڕاند.

اِنْتَفَضَ الشَّیْئُ: شتەکە کەوتە جم و جوڵ و هەڵبەزو دابەز ٥ دەگوترێ: (فلا یَنْتَفِضُ من الرعدة) فلانکەس بەهۆی لەرزوتاوە هەڵدەلەرزێ.

إنْتَفَضَ الكرمُ: دارمێوەکە پۆخەکانی کرانەوەو گەلاّی کرد.

إنْتَفَضَ الشَّيْئَ: شتەکەی داچۆراندو دایتەکاند.

إنْتَفَضَ الفصيلُ مافي الضرع: بێچوە ئاژەلّەکە ئەوەی لەگوانی دایکی دا بوو دایچۆراند.

إسْتَنْفَضَ القومُ: خەلّکەکە چەند کەسێکیان نارد بۆ تاقیکردنەوەی شوێنەکە تا بزانن ئاخۆ دوژمنی لێیە، ئەو شوێنە ترسی تێدایە.

إسْتَنْفَضَ المكانَ ونحوه: سەیری شوێنەکەی کرد بۆئەوەی بزانێ چی تێدایەو چی تێدا نیەو بیناسێ.

إسْتَنْفَضَ القومَ: لەخەلّکەکە وردبۆوە و زۆری سەیرکرد.

إسْتَنْفَضَ ماعنده: ئەوەی لای بوو دەری هێنا.

الأنْفُضَةُ: ئەو میوەو شتەیە کە لەدرەختی بەردار دەکەوێتە خوار بۆ ژێر درەختەکە ◊ (ك: أنافيض) ◊ دەگوترێ: (أصابنا اليومَ أنافيض) ئەمرۆ میوەی لەدرەخت بەربۆوەمان خوارد، کۆمان کردەوە.

المِنْفاضُ: قوماشێکە چارەکەیەکە لەژێر درەخت ڕادەخرێ بۆئەوەی ئەو میوەی لەدرەختەکە دەتەکێندرێ بکەوێتە سەری.

المِنْفَضُ: بەمانا (المِنْفاضُ) دێ ◊ بێژنگی گەورە.

المِنْفَضَةُ: قاپێکە گڵ یان لبی تێدەکرێ شتی سوتاوی تێ فڕێ دەدرێ ◊ (تەپڵەکی جگەرە).

المِنْفَضَةُ: داردەستێکە لە درەختی خەیزەران بەڕەو قاڵی‌و شتی وای پێ دەتەکێندرێو تەپو تۆزی پێ لێ دەکرێتەوە.

المَنْفوضُ: ئەو کەسەی لەرزوتا دەیخاتە چۆقە چۆق.

النّافِضُ: (ثوب نافِض) قوماشەکە ڕەنگەکەی چۆوە ◊ هەروا دەگوترێ: (أخذته حمّى نافِض) لەرزوتای بەهێز هێناویەتە چۆقە چۆق ◊ چاوساغو نیشاندەر لەپێش قافڵەوە ڕێگاکە بەتاقی بکاتەوە بزانێ ئەمینە یان نا.

النَّفّاضُ: چۆقە چۆقو هەڵلەرزین بەهۆی لەرزو تاوە.

النُّفاضُ: گرانی‌و قاتو قڕی ◊ ئەوەی هەڵدەوەرێ لەشتی تەکێندراو ◊ ئەوەی لەناو دەم دا دەمێنێتەوە لەپرژە سیواك‌و شتی وا و تف دەدرێتەوە.

النُّفاضُ: پۆشاك: دەگوترێ: (ماعليه نِفاضٌ) هیچی لەبەردا نیە هیچ پۆشاکێکی لەبەردا نیە.

النَّفَضُ: ئەو میوەو بەروبوومەی لەدرەخت دەکەوێتە خوار بۆ بنکی درەختەکە ◊ بۆڵەترێ کە لە هێشوەکەدا تێک دەترنجێنو پاڵەپەستۆی یەکتر دەکەن.

النَّفْضُ: کەرمشانو هەنگە مردوو کە دەکەونە ناو کۆڵەسەوە.

النُّفَضاءُ: هەڵەرزینی لەرزوتادار.

النُّفْضَةُ: ڕێژنە باران کەلە پارچە زەویەک دەداو لەپارچە زەویەکی تر نادا.

النَّفْضَةُ: کۆمەڵە خەڵکێک دەنێردرێن بۆ شوێنێک بۆ جاسوسی‌و بەتاقی کردنەوەی ئاخۆ دوژمن لەوێ هەیە یان نا؟

النَّفَضي: هەڵەرزین.

النَّفوضُ: دەگوترێ: (إمرأة نفوض) ئافرەتێکە منداڵ زۆرە ◊ (رجل نفوض للمكان) پیاوێکە لەشوێنەکە ورد دەبێتەوە.

النَّفيضة: بەمانا (النَّفَضَةُ) دێ.

نَفَضَتِ القِدْرُ نَفْضاً ونفيضاً: مەنجەڵەکە کوڵی پرژی وادەهاوێ دەڵێی تیرە.

نَفَضَ فلان: فلانکەس ڕقی هەڵساو لەڕقان گەرم داهاتووەو هەر خۆی دەخواتەوە.

نَفَضَ العَنْزُ: بزنەکە پژمی.

نَفَضَ الطِّبيُ: ئاسکەکە باڕاندی ◊ دەگوترێ: (نَفَضَ فلان) فلانکەس بەشێوەیەک قسەی کرد کەس لێی حاڵی نەبێ.

نَفِضَ الصَّبِيُ نَفَضاً: منداڵەکە خڕوێلکەی لێ هاتن.

نَفِضَت يدُهُ من العمل نَفْضاً ونفيضاً: دەستی بالوکەو بڵقی لێ پەیدا بوون ئاویان تێدایە.

أنْفَضَ العمل يديه: کارکردن بڵقی لەدەست دا پەیدا کردن پڕن لەئاو.

تَنَفَّضَت القِدْرُ: بەمانا (نَفِضَت) دێ ◊ دەشگوترێ: (تَنَفَّضَ فلان) فلانکەس لەڕق هەڵساوی خۆی گەرم داهاتووە.

تَنَفَّضَت يدُهُ من العمل: بەمانا (نَفِضَتْ) دێ.

النَّافِضَةُ: بڵۆقو بڵق کەبەهۆکاری کارکردنەوە لەدەست دا پەیدا دەبنو پڕن لەئاو ◊ ئاوڵەو میکوتە ◊ دەگوترێ: (يد نافضة) دەستێکە بڵۆقی کردووە، دەشگوترێ: (ماله عافضة ولانافضة) هیچی نیە ◊ (ك: نوافِض).

النَّفاضَةُ: نەوتچیەتی، نەوت دەرهێن.

النَّفاط: نەوت دەرهێن لەبیرو کان ◊ نەوت فرۆش.

النَّفّاضَةُ: بڵقی سەر دەستو شوێنی تری جەستە کە پڕبێ لەئاو ◊ ئەو

شـتەی نـەوتی پـێ دەهـاوێ و دەیپڕژێنـێ ◊ شـوێن دەرهێنـانی نەوت.

الـنَّفْطُ: نـەوت ◊ کـە بـەکاردێ بـۆ سوتەمەنی و شتی وا.

الـنِّفْطُ: بلـۆق و بلـق لەجەسـتەدا ◊ مێکوتەو ناولە.

اَلنَّفَطَان: جۆرە کۆکەو هەناسە دانێکە لەکاتی ڕق هەڵسان دا.

النُّفَطَةُ: کەسێک دەستی بلۆقی کردبن.

نَفَعَهُ نَفْعاً: سودی پێگەیاند (فهـو نـافع ونَفّاع).

اَنْفَـعَ: بازرگـانی لەشـتی خێـر ئـامێزدا کرد.

نَفْعَهُ: بۆ زێدەڕەوی لەمانای (نَفَعَ) دێ.

إنْتَفَعَ به: قازانجی لێدەستکەوت.

إسْتَنْفَعَ فلاناً: داوای سـودو قـازانجی لێ کرد.

اَلْمَنْفَعَـةُ: هەرشـتێک سـودو قـازانجی لێ ببینـدرێ ◊ (ك: منـافع) ◊ (مـذهب اَلمَنفعـة) مەزهـەبێکی ئەخلاقییـە ◊ بـەناوبانگترین ڕێـڕەوی ئـەم مەزهەبە (بنتام و ستیوَرْت میـل) ◊ (منـافع الـدار) ئـەو شـتانەی کەپەیوەندیان بـەخانووە وە هەیـە وەکـوو حەوشـەو سیاج و بـەربێلاو زێراب و بارکۆن .....هتد.

(المنافع العامة) ئـەو سـودو قازانجانـەی بـۆ هـەموو کەسـەو هـەموو خـەڵک بەگشتی لێی سودمەند دەبن.

النَّافِعُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا.

النافعة: سودو قازانج ◊ دەگوترێ: (مـا نفعـني فـلان بنافعـة) فلانکـەس قازانجێکی پێ نەگەیاندووم.

النَّفْـعُ: خێـرو بێـرو سـودو قـازانج و بەرەکـەت ◊ هەرشـتێك مـرۆڤ بەمەبەست بگەیەنێ.

النَّفْعَةُ: عەصاو گۆچان ◊ (ك: نفعات).

نَفَّ الأرضَ نَفّاً: زەوییەکەی تۆو کرد.

نَـفَّ الـسَّوِيقَ: بەوشـکی قاوتەکـەی بەکارهێنا نەیکردە حەڵوا.

نَفَّ نَفّاً: چلمی دەردا لەلوتی.

النَّفِيُّ: شتێکە وەکوو چارەکەو سفرە وەهایە قاوتی لەسەر دەبێژرێتەوە.

النَّفِيفُ: قاوتو شتی وا.

نَفَـقَ الـشَّيْئُ نَفَقـاً: شـتەکە تـەواو بـوو، بڕایەوە نەما ◊ دەگوترێ: (نَفَقَ الـزاد و نَفَقَ الدراهم).

نَفَقَ اليربوع: یەربوعەکە لەکونەکەی خۆی هاتە دەر.

نَفَقَتْ الدابة نفوقاً: ولاخەکە تۆپی.

نَفَقَ الجرحُ: برینەکە تووکلی هەڵدا.

نَفَقَت البـضاعة نفاقـاً: کاڵاکە ڕەواجی بـوو ◊ داخـوازی لەسـەر زۆر بـوو ◊

دەگوترێ: (نَفَقَت المرأةُ): ئافرەتەکە خوازبێنی کەری زۆر بوون.

أنْفَقَ فلان: فلانکەس هەژار بوو ◊ مالّو سامانی فەوتا.

أنْفَقَ التّاجِرُ: بازرگانەکە کالاکانی ڕەواجیان پەیدا کرد.

أنْفَقَ الإبلُ: حوشترەکە توکی بلاو بۆوە لەبەر فەلەوی توکی هەڵدا.

أنْفَقَ المالَ: مالّو سامانەکەی لەناو برد.

نافق اليربوع نِفاقاً: یەربوعەکە چووە کونەکەی خۆی.

نافق فلان: فلانکەس دووڕو بوو، ئەوەی دەری بڕی پێچەوانەی ئەوە بوو کەلەدڵی دا بوو.

نَفَّقَ السِّلعةَ: ڕەواجی بەکالاکەدا بازاڕ گەرمی بۆ کرد.

إسْتَنْفَقَ الشَّيْءَ: شتەکەی کردە نەفەقەو بژێو بۆ مالّو منداڵی ◊ دەگوترێ: (إسْتَنْفَقَ المال على عياله) مالّو سامانەکەی کردە بژێوو مەسرەف بەسەر مالّو منداڵی دا.

الإنفاق: بەخشینی مال لەبوارێك لەبوارەکان دا ◊ هەژاریو نەبوونی، قورئان دەفەرموێ: ﴿إِذًا لَّأَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الإِنفَاقِ﴾.

المُنافِق: دووڕو، کەسێك کوفر بشارێتەوەو ئیمان دەربخا ◊ کەسێك دوژمنکاری بشارێتەوەو دۆستایەتی دەربخا ◊ کەسێك شتێك دەربخاو پێچەوانەی بشارێتەوە.

المِنْفاق: کەسێك نەفەقەی زۆربێ مەسرەفو خەرجی زۆر بێ.

المُنَفَّقُ من السراويل: شوێنی دۆخێن ◊ پزوی دەرپێ.

المَنْفَقَةُ: هۆکاری ڕەواج دان بەکالا ◊ دەگوترێ: (حُسْنُ الإعلان مَنْفَقَةٌ للسِّلعة) بانگەشەکردنی لەبارو پرووپاگەندە کردنی جوان دەبێتە هۆکاری ڕەواجی کالا.

النافِقاء: یەکێکە لەکونو لانەی یەربوع ئەو کونەی بەدەرەوەیە لەوپان دا خۆ حەشارنادا، خۆ لەکونێك دا حەشاردەدا کە دیارنیە ◊ ئەمەیە بنەمای نیفاق نیفاق لەئەمە وەرگیراوە ◊ (ك: نوافق).

النَّفَق: تونێل ◊ کونێکە لەژێر زەوی و ژێر کێو و ئەمسەرەو سەر کونە ◊ لەکوردستانی عێراق تا ئێستا دوو تونێل هەیە یەکێکیان تونێلی دەربەندیخانە لەشەستەکانی سەدەی بیستەم تەواو بووە دووەمیان تونێلی ئەزمرە ساڵی ٢٠٠٩ کرایەوە.

النَّفِقُ: شتێك زوو بپڕێتەوە ◊ دەگوترێ: (طعام نَفِقٌ) خواردنێکە زوو دەبڕێتەوە ◊ (فرس نفِق الجري)

نەسپەکە زوو لەغاردان دەومستێتەوە.
النُّفُقُ من النساء: نافرەتێك لای مێردی نەفەقەی باشی بدرێتێو شانسو بەختی چاکی لای مێردی هەبێ.
النَّفَقَة: ناوێکە لە وشەی (الإنفاق) واتە: یەك مانایان هەیە ٥ ئەو پارەی خەرج دەکرێ بۆ ژن: کەمێردەکەی بۆی دابین بکا بۆ خواردنو پۆشاك و شوێنی نیشتەجێ بوون و پێویستیاتی تر ٥ (ك: نفقات ونفاق).
النَّيْفَقُ من السراويل: پزوی دەرپێو ڕانکەو شەڕوالْ ٥ نافۆکی دەرپێ.
نَفَلَ الرجلُ نَفْلاً: پیاوەکە سوێندی خوارد.
نَفَلَ فلاناً: زیادەی بەخشی بەفلانکەس ٥ دەگوترێ: (نَفَلَ القائدُ الجُنْدَ) سەرلەشکرەکە زێدە بەخششی دا بەسەربازەکان ٥ لەدەستکەوتی شەڕ بەشی دان.
أنْفَلَ فلان: فلانکەس تەشوێی تاوداوەو ڕوەکی قەتادی بڕی بۆ حوشترەکە بۆئەوەی بیخوا.
أنْفَلَ له: سوێندی بۆ خوارد.
أنْفَلَ فلاناً: لەدەستکەوتی شەڕ بەشی فلانکەسی دا.
نَفَّلَ عَنْ صاحبه: لەجیاتی هاوەڵەکەی پارەی دا.
نَفَّلَ فلاناً: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَفَلَهُ دێ ٥ زیاد لە بەشی خۆی پێدا ٥ سوێندی دا.
إنْتَفَلَ من الأمر: دورەپەرێزی خۆی لەکارەکە ڕاگەیاند ٥ دەگوترێ: (إنْتَفَلَ مما قيل) بەرائەتی خۆی لەو قسە گوتراوانە ڕاگەیاند.
إنْتَفَلَ من القوم: لەیارمەتیدانی خەڵکەکە دوورکەوتەوە.
إنْتَفَلَ الشَّيْءَ منه: داوای شتەکەی لەو کرد.
تَنَفَّلَ المصلي: نوێژکەرەکە نوێژی سوننەتی کردن.
تَنَفَّلَ على اصحابه: لەدەستکەوتی شەڕدا ٥ زیاتر بەشی هاوەڵەکەی وەرگرت.
النَّافلة: زیاد لەحەقو پێویست زیاد لەبەشی خۆی ٥ زیاد لەفەرزو واجب ٥ دەگوترێ: (هو يصلي النافلة) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمِنَ اللَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهِ نَافِلَةً لَّكَ﴾ ٥ هەروا وشەی (نافِلة) ناوە بۆ دەستکەوتی شەڕ، بۆشتی بەخشراو، بۆ کوڕمزا، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَوَهَبْنَا لَهُ إِسْحَقَ وَيَعْقُوبَ نَافِلَةً﴾ مەبەست بە (نافلة) کوڕمزایە.
النَّفْلُ: هەر تاعەتو خودا پەرستییەك زیاد لەفەرزو واجب بێ ٥ هەروا ناوە بۆ سەرما.

النَّفَلُ: دەستکەوتی شەڕ ◊ بەخشش ◊ (ك: أنفال) ◊ هەروا ناوەبۆ ڕەگەزی ڕوەکێك سالانەو تەمەندرێژە چەند جۆرێکی هەیە هەندێکی دێمەکارەو خۆڕسکە، هەندێکی دەڕوێندرێ دەکرێ بەئالف وەکوو نەو جۆرە کەپێی دەوترێ: (النَّفَل الأسكندري) و پێشی دەگوترێ: بیرسیم.

النُّفَلُ: سێ شەوی دوای سێی مانگ واتە شەوی چوارەمو پێنجەمو شەشەم.

النَّوْفَلُ: دەریا ◊ دەگوترێ: (رجل نَوْفَلُ) پیاوێکی بەخشندەیە ◊ گەنجی قۆزو جوانچاك.

النُّفْنافُ: بۆشایی نێوان دوو کێو ◊ شتی دوور.

النَّفَنَفُ: هەوا ◊ سارای دوورو فراوان ◊ دەگوترێ: (قطعتُ نَفْنَفاً من الأرض) ◊ بەرزایی یەك لەنێوان ڕوی زەوی نەودا بۆشاییەك هەبێ ◊ دەگوترێ: (بئر بعيدة النفنف) بیرێکە نێوان بنکیو زارکی زۆرە ◊ (ك: نفانِف) ◊ (نفانف الدار) دەوروبەری خانوو.

نَفَهَ نُفوهاً: ترسنۆك بوو ◊ دڵی زەعیفو لاواز بوو ◊ ئازەڵی چەموش کەژێر بار بکرێو بچەمێندرێ.

نَفِهَتْ نفس فلان نَفَهاً: نەفسی فلانکەس ماندو بوو لەوزەی دا نەما (فهو نافِهٌ).

أَنْفَهَ لفلان من ماله: بەخششی بۆ فلانکەس کەمکردەوە.

أَنْفَهَ الدَّابة: ولاخەکەی ماندو کرد.

نَفَّهَ الدابة: ولاخەکەی ماندو کرد.

إِسْتَنْفَهَ فلان: فلانکەس ئیسراحەتی کرد ◊ پشوی دا.

نَفَاهُ نفواً: دوری خستەوە.

النُّفايةُ من الشَّيْئ: گوێزرو بنژیلو قرپۆکی شتو بەرماوەی شت.

نَفَى الشَّيْئَ نَفْياً: شتەکەی دوورخستەوە.

نَفَى الحاكم فلاناً: فەرمانڕەوا فلانکەسی لەوڵاتی خۆی دوورخستەوە دەری کرد.

نَفَتَ السحابة ماءَها: هەورەکە بارانی خۆی بارانـد ◊ هەروا وشەی (نفی) بەمانا ئینکارکردن دێ ◊ دەڵێ ئەوشتە هەرنەبووە ڕوی نەداوە.

نَفَتِ الريحُ التراب: ڕەشەباکە گڵو خۆڵەکەی ڕادا.

نافاه: دژی وستا پێچەوانە بوو ◊ دەگوترێ: (هذه القضية تنافي تلك).

إِنْتَفَى: دوورکەوتەوە، دەگوترێ: (إنْتَفَى الرجل عَنْ بلده) پیاوەکە لەزێدو نیشتمانی خۆی دوورخرایەوە دەرکرا.

إِنْتَفَى شَعْرُهُ: قژی هەڵوەرین (إنْتفى الشجر عَنْ الوادي) درەختی شیو و

دۆڵەکە فەوتان.

إنْتَفَى من الشَّيْئ: خۆی لەشتەکە بێ بەری کردو خۆی لێ ڕزگار کرد.

تنافت الأحكام أو الآراء: بڕیارەکان یان بۆچوونەکان دژ بەیەکو پێچەوانەی یەکتر بوون.

المَنْفى: شوێنی کەسانی دوورخراوە لەزێدو نیشتمانیان.

النُّفايَةُ: شتی فڕێدراو لەبەر بێ کەڵکی و خراپی ٥ باقی مەندەی شت ٥ (نُفاية المطر) پڕژو پڕیشکی باران ٥ دەشگوترێ: (هو نُفاية القوم) ئەو خوێڕی نەتەومکەیەتی، یەکێکە لەهەتیومچەکانی نەتەوە.

النَّفيُ: پێچەوانەی ئیجاب و ئیسپاتە ٥ (عقوبة النفي) سزایەکە بریتییە لەوە تاوانبار لەزێدو نیشتمانی خۆی دوور بخرێتەوە بۆ شوێنێکی تر بۆ ماوەیەکی دیاریکراو یان دیاری نەکراو.

النَّفَيان: ئەوەی هەور دەیڕێژێ لەئاوی خۆی ٥ لافاو.

النَّفْيَةُ: سفرەو خوانێکە لەپوش و پڕژە خورما دروست دەکرێ پێشی دەگوترێ سەلە، گۆشت و پەنیرو شتی وای لەسەر دادەنرێ و دەخرێتە بەر خۆرەتاو تا وشک بێتەوە.

النُّفْيَةُ: پاشماوەو بەرماوەی شت ٥ شتی فڕێدراو لەبەر خراپی و بێ کەڵکی.

النَّفِيُّ: بەمانا (النُّفاية) دێ دوورخراوە لەزێدو نیشتمانی خۆی ٥ دەگوترێ: (هذا نَفْيُ الريح) ئەوە هاوردەو فڕێدراوی ڕەشەبایە ٥ ئەو گڵ و خۆڵ و شتەیە کەڕەشەبایەکە لەبن قەدەرەختەکانی دا هێشتوویەتیەوە ٥ (نَفْي الرحى) ئەو ئاردەیە بەرداشەکە لەسوڕی خولانەوەیدا فڕێی دەداتە دەر ٥ (نَفْيُ القِدر) ئەو دڵۆپە ئاوانەن کەمەنجەڵ لەکاتی کوڵان دا فڕێی دەداتە دەر ٥ (نَفْيُ الجيش) ئەو سەربازانەی دەکەونە قەراخ و بیجاخی سوپا ٥ (فلان نفي) فلان باوکی دیاریی نیەو بۆخۆی تڕۆ کراوە.

نَقَبَ فلان في الأرض نَقْباً: فلانکەس بەناوزەوی دا گەڕا ٥ ڕۆیشت.

نَقَبَ عَنْ الشَّيْئ: لەشتەکەی کۆڵیەوە.

نَقَبَ الجلدَ أو الجدارَ: پیستەکە یان دیوارەکەی کون کرد ٥ دەشگوترێ: (نَقَبت النَّكْبَةُ فلاناً) کارەسات و تێشکانەکە فلانکەسی کەلەپاچە کرد.

نَقَبَ الثوبَ: قوماشەکەی کردە دەرپێی کورت.

نَقِبَ الشَّيْئُ نَقَباً: شتەکە کون بوو.

نَقِبَ البعيرُ: حوشترەکە سمی تەنک بوون (سمی سوان).

نَقُبَ على القرم نقابةً: بوو بەگەورەو ڕیش سپی خەڵکەکە ◊ (ناقَبَ فلاناً): توشی فلان بوو بەبێ وادەو نەخشەی پێش وەخت ◊ لەناکاو توشی بوو.

لَقيته نِقاباً: لەناکاو تووشی بووم.

ناقب الرجلَ فَنَقَبَهُ: شانازی بەسەر پیاوەکەدا کرد بەکرداری جوانو ڕەوشتی بەرز، بەسەری دا زاڵ بوو.

نَقَّبَ: بۆ زێدەڕەوی لەمانای (نَقَبَ) دا دێ.

نَقَّبَ عَنْ الشَّيْءِ: زۆری لەشتەکە کۆڵیەوەو وردبینی تێدا کرد.

تَنَقَّبَت المرأةُ: ئافرەتەکە چارشێوی بەسەر ڕوخساری خۆی دا دادایەوە.

المَنْقَبُ: ڕێگەی تەنگەبەر لەنێوان دوو کێو دا ◊ دەربەندو تەنگڵ ◊ ئەو شوێنەی لێکۆڵەرەوە هەوڵی خۆی تێدا ئەنجام دەدا.

المِنْقَبُ: شت کونکەر ◊ کەسێک زۆر لەشت بکۆڵێتەوە.

المَنْقَبَةُ: ڕێگای تەنگ لەنیوان دوو خانودا کەئەتواندرێ ڕەوی پێدا بکرێ ◊ کرداری چاک ڕەوشتی بەرز ◊ (ك: مناقِب).

المِنْقَبَةُ: بەمانا (المِنْقَبُ) دێ.

النّاقِبَةُ: بریندێکە لەلای تەنیشتی مرۆڤ پەیدا دەبێو دەتەنێتەوە بۆ ناوەوەی جەستە.

النُّقّابُ: زانای بلیمەتو زیرەک ◊ سەرپۆشێک ئافرەت دەمو لوتی خۆی پێ دادەپۆشێ ◊ سك، دەگوترێ: (هما فرخان في نِقاب واحد) ئەوانە دوولانەنو بەیەک سك بوونو لەیەک دەچن.

النُّقابة: سەندیکا؛ کۆمەڵێک هەڵدەبژێرێن بۆ بەرێوەبردنی کاروباری تایەفەو پیشەیەک لەخەڵک وەکوو سەندیکای کرێکاران، سەندیکای ئەندازیاران، سەندیکای ڕۆژنامەنووسان ...هتد ◊ هەڵبژێراوەکان لەناو خۆیان دا یەکێک دەکەن بەنەقیبو یەکێکی تر بەجێگرو بەو جۆرە ◊ سەپید نژادەکانی کوردستانو عێراقیش کاتی خۆی لە (مەجلیسی مەبعوسان)دا نوێنەرێکیان هەبوە پێیان گوتووە نەقیبو نوێنەرایەتی سەپیدەکانی کردووە.

النَّقّابُ: کەسێک زۆر پشکنین بکاو لەشت بکۆڵێتەوە.

النَّقْبُ: کون لەپێستو دیوارو شتی وادا ◊ (ك: أنقاب، نِقاب).

النُّقْبَةُ: دەرپێی کورت، یان دەرپێی بێ دەرەلینگ ◊ گرۆیی‌و لەش خوران یان سەرەتای گرۆیی ◊ شوێنی ژەنگ ◊ کاریگەریی ژەنگ لەسەر شتێك ◊ دەگوترێ: (جلوت سيفي من نُقْبَتِهِ) شمشێرەکەم لەژەنگ مشت‌و مالّ کرد ◊ (إن عليه نقبة من سواد) لەسەر نەو شتە پەڵە ژەنگی ڕەش هەیە ◊ دەشگوترێ: (فلان حسن النقبة) فلانکەس ڕوخسار جوانە.

النُّقْبَةُ: شێوەی ڕوخسار داپۆشین ◊ (ك: نِقب).

النَّقِيبُ: زوڕنا ◊ زوبانەی تەرازو ◊ سەرۆکی سەندیکا ◊ پلەیەکە لەپلەی عەسکەری‌و پۆلیس لەژور پلەی مولازیم‌و خوار پلەی ڕائیدە ◊ ڕیش سپی‌و سەرۆکی بنەماڵەو لێ پرسراوی کاروباریان ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَبَعَثْنَا مِنهُمُ اثْنَيْ عَشَرَ نَقِيبًا﴾ ◊ (ك: نقباء).

النَّقِيبَةُ: (نقيبة الرجل) نەخلاق‌و سروشت‌و ڕەوشتی پیاو ◊ مەشورەت و ڕاپرسی ◊ دەگوترێ: (هو ميمون النقيبة) ڕا دروستو مەشوەرت پێکراوێکی پیرۆز ◊ هەروا دەگوترێ: (ماله نقيبة) ڕای پەسەندی نیە.

نَقَّثَ فلان في السير أو الأمر نَقْثاً: فلانکەس لەڕۆیشتن دا یان لەکارەکەدا پەلەی کرد.

نَقَّثَ عَنْ الشَّيْئِ: شوێنی شتەکەی هەڵکۆڵی بۆئەوەی دەری بێنێ.

نَقَّثَ الأرضَ: زەوییەکەی شی کردەوە بەپاچ‌و بێل.

نَقَّثَ العَظْمَ: مۆخی ئێسقانەکەی دەرهێنا.

نَقَّثَ فلان في السير أو الأمر: فلانکەس لەڕۆیشتن دا یان لەکارەکەدا پەلەی کرد.

نَقَّثَ الشَّيْئَ: شتەکەی گواستەوە.

إنْتَقَثَ: دەق بەمانا (نَقَثَ) دێ.

تَنَقَّثَ فلان: بەمانا (نَقَثَ) دێ.

تَنَقَّثَ فلاناً: هەوڵی دا فلانکەس ومگری خۆی بکاو مەیلی لای نەوی هەبێ.

تَنَقَّثَ ضَيْعَتَهُ: کاروباری نەوی گرتە دەست خۆی.

نَقَاثٌ: ناوە بۆ کەمتیار.

النَّقْثُ: فیتنەیی.

نَقَحَ الشَّيْئَ نَقْحاً: چاکی شتەکەی لەخراپەکەی جیاکردەوە.

نَقَحَ العَظْمَ: مۆخی ئێسقانەکەی دەرهێنا.

نَقَحَ العودَ: چڵەدارەکەی سپی کرد، تۆپکڵەکەی ڵێ کردەوە.

نَقَحَ الجِذْعَ: پرژو پاڵی لە لقەدارەکە کردەوەو گرییەکانی لوس کردن ◊ دەشگوترێ: (نَقَحَ الكلامَ أو الكتابَ)

قسەکەی ڕێک و پێک کردەوە، کتێبەکەی ڕاست کردەوە هەڵەکانی لابردن.

ناقَحَهُ: هەڵاجوێی کرد.

نَقَّحَ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَقَحَ) دا دێ.

نَقَّحَ الکلامَ أو الکتابَ: کەلامەکەی پاڵفتە کرد، هەڵەو ناڕێکیەکانی لابردن.

نَقَّحَتْهُ السنون: ڕۆژگار بڕستی لێ بڕیوەو کاری خۆی لێ کردووە.

إنْتَقَحَ العَظْمَ: مۆخی نێسقانەکەی دەرهێنا.

تَنَقَّحَ شَحْمُ الناقة: بەزو پیوی حوشترەکە کەم بوو.

المُنَقَّح: دەگوترێ: (رجل مُنَقَّحٌ) پیاوێکی خاوەن ئەزمونو قاڵبوی ڕۆژگارە ٥ هەروا دەگوترێ: (طبعة من الکتاب مُنَقَّحَةٌ) چاپی ئەمجارەی کتێبەکە پاڵفتەکراوە.

النَّقْحُ: هەوری سپی هاوینە.

النُّقْحُ: زانای شارەزاو قاڵبوو لەزانیاری دا ٥ دەگوترێ: (إنّه لَنِقْحٌ).

النَّقَحُ: لمبی شۆراوەو پاڵفتە.

نَقَحَ رأسَهُ بالعصا: بەگۆچان و دارعەسا لەسەری دا.

نَقَحَ المُخَّ من العظم: مۆخی لە نێسقانەکە دەرهێنا.

نَقَحَ الماءَ العَطَشَ: ناوەکە تینوایەتی شکاند.

إنْتَقَحَ المُخَّ من العظم: مۆخی لە نێسقانەکە دەرهێنا.

الأنْقَحُ: دەماغ بچوك ٥ کەم دەماغ ٥ دەگوترێ: (ظلیم أنْقَحُ) بێچوە نوعامەیەکی بێ دەماغە.

النُّقاخ: پاڵفتەو خالیص لەهەموو شتێك ٥ دەگوترێ: (هذا نُقاخ العربیة) ئەمە پاڵفتەی زمانی عەرەبییە ٥ هەروا وشەی (النُّقاخ) بەمانا ناوی ساردو صافو گوارا دێ ٥ ناوی زۆر کە بیرهەڵکەن لەشوێنی بێ ئاو و بێرون دا زەوی بۆ هەڵکۆڵێو دەری بێنێ ٥ نووستنی ئەمینو ئامانو بێ وەی.

النُّقْحَةُ: ئافرەتێك لەبەر قەڵەوی نەتوانێ بڕوا ٥ لەڕۆیشتن دا لەبەر گۆشتنی بەهێواشی هەنگاو هەڵێنێ.

النُّقاخُ: لای پێشەوەی پشتە مل (واتە: دەوروبەری گوێچکەو نێسقانی پشتگوێ).

نَقَدَ الشَّیْئَ نَقداً: شتەکەی سوزن هاژن کرد بۆنەوەی بەتاقی بکاتەوە، شتەکەی لەبۆتەدا بۆنەوەی چاك و خراپ لێك جیابکاتەوە ٥ دەگوترێ:

(نَقَدَ الدراهم والدنانير وغيرهما) دینارە زێڕو دیرهەمە زیوەکانی لەبۆتەداو ئەسڵو تەزویری لێک هەڵاوارد ٥ هەروا دەگوترێ: (نَقَدَ الشِّعْرَ و نَقَدَ النثرَ) عەیبو لەکەی لەشیعرو پەخشانەکەدا هەن هەمووی دەرخستن یان لایەنە جوانەکانی شیعرو پەخشانەکەی خستنە ڕو ٥ هەروا دەگوترێ: (فلان ينقد الناسَ) فلانکەس ڕەخنە لەخەڵک دەگرێو عەیبو عاری ئەوانی دەرخستنو پاشملە غەیبەتیان دەکا.

نَقَدَت الحيّةُ فلاناً: مار بەفلانکەسیەوە دا، مارگەستی.

نَقَدَ الشَّيْئَ وإليه ببصره نقوداً: بەتیلەی چاوی بۆشتەکەی ڕوانی بۆئەوەی هەستی پێ نەکرێ کە بۆ ئەو دەڕوانێ.

نَقَدَ فلاناً الدارهِمَ نقداً وتنقاداً: پارەکەی بۆ فلانکەس ژماردو دایە دەستی.

نَقَدَ فلاناً الثَّمَنَ، ولَه الثمنَ: پارەکەی بەحازری و دەستەو یەخە دا بەفلانکەس‌و هیچ دوای نەخست.

نَقِدَ الشَّيْئُ نَقَداً: شتەکە گەندەڵی تێدا دروست بوو ٥ دەگوترێ: (نَقِدَ الضِّرْسُ أو القَرْنُ) ددانەکە یان شاخەکە کرمۆڵ بوو، داخوران، شکان.

نَقِدَ الحافِرُ: سمەکە توێکڵی هەڵدا.

أنْقَدَ الشَّجَرُ: درەختەکە گەڵای کرد.

ناقِدُهُ: موناقەشەی لەگەڵ دا کرد دەربارەی کارەکە.

إنْتَقَدَ الوَلَدُ: منداڵەکەی گەورە بوو.

إنْتَقَدَ الدراهم: دیرهەمەکانی وەرگرتن ٥ پارەپوچو تەزویرەکانی جیاکردەوە، دەشگوترێ: (إنْتَقَدَ الشعر على قائله) عەیبو خەوشی شیعری شاعیرەکەی دەرخستن.

إنْتَقَدَت الأرضُ الجذعَ: گڵەکە لقەدارەکەی گەندەڵ کرد و ڕزاندی.

تناقد وتَنَقَّدَ الدَّرَاهِمَ وغيرها: دیرهەمەکانی لەبۆتە دان ساغو تەزویری لێک هەڵاوارد.

الأنْقَدُ: کیسەڵ، یان کەسێک ددانی ژان بکا ٥ ژیشک ٥ هەر لەم ڕوەومیە کەلەپەندی پێشینان دا هاتووە (أسرى من أنقد) لەژیشک شەورەوتر، چونکە ژیشک قەت بەشەو ناخەوێ ٥ هەروەها لەپەندێکی تردا گوتراوە (بات بليل أنقد) بەشەو بەخەبەر مایەوە نەنوست.

الإنْقِدان: کیسەڵ.

المِنْقادُ: دەندوک.

المِنْقَدَةُ: ئامێری جیاکردنەوەی گوێزی کوێرەک‌و ئازا لەبەکتری ٥ پارچە

ڕاخەرێکە گوێزی لەسەر جیادەکرێتەوە.

النّاقد الفني: ڕەخنەگری هونەریی؛ نووسەرێك کاری سەرەکی ئەوەیە کاری هونەری و ناهونەری لێك جیابکاتەوە ◊ کاری باش و خراپ لێك جیادەکاتەوە ◊ (ك: نقاد ونقدة)

◊ (النَّقْدُ) لەبواری کرین و فرۆشتن دا فرۆشتن و کڕین بەپارەی حازر، (واتە: پێچەوانەی قەرز) ◊ هەروا دەگوترێ: (درهم نقدٌ) دیرهەمی زیوی ئەصڵ واتە: تەزویر نیە ◊ هەروا ناوە بۆ پارەی سکە لێدراو چ زێڕێ چ زیو بێ ◊ یان هەر پارەیەکی تر کەلەبازڕادا مامەڵەی پێ بکرێ ◊ هەروا ناوە بۆ فەنێك قسەی باش و خراپی پێ لێك جیادەکرێتەوە.

النَّقْدُ: مرۆڤی کەم نمودو گەشە نەکردوو.

النَّقَدُ: جۆرە درەختێکە گوڵێکی زەردی هەیە لەسارا دەڕوێ ◊ جۆرە مەڕێکە قەبارە بچوك ◊ یان ڕەگەزێکە لەناژەڵی مەڕ قاچ بچوك دەمو لبۆز ناشیرین لە ولاتی بەحرەین هەیە بەخێودەکرێ، تاکەکەی پێی دەگوترێ: (نَقَدَةٌ) ◊ (ك: نقاد ونقادة) ◊ هەروا ناوە بۆ مرۆڤی خوێڕی و هەتیومچە.

النُّقْدَةُ: بڕوانە مادەی (الكَرَوْيا).

النُّقادُ: ئەو کەسەی پارەی تەزویرو نەصڵ لێك جیادەکاتەوە ◊ شوانی ئەو جۆرە مەڕەی کەپێی دەگوترێ: (النَّقَدُ) لەولاتی بەحرەین بەخێودەکرێ ◊ یان خاوەنی ئەو جۆرە مەڕەیە.

نَقِدَ نَقَداً: ڕزگاری بوو خەلست ◊ دەگوترێ: (أنقذته فنقِدَ).

أنْقَذَهُ: ڕزگاری کرد، قوتاری کرد، دەگوترێ: (أنقذته من الشر) و (أنقذت الشَّيْءَ منه).

نَقَذَهُ: بەمانا (أنقذه) دێ.

تَنَقَّذَهُ: بەمانا (أنْقَذَهُ) دێ.

تَنَقَّذ منه الحديث: قسەکەم لێ دەرهێنا ◊ قسەم لێ وەرگرت.

إسْتَنْقَذَهُ: بەمانا (أنْقَذَهُ) دێ.

الأنْقَذُ: قالۆچە.

النُّقْذُ: سەلامەتی و ڕزگاربوون ◊ دەگوترێ: (نقداً لك) سەلامەتی و بێ وەبی بۆتۆبێ هەمیشە لەخۆشی دا بی.

النَّقِذُ: ڕزگارکراو، ئەوەی لەدەستی یەکێکی تر ڕزگاری دەکەی ◊ دەگوترێ: (ماله شَقْذٌ ولانَقِذ) واتە هیچی نیە.

النَّقيذُ: نەوەی لەدەستی دوژمن ڕزگار دەکرێ ◊ (ك: نقائذ).

النَّقيذةُ: بەمانا (النَّقيذ) دێ ◊ دەگوترێ: (هو نقيذة بؤس) ئەو ڕزگار بووی بەڵاو کارەساتە ◊ هەروا ناوە بۆ زرێ لەم ڕوەوە کە زرێ جەستەی مرۆڤ دەپارێزێ لەزەبری شمشێرو شتی وا ◊ (ك: نقائذ).

نَقَرَ عَنْ الأمر نَقْراً: لەشتەکەی کۆڵیەوە.

نَقَرَ في الحجر: لەسەر بەردەکەی نووسی.

نَقَرَ في صلاته: پەلەی کرد لەئەنجامدانی نوێژەکەی داو خێرا خێراو سەرسەرەکی نوێژی کرد ◊ لەحەدیس دا هاتووە: کە پێغەمبەر (د.خ) (نهى عَنْ نقرة الغراب) ئەی کردووە لە ئەنجامدانی نوێژ بەشێوەی پەلەپەڵو چونەڕوکوع و سجود وەك دەندوك لەزەوی دانی قەڵەڕەشە.

نَقَرَ بلسانه: بەزوبان فیکەی لێ دا.

نَقَرَ بالدابة: دەنگی لە وڵاخەکە کرد بۆئەوەی خێرا بڕوا ◊ دەشگوترێ: (نَقَرَ بفلان) لەناو خەڵکەکەدا تەنیا بانگی فلانکەسی کرد.

نَقَرَ في الصور: فوی بەکەڕەنا دا کرد ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ﴾.

نَقَرَ الشَّيْءَ بالشيء: شتەکەی بەشتەکە کێشا ◊ دەگوترێ: (نَقَرَ رأسَهُ بأصبعه) بەپەنجەی لەسەری خۆی دا ◊ (نَقَرَ الدفّ) دەفەکەی ژەنی ◊ (نَقَرَ العودَ) عودەکەی لێ دا.

نَقَرَ السَّهْمُ الهدفَ: تیرەکە لەنیشانی دا.

نَقَرَ الطائرُ الحَبَّ: بالندەکە دەنکە دانەوێلەکانی چنینەوە.

نَقَرَ شيئاً من الطعام: بەپەنجە هەندێ لە خواردنەکەی هەڵگرت.

نَقَرَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەنامێری هەڵکۆڵین هەڵکۆڵی.

نَقَرَ النُّقَارُ الخشبةَ: نەقارەکە تەختەدارەکەی کونجکونج کرد.

نَقَرَ الخَيْلُ الأرضَ: ئەسپەکە بەسمەکانی زەوییەکەی قوڵکە قوڵکە کرد.

نَقَرَ فلاناً: ڕەخنەی لەفلان گرت.

نَقِرَ فلاناً نَقَراً: فلانکەس هەژار کەوت.

نَقِرَت الشاةُ: مەڕەکە تووشی نەخۆشی تەبەقەو سم داوەشان بوو.

نَقِرَ عليه: ڕقی لێ هەڵسا ◊ (فهو نَقِرٌ ونَقِرَةٌ).

أنْقَرَ عنه: وازی لێ هێنا ◊ دەگوترێ: (ضَرَبَهُ فما أنقر عنه حتى قتله) لێی داو وازی لێ نەهێنا هەتا کوشتی.

ناقَرَهُ مناقَرَةً ونقاراً: کێشەی لەگەڵ دا نایەوەو بەربەرچی قسەکەی دایەوە.

نَقَّرَ الطائر في المرضع: بالندەکە زەوییەکەی تەختو خۆش کرد بۆئەوەی هێلکەی تێدا بکا.

نَقَّرَ بِاسم فلان: لەناو کۆمەڵ دا ناوی فلانی دیاری کرد.

نَقَّرَ الشَّيْئَ وعنه: لێی کۆڵیەوەو پشکنینی بۆ کرد.

إنْتَقَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەبێ نرخو پوچ لەقەڵەم دا ٥ دەشگوترێ: (جرت السيولُ فإنتَقَرَتْ نُقْراً إحتبس فيها الماءُ) لافاو هەڵساو زەوی قوڵکە قوڵکە کردو ئاوتێیان داوەستا.

إنْتَقَرَ الشَّيْئَ وعنه: بەمانا (نَقَرَ) دێ.

إنْتَقَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵبژارد.

إنْتَقَرَ في الدعوة الى الوليمة: بۆ داوەتەکە هەندێ خەڵکی بانگ کردو هەندێکی بانگ نەکردن.

إنْتَقَرَ الرجلَ وبالرجل: پیاوەکەی تایبەت کرد بە بانگ کردن هەربەتەنها بانگی ئەوی کرد لەناو کۆمەڵە پیاوەکەدا.

تَنَقَّرَ الشَّيْئَ: لەشتەکەی کۆڵیەوە.

تَنَقَّرَ على الأهل والمال: دوعای لەخزمو خێزانو مااڵو سامانی کرد.

الأنقورَةُ: چاڵایی و شیوەڵی سەرەدەنکە دانەوێڵە.

المِنْقارُ: دەندوکی باڵندە ٥ (ك: مناقِر) هەروا ناوە بۆ ئاسنێك وەکوو پاچ وایە کەوانەییە بەردی پێ دەبڕدرێنەوە ٥ ئامێرێکە داری پێ کونکون دەکرێ.

المِنْقَرُ: چەکوش ٥ (ك: مناقِر).

المُنْقِرُ: دارێکە کون دەکرێو شەرابی تێدا دەکرێ بەسرکە ٥ بیری ئاوی بچوك ٥ یان بیری سەرتەسك کەلەزەوی توندو پتەودا ڵێ بدرێ ٥ (ك: مناقير).

النَّاقِرُ: تیر: کەنیشانە بەهەنگێوێ.

النَّاقِرَةُ: بەڵگەی کاریگەر ٥ (ك: نواقِر) دەگوترێ: (أتتني عنه نواقِر) لەو کابرایەوە قسەیەکی ناشرینم پێ گەیی ٥ (أخطات نواقِر فلان) بەڵگەو دەلیلی فلان جێی خۆیان نەگرت هەڵەیان کرد.

النّاقور: کەرەناو شاخێکە قوی پێدا دەکرێ وەکوو نیشانەو پێشەکی دونیا وێرانبون دەناسرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا نُقِرَ فِي النَّاقُورِ﴾ ٥ (ك: نواقير).

النُّقارَةُ: ماوەی نەومندەی باڵندە دەندوکی بەمارو کرمو شتی وادا دەدا ٥ ئەو وردە و پارچۆکانەی لەکاتی بەرد چاککردن دا لەبەردەکە دەبنەوە، یان ئەو پارچە

دارانەی لەدار بڕینەومدا هەڵدەومرن ٥ دەگوترێ: (ماترك عندي نقارة إلا إنتقرها) هەرشتێکی بەکەڵك هاتو لام بوو بردی‌و هیچی نەهێشتەوە.

النَّقارة: پیشەی بەرد چاککردن‌و بەرد بیراز کردن.

النُّقْر: کوتانەوەو بیرازکردنی شت تادەگاتە ئەندازەی کونکردن ٥ چەقەنە لێدان: کەلەئاکامی پێکێشانی قامکە گەورە بە قامکی ناومڕاست پەیدا دەبێ.

النُّقْر: بەمانا (الأنقور) دێ.

النِّقِر: سیفەتی موشەبەهەیە ٥ ئاو یان بیر.

النُّقَر: دەگوترێ: (أعوذ بالله من العَقَر والنَّقَر) پەنا دەگرم بەخودا لە ئیفلیجی‌و مالّ فەوتان‌و هەژاریی.

النُّقَری: عەیب‌و تانە ٥ داوای تایبەتی ٥ دەگوترێ: (إن المولَ منا لایدعوا النقری) داومتکەر لەئێمە داومتی تایبەتی ناکا بەڵکوو بانگی هەموو کەس دەکا.

النُّقْرَة: شەڕە دەندوك، دەگوترێ: (بینهما نِقَرَة).

النُّقْرَة: چاڵی بچوك‌و کەوانەیی لەزەوی‌و بەردو شاخ‌و شتی تر کەئاوی باران‌و لافاوی تێدا دەمێنێتەوە.

نُقْرَة القفا: قوڵکەیەکە لەکۆتایی دەماغ دا ٥ قوڵکەی چاو ٥ قوڵکەو لانەی هێلکە کردن ٥ پارچەی زێڕو زیو کە بتوێنرێتەوە.

النُّقْرَة: دەردێکە تووشی قاچی ئاژەڵ دەبێ.

النَّقّار: کەسێك زۆر لێکۆڵینەوەو پشکنین ئەنجام بدا ٥ دەگوترێ: (رجل نَقّارٌ) پیاوێکی لێکۆڵەرەوەو پشکێنەرە لە کاروبارو هەواڵگری دا ٥ کەسێك پیشەی ئەوە بێ نەقاری بەردبکا یان دار کونج کونج بکا.

النَّقِیر: ئەو بەردو دارەی کونج کونج دەکرێ ٥ قەدە دار کە گرن گرن دەکرێ‌و وەکوو پلیکانە پێیدا سەردەکەون بۆ بەرزایی‌و سەربان ٥ قەدە دارێکە کاسەی لێ دروست دەکرێ‌و سرکەی خورمای تێدا دروست دەکرێ ٥ چاڵایی‌و شیوەڵی سەر دانەوێڵە ٥ شتی پڕو پوچ‌و کەم نرخ، قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ يُظْلَمُونَ نَقِيرًا﴾ ٥ هەژارو ئاتاج ٥ تونکڵی دانەوێڵە.

النقیرة: کەشتی بچوك.

نَقَرَ في المكان: زۆر لەشوێنەکە مایەوە.

المُنْقَرِد: دەگوترێ: (مالك مُنْقرِداً) ئەتۆ مانەوەت نیە، هۆکاری مانەوەت نیە.

النَّقْرِسُ: نەخۆشییەکی بەئازارە بەزۆری لەجومزگەی قاچو قامکی قاچ دا پەیدا دەبێ ◊ پێشی دەگوترێ: (داء الملوك) دەردە پاشا ◊ فەوتانو تێداچوون ◊ بەڵای گەورە ◊ (ك: نقارِس).

النِّقْرِيسُ: چاوساغو ڕێ نیشاندەری شارەزاو زیرەك ◊ پزیشکی شارەزاو زیرەك ◊ شتێکە وەکوو گوڵ ئافرەت لەسەری خۆی شەتەکی دەدا ◊ (ك: نقاريس).

نَقْرَشَ الشَّيْءَ: شتەکەی ڕنی ◊ ڕازاندیەوە ◊ لەقاندی ◊ لێی کۆڵیەوە.

النَّقْرَشَة: هەستی کەم ◊ زەخرەفەکردنو جوانکردن.

نَقَزَ الطِّبيُ وغيرُه في عَدْوِهِ نقزاً ونقزاناً: ئاسکەکە خۆی بەرز کردەوەو بازی دا.

أَنْقَزَ فلان: فلانکەس شتی خراپی هەڵگرتو کردی بەمالی خۆی ◊ بەردەوام بوو لەسەر خواردنەوەی ئاوی صاف ◊ ئاژەڵەکانی نەخۆشییان تێکەوتو منداربوونەوە.

أَنْقَزَ عَنِ الشَّيْءِ: وازی لە شتەکە هێنا، تەرکی کرد.

أَنْقَزَ عَدُوَّهُ: دوژمنەکەی بەخێرایی کوشت.

نَقَّزَهُ: بازی پێ داو هەڵی پەراند، ڕەقصاندی ◊ دەگوترێ: (نَقَّزَت المرأةُ صبيَّها) ئافرەتەکە منداڵەکەی هەڵپەڕاند.

إِنْتَقَزَت الماشيةُ: ئاژەڵەکان نەخۆشییان تێکەوت.

إِنْتَقَزَ لفلان مالَه: مالی خراپو بێ کەڵکی بۆ هەڵبژاردو پێی دا.

المَنْقوزُ: تۆشبوو بە نەخۆشی (نوقاز) جۆرە دەردێکە تۆشی ئاژەڵ دەبێ.

النَّاقِزُ: دەگوترێ: (عطاء ناقِز) بەخشیشی خراپو بێ نرخ ◊ (ذو ناقز) خاوەنی مالی خراپ.

النَّاقِزَةُ: بەکێك لەقاچەکانی ئاژەڵ ◊ (ك: نواقز).

النَّقَّاز: دەردێکە تۆشی ئاژەڵ دەبێو منداری دەکاتەوە.

النَّقَزُ: شتی خراپو بێ کەڵك، پیاوی خوێڕیو هەتیومچە ◊ دەگوترێ: (أعطاه من نقز المال) مالی خراپی پێدا ◊ نازناو و لەقەب.

النَّقِزُ: ئاوی صافو بێگەرد.

النُّقَزُ: ئاوی صافو بێگەرد ◊ بیر.

النُّقَزُ: بیر.

النُّقازُ: جۆلەکە ◊ بان جۆلەکەی بچوك ◊ (ك: نقاقيز).

نَقَسَ الناقوسُ نَقْساً: زنگەکە لێی دا، دەنگی هات.

نَقَسَ فلان: فلانکەس زەنگی لێ دا ٥ دەگوترێ: (نَقَسَ بالناقوس).

نَقَسَ الشرابُ: شەرابەکە مزر بوو.

نَقَسَ بين القوم: فیتنەو ناشوبی لەنێو خەڵکەکەدا نایەوە.

نَقَسَ فلاناً: ڕەخنەی لەفلانکەس گرتو تانەو تەشەری لێ دا.

تناقَسَهُ: ڕەخنەیان لەیەکتر گرت ٥ دەگوترێ: (بينهما منافسة ومناقسة).

نَقَّسَ فلاناً: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَقَسَ) دێ.

نَقَّسَ القومَ بناقوسه: بەزەنگو شاورەکەی بانگی خەڵکی کرد.

نَقَّسَ الدَّواةَ: نوچەکەی خستە ناو شوشە مەرەکەبەکە بۆنەوەی پێی بنوسێ.

الناقوس: زەنگێکە بۆنەوە کاتی نوێژکردنیان هاتووە ٥ (ك: نواقيس).

النَّقاسَةُ: عەیبو گاڵتە پێکردن.

النَّقْسُ: جۆرێکە لەزەنگو زەنگوڵە.

النَّقْسُ: مەرەکەب کە شتی پێ دەنووسرێ ٥ (ك: أنْقُسُ، أنقاس).

النَّقِيسُ: دەگوترێ: (رجل نَقِيسٌ) پیاوێکە ڕەخنە لەخەڵك دەگرێ.

نَقَشَ الشَّيْئَ نَقْشاً: لەشتەکەی کۆڵیەوەو بەدوایدا چوو دەری هێنا ٥ دەگوترێ: (نَقَشَ الشوكة بالمنقاش) چقڵەکەی بەموکێش دەرهێنا.

نَقَشَ الحق من فلان: مافەکەی لەفلان وەرگرتەوە.

نَقَشَ الشَّعْرَ: مووەکانی هەڵکەندن.

نَقَشَ مَرِيضَ الغنَمَ: کۆزو گەوەو ناغەڵی مەڕو بزنەکانی مالی، خاوێن کردەوە ٥ لەحەدیس دا هاتووە: (إستوصوا بالمعزى خيراً فانه مال رقيق وأنقشوا له عطنه).

نَقَشَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕەنگاوڕەنگ کردو ڕازاندیەوە.

نَقَشَ الرَّحى: بەرداشی ناشەکەی بیراز کرد بۆنەوەی زبر بێو باش دانەوێڵەکە بهارێو وردی بکا.

نَقَشَ العِلْقَ: هێشوە خورماکەی چقڵ هاژن کرد بۆنەوەی زوو شیرین ببێو بگا.

نُقِشَ العِلْقُ: هێشوە خورماکە خاڵ خاڵ بوو نیشانەی گەیشتویی لێ دیاربی دا ٥ (فهو منقوش).

أنقش: بەردەوام بوو لەسەر خواردنی خورمای وشکەڵی تەڕکراو ٥ بەدواداچونی بۆ قەرز دارەکەی ئەنجام دا.

ناقشه مناقشة ونقاشاً: لە حیسابەکەی

كۆڵيەوە ◊ دەگوترێ: (ناقشه في الحساب) لە حيسابەكەدا لێكۆڵينەوەی لەگەڵ كرد.

ناقش المسألة: مەسەلەكەی لەگەڵ دا باس كرد.

نَقْشَهُ: بەچەن ڕەنگێك ڕەنگی كردو ڕازاندیەوە.

إنْتَقَشَ فلان في قصّه: داوای لە نەخشكەرەكە كرد كەلەسەر نقێمی نەنگوستیلەكەی نەخشی بۆ دروست بكا.

إنْتَقَشَ الشَّيْئُ: شتەكەی دەرهێنا ◊ شتەكەی هەڵبژارد.

إنْتَقَشَ منه جميع حقه: هەموو مافی خۆی لێ ستاند.

المِنْقاشُ: نامێری نەخشەكردن (ك: مناقيش) ◊ دەگوترێ: (إستخرجت منه حقي بالمناقيش) زۆر بە گرەگرو ناخۆشی مافی خۆم لێ ستاند.

المنقوشة: برین كە ئێسقانە وردەی لێ دەربێندرێ.

النَّقّاشَةُ: پیشەی نەخشەكاری.

النَّقْشُ: شوێنكەو شوێندەست ◊ دەگوترێ: (ذهب الرّمادُ حتى مانرى له نَقْشاً) گڵو خۆڵەكە ڕۆیی و نەما شوێنەواری نابینین ◊ خورمای وشكەوەبووی تەڕكراو.

النَّقّاشُ: كەسێك پیشەی نەخشكاری بێ.

النَّقيشُ: هاوشانو هاو وێنە ◊ دەگوترێ: (هذا نقيش هذا) ئەوە هاوشانی ئەوە ◊ دەشگوترێ: (ماله ضد ولا نقيش).

نَقَصَ الشَّيْئُ نقصاً ونقصاناً: شتەكە كەم بوو، بێ هێز بوو، لاوازو زەبون بوو ◊ دەگوترێ: (نَقَصَ عقله أو دينه) عەقڵی لاواز بوو، ئایینی كز بوو.

نَقَصَ فلاناً حَقَّهُ: مافی فلانی ژێر لێودا ◊ حەقی كەم كردەوە.

نَقَصَ فلاناً نقيصة: تانەو تەشەری لەفلان دا.

نَقَصَ الشَّيْئُ فلاناً: شتەكە پێویستی بەفلان بوو.

أنْقَصَ الشَّيْئَ: شتەكەی كەم كردەوە.

نَقَّصَ الشَّيْئَ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَقَصَه) دێ.

إنْتَقَصَ الشَّيْئُ: بەمانا (نَقَصَ) دێ.

إنْتَقَصَ الحَقَّ: حەقی شاردەوە، مافی پێشێل كرد.

إنْتَقَصَ الثَّمَنَ: نرخەكەی دابەزاند.

تناقص الشَّيْئَ: شتەكە وردە وردە كەم بۆوە.

تَنَقَّصَ الشَّيْئَ: كەم كەم شتەكەی لێ وەرگرت.

تَنَقَّصَ فلاناً: عەیبی لەفلان گرت.

إسْتَنْقَصَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەکەم لەقەڵەم دا ٥ کەمو کوڕی پاڵ دا.

إسْتَنْقَصَ الثَمَنَ: داوای کەمکردنەوەی نرخەکەی کرد.

المَنْقَصَةُ: کەمو کوڕی ٥ (ك: مَناقِص).

النَّقْصُ: لاوازو کز دەگوترێ: (أصابه نقص في عقله أو دينه) کزیو لاوازیی لەعەقڵی دا یان لەئایینی دا تووشی بوو ٥ لەبواری زانیاری (عروز)دا قرتاندنی پیتی حەوتەمی (مفاعلتن) لەبەحری (الوافر) دا، دەبێتە (مفاعَلْتُ) دوایی دەگوڕێ بۆ سەرکێشی (مفاعیل)، تەنها لەحەشودا دەبێ.

النُّقْصان: ئەندازەی کەمی شتە کەمبوومکە.

النَّقِيصَةُ: کەمو کوڕی ٥ سەرزەنشتکردنی خەڵك، تانەو تەشەر لێدانیان ٥ ڕەوشتی ناشرینو ئاکارو ڕەفتاری بەد ٥ (ك: نقائص).

نَقَضَ الشَّيْئَ نقضاً: شتەکەی هەڵوەشاندەوە.

نَقَضَ البناءَ: خانوەکەی هەڵوەشاندەوە.

نَقَضَ الحَبْلَ أو الغَزْلَ: حەبلەکەی هەڵوەشاندەوە کردیەوە ٥ پیسەکەی کردەوە بەخوری.

نَقَضَ اليَمينَ أو العَهْدَ: سوێندەکەی خۆی خست، پەیمانەکەی هەڵوەشاندەوە.

نَقَضَ ما ابرمه فلان: ئەوەی فلان بڕیاری دابوو بڕیيەوە ئەو پوچی کردەوە.

نَقَضَ وِتْرَهُ: تۆڵەی خۆی ساندەوە.

نَقَضَت الكَمْأةُ وجه الأرض: قاچکەکە زەوی دڕیو هاتەدەر، سەری دەرهێنا.

أنْقَضَ النَّباتُ: ڕوەکەکە سەری دەرهێنا، زەوی شەق کرد.

أنْقَضتِ الأرضُ: زەویەکە ڕوەکی دەرکەوت.

أنقضت الإصبعُ: پەنجەکان دەنگیان لێوە هات لەکاتی چەقەنە پی لێدان دا ٥ دەگوترێ: (إنقضت الدجاجة عند البيض) مریشکەکە لەکاتی هێلکە کردنی دا گارەگاری کرد.

أنقض الكَمْأةُ رأسها: قاچکەکەی لەزەوی دەرهێنا.

أنقض العَنْزَ: بانگی بزنەکەی کرد.

أنقض الشَّيْئَ: شتەکەی والێ کرد دەنگی لێوە بێ ٥ دەگوترێ: (أنْقَضَ أصابعه) بەپەنجەکانی چەقەنەی لێ دا.

انقضَ الحِمْلُ الظَّهرَ: کۆڵەکە (بارەکە) پشتی جەماند، ماندوی کرد ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَوَضَعْنَا عَنكَ

وِزْرَكَ، الَّذِي أَنقَضَ ظَهْرَكَ﴾ ○ (ناقَضَ في قوله مناقضةً ونقاضاً) قسەکەی بەجۆرێك کرد پێچەوانەی ماناکەی بێ ○ قسەکەی گۆڕی ○ پێچەوانەی قسەی خۆی ئاخاوتنی کرد.

ناقض الشاعرُ الشاعرَ: شاعیرەکە ڕەدی چامەی شاعیرەکەی تری دایەوە مانای چامەی شاعیرەکەی پێچەوانە کردەوە ○ (ك: نَقائِض) ○ نمونەی ئەم جۆرە لەشیعری عەرەبی زۆرە بۆ نموونە نەقائیزی فەرەزدەق و جەریر کە دوو شاعیری سەردەمی ئەمەوییەکانن، هەرچی فەرزدەق مەدحی خۆی و بنەماڵەکەیانی کردووە جەریر هەڵی وەشاندۆتەوە لەئەدەبی کوردیدا ئەم جۆرە ئەدەبە کەمە یان نییە، جگە لەو دوو قەسیدەیەی نالی و حەریق (ئیللا کج)و (ئیللا کوڕ) کەڕەنگە ئەمانیش بچنە ئەو بوارەوە.

نَقَضَ النَّباتُ: بەمانا (أنقض) دێ.

نَقَضَ النباتُ الأرضَ: ڕوەکەکە زەوی شەق کردو سەری دەرهێنا.

إنْتَقَضَ الشَّيْئُ: شتەکە دوای پتەوبوونی هەڵوەشایەوە ○ دەگوترێ: (إنْتَقَضَ البناءُ) و (إنْتَقَضَ الحبلُ) و (إنْتَقَضَ الوضوء).

إنْتَقَضَ القومُ على السلطان: خەڵکەکە لەفەرمانی پاشا دەرچوون و فەرمانڕەواییەکەیان ڕەتکردەوە.

تناقَضَ الشَّيْئُ: بەمانا (إنْتَقَضَ) دێ.

تناقَضَ القولان: دوو قسەکە دژ بەیەك بوون، پێچەوانەی یەکتر بوون.

تناقض الشاعران: هەریەك لەدوو شاعیرەکە چامەیەکی گوت، چامەی شاعیرەکەی تری هەڵوەشاندەوە.

تَنَقَّضَ الحَبْلُ: حەبلەکە گرێ و بادراوییەکەی شی کرایەوە.

تَنَقَّضَتِ الأرض من النبات: زەوی بەڕووەك قەڵشایەوە.

تَنَقَّضَتِ الشَّيْئُ: شتەکە دەنگی لێ هات ○ دەگوترێ: (تَنَقَّضَت عظامه) نێسقانەکانی تەقە تەقیان هات.

التَّناقُضُ: دەگوترێ: (في كلامه تناقض) قسەکانی هەندێکیان هەندێکیان هەڵدەوەشێننەوە ○ لەبواری زانیاری مەنتیق دا نیسبەت و پەیوەندی نێوان دوو شتە دژبەیەکەکەیە.

المُتَناقِضان: لەزاراوەی زانیاریی مەنتیق دا بەدوو شت دەگوترێ بەیەکەوە نەبن و کۆنەبنەوە، نەشگونجێ هیچیان نەبن ○ وەکوو (سپی و ناسپی) ناگونجێ شتێك هەبێ (سپی و ناسپی)یش بێ ○ هەروەکوو ناگونجێ شتێك هەبێ نەسپی بێ نە ناسپی بێ ○ ناگونجێ شتێك هەبێ

(ڕاستو ناڕاست) بێ یان نەڕاست بێ نە ناڕاست بێ.

النُّقاضَةُ: ئەوەی لەشتەکە هەڵوەشاوەتەوەو لێی جیابۆتەوە.

النَّقاضَة: پیشەی هەڵوەشاندنەوە و شی کردنەوەو لێك کردنەوەی شت.

النَّقْضُ: (نقض الحكم) هەڵوەشاندنەوەی بڕیاری دادگا ئەگەر لەسەر بنەمای هەڵە دامەزرابوو، یان هەندێ لەبنەماکانی تێکەڵ بەهەڵە بووبوو، هەڵوەشاندنەوەی حوکم وادەبێ ڕوودەکاتە حوکمی مەدەنی وادەبێ ڕوودەکاتە حوکمی جینائی.

مَحْكَمَةُ النَّقْضُ: دادگای باڵای وڵاتەو بڕیارەکانی جێبەجێ دەکرێنو ڕەت ناکرێنەوە.

النَّقْضُ: نەو شتەی هەڵوەشاوە ٥ دەگوترێ: (أصْلِح نِقْضَ بنائك) هەڵوەشاوەی بینایەکەت چاك بکەرەوە ٥ هەروا وشەی (النَّقض) ناوە بۆ وڵاغێك کە بەهۆی ڕۆیشتنی زۆرەوە کزو لاواز بووبێ ٥ هەنگوین کەمادەی سوسی تێکەڵ بکرێو هەنگی پێ سواخ بدرێ بۆنەوەی هەنگەکان شانەی تێدا ڕابەستنو هەنگوینی تێبکەن ٥ (ك: أنقاض ونقوض).

النَّقَضُ: پەتك کەشی بکرێتەوەو دوایی بڕێسرێتەوە.

النَّقيضُ: پێچەوانەو دژ ٥ دەگوترێ: (فلان نَقيضك، وهذا القول نقيض ذاك).

نقيض الدعوى: لەبواری فەلسەفەدا بریتیە لەوەی فەزییەیەك دژی داوایەکی دیاریی کراو و تایبەت بوەستێ ٥ هەروا وشەی (نقيض) ناوە بۆ دەنگ ٥ دەگوترێ: (نقيض الفراريج) دەنگو جریوەی فڕوجەکان ٥ (نقيض الأصابع) تەقەو خرمەو قرمەی پەنجە تەقاندن.

النَّقيضان: لەزاراوەی مەنتیق دا دووشتی دژ بەیەكو پێچەوانەی یەکتر.

النَّقيضة: لەبواری فەلسەفەدا دژ وەستانو پێچەوانەو نەگونجانی یاساکان لەکاتی جێبەجێ کردنیان دا ٥ فەیلەسوفی بەناوبانگ (كانت) دەڵێ: (النقيضة) بریتییە لە دژایەتی قانونە عەقڵیەکان بۆ یەکتریو پێکەوە نەگونجانیان ٥ هەروا ناوە بۆ ڕێگایەك کە بەناو کێودا بڕوا ٥ لەبواری شیعردا چامە شیعرێکە شاعیرەکە چامەی شاعیرێکی تری پێ هەڵوەشێنێتەوە ومکوو چامە دژ بەیەکەکانی فەرەزدەق و جەریر ٥ (ك: نقائض).

نَقَطَ الحرف و عليه نَقْطاً: خاڵێك یان زیاتری لەسەر پیتەکە دانا بۆ ناسینەوەو لێك جیاکردنەوەی.

نَقَطَ الكتابَ: کتێبەکەی خاڵدار کردو بزوێنی خستنە سەر وشەکانی.

نَقَّطَ الحروف: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نقط) دێ.

نَقط الشَّيْئَ بالمداد ونحوه: مەرەکەبو شتی وای لەشتەکە هەڵسو ◊ دەگوترێ: (نَقَطت المرأةُ خدها) نافرەتەکە ڕوخساری خۆی خاڵخاڵ کردو خۆی ڕازاندەوە.

نَقَّطَ فلاناً بكلام: قسەی ناشیرینی بەفلانکەس گوتو ئەزیەتی دا.

نَقَّطَ العروسَ ونحوها: دیاریەکی دا بە بوکەکە لەکاتی گواستنەوەی دا.

تَنَقَّطت الأرض: زەوی پەڵەپەڵە لەوەڕی تێدابوو.

تَنَقَّطَ الخَبَرَ: هەواڵەکەی وردە وردە وەرگرت.

النُّقْطَةُ: خاڵێکی کەوانەیی و زۆر بچوکە لەسەر ڕوبەرێکی تەخت ◊ لەبواری خەتی شێوە عەرەبی دا نیشانەیەکی خڕی بچوك دەخرێتە سەر پیتی خاڵدار یان ژێرەوەی بۆ جیاکردنەوەی لەپیتی تر ◊ دەشگوترێ: (وَضَعَ النُّقَطَ على الحروف) خاڵی خستە سەر پیتەکان واتە: شتەکەی ڕون کردەوە.

النُّقطة من الشَّيْئ: پارچەیەکی بچوك لەشتەکە ◊ دەگوترێ: (أعطاه نقطة من عسل) پارچەیەکی بچوکی لەهەنگوین دایە ◊ (له نقطة من نخل) پارچەخورمایەکی هەیە ◊ هەروا (النُّقْطة) ناوە بۆ ئەو دیاریەی پێشکەش دەکرێ بە بوك یان بەزاوا ◊ یان بەهەردووکیان ◊ کارو باسو ڕوداو ◊ دەگوترێ: (لم يختلف الخطيبان في نقطة) دوو خەتیبەکە بوك و زاواکە هیچ ڕا جیایی یەکیان لەناودا نەبوو ◊ لەبواری ئەندازیاریی دا بەشتێك دەگوترێ درێژی و پانی نەبێ.

النُّقْطية: بەمانا (البرقشية) دێ و ڕێبازو زاراوەیەکی فەننی ڕەسم گرتنەو تەعبیر دانەوەیە بەچەند خاڵێك کە دەخرێنە سەر ڕوبەری سپی.

نَقَعَ فلان نقوعاً: فلانکەس نەقیعەی دروست کرد؛ واتە: شیری خاڵصی سارد کرد.

نَقَعَ السقفُ ونحوه نَقْعاً ونقوعاً: سەقفەکە ناو دڵۆپ دڵۆپ لێی هاتە خوار ناوی لێ چۆڕا.

نَقَعَ المانع في مُسْتَقَره: ئاوەکە یان

شلەمەنییەکە لەشوێنی خۆی ڕاوەستاو زۆر مایەوە ٥ دەگوترێ: (نَقَعَ الماء في الغدير) و (نَقَعَ السُمُّ في أنياب الحية).

نَقَعَ الظمآن من الماء وبالماء: تینوەکە بەناو تینوایەتی خۆی شکاند دەگوترێ: (شرب حتى نَقَعَ) خواردیەوە تا تێراو بوو ٥ دەشگوترێ: (نَقَعَت بذلك نفسي) نەفسم پێی داسەکناو ئارامی هاتو بڕوی ناو بیرۆشی هات ٥ هەروا دەگوترێ: (ما نَقَعْتُ بخبر فلان) بەهەواڵی فلانکەس دڵم ئاوی نەخواردەوە یان گرنگیم پێ نەدا یان پێم بڕوانە کرد.

نَقَعَ الشَيْءَ نقعاً: شتەکەی لەناو ئاودا هێشتەوە تا ئاوی هەڵمژی ٥ دەگوترێ: (نَقَعَ الدواء) ئاوی کردە ناو دەرمانەکە (و نَقَعَ التمر) خورماکەی تەڕکرد ٥ (و نَقَعَ الثوبَ) کراسەکەی خستە ناو ئاوەوە تاناو هەڵمژێ.

نَقَعَ له الشَرَّ: شەڕەکەی لەگەڵ دا درێژە پێدا.

نَقَعَ الجيبَ: یەخەی خۆی دادڕی.

نَقَعَ الماءُ العطشَ: ئاوەکە تینوایەتی تینوەکەی دامرکاندەوە.

أنقع الشَيْءَ في الماء: بەمانا (نَقَعَهُ) دێ.

أنْقَعَ اللَبَنَ: شیرەکەی سارد کردەوە.

أنْقَعَ السُمَّ: ژەهرەکەی کوێر کرد.

أنْقَعَ الشَرابَ فلاناً: شەرابەکە فلانکەسی تێراو کرد.

أنْقَعَ الجزورَ: حوشترەکەی سەر بڕی.

أنْقَعَ الصارخ صَوْتَهُ: هاوارکەرەکە دەنگی هەڵبڕی و بەردەوام بوو لەسەر هاوارکردنەکەی.

إنْتَقَعَ الشَيْئُ: شتەکە بەهۆی زۆر مانەوەی لەشوێنی خۆی توایەوە، خاوبۆوە لێك بڵاو بۆوە ٥ ڕزی گورا، گۆڕا.

إسْتَنْقَعَ فلان في النهر: فلانکەس لەڕوبارەکەدا مایەوە خۆی فێنك کردەوە.

الأنقرعة: شوێنێك ئاوی بۆبێ و تێیدا کۆبێتەوە.

المُسْتَنْقَعُ: زلکاو، گەڕاو، شوێنێك ئاوی تێدابێ و زۆر بمێنێتەوە ٥ جێگایەك زلکاو بێ و خۆی تێدا فێنك بکاتەوە.

المَنْقَعُ: بەمانا (المُستَنقَعُ) دێ ٥ دەریا، ئاودێری ٥ (ك: مناقع).

المُنْقَعُ: برمەیەکی بچوکە شیرو خورمای دەخرێتە ناو بۆ ئەوەی بکرێتە بژێو بۆ منداڵ ٥ (ك: مناقع).

المِنْقَعَةُ: قاپو سوێنەو تەشتو شتی وا کە ئاوی تێدەکرێ و شتی تری تێدا تەڕدەکرێ.

النّاقِعُ: دەگوترێ: (ماء ناقِع) ئاوێکی سازگارو خۆشە تینوایەتی دەشکێنێ ◊ (سم ناقع) ژەهرێکی کوشندەیە ◊ (دم ناقع) خوێنێکی گەشو تازەیە ◊ (موت ناقع) مردنی بەردەوام.

النُّقاعُ: قاپێکە مێوژو شتی وای تێدا دەکرێنە ناو ئاو بۆ خۆشاو و شتی وا ◊ ئاوێك مێوژو شتی وای تێ بکرێ.

النُّقعاءُ: زەوی ساغو گلەنەرمەو دەشتو بانوی تەخت کە شیو و دۆڵی تێدا نەبێ ◊ دەشتاییەك ئاو لەخۆ بگرێ.

النُّقْعُ: ئاوی کۆبۆوە لەچاڵو زلکاو دا ◊ (نَقْعُ البِئْر): ئاوی کۆبۆوە لەبیرەکەدا پێش ئەوەی ئاوی لێ هەڵێنجی‌و ئاوی لێ بخورێتەوە ◊ یان ئاوی زیادە کە تێیدا دەمێنێتەوە ◊ هەروا بەمانا (النقعاء) دێ ◊ (ك: نِقاع، وأنقع) ◊ دەشگوترێ: (فلان شَرابٌ بأنقع) فلانکەس خاوەن ئەزمونەو شارەزایی کارو لێزانە لەبەڕێوەبردنی کارەکان دا.

النَّقّاعُ: کەسێك خۆی هەڵکێشێ‌و لافی زۆر شت لێ بداو هیچیانی نەبێ، وەکوو ئەوەی کەسێك زۆر باسی ئازایەتی خۆی بکاو لەواقیعدا ترسنۆك بێ.

النَّقوع: ڕەنگێکە بۆنێکی خۆشی تێکەڵ دەکرێ ◊ دەگوترێ: (صَبَغَ ثَوبَهُ بنقوع) قوماشەکەی بەڕەنگی بۆنخۆشکراو ڕەنگ کرد ◊ مێوژ کەدەکرێتە ناو ئاو بۆئەوەی بکرێتە خۆشاو ◊ یان شتی وەکوو نۆك‌و کەشك‌و خورماو شتی وا کەدەکرێتە ئاوەوە بۆئەوەی کەڵکی خواردنیان ببێ ◊ دەشگوترێ: (رجل نقوع أذن) فلانکەس بەهەموو شتێك بڕوا دەکا، گوێ لەمستە.

النَّقیعُ: شیری ساغ کەسارد بکرێتەوە ◊ خۆشاو؛ شەربەتێکە لە مێوژ دروست دەکرێ بەم جۆرە دەکرێتە ناو ئاوەوەو پاشماوەیەك ئاوەکە شیرین دەبێ‌و دەخورێتەوە ◊ بیرێك ئاوی زۆر بێ ◊ دەشگوترێ: (ماء نقیع)و (سمّ نقیع) بەمانا (ناقع) دێ.

النّقیعة: شیری ساغ کەسارد بکرێتەوە ◊ ئەو ئاژەڵەی بۆ میوان سەردەبڕدرێ ◊ خواردنێك دروست بکرێ بۆ کەسێك کەلەسەفەر دەگەڕێتەوە ◊ خواردنی پیاو لەشەوی زاوایەتی دا ◊ ئەو ئاژەڵەی تاڵان دەکرێ‌و پێش دابەشکردن سەر ببڕدرێ ◊ هەر لەم ڕوانگەوەیە کە دەگوترێ: (الناس نقائع الموت) خەڵك کوشتی مردنن ◊ مردن سەریان دەبڕێ وەکوو چۆن

هەساب ئاژەڵی تاڵانی سەردەبڕێ.

نَقَفَ رأسَهُ نَقْفاً: لەسەری دا تا مێشکی پڕژاندو مێشکی هاتەدەر.

نَقَفَ الرُّمانةَ: هەنارەکەی قاش کرد بۆنەوەی دەنکەکانی دەربێنێ.

نَقَفَ الفُرْخُ البَيْضةَ: جوچکەکە هێلکەکەی شکاند بۆنەوەی لێی بێتەدەر.

نَقَفَ البيضةَ: ناوی هێلکەکەی دەرهێنا.

نَقَفَ الشرابَ: شەرابەکەی سافو بێ غەش کرد، پاڵاوتی.

نَقَفَ عَنْ الشَّيْءِ: لەشتەکەی کۆڵیەوە.

أنْقَفَ الجرادُ: کوللەکە گەرای دانا.

أنْقَفَ الجراد الوادِيَ: کوللەکە گەرای لە شیو و دۆڵەکان دا دانا.

أنْقَفَ فلاناً العَظْمَ: ئێسقانەکەی دا بەفلانکەس بۆنەوەی مۆخەکەی دەربێنێ.

ناقَفَهُ مناقفة ونقافاً: بەشمشێر لەسەری دا.

إنْتَقَفَ الشَّيْءَ: شتەکەی دەرهێنا.

الأنْقُوفَةُ: ئەوەی لەتوانای تەشی بەدەرەو هیچی تری لەسەر هەڵناکرێو تەشی رێسەکە گۆڵەکەی دا مالی.

المِنْقاف: دەندوکی باڵندە ٥ جۆرە مێرووێکی سپییە ٥ (ك: مناقيف ومناقف).

المَنْقَفُ: شوێنێك پێویستی بەڕاستکردنەوەو تەخت کردن بێ ٥ دەگوترێ: (نَحت النجار العودَ وترك فيه منقفاً) دارتاشەکە دارەکەی تاشیو شوێنێکی جێ هێشتووە پێویستی بەڕاستکردنەوە هەیە، باش لوسو ڕاستی نەکردووە.

المُنْقَفُ: دەگوترێ: (رجل مُنْقَفُ العظام) پیاوێکە ئێسقانی بەدەرەومن.

المَنْقوفُ: دەگوترێ: (جذع منقوف) لقەدارێکە مۆرانەی لێ دراوە ٥ خمخۆرکە خواردوویەتی ٥ (رجل منقوف) پیاوێکی کزو داڵگۆشتە ٥ یان دەمو چاو کرۆسکو ڕەنگ زەردو زەعیفە ٥ دەشگوترێ: (عينان منقوفتان) دووچاون سور هەڵگەڕاون.

النِّقاف: چونیەکو هاوشان ٥ دەگوترێ: (جاءا في نقاف واحد) بەیەک شێوە هاتن.

النُّقْفُ: جوچک لەوکاتەدا لەهێلکە سەردەردێنێو دێتەدەر.

النُّقَفَةُ: دەشتاییەکە، نەرمەڵانێکە لەسەر تۆپەڵاکی کێو.

النِّقافُ: پەیکەرتاش ٥ دزێک چی دەست بکەوێ دەری بێنێ ٥ کەسێك سوربێ لەسەر سوالکردنو بەهیچ

شێوەیەك تەرکی نەکا ٥ دەشگوترێ: (رجل نقاف) پیاوێکی زیرەك و عاقڵە باش دەزانێ کارەکان رێك بخا.

النَّقِیف: بەمانا (المنقوف) دێ ٥ دەگوترێ: (جذع نقیف) پەلەدارێکە مۆرانە خواردوویەتی ٥ (ك: نُقُفٌ).

نَقَّتِ الدجاجة نقیقاً: مریشکەکە گارەگاری کرد.

نَقَّتَ ضفادع بطنه: بۆقەکانی ورگی کەوتنە باقەباق واتە: برسی بوو.

أَنَّقَ: بووبە خاوەن باقەباق و واقەواق ٥ دەستی کرد بە بۆقە بۆق و قرمقڕ.

النُّقَاقُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (نَق) دا دێ ٥ بۆق.

النَّقوقُ: هاوارکەر ٥ دەگوترێ: (ضفدع نقوق) بۆقێکی قرمقڕکەرەو هەمیشە دەنگی دێ ٥ (ك: نقوق).

النَّقیقُ: دەنگی بۆق.

نَقَلَ الشَّیْئَ نقلاً: شتەکەی لەشوێنێکەوە گواستەوە بۆ شوێنێکی تر.

نَقَلَ الکتابَ: کتێبەکەی نووسیەوە.

نَقَلَ الخبرَ أو الکلامَ: هەواڵەکە یان قسەکەی لەخاوەنیەوە گەیاند.

نَقَلَ الدوابَّ: ئاوی بنکی بیرەکەی دابە ولاخەکان.

نَقَلَ الکتابَ الی لغة کذا: کتێبەکەی وەرگێڕا بۆ سەر زوبانی فلان.

نَقَلَ الشَّیْئَ الخَلَقَ: شتە ڕزیوەکەی چاك کردەوە و پینەی کرد، دەگوترێ: (نَقَلَ الثوبَ و نَقَلَ النَعْلَ) کراسەکە یان نەعلەکەی پینە کردو چاکی کردەوە.

نَقَلَ المکانُ: شوێنەکە بەردو داری خانوە ڕوخاوەکەی زۆر لێ مابوو.

نَقِلَ البعیرُ: حوشترەکە توشی تەبەقەو سم قڵیشان بوو.

أَنْقَلَ الشَّیْئَ الخَلَقَ: شتە ڕزیو و دڕاوەکەی پینە کردو چاکی کردەوە.

ناقَلَ الفرسُ: ئەسپەکە لەڕۆیشتن دا قاچی پاشەوەی لەشوێنی قاچی پێشەوەی دان ٥ ئەسپەکە لەبازدانو ڕاکردن دا کۆسپو لەمپەرەکانی بەزاندنو لێیان تێپەڕی.

ناقَلَ ندیمه القَدَح: پیاڵە شەرابەکەی دایە دەستی هاوەڵەکەی لێی وەرگرتەوە.

ناقَلَ فلاناً الحدیث: هەریەك لەو دوانە حەدیسی لەوی تریان گێڕایەوە ٥ هەریەکەیان چی لاهەبوو بۆئەوی تری گێڕایەوە.

نَقَّلَهُ: بۆ موبالەغەو زێدەڕۆیی لەمانای (نَقَلَه) دێ.

إنْتَقَلَ: لەشوێنێکەوە گواستیەوە بۆ شوێنێکی تر.

تناقل القومُ الحديث بَيْنَهم: هەندێکیان لەهەندێکیان حەدیسیان گێڕایەوە.

تَنَقَّلَ من مكان الى آخر: لەشوێنێکەوە گواستیەوە بۆ شوێنێکی تر.

تَنَقَّلَ فلان: فلانکەس میومو جەرمسات‌و فستەق‌و گوێزو شتی وای خوارد.

المَنْقَلُ: خوف ◊ نەعلی رزیو و کۆن ◊ ڕێبازی کورت.

المِنْقَل: خوف ◊ دەشگوتریٓ: (فرس مِنقلٌ) ئەسپێکە خێرا خێرا قاچی هەڵدێنێ.

المَنْقَلَةُ: قۆناغی سەفەر ◊ دەشگوتریٓ: (أرض مَنْقَلَةٌ) زەویەکی بەردەڵان‌و بەرداویە.

المِنْقَلَةُ: ئامێری گواستنەوە، لەبواری ئەندازیاریی دا بریتییە لە ئامێرێك بۆ ئەندازەی سوچ‌و زاویە ◊ (ك: مَناقِلَ).

المُنَقَّلَةُ: بریندێك وردە نێسقانی لێ بێنەدەر ◊ تەختەی دامەو سێ ڕسکێن‌و شەترەنج کەیارییان لەسەر دەکرێ.

المنقول: ئەوەی لەڕێگەی گێڕانەومو بیستن زانڕابێ ◊ وەکوو عیلمی لوغەو عیلمی حەدیس‌و شتی وا کە بەرامبەر عیلمی مەعقول دێ.

النَّاقِلَةُ من الناس: کەسانی گەڕۆك ◊ هۆزێك بچێتە پاڵ هۆزێکی ترو ناوی ئەو لەخۆی بنێ‌و ناوی هۆزی خۆیان واز لێ بێنن ◊ یەکێك لەبەڵاو کارمساتەکانی ڕۆژگار ◊ مالی خەراج لەوڵاتێکەوە نەقڵ بکرێ بۆ وڵاتێکی تر ◊ (ك: نواقل).

النَّقَالُ: سەرەتیری پان‌و کورت ◊ تاکەکەی (نَقَلَةٌ).

النُّقَالَةُ: جۆرە قەرەوێڵەو تەختەیەکە نەخۆش‌و بریندارێ پێ دەگوێزرێنەوە.

النَّقْلُ: ڕێگای کورت ◊ نەعل یان خوف ◊ (ك: أنقال، ونقول) ◊ (همزة النقل) لەزاراوەی زانستی نەحودا ئەومیە مانای فیعلی لازم دەگۆڕی بۆ فیعلی موتەعەدی ◊ یان نەقڵی مانای فیعلی موتەعەدی بۆ مەفعولێك بۆ دوو مەفعول ◊ یان فیعلی موتەعەدی بۆ دوو مەفعول بۆ سێ مەفعول.

النُّقْلُ: ئەو میومو جەرمسات‌و فستەق‌و گوێزو شتەیە کە مرۆڤ خۆی پێوە دەخافڵێنێ‌و وردە وردە لێیان دەخوا ◊ بەزۆری ئەم جۆرە (شەوچەرە خواردنە) لەشەوانی مانگی ڕەمەزان دا دەبێ.

النَّقَلُ: ئەو دارو پەردومیە؛ کە دوای ڕوخانی باڵەخانەو خانو دەمێنێتەوە ٥ پەڕەتیر کە لەتیرێکەوە دەگوێزرێتەوە بۆ تیرێکی تر ٥ کێشەو دەمەدەمێی نێوان کێشەکاران و دەنگ بەرزبوونەومیان ٥ دەردێکە توشی سمی حوشتر دەبێ سمی دەقەڵشێن بەکوردی خۆمان پێی دەڵێن: (تەبەقە).

النَّقِلُ: دەگوترێ: (مکان نَقِلٌ) شوێنێکی چاڵو چوێڵو بەرزو نزمە ٥ (رجل نَقِلٌ) پیاوێکی حازر وەڵامەو بۆ قسە دانامێنێ.

النَّقْلَةُ: دەگوترێ: (إمرأة نِقْلَةٌ) ئافرەتێکە لەبەر پیری کەس ناچێتە داخوازیی، پاشگوێ خراوە.

النُّقْلَةُ: فیتنە جوێیو ناشوبگێڕ.

النُّقَلَةُ: دەگوترێ: (سمعت نُقَلَة الوادي) دەنگی لافاوی شیوەکەم گوێ لێ بوو.

النَّقِيلُ: ئەو بەردە وردەو زیخو شتەیە سمی ولاخ لەکاتی ڕۆیشتنی دا دەیگوێزێتەوە ٥ لافاوێك لەزموییەك بارانی لێ باریبێ بێتە خوار بۆ زموییەك بارانی لێ نەباریبێ ٥ پیاو یان ئافرەت کە کەوتبنە دووڕە وڵات ٥ دەگوترێ: (إمرأة نَقيلة) ئافرەتێکی دووڕە وڵاتو غەریبە ٥ هەر بەڕۆیەك خێرا خێرا هەنگاو هەڵێنێ.

النَّقِيلَة: پینەیەك دراو و ڕزیوی پێ چاك بکرێتەوە ٥ وەکوو نەعڵو خوفدو شتی وا ٥ پارچەیەکە لەپێستی ئادەمیزاد لەشوێنێك دەبڕدرێو لەشوێنێکی تری دا دەڕوێندرێتەوە بەزۆری لەبواری تەجمیل دا پەیڕەو دەکرێ ٥ (ك: نقائل ونقيل).

نَقَمَ منه نَقْماً ونقوماً: سزای دا ٥ تۆڵەی لێ سەندەوە.

نَقَمَ الشَّيْئَ: ڕەخنەی لێ گرتو عەیبی پاڵدا ٥ دەگوترێ: (نقمت عليه الأمْرَ ونقمتُ منه كذا) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿هَلْ تَنقِمُونَ مِنَّا إِلاَّ أَنْ آمَنَّا﴾.

نَقِمَ الشَّيْئَ نقماً: خێرا شتەکەی خوارد.

نَقَّمَ الشَّيْئَ: زێدەڕۆیی کرد لەعەیب لێ گرتنی لەشتەکە.

إنْتَقَمَ منه: تۆڵەی لێ سەندەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَانتَقَمْنَا مِنَ الَّذِينَ أَجْرَمُوا﴾.

النَّقَمُ: دەگوترێ: (ضربهُ ضربةَ نَقَمٍ) لێدانێکی دوژمنانەی لێ دا هیچ بەزەیی پێدا نەهاتەوە ٥ هەروا وشەی (النقم) ناوە بۆ ناوەڕاستی ڕێگا.

النَّقَمَةُ: سزاو تۆڵە ٥ (ك: نِقَمٌ).

نَقْنَقَ الضِّفدع ونحوه: بۆقەکە قراندی.

نَقْنَقَت عَيْنُهُ: چاوی بەقوڵدا چوون.

النَّقْنِقُ: نێرە نوعامە، شوتورموغی نێر.

النَّقْنِيقُ: داری لەسێدارە دان ئەو دارەی کە تاوانبارەکە دەخرێتە سەریو پاش ئەوەی پەتی سێدارەکە دەخرێتە ملی دارەکە لادەبرێو قاچی تاوانبارەکە دەکەونە بۆشی.

نَقِهَ من مرضه نَقَهاً ونقوهاً: لەنەخۆشییەکەی چاك بۆوە بەڵام هێشتا ئاسەواری نەخۆشییەکەی پێوەماوە.

نَقِهَ الكلامَ والحديث: لەقسەو حەدیسەکە حاڵی بوو ◊ (فهو نَقِهٌ وناقِهٌ وهي نَقِهَةٌ وناقِهَةٌ).

أنْقَهَهُ الله: خودا شیفای دا ◊ خودا شارەزای کرد ◊ حاڵی کرد.

إنْتَقَهَ من المرض: بەمانا (نَقِهَ) دێ.

إنْتَقَهْتُ من الحديث: لە حەدیسەکە حاڵی بووم.

إسْتَنْقه: هەوڵی تێگەیشتنی دا.

نَقا المُخَّ نَقْواً: مۆخەکەی دەرهێنا.

نقا العَظْمَ: مۆخی ئێسقانی دەرهێنا.

نقا الشَّيْئَ نَقارةً ونِقاءً: پاکبۆوە ◊ (فهو نَقِيٌّ) ◊ (ك: نِقاء ونقواء).

نَقِيَ الرجلُ نِقىً: پیاوەکە گۆشتی پێوە نەما.

أنقى العَظْمُ: ئێسقانەکە مۆخی تێدا پەیدا بوو.

أنقى البُرُّ: دانەوێڵەکە قەڵەو بوو ئاردی تێکەوت.

أنقى العردُ: لقەدارەکە ئاوی تێگەڕاو تەڕبوو ژیایەوە.

أنقى الشَّيْئَ: شتەکە گەیشتە ئەندازەی پاکیو پیسی پێوە نەما.

أنقى الشَّيْئَ: شتەکەی پاك کردەوە ◊ شتەکەی هەڵبژارد.

نَقَّاهُ: بەمانا (أنقاه) دێ.

إنتقى المُخَّ من العظم: مۆخەکەی لەئێسقانەکە کردەوە.

إنتقى الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵبژارد.

الأنقى: دەگوترێ: (رجل أنقى) پیاوێکە ئێسقانی لاواك و دەست و بازوی باریکن ◊ (إمرأة نقواء).

المُنَقّي: ئەو کەسەی دانەوێڵەی پاك دەکاتەوەو تۆپکڵو پڵو پوشی لێ دوور دەخاتەوە.

المُنْقِيَةُ من النوق: حوشترێك بەزی زۆر بێ.

النُّقا: ئێسقانێك مۆخی هەبێ ◊ ئێسقانی قۆڵ ◊ کۆمەڵە لب ◊ (ك: أنقاء ونقي).

النُّقارة: ڕوەکێکە لەترشەکان پۆشاکی پێ دەشۆردرێ.

النَّقاوَةُ من الشَّيْئ: هەڵبژاردەو پاڵفتەی شت.

النُّقاية من الشَّيْئ: خراپو بێ کەڵك لەشت ○ (ك: نقايا ونُقاء).

النَّقْو: هەر نێسقانێك مۆخی هەبێ ○ نێسقانی قۆڵ ○ (ك: أنقاء).

النَّقْوَةُ من الشَّيْئ: هەڵبژاردەو باشی شت.

النَّقِيُّ: مۆخی نێسقان ○ (ك: أنقاء).

النَّقية: وشە ○ دەگوترێ: (ما تَفوَّه بنقية) وشەیەکی لەدەم دەرنەهات.

النَّقِيُّ: خاڵص و پاڵفتە ○ حۆری و کچۆڵەی گەردن باریك.

نَكَا القُرْحَة نَكْناً: دومەڵەکەی قەڵاشتەوە پێش ئەوەی بگا بۆیە خوێنی لێ هاتو تەپبوو.

نَكَا فلاناً حَقَّهُ: هەموو مافی فلانکەسی دا.

إنتكأ الحقّ: مافی وەرگرت.

نَكَبَتِ الريحُ نُكوباً: بایەکە لەڕێڕەوی ناسایی خۆی لای دا.

نَكَبَ عنه نكباً: ڕوی لێ وەرگێڕاو لێی گۆشەگیر بوو ○ قورئان دەفەرموێ: ﴿عَنِ الصِّرَاطِ لَنَاكِبُونَ﴾.

نَكَبَ به: فڕێی دا.

نَكْبُ الإناءِ: ئەوی لەقاپەکەدا بوو ڕشتی ○ قاپەکەی نقوم کردەوە ئەوەی تێیدا بوو ڕژا.

نَكَبَ الجَعْبَةَ: تیردانەکەی سەرەو ژێر کردەوەو چی تێدا بوو بلاوی کردەوە.

نَكَبت الحجارةُ رِجْلَهُ: بەردەکە قاچی بریندار کرد.

نَكَبَ الدهر فلاناً: ڕۆژگار کارەساتی بەمل فلان دا هێنا.

نَكْبَ نكابةً: بوو بەجەمسەرو پشتیوان بۆگەل و هۆزەکەی.

نَكِبَ البَعيرُ ونحوه نكباً: لەڕۆیشتن دا بەسروشتو زکماك لاربوو، خوارو خێچ ڕۆیی ○ شانی توشی نەخۆشی بوو ○ (فهو أنكب وهي نَكباءُ) ○ (ك: نُكْبٌ).

نَكَّبَ عنه: لێی لاداو لێی دوورکەوتەوە

نَكَّبَ الشَّيْئَ: شتەکەی دوورخستەوە.

نَكَّبَهُ الطريقُ: ڕێگای پێ دوورخستەوە ○ (ونَكَّب به الطريق).

إنتَكَبَ الشَّيْئَ: شتەکەی خستە سەر شانی.

تَنَكَّبَ: لەسەر لا ڕۆیشت، شانەو شان ڕۆیشت.

تَنَكَّبَ على الشَّيْئ: شانی لەسەر شتەکە دادا.

تَنَكَّبَ عنه: لێی دوورکەوتەوە.

تَنَكَّبَ الطريقَ المعوجَّ: خۆی لەڕێبازی خوارو خێچ پاراست.

تَنَكَّبَ فلاناً: ڕوی لەفلانکەس وەرگێڕا، پشتی تێکرد.

تَنَكَّبَ عَنّي: لێم دوورکەوەرەوە.

تَنَكَّبَ الشَّيْئَ: شتەکەی خستە سەرشانی.

تَنَكَّبَ قَوسَهُ: کەوانەکەی لەشان کرد.

النَّكَبُ: شانخوار ◊ کەسێك کەوانی پێ نەبێ ◊ (ك: نُكْبٌ).

المَنْكِبُ: ناوشان، شوێنی بەیەکگەیشتنی هەردوو شانو مل و سەر ◊ دەگوترێ: (هزّ مَنكِبَهُ لكذا) شانی بۆ ئەو شتە هەلّتەکاند ◊ پێی خۆش بوو ◊ لاتەنیشتو لای شت ◊ تەپۆلکە ◊ عەریف و ڕابەری نەتەوە ◊ دەگوترێ: (هو منكب العرفاء) ئەو سەرۆکی پیاوماقوڵەکانە ◊ (ك: مناكب) قورئان دەفەرموێ: ﴿فَامْشُوا فِي مَنَاكِبِهَا﴾: بەدەفەرو ناوچەکانی زەوی دا بگەڕێن.

النَّكباءُ: ڕەشەبایەکە لەڕێڕەوی خۆی لابداو بکەوێتە نێوان بای صەباو بای شەمالّ ◊ (ك: نُكبٌ).

المناكِبُ: چوار پەڕن لەبالّی بالّندەدا ◊ دەگوترێ: (راش سَهْمَهُ بمناكب النسر) پەڕی بۆ تیرەکەی لەبالّی بازو هەلّۆ دروست کردن.

النَّكْبُ: بەلاّو کارەسات ◊ (ك: نكوب).

النَّكَبُ: مەیلەو خواری لەشت دا ◊ دەردێکە توشی شانی حوشتر دەبێ و بەو هۆیەوە لار دەڕوا.

النَّكْبَةُ: بەلاّو موصیبەت ◊ (ك: نكبات).

النُّكبَةُ: کۆمەڵە خواردەمەنی (کۆمەڵە گەنمو شتی وا) ◊ (ك: نُكبٌ).

النّكيبُ: توشبوو بەبلاّو کارەسات ◊ دەوران دەوری سمی ولاّخ یان دەوران دەوری خوف.

اليَنْكوبُ من الطريق: ڕێبازی قۆرتو پێچ.

نَكَتَ الأرضَ وفيها نَكْتاً: زەویەکەی هاژنیەوە، پاچەکۆڵەی تێدا کرد بەدارو شتی وا زەویەکەی هاژنی ◊ دەگوترێ: (أتيتَهُ وهو ينكت) هاتم بۆلای بیری دەکردەومو چیلکەی بەدەستەوە بوو لەزەویەکەیەوە دەژمنی ◊ هەروا دەگوترێ: (مر الفرسُ وهو ينكتُ) ئەسپەکە ڕۆیشت بەبازدان.

نَكَتَ الشَّيْئَ: شتەکەی فڕێدایە سەرزەوی ◊ ئەوی لەشتەکەدا بوو دەری هێنا، بلاّوی کردەوە.

نَكَتَ فلاناً: فلاّنکەسی بەسەرسەری دا فڕێ دا.

نَكَتَ كِنانَتَهُ: تیردانەکەی خالّی کرد چی تیری تێدا بوو بلاّوی کردنەوە.

نَكَتَ العظمَ: مۆخی ئێسقانەکەی دەرهێنا.

نَكَتَ الرُّطَبَ: هێشوە خورماکە شیرینی

تێکەوت ◊ قسەی خۆش و عەنتیکەی کردن.

إنْتَكَتَ فلان: فلانکەس بەسەر سەردا کەوت، سەرەنگرێ بوو ◊ دەشگوترێ: (نَكَتَهُ فانتكت).

النُّكَاتُ: نوکتەچی، نوکتەباز ◊ تانەدەرو ڕەخنەگرو بریندارکەری ناموسی خەڵک ◊ کەسێك زۆر قسە لەسەر ناموس و ئابڕوی خەڵك بکاو برینداریان بکا.

النُّكْتَةُ: شۆخنکەو قوڵکە کەلەناکامی کێڵانەوەی زەوی و هاژنینەوەی پەیدا دەبێ ◊ خاڵێك کەلەشوێنێك بەڕەنگێکی جیا دەربکەوێ ◊ فیکرەیەك کەوردو سەرنجڕاکێش بێ و کاریگەر بێ لەسەر نەفس و دەروون ◊ مەسئەلەیەکی زانیاری ورد کەدوای لێکۆڵینەوەو توێژینەوە بێتە کایەوە ◊ جۆرە چڵك و تەمێکە بەسەر ناوێنەو شەشێرەوە دەبێندرێ ◊ جۆرە خاڵێکە لەقولینچکی چاودا.

النَّكيت: تانەلێدراو، بەخراپەباسکراو.

نَكَتَ الحَبْلَ ونحوه نكثاً: حەبلەکەی هەڵوەشاندەوە، کردیەوە بەپەتك ڕێس و موو و خوری.

نَكَتَ العَهْدَ أو اليمين أو البَيْعَةَ: وادەو بەڵێنەکەی بەجێ نەهێنا، سوێندەکەی لەخۆی خست، بەیعەتەکەی واز لێ هێنا، لێی پەشیمان بۆوە.

نَكَتَ السِواك: سەری سیواکەکەی پرژ پرژ کرد.

نَكَثَ الأثر: شوێنەکەی پرکردەوە، سڕیەوە، کوێری کردەوە.

ناكَثَهُ العَهْدَ: پەیمانەکەی هەڵوەشاندەوە.

إنْتَكَثَ الحَبْلُ ونحوه: حەبلەکە هەڵوەشایەوەو کرایەوە بۆوە بەریس و خوری.

إنْتَكَثَ السِواك: سەری سیواکەکە پرژپرژ بوو.

إنْتَكَثَ ماكان بينهم: ئەو وادەو پەیمانەی نێوانیان هەڵوەشایەوە.

إنتكث البعير: حوشترەکە دوای قەڵەوی کز بۆوە.

تناكث القومُ عهدَهُم: خەڵکەکە پەیمانی ناو خۆیان هەڵوەشاندەوە.

النُّكاثُ: بلۆقو زیبکە کەلەدەمی حوشتردا پەیدا دەبن.

النُّكاث: جۆرە نەخۆشییەکە.

النُّكاثَةُ: ئەوەی لەشت هەڵدەوەرێ دەگوترێ: (نكاثة الحبل) پەتك و حەبل ◊ (نُكاثة السواك) پرژو پاڵی سیواك کەلەکاتی سیواك کردن دا دەکەوێتە ناودەمەوە.

النَّكْثُ: خێت‌و دەزوی ڕزیو ◊ پەتك‌و كولّك‌و موی حەبلە ڕزیوو شتی وا كە سەرلەنوێ دەكرێنەوەو دەڕێسرێنەوەو دەكرێنەوە بەحەبل ◊ (ك: أنكاث) ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلاَ تَكُونُواْ كَالَّتِي نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِن بَعْدِ قُوَّةٍ أَنكَاثًا﴾.

النِّكَاثُ: كەسێك ڕەشمالّە ڕزیو و ڕەشمالّ‌و شتی وا هەڵوەشێنێتەوەو سەرلەنوێ بیانڕێسێتەوە.

النِّكِيثُ: پەتكە كراوەو هەڵوەشاوە ◊ دەگوترێ: (حبل نكيث).

النِّكِيثَة: كاری گەورە ◊ پلانی گەورە ◊ پلانی گەورەو قورس: كە خەڵكەكە بۆیان نەنجام نەدرێ‌و تێیدا شكست بخۆن ◊ دەگوترێ: (وقعوا في نكيثة) كەوتنە ناو كارێكی قورسەوەو بۆیان نەنجام نەدراو تێشكان ◊ دەشگوترێ: (قول لانكيثة فيه) قسەیەكە درۆی تێدا نیە ◊ سروشت‌و فیترەت ◊ دەگوترێ: (هو ذو نكيثة حسنة) خاوەنی سروشت‌و ڕەوشتی جوانە ◊ نەوپەڕی هەوڵ‌و تێكۆشان ◊ دەگوترێ: (بذل فيه نكيثه) هەموو توانای خۆی خستە كار ◊ (وبلغ من دابته نكيثةً) ولاخەكەی تاوداو گەیاندییە نەوپەڕی توانای لەغاردان.

نَكَحَت المرأةُ: ئافرەتەكە شوی كرد ◊ (فهي ناكح وناكحة).

نَكَحَ المرأةَ: ئافرەتەكەی مارەكرد ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَانكِحُواْ مَا طَابَ لَكُم مِّنَ النِّسَاءِ﴾.

نَكَحَ المرأةَ: لەگەڵ ئافرەتەكە جوت بوو ◊ دەست تێكەڵاوبی لەگەڵدا كرد ◊ دەگوترێ: (نَكَحَ المطرُ الأرض) بارانەكە تێكەڵاوی گڵی زەوییەكە بوو.

نَكَحَ الدواءُ فلاناً: دەرمانەكە بەسەر فلانەكەسدا زاڵ بوو گێژی كرد ◊ دەشگوترێ: (نَكَحَ النعاسُ عينيه) ومنەوز بەسەر چاوەكانی دا زاڵ بوو.

أنكَحَ المرأةَ: ئافرەتەكەی بەشوداو مارەی كرد ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنكِحُوا الْأَيَامَى مِنكُمْ﴾.

أنكحَ فلاناً المرأةَ: ئافرەتەكەی لەفلانەكەس مارەكرد.

تناكَحَ القومُ: خەڵكەكە ژن‌و ژنخوازییان لەناو خۆیان دا لەگەڵ یەكتر كرد.

تناكحت الأشجار: دارەختەكان پاڵیان لەیەكتر دا.

إسْتَنكَحَ المرأةَ: داوای كرد ئافرەتەكە شوی پێ بكاو مارەی بكا.

إستنكح في بني فلان: ژنی لەخێڵی فلان هێنا.

إسْتَنكَحَ النّعاسُ عَيْنَيه: هەنۆز بەسەر چاوی دا زاڵ بوو.

النّاكِحُ: ژن هێن، خاوەن ژن ◊ شوکردو، خاوەن مێرد ◊ دەشگوترێ: (هي ناكح في بني فلان) ئەو ئافرەتە شوی بەپیاوێکی خێڵی فلاّن کردووە.

النِّكْحُ: مێرد ◊ دەگوترێ: (هو نِكْحُها) ئەو مێردییەتی ◊ (وهي نَكْحَتُهُ) ئەو ئافرەتە ژنی ئەوە.

النُّكحُ: کەسێك ژن زۆر بێنێ، یان زۆر لەگەڵ ئافرەت جوتبێ.

النُّكحَةُ: بەمانا (النُّكَحُ) دێ ◊ دەگوترێ: (هو نُكَحَةُ من قوم نكحات).

نَكَدَ حاجَةَ فلان نَكْداً: پێداویستی فلاّنکەسی مەنع کرد.

نَكَدَ العطاءَ: بەخششەکەی کەم کردەوە.

نَكَدَ الشَّيْءَ: شتەکەی فەوتاند ◊ تەواویان کرد ◊ دەگوترێ: (نكدوا ماء البئر) ئاوی بیرەکەیان تەواو کرد، هەموویان خواردەوە ◊ دەشگوترێ: (نَكَدَ النّاسُ فلاناً) خەڵکەکە هەرچی لای فلاّنکەس بوو لێیان وەرگرت ◊ ئەوەندەیان داوا لێ کرد هیچیان پێ نەهێشت.

نَكِدَ نَكَداً ونكاداً: شوم بوو.

نَكِدَ الأمرُ: کارەکە قورس بوو.

نَكِدَ عَيْشُهُ: گوزەرانی زبرو تونددو ناڕەحەت بوو.

نَكِدَ الشَّيْءُ: شتەکە کەم بوو ◊ دەشگوترێ: (نَكِدَ ماء البئر) ئاوی بیرەکە کەم بوو.

نَكِدَ فلان: فلاّنکەس بەخششی کەم بوو ◊ یان هەر هیچی نەبەخشیو دەست قوچاو بوو.

نَكِدَ بحاجتنا: ڕژدیو چروکی نواند دەربارەی پێداویستییەکانمان ◊ (فهو نَكِدٌ ونَكَدٌ) ◊ (ك: أنكاد) ◊ (وهو أنكد وهي نكداء).

أنكد فلان فيما طلب: فلاّنکەس لەدابینکردنی پێداویستییەکانی دا سەرکەوتوو نەبوو، تێ شکا.

أنكد فلاناً: فلاّنکەسی بەکەم خێرو بێ کەڵك ناساند ◊ دەگوترێ: (سألَهُ فأنكَدَهُ) داوای لێ کرد ئەویش نائومێدی کرد.

ناكَدَهُ: تەنگی پێ هەڵچنیو بەسەری دا زاڵ بوو.

نَكَّدَهُ: ڕژدو چروك و بێ خێری کرد ◊ دەشگوترێ: (نَكَّدَ عطاءَهُ بالمَنِّ) بەخششەکەی بەمنەتکردن پووچ کردەوە.

تناكَدَ القومُ: خەڵکەکە لەناو خۆیان دا تەنگیان بەیەکتر هەڵچنی.

تَنَكَّدَ الغرابُ: قەلەڕەشەکە لەقڕاندنی

هێنـده قوڵبـۆوه دەتگـوت خەریکـه بڕشێتەوه.

تَنَكَّدَ عَيْشُهُ: ژیانو گوزەرانی لێ تاڵو لیڵ بوو.

المُنْكِدُ: دەگوترێ: (جاء فلان مُنكِداً) فڵانکەس هاتو هاتنەکەی جێگای خۆشحاڵی نەبوو.

المَنكـودُ: دەگـوترێ: (عطـاء منكـود) بەخشـشی کـەم ٥ (رجـل منكـود) پیاوێکـــه زۆری داوا لێ کـــراوەو سـواڵکەری زۆر یەخـەیان گرتـووه ٥ (الحَـظّ المنكـود) شـانسو بـەختی ڕەش.

النّاكِـدُ: ئـەو کەسـەی منـداڵی بـۆ نـەمێنن، منـداڵی بـبنو بمـرن ٥ ئاژەڵی کەم شیر.

النَّكَـدُ: هەرشـتێك شـەڕئاوەر بـێ ٥ ببێتـه هـۆی شـەڕو نەگبـەتی بـۆ خاوەنەکەی ٥ دەگوترێ: (رجل نَكَدٌ) پیـاوێکی شـومو بەدبەختـه ٥ (أرض نَكَدٌ) زەوییەکی بێ پیتو بەرەکەتە ٥ (ك: نكاد).

النَّكِدُ: بەخیلو چاوچنۆك ٥ بێ خێرو بێر ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَالَّـذِي خَبُثَ لاَ يَخْرُجُ إِلاَّ نَكِدًا﴾.

النُّكْدُ: کەم بەخشش ٥ دەگوترێ: (مـاء نُكْدٌ) ئاوی کەم.

نَكِرَ فلان نَكْراً ونُكْراً ونكارةً: فڵانکەس زیرەك بوو ڕای باشی دەربـڕی ٥ (فهـو وهي نِكرٌ) ٥ (ك: أنكار).

نَكِـــرَ علـــى فـــلان: کـاری ترسـناکی بەفڵانکەس کرد ٥ (فهو ناكر).

نَكِرَ الشَّيْئَ: شتەکەی نـەزانی، نەیناسـی ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿فَـدَخَلُواْ عَلَيْـهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهُ مُنكِرُونَ﴾.

أنْكَرَ على فلان فعله: ڕەخنـەی لـەکاری فڵان گرتو نەی لێ کرد.

نـاكَرَهُ: فێڵـی لێ کـرد ٥ شـەڕی دژکـردو جەنگی بەرپاکرد.

نَكَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی گۆڕی بـەجۆرێك کـــه نەناســـرێتەوه ٥ قورئـــان دەفـەرموێ: ﴿قَـالَ نَكِّـرُوا لَهَـا عَرْشَهَا﴾.

نَكَّـرَ الإسـمَ: ئیـسمەکەی بەنـەکیرەیی هێنا.

تناكَرَ فلان: فڵانکەس خۆی نەزان کرد.

تنـــاكَرَ القـــومُ: خەڵکەکـه دژایـەتی یـەکتریان کـرد ٥ دڕدۆمـی یـەکتر بوون.

تناكَرَ الأمْرَ: لافی نەزانی کارەکەی لێ دا بـێ ئاگـایی خـۆی لـەو بـوارەدا دەربڕی.

تَنَكَّـرَ: مـاڵو وەزعـی گـۆڕا ٥ پۆشـاكو سەرو سیمای خۆی گۆڕی بـەجۆرێك

نەناسرێتەوە ◊ دەگوترێ: (تَنَكَّرَ لي فلان) فلانکەس پاش ئەوەی پیاوەتی لەگەڵ دەکردم دەستی کرد بەخراپە لەگەڵم ◊ یان بەشێوەیەکی ناشیرین بەرمو ڕوم بۆوە.

إسْتَنْكَرَ الأمْرَ: کارەکەی بەقەبیح دانا.

الإنكار: خودانەناسی ◊ دورمپەرێزی لەڕموشتی خۆنەویستی و خۆبەختکردن لەپێناو غەیردا ◊ نەم وشەو زاراوەیە بەم مانایە تایبەتە بەصۆفی و دونیا نەویستەکان.

الأنكر: دەگوترێ: (صوته أنكر الأصوات) دەنگی ناخۆشترین دەنگە.

المنكرُ: هەرشتێك عەقڵی سەلیم بەناشیرین و ناشایستەی دابنێ ◊ یان شەریعەت بەحەرام یان مەکروهی حسێب بکا.

المُنَكَّرُ: بەلای نەحوییەکانەوە پێچەوانەی (المَعرَّف).

المنكور: نەناسراو ◊ (ك: مناكير).

النُّكْرُ: لێزانی و شارەزایی ◊ (رجل نُكْرٌ) پیاوێکی زیرەك و لێزانە ◊ کاری ناخۆش، شتی نەخوازراو ◊ (ك: أنكار).

النَّكْراء: زیرەکی و لێزانی ◊ دەگوترێ: (إمرأة نكراء) ئافرەتێکی عاقڵ و زیرەك و لێهاتووە ◊ شتی ناخۆش و نەویستراو، بەڵاو چورتم ◊ دەگوترێ: (أصابتهم من الدهر نكراء).

النُّكران: ئینکەبەری.

النَّكِرَةُ: ئینکاری کردنی شت ◊ بەلای نەحوییەکانەوە (النَكِرَة) بریتییە لەئیسمێك کەفەردێکە لەتاکەکانی لەڕەگەزێکی هەبوو بان مەزمندەکراو ◊ وەکوو (رجل) و (شمس) ◊ هەروا وشەی (النكرَة) ناوە بۆ نەو کێم و زوخاوەی لەکوان و برین و شتی وا دێتە دەر.

النُّكْرَةُ: ناوێکە لەناوەکانی ئینکاری ◊ دەگوترێ: (كان لي أشدّ نُكْرَة).

النَّكِير: ئینکار ◊ دەگوترێ: (شُتِمَ فما أبدى نكيراً) جوێنی پێدرا هیچ نارەزایی دەرنەبڕی.

نَكَزَ الدَّابَّةَ نكزاً: بەنەقیزە لەوڵاخەکەیەوە ژمنی و دەنەدەنەی دا بۆئەوەی خێرا بڕوا.

نَكَزَتِ الدابة الشَّيْئَ: وڵاخەکە شتەکەی گەست.

نَكِزَت البئر نَكَزاً: بیرەکە ناوی کەم بوو ◊ (فهي ناكز ونكوز).

أنْكَزَ البئرَ: بیرەکە ناوی بڕا.

نَكَّزَ البِئْرَ: بیرەکە ناوی کەم بوو بڕا.
المَنْكَزَةُ: دەگوترێ: (فلان بِمَنْكَزَة من العيش) فلانکەس لەگوزەرانێکی ناخۆشو پڕ تەنگژەدایە.
النُّكْزُ: پیاوی هەتیومچەو خوێڕی، نافرەتی پرووچ ٥ باقی ماندەی مۆخ لەناو نێسقان دا.
نَكَسَ الشَّيْئَ نَكْساً: شتەکەی سەرەو خوار کرد ٥ هەڵی گێڕایەوە ٥ پاشو پێشی کرد.
نَكَسَ رأسَهُ: سەری داخست لەشەرمو ڕیسوایی دا ڕوی نەهات سەری بەرز بکاتەوە.
نَكَسَ الطعام وغيره داءَ المريض: خۆراکەکە جارێکی دی نەخۆشییەکەی بۆ نەخۆشەکە گێڕایەوەو سەرلەنوێ نەخۆشی خستەوە.
نَكَسَهُ في ذلك الأمر: فلانی خستەوە ناو کارەکە دوای ئەوەی لێی چوبوە دەر.
نُكِسَ الوَلَدُ: منداڵەکە لەکاتی لەدایکبون دا قاچی پێش سەری هاتە دەر.
نُكِسَ المريض: نەخۆشییەکە بۆ نەخۆشە چاکبوەکە گەڕایەوە.
نُكِسَ فلان: فلانکەس لاوازو بێ توانا بوو.
نُكِسَ عَنْ نظرائه: لەهاوەڵەکانی دواکەوتو نەگەییشتە ئاستی ئەوان ٥ دەگوترێ: (نُكِسَ الفرسُ) ئەسپەکە لەغاردانو پێشبڕکێ دا نەگەییشتە ئەسپەکانی تر ٥ دەشگوترێ: (نُكِسَ على رأسه) بەسەر سەری خۆی دا گەڕایەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿ثُمَّ نُكِسُوا عَلَى رُؤُوسِهِمْ﴾.
نَكَّسَ الفَرَسُ: بەمانا (نُكِسَ)دێ.
نَكَّسَ الله فلاناً في العمر: خودا تەمەنی فلانکەسی درێژ کردو گەیاندییە تەمەنێك هێزو توانای نەمێنێو وەکوو منداڵی ساوا بێ وەچو زەعیف بێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَمَنْ نُعَمِّرْهُ نُنَكِّسْهُ فِي الْخَلْقِ﴾.
نَكَّسَ الشَّيْئَ: بەمانا (نَكَسَهُ) دێ.
إنْتَكَسَ الشَّيْئُ: شتەکە هەڵەوگێڕ بوو ٥ دەگوترێ: (نَكَسَهُ فإنْتَكَسَ).
إنْتَكَسَ المريضُ: نەخۆشییەکە بۆ نەخۆشەکە گەڕایەوە دوای چاکبوونەوەی.
تَنَكَّسَ الشَّيْئُ: بەمانا (إنْتَكَسَ) دێ ٥ دەگوترێ: (نَكَّسَهُ فَتَنَكَّسَ).
المُنَكَّسُ من الخيل: ئەسپێك لەڕۆیشتن دا لەبەر لاوازیی نەتوانی سەروملی بەرز بکاتەوە ٥ ئەسپێك لەغاردان دا نەتوانێ بەئەسپەکانی هاوشانی بگاتەوە ٥ (ولد منكوس) منداڵێکە لەکاتی لەدایکبوون دا قاچی پێش سەری هاتۆتەدەر ٥ دەشگوترێ:

(ولاده منكوسة) ◊ هەروا دەگوترێ: (فلان يقرأ القرآن منكوساً) فلانكەس قورئان دەخوێنێتەوە لە كۆتاييەوە بۆ سەرەتای.

النّاكِسُ: كەسێك لەبەر زەلیلی سەری دابخا ◊ (ك: ناكسون ونواكس) ◊ پیرەمێردی بەسالاچووی پۆڵكاو.

النَّكْسُ: نەخۆشی گەڕاوە بۆ نەخۆش دوای چابوونەوە.

النِّكْسُ: تیرێك سەرەكەی شكابێ و هەڵەوگێڕ كرابێ و خرابێتەوە ناوكەوان ◊ كورت ◊ لاواز ◊ خوێڕی و كەمتەرخەم و تەمبەڵ و خۆدزەوە لەیارمەتیدانی ڵێ قەوماوان.

نَكَشَ الشَّيْئَ نَكْشاً: هەرچی لەبیرەكەدا هەبوو دەری هێنا ◊ دەگوترێ: (هذه بئر لا تُنكَشُ) ئەمە بیرێكە ئاوی ڵێ دەرناهێندرێ.

نَكَشَ الأمرَ: لەكارەكەی كۆڵیەوەو بەدواداچونی بۆكرد.

نَكَشَ العَمَلَ ومنه: لە ئیشەكە بۆوە، تەواوی كرد.

إنْتَكَشَ الشَّيْئَ: بەمانا (نكشه) دێ.

المِنْكاشُ: ئامێری شت دەردان، شت دەرهێنان ◊ مقاش و موكێش ◊ (ك: مناكيش).

المِنْكَشُ: لێكۆڵەرەوەو پشكێنەر لەكاروبار.

المَنكوشُ: دەگوترێ: (سَفَطٌ منكوش) سندوق و یەغدانێكی شت ڵێ دەرهاتووە ◊ (ك: مناكش).

النَّكّاشُ: بەمانا (المِنكَشُ) دێ.

نَكَّصَ نَكْصاً ونكوصاً: بەرەو دواوە گەڕایەوە.

نَكَّصَ عَنْ الأمر: وازی لەكارەكە هێنا ◊ دەگوترێ: (نَكَصَ على عَقِبَيْه) لەو شتەی بەتەمابوو ئەنجامی بدا پەشیمان بۆوەو پاشەو باش لێی كشایەوە.

المِنْكَصُ: دوور خراوەو لاكەوتە ◊ شوێنی تێشكانو نوچدان.

نَكِظَ الشَّيْئُ نَكْظاً: شتەكە ناشیرین بوو.

نَكِظَ فلان نَكْظاً: فلانكەس كۆششی كرد هەوڵی دا ◊ پەلەی كرد ◊ دەگوترێ: (نَكِظَ فلان للخروج) فلانكەس پەلەی كرد لەچونەدەر ◊ فلانكەس زۆری برسی بوو.

أنْكَظَهُ عَنْ الأمر: پەلەی ڵێ كرد یان لە كارەكە لای دا.

نَكَّظَ: بەمانا (أنْكَظَ) دێ.

نَكَّظَ حاجة غيره: جێبەجێ كردنی كاری كەسێكی تری گران كرد ◊ كۆسپی خستە بەردەم ئەنجامدانی ئیشی خەڵك.

تَنَكَّظَ الأمْرُ: كارەكە خواروخێچ بوو.

تَـنَكَّظَ فـلان: فلانكـەس لەسـەفەردا وەزعو حـالّی شـپرێو بـوو ◊ رژدو چرۆك بوو.

اَلنَّكَظَـةُ: نارەحـەتیو مانـدووبوونی سەفەر، ناخۆشیو چورتم.

نَكَـعَ فـلان عَـنْ الأمـر نَكْعـاً: فلانكـەس لەكارەكە پەشیمان بۆوە لێی گەڕایـەوە دواوە.

نَكَعَ فلاناً بظهر قدمه: شەقی لەفلانكـەس هەڵدا.

نَكَعَ الماشية: ئاژەڵەكـەی زۆر دۆشی زۆری داچۆڕاند.

نَكَـعَ فلانـاً حَقَّـهُ: مـافی فلانكەسـی داگیر كرد.

نَكَعَ عَنْ الشَّيْءِ: لەكارەكەی لابدا ◊ پەلەی لێ كرد لەشتەكەدا.

نَكِعَ نكعاً ونُكْعَةً: سوربوو توێكڵی هەڵدا ◊ (فهو نَكِعٌ وناكِعٌ) ◊ (وهـو أنكـع وهـي نكعاء).

أنْكَعَ فلان: فلانكەس ماندووبووە.

أنْكَعَ فلاناً عَنْ الأمـر: پەلـەی لـە فلان كرد لەكارەكەی دا.

أنْكَـعَ الأمـر صـاحِبَهُ: كاتـێ داوای كارەكـەی لێ كـرد ئیـشەكە بەسەرچوو.

نَكَّعَـهُ: ئیـشەكەی بەپەلـە لێ كـردن لێ ناخۆش كرد.

نَكَّعَه عَنْ حاجته: لەئیشەكەی لابدا.

اَلْمُنْكَعُ: دەگوترێ: (أنفٌ مُنْكَعٌ) لوتێكی پانەوەبوی فشە.

اَلنَّكِعُ: دەگوترێ: (أحمر نِكِعٌ) زۆر سور، سوری ئاڵ.

اَلنُّكَعُ: پیاوێكی سوروڕەش سوروڕەشی جەستەی تێكەڵاوبێ.

اَلنُّكْعَـةُ: لای سـەرەوەی بـەری ڕوەكـی (الطرثـوث) ڕوەكێكـە لـەوڵاتی میـصرو شـام دەڕوێ وەڵێ بـەزۆری بەخێمەی قاچك دەگوترێ ◊ لایەكی لوت.

اَلنُّكْعَةُ: سورەشڵە ◊ گێڵو ئەحمـەق ◊ كەسـێك تەمبـەڵ بـێو لەشـوێنی خۆی نەجوڵێ.

اَلنَّكـوع: ئـافرەتی كورتـەباڵا ◊ (ك: نُكَعٌ).

نَكَـفَ عَـنْ الـشَّيْءِ نَكْفـاً: بەئەنقەستو ڕكەبەری ملی نەدا.

نَكَـفَ الـدمعَ: بەپەنجـە فرمێـسكی لەڕومەتی خۆی سڕی.

نَكَفَ البئر: بیرەكەی دەردا ◊ دەشگوترێ: (جـیش لاینكـف) سـوپایەكە ئەوەنـدە زۆرە لەئـەژمار نایـەو دوایـی نایـە ◊ هـەروا دەگـوترێ: (عنـده شـجاعة لاتُنكَفُ) ئازایەتییەكەی كۆتایی نایە.

نَكِفَ الحيوان نَكَفاً: حەیوانەكە غودەیەكی

شەویلەی توشی نەخۆشی بووە، دەمی لەکلە کەوتووە.

نَكِفَت اليدُ: دەستی نازاری لێ پەیدا بوو.

نُكِفَ نُكافاً: نەخۆش کەوت ◊ (فهر منكوف).

أنْكَفَهُ: لەپیس‌و پەڵۆخی پاکی کردەوە.

ناكَفَهُ الكلامَ: سەرلەنوێ کەوتەوە قسە پێگوتنی‌و لێ تورەبوونی.

نَكَّفَ: توشی نەخۆشی نیکاف بوو.

إنْتَكَفَ: لە وڵاتێکەوە گواستییەوە بۆ وڵاتێکی تر ◊ یان لەکارێکەوە چووە سەر کارێکی تر.

إنْتَكَفَ لَه: روی تێکرد ◊ دوو پیاوەکە قسەی ناشرینیان بەیەکتر گوت‌و یەکتریان لەککەدار کرد.

إسْتَنكف مِن الشَّيْئِ وعنه: قیزی لەشتەکە کردو خۆی لێ پاراست بێزی نەهات خۆی لێ نزیك بکاتەوە ◊ سەرپێچی کردو ملی بۆ شتەکە نەدا.

المَنْكوفُ: توشبوو بەنەخۆشی نیکاف.

النُّكافُ: یان (الحمى النكفية) هەوکردنێکە لەغودە (ئاڵو)دا پەیدا دەبێ‌و نەخۆشییەکە دەگوازێتەوە ◊ ئەم نەخۆشییە تای لەگەڵ دایە بەکوردی خۆمان جۆرێکە لەبینە خرە ◊ وادەبێ کاردەکاتە سەر پەنکریاس‌و هێلکەدان‌و جوتەگون.

النَّكَفُ: دەردێکە توشی دەست دەبێ.

النُّكْفُ: هەرشتێك قێزی لێ بکەیەوە، بەلاتەوە نەنگ بێ ئەنجامی بدەی‌و خۆتی پێوە هەڵەوگیر بکەی ◊ هەرکەسێك نەتەوێ خۆتی لێ نزیك بکەیەوەو قێزت لێی بێ.

رجل نِكْفٌ: پیاوێکە پیس‌و پەڵۆخە قێزی لێ دەکرێتەوە یان خوێڕی‌و هەتیومچەیە بەکەڵکی خۆ لێ نزیك کردنەوە نایە.

النِّكافَةُ: یەکێکە لەغودە بچوکەکان لەبناغەی لاشەویلەدا لەنێوان لاشەویلەو نەرمەی گوێ دا ◊ پێی دەگوترێ: (الغدة النكفية) ◊ (ك: نُكَفٌ).

نَكَلَ عَنْ الأمر نكولاً: ترسنۆك بوو، پاشگەزبۆوە ◊ ملکەچی داواکە نەبوو.

نَكَلَ عَنْ اليمين: سوێندی نەخوارد سوێند خواردنی ڕەتکردەوە.

نَكَلَ عَنْ العَدُوِّ: لەدوژمن ترسا.

نَكَّلَ فلاناً عَنْ الشَّيْئِ: فلانکەسی لەشتەکە دوورخستەوە.

نَكَّلَ بِفلان نُكلةً قبيحة: فلانکەسی توشی بەڵاو چورتمێکی ناشرین کرد.

نَكِلَ عَنْ الأمر: بەمانا (نَكَلَ) دێ.

أَنْكَلَهُ عَنْ الشَّيْئِ أو الأمر: لەشتەکەی دوورخستەوە یان لەسەر کارەکەی لابرد ◊ لەکارەکە ژێوانی کردەوە ◊ دەگوترێ: (أَنْكَلَ فلاناً عَنْ عزمه) فلانکەسی لەمەبەستەکەی لادا دووری خستەوە.

نَكَّلَ به: سزای دا بەسزایەك کەجارێکی تر توخن نەو شتە نەکەوێتەوە، کەسانی تریشی ترساند لەوەی ڕەچاوی نەو کارە ناشیرینە بکەن.

نَكَّلَ الشَّيْئَ: شتەکەی زنجیرو پێوەند کرد.

نَكَّلَ فلاناً عَنْ الشَّيْئِ: فلانکەسی لەشتەکە لادا.

المِنْكَلُ: نەو نازارو چورتمەی توشی مرۆڤ دەبێ ◊ بەردو شاخ.

النَّاكِلُ: ترسنۆك و لاواز ◊ ئیش لەدەست نەهاتوو ◊ دەگوترێ: (هو ناكِلٌ عَنْ الأمور) نەو لەڕاپەڕاندنی کاروباردا لاوازە.

النُّكَالُ: سزاو تۆلە.

النِّكَلُ: حەبلێکە لەبنکی دۆلچەی گەورە دەبەسترێ، پیاوی نازاو خاوەن نەزمونو قالبوو لەناو ڕوداودا ◊ ئەسپی بەهێزو توانا ◊ لەحەدیس دا هاتووە (إن الله يحب النَّكَلَ على النَّكَلِ) خودا پیاوی نازای سوارچاك و بەدەستو بازوی خۆش دەوێ کەلەگۆڕەپانی جەنگ دا بەسەر ئەسپێکی بەهێزو تواناوەیە.

النُّكْلُ: زنجیرو پێوەند ◊ جۆرە لغاوێکە ◊ ئاسنی لغاو یان ئاسنی هەوسار ◊ دەگوترێ: (رجل نِكْلٌ) پیاوێکە بەسەر بەرامبەرو هاوشانەکەی دا زاڵ دەبێ کەسی ناوێرێتێ.

نِكْلٌ شر: نازاو چاو نەترسە بۆ شەڕ ◊ (ك: أنكال ونكول) قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ لَدَيْنَا أَنكَالًا وَجَحِيمًا﴾: لێرەدا مەبەست بە وشەی (أنكالاً) زنجیرو پێوەندە.

النُّكَلَةُ: جۆرە پارەیەکی میصریە.

النَّيْكَلُ: فلزێکی قایمو ڕەقە، ڕەنگی زیوی و سپیە دەتوانرێ زۆر مشتو مااڵ بکرێ و لوس ببێ، تیژببێ ژەنگ ناگرێ لەگەڵ مادەی تر گونجاومو یەك دەگرێ، بۆ زۆر شت بەکاردەهێنرێ.

نَكَهَت الشمسُ نَكْهاً: خۆر گەرمییەکەی بەهێز بوو.

نَكَّهَ فلان: فلانکەس هەناسەی بەلوتی یەکێکی تردا کرد ◊ دەشگوترێ: (نَكَّهَ على فلان ولفلان وفي وجه فلان).

نَكَّهَ فلاناً: بۆنی دەمی فلانکەسی کرد.

نَكِهَ نَكَهاً: هەناسەی خۆی ناڕاستەی

کەسی بەرامبەرو نزیکی کرد.

نَكَهَ فلاناً: بەمانا (نَكَهَهُ) دێ.

نُكِـــهَ فـــلان: فلانکـەس بـــەهۆی زۆر خواردنـەوە بـۆنی دەمـی نـاخۆش بـوو بوو.

النُّكْهَـةُ: بـۆنی دەم ◊ دەگـوترێ: (هـر طيـب النَّكْهَـةِ) ئـەو مرۆڤـە بـۆنی دەمی خۆشە.

نَكى العَدُوَّ وفيه نكاية: فرسەتی لەدوژمن هێنـــاو زەبـــری گورچـــکبڕی لێـــدا ◊ شکاندی‌و بەسەریدا زاڵ بوو.

نَكِيَ العَدُوُّ نَكىً: دوژمن شکاو هەڵات.

النُّنُلُ: پیری پەککەوتەو لاواز.

نَمَرَ في الجبل أو الشجر: چووە سـەرکێوەکە یان سەر درەختەکە.

نَمِرَ نَمَراً ونُمْرَةً: لەسەر شێوەی پڵنگ بوو ◊ واتـــە: پەڵـــەی ســـپی‌و ڕەنگـــی تـــری تێکەڵاو بـوو (بەڵەك بـوو) دەگـوترێ: (نَمِـرَ الـسَّحابُ) هەورەکـە پەڵـە پەڵـە بوو.

نَمِـرَ فـلان: فلانکـەس تـورە بـوو ومکـوو پڵنگـــی جـــنگ بـــەخۆیەنی لێ هـــات ◊ ڕەوشتی ناشیرین‌و شەڕەنگێز بوو (فهو نَمِرٌ).

أنْمَـرَ فـلان: فلانکـەس تـوشی نـاوێکی شیرین‌و گوارا بوو.

نَمَّـرَ فـلان: فلانکـەس ڕقـی هەڵـساو ڕەوشت ناشیرین بوو.

نَمَّـــرَ وجهـــه: دەمـوچـاوی گـــرژ کـــرد، ناوچاوانی لێك نا.

نَمَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەشێوەی ڕەنگی پڵنگ ڕەنگ کرد ◊ دەگوترێ: (بـردة نمـــــرة) بـــــوردەو عەبایـــــەکی ڕەنگاوڕەنگە.

تَنَمَّرَ: خۆی شوبهاند بە پڵنگ لەشێوەو ڕوخساردا یـان لـە هـەڵس‌و کـەوتو ڕەفتاردا.

تَنَمَّـــرَ لفـــلان: ناڕەزامەنـــدیی لـــەفلان نیشان داو هەڕەشەی لێ کرد لـەکاتی هەڕەشـەکردنەکەی دا دەنگـی خـۆی بەرزکردەوەو درێـژەی بەدەنگەکـەی دا.

الأنْمَرُ: هەرشتێك پەڵـەی سـپی تێـدابن لەگەڵ ڕەنگی تر ◊ دەگوترێ: (فرس أنمر وثوب أنمر، وهي نمراء).

المُنَمَّرُ: هەرشتێك خاڵی ڕەشی تێـدابن‌و لەپەنایانـــەوە خـــاڵی ســـپی هـــەبن ◊ دەگـوترێ: (طـير منمّـرات وثـوب مُنَمَّرة).

النّـــامِرَة: ناســـنێکە قـــولاپ‌و شـــتی وای هەیـــە گۆشـــتی پێـــوە دەکـــرێ بـــۆ ڕاوکردنی گورگ‌و بەتەڵەوە بوونی.

التامورُ: خوێن.

النَّمِـــرُ: پڵـــنگ؛ ئـــاژەڵێکی درێندەیـــەو

جەستەی بەڵەکە نە پێڕی (السنورية)یە.

النَّمْرُ: بەمانا (النَّمِرُ) دێ.

النَّمِرَةُ: پڵنگە مێ (دێڵە پڵنگ) ◊ پەڵە هەوری پێك هاتوو لەپارچە هەوری بچوك بچوكو لێك نزیك ◊ قوماشێکە هێڵی سپیو ڕەشی تێدان ◊ هەروا بەمانا (النَّامِرَة) دێ.

النُّمْرَة: نوکتەو خاڵ لەهەر ڕەنگێك بن ◊ بەڵەك.

النَّمِيرُ من الماء: ئاوی سازگارو شیرینو گوارا ◊ دەشکوترێ: (لە حَسَبٌ نَمِير) نژادو ڕەچەڵەکێکی خاوێنی هەیە.

النُّمْرُقُ: سەرینی بچوك کە ئانیشکی لەسەر دادەدرێ ◊ نەو پارچە قوماشەی بەسەر کەژاوەو شتی وا دا دەدرێ.

النُّمْرُقَةُ: بەمانا (النُّمْرُق) دێ.

النُّمْرَقَةُ: بەمانا (النُّمُرقُ) دێ ◊ هەروا ناوە بۆ هەورێك کەناوناوە هەساو بێ.

نَمَسَ السِّرَّ نَمْساً: نهێنییەکەی شاردەوە.

نَمَسَ السِّرَ فلاناً: بەسرتە نهێنییەکەی بەگوێی فلان دادا.

نَمِسَ السَّمْنُ والطيبُ ونحوهما نَمَساً: ڕۆنەکە یان بۆنەکە خراب بوو.

نَمِسَ بفلان: فیتنەیی بەفلان کرد ◊ (فهو نَمِسٌ).

أَنْمَسَ بين القوم: نێوان خەڵکەکەی تێك داو فیتنەو ئاشوبی خستە ناویانەوەو هەڵینان بۆ ئەوەی بەلاماری یەکتر بدەن.

نامَسَ الصائد: ڕاوکەرەکە چووە ناو کۆختەکەیەوە.

نَمَّسَ الشَّعْرُ: ڕۆنو چەوری لەقژیەوە چوو قژی چەور بوو چڵکن بوو.

نَمَّسَ السَّمْنُ والجُبْنُ ونحوهما: ڕۆنە کەرەکە یان پەنیرەکە خەریکە خراب بێ، بۆگەنی کردەوە ◊ (فهو مُنَمَّسٌ).

نَمَّسَ عليه الأمر: کارەکەی لێ چەواشە کردو سەڕی لێ شێواند.

نَمَّسَ العرقُ الجلدَ: عەرەق پێستی جەستەی تەڕکرد.

إِنَّمَسَ فلان إِنْماساً: فلانکەس خۆی شاردەوە.

إِنَّمَسَ في الشَّيْءِ: چووە ناو شتەکەوە.

تَنَمَّسَ الصائدُ: ڕاوکەرەکە کۆختەو حەشارگەی بۆخۆی دروست کرد بۆئەوەی خۆی تێدا مەڵاس بدا بۆ ڕاوکردنی نێچیر.

تَنَمَّسَ الأمْرُ: کارەکە چەواشە بوو.

الأَنْمَسُ: لیل ◊ (وهي نمساء).

النامس: خاوەن نهێنیو هەواڵگری

فەرمانڕەوا، نووسینگەی نهێنی پاشا ٥ ئەوکەسەی فەرمانڕەوا بەسەر نهێنی خۆی دا ئاگاداری دەکا ٥ هەروا ناوە بۆ فریشتەی نیگا حەزرەتی جوبرائیل ٥ وەصی و سەرپەرێشتیار ٥ قانون و شەریعەت ٥ لێزان و کاردروست ٥ حەشارگەو کۆختەی ڕاوکەر: کەخۆی تێدا حەشاردەدا ٥ خەڵوەخانەو پەرستگای ڕەبەن و دێرنشین ٥ لانەی شێر ٥ (ك: نوامیس).

الناموسة: لانەو بێشەی شێر ٥ مێشولەی بچوك.

النّاموسِيّة: پەردەکوللە، پەردەیەکە بەدەوری شوێنی نووستن دا دادەدرێتەوە بۆخۆپاراستن لەمێشولەو شتی وا.

النَّمْسُ: ڕەگەزی حەیوانێکی گواندارە لەپێڕی (الزبادیة)یەو زۆر جۆری هەیە ٥ (ك: نمس و أنماس).

النَّمَسُ: بۆنی شیرو چەوری.

النَّمَسَةُ: بۆنی ناخۆش ٥ هەرشتێك بۆنی ناخۆشی لێ بێ پێی دەگوترێ: (نَمَسَة).

نَمَشَ الشَّيْءَ نَمْشاً: بەشپرێوی هەڵی گرتەوە ٥ ماشییەوە.

نَمَشَ الجرادُ الأرض: کوللەکە لەکشتوکاڵو شیناوەردی زەوی خواردو هەندێ پۆشو پەڵاشی هێشتەوە.

نَمَشَ فلاناً: سرتەی لەگەڵ فلان کرد، بەچرپە قسەی لەگەڵ کرد.

نَمَشَ الكلامَ: قسەکەی هەڵبەستو دروی تێدا کرد.

نَمِشَ نَمَشاً: پەڵەی بەجەستەوە پەیدابوون ڕەنگیان لەباقی ڕەنگی پێستی جوداوازە ٥ (فهو نَمِشٌ وأنمش) ٥ (وهي نمشاء).

أنْمَشَ بين القوم: فیتنەیی کردو ناشوبی لەنێو خەڵکەکەدا نایەوە.

نَمَّشَ الشَّيْءَ: شتەکەی ڕێکخست.

نَمَّشَ الحديثَ: بەسرتەو ئەسپایی قسەکەی کرد.

النَّمْشُ: فیتنەیی و ناشوب ٥ قسەی ڕازاوەو بێ بناغەو نادروست.

النَّمَشُ: شوێنکەی شت لەسەر شتی تر ٥ پەڵەی سەردەم و چاو کەڕەنگیان لەڕەنگی پێستی جودایە ٥ سپایەکە لەسەر بنکی نینۆك پەیدا دەبێ و پاش ماوەیەك نامێنێ و دوایی دێتەوە.

النَّمِشُ: دەگوترێ: (سيف نَمِشٌ) شمشێرێکە لەبەر ئەصلی و ڕەسەنی مادەکەی هێڵی تێدا دەبیندرێن، چاو لەسەیرکردنی دا خاڵو هێڵی جۆراو جۆری دێنە بەر تیشکی دیتنەکەی.

نَمَصَ الشَّعْرُ أو النَبْتُ نَمْصاً: مووەکان یان چلّە گیاکان وردو باریك بون دەتگوت گەندەمون یان توکە وردەیە.

نَمَصَ الشَّعرَ: مووەکانی هەلّکەندن.

نَمِصَ الشَعْرُ: مووەکان باریكو ورد بوون دەتگوت گەندەموون.

أنْمَصَ النَبْتُ أو الشَّعْرُ: گیایەکە یان مووەکان دوای هەلّکەندنیان ڕوانەوە.

أنْمَصَ النَّباتُ أو الشَّعْرُ أو غيرهما: گیایەکە کاتی دروێنەی هات، یان مووەکان کاتی تاشینو هەلّپاچینیان هات.

نَمَّصَ الشَّعْرَ أو النبتَ: مووەکەی هەلّکێشا، ڕوەکەکەی درۆوە.

إنْتَمَصَ المرأةُ: نافرەتەکە داوای لەدەمو چاو هەلگرەکە کرد کە گەندەموی دەمو چاوی بۆ هەلّکەنێ، بۆلابەرێ ٥ یان نافرەتەکە خۆی گەندەمووی دەمو چاوی هەلّکەندن.

تَنَمَّصَتِ المرأةُ: نافرەتەکە موی دەموچاوی بەدەزو هەلگرتن، هەلّی کەندن ٥ لەحەدیس دا هاتووە: (لُعِنَتْ النامصة والمُتَنَمِّصَة).

تَنَمَّصَتِ الماشية: ئاژەلّەکە نەوبەهارو دەستە گوڵی گیایەکەی خوارد.

الأنْمَصُ: دەگوترێ: (هو الْمَصُ الحاجبين) ئەو پیاوە برۆ باریکە سەری بڕۆی لای لاجانگی باریك بوونەوە ٥ (وهي غصاء) ٥ (ك: لُمْصٌ).

المِنْماصُ: موکێش، ئەو نامێرەی چقڵو شتی وای پێ دەردێندرێ.

النَّامِصَةُ: ئەو نافرەتەی دەموچاوی نافرەتی تر بەدەزو و شتی وا هەلّدەگرێو ئارایشتیان دەدا.

النَّمّاصُ: دەزوی دەرزی.

النَّمَصُ: پەڕوپۆڵی کورت ٥ گژوگیای هێشتا ناسکەو تازە سەری لەزەوی دەرهێناوە ٥ جۆرە گیایەکە لە شوێنی زلکاو و زەوی ئاودراوو تەڕدا دەڕوێ ٥ گەلادرێزەکانی بۆ دروستکردنی سەلەو حەصیرو شتی وا بەکاردێ.

النَّميصُ: ئەوەی دەڕوێتەوە لەگژوگیا یان موو پاش درونەوەو هەلّپاچینو هەلّکەندنیان.

أنْمَطَ له العطاءَ: بەخششەکەی لێ کەم کردەوە.

نَمَّطَهُ على الشَّيْئِ: شارەزای کرد بۆ شتەکە ٥ دەشگوترێ: (نَمَّطَ له على الشَّيْئِ).

النَّمَطُ: توکی فەرشو بەڕە ٥ جۆرە فەرشو ڕاخەرێکە ٥ قوماشێکە لەخوری دروست دەکرێ

رەنگاورەنگە بەسەر کەژاوەو شتی وادا دەدرێ ◊ رێبازو بەرنامەو پلان بۆهەر شتێك بێ ◊ شێوازی شت ◊ کۆمەڵێك مرۆڤ یەك نیشیان هەبێ ◊ جۆرو شێوەی شت ◊ دەگوترێ: (عندي متاع من هذا النَّمط) کاڵای لەو جۆرەم لایە.

نَمَغُ الشَّيْءَ: شتەکەی رەنگ کرد بەرەنگی رەش‌و سپی‌و سوور بەتێکەڵی.

المُنَمَّغُ: رەنگ کراو بەرەنگی جۆراو جۆر ◊ دەگوترێ: (رجل مُنَمَّغٌ) پیاوێکی رەنگاورەنگە بەڵەکە.

النَّمَغَةُ: مەڵاشوی منداڵ کەتازە لەدایك دەبێ‌و مەڵاشوی نەرمە تارەق دەبێ ◊ سەرانسەری کێو ◊ مرۆڤی وەجاخزادەو رەسەنی گەڵ‌و نەتەوە ◊ ماڵ‌و سامانی زۆر ◊ مرۆڤی زۆر.

نَمَقَ الكتابَ نَمْقاً: بەجوانی کتێبەکەی نووسیەوە.

أَنْمَقَت النَّخلة: دارخورماکە خورمای بێ ناوکی گرتن.

نَمَّقَ الثوبَ أو الجلدَ ونحوهما: قوماشەکە یان پێستەکەی رەنگاورەنگ کرد.

نَمَّقَ الكتابَ: بەشێوەی جوان‌و خۆشنووسی کتێبەکەی نووسیەوە، زێدەڕۆیی لەمانای (نَمَقَ) دەگەیەنێ ◊ دەشگوترێ: (نَمَّقَ القولَ ونَمَّق الوعدَ).

المُنْمِقُ مِن الرُّطَبِ: خورمایەکە ناوکی نەبێ.

النَّمَقُ: لەو کتێبەی تێیدا دەنووسیەوە ◊ ناوەڕاستی رێگا.

النَّمَقَةُ: بۆنی ناخۆش، بۆگەن.

النَّميقُ: شتی نەخشاو و رەنگاورەنگ ◊ دەگوترێ: (ثوب نميق).

نَمَلَ فلان نَمْلاً ونُمولاً: فلانکەس فیتنەجۆ بوو، فیتنەیی کرد.

نَمَلَ نملاناً: بەسەر شتەکەیدا ڕوانی.

نَمَلَ في الشجرة نُمولاً: چووە سەر درەختەکە.

نَمِلَ المكانُ: شوێنەکە مێروی زۆر بوو.

نَمِلَتْ يد فلان: دەستی فلانکەس تەزی شلەپەتە بوو.

نَمِلَت يده في العمل: لەکارکردن دا دەستی سوك بوو.

نَمِلَت المرأةُ أو الفرسُ: نافرەتەکە یان ماینەکە جێگیر بوو ◊ (یان سکی بۆ ڕاوەستاو لەباری نەچوو) دەشگوترێ: (غلت يد الصَّبي) دەستی منداڵەکە هەدادانی نەبوو لەهارو هاجی نەکەوت ◊ (فهو نَمِل وهي نَمِلَة) ◊ دەشگوترێ: (إمرأة نَمْلى) نافرەتێکە گەڕۆکە لەهیچ شوێنێك جێگیر نابێ.

نُمِلَ الطعامُ: خۆراکەکە مێروی تێچوو مێرواوی بوو ◊ (فهو مَنْمُولٌ).

نَمَّلَ الكِتابَ: دێری کتێبەکەی لێك نزیك نووسینەوە.

نَمَّلَ ثَوْبَهُ: کراسەکەی پینەکرد.

تَنَمَّلَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە جم و جۆڵ و هاتوچۆ و تێکەوە هاویشتن ◊ بڵاوەیان لێ کردو بەناوزەوی دا بڵاوبوونەوە بۆ کاسبی کردن ومکوو مێرۆڵە.

الأنْمُلَةُ: گرێی قامك، چاوە قامك ◊ جومژگەی لای ژوروی پەنجە ئەوەی نینۆکی پێوەیە ◊ (ك: أنامل).

المُتَنَمِّلُ: دەگوترێ: (رجل مؤنِّلُ الأصابع) پیاوێکی پەنجە کورتو پەنجە ئەستوورە.

المُنَمَّلُ: دەگوترێ: (لقد طالَبَ غیر مُنَمَّلٍ) بەهێواشی داوای شتەکەی کردو بەپەلە نەبوو لەبەدەست هێنانی دا.

المُنَمَّلَةُ: ئافرەتی گەڕۆك کە لەشوێنێك جێگیر نەبێ.

النّامِلَةُ: ڕێبوار کۆمەڵە خەڵك کە بەڕێگادا دەڕۆن.

النَّمِلُ: لێزانو شارەزا.

النَّمْلَةُ: مێرۆلە، حەشەرەیەکی بچکۆلەی کۆششکەرە لەژێر گڵ دا دەژی، بەتاکو کۆمەڵ ژیان بەسەردەبەنو گیانی هاوکاریان تێدایە (ك: نَمْلٌ ونَمالٌ) ◊ فیتنەیی و ئاشوبگێڕ.

النِّمِلِيَّةُ: صندوقێکە خواردنو شتی وای تێدا هەڵدەگیرێ مێرولەو حەشەرات ناتوانن بچنە ناوی، ئەم جۆرە صندوقە لەتەختە دار یان مەعدەنی تر دروست دەکرێو دەرگاکەی لە تەلە هێڵەکێکی کون بچوکە.

النُّمْلَةُ: باقی ماندەی ئاو لەحەوزدا ◊ دەشگوترێ: (فرس ذو نُمْلَةٍ) ئەسپێکی سرکو هاروهاجە.

النَّمّالُ: فیتنەو ئاشوبگێڕ.

النَّمیلة: فیتنەجۆ.

نَمَّ الحديثَ نَمّاً: قسەکە ئاشکرابوو.

نَمَّ الشَّيْئُ: شتەکە بۆنەکەی بڵاوبۆوە ◊ شتەکە وروژا هەڵنەربوو.

نَمَّ الحديثَ: قسەکەی هێناو برد بۆنەوەی فیتنەیی بنێتەوە ◊ ئاشوب لەناو خەڵکەکەدا بەرپابکا ◊ (فهو نامٌّ ونَمٌّ) بۆ زێدەڕۆیی دەگوترێ: (نَمّامٌ) ◊ (ونَمَّمٌ).

نَمَّ الكلامَ: قسەکەی بەدرۆو دەلەسە ڕازاندەوە.

النّامَّةُ: هەستو جم و جۆڵ ◊ دەگوترێ: (سَمعت نامَّةَ) گوێم لەهەستو خوستی بوو ◊

دەشگوترێ: (أسكت الله نامَتَهُ) خودا مراندی.

النَّمَمُ: فیتنەیی‌و ناشوبگێڕی.

النَّمَّامُ: ناوە بۆ ڕوەکی سەعتەرە کێوییلە: کە ڕوەکێکی بۆنخۆشە هەروا ناوە بۆ گیا پونگە ○ پونگی ناوبی.

النَّمَّةُ: پەڵەیەکی سپی لەناو ڕەشایی دا، یان پەڵەیەکی ڕەش لەناو سپایی دا.

النُّمِيُّ: خیانەت ○ عەیب‌و لەککە ○ دۆزمنایەتی ○ سروشت‌و تەبیعەتی مرۆڤ ○ ماهیەت‌و هیولای مرۆڤ ○ دەشگوترێ: (ما بالدارِ نُمِّيٌ) کەس لە خانوەکەدا نیە ○ فلوس کەلەڕەصاص دروست کرابێ ○ تاکەکەی پێی دەگوترێ: (نُمَّيَة).

النَّميمُ: دەنگی نزم‌و هێواش کەلەجم‌و جۆڵی شتێك پەیدا دەبێ ○ خشپەی پێ ○ فیتنەیی‌و قسەهێنان‌و بردن ○ (ك: نمائم).

النَّمِيمة: بەمانا (النَّميمُ) دێ ○ نووسین ○ سەرەو خشەی نووسین ○ (ك: نَمائم).

نَمْنَمَتِ الرِيحُ التُرابَ: ڕەشەباکە شوێنکەی لەگل‌و خۆڵەکە کرد هێڵ‌و خێتی جیاجیای تێدا جێهێشت.

نَمْنَمَ الشَّيْءَ: شتەکەی نەخشاندو ڕازاندییەوە ○ زرکەفتی کرد ○ دەگوترێ: (نَمْنَمَ كِتابَهُ) کتێبەکەی نەخشاندو بەزەرکەفت‌و نەخش‌و نیگار ڕازاندیەوە.

المُنَمْنَمُ: زەخرەفەکراو و ڕازێندراوە ○ دەگوترێ: (ثوب مُنَمْنَمٌ) قوماشێکی زەخرەفەکراوە ○ هەروا دەگوترێ: (كتاب مُنَمْنَمٌ) کتێبێکی زەخرەفەکراوە ○ (نبات مُنَمْنَمٌ) ڕوەکێکی تێکهاڵاو و تێکچڕاوە.

النَّمْنِمُ: ئەو شوێنکەو نیشانەی ڕەشەبا لەسەر ڕوبەری گڵ جێی دێڵێ ○ سپایی کەلەسەر نینۆکی مرۆڤی گەنج دەردەکەوێ ○ تاکەکەی (نَمْنِمَةٌ).

النَّمْنِمَةُ: هێڵی کورت‌و لێك نزیك.

النُّمْنُمُ: ئەسپێی بچوك.

نما الشَّيْءَ نماءً ونُمُوّاً: شتەکە زیادی کردو پەرەی سەند ○ دەگوترێ: (نما الزرع، ونما الولدُ، ونما المالُ) ○ دەشگوترێ: (هو ينمو الى الحسب) ○ هەروا دەگوترێ: (نما الخضاب في اليد أو الشعر) خەنەکە سوربیەکەی پەرەی ساند ○ قژەکە ڕەشایی زیادی کرد.

نما الحديث: حەدیسەکەی ئیسناد داو

بەشێوەی ڕێك و پێك ڕیوایەتی کرد.
نَمى الحديثُ نماءً ونُمِيّاً: قسەکە بلاو بۆوە.
نَمى الحيوانُ: ئاژەڵەکە قەڵەو بوو.
نَمى الدوابُ: ئاژەڵ و ولاخەکان دوورکەوتنەوە بۆمڵ و موش و لەوەڕخواردن.
نَمى الصَّيْدُ: نێچیرەکە بەبریندار لە ڕاوکەرەکە گوم بوو تیرەکە بەجەستەیەوە بوو.
نَمى الشَّيْئَ: شتەکەی بەرز کردەوە لەڕێزو بەهای زیاد کرد ٥ دەگوترێ: (فلان يَنْمِيهِ حَسَبُهُ).
نَمى الحديثَ: قەرموودەکەی گەیاندەوە گوتەرەکەی.
نَمى فلاناً الى فلان: فلانکەسی پاڵ فلانکەس دا.
نَمّى المالَ ونحوه: مالەکەی زیاد کردو گەشەی پێدا.
أنْمى الكرمُ إنْماءً: دارمێوەکە پۆخی دەرکەوتن، خەریکە گەلاکەی دەربکەوێ.
أنْمى الشَّيْئَ: گەشەی بەشتەکە دا.
أنْمى الراعي دوابَّهُ: ولاخ و ئاژەڵەکانی لەلەوەڕگاکەدا لێك بلاوکردن بۆنەوەی هەریەکەیان لەپانتاییەك دا بلەوەڕێ.
أنْمى الصيدَ: تیری بەنێچیرەکەوە ناو هەنگاوتی و بۆی نەگیرا لەشوێنێکی دوور منداربۆوە.
نَمّى الشَّيْئَ أو الحديثَ تَنْمِيَة: گەشەی بەشتەکە دا ٥ قسەکەی بەشێوەی فیتنەیی هێناوبرد.
نَمّى النار: سوتەمەنی بۆ ئاگرەکە زیاد کرد.
إنتمى الطائرُ: باڵندەکە لەشوێنێ هەڵفڕی بۆ شوێنێکی تر چوو.
إنتمى الى الجَبَلَ: چووە سەر کێوەکە.
إنْتَمَى الى كذا: نیسبەت درا بۆلای ئەوە.
تَنَمّى: بەمانا (إنتمى) دێ.
الأُنْمِيُّ: شریفێکە کای تێدەکرێ.
النّامي: هەرشتێك گەشو نمای تێدا بێ وەکوو گیاندارو ڕوەك و درەخت.
النّامية: خەڵك (مخلوقات) ٥ تولە میرو کەهێشومترێی پێوەبێ.
النَّماةُ: میرووی بچوك.
النَّمْوَةُ: زیادە.
الأنموذج: نموونە.
النَّنُّ: قژی تەنك.
نَهاً نَهْأً: پڕبوو، دەگوترێ: (نَهَأ الإناءُ) زەرفەکە پڕبوو ٥ (شرِبَ فلان حتى نَهَأ) ئاوی خواردەوە تا تێراو بوو.
نَهَأ اللَّحْمَ نُهوءاً: گۆشتەکەی نەکوڵاند.
نَهِئَ اللحْمُ نَهْئاً ونَهَاءةً ونُهُوءَةً: گۆشتەکە نەکوڵی.

أَنْهَـا اللَّحْـمَ: گۆشـتەکەی نەکوڵانـد بەکاڵی هێشتییەوە.

النَّاهِئُ: تێرو تەسەلە.

نَهَبَ الشَّيْئَ نَهْباً: بەزۆر شتەکەی وەرگرت ◊ دەگوترێ: (إنّـه ينهـب الأرض) ئـەو بەپەلـەو خێـرا دەڕوا ◊ هـەروەها دەگـوترێ: (إنـه لَيَنْهَـبُ الغايـة) ئـەو پێشکەوتووە بۆلای ئامانج.

نَهَـبَ الكلـبُ فلانـاً: سـەگەکە دەمـاری پاژنەپێی فلانکەسی گرت.

نَهَبَ فلانـاً: جنێـوی بەفلانکـەس داو لێی تـورە بـوو ◊ (فهـو ناهـب) ◊ (وهـو منهوب).

أَنْهَـبَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی وانّ کـرد هەڵمەتی بۆ ببرێو بەتاڵان ببرێ.

أَنْهَـبَ الـشَّيْئَ فلانـاً: شـتەکەی بـۆ فلانکەس ڕانواند.

ناهَـبَ الْمُتَـسابِقُ مُـسابقة: پێـشبرکێی لەڕاکردن دا لەگەڵدا کرد.

إنْتَهَبَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵگرت.

إنْتَهَـبَ الفـرَسُ الـشَّوْطَ: ئەسـپەکە لەپێشبرکێیەکەدا بردیەوە.

تناهـب المتـسابقان: هەریـەك لـەو دوو پێـشبرکێکارانە وێـستی سـەرکەوتن بەدەست بێنێ.

تناهَـبَ الـنّوابُ الأرض: ولاخەکـە یـان ئاژەڵەکـــە بەقاچـــەکانی زەوی هەڵکۆڵی.

المِنْهَـبُ: سـەرکەوتوو لەپێـشبرکێ دا ◊ دەگوترێ: (فرس مِنْهَبٌ).

المَنْهوبُ: ئـەوەی چـەپاو دەکـرێ (تـاڵان دەکرێ) ◊ شتێك بەپەلە داوابکرێ.

النَّهْـبُ: تـاڵانکردن ◊ چـەپاو کـردن ◊ شتێك بکرێتە مەبەستو نیشانە بۆ هەنگاوتن ◊ دەگوترێ: (أصبح فـلان نَهْباً للسَّبِّ) فلانکەس بوو بەنیشانە بۆ تانەو تەشەر لێدانو جنێوپێدان ◊ یـان فلانکـەس بـوو بـە ئامـانج بۆنەخۆشی ◊ هەروا وشـەی (النهب) ئـاوە بـۆ مـاڵی تـاڵانیو دەسـکەوتی جـەنگ ◊ تـاڵانکراو و مـاڵبڕاو ◊ (ك: نهـابٌ ونهـوبٌ) ◊ هـەروا وشـەی (النَّهْبُ) بەمانای جۆرێك لـەڕاکردن دێ.

النُّهْبَـةُ: بـەمانا (إنتهـاب) دێ واتـە: هەڵگرتن یان سەرکەوتن.

النُّهْبَـــى: هەڵمـــەتو تـــاڵانکردن ◊ تاڵانکراو، ماڵبڕاو.

النُّهَّـابُ: کەسـێك زۆر تاڵانـچی بـێ، چەپاوکەربێ.

النَّهْبَـرَةُ مـــن النـــساء: ئـافرەتی دڕێژداوەڵو دالگۆشت ◊ کـزو لاواز ◊ ئافرەتێـــك بگاتـــە حاڵـــەتی تێداچوونو گیانـەڵاو ◊ (ك: نهابِرَة).

النُّهْبَرَةُ: تەپۆلکەو گردۆلکە ◊ چاڵو چۆڵی نێوان بیشەو لانەی شێر ◊ (ك: نهابر ونهابير).

النُّهْبُورُ: بەمانا (النُّهْبَرَةُ) دێ ◊ (ك: نهابير).

نَهْبَلَ: فلانکەس خۆی شەلاند وای پیشان دا شەلە، لەڕۆیشتن دا خۆی شەل کرد.

نَهْبَلَ فلان: فلانکەس تەمەن درێژبوو.

النُّهْبَلُ: پیرەمێرد ◊ دەگوترێ: (شيخ نَهْبَلٌ).

النُّهْبَلَةُ: ڕۆیشتنێکی تەمبەڵانەیە ◊ پیرەژنی کۆنەسااڵ ◊ دەگوترێ: (عجوز نَهْبَلَةٌ) ◊ هەروا ناوە بۆ حوشترى کەتەو زەبەڵاح.

نَهَتَ القِرْدُ ونحوه نهيتاً ونهاتاً: مەیمونەکە قیراندی زیراندی ◊ دەگوترێ: (نَهَتَ الأسَدُ) شێرەکە دەنگی لێوەهاتو دەنگەکەی نەبوە نەڕاندن.

نَهَتَ فلان: فلانکەس نااندی، نرکاندی.

المِنْهَتُ والمُنْهِتَ: شێر.

الناهِتُ: قوڕگ.

النُّهَاتُ: دەنگێك کەلەسنگ بێ، نرکەو نالە، زیخەزیخ کەلەکاتی ناڕەحەتی دا لەناوەمیزاد دەبیسرێ.

نَهْتَرَ علی فلان: درۆی بەدەم فلانکەسەوە کرد.

نَهْتَرَ فلان في كلامه: فلانکەس قسەکانی بەشێوەی بەرمو ناواژو گێڕانەوە.

نَهَجَ الطريقُ نَهْجاً ونهوجاً: ڕێگاکە ئاشکرابوو دەرکەوت ◊ دەگوترێ: (نَهَجَ أمْرُهُ) ئیشەکەی ئاشکرابوو.

نَهَجَ الدابةُ أو الإنسان نَهْجاً ونهيجاً: ولاخەکە یان مرۆڤەکە خێرا خێرا هەناسەی داو هانکە هانکی پێ کەوت بەهۆی ماندوبوون.

نَهَجَ الثَّوبُ نَهْجاً: قوماشەکە کون بوو ڕزی.

نَهَجَ الطريقَ: ڕێگاکەی ئاشکرا کرد، ڕونی کردەوە ◊ ڕێگاکەی پەپڕەو کرد.

نَهِجَ نَهَجاً ونَهْجَةً: خێرا خێرا هەناسەی هەڵێنانو هانکە هانکی پێکەوت بەهۆی ماندویی و شەکەتی، یان ڕاکردنو جەو جوڵی زۆر.

نَهِجَ الثوبُ وغيره: قوماشەکە کۆن بوو، ڕزی (فهو نَهِجٌ).

أنْهَجَ الطريقُ: ڕێگاکە ئاشکراو ڕون بوو، دەرکەوت.

أنْهَجَ الدابةُ: بەسواری ولاخەکە ڕۆیی تا ماندوی کرد.

أنْهَجَ العَمَلُ فلاناً: ئیشکردنەکە فلانکەسی ماندوکرد تاوای لێ کرد هەناسە برکەی پێ بکەوێ.

أنْهَجَ الثوبَ: قوماشەکەی کۆن کرد. ڕزاندی.

إنْتَهَجَ الطريقَ: ڕێگاکەی ئاشکرا کردو پێیدا ڕۆیی.

إسْتَنْتَجَ الطريقُ: ڕێگاکە ئاشکرابوو دەرکەوت چۆنە.

إسْتَنْتَجَ سبيلَ فلان: ڕێبازی فلانکەسی گرتەبەرو پێیدا ڕۆیی.

المِنْهاجُ: ڕێگای ئاشکراو نمایان ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿لِكُلّ جَعَلْنَا مِنكُمْ شِرْعَةً وَمِنْهَاجًا﴾ ٥ هەروا ناوە بۆ پلانو خەریتەی کارکردن ٥ پڕۆسەو پڕۆگرام ٥ دەگوترێ: (منهاج الدراسة ٥ منهاج التعليم ٥ منهاج العمل .....ئ).

المِنْهَجُ: بەمانا (المِنهاجُ) دێ ٥ (ك: مناهج).

النّاهِجُ: دەگوترێ: (طريق ناهج) ڕێگایەکی ئاشکراو ڕون ٥ هەروا دەگوترێ: (طريقة ناهجة).

النَّهْجُ: ئاشکراو نمایان ٥ دەگوترێ: (طريق نَهْجٌ) ٥ (أمر نَهْجٌ) ٥ ڕێگای ڕاستو ئاشکرا ٥ دەگوترێ: (هذا نهجي لاأحيد عنه) ٥ (ك: نهجات ونُهُجٌ ونهوج).

النَّهَجُ: نەخۆشی ڕەبۆ، هەناسە سواریو تەپەتەپی دڵ.

النَّهيجُ: بەمانا (النَّهَجُ) دێ.

نَهَدَ الثديُ نهوداً: مەمك خڕبوو، سەری هەڵداو بەرز بۆوە ٥ دەگوترێ: (نهدت ثدي المرأة) مەمکی ئافرەتەکە خڕبوون (فهي ناهد وناهدة) ئەو ئافرەتە (مەمك خڕو تونده) هێشتا مەمکی شل نەبوون ٥ (ك: نواهد).

نَهَدَ الإناءُ: قاپەکە نزیکە پڕ ببێ.

نَهَدَ فلان: فلانکەس هەڵساو ڕۆیی.

نَهَدَ لعدوه (أو) الى عَدُوِّهِ: خۆی لەبەردەم دوژمن دا ڕاگرتو بەردەوام بوو لەشەڕ لەگەڵ کردنی دا.

نَهُدَ نُهوداً: بەرزبوو، خڕبوو ٥ سەری هەڵدا.

أنْهَدَ الإناءَ: قاپەکەی پڕکرد هەتا لەسەریەوە ڕژا ٥ یان نزیک بوو لێوان لێوبێ.

أنْهَدَ الهدية: دیاریەکەی گەورەکرد؛ دیاری گەورەی برد.

أنْهَدَ فلاناً: فلانکەسی دەست نیشان کرد.

ناهَدَ فلاناً: کێشەی لەگەڵ فلانکەس دانایەوە.

ناهَدَ عَدُوَّهُ: بەربەرەکانی دوژمنی کرد لەشەڕداو لەقاقۆزەی پێچا.

تناهَدَ القومُ: خەڵکەکە لەسەفەردا هەریەکە بەشە تێشوی خۆی هێنایە دەرو تێکەڵاویان کرد (پیتاکیان) کرد.

تناهَدَ في الحرب: لەشەڕدا ڕوبەڕوی یەکتر بوونەوە، بۆیەکتر ڕاپسکوتن‌و پەلاماری یەکتریان دا.

تناهد القومُ الشَّيْئَ: خەڵکەکە لەناو خۆیان دا شتەکەیان دەستاودەست پێ کرد.

تَنَهَّدَ: هەناسەی حەسانەوەو خۆشی هەڵکێشا.

النَّاهِدُ: ئافرەتێك مەمکی خڕبووبن مەمکی قیت کردبن ◊ (ك: نواهد) ◊ دەشگوتریٰ: (غلام ناهِد) کوڕە گەنجێکی تازە پێگەیشتووە.

النُّهادُ: ئەندازە، ڕێژە ◊ نزیکەی ◊ دەگوتریٰ: (هؤلاء نُهَادُ مائة) ئەوانە نزیکەی سەد دەبن، ئەندازەی سەد کەسن.

النُّهْداءُ: لبەڵانی گوێ چەم کەڕومکی باشی لێ بڕوێ.

النَّهدانُ: دەگوتریٰ: (حَوْض نهدان) حەوزی پڕ ئاو کەلەسەریەوە نەڕژێ ◊ (قدح نهدان) پیاڵەی پڕ ◊ یان دوو لەسەر سێی پڕبێ.

النَّهْدُ: شتی بەرز ◊ مەمکی خڕبوو ◊ (ك: نهود) ژەمە ڕۆنە کەرەی گەورە ◊ گیانلەبەری گەورەو بەهێز ◊ دەگوتریٰ: (شابٌ نَهْدٌ وفرس نَهْد) ◊ هەروا ئاوە بۆ پیاوی پیاوانەو بەکەڵکو ڕەوشت بەرز کەهەمیشە هەوڵی پیاوەتی بدا.

النَّهْدُ: ئەوەی هاوەڵی سەفەرو کاروانچی لەگیسە باخەڵو توێشوودانی خۆیان دەری دێنن‌و تێکڕا دەیخەنە سەر سفرەی هاوبەش ◊ یان پیتاك‌و کۆمەکی هاو ولاتیان لەکاتی هێرش هێنانی دوژمن دا ◊ دەگوتریٰ: (طَرَحَ نِهْدَهُ مع القوم) یارمەتی خەڵکەکەی دا.

النَّهيدُ: ڕۆنەکەرەی تەنکە (بچوك).

النَّهيدَةُ: ژەمە ڕۆنەکەرەی گەورە ◊ تۆوی کاڵەکە مارانە ناردی تێکەڵاو دەکرێ‌و دەخورێ.

نَهَرَ نَهْراً: بەتەوژم ئاومکە ڕۆیی.

نَهَرَ الماءُ: ئاومکە بەزەوی دا ڕۆیی‌و ڕێگای خۆی کردەوە.

نَهَرَ الحفّارُ: بیرهەڵکەنەکە گەیشتە ئاو لەناوبیرمکەدا ◊ دەگوتریٰ: (حَفَرَ بئراً حتى نَهَرَ) بیرمکەی هەڵکەند تا گەیشتە ئاو.

نَهَرَ الأرض: زەویيەکەی هەڵدڕی.

نَهَرَ فلاناً: لەفلانکەس توڕەبوو بەڕەقی‌و ڕوی ناخۆش قسەی لەگەڵ دا کرد ◊ ڕقی هەڵسا.

نَهَرَ النَّهْرَ: جۆمەکەی هەڵکۆڵی‌و ئاومکەی پێدا برد.

فَهِرَ الشَّيْئُ نَهَراً: شتەکە زۆر بوو ◊ (فهـر نهر).

أنْهَرَ: کەوتە ڕۆژمووە ◊ یان بەڕۆژ کاری کرد.

أنْهَرَ السائِلُ: شلەمەنییەکە بەتەوژم ڕۆیی‌و ڕەوان بوو ◊ دەگوترێ: (أنْهَرَ البَطْنُ) سکەکە چوو، گوفێڕەی گرت.

أنْهَرَ العِرْقُ: دەمارەکە خوێنی نەوەستا.

أنْهَرَت المرأةُ: ئافرەتەکە قەڵەو بوو.

أنْهَرَ في العَدْوِ: لەبازدان دا تەمبەڵ بوو بەهێواشی بازی دا.

أنْهَرَ الدَمَ: خوێنەکەی ڕەوان کرد ڕۆیاندی.

أنْهَرَ الفَتْقُ: دڕاوییەکەی فراوان کرد ◊ کەلەبەرو چاڵەکەی فراوان کرد ◊ دەگوترێ: (أنْهَرَ الدَمَ) خوێنەکەی ڕشت، ڕەوانی کرد.

إنْتَهَرَ النَهْرُ: چۆمەکە شوێنی خۆی کردەوە ڕێڕەوی خۆی گرتەبەر.

إنْتَهَرَ بَطْنُهُ: سکی چوو، گوفێڕەی گرت.

إنْتَهَرَ العِرْقُ: دەمارەکە خوێنی نەوەستا.

إنْتَهَرَ فلاناً: فلانکەسی زۆر تووڕەکردو بەشێوەی زبرو دەنگی بەرزو ڕوی ترشە وەڵامی لەگەڵ کرد.

إسْتَنْهَرَ السائِلُ: شلەمەنییەکە بەزۆری‌و تەوژم ڕۆیی.

إسْتَنْهَرَ النَهْرُ: چۆمەکە ڕێڕەوی خۆی کردەوەو جاری بوو.

إسْتَنْهَرَ الأمْرُ: کارەکە قورس بوو لەسنور دەرچوو.

المَنْهَرُ: شوێنی هەڵکەندنی جۆگاو لادێ کە ئاو دایدڕێ ◊ جۆگایەکە لەناو قەڵاو شورادایە ئاوی پێدا دەڕوا ◊ (ك: منهار ومناهير).

المَنْهَرَةُ: بۆشاییەکە لەنێوان خانوەکان ◊ زبڵ‌و زاڵی تێ فڕی دەدرێ ◊ زبڵدان ◊ سەرانگوێڵك.

النَاهِرُ: تڕێی سپی.

النَاهور: هەور.

النَهارُ: ڕۆژ، ڕوناکایی نێوان بەرەبەیان‌و شێوان؛ نێوان ڕوناکایی ئاسۆ لەبەرەبەیانەوە تا ئاوابوونی خۆر لەنێوارەدا ◊ (ك: ألهُر ونُهُر).

النَهارِيُّ: نان خواردنی ناوەڵتی.

النَهْرُ: ئاوی زۆرو شیرین‌و ڕەوان (روبار) ◊ ڕێڕەوی ئاوی شیرین‌و گوارا ◊ (ك: أنهار وألهُرُ ونُهُر).

النَهَرُ: بەرفراوان ◊ ڕوناکی ◊ بەمانا (النَهْرُ) دێ ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿إنَّ الْمُتَّقِينَ فِي جَنَّاتٍ وَنَهَرٍ﴾.

النَهِرُ: تڕێی سپی ◊ دەشگوترێ: (نَهْرٌ ونَهِرٌ) ◊ ڕوبارێکی پان‌و پۆڕە ◊ (نهار نَهِرٌ) ڕۆژێکی ڕۆشن‌و ڕوناکە ◊

(رجل نَهِرٌ) پیاوێکه بەڕۆژ کاردەکا ٥ دەگوترێ: (لست بليلي ولكني نَهِرٌ) بەشەو کارناکەم بەڕۆژ کاردەکەم.

النَّهِرَةُ: ئاژەڵی شیر زۆر ٥ دەگوترێ: (ناقة نَهِرَة، وشاة نَهِرَةٌ).

نَهَزَ فلان نَهْزاً: فلانکەس ڕاپەڕی بۆئەوەی شتێك بەدەست بێنێ ٥ دەشگوترێ: (نَهَزَت الدَّابَّةُ بصدرها) ئاژەڵەکە یا وڵاخەکە سینگی پێوەنا؛ واتە: دەستی کرد بەڕۆیشتن ٥ ملی درێژ کردو سینگی پێوەنا بۆئەوەی برشێتەوە.

نَهَزَت الدابةُ برأسها: وڵاخەکە بەڕاوەشاندنی سەری مێشو مەگەزی لەخۆی دوورخستەوە.

نَهَزَ بالدلو في البئرِ: دۆڵچەکەی لەناوبیرەکە هێناو برد بۆئەوەی پڕبێ لەئاو.

نَهَزَ الدَّلْوَ من البئر: دۆڵچەکەی لەبیرەکە دەرهێنا.

نَهَزَ الشَّيْئَ: پاڵی بەشتەکەوە نا ٥ دەگوترێ: (نَهَزَ راحِلَتَهُ) لە وڵاخەکەیەوە ژمنی و دەنەدەنەی دا بۆخێرا ڕۆیشتن ٥ دەشگوترێ: (نَهَزَني اليك حاجة) پێداویستی و ئاتاجی منی هێنا بۆلای تۆ.

نَهَزَ فلاناً في صدره: مستەکۆڵەی لەسنگی فلانکەس دا.

نَهَزَ رأسَهُ: سەری بادا.

انْتَهَزَهُ: ڕاپەڕاند.

ناهَزَ الأمْرَ: لەکارەکە نزیك بۆوە ٥ دەگوترێ: (ناهَزَ الصَّبِيَ البلوغ) منداڵەکە خەریکە بالغ دەبێ، نزیکە پێ بگا.

ناهَزَ الرضيعَ الفِطامَ: شیرەخۆرەکە نزیکە لەشیرخواردن بپڕدرێتەوە.

ناهَزَ فلاناً: پێش فلانکەس کەوت.

ناهَزَ الصيدَ: پەلەی کرد نێچیرەکە بگرێ.

ناهَزَ الفُرْصَةَ: هەلەکەی قۆستەوە نەیهێشت لەکیسی بچێ.

ناهَزَت الفرصَةُ فلاناً: فورسەتو هەل بۆ فلانکەس ڕێ کەوت.

إنْتَهَزَ في الضحك: زێدەڕۆیی کرد لە پێکەنین دا ٥ زۆر پێکەنی.

ناهَزَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەدڵ بوو پەلەی کرد بەدەستی بێنێ ٥ دەگوترێ: (إنْتَهَزَ الفرصة) هەلی قۆستەوە نەیهێشت هەلی لەکیس بچێ.

تناهَزَ القومُ الشَّيْئَ: خەڵکەکە پەلەیان کرد بۆ بەدەستهێنانی شتەکە ٥ دەشگوترێ: (تناهَزوا الفُرَصَ) کەوتنە خۆ بۆ قۆستنەوەی هەل و ویستیان کەڵکی لێ وەرگرن.

المناهَزَة: پێشبڕکێ.

النّاهِزُ: ڕیش سپی‌و پیاوماقوڵی گەڵو هۆزو هەڵسوڕێنەری کاروباریان.

النُّهازُ: ئەندازەو مەزندە ٥ دەگوترێ: (عمره نُهاز عشرین سنة) تەمەنی بیست ساڵ دەبێ، نزیکەی بیست ساڵ دەبێ.

النَّهْزُ: دەست دانە شت؛ هەرشتێك بەدەست بکرێو دەستی بۆ ببڕێ.

النَّهْزَةُ: هەڵو فرسەت ٥ (ك: نُهَزٌ) دەگوترێ: (هو نُهْزَة المختلس) ئەو نێچیری هەموو کەسێکە هەموو کەس دەتوانێ فرسەتی لێ بێنێ.

النَّهازُ: کەسێك خێرا خێراو زۆر شت بەدەست بداتە یەکێکی تر وەکوو بەردەستی وەستای دیوار دانانو شتی وا ٥ گوێدرێژ: کە سنگی ڕەبێش دەکا بۆ ڕۆیشتن.

النُّهوزُ: شتێك کە پاڵنەری هەبێ بۆ ڕۆیشتن ٥ حوشترێك بێچومکەی مندار بوبێتەوەو شیرنەدا تاباشباش گوانەکانی ڕانەتەکێنێو دایان نەچۆڕێنێ.

نَهَسَ اللَّحْمَ نَهساً: گۆشتەکەی بەدانی پێشەوەی پچڕی بۆئەوەی بیخوا.

نَهَسَ فلاناً الكلْبُ: فلانکەس سەگ گەستی.

نَهَسَتْهُ الحية: مارگەستی، پێوەی دا.

إنْتَهَسَ: زۆری گۆشت بەکەڵبەکانی بەچڕی ٥ زۆر بەدەم ڕۆیی کرد لەگۆشت بچڕین دا.

المَنْهَسُ: ئەو شوێنەی گۆشتی لێ دەپچڕێندرێ ٥ (ك: مناهِس) ٥ دەشگوترێ: (أرض كثيرة المناهِس والمعالق) زەوییەکە لەومڕو خواردنی زۆر بەددان گۆشت بپچڕێ ٥ دەگوترێ: (أسَدٌ أو نَسْرٌ مِنهَسٌ) شێرێکە زۆر گۆشت دەپچڕێ ٥ یان دالاشێکە زۆر گۆشت بەدەندوکی دەپچڕێ.

المَنْهوسُ: کزو داکۆشت ٥ دەگوترێ: (رجل منهوس) پیاوێکی کزو لاوازە ٥ (رجل منهوس القدمين) پیاوێکی قاچ ڕەقو تەقە.

النُّهَسُ: باڵندەیەکە لەپێڕی (الصردية)یەو ڕەنگی کەستەنائییە لەچۆلەکە گەورەترە، سەر گەورەو دەندوك گەورەیە، ڕەوشت شەڕانیو تونڊو تیژە، چۆلەکەو حەشەراتی بچوك نێچیر دەکا ٥ هەمیشە کلکی هەڵدەتەکێنێ، لە وڵاتانی ئەوروپا دەژیاو پایزانو بەهاران ڕەودەکا بۆ وڵاتی میصر.

النّهاسُ: بەمانا (المِنْهَسُ) دێ.

النّهوسُ: گازندە گەزندە، هەر دڕندەیەك شت بگەزێ.

النَّهيسُ: گەزراو هەرشتێك سەگو مارو شتی وا گەستبێتی.

نَهْسَرَ اللَّحمَ: گۆشتەکەی پارچە پارچە کرد ◊ بەدەم پچڕی، ڕایتەکاند.

نَهْسَرَ الطعامَ: بەهەڵپە خواردنەکەی خوارد.

النَّهْسَرَ: گورگ: پیاوی چوستو چالاك ◊ چڵێسو هەڵپەکەر بۆ خواردنی گۆشت ◊ (ك: نهاسِر).

نَهَشَ الشَّيْئَ نَهْشاً: قەپاڵی بەشتەکەدا کرد بۆنەوەی بیخوا ◊ بیگەزێ پێوەی بدا بریندار بکا.

نَهَشَتِ الحَيَّةُ فلاناً: مارەکە بە فلانکەسیەوە دا ◊ گەستی.

نَهَشَتِ المرأةُ وَجْهَها: ئافرەتەکە دەمو چاوی خۆی ڕنین لەکاتی بەڵاو کارەسات دا خۆی نەگرتو بەنینۆك دەمو چاوی ڕنینەوە.

نَهَشَ الكلبُ فلاناً: سەگەکە فلانکەسی گەست، دەشگوترێ: (نَهَشَهُ الدهر) ڕۆژگار جەڕاندی‌و خستیە حاڵەتی ناتاجی.

نَهَشَ فلاناً أو عِرْضَهُ: غەیبەتی فلانکەسی کردو تانەی لێ دا.

نُهِشَتْ عَضُدُهُ: باسکی باریك بوو گۆشتی پێوە نەما.

إنْتَهَشَتْ عَضُدُهُ: باسك‌و قۆڵی باریك‌و بێ گۆشت بوون.

إنْتَهَشَ الشَّيْئَ: زۆری شتەکە گەست‌و لێکی هەڵپچڕی.

المُنْتَهِشَةُ: ئافرەتێك لەکاتی بەڵاو کارەسات دا ڕوخساری بڕنێ.

المَنْهوشُ: دالگۆشت‌و کزو لاواز ◊ ماندو و لەڕو لاوازە.

هو منهوش القدمين: ئەو قاچ ڕەق‌و تەقە.

النَّهارِشُ: ستەم‌و ماف پێشێلکردن.

النَّهْشُ: کەمی گۆشتی ڕان، قونپوچەڵی ◊ دەگوترێ: (فلان نَهْشُ اليدين) فلانکەس دەست‌و مەچەك باریك‌و بێ گۆشت‌و دەست گەرم‌و گورج‌و گۆنە ◊ هەروا دەگوترێ (رجل نَهْشٌ) پیاوێکی دالگۆشت‌و جەستە سوکە.

نَهْشَلَ فلان نَهْشَلَةً: فلانکەس پیرو کەنەفت بوو لەرزۆك بوو ◊ (فهو نَهْشَلٌ) ◊ سواری ولاخی خوازڕاو بوو.

نَهْشَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەتامەزرۆوە خوارد، وەکوو برسی لرفی دا.

نَهْشَلَ فلاناً: فلانکەسی گەست‌و کەلەپارچەی کرد.

النَّهْشَلُ: گورگ، بازو هەڵۆ.

النَّهْشَلَةُ: پیری‌و کەنەفتی.

نَهَضَ نهوضاً ونَهْضاً: ڕاپەڕی، بەناگاو

وریابیەوە هەڵسایە سەرپاو ڕاپسکوت ○ دەگوترێ: (نَهَضَ من مکانه الی کذا).

نَهَضَ لـه: بۆی ڕاپسکوتو پەلاماری دا ○ (نَهَضَ الی العَدُوّ) ڕاپەڕی بۆ بەرەنگاربوونەوەی دوژمن.

نَهَضَ النَبْتُ: ڕوەکەکە ڕاست بۆوەو پێگەیی.

نَهَضَ الطائِرُ: باڵندەکە باڵی کردنەوە بۆنەوەی بفڕێ.

نَهَضَ فلاناً نَهْضاً: ستەمی لەفلانکەس کرد.

أنْهَضَ الحیوانَ: ئاژەڵەکەی ئامادەکردو خستیە سەر ئەوە بکەوێتە جوڵەو ڕابکا غاربدا.

أنْهَضَ فلاناً للأمر: فلانکەسی ئامادەکرد بۆکارەکەو خستیە ئەستۆی.

أنْهَضَ فلاناً بالشیئ: فلانکەسی بەهێزکردو وەی پێدا بۆنەنجامدانی کارەکە.

أنْهَضَ الریحُ السحابَ: ڕەشەبایەکە هەورەکەی ڕاداو بردنی بۆ شوێنێکی تر.

أنْهَضَ القِرْبَةَ: کوندەکەی پرکرد یان نزیکی ئەوەی کرد پڕبێ.

ناهَضَ فلاناً: بەربەرەکانی فلانکەسی کرد، دژی وەستا.

تناهَضَ القومُ: هەر تاقمەو پێڕێک پەلەی کرد بۆئەوەی بەرەنگاری تاقمەکەی بەرامبەری بکا ○ دەشگوترێ: (تناهض القومُ في الحرب).

إسْتَنْهَضَ فلاناً للأمر: داوای لەفلانکەس کرد بەپەلە کارەکە ئەنجام بدا.

النّاهِضُ: بێچوی باڵندە: کەبتوانێ بفڕێ ○ گۆشتی لای ژوروی قۆڵو باسک ○ دەگوترێ: (عامل ناهِضٌ) کرێکارێکە بەردەوامە لەسەر ئیشەکەی و بەبڕوای تەواو و سوربوونەوە کارەکەی ئەنجام دەدا ○ (شاب ناهِض) گەنجێکی زیرەک و وریایە، گرنگی دەدا بەئەنجامدانی ئەرکی سەرشانی.

النّاهِضَةُ: (ناهِضَة الرجل) خزم و کەسوکاری پیاو ○ لەبراو باوک و برازاو ئامۆزا.... هەروا ناوە بۆ دەست و پێوەندو کەس و کاری پیاو.

النِّهاضُ: خێراو بەپەلە.

النَّهْضُ: زەوی پتەو و شاخو داخ: کەڕێگای تێدا دروست بکرێ ○ (ك: نِهاضٌ) ○ دەگوترێ: (سلکوا نِهاضَ الطرق) ڕێگای سەختو ناخۆشیان بڕی.

النَّهْضَةُ: هێزو توانا ○ ڕاپەڕینو

هەوڵدان بۆ پێشکەوتن لەبواری کۆمەڵایەتیو بوارەکانی تری ژیان دا ◊ دەگوترێ: (كان من فلان نهضة الى كذا) جەو جۆڵو هەوڵدانی باش هەبوو لەلایەن فلانەوە بۆ ئەو کارە ◊ دەشگوترێ: (هو كثير النهضات).

النَّهَّاضُ: کەسێك بەردەوام لەسەر ڕێبازی پێشکەوتنو بەدەستهێنانی سەروەری بێ ◊ دەشگوترێ: (مكان نَهَّاض) شوێنێکی بەرزە.

نَهَطَهُ بالرمح نَهْطاً: بەڕمب لێی دا.

نَهَفَ نَهْفاً: سەرسام بوو.

نَهَقَ الحِمارُ نَهْقاً ونَهيقاً: گوێدرێژەکەی زەڕی، زەڕاندی.

تناهَقَت الحُمُرُ: گوێدرێژەکان تێکڕا زەڕین ◊ یان بەشوێن یەکتردا زەڕاندیان.

النّاهِقُ: یەکێك لەو ئێسقانە دەربەڕیوانەی ناژەڵی سمدارە کە دەکەونە شوێنی ڕێڕەوی فرمێسکی ◊ ئەو شوێنەی لەقورگی گوێدرێژدا زەڕەی لێ دێتەدەر ◊ (ك: ناهِق).

النَّهَقُ: گیایەکە لەپێڕی (الصليبية) درێژ دەبێتەوە گەلای پانی هەیە، گوڵەکەی وەکوو گوڵی ڕوەکی کەڕنەب وایە بەرمکەی خەردەلەو تۆوێکی وردی هەیە وەکوو تۆوی کەڕنەب وایەو لەو وردترەو تامی تیژەو دەبڕێ، ناوێکی تری هەیە پێی دەگوترێ: (جيرجير) یان (أيهُقان).

نَهَكَ الأمرُ فلاناً نَهْكاً ونهاكَةً: کارەکە فلانی ماندو کردو بەسەریا زاڵ بوو ◊ دەگوترێ: (نَهَكَهُ العَمَلُ) ئیش کردن لەپەلو پۆی خست ◊ (نهكه الشرابُ) شەراب لەگڵو گۆی خست ◊ (نَهَكَتْهُ الحمى) لەرزوتا لەپەل‌وپۆی خست.

نَهَكَ الشَّيْءَ: زێدەڕەوی کرد لەشتەکەدا، دەگوترێ: (نَهَكَ الطعامَ) زۆری لەخواردنەکە خوارد ◊ هەروا دەگوترێ: (نَهَكَ في الطعام) ◊ (ونَهَكَ من الطعام).

نَهَكَ الضَّرْعَ: گوانەکەی زۆر داچۆڕاند، زۆری جەرەبابەدا.

نَهَكَ عِرضَ فلان: زۆری جنێو و قسەی ناشرین بەفلان گوتن.

نَهَكَ الثوبَ: قوماشەکەی لەبەر کرد تا ڕزاندی هەر لەبەری کرد.

نَهْكَةٌ نهاكَةٌ: زێدەڕەوی کرد لەکۆکردنەوەی شت دا.

نُهِكَ فلان: فلانکەس کزو لاواز بوو، نەخۆشی لاوازی کرد.

نُهِكَ بيتُ الشعر من بحر الرجز: سێیەکی

شیعرمکه لابرا، چەرت کرا.

أنْهَكَهُ السلطان عقوبة: فەرمانڕەوا زیندەڕوێی کرد لەسزادانی دا.

إنْتَهَكَ: بەمانا (نَهَكَ) دێ ◊ دەگوترێ: (إنْتَهَكْتُه الحمى).

إنْتَهَكَ عرض فلان: زیندەڕەوی کرد لە جنێودان بەفلانکەس‌و قسەی ناپڕو بەری ناڕاستەکرد.

إنْتَهَكَ الشَّيْئَ: سوکایەتی بەشتەکە کرد.

إنْتَهَكَ الحرماتِ أو المحرمات: کاری ناشایستەو نەشیاوی ئەنجام داو سنوورە شەرعیەکانی بەزاندن.

إنْتَهَكَ حَرمةَ الله: وادەو پەیمانی شکاند، سنورشکێنی کرد.

المَنْهَكَةُ: ئەو شتەی کە مرۆڤ هەڵدەنێ بۆ سنور بەزێنی ◊ دەگوترێ: (هذا منهكة للأعراض) ئەمە مرۆڤ هەڵدەنێ بۆ ناموس شکێنی.

النّاهِكُ: زیندەڕۆ لەهەموو شتێك دا.

النَّهْكُ: زیندەڕوێی کردن لە هەرشتێك دابێ ◊ جنێو و سوکایەتی پێکردن ◊ چەرتکردن‌و حەزفکردنی سێیەکی شیعرە لەبەحری ڕەجەز.

النَّهْكَةُ: شوێن دەست‌و ئاسەوارو پاشماوە ◊ دەگوترێ: (بدت فيه نَهْكَة المرض) دیاردەو ئاسەواری نەخۆشییەکەی لەسەر دەرکەوت کزو لاوازبی پێوەدیارە.

النَّهوكُ: ئازاو چاونەترس.

النَّهيكُ: تونڕەو زیندەڕۆ لە کۆکردنەوەی هەرشتێك دابێ ◊ ئازاو چاونەترس لەئادەمیزادو گیانلەبەری تر ◊ شمشێری برندە ◊ دەگوترێ: (سيف نهيك) ◊ هەروا ناوە بۆ مرۆڤی ڕەوشت بەرز.

نَهِلَ نَهَلاً ومَنْهَلاً: یەکەم پێك، یەکەم قومە ئاو و شلەمەنی ◊ شەراب خۆرەوە (بخۆرەوەی شلەمەنی).

نَهِلَ الشارِبُ: تینوەکە خواردیەوە تا تێراو بوو ◊ شەرابخۆرەوەکە تامڕ بوو خواردیەوە ◊ (فهو ناهل) ◊ (ك: نَهال ونواهل).

أنْهَلَ دابّتَهُ: یەکەم وەجبە ئاوی دا بە ولاخەکەی.

أنْهَلَ زَرعَهُ: یەکەم ئاودێریی کشتو کاڵەکەی کرد.

أنْهَلَ العطشان: تینوەکەی ئاودا تا تێراو بوو.

أنْهَلَ فلاناً: ڕقی فلانکەسی هەڵساند ◊ دەشگوترێ: (أنْهلوا القنا من عدوهم) شمشێریان لەدوژمنەکانیان ئاودان، دوژمنیان لەخوێن دا گەوزاند.

المِنْهال: کەسێك زۆر ولاخ ئاوبدا ◊ پیاوی سەخی‌و دەست‌و دڵ فراوان ◊ گۆڕ ◊ (ك: مناهيل).

المَنْهَلُ: شوێنی ئاوخواردنەوەی ئاژەڵ و ولاخ ○ دوێڵاو ○ خان و کاروانسەرا کەلەجۆڵەوانی دا بێ و کاروانچی بیکەنە قۆناغی خۆیان بۆ پشودان و شەو تێدا مانەوە، لەم ڕووەوە کەئاوی خواردنەوەی تێدا دەست دەکەوێ.

الناهِلة: حوشترێك بێ و بچێ بۆسەر دوێڵاو و شوێنی ئاو خواردنەوە ○ دەشگوترێ: (إبل نواهِل) حوشتری برسی.

النَّهْلان: ئاو خۆرەوە ○ (ك: نِهال).

النَّهْلَةُ: دەگوترێ: (ما سُقِيَ إلا نِهلة) یەك جار ئاوی خواردەوە.

نَهَمَ الأسَدُ والفيلُ نَهيماً: شێرەکە نەڕاندی فیلەکە نەڕاندی.

نَهَمَت القِدْرُ: مەنجەڵەکە قڵپە قڵپی پێکەوت و کەوتە کوڵین.

نَهَمَ فلان: فلانکەس تڕۆی کرد، دەنگی دا.

نَهَمَ الدابة نَهْماً ونهيماً: ولاخەکەی دەنگ دا بۆنەوەی خێرا بڕوا.

نَهِمَ في الشَّيْءِ نَهْماً ونهامَةً: زۆری حەز لە شتەکە بوو تامەزرۆی بوو.

دەگوترێ: (نَهِمَ في الطعام ونَهِمَ في العلم فهو نَهِم ونهيم).

نُهِمَ بالشيءِ: خوی بەشتەکەوە گرت ئالودەی بوو ○ (فهو منهوم).

المِنهامُ: ولاغێك بەدەنگدان ڕاپەڕێ و بڕوا یان بگەڕێتەوە ○ (ك: مناهيم).

المَنْهَمَةُ: دێرو کەنیشتە، یان شوێنی کۆبونەوەی ڕەبەنەکان.

المَنهوم: کەسێك ئالوودەی شتێك بێ ○ خو بەشتێکەوە بگرێ ○ کەسێك مرۆبێ لەخواردن و هەناسەی بۆ هەڵنەیەتەوە.

النُّهامُ: ئاسنگەر، دارتاش ○ قەڵەڕەش ○ (ك: نُهَمٌ).

النُّهامِيُ: خاوەنی کەنیشتە.

النُّهْمَةُ: پێداویستی ○ حەزکردن لەشتێك ○ دەگوترێ: (له في الأمر نُهْمَةٌ، وقضي منه نُهْمَتَهُ).

النَّهّامُ: ڕێگای ئاسان.

نَهْنَهَ فلاناً عَنْ الشَّيْءِ: فلانکەسی لەو شتە مەنع کردو دەری کرد.

نَهْنَهَ الدابة: دەنگی ولاخەکەی دا بۆنەوەی بگەڕێتەوە، ئەوەی بۆی چوبوو وازی لێ بێنێ و نەیکا.

نَهْنَهَ الثوبَ: قوماشەکەی تەنك چنی.

النَّهْنَهَ: قوماشی تەنك چنراو ○ دەگوترێ: (حُلَّةٌ نَهْنَهٌ).

نَهُوَ الرجلُ نهارَةً: پیاوەکە گەیشتە ئەوپەڕی ئاقڵمەندی ○ (فهو نَهِيٌ) ○ (ك: أنهياء).

نَهِيَ الشَّيْءُ اليه نَهْياً: شتەکەی گەیشتێ.

نَهِيَ اليه المثلُ: نمونەو میسالەکەی پێگەیی.

نَهِيَ عَنْ الشَّيْئِ: نەی لێ کرد لەشتەکە وتی، نەو شتە مەکە.

نَهِيَ اللهُ عَنْ كذا: خودا نەی لەو شتە کردووەو حەرامی کردووە.

نَهِيَ من الشَّيْئِ نَهيٌ: بەو شتەی لێی وەرگرت کیفایەتی کرد ٥ دەگوترێ: (نَهِيَ فلان من اللَّحم) فلانکەس لە گۆشتەکە تێرو تەسەل بوو.

أنْهى فلان: فلانکەس چووە شوێنێك ئاو لێیەوە نەڕوا ٥ چووە ئاو زلکاوەوە.

أنْهى من الشَّيْئِ: نەوەی لەشتەکە دەستی کەوت بەسی بوو ٥ دەگوترێ: (أنْهى فلان من اللحم) فلان لەخواردنی گۆشت مڕبوو.

أنْهىَ عَنْ الشَّيْئِ: وازی لەشتەکە هێنا.

أنْهى الشَّيْئَ: شتەکەی گەیاندە شوێنی خۆی.

أنْهيتُ اليه الخَبَرَ: هەواڵەکەم پێگەیاند.

نَهَّى فلاناً عَنْ الشَّيْئِ: فلانکەسی لە شتەکە مەنع کرد.

إنْتَهى الشَّيْئُ: شتەکە گەیشتە کۆتایی ٥ دەشگوترێ: (إنتهى اليه الخبرُ وإنتهى اليه المثل وإنتهى بنا المسير الى موضع كذا).

إنتهى عَنْ الشَّيْئِ: وازی لەشتەکە هێنا ٥ دەگوترێ: (إنتهى العاصي) یاخی بووەکە وازی لە تاوان هێنا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿قُل لِّلَّذِينَ كَفَرُواْ إِن يَنتَهُواْ يُغْفَرْ لَهُم مَّا قَدْ سَلَفَ﴾.

تناهى الشَّيْئُ: شتەکە گەیشتە کۆتایی ٥ دەگوترێ: (تناهى الخَطْبُ) کارەساتو بەڵاکە گەیشتە نەوپەڕی ناخۆشی.

تناهى الماءُ: ئاوەکە لەزلکاوەکەدا وەستا.

تناهى عَنْ الشَّيْئِ: وازی لە شتەکە هێنا.

تناهى القوم عَنْ المنكر: خەڵکەکە هەندێکیان نەهیان لە هەندێکیان کرد کە کاری خراپە نەنجام نەدەن ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿كَانُواْ لاَ يَتَنَاهَوْنَ عَن مُّنكَرٍ فَعَلُوهُ﴾.

إستنهى فلاناً: بەفلانکەسی گوت وازبێنە.

إستنهى فلاناً من فلان: فلانکەسی راسپارد بەفلان بڵێ: وازبێنێ.

التَّنْهاءُ: نەو شوێنەی لەمبەرەوبەری شیو ئاوەکەی بگاتێ.

التَّنْهاءُ: نەو شتەی بەری لافاوی پێ دەگیرێ لەگڵو بەردو شتی وا.

التَّنْهَيَةُ: بەمانا (التنهاءُ) دێ.

المَنْهى: نەو کارو کردەوانەی نەهیان لێ دەکرێ ٥ (ك: مناهٍ) دەگوترێ: (هذا

من مناهي الشرع وهو يركب المناهي).

المَنْهاةُ: ئامانج و ئاكام ٥ دەگوترێ: (الموت منهاة الناس) مردن سەرەنجامی هەموو کەسێکە ٥ (المنتهى) ئامانج و ئاکام ٥ دەگوترێ: (هو بعيد المنتهى).

الناهي: تێرو تەسەل و تێرئاو ٥ (ك: نهاه) ٥ دەگوترێ: (رجل ناهيك من رجل) پیاوێکە کیفایەتی تۆدەکاو پێویستت بەکەسی تر نییە.

الناهية: دەگوترێ: (إمرأة ناهيتك من إمرأة) ئافرەتێکە گەیشتۆتە ئەوپەڕی ڕەنگژنی و پێویستت بەژنی تر نیە.

النَّهاءُ: ئاکامی شت ٥ کۆتایی و ئەوپەڕی شت ٥ دەگوترێ: (بَلَغَ الخَطْبُ نهاءَهُ) ناخۆشی و بەڵایەکە گەیشتۆتە ئەوپەڕی.

النَّهَاءُ من النهار والماء: بەرزبوونەوەی خۆر ڕۆیشتنی بەرەو ئاوابوون ٥ بەرزبوونەوەی ئاو ٥ ئەندازە ٥ دەگوترێ: (هم نِهاءَ مائة) ئەوانە ئەندازەی سەد دەبن ٥ بچوکترین بەنداوی ئاو.

النُّهاءُ: بەردێکی سپییە لەڕوخام نەرمترە، وەکوو تەباشیرو شتی وا وایە.

النَّهاةُ: میرو ٥ (ك: نَهىً) ٥ دەشگوترێ: (نفس نَهاة عَنْ الشَّيْئ) نەفسێکی نەهی کەرە لەو شتە.

النِّهايةُ: کۆتایی شت ٥ سنوری خانو ٥ عەقڵ و ئاوەز ٥ تەختەدار کەباروشتی وای دەخرێتە سەر بۆگواستنەوە بەناو ئاودا.

النُّهُوُّ: پێچەوانەی شت ٥ دەگوترێ: (هو نُهُوٌّ عَنْ المنكر) ئەو نەی دەکا لە خراپەکاری و فەرمان دەکا بەچاکە.

النُّهَى: کۆی (النُّهْيَة) بەمانا عەقڵ و ئاوەز دێ.

النَّهْيُ: داوای وازهێنان لەشت ٥ بەلای نەحوییەکانەوە بریتییە لە فەرمانکردن بەوازهێنان لەکارێك بەهۆی بەکارهێنانی پیتی (لا) و فیعلی موضاریعی مەجزوم.

النَّهْيُ: شوێنێك کەبەربەستی ئاوی هەبێ و نەهێڵێ ئاوەکەی سەرڕێژ بکا ٥ زلکاو و گەڕاو ٥ (ك: أنهاء ونهاء).

النَّهْيُ: کەسێك بگاتە ئەوپەڕی ڕادروستی و بیرو بۆچونی ڕاستاڵ ٥ (ك: نَهُون).

النُّهْيَةُ: کۆتایی شت و نیهایەتی ٥ ئەڵقەو گرێ و پانایيەك لەسەر سنگ بێ نەهێڵێ حەبلەکەی داماڵدرێ ٥ عەقڵ و ئاوەز ٥ (ك: نُهىً).

النَّهِـيُّ: كەسـێك لەقەڵـەوی دا بگاتـە ئەوپەڕی قەڵەوی ◊ دەگوترێ: (رجل نَهِـيٌّ و امـرأةٌ نَهِيَـةٌ) ◊ دەشـگوترێ: (فلان نَهِيُّ فلان) فلانکەس نەی دەکا لەفلانو ناهێڵێ فلان کاربکا.

فاء النَّجْمُ نَوْءاً وتنواءً: ئەستێرە لەخۆرئاوا ئاوا بوو لەهەمان کات دا لەخۆرهەڵات ئەستێرەیەکی تر هەڵات.

فاء بِحِمْلِهِ: بەزەحمەت لەژێر بارەکەی دا ڕاست بۆوە ◊ یان بارەکەی قورس بوو نەیتوانی بەبارەکەیەوە بڕوا و کەوت.

فاء به الحِمْلُ: کۆڵو بارەکە گران بوو چـەماندی ◊ بەزەحمـەت بـۆی هـەڵگیرا ◊ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿وَآتَيْنَاهُ مِنَ الْكُنُوزِ مَا إِنَّ مَفَاتِحَهُ لَتَنُوءُ بِالْعُصْبَةِ أُولِي الْقُوَّةِ﴾ ◊ دەشـگوترێ: (نـاء الحِمْـلُ حامِلَـهُ) بارەکـە هەڵگرەکـەی چـەماندو ماندوی کرد.

أناءت السَّماءُ: ئاسمان هەور دابپۆشی.

أناء فلاناً: فلانکەسی ڕابپەڕاند.

أنـاء الحِمْـلُ حامِلَـهُ: بـارو کۆڵەکـە هەڵگرەکەی ماندو کرد.

أنواتِ السَّماءُ: ئاسمان هەور دابپۆشی.

ناوَأهُ: شانازی بەسەردا کرد.

إستناءَ النَجْمُ: ئەستێرەکە ئاوابوو.

إستناءَ فلاناً: داوای بەخشش و یارمەتی فلانکەسی کرد.

الأنْوَأُ: شارەزاو لێزان لەکەشو هەوادا.

النَّوْءُ: دەگوترێ: (فلان نَـوْءَةُ متخـاذل) فلانکـەس ڕاپـسانەکەی سـستو تەمبەڵانەیـە ◊ ئەستێرەکە بـەرەو ئاوابوون دەڕوا ◊ بارانی بـەخورەمو لێزمـە ◊ بەخـشش و عـەطـا ◊ (ك: أنواء ونوآن).

ناب الشَّيْئُ نَوْباً: شتەکە نزیك بۆوە.

نـاب الى الـشَّيْئِ: گەڕایـەوە بـۆ شتەکە، خـوی بـە شتەکەوە گـرت ◊ دەگـوترێ: (نـاب النحـلُ الى الخلايـا) هـەروا دەگـوترێ: (نـاب الى الله) گەڕایـەوە بۆڵای خوداو تۆبەی کرد.

نـاب عنـه نيابـة: چۆوە جێگـای نـەو و لەجیاتی نـەو کاری کـرد ئـیشو کـاری هەڵسوڕاند ◊ بۆوە نوێنەری نـەو ◊ (ك: نواب).

أناب فلان الى الشَّيْئِ: فلانکەس چەند جارێك بۆ شتەکە گەڕایەوە.

أناب الى الله: گەڕایـەوە بـۆڵای خـودا ◊ قورئـان دەفـەرموێ: (فاسـتغفر ربـه وخـرّ راكعـاً وأنـاب) ◊ دەشـگوترێ: (أناني فلان فما أنَبْتُ اليه) فلانکـەس هات بۆڵام پێشوازی خۆشەویستانەو گەرمم لێ نەکرد.

أناب فلاناً عنه في كذا: فلانکەسی کـرد

بەنوێنەرو جێگری خۆی لەوشتەدا.

ناوَبَـهُ فِي الـشَّيْئِ والأمـر: هاوکـاری و نۆبەی لەگەڵدا کرد لەئیشەکەدا.

نَوَّبَهُ: نۆبەی خۆی بۆ دیاری کرد.

إنتابَهُ أمْرٌ: کارێکی گەورەی لێ ڕودرا، بەڵایەکی بۆهات.

نَـوَّبَ صـديقه: جار دواجار چو بۆلای برادەرەکـەی و سـەردانی کـرد ٥ دەگوترێ: (فـلان ينتابنـا) فلانکەس سـەرمان لێ دەدا ٥ (الـسباعُ تنتـاب المَنْهَلَ) درێندە دەچنە سەر دوێلاو و شوێنی ناوخواردنەوەی ئاژەڵەکان.

تنـاوَبَ الأمْـرَ: چـەند جارێـك بەشـوێن یەکدا ئەوکارەی لە ئەستۆ گرت.

تناوب القومُ الشَّيْئَ: خەڵکەکە بەنۆبـە شتەکەیان لەناو خۆیـان بـەش کـرد، هـەموویان بـەنۆرەو هەرکەسـە بەئەندازەی خـۆی هاوکـاری دەکـا ٥ دەگـوترێ: (تـاوبوا المـاءَ، وتـاوبوا العَمَلَ).

تنـاوَبَ الهمومُ فلاناً: بەڵاو ناخۆشی یەك لەدوای یەك یەخەیان گرت.

إسْتَنَابَهُ: کردیە نوێنەری خۆی.

المُنْتَـابُ: دیـدەنی کـەر، شـتێکی موبـاح بەنۆرە ئەنجامی بدەی.

المُنيبُ: بارانی زۆر.

النائـب: جێگـر، کەسـێك لەشـوێنی یـەکێکی تـر کـار ئـەنجام بـدا ٥ دەگـوترێ: (نائـب الـرئيس، نائـب القاضـي، نائـب الـشعب، النائـب العمومي) ٥ (ك: نواب).

النّائِبَةُ: بەڵاو کارەسات ٥ (ك: نوائب) ٥ دەگوترێ: (حُمِّيَ نائبة) لەرزوتایەکە هـەموو ڕۆژێ دەگەڕێتـەوە بـۆ نەخۆشەکە.

النَّوْبَةُ: نۆبە ٥ دەگوترێ: (جاءت نَوْبَتُهُ) نـۆرەی هـات ٥ بـەڵاو کارەسـات ٥ حاڵەتی ناخۆش نەشاز ٥ دەگوترێ: (جاءت نَوْبَتُهُ) نـۆرەی هات، سـەرەی هات ٥ بـەڵاو کارەسات ٥ دەگوترێ: (إعْتَرَتْهُ نوبة عصبية، أو نوبة الجنـون) ماوەیەکی تووڕەبوونی بەسەردا هات، ماوەیەکی شێت بوو ٥ هـەروا وشـەی (النّوبة) بەمانا (هـەڵو فرسـەت) دێ ٥ دەگـوترێ: (اصـبح لانوبـة لـه) فرسـەتو هـەڵی لـەکیس چـوون ٥ کۆمەڵێك نادەمیزادن ٥ (ك: نُوَبٌ).

النُّوبَةُ: بـەڵاو کارەسات ٥ (ك: نُـوَبٌ) ٥ کۆمـەڵێك نـادەمیزادن بەتاکەکـەیان دەگـوترێ: (نـويّ) (بـلاد النُّوبَـةُ) زێدونیـشتمانی نـەو تاقمـە نادەمیزادەیـە کـە دەکەوێتـە بەشـی باشوری میصر.

النِّيابَـةُ: دەسـتەیەکی دادوەریـیـە

لەجیاتی ستەم لێکراو داوا لەسەر ستەمکارو تاوانبارو تۆمەتبار دەخاتە ڕو خۆبەخشانە دەبێتە خاوەن داوا.

ناتَ نَوْتاً: لارە لاری بوو لەبەربێ هێزی یان بەهۆی وەنەوزەوە.

النُّوتَةُ: دەفتەری تێبینییەکان؛ دەفتەرۆکێکە مرۆڤ هەندێ تێبینی‌و وردە حیسابی تێدا تۆمار دەکا.

النُّوتي: کەشتیەوان کە لەناو دەریادا کاروباری کەشتییەکە بەڕێوە دەبا ◊ (ك: نواتي)یە.

ناجَ نَوْجاً: کردەومکەی خۆی نیشانی خەڵک دا.

النَّوْجة: گێژەڵۆکە.

ناحَت الحَمَامَةُ نَوْحاً: کۆترمکە خوێندی.

ناحَت المرأةُ على الميت: نافرمتەکە شین‌و شەپۆری لەسەر مردوومکە گێڕاو وایە شێرەو واومیلای بۆ کردو بەسۆزەوە بۆی گریا.

ناوَحَهُ: بەرامبەری وەستا ◊ دەگوترێ: (دارُهُ تناوِح داري) خانومکەی بەرامبەر خانومکەی منە.

تناوَحَ الرياحُ: ڕەشەبایەکە بەهێز بوو ◊ بایەکە دەمێک سەبابوو، جەڵێک بای دەبور بوو، کاتێکیش بای شەماڵ بوو، وەختێکیش بای جەنوب بوو.

تَنَوَّحَ الشَّيْئُ: شتەکە جوڵایەوەو شۆڕبۆوە.

إسْتناحَ فلان: فلانکەس هێندە بەسۆز گریا کەسانی تری هێنایە گریان.

إستناح الذِئبُ: گورگەکە لوڕاندی.

إستناحَ فلاناً: فلانکەسی گریاند.

المناحة: شین‌و شەپۆر ◊ شوێنی واومیلاو شین‌و شەپۆر ◊ دەگوترێ: (كنا في مناحة فلان) ◊ هەروا ناوە بۆ دیمەنێک ئافرمت کۆببنەوەو بەسۆز شین‌و شەپۆر بگێڕن ◊ (ك: مناحات ومناوح).

النَّوَّاحُ: کەسێک زۆر شین‌و شەپۆر بگێڕێ ◊ بۆ مێینە دەگوترێ: (نَوَّاحة).

أناخَ بالمكان: لەشوێنەکە مایەوە.

أناخَ به البلاء والدُّرّ: بەڵاو ژێردەستەیی یەخەی گرتووەو لەکۆڵی نابێتەوە.

أناخَ الجَمَلَ: حوشترمکەی یەخ دا ◊ دەشگوترێ: (أناخ بفلان حاجته) هاناى بۆ فلانکەس برد پێداویستییەکانی بۆ جێبەجێ بکا.

نَوَّخَ البعيرَ: حوشترەکەی ییخ دا ٥ دەشگوترێ: (نَوَّخَ اللهُ الأرضَ طروقة للماء) خودا زەوی والێ کردووە توانای ئەو هەموو ئاوەی هەبێ.

تَنَوَّخَ الجَمَلُ: حوشترەکە ییخی خوارد (پاڵکەوت).

تَنَوَّخَ الجملُ الناقة: حوشترە نێرەکە مێینەکەی کەڵ دا.

إسْتناخَ: ییخی خوارد ٥ دەگوترێ: (أناخَهُ فاستناخَ).

المَناخُ: شوێنی ییخدانی حوشتر (ئاغەڵە حوشتر) ٥ شوێنی مانەوە ٥ دەگوترێ: (هذا مناخ سوء) ئەمە شوێنێکی خراپە بۆ تێدا مانەوە ٥ بەکەڵکی نیشتەجێ بوون نایە.

مناخ البلاد: باری کەش‌و هەوای وڵات ٥ دەگوترێ: (مناخ هذه البلاد رطب حار) کەش‌و هەوای ئەم وڵاتانە شێدارو گەرمە.

النائخة: زەوی دوور.

النَّوْخَةُ: مانەوەو نیشتەجێ بوون.

نادَ نَوْداً ونَواداً ونُواداً: لەبەر خەوهاتن‌و هەنۆز بردن لارەلاریەتی.

نادَ فلان: فڵانکەس سەری باداو شانی هەڵتەکاند.

تَنَوَّدَ الغُصْنُ: لقەدرەختەکە شەکایەوە، هەژا، ڕاژا.

نَوْدَأ: بڕوانە مادەی (نَدَأ).

نَوْدَلَ: بڕوانە مادەی (نَدَلَ).

نارَ نَوْراً: ڕوناکی کردەوە، لەئاسۆدەرکەوت، جوان بوو.

نارت الفِتْنَة: فیتنەو ئاشوب بەرپابوو بڵاو بۆوە.

نار فلان: فڵانکەس تێ شکا، هەڵات ٥ دەگوترێ: (نار الظَّبْيُ من صائده) ئاسکەکە لەترسی ڕاوکەرەکە هەڵات.

نارت المرأة من الشيب: ئافرەت لەترسی پیریی هەڵهات خۆ لەپیری دەشارێتەوە.

نار فلان: فڵانکەس قاچاندی، هەڵات.

نار الشَّيْئَ: نیشانەی تایبەتی لەسەر شتەکە دانا ٥ دەگوترێ: (نار السلعة) ئارمی تایبەتی خستە سەر کاڵاکە ٥ (نار النار من بعيد) ئاگرەکە لەدوورەوە بیندرا ٥ (نار فلاناً وغيره) فڵانکەسی ترساند.

أنارَ: ڕوناکی کردەوە ٥ دەگوترێ: (أنار الشجرُ) درەختەکە پشکوت‌و گوڵی کرد ٥ گوڵەکانی دەرکەوتن ٥ دەشگوترێ: (أنار النباتُ) ڕوەکەکە ڕواو گەشەی کردو خۆی ئارایش دا.

أنارَ فلان: فڵانکەس ڕوخساری گەشایەوەو ڕەنگی جوان بوو.

أنار المكانَ: شوێنەکەی ڕوناك کردەوە.

أنارَ الأمْرَ: کارەکەی ڕونکردەوەو ئاشکرای کرد.
أنار الظبيَ: ئاسکەکەی تەراند.
ناور فلاناً: جنێوی بەفلان دا.
نَوَّرَ: ڕوناکی دا، ڕوناکی کردەوە ◊ دەگوترێ: (نَوَّرَ المكانُ) شوێنەکە ڕوناك بوو.
نَوَّرَ الصُبْحُ: بەیانی گزنگی داو ڕوناك بوو ڕوناکایی بەیانی لەئاسۆ دەرکەوت.
نَوَّرَ الشَجَرُ: درەختەکە گوڵی کرد.
نَوَّرَ النباتُ: ڕوەکەکە پێگەیی و دەرکەوت.
نَوَّرَ الثَمَرُ: میوەکە دەنکی تێدا خولقا.
نَوَّرَ على فلان: فلانکەسی شارەزا کردو کارێکی بۆ ڕون کردەوە ◊ سەری لێ شێواندو چەواشەکاریی لەگەڵ دا ئەنجام دا.
نَوَّرَ المصباحُ: چراکەی هەڵکرد.
نَوَّرَ الأمْرَ: کارەکەی ئاشکرا کرد، ڕونی کردەوە.
نَوَّرَ الله قلبه: خودا فلانکەسی شارەزا کرد بۆحەق و هیدایەتی دا.
نَوَّرَ الجلدَ: پێستەکەی بەدارو سواخ دا ◊ داڕوی لە پێستەکە هەڵسو.
تَنَوَّرَ النّارَ: لەئاگرەکە ورد بۆوە، شوێنی پێ دەرخستن و کون و کەلەبەری پێ دۆزینەوە ◊ چوو بۆلای ئاگرەکە.
تَنَوَّرَ الرجلَ: سەیری پیاوەکەی کرد: کە ڕوناکی ئاگر لێی دابوو بەڵام پیاوەکە ئەمی نەبینی.
إسْتَنارَ: ڕوناکی دا، دەگوترێ: (إستنارَ الشعب): گەڵ و نەتەوە ڕۆشنبیربوون، هەستو بیرو بۆچوونی زیندوبان هەبوو.
إستنارَ به: ڕوناکایی لێ وەرگرت.
إستنارَ عَلَيه: بەسەری دا زاڵ بوو زەفەری پێ برد.
الأنور: (إسم تفضيل) بەمانا لەو ڕوناکتر، ئاشکراتر ◊ دەگوترێ: (هذا أنورُ من ذاك) ◊ هەروا ناوە بۆ ڕوخساری جوان و گەشاوە.
التنورُ: کاتی کازیوەی بەرمبەیان دەگوترێ: (صلي الصبحَ في التنور) لەکاتی ڕوناکبوونی کازیوەی بەیان دا نوێژی بەیانی کرد.
المنار: شوێنی ڕوناکی ◊ نیشانەیەکە دادەنرێ لەنێوان دوو زەوی و شتی وادا بۆ جیاکردنەوەی سنورەکانیان ◊ نیشانەو عەلامەتی ڕێگا.
المنارة: بڕوانە مادەی (مناورة) لەپیتی (میم)دا.
المنارة: مۆمی داگیرساو ◊ منارەی مزگەوت و شتی وا ◊ ئەو نیشانانەی

لەبەندەرەکان دا دادەنرێ بۆ شارەزاییکردنی کەشتی و ڕێبوارانی ناو دەریا ◊ (ك: مناور) یان (منائر).

المَنْوَرُ: پەنجەرەو دەلاقەی بچوك كە ڕوناکییان لێ بێتە ناو خانو و شتی واوە ◊ بەتاڵییەکە لەقەراخ خانوو یان لەهەڵاش و سەقفی دا دەهێڵدرێتەوە بۆئەوەی ڕوناکایی بدا بەژورەکانو هەوایان لێوە هاتوچۆ بکا.

المنير: تیشك هاوێژ، ڕوناکیدەر ◊ ئاشکراو ڕون.

النائر: بەمانا (المنير) دێ.

النائِرَةُ: بەمانا (المنيرة) دێ ◊ دوژمنایەتیو کینەو ڕقی ناوسینە ◊ دەشگوترێ: (أطفأ نائرة الحرب) شەڕو ئاگری شەڕی کوژاندەوە.

النّارُ: ئاگر؛ عونصورێکی کاریگەرە، ڕوناکایی و گەرمیو بڵێسەی هەیە ◊ (ك: نيران) ◊ دەشگوترێ: (إستضاء بناره) ڕاو بۆچونی ئەوی ومرگرتو پەیڕەوی کرد ◊ هەروا دەگوترێ: (أوقد نار الحرب) شەڕی هەڵگیرساندو ئاگری شەڕی خۆشکرد.

النُّوارُ: ئافرەتێك خۆ لە شوێنی گوماناوی و کاری گوماناوی بپارێزێ ◊ دەشگوترێ: (بقرة نوار): مانگایەکە لەبەر کەڵ هەڵدێو نایەوێ کەڵ سواری بێ.

النورانية: بەمانا (النور) دێ.

النُّوْرُ: گوڵی سپی ◊ تاکەکەی پێی دەگوترێ: (نَوْرَة) ◊ (ك: أنوار).

النُّورُ: ڕوناکایی و ڕۆشنایی پرشنگ ◊ ئەوەی شت بەدیار دەخاو وایان لێ دەکا چاو بیان بینێ ◊ قەدو باڵای جوانی ڕووك و درێژی ◊ (ك: نِوَرَةٌ).

النَّوَرُ: خەڕاتو دۆم بڕوانە مادەی (غَجَرَ).

النُّورَةُ: نیشانە ◊ بەردی کلسی ◊ بەردە تسنە ◊ تێکەڵەیەك لەخوێی کالیسیۆمو باریۆن کە دەکرێنە دەرمانی موو لابردنو شتی وا.

النُّوَّارُ: گوڵ ◊ تاکەکەی (نوّارة) ◊ (ك: نواوير).

النُّوْر من النساء: ئافرەتی سرك و خۆپارێز لەشوێنی گوماناوی، کاری گوماناوی ◊ هەروا ناوە بۆ ئەو بەزو پیوو دەرمانەی خاڵی کوتراوی پێ سەوز دەکرێ ◊ دوکەڵی پیو.

النَّيِّرُ: ڕوناککەرەوە ◊ ڕوخساری جوان و گەشەدار.

نَوْرَجَ: پاش و پێشی کرد، دەمێك بۆ دواوەو دەمێك بۆ پێشەوە ◊ (نَوْرَجَ

في الكلام) لە قسەکردنەکەی دا مینگە مینگی کردو شتەکەی ڕون نەکردەوە.

النَّوْرَجُ: جەنجەڕ (ئامێری کرشە گێرەکردن بۆ کردنی بەکاو دوایی جیاکردنەوەی دانەوێڵەکە لەکایەکە بەهۆی شنەو شتی وا).

نَوْرَزَ: کەوتە مانگی نەورۆزەوە ◊ ناهەنگی جەژنی نەورۆزی گێڕا ◊ شاعیرێك دەڵێ:

(نورز الناس و نورَزْ تُ ولكن بدموعي)

نَوْرَزَ فلاناً: دیاریی جەژنی نەورۆزی بۆ فلانکەس نارد.

النَّوْرُوزُ (یان) النيروز: ڕۆژی نوێ، یەکەم ڕۆژی ساڵی خۆری ئێرانی و کوردیيە: کەڕێکەوتی بیست و یەکی مانگی ئازار دەکاو سەرمەتای وەرزی بەهارە ◊ پیرەمێرد دەڵێ:

نەمرۆژی ساڵی تازەیە نەورۆزە هاتەوە
جەژنێکی کۆنی کۆرە بەخۆشی و بەهاتەوە.

ناسَ الشَّيْئُ نوساً ونوساناً: شتەکە کەوتە لەرینەوەو جم و جۆڵو هاتو چۆ ◊ دەگوترێ: (ناست الذؤابة) لکی مێزەرەکە لەرینەوە ◊ (ناس الغصنُ الدقيق) لقە باریکەکەی درختەکە لەرینەوە ◊ (القُرْطُ ينوس في الأذن) گواڕە لەگوی دا دەلەرێتەوە.

ناس الإبلَ: حوشترەکەی لێخوڕی.

أناسَهُ: خستیە جم و جۆڵ ◊ لەراندیەوە.

نَوَّسَ التَّمْر: خورماکە لایەکی ڕەش بوو (فهو مَنوس).

نَوَّسَ بالمكان: لەشوێنەکە مایەوە.

تَنَوَّسَ الشَّيْئُ: بەمانا (ناسَ) دێ ◊ دەگوترێ: (تَنَوَّسَ الغصْنُ الدقيق) لقە باریکەکانی درەختەکە لەرینەوە.

النّاسُ: نادەمیزاد، گرۆهی نادەمیزاد ◊ وادەبێ مەبەست لەو وشەیە نادەمیزادی عاقڵو ڕێزدارە ◊ وەکوو قورئان دەفەرموێ: ﴿وَإِذَا قِيلَ لَهُمْ آمِنُواْ كَمَا آمَنَ النَّاسُ﴾.

النّاووسُ: صندوقێکە لەدارو تەختە دروست دەکرێ مەسیحیەکان مردوی تێدەخەن ◊ هەروەها ناوە بۆ گۆڕستانی مەسیحیەکان ◊ (ك: نواويس).

النُّواسُ: ئەوەی هەڵدەواسرێ و شۆڕدەبێتەوە لەشێوەی داوە دەزو و شتی وا لەهەڵاشەوە بەهۆی دوکەڵی ناومالەوە ◊ دەگوترێ: (أزِلْ نواس الدخان) ڕیشۆڵە شۆڕبۆوەکانی هەڵاشەکە لابەرە.

نواس العنكبوت: تەونی جاڵجاڵۆکە.

النَّواسِيُّ: لەرزۆك و شل و شێواو ◊ دەگوترێ: (رجل نواس).

ناش فلان نَوْشاً: فلانکەس ڕۆیشت ٥ پەلەی کرد لە ڕاپەڕین دا خێرا ڕاپسکوت.

ناش بالشیئ: پەیوەست بوو بەشتەکەوە.

ناش الشَّیْئَ: داوای شتەکەی کرد ٥ هەڵی گرتو بردی، دەگوترێ: (ناشه بیده) بەدەستی هەڵی گرت، دەستی دایە.

ناش فلاناً: بەسەرو ڕیشی ناماژەی بۆ کرد، سەری بۆ بادا ڕیشی بۆ هەڵتەکاند.

ناش فلاناً بالشیئ: شتەکەی دا بەفلان یان فلانکەسی بەشتەکە هەنگاوت ٥ شتەکەی لەفلانکەس دا ٥ دەگوترێ: (ناشه بالرمح) ٥ (وناشه بخیر) ٥ (ناش فلاناً خیراً): خێرو خۆشی بەفلانکەس گەیاند.

ناوَشَ الشَّیْئَ: شتەکەی تێکەڵاو کرد.

ناوش فلاناً: پێش ئەوەی شەڕی لەگەڵ بکا هێزی فلانکەسی بەتاقی کردەوە ٥ دەگوترێ: (ناوشت العدوَّ مقدمةُ الجیش) پێشەتای سوپاکە لەگەڵ دوژمن دا کەوتە شەڕەوە.

إنتاشَ الشَّیْئَ: شتەکەی بەگورجی هەڵگرت ٥ دەری هێنا ڕزگاری کرد ٥ دەگوترێ: (إنتاشني فلان من الهلکة) فلانکەس لەتێداچون ڕزگاری کردم.

تناوش القومُ في القتال: خەڵکەکە دوراودوور هەندێك تەقەیان لەیەکتر کردو لەیەك نزیك نەبوونەوە ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَنَّى لَهُمُ التَّنَاوُشُ مِن مَكَانٍ بَعِيدٍ﴾.

تَنَوَّشَ یده بالمندیل: بەدەستەسڕ دەستی سڕیەوە بۆئەوەی چەوریو شتی وای پێوە نەمێنێ.

النُّوُوشُ: بەهێز.

ناصَ نَوْصاً ونَوَصاناً: هەڵساو ڕایکرد، جوڵایەوەو هەڵات.

ناص الفرسُ: ئەسپەکە چەموشانە سەری هەڵبڕی ٥ دەگوترێ: (فلان ما یقدر علی أن ینوصَ) فلانکەس ناتوانێ پەلاماری شتێك بدا.

ناص عَنْ الأمر أو عَنْ زمیله: لەکارەکەی یان لەبرادەرەکەی دواکەوت.

ناصَ للحرکة: خۆی ئامادە کرد بۆ ڕۆیشتن.

ناصَ إلیه: بۆی ڕاپەڕی ٥ پەنای بۆ برد.

ناصَ الشَّیْئَ: شتەکەی ڕاتەکاند هەوڵی بۆ شتەکە دا.

ناصَ فلاناً: پێش فلانکەس کەوت.

أناصَ الشَّیْئَ: شتەکەی وێستو هەوڵی بۆ دا ٥ بەڕێوەی برد.

أناصَ الوَتَدَ: سینگەکەی لەقاندو بای دا بۆئەوەی دەری بێنێ.

ناوَصَهُ: ڕاکێشی کرد، بۆلای خۆی هێنای.

إنْتَاصَت الشَّمْسُ: خۆر ئاوابوو.

إنْتَاصَ الفَرَسُ: ئەسپەکە کەوتە جەو جۆڵ.

إنْتَاصَ فلان: فلانکەس سەری بۆلەقاند.

إنْتَاصَ عنه: لێی دواکەوت.

إنْتَاصَ الشَّيْئَ: شتەکەی جوڵاند.

إنْتَاصَ فلاناً: فلانکەسی خستە گەڕ چووە ژێر باڵیەوە بۆئەوەی کاری پێویستی خۆی ئەنجام بدا.

المَنَاصُ: پەناو پەناگە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَلَاتَ حِينَ مَنَاصٍ﴾.

النَّوْصُ: کەرەکێوی ◊ لەم ڕوەوە هەمیشە ئەم حەیوانە سەری هەڵبڕیوە.

النَّوِيصُ: هێزو توانا لەسەر جەو جوڵو ڕاپسکان ◊ دەگوترێ: (ما به نويص) جوڵەی تێدا نیە ◊ ناتوانێ بجوڵێ.

ناض الشَّيْئُ نَوْضاً: شتەکە جوڵایەوە، لەربیەوە.

ناضَ فلان: فلانکەس بەناو وڵات دا گەڕا ◊ دواکەوتو بەمراز نەگەیشت ◊ بۆ دواوە گەڕایەوە.

ناضَ الشَّيْئَ: هەوڵی دا شتەکە دەربێنێ.

أناضَ النخلُ إناضةً: دارخورماکە بەرەمکەی پێگەیی.

أناضَ فلان: فلانکەس چاوی لێ سور هەڵگەڕابوون و نەزانی و ڕقو کینەی لێ دەباری.

نَوَّضَ الثوبَ بالصبغ: قوماشەکەی بۆیەکرد ◊ ڕەنگی کرد.

النَّوْضُ: شوێنی بەرزایی، تەپۆڵکە، پلوسلی ئاو، شوێنی لێ هەڵڕژانی ئاو ◊ شیو و دۆڵ ◊ (ك: أنواض).

ناطَ الشَّيْئَ بفيه وعليه نوطاً: شتەکەی بەشتێکی تردوە هەڵواسی ◊ دەگوترێ: (ناط القِرْبة بنياطها) کوندەکەی بە سینگو پەتەکانی خۆی هەڵواسی ◊ (ناط الأمرَ بفلان) کارەکەی خستە ئەستۆی فلانکەس.

فيط الحيوان: ئاژەڵەکە توشی نەخۆشی ملەخڕەو سنگە ئەستورە بوو.

أناطَ الحيوانُ: ئاژەڵەکە توشی نەخۆشی ملەخڕەو شتی وا بوو.

أناط الشَّيْئَ وبه وعليه: شتەکەی هەڵواسی ◊ پیاکرد.

نَوَّطَ: دەگوترێ: (نَوَّطَ الروحَ) تەمبەڵی کرد خەریک بوو لەخەفەتانی گیان دەرچێ.

إنتاطت المسافةُ: مەسافەکە دوورکەوتەوە.

إنتاطت به: خۆی پێوە هەڵواسی.

إنتاط الأمْرَ: کارەکەی بەرای خۆی بڕیەوە نەک بەڕاوێژ.

التَّنْـــواط: نـــەو گـــۆزو گوڵینکـــەی بەکەژاوەدا دەکرێن بۆ ڕازاندنەوەی.

المَنَـــاطُ: شـــوێنی شـــت هەڵواســـین ٥ دەگـوترێ: (هـــو مـــني منـــاط الثريـــا) نێوان منو ئـەو بەئەندازەی نێوان منو شوێنی هەڵواسینی ئەستێرەی سـیومیلە ٥ (فـــلان منـــاط الثريـــا) فلانکـــەس لەشـــوێنی ئەســـتێرەی سـیومیلەو کـەس دەسـتی نایگاتێ، بەرزو بەڕێزو خانەدانە.

منـاط الحكـم: بـەڵای زانایانی ئوصوڵی فیقهـــەوە عیلـــەتو بایـــسی حوکمەکەیـــە ٥ دەگـوترێ: (منـــاط الحكم بتحريم الخمـر هـو الأسـكار) عیلەتی بڕیاردان بەحـەرامی مـەیو بادە ئەوەیە سەرخۆش دەکا.

المنـوط: کەسێك توشـی نەخۆشـی ملـە خرە ببێ ٥ دەشگوترێ: (هـو منـوط بالقوم) ئەو کابرایە خۆی هەڵواسیوە بەو هۆزەوەو لـەوان نیـە ٥ غـەوارەو بێگانەیە لەناویان دا.

النَّائِط: ڕەگی ناوەوەی پشت.

النائطة: جڵیدانە ٥ (ك: نوائط).

النُّوطُ: سەربار؛ ئەوەی دەخرێتـە سـەر دوو تابارەکـــــان ٥ هەرشـــــتێك پەیوەندی بەشتێکەوە بێ ٥ وێـسامو ڕێزلێنـانی ئازایـەتی، ئاشـتیخوازی، زانستی .....هتـد ٥ دەگوترێ: (مُنِحَ فلان نُوْط الجدارة) فلانکـەس شارەی لێهـــاتویی پێـــدرا ٥ زەمیلەیـــەکی بـچوکە خورمـای تێدەکرێ ٥ ڕەگـە دەمـــــارێکی ئەســـتووڕە لەســـیو جەگـــــەرەوە درێژدەبێتـــــەوەو پەیوەسـتە بەدڵـەوە ٥ ئێـسقانێکی بـچوکە لـەخوار سـێبەندەوەیە پێـی دەگـوترێ: (کلێجـە) ٥ (ك: أنـواط ونياط).

النُّوْطَـــةُ: چـــڵیدانە، هاوســـاوییەکە لەسـینگ دا یـان لەگـەردن دا یـان غودەیەکـە لەگـەدەداو کوشندەیە ٥ ئەو شوێنەی ئاو نایگاتێ زەوییـەك: درەختـی تـەڵحو تـەرفای تێـدابێ ٥ ڕقو کینە.

النِّياط: ئەوەی شتی پێدا هەڵدەواسـرێ ٥ ڕەگێکە سیو دڵ پێکەوە دەبەستێ ٥ (ك: أنُوطَـة ونـوط) ٥ دەشگوترێ: (مفازة بعيدة النياط) سارایەکی پـانو پۆڕو درێژە بڕانەوەی نیە.

النِّـيطُ: بەرێکـە ئـاو لەقەرخەکانیـەوە دێتـــــە ناویـــــەوە لەبنکییـــــەوە هەڵئاقوڵێ.

نـاعَ نَوْعـاً ونَوَعَانـاً: لەربیـەوە نـەملاو نـەولای کـرد ٥ ڕاڕا ٥ دەگـوترێ: (نـاعَ الغُصْنُ) لقەدرەختەکە ڕاڕا.

ناعـــت العُقـــابُ: هەڵۆکـــە خـــۆی خـــوارکردەوە بۆئـــەوەی پـــەلاماری

نێچیرەکەی بدا.

نـاعَ الـشَّيْئَ: شتەکەی جوڵاندو خستیە گەڕ.

نَوَّعـت الـريحُ الغُـصْنَ: بایەکـە لقەدرەختەکەی ڕاژاند.

نَـوَّعَ فـلان الـشَّيْئَ: فلانکەس شتەکەی داهێـشتەخوارو وازی لێ هێنـا بۆنەوەی بۆخۆی بلەرێتەوە.

نَوَّعَ الأشياء: شتەکانی ڕیزبەند کردو لێکـی جیاکردنـەوەو کردنیـە جۆرجۆر.

تَنَوَّعَ الشَّيْئُ: شتەکە جوڵایەوەو هەژا ٥ ڕاژا.

تَنَوّع الغُصْنُ: لقەدرختەکە ڕاژا.

تَنَـوَّعَ النـاعِسُ علـى الرَّحْـلِ: ومنـەوز لێهاتووەکە بەسەر بارو بارگنەکـەوە لۆژە لۆژی بوو.

تَنَـوّع الـصَّبِيُّ في الأرجوحـة: منداڵەکـە لەناو جوڵانەکەبدا ڕاژا.

تَنَوَّعـت الأشـيـاءُ: شـتـەکان لێـک جیاکرانەوەو ڕیزبەندکران.

إسـتناعَ: دەستی کـرد بـە جەوجـۆڵو ڕاژان.

إستناعَ الغُصْنُ: لقەدرەختەکە ڕاژا.

إستناعَ الشَّيْئَ: شتەکە درێژ بۆوە.

إسـتناعَ في الـسير: لەڕۆیـشتن دا پێشکەوت.

المنواع: شێوازو ئوسلوب.

النَّائِعُ: تینو ٥ کەسێک لەبرسان لۆژەی بـێ، لاکـەی بـێ ٥ وایـش دەبـێ دەکرێتە ئاوەڵناوی وشەی (الجائع) دەگوترێ: (جائع نائع).

النَّوعُ: جۆر لەهەرشتێک بێ ٥ لەزاراوە زانـا مەنتیقیـەکان دا وشـەیەکی ڕەهایـەو بـۆ تاقەکەسـێک یـان بـۆ چـەند کەسـێک دەگـوترێ کەلەبناغـەو سروشت دا یـەک بـنو لـەوەڵامی پرسـیاری (مـاهو)دا دەگوترێ: (زید ماهو؟) وەڵامەکـەی (إنسانٌ) (زید وعمـر وبکـر ماهم؟) وەڵامەکەی (إنسانٌ).

النَّـوعُ: دەگـوترێ: (رمـاه الله بـالجوع والنَّـوع) واتـە: دەکرێتـە ئاوەڵناوی (الجوع).

النَّوْعَةُ: میوەی تەڕو تازە.

نافَ الشَّيْئُ نوفاً: شتەکە بەرز بۆوە.

نافَ الضَّبُعَ: کەمتیارەکە هەڵمەتی برد.

نافَ عَلَيْهِ: بەسەریا ڕوانی.

نـافَ الرضـيعُ الثـديَ: منداڵەکـە مەمەکەی مژی.

أنـاف الـشَّيْئُ: شـتەکە بـەرز بـۆوە ٥ دەگوترێ: (أناف البناءُ).

أناف العدُوُ: ژمارەکـە لـەدەیانو سـەدان تێپەڕی.

أناف عَلَيْهِ: بەسەریدا ڕوانی.

نَيَّفَ عَلَيْهِ: لێی زیاد کرد ٥ دەگوترێ: (نَيَّفَ العدد على ماتقول) ژمارەکە لەوەی تۆ دەیڵێی زیادی کرد، تێپەڕی.

نَيَّفَ فلان على السنين: فلانکەس لەشەست تێپەڕی.

المناف: بەرزو بڵندو سەخت ٥ دەگوترێ: (جبل عالي المناف) کێوێکی زۆر بڵندو سەختە.

المنيف: ئەوەی لەبەرزاییەوە بەسەر شتی تردا بڕوانێ.

عِزٌّ منيف: زۆر بەرزو بڵند.

قصر منيف: باڵەخانەی زۆر بەرز.

المنيفة: دەگوترێ: (إمرأة منيفة) ئافرەتێکی باڵا بەرزو شۆخو شەنگە.

النّاف: لەزاراوەی میصرییەکان دا ناوە بۆ (نێری) جوت.

النّوفُ: دەنگ ٥ بنی کلك ٥ دوگی بەرزی حوشتر ٥ (ك: أنواف).

النّيافُ: شتی زۆر بەرز ٥ دەگوترێ: (قصر نَيّافٌ) و (فلاة نياف) و (إمرأة نياف) ٥ باڵەخانەی بەرز، سارای درێژو دوور، ئافرەتی باڵابەرزو جوان.

النَّيِّفُ: زیاد لەشت، زیادە بەسەر یەکێکی تردا، دەگوترێ: (هذا الجبل نَيِّف على ذاك) ئەم کێوە لەو کێوە بەرزترە ٥ زیادە لەگرێی ژمارەکان واتە: زیادە لە دەیانو سەدان ٥ دەگوترێ: (عشرة ونَيِّف ومائة ونَيِّف) ٥ وشەی (نَيِّف) دەبێ لەدوای وشەی (عشرة) (عشرون)و ئەو شتانەوە بگوترێ.

النّيفة: نێوان خانەی ژمارەکان (نێوان گرێ ژمارەکان) دەگوترێ: (إمرأة نيفة) ئافرەتێکی باڵابەرزو شۆخو شەنگە.

ناق نَوْقاً: (نَقَى الشحم من اللحم) بەزمکەی لەگۆشتەکە جیاکردەوە.

نَوِقَ نَوَقاً: ڕەنگی سپی بوو کەمێك سورایی تێدا بوو.

نَوَّ الحيوانُ: گیانلەبەرەکەی ڕام کرد، ژێرباری کرد ٥ دەگوترێ: (نَوَّقَ البعيرَ) حوشترەکەی ژێربار کرد.

نَوَّقَ الناقَةَ: حوشترەکەی فێری ڕۆیشتن کرد.

نَوَّقَ النخلة: دارخورماکەی موتوربە (تەلقیح) کرد.

نَوَّقَ الشَّيْئَ: شتەکەی ڕێز کرد، ڕێکی کرد ٥ کوتایەوەو تەختی کرد.

إنتاق في أموره: زۆر بەباشی کارەکانی ئەنجام دا، هەوڵی دا باش جێبەجێیان بکا.

إلتاق الشَّيْئَ: شتەکەی هەلبزارد.

تَنَوَّقَ فيه: زێدەڕەوی کرد لەباش بەجێهێنانی شتەکە ◊ دەگوترێ: (تنوق في منطقه وتَنَوَّق في مَلْبسه) هەوڵی دا بەجوانی قسەکانی بکا، زێدەڕەوی کرد لەپۆشاك لەبەرکردن دا.

إستنوق الجَمَلُ: حووشترە نێرە جەموشەکە وەکوو حوشتری مێینە ڕام بوو ◊ کەسێك دوای دەست ڕۆیشتویی زەلیل بێ پێی دەگوترێ: (إستنوق الجملُ).

النّاتِقُ: نەو کەسەی بەزو گۆشت لێك جیادەکاتەوە بۆ جولەکە ◊ (ك: نُوَقة).

النّاقة: حوشترە مێینە (ك: ناق، ونوق، وأينق و أنواق) هەروا وشەی (ناقة) ناوە بۆ ئەستێرەی ڕێزبەستو.

النّوْقَة: زیرەکی و لێهاتویی لەهەموو شتێك دا.

النّواقُ: کەسێك کاروبار لەئەستۆ بگرێ و ڕێکیان بخا.

النّيقَةُ: زێدەڕۆیی لەهەوڵدان بۆ کردنی ئیشی باش و ئەنجامدانی بەڕێك و پێکی ◊ لەبەندا هاتووە (خرقاء ذات نيقة) بە کەسێك دەگوترێ نەزان بێ و لافی زانایی لێ بدا، گەندەڵ بێ و لافی چاکسازی و نەزاهەت لێ بدا.

نَوِكَ نَوَكاً ونَواكاً: نەحمەق بوو.

أنْوَكُهُ: بەئەحمەقی لەقەڵەم دا ◊ دەشگوترێ: (ما أنْوَكَهُ) ئای چەند گێل و نەحمەق بوو.

إسْتَنْوَكَ: نەحمەق بوو.

إستنوك فلاناً: فلانکەسی بەگێل و نەحمەق دانا.

الأنْوَكُ: نەحمەق و گێل ◊ بێ دەسەڵاتو نەزان ◊ کەسێك زمانی بگیرێ و نەتوانێ قسە بەئاسانی بکا.

نالَ على فلان بالشين نولاً ونوالاً: شتەکەی بەفلانکەس بەخشی ◊ دەشگوترێ: (نال فلاناً العطية وبالعطية) بەخششەکەی دا بەفلانکەس.

نالَ فلان بالحديث: فلانکەس ویستی قسەبکا.

نال لَه أن يفعل كذا: کاتی نەوە هاتووە نەو نیشە بکا.

نالَ الشَّيْئَ: شتەکەی دەست کەوت.

نالَ فلان نيلاً ونُولاً: فلانکەس بوو بەخاومن بەخشش و عەتای زۆر.

أنالَ المَعْدِنُ: لەکانەکەدا شتێکی دۆزیەوە.

أنالَ فلان الشَّيْئَ: شتەکەی دا بەفلانکەس.

ناوَلَهُ الشَّيْئَ: شتەکەی دایە.

نَوَّلَ: بەخششی پێدا ◊ دەگوترێ: (نَوَّلَ فلاناً ونَوَّلَ علیه).

نَوَّلَ فلاناً الشَّيْئَ: شتەکەی دابەفلان.

تناوَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەلگرت، وەرگرت.

تناوَلَ الرِكابُ بنا مكان كذا: سوارەکان کاروانچییەکان لەگەڵ ئێمە گەیشتنە فلان شوێن.

تَنَوَّلَ فلان بالخير: فلانکەس کەوتە خێرکردنو چاکەخوازی.

تَنَوَّلَ عَلَيْهِ بِشيئ: شتەکەی پێ بەخشی.

تَنَوَّلَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەلگرت ◊ دەشگوترێ: (نَوَّاني كذا فتنولتُهُ) فلان شتی پێدام منیش وەرم گرت.

المُتَناوَلُ: دەگوترێ: (هو قريب المتناول) ئەوە بەیدەستە بەناسانی دێتە دەست.

المِنْوالُ: شەپیتەی جۆلا ◊ خەڕەکی جۆلا ◊ یان خودی جۆلاکە خۆی ◊ (ك: مناويل) ◊ شێوەو شێوازو ڕێبازو مەزهەب ◊ دەگوترێ: (هم على منوال واحد) ئەوان لەسەرێەك شێوازو تەبیاتو ڕەوشتن.

النّالُ: سەخیو نانبدە ◊ بەشو بار ◊ (ك: أنْوُلّ).

النّوالُ: بەشو بار بەخشش ◊ دەگوترێ: (نوالُكَ أن تفعل كذا) ئیشی تۆ ئەوەیە ئەو کارە ئەنجام بدەی.

النّوالَة: پارو.

النَّوْلُ: پارەو ڕەسمی کەشتی؛ بلیتی کەشتی ◊ ئەو پارەیەی دەدرێ بەفەرمانگەی گواستنەوەی نامەو شتو مەك بۆ کرێی گواستنەومکە ◊ شیوێك لافاوی لێ بێ ◊ خەڕەکی جۆلا، ئەوەی کە ڕیسەکەی لەسەر هەڵدەکرێ ◊ (ك: أنوال) ◊ هەروا دەگوترێ: (مانَوْلُك ولانُوْلك أن تفعل كذا) لەتۆ ناومشێتەوە ئەو کارە بکەی ◊ لەحەدیس دا هاتووە (ما نَوْلُ إمرئ مسلم أن يقول غير الصواب) بۆ مرۆڤی موسوڵمان ناشێ جگە لەڕاستی شتی تر بڵێ.

النَّوْلَةُ: ئەوەی دەست مرۆڤ دەکەوێ لەخێرو بێر ◊ دەگوترێ: (ما اصبتُ منه نولة) من خێرو بێرێکم لێ دەست نەکەوتووە ◊ ماج؛ ماچێکم نەکردووە.

نامَ فلان نَوْماً ونياماً: فلانکەس نوست، ڕاکشا، هەنۆزی هاتێ.

نامَ الشَّيْئُ: شتەکە بێدەنگ بوو ئارامی گرت.

نامَ الخلخال: خڕخاڵەکان بێدەنگ بوون

لـەم ڕوەوە پڕبەقاچـن‌و لەگۆشـت دا ونبـوون ٥ (نـام العِـرْقُ) دەمارەکـە لێـی نەدا ٥ (نامت الريح) ڕەشەباکە بێدەنگ بـوو وزەی نایـە ٥ (نـام البحـر) دەریـا هێواش بـۆوە ٥ (نامت ةالنـارُ) ئاگرەکـە کـپ بـوو کوژایـەوە ٥ (نامـت الـسوق) بازاڕ کەوت.

نـام الثـوبُ أو الفَـرْوُ: کراسـەکە یـان فەروەکە کۆن بوو، ڕزی.

نام فلان لله: فڵانکەس ملکەچی فـەرمانی خودابوو.

نـام اليـه: ئـارامی گـرت‌و دڵـی لـەلای داسەکنا.

نـام عَـنْ حاجتـه: ئیـشەکەی خـۆی لـەبیر چۆوەو گرنگی پـێ نـەدا ٥ دەشـگوترێ: (نـام هَمُّـهُ) غـەمی نـەبوو ٥ (مـا نامـت الـسماءُ الليلـة مطـراً أو برقـاً) ئەمـشەو ئاسمـان هـەدادانی نـەبوو یـان بـارانی هەبوو یان هەورەبروسکە.

نام فلاناً نَوْماً: بەسەر فڵانکەس زاڵ بـوو لەزۆر نوستن دا.

أنامَـهُ: نوانـدی ٥ دەشـگوترێ: (طعنـه فأنامَهُ) زەبری لێ داو کوشـتی ٥ (أنـامَ القَحْـطُ القـومَ) گرانـی‌و قـات‌و قـڕی خەڵکەکەی لاواز کرد.

ناوَمَهُ: پێشبڕکێیان کرد لەزۆر نووسـتن دا.

نَوَّمَ فلان: فڵانکەس زۆر نوست.

نَوَّمَ فلاناً: فڵانکەسی نواند.

تنـاوَمَ: وای خـۆ نیـشان دا نوسـتووە ٥ خـۆی بەنوسـتو خـست ٥ هـەوڵی دا بنوێ.

تنـاومَ اليـه: لـەلای داسـەکناو ئـارامی گرت.

تَنَـوَّمَ: هـەوڵی دا بنـوێ، پاڵکـەوت بۆئـەوەی خـەوی لێ بکـەوێ ٥ دەگـوترێ: (تَنَـوَّمَ شـهوة للنـوم) پاڵکەوت چونکە زۆری حـەز لەخـەو بـوو ٥ (شـەیتان پێـی پێکـەنی)، ئیحتیلامی بوو.

تَنَـوَّمَ فلانـاً: فرسـەتی لـەفڵان هێنـا لەکاتی نووستنی دا.

إسـتنام: نووسـت ٥ خـۆی بەنوسـتوو خـست ٥ جـێگیر بـوو ٥ (التنـويم المغناطيسي) حاڵەتێکی کارتێکردەی جەسـتەیە دیـاردەی نووسـتوویی لەسـەر مرۆڤـە نوێنراوەکـە دەردەکـەوێ بـەهۆی ئـەو ئیحائـات‌و ڕەهنومـایی کـرد نانـەی نوێنەرەکـە ئاراستەی خەو لێخراوەکەی دەکا بۆ دەسـتەبەربوونی فیکرەیـەك کەکابرای نوێنراو لێی بێ ئاگایە.

المَنَـامُ: نووسـتن ٥ دەگـوترێ: (رأي في منامه كذا) ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿يَا

بُنَيَّ إِنِّي أَرَى فِي الْمَنَامِ أَنِّي أَذْبَحُكَ فَانظُرْ مَاذَا تَرَى﴾ ٥ هەروا وشەی (المنام) بەمانا شوێنی نووستن دێ ٥ دوکانو شوێنی وا ٥ پۆشاکی پێوە نووستن ٥ گۆڕ.

الْمَنْوَمَة: هەرشتێك خەو لەمرۆڤ بخا ٥ دەگوترێ: (طعام مَنْوَمَة) خواردنێکە خەو لەمرۆڤ دەخا.

الْمُنَوِّمُ: ئەو کەسەی ئیشی خەو لێ خستن (تنويم موگناتیسی) دەکا ٥ هەر دەرمانێك خەو لەمرۆڤ بخا.

النَّائم: دەگوترێ (لیل نائم) شەوێکە خەوی تێدا دەکرێ.

النَّوْمُ: زۆر نوستوو کەسێك زۆر بخەوێ ٥ دەگوترێ: (رجل نَؤوم وإمرأة نؤوم).

النُّوَامُ: نەخۆشییەکە توشی مرۆڤ دەبێ لەناکامی گەستنی مێشی تسی تسی، کابرا خەوی لێ دەکەوێ و لەوانەیە وەهۆش خۆی نەیەتەوە زۆر جار کوشندەیە.

النُّوْمُ: نووستەمکان ٥ ماوەیەکە جەستەو عەقڵ تێیدا پشو دەدەن و لەو ماوەدا هەست کەم تازۆر نامێنێ و بڕی ئەرکی ئەندامەکانی جەستە نامێنن و هەستەکان لەکار دەکەون.

النُّوَمُ: زۆر نوستوو، کەسێك زۆری حەز لەخەو بێ ٥ ئەم وشەیە تایبەتە بەبانگ کردنەوە ٥ دەگوترێ: (یانومان).

النُّوَمَةُ: کەسێك زۆر بنوێ ٥ کەسێك ناو و ناوبانگی لەناو خەڵك دا نەبێ کەس نەیناسێ ٥ کەسێك لاشەڕبێو نەزانێ شەڕ چیەو بیر لەشەڕو شەڕخوازی نەکاتەوە.

النَّوِيمُ: بێ ئاگاو گێل، لاشەڕو ناشتیخواز، کەسێك دژی شەڕو ناڕاوەبێ.

النِّيمُ: هەرشتێك نەرمو نۆڵ بێ ژیانی نەرمو نۆڵ، قوماشی نەرم ٥ پۆشاکی نوستن ٥ پەستەکو فەروەی کورت کەلەپێستی کەرووێشکو شتی وا دروست دەکرێ ٥ دەرخت ٥ پلیکانە کەبەهۆی ڕەشەباوە لە لبەلاّن دا دروست دەبن ٥ مرۆڤی قسە خۆش و گونجاو بۆ هاوەڵی کردنی ٥ دەشگوترێ: (فلان نيميّ) فلاّنکەس پیاوێکی قسەخۆش و ئەربابە بۆ هاوەڵی کردنی ٥ پیاوی ژنانی.

النِّيمَةُ: ئارامی و حەسانەوە بەهۆی نووستن ٥ دەگوترێ: (إنه لَحَسَنُ النِّيمَةِ) ئەو مرۆڤە لەخەوێکی ئارامدایە ٥ دەشگوترێ: (ماله نيمة

ليلة واحدة) ئەو مرۆڤە بژێوی شەوێکی نیە.

نَوَّنَ الكلمة: جوت بزوێنی خستە سەر کۆتایی ئیسمەکە.

نَوَّنَ النونَ: پیتی نونی نووسی.

التنوين: بەڵای نەحویيەکانەوە نونێکی زێدەی بێ بزوێنە بەکۆتایی ئیسمەوە دەنووسێو تەنکید ناگەیەنێ.

النون: پیتێکە لە پیتەکانی هیجا (ك: نونات وأنوان) ٥ تیژایی شمشێر ٥ ماسی ٥ ئوچو دەواتی نووسین.

النّونة: چاڵایی چەناگەی منداڵی ساوا ٥ ماسی.

ناهَ نَوْماً: بەرزبۆوە، درێژبزوو باڵای کرد ٥ دەگوترێ: (ناهَ النباتُ) ڕوەکەکە بەرز بۆوە باڵای کرد.

ناه البوم: کوندەبووەکە سەرەی بەرزکردەوە گماندی ٥ قەڵەڕەشەکە سەری بەرزکردەوەو قڕاندی.

ناه بالشيء: شتەکەی بەرز کردەوە.

ناه عَنْ الشَّيْءِ: وازی لەشتەکە هێنا ٥ دەگوترێ: (ناهت نفسي عَنْ اللحم) نەفسم لەگۆشتەکە بێزرا.

ناهَ البَقلُ الدوابَ: گژوگیاکە کەمێك ولاخەکەی تێر کرد ٥ دەشگوترێ: (إنّها لتأكُلُ ما ينوهها) ئەو ئەوەندە دەخوا برسی نەبێ بەتەواوی خۆی لەخواردن مڕناکا ٥ هەروا دەگوترێ: (أعْطني ماينوهني) ئەوەندەم بدەیە برسیایەتیم نەمێنێ.

نَوَّهَ بفلان او بأسمه: ناوی فلانی هێنا، بەڕێزەوە باسی فلانکەسی کردو بەگەورەی لەقەڵەم دا.

نَوَّهَ بالحديث: قسەکەی ئاشکرا کرد.

النَّوْهُ: وازهێنان لەشت.

النَّوْمَةُ: ژمە خواردنێك لەشەو و ڕۆژدا.

النُّهَةُ: هێزی جەستە.

نَوَى نيَّ رنية: لەشوێنێکەوە گواستیەوە بۆ شوێنێکی تر.

نَوَى نويَّ: دوورکەوتەوە.

نَوى التمرُ: خورماکە دەنکی هەبوو (ناوکی هەبوو).

نوى التَّمْرَ: خورماکەی خواردو دەنکەکەی فڕێ دا.

نوى الأمْرَ نِيةً: نیەتی کارەکەی هێناو بڕیاری لەسەردا ٥ دەگوترێ: (نويتُ منزلَ كذا، ونويتُ أمْراً).

نواه الله بخير: خودا ئەوی گەیاندە خێرو خۆشی.

نوى الشَّيْءَ: هەوڵی بەدەستهێنانی شتەکەی داو کۆششی بۆ کرد.

نوى فلاناً: پێداویستی فلانکەسی دابین کرد.

أنــوى: ســەفەرمكانى زۆر كــردن ٥ دوورکەوتەوە.

أنــوى التَّمْــرَ: خورماکــەی خــواردو ناوکەکەی فڕێ دا.

أنوى المرعى الدّابة: پاوانەکە ولاخەکەی قەڵەو کرد.

أنوى الحاجة: ئیشەکەی جێبەجێ کرد.

أنــوى البُــسْرُ: دەنکــە خورماکــە نــاوکی پەیدا کرد.

نَوَّى فلان: فلانکەس ناوکــە خورماکانی فڕێ دا.

نَوَّى فلانــاً: فلانکەسی حەوالــەی نیازو مەبەستی خــۆی کــردو لەڕوانگــەی نیەتو نیازی خۆیەوە موحاسەبەی کرد.

نَوَّى حاجَتَهُ: کاری خۆی جێبەجێ کرد.

إنتــوى: لەشــوێنێکەوە گواســتیەوە بــۆ شوێنێکی تر.

إنتوى من الأمر: لەکارەکــە وازی هێنــاو چووە سەرکارێکی تر.

إنتوى الشَّيْءَ أو فلاناً: چوو بــۆ شتەکە یــان چــوو بــۆلای فــلان ٥ دەگوترێ: (إنتــوى منــزلاً بموضــع کــذا) هــەوڵی پەیــداکردنی مــەنزڵێکی دا لــەفلان شوێن ٥ (إنتوى فلانــاً لمعرفــه) چــوو بــــۆلای فلانکــــەس بۆئــــەوەی لەپیاوەتیو سەخاوەتی بەهرەمەنــد ببێ.

إنتــوى الأمْــرَ: نیــازی ئیشەکەی کــردو ٥ ســــووربوو لەســــەر ئەنجامــــدانی ٥ دەشــــگوترێ: (إنتــــوى بنوائــــه) پێداویستییەکەی بۆ جێبەجێ کرد.

تَنَوَّاهُ: قەصدی کرد، چوبۆلای، نیازی لای ئەوی بوو.

إسْــتنوى: دەنکــە خورماکــەی خــواردو ناوکەکەی فڕێ دا.

المُنْتَوى: دەگوترێ: (فلان مُنْتوى القــوم) فلانکــەس خــاوەنی بڕیــاری گــەڵو نەتەوەکەیەتی.

المَنْوِيُّ: دەگوترێ: (رجل منوي) پیاوێکە هــــەوڵ دەدا بۆنامــــانجی پــــڕۆزو دەپێکێ.

النّاوي: دەگوترێ: (فــلان نــاوی القــوم) فلانکەس خــاوەنی بڕیــار بەدەســتی نەتەوەکەیەتی ٥ (ك: نِواءٌ).

النّــوى: دووریــی ٥ دەفــەرو ولاتێــك ســەفەری بــۆ بکــەی ٥ دەگــوترێ: (شــــطّت بهــــم النّــــوى) زۆر دوورکەوتنــەوە هــەروا دەگــوترێ: (إستَقَرّت بــه النّوى) جێگیر بــوو ٥ (فلان نــواك) فلان نیازو مەبەستی تۆیە.

النّــواةُ: نیــازو مەبەســت ٥ خورمــا عەجەمــە ٥ مێــوژ ٥ ناوکــە خورمــاو شتی لەو جۆرە ٥ ئــەو چڵە نەمامــە خورمایەی لەســەر دەنکــە خورماکــە

(سەوز) یان بڵێ: شین دەبێ ◊ هەرشتێك کێشەکەی پێنج دیرهەم بێ ◊ بەشێك لەکرۆکی زەرە ئەوەی ئەلەکترۆنەکانی بەدەوردا دەخولێنەوە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿إِنَّ اللَّهَ فَالِقُ الْحَبِّ وَالنَّوَى﴾ ◊ هەروا ناوە بۆ پێداویستی.

النُّوءُ: فرۆشیاری دەنکە خورما.

النَّوَوِيُّ: ئازەڵێك دەنکە خورما بخوا ◊ دەگوترێ: (بعير نوويّ) (وهي نوويّة) هەرشتێك نیسبەت بدرێ بۆلای (النّواة) ◊ هەرشتێك نیسبەت بدرێ بۆلای گوندی (نَوی) وەکوو چۆن یەحیای کوڕی شەرەف محی الدین خاوەنی (منهاج الطالبين والجموع) چەندەها کتێبی تر نیسبەت دەدرێ بۆلای ئەو گوندەو دەگوترێ: (النووي).

النووية: سیلاحی نەوەوی کە بەوزەی زەرەو شتی وا کاردەکاو چەکێکی خاپورکەرە.

النَّوِيُّ: هاوەڵێك لەگەڵ تۆدا هاونیازو هاومەبەست بێ ◊ هاوەڵی سەفەر ◊ دەگوترێ: (هو نويّك) ◊ هەروا دەگوترێ: (فلان نَوِي القوم) فلانکەس خاوەن بڕیاری گەلەکەیەتی بڕیار بەدەستی هۆزەکەیەتی.

النَّيُّ: بەزو پیو ◊ ئیسمێکە بەمانا (ڕۆن) دێ.

النِّيَةُ: ڕازونیازو مەبەست ◊ شوێنێك ڕێبوار مەبەستیەتی بیگاتێ دوربێ یان نزیك ◊ دەگوترێ: (شطت بهم نية قذف) سەفەری دورو درێژیان کرد دوورکەوتنەوە ◊ (نوا نيةً قذفا) نیازی شوێنی دووریان هەبوو.

نَاءَ الشَّيْءُ نَيْئاً ونيوءاً: شتەکە نەکوڵی، نەگەیی (فهو نِئ ونِيٌ) ◊ شتەکە دووربوو، دوورکەوتەوە.

أناءَهُ: هەڵی نەپێچا، پێنەگەیی، نەیکوڵاند.

أنْيأهُ: بەمانا (أناءَهُ) دێ.

نَيَّا الأمْرَ: کارەکەی قایم نەکرد.

النِّيُّ: هەرشتێك پێویست بەکوڵاندن یان برژاندن بێ نەکوڵابێ یان نەبرژابێ (کالّ) بێ کرچ بێ ◊ دەگوترێ: (لبن نيّ) شیری خاو و نەکوڵاو.

نابَهُ نَيباً: کەڵبەی هەنگاوت.

نَيَّبَت الناقة: حوشترمکە پیربوو.

نَيَّبَ النَّبْتُ: ڕومکەکە لاسکی کرد.

نَيَّبَ الشَّيْبُ: پیری دەرکەوت.

نَيَّبَ في الشَّيْءِ: کەڵبەی بەشتەکەدا بردە خوار ◊ دەگوترێ: (ظفر فلان

في كذا ونَيَّبَ) فلانكەس زەفەری بەشتەکە بردو ددانی لێ گیر کردن.

نَيَّبَ الشَّيْئَ: بەددان شتەکەی گەست ٥ شوێنکەی لەشتەکە کرد ٥ بەددان شتەکەی بەتاقی کردەوە بزانێ رەقە یان نەرمە.

تَنَيَّبَ النَّبْتُ: رومەکەکە لاسکی کرد، لاسکی دەرکەوت.

تَنَيَّبَ الشَّيْبُ: پیری دەرکەوت.

الأنيَبُ: کەڵبەزل ٥ بۆ مێینە دەگوترێ: (نَيْباءُ) ٥ (ك: نيب).

النَّابُ: کەڵبەی پەنا ددانەچوارینەی پێشەوە، خرێ ٥ هەموو مرۆڤێک دوو لەو کەڵبانەی هەن ٥ (ك: أنياب ونيوب وأنيب) دەگوترێ: (عَضَّهُ الدهر بنابه وأنيابه) رۆژگار بەکەڵبەی خۆی گەستی، هاڕی ٥ شەڕو فینی خۆی بەسەردا ڕشت ٥ هەروا وشەی (النّاب) ناوە بۆ حوشتری بەسالاچوو ٥ دەشگوترێ: (هو ناب قومه) ئەوە ڕێش سپی و گەورەی نەتەوەکەیەتی.

النُّيُوبُ من النوق: حوشتری بەسالاچوو.

نات نَيْتاً: لۆژەلۆژی بوو لەلاوازی دا یان بەهۆی ومنەوزەوە.

فاحَ الغُصْنُ نيحاً ونيحاناً: لقەدرەختەکە ڕاژا، جولایەوە.

فاحَ العَظْمُ نَيْحاً: ئێسقانەکە پتەو و ڕەق بوو ٥ تەڕایی تێدا نەبوو.

نَيَّحَ الله عَظْمَهُ: ئێسقانەکەی پتەو کردو تونـدی کـرد ٥ وردو هـاڕی کـرد ٥ دەگوترێ: (نَيَّحَهُ بخير) شتێکی پێدا.

النَّيْحَةُ: هێزو توانا.

النَّيْحُ: بەهێزو پتەو ٥ دەگوترێ: (عظم نَيِّحٌ) ئێسقانی پتەو.

النَّيْدِلُ: کاری گەورەو گران ٥ کابوس و مۆتەکە.

النَّيْدِلانُ و النَّيْدَلانُ: بەمانا (النَّيْدِلُ) دێ.

نارَ الثوبَ نَيْراً ونيارةً: وێنەو خەتو هێڵی لەقوماشەکەدا دروست کـرد ٥ تـانو پۆی بۆ قوماشەکە ئامادەکرد.

أنار به: هاواری پێ کرد.

أنار الثوبَ: هێڵو وێنەی بۆ قوماشەکە دروست کرد ٥ دەگوترێ: (هو يـدي الأمور وينيرها) ئـەو ئـیش و کارەکان باش ڕێک دەخاو ئەنجامیان دەدا.

نَيَّرَ الثوبَ: هێڵو وێنەی بۆ قوماشەکە دروسـت کـرد ٥ لەسـەر دوو هـێڵ قوماشەکەی چنی.

تنايرا: خۆیان ڕازاندەوە.

المنـايَرَةُ: شـەڕو نەگبـەتی ٥ دەگـوترێ: (بين القوم منـايرة) ناخۆشی و شـەڕو

نەگبەتی لەنێو قەومەکەدا هەیە.

المُنَيَّرُ: (ثوب مُنَيَّرٌ) قوماشێکە لەسەر دوو ڕاپەڵ چندراوە ◊ (جِلد مُنَيَّرٌ) پێستێکی ئەستورو پتەوە.

النَّيْر: نیری جوت؛ دارێکی تایبەتیە دەخرێتە سەر ملی دوو گاجوت یان دوو وڵاخ بۆ زەوی کێڵان ◊ بەم جۆرە نیرێکە دەخرێتە سەر ملی دوو گاجوتەکەو هەرلایەکی نێرمکە بەهۆی کەڵەمەو بەن کەڵەمە لەملی گاجوتەکە شەتەك دەدرێ، ئەمجار سەری مژانەکە کەهەوجارو گاسنەکەی لێ بەستراوە بەبنەومندێك یان حەبلێکی پتەو لە ناوەڕاستی نیرمکە دەبەسترێ جوتیارمکە ڕادەکشێنو زەویەکە هەڵدەدڕن ◊ هەروا وشەی (النَّير) ناوە بۆ پرژو بانی قوماش، ئاڕەو ژمارەو نیشانەی قوماش ◊ قەراخ ڕێگا.

النَّيْرَةُ: شەپیتەی جوڵا؛ ئەو شەپکە پانەی تێوەدانەکەی پێ چەسپ دەکرێ ◊ دەشگوترێ: (ما هو بسداة ولا لحمة ولانيرة) ئەو نەرایەڵە نەتێوەدانە نە شەپیتەو ئامێری چنینە ◊ واتە: هیچ نیە.

نَيْرَبَ: کۆششی کردو هەوڵی بەرپاکردنی فیتنەو ئاشوبی دا.

نَيْرَبَ الريحُ التُرابَ فوق الشَّيْئ أو عَلَيْهِ: ڕەشەبایەکە گڵو خۆڵەکەی بەشتەکەوە نووساندەوە.

نَيْرَبَ فلان القَوْلَ: فلانکەس قسەکانی تێکەڵو پێکەڵ کردن.

النَّيْرَبُ: شەڕو نەگبەتی ◊ فیتنەیی ◊ پیاوی ئازا ◊ پیاوی شەڕمنگێزو فیتنەجۆ ◊ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (نَيْرَبَة).

النَّيْرَج: هاتوچۆی بەپەلە ◊ تێکەوە هاویشتن ◊ دەگوترێ: (جاءت الدوابُ تعدو نيرجاً) ◊ وڵاخەکان هاتن تێکیانەوە دەهاویشتو ڕێزبەستو نەبوون ◊ دەشگوترێ: (ناقة نيرجٌ) حوشترێکی ڕەسەنە (ريح نيرج) ڕەشەبایەکی تونددو شت ڕادەرە ◊ فیتنەو ئاشوبگێڕ ◊ هەروا دەگوترێ: (إمرأة نَيْرَج) ئافرەتێکی بەڵاو ناشیرنو نەکڵەوتە.

النَّيْرَنْجُ: کەسێکە دەڵێی سیحر لێ کراوە.

النَّيْرُوزُ: بڕوانە مادەی (النوروز).

النَّيْزَكُ: بڕوانە مادەی (نزك).

نَيْسَبَ بينهما: فیتنەیی لەنێوانیان دا ئەنجام داو هەوڵی دا نێوانیان تێك بدا.

النَّيْسَبُ: ڕێگای ڕاستو ئاشکرا ◊ ڕێگای باریك، ڕێچکە ◊ ومکوو ڕێگای

مێـروو مـارو شـتی وا ٥ ڕێبـازی کـەرەکێوی‌و شـتی وا بۆسـەر ئـاو و دوێڵاو.

نیسان: مـانگی حەوتەمـە لەمانگەکانی سـاڵی سـریانی کەبەرامبـەر مـانگی چـواری سـاڵی زاینییـە واتـە مـانگی نیسان.

ناصَ نَیْصاً: بەهێواشی جوڵایەوە.

النَّیْصُ: جم‌وجوڵی هێواش‌و لەسـەرخۆ ٥ ژیشکی کەتەوزل.

نـاض العِـرقُ نَیْـضاً: دەمارەکـە پەلەپـەلی پێکەوت هەڵبەزو دابەزی کرد.

ناط نَیْطاً: دوورکەوتەوە.

إنتاط: بەمانا (ناط) دێ.

النَّـیْطُ: مـردن ٥ دەگـوترێ: (رمـاه الله بالنیط) خودا مردنی بەسەرداهێنا ٥ ئەجـەل‌و مـەرگ ٥ دەگـوترێ: (أتـاه نیطه) ئەجەلی هات.

ناعَ نَیْعـاً: لاربـۆوە، ڕاژا ٥ دەوتـرێ: (نـاعَ الغُصْنُ) لقەدرەختەکە ڕاژا ٥ لەڕۆیشتن دا پێشکەوت‌و گورج‌و گۆڵ بوو.

إستناعَ: لەڕۆیشتن دا خێرابوو.

تَنَیَّقَ في ملبسه ومطعمـه: گرنگی زۆری دا بەپۆشاک‌و خواردن.

النِّیقُ: کێوی بڵند ٥ بەرزترین لوتکەی کێو و دوندی سەرکەش ٥ دەگوترێ: (هو کالأنوق في النیـق) ئـەو وەکووو لوتکەی کێوی سەرکەش وایەو کەس دەستی نایگاتێ ٥ (ك: أنیـاق ونیـوق ونیاق).

النیکـــوتین: قەلوانییـــەکی شـــلەو ئامادەباشی توانەوەی تێدایە.

نالَ الرحیـلُ نَـیلاً: کـاتی سـەفەری نزیـك بۆتـەوە ٥ دەگـوترێ: (مـا نـال لهـم أن یفقهـــوا) کـــاتی ئـــەوەیان نـــەهاتووە تێبگەن.

نالَ الـشَّیْئَ: بەشـتەکە گەیشت ٥ قورئـان دەفـەرموێ: ﴿لَن تَنَالُواْ الْبِرَّ حَتَّى تُنفِقُـواْ مِمَّا تُحِبُّونَ﴾.

نـالَ فـلان مـن فـلان: فڵانکـەس جنێـوی بەفڵان دا ناموس‌و کەسایەتی بریـندار کرد.

نـــال الـــشَّیْئُ فلانـــاً: شـتەکە گەیـشتە فڵانکەس.

نـال فلانـاً الـشَّیْئَ: داوای لـە فـڵان کـرد شتەکەی دەست بکەوێ، بیدرێتێ.

النَّائِـلُ: عـەتاو بەخـشش دەگـوترێ: (أصبتُ منـه نـائلاً) بەخششێکم لـەو دەست کەوت.

النَّالَةُ: بەربێڵاو بـەردەگاو دەوروبـەری خانوو.

النَّیْـلُ: ئـەو عـەتاو بەخششەی دەسـت دەکەوێ ٥ فرسـەت‌و زەفـەر بـردن ٥ دەگـوترێ: (أصـــاب عـــدوه نـــیلاً)

فرسەتی لەدوژمنی هێنا.

النّيلُ: ڕووباری نیل: ڕووبارێکە ولاتی میصر و ولاتی سودان شەق دەکا ٥ چەند ڕەگەزێکی سالانەو تەمەندرێژن لە پێڕی (القرنية)ن دەڕوێندرێن بۆنەوەی مادەیەکی ڕەنگ شینیان لێ دەربهێندرێ بۆ ڕەنگ کردن کەلکی لێ وەربگیرێ ٥ پێی دەگوترێ: (اَلنّيلُ)و (النّيلَجُ).

النّيْلَةُ: بەمانا (النّوْلة) دێ ٥ واتە: بەخشش.

النِّلِينُ: نەو مادە ڕەنگ کراوەی بەڕوەکی (النيل) بۆیە دەکرێ.

النّيْلَجُ: پیو کە شوێنی خاڵ کوتانی پێ دەچوزێندرێتەوە بۆ ئەوەی ڕەنگی خاڵەکە سەوز بنوێنێ ٥ ڕەنگێکی شینە لەگەڵای ڕوەکی (النيل) دەردەهێندرێ ٥ لەولاتی میصر پێی دەگوترێ: (النّيلة).

النيلوفر و النينوفر: ڕەگەزی ڕوەکێکی ئاوییە لەپێڕی (النيلوفرية)یە زۆر جۆری هەن لەدەم جۆگەو جۆبارو زلکاوو شوێنی ئاوادا دەڕوێ، هەندێ جۆری لەدێبەرو دێراودا دەڕوێندرێ بۆ کەنك وەرگرتن لەگەڵاو گوڵی ٥ لەجۆرەکانی ئەم ڕوەکە جۆرێك هەیە پێی دەگوترێ: (اللوطس) واتە: بوکی نیل پێشی دەگوترێ: (البشنين).

النيوترون: قەبارەیەکە دەچێتە ناو پێکهاتەی زەرەوەو جودایە لە ئیدرۆجین.

النيم: بڕوانە مادەی (نَوَم) ٥ هەروا ناوە بۆ ترێ ڕێوبلە ٥ هەروا ناوە بۆ جۆرە تەرێیەکی تر کەلە ولاتی میصر پێی دەگوترێ ترێی (الديب).

النيمَبِشت: هێلکەی نیوە کوڵاو.

نيون: عونصورێکی غازییە، ئەگەر بپرشکە کارەباییەکی بەناوادا ببرێ بڵێسەیەکی سوری پرتەقاڵی پەیدا دەکا لەغازەکانی تری جیادەکاتەوە، بەزۆری بۆ نیعلانو ئیشاراتی ڕوناکی بەکاردێ.

ناهَ نَيْهاً: بەرزبۆوە ٥ بووە جێگای سەر سوڕمان.

النّائه: بەرز.

النّاهة: ئەو شتەی نەی لەشت دەکا ٥ دەگوترێ: (نفس ناهة) نەفسێکی نەیکارە ٥ نەی دەکا لەشت.

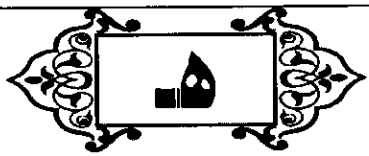

الهـاء: هـێ؛ پیتـی بیـستو شەشـەمە لـەڕیزی پیتـەکانی هیجـا ٥ لـەبنکی قورگ دەردێ.

هَأْهَأَةً: لەقاقای پێکەنینی داو درێژەی بەپێکەنینەکەی دا.

هَأْهَأَ الراعي بالماشية: شوانەکە بـانگی ئاژەڵـەکانی کـرد بـۆ لـەومڕخواردن بەشێوەی ...

هِئْ هِئْ: بانگی کردن ٥ لێیان تورەبـوو وتی (هَأْ هَأْ).

هَاتُورُ: مانگی سێیـەم سالّی قیبتییە.

هـاروت: نـاوی فریـشتەیەکە هـاوەڵی ماروتەو لەقورئان دا ناویان هاتووە.

هَبَتْ الريحُ هَبّاً وهبوباً: بایەکە هـەڵی کرد.

هَبَّ الفحلُ: نێرەکەرەکەیان کەڵەنێرەکە بـۆ کەڵـدانی مێیەکـە کەوتـە مڕەمـڕو زمڕەزمڕو مرقە مرق.

هَـبَّ نـلان مـن نومـه: فلانکـەس لەخـەو هەڵسا.

هَـــبَّ الـــنجمُ: ئەســتێرەکە دەرکـــەوت، هەڵهات.

هبَّ السائِرُ: ڕێبوارەکە کەوتە پەلە پەڵو خێرا ڕۆیشتن.

هَبَّ فلان الى الشَّيْئ: فلانکـەس پـەلاماری شتەکەی دا بۆی ڕابەڕی.

هَبَّ فلان حينا ثم قدم: فلانکەس ماوەیەك دیارنـەماو دوایـی هاتـەوە ٥ دەگـوترێ: (من أين هَبَّ فلان): فلانکەس لـەکوێوە هات.

هَـبَّ اللهُ يفعـل كـذا: فلانکـەس دەسـتی بەکارەکە کرد.

أهَبَّ اللهُ الريحَ: خودا بای هەڵکرد.

أهَبَّ السَّيف: شمشێرەکەی هەڵسوڕاند، ڕایوەشاند.

أهَبَّ فلاناً من نومه: فلانکەسی لەخەو ڕابەڕاند.

إهْتَبَ الفحـلُ: نێرەکەخۆی ئامادەکرد بـۆ ســواربونو کەڵـدانی ئاژەڵـە مێیەکە ٥ بۆ کەڵدانی ماینەکە.

اهتبَّ الشَّيْئَ: شتەکەی بڕیەوە.

تَهَبَبَ الثـوبُ: قوماشـەکە، کراسـەکە ڕزی‌و دادڕا.

أهْبَـابٌ: دەگـوترێ: (ثـوب أهْبَـابٌ): کراسێکی دادڕاوە.

المِهْبَـابُ مـن الفحـول: ئـەو کەڵـە وانێـکەیە بـۆ کەڵـدان‌و سـواربوونی حەیوانـە مێیەکـە حـەجمینی لـێ بڕابـێ‌و سمکـۆڵ بکـاو بەرمێنـێ بزمڕێنێ ٥ بگمێنێ ... هتد.

الْهَبُّ: شوێنی باڵێ هەڵبون، یان شوێنی بەرەو باو باگر ◊ (ك: مَهَاب).

والهَبَابُ: تەپو تۆز.

هَبَابِبٌ: دەگوترێ: (ثوب هبابب): کراسێکی دادڕ دادڕە ◊ تاکەکەی (هبابة).

الهِبَّةُ: دەگوترێ: (إنه لَحَسَنُ الهِبَّةِ) ئەو وەزع و حاڵی باشە ◊ گوزەرانی خۆشە ◊ بەخششی چاکە ◊ بریسکەی شمشێر لەکاتی لێدان ◊ پارچە قوماش ◊ ماوەیەك لەڕۆژگار ◊ ساتێك پێش هەتاو کەوتن.

الهَبُوبُ: رەشەبایەك تەپو تۆز هەڵسێنێ.

هَبَتَ هَبْتاً: نەرم بوو، شل و شەوێڵ بوو، سۆر بۆوە.

هَبَتْ فلاناً: فلانکەسی ملکەچ و ژێربار کرد.

هَبَتَ الشَّيْءَ: لەشتەکەی کەم کردەوە ◊ دەگوترێ: (إنَّ ما فعله فلان قد هَبَتَهُ عندي): ئەوەی فلانکەس کردی ڕێزی لەلای من کەم بۆوە، لەڕێزی دابەزی.

هَبَتَ الأمر فلاناً: کارەکە فلانکەسی سەرسام و حەیران کرد.

هَبَتَ فلاناً بالسيف: بەشمشێر لەفلانی دا.

المهبوبُ: ترسنۆك ◊ بێ عەقڵ و هۆش ◊ بانگەی تەمبێ دادراو بەبێ ڕێ نیشاندان و ئاراستەکردن بنێردرێ.

الهَبْتُ: نەحمەق.

الهَبْتَةُ: زەبونی، زەلیلی.

الهَبِتُ: ترسنۆکی عەقڵ ڕۆیشتوو.

هَبَجَهُ بالعصا: بەگۆچان لێیدا بەعاصا دارکاری کردو هێواش هێواش کوتای.

هَبِجَ وَجْهُهُ هَبَجاً: دەمو چاوی هاوسان و گرژ بوو.

هَبَجَ الحلوب: ئاژەڵە شیردەرەکە گوانی هاوسان.

هَبَّجَهُ: هاوساندی.

هَرَبَجَ: لەنزیك سەرچاوەی ئاوەکەوە چاڵێکی هەڵکەند بۆ ئەوەی ئاوی تێبێ بۆ خواردنەوە بەکاری بهێنێ.

الثَّهْبُجُ: شێوە هاوسانێکە لەجەستەدا.

المُهَبَّجُ: دەگوترێ: (خرج مُهَبَّجَ الوجه): بەدەمو چاو هاوساوی ڕۆیەدەرەوە ◊ (فلان مَهَبَّجٌ): فلانکەس نەفس گرانە.

الهَبِيجُ من الظباء: ئاسکێکە دووخەتی هەن لەنێوان تۆکی وەرگی و تۆکی پشتی.

الهَرْبَجَةُ: زەوی بەرزو تەپۆڵکە کە چەوو بەردی تێدابێ ◊ شوێنی چاڵ و نزم لەناو زەوی ◊ چاڵێکی

بـــچوکه هەڵدەکەنـــدرێ لـــەنزیک سەرچـاوەی ئـاوەوە بۆئـەوەی ئـاوی بێتـــە نـــاوو بۆخواردنـــەوە بـــەکاری بێنن ◊ کۆتایی‌و سەرانسەری شیوو دۆڵ.

هَبَدَ الهَبیدَ هَبْداً: کاڵەکە مارانەکەی ڕنـی ◊ شکاندی ◊ کوڵاندی.

هَبَدَ فلاناً: کاڵەکە مارانەکەی دەرخواردی فلان دا.

اِهْتَبَدَ فلان: فلانکەس کاڵەکە مـارانی ڕنی.

الهَبیدُ: کاڵەکە مارانـە یـان تۆوەکـەی ◊ تاکەکەی (هبیدة).

هَبَذَ هَبْذاً: لەڕۆیشتن دا یـان لـەفڕین دا پەلەی کـرد ◊ دەگوترێ: (هَبَـذَ الفـرسُ وَهَبَـذَ الطـائر): ئەسـپەکە خێـرا ڕۆیـی بانْدەکە تیژ فـڕی ◊ (مرّ فـلان یَهْبِـذُ): فلانکەس تیژ ڕۆیی.

هَبَرَ اللَّحْمَ هَبْراً: گۆشتەکەی کوتکوت کرد بـەکوتی گـەورە گـەورە ◊ دەشـگوترێ: (هَبَرَ له من اللَّحْـمَ هَبْـرةً): پارچـەیەکی گەورەی گۆشت بۆلـێ کـردەوە ◊ (هَبَـرَه بالسیف): بەشمشێر گۆشتەکەی بڕی.

هَبِرَ هَبَرا: گۆشتی زۆر بـوو، قەڵـەو بـوو ◊ دەگوترێ: (بعیرٌ هبرٌ وبـرٌ): حوشترێـکی قەڵەوو کوڵك زۆرە.

أهْبَرَ: بەڕێـك‌و پێکی قەڵەو بوو.

اِهْتَبَرَ: گۆشتی پوکایەوە ◊ (اِهْتَبَرَ فـلان غیره بالسیف): فلانکـەس بەشمشێر جەستەی یەکێـکی بڕی.

هَوْبرت النـاقَةُ: حوشترەکە گۆشـتی زۆر بوو.

هَـوْبَرَتْ الأذن: گوێـچکەکە تـوکی لـی هات لەموودا گوم بوو.

الهابِدُ: بڕندە دەگوترێ: (ضَرْبُ هابر): لێدانێـکی بڕندە بوو.

الهُبَارِیـة: ئـەو پـەڕو پۆڵـەی لەبانْنـدە بڵاو دەبنـەوە ◊ ئەوچڵك‌و کڕێـزەی بەبنکی قژەوە دەنووسێ.

الهُبَارِیَـــة: ڕەشـــەبایەك تـــەپ‌و تـــۆز هەڵبکا.

الهَبَّـــارُ: بڕنـــدە ◊ دەگـــوترێ: (ســـیف هَبَّارٌ): شمشێرێـکی تیـژو بڕندەیـە ◊ مەیمونی توکن‌و موو درێژ.

الهَبُورُ: مێروی بچوك ◊ گەندە گیا.

الهَبْرُ: نزمایی لـەزەوی‌و لمبـەڵان ◊ (ك: هبور).

الهَبْرَة: پارچـە گۆشت کـە بـێ نێسقان بێ، نێسقی تێدا نەبێ.

الهِبِرُ: دابڕاو.

الهِبْرِیَّةُ: ئەو تەپ‌و تۆزو وردەو خڵتەی لە لۆکـە هەڵدەوەرێ ◊ یـان لەپـەڕو بـــاڵی بانْنـــدە دەکـــەوێ‌و بـــڵاو دەبێتـــەوە ◊ نـــەوەی لەقەفـــەژاژی

شەکرو بەڕەداو ئەو جۆرە شتانە هەڵدەوەرێو بەقژو کوڵکو خورییەوە کەمێڵ دەبێ.

الهُبَيْرَة: کەمتیاری بچوك ٥ (أبو هبيرة): نێرە بۆق ٥ بۆقی نێر ٥ (أم هبيرة): بۆقی مێ.

الهَوْبَرُ: کوڵك زۆر؛ حوشتری پڕ توكو توکن ٥ یان هەر حەیوانێك توکی زۆر بێ ٥ مەیمونی توکن ٥ بەور ٥ سەوسەن ٥ شوێنێك باڵندەی قەتێی زۆر بێ.

هَبْرَجَ: تێکەڵاوی ئەمبەرو ئەوبەری کرد لە رۆیشتن دا بەلارو لەنجەو قۆرتو پێچ رۆیی.

هَبْرَجَ الثوبَ: کراسەکەی پەراوێز چنو نەقش چن کرد.

الهَبْرَجُ: رۆیشتنی خێراو هەنگاو کورتو قۆرت قۆرتو پێچ پێچاوی ٥ لارو لەنجە کەر ٥ کەتەو قەڵەو ٥ ئاسکی پیر ٥ کراسی پەراوێز چندراو.

الهِبْرِزِيُّ: ئازاو ئیش لەدەست هاتوو ٥ چاونەترسو ورە بەرز لە هەموو کارێك دا ٥ بازنگی عەجەمی ٥ زێدی خاڵص ٥ دیناری تازە لێ دراو ٥ هەرشتێك جوانو سەرنج راکێش بێ ٥ دەگوترێ: (رجل هِبْرِزِيٌّ): پیاوێکی پیاوانەو شۆخو شەنگە ٥ (أم الهِبْرِزي): لەرزو تا.

تَهَبْرَسَ: خۆی بادا، لارو لەنجەی کرد ٥ دەگوترێ: (مَرَّ يَتَهَبْرَسُ): رۆیشت بەشێوەی خۆبادانو لارو لەنجە.

الهِبْرِقِيُّ: هەرکەسێ ئیش بەئاگرو شتی وا بکا وەکوو ئاڵتونچیو ئاسنگەر ٥ کەڵەگا کێوی ٥ گەڵەگای کەتەو پیر.

هَبْرَمَ: زۆری قسە کرد ٥ زۆری خوارد.

هَبَزَ هَبْزاً وهبوزاً: لەناکاوێك مرد تێدا چوو.

الهَبَسُ: ڕەگەز روەکێکە لەپێڕی (الصليبية) گژوگیای وەرزیو تەمەندارن دەشتەکی یان دێبەرین، لەئەوروپاو وڵاتانی حەوزی دەریای سپی ناوەڕاست دەڕوێن درێژییەکە سی تا پەنجا سانتیمەترە گەڵاکانی پانکۆڵەو وردن، گوڵەکانی ڕەنگاو ڕەنگە، بۆنێکی خۆشی سوکی هەیە.

هَبَشَ الضَرْعَ هَبْشاً: بەدەست گوانەکەی گرتو دۆشی.

هَبَشَ المالَ ونحوه: ماڵی کۆکردەوە ٥ دەگوترێ: (هو يَهْبَشُ لعياله): ماڵو سامان بۆ منداڵو خێزانی کۆدەکاتەوە لەهەموو لایەكو بەهەموو جۆرێك هەڵپەیەتی.

هَبَشَ فلاناً: تيّر تيّر فلانكەسى كوتا.

هَبِشَ هَبَشاً: كاسبى كردو مالّو سامانى كۆكردەوە.

هَبَّشَ الشَيْئَ: بەمانا (هَبَشَهُ) دێ ٥ دەگوترێ: (هو يَهَبّشُ لعياله): بەهەر دوو دەست مالّو سامان كۆدەكاتەوە بۆ خێزانو منداڵى ٥ (فلان يُهبّشُ كلاماً): فلانكەس قسە تێكەڵو پێكەڵ دەكا.

إهْتَبَشَ: كۆبۆوە.

اهْتَبَشَ الشَيْئَ: شتەكەى كۆكردەوە بەناڕەحەتى ٥ دەگوترێ: (هو يَهْتَبِشُ لعياله).

تَهَبَّشَ: كۆبۆوە، گەلەكۆمەكێيان كرد ٥ دەگوترێ: (تَهَبَّشَ القومُ على فلان): خەڵكەكە گەلەكۆمەكييان كردە سەر فلان.

تَهَبَّشَ الشَيْئَ: جۆرەها هەوڵو تەقەڵای بەكارهێنا بۆ وەدەستهێنانى شتەكە.

الهَابِشُ: بێگانەو دوڕەى خێڵو هۆز، كەسێك لاوەكى بێو جوبێتە ناو خێڵێكەوە ٥ دەگوترێ: (هل هبش اليكم هابش؟): پياوى لاوەكىو بێگانە خۆى خزاندۆتە ناوتانەوە؟.

الهَابِشَة: كۆمەڵو تاقمو پێڕى تازە ٥ دەگوترێ: (جاءت هابشة من ناس).

الهُبَاشَةُ: تاقمێك مرۆڤ لەيەك تايەفەو هۆزنەبن.

هَبَصَ هَبْصاً: چوستو چالاك بوو ٥ (فهو هابص وهي هابصة).

هَبِصَ هَبَصاً: بەپەلە رۆيى.

هَبِصَ الكلبُ: سەگەكە زۆر سور بوو لەسەر نێچيرەكەو هەوڵى خواردنى دا ٥ دەگوترێ: (هَبِصَ فلان على الشَيْئ يأكله): فلانكەس پەرى دايە شتەكەو دەستى كرد بەخواردنىو سەيرى ئەم لاو ئەو لاى كرد.

هَبِصَ بالضحك: زێدە رۆيى كرد لە پێكەنين دا ٥ (فهو هَبِصٌ وهي هَبِصَةٌ).

اِهْتَبَصَ: پەلەى كرد ٥ بەقاقا پێكەنىو زۆر پێكەنى.

إنْهَبَصَ للضحك: زێدە رۆيى كرد لە پێكەنين دا.

الهَبَصى: رۆيشتنى بەپەلە ٥ دەگوترێ: (هو يعدو الهبصى).

هَبَطَ هبوطاً: هاتە خوار ٥ نزم بۆوە ٥ دەشگوترێ: (هَبَطَ في الشرّ): كەوتە ناو گێژاوى شەڕو هەراوە.

هَبَطَ الشَيْئُ: شتەكە دابەزى نرخى كەم بۆوە ٥ لەئاستى پێشوى دا كەوت ٥ دەگوترێ: (هَبَطَ مالُهُ وهَبَطَ ثمن السلعة وهَبَطَ درجة الحرارة).

هَبَطَ فلان: فلانكەس زەليلو كەم رێز

بوو، فڵان لەحاڵی دەوڵەمەندییەوە هاتە سەر حاڵی هەژاری ٥ رێزی کەم بۆوە، کەسایەتی دابەزی.

هَبَطَ الشَّيْئَ: شتەکەی دابەزاند ٥ کەمی کردەوە ٥ دەگوترێ: (هَبَطَتُ الثمنَ): نرخەکەم دابەزاند ٥ (هَبَطَ الدواء درجة الحرارة): دەرمانەکە پلەی گەرمی نەخۆشەکەی دابەزاند ٥ (هَبَطَ المرضُ لحمه): نەخۆشیەکە کێش و قەڵەوی فڵانی دابەزاند ٥ قورئان دەفەرموێ: {اهْبِطُواْ مِصْراً}: دابەزنە ناوشار ٥ بڕۆنە ناوشار.

هَبَطَ السوقَ: چووە ناو بازاڕ، دابەزییە ناو بازاڕ.

هَبَطَ فلاناً المكانَ: فڵانکەسی خستە ناو ئەو شوێنە.

هَبَّطَهُ: بەمانا (هَبَطَهُ)دێ.

هَبَّطَ العِدْلَ على البعير: لابارەکەی بەسەر پشتی حوشترەکەدا لابە لابەلا راکێشا.

إنْهَبَطَ الشَّيْئُ: شتەکە کەمی کرد ٥ دابەزی ٥ نزم بۆوە.

تَهَبَّطَ: وردە وردە دابەزی.

المِهْبَطَةُ: ئامێرێکە وەکوو چەترو مەزەللی لەحەواوە لەتەیارەوە پێی دادەزییە سەر زەوی ٥ (ك: مَهَابِط).

الهَبْطَةُ: چاڵایی.

الهَبِيطُ: کزو لاواز.

المَهْبِطُ: شوێنی دابەزین، جێگای نزم بوونەوە ٥ دەگوترێ: (مَهْبِط الوحي ومَهْبِط الطائرة ومَهْبِط النهر).

هَبَعَ الحِمارُ هَبْعاً وهبوعاً: گوێدرێژەکە رۆیشت بەرۆیشتنێکی خوارو خێچ و تەمبەڵانە.

هَبَعَ البعيرُ ونحوه في مشيته: حوشترەکە لەڕۆیشتن دا ملی درێژ کرد بۆئەوەی یارمەتیدەری بێ بۆ رۆیشتن و خۆشڕەوی ٥ (فهو هابع) ٥ (ك: هُبَعٌ وهوابع).

أهْبَعَ الحيوانُ: حەیوانەکە هاوین بێچوی بوو.

إسْتَهْبَعَهُ: وای لێ کرد بەنارێک و پێکی بڕوا.

الهَبَعُ: بێچوە ئاژەڵێک کە لەوەرزی هاوین دا لەدایك بێ.

الهَبُوعُ: ئەوەی ملی خۆی دەکا بەیارمەتیدەر بۆ رۆیشتن ٥ دەگوترێ: (بعير هبوع وناقة هبوع).

هَبَغَ هَبْغاً وهبوغاً: بەڕۆژ راکشا نوست.

الهِبْيَغُ: نوستوو خەوخۆش، کەسێک بەڕۆژ بخەوێ.

الهَبَيَّغُ: شتی گەورە ٥ دەگوترێ: (نهر هَبَيَّغٌ وواد هَبَيَّغٌ) ٥ ئافرەتی بێ ڕەوشت کەدەست بەڕوی کەسەوە نەنێ.

الهَبَيْغَةُ من النساء: ئافرەتی داوێن پیس کەلەشفرۆشی بکاو دەست بەڕوی کەسەوە نەنێ.

إنْهَبَكَتْ به الأرض: زەوی قوتی دا.

الهُبَكَةُ: زەوییەك قاچی تێدا رۆچن ۞ نەحمەقو گێل.

هَبِلَ فلان هَبَلاً: عەقڵی لەدەست داو جیاوازی نێوان چاکەو خراپە ناکا ۞ لەحەدیثی (أم حارثة)دا هاتووە: (ویحكِ أهَبِلْتِ).

هَبِلَت الأمُ ولَدَها هَبْلاً: دایکە کە بۆ منداڵەکەی گریا ۞ (فهي هابِلٌ وهَبْلَةٌ).

اهْبَلَت المرأةُ: ئافرەتەکە بەردەوام بوو لەشینو شەپۆر دا.

اهْبَلَ اللهُ فلانةَ: خودا ئافرەتی جەرگ سوتاو کردو منداڵەکەی لێ سەندەوە.

هَبَّلَ فلان لعياله: فلانکەس بۆ ماڵو منداڵی کاسبی کرد.

هَبَّلَ فلاناً: بەفلانکەسی گوت دایکی شینی بۆ بگێڕێ.

هَبَّلَ اللحمُ فلاناً: فلانکەس گۆشتی زۆر بوو گۆشت لەجەستەی دا کەوتە سەریەك قەڵەو بوو.

اِهْتَبَلَ: خەفەتبار بوو ۞ خەمی بۆ منداڵەکەی خواردو گریا.

اِهْتَبَلَ في سيره: لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد ۞ درۆی کرد ۞ فێڵی کرد.

اهْتَبَلَ الصيدَ: فێڵی لەنێچیرەکە کردو داوی بۆنایەوە.

اهْتَبَلَ الفرصةَ: هەڵی قۆزتەوە، هەلەکەی لەکیس خۆی دا، دەگوترێ: (سَمِعَ كلمةً فاهتبلها): وشەیەکی بیستو قۆزتییەوە.

تَهَبَّلَ لأهله: کاسبی بۆ ماڵو خێزانی خۆی کرد.

الأهْبَلُ: کەسێك هێزی جیاکردنەوەی چاکو خراپی نەمابێ.

المُهَبَّلُ: کەسێك پێ گوترابێ، دایکت شینت بۆ بگێڕێ ۞ مرۆڤی گۆشتنی دەمو چاو هاوساو.

المَهْبِلُ: کونی بەرمو خوار بۆناو زەوی ۞ هەوای هەڵبوو لەسەرانسەری کێوەوە بۆناو شیوو دۆڵ ۞ بۆری هێنی مێینە لەوانێکەوە بۆ منداڵدان.

الهَبَالَةُ: داواکاریی.

الهُبَالَةُ: دەستکەوتو تاڵانی.

الهَبَّالُ: راوچییەك فێڵ لەنێچیر بکاو تەڵەو داوی بۆ بنێتەوە ۞ دەگوترێ: (ذِئب هَبَّالٌ): گورگێکی فێڵاوییە ۞ کاسبکاری فەندو فێڵ زانو پیلان دارێژ.

هُبَلُ: بتێك بووه له كەعبەدا.

الهِبَلُ: ئادەمیزادی كەتەو زمبەلاح ○ ئاژەڵی كەتەو زل.

الهَبِلَّى: رۆیشتنی بەفیزو لارو لەنجە.

الهَبُولُ: ئەو ئافرەتەی منداڵی بۆ نەمێنن، منداڵی بۆ ڕانەگیرێ.

الهِبْلاع: قورگ گەورەو پارو زل‌و زۆر خۆر.

الهِبْلَعُ: ڕەوشت بەدو خراپ ڕەفتارو دڵ پیس ○ دەگوترێ: (عبد هِبْلَعٌ): بەندەیەك نازاندرێ باوك‌و دایكی كێن یان یەكێكیان نادیارە ○ سەگی سلوقی.

الهَبَنَّكُ: ئەحمەق‌و گێل‌و بێ دەسەڵات ○ فیتنە گێڕو سەرسەری.

الهَبَكَةُ: تەمبەڵ ○ ئافرەتی ئەحمەق‌و گێل‌و بێ دەسەڵات.

هَبْهَبَ: خێرا ڕۆیی ○ لەخەو هەڵسا.

هَبْهَبَ السَّرابُ: تراویلكەكە درەوشایەوە.

هَبْهَبَ التيسُ: نێرییە قەرەكە بۆ بەتەگەدانی بزنەكان كەوتە جومبوش‌و مرفاندن.

الْهَبْهَبُ: گورج‌و گۆڵ‌و چوست‌و چالاك ○ دەگوترێ: (جَمَلٌ هَبْهَبٌ وذئب هَبْهَبٌ).

الهَبْهَبِيُّ: چوست‌و چالاك ○ دەنگ خۆش‌و لێزان بۆ حودیە خوێندن ○ لێزان‌و دەست ڕەنگین لەپیشەیەك لەپیشەكان دا ○ وەكوو وێنەگری ○ قەصابی، ئاشپەزی ○ شوانی مەڕو بزن ○ نێریەقەرە، بەران.

هَبَا الغبارُ هَبْواً وهُبُوّاً: تەپو تۆز هەڵسا بەرز بۆوە.

هبا فلان: فلانكەس مرد ○ هەڵات ○ بەهێواشی ڕۆیشت ○ (فهو هاب وهي هابية).

أهْبَى التُرابَ أو الغبار: تەپو تۆزی بەرپا كرد.

هَبَّى الثريدَ: تێگوشاومكەی ڕێكخست، دروستی كرد.

تَهَبَّى فلان: فلانكەس چاوی كز بوون ○ بەخۆبادان‌و لارو لەنجە ڕۆیی ○ دەشگوترێ: (جاء يتهبّى): بەدەستی بەتاڵ هات.

أهابي من التراب: خۆڵە پەتە گڵە وردە ○ دەشگوترێ: ((مرضع هابي الراب): شوێنێكە تابلێی گڵەكەی وردە ○ گڵ‌و خۆڵی سەر گۆڕ ○ ئەستێرە كە تەپو تۆز نەهێڵێ ببیندرێ.

الهَبَاءُ: تەپو تۆزێك كە باهەڵیدەسێنێ‌و بەشتەوە دەنوسێ ○ یان بەحەواوە بەهۆی تیشكی

خۆرەوە نـەبێ نەبیندرێ ◊ قورئـان دەفـەرموێ: (وبـست الجبـال بـساً فكانت هباءً مُنْبساً) ◊ ئادەمیزادی بێ عـەقڵ یـان کـەم عـەقڵ ◊ تـەپو تۆزێـك لـەکاتی گێژەڵوکـە دا بـەرز دەبێتەوە.

الهَبَاءة: گەردیلەیەك لەتەپو تۆز.

الهباية من الشجر: تۆپکڵی درەخت.

الهَبُو: ئاگری خامۆش بوو.

الهَبْوَةُ: تەپو تۆز.

الهَبَيُّ: منـدانی بـچوك ◊ بـۆ مێینـە (هَبَيَّةٌ).

هَتَأَهُ هَتْئاً: لێیـدا ◊ (هَتَـأَهُ بالعـصى): بەگۆچان لێی دا.

هَتَـئَ هَتْئاً: لەبـەر پـیری یـان نەخۆشی پـشتی چـەمایەوە ◊ (فهـو أهْتَـأ وهـي هَتْآءُ) ◊ (ك: هُتْئ).

تَهَتَّأَ الثوبُ: کراسەکە درِاو رزی.

الهَتَـأُ: تاوێـك، ماوەیـەك، دەمێـك، ساتێك ◊ دەگوترێ: (جاءَ بعـد هَتْـأةٍ من الليل ومضى من الليل هَتْأة).

هَتَّ الماءُ ونحوه وهَتِيتاً: ئاوەکـە لـەکاتی هەڵڕژانو رۆکردنی دا خورەی هات.

هَتَّ في كلامِـهِ: لەقسەکردنی دا پەلـەی کرد.

هَتَّ الهمزةَ: بەرێـكو پێـکی هـەمزەی دەربڕی.

هَتَّ الشَيْئَ: شتەکەی شکاندو وردو هاڕی کرد.

هَتَّ الثوبَ ونحوه: قوماشەکەی درِیو ونجڕ ونجڕی کرد.

هَتَّ عِرضَهُ: ناموسی شکاند.

هَـتَّ فلانـاً: لەروتبـەو ڕێـزو شـانی کەمکردەوە.

هَـتَّ الـشَيْئَ: شـوێن شـتەکە کـەوتو بەشـوێنی دا گـەڕاو خەریکیـەتی ◊ دەگوترێ: (العامِلُ يَهُتُّ عمله ليل نهار): کرێـکارەکە خـەریکی ئیشی خۆیـەتی شەوو ڕۆژ دەستی تێ یدایـە ◊ (باتت السحابة تهت المطر): هەورەکە دەستی کرد بەباراندنی باران.

هَتَّ الماءَ ونحوه: ئاوەکەی بەهێواشی رشتو درێژەی بەڕژاندنەکەی دا ◊ (فهو هاتٍ وهَتَاتٌ).

المِهَـتُّ: چـەقۆ چـەناوی زۆر بڵـێ ◊ هێواش لەکارکردن دا.

الهَـتُّ: دەگـوترێ: (تـرکهم هَتّـاً بتّـاً): بەتێکشکاوی و تارومار کراوی جێی هێشتن ◊ دەنـگو خـشپەو خرمـە ◊ دەگوترێ: (سمعت هَتَّ قدميه): گوێم لەخشپەی قاچەکانی بوو.

الهَتَّاتُ: چەقۆچەناوو زۆر بڵێ.

هَتَرَ هَتْراً: ئەحمەقو گێڵو نەفام بوو.

هَتَـرَ فلانـاً الكِبَـرُ: خـۆ بـەزلزانیو

لوتبەرزیی عەقڵی نەهێشتووە.

هَتَرَ عِرْضَهُ: ناموسی شکاند.

أهْتَرَ فلان: فلانکەس بێ عەقڵ بوو.

اهْتَرَ فلانٌ الكِبْرُ: خۆبەزلزانی فلانکەسی ئەحمەقی و نەزان کرد.

أُهتِرَ فلان بكذا: فلانکەس شەیدای فلان شت بووە باکی نییە چی پێ دەگوترێ لەوبارەوە.

هاتِرَة: بەناڕەوا جوێنی پێدا.

هَتَّرَ العِرْضَ: زۆر ناموسی شکاندو شرت و شۆی لێ بڕی.

تهاترا: هەریەك لەو دوانە قسەو بوختانی بۆ ئەوی تر هەڵبەست ◊ دەشگوترێ: (تهاترا الشاهدان): ئەو دوو شایەتە یەکتریان بە درۆخستەوەو شایەتییەکەیان بەتاڵ دەرچوو.

تَهَتَّرَ: ئەحمەقی و نەزان بوو.

اسْتُهْتِرَ فلان: فلانکەس بەهۆی پیری و شتی واوە عەقڵ و هۆشی لەدەست دا ◊ کاروباری هەمووی پوچ بوو.

اسْتُهتِرَ بالشَّيْءِ: خوی بەوشتەوە گرتوو تێیدا نوغرۆ بووە وازی بۆلێ ناهێندرێ و گوێ ناداتە ڕەخنەو لۆمەی خەڵکی هیچ دەستی پێ لێ هەڵناگرێ ◊ دەگوترێ: (اُسْتُهْتِرَ بشراب، واسْتُهْتِرَ بفلانة).

التُّهاتِرُ: شایەتەکان کەهەریەکەیان ئەوی تر بەدرۆوە خاتەوە.

التُّهْتَارُ: ئەحمەقی و نەزانی.

المُهاتَرَة: قسەو ئاخاوتن کەهەندێکی هەندێکی هەڵوەشێنێتەوە.

المُهْتَرُ: ئەوکەسە هەڵە بکا لەقسەکردن دا.

الهُتْرُ: نەمانی عەقڵ بەهۆی پیری یان نەخۆشی یان باغری و خۆبەزلزانییەوە.

الهِتْرُ: بەتاڵو پوچ ◊ قسەی بێ ماناو بێ بناغە ◊ درۆو دەلەسە ◊ کاری سەر سوڕهێنەر ◊ بەڵاو کارەسات ◊ جورتەو ناخۆشی ◊ نیوەی یەکەمی شەو ◊ یان کەمتر لەنیوەی شەو.

هَتَشَ الكَلْبُ أو السبُعَ هَتْشاً: سەگەکەی هەڵناو دەنگی دا بۆئەوەی پەلاماری نێچیرەکە بدا.

هَتَفَ هَتْفاً وهتافاً: کەوتە هەلهەلەکێشان قیڕەو هەرا، کەوتە گۆرانی گوتن و دەنگ هەڵدان ◊ دەگوترێ: (هتفت الحمامة): کۆترەکە خوێندی و دەنگی لێ هەڵبڕی ◊ دەشگوترێ: (جَعَلَ يهتف بربه): دەنگی هەڵبڕی و کەوتە پاڕانەوە لەخودا.

هَتَفَ فلاناً: مەتحی فلانی کردو وەسپی دا

٥ باسی ڕەوشتی جوان‌و مەردانەی فلانی کرد.

هَتَّفَ: بۆ زێدەمانای (هَتَفَ) دێ.

الهَاتِفُ: دەنگێك ببیسرێ‌و خاوەن دەنگەکە نەبیندرێ ٥ تەلەفۆن‌و مۆبایل ٥ هەر ئامێرێك قسەی پێ بکرێ.

الهُتَّافُ: دەنگی بەرز کەمەبەستی پشتگیریی کردنی شتێك، یان ناڕەزایی دەربڕین دەربارەی، یان بۆ پێداهەڵدان‌و تەمجید کردنی شتێك ئەنجام بدرێ.

الهَتَّاف: ئەوەی زۆر هوتاف بکێشێ یان زۆر دەنگ هەڵبڕێ‌و شیعار هەڵداو کەسانی دیکە بۆی دوبارە بکەنەوە ٥ پێشەنگی خۆپیشاندەران‌و هوتاف کێشیان ٥ دەشگوترێ: ((قوس هَتَافَةٌ): کەوانێکی خاوەن رەنین‌و دەنگ‌و صەدایە.

الهَتْفَى من القِسِيِّ: تێری وێژە وێژ لێ هاتو.

الهَتُّوفُ: بەمانا (الهَتَّاف) دێ ٥ دەگوترێ: (رجل هتوف وحمامة هتوف): هەروا دەگوترێ (ریح هتوف).

هتك السِتْرَ هَتْكاً: پەردەکەی راتەکاندو لای بردو لەشوێنی خۆی لایدا ٥ یان هەندێکی درداو دوای پەردەکە دەرکەوت.

هَتَكَ الثوبَ: قوماشەکەی لەباری درێژیی دادڕی ٥ (فهو هاتك وهَتَّاك).

هَتَكَ: دەگوترێ: (هُتِكَ عَرْشُهُ): کورسی‌و پلەو پایەی نەما ٥ شانص‌و بەختی سەرمو خوار بوو.

هَاتَكَ اللَيلَ: بەناو تاریکی شەودا ڕۆیی.

هَتَّكَ الأستارَ: پەردەکانی داتەکاندن‌و لای دان لەشوێنی خۆیان نەهێشتن ٥ بۆ زێدە ڕۆیی لەمانای (هَتَكَ)دێ.

تَهَتَّكَ فلان: فلان کەس باکی نەبوو ئاخۆ حەیای دەچێ‌و سەرزەنشت دەکرێ ٥ پرکێشێ هەڵەو تاوانی کرد ٥ فلان حەیای چوو کەسایەتی دابەزی ٥ دەگوترێ: (تَهَتَّكَ في البطالة): لەگومڕایی‌و خراپەکاری دا ڕۆچوو نوغرۆ بوو.

الهُتْكُ: دڕاو ونجڕ ونجڕ بوو ٥ دەگوترێ: (ثوب هَتَكٌ).

الهُتْلَةُ: حەیا چون‌و دەرکەوتنی کاری خراپی پەنامەکی.

هَتَمَ فاه: ددانی پێشەوەی دەرهێنان.

هَتَمَ الشَيْئُ هَتماً: شتەکە شکا ٥ دەگوترێ: (هَتِمَهُ فَهَتَمَ).

هَتَمَ الإنسانُ وغيره: ددانی پێشەوەی

مرۆڤەکـه شـکان ◊ (فهـو أهـتم وهـي هتماء) ◊ (ك: هُتْمٌ).

أهْـتَمَ الـشَيْئَ: شـتەکەی شـکاند ◊ دەگـوترێ: (أهْـتَمَ ثَنِيَتَـهُ): ددانـی شکاند.

أهْـتَمَ الإنـسانَ: ددانـی مرۆڤەکـەی شکاند.

هَتَّمَهُ: بـۆ زێـدەڕۆیی لـەمانای (هَتَمَـهُ) دێ.

تهاتمـا: قـسەی ناشـیرینیان بەیـەکتر گوت.

تَهَتَّمَ: دەگوترێ: (تَهَتَّمَتْ أسنانُهُ): ددانی شکان.

الهُتَامَةُ: ئەوەی لەشت دەشکێ.

الهَيْـتَمُ: ڕووەکێـکی دەشـتەکی بـڕۆ پالاوبیە.

هَتْمَرَ: زۆری قسەکرد.

هَتْمَـلَ فـلان: فلانکـەس بەهێواشـی قسەی کرد ◊ فیتنەیی کرد.

هَتْمَلَ الرجلان: دوو پیاوەکە بەیەکـەوە سـرتەیان کـردو نەیانوێست کەسـی تر گوێی لەدەنگیان بێ.

الهَتْمَلَةُ: قسەی سرتە ◊ (ك: هتامِل).

هَتَنَـت الـسماءُ هتنـاً وهتونـاً: ناسمان بارانی بەخورەمی بارانـدو بەردەوام بوو لە بـارین دا ◊ دەگـوترێ: (هَـتَنَ الدَمْعُ): فرمێسکەکە رژایـە خـوار ◊ (فهـو هـاتن) ◊ (ك: هُـتَّنٌ) ◊ (وهـي هاتنة) ◊ (ك: هواتن).

التَّهْتَـانُ: بارانێـکە تـاو تـاوە، دەمێـک دەبارێو دەمێـک خۆش دەکاتەوە.

الهَتُـونُ: بـارانی بـڕ دڵـۆپ ◊ بارانێـک بـەخورەمو ڕێژنـە بـێ ◊ دەگـوترێ: (سحاب هتون وعين هتون الدمع).

هَتْهَتَ فلان في الكلام: فلانکەس پەلەی کرد لەقسەکردن دا زمانی تەتەڵەی کرد.

هَتْهَتَ الشَيْئَ: بەزەخت پێی لەشتەکە ناو شکاندی.

الهَتْهَـاتُ: کەسێـکە خێـرا خێـرا قسەبکاو زمانی تەتەڵە بکا.

هَتا الشَيْئَ هَتواً: شتەکەی شکاند ◊ یان بە تۆندی قاچی بە شتەکەدا ناو شکاندی.

هـاتی فـلان: فلانکـەس وەری گـرت ◊ گرتی.

هاتی فلان الشَيْئَ: فلانکـەس شتەکەی نزیک کردەوە.

هـاتی فلانـاً الـشَيْئَ: شـتەکەی دایـە فلانکـەس ◊ دەگـوترێ: (اهْتِـيُ مـن الليل): بەشێـک لەشەو ◊ (ك: أهتاء) ◊ دەگوترێ: (مضى هِتْيٌ من الليـل) ◊ بەشێـک لەشەو ڕۆیی.

الهِتِيُّ من الليل: بەمانا (اهْتِيُ) دێ.

هَـتَّ فـلان هَتّـاً: فلانکـەس درۆی کـرد.

هَثَّ الأشياءَ: شتەکانی تێکەڵ بەیەک کردن ◊ (فهو هاثّ وهثاث).

هَثَمَ لفلان من الشيْءِ هَثْماً: لەوشتە بەشێکی زۆری دا بەفلانکەس.

هَثَمَ الشيْءَ: شتەکەی وردکردو چاك کۆتایی بەکوتان.

الهَيثَمُ: کۆمەڵە لمبو کۆمەڵە گڵی نزم ◊ بازو هەڵۆ ◊ بێچوی دالاش ◊ هەروا بەمانا (اهَيْثَم)دێ.

هَثْهَثَ في السير: لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد.

هَثْهَثَ السحاب بمطره وثلجه: هەورەکە خێر خێرا باران‌و بەفری باراند.

هَثْهَثَ الأشياءَ: شتەکانی تێکەڵاو بەیەك کردن.

هَثْهَثَ الشيْءَ: پێی لەشتەکە ناو شکاندی.

هَثْهَثَ فلاناً: ستەمی لەفلان کرد ◊ (فهو هَثهاث).

الهَثْهاثُ: خێرا، دەگوترێ: (سير هثهاث): ڕۆیشتنی خێرا ◊ ولاتێك تەپو تۆزی زۆر بێ ◊ درۆزن.

الهَثْهَثَةُ: هەراو هۆریا و قاوو قیژو تێکەڵاو بوونی دەنگەکان لەکاتی شەڕو هەرادا.

هَشَى هَشْياً: دەمو چاوی سور هەڵگەڕا.

هَشَى التابُ: گڵ‌و خۆڵی پرژاند ◊ دەگوترێ: (هشى له من ماله): لەماڵ‌و سامانی خۆی بەشی دا.

هاشاه: گاڵتەی لەگەڵ کرد.

هَجَا الشيْءُ هَجاً وهَجوءاً: شتەکە دابڕا.

هَجَأَ جوعُهُ: برسیایەتی نەما، برسیایەتییەکەی ئارام بۆوە.

هَجَأَ الطعامَ هَجْئاً: هەموو خواردنەکەی خوارد.

هَجِئَ هَجَأً: برسیایەتیەکەی پەرەی ساندو تینی بۆ هێنا.

أهْجَأَ الشيْءَ: شتەکەی بڕیەوەو لای برد ◊ دەگوترێ: (أهْجَأَ الطعامُ جوعَه): خواردنەکە برسیایەتییەکەی نەهێشت.

أهْجَأَ الإبلَ: حوشترەکەی بەستەوە بۆنەوەی بلەوەڕێ.

أهْجَأَ فلاناً الشيْءَ: شتەکەی دەرخواردی فلانکەس دا.

أهْجَأَ فلاناً حَقَّهُ: مافی فلانکەسی دایەوە.

الهَجَأُ: هەرشتێك نادەمیزاد تێیدابێ‌و وازی لێ ببینێ.

الهَجأةُ: نەحمەق‌و گێل.

هَجَّتْ عينه هَجّاً: چاوی بەفوڵدا چوو.

هَجَّت النار هَجّاً وهجيجاً: ئاگرەکە بڵێسەی سەندو داگیرسا ◊ هەڵگیرسانەکەی دەنگی لێ هات

لرفه لرفی هات.

هَجُّ البيتَ: خانوهکەی روخاند.

هَجَّجَ: لەبرسا یان لەتینوا یان لەبەر ماندویی چاوی بە قوڵدا چوو ◊ دەشگوترێ: (هَجَّجَتِ العينُ): چاوی قوڵ بوو.

هَجَّجَ النارَ: ئاگرەکەی خۆش کرد بڵێسەی دایە.

إهْجَجَ: سور بوو لەسەر رای خۆی و ئامۆژگاری کەسی وەرنەگرت.

اسْتَهَجَّ: بەڕای خۆی کردو رای کەسی قبوڵ نەبوو، گومڕاو سەر لێ شێواو بوو ◊ خۆی خستە ناو باسەکەوە بەحەق و ناحەق خۆی تێ هەڵقورتاند.

اسْتَهَجَّ السائرةَ: پەلە پەلی لەکاروانەکە کردو دەنەی دان.

هَجَاج: سواری رای خۆی بوو ◊ هەر بەقسەی خۆی کرد ◊ دەگوترێ: (رکب فلان هَجَاجُ) ◊ دەشگوترێ: (هَجَاجَيْكَ): وازبێنە، بەسە.

الهَجَاجَة: نەو رەشەبایەی هەموو شتێک بەگڵ دادەپۆشێ ◊ گێل و نەحمەق.

الهَجُّ: نیری سەرملی گای جوت.

الهَجِيجُ: شیوی قوڵ ◊ زەلکاو ◊ زەوی لاکێشەیی ◊ نەو هێڵو خەتانەی کاهین لەسەر گڵ دەیکێشێ بۆ جادو بازی ◊ (ك: هُجُجٌ وهُجَّانٌ).

هَجَّدَ هجوداً: نوست ◊ شەو نوێژی کرد.

أهْجَدَ البعيرُ: حوشترەکە قورسایی خۆی خستە سەر زەوی.

أهْجَدَ فلاناً: فلانکەسی خەو لێ خست ◊ بەنوستویی بینی.

هَجَّدَ فلاناً: فلانکەسی نواند.

تَهَجَّدَ: بەمانا (هَجَدَ) دێ ◊ هەستا بۆ نوێژ یان بۆ ئیشی تر ◊ قورئان دەفەرموێ: (ومن الليل فتهجد به نافلة لك) ◊ یەکتا پەرستی ئەنجام دا.

التَّهَجُّدُ: شەو نوێژ.

هَجَرَ هَجْراً: دوور کەوتەوە ◊ دەگوترێ: (هَجَرَ الفحلُ): نێرەکە وازی لەسواربون و کەڵدان هێنا.

هَجَّرَ المريضُ: نەخۆشە بزرکاندی ◊ دەشگوترێ: (هَجَرَ في مرضه وفي نومه).

هَجَرَ في الشَيْءِ: زۆری پێ خۆش بوو ناوی بێنێ و باسی بکا.

هَجَرَ الشَيْءَ: وازی لەشتەکە هێنا ◊ روی لێ وەرگێڕا.

هَجَرَ الدابَّةُ: ولاخەکەی بەپەتی کەمەندکێش بەستەوە سەرێکی لەدەستی و سەرێکی لەپاشوی خست و

ئەمجار حەبلەکەی لەوکەمەندە گرێ دا.

أَهْجَرَ: بەگەرمای نیوەڕۆ سەفەری کرد ◊ کەوتەکاتی نیوەڕۆ ◊ قسەی ناشیرینی وتن ◊ کەوتە چەقە چەقۆ قسەی ناشایستە ◊ دەشگوترێ: (أَهْجِرَ فِي منطقه): قسە ناشیرینی بەدەم دا هات.

أَهْجَرَ الشَّيْئُ: شتەکە تەواو بوو گەیشتە ئەندازەی خۆی.

أَهْجَرَتِ الفتاةُ: کچەکە پێگەیی و گەیشتە تەمەنی گەنجی بەشێوەیەکی رێک و پێک.

أَهْجَرَ الحامِلُ: ئافرەتە دوگیانەکە سکی گەورە بوو.

أَهْجَرَ بفلان: گاڵتەی بەفلان کرد.

هَاجَرَ: زێدی خۆی جێ هێشت.

هاجَرَ من مكان كذا أو عنه: ئەو شوێنەی تەرک کردو چو بۆ شوێنێکی تر.

هاجَرَ القومَ: وازی لەو گەل و هۆزە هێناو جێی هێشتن چوو بۆلای خێڵێکی تر.

هَجَّرَ: لەکاتی نیوەڕۆدا کەوتە ڕۆیشتن.

هَجَّرَ النهار: ڕۆژ بوو بەنیوەڕۆ گەرماکەی پەڕەی سەند.

هَجَّرَ اليه: زوو چو بۆلای و خۆی گەیاندێ.

هَجَّرَ الدابةَ: ولاخەکەی بەکەمەند بەستەوە، بەم جۆرە حەبلێکی هێنا سەرێکی لەدەستی بەست و سەرێکی لەقاچی دواوەی ئەمجار حەبلێکی لەو حەبلە بەست و بەسنگێکەوە گرێی دا.

تهاجَرَ القومُ: خەڵکەکە دەنگیان لێک دابڕی و لێک ترازان و بەکتریان جێ هێشت.

تهاجَرَ القومُ الماءَ: خەڵکەکە بەنۆرە چونە سەر ئاوەکە.

تَهَجَّرَ: لەکاتی نیوەڕۆدا سەفەری کرد ◊ خۆی بەکۆچەرو موهاجیر لەقەڵەم دا ◊ لاسایی موهاجیری کردەوە.

الأَهْجَرُ: دەگوترێ: (هذا أَهْجَرُ من ذاك): ئەمە لەوە درێژترە ◊ گەورەترە، بەنرخ ترە، ڕێزدار ترە.

الأَهْجُورَةُ: داب و نەریت.

المهاجِرُ: ئەوکەسەی لەمەککەوە لەگەڵ پێغەمبەر (د.خ) چوو بۆ مەدینە.

المهاجَرُ: شوێنی هیجرەت کردن.

المهاجَرَةُ: کۆچکردن.

المَهْجَرُ: ئەو شوێنەی لێوەی هیجرەت دەکەی یان کۆچی بۆدەکەی.

المُهْجِرُ: باش و تەواو بێ عەیب و بەنرخ لەهەموو شتێک ◊ دەگوترێ: (بعير مهجر، نخلة مهجرة).

المُهْجِرَةُ: دەگوترێ: (فتاة مُهْجرة): کچێکە لەناو هاوەڵەکانی دا نمونەی جوانی‌و عاقڵی‌و ڕەوشت بەرزیبە ◊ (ناقة مُهْجِرَة): حوشترێکی قەڵەوو خۆشڕۆو ڕەسەنە.

المَهْجُورُ: دەگوترێ: (کلام مهجور): قسەو رستەیەکە لەبیرکراوەو نێستا بەکارناهێندرێ.

الهاجِرُ: دەگوترێ: (شیء هاجر): شتێکی باش‌و جوان‌و بێ عەیبە ◊ زێدە باشی بەسەر شتی تردا هەیە.

الهَاجِرَةُ: نیوەڕۆ ◊ جەنگەی گەرما ◊ دەگوترێ: (طبخته الهاجرة): گەرمای نیوەڕۆ کوڵاندویەتی ◊ وشەیەک مانای ناشیرین لەخۆ بگرێ ◊ (ك: هاجرات وهواجر).

الهاجِريّ: هەجەری؛ نیسبەت دراو بۆلای گوندی هەجەر ◊ کەسێک واز لەسارانشینی‌و کۆچەریی بێنێ‌و ببێتە شارەستانی ◊ وەستای دیوار ◊ شتی بەنرخ‌و چاك.

الهِجارُ: حەبلێکە سەرێکی دەبەسترێ بەدەستی وڵاخەوەو سەرەکەی تری دەبەسترێ بەقاچی باشویەوە ◊ بەکوردی پێی دەگوترێ: کەمەند ◊ وەتەرو ژێی کەوان ◊ دەگوترێ: (قوس شدید الهجار) ◊ هەرشتێك کەوانەیی بێ‌و لەدەستو قاچ‌و مل بکرێ (تۆق) ◊ تاج‌و کڵاوی شاهانە.

الهِجِّيرى: زۆر بڵێیی ◊ قسەی ناشیرین ◊ داب‌و نەریت ◊ دەگوترێ: (مازال هذا هِجِّيراه): تائێستا ئەوە خوو داب‌و نەریتیەتی ◊ هەرشتێك بەیادکردنی مەچورکە بەجەستەدا بێ ◊ (بەزۆری لەگەڵ زەم دا دەگوترێ بۆ داب‌و نەریتی ناشیرین بەکاردێ.

الهَجْرُ: لغاو؛ لوتەوانەی وڵاخ‌و ئاژەڵ ◊ بەمانا (الهاجِرة) دێ ◊ دەگوترێ: (شَيْ هَجْرٌ): شتێکی بێ وێنە ◊ (ذهبت النخلة هَجْراً): دارخورماکە بەرز بۆوە، گەورە بوو ◊ (لقيته عين هَجْر) دوای لێك دابڕانێکی زۆر بەیەك گەیشتینەوە تووشی بوومەوە.

الهُجْرُ: بزڕکاندن‌و قسەی حەلەق‌و مەلەق ◊ قسەی ناشیرین.

الهَجِرُ: لاوازو هەنگاو کورت، کەسێك وردە وردە قاچ هەڵێنێ وەکوو ئەوە پێوەندکرابێ.

الهَجْراءُ: دەوڵەمەندی‌و بێ ئاتاجی ◊ دەگوترێ: (ماعنده غَنَاءُ ذاك ولا هَجْراؤه).

الهَجْرَةُ: هەڵەوی تەواو گۆشتن.

الهِجْـرَةُ: رەوکـردن لەولاتێـکەوە بـۆ ولاتێـکی تـر ◊ گواستنەوەی هـۆزو خـێڵ لەزەوییەکـەوە بـۆ زەوییـەکی تـــر بەمەبەســـتی دابینکردنـــی بژێوی‌و رزق‌و رۆژی.

الهَجُورِيُّ: خواردنی نیوەڕۆ.

الهَجِـيرُ: واز لـێ هێنـدراو ◊ پاشـگوێ خـراو ◊ نەوێـسترا‌و ◊ نـەو گـزوگیاو لقـەدارەی ئـاژەڵ دەیـشکێنێ‌و وشـك دەبێ ◊ (ابن هجیر): ماستێـکی بـاش مـــەبیوو تـــام خـــۆش‌و بۆنخۆشـــە هێشتا نەترشاوە ◊ مەنجـەڵ‌و قـاپی گەورە، کەرەکێوی کەتـەو زەبـەللاح ◊ نێـــرە ولاخـــی قەڵـــەو کەمـــەیلی کەڵـدان‌و سـواربوونی مـاین‌و شـتی وای نەبێ ◊ کاتی نیوەڕۆ بەتایبەتی لەوەرزی هاوین دا ◊ (ك: هُجُرٌ).

الهَجِيرَا: بەمانا (الهاجرة) دێ.

الهُرَيْجِرَةُ: کاتێکی کەمی دوانیوەڕۆ.

الهِجْرِسُ: مـەیمون ◊ رێـوی یـان بێـچوە رێـوی ◊ ورچ ◊ دەگـوترێ: (فـــلان هِجْـــرِس): فلانکـــەس دڵ پـــیس‌و خوێڕی‌و بەدخووە.

الهَجْرَعُ: نەحمەق‌و گێل ◊ شێت ◊ پشت درێژ ◊ سەگی سلۆقی.

الهِجْزَعُ: ترسنۆك.

هَجَسَ الأمرُ في صدره هَجْساً: خەیاڵی نەو ئیشەی بەدڵ دا هات.

هَجَسَ فلاناً عـن الأمـر: فلانکەسـی لـەو کارە گێڕایەوە.

هاجَسَهُ: بەگوێیدا سرکاند.

تهاجـــا: بەســـرتە قـــسەیان بۆیـــەکتر کرد.

الْمُتَهَجِّسُ: دەگوترێ: (خبـز مُـتَهَجِس): نانێـــــکە هەوێرەکـــەی بـــاش نەشێلدراوەو هەڵنەهاتووە.

المَهْجوسُ: دەگوترێ: (وقعوا في مهجوس مـن الأمـر): کەوتنـە سـەر سـامی‌و حەیرانبوونـەوە دەربـارەی کارەکـەو نازانن روداوەکە چۆنە.

الهاجِسُ: خەیاڵ ◊ (ك: هواجِس).

الهَجْسُ: دەنگی نـزم دەبیـستێ‌و لێـی حـــاڵی نابـــێ ◊ هـــەر خـــەیاڵ‌و خەتەرەیەك بەدڵ دا بێ ◊ لەقسەو بیرو بۆچون.

الهَجِيسَةُ: گۆشتی تەڕو تازە.

هَجَشَ اليه هَجْشاً: نارەزووی کرد حـەزی لـێ کرد.

هَجَشَ بينهم: نێوانی وروژاندن.

هَجَشَ الأمْرَ: کارەکەی وروژاند.

هَجَـشَ الدابّـةَ: ولاخەکـەی لـێ خـوڕی بەلێخورینێکی هێواش.

الهَاجِشَةُ: بەمانا (الهابشة) دێ، بێگانەو دوڕەی خـێڵ‌و هـۆز ◊ کۆمەڵێـك

خەڵکی بێگانە بکەونە ناو گەڵو هۆزو تایەفەیەك ٥ (ك: هواجش).

الهَجْشَةُ: راپەڕینو پەلاماردان ٥ دژومستانو روبەڕووبوونەوە.

هَجَعَ هَجْعاً وهجوعاً: شەونوست ٥ قورئان دەفەرموێ: (كانوا قليلا من الليل ما يهجعون).

هَجَعَ الجوعُ: برسیایەتی دامركایەوە نەما.

أهْجَعَهُ: نواندی خەوی لێ خست.

أهْجَعَ الطعامُ الجوعَ: خواردنەكە نازاری برسیایەتییەكەی دامركاند.

هَجَّعَ: بۆ موبالەغەو زێدەڕەوی لەمانای (هَجَعَ)دێ.

التَّهْجَاعُ: خەوی كەم، سوكە خەو، سەرە خەو ٥ خەوی شەو.

المِهْجَعُ: غافڵو تێنەگەیشتوو لەمەبەست ٥ گێڵو خەواڵوو.

الهَجْعُ من الليل: بەشێك لەشەو ٥ دەگوترێ: (زارني بعد هجع من الليل): دوای تێپەڕبوونی بەشێك لەشەو هاتە دیدەنیم.

الهَجِعُ: بەمانا (المِهْجَعُ) دێ.

الهَجْعَةُ: نوستنی كەم سەرەخەو شكاندن لەسەرەتای شەودا ٥ دەگوترێ: (استيقظتُ بعد هجعة): دوای سەرەخەو شكاندنێك بەخەبەر هاتم.

الهِجْعَةُ: جۆرێكە لەنوستنی كەم.

الهُجْعَةُ: بەمانا (الهَجَعُ)دێ ٥ دەگوترێ: (مضى هَجْعٌ من الليل): بەشێك لەشەو تێپەڕی.

هَجَفَ هَجْفاً: لەماندوبیو شەكەتی دا لاكەلەكەی وێك هاتنەوە، پەراسوی بەورگییەوە نووسان.

هَجِفَ هَجَفاً: ئەوەندە كزو لاواز بوو نێسقانی دەركەوتن ٥ (فهو أهْجَفُ وهي هَجْفاءُ).

هَجِفَتِ الأرض: چی لەزەوییەكە دا بوو بوو بەتەپو تۆزو بەحەوادا چوو.

إنْهَجَفَ: كزو كۆڵەوار بوو.

الهُجْفَانُ: تینوو، پڕش هەڵاتوو.

الهِجَفُ: (الظليم الُمسِنّ): نێرە شوتورمورغی پیر ٥ ئادەمی وشك تەبیاتو تەمبەڵ ٥ ئاژەڵی تەمبەڵ ٥ ورگ زل ٥ كەتەو زلی بێ خێرو سود.

هَجَلَ الشَيْئَ هَجْلاً: فرێی دا، شتەكەی فرێ دا نەپویست ٥ دەگوترێ: (أخذ الكرّة فَهَجَلَ بها): تۆپەكەی گرتو فرێی دا.

هَجَلَت المرأة بعينها: ئافرەتەكە بەچاو ئیشارەی كرد بۆ پیاوەكە.

أهْجَلَ: بەزەوی نەرمەڵان دا ڕۆیشت.

أهْجَلَ الشَيْئَ: شتەكەی فراوان كرد.

أهْجَلَ المالَ: مالّو سامانەکەی بەفیڕۆ دا ٥ دەشگوترێ: (أهْجَلَ الإبلَ وغیرها): حوشترەکانی پاشگوێ خستن هیچ سەروکاری نەکردن.

هاجَلَ: بەزموی نەرمەلّان دا ڕۆیشت.

هاجَلَ فلاناً: لەگەڵ فلّانکەس دا یەکتریان هێناو برد.

هَجَّلَ فلاناً: جوێنی بەفلّانکەس دا ٥ دەگوترێ: (هَجَّلَ عِرضَه): جوێنی بەناموسی دا.

اهتجَلَ الشَیْئَ: شتەکەی داهێنا.

المَهْجِلُ: کونی بەرەو خوار بۆ ناو زەوی.

الهاجِلُ: نوستو ٥ کەسێک زۆر سەفەر بکا ٥ (ك: هجول) ٥ دەگوترێ: (دَمْع هاجل): فرمێسکی ڕەوان.

الهَجْلُ: زەوی نزمو نەرمایی ٥ دەشتی کاکی بەکاکی ٥ (ك: أهجال وهجال وهجول).

الهُجُلُ: ئافرەتی بەدخوو داوێنپیس.

الهجیلُ: حەوزە ئاوێک تەواو نەبووبێو ئیش کردنی تێدا مابێ ٥ یان بەناڕێکو پێکی دروست کرابێ ٥ (ك: أهجال وهجال).

هَجَمَ علیه هجوماً: لەناکاو پەلاماری دا ٥ دەشگوترێ: (هجم البرد): سەرما هێرشی هێناو لەناکاو پەیدا بوو.

هَجَمَ البیتُ: خانوەکە ڕوخا.

هَجَمَت العَیْنُ: چاوەکە بەقوڵ دا چوو.

هَجَمَ فلان: فلّانکەس سەری داخستو بێ دەنگ بوو.

هَجَمَ المرضُ: نەخۆشییەکە بنبڕکرا.

هَجَمَ المکانَ ونحوه هَجْماً: بەزۆرە ملێ چووە ناو شوێنەکەوە.

هَجَمَ الدابّةَ ونحوها: بەتوندی وڵاخەکانی لێ خوڕین ڕاپێچی کردن ٥ دەگوترێ: (هَجَمْنا الخَیْلَ علی القوم): ئەسپەکانمان هەڵێنگ دا بۆسەر قەومەکەو هێرشمان کردە سەریان.

هَجَمَ الریحُ تَهْجُمُ الترابَ علی الدار: ڕەشەبا هێرشی هێناو خشتو خۆڵی بەسەر خانوەکەدا دا.

هَجَمَ العَدُوُّ: دوژمنی دەرکرد.

هَجَمَ الناقَةَ: حوشترەکەی دۆشی.

هَجَمَ ما في الضرع ونحوه: نەوی لەگوانەکە دا بوو دایدۆشیو هیچی تێدا نەهێشتەوە.

هَجَمَ الحُرُّ الدابّةَ: گەرما ئارەقی لەوڵاخەکە دەردا.

هَجَمَ البَیْتَ: خانوەکەی ڕوخاند.

أهْجَمَ علیه الشَیْئَ: شتەکەی هەڵنا بۆ نەوەی پەلاماری بدا.

أهْجَمَ الناقَةَ: حوشترەکەی دۆشی.

أهْجَمَ ما في الضرع: چی لەگوانەکە دا

بوو دایدۆشی.

أَهْجَمَ الدابَّةَ: ولاخەکەی حەساندەوە.

أَهْجَمَ المرضَ عن فلان: نەخۆشییەکەی لەفلانکەس لابرد.

هاجَمَهُ: شتەکەی هەڵنا بۆنەوەی پەلاماری بدا، تێی بەردا.

إِهْتَجَمَ الشَيْئَ: بەمانا (هَجَمَ علیه) دێ.

إِهْتَجَمَ ما في الضرع: چی لەگوانەکەدا بوو دایدۆشی.

اهْتَجَمَ المرضُ فلاناً: نەخۆشی فلانکەسی لاواز کرد.

انْهَجَمَ البيتُ: خانوەکە ڕوخا.

انهَجَمَتْ عينه: چاوی بەقوڵدا چوو ٥ فرمێسکی لێ هاتن، ئاوی کرد.

انهَجَمَ العَرَقُ: ئارەقی کرد.

تهاجَمَا: ئەو دووکەسە پەلاماری یەکتریان داو هێرشیان بۆیەک برد.

تَهَجَّمَ على غيره: بەشێوەی تووندو تیژی هێرشی بۆکرد ٥ بەزۆرە ملێ هێرشی کرد بەویستی خۆی نەبوو.

الإهتجام: کۆتایی شەو.

الهَجّامُ: نازاو نەبەردو هەمیشە هێرشبەر ٥ شێر.

الهَجْمُ: قاپی گەورە کە شیری تێدا بدۆشرێ ٥ عەرەق.

الهجمة من الليل: سەرەتای تاریکایی شەو.

الهَجْمَةُ من الشتاء: جەنگەی سەرماو سۆڵی زستان.

الهجمة من الصيف: جەنگەی گەرمای هاوین ٥ هەروا وشەی (الهَجْمَةُ): ناوە بۆ گاڕانە حوشتری زۆر لەخوار ژمارە سەدەوە ٥ هەروا ناوە بۆ مەڕی پیر.

الهَجُومُ: هەرشتێک خێرا پەلاماری بداو لەهێرش بردندا گورج‌و گۆڵ بێ ٥ بای بەهێزو تەوژم، کەبەلای هەرشتێک دا بڕوا دەری بێنێ هەرشتێک ئارەق لەجەستەدا ڕەوان بکا ٥ دەگوترێ: (تَحَمَّمَ فان الحمامَ هَجُومُ): حەمام بکە حەمامکردن ئارەق لەجەستەدا پەیدا دەکا.

الهَجيمَةُ: فڕێدراو دەرکراو ٥ شیرێک نەمەیی بێو خەریک بێ بمەیێ.

الهَيْجَمانَةُ: دوڕو گەوهەر ٥ جاڵجاڵۆکەی نێر.

هَجَنَتِ الصَبِيَّةُ هَجْناً وهجوناً: کچەکە پێش ئەوەی باڵغ ببێ شوی کرد.

هَجَنت الناقَةُ: حوشترەکە ئاوس بوو پێش ئەوەی کاتی ئاوس بوونی بێ.

هَجَنت النخلةُ: دارخورماکە بەری گرت لەکاتێکا ساوابوو کاتی بەرگرتنی نەبوو.

هَجَنَ الزندُ: شقارتەکە بەیەک جار

لێخشاندن ئاگری نەکردەوە.

هَجَنَ هُجْنَةً وهجونةً: قسەکە بێ کەڵکو ناشیرین بوو قسەی پڕو پوچ و خوێڕیانە بوو.

أهْجَنَ: حوشتری باشی زۆر هەبوون.

أهْجَنَ الفتاةَ: کچەکەی مارەکرد لەتەمەنی منداڵی دا، هێشتا کاتی شوی نەهاتبوو بەشوی دا.

أهجَنَ الفحلُ الناقةَ: کەڵەحوشترەکە سواری حوشترە مێیەکە بوو کەڵی دا هێشتا حوشترە مێیەکە دوسالە بوو کەڵی گرتو بێچوی بوو، سێ سالی تەواو کرد بوو پێی لەسالی چواردەم نابوو.

هَجَّنَ الشيءَ: شتەکەی لەحاڵی خۆی لاداو بەتەواویی نەیخستە سەر حاڵەتی دووەمی ◊ دەگوترێ: شیری مەیاند بەڵام نەبوو بەماستی تەواو یان شتەکەی عەیبدار کرد.

هَجَّنَ الأمْرَ: ناشیرینی کردو عەیبداری کرد.

إهْتَجَنَت الصَبِيَّةُ: کچەکە شوی کرد پێش ئەوەی بالغ بێ.

إهْتَجَنَت النخلة: نەمامەدار خورماکە بەساوایی بەری گرت.

أهْتُجِنَت الشاةُ: مەڕەکە ئاوسبوونی لێ دەرکەوت.

تَهَجَّنَت النخلة: بەمانا (إهْتَجَنت)دێ.

إسْتَهْجَنَهُ: ناشیرینی کرد ◊ بەلایەوە ناشیرین بوو ◊ دەگوترێ: (هذا مما يُسْتَهْجَنُ قولَه): ئەمە شتێکە گوتنی ناشیرینە.

الأهْيَجِنَةُ: ئەو کوڕە گەنجانەی کەسوکار یان پێش بالغ بوونیان ئافرەتی منداڵکاریان لێ مارەکردن.

المُهَجَّنَةُ من النوق: حوشتری رەسەن کەبەمەرج گیرابێ جگە لەکەڵە حوشتری خۆو ولاتی لەحوشتری تر کەڵ نەدرێ ◊ هەروا ناوە بۆ درەختی خورما لەسەرەتای موتوربە کردنو تەلقیح کردنی دا ◊ یان حوشتری تازە کەڵ گرتوو.

المُهْجَنَةُ: هۆزو خێڵێک بێ خێرو بێربن.

الهِجَانُ من الأشياء: شتی چاکو رەسەن ◊ حوشتری سپی بەنرخ ◊ دەگوترێ: (رجل هجان): پیاوێکی نەجیب زادەو خانەدان ◊ (إمرأة هجان): ژنێکی بەپیتو بەرمکەتە ◊ (ك: هجان وهُجُنّ وهَجائن).

الهِجانة: وەجاخزادەیی و ڕێزداری ◊ خاوەن خانەوادەی ڕەسەن.

الهِجَانُ: هێستر سوار.

الهُجْنَةُ: دەستو مل‌و کەفەڵو جەستە گەورەیی نەسپ واتە نەسپی کەتەو نـاقۆلا ◊ عـەیب‌و ناشـیرینی ◊ دەگـوترێ: (فِي كلامـه هجنـة) : لەگوفتاری دا قسەی ناشیرینی تێدا بوو.

الهَجِينُ: شـیر هـەوێن کرابـێ‌و هێـشتا نەبوبێتـە ماسـت ◊ دەشـگوترێ: (رجل هجين): پیاوێکی خوێرییە ◊ لەوڵاخە بەرزەدا ناوە بۆ هێسترێك لەماینی عەرەبی بوو بێ ◊ پیاوێـك باوکی عەرەب‌و دایکی ناعەرەب بـێ ◊ جۆرە حوشترێکە جەستە بچوك‌و خۆشـڕەو ◊ لـەبواری زانـستی زینـدەوەر زانـی دا بریتییـە لەڕووەکێـك یـان ژیاندارێـك لەبەیـەك گەیـشتنی دوو تـوخمی جیا لەیەك هاتبێتە کایەوە.

الهَجَنَّفُ: شـتی درێـژو پـان ◊ (ك: هَجَانِف).

هَجْهَـجَ الفَحْـلُ: کەڵەکـە بەتونـدی مرقاندی، بۆڕاندی.

هَجْهَجَ الجملَ: حوشـترەکەی ڕاونـا دەری کرد بەوتەی دەنگی (هِيجْ هِيجْ).

هَجْهَجَ فلاناً عـن مقـصده: فلانکەسـی لەمەبەسـتی خـۆی لادا ◊ ڕەتـی کردەوە.

الهُجَـاهِجُ: کەتـەو زەبـەلاح ◊ زۆر بـاپە باڕ کەرو بۆڕە بۆڕ کەر.

الهَجْهَاجُ: بـۆڕە بۆڕکـەری دەنـگ تیـژو نـاخۆش ◊ دەگـوترێ: (بعـير هجـاج وظليم هجاج، يوم هجاج): ڕۆژێـکە ڕەشەباکەی تونـدە ◊ بەڵاو کارەسات.

الهَجْهَـاجُ: تـوڕەو سـرك ◊ ئەحمـەق‌و بـەدڕەفتار ◊ شـەڕانی‌و شـەڕەنگێز ◊ کاڵفام‌و بـێ عـەقڵ ◊ درێـژو کەتـە ◊ پیرە حوشتر.

الهَجْهَجُ: زەوی ڕەقی بـێ بـەرو بـووم ◊ (ك: هجاهج).

الهُجْهِجُ: بەران ◊ ئاوی تۆزێـك تفت.

الهَجْهَجَـةُ: لاسـایی کردنـەوەی دەنگـی حوشتر لـێ خوڕین.

هَجَا الكتـابَ هَجْواً وهجـاءً: کتێبەکـەی خوێندەوە ◊ فێری بوو.

هَجَا فلاناً هَجْواً وهِجاءً: زەمی فلانی کرد شـتی ناشـیرینی پـاڵ دا ◊ عەیبـەکانی ژمـاردن ◊ دەگـوترێ: (المـرأة تهجـو صـحبة زوجهـا): ئافرەتەکـە گلـەیی لەهەڵس‌و کەوتی هاوسەرەکەی دەکرد.

هَجُوَ اليومُ هَجَاوَةً: ڕۆژەکە زۆر گەرم بوو.

أهْجَـى القـولَ أو الـشِّعرَ: فـسەکان یـان شیعرەکە ناوەرۆکیان هەموو جنێوو وتەی ناشیرین بوو.

هاجـاه مهاجـاةً: هەریـەك لەودوانـە

جنێوو قسەی ناشیرنییان بەیەکتر گوتن.

هَجَّى الصَبِيَّ الكتابَ: کتێبەکەی فێری فلانکەس کرد.

إهْتَجَى فلاناً: جنێوی بەفلانکەس دا.

تهاجيا: هەریەك لەو دوانە جنێوی بەوی تردا قسەی ناشیرینیان بەیەکتری وت.

تَهَجَّى الحروف الأبجدية: پیتەکانی (ابجد هوز...هتد...) ژماردنو ناوی هێنان یان دەنگەکانی دەربڕین.

تَهَجَّى القرآن: قورئانی خوێند ٥ یان فێری خوێندنی قورئان بوو.

الأُهْجُوَةُ: هەرشتێك هەجوی پێ بکرێوجنێوو تانەو تەشەری تێدا بێ جا شیعر بێ یان پەخشان بێ.

الأهجية: بەمانا (الأهجوة) دێ ٥ (ك: أهاجي)یە.

التَّهجّي: پیتەکانی هیجا ٥ ئەو پیتانەی وشەیان لێ پێك دێ لەپیتی ئەلفەوە تا پیتی (ي).

الهَجَاءُ: جنێوو ژماردنی عەیبو عار بەزۆری بەشیعر دەبێ

چایەکەی مامە غەفوم زەردە وەك میزی نەخۆش
نیحتیاج ناکا بەناکر هەر بەدوو تڕ دێتە جۆش
(شێخ ڕەزا)

هەروا وشەی (الهجاء): پارچە پارچە کردنی وشەیە بۆ پیتەکانی واتە بە (عینجە خوێندن) ٥ دەشگوترێ: (فلان علی هجاء فلان): فلانکەس بەئەندازەی فلان درێژە بەقەد ئەو باڵای بەرزە ٥ (حروف الهجاء): ئەو پیتانەن وشەیان لێپێك دێ وەکوو (أ-ب-ت-ث-ج- تادەگاتە پیتی ی) واتە ئەو پیتانە واریز بەندکراون شێوەو ڕەسم تێیان دا بەرچاو گیراوە ئەوپیتانەی لەشێوەدا لێك دەچن خراونە پەنایەکەوە.

الهَجَّاءُ: کەسێك زۆر هەجوی خەڵكو شتی تر بکا ٥ دەگوترێ: (رجل هَجّاءٌ): پیاوێکی جوێن فرۆشە ٥ عەیبگرە.

هَجِيَ البَيْتُ: خانوەکە دەرکەوت.

هَجِيَت العينُ: چاوەکە بەقوڵا چوو.

هَجِيَ الرجُلُ: پیاوەکە برسیایەتییەکەی زۆر بوو تینی بۆ هات.

هَدَأَ هَدَءاً وهُدُوءاً: ئارام بۆوە ٥ دەگوترێ: (هَدَأَ الألم عنه): ئازارەکەی ئارام بووە، ئیشی نەما. دەگوترێ: (جاء حين هدأت العين والرِّجْلُ): کاتێ هات خەڵك نوستبوو.

هَدَأَ بالمكان وفيه: لەوشوێنە مایەوە جێگیر بوو.

هَدَأَ هَدَءًا: چەمایەوە پشتی کۆمبۆوە شانی بۆلای سنگی هاتن.

هَدَأَ البعير: حوشترمکه دوگی بچوك بۆوه ٥ دەشگوتریٚ: (هَدَأ سنام البعير) ٥ (فهي أهْدَأ وهي هَدْآء) ٥ (ك: هُدْءَ).

أهْدَأ الشيءَ: شتەکەی داسەکناندو نارامی پێ گرت ٥ دەشگوتریٚ: (لا أهداه الله): خودا ماندویی‌و ناڕەحەتی لەسەر لانەبا.

أهْدَأ الصَّبِيُّ: بەهێدی‌و لەسەرخۆ بەنەملاو ئەولای منداڵەکەی کێشا بۆئەوەی خەوی لێ بکەوێ.

أهْدَأ الكبر: پیری چەماندییەوە.

أهْدَأ كثرة الحمل السنام: بارکێشانی زۆرو ماندویەتی دوگی حوشترمکەی بۆچاندەوە.

هَدَّأَهُ: نارامی پێ گرتو دایسەکناند.

الأهْدَأُ من المناكب: شانی خوارو چەماوە بۆ پێشەوە بۆلای سنگ.

المَهْدَأَةُ: دەگوتریٚ: (ترکه على مُهَيْدِئته): لەسەر حاڵی خۆی جێم هێشت.

الهَدْءُ: بەشی یەکەم لەسێ بەشی شەو.

الهُدْءُ: بەمانا (الهَدْء)دێ.

الهَدْأَةُ: نارام گرتن‌و لەجوڵە کەوتن ٥ بەشی یەکەم لەسێ بەشی شەو.

الهِدْأَةُ: لەسەرە خۆیی، نارام گرتن ٥ دەگوتریٚ: (ماله هِدْأَة ليلة): ساتێك نارام ناگرێ‌و برسیایەتی‌و خەم‌و خەفەت لەکۆڵی نابنەوە.

هَدَبَ الشيءَ هَدْباً: شتەکەی پارچە پارچە کرد ٥ دەشگوتریٚ: (هَدَبَ الدَّبَ): ئەوشتەی لەدرەختی (هَدَبَ)کردەوە.

هَدَبَ الثمرة: میوەکەی چنی.

هَدَبَ هَدْباً: بەسەری پەنجەی حوشترمکەی دۆشی.

هَدِبَ هَدَباً: شفرەی درێژ بوون.

هَدَبَتِ العينُ: برژانگی چاوەکە درێژ بوو.

هَدَبَتِ الشجرةُ: درەختەکە لقەکانی درێژ بوون‌و چۆمانەوە ٥ (فهو أهْدَبُ العين وهي هَدْباء) ٥ (ك: هُدْبٌ).

هَدَّبَ الثَمَرَةَ: میوەکەی چنی.

هَدَّبَ الثَوْبَ: پرژو باڵی بۆکراسەکە دروست کرد ریشوی بۆکرد.

اهْتَدَبَ الثَمَرَةَ: میوەکەی چنی.

تَهَدَّبَ: بوو بەخاوەن برژانگ.

تَهَدَّبَ السحابُ: هەورەکە پرژو لق‌و پارچەی لێ شۆڕ بونەوە بۆ سەر زەوی.

تَهَدَّبَ الأغصانُ: لقە درەختەکان درێژ بوون‌و چەمانەوە ٥ شۆڕبوونەوە.

الأهْدَبُ: کەسێکە برژانگی چاوی درێژ بن ٥ باڵندەیەکە پەڕو پۆڵی باڵو جەستەی زۆر بن ٥ (ك: هُدْبٌ).

الهَذْباء: دەگوترێ: (أذنٌ هَذْباءُ): گوێی شۆڕو گەورە ○ (لحية هـذباء): ڕیشی بەرەڵداکراو، کورت نەکراوە.

الهَذْبُ: برژانگی چاو ○ لایەکی قوماش کەرایەڵی هەبێو بێ پۆبێ ○ واتە: پـڕژی رایەڵەکـە مابنـەوە بـەبێ تێوەدان ○ (ك: أهداب).

الهَدَبُ: لقو پۆپی درەخت ○ هەرپەلکە گەڵایەك درێژ کۆڵەبێو پان نەبێ ○ وەکـوو گـەڵای درەختـی (سَـرُو وطرفـاء) ○ یـان نـاوە بـۆ ڕوەکێـك پـڕژو پـاڵی وردی هـەبێو گـەڵای نەبێ ○ (ك: أهداب وهداب).

الهَـدِبُ: ئەسپێـك تـوکی ناوچـاوانی (یاڵی ناوچاوانی) درێژ بێ.

الهُدُب: گێڵی کەتەو زەبەلاح.

الهَـدَابُ: بـەمانا (الهُـدُبُ)دێ ○ هـەروا بەمانای (الهَدَبُ)دێ ○ هەروا ناوە بۆ قوماشێـك هـەردو لای رایـەڵی هـەبێو تێـوەدانی نـەبێ ○ هـەروا ناوە بۆ لقو پڕژی دارخورما.

الهِيْـدَبُ: واتـە: (حَـل الثـوب): ڕیـزی فرمێسکی رژاو ○ هەوری شۆڕ بـۆوە بۆسـەر زەوی بەجۆرێـك لـەکاتی باراندنی بـاران دا وەکـوو هـەودای شۆڕ بۆوە دەبینرێ ○ گۆی مـەمکی شـلی نـافرەت کـە بـەهۆی نەخۆشی یـان پـیری یـان شـتی تـرەوە جـرج بووبێ ○ دەشگوترێ: (رجل هَيْدَبٌ): پیاوێـکی کەتـەی وشـك تـەبیاتی توکن.

الهَيْدَبى: جۆرە ڕۆیشتنێکی حوشترە.

الهَيْـدَبِيُّ: (رجـل هَيْـدَبِيُّ الكـلام): پیاوێکی زۆر بڵێیە.

الهَـدْبَلُ: تـوکن ○ یـان قـژ ژاکـاوو سـەر قژن ○ تەمبەڵو قونگران.

هَدَجَ الظليمُ هَدَجاناً: نێرە شوتومروغەکە بەخۆبادان و لارو لەنجە ڕۆیشت.

هَـدَجَ فـلان: فلانکـەس بەهێواشـیو قونگرانی ڕۆیشت، لاوازبوو نـەیتوانی خێرا بڕوا.

هَدَجَتْ الدَابَةُ هَدْجاً: حەیوانەکە سۆزو خۆشەویستی خـۆی بـۆ بێـچوەکەی دەربڕی.

هَدَجَت الريح: ڕەشەباکە هاژەی هات ○ وێژەی هات.

هَـدَجَتِ القِـدْرُ: مەنجەڵەکـە کـوڵیو کەوتە قڵپە قڵپ.

هَدَّجَ البعيرُ: حوشترەکە دوگی گـەورە بـوو بـەرز بـۆوە دەتگـوت کـەژاوەی بەسەر پشتەوەیە.

تَهَـدَّجَ الـصوتُ: دەنگەکـە بـەهۆی لەرزینو لەرینەوە پچڕ پچڕ بوو.

تَهَـدَّجَ القـومُ علـى فـلان: خەڵکەکـە

بەباشیو جوانخاصی باسی فلانیان کردو ڕەوشتە جوانەکانی ئەویان خستنە ڕو.

إسْتَهْدَجَ: پەلەی کرد ◊ بەلەرزەو خۆبادان ڕۆیشت.

المُسْتَهْدَجُ: پەلەی کرد.

المِهْداجُ: دەگوترێ: (ناقة مِهداجُ) حوشترێکی بەسۆزە بۆ بێچوومکەی عەطفی هەیە ◊ (ریح مِهداج): ڕەشەبایەکی دەنگ گەورەیە.

الهَدَجَةُ: کورکاندنو بارەو بۆڕەی ولاخو ئاژەڵە بۆ بێچومکەی.

الهَدَّاجُ: دەگوترێ: (ظلیم هَدَّاج): شوتورمورغە نێرەیەکی لارو لەنجە کەرە.

الهَدُوجُ: دەگوترێ: (ناقة هَدُوجُ): حوشترێکی بەسۆزە بۆ بێچومکەی.

قِدرٌ هَدُوجٌ: مەنجەڵێکە زوو لەکوڵ دێ ◊ یان کوڵانەکەی زۆر تونەد.

الهَودجُ: کەژاوە ◊ (ك: هَوَادِجُ).

الهَدْجَدَجُ: نێرە شتورمورغ لەم ڕووەوە کە لەڕۆیشتن دا لارو لەنجە دەکا ◊ کەسێک لەکاتی ڕۆیشتن دا بلەرزێو وەشەقەتۆڵە بکەوێ.

هَدَّ الحائِط هَدّاً: دیوارەکە کەوت ◊ لەکاتی کەوتنی دەنگی لێ هات ◊ هاڕەی کرد.

هَدَّ الفَصِلُ: کەڵەکە، نێرەکە مرقاندی لرقاندی، بۆڕاندی، زمڕاندی.

هَدَّ فلان هَدّاً: فلانکەس لاوازو زەبوون بوو.

هَدَّ البِناءَ هَدّاً وهُدوداً: بەدەنگی زۆر گەورە بیناکەی روخاند.

هَدَّ الشَّيْءَ: شتەکەی بەتوندی شکاند ◊ دەشگوترێ: (هَدَّتْهُ الفجيعة): کارەسات روخاندیو بڕستی لێ بڕی.

هَدَّ الأرض برجله: بەتوندی ئەرزەکەی بەقاچ پەستاوت ◊ لەڕۆیشتن دا ڕێگاکەی کوتایەوە ◊ دەشگوترێ: (هَدَّكَ من رجلٍ): پیاوێکی وایە وەصفی تەواو نابێ ◊ دەگوترێ: (إنه لَهَدُّ الرجلُ): بەڕاستی پیاوێکی پیاوانەی ئازاو بەجەرگە.

هَدَّ الصَّوْتُ هُدَاً: دەنگی گەورەو گڕو ناخۆش بوو.

هَدَّدَهُ: هەڕەشەی لێ کرد، ترساندی.

تَهَادَّ القومُ في السير: خەڵکەکە بەشوێن یەکدا ڕۆیشتنو پاڵەپەستۆیان کرد ◊ دەشگوترێ: (هم يتهادّون): ئەوانە پرسیار لەیەکتر دەکەن.

تَهَدَّدَهُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (هَدَّدَهُ) دێ.

اسْتَهَدَّه: لاوازی کرد، هەوڵی لاوازکردنی دا.

الأَهَدُّ: ترسنۆك.

التَّهْدادُ: ترساندنو هەڕەشە لێکردن بەسزا.

الهَادُ: دەنگی گڕو ناخۆش ◊ دەنگی دەریاو هاژەی شەپۆل.

الهادة: هەور (دەنگی هەورە تریشقە).

الهَدَاءُ: لەسەرە خۆیی و هێدیەتی ◊ دەگوترێ: (هَدَاْيكَ): لەسەر خۆبە ◊ دەشگوترێ: (قوم هداد): قەومێکی ترسنۆکن.

الهُدَادَةُ: ترسنۆك.

الهَدُّ: دەنگی گڕو ناخۆش ◊ پیاوی ترسنۆك و لاواز ◊ پیاوی سەخی.

الهِدُّ: ترسێنراو ◊ ترسنۆك و لاواز ◊ دەگوترێ: (إني لغير هِدٍّ).

الهِدَان: پیاوی گێل و تەبیات و وشك.

الهَدَّةُ: دەنگی کەوتنە خوارەوەی شتی قورس ◊ رمبە، تمبە ◊ زرمبە.

الهَدودُ: زەوی دەشتایی و نەرمەلان ◊ کۆسپ و تەگەرەی گەورە ◊ دەشگوترێ: (أكمة هَدُودٌ): گردێکی تەلان و ناخۆشە ناتوانی پێیدا بڕۆی ◊ گردێکی سەر بەرەو ژێرە.

الهَدِيُّ: گیزەو وێژەی دەنگ ◊ پیاوی درێژ.

هَدَرَ هَدْراً: پووچ بوو، بەفیڕۆ ڕۆیی ◊ دەگوترێ: (هَدَرَ الشَيْءَ): شتەکەی پووچ کردەوە ◊ (هَدَرَ البعيرُ): حوشترەکە دەنگی خۆی خواردەوە ◊ (هَدَرَ الحمامُ): کۆترەکە دەنگی خۆی لەقوڕگیا لەراندەوە ◊ (هَدَرَ الغلامُ): منداڵەکە قسەی کرد فێری قسە بوو.

هَدَرَ الشرابُ: شەرابەکە کوڵی ◊ (هَدَرَ اللبنُ): شیرەکە تووڵی گرت ◊ لای سەرەوەی رەق بوو ◊ (هَدَرَ الجرفُ): سکی بای کرد، هاوسا.

هَدَرَ الشَيْئُ هدوراً: شتەکە بەر بۆوە.

هَدَرَ العُشْبُ: روەکەکە درێژ بوو، پێگەیی، زۆر بوو.

أهْدَرَ الشَيْئَ: شتەکەی پووچ کردەوە، دەگوترێ: (أهْدَرَ دَمَه): خوێنەکەی بەفیڕۆ دا، سزای تۆڵەسەندنەوەی لەسەر بکوژ لابرد.

هَدَّرَ: زێدەڕەوی کرد لەلەرینەوەی دەنگ و هێنان و بردنی لەقورگ دا.

تهادَرَ القومُ: خەڵکەکە خوێنی کۆژراوەکانیان بەفیڕۆ داو پوچیان کردەوە.

إهتَوْدَرَ المطرُ: باران بەرێژنەو لێزمە باری.

المَهْدَرَةُ: ددانی بچوکی پێشەوە.

الهادِرُ: شیری تووڵ گرتوو کەلای سەروی رەق بووبێ و ژێرەوەی شل بێ.

الهادِرَة: (أرض هادرة): زەویيەکە گیاو گژی زۆرە ◊ (ك: هوادر).

الهَـدْرُ: بەفیڕۆچون ◊ بـەتاڵو بـوچ ◊ دەگـوترێ: (ذهـب دمُـهُ هَـدْراً): خـوێنی بـەفیڕۆ چـوو ◊ نەتۆڵـە لەبکوژ ستێندرا نـەخوێنی ومرگـیرا ◊ (ذَهَبَ سعیه هَـدْراً): کۆششەکەی بەهیچ چوو بێ سود بوو.

الهَـدَرُ: بـەمانا (الهَـدْرُ) دێ ◊ خـوێڕی و هەتیومچەی بێ خێرو بێر.

الهِدْرُ: تەمبەڵی بێ خێر.

هَدَغَهُ هَدْغاً: شکاندی، بریندار کرد.

انْهَدَغَ الشَیْئُ: شتەکە شکا ◊ دەگوترێ: (إنهدغت الرطبة).

المُنْهَدِغُ: حەڵوای نەرم، هەر خواردنێك نەرم بێ.

هَدَفَ الیه هَدْفاً: چووە ژوور.

هَدَفَ فلانٌ للخمسین: فلانکەس تەمەنی لەپەنجا نزیك بۆوە.

هَدَفَ الرجلُ هَدْفاً: تەمبەڵو لاواز بوو.

هَدَفَ الی الشَیْئ: چو بۆ شتەکەو پەلەی کرد بۆلای.

اهْدَفَ: نزیك بۆوە.

أهْـدَفَ فـلان علـی التـلِّ: فلانکـەس بەسەر تەپۆلکەکەی دا ڕوانی.

أهْدَفَ الیه: پەنای بۆبرد.

أهْدَفَ له: هەستو پێشوازیی لێکرد.

أهْـدَفَ فـلان للخمـسین: فلانکـەس لەپەنجا نزیك بۆوە.

اسْتَهْدَفَ الشَیْئُ: شتەکە بەرز بۆوە.

اسْتَهْدَفَ الرجلُ: پیاوەکە قیت هەڵسایە سەرپێ خۆی خوار نەکردەوە.

اسْـتَهْدَفَ فـلان للخمـسین: فلانکـەس تەمەنی لەپەنجا نزیك بۆوە.

المُهْدِفَةُ: ئافرەتی گۆشتن.

الهادِفُ: بێگانەو غـەریب ◊ دەگوترێ: (هـل هـدف إلـیکم هـادف): ئـەرێ کەسێـکی غـەریب هاتـە لاتـان؟ ◊ هـەروا نـاوە بـۆ شتێـك مەبەسـت بێـکێ ◊ دەگـوترێ: (أدب هـادف، وفن هادف).

الهَادِفَـةُ: کـۆڕو کۆمـەڵ ◊ دەگـوترێ: (جاءت هادفة من الناس).

الهَدَافُ: ئەوکەسەی بـەلێزانی تۆپەکـە ئاڕاستەی هەدەف دەکا.

الهَدَف: هەرشتێك بـەرز بـێ ◊ نیشانە کە تیرو تفـەنگی ئاڕاستە دەکـرێ ◊ (مـــەرمای کـــورەی قـــەدەم) ◊ هـەنگاوتنی نیـشانە ◊ قـونگرانو خەوالوو قەڵەوو بێ خێر.

الهِدْفُ: جەستەی مل دڕێژ.

هَدَكَ البِنَاءَ: بیناکەی ڕوخاند.

هَدَكَ فلان: فلانکەس خۆی گێل کرد.

تَهَـدَّكَ علـی فـلان بـالکلام: بەقـسە

هێرشی کرده سەر فلانو جوێنی پێدا.

هَدَلَ الحمامُ او الفلامُ هديلاً: کۆترەکە یان منداڵەکە گمە گمی کرد.

هَدَلَ الشَيْئَ هَدْلاً: شتەکەی بەرەو خوار شۆڕکردەوە.

هَدِلَ البعيرُ هَدَلاً: حوشترەکە لیچی شۆڕ کردەوە.

هَدِلَ الرجلُ: پیاوەکە لیچی خوارەوەی شۆڕبۆوە.

هَدِلَ السحابُ: هەورەکە داکەوتە سەر زەوی، شۆڕبۆوە ٥ (وهو أهْدَلُ وهي هدلاء).

تَهَدَّلَ الشَيْئُ: شتەکە شۆڕ بۆوە، شل بوو داهاتو چەمایەوە ٥ سیس بۆوە ٥ دەگوترێ: (تهدلت الشفة وتهدلت الخصيةُ وتَهَدَّلَ التمر وتَهَدَّلَ الثوبُ): قوماش یان پۆشاکەکە یان بۆوە.

الهَدَالُ: گیایەکی هەڵتۆقیوە بەسەر لقو پۆپی درەختەوە دەڕێو تەڕایی خوێنی درەختەکە هەڵدەمژێ بەکوردی پێی دەگوترێ تڕ تڕە ٥ هەروا ناوە بۆ لقو پۆپی شۆڕبۆوەی درەخت.

الهَدَالَةُ: تاقمو کۆمەڵ.

الهِدْلُ: تۆراغ، ماستی خەستەوە بووی ترش.

الهَدِيلُ: دەنگی کوتر گمە گمی کۆتر ٥ کۆترە نێرەی کێوی ٥ پیاوی توکن ٥ پیاوی تەمبەڵی قونگران.

الهَيْدَلَةُ: (الحداءُ): گۆرانی حوشتر لێخوڕ.

هَدَمَ البناءَ هَدْماً: بیناکەی روخاند هەڵیوەشاند.

هَدَمَ القتيل: خوێنی کوژراوەکەی بەفیڕۆ دا.

هَدَمَ الثوبَ: کراسەکەی پینەکرد.

هَدَمَ فلاناً: لەفلانکەسی دا پشتی شکاند ٥ دەگوترێ: (هَدَمَ فلان ما أبرمه من الأمر): فلانکەس نەوکارەی بڕیاری لەسەر دابوو بیکا هەڵیوەشاندەوە.

هَدِمت البئرُ: بیرەکە نەملاو نەولای روخا ناوی و پڕبۆوە.

هُدِمَ فلان: فلانکەس توشی سەرە گێژی بوو ئاوی لێ سورا.

أهْدَمَ اللبنَ: شیرەکەی بەسەر شیری ترشاودا دۆشی و بزڕکا.

هَدَّمَ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (هَدَمَ)دێ.

تَهَدَّمَ البناءُ: باڵەخانەکە وردە وردە تێك ڕوخاو هاتەخوار.

تَهَدَّمَ فلان على فلان غضباً: فلانکەس بەسەر فلان دا روخاو هەڕەشەی لێکرد.

تَهَدَّمَ العجوز أو النابُ: پیرەژنەکە یان ددانەکە پۆڵکاو فەوتا.

المهدومُ: شیری ترشاو ماستی ترش.

المهدومة: دەگوتریٚ: (أرض مهدومة): زەوییەکە بارانێکی کەمی لێباری.

الهُدامُ: ئاو لێ سوڕان‌و سەر گێژبون‌و حاڵەتێکە لەناو دەریا دا توشی مرۆڤ دەبێ.

الهَدْمُ: بەفڕۆ چون ◊ دەگوتریٚ: (دم هَدْمٌ): خوێنەکەی بە فڕۆ چوو.

الهِدْمُ: پیرەمێردی کەنەفت ◊ گۆرەوی‌و خوفڤی کۆن ◊ کراسی کۆن‌و پینەکراو ◊ پۆشاکی خوری پینەکراو (ك: أهدام وهدام).

الهَدْمَةُ: وەجبە پارە ◊ مەبلەغێك پارە ◊ بارانی کەم ◊ وردە باران.

الهِدْمَةُ: پۆشاکی رزیو ◊ (ك: هدوم).

الهَدَمُ: خوێنی بەفڕۆ چوو ◊ هەرشتێك بڕوخێ‌و بکەوێتە خوار ◊ دەگوتریٚ: (فلان شهید الهَدَم): پۆش‌و لەوەڕی سالّی پێشوو کەلەپەناو پاساردا مابێتەوە.

الهَدِمُ: گێل‌و ئەحمەق ◊ سەر ڕەق‌و خراپەکار.

الهَدِيمُ من النبات: پل‌و پوشی سالّی رابردو.

هَدْمَلَ الرَّجُلُ: پیاومکە پۆشاکەکانی خۆی درێ.

الهِدْمِلُ: کۆن‌و شلەپەتە ◊ کراسی رزیوو کۆن ◊ کەسێك توك‌و مۆی زۆر بێ‌و فژژاکاو بێ.

الهِدَمِلُ: قورس‌و گران ◊ گردی پتەو.

الهِدَمْلَةُ: کۆمەڵە نادەمیزادێك ◊ گردێکی پڕ دراو درەخت ◊ رۆژگاری دێرین.

هَدَنَ فلان هُدوناً: فلانکەس دامرکا، راوەستا، کوژایەوە ◊ گێل‌و نەفام بوو.

هَدَنَ فلاناً: فلانکەسی کوشت ◊ فێڵی لێ کردو پەیمانی پێی دابوو نەیبردە سەر ◊ لەنیازی دانیە ئەو بەڵێنەی بەفلانی داوە جێ بەجێی بکا.

هَدَنَ الصَبِيُّ: منداڵەکەی ژیر کردەوە ◊ ناشتی کردەوە.

هَدَنَ العَدُوَّ: شەڕی دژی دوژمن ڕاگرت، وازی لەدژایەتیکردنی هێنا ◊ بۆماوەیەك ئاگربەستی لەگەڵ دا کرد ◊ دەشگوتریٚ: (هَدَنَ الخبرُ فلاناً): هەواڵەکە فلانکەسی لەمەبەستی خۆی لادا.

هُدِنَ فلان عنك: شتێکی بچوك‌و کەم بایەخ فلانکەسی لەتۆ ڕازی کرد.

أهْدَنَ الفرسُ: ئەسپەکە مانی گرت‌و غاری نەدا.

أهْدَنَ الخَيْلَ: ئەسپەکەی قەدبارێك کرد

٥ وای لەنەسپەکە کرد قەد باریك بێ.

هَدَّنَ فلاناً: فلانکەسی ئارام کردەوە ٥ تەمبەڵو قونگرانی کرد.

هَدَّنَ الصَّبِيَّ: منداڵەکەی ژیرکردەوە ٥ دەگوترێ: (هَدَّنَت المرأةُ طفلها): ئافرەتەکە منداڵەکەی ژیرکردەوە.

هادَنَ فلاناً: ئاگر بەستی لەگەڵ فلان کرد، شەڕی دژ ڕاگرت بۆ ماوەیەك.

إنهَدَنَ فلان عن عزمه: فلانکەس وەری دابەزی، خۆی ڕانەگرت.

تَهادَنَ القومُ: خەڵکەکە ئاشتەوابیان بڕیار دا ٥ یان وازیان لەشەڕو ئاژاوە هێنا بۆ ماوەیەك.

تَهادَنَ الأمورُ: کارەکان جێگیر بوون.

تَهَدَّنَ الرجلُ: پیاوەکە گێڵو نەحمەق بوو.

الهَدْنُونُ: گێڵو نەفام.

الهِدانُ: گێڵو نەفامو تەبیات وشك ٥ قونگرانو خۆدزەوە لەشەڕو نەبەردا ٥ خەو خۆشو تەمبەڵ، حەزی لەخەوی بەیانیانەو زوو ناچێ بۆ سەرئیشو کاری خۆی.

الهَدِنُ: شل و شێواو ٥ شۆڕەوە بوو.

الهُدْنَة: ئاشتی دوای شەڕ ٥ یان ماوەی دوا شەڕ کەشەڕ ڕابگیرێو دوژمنەکان خۆ ئامادە بکەن بۆ ئاشتەوایی و مەرج دانان بۆیەکتری ٥ تەمبەڵیو خۆپارێزی ٥ ساردبونەوەی گوڕو تینی پیاو لەکارێك و هیومر بوونەوەی عەزمو جەزمی بەهۆی بیستنی هەواڵێك.

الهِيدان: گێڵو نەحمەق ٥ ترسنۆك.

هَدْهَدَ الطائرُ: باڵندەکە قڕە قڕو قاژە قاژی کرد.

هَدْهَدَ الشَّيْءَ: شتەکەی جوڵاند، وەحەرمکەی خست ٥ جمو جۆڵی پێ کرد، هەڵی پەڕاند ٥ دەگوترێ: (هَدْهَدَتْ الأم صَبِيَّها): دایکەکە منداڵەکەی هەڵپەڕاند ٥ یان ڕایژاند بۆئەوەی خەوی لێ بخا.

هَدْهَدَ فلان الشَّيْءَ: فلانکەس شتەکەی لەبەرزییەوە هاویشتە خوار ٥ دەشگوترێ: (يُهَدْهِدُ الشيءَ كذا): وادێتە خەیاڵم، دڵم بۆ نەوە دەچێ نەو شتە وابێ.

الهُدْهُدُ: پەپوسلێمانکە ٥ گمە گمی کۆتر ٥ (ك: هَداهِد).

هَدَى فلان هُدىً وهدياً وهداية: فلانکەس ڕێگای ڕاستی گرتەبەر ٥ دەگوترێ: (هَدَى فلان هدي فلان): فلانکەس ڕێبازی فلانکەسی گرتە بەر، پەیڕەوی نەوی کرد.

هَدَى فلاناً: هیدایەتی فلانکەسی دا خستیە سەرڕێگای ڕاست.

هَدَى فلاناً الطريقَ: ڕێگای نیشانی فلان داو شارەزای کرد ◊ قورئان دەفەرموێ: (وأهدنا الی سواء السراط).

أهْدَى الهَدْيَ أو الهَدِيَّ الی الحرم: ئاژەڵی قوربانی بردبۆ مەککە بۆئەوەی بیکاتە قوربانی.

أهدى الهديةَ الی فلان: دیاری بۆ فلانکەس نارد بەمەبەستی ڕێز لێگرتنو دۆستایەتی.

هادى فلان فلاناً: هەریەك لەودوانە دیاریيان بۆ یەکتر نارد.

هادت فلانةُ فلانةَ: هەریەك لەو دوو ئافرەتە خواردنیان هێنا بۆ شوێنێكو لەوێ خواردیان.

هادى فلان فلاناً: فلانکەس بڕیاری شەڕومستانی دژی فلان دا ◊ وای لێ کرد لەڕۆیشتن دا لارە لار بکا.

هادن فلان فلاناً الشِّعْرَ: فلانکەس بەشیعر هەجوی فلانی کرد.

هَدَى العروسَ الی بعلها: بوکەکەی نارد بۆ زاوا.

هَدَى الهدية الی فلان وله: دیاری بۆفلان نارد ◊ دەشگوترێ: (فلان یهدی للناس): فلانکەس زۆر دیاریی دەنێرێ بۆ خەڵك.

اهتدى: ڕێبازی راستی دۆزیەوە ◊ شارەزابوو.

يَهْدِي ويَهْدِّي: شارەزای دەکا ڕێی راستی نیشان دەدا ◊ قورئان دەفەرموێ: {أَفَمَن يَهْدِي إِلَى الْحَقِّ أَحَقُّ أَن يُتَّبَعَ أَمَّن لاَّ يَهِدِّيَ} ◊ هەروا بەمانا هەوڵدانو شارەزایی کردنی خەڵك بۆ ڕێبازی راست دێ ◊ یان لەسەر ڕێبازی راست بەردەوام بوو مایەوە.

اهتدى فلان إمرأته: فلانکەس ژنەکەی وەگری خۆی کرد.

اهتدى الفرسُ الخَيلَ: ئەسپەکە بوو بە پێشەنگی ڕەوە ئەسپەکان.

تهادى فلان بين رجلين: پیاوەکە چووە ناو شانی دوکەسەوە خۆی خستە سەرشانی دوکەس لەبەر بێ هێزی ◊ دەگوترێ: (جاء فلان يتهادى بين اثنين).

تهادى القوم: خەڵکەکە لەناو خۆیان دا دیاریيان بۆیەکتر نارد.

تهادت المرأةُ: ئافرەتەکە لەڕۆیشتن دا لارو لەنجەی کردو کەسی لەگەڵ نەبوو.

تهدّى فلان: فلانکەس هەوڵی شارەزابوونی دا ◊ خەریکی شارەزایی کردنی خەڵك بوو.

استهدى فلانٌ: فلانکەس هەوڵی دۆزینەوەی ڕێگای راستی دا.

استهدى فلاناً: داوای لەفلان کرد

ڕێگای ڕاستی نیشان بدا.

الإهْداءُ: کەسێک زۆر دیاریی بنێرێ بۆ خەڵک.

الهُدى: ئەو تورمکەو زەرفەی دیارییەکەی تێدا دەنێردرێ.

الهَيْدِيَةُ: دەگوترێ: (فلان علی مُهَيْديته): فلانکەس لەسەر حاڵو وەزعی پێشووی خۆیەتی.

الهادی: ناوێکە لەناوە جوانەکانی پەروەردگار ٥ چاوساغو ڕێ نیشاندەر ٥ (ك: هداةٌ) ٥ هەروا ناوە بۆ ئەستۆ ٥ شێر ٥ سەرمتێر ٥ (ك: هواد).

الهادية: پێشەتای هەموو شتێک ٥ عەصاو گۆچان ٥ بەردێک لەناو ئاودا بێ‌و هەندێکی دەرکەوتبێ ٥ (ك: هوادٍ).

هاديات الخيل: پێشەتای ڕەوە ئەسپ.

هوادي الخيل: پێشەتای ڕەوەئەسپ.

هوادي الليل: سەرەتای شەو.

هوادي الإبل: یەکەم وەجبەی حوشتر کە دەردەکەون.

الهداء من الرجال: پیاوی زەبوونی کەم عەقڵو کاڵفام ٥ وەرگێڕو زۆرخۆرو تەمبەڵ.

الهَدَاةُ: لۆغەتێکە لە (الأَدَاة).

الهُدى: ڕۆژی ڕونەک ٥ ڕێباز ٥ ڕێگای ئاشکراو شارەزایی کەر ٥ قورئان دەفەرموێ: {هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ} ٥ هەروا ئاوە بۆ پەروەردەکردن‌و شارەزایی کردن‌و گەیاندنی ئادەمیزاد بەمەبەست بەشێوەی هێدی‌و هێمن ٥ قورئان دەفەرموێ: {إِنَّ عَلَيْنَا لَلْهُدَى}.

الهَدْيُ: ئەو ئاژەڵەیە بەدیاریی دەبردرێ بۆ حەرەم بۆ قوربانی ٥ پیاو ماقوڵو ڕێزداری وڵات و بنەماڵە ٥ دەگوترێ: (فلان هدى بني فلان) ٥ ڕێ‌و شوێن‌و ڕەوشت ٥ دەگوترێ: (فلان حسن الهدى): فلانکەس هەڵس‌و کەوتی جوانە.

الهَدِيَّةُ: ڕێبازو دابو نەریت ٥ حوشتری گەورەی تەمەن پێنج ساڵ.

هدية الأمر: لایەنی شت.

الهِدِيَّةُ: بەمانا (الهَدِيَّة) دێ ٥ لایەن‌و جیهەت‌و شوێن ٥ ڕێبازی ڕاست ٥ دەگوترێ: (ضلَّ فلان هديته): فلانکەس لەڕێبازی ڕاستی خۆی لای دا.

الهُدَيَّةُ: نیازو مەبەست ٥ ئەوشوێنەی دەتەوێ بۆی بچی ٥ دەگوترێ: (ضلَّ فلان هُدَيَّتَهُ): فلانکەس ڕێبازی ڕاستی خۆی لێ گوم بوو ٥ دارێکە وەکوو نیر وایە بۆ ئاش‌و ناعور بەکاردێ.

الهَدِيُّ: پیاو ماقوڵو ڕیش سپی

بنەمالـە ◊ بـوك ◊ ئـەو ناژەلـەی بەدیاریی دەبریّ بۆ حەرەم ◊ دیل.

الهُدَيَّا: هاوشێوەو هاوشان ◊ دەگوترێ: (عندي هُدَيَّاهُ).

الهَدِيَّةُ: بوك ◊ دیاریی کەدۆستو خزم دەیـدەن بەیـەکتری ◊ لەڕوانگـەی خۆشەویـستیو ڕێزگرتنـەوە ◊ (ك: هدایا).

هَدَأت الخيلُ وغيرها هَدْءاً: ئەسپەکان لەبەر ماندویی کەوتن.

هَدْأ الشَيْءَ: شتەکەی بڕیەوە بەخێرایی.

هَـدْأ الكـلامَ: قـسەی زۆرو بـڕو پوچـی کردن.

هَـدْأ فلانـاً بلـسانه: قـسەی ناشـیرینی بەفلانکەس گوت ◊ هەواڵێکی ناخۆشی پێ ڕاگەیاند.

هَدَى من اليد: لەسەرما مرد.

تَهَدَأت القَرحَةُ: برینەکە داوەشا.

الهَـدّاءُ: دەگـوترێ: (سـيف هَـدّاءٌ): شمشێری خێرا بڕو تیژ.

الهَدْأةُ: خاکەناز، بێڵ.

هَدَبَ القومُ هَدباً: خەڵکەکە گاڵو بـوغڵو چەقە چەقیان زۆر بوو.

هَدَبَ الماءُ: ئاوەکە جاری بوو، ڕەوان بوو.

هَـدَبَ الـشَيْءَ: شـتەکەی بڕیـەوە، دوولـەتی کـرد ◊ پـاکی کـرد لەشـتی لاوەکیو پوختەکەی هێشتەوە.

هَدَبَ النخلةَ: درەختە خورماکەی لەپڕژو پاڵ پاك کردەوە.

أهْدَبَ: پەلەی کرد ◊ دەگوترێ: (أهْدَبَ الإنـسانُ في مـشيه): ئادەمیزادەکـە لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد.

أهْـدَيت الـسحابَةُ مـاءَهَـا: هەورەکـە بەخێرایی بارانی بارانـد.

هَـذَّبَ النخلـةَ: دارخورماکـەی لـەپڕژو پاڵ پاك کردەوە.

هَـذَّبَ الكـلامَ: قـسەکەی پوختـەکرد لەوشـتانەی لای ڕەوانبێـژان بەناشیرین دادەنرێ.

هَذَّبَ الكتابَ: کتێبەکـەی پوختـەکرد لەو شتانەی زێدەمنو پێویست نین.

الهَـذْبُ: صـافو پوختـە، پاڵفتـە ◊ دەگوترێ: (مافي مودته هَذْبٌ).

الهَـذِبُ: دەگـوترێ: (فـرس هَـذِبٌ): ئەسپێکی گورجو گۆڵو تیژڕۆیە.

هَذَّ الشَيْءَ هَذّاً وهَذاذاً: خێرا شتەکەی بڕی.

هَـذَّ القـرآنَ: خێـرا خێـرا قورئانەکـەی خوێندەوە.

هَذَّ الحديثَ: فەرمودەی گێڕایەوە.

اِهْتَذَّ الشَيْءَ: شتەکەی گورج بڕیەوە.

هَذاذَيْكَ: بڕایەوە، کۆتـایی هـات، تـەواو بوو.

الهُذُّ: تیژو بڕندە.

الهِذُّ: بەمانا (الهَذُّ)دێ.

الهُذاذُ: دەگوترێ: (ناب هُذاذ): کەڵبی بڕندە، ددانی تیژ.

الهَـذّاذُ: بڕنـدە ◊ ڕێـگابڕ، نـازا بـۆ ڕۆیشتن ◊ دەگوترێ: (جَمَلٌ هَـذّاذ): حوشترێکی ئازایە بۆ ڕێگا بڕین.

الهَـذُوذُ: تیـژو بڕنـدە ◊ دەگـوترێ: (سِکین هذوذ).

هَذَرَ الرجل في منطقه هَذْراً وهَذَراً: پیاوەکە قسەی نابەجێی گوتن.

هَـذَرَ الیـومَ هَـذْراً: ئـەمڕۆ گـەرم بـوو ◊ دەگوترێ: (یومٌ هاذِر).

هَذِرَ کلامُهُ: قسەکانی زوربەی هەڵەو پڕو پوچ بوون ◊ (فهو هَذِرٌ).

أهْـذَرَ في کلامـه: لـە وتارەکـەی دا، لەقسەکانی دا زۆری هەڵە تێدابوو ◊ گوتراوە (من کَثُرَ أهْـذَرَ): کەسێـک زۆر بڵێ هەڵە دەکا.

المِهْـذارُ: کەسێـکە لەقـسەکانی زۆر وشـەی هەڵـەو نابـەجێ هـەبن ◊ گـوتراوە (المِکثـارُ مِهـذارٌ) ◊ (ك: مهاذیر).

الهَـذْرُ: دەگـوترێ: (لانـذرو لاهَـذْرَ): نەکەم نەزۆر.

الهَذْرُ: قسەی بێماناو پڕو پوچ.

الهَـذّارُ: کەسێـک زۆر لەقـسەکردن دا هەڵـەبکا، قـسەی نابـەجێی لـەدەم بێتەدەر.

الهَذِرُ: بەمانا (المِهذارُ)دێ.

هَذْرَمَ فلان: فلانکەس لەڕۆیشتن پەلەی کـرد، خێـرا ڕۆیـی ◊ لەقـسەکردن دا پەلـەی کـرد ◊ لەخوێندنـەوە دا پەلـەی کـرد ◊ دەگـوترێ: (هَـذْرَمَ القـرآن): بەپەلـە قورئـانی خوێندەوەو لەمانای وشـەو رستەو ئایەتەکانی ورد نەبۆوە.

هَذْرم السیفُ: شمشێرەکە بڕی.

الهُذارِمُ والهُذارِمةُ والهِذْرامُ: زۆر بڵێ.

الهَـذْرَمَی: شـەڕەنگێزو ئاژاوەچـی و چەقە چەناو.

هَذَفَ هُذُوفاً: پەلەی کرد ◊ (فهو هاذف).

الهَاذِلُ: نیومشەو.

الهُذْلُولُ: پیاوی سوکو جەستە بچوک ◊ ئەسپی پـشت درێـژی زەعیـفو لاواز ◊ شـوێنی نزمـایی لەسـارای پـانو پـۆڕدا کـەمرۆڤ نەگاتـە سەرلێواری نزماییەکە هەستی پێ ناکـا ◊ تـیری بـچوک ◊ گردۆلکـە ◊ بارانێـك لەدورەوە ببینرێ ◊ جۆگـە ئـاوی بـچوک ◊ تەنکـە هـەور ◊ سـەرەتای شـەو یـان کۆتـایی شـەو ◊ (ك: هـذالِیلٌ) ◊ دەگـوترێ: (ذهـب ثوبـه هـذالیلٌ) قوماشـەکە پارچـە پارچە بوو.

هَـذَّمَ: لەڕۆیـشتنی دا خێـرا خێـرا هـــەنگاوی هـــەڵێنان بـــەڵام هەنگاوەکانی کورت بوون.

هَذَمَ الشَيْئَ هَذْماً: خێراشتەکەی بڕی.

هَذَمَ الطعامَ: خێراو بەپەلە خواردنەکەی خوارد.

المِهذام: شمشێری بڕندە.

الهُذام: شمشێری تیژ ٥ ئازاو نـەترس ٥ دەگـوترێ: (مِـنان هُـذام): نوکـە ڕمبێـکی تیـژ ٥ (شـفرة هُـذام): کێردێکی تیژە خێرا شت دەبڕێ.

الهَيْذامُ: ئازاو چاونەترس ٥ زۆر خۆر.

الهُذامَـة والهُذَمَـةُ: تیـژو بڕنـدە ٥ دەگـوترێ: (شـفرة هذامـة وهُذَمـة): کێردێکی تیژو خێرا بڕە.

الهَـذُومُ: دەگـوترێ: (مـکین هـذوم): کێردێکی خێرا بڕو تیژە.

الهَيْذَمُ: خۆشڕۆ ٥ خێرا ٥ گورج و گۆڵ.

الهِّذاهِـذُ: خـۆ هـەڵکێش و درۆزن، هەرکەسێـک ببینـێ دەڵـێ نـەو خزممە یان ئیشی بۆ کردوم.

الهُذاهِـذُ: دەگـوترێ: (سـیف هُذاهِـذ): شمشێری تیژو بڕندە.

الهُذْهَاذُ: بەمانا (الهُذاهِذ)دی.

هَذاه بالسيف هَذْوًا: بەشمشێر بڕیەوە ٥ بڕی.

هذى فلان هَـذْياً وهَـذْياناً: وڕێنـەی کـرد، قـسەی بـێ سـەرو بـەری گـوتن ٥ بزرکانـدی ٥ دەشگوترێ: (هـذی فـلان بالـــشی): فلانکـەس لـە وڕێنـەو بزرکاندنەکەی دا نەوشتەی گوت.

هـاذاه: هاوبەشی کـرد لەوڕێنـەکردنو بزرکانـدن دا، لەوتـەی ناشـیرینو ناشایستەدا.

تهـاذى القـومُ: خەڵکەکـە هەندێـکیان قـسەی ناشـیرینیان بەهەندێـکیان گوتن.

الهُذاءُ: وڕێنەکردن بەقسەی غەڵەتو بێ مانا.

الهَـــذَيانُ: تێکـــچوونی عـــەقڵ بەشێوەیەکی کاتیو بێ هۆشبوونو ومناگاهاتنەوە.

هَرَأَ فلان في منطقه هَرْءاً: فلانکەس زۆری قسەی هەڵەتو پەڵەت کردن.

هَرَأت الريحُ: ڕەشەبایەکە سارد بوو.

هَرَأ البرد فلاناً هـرءاً وهـراءً: سەرماکە لەسـەر فلانکـەس تونـد بـوو تاگیـانی دەرچواند، یان خەریك بوو بیکوژێ.

هَـرَأ فـلانِ اللَّحْـمَ: فلانکـەس گۆشـتەکەی باش برژاند باشی کوڵاند.

هَـرِيءٌ اللَّحـمُ هَـرْءاً وهُـرْءاً: گۆشـتەکە باشباش برژا.

هُرِيءٌ المالُ والقومُ: ماڵو سامانەکە هەروا خـاوەن ماڵـەکان سـەرماو گـەرما

لەناوی بردن ◊ (فهم مَهْرُوْن).

أهْرَ القومُ في الرواح: خەلکەکە ئێوارە سەرمایان بوو.

أهْرَأ فلاناً: فلانکەسی کوشت.

أهْرَأ البردُ فلاناً: سەرما لەسەر فلانکەس تونـد بـوو تاکوشتی یـان خەریك بوو بیکوژێ.

أهْرَأ الكلام وفيه: زۆری قسەکردو قسەکانی مەبەستیان نەپێکا.

أهْرَ اللحمَ: گۆشتەکەی زۆر کولاند زۆری برژاند.

هَرَّأ اللحمَ: گۆشتەکەی زۆر کولاند.

تَهَرَّأ اللَّحْمُ: گۆشتەکە زۆر کولی تاوای لێ هات لەئێسقانەکە کەوتە خوار.

تَهَرَّأت الماشيةُ: ئاژەڵەکان بەسەر فەوتانو لەناوچون.

الهُراءُ: ناخاوتنی بێ سەرو بەرە، هەڵەتو پڕو پوچ ◊ دەگوتری: (رجلٌ هُراء): پیاوێکە قسەکانی هیچیان بەسەر هیچەوە نییە.

الهِراءُ: نەمامی درەختی خورما.

الهُرَاءُ: بەمانا (الهَراءُ)دێ.

الهَرَاءةُ: ئافرەتێك ناخاوتنەکانی بێ سەرو بەربن.

الهَرِيءُ: گۆشتی چاکو باش کولاو ئامادەکراو بۆ خواردن بەجۆرێك نەومندە کولێندرابێ ئێسقانی بەردابێ.

الهَرِيئة: ئەوکاتەی سەرما لە خەڵکو مـاڵو سـامان ددا و زیانیـان پـێ دەگەیەنێ.

هَرَبَ هَرَباً وهروباً: هەڵات، رای کرد.

هَرَبَ دَمُهُ: زۆر ترسا.

هَـرَبَ نـصف الوتـد في الأرض: نیـوەی سینگەکە بەزەوی دا رۆچوو.

هَـرِبَ فـلان هَرَبـاً: فلانکـەس پـیر بـوو (لۆغەتێکە لە هَرِمَ).

اهْـرَبَ فـلانٌ: فلانکـەس پەلـەی کـرد لەرۆیشتن دا، رۆیی بەترسەوە.

أهْرَبَ في الأرض: دوور کەوتەوە.

أهـربَ في الـرأي: چـووە قـوڵایی راو بۆچوونەکەوە ◊ دەشگوترێ: (جـاء فلان مُهَرِباً): فلان هات زۆر سوربوو لەسەر کارەکە.

أهْرَبَ: پەلەی کرد ◊ بەگورجی رۆیی.

أهْرَبَـت الـريحُ مـاعلى وجـه الأرض: رەشەبایەکە چی لەسـەر روی زەوی بوو رای دا.

أهْرَبَ فلاناً: فلانکەسی ناچارکرد هەڵێ ◊ رابکا.

هَـرَّبَ فلانـاً: وای لـێکرد هـەڵێ، بقاچێنێ، رابکا.

هَـرَّبَ البـضاعة الممنوعـة: مالـە قاچـاخەکەی لەولاتێـکەوە بـردە

ولاتێکی تر، بەقاچاغی داخڵی کرد.

المِهْـرَبُ: مالْمـاڵ، دارێـکە وەرزێـرو کشتیار زەوی کێڵدراوی پـێ تـەخت دەکەن.

المَهْـرَبُ: هـەڵاتن ◊ پـەناو شـوێنی خۆلێحەشاردان ◊ دەگوترێ: (فـلان مَهْـرَب لنـا): فلانکـەس پـەنای ئێمەیە.

المُهَرِّبُ: قاچاغچی کـەتاوانی کـاڵا ئـەو دیـوکردنو ئەمـدیوکردن ئـەنجام دەدا.

هـرَبَجَ العَمَـلَ: ئیـشەکەی بەناڕێـکو پێکی ئەنجام دا.

هرَبْذ: رۆیشت بەرۆیشتنێکی وا نەگاتە ئەندازەی غاردان.

الهِرْبِـذُ: پیـاوی ئـاپینی زەردەشـتی کەسەرپەرشـتی ئاتەشـگەدە دەکـا ◊ وشەکە فارسییەو کراوە بەعەرەبی.

الهِرْبِـذِيُّ: جـۆرە رۆیـشتنێکە لارو لەنجەی تێدایە ◊ رۆیشتنی حوشترو ئاژەڵو وڵاخـی تـر کاتـێ لەسـەر لا دەڕوا.

الهُرْبُـعُ: سـوکو گـورجو گـوڵ ◊ دزی گورجو گوڵ گورگی گورجو گوڵ ◊ (ك: هرابع).

هَـرَتَ الـشَيْئَ: شـتەکەی درێ بۆئـەوەی فراوان بـێ ◊ دەگوترێ: (هَـرَتَ ثوبَـهُ): کراسەکەی دادڕی بۆئەوەی فراوان بێ.

هَـرَتَ شِـدْقَهُ: لاشـەویلەی راکێـشا بـۆلای گوێچکەی.

هَرَتَ فلاناً بالرمح: بەشمشێر لـەفلانی دا ◊ دەگـوترێ: (هَـرَتَ عِرْضَـهُ): تانـەی لەناموسی دا لەکەداری کرد.

هَـرَتَ اللحـمَ: گۆشتەکەی باش کوڵانـد ◊ (فهو هريت).

هَرِتَ الرجلُ وغيره هَرَتاً: پیاوەکە شەویلەی پـان بـوو ◊ دەگـوترێ: (هـو أهـرت الشِدْق) یان (هريت الشِدْق).

أهْرَت اللحمَ: گۆشتەکەی چاك کوڵاند.

هَـرَّتَ شِـدْقَهُ: شـەویلەی فـراوان کـرد، لێـکی کێشایەوە.

تهارت: دەمی کردەومو زۆری قسەکرد.

الهريت (ثوب هريت): کراسێـکی درِاوو ونجرِ ونجرِ کـراوە ◊ (عِرض هريت): ناموسـی تانـە لێـدراو ◊ (رجـل هريـت): پیاوێـکە نهێنـی بـۆ ناپـارێزرێو قـسەی ناشـیرینو نەشیاو دەکا.

الهَرْكَمَةُ: شـێر ◊ سـەری لـوت ◊ رەشایی نێوان کەلبی سەگ.

هَـرَجَ في الحـديث هَرْجـاً: درێـژەی بەقسەکردنەکە داو قـسەی تێـکەڵو پێکەڵ کردن.

هَرَجَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە ناو ئاژاوەمو

ناشوب‌و کوشتن‌و بگرەو بەردەوە.

هَرَجَ الفرسُ: ئەسپەکە بەگورجی بازی هاویشت ◊ (فهو هراج ومِهراج).

هَرَجَ الرجلُ في الأمر: پیاوەکە لەکارەکەدا کەوتە شك‌و گومانەوەو بڕوای بەواقیعەکە نەکرد.

هَرَجَ البابَ: دەرگاکەی بەکراوەیی جێ هێشت.

هَرَجَ النومَ: زۆر نوست.

هَرِجَ البعيرُ ونحوه: حوشترەکە لەبەر زۆری گەرما یان باری قورس چاوی لێل‌و پێل بوون ◊ دەشگوترێ: (هَرِجَ الرجلُ): پیاوەکە چاوی لێل‌و پێل بوون لەبەر زۆری گەرما یان زۆر رۆیشتن.

أهْرَجَ الرجلُ: پیاوەکە حوشترەکەی بەهۆی گەرمای زۆر یان باری گران چاوی لێل‌و پێل بوون.

أهْرَجَ البعيرَ ونحوه: بەگەرمای نیوەڕۆ حوشترەکەی تاودا تا چاوی لێل‌و پێل بوون.

هَرَّجَ: هەراو هۆڕیای بەرپاکردو کێشەو نیزاعی نایەوە.

هَرَّجَ بالأسد: هەرای لەشێرەکە کرد هەلهەلەی لێ کێشا بۆئەوەی دەری بکا.

هَرَّجَ البعيرَ: بەگەرمای نیوەڕۆ حوشترەکەی تاودا تا چاوی لێل‌و پێل بوون.

هَرَّجَ الخمرُ فلاناً: عەرقەکە فلانکەسی سەرخۆش کرد، هاواری کرد پێکەنێ، حاڵ‌و وەزعی شێواند.

إنْهَرَجَ فلان من الخمر: پیاوەکە لەناکامی عەرەق خواردنەوەدا هێزو توانای نەماو کەوتە لارە لارو گۆڕە گۆڕ.

اسْتَهْرَجَ الرأي لفلان: راو بۆچونی بۆ فلانکەس بەهێزو فراوان بوو.

المَهَرِّجُ: پڕوپاگەندەکارو زمانلوس بۆ بانگەشەو پیاهەڵدان‌و بڵاوکردنەوەی شتی پڕو پوچ ◊ کەسێك بەقسەی سەیرو هەڵۆیستی تایبەتی‌و لاسایی کردنەوە خەڵك وەپێکەنین بێنێ.

الهَرْج: زۆرینەی شت ◊ فیتنەو ناشوب‌و تێکچڕژان ◊ دەگوترێ: (أصبح القومُ في هَرج ومَرْجٍ) ◊ گەرمەی شەڕو زۆری کوژراو ◊ زرە خەون، خەونی پڕو پوچ.

الهِرْجُ: دڕاو شەقبوو ◊ زەبون لەهەرشتێك بێ.

الهِرْجَةُ: کەوانی نەرم ◊ (ك: هِرَجُ).

الهَرَّاجَةُ: کۆمەڵێك خەڵق کەبەقسەی درۆو پڕوپاگەندە شت هەڵدەکێشن‌و بانگەشەی بۆدەکەن.

هَرْجَلَ فلان هرجَلَةً وهِرْجالاً: فلانکەس رۆیشتنەکەی تێکەڵو پێکەڵ بوو هەندێکی گورگە لوقەو هەندێکی ئاسایی بوو.

هَرْجَلَ في أعمالـه: ئیشەکەی رێك و پێك نەبوو تەرتیبو نەزمی تێدانەبوو.

الهُرْجُلُ: هەنگاو درێژ ◊ (ك: هراجِلُ).

الهُرْجُولُ: مرۆڤی درێژ ◊ حوشتری گەورەو زەبەللاح ◊ (ك: هراجيل).

هَرَدَ الناس هَرْداً: خەڵکەکە تێکەڵاو بوون تێك چڕژان.

هَرَدَ الثَّوْبَ: کراسەکەی درێ، ونجڕ ونجڕی کرد ◊ بەڕوەکی ومڕس ڕەنگی کرد.

هَرَدَ اللحمَ: گۆشتەکەی زۆر کوڵاند.

هَرَدَ العِرْضَ: تانەی لەناموسی دا.

هَرِدَ اللَّحْمُ هَرَداً: گۆشتەکە هەڵوەری، رزی.

هَرِدَ شِدْقُهُ: شەویلەی پانو فراوان بوو ◊ (فهو أهْرَدُ).

هَرَّدَ فلان: فلانکەس پۆشاکی ڕەنگکراو بەومڕسی پۆشی.

هَرَّدَ اللَّحمَ أو الثوبَ: گۆشتەکەی زۆر کوڵاند یان کراسەکەی زۆر درێ ◊ ونجڕ ونجڕی کرد ◊ دەشگوترێ: (هَرَّدَ الثوبَ): کراسەکەی بەڕەنگی ومڕس ڕەنگ کرد.

الهِرْدُ: نوعامە ◊ پیاوی خوێڕی.

الهُرْدُ: گیا کوڕکوم.

الهُرْدِيُّ: شتی ڕەنگ کراو بەڕەنگی ومڕس.

هَرْدَبَ: بازێکی گەورەی هاویشت.

الهِرْدَبُّ: ترسنۆك و کەتەو بێ عەقڵ.

الهِرْدَبَّةُ: بەمانا (الهِرْدَبُ)دێ ◊ پیاوی کەتەی زەبەللاحی درێژو چەتاوڵ ◊ پیرەمێرد.

هَرَّ هَرّاً: بۆڵە تڕێی هەڵوەڕیوی خوارد.

هَرَّ الشَّوْكَ: چەقڵەکە وشك بوو هیچ تەڕایی تێدا نەما ◊ بەجۆرێك لەومڕ خۆر خۆی لێ بوارد نەیخوارد.

هَرَّ سَلْخَهُ: سکی چوو تا گیانی دەرچوو.

هَرَّ الدَّواءُ سَلْحَهُ: دەرمانەکە سکی ڕەوان کرد.

هَرَّ القومُ هريراً: کەوانەکە دەنگی لێ هات.

هَرَّ فلان في وجه السائل هرّاً: فلانکەس بەڕو گرژی سوالکەرەکەی بەڕێ کرد لێی تورە بوو.

هَرَّ الكلبُ: سەگەکە لوراندی، ومڕی دەمی داپچڕیو کەڵبەی دەرخستن.

هَرَّ اليه: ومڕی بەبێ لوراندن هەر عەفعەفی بوو.

هَرَّ الناسُ فلاناً: خەڵك لای فلانیان پێ

ناخۆش بوو، حەزیان لەچارەی نەبوو.

هَرَّ االبَرْدُ الکلبَ: سەرما وای لەسەگەکە کرد بلورێنێ.

هَرَّ الشَیْئُ: شتەکەی ناخۆش وبست.

هَرَّ فلان هَرّاً: فلانکەس رەوشتی ناشیرین بوو.

هُرَّت الإبِلُ: حوشترەکە توشی نەخۆشی هەوکردنی نێوان پێستو گۆشت بووە.

أهَرَّ فلان الغنم: فلانکەس مەڕو بزنەکانی بردنە سەرئاو.

أهَرَّ البردُ الکلبَ: سەرما سەگەکەی هێناوەتە وەرین ٥ لەپەند دا هاتووە دەڵێ: (شرٌّ أهَرَّ ذاناب): ئەم پەندە بۆ حاڵەتێك دەگوترێ کە تارمایی شەڕو نەگبەتی لەئاسۆوە دەرکەوتبێ.

هَارَّة: بەڕویا تەقییەومو لێی توڕە بوو، پێیدا هەڵشاخی.

الهُرارُ: دەردێکە توشی حوشتر دەبێ وەکوو هاوسان دەکەوێتە نێوان پێستو گۆشتییەوە ٥ دەردێکە توشی حوشتر دەبێ گوفیرەی پێ دەگرێ دەتورێنێ.

الهِرُّ: پشیلە ٥ (ك: هِرَرَة). (الهِرَّة) پشیلەی مێ ٥ لێخورینی مەڕو بزن.

الهُرُّ: شێر کە دەنگی رۆیشتنی دێ ٥ ناوو شیری زۆر.

الهَرَارُ: سەگ کە کەڵبەکانی دەردەخاو دەم دەکاتەوە ٥ بێ عەقڵو کاڵفام.

الهَرّاران: دو ئەستێرەن پەکیان ناوی (النسر الواقع)ە ئەوی تریان ناوی (قلب العقرب)ە، دەڵێن کە هەڵاتنی ئەوان کەوتە بەرشەو دونیا زۆر سارد دەبێ.

الهَرُورُ: نەو بۆڵە تریٓو دەنکە مێوژانەیە کە لەهێشووە تریٓ دەکەونە خوار.

الهَرِیرُ: وەڕەی سەگ بەلورەو قروسکە.

الهَرِیرَةُ: پێ ناخۆش بوون ٥ گرژیو مۆنی ٥ دەگوترێ: (أجدُ فِي وجهِهِ هریرة): لەدەمو چاوی دا گرژییەك دەبینم.

هَرْوَزَ الحیوانُ: ئاژەڵەکە منداربۆوە.

تهرْوَزَ من الجوع: لەبرسا مرد.

هَرَسَ الشَیْئَ هرساً: شتەکەی کوتا ٥ بەشتێکی پان شتەکەی پەستاوت ٥ زۆری کوتا.

هَرَسَ الطعامَ: بەخێرایی و پەلە پەل خواردنەکەی خوارد.

هَرِسَ الرجلُ هَرَساً: پیاوەکە نەوسنو زۆر خۆر بوو ٥ بەنهێنی نانی خوارد.

المِهْراسُ: حوشتری زۆر خۆر ٥ حوشترێ کەتەو زەبەلاح ٥ پیاوێك

لەشـــەوو شـــەو ڕەوی نەترســـێ ◊ هـــاوەن‌و ســـندۆڵ کەشـــتیان تێـــدا دەکـــوترێ ◊ بەردێـــکە حەوزێـــکی لاکێـــشەیی لـــێ هەڵدەکەنـــدرێ بـــۆ دەســـتنوێژ گـــرتن‌و شـــتی وا ◊ نـــەو کوتکـــە دارەی گـــەنم‌و چـــەڵتوک‌و شتی وای پێ دەکوترێ.

الهَراسُ: درەختێکی گەورەیـە لـەپێڕی (القرنیـــة)یـــە لـــەوڵاتی میـــصرو حەبەشە‌و سەنیغال دەڕوێ، تووێکڵی سپی یان خاکییە ◊ لـەوڵاتی سودان پێی دەگوترێ: (الخُزامی).

الهُراسَةُ: دوژمن شکێن ◊ دەگوترێ: (بنو فـلان ذو هراسـة): خـاوەنی نـەردو نگـین‌و دەســـەڵاتن دوژمـــن تـــارو ماردەکەن.

الهَرَاسُ: نەوکەسەی کەشکەك دروست دەکا ◊ هەریسە لـێ دەنێ ◊ هەریسە فرۆش ◊ نەوسن‌و زۆر خۆر.

الهَرْسُ: پشیلە.

الهَـرِسُ: بـەمانا (الهُـرَاسُ)دێ ◊ بـەمانا (الهَرْسُ)دێ ◊ هەروا بـەمانا پۆشاکی رزیوو بێ کەڵك دێ.

الهَـريسُ: گەنمـە کوتـاو پـێش نـەوەی بکوڵێندرێ.

الهَريـسَة: کەشکەك، کێـشتی هەریـسە گەنمـــە کوتـــاو گۆشـــتی زۆری تـــێ دەکرێ ◊ جۆرە حەڵوایەکە لـەئاردو رۆن‌و شـــەکر دروســـت دەکـــرێ ◊ (أرض هریـــسة): خـــاك‌و وڵاتێـــکە درەختی هەراسی زۆر لـێ بڕوێ.

هَـرَشَ الـدهرُ هَرْشـاً: رۆژگـار نـاخۆش‌و پرچورتم بوو.

هَـارَشَ الكلـبُ الكلـبَ ونحـوه: سـەگەکە شەرە سەگی کرد لەگـەڵ سـەگەکەی تر.

هارَشَ الرجلُ بعض الكلاب على بعـض: پیاوەکـــە هەنـــدێ لەســـەگەکانی بەردایـە هەندێـکی تریـان (شـەڕە ســـەگی پێـــکردن) هـــەڵێنان بـــۆ شەڕکردن.

هَرَّشَ فـلان هَرْشـاً: فلانکەس ڕەوشتی ناشیرین بوو.

هَرَّشَ بين النـاس: فیتنەو ناشوبی خستە ناو خەڵکەوە.

اهترشـت الكـلابُ أو الديكـة او نحوهـا: سەگەکان شەڕیان بوو.

تهارشت الكلاب: بەمانا (اهترشـت)دێ ◊ دەشـگوترێ: (تهـــارش القـــومُ): خەڵکەکە بوو بەشەڕو هەرایان.

تهرّش الغيمُ: هەورەکـە لاچـوو بـوو بـە هەساو.

مُهـارِشٌ: دەگـوترێ: (فـرس مُهـارش): ئەسپێکی گورج‌و گۆڵ‌و سەرنەرمە.

الهَرِشُ: مرۆڤی گێلی وشك تەبیات.

هَرْشفَ الشَیْئُ: شتەکە وشك بوو.

تَهَرْشَفَ: کەم کەم ناومکەی خواردەوە.

الهِرْشَفَةُ: پارچە پەڕۆیەکە ناوی پێ وشك دەکرێتەوە ◊ لیقەو پەڕۆی ناو قوتووە مەرمکەب کەوشك دەبێتەوە.

الهِرْشَمُ: بەردی نەرم ◊ کێوو شاخی هەڵۆڵو کونکون ◊ کەژی بچکۆلەی ناودار.

الهِرْشِن: شەویلە پان.

هَوِصَ هَرَصاً: گرووپیی وشکی توشبوو.

هَرَّش: جەستەی بە گرووپیی داوەشا.

الهَرِیصَةُ: زەلکاو.

الهَرَصُ: گرووپیی وشك لەجەستەدا.

هَرَضَ الثوبَ: قوماشەکەی ونجر ونجر کرد.

هَرَطَ غي الکلام هَرَطاً: قسەی تێکەڵاو کردنو زۆری شتی بێ کەڵکو پرو پوچ هەڵرشت.

هَرَطَ عِرْض أخیه: تانەو تەشەری لەناموسو کەسایەتی براکەی دا.

هَوِطَ الرجلُ هَرَطاً: فلانکەس گۆشتی شل بوو، داچۆڕا دوای نەوەی گۆشتی تونەو پتەو بوو، جاشل بوونی گۆشتەکەی بەهۆی نەخۆشی یان ترسو بیمەوە بێ.

تهارط الخصمان: دوکەسە بەکێشە هاتوومکە جنێویان بەیەك دا.

الهَرْط: گۆشتی کزو شلو لینج کەومکوو چڵم وابێ ◊ گۆشتێك کە کوڵێندرا وردو هاڕببێ.

الهِرْطَ: گۆشتی کزو لاوازی لینج ومکوو چڵم ◊ ناژەڵی گەورمو کەتە ◊ پیاوی دەولەمەند ◊ (ك: أهراط وهروط).

الهِرْطَةُ: گێلو نەحمەقو ترسنۆك ◊ (ك: هِرَطٌ).

الهَیْرَطُ: نەرمو لینج.

الهَرْطالُ: پیاوی درێژی جەستە گەورمو کەتە.

الهُرْطمانُ: رومکی شۆفان ◊ خەرتەلە.

هَرِعَ الدمُ هَرَعاً: خوێنەکە رژا ◊ ڕەوان بوو.

هَرِعَ فلان: فلانکەس بەخێرایی رۆیی.

هَرِعَ الصَّبِيُّ: منداڵمکە خێرا گریا ◊ (فهو هرِع وهي هَرِعة): یان بازی دا ◊ قورئان دەفەرموێ: (وجاءه قومه یهرعون الیه).

أهْرَعَ الرجُلُ: پیاومکە بەپەشۆکاوی رۆیی یان بازی دا.

أهْرَعَ القومُ الرماحَ: خەڵکەکە رمبەکانیان بەرز کردنەومو رۆیشتن بۆ بەرمنگاربی.

أَهْرَعَ الرجلُ: پیاوەکە بەشل‌و شێواوی رۆیی ◊ پیاوەکە لەڕقا یان لەترسا یان بەهۆی لەرزو تاوە کەوتە لەرزین ◊ کاڵفام‌و عەقڵ سوك بوو ◊ (فهو مُهْرَع).

هَرَّعَ القومَ رِماحَهم ویهما: خەڵکەکە رمبەکانیان بەرز کردەوەو بەرەو دوژمن ڕۆیشتن.

اهْتَرَعَ والعودَ: کەمانەکەی شکاند ◊ یان شوڕکە دارەکەی شکاند.

تَهَرَّعَ الرِماحُ: خەڵکەکە رمب بەدەستەوە هاتن.

المُهْرَعُ: سوور بوو لەسەر شت.

المَهْروعُ: کەسێك لەئاکامی هیلاکی‌و ماندویتی بمرێ.

الهُراعُ: ڕۆیشتن بەشێوەی پەشۆکاوی‌و خێرایی ◊ خێرا لێخۆڕین ◊ خێرا بازدان.

الهَرَعُ: بەمانا (الهُراعُ)دێ.

الهِرِّیعُ: گەڵای ومریو بەهۆی رەشەباوە.

الهَریعَة: درەختۆکەی لق‌و پۆپ باریك‌و بچوك.

الهَیْرَعُ: ترسنۆك‌و لاوازو بێ خێر ◊ بای خێرا ڕۆو تەپو تۆز بەرپاکەر ◊ نافرەتی قیژە قیژکەرو جرپن‌و گورج.

الهَیْرَعَةُ: شمشاڵ‌و بلوێری شوان ◊ خێوی بیابان.

هَرَفَ الرجلُ هَرْفاً: پیاوەکە چەنەی دا قسەی ورێنەو بێ مانای کردن ◊ دەگوترێ: (فلان یَهْرِفُ بمالا یعرف): پیاوەکە چەنەی دا قسەی ورێنەو بێ مانای کردن ◊ دەگوترێ: (فلان یَهْرِفُ بمالایعرفه): فلانکەس نازانێ چی دەڵێ.

هَرَفَ بفلان: زیاد لەحەد مەدحی فلانی کرد زۆر زێدە ڕۆیی کرد لەوەسف‌و پێداهەڵگوتن دا.

هَرَفَ السبعُ: درندەکە گوێ قوڵاخی دەنگەکە بوو.

هَرَفَتْ الریحُ فلاناً: ڕەشەبایەکە فلانکەسی سوك کرد وای لێ کرد خێرا بڕوا.

أهْرَفَ الرجلُ: پیاوەکە ماڵ‌و سامانی زیادی کرد.

أهرفَتْ النخلةُ: دارخورماکە زوو میوەکەی پێ گەیاند.

الهَرْفُ: هەرشتێك زوو پێ بگا لەمیوەو شتی وا.

هَرَقَ الماءُ ونحوه هَرْقاً: ئاوەکەی هەڵڕژاندە ناوی.

أهْرَقَ الماءَ: ئاوەکەی ڕشت.

هَرَّقَ: دەگوترێ: (هَرِّق علی جَمَرِك): ئاو بڕژێنە بەسەر ئاگرەکەت دا

واته پشو درێژبەو خۆڕاگرە لەسەر کارەساتەکە.

تهارق القوم: خەڵکەکە شەڕە ناویان کرد ◊ ناویان بەسەریەك دا کرد ◊ شەڕیان کردو خوێنی یەکتریان رشت.

إهْرَوْرَقَ الماءُ أو الدم: ئاوەکە جاری بوو، ڕەوان بوو.

المُهْرَقُ: پەڕەی سپی کەلەسەری دەنووسرێ ◊ پارچە چنراوێکە لەئاوریشمی سپی صەمغی تێ هەڵدەسووڕێو سفتو لوس دەکرێو نەمجار لەسەری دەنووسرێ ◊ نامێرێکە لەشووشەو شتی وا پۆشاکی پێ سفتو لوس دەکرێ ◊ سارای روتەنو سوتەمەڕۆ ◊ کاغەزی سفتو لوسی سەمغ لێ دراو کەلەبواری چاپەمەنی دا بەکاردێ.

المَهْرَقان: دەریایەکە سەررێژ دەکاو شەپۆل دەهاوێ ◊ ئەوشوێنەی ئاوی دەریای لێ دەڕژێتە ناوچاڵو چۆڵی دەورو بەری.

المُهْرَقان: بەمانا (المَهْرقان)دێ.

المِهْرَقُ: پۆشاك و قوماشی ڕزیوو کۆن.

المِهْرَقُ: بێزنگ ◊ (ثیاب مِهْرَقِیّة): پۆشاکی رزیو.

هِرَقل وهِرْقِل: ناوی مەلیکی ڕۆمە.

هَرْکَل الرجلُ: پیاوەکە بەلارو لەنجە ڕۆیی و بەحاڵ پێی لەزەوی دەنا هێواش هەنگاوی هەڵدێنایەوە.

الهُراکِلُ: پیاوی کەتەو زەلام، یان ئاژەڵی گەورەو جەستە زەبەلاح.

الهَراکِلَةُ: شوێنی کۆبونەوەی شەپۆلەکانی ئاو ◊ سەگی ئاوی ◊ گیانلەبەری دەریایی گەورەو زەبەلاح ◊ ماسی زۆر زل.

الهَرْکَلَة والهِرْکَلَةُ: جەستە جوانو شۆخو شەنگ.

الهِرْکولة من النساء: ئافرەتی کەفەڵ پانو زل ◊ یان ئافرەتی جوان.

هَرْوَلَ: گورگە لۆقەی کرد ◊ بە نەرمەغار ڕۆیشت.

الهَرَلُ: کۆڵە بەسە ◊ منداڵی ژن لەمێردێکی تری.

هَرَمَتِ الإبلُ هَرْماً: حوشترەکە دەختی هەرمێی خوارد.

هَرِمَ الرجلُ: پیاوەکە تەمەنی درێژ بوو گەیشتە حاڵەتی کەنەفتی پیر بوو زەعیف و لاواز بوو.

أهْرَمَ الدهرُ فلاناً: ڕۆژگار فلانی کەنەفتو لاواز کرد.

هَرَّمَ الدهرُ فلاناً: ڕۆژگار فلانی کەنەفتو زەبون کرد.

هَرَّمَ فلان اللحمَ: فلانکەس گۆشتەکەی پارچە پارچە کرد ◊ کوتکوتی کرد.

هَرَّمَ الامْرَ: کارمکەی بەگرنگو گەورە نیشان دا زیاد لەحەقی دایەو زێدە رۆیی کرد لەوەسپ دانی دا.

هَرَّمَ البناءَ: باڵەخانەکەی لەسەر شێوەی هەرەم بیناکرد.

تهارَمَ فلان: فلانکەس خۆی بەپیرو کەنەفت دانا وەلێ وانەبوو.

الهَرَمُ: جۆرە بەردارێکی ترشەو کەمی سوێری هەیە.

الهَرَمُ: باڵەخانەیەکی گەورەو فراوانە یەکێ لەفیرعەونەکانی میصر بنیاتی ناوە، لەبەردی گەورەو راستەو پاشتەکراو بنیات نراوە، بۆیە دروستی کردووە کەمرد تێیدا بنێژرێ زۆربەیان بناغەکەیان چوار دیواری شێوە سێ سوچە، ئەم دیوارانە بۆ حەوا بەرزبوونەوەو وردە وردەوێك هاتوونەوە تا لەئاکاما سەری دیوارەکان گەیشتونەوەیەك و بوونە یەك سوچی تیژو سەری هەرەمەکەی پێك هێناوە ◊ (ك: أهرام).

الهَرَمُ المُدَرَّجُ: جۆرە هەرەمێکە دیوارەکانی لە سەکۆی یەك لەسەریەك پێك دێ ◊ هەرەمی (سقارة المدرّج): کۆنترین بینای گەورەو بەرزو فراوانە لە میزوو دا کە بەبەرد دروست کرابێ.

الهَرِمُ: پیری کەنەفت؛ کەبگاتە تەمەنی رەزیلی و زەلیلی ◊ عەقڵ ◊ نەفس ◊ دەگوترێ: (لا أدري بمَ يُولَع هَرِمُك؟): نازانم نەفست عاشقی چی بووە؟ ◊ رای پەسەندو بەنەزمون ◊ پیاڵەی کەل بوو ◊ قاپو زەرفێك کەلی تێکەوت بێ.

الهَرْمی: داری وشك، قەڵاشکەری.

الهُرْمان: عەقڵو ئاوەز ◊ رای پەسەند.

الهَرْمَةُ: دوامندالی پیرەمێردو پیرەژن ◊ پێچەوانەی نوێبەرە.

الهَرِمَةُ: دێڵە شێر.

الهَرُومُ: ئافرەتی بەدخوو رەوشت ناشیرین.

هَرْمَزَ الرجلُ: قسەی بەنەسپایی کرد بەجۆرێك هاوەڵەکەی گوێی لێنەبێ ◊ پیاوەکە پاروی لەدەمی دا هێناو بردو قوتی نەدا.

هُرْمُزُ: وشەیەکی فارسییە کراوە بەعەرەبی ◊ لەلای فارسەکان ناوی خودایەکیانە ◊ ناوی ئەستێرەی موشتەریە ◊ ناوی یەکێکە لەپاشاکانیان سالی (٢٧٢ ز)ی مردووە ◊ عەرەب وشەی (الهرمز

والهارموز والهُرْمزات)یان داناوه بۆ شاهەنشای فارس.

هَرْمَسَ الرجلُ: پیاوەکە روی گرژ بوو.

هَـرْمَسَ النـاسُ: خەڵکەکـە وروژان‌و کەوتنە تەحا تەحاو هاتوو چۆ.

الهُـرامِسُ: شـێری نـازاو بەهەڵمـەت‌و پەلامەر دەری مرۆڤ.

الهِرْمـاسُ: بـەمانا (الهُـرامِس)دێ ٥ بێچوی پڵنگ.

الهِرْمُـوس: رابەسـەندو سـوور بـوو لەسەر هەڵوێستی خۆی.

الهِـرْمِيسُ: بـەمانا (الهَـرَامِسُ) دێ ٥ کەرکەدەن.

الهِرْمِيـسَة: مێینـەی دوڕاجـە؛ جـۆرە باڵندەیەکە وەکوو کەو.

هَـرْمَطَ الرجـلُ عـرض فـلان: پیاوەکـە تانـــەو تەشـــەری لـــەناموس‌و کەسایەتی فلانکەس دا.

إهْرَمَّـعَ الرجـلُ: پیاوەکـە لەڕۆیـشتن دا پەلـەی کـرد ٥ خێـرا ڕۆیـی ٥ خێـرا گریا، زوو فرمێسکی هاتنە خوار.

إهْرَمَّعَ في منطقة وحديثه: زۆر زۆجووە ناو قسەوە.

إهْرَمَّعَ اليـه: خۆی بـەگرینۆك خـستە بەرچاو ٥ گریانی هێنایە خۆی.

هَرْمَلتِ العجوز: پیرێژنەکە زۆر چووە سااڵەوە و کەنەفت بوو.

هَرْمَـلَ الـسوبرُ: کـولکی حوشـترەکە هەڵۆمری، روتایەوە.

هَرْمَلَ الرجلُ الشَّعْرَ: پیاوەکە موومکانی هەڵکێشان، بڕینی.

هَرْمَلَ الرجُلَ: موی پیاوەکـەی مـوکێش کردن، موو کانی هەڵکەندن.

هَرْمَلَ عَمَلَهُ: کردەوەکەی پوچ کردەوە.

الهِرْمِـلُ: حوشـتری پـیر ٥ نـافرەتی جەستە نارێك‌و پێك‌و شپرێو.

الهُرْمُـولُ: پارچـە مـو؛ تۆپەڵـە مـو بەسەرەوە بمێنێتەوە.

الهُرْمُـونُ: هۆرمـۆن؛ مادەیەکـە بـڕێ غـــودە لـــەخوێن دا دەری دەدەن جەستە بەهۆیەوە هەستیار دەبێ‌و نیـشاتی زیـاد دەکـا ٥ بۆنمونـە هۆرمۆنی جوتە گون.

هَرْنَـفَ الرجـلُ: پیاوەکـە پێـکەنی بەهێواشی.

هَرْنَفَتْ المـرأةُ: نافرەتەکـە بەهێواشـی گریاو بەنەسپایی قسەی کرد.

هَرْهَرَ الشَّيْئُ: شتەکە دەنگی پەیدا کرد هـارە هـاڕی لـێ هـات ٥ دەگـوترێ: (هَرْهَرَتْ الريحُ): ڕەشەبایەکە هـاژە هاژی هات.

هَرْهَرَ الضأن: مەڕەکە باڕاندی.

هَرْهَرَ الأسدُ: شێرەکە نەڕاندی.

هَرْهَـرَ الرجـلُ: پیاوەکـە بەمەبەسـتی

گالّتـــەکردن بەحـــەق لـــەقاقای پێکەنینی دا.

هَرْهَرَ بالغنم: دەنگی مەڕو بزنەکانی دا بۆنـــەوەی بـــچن بـــۆ ســـەرئاوەکەو ئاوبخۆنەوە.

هَرْهَرَ اللَّبَنُ: شیرەکە لەکاتی دۆشینی دا خوشەی هات.

هَرْهَرَ الشَّیْئَ: شتەکەی جولاند.

تهرهرتْ الریحُ: بایەکە هاژەی هات.

الهُرَاهِرُ: شێرێـک زۆر بنەڕێنێ ٥ ئـاوی زۆر یان شیری زۆر.

الهَرْهَـــارُ: کەسێـــک بەمەبەســـتی گالّتەکردن بەحەقو راستی زۆر پێ بکەنێو گالّتە بەنایین بکا ٥ گۆشتی قەڵەو ٥ شێر.

الهُرْهُـــورُ: ئـــەو بۆڵـــەتریو مێـــوژە وشـــکەڵانەی لەهێـــشوە تـــرێ بەردەبنـــەوە دەکەونـــە ژێـــر دارمێوەکە ٥ جۆرە کەشتییەکە.

هُرَاهُ هَرْواً: بەقامچی ئەستور لێی دا.

هَرَّی ثَوبَهُ: کراسەکەی بەڕەنگی زەرد رەنگ کرد.

تَهَرَّاه: بەمانا (هَرَاهُ)دێ.

الهُراءُ: وڕێنە.

الهِرَاءُ: نەمامە خورما ٥ سەخیو نان بدە.

الهِـراوَةُ: گۆچـانی ئەسـتور ٥ قامـچی ئەستور.

الهُـرْئِیُّ: هۆدەیـەکی گـەورە خـۆراکی پاشای تێدا کۆدەکرێتـەوە ٥ کەنـداو یان زەلکاو ئاوی لـێ هەڵدەهێنجرێ بەهۆی ئامێری ئاو هەڵێنجانەوە.

هَرْوَلَ: بڕوانە (هَرَلَ).

هَزَأَ بە ومنه هَزْءاً وهُزُواً: گالّتەی پێ کرد.

هَزَأَ الشَّیْئَ هَزْءاً: شتەکەی شکاند.

هَزَأَ إبِلَهُ: حوشترەکانی خستنە بەرسـەرما تا فەوتانو لەناو چون.

هَزَأَ راحِلَتَهُ: ولاّخی سواریـیەکەی ئازوت.

هَزِئَ هَزَءاً: مرد.

هَـزِئَ بالـشَّیْئِ ومنـه: گالّتـەی بەشـتەکە کرد، گالّتەی لەشتەکە هات.

أهْزَأ: کەوتە کوشندەی سەرماوە.

أهْـزَأت الدابـة بالرجـل: ولاّخەکـە بـەخێرایی پیاوەکـەی گەیانـدە شوێنی مەبەست.

أهزَأ الرجلُ إبِلَهُ: پیاوەکە حوشترەکەی لـێ خورێ، ئازوتی.

تَهَزَّأ بالشَّیْئِ: گالّتەی بەشتەکە هات.

اسْتَهْزَأ بغیره: گالّتـەی بەغـەیری خـۆی کرد.

الهازِلة: دەشتی چەواشە کەر، دەشتێـک تراویلکـەی هـەبێو رێبـوار بەهەڵـە بـەرێ ٥ دەگـوترێ: (مفـازةٌ هاذِلـة): سارایەکە تراویلکەی هەیـە ٥ (غـذاة

هازئة): ئیوارەیەکی سەرماو سۆلە، مرۆڤ هەڵدەلەرزێنێ وەکوو یاری پێ بکا.

الهُزْأَةُ: پیاوێك ببێتە شوێنی گاڵتەی خەڵك.

الهُزَأَةُ: پیاوێك خۆی گاڵتە بەخەڵك بکات.

هَزْبَرَهُ: بڕییەوە.

الهِزَبْرُ: شێری تێك شکێنەر ◊ جەستەی کەتەو پتەو ◊ (ك: هَزابر).

هَزِجَ هَزَجاً: گۆرانی گوت ◊ دەگوترێ: (هَزِجَ القارئ في قراءته): قورئان خوێنەکە دەنگی بەرز کردەومو بەشەوقەوە قورئانی خوێند ◊ (فهو هَزِجٌ وهي هَزِجَةٌ).

أهْزَجَ الشاعرُ: شاعیرەکە بەگوێرەی بەحری هەزەج شیعری دانا.

هَزَّجَ الرجلُ: بەمانا (هَزِجَ)دی.

هَزَّجَ صَوْتَهُ: دەنگی خۆی هەڵبڕی و گۆرانی گوت.

تَهَزَّجَ الرجلُ: بەمانا (هَ زِجَ)دێ.

تَهَزَّجَ القوسُ: کەمانەکە کاتێ مۆسیقاژەنەکە ژێیەکەی جوڵاند، دەنگی هات ◊ دەگوترێ: (تَهَزَّجَ الرعدُ): هەورەکە گرماندی.

الهَزَجُ: هەر دەنگێك لارکردنەومو دڕێژکردنەوەی تێدابێ ◊ گۆڵە گۆڵی هەور ◊ وێزەی مێش و مێشولە ◊ کەیف و خۆشی و هەڵپەڕکێ ◊ جۆرە بەحرێکی عوروزە شیعری عەرەبی پێ کێشانە دەکرێ ◊ هەروا شیعری فارسی و کوردیشی پێ دەکێشرێ.

هَزَرَ الرجلُ هَزْراً: پیاوەکە پێکەنی.

هَزَرَ البائع: فرۆشیارەکە کاڵاکانی گران کردن.

هَزَرَ فلان: فلانکەس پەلەی کرد لە پێویستییەکەی دا.

هَزَرَ لفلان: بەخششی فلانکەسی زۆر کرد.

هَزَرَ فلاناً بالعصا: بەعەصاو گۆچان زۆری لەپشتو لاقەپرغەی فلان دا ◊ زۆری چاو لێ داگرت.

هَزَرَ الأرضَ به: زەوی پێ پەستاوت دای بەزەوی دا، خستی، دەری کرد، تڕۆی کرد ◊ (فهو مهزور وهزير).

المِهْزَرُ: کەسێك لەهەموو شتێك دا تێ بشکێ و زەرەر بکا ◊ دەگوترێ: (رجل مِهزر).

الهَزارُ: بولبول ◊ وشەیەکی فارسییەو کراوە بەعەرەبی ◊ دانراوە بۆ بولبول ◊ بەفارسی پێی دەگوترێ: (هەزار داستان) چونکە بولبول بەزۆر ئاواز دەخوێنێ.

الهِزْرُ: هەڵخەڵەتێنەراوی گێل

کەهەموو کەس تەماعی تێدەکا.

الهَـزْرَةُ: زەوی نـەرم ٥ تەمبـەڵو تـەوەزەل ٥ دەگـوترێ: (رجـل فیـه هَـزَرات): پیاوێـکە زۆر تەمبەڵـە ٥ (رجـل ذو هَـزَرات): پیاوێـکە لەهەموو نیشێکا تێ بشکێ.

الهَزَوَّرُ: زەعیـف و زەبوون.

هَزْرَفَ في عَدْوِهِ: لەبازدانەکەی دا گـورج بوو، زۆر رۆیی.

الهُـزارف والهِـزْرافُ: گـورج و خێـرا ٥ جەستە گەورە.

هَزْرق: پەلەی کرد.

الهُزارِقُ: بەمانا (الهُزارِفُ) دێ.

هَزَّ الرجلُ هِزَّةً: پیاوەکـە چوست و چالاك بوو، گەشەی کردو ئارامی گرت.

هَـزَّ القِـدْرُ: مەنجەڵەکـە لـەکاتی کـوڵان دا قلپە قلپی هات، گیزەی هات.

هَزَّ الشهابُ هزیزاً: ئەستێرەکە کشا.

هَـزَّت الـریحُ: رەشـەباکە هـاژە هـاژی لەدرەختەکان هێنا.

هَزَّ الرَّعْـدُ: هەورەکـە گۆڵـە گـۆڵی هات ٥ شریخ و هوڕی هات.

هَـزَّ الـشَیْئَ وبـه: شـتەکەی راوەشـاند رای تەکاند ٥ قورئـان دەفـەرموێ: {وَهُـزِّي إِلَيْكِ بِجِذْعِ النَّخْلَةِ}.

هَـزَّ الهـواءُ والمـاءُ النبـاتَ: هـەواو ئـاو گەشـەیان بەڕووەکەکـە کـردو بـاڵی کرد.

هَـزَّ الهـادی الإبـلَ: حودیـە خوێنەکـە بـەگۆرانی حوشـترەکەی خـستنە سـەر ڕەوتی خۆش ڕەوی.

هَـزَّ الـشجرةَ ونحوهـا: درەختەکـەی راتەکاند.

إهْتَـزَّ الـشَیْئُ: شـتەکە کەوتـە جـم و جوڵ و هەڵتەك و داتەك.

إهْتَزَّ النباتُ: ڕووەکەکە گەشەی کـردو بەرزبۆوە.

إهْتَـزَّت الأرضُ: زەوییـە بـەپیت و بەرەکەت بوو گیاو گژی رواند.

اهْتَـزَ الإبـلُ: حوشـترەکە نیـشاتی پەیداکرد لـە ڕۆسـتنی داو کەوتـە سەر ڕەوتی خۆشڕەوی.

إهْتَـزَّ الرجـلُ: پیاوەکـە نیـشاتی پەیـداکردو کەوتـە سەرخۆشـی و تەندروستی ئارامی.

إهْتَزَّ الشهابُ: ئەستێرەکە بـەگورجی و تیژڕەوی کشا.

إهْتَـزَّ لکـذا: بەوشـتە کـەیف خـۆش و شادمان بوو.

تَهَـزَّزَ الـشَیْئُ: شـتەکە کەوتـە جـم و جوڵ.

الإهتـزاز: حاڵـەتی جەسـتەیە لـەکاتی لەرینەوەدا.

الهَزائِزُ: چورتەم و تەنگانە (تاکی نییـە)

٥ هەربەکۆ دێ.

الهَـزُّ: دەگـوترێ: (إمـرأة هَـزَّة): ئافرەتێکە شەڕانی‌و حەز لەئازاوە دەکا ٥ (ك: هَزّات).

هَزَعَ هَزْعاً: پەلەی کرد.

هَزَعَتِ الدابَةُ في الحشيش: حەیوانەکە لەناو حەشیشەو لەوەڕدا لەوەڕا.

هَـزَّعَ الـشَيْئَ: شـتەکەی شـکاند ٥ دەگـوترێ: (هَـزّعَ فلانـاً): ملـی فلانکەسی کوتا.

هَـزَّعَ الأشْـياءَ: شـتەکانی لێـک بلاوکردنەوە.

إهْتَزَعَ: پەلەی کرد ٥ چەواشە بوو.

إهْتَـزَعَ الـسيفُ: شمشێرەکە لەرەلەری کرد نەرمە لیقە بوو.

إنهزعَ: شکا ٥ وردبوو.

تَهَزَّعَ: بـەمانا (إهْتَـزَعَ)دێ ٥ دەگوترێ: (تهزّعت المرأةُ في مشيها): ئافرەتەکە لەڕۆیشتن دا لارو لەنجەی کرد.

تَهَزَّعَ فـلان: فلانکەس روی خـۆی گـرژ کرد روگرژیی بەسەر خـۆی دا هێنـا ٥ دەشگوترێ: (تهزع لفـلان): خـۆی لەفلان نەناس کرد.

الأهْزَعُ مـن القـذائف والـسهام: ئەوەیە فیـشەکێک یـا تیرێـک بەتـەنیا لەفیشەکدان‌و تیردان دا مابێتـەوە ٥ دەشـگوترێ: (مـافي الـدار أهْـزَعُ): کەس لەخانوەکەدا نییە.

المِهْـزَعُ: کەسێـک هـەر دەرەختێـک راوەشـێنێ بیـشکێنێ ٥ دەسـکی سندوڵ‌و دەسکەوان.

الهِزاعُ: فیشەک‌و تیرە کە لەفیشەکدان‌و تیردان دابمێنێ.

الهَزَعُ: جەو جوڵ‌و هەڵبەزو دابەز.

الهَزيعُ مـن الليـل: سێیەکی یەکەمی شەو یان چواریەکی سەرەتای شەو ٥ ئەحمەق‌و گێل ٥ (ك: هُزَعٌ).

الهَيْزَعَـةُ: تـرس‌و هـەراو هۆریـای نـاو گۆڕەپانی شەڕ.

هَزَفت الـريحُ الـشَيْئَ هَزْفـاً: ڕەشـەباکە دەرەختەکـەی هەژانـدو موتوربـەی کرد.

الهزَفُ: تەبیات‌و وشک‌و سرک ٥ گورج‌و گۆڵ ٥ پەڕدرێژ.

هَزِقَ هَزَقاً: چوست‌و چالاک بوو.

هَزِقَ في الضحك: زۆر پێکەنی.

أهْزَقَ في الضحكِ: بـەمانا (هَزِقَ فيه)دێ ٥ واتە زۆر پێکەنی.

المِهْـزاق مـن النـاس: کەسێـک زۆر پێکەنینی هێواشی بێ‌و کاڵفـام بێ ٥ دەگـوترێ: (إمـرأة مِهـزاق): ئافرەتێکی کاڵفامی هەمیشە دەم بەپێکەنینی لەسەرەخۆیە.

الهَـزَقُ: قیـژە قیـژو جـەو جـوڵ ٥

قریشکەو تیژی دەنگی هەور.

الهَـزِقُ: بـەمانا (المِهـزاق)دێ ◊ دەنگـی هەور کە زۆر گەورەو توند بێ.

هَزَلَ هَزْلاً: لاواز بوو ◊ کزو کۆڵەوار بوو.

هَزَلَ القومُ: خەڵکەکە حەیوانەکانیان کزو لاواز بوون.

هَـزَلَ فـلان في كلامـه هـزلاً: فلانکـەس گاڵتـەو سـوحبەتی کـرد لەکارەکـەدا جیـدی نـەبوو، شـتەکەی بەهەوانتـە گرت.

هَزَلَ الرجُـلَ: پیاوەکە ئاژەڵەکانی منـدار بونەوەو هەژار کەوت.

هَـزَلَ الدابـةَ: ولاخەکـەی کزکـرد بـەهۆی نەوەوە بەباشی بەخێوی نەکرد.

هَـزِلَ فـلان هَـزْلاً: فلانکـەس گاڵتـەو سوعبەتی کرد.

هُزِلَ هُزالاً: زەعیفو لاواز بوو، دەگوترێ: (هُزِلت حال فلان): وەزعو حاڵی فلان لاواز بوو، دایە نوشوستی.

أهْـزَلَ الرجـلُ: پیاوەکـە ئـاژەڵو ولاخـەکانی کـزو لاواز بـوون ◊ دەگوترێ: (أهْزَلَ القـومُ): خەڵکەکـە گرانـی‌و قـاتو قـڕی لـەئاژەڵو ولاخەکانیانی داو بەقڕچون ◊ ماڵو دارایـی خۆیـان شـاردەوە لەترسـی قاتو قڕی.

أهْزَلَ الشَيْئَ: شتەکەی لاواز کرد.

أهْـزَلَ فلانـاً: فلانکەسـی بەپیاوێـکی گاڵتـەبازو قەشمـەری کـەر هاتـە بەرچاو.

أهْزَلَ الدابَةَ: ولاخەکەی لاواز کرد.

هـازَلَ فـلان فلانـاً: فلانکـەس گاڵتـەی لەگەڵ فلان دا کرد.

المهزلة: کزو کۆڵەواریی ◊ قـاتو قـڕی‌و گرانـی ◊ وڕێنـە ◊ کارێـک زۆرینـەی گاڵتـەو سـوعبەت بـێ، شـتە جیدییەکانی کەم بن ◊ شانۆگەری‌و تەمـسیلییەك پێـکەنین‌و شـتی سەیرو عەنتیکەی زۆر تێدابێ.

المهزول من الشعر: ئەو شیعرەی بونیەو هەیکـەلی ناڕێـک‌و پێـک بـێ ◊ (ك: مهازيل).

الهُزَالُ: زەعیف‌و لاوازیی.

الهُزَالَة: گاڵتـەو گـەپو شتی پێـکەنین هاوردە.

الهِزِيلُ: شتی زۆر گاڵتە ئامێز.

الهَزْلُ: وڕێنەو قسەی پڕو پوچ ◊ قسەی خاوو بێ تامو خوێ.

الهَزْلَى: مارو مۆر، پێڕی مار بە هەموو جۆرەکانیەوە.

الهزيل: زەعیف‌و لاواز ◊ (ك: هَزْلَى).

الهُزَيلى: هەڵس‌و کەوتی جادوبازو چاو بەستکەر کەبەفەندو فێڵ‌و چـاو بەستەکی‌و دەست سوکی بڕێ کاری

سەر سورهێنەر ئەنجام دەدا.

هَزْلَجَ: پەلەی کرد.

هَزْلَجَتْ الأَلفاظ: وشەو رستەکان تێکەڵو پێکەڵ بوون.

الهِز لاجُ: گورج‌و خێرا.

هَزَمَ الشَيْئُ هَزْماً وهزيماً: شتەکە ڕەنگی هات ٥ دەگوترێ: (هَزَمَ الرعدُ): هەورەکە گۆڵاندی، شریخاندی.

هَزَمَتِ الريحُ: ڕەشەباکە هاشاندی، هاژاندی.

هَزَمَ فلان على فلان: فلانکەس بەزەیی بەفلانکەس دا هاتەوە.

هَزَمَ الشَيْئَ: شتەکەی لۆڵۆ خستە سەرێەك، هەندێکی بەسەر هەندێکی دادایەوە.

هَزَمَ العَدُوَّ هزيمة: دوژمنی شکاندو بەسەری دا زاڵ بوو.

هَزَمَ الشَيْئَ: دەستی خستە ناو شتەکەومو هەڵیکۆڵی ٥ چاڵی تێکرد.

هَزَمَ الأرضَ: گڵی لادا لەسەر یەکێ لەکاریزاوەکان‌و ئاوی زۆرو ڕونی لێ دەرهێنا.

هَزَمَ له حقه: مافی پێشێل کرد.

هَزَّمَ الشَيْئَ: شتەکەی شکاندو وردو هاڕی کرد.

هَزَّمَ العَدُوَّ: دوژمنی شکاندو بەسەری دا زاڵ بوو.

إهْتَزَمَ الفَرَسُ: ئەسپەکە خرمە خرمی ڕۆیشتنی هات.

إهْتَزَمَت السَحَابَةُ: هەورەکە لەگەڵ گۆڵەو گرمە گرم دا بارانیشی باراند.

إهْتَزَمَ الأمْرَ: بڕیاری کارەکەی داو پەلەی کرد بۆ ئەنجامدانی.

إهْتَزَمَ الشاةَ: مەڕەکەی سەربڕی ٥ لەپەندی پێشینان دا هاتووە (اهتَزموا ذبيحتكم مادام بها طِرق): کوشتییەکە سەربڕن پێش ئەوەی کزو کۆڵەوار بێ.

تَهَزَّمَ الشَيْئُ: بەمانا (إهْتَزَمَ) دێ ٥ دەگوترێ: (تَهَزَّمَ الفرسُ): ئەسپەکە خرمە خرمی ڕۆیشتنی هات ٥ (تَهَزَّمت السحابة بالماء): هەورەکە گۆڵاندی‌و بارانیشی باراند.

تَهَزَّمت العصا: عەصاکە شکاو قرچەی هات.

تَهَزَّمَ الرعدُ: هەورەکە گۆڵاندی.

تَهَزَّمَ البناءُ: باڵەخانەکە تێك روخا.

استهزَمَ العَدُوَّ: دوژمنی شکاندو بەسەری دا زاڵ بوو.

المِهْزامُ: گۆچان‌و عەصای کورت ٥ کۆڵەوەژو داری ئاگر خۆشکردن ٥ دارێکە سەرەکەی ئاگری تی بەردەدرێ‌و منداڵ یاری شەڕە

ناگری پێ دەکەن ◦ هەروا ناوە بۆ یارییەك منداڵ دەیکەن دەهێنن سەری پەکێکیان بەپارچە پەڕۆیەك دادەپۆشن، ئەمجار یەکە یەکە ئەوانی تر بەدەست لێی دەدەن هەموو جارێ دەڵێن کێ بوو پێی کێشای؟ کەهەڵی هێنا کێ پێی کێشاوە ئیتر پەڕۆکە دەخەنە سەر سەروچاوی ئەوی ترو لێی دەدەن هەتا دەزانێ کێ لێی داوەو ناوەکەی دەڵێ هەروا تا کۆتایی ◦ (ك: مهازیم).

الهَازِمَةُ: بەڵاو کارەسات ◦ (ك: هوازم).

الهَزْمُ: زەوی نزمو شێوە چاڵو تەخت ◦ گەدەو ریخۆڵە ◦ هەوری تەنك کەناوی تێدانەبێ ◦ کونو درزی کوندەی ئاو.

الهَزَمُ: دەنگ ◦ دەنگی کەوانی تیر ◦ فڕە فڕی تیر.

الهَزِمُ: ئەسپی جڵەو خۆش ◦ بارانی بەردەوامو دڕێژایەن ◦ دەشگوتریٰ: (فرس هزِم الصوت): ئەسپێکە دەنگی وەکوو دەنگی هەور وایە، حیلەی دەڵێی هەورە دەگۆڵێنێ.

الهَزْمَةُ: زەوی نزمو مەیلەو چاڵ ◦ دەنگو گرمە.

هزمة السِّنَور: دەنگی قورگی پشیلە ◦ قوڵکەو چاڵی هەڵکەنراو لەبەرد ◦ (ك: هزم وهزوم).

الهَزَمَةُ: بزنی دووساڵ.

الهَزِمَةُ من القدور: مەنجەڵێك دەنگی قڵپە قڵپو کوڵانی ببیسرێ.

الهِزْمَةُ من الدواب: ولاخی کزو کۆڵەوارو لاواز.

الهَزُومُ: شتێك بەناشکرا دەنگی جەرەسی لێ بێ.

الهَزِيمُ: گۆڵە گۆڵی هەور ◦ دەنگی خرمە خرمی رۆیشتنی ئەسپ ◦ ئەسپی حیلکە گەورە ◦ بارانی درێژخایەنو بەردەوام ◦ دوژمنی شکاوو رەتێندراو.

الهَزِيعَةُ: تێك شکاو لەشەڕدا ◦ بیرێك ئاوی زۆر بێ ◦ ولاخو ئاژەڵی کزو لاواز ◦ ئەسپی عەرەق کردو بەهۆی زۆر رۆیشتنو ماندو بوونەوە ◦ (ك: هزائم).

الهِزِّيمَى: تێکشکانی تەواوو جەرگبڕ.

الهَيْزَمُ: شێر ◦ پتەوی رەقو رەختە.

الهَزْمَجَةُ: قسەکردنی خێرا خێراو لێکدان لێکدان ◦ گاڵو بوغڵو تێکەڵاو بوونی دەنگەکان.

هَزْهَزَ الشَّيْئَ: شتەکەی لەرە لەر پێ کرد، خستیە شەقەتۆڵە ◦ زەلیلو ملکەچی کرد.

تَهَزْهَزَ اليه القلب: دڵی بۆی لێ دا ٥ دڵی پێی کرایەوە.

الهُزاهِزُ من الماء: ئاوی زۆری ڕەوان کەلەبەر زۆری کڵۆ بکا ٥ ئەگەر بۆ شمشێر بەکارهات مەبەست شمشێری بڕیسکەدارو سپی و بێ پەڵەو لەکەیەکە لەکانو مەعدەنی ڕەسەن دروست کرابێ.

الهُزْهاز: دەق بەمانا (هُزاهِز)دێ.

الهُزْهاز من الآبار: بیری قوڵ، زۆر قوڵ.

الهَزْهَزَةُ: بەڵاو کارەسات کەخەڵک بتاسێنێو مەدهۆشیان بکا.

هَزَا هَزْواً: ڕۆیی.

هَسْ: وشەیەکە بۆ دەرکردنی مەڕو بزن ٥ فەرمانکردنە بە بێدەنگ بوون واتە وسبە.

هَسَّ فلان هَساً: فلانکەس لەبەر خۆیەوە قسەی بۆ خۆی کرد.

هَسَّ الشَيْئَ: شتەکەی باریک کردەوەو شکاندی.

هَسَّ الكلامَ هَسيساً: قسەکانی لەسەر خۆ کردن.

هَسَّ الطفلَ: لەمندالەکە تورەبوو بۆنەوەی بێدەنگ بێ.

الهسيسُ: وردکراوو هاڕاو لەهەرشتێك بێ.

الهَمَسُ: قسەی سرتە کەلێی حاڵی نەبی.

هَسْهَسَ الرجلُ: پیاوەکە شەو ڕۆیی.

هَسْهَسَ ليلته كلها: شەوەکە هەمووی بەڕێوە بوو هەر ڕۆیی ٥ نوزەی لێوە هات ٥ دەشگوترێ: (هَسْهَسَ الخلخالُ وهَسْهَسَت الدرعُ).

هَسْهَسَ الماءُ: ئاوەکە بەڕونیو جوانی هاتە خوار.

هَسْهَسَ الحديث: قسەکەی شاردەوە.

تَهَسْهَسَ: بەمانا (هَسْهَسَ)دێ.

الهَساهِسُ: ڕۆیشتن بەشەو ٥ دەنگی سمی حوشتر ٥ قسەی بەئەسپایی.

الهُساهِسُ: قسەی ناو دڵ وتو وێژی مرۆڤ لەگەڵ خودی خۆی ٥ وەسوەسەو دەنەدەنەی ناو دەروون.

الهَسْهاسُ: قسەی بەئەسپایی کەلێی حاڵی نەبێ ٥ ئەوکەسەی شەو ناخەوێو خەریکی ئیشکردنە ٥ فەساب ٥ ڕۆیشتنی خێرا.

الأهْساءُ: خەڵکانێك کەدەکەونە حاڵەتی سەر سوڕمانو تاسانەوە.

هَشَرَ الناقةَ هَشْراً: هەرچی لەگوانی حوشترەکەدا هەبوو هەموی دۆشی.

هَشَرَ البعيرُ: حوشترەکە سییەکانی سوتان.

الهَشْرُ: سوکی و تەنکی شت.

الهَشْرَةُ: کەیف و خۆشی و تەڕدەماخی.

الهَشِرَةُ: دەختێك زوو گەڵای هەڵومرێ.

الهَشورُ: بەمانا (الهَشِرَةُ)دێ.

الهَيْشَرُ: پیاوی درێژی شل و شێواو ٥ هەروا ناوە بۆ رومکێك بەتەمەن و چەقلاوییە لەپێڕی رومکی مورمکەبەیە لەوڵاتی میسرو ولاتانی سەر دەریای ناوەڕاست دەڕوێ بەاڵای بەئەندازەی ٣٠سم تامەترێك بەرز دەبێتەوە ٥ قەدو لاسکەکەی نەرمو شیوەڵ شیوەڵە ٥ گەڵاکانی بەسەر خۆی دا شۆڕ دەبنەوە، لای خوارەوی چەقلاوی و کەلکەلە روبەری سەروی لوس و گوڵەکانی زۆرو رەنگ شینن میوەکەی وەکوو دەنکە قەزوان وایە.

هَشّ الرجل هَشّاً: بەگۆچان و عەصا هەڵەتی بۆبرد.

هَشّ الشجرةَ: بەگۆچان دەختەکەی تەکاند، دەختەکەی کوتا بۆ ئەوەی گەڵاکانی هەڵومرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: {وَأَهُشُّ بِهَا عَلَى غَنَمِي}.

هَشّ الیه ولَه: دڵی پێی کرایەوە ٥ پێی دڵخۆش بوو.

هَشّ الخبز ونحوه هشاً وهشوشةً: نانەکە تەنکو وشکو رەق بوو خێرا ورد بوو.

هَشّ العودُ: عودەکە شکا ٥ نەمامەکە شکا.

هَشّ الشَيْئُ هشوشةً: شتەکە کلۆرو بێ هێز بوو.

هَشّشَ فلاناً: فلانکەسی کەیف خۆش کرد تەپڕدماخی کرد ٥ هەوڵی لاوازکردنی و زەعیف بوونی دا.

إهْتَشَّ فلان للأمر ویه: فلانکەس حەزی لەکارەکە بوو، دڵی بۆی لێ دا.

استهش الشَيْئَ: شتەکەی بەسوک و بێ نرخ زانی، سوکی کرد.

الهَشُّ: شتێك بەئاسانی بشکێ ٥ دەگوترێ: (خبز هَشّ): نانێکی رەق و تەنکە هەر لە خۆیەوە ورد دەبێ ٥ هەرشتێك نەرمو تەنک و خۆنەگرێ ٥ پیاوی روخۆش و دەم بەپێکەنین ٥ ئەسپێك زۆر ئارەق بکا ٥ دەشگوترێ: (فرس هشّ العنان): ئەسپێکە جڵەو نەرمە، جڵەو خۆشە.

الهَشّاشُ: دەگوترێ: (خبز هَشاش): نانێکە رەق و تەنکە هەر لەخۆیەوە ورد دەبێ.

الهَشاشَة: (هشاشة العظام): نەخۆشییەکە زکماکە توشی کۆئەندامی ئێسکی مرۆڤ دەبێ.

الهَشّاشَةُ: کوندە ناو کەلەبەر تەنکی و

پندر نەبوونی ئاوی لێ بتکێ.

الهَشوش: مەڕێك زۆری شیر هەبێ ٥ بەشیر بێ.

الهشوشَةُ: لەبواری کیمیادا بریتییە لەتایبەتمەندییەکی مادە وای لێ دەکا ئامادە باشی زوو شکاندنی تێدابێ ٥ بەئاسانی بشکێ.

الهَشیشُ من الرجال: کەسێك نەگەر داوای یارمەتیو بەخششی لێ بکرێ پێی خۆش بێ ٥ هەرشتێك بەئاسانی تێك بشکێو خۆگرنەبێ ٥ وردو پەرت بوو جەستە لاوازو بێ وەج ٥ بۆمێینە (هَشیشَة) دەگوترێ.

هَشَّلَت الناقَةُ ونحوها: حوشترەکە کەمێك شیری دا.

اهتشلَ الدابَّةَ: بەبێ ئیزنی خاوەنی، ولاخەکەی بەکارهێنا.

الهشیلَةُ: ئەو ولاخو ئاژەڵو ئامێرەیە بەبێ ئیزنی خاوەنی بەکار بهێندرێ یان داگیر بکرێ.

الهَیْشَلَة: حوشتری بەسالاچوی قەڵەو.

هَشَمَ الشَیْئَ الأجوفَ او الیابسَ هَشاً: شتە کلۆرەکە یان وشکبوەکەی ئامادەکرد بۆ تێگوشین.

هَشَمَ الناقَةَ: حوشترەکەی دۆشی ٥ دەشگوترێ: (هَشَمَ ضرعها).

هَشَّمَ الشَیْئَ الأجوف أو الیابس: بۆ زێدەڕەوی لەمانای (هَشَمَ)دێ ٥ واتە شتە کلۆرەکە یان وشکەوە بوومکەی زۆر ورد کرد.

إنْهَشَمَ الشَیْئُ: بۆ موطاوەعەی (هَشَمَهُ)دێ.

إنْهَشَمَ الإبلَ: حوشترەکە لاواز بوو لەڕو کزو کۆڵەوار بوو.

إهتَشَمَ نفسَهُ له: خۆی بۆ شکاند، خۆی لەئاستیا بچوك دانا.

تَهَشَّمَ الشَیْئُ: بۆ موطاوەعەی (هَشَمَهُ)دێ.

تَهَشَّمَت الأرض: زۆر لەمێژە زەوییەکە بارانی لێ نەباریوە.

تَهَشَّمَ الشجرُ: دارەختەکە لەبەر زۆر وشك بوونی شکا تێك شکاو هاڕەی کرد ٥ دەشگوترێ: (تَهَشَّمَتِ الریحُ الشجر): رەشەبایەکە دارەختەکەی تێك شکاند.

تَهَشَّمَ علی فلان: بەزەیی بەفلاّن دا هاتەوە.

تَهَشَّمَ فلاناً: هەوڵی دا فلاّن لەخۆی رازی بکا ٥ دەگوترێ: (تَهَشَّمْتُ فلاناً للمعروف): داوای بەخشش و پیاوەتیم لەفلاّن کرد ٥ ڕێزی فلاّنکەسم گرت.

المِهْشامُ من النوق ونحوها: حوشترێك زوو کزبێ.

الهَاشِمُ: کێوی نەرمو ڕوخەك ◊ شیر دۆشی لێزان ◊ (ك: هُشُمٌ).

الهاشِمة: برینێك ئێسقان ورد بكا.

الهِشامُ: بەخشندەیی.

الهَشْمُ: زەوی سوتەمەڕۆ بێ بەرو بوم ◊ زەوی نەزمو دەشتایی ◊ (ك: هشوم).

الهَشِمُ: سەخیو دەست كراوە.

الهَشَمَةُ: بزنەكێوی.

الهَشومُ من الأرض: زەوییەك بەرێكی قوڵی تەسكی تێدا هەڵكەندرابێ.

الهَشیمُ: وردكراو پەرت بوو ◊ قورئان دەفەرموێ: {فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ} ◊ درەختی گەندەڵو رزیو كەدار كەر بەئارەزوی خۆی بەناسانی وردی دەكا ◊ پووش و پەڵاشی سااڵی ڕابردوو ◊ شتی وشكەوەبوو لەهەر جۆرێك بێ ◊ جەستە لاوازو زەبوون.

الهَشیمَةُ: كێوو كەژو زەوییەك درەختەكانی وشك بوبن و بەپێوەمابن ◊ درەختی وشكی رزیو.

الهَیشوم من الكلأ وغیره: لەوەڕی وشكەوە بووی ناسك.

الهَشْنَقُ: مەكۆكی جۆاڵە، ئەوشتەی جۆاڵە تێوەدانەكەی لەسەر هەڵدەكا.

هَشْهَشَ الشَیْئَ: شتەكەی جوڵاند.

تَهَشْهَشَتِ المرأةُ: ئافرەتەكە خۆی لای مێردەكەی خۆشەویست كرد.

هاشاه: سوعبەتو یاری لەگەڵ كرد.

هَصَرَ فلان الشَیْئَ: فلانكەس شتەكەی شكاند.

هَصَرَ الغُصْنَ وغیره وبه: لقەدارەكەی چەماندەوە شكاندییەوە بەبێ ئەوەی بەتەواویی لێی بكاتەوە ◊ لقەدارەكەی داهێناو رایتەكاندو شوڕی كردەوە.

هَصَرَ قِرْنَه: بەتوڕەیی چاوی لەبەرامبەرەكەی داگرت.

هَصَرَ الحیوانُ رأس الفریسة: درەندەكە سەری نێچیرەكەی تێك شكاند.

هَصِرَ الشَیْئُ هَصْراً: شتەكە خواربوو.

اهتصر الغُصْنُ: لقەدرەختەكە كەوتە سەرزەوی.

اهتصر الشَیْئَ: بەمانا (هَصَرَهُ)دێ.

إهتصر النخلةَ: لقو پۆپی دارخورماكەی ڕێك خستن.

تَهَصَّرَتْ أغصان الشجرة: لقو پۆپی درەختەكە شۆڕبۆوە.

المُهْتَصِرُ: شێر.

الهَصِرُ: شێر ◊ پیاوی بەهێزو بەتوانا.

الهُصَرُ: بەمانا (الهَصِرُ) دێ ◊ شێر.

الهَصْرَةُ: میرووبەكە ئافرەت پێیان وابووە دەتوانن بەهۆی ئەو میروەوە سیحرو جادو لەپیاو بكەن.

الهَصُورُ: شێر.

هَصَّتْ النار ونحوها هَصيصاً: ئاگرەکە بڵێسەی داو رونـاکی خستە دەورو بەری خۆیەوە.

هَصَّ فلان هَصّاً: فلانکەس پێی لێ ناو پلیشاندییەوە ◊ بەپەنجەکانی گرتـی و گوشی ◊ (فهو مهصوص وهصیص).

هَصَّصَ الرجلُ: پیاوەکـە چـاوی بریسکەیان کرد.

الهاصَّة: چاوی فیل.

الهَصّ: هەرشتێك رەق و پتەو بێ.

هَصَمَ الشَيْئَ هَصْماً: شتەکەی شکاند.

هَصَمَ قِرْنَه: بەرامبەرەکەی شکاند، بۆڕی دا.

المِهْصَمُ: شێر.

الهَيْصَمُ: ئەستورو بـەهێزو پتـەو ◊ جۆرە بەردێکی سفتو لووسـە ◊ دەشـگوتریّ: (نـابٌ هَيْـصَمٌ): کەڵبەبەکە هەموو شتێك دەهارێ.

الهُصَاهِصُ: مرۆڤـی بـەهێز ◊ شـێری نازاو بەهێز.

الهَصْهَاصُ: کەسێك چاوی بریسکەیان بێ، تیشك بدەنەوە.

هَصَاهَصْواً: پیربوو کەوتە ساڵەوە.

هَـضَبَ الرجـلُ هَـضْباً: پیاوەکـە وەکـوو رۆیشتنی ولاخی گێل بەڕێگادا رۆیی.

هَـضَبَت الـسماءُ: ئاسمـان بـارانی بـەردەوام بـوو ◊ دڕێژخایـەن بـوو بروکەی نەدایە ◊ دەگوتریّ: (هَضَبَ الشاعر بالشعر): شاعیرەکە درێژەی دا بەشیعر خوێندنەوە.

هَـضَبَتْ الـسماءُ القـومَ: ئاسمـان خەڵکەکـەی بەتـەواوی تـەڕکردو شرتو شۆی لێ بڕین.

أهْضَبَ في الحديث: چەند جارێك چووە نـاو قـسەو باسـەکەوەو دەنگـی هەڵبڕی ◊ لەسەر تەپۆڵکەو شتی وا دابەزی.

إهْتَضَبَ في الحديث: بەمانا (أهْضَبَ)دێ.

الأهضوبَة: تەپۆڵکە ◊ بان ◊ دەشتایی پانو بـەرز ◊ بارانی قەترمگـەورەو دڕێژخایەن ◊ (ك: أهاضيب).

الهَـضَبَة: بـان؛ دەشـتایی پـانو پـۆڕ کەنـەملاو نـەولای نـزم بـن وەکـوو بـانی مقـان، بـانی ئێـران ◊ کێـوی پانـەوە بـووی گـەورە بەسـەر رووبەرێکی زۆری زەوی دا بڕوانـێ ◊ (ك: هَـضْبٌ وهِـضَبٌ وهِـضابٌ) ◊ دەگوتریّ: (رجل هَضْبَة): پیاوێـکی سوێر قسەیە، زۆر بڵێ یە.

الهِضَبُ: شتی پتـەوی رەق ◊ ئەسپێـك زۆر ئارەق بکا.

الهَضيبُ: (غنم هضيب): مەڕێـکی کـەم شیرە.

هَضَّجَ الرجلُ مواشِيَه: پیاوەکە جوان‌و ڕێک‌و پێک ئاژەڵەکانی بەخێو نەکردن.

الهَضِيجُ: دەگوترێ: (صبيان هضيج): منداڵەکان بچوکن‌و نیش‌و کاریان بەڕێک‌و پێکی بۆنەنجام نادرێ‌و هیچیان لەدەست نایە.

هَضَتِ الإبلُ هَضاً: حوشترەکە پەلەی کرد، خێرا ڕۆیشت ◊ دەگوترێ: (هَضَت السَّيْرَ): ڕۆیشتنەکەی خێرا کرد.

هَضَّ فلان الشَّيْءَ: فلانکەس ڕۆیشتنێکی جوان ڕۆیی‌و تەکانی بەخۆی دا.

هَضَّ الشَّيْءَ: شتەکەی شکاندو وردی کرد ◊ (فهو مهضوض وهضيض).

هَضَّضَ الرجل: پیاوەکە بەتوندی قاچی بەزەوی دا داو زەوییەکەی پەستاوت.

اهْتَضَّ الشَّيْءَ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (هَضَّهُ)دێ.

اهْتَضَّ نَفْسَهُ لفلان: خۆی کەمتەرخەم نیشان دا بەرامبەر فلان‌و نەفسی خۆی هەڵنا بۆ زێدە خزمەتکردنی ئەو بابایە.

الهَضّاءُ: کۆمەڵ‌و تاقم ◊ دەستە سەربازو پۆلە پێشمەرگە.

الهَضّاضُ: نێرە حوشتر کەپیاو دەکوژێ یان حوشتر دەکوژێ‌و یان دەیانخاو دوایی قورسایی خۆی لەسەریان لادەبا.

الهَضَضُ: شکان، ورد بوون.

هَضَلَ الرجلُ بالكلام هضلاً: پیاوەکە کەوتە ناو قسەو گوفت‌و گۆوەو درێژەی پێدا.

أهْضلت السماءُ: ئاسمان بارانی بارانـد.

أهضلت الدَّلْوُ: دۆڵچەکە ئاوی لێ ڕژا چونکە لەقەراخی بیرەکەی دا.

الهَضْالُ: کەسێک شیعر بەگۆرانی دەڵێ‌و دەیکاتە حودیە بۆ حوشترەکانی بۆنەوەی خێرا بڕۆن.

الهَضْلُ: زۆر.

الهَضلاءُ من النساء: ئافرەتێک مەمکی درێژبن‌و شۆڕبوبنەوە ◊ ئافرەتێک عادەی مانگانەی نەمابێ.

الهَيْضَلُ: سوپای زۆر ◊ تاقمی پرچەک‌و یەککرتوو لەشەڕدا ◊ پیاوی درێژو کەتەو زەلام ◊ بۆئافرەت دەگوترێ: (الهَيْضَلَةُ).

الهَيْضَلَةُ: ئافرەتی تەمەن مام ناوەندی ◊ نەگەنج نەپیر ◊ حوشترێک شیری زۆر بێ ◊ گاڵ‌و بوغلی خەڵک کەدنگیان تێکەڵاو دەبێ.

هَضَمَ عليه هَضْماً: هێرشی کردە سەر ◊ کەوتە خوار، دابەزی. دەگوترێ: (ما

هَضَمَ عليه): هێرشی نەکردۆتە سەر، لێی نزیك نەبۆتەوە.

هَضَمَ لـه مـن حقـه: وازی لەهەندێ مافی خۆی هێنا بۆ هاوەڵەکەی بەگەردن ئازایی.

هَضَمَ الشَيْئُ: شتەکەی شکاند.

هَضَمَ فلاناً: ستەمی لەفلانکەس کردو مافی خۆی نەدایە.

هَضَمَ نفسَه: لەرێزی خۆی کەم کردەوە، خۆی شکاند ◊ نەفسی خۆی دابەزاند.

هَضَمَ الطعامَ: خواردنەکەی ئەزم کرد ◊ دەشگوترێ: (هضمت المعدةُ الطعامَ وهضم الدواءُ الطعامَ).

هَضَمَ الهواضيم الطعامَ: کۆنەندامی هەزم خواردنەکەیان گۆڕی بۆ مادەی کیلۆسی کەبگونجێ بۆ جەستەو سودی لێ وەربگیرێ.

هَضِمَ هَضَماً: گەدەی وێك هاتەوەو بچوك بۆوە ◊ قەدی باریك بوو کەلەکەی باریك بوونەوە.

هَضِمَ الفرسُ: ئەسپەکە پەراسووەکانی رێك بوون ◊ (فهو أهضم وهي هضماء).

إهْتَضَمَ فلاناً: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (هَضَمَهُ)دێ.

إنهَضَمَتْ الثمرةُ: میوەکە پێگەیی دەمی کردەوە.

تَهَضَّمَتِ الثمرةُ: بەمانا (إنهضمت)دێ.

تَهَضَّمَ فلان لفلان: فلانکەس ملکەچی فلان بوو.

تَهَضَّمَ نفسهُ له: نەفسی خۆی لێ رازی کرد وای کرد لێی رازی بێ.

تَهَضَّمَ فلاناً: فلانکەسی بەکەم زانی.

الأهضم: دەگوترێ: (رجل أهضم الكشحين): پیاوێکە کەلەکە پێچراوەیە ◊ کەلێبە گەورە.

المُهَضَّبَةُ: دەگوترێ: (قصبة مُهَضَّبَةٌ): قەڤەژاژێکی کونکونە دەکرێتە بلوێرو چوزەلە.

المهضومَة: دەگوترێ: (قصبة مهضومة): قەڤەژاژێکی کونکونە دەکرێتە بلوێرو چوزەلە ◊ بۆنێکە تێکەڵاوی میسك و بان دەکرێ.

الهاضِمُ: هەرشتێك نەرمی و شلی تێدابێ.

الهاضوم: هەردەرمانێك کاریگەربێ بۆ هەزمکردنی خۆراك. هەرمادەیەك خواردن هەزم بکا وەکوو تەو سەفراو هەموو ئەو مادانەی غودەی تایبەتمەندییەکان دەری دەدەن و تێکەڵ بەخواردن دەبن و دەبنە هەزم کەر ◊ (ك: هواضيم) ◊ ئەوکەسەی مالی خۆی دەبەخشێ.

الهَضّام: بەمانا (الهاضوم)دێ.

الهَـضْمُ: عەمەلییەو کارلێکێکە ماده هەزمکەرمکان ئەنجامی دەدەن ◊ خواردنە جۆراو جۆرەکان دەگۆڕن بۆ مادەیەکی بژێوی گونجاو بۆ جەستە.

الجِهاز الهَضمي: کۆئەندامی هەزم، کۆمەڵە ئەندامێکن هاوکاری یەکتر دەکەن بۆ هەزمکردنی خۆراك، وەکوو دڕان و غودەی هەزم کردن و گەدەو ریخۆڵە.

القناة الهَضْمية: قەناتو ڕێڕەوێکە لەکلۆرایی جەستەدا هەموو کۆئەندامی هەزم پێوەی بەستراون، لەدەمەوە دەست پێ دەکا تا قۆڵۆن.

الهِضْمُ: زەوی تەختو نەرمو مەیلەو چاڵ ◊ ناوەوەی شیوو دۆڵ ◊ بوخور ◊ (ك: أهضام وهضوم).

الهَضوم: بەمانا (الهاضوم)دێ ◊ دەگوترێ: (یدهضوم): دەستێکی بەخشندەیە، چی لا هەبێ دەیبەخشێ.

الهضيمُ: بەمانا (المهضوم)دێ ◊ ئافرەتی نەرمو شلی قەد باریك ◊ شتی کاملو گەیو ◊ هێشووە میوەی بزمار کوتو تێکچڕاو ◊ قورئان دەفەرموێ: (ونخل طلعها هضيم) ◊ دەشگوترێ: (قصبة هضيم): قەفەژاژێکی کونکونەو دەکرێتە بلوێرو چوزەلە.

الهَضيمة: ستەمو داگیر کردن ◊ خواردنێك دەکرێتە خێر بۆ مردو ◊ (ك: هَضَائِم).

هاضه: بەئەحمەقو گێلی لەقەڵەم داو بەبێ ڕێزی سەیری کرد.

هَطَرَ الفقيرَ للغنيِّ هطرةً: هەژارەکە بۆ دەوڵەمەند ملکەچی نیشان داو لەبەری پاڕایەوەو سوالێ لێ کرد.

هطَرَ فلان الكلبَ ونحوه: فلانکەس بەدار لەسەگەکەی دا.

تهطَرَتْ البِئْرُ: بیرەکە دیوارەکەی تێك روخا.

تهطرس الرجلُ: بیاوەکە لەڕۆیشتن دا خۆی باداو لارو لەنجەی کرد.

الهُطُلُ: نادەمیزادی مردو، کەلاکی مرۆڤی مردو.

هَطَعَ هَطْعاً وهُطُوعاً: بەپەلەو بەترسو لەرزەوە هات ◊ ملی درێژکردو سەری راست کردەوە ◊ چاوی لەشتەکە بڕیو چاوی لێ نەبروکاند (نەتروکاند).

أهطع فلان: فلان بەزەلیلیو چاو بەرەو ژێری سەیری کرد.

أهطع في سيره: لەڕۆیشتنەکەی دا پەلەی کرد.

إسْتهطَعَ: ملی درێژکردو سەری

بەرزکردەوە.

استهطعَ في سيره: لەڕۆیشتنی دا پەلەی کرد.

المُهْطِعُ: ئەوکەسەی بەزەلیلیو ملکەچی دەڕوانێ ٥ کەسێك لەبەر زەلیلیو داماوی خۆی بێ دەنگەو هیچی پێ ناگوترێ، هەرکە بانگی لێ دەکرێ خێرا دەچێ بۆلای ئەوکەسەی بانگی دەکا ٥ قورئان دەفەرموێ: (مهطعين الى الداع).

الهَيْطَع: رێگای پانو پۆڕو فراوان.

هطف الراعي هَطْفاً: شوانەکە شیری دۆشی.

هطفت السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.

هَطَفَ اللبنُ: شیرەکە خوشەی هات لەکاتی دۆشین دا.

الهَطْفُ: خوشەی شیر.

الهَطِفُ: بارانی زۆر.

هَطَلَ المطر هَطْلاً وهَطَلاناً: بارانەکە دڵۆپەی گەورە بوو تاوتاو باریو بەردەوامیش بوو ٥ دەگوترێ: (هطل الدَمْعُ) فرمێسکەکە هەڵوەری ٥ دەشگوترێ: (هطلت العين بالدمع): چاوەکە فرمێسکی هەڵڕشت.

هَطَلَ الرجلُ هطلاناً: پیاوەکە بەگورجی سەرەو ژێر ملی رێگای گرتو داپەڕیە خوار.

هَطَلَ الجَرْيُ الفرسَ هطلاً: رۆیشتن چین چین ئارەقی بەئەسپەکە کرد.

تهاطل القومُ ونحوهم: خەڵکەکە شوێن یەك کەوتنو رۆیشتن.

تَهَطَّلَ المطر أو السحابُ: بارانەکە بەدڵۆپی گەورە گەورەو تاوتاو باری، یان هەورەکە بارانی دڵۆپ گەورەو تاوتاوی باراند.

الهَاطِلُ: کشتوکاڵی تێکچڕژاو.

الهَطَّالُ: هەورێك باران زۆر ببارێنێ.

الهَطْلُ: بارانی درێژخایەن ٥ ماندوبوون.

الهِطْلُ: ماندوکەر ٥ ئەحمەقو گێل ٥ دز ٥ گورگ.

الهُطْلُ ديمة هُطْلٌ: هەوری باراناوی.

الهَطْلى: حوشتری بەرەڵڵاو بێ شوانو قەتارچی.

الهَطْلاءُ: (ديمة هطلاء): هەوری باراناوی.

الهَيَاطِلة: رەگەزێکی تورك نەژادو سیندین.

الهَيْطَلُ: تاقمو پێڕی کەم ٥ رێوی.

الهَيْطَلَةُ: مەنجەڵی مس، تاوەی مس کێشتی تێدا لێ دەنرێ.

الهَيْطَلِيَّة: جۆرە حەڵوایەکە لەمادەی نیشاستەو شیرو شەکر دروست دەکرێ.

هَطْلَسَ: گورگه لوقه‌ی کرد ◊ نه‌وه‌ی داوای کرد وه‌ری گرت.

تَهَطْلَسَ الرجلُ: پیاوه‌که گورگه لوقه‌ی کرد پلانی دانا بۆ دەستگیر کردنی....

تهطلسَ اللِّصُّ: دزه‌که فرت‌و فێڵی کردن بۆ دزیکردن.

تَهْطَلَسَ المريضُ من مرضه: نه‌خۆشه‌که چاك بۆوه.

الهَطْلَسُ: دزێك که‌هه‌رچی دەستی بکه‌وێ بیدزێ ◊ گورگ ◊ سوپای زۆر.

الهَطَلَّعُ: زۆر ◊ تاقم‌و پێڕی نادەمیزاد ◊ جەستەی زۆر درێژ که به‌هۆی درێژی له‌ره‌له‌ر بکا.

هَطْهَطَ في المشي: له‌ڕۆیشتن دا په‌له‌ی کرد.

الهُطاهِطُ: نەسپ.

هَطَا الشَّيْئَ هَطْواً: شته‌که‌ی فڕێ دا.

الهُطى: لێدانی توندو به‌نازار ◊ کێشه‌و به‌ربه‌ره‌کانی.

هَيْعَرَ: چوست‌و وێڵ بوو.

هَيْعَرت المرأةُ: نافرەته‌که به‌دڕەوشت بوو ◊ دانه‌سه‌کناو گەڕیده بوو، مااڵنگەڕ بوو.

تَهَيْعَرَتِ المرأةُ: به‌مانا (هَيْعَرَتْ)دێ.

الهَيْعَرَةُ: نافرەتی به‌دڕەوشت‌و زۆر بڵێ‌و قیژەمکەر ◊ دڕوو درنج‌و خێو ◊ شته‌که وردو بچوك بوو.

هَفَت الرجلُ: پیاوه‌که‌ی به‌بێ راوەستان قسه‌ی کردو چه‌نه‌ی داو هیچی به‌سه‌ر هیچه‌وه نه‌بوو.

هُفِتَ الرجلُ: پیاوه‌که سه‌رسام بوو.

إنهفت الشَّيْئُ: شته‌که دابه‌زی‌و نرخی که‌م بۆوه.

تهافت الجدارُ أو الثوب ونحوهما: دیواره‌که پارچه پارچه که‌وته خوار ◊ یان قوماشه‌که پارچه پارچه هه‌ڵوەری ◊ دەشگوترێ: (تهافت الفراش على النور أو في النار): پۆل پۆل په‌پوله‌کان هه‌ڵوەرینه ناو ئاگره‌که‌وه.

تهافت الناسُ: خه‌ڵکه‌که وەجبه وەجبه‌و چین چین مردن.

تهافتت الآراء: بیرو رایه‌کان هه‌ندێکیان هه‌ندێکیانیان هه‌ڵوەشاندەوه ◊ رایه‌کان پوچه‌ڵبوونه‌وەو خۆیان نه‌گرت.

تهافت الناس على الماء: خه‌ڵکه‌که چین چین چوونه سه‌رئاوه‌که.

الهَفَاتُ: نه‌حمه‌ق‌و گێل.

الهَفْتُ: زەوی نه‌رمه‌ڵان‌و مه‌یله‌و چاڵ ◊ بارانی به‌لێزمه‌و خوڕەم ◊ گێلی‌و نه‌فامی زۆر.

الهَفتق: هەفته.

هَفَّ الشَّيْئُ هَفيفاً: شتەکە کێشی کەم بوو ◊ چوست بوو.

هَـفَّ الـسائِرُ: رێبوارەکـە لەڕۆیـشتن دا پەلەی کرد.

هَفّت الريحُ هَفّاً وهَفِيفاً: بایەکە هەڵبو هاشە هاشی هات.

هَـفَّ الـزرعُ: کـشتوکاڵەکە دانەوێڵەکـەی بـەزەوی دا بـلاو بـۆوە چونکە درەنـگ دورایەوە.

إهتـف الـصوتُ: دەنگەکـە بیـسترا، لەگوێـچکەی بیـسەران دا زرینگایەوە.

إهتـف الـسرابُ: تراوێلکەکـە درەوشایەوە.

المُهَفَّفُ من الرجال: پیاوی قەد باریك، ورگ بچکۆلە.

الهِفُّ: ئادەمیزادی سوکەڵەو چوست ◊ کشتوکاڵێك درەنگ دروێنە بکرێو دانەوێڵەکـەی بلاوبێتـەوە ◊ شـانە هـەنگوینی تـەنکی سـوکی کـەم هەنگوین ◊ تەنکە هەوری بێ باران ◊ هەر شتێك سوکو بۆش بێ.

الهَفاف: سوکەڵەو گورجو گۆڵ ◊ باڵی تیـژو تـەنك بـۆ فـڕین ◊ پۆشـاکی تـەنکو شـەفاف ◊ سێبەری سارد ◊ تراویلکەی درەوشاوە.

الهِفّان: شوێن پـێ ◊ دەگوترێ: (جـاء علـی هفانـه): بەشـوێن پێـی ئـەودا هـات رێـچکەی ئـەوی هـەڵگرتو بەشوێنی دا هات.

اليهفوف من الرجال: پیاوی بێ ڕەحمو دڵ ڕەق ◊ گێـــڵو ئەحمـــەق ◊ ترسنۆك ◊ زەوی چۆڵ.

هَفَكَ الشَّيْئَ: شتەکەی فڕێ دا.

تهفك: لەڕۆیشتن دا ناڕێکو پێك بـوو خـــوارو خـــێچ ڕۆیـــی ◊ زۆر هەڵخلیسکاو فاچی تێك باهەڵدران.

المُهَفَّكُ مـن الرجـال: کەسێـك زۆر هەڵەبکاو شتی لێ تێك بچێ.

الهَيْفَك من النساء: ئافرەتی گێل.

هَفهَـفَ: جەستەی ڕێـکو شـوش بـوو تالیی بڕوانی جوانی لێ بتکێ.

هفهف الشَّيْئَ: شتەکەی جولاندو پـاڵی پێوەنا.

المُهَفْهَـفُ: قـەدباریك ◊ ورگ بـچکۆلە ◊ (وهي مُهَفْهَفَةٌ).

الهَفْهَاف: بـەمانا (المُهَفْهَفُ) دێ ◊ تینـو ◊ باڵی تیژو تەنکو سوك بـۆ فـڕین ◊ پۆشاکی تەنکی شەفاف.

هفافي المشي هَفْواً وهفواناً: پەلـەی کـرد خێـرا خێـرا هـەنگاوی هـەڵێنان ◊ دەگوترێ: (هفـا الظبـيُ): ئاسـکەکە سـوك بـوو رایکـردو بـازی دا.

هفا الطائر: باڵندەکە باڵی لێک دانو فڕی.

هفا فلان: فلانکەس کەوتە خوار ٥ هەڵەی کرد ٥ برسی بوو.

هفت الريحُ: بایەکە هەڵی کرد.

هَفَت الريحَ بالشَّيْئ: بایەکە شتەکەی جوڵاندو بردی، رایدا.

هَفَتْ الريحُ بالمطر: رەشەبایەکە بارانەکەی دوورخستەوە.

هَفَتْ النفس الى الشَّيْئ: نەفسو ئارمزۆکە حەزی لەشتەکە بوو بۆی کورکاند ٥ بۆی هەڵپەڕیو کەوتە رەقەصو سەما.

هفا القلبُ: دڵ کەوتە کوتەکوت، دڵەکە لێی دا.

هفا الشَّيْئُ في الهواء هَفْواً وهُفُواً: شتەکە بەحەواوە ڕۆیی ٥ کەوتە حەواو ڕۆیی.

هافاه: هێنایە سەرهەواو هەوەسی خۆی.

الهافية من الإبل: حوشتری گوم بوو.

الهفا: باران تاوێک دەباریو خۆش دەکاتەوە.

الهَفَاءُ: هەڵەو تێکەوتن.

الهَفَاة من الرجال: پیاوی گێلو نەحەمەق.

الهفوة: بەمانا (الهَفَاءُ)دێ ٥ هەڵەکردنو تێکەوتن.

الهَقْبُ: پانو بۆڕ.

الهِقَبُ: گەڕو فراوان کەبتوانێ هەموشتێک قوت بدا جەستە گەورە ٥ قەبارە گەورەو درێژ ٥ دەگوترێ: (نعام هِقَبٌ).

هَقَعَ الفَرَسَ بين أذنيه هقعاً: نێوان دوو گوێی ئەسپەکەی داخ کرد.

إهتقع الحمى فلاناً: لەرزو تا کە ڕۆژێک لەکۆڵ فلان بۆوەو ڕۆژی دوایی بۆی هاتەوە بەخەستی گرتیەوە.

إهتقع فلاناً عرق سوء: ڕەگەزو ڕەچەڵەکی خراپ بوونە هۆی ئەوەی فلان پلەی ڕێزو شکۆمەندی بەدەست نەهێنێ.

اهتقع لون فلان: ڕەنگی فلانکەس لەترسان گۆڕا ٥ ڕەنگی زەرد هەڵگەڕا.

إنهقع فلان: فلانکەس برسی بوو سکی تێک قبوت.

تَهَقَّع الرجل: فلانکەس کاری ناشیرینی ئەنجام دا.

تهقع علينا: خۆی بەزل زانیو فیزی بەسەرمان دا کرد ٥ هەڵسو کەوتی ناشیرینی بەرامبەرمان ئەنجام دا.

تهقَّعَ القومُ رداً: خەڵکەکە هەموویان تێکڕا چوونە سەر ئاوەکە نۆرەو سەرمیان تێک دا.

الهُتاعُ: بێ ناگایی‌و غافڵبونێکه توشی مرۆڤ دەبێ لەناکامی خەفەت‌و نەخۆشییەوە.

الهَتِعُ: حەریص‌و سوور بوو لەسەر کارێك ◊ ئەسپی داخ گراو.

الهَتْعَةُ: کەوانەیەکە بەئەندازەی پاژنەپێی سوار ◊ خاڵێکی سپییە لەتەنیشتی چەپی ئەسپ ◊ سێ ئەستێرەن لێك نزیکن لەسەروی ئەستێرەی (الجبّار)ەوە کە مەنزڵێکە لەمەنزڵەکانی مانگ.

الهُتَعَةُ: کەسێك خوی بەومگرتبێ لەناو خەڵك دا شان دابداو رابکشێ؟.

الهَیْتَعَةُ: لاسایی کردنەوەی دەنگی شمشێر لەشەڕدا ◊ لەسەرشتێکی وشك بەشتێکی وشك بکێشی، وەکوو ئەوە شتێك بەئاسن بکێشێ بۆئەوەی زرینگەی لێ بێ ◊ لاسایی کردنەوەی دەنگی پێکێشان‌و لێدانی شتە بەگشتی.

هَقِفَ هَقَفاً: ئارەزوی خواردنی نەما.

الهَقَفُ: کەمبوونەوەی ئارەزوی خواردنی خۆراك.

هَقَّ هَقّاً: هەڵات بەترساوی‌و زەندەق جووبی ◊ دەگوترێ: (هَقّت الکلابُ منا).

تَهَقَّلَ: بەهێواشی‌و لەسەرەخۆیی ڕۆیی.

الهاقِلُ: مشکە نێرە.

الهَقِلُ: برسی.

الهِقْلُ: درێژ، درێژ داوەڵ ◊ بێچوە نوعامە.

الهِقلِسُ: بەدخو، نادەمیزادی بەدخو ◊ ڕێوی ◊ (ك: هقالِس).

هَقِمَ هَقَماً: زۆری برسی بوو، زۆری خوارد (فهو هَقِمٌ).

تَهَقَّمَ العَدُوّ: دوژمنەکەی شکاند.

تَهَقَّمَ الطعامَ: پاروی گەورە گەورەی یەك لەدوای یەکی قوت دان.

الهَقِمُ: زۆر خۆر ◊ دەریای فراوان‌و قوڵ.

الهَیْقَمُ: دەریای فراوانی قوڵ ◊ لاسایی کردنەوەی دەنگی شەپۆل‌و تێکەوە هاویشتنی دەریا ◊ دەنگی قوتدانی پارو.

الهَیْقمانی: شتی درێژ، هەرشتێك بێ.

هَقْهَقَ الرجلُ: پیاوەکە خێرا ڕۆیی‌و ولاخەکەی ماندو کرد.

الهَقْهاقُ: ئەوکەسەی لەئیشەکانی دا سەرکەوتوو نەبێ‌و تێ بشکێ.

هَقَى فلان هَقیاً: فلانکەس وڕێنەی کرد، زۆری گوت.

هقى فؤادُهُ: دەرونی کورکاندی.

هقى فلاناً: بەجۆرێك باسی فلانی کرد

پێی ناخۆش بێ ◊ قسەی ناشیرینی ناڕاستەکرد، بۆی هەڵبەست.

أهتی: دایوەشاند، رزاندی، خراپی کرد.

هَكَبَ فلاناً: گاڵتەی بەفلان کرد.

هَكَدَ: تینی بۆقەرزدارەکەی هێنا ◊ دەشگوترێ: (هَكَّدَ علی غریمه).

هَكِرَ هَكْراً وهَكَراً: زۆر سەرسام بوو ◊ هەنوزی هاتنو خەو سواری شانی بوو لەپەڵو پۆی خست، لەشی خاو بۆوە.

هَكَرَ الرجلُ: زۆری خەو هاتو لەتاو خەو هۆشی نەما.

تَهَكَّرَ: سەرسامو مەدهۆش بوو.

هَكَعَ هكوعاً: ئارامی گرتو دامەزراو جێ نشین بوو.

هَكَعَ البقر وغيره تحت الشجر: ڕەشەوڵاخەکە لەبەر گەرمای زۆر چووە ژێر سێبەری درەختەکە.

هَكَعَ فلان الى القوم: فلانکەس شەوی بەسەر دا هاتو خۆی کرد بەمیوانی قەومەکە.

هَكَعَ الى الأرض: خۆی بەزەوی دا دا.

هَكَعَ العظمُ: ئێسقانەکە دوای بەکگرتنەوەی هەمدیسان شکایەوە.

هَكَعَ الليلُ: شەو بەتاریکی خۆی دونیای داپۆشی.

هَكَعَ فلان هَكعاً: فلانکەس بەدانیشتنەوە خەوی لێ کەوت.

هَكَعَ الرجلُ هَكْعاً: پیاوەکە دادوفیغانی کردو خۆڤی لێ نیشت ◊ لەخەمو خەفەت یان لەڕق هەستاوی خۆی دا سەری داخست.

إهْتَكَعَ الرجلُ: پیاوەکە دادوفیغانی کرد، ترسا خۆڤی لێ نیشت.

اهتَكَعَ الحُمَّى أو غيرها فلاناً: لەرزوتا یان خەمو خەفەت بۆ فلان گەڕایەوە.

الهُكاعُ: کۆکە ◊ نووستنی دوا ماندوبوون.

الهَكَعَة: گێڵو نەحمەق.

الهُكَعَةُ: بەمانا (الهَكَعَةُ)دێ.

هَكَّت البئر هَكاً: بیرەکە تێك روخا.

هَكَّ فلاناً: فلانکەسی ماندو کرد.

هَكَّ فلاناً بالسيف: بەشمشێر فلانکەسی زامارکرد ◊ زێدەڕۆیی کرد لە بڕیندار کردنی دا.

هَكَّ اللَّبَنُ: شیرەکەی دۆشیو زێدەڕۆیی کرد لەدۆشینی دا.

هَكَّ الشَّيْئَ: شتەکەی بەردایەوە، هەڵیوەراند ◊ وردو هاڕی کرد.

هَكَّ النبيذُ فلاناً: سرکەکە فلانی سەرخۆش کرد.

هَكَّ النجارُ الخرقَ: دارتاشەکە کونەکەی گەورە کرد.

إنهَكَت المرأةُ: نافرەتەکە بەناخۆشی منداڵی بوو.

إنهَكَ صلا المرأة: پزدانی نافرەتەکە لەکاتی منداڵبوون دا درا ◊ هاتە دەر.

إنهَكَ البعيرُ: حوشترەکە لەکاتی یەخ دانی دا بەزمویەوە نووساو خۆی پان کردەوە.

تَهَكَّكَ: چەواشە بوو، چڕژا.

تَهَكَّكت الأنثى: مێینە ئاوسەکە ورگی داکەوت ◊ مەمکی یان گوانی گەورەبوون ◊ نزیک بوو سکەکەی دابنێ، بزێ.

المَهْكوك: قسەترێن ◊ کەسێک قسەی ناشیرین بکا.

الهَكّ: عەقڵ تێکچووو، خەرمفاو ◊ بارانی بەلێزمەو خورەم.

الهَكّاك: کەسێک قسەی خۆی بەلاوە راست بێو وابزانێ هەرخۆی لەسەر حەقە، لەواقعیش دا وانەبێ.

الهَكوكُ: دەم پیسو زمان شرو قسە تڕن ◊ لاوازو کاڵفام ◊ ولاخێک زەختی لێ کرابێو لەڕۆیشتن دا ماندووبووبێ.

الهَكَوكُ: قەڵەو ◊ شوێنی رەقو پتەو.

الهَكيكُ: نێرەموك ◊ ژنانی.

هَكَّلت المرأة: نافرەتەکە بەلەنجەو لار رۆیشت.

تهاكل القومُ: خەڵکەکە لەکارەکەدا کەوتنە کێشەوە.

هيكل الزرعُ: کشتوکاڵەکە گەشەی کردو بەرز بۆوە.

الهَيْكَلُ: قەبارەی گەورە ◊ دەگوترێ: (فرس هيكل): ئەسپێکی قەبارە گەورەیە ◊ هەر درەختو رەومکێک گەشە بکاو بەرز بێتەوە ◊ خانوو باڵەخانەی بەرز ◊ بتخانە ◊ عیبادەتخانەی جولەکە خانوی گەورەو پیرۆز یان شوێنێکە لەپێشی کەنیسە قوربانی تێدا سەردەبڕن ◊ خانوی گەورەو رازێندراوە لەناوەوە کەتاپەت دەکرێ بۆ پەرستنی خوداکان وەکوو لەلای میصرییە کۆنەکانو ئیغریقییەکانو بابلیو ئاشوریەکانو رۆمانییەکان باو بووە ◊ جولەکەکانیش ئەم دابو نەریتەیان هەبوو.

الهيكل العظمي: کۆی ئەو ئێسقانانەی جەستە یان لێ پێک دێ.

الهَيْكَلَةُ: نافرەتی جەستە گەورەو کەتە.

هَكَّمَ فلاناً: گۆرانی بۆ فلانکەس گوت ◊ نارۆکەی بۆ گوتن.

تَهَكُّمَ فلان: فلانكەس گۆرانی گوتنو ورینگە ورینگی هات ◊ دەگوترێ: (تَهَكَّمَ لفلان): گۆرانی بۆ فلان گوت ◊ قسەی بۆ خۆی کرد ◊ خۆی بەزلزانیو تەکەبووری کرد ◊ لەکردارەکەی خۆی ژێوان بۆوە.

تهكمت السماءُ: ئاسمان بارانی زۆری بارانـد.

تَهَكَّمَت البئرُ: بیرەکە تێك رۆخا.

تَهَكَّمَ فلاناً: گاڵتەی بەفلان کرد بەچاوی سوك سەیری کرد.

تَهَكَّمَ فلاناً: بەشمشێر لێی دا بریندار کرد.

اسْتَهكَمَ: خۆی بەزلزانیو لوتبەرزی نواند.

الأهكومة: گاڵتە پێکردن.

الهَكِمُ: شەرمنگێزو خۆتێهەڵقورتێن لەهەموو شتێك بەبێ ئەوەی پەیوەندی بەوشتانەوە هەبێ.

تَهَكَّنَ: ژێوان بۆوە ◊ دەگوترێ: (تهكن على الأمر الفائت): پەشیمان بۆومو پەنجەی خۆی گەزی لەسەر کاری رابردو.

هَاكاهُ: بەکەم عەقڵی لەقەڵەم دا وای دانا عەقڵی بچوك بێ.

هَلَبَ الفرسَ هَلباً: تاڵە موو ئەستورەکانی ئەسپەکەی هەڵکێشا.

هَلَبَ فلاناً بلسانه: تانەو تەشەری لەفلانکەس دا زۆری شتی ناشیرین پاڵ دا.

هَلِبَ هَلَباً: تووکی زۆر بوو.

هَلِبَ العامُ: ساڵەکە بارانی زۆر بوو (فهو أهلب وهي هَلْباء).

أهْلَبَتْ السماءُ القومَ: ئاسمان بەشەونم یان بەباران خەڵکەکەی تەڕکرد.

هَلِبَ الفرسُ في عدوه: ئەسپەکە لەبازدان دا شوێنی کەوت.

هَلَبَ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (هَلَبَ)دێ.

إهْتَلَبَ السيفَ من غمده: شمشێرەکەی لەکاڵان دەرکێشا.

الهَالِبُ: رۆژی بارانـاوی ◊ دەشگوترێ: (ليلة هالِبة) ◊ (ك: هوالب).

الهُلابَةُ: (غُسالة السِّلي): شەرەخۆر، خوێرێ.

الهُلْبُ: تاڵەموی رەقو ئەستور ◊ موی کلك ◊ موی برژانگ.

الهُلْبَةُ: ئەو تاڵە مووانەی لە کلکو یاڵی ولاخەبەرزە هەڵبکەندرێ ◊ لەخوار ناوکەوە تانزیك شەرمگا ◊ تاڵەموی بەراز کەشتی پێ کون دەکرێ.

هُلْبَةُ الشهر: کۆتایی مانگ ◊ (هُلْبَة الشتاء): جەنگەی سەرمای زستان.

الهَلَّابُ: رۆژی بارانـاوی ساڵی تەڕو

تـوش‌و زۆر بـاران ◊ رۆژی رەشـەبا ◊ سالّی وا رەشـەبای زۆر بـێ ◊ هـەوای ساردو بارانی زۆر.

الهَلَبَةُ: نافرتێـك خۆی لای مێردەکەی خۆشەویـست بکـا هەرمێردەکـەی خۆش بوێ ◊ رەوشتی جوان.

الهُلابَجُ: گێـل‌و ئەحمـەق ◊ زۆر گێـل‌و نەفام ◊ شتی بێ کـەڵك ◊ زۆر خـۆر، ئـاو خـۆرەوەی زۆر ◊ مرۆڤـی ڕەزا گران .مرۆڤی قـونگران‌و قـەبارە زل ◊ کانی شەڕو شەڕهنگێزی.

هَلَـتَ الـشَيْئَ هَلْتـاً: شـتەکەی سپی کـرد توێکڵی لـێ کردەوە ◊ دەگوترێ: (هَلَتَ الجلدَ): پێستەکەی سپی کرد.

الهَلْتاتُ: کۆمەڵە مرۆڤێـك لەشوێنێـك نیشتەجێ بن.

الهُـلاثُ: لـەش داهێـزان ◊ شـلبونەوەی ماسـولکەو مانـدو بونێـکە توشـی نادەمیزاد دەبێ.

الهَلاثَ: خوێڕی‌و هەتیو مچە.

الهَلْثـی: کۆمەڵێـك خـەڵك دەنگیـان بەرز بکەنەوە.

هَلَـجَ هَلْجـاً: هەوالێـکی بـڵاو کـردەوە بۆخـۆی بـڕوای پـێ نـەبوو ◊ زۆری خەونی پڕو پوچ‌و زڕە خەون بینین.

أهْلَجَ الشَيْئَ: شتەکەی شاردەوە.

أهْلَجَ الخَبَرَ ونحوه: هەوالەکەی بەتـەم‌و مژاوی بڵاو کردەوە.

الهـاجُ: کەسێـك زۆر خـەون ببینـێ‌و لێکیان جیانەکاتەوە.

الهَلْجُ: خەوی سوك ◊ هەوالّی نامەعلوم ◊ خەونی پڕوپوچ.

هَلَـدَ المـرضُ النـاسَ هَلْـداً: نەخۆشـییەکە هەموو خەڵکەکەی گرتەوە.

هَلَـسَهُ الـداءُ او الحـزن هَلْـساً وهلاسـاً: دەردەکـە کـزو لاوازی کـرد ◊ نەخۆشـییەکە عـەقڵ‌و هۆشـی تێکداو وڕێنە دەکا.

هُلِـسَ هُلاسـاً: روت بـوو ◊ کیفەکـەی لـێداماڵدرا ◊ خـواردنی خـواردو کاریگەری نەبوو بەسەر جەستەیەوە ◊ عەقڵی نەما ◊ (فهو مهلوس).

أهْلَسَ: پێکەنی، ناو ناوە پێکەنی.

أهْلَسَ الشَيْئَ: شتەکەی شاردەوە، شوێن بـزری کـرد ◊ دەگـوترێ: (أهْلَـسَ الحديث، وأهلس فيـه وأهلـس اليـه): بەسرکە قسەی بۆکرد، بەئەسپایی قسەی لەگەڵ دا کرد.

أهْلَسَ الظـلامُ: تاریکییەکـە ڕەوییـەوەو کەمی کرد.

هَالَّسَه: قسەی نهێنی لەگەڵ دا کرد.

هَلَّسَ: بۆ موبالەغە لەمانای (هَلَسَ)دی.

إهْـتَلَسَ المـرضُ فلانـاً: نەخۆشـییەکە فلانکەسی لاواز کرد.

أهْتُلِسَ عقل فلان: عەقڵی فڵان نەما، عەقڵی لانەما.

الهالِسُ: جەستە بچوك و چوست ٥ (ك: هوالس).

الهُلاسُ: شێوە نەخۆشییەکە وەکوو سیل وایە کوشندەیە، نەخۆشی سیل بەهۆی کزی و لاوازییەوە.

الهَلْسُ: بەمانا (الهُلاسُ) دێ ٥ کزو لاوازیی جەستە ٥ وڕێنەو قسە بزڕکاندن بەهۆی دەردی کوشندە یان خەم و خەفەتی زۆرەوە.

الهابِطُ: ورگ شۆڕبۆوە.

هَلِعَ هَلَعاً شديداً: داخ و خەفەتی زۆری دەربڕی ٥ (فهو هَلِعٌ وهي هَلِعَةٌ وهو وهي هلوع) ٥ قورئان دەفەرموێ: (ان الإنسان خلق هَلُوعاً) ٥ هەروا وشەی (هَلِعَ) بەمانا بەخیل بوو، برسی بوو دێ.

الهَالِعُ: نوعامەی سرك و خۆشڕۆ لەڕۆیشتن دا ٥ دەگوترێ: (نعامة هالِعٌ).

الهُلاَعُ: ترس و لەرزی کاتی روبەڕوبوونەوەی دوژمن.

الهُلَعُ: زۆر بەتەماع و چاو چنۆك ٥ دادو فیغانکەرو هاتوهاوار کەر.

الهُلَعَةُ: بەمانا (الهُلَعُ)دێ.

الهِلْواعُ: دەگوترێ: (ناقة هِلواعٌ) حوشترێکی خۆشڕۆیە ٥ گورج و گۆڵە، چوستە، جڵەو نەرمە ٥ یان کەمێك چەموشە.

الهَوْلَعُ: هاتوهاوار کەر ٥ خۆشڕۆ.

الهَوَلَّعُ: زۆر تیژڕەو.

الهِلَّوْف: قونگران و تەمبەڵ ٥ تەبیات وشك ٥ ریشی پان و پڕو درێژو ژاکاو ٥ زۆر درۆزن ٥ تەمبەڵ و تەوەزەل و بێ کارە ٥ پیری خەڕەفاو ٥ رۆژی هەورو هەڵا ٥ پیرە حوشتری کوڵك زۆر.

الهِلَّوْفَةُ: پیرەژن ٥ ریشی پان و درێژو پڕ.

هلقم الشَيْئَ: شتەکەی قوت دا.

الهِلْقام: شەویلە پان ٥ زۆر خۆر ٥ کەتەو زەبەللاح ٥ درێژ ٥ ریش سپی و پیاو ماقوڵی هۆز کە قورسایی باری کۆمەڵایەتی قەومەکەی هەڵدەگرێ ٥ صوڵح و خوێنبەستیان بۆدەکا.

هلك فلاناً هلاكاً وتهلكةً: فڵانکەس مرد.

أهْلَكه: وای لێکرد بەهیلاك بچێ.

أهْلَكَ مالَهُ: ماڵ و سامانی خۆی خەرج کرد ٥ فرۆشتی ٥ لەناوی برد.

هَلَّكه: بەمانا (أهلَكه)دێ.

هَلَّكَ فلان فلاناً: فڵانکەس فڵانکەسی لەناو برد.

إهتلك الطائرُ: باڵندەکە باڵی لێك دانو هەوڵی دا تیژ بفڕێ.

إهْتَلَكَ المنتْجعُ: ڕێبوارەکە ڕێگای لێ تێکچوو.

تهالك على الشَيْئ: بەحەماسو جۆشەوە ڕوی کردە ئیشەکە.

تهالك فلان على الفِراش: فلانکەس بەحەزێکی زۆرەوە خۆی خستە سەر جێگای نوستنەکەو خپ بوو.

تهلكت المرأة في مشيها: ئافرەتەکە لەڕۆیشتنی دا خۆی باداو لارو لەنجەی کرد لەئەنجامدانی.

تَهَلَّكت في مشيها: ئافرەتەکە بەجۆش و خرۆشەوە کەوتە ڕێو لارو لەنجەی کرد، خۆی بادا.

تَهَلَّكَ في المكان: بەسەر لێ شێواوی سوڕایەوە.

تهلّك في الأمر: لەکارەکە سەرسام بوو.

استهلك في كذا: خۆی لەوشتەدا ماندو کرد زۆر سەعی و کۆششی کرد.

استهلك المالَ ونحوه: مالّو دارایەکەی بەخشی.

اَلْهَلْكة: دەشتو چۆڵەوانی ٥ سارا ٥ (ك: مهالك).

الهالِكة: نەفسی چڵێسو برسی و چاوچنۆك ٥ هەور باران ببارێنێ و دوایی لێی نەبارێ.

الهالِكيّ: ئاسنگەر ٥ شمشێر.

الهالوك: ڕوەکی گیاکەڵە؛ ڕوەکێکی گوڵدارە لەڕوەکی ترەوە دەهاڵێ، وەك مشەخۆر دەڕی لەسەر ڕەگی ڕوەکی تەماتەو باینجانو فولو توتن، تۆوی ئەم ڕوەکانە لەپاڵ ڕوەکی ترەوە نەبێ ناڕوێ.

الهُلاّك: (هلاّك الناس): هەژارو سوالکەر ٥ ڕێبواری ڕێ لێ گوم بوو.

الهَلَكُ: باقی ماندەی شتی لەناوچوو پۆڵکاوو ڕزیو ٥ نێوان بناری کێوو سەرانسەری کێو ٥ بۆشایی نێوان دووشت ٥ هەرشتێك لەسەرەوە رابکەوێتە خوار.

الهَلُكَةُ: سالّی قاتو قڕی ٥ (ك: هَلَكٌ وهَلَكات).

الهِلْكَةُ: ئادەمیزادی خوێڕیو هەتیومچە.

الهَلَكون: زەوی سوتەمەڕۆو بێ بەرو بووم هەرچەندە ئاویشی تێدابێ ٥ دەگوترێ: (أرض هلكون، وأرضون هلكون).

الهَلُوك من النساء: ئافرەتی خوێڕیو هیچو پوچ.

الهيلكون: داسو ماراغانی گیا درونەوە.

الهِلْكسُ: ڕەوشت نزم.

هَلَّ الهِلالُ هلاًّ: مانگ، مانگی یەك شەوە دەرکەوت.

هَلَّ فلان: فلانکەس کەیف خۆش بوو.

هَلَّ الشهرُ: مانگی یەکشەوە دەرکەوت.

هَلَّ المَطَرُ: بارانەکەی بەخوڕەم باری.

هَلَّ السحابُ: هەورەکە قەترە بارانی گەورەی باراند دەنگی بارینەکەی دەبیسرا.

أهَلَّ الرجلُ: پیاوەکە سەیری مانگی یەکشەوەی کرد ٥ بۆمانگی یەکشەوەی ڕوانی ٥ دەشگوترێ: (أهْلَلْنا عن ليلة كذا): مانگمان بینی مانگی یەکشەوەمان دی.

أهلّ الشهرُ: مانگەکە مانگی یەکشەوەی دەرکەوت.

أهَلَّ فلان: فلانکەس دەنگی بەرزکردەوە.

أهَلَّ الصبِيُّ: منداڵەکە گریا، کەلەدایکبوو گریا.

أهَلَّ الملبّي: ئیحرام بەستووەکە (لبيك اللهم لبيك)ی گوت.

أهَلَّ الرجلُ بذكر الله: پیاوەکە بەیادی خودا دەنگی بەرزکردەوە.

أهَلَّ السيفُ بفلان: شمشێرەکە چووە ناو گۆشتی فلانەوە.

أهَلَّ الكلبُ بالصَّيْدِ اذا أمسكه: سەگەکە کەنێچیرەکەی گرت قروسکاندی بۆئەوەی خاوەنەکەی بزانێ کەنێچیری گرتووە.

أهَلَّ الذابحُ: کوشتی سەربڕەکە لەکاتی قوربانی سەربرینەکەدا (الله أكبر)ی کردو دەنگی بەرزکردەوەو ناوی قوربانی بۆکراوەکەی هێنا.

أهَلَّ فلان الهِلالَ: فلانکەس لەکاتی دیتنی مانگی یەکشەوەدا بەدەنگی بەرز یادی خودای کردو زیکری تایبەتی خوێند.

أهَلَّ الشهرَ: مانگی یەکشەوەی مانگەکەی بینی.

أهَلَّ اللهُ السحابَ: خودا هەورەکەی والێ کرد باران ببارێنێ ٥ دەشگوترێ: (أهَلَّ اللهُ المطرَ): خودا بارانی باراند.

هالَّ الأجيرَ هلالاً: کرێکارەکەی بەمانگ بەکرێ گرت لەیەکی مانگەوە بۆیەکی مانگ بەکرێیەکی دیاریکراوی مانگانە.

هَلَّلَ الرجلُ: پیاوەکە (لا إله إلاَ الله)ی گوت ٥ هێرشی بۆ بەرامبەرەکەی برد پاشان لێی ترساو هەڵات ٥ دەشگوترێ: (هَلَّلَ عنه): لێی ترساو هەڵات.

هَلَّلَ عن الأمر: لەکارەکە دواکەوت.

هَلَّلَ الفرسُ ونحوه: ئەسپەکە پشتی

کەوانە بۆوە ◊ پشتی وەکوو مانگی یەکشەوەی لێ هات لەبەر لاوازی.

اهْتَلَّ السحابُ والوجه: هەورەکە بریسکەی دا، دەمو چاوەکە درەوشایەوە.

اهْتَلَّ المطرُ ونحوه: بارانەکە بەخورەم باری.

اهْتَلَّ الرجلُ: پیاوەکە ددانی خۆی لەجیرەوە بردن ◊ لەڕقان ددانی لێك خشاندن لەجیرەوەی بردن.

إنهلَّ المطرُ: بارانەکە بەخورەم باری ◊ دەگوترێ: (إنهلَّ الدمع): فرمێسکی ڕژان ◊ (وانهلَّت السماءُ وانهلت العينُ): چاوەکە فرمێسکی ڕژان.

تَهَلَّلَ السحابُ والوجه: بەمانا (إهتلّ)دێ، دەگوترێ: (تهلَّلَ الوجهُ فرحاً وتهلَّلَ السحابُ بالبرق): دەمو چاوەکە درەوشایەوە ◊هەورەکە بریسکەی دا.

تهللتِ العينُ: چاو فرمێسکی ڕژان ◊ دەشگوترێ: (تهلَّلَ الدمعُ).

اسْتَهَلَّ الصَّبِيُّ: منداڵەکە لەکاتی لەدایوکبوون دا گریاو دەنگی بەرز کردەوە.

اسْتَهَلَّ الشهرُ: مانگەکە مانگی یەکشەوەی دەرکەوت ◊ دەشگوترێ: (استهللنا الشهرَ): چوینە سەرەتای مانگەوە ◊ دەستمان بەمانگی تازە کرد ◊ یان مانگی یەکشەوەی مانگمان بینی.

استهلَّ المطرُ: بارانەکە بەخورەمو لێزمە باری.

استهلت العينُ: چاوەکە فرمێسکی ڕژاند.

استهلَّ الوجهُ: دەمو چاوەکە گەشایەوە.

استهلَّ فلان الهلالَ: فلانکەس لەکاتی بینینی مانگی یەکشەوە دەنگی بەزیکری تایبەتی بەرزکردەوە.

استهلَّ السيفَ: شمشێرەکەی لەکالان دەرکێشا.

اسْتَهَلَّ الهِلالُ: مانگی یەکشەوە دەرکەوت.

الإسْتِهْلال: (براعة الإستهلال): ئەوەیە نووسەر یان شاعیر لە سەرەتای نووسینو شیعرەکەیانەوە رستەو وشەگەلێك دابنێن ئاماژەیەکی زیرەکانەو وردەکاریانەی تێدابێ بۆ ناوەرۆکی کتێبەکە یان هی چامە شیعرییەکە.

الأهاليل: باران.

المُهَلَّلُ: دەگوترێ: (حاجبٌ مهلَّل): بڕۆی کەوانەیی ◊ (ناقة مهلَّلة): حوشتری لاوازو قەدباریك.

الهَلالُ: سەرەتای باران.

الهِـلالُ: مـانگی یەکـشەوە ☾. رونـاکی مـانگ تـاڕۆژی حەوتـەم ◊ مـانگ لەکۆتایی دا لەشەوی بیستو شـەش بـەولاوە تاکۆتـایی ◊ ئـاوی کـەم لەبنکی بیردا ◊ تـاوە باران ◊ تـەپو تـۆز ◊ حوشـتری لـەڕو لاواز ◊ مـار ◊ نێرە مار ◊ تووژی مار ◊ هەرشتێـك وەکوو مانگ روخساری جوان بـێ ◊ وەکوو کوڕو کچی تـازە پێگەیـشتوو یان لەشێوە دا وەك مانگی یەکشەوە وابێ ◊ وەکوو سپایی بنکی نینـۆك ◊ لایەکی بەرداشی شکاو ئەو پارچە ئاسنە یان پارچە دارەی کەهـەردوو لای کەژاوەکـەی پـێ لێـك دەدرێ ◊ نووکـە رمـب کـەدوو فـاق بـێ بـۆ گرتنـی نێـچیر ◊ نیـشانەکردن بـە داخێـك کـە نیوەکەوانـەیی بـێ ◊ کەرتـەنان ◊ قاشـە کاڵـەك کـەنیوە کەوانـەیی بـێ ◊ ئـارەو شـیعاری هەنـدێ لەدەوڵەتـە بـەناو ئیـسلامییەکان، هـەر لەسـەردەمی عوسمانییەکانـەوە تـا ئێـستا، ئـەم شێوە شیعارە شیعارێکی ئیسلامییە بەرامبـەر شـیعاری صـەلیب کەهەندێ وڵاتی ئـەوروپاو خۆرئـاوا هەڵی دەکەن.

الهَلُّ: قوماشی تەنك ◊ موی باریك.

الهِلّ: دەگوترێ: (أتیته فِي هِـلّ الـشهر): لـەکاتی دەرکـەوتنی مـانگی یەکشەوەی مـانگ دا هاتم بـۆلای ◊ (إمرأة هِلّ): نافرەتێکە یەك کراسی پان‌و درێژی پۆشیوەو نازدەکا.

الهَلَـلُ: سـەرەتای بارانبـارین ◊ بـاران بەگشتی ◊ تـان‌و پـۆی جاڵجاڵۆکـە ◊ ترس‌و لەرز.

هَـلاً: وشـەیەکە بـۆ هـەڵنان‌و دەنـەدان دەگـوترێ تایبەتـە بەپرسـتەیەك بەفیعل دەست پێ بکا.

الهُلّـى: فـەرەحی دوای ناخۆشـی‌و چورتم.

الهَلَّةُ: بـەمانا (المِسْرجة)دێ: واتـە چـرا، شوێنی فتیلە.

هَلَّة الشهر: سەرەتای مانگ ◊ دەگوترێ: (اتیته فِي هَلَّة الشهر): سەرەتای مانگ هاتم بۆلای.

الهَلِيلَة: زەویـیەك بارانی لـێ باریـێ‌و دەورو بەری لێی نەباریـێ.

هَلِمَ بغیره هَلَماً: بەشتی تـرەوە نووسـا ◊ پێـەوە لکا.

إهتلَمَ به: بردی، رۆیاندی.

الهُـلاَم: شـۆربای سـیکباج کەچـەوری پێـوە نـەبێ ◊ مادەیەکـە پرۆتینـی شـەفافە لەئەنـسیجە جیاجیاکـانی حەیوان وەردەگیرێ.

هَلُمَّ: وشەیەکە بـەمانا (وەرە، حازربـە) دێ.

هَلُمَّ جرّا: تەعبیرو دەربڕینێکە بۆ بەردەوام بوون‌و درێژە دان بەشت دەگوترێ.

الهِلْمانُ: زۆرینە لەهەرشتێك بێ.

الهَلْیمـــان: بـــەمانا (الهِلْمـــان)دێ، دەگـوترێ: (رجـع فـــلان بالهیـــل والهلیمـــان): فلانکـەس گەڕایـــەوە بەمالّو سامانێکی زۆرەوە.

هَلْهَـــلَ بفرســـه: بەوشـــەی (هـــەل)و تێڕاخورین ئەسپەکەی لێ خوڕی.

هَلْهَلَ عن الشَیْئ: لەشتەکە گەڕایەوە.

هَلْهَلَ في الأمر: لەکارەکە دا چاوەڕوانی کردو تێفکرینی ئەنجام دا.

هَلْهَـــلَ النَّـــسّاجُ الثـــوبَ: جۆلاکـــە قوماشەکەی شاش‌و تەنك چنی.

هَلْهَـلَ الطحـینَ: ئاردەکـەی بەشتێـکی تەنك چنراو بێژت.

هَلْهَلَ الشَّعْرَ: قژەکەی تەنك کرد ٥ یان قژەکـەی جـوان جـاك نـەکرد وازی لـــێ هێنـــاو بـــەری دایـــەوە هـــیچ خزمەتی نەکرد.

هَلْهَلَ الصوتَ: دەنگەکەی دایەوە.

هَلْهَـــلَ الثـــوبَ: قوماشـــەکەی زۆر بـــەکارهێنا نزیـــك بـــوو بـــڕێ ٥ دەشگوترێ: (هَلْهَـلَ یدرکـه): نزیك بوو بیگاتێ.

تَهَلْهَـلَ الثوبُ: قوماشەکە تـەنك بـوو خەریك بوو بڕێ.

تَهَلْهَـلَ القـومُ: خەڵکەکـە شـوێن یـەکتر کەوتن‌و بەدویەکدا هاتن.

الهُلاهِلُ: ئاوی زۆری صافـو بێگەرد.

الهَلْهـالُ: تـەنك‌و زەعیـف ٥ دەگـوترێ: (ثوب هَلْهَالٌ وشَعْر هلهال).

الهَلْهَلُ: بـەمانا (الهَلْهـال)دێ ٥ ژەهـری کوشـنده ٥ قوماشـی شـاش‌و پـاش‌و تەنك چنراو ٥ تەونی جالجالۆکە.

الهُلْهُلُ: بەفر.

المُهَلْهَلُ: بەمانا (الهَلْهالُ)دێ.

المُهَلْهَلَةُ: قوماشی زۆر خـراپ چـنراو ٥ شاش‌و پاش.

الهِلیوم: جۆرە غازێکی زۆر ناوازەیـە ٥ لەهەوادا هەیە.

الهِلْیـــزْن: جـــۆرە ڕوەکێـــکە لـــەپێڕی (الزنبقة)یە، چەند جۆرێکی هەیە.

هَمَأَ الثوبَ هَمْئاً: قوماشـەکەی راتەکانـدو درا.

أهْمَأَ الثوْبَ: قوماشەکەی رزاند.

تَهَمَّـأَ الثـوبُ: قوماشـەکە داڕزاو ونجـڕ ونجڕ بوو.

إنهَمَأَ: بەمانا (ئَهَمَأَ)دێ.

الهِمْءُ: قوماشی ڕزیو.

هَمَـــتَ الثریـــدُ هَمْتـــاً: تێـــگوشاوەکە (تریتەکە) بەچەوری داپۆشراوە.

أهْمَـــتَ الکـــلامَ والـــضحك: قـــسەو

پێکەنینی شاردەوە.

هَمَجَتْ الإبل من الماء همجاً: حوشترەکە بینی بەئاوەکەوە دەمی لێ نەکردەوە تا تێراو بوو.

هَمَجَ فلانٌ هَمَجاً: فلانکەس برسی بوو.

أهْمَجَ الفرسُ: ئەسپەکە لەغارکردنو بازدان دا زۆری خۆماندوکرد.

أهْمَجَ الشَيْئَ: شتەکەی شاردەوە.

إهْتَمَجَ: بەهۆی گەرما یان شتی ترەوە لاواز بوو ٥ دەشگوترێ: (إهْتَمَجَ وجهه): دەمو چاوی سیس بوون.

الهَامِجُ: شتێك بەناڕێکی وازی لێ بهێندرێ.

الهَمَجُ: مێشێك وەکوو مێشولە بچوکە بەدەمو چاوی مەڕو بزنو گوێدرێژەوە دەنیشێ ٥ مەڕو بزنی لاواز ٥ کۆمەڵە ئادەمیزادی هەرچیو پەرچی کەهیچ یاساو ڕێسایەك پەیڕەو نەکەن ٥ (ك: أهماج) ٥ برسیەتی ٥ بەڕێوەبردنی کاروباری ژیان بەناڕێك و پێکی.

الهَمِیجُ: ورگ بچوك ٥ قەدباریك ٥ ئاسك کە توشی نەخۆشی بوبێو دەمو چاوی چرچ بوبنەوە.

هَمَدَ الشَیْئُ هَمْداً وهُمُوداً: شتەکە کپ بوو لاواز بوو ٥ دامرد ٥ دەگوترێ: (هَمَدَت النارُ): ئاگرمکە کوژایەوە ٥ یان گەرمایی نەما ٥ (هَمَدَ الرجلُ): پیاوەکە مرد ٥ خپ بوو بێدەنگ بوو.

هَمَدَتِ الأرض: زەویەکە وشك بوو هیچی نەڕواند، هیچی لێ نەڕوا.

هَمَدَ الزرعُ: کشتوکاڵەکە فەوتاو نەما.

هَمَدَ الثوبُ: قوماشەکە بەهۆی زۆر پیچانەوەی رزی بوو کەدەستت لێ دا هەڵوەرێ.

هَمِدَ الثوبُ: بەمانا (هَمَدَ)دێ.

أهْمَدَ: بێدەنگ بوو، دامرکا ٥ دەگوترێ: ((أهْمَدَ فلان) فلانکەس لەو شتەی پێی ناخۆش بوو بێدەنگ بوو.

أهمدتِ الريحُ: بایەکە کەوت، نەما.

أهْمَدَ في المكان: لەشوێنەکە جێگیر بوو.

أهْمَدَ في السير: لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد.

أهْمَدَ قِرْبَهُ: ڕکەبەری خستو خپی کردو کوشتی.

أهْمَدَ النارَ: ئاگرمکەی کوژاندەوە.

الهَامِدُ من الاجسام: لەبواری کیمیاگەری دا گەری دا ئەوەیە جەستە کە نیشاتی کیمیایی تێدا نەمێنێ ٥ دەگوترێ: (نبات هامد): ڕوەکێکی وشکەوەبووە.

الهَامِدَةُ: دەگوترێ: (ثَمَرَةٌ هامِدَة):

ميوميـەكى رەش بـووى بۆگەنـە ٥ (أرض هامـــدة): زەوى مـــردوو سـوتەمەرۆ ٥ قورئـان دەفـەرموێ: {وَتَرَى الْأَرْضَ هَامِدَةً فَإِذَا أَنزَلْنَا عَلَيْهَا الْمَاء اهْتَزَّتْ وَرَبَتْ}.

الهَمِيـدُ: بـەمانا (الهامِـدُ)دێ ٥ مـاڵو كالأيـەك واگومـان دەبـرێ پياوەكـە خاوەنيـەتى، لـەواقيعيش دا كـەڵكى پيوەنەماوەو فەوتاوە.

هَمَدَ هَمَذاناً: بەرۆيشتنێكى جوان رۆيى.

الهَمَـاذِيُ: رۆيـشتنى خێـرا ٥ حوشـترى خۆشـرۆو گـورج و گـوڵ ٥ جەنگـەى گەرما ٥ جەنگەى باران بارين.

الهَمَذانُ: جوان رۆيشتن ٥ رەوتى جوان.

الهَمَـذانِيّ: كەسێـك نيـسبەت بـدرێ بۆلاى هەمەزان، واتە هەمەزانى بـێ ٥ دەشـگوترێ: (رجـل هَمَـذاني): پياوێـكى زۆر بڵێيـە بـەين بـەين بێدەنگ دەبێو دەست پێ دەكاتەوە ٥ (مشي هَمَذاني): رۆيشتنى تێـكەڵ بەجۆرە رۆيشتنى تر.

هَمَرَ الماءُ: ئاوەكە هـەڵڕژا ٥ (هَمَرَ الـدمعُ): فرمێـــسكەكە ڕژان، دابـــارين ٥ دەشـگوترێ: (هَمَـرَ فـلان): فـلان رەقـى هەڵساو تورە بوو.

هَمَرَ له من ماله: لەماڵى خۆى بەشى دا.

هَمَرَ الماءَ وغيره همراً: ئاوەكەى ڕشت.

هَمَـرَ مـا في الـضرع: هەرچـى شـيرى لەگوانەكەدا هەبوو هەمووى دۆشى.

هَمَرَ الكلامَ وفي الكلام: زۆرى قسەكرد.

هَمَرَ البناءَ: باڵەخانەكەى روخاند.

هَمَرَ الفرسُ الأرضَ: ئەسپەكە پێكوڵى كرد ٥ بەتوندى قاچى بەزەوى كێشا.

هامَرَ الشَيْئَ: شتەكەى رادا.

إنهَمَرَ الماءُ: ئاوەكـە بـەزەخت هـەڵڕژا ٥ (فهو مُنهمر).

انهمَـرَ بـالكلام: كەوتـە قـسەو زۆرى گوت.

انهَمَرَ البناءُ: باڵەخانەكە روخا.

إنهمـرَتْ الـشجرةُ: درەختەكـە لـەكاتى كوتانى دا گەڵاكەى هەڵوەرى.

إهْتَمَرَ الفرسُ: ئەسپەكە ڕۆيى.

إهْتَمَـــرَ الفـــرسُ الأرض: ئەســپەكە بەتونـدى قاچـى بـەزەوى كێـشا، پێكوڵى كرد.

المِهْمَـارُ: زۆر بڵـێ، سـوێر قـسە ٥ دەگوترێ: (هـو مهمـار في كلامـه): ئـەو زۆر بڵـێ يـە لـەناخاوتنى دا هـەردەڵێو نايبڕێتـەوە ٥ (مهمـار لأضْيَافِهِ): روخۆشو دەست كراوميـە بۆ ميوانەكانى.

المِهْمَرُ: بەمانا (المِهمارُ) دێ.

الهامِرُ: هەورى باراناوى.

الهَمِرُ من الرجال: پياوى قەڵەوى كەتـە

٥ هەروا وشەی (الهَمِز) بەمانا لەب و زیخی زۆر دێ.

الهَمَرَى: ئافرەتی زۆر بڵێ و قیژەکەرو دەمدرێژ.

الهَمْرَةُ: میرووی سیحر ٥ تاوەباران.

الهَمَّارُ: هەوری باراناوی لافاو هەڵسێن ٥ پیاوی زۆر بڵێ ٥ دەگوترێ: (رجل همار).

الهَمِيجُ: پیرێژنی پۆڵکاو ٥ ئاسکی جوان و جەستە تێرو پڕ.

هَمْرَجَ هَمْرَجَةً: قسەی هەڵەی کرد.

هَمْرَجَ عليه الخبرَ: هەواڵەکەی لێ تێکەڵو پێکەڵ کرد.

الهَمْرَجُ: قسەی تێکەڵو پێکەڵ.

الهُمْرُجانُ: هەڵەو شێواو.

الهَمَرَّجُ: وازنەهێنەر لەکار، سووربوو لەسەر گەیشتن بە مەبەست.

هَمْرَشَ: جوڵا، کەوتە ڕێ.

الهَمْرَشَةُ: جەو جوڵ.

تَهَمْرَشَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە جەو جوڵ.

الهَمَرَّشُ: پیرێژنی شەپڵە لێدراو ٥ حوشتری بەشیر.

هَمَزَهُ هَمْزاً: چاوی لێ دا گرت ٥ بەچاو نیشارەی بۆکرد ٥ دەشگوترێ: (هَمَزَه) پاشملە غەیبەتی کرد ٥ لەڕێزی کەم کردەوە.

هَمَزَ الفرسَ بالمهماز: ئەسپەکەی بەئاوزەنگی لێ خوڕی.

هَمَزَ الشيطانُ الإنسانَ: شەیتان ختوکەی ئادەمیزادی داو شتی خستە دڵیەوە.

هَمَزَ: لێی دا.

هَمَزَ الحرفَ: پیتەکەی بەدەنگی هەمزە دەربڕی.

هَمَزَ الشَيْءَ: شتەکەی شکاند.

هَمَزَ به الأرض: بەزەوی دادا، خستی.

المِهْمَازُ: ئەوەی وڵاخی پێ لێ دەخوڕی، ئاوەزەنگی.

المِهْمَزُ: بەمانا (المهماز)دێ.

المِهْمَزَةُ: گوتکی دەهۆڵ، داری تەپڵ ٥ (نەقیزە) دارێکە سەرێکی ئاسنێکی دوفاق سێ فاقی پێوەیە لەگوێدرێژیەوە دەژەنی بۆئەوەی خێرا بڕوا.

الهامِزُ: ڕەخنەگر، عەیبگر ٥ جاوەهەڵتەکێن ٥ پاشملە باسکردن بەخراپە ٥ (ك: هُمَاز).

الهَمْزُ: (همز الشيطان): دەس لێوەشانی شەیتان، شێتی.

الهَمَزى: (ريح هَمَزى): ڕەشەبا کەدەنگی گەورەی هەبێ.

قوس هَمَزى: کەوانێکە پاڵپێوەنانی بەهێزە ٥ تیر زۆر دڕوێنێ.

الهَمْزَةُ: شوێنێکە لەزەوی، جاڵو

جـوێڵی نـاو ڕێـگا ◊ نـاو زەوی ◊ یەکەم پیتی هیجاو ئەبجەد.

همزات الشیاطین: ختوکەو وەسوەسەی شەیاتینی.

الهُمَزَةُ: بەمانا (الهامِزُ)دێ ◊ بۆ نێرو مێ بەیەك شێوە دێ ◊ دەگوترێ: (رجل همزة وامرأة همزة).

الهَمّازُ: بەمانا (الهُمَزَةُ)دێ.

الهَمیزُ: (رجل همیز الفؤاد): پیاوێـکی زیرەك‌و وریایە.

هَمَسَ هَمْسا وهموسا: شەوڕەوی کـرد بەبێ وەستان ◊ بەدزیەوە ڕۆیی.

هَمَسَ فـلان الی فـلان هَمْساً: فلانکەس بەسـرتەو بەئەسـپایی قسەی لەگـەڵ فـلان کـرد بەجۆرێـك لـەوەبوو لێـی حاڵی نەبێ.

هَمَسَ الشیطان: شەیتان ختوکەی دەرونی فلانی دا.

هَمَسَ الکـلامَ: قسەکەی زۆر بەسـرتەو ئەسپایی کرد.

هَمَسَ الشَیْئَ: شتەکەی شکاند.

هَمَسَ الطعـامَ: خواردنەکـەی جو بـەبێ ئەوەی لێوەکانی لێك بکاتەوە ◊ دەمـی قوچاندبوو پاروشی دەجوو.

هَمَسَ العِنَبَ: ترێیەکەی گوشی.

هامَسَ فلان فلاناً: بەسرتە فلانکەس قسەی لەگەڵ فلان کرد.

تَهـامَسَ القـومُ: خەڵکەکـە بەسـرتە قسەیان پێکەوە کرد.

الإهمـاسُ: ئەوەیـە پیتـی مـەهجورە بـەدەنگی پیتـی مەهموسـە دەربـڕی وەکوو پیتـی (دال) بـەدەنگی پیتـی (ت) بخوێنیەوە لەجیاتی (بو دەقە) بڵێی (بوتەقە).

المهـموس: قـسەی بەسـرتە ◊ پیتێـك کەلـەپێڕی پیتـەکانی مـەهجورە نەبێ.

الهَامِسُ: گورگی برسی.

الهَمْـسُ: هـەر ئاخاوتنێـك بەسـرتەو ئەسپایی بگوترێ ◊ کەمترین دەنگی قاچ کەلەزەوی دەدا.

الهَمّامُ: شێری تێك شکێنەری بـەهێز کـەخێرا نێـچیرەکەی تێـك دەشکێنێ.

الهَمُـوسُ: شـێر کەلەشـەودا بەهێواشی دەڕواو نایـەوێ دەنگـی قاچـی ببیسرێ ◊ ڕێبواری شەو.

الهَمِیسُ: دەنگی سمی حوشتر.

هَمَشَ الرجـلُ هَمْـشاً: پیاوەکـە زۆری قسەکردن بەناحەق زۆری قسەی پـڕو پوچ گوتن.

هَمَشَ القـومُ: خەڵکەکـە کەوتنـە جـەو جوڵ.

هَمَشَ الجـرادُ: کوللەکـە راسـا بۆنـەوەی هێرش بەرێ.

هَمَشَ الشَيْئَ هَمْشاً: شتەکەی کۆکردەوە.

هَمَشَ الکتابُ: پەراوێزی بۆکتێبەکە نووسی.

هامَشَه في کذا: لەوشتەدا چارەسەری کرد.

إهتمشَ القومُ: خەڵکەکە لەشوێنێک کۆبونەومو تێکیانەوە هاویشتو هاتنو چوون.

اهتَمَشَتْ الدابةُ: ولاخەکە وردە وردە ڕۆیی.

تهامَشَ القومُ: خەڵکەکە تێکەڵ بەیەک بوونو خرۆشان.

تَهَمُّشَ الشَيْئُ: شتەکە داخورا، لێی هەڵوەری.

الهامِش: پەراوێزی کتێب ٥ دەشگوترێ: (فلان یعیش علی الهامش): فلانکەس لەپەراوێزدا ژیان بەسەر دەبا تێکەڵ بەخەڵک نابێ.

الهَمِشُ: کەسێک زۆر جەو جوڵ بەپەنجەکانی بکا.

الهَمْشَة: ناخاوتنو جەو جوڵ ٥ تێکەڵاو بوون ٥ دەنگی کوللەو سیسرە کەتێکەڵ بەیەک دەبنو دەبێتە ژاوەژاو.

الهَمَشَة: نافرمێتیک زۆر جەو جوڵو هاتو چۆ بکا.

الهَمیشةُ: کوللەی کوڵاو.

هَمَطَ هَمْطاً: تەمبەڵی کرد لەدەس بەکاربون دا ٥ خێرا دەستی بەئیشی خۆی نەکرد ٥ قسەی تێکەڵو پێکەڵ کرد ٥ گوێی نەدایە، چی خوارد چی گوت؟.

هَمَطَ الناسَ: ستەمی لەخەڵک کرد.

هَمَطَ المالَ: بەزۆرو ستەم مالی داگیر کرد.

هَمَطَ الشَيْئَ: شتەکەی بەگۆترە هەڵگرت.

إهتمط المالَ أو الناسَ: بۆ زێدە ڕۆیی لەمانای (هَمَطَ)دێ.

إهتَمَطَ عرضه: ناموسی شکاند، لەکەداری کرد.

إهتَمَطَ الذئبُ الشاةَ: گورگەکە لەناکاو پڕی دایە مەڕەکە.

هَمَعَتِ العینُ هَمْعاً وهموعاً: چاو فرمێسکی ڕشت.

هَمَعَ الطَلُّ علی الشجرة: شەونم کەوتە سەر درەختەکە.

هَمَعَ رأسَه: سەری شکاند.

أهْمَعَ الدَمْعُ أو الماءُ: فرمێسک یان ئاو ڕەوان بوو، ڕۆیی.

أهْمَعَ الطَلُّ: شەونم کەوتە سەر درەختەکەو دڵۆپ دڵۆپ کەوتە خوار.

أهْتُمِعَ اللونُ: ڕەنگەکە شێوا ڕەنگی تێک چوو سیسو ژاکاو بوو.

تَهَمَّعَ فلان: فلانكەس گریا ٥ خۆی گریاند.

تَهَمَّعَ الدَّمْعُ ونحوهما: فرمێسك رژان، دابارین.

الهَمِعُ سحاب هَمِعٌ: هەورێكی باراناوییە ٥ دەشگوترێ: (عین هَمِعَة): چاوێكە بەردەوام فرمێسك دەبارێنێ.

الهَمُوعُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (الهامع) دێ ٥ دەگوترێ: (دمع هموع): فرمێسكی ڕەوان.

هَمَغَ فلان الشَّيْئَ هَمْغاً: فلانكەس شتەكەی زەدەكرد، برینداری كرد.

إنهَمَغَ الشَّيْئُ: شتەكە كەلی تێكەوت، كەل بوو.

إنهَمَغتِ القرحَة: برینەكە تەڕبوو.

ألهِمْيَغُ: مردنی خێرا.

هَمَقَ السويقَ: قاوتەكەی ورد كرد.

الهَمِقُ من النبت: گژوگیای زۆر ٥ لەوەڕی فش‌و فۆڵ‌و نەرم ٥ لەوەڕی وشك.

الهَمَقُ: گێل‌و ئەحمەق‌و هار.

هَمَكَ البطاطِسَ ونحوه هَمْكاً: پەتاتەكەی ورد كرد ٥ هاڕی هەزمی كرد.

إنهمَكَ فلان في الأمر: فلانكەس لەكارەكەدا تێكۆشاو خۆی ماندو كرد، سور بوو لەسەر ئەنجامدانی كارەكەی.

تَهَمَّكَ: بەمانا (إنْهَمَكَ)دێ.

هَمَلَت العَيْنُ هَمْلاً وهملاناً: چاو فرمێسكی ڕژاند.

هَمَلَتْ السماءُ: ئاسمان بەردەوام بارانی باراند بارانەكەی درێژەی كێشا.

هَمَلَتْ الإبلَ: حوشترەكان بەبێ شوان لەپاوان دا لەوەڕان.

أهْمَلَ الشَّيْئَ: شتەكەی پاشگوێ خست ٥ بەكاری نەهێنا ٥ بەئەنقەست ئیشی پێ نەكرد.

أهْمَلَ أمْرَهُ: كارەكەی بەباشی ئەنجام نەدا.

أهْمَلَ إبلَهُ: حوشترەكەی بەبێ شوان لەناو لەوەڕگەدا جێ هێشت.

أهْمَلَ فلاناً: دەنگی لەفلان دابڕی‌و پاشگوێی خست.

أهْمَلَ حروفَ التهجي: نوختەی نەخستە سەر پیتی خاڵدار.

انهَمَلَتْ السماءُ أو العَيْنُ: ئاسمان بارانی باراند ٥ یان چاو فرمێسكی ڕژاند.

الهَمَاليل: باڵندەی زەعیف‌و لاواز ٥ بەڕزە ئاخوڕ ٥ پاشماوەی لەوەڕ ٥ پۆشاكی دڕاوو ڕزیو ٥ دەگوترێ: (ثوب هَمَاليلُ): پۆشاكێكی ڕزیوە.

الهَمَلُ: پاشگوێ خراو ٥ بەرەڵاكراو بەشەوو بەڕۆژ بێ ئەوەی كەسێك

سەروکاری بکا ◊ ناوێك بـڕواو هیچ شتێك نەبێ بەری بگرێ ◊ تووێکڵو ریشاڵی دارخورما کەلەدارخورماکە دابماڵرێ.

الهِمْلُ: ڕەشمالّە کۆن کەهەڵدرابێ بۆ تێدا حەوانەوەی خێزان ◊ پۆشاکی پینـــەکراو ◊ بوڕجـــود؛ جـــۆرە پۆشاکێـکی عەرەبـە لـەخوری سـور دروست دەکرێ.

الهِمِـلُ: خـانووی بـچوك ◊ پیرەمێـردی بەسالاّچو ◊ پۆشاکی کۆنو رزیو.

الهُمّـــالُ: شـــتی شـــڵو نـــەرم لـــە هەرجۆرێـك بـێ ◊ زەوییـەك شـەڕو هـەرا وێرانـی کردبـێو کـەس نـەبێ ناوەدانی بکاتەوە.

هَمْلَجَـت الدابّـة: وڵاخەکـە بـەخێرایی ڕۆیی‌و ڕەوتی جوان بوو.

هَمْلَجَ فلانٌ الامْرَ: فلاّنکەس چارەسەری شتەکەی کـردو بەئاسـانی بـەڕێوەی برد.

المُهَمْلَـجُ: وڵاخـی سـەرنەرمو هەوسـار خـــۆش ◊ کـــاری ئاســـانو خـــۆش لەدەسـت هـاتو ◊ ڕێـــگای تـەخت‌و خۆش.

الهِمْـلاجُ مـن الـبازین: هێـستری سـەر نـــەرمو هەوســـار خـــۆش ◊ ڕەوت جـوانو خۆشـڕۆ ◊ (ك: همـــالیج) ◊ دەشگوترێ: (شاة هِملاج): مەڕێـکە لەلاوازیدا مۆخی تێدانەماوە.

الهُمَلَّسُ: قاچ ئەستورو بـەتوانا لەسـەر ڕۆیشتن.

الهَمَلَّـعُ: سـپلّەو پـێ نـەزان ◊ فـێلاوی‌و سـاختە چـی ◊ چوسـت‌و چـالاك ◊ گـورج‌و گـوڵ ◊ دەگـوترێ: (ذِئْـب هَمَلّع وسیر هملّعٌ).

هَمَّ بالأمر همّاً: نیـازی ئیـشەکەی هـەبوو وەلـێ نەیکرد.

هَمَّ لنفسه: هەوڵی بۆخۆی داو فێڵی کرد.

هَمَّ الأمرُ فلاناً: کارەکـە فلاّنکەسـی توشـی قەلەق‌و ناخۆشی کرد، خەمباری کرد.

هَـــمَّ الـــشَیْءَ: شـــتەکەی توانـــدەوە ◊ دەگـوترێ: (هَـــمَّ الـــشَحْمَ): بەزەکـەی تواندەوە.

هَمَّت الشمسُ الثلْجَ: خـۆر بەفرەکـەی تواندەوە.

هَـمَّ الـسَّقَمُ جـسمه: نەخۆشـی کـزولاوازی کرد.

هَمَّ اللبنَ: شیرەکەی دۆشی.

هَمّت المَیّتةُ الرجلَ: مارەکـە پیاوەکـەی گەست.

هَمّت السوسة الحَبَّ: سـن دانەویلّەکـەی خوارد.

هَمّت خشاش الأرض هَمّاً وهمیماً: جـڕو جانـــەوەری زەوی بـــلاّو بوونـــەوەو کەوتنە جم‌و جوڵ.

هَمَّ همرمة وهمامـة: پـیرو کەنـەفت بـوو.

أهَمَّ الشيخ: پیرەمێردەکە کەوتە سااڵەوە کەنەفت بوو.

أهَمَّ الأمرُ فلاناً: کارەکە فلانکەسی توشی دڵەڕاوکێو پەژموردەیی کرد خستیە حاڵەتی بەخودا چوونەوەو گرنگی دان بەشت.

هَمَّمَتِ الدابّةُ الأرضَ بفيها: ولاخەکە، ئاژەڵەکە بەلیچی دەورو بەری روەکەکەی ماڵیو روەکەکەی خوارد.

هَمَّمَت المرأة الصَّبِيَّ: ئافرەتەکە بەلاواندنەوەو لایلایەکردنی بەسۆز منداڵەکەی خەواند.

إهتمّ الرجلُ: پیاوەکە خەفەتبار بوو.

إهتمَّ بالأمر: گرنگی بەکارەکە دا.

إنْهَمَّ الشَّيْخُ: پیرەمێردەکە زۆر بەسااڵچوو کەنەفت بوو.

إنْهَمَّ العَرَقُ في جبينه: ئارەق لەناو چاوانی هاتە خوار.

إنْهَمَّ الشَحْمُ ونحوه: بەزەکە توایەوە.

إنْهَمَّ البقولُ: پاقلەکە (دانەوێلەکە) لەمەنجەڵ دا کوڵێندرا.

تَهَمَّمَ الشَيْئَ: شتەکەی پشکنی.

تَهَمَّمَ رأسَهُ: سەری تاشی، سەری هەڵپاچی.

إسْتَهَمَّ فلان: فلانکەس گرنگی دا بەکاروباری گەلەکەی.

التهميم: بارانی کەم، وردە باران.

المُهِمُّ: کاری گرنگو ترسناك ٥ کارێك پێویست بکا ئاگات لێ بێو بەوریاییەوە مامەڵەی لەگەڵ بکرێ ٥ (ك: مَهَام).

الهَامّة: ولاخ، پێڕۆ ٥ هەردەعبایەك ژەهردار بێو ژەهرەکەی کوشندەبێ ٥ (ك: هوام).

الهاموم: دوگی تواوە ٥ ئەو چەورایی و رۆنەی دەتکێتە سەر ئاگر لەکاتی گۆشت برژاندا.

الهُمَامُ: گەورەو ئازاو سەخی ٥ شێر ٥ تواوەی بەز ٥ تواوەی بەفر ٥ (ك: هِمَام).

الهَمُّ: خەمو خەفەت ٥ ئەوەی پیاو لەدڵی خۆی دا گرنگی پێ دەداو دڵی پێوەی هەڵەوگیرە ٥ سەرەتای ورەبەرزیو بڕوابەخۆ بون.

الهِمُّ: پیرەمێردی کەنەفتی بەسااڵ چوو ٥ شتی کۆنو رزیوو شکاو ٥ دەگوترێ: (قدح هِمّ): پیاڵەیەکی کۆنو شکاوە.

الهِمَّةُ: ورەو هێز بەخۆدان بۆکردنی کارێك ٥ هەواو هەوەس ٥ ورەی بەهێز ٥ پیری کۆنەسااڵو کەنەفت ٥ پیرێژنی کۆنەسااڵ ٥ (ك: همات وهمائم).

الهَمُومُ من النوق: حوشتر كه بەليچى زەوى دەوروبەرى رووك بمالێ و پنچك و رومكەكە بخوا، هەرچى بەردەمى بكەوێ بيخوا ◊ رەوت جوان و خۆشرۆ ◊ بيرێك ئاوى زۆر بێ ◊ هەورى باراناوى ◊ دەشگوترێ: (قصب همرم): قەفەژاژێكە كەرەشەبا لێى بدا دەنگى لێ بێ.

الهَمِيمُ: دەگوترێ: (للشراب هميم في العظام): ئاوو شلەمەنى دەچێتە مۆخى ئێسقانەوە ◊ وردە باران ◊ ماست كرابێتە مەشكەوە بێ ئەوەى بهەژێ دەرى بكەيەوە بۆ خواردنەوە.

هَمْهَمَ الرجلُ: پياوەكە قسەى بە ئەسپايى كرد دەنگى دەبيسراو لێى حاڵى نەدەبووين ◊ خيزەى سنگى دەهات لەئاكامى خەمو خەفەت.

هَمْهَمَ الأسدُ: شێرەكە نەڕاندى.

هَمْهَمَ الرعدُ: هەورەكە گۆڵاندى ◊ دەنگى هات.

الهَماهِمُ: بەمانا (الهُمُومُ) دێ ◊ (هماهم النفوس): بيرو بۆچونى دڵو دەرونو ئەو بيرو باوەڕەى بەسەر دڵ دا رادەبورێ لەكاتى كەوتنە گومانەوە لەشتێك ◊ جۆرێكە لەدەنگى هەورو گۆڵە گۆڵى.

هَمْهَامْ: (ئيسم فعله) واتە هيچ نەماوە ◊ دەگوترێ: (أبقي عندكم شيء؟): هيچتان لاماوە؟ لەوەڵام دا دەڵێى (هَمْهَامْ، هَمْهَام) ◊ هيچ نەماوە.

الهَمْهَامُ: بەمانا (الهُمَامُ)دێ.

الهَمْهَامَة: ڕەوە حوشترى زۆر.

الهَمْهَمَةُ: هەر دەنگێك بۆ ڕەو بارەى ڕەشەوڵاخو فيلى تێدابێ.

الهُمْهُومُ: دەگوترێ: (قصب همهوم): قەفەژاژێكە كە رەشەبا لێى دەدا هاشەو هوشەى دێ.

الهُمْهُومة: بەمانا (الهَمْهَامَةُ)دێ.

الهِمْهِيمُ من الخمر ونحوها: ئەو گوێدرێژەى دەنگى زەڕينەكەى لەسنگى دا دەخواتەوە.

همت العينُ هَمْياً وهُمِيّاً وهميانا: چاوەكە فرمێسكى ڕشت.

هَمَى الدمْعُ والماءُ ونحوهما: فرمێسك يان ئاوەكە ڕەوان بوو.

هَمَى فلان على وجهه: فلانكەس وێڵو سەرگەردان بوو ملى ڕێگاى گرتو ڕۆيى.

هَمَت الماشية: ئاژەڵەكە نەلەوەڕا، روى لەلەوەڕەكە نەكرد ◊ وێڵ بوونو هەريەكەيان بەلايەك دا ڕۆيشتنو كەس شوانيان نەبوو.

هَمَى الشَيْئُ هَمْياً: شتەكە كەوتە خوار ◊ بەربۆوە ◊ فەوتا.

الأهماءُ: ئاوی ڕەوانو ڕۆیشتوو.

الهُمَـاءُ: هـەڵۆ ◊ دەشـڵێن نـاوە بـۆ باڵندەیـەك پاشـاو فـەرمانڕەواكان پـەڕی باڵـەكانی بـەكار دێـنن لەڕازاندنەوەی تاجەكانیان دا.

الهُمَايُ: بەمانا (الهُمَاءُ)دێ.

الهِمْيَـانُ: دۆخینـی دەرپـێ ◊ پـشتێن ◊ پشتێنێكە ناو كلۆر لەقوماشی پتەو دروسـت دەكـرێ، یـەكجار لەقـەد وەردێ لەسەفەرو شوێنی قـەرەباڵغ دا پارەو شتی وای تێدا هەڵدەگیرێ ◊ (ك: هماین وهمایین).

الهَمَايِن: پاشاو سوڵتان ◊ ئیمپراتۆر.

الهَمْيَسَعُ: بەهێزو پتەو كەس نـەتوانێ لەزەوی دا ◊ درێژ.

هَنَأَ فلاناً هَنْئاً: خواردنی دا بەفلانكەس.

هَنَأَ القومَ: خەڵكەكەی بەخێوكرد.

هَنَـأَ الطعـامَ: خواردنەكـەی بینـی بـەدی كرد.

هَنَأَ الطعامُ الرجلَ: خواردنەكە بۆ پیاوەكە زۆر خۆش و بەلەزەت بوو.

هَنَـأَ الرجـلُ غَيْـرَهُ: پیاوەكـە یارمـەتی یەكێكی تری دا ◊ كەیفخۆشی كرد.

هَنَأَ الإبلَ: حوشترەكەی بـەرهنگی قـەتران رەنگ كرد.

هَنِئَ له الطعامُ هَنَأً وهَنَاءَةً: خواردنەكـەی بەلاوە خۆش بوو لەزەتی لێ دی.

هَنِئَ من الطعام: لەخواردنەكە تێر بوو ◊ دەگوترێ: (أكلنا من هـذا الطعـام حتـى هَنِئنا).

هَنِئَ بالشيءِ: بەشتەكە دڵخۆش بوو.

هَنِئت الماشـية: ئاژەڵـەكان كەمێـكیان لەپاقلـەو لەوەڕەكـە خـوارد بـەڵام تێریان نەخوارد ◊ (فهي هَنْأى).

هَنُـؤَ الـشَيْءُ هنـاءَةً: شـتەكە بەئاسـانی دەسكەوت.

هَنَّـأَ فلانـاً بـالأمر تَهْنِئـةً: پیرۆزبـایی لەفلانكەس كرد.

أهْنَأَهُ: خواردنی پێدا.

إهْتَنَأَ فـلان مـالـه: فلانكـەس ماڵەكـەی خۆی چاك كردەوە.

تَهَنَّأَ فلانٌ: فلانكـەس خێـرو بەخشـشی زۆر بوو.

تَهَنَّأَ الشَيْءَ وبه: شـتەكەی پێـكەوت ◊ دەگـوترێ: (تَهَنُّـأُ الطعـامَ): خواردنەكەم پێ خۆش بوو.

اسْتَهْنَأَ الطعامَ: خواردنەكەی پێ خۆش بوو لەزەتی لێ دی.

المَهْنَأ: هەرشتێـك نۆشت بێو بەلاتەوە گونجاو بێ.

الهَنَاءُ: پیرۆزبایی.

الهانِئُ: خزمەتكار.

الهِنْءُ: بۆیەكردن بەقەتران ◊ بەخشش ◊ دیاری ◊ بەشێـك لەشەو.

الهَنِئ: بەمانا (المَهْنأ)دێ ٥ (طعام هنيئٌ): خواردنی بەلەززەتو خۆش.

هَنِبَ هَنَباً: گێلو نەفام بوو ٥ (فهو أهنبُ وهي هنباءُ).

المِهْنَبُ: زۆر گێلو ئەحمەق.

الهُنَّبَاءُ: ئەحمەقو رژد ٥ نەفامو گێل.

الهُنَّى: بەمانا (الهُنَّبَاءُ)دێ.

الهَنْبَأةُ: بەڵاو کارەسات ٥ هەرشتێك لەسەر شانی مرۆڤ ناخۆش بێو ئازاری دڵ بدا ٥ قسە تێکەڵو پێکەڵ کردن.

الهِنَّبْرُ: پێستی خراپ ٥ یان قەراخی چەرم.

تَهَنْبَسَ: لەهەواڵی کۆڵیەوە، بەدوو روداو دا چوو.

هَنْبَصَ الرجلُ: پیاوەکە پکەنینی خۆی شاردەوە.

الهَنْبَصُ: لاوازو بێ نرخو خراپ.

الهُنْبُصُ: ورگ زل.

هَنْبَعَ فلان: فڵانکەس لەڕۆیشتن دا خۆی هەڵتەکاند.

الهُنْبُعُ: جۆرە چارۆکەیەکە ئافرەت سەری خۆی پێ دادەپۆشێ.

هَنْبَغَ: برسی بوو.

هَنْبَغَ العجاجُ: تەپو تۆز زۆر بوو.

الهِنْباغ: برسیایەتی زۆر ٥ دەگوترێ: (جوع هِنْبَاغ).

الهُنْبُغُ: ئافرەتی گێلو ئەحمەق ٥ بەدڕەوشت، ئەسپێی بچوك ٥ مێتولکە ٥ تەپو تۆزی زۆر ورد، ئاردەڵوك ٥ شتی وا کە قاچی لێ هەڵبخلیسکێ.

هَنْبَلَ الرجلُ: بەمانا (هَنْبَعَ)دێ.

تَهَنَّجَ الجنين: زارۆکەکە لەسکی دایکی دا جوڵا.

هَنَدَ هناداً: وەکوو کوندە بوو گماندی.

هَنَّدَ الرجلُ: پیاوەکە وەکوو کوندە بوو گماندی قڕاندی ٥ پیاوەکە لەکارەکەی دا کەمتەرخەم بوو ٥ جنێوی بە مرۆڤێك دا، جنێوی زۆر ناشیرین ٥ جنێوی پێ دراو بێدەنگ بوو ٥ وەڵامی جنێودەرەکەی نەدایەوە.

هَنَدت المرأةُ بقلبه: ئافرەتەکە دڵی فڵانی بردووە.

هَنَدت المرأة فلاناً: ئافرەتەکە بەقسەی خۆشو دڵداری سۆزو عیشقی خۆی خستە دڵی فڵانکەسەوە.

هَنَدَ الرجل فلاناً: پیاوەکە نەرمو نیانی لەگەڵ فڵان دا نواندو دڵنەوایی کرد.

هَنَدَ السيفَ: شمشێرەکەی مشتو ماڵ کرد.

المُهَنَّدُ: شمشێری دروستکراو لەئاسنی هیندی.

هَنْدٌ: ناوه بۆ کۆمەڵە حوشتر کە ژمارەیان لەنێوان سەد تا دوو سەد حوشتر بێ.

الهِنْدُ: نیمچە کیشوەرێکە دەکەوێتە باشووری کیشوەری ئاسیاوە ٥ جمهوریەتی پاکستانو هیندستان لەخۆدەگرێ.

الهُنْدواني: بەمانا (المُهَنَّدُ)دێ.

هُنَيْدة: هیندۆکە (بۆ بچوککردنەوەی هیندوستان) بەکاردێ ٥ ناوە بۆ ژەوەحوشتر کەژمارەیان سەد حوشترێ.

الهِنْدِبا: ڕوەکێکی سالانەیەو گەلاکەی دەکوڵێندرێو دەخورێ، دەکرێتە زەلاتە.

الهِندباءُ: بەمانا (الهِنْدِبا)دێ.

هَنْدَزَ الرجلُ القُنيَّ والأبنية والآلات: پیاوەکە جۆگا ئاوو پردو باڵەخانەکانی بەشێوەی زانستیو لەسەربنەمای زانستی بنیات نان.

الهَنْدازُ: ئەندازەو سنور ٥ دەگوترێ: (أعطاه بلا حساب ولا هنداز): بەبێ ئەندازەو سنوور بەخششی دایە.

الهِنْدازةُ: ناوە بۆ پێوەرێک درێژی شتی پێ دەپێورێ ٥ درێژییەکەی حەفتاو شەش سەنتیمەترە.

الهِنْدَوْزُ: (رجل هِنْدَوزٌ): پیاوێکی لەبۆتە دراو قالبوی ڕۆژگارە، ڕابەسەندو کارامەیە ٥ (ك: هنادِزة) ٥ دەگوترێ: (هم هنادِزة هذا الأمر): ئەوانە زاناو پیاوی ئەوکارەن.

هَنْدَسَ الرجلُ القُنِيَّ والأبنية والآلات: پیاوەکە ڕوبارو جۆگا ئاوو باڵەخانەی بەشێوەیەکی زانستی ڕابەستن.

المهندسُ: ئەندازیار؛ کەسێک گرنگی بدا بەزانستی ئەندازەیی و تێیدا پسپۆڕبێ.

الهِنْدِسُ من الرجال: پیاوی قالبوو لەبۆتە دراوو ڕابەسەند ٥ شێری نازاو چاونەترس.

الهَنْدسة: ئەندازیاری ٥ زانستو زانیاریەک کەدەربارەی هێڵو ڕوبەرو سوچو چەندییەتو ئەندازەی شتەکان بدوێ ڕۆڵیان دیاری بکاو تایبەتمەندیو پەیوەندییان بە یەکترەوە دیاری بکا.

الهندسة النظرية: بریتییە لە بنەماو بناغە زانستییەکانی ئەندازە کە پەیوەندییان بەتایبەتمەندی مادەو سەرچاوەی هێزە سروشتییەکەیو ڕێبازەکانی بەکارهێنانیان بۆوەدەستهێنانی مەبەستە مادییەکە.

الهندسة التطبيقية أو العملية: لێزانی‌و سودوەرگرتن لەیاساو رێساو بنەما زانستییەکان‌و بەکارهێنانیان لەبواری رێساو بنەما زانستیەکان‌و بەکارهێنانیان لەبواری بیناسازی‌و پیشەسازی رێگاو بان‌و پردو هەموو بوارەکانی تەکنەلۆژیای سەردەم.

الهَنْدَسِيُّ: کەسێك پاکارێك لەوبوارەدا بێ‌و پاڵ هەندەسە بدرێ ◊ زاناو شارەزا لەبواری هەندەسەی نەزەری دا.

الهَنْدَسُ من الرجال: پیاوی قاڵبوو شارەزاو ڕاپەسەند.

الهُنْدُسُ: دەگوترێ: (هو هندس هذا الأمر): زاناو شارەزای ئەو کارەیە، زۆر باشی لێ دەزانێ ◊ (ك: هنادِسة).

هَنْدَمَ الرجلُ الأشياءَ هندمة: پیاوەکە شتەکانی بەئەندازەو رێك‌و پێکی دانان.

الهِنْدامُ: قەدو بااڵی جوان، پۆشاکی رێك‌و پێك‌و گونجاو.

هَنَعَ هَنْعاً: ملکەچ بوو ◊ (فهو هانِعٌ).

هَنَعَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەسەریەك دا دادایەوە لۆی کرد ◊ هەندێکی خستە سەر هەندێکی تری.

هَنِعَ فلان هَنَعاً: خواری‌و چەمانەوە لەپشتی دا پەیدا بوو فەدی چۆمایەوە ◊ (فهو أهْنَعُ وهي هَنْعاء).

الأهْنَعُ: ئەوەیە دایکی عەرەب‌و باوکی عەبدی ئازاد کراوی ناعەرەب بێ ◊ بۆ مێینە دەگوترێ: (هَنْعاء).

الهُنَاعُ: نەخۆشییەکە توشی ملی نادەمیزاد دەبێ.

الهَنْعاءُ: دەگوترێ: (أكمة هنعاءُ): تەپۆلکەیەکی کورت.

الهَنْعَةُ: دوو ئەستێرەن لە (الجوزاء) دا هەردوکیان مەنزڵی شەشەمی مانگن.

هَنَغَ الرجل والمرأة هَنْغاً: پیاوەکەو ئافرەتەکە هەریەکەیان لەکاتی گۆرانی گوتن‌و شیعر خوێندنەوەدا دەنگی خۆیان نەوی کرد، نزم کرد.

هَنَغَتْ المرأةُ: ئافرەتەکە بەدخوبوو، تاوانی کرد.

هانِغٌ المرأة: مێبازی‌و دڵداری لەگەڵ ئافرەتەکە کرد ◊ هەریەکە لەپیاوو ئافرەتەکە دەنگی خۆیان نزم کرد بەئەسپایی ئاخاوتنیان ئەنجام دا.

الهَيْنَغُ: ئافرەتی بەدڕەوشت ◊ ئافرەتێك نێهییەکانی خۆی بەهەموو کەسێك بڵێ ◊ ئافرەتی دەم بەپێکەنین‌و سوعبەتچی.

أَهْنَفَ: پەلەی کرد.
أَهْنَفَ الصَّبِيُّ: منداڵەکە خۆی ئامادەکرد بۆ گریان.
أَهْنَفَتْ المرأةُ: ئافرەتەکە پێکەنی بەپێکەنینێکی گاڵتە ئامێزو پچڕ پچڕ.
هانَفَ فلان غيره: فلانکەس یاری لەگەڵ فلان دا کرد.
هَنَّفَ فلان: فلانکەس زێدەڕۆیی کرد لەخێرا ڕۆیشتن دا.
تَهانَفَ بفلان: بەفلانکەس پێکەنی و لێی سەرسام بوو.
تَهَنَّفَ فلان: فلانکەس گریا.
الهِنافُ: پێکەنینێکە لەژوور زەردەخەنەوەیە.
هَنِقَ هَنَقاً: وەرزبوو.
أَهْنَقَ فلاناً: فلانکەسی خستە حاڵەتێکەوە وەکوو وەرزبوون وابوو.
هَانَمَ فلاناً بحديث: بەسرتەو ئەسپایی قسەی لەگەڵ فلان کرد.
هَيْنَمَ فلان: فلانکەس لەخودا پاڕایەوە ٥ قسەی بەئەسپایی کرد.
الهانِمُ: خانم، ئافرەتی ڕێزدار ٥ (ك: هوانم).
الهَنَمُ: جۆرە خورمایەکە.
الهِنْمَةُ: کورتە باڵای ناشرین ٥ پیاوی زەعیفو لاواز ٥ مینگە مینگ، ترینگە ترینگ ٥ ئەو مەرومسیحرییەی ئافرەت پێی وایە خۆی لای مێردەکەی پێ خۆشەویست دەکا.
الهَيْنامَ: ئاخاوتنێك لێی حاڵی نەبێ ٥ قسەی بەئەسپایی و سرتە.
الهَيْنَمُ: بەمانا (الهينامُ)دێ ٥ لۆکە.
الهَيْنَمانُ: بەمانا (الهَيْنَمُ)دێ.
الهَيْنومُ: بەمانا (الهَيْنَمُ)دێ.
هَنَّ هَنّاً وهَنيناً: گریا بەشێوە گریانێکی بەسۆزو کورکاندن ٥ نالاندی بۆ دووری لەخۆشەویستی ٥ کورکاندی.
أَهَنَّهُ الله: خودا هێزو توانای دایە، عەقڵی پێ بەخشی (فهو مَهْنون).
الهَانَّةُ: بەزی ژێر گلێنەی چاو ٥ باقی ماندەی مۆخ ٥ بەزی سەردوگی حوشتر.
هُنّا - هُنّاك - هاهُنّا: ئیسمی ئیشارەن.
الهَنَنَةُ: قالۆنچە.
الهَنُّ: شت ٥ وانێك، بیلامانە ٥ بەزۆری بۆشتێك بەکاردێ کەمرۆڤ ڕاستەوخۆ شەرم بکا بیڵێ ٥ وەکوو ئەوە پیاو بڵێ وانێکم دێشێ ٥ ئافرەت بڵێ بیلامانەکەم دێشێ ٥ وایش دەبێ بانگی لێ دەکرێ ٥

دەگوترێ: (یاهَنُّ أقبل): هینەوەرە هینە بڕۆ ٥ هینە مەچۆ.

الهَنَاةُ: بەڵاو کارەسات ٥ (ك: هَنَوات) ٥ ئاماژەشی پێ دەکرێ بۆ پیاوێك کە نەیناسی یان خۆتی لێ نەناس بکەی ٥ دەگوترێ: (یا هَنَاةُ أقبل): هینە وەرە.

هُنَا: لێرە ٥ ئێرە ٥ ئیسمی ئیشارەیە بۆ نزیك ٥ گاڵتەو سوعبەتو یاری.

الهَنَّةُ: مێینەی (الهَنَّ) ٥ (ك: هنات و هنوات) ٥ لەحەدیث دا هاتووە (ستکون هنات وهنات) لەوە بەولاوە شەڕو هەراو گەندەڵی زۆر دەبێ ٥ پشێوی دەکەوێتە ناو جیهانەوە.

الهِنْوُ: کاتو سات ٥ دەگوترێ: (مضی هِنو من اللیل): ساتێك لەشەو تێپەڕی.

هُنَيْهَةُ وهُنَيَّةٌ: بەشێك لەزەمان.

الهُوَ: لەبواری تەصەوف دا بریتییە لە غەیبێك کەبینینی ناگونجێ.

الهُوِيَّةُ: لەبواری فەلسەفەدا بریتییە لە حەقیقەتی شت، یان ئەو ماهیەتو کەسایەتییەی ئەم لەو جیادەکاتەوە ٥ پێناسەیەکە ناوو شورەتو شوێنی لەدایکبوونو ساڵی لەدایکبوونی تێدا تۆماردەکرێ کارو ناوو نیشانی تێدا دەنووسرێ.

هاءَ بفلان هَوْءاً: بەفڵانکەس کەیف خۆش بوو.

هاءَ بنفسه الی المعالي: بەرزی کردەوە، نەفسی خۆی لەزەلکاو رزگار کردو بەرزی کردەوە ٥ دەگوترێ: (هاءَ بفلان عَنْ کذا): فڵانکەسی لەوحاڵە ڕزگار کردو بەرزی کردەوە بۆ حاڵەتی بەرزیو شکۆمەندی.

هاءَ بفلان خیراً أو شراً: فڵانکەسی هەڵنا بۆ خێریان بۆشەڕ.

هَوِيَ الیه هَوَءاً: قەصدی کرد، چو بۆلای.

هاوَأ فلاناً: شانازی بەسەر فڵان دا کرد.

هاءَ: وشەیەکە لەوەڵامی بانگ کردن دا دەگوترێ: (یەکێك بانگ دەکەی لەوەڵام دا دەڵێ (هاءَ) واتە بەڵێ.

الهَوْءُ: هیمەتو ورە ٥ رای پەسەندو بەجێ ٥ گومان ٥ دەگوترێ: (وقع في هَولی کذا): فڵان شت کەوتە دڵمەوە، گومانم وابۆی چوو.

الهَوْبُ: گێلو ئەحمەقو زۆر بڵێو دەم شڕ ٥ (ك: أهواب) ٥ ئاگر ٥ تیشکی خۆر ٥ دووریی.

الهَوْبَرُ: بڕوانە مادەی (هَبَرَ).

هَوَّتَ به: هاواری لێ کرد.

الهُوتَةُ: نزمایی زەوی ٥ چاڵی زەوی ٥ رێگای سەربەرەو ژێر بۆسەر ئاو ٥ (ك: هُوت هُوَت).

هَوِجَ هَوَجاً: نەحمەق و گێل بوو ◊ دڕێژەی دا بەنەحمەقی خۆی ◊ (فهو أهْوَجُ وهي هوجاء).

أهْوَجَهُ: بەنەحمەق و گێلی بینی.

تَهَوَّجَ: بۆ زێدە ڕۆیی لەمانای (هَوِجَ)دێ.

الأهْوَجُ: چاونەترس و ئازا، کە خۆ فڕێ دەداتە ناو شەڕەوە.

الهَوْجاء من النوق: حوشتری خۆشڕۆ ◊ هەروا ناوە بۆ ڕەشەباو گێژەڵوکە ◊ (ضربة هوجاء): لێدان لەبۆشایی جەستە ◊ زەبرێک ناڕاستەی بۆشایی جەستە بکرێ.

هَادَ هَوْداً: تۆبەی لەتاوان کردو گەڕایەوە بۆ حەق و ڕاستی ◊ قورئان دەفەرموێ: (إنا هُدْنا اليك).

هَادَ فُلان: فلانکەس بەجولەکەیی پەروەردە بووە ◊ قورئان دەفەرموێ: (وعلى الذين هادوا حرمنا كل ذي ظفر).

هَادَ في المنطق: بەهێدی و لەسەرەخۆیی قسەکانی دەربڕین.

هارَدَ فلاناً: زەمانە سازی لەگەڵ فلان کردو موداراتی لەگەڵ دا کرد ◊ لەگەڵی ڕۆیشتو خۆی لەگەڵ گونجاند.

هَوَّدَ: بەهێدی و لەسەرەخۆیی ڕۆیی.

هَوَّدَ فُلان: فلانکەس بەدەنگی نزم قسەی کرد ◊ دەشگوترێ: (هَوَّدَ بالصوت): بەنەرمی دەنگی خۆی گێڕایەوە ◊ گۆرانی گوت ◊ بێدەنگ بوو، دامەزرا ◊ نوست ◊ لەگۆشتی بن دوگی خوارد.

هَوَّد فلاناً: فلانکەسی کردە جولەکە ◊ خستیە کەیفخۆشی و شادیەوە.

هَوَّدَ الشرابُ فلاناً: شەراب فلانکەسی سەرخۆش کردو خەوی لێ خست، خپی کرد.

تَهَوَّد فلان: فلان هیدایەت نامێز بوو کردەوەی چاکی ئەنجام دان.

تَهَوَّدَ: بەخزمایەتی یان بەزاواو خەزورایەتی پێک دەگەن.

تَهَوَّدَ في مشيه: بەهێدی و لەسەرخۆ ڕۆیی.

تَهَوَّدَ فُلان: فلانکەس چووە سەر ئایینی جولەکایەتی.

التهويدُ: دەنگی ڕەشەبا کاتێ لەلبەڵان و زیخەڵان دەدا.

الهوادَة: نەرم و نیانی ◊ ئارامگرتن و لەسەرخۆیی ◊ مۆڵەت و ڕێگا پێدان ◊ پێدا هەڵدان و ماستاوکردن ◊ هەرشتێک هیوای ئەوەی لێ بکرێ گەڵ و وڵات ئیصلاح بکا.

الهُودُ: جولەکە ◊ قورئان دەفەرموێ:

(وقالوا كونوا هوداً أو نصارى تهتدوا).

الهَوْدَة: بنی دوگی ناژەڵی دوگدار.

اليهـود: گـەل و نەتەوەیـەکی سـامی نـەژادن ◊ دەشـڵێن بۆیـە پێیـان دەگـوترێ (یـەهود) بـەناوی (یـەهوزا)ی کـوڕی حـەزرەتی یەعقوب.

اليَهـوديُّ: تـاکی (اليَهـودَ) ◊ کەسێـک پاڵبدرێ بۆ جولەکایەتی.

اليهودية: گەلی جولەکە.

الهَوْدَلُ: قەڵەو.

الهَوْدَة: قەتێی مێینە ◊ (ك: هُوَدَّ).

هَوْدَةٌ: جۆرە باڵندەیەکە.

اليهوذِيُّ: یەهودی، جولەکە.

هَارَ البناءُ وغیرە **هَوْراً وهُوُوراً:** باڵەخانەکە تێک روخا ◊ باڵەخانەکە درزی بردو شەق بوو بەڵام نەڕوخاوە.

هَارَ فلاناً بالأمر هَوْراً: فلانکەسی بەوکارە تۆمەتبار کرد ◊ یان گومانی لێ کرد.

هَارَ على الشَّيْءِ: کابرای هەڵنا بۆشتەکەو ویستی نەوەبکا.

هَارَ عنه: لەوشتە لای دا.

هَارَ فلاناً: فلانکەسی خستە سەر زەوی ◊ غەشی لێکرد.

هَـارَ القـومُ: حەڵکەکـەی کوشـتو بەسەریەکی دادان.

هَارَ البناءَ: باڵەخانەکەی روخاند.

هَارَ غَيْرَهُ: بەرامبەرەکەی خست، بەزەوی دادا.

إهْتَوَرَ: بەهیلاك چوو.

انهارَ البِناءُ وغیرە: باڵەخانەکە تێک روخا ◊ قورئان دەفەرموێ: (فأنهار به في نار جهنم).

تَهَوَّرَ البناءُ وغیرە: باڵەخانەکە تێک روخا.

تَهَوَّرَ فلان: فلانکەس کەوتە کێشەو چورتمەوە بەهۆی کەمتەر خەمی خۆیەوە.

تَهَوَّرَ على غيرِه: دەست درێژی کردە سەر غەیری خۆی و بەناشیرینی هەڵسو کەوتی لەگەڵ بەرامبەر دا کرد.

تَهَوَّرَ الشِتاءُ: زوربەی زستان رۆیی و سەرماکەی شکا ◊ دەشگوترێ: (تَهَوَّرَ اللیـل): زوربـەی شـەو رۆیـی و تاریکاییەکەی شکا.

تَهَوَّرَ الرعلُ الناسَ: پەتاو کۆکە هەموو خەڵکەکەی گرتەوە.

التَّيْهورُ: تەبارە ڕەملی روخاو ◊ کەندە روخاوی لبەڵان.

الهـائِرُ مـن الرجـال: پیاوی کەمـەفتو برست لێبڕاو بەهۆی پیری ◊ ئەگەر بـۆ لبـەڵان بـەکارهات مەبەسـت

لبەلانی داپۆخاوە.

الهاری: بەمانا (الهائر)دێ.

الهَوَارَةُ: فەوتاو تێداچوو ٥ دەشگوتری: (لاهوارة فیه) تێدا چوون فەوتان لەوکارەی دا نیە.

الهَوْرُ: جەلەبە مەڕو بزن ٥ دەریاچەی بچوك کەلەهەموو لایەکەوە ئاوی زەلکاوو جۆگەلە بێنەسەری و ئاوەکەی زۆر ببێ و دەریاچەکە فراوان ببێ.

الهَوْرَةُ: شوێنی فەوتانو تێداچون ٥ (ك: هَوْرَات).

الهُورَةُ: تۆمەتو گومان.

الهَیِّرُ: ئەوەی زوو هەڵدەچێو زوو دەڕوخێ زوو تورەدەبێ ٥ زوو تێك دەچێ.

الهَوْزَعُ: ئافرەتی چەقەچەناوو زیقە زیقکەر.

هَوَّزَ الرجلُ: پیاوەکە مرد.

الهُوزُ: خەڵك ٥ مرۆڤ ٥ دەگوترێ: (مالي الهُوزِ مِثلك) لەناو ئادەمیزادا پیاوی وەکوو تۆ نییە.

هَوْزٌ: بەشی دووەمی کۆمەڵە پیتی (أبجد ٥ هَوَّز).

الهَوْزَبُ: بازو هەڵۆ ٥ حوشتری بەتواناو بەهێز.

الهوزَنُ: تەپو تۆز.

هاسَ هَوْساً وهَوَساناً: رۆیشت بەشێوە رۆیشتنێك کەزەختی دەکردە سەر زەوی و بەتوندی قاچی لەسەر زەوی دا دەنا ٥ سوڕایەوە ٥ بەشەو گەڕاو لەهیچ نەترسا.

هاسَتْ الإبلُ: حوشترەکە لەوەڕاو بەدەم لەوەڕانەوە ڕۆیی.

هَاسَ الذِئبُ في الغنم: گورگەکە کوشتو بڕی خستە ناو مەڕو بزنەکانەوە.

هَاسَ فلان هَوْساً: فلانکەس خێرا خێرا نانی خوارد زۆری خوارد.

هَاسَ الشَّیْئَ: شتەکەی شکاندو وردی کرد ٥ خراپی کرد.

هَاسَ الإبلَ: بەهێواشی حوشترەکانی لێخوڕین.

هَوَسَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە پشێوی و ئاشوبەوە.

هَوِسَ الرجلُ: پیاوەکە توشی جۆرە شێتییەك بوو.

هَوَّسَ الشَّیْئَ: شتەکەی وردو هاڕکرد.

هَوَّسَ الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی جۆرە شێتییەك کرد.

تَهَوَّسَ فلان: فلانکەس بەهێواشی بەناو زەوی نەرمەڵان دا ڕۆیی.

الهَوَسُ: جۆرە شێتییەکە ٥ یان بەشێکە لەشێتی.

الهَوَاسُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (هائس) دا دێ.

الهَوَاسُ من الرجال: پیاوی ئازاو

بەئـەزمونو قـالبو ◊ شـێری ئـازاو بەهەڵمەت.

الهَوَاسَةُ: بەمانا (الهَوَاسُ)دێ.

الهَـوِيسُ: ئـەوەی لـەدڵی خۆتـا دەیشاریەوە ◊ بیروتێفکرین.

الْمُهَوِّسُ: ئەوکەسەی لەدڵی خۆی دا شت لێك دەداتەوە.

هَاشَ القومُ هَوْشاً: خەڵکەکـە تێکیانەوە هاویشتو تێك چـڕژانو هاتوچۆیان کرد.

هَاشَتْ الإبِـلُ: لەهەڵمـەتو هێـرش بردنەکـە دا حوشـترەکان پـەرتو بڵاو بوونەوە هەریەکەیان بەلایـەك دا ڕۆیـی ◊ دەگـوترێ: (هُـشْتُ الی فـلان): بـۆ فلانکـەس راسامو بـۆی راست بوومەوە.

هَـوِشَ فـلان: فلانکـەس لەبـەر لاوازیـی ورگی بچوك بۆوە.

هـارِشَ فـلان القَـوْمَ: فلانکـەس خەڵکەکـەی تێـك چـڕژانو تێکیانەوە هاویشت.

هَـوَّشَ فـلان بـین القـوم: فلانکـەس فیتنـەیی و ناشـوبی خـستە نێوخەڵکەکەوە.

هَوَّشَتْ الریحُ بالتراب: بایەکە لەهەموو جۆرێك خشتو خۆڵی هێنا.

تَهَـارَشَ القـومُ: خەڵکەکـە تێـکیانەوە هاویشت.

تَهَـوَّشَ القـومُ: خەڵکەکـە تێـکیانەوە هاویشت.

تَهَـوَّشَ علـی فـلان: لەسـەر فلانکـەس کۆبونەوەو گەلە کۆمەکییان لێکرد.

الهائِـشَة: ترسـان ◊ دەعبایـەکی خەیاڵییـە لـەدەعبا دەریاییـەکان ڕێبـواران لەبەرێـکەوە دەگوێزرێتەوە بۆبەرەکەی تر.

الهُـواش: مـاڵو سامانێـك لەحـەرامو حەڵاڵ کۆکرابێتەوە.

الهُوَاشَـة: بـەمانا (الهُـواش)دێ ◊ کۆمەڵێك خەڵك بوروژێنو تێکەوە بهاوێنو بێنو بچن.

الهَـوْش: ژمـارەی زۆر لەشـەڕدا گردببنەوە ◊ خاڵی بوونی گەدە.

الهَوَّاشَـة: دەگـوترێ: (إبـل هَوَّاشَـة) حوشترێ چەموش و تـەرەبوو بـڵاوە بوو لێرەو لەوێ کۆکرابنەوە.

الهَرِيشة: کۆمەڵێ تێکەڵو پێکەڵ.

هَاعَ فلان هَوْعاً: هاتو هاواری کـرد، دەم بەهاتو هاوار بوو ◊ زۆر لەسەر شتەکە سور بوو.

هَـاعَ فِي الحـرب: لەشـەڕدا هـاواری کـرد هوتافی کێشا.

هَاعَ مـن فـلان: لـەفلان جارڕ بـوو وەرز بوو.

هَاعَ القومُ بعضهم الى بعض: خەڵکەکە پەلاماری یەکیان داو خەریك بوو عەمبازی یەکتر بن.

هَاعَ فلان هَوْعاً وهواعاً: کابرا ڕشایەوە (فهو هائع وهي هائعة).

هَوَّعَ فلاناً: فلانکەسی ڕشاندەوە ◊ دەگوترێ: (هوّعه ما أكل).

تَهَوَّعَ: خۆی ڕشاندەوە.

تَهَوَّعَ القَيْءَ: بەزۆر ڕشانەوەی بەسەر خۆیدا هێنا.

تَهَوَّعَ نفسه: خۆی ڕشاندەوە.

الهَاعُ: (رجل هاع): پیاوێکی جیدییەو زۆر لەسەر شت سووڕە ◊ (رجل هاع لاع): پیاوێکی ترسنۆك و بەهات و هاوارە ◊ (إمرأة هاعة لاعة).

الهُواعُ: ناوی مانگی دیلقەعیدەیە ◊ (ك: هواعات وأهوعة).

الهُوَاعَةُ: ڕشوو، ئەوەی لەقورگی خۆڕشێنەوە دێتەدەر.

الهُوعُ: دوژمنایەتی ◊ بەتەماع و چاوچنۆك.

الهَوْفُ: بای گەرم ◊ کزەبای سارد.

الهُوفُ: گێژەڵوکە سارد بێ یان گەرم بێ ◊ ترسنۆکی بێ خێر ◊ گێڵ و نەحەمەق.

الهَوْقَةُ: زەلکاوێکە، چاڵێکە ئاوی تێدا کۆدەبێتەوە زۆری قوڕو لیتە تێدا پەیدا دەبێ و باڵندە حەزیان لێیەتی ◊ (ك: هوق).

هَوِكَ الرجلُ هَوَكاً: پیاوەکە گێل بوو کەمێك عەقڵی پێ ماوە ◊ (فهو أهْوَك وهَوِك وهَوْك).

هَوَّكَ فلان: فلانکەس چاڵە ئاوی هەڵکەند بۆئەوەی ئاوی تێدا کۆببێتەوەو ژێرەکەی ببێتە قوڕو لیتەو باڵندە لێی کۆببنەوە.

هَوَّكَ فلاناً: فلانکەسی گێڵ و نەحەمەق کرد ◊ سەرسامی کرد.

إنهاك فلان: فلانکەس سەرسام بوو.

تَهَوَّكَ فلان: بەمانا (إنهاك)دێ ◊ کەوتە ناو چاڵی نەگبەتی و تێداچوونەوە ◊ لەقسەکردن دا زمانی تێکەڵ و پێکەڵ بوو.

الهُوكَةُ: چاڵ و کەندر.

الهَوِكَةُ: دەگوترێ: (أرض هَوِكة): زەوییەکی وێران و درك و ڵاوی.

الهِوَك: زۆر گێڵ و نەفام.

الهَوَاك: سەرسام ◊ بۆ ئافرەت دەگوترێ: (الهَواكة) ◊ (أرض هَواكة): زەوی وێران و پڕ لەدرك و داڵ.

هالَ هَوْلاً: ترسا.

هالَتْ المرأة بحسنها: ئافرەتەکە بەڕوخساری جوانی کابرای سەرسام کرد.

هَالَ الأمرُ فلاناً: روداوەکە، کارەکە فلانکەسی ترساند ◊ (فهو هائل وهي هائلة).

هِيلَ السكران: سەرخۆشەکە چاوی ڕەشکەو پێشکەی کردو ترسا.

هاولَ الشَّيْئَ فلاناً: شتەکە فلانی سەرسام کرد.

هَوَّلَ على فلان: فلانکەسی ترساند ◊ هەڵمەتی بۆبرد.

هَوَّلَت المرأة: نافرەتەکە خۆی ئارایش داو خشڵو پۆشاکی جوانی پۆشی.

هَوَّلَ فلاناً: بۆزێدەرۆیی لەمانای (هَالَهُ)دێ.

هَوَّلَ الأمرَ: ئیشەکەی گەورەکردو زێدەڕۆیی تێداکرد تاوای لێ کرد ترسناك بێ.

إهْتالَ فلان: فلانکەس ترساو سەرسام ما.

تَهَوَّلَ للناقة: خۆی کرد بەدڕندە لەحوشترەکە بۆنەوەی نارام بێو ژێرباری بکا.

تَهَوَّلَ لمال فلان: وێستی بەچاو مالی فلانکەس بهەنگێوێو کاری تێ بکا ◊ دەگوترێ: (تَهَوَّلَ مال فلان).

إستهالَ الأمرَ: کارەکەی بەگەورەو ترسناك هاتە بەرچاو.

التَّهاويلُ: شتێك بکرێتە هۆکاری ترساندن ◊ ئەوەی لەشتێك جیابوبێتەوەو فەوتابێ ◊ ئەوپارچە قوماشە خوریيە سوورو زەردو سەوزەیە دەخرێتە سەرکەژاوە ◊ جوانکردن بەوێنەو نەخشو نیگارو چەکو پۆشاکو خشڵ ◊ هەروا ناوە بۆ ڕەنگی جۆراو جۆری ناو گوڵو گوڵزار.

الهَالُ: بەمانا (الآل)دێ ◊ (حَبُّ الهال): حێل؛ بۆنێکە لەبۆنەخۆشەکان لەهەندێ شوێن پێی دەگوترێ: (الحَبَّهان).

الهالة: خڕایی مانگ، دەوران دەوری مانگ ◊ یان کەوانەیەکی روناکی کەدەوری قەبارەیەکی ئاسمانی دابێ.

الهَوْلُ: ترس و بیم ◊ ترسناك و زەندەقبەر ◊ کارو روداوی گەورەو سامناك ◊ (أبو الهول): پەیکەرێکی فیرعەونی میصرییە لەسەردەمی سێیەم بنەماڵەی فیرعەونەکان دا دروست کراوە، جەستەی شێرو سەری ئادەمیزادە، بەم دوو پێکهاتەیە ئاماژە دەکا بۆ کۆبوونەوەی هێزو عەقڵ لەیەك جەستەدا، پەیکەرەکە بیست مەتر درێژەو جوار مەتر پانەو هەتا ئەمرۆ لەنزیك ئەهرامی (الجيزة) پایەدارە.

الهُولَـةُ: سەرسـورمانو عەجـەب ◊ هەرشتێك منداڵی پێ بترسێنرێ ◊ ئافرەتێك ئەوەندە جوان بێ خەڵك بەجوانیەکەی سەرسام بن.

الهيلة: بەمانا (الهَوْلُ) دێ.

الهَوْلَعُ: بڕوانە مادەی (هَلَعَ).

هَـوَمَ: سـوکە خەوێـکی کـرد، سەرەخەوێـکی شـکاند ◊ هـەنۆزی هاتنێو سەری بەملاو لادا کەوت، هـەر سەرە لەقەی بوو.

تَهَوَّم: بەمانا (هَوَّم)دێ.

الأَهْوَمُ: ناوچەوان پان ◊ سەرزل.

التهْـويم: هەسـت کـردن بەخـەو (خەوهاتن).

الهَامَةُ: سـەر ◊ تۆقەسـەر ◊ ناوەڕاستی سەر ◊ دەگوترێ: (هو هامـة القـوم): ئـەو سـەرۆك و پێـشەوای گەلەکەیـەتی ◊ کۆمەڵێـك مـرۆڤ ◊ باڵندەیـەکی بـچوکە بەشـەو دەردەکەوێو وەگری ناو گۆڕستانە ◊ کوندەبـەبوو ◊ باڵندەیـەکی خەیاڵییـە عـەرەب پێیـان وایـە ئـەو تـەیرە لـە سـەری مرۆڤـی کـوژراو دێتـەدەرو هـەر هـاوار دەکـا دەڵـێ تێـراوم بکـەن تـا تۆڵـەی دەسـێندرێتەوە ئـەمجار بێـدەنگ دەبێ ◊ (بنات الهام): مۆخی مێشك.

الهُوَام: بەمانا (الهَيَامُ)دێ.

الهَـوْمُ: خـەوی کـەم سـوکە خـەو ◊ ناوەڕاستی زەوی ◊ چەقی زەوی.

هَـوْمُ المجـوس: ڕوەکێـکە لـەپێڕی (الـصليبية) گـەڵاکانی وەکـوو گـەڵای یاسەمین وایە، دەرمانێکی لێ دروست دەکـرێ بـەردی گورچـیلە ورد دەکـاو میزکردن ئاسان دەکا.

الهوماة والهومة: دەشتو سارا.

هَانَ فلان هُوناً وهواناً ومهانـةً: فلانکەس زەلیلو داماو بوو.

هَانَ الشَّيْئُ عليه هوناً: شتەکە ئاسان بوو ◊ سوکو بێ ئەرك بوو.

أهانَ فلان الأمْرَ أو الشخصَ: فلانکەس کارەکەی بەسوکو بێ ئەرك زانـی ◊ فلانکەسی بەلاوە سوکو بێ مروەت بوو.

هَـاوَنَ الأمـر عليـه: ئیشەکەی لەسـەر ئاسـان کـرد ◊ ئیـشەکەی بەسـوك زانی.

تهـاون بـالأمر: کارەکـەی بەسـوکو بـێ ئەرك زانی ◊ سوکایەتی پێ کرد.

الأهون: ئاسانو بێ ئەرك.

الهـاون: هـاوەن، قاپێـکە لەئاسـن یـان لەمس بەدەسکەوان شتی تێـدا ورد دەکرێ.

الهَـاوُون: بـەمانا (الهَـاوَنُ)دێ ◊ (ك: هواوين).

الهَـوْنُ: بـەمانا (الهـاوَن) دێ ٥ هـیچ و پوچ و بێ نرخ ٥ ئەسپی سەر نەرم و جڵـەو خـۆش ٥ ئـەدەب و ڕەوشـت بەرزی و خۆ بەکـەم زانـین ٥ نـەرم و نیانی و لەسەرە خۆیی.

الهُونُ: خەڵك بەگشتی ٥ دەگوترێ: (ما أدري أي الهُـــــون): نـــازانم چ خەڵکێـــکە؟ تەنگانـــەو چـــورتم ٥ ڕیـسوایی و سـەر شـۆڕیی ٥ قورئـان دەفەرموێ: (أيمسكه على هون).

الهُونَـةُ مـن النسـاء: ئـافرەتی زینـدە بەچـاڵکراو ٥ ئـافرەتی گەردنکـەج و کۆیلـەو بەســتەزمان ٥ ئافرەتێـــك لایـەنی مێینـەی لاوازبـێ و وەکـوو پیـاوی جەسـتە تونـدو دەمـاراوی بێتە بەرچاو ٥ ئارامی و ئاشتەوایی.

الهُـــونی: زەلیلـــی و ژێردەســـتەیی ٥ بەئەدەب و ویقارو خۆبەکەم زان.

الهُـــوَینی: بەهێواشـــی ڕۆیـــشتن ٥ دەگوترێ: (هي تمشي الهوينى): ئـەو ئافرەتـــە بـــەناز بەســـەرزەوی دا دەڕواو بەئەسپایی قاج دەخاتە سەر زەوی ٥ نزمی و سوکی.

الهينة: دەگوترێ: (إمْشِ على هينتك): بەوێستی خۆت و بەهێواشی بڕۆ.

الهَيِّنُ: بێ نرخ ٥ ئاسان و لەسەرەخۆ ٥ لێبوردە.

تَهَـوَّهَ فـلان: فـلان هـاتو هـاواری کـرد، نالاندی.

الهَاهَةُ: بەمانا (الآهة)دێ.

الهَوَاهي: قسەی پـڕو پـوچ و بـێ مانـاو مەبەسـت ٥ دەگـوترێ: (جـاءَ فـلان باهواهي) ٥ جۆرە ڕۆیشتنێکە.

الهَواهِيَةُ: ترسنۆك.

الهوهـاء مـن الرجـال: پیـاوی ورەنـزم و ترسنۆك ٥ بیرێك کە پلیکانەو شتی وای تێدانەبێ ٥ گێڵ و نەحمەق.

الهَيَاهي: جۆرە ڕۆیشتنێکە.

الهُـوءُ مـن الرجـال: پیـاوی ترسـنۆك و ورەنزم.

الهوهَة: ترسنۆك.

الهَـــوُّ مـــن الأرض: لایـــەکی زەوی، سوچێـــکی ٥ کـــون و کەلەبەرێـــکی زەوی.

الهُـوَّاءَةُ: چاڵایەکی چەواشـە نـامێزی زەوی.

الهَوَّةُ: کون و کەلەبەر.

الهُوَّةُ: چاڵ و بیری قوڵ لەناو زەوی دا ٥ چاڵ و نزمـایی سەرشـوێن کـەمرۆڤ نـــەتوانێ بەئاســـانی بـــەناویان دا بـــڕواو ڕێـــگا دەرکـــا ٥ بـــیری قـــوڵ ٥ بـیری داپۆشـراو ٥ دەگـوترێ: (وقـع فلان في هوّة) ٥ هەروا وشەی (هـوّة) بـــەمانا گێڵـــی و نەحمـــەقی دێ ٥

كەسێـك نـەتوانێ قـسەی نەێنـی هەڵبگرێ.

هَوَى الشَّيْئُ هُوياً وهوياناً: شتەكە كەوتـە خوار ٥ گلا، لەبەرزاييەوە كەوتە خوار بۆنزمايى ٥ دەگوترێ: (هـوت العُقـاب علـى صـيد): هەڵۆكـە كەوتـە سـەر نێچيرەكە، خۆی بۆ هەڵدايە خوار.

هَوَى فـلان في الـسير: فلانكـەس رۆيـشت، دەستى كـرد بەڕۆيـشتن، پەلـەی كـرد، خێرا رۆيى.

هـوت يَـدُهُ للـشَّيْئ: دەسـتى گەيـشتە شتەكەو بەرزبۆوە.

هَـوَى الرجـلُ هـوةً: پياوەكـە بـەرزبۆوەو سەركەوت.

هَوَى هُوياً: فەوتا، تێداچوو.

هَوَتِ المرأةُ: نافرەتەكە منداڵەكەی مرد جەرگ سوتاو بوو.

هَـوَتَ الطعنـة هَوِيـاً: شوێنی زەبرەكـە دەمی كردەوەو خوێنی لێهات.

هَوَتَ الريحُ هُوياً: بايەكە هەڵبوو.

هَـوَتَ الأذنُ: گوێـچكە دەنگـی دايـەوە زرينگايەوە.

هَـوِيَ فـلان فلانـاً: فلانكـەس فلانكەسـی خۆشويست.

أهْوَى الشَّيْئُ: شتەكە بەربۆوە ٥ كەوتە خوار.

أهوى فلان بالشَّيْئ: فلانكەس ئامازەی بەشتەكە كرد.

أهـوى فـلان يـده للـشَّيْئ: فلانكـەس دەستى بۆشتەكە درێژكرد.

أهوَتْ العقـاب للـصيد: هەڵۆكـە خـۆی بەسـەر نێـچيرەكە داداو تێـكی شكاند.

أهْوَى الشَّيْئَ: شتەكەی هەڵدايە خوار.

أهـوَى فلانـاً: بەشـەبلاغەو مـستەكۆڵە لەفلانكەسی دا.

هـاوى: خێـرا رۆيـی ٥ رای كـردو تيژتێپەڕی.

هـاوى فلانـاً: خـۆی لەگـەڵ فـلان دا گونجاندو بەهەومسی ئەو جولايەوە ٥ دەشگوترێ: (هاواه).

هَـوَّىَ المكـانَ: هـەوای پـاكو خـاوينی خستە شوێنەكەوە.

إهتوى الى فلان بشيئ: ئامازەی بۆ فلان كـرد بەشـتەكە سـەرنجی نـەوی ڕاكێشا بۆلای.

إهْتَوَى فلاناً: بەشـەبلاغەو مـستەكۆڵە لەفلانكەسی دا.

إنهـوى الـشَّيْئُ: شتەكە كەوتـە خـوار، بەربۆوە.

تهـاوى فـلان: فلانكـەس بـەخێرايى رۆيى.

تهـاوى القـومُ: خەڵكەكـە يـەك بـەدوو يەك دا كەوتنە خوار.

استهوى الشَّيْئُ فلاناً: شتەکە فلانکەسی سەرسام کردو وای لێ کرد پێوەی مەشغوڵ بێ.

استهوى فلاناً: کاری لەفلانکەس کردو وای لێ کرد رایەکەی وەربگرێ بەبێ پەیدابوونی بەڵگەی پەقینی ملی بۆدا ◊ قۆرئان دەفەرموێ: (كالذي استهوته الشياطين).

التَّهْواءُ: ساتێك لەشەو.

الهاوي: کوللە ◊ کەسێك وەگری شتێك بێو خوی بداتێو پێوەی خەریك بێ هەرچەندە پیشەی نەویش نەبێ ◊ بۆنمونە کەسێك ریاضی نەبێو خوبداتە ریاضە ◊ خوێندەوارێکی باش نەبێو کتێب بکرێو کۆیان بکاتەوەو تەماشایان بکاو هیچیشیان لێ فێرنەبێ.

الهاوية: میینەی (الهاوی)یە ◊ هەواو مەناخ ◊ دۆزەخ.

الهَوى: سۆزو خۆشەویستی ◊ حەزکردن لەشت خێربێ یان شەربێ.

الهَواءُ: غازێکە دەورەی کورەی زەوی داوە ◊ پێکهاتووە لەنۆزۆنو ئۆکسجینو چەند غازێکی تر ◊ هەواو مەناخ ◊ بۆشایی ◊ هەر بۆشاییەك بکەوێتە نێوان دووشتەوە ◊ هەرشتێك ژێرەکەی بەرەڵابێو هیچ نەگرێتەوە ◊ هەرشتێك بۆشەربێ ◊ ترسنۆکو ورمنزم ◊ (قلب هواء): دڵی بەتاڵو خاڵی.

الهوائي: تەلێکە بەئامێری رادیۆو تەلەفزیۆنەوە دەبەستریو ئەمجار لەشوێنێکی بەرز بەکۆڵەکەو عەمودێکەوە شەتەك دەدرێ بۆنەوەی دەنگەکە بەهێز بکاو وێنەکە جوان نیشان بدا.

الهِوَايَة: یارییەك یان کردەوەیەك مرۆڤ حەزی لێی بێو خۆی پێوە بخافڵێنێو کاتی بێ ئیشی خۆی پێ بەسەر بەرێ.

الهَوِيُّ: شوێنی کەوتنە خوارەوە ◊ زرینگانەوەی ناو گوێچکە ◊ ساتێك لەشەو.

الهَوِيَّة: بیری قوڵ.

هاءَ فلانٌ هَيْئَة: فلانکەس روخسار جوان بوو قۆز بوو.

هَاءَ للأمر: خۆی بۆکارەکە ئامادەکرد.

هَاءَ اليه هَيْئَةً: حەزی لێ بوو موشتاقی بوو.

هَايَأَ في الأمر رعليه: لەکارەکەدا هاوڕای بوو، پشتگیری کرد.

هَيَّا فلان الأمر تهيئة وتهيئاً: فلانکەس

نیشەکەی باش کرد ◊ ئاسانی کرد.

هَيَّأَ الشَّيْءَ: شتەکەی حازرو ئامادەکرد بۆ جێ بەجێ کردنی مەبەستێکی تایبەتی ◊ دەگوترێ: (هَيَّأَ المصنع لبدء الإنتاج): کارگەکەی ئامادەکرد بۆ دەستکردن بەوەبەرهێنان ◊ (هَيَّأَ الطعام للأكل): خۆراکی ئامادەکرد بۆخواردن.

تَهَايَأَ القومُ على الامر: خەڵکەکە لەسەر کارەکە رێک کەوتن هاوکاری یەکتریان کرد.

تَهَيَّأَ للأمر: خۆی بۆکارەکە ئامادەکرد وبستی دەستی پێ بکا.

المُهَايَأَةُ: نەوکارەی لەسەری رێک کەوتوونو هەموویان دەیانەوێ ئەنجامی بدەن، ئەنجام بدرێ.

الهَيْءُ: بانگکردن بۆ خواردنو خواردنەوە.

الهَيْئَةُ: شکڵو شێوەی شت ◊ نیشانە ◊ کۆمەڵێک مرۆڤ ئەنجامدانی کارێکیان پێ دەسپێردرێ ◊ دەگوترێ: (هيئة الأمم المتحدة وهيئة مجلس الإدارة) ◊ (علم الهيئة): زانیاری ئاسمانناسیو حاڵو جۆنیەتی قەبارە ئاسمانییەکانو بەیەوەندییان بەیەکترەوەو کاریگەرییان لەسەر زەوی.

الهِيُّ: جوان ڕوخساریی.

هابَه هيباً ومَهابَةً: بەگەورەی داناو لەپێش چاوی شکۆمەند بوو ◊ لێی ترسا ◊ ترساندیو هۆشیاری دایە ◊ بۆ زێدەڕۆیی لەم مانایەدا دەگوترێ: (هَيَاب وهَيِّبٌ وهَيْبان وهَيُوبة).

أهاب به: بانگی کرد بۆکردنی شت یان نەکردنی هەڵینا بۆ کردنی یان نەکردنی دەگوترێ: (أهَبْتُ بصاحبي الى الخير): هاوەڵەکەم هەڵنا بۆ کردنی کاری خێر.

أهاب بالخيل: ئاوزەنگی لەئەسپەکە داو هەڵینا بۆ خێرا ڕۆیشتن.

أهاب الراعي بِغنمه: شوانەکە مەڕوبزنەکانی رادان بۆ لەوەڕو ئاو خواردنەوە ◊ دەنگی دان بۆ ئەوەی ڕاوەستن یان بگەڕێنەوە ◊ بەوشەی (هابِ هاب)ی تێیان خوڕی.

هيَّبَ الشَّيْءَ الى فلان: شتەکەی لای فلانکەس گەورە کرد ◊ زۆری پێداهەڵگوتو نرخی دایە.

إهتابَ الشَّيْءَ: بۆ موبالەغەو زێدەڕۆیی لەمانای (هابَهُ)دێ.

تهيَّبَ الشَّيْءَ: بۆ موبالەغەو زێدەڕۆیی لەمانای (هابَهُ)دێ.

تَهَيَّبَ الشَّيْءَ فلاناً: شتەکە فلانکەسی

ترساندو سەرسامی کرد ◊ دەگوترێ: (هَيَّبَنِي الشَّيْءُ تَهْيِيْبَهُ): شتەکە سەرسامی کردم و ترساندمی و لێی ترسام.

المُتَهَيِّبُ: شێر ◊ سام لێکراو.

الهَيْبَانُ: زۆر ترسنۆک و حەزەرکەر ◊ شوان و جاودێر ◊ نێربیە کێوی ◊ گڵ و قوڕ.

هَيَّتَ بِهِ: بانگی لێ کرد، دەنگی دا.

هَيْتَ: وشەیەکە سەرسامی دەگەیەنێ ◊ عەرەب دەڵێ (هَيْتَ لِلْحِلْمِ): سەرسامم لەحیلم و بارقوڵی فلان.

هَيْتَ لَكَ: نامادەبە، خێراکە وێستەکەم جێ بەجێ کە.

الهِيتُ: جاڵی نزمی زەوی ◊ جاڵی قوڵ.

هَيْتَاءُ: هەڵنانی سەگە بۆ گرتنی نێچیر.

هاتَ الشَّيْءُ هيتاً وهيتاناً: شتەکە جوڵا ◊ کەوتە ڕۆیشتن.

هاتَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە تێک وڕوژان و بێنەو بەرە لەکاتی کێشەو نیزاع دا.

هاتَ فلان في الشَّيْءِ: فلانکەس شتەکەی بەتوندو تیژی وەرگرت و خراپی کرد.

هاتَ من المال: بەشی خۆی لەماڵەکە هەڵگرت.

هاتَ لفلان: شتێکی کەمی دا بەفلان.

هاتَ برجله الترابَ: بەقاچ گڵەکەی هەڵدایەوە.

هايَتْ فلاناً: بەهۆی زۆرییەوە بەسەر فلان دا زاڵ بوو.

تهايَتَ القومُ: خەڵکەکە تێکیانەوە هاوێشتو کەوتنە بێنەو بەرەو شەڕو نیزاعەوە.

تَهَيَّتَ لفلان شيئاً: شتێکی دا بەفلان.

استهاتَ الشَّيْءَ: شتەکەی بەزۆر زانی، زۆری کرد.

استهاتَ المالَ: ماڵو سامانەکەی تێک دا خراپی کرد.

المهايث: کەسێک زۆر لەشت هەڵگرێ بەباوەش پێداکردن بان بەرادانو وەلانان.

الهايثة: (هايثة القوم): راونانو پاڵپێومنانی گەلو نەتەوە.

الهَيْثَةُ: کۆمەڵێک مرۆڤ.

هاجَ النبتُ هَيْجاً: ڕومەکەکە وشک بوو زەرد هەڵگەڕا.

هاجت الارض هَيْجاً وهيجاناً: زەوییەکە گژوگیاکەی وشک بۆوە ◊ رابەڕینو دژی نەو زوڵەو ستەمەی لێیان دەکرا دەنگی ناڕەزایان دەربڕی ◊ دەشگوترێ: (هاجَ الشرّ وهاجت الحرب بينهم).

هاجَتْ الإبلُ: حوشترەکە تینوی بوو.

هاجَتْ السماءُ: ئاسمان هەورو هەڵای زۆر بوو کردی بەڕشەباو زریان.

هـاجَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەڵچواند ◊ رایپەڕاند.

هاجَ فلاناً: فلانکەسی ڕاپەڕاند خستیە جەو جوڵو ڕاپەڕین.

هَـاجَ الإبلَ: حوشترەکانی رادان بەشەو بۆسەر دوێلاو یان بۆ لەوەرگا.

أهاجَ: دەگوترێ: (أهاجت الريحُ النبتَ): بایەکە ڕوەکەکەی وشک کرد.

أهْـيَجَ الأرضَ: زەوییەکـەی واهاتـە بەرچاو کە گیـاوو گژەکـەی وشـک بۆوە.

هايَجَ فلان فلاناً: فلانکەس فلانکەسی وروژاند.

إهتاج: ڕاپەڕی دژی زوڵەو ستەم یان زیانو ئازار.

تهايج القومُ: خەڵکەکە هەڵمەتیان بـرد بـۆ دوژمـنو یـەکڕیز وەسـتان بـۆ شەڕکردن.

تَهَيَّجَ الشَّيْئُ: بـۆ زێـدەڕۆیی لـەمانای (هاج)دێ.

المِهْياج: کورکاندنو گەڕانەوە بـۆ زێـدو نیـشتمان ◊ حوشترێـک پـێش حوشتری تر تینوی بێ.

الهَائِجُ: سوور بوونـەوەو ڕق هەڵسان ◊ دەگـوترێ: (هـاجَ هائجـە): خـوێنی گەرم بوو، ڕقی هەڵسا.

الهَاجَةُ: بۆقە مێیینە ◊ نەعامە ◊ مەڕو بـزنو حـەیوانی تـر کـە ئـارەزوی کەڵگرتنیان نەبێ.

الهَيْجُ: شەڕ ◊ ڕەشەبای توند ◊ فیتنـەو ئاشوب.

الهَيْجاءُ والهيجا: بەمانا شەڕو کوشتار.

الهَيَّاجُ: بەمانا (الهَيْجاءُ)دێ.

هَيَّخَ الهريسة: کەشکەکەکەی زۆر چەور لێنا.

هَيَّخَ الفَحْلَ: نێرە فەحلەکەی هەڵنا بـۆ سـواربوونو کەڵـدانی مێینـە ماچەکە.

الهِيِّخُ: حوشترێـك کە بەوشـەی (هـیخ) تێت ڕاخوڕی خێرا ڕاپەڕێو بڕوا.

هَـادَهُ هيـداً وهـاداً: جوڵانـدی تێـی راخـوڕی ◊ دەری کـرد ◊ ترسـاندی ◊ چاکی کردەوە ◊ لایدا.

هَيَّدَ الـسائرُ: ڕێبوارەکـە پەلـەی کـردو خێرا ڕۆیی.

هَيَّـدَ الأمْـرُ فلاناً: کارەکـە، ڕوداوەکـە فلانکەسی باش خستە جـەو جـوڵ، زۆری ڕاپەڕاند.

الهَيْدُ: گەورە ◊ شتی ڕاتڵەقاوو وەشەقە تۆڵە هاتو.

الهَيْدانُ: تەمبەڵو ترسنۆك.

الهَيْـدب والهيـدبى والهَيْـدبيّ: بڕوانـە مادەی (هَدَبَ).

الهَيْدكور: ئافرەتی گەنجی قەڵەوی هەندام جوان ◊ شیری بزرکاو.

الهَيْدكورة: بەمانا (الهيدكور)دێ.

الهَيْدَلَة: بڕوانە مادەی (هَدَلَ).

الهَيْذامُ: بڕوانە مادەی (هَذَمَ).

الهَيْدَمُ: بڕوانە مادەی (هَدَمَ).

هَيَّرَ فلان البناءَ: فلانکەس باڵەخانەکەی روخاند.

تَهَيَّرَ البناءُ: باڵەخانەکە تێك روخا.

الهَيّار: زوو ڕوخاو، روخەك ◊ دەگوترێ: (رجل هيّارٌ): پیاوێکە زوو دەڕوخێو خۆ بۆ چورتەو تەنگانە ڕاناگرێ.

الهَيَّارُ الثلجي: روخانی تەبارە بەفری سەرکێوەکان.

الهَيْرُ: ناوێکە لەناوەکانی بای صەبا.

الهيرُ من الليل: کەمتر لەنیوەی شەو.

الهَيْرَةُ: زەوی دەشتو نەرمەڵان.

الهيّار من الرجال: پیاوی ورەنزەو زەعیف.

هياطيقي: زاراوەیەکی ئیغریقییە خۆرئاواییەکان کردویانە بەناو بۆ جۆرە خەتێکی هێرۆغلیفی، کەخێرا دەنووسرێو خاڵبەندیو نیشاراتو شتی وای تێدانین ◊ بەقەڵەم لەسەر کاغەزی بەڕەداو توێکڵەدارو قوماشو شتی وا پێی دەنووسرێ.

الهَيْرَعُ: بڕوانە مادەی (هَرَعَ).

الهَيْرَعَة: بڕوانە مادەی (هَرَعَ).

الهيرودين: مادەیەکی پاڵفتەیە لەزەرو دەردەهێندرێ بۆنەخۆشی خەستبوونەوەی خوێن سودی هەیە.

هيروغليفي: زاراوەیەکە بەمانای نەخشی پیرۆز (النقش المقدس)دێ، خۆرئاواییەکان کردویانە بەناو بۆ نووسینی میصری کۆن کەلەسەر گۆڕی میصرییە کۆنەکان هەڵکەندراومو لەپەرستگاو شوێنە ئایینییەکانیان ئاسەواری ماوە.

الهيرين: مادە سڕکەرێکی تێکەڵەیە لەمورفین وەردەگیرێ.

الهَيْزَبُ: بەمانا (الهَوْزَبُ)دێ.

هاسَ فلان: فلانکەس ڕۆیی بەهەر ڕۆیشتنێك بێ.

هاسَ من الشَّيْئ: زۆری لەشتەکە هەڵگرت.

هاسَ الشَّيْئَ: شتەکەی گێرەکرد، ژێر پێی دا.

هاسَ الأرضَ: زەویەکەی کوتایەوە.

هاسَ فلان فلاناً: فلانکەس گاڵتەی بەفلان کرد.

الأهيس: پیاوی ئازاو چاونەترس ◊

شـتى رەق و پتـەو كەهەموشتێـك ورد بكا.

هَيْسِ هَيْسِ: وشەيەكە بۆ پياو دەگوترێ كاتێك بتەوێ هەڵى بنێى بۆ كارێك.

هاشَ القومُ هَيْشاً: خەڵكەكە تێكيانەوە هاويشتو خرۆشان.

هـاشَ بعـض القـوم الى بعـض: هەندێ لەخەڵكەكـە عـەمبازى هەندێـكيان بـوون ٥ ئامـادەبوون پـەلاماری يـەكتر بدەن.

هـاشَ نـلان: فلانكـەس زۆرى قـسەى ناشيرين كردن.

هاشَ نـلان في القـوم: فلانكەس ئاشوب و ئاژاوەى خستە ناو خەڵكەوە ٥ كابرا فـوى تێـكراو كەوتـە هەڵەكـە سـەماو كەيفخۆشى.

هاش الشَّيْئَ: شتەكەى گەندەڵو خـراپ كرد ٥ لەخۆى گرتو كۆى كردەوە.

تَهَيَّشَ القومُ بعضهم الى بعـض: هەنـدێ لەخەڵكەكـە پـەلاماری يـەكيان داو بووبە شەڕيان.

الهَيْـشَةُ: مرۆڤـى تێـكەڵو پێـكەڵ ٥ فيتنەو ئاشوب.

هَـاصَ الطَّيْـرُ هَيْـصاً: باڵندەكـە جيقنـەى كرد جيقنەى هەڵدايە خوار.

هَـاصَ نـلان بالـشَّيْئ: فلانكـەس تونـدو تيژى بەشتەكە كرد.

هاصَ عُنُقَهُ: ملى باريك كرد.

الهَـايِصُ: كولانـەى باڵنـدە، خلانـەى پەلەوەرو شوێنى جيقنە كردنيان.

هاضَ العَظمَ: ئێسقانەكەى شكاندەوە دواى ئەوەى خەريك بوو يەكتر بگرێتەوە.

هـاضَ فـلانٌ الـشَّيْئَ: فلانكـەس شتەكەى شـكاند ٥ نـەرمى كـرد ٥ هـەر لـەم ڕوەوميە عائيشە دەڵێ: (واللهِ لـو نَـزَلَ بالجبال الراسيات مانزل بأبى فاضها).

هـاضَ الكـرى فلانـاً: ومنـەوز (هـەنۆز) فلانكەسـى داهێزرانـدو هێـزو توانـاى لێ برێو لاوازى كرد.

هـاضَ الحـزنُ قَلْبَـهُ: خـەمو خەفـەت جار دواجار كەوتە سەر دڵى.

هـاضَ المـرضُ فلانـاً: نەخۆشـييەكە بـۆ فلانكەس هاتەوە.

هَيَضَ فلاناً: فلانكەسى وروژاند.

إهْتَاضَ العَظْمَ: ئێسقانەكەى شكاند.

إنهاضَ: بۆ موطاوەعەى (هاضَهُ)دێ.

تَهَيَّضَ الغـرامُ فلانـاً: عيشق و سۆزەكە گەرايەوە بۆ فلان.

المستهاضُ: نەخۆش يان ئێسقان شكاو كەچاك بێتـەوەو سـەر لـەنوێ بـۆى بێتەوە.

الهَيْضُ: نەرمو نيان.

الهَيْـضَة: گەرانـەوەى خـەمو خەفـەت بۆسەر دڵ ٥ نەخۆشى دوانە خۆشى

بەنۆبـــە بێتـــە ســـەری ٥ هـــەروا (الهَيْضَة) نەخۆشییەکە دیاردەکانی ڕشـانەوەی تونـدو سکـچونی زۆرو کزبـوونی جەستەیە ٥ (نەخۆشـی کولێرا).

هاطَ فلانٌ هَيْطاً: فلانکەس هاتو هاواری کردو کردیە غاڵو بوغڵ.

هَايَطَ: بەمانا هاتو هاوار کردن.

هايَطَ فلاناً: فلانکەسی لاواز کرد.

تهايَطَ القومُ: خەڵکەکە کۆبونـەوەو کاروباری خۆیان ڕێك خست.

الهِياط: دەگوترێ: (هم في هَياط وهِياط) ئەوان لەبگرمو بەردەدان یان نـەوان لەدورو نزیکی دان.

الهَـيْطُ: دەگـوترێ: (مـازال في هَـيْط ومَيْطٍ): ئەوان تائێستا هـەر لەشـەڕو هەراو بێنەو بەرەدان.

هَـاعَ الـشَّيْئُ هَيْعـاً وهَيَعانـاً: شـتەکە کرایەوە، بڵاو بۆوە.

هَاعَ فلان: فلانکـەس هـاواری بـرسـیایەتی کرد، لەدەست برسییەتی هـاواری کـرد ٥ ترساو دادو هاواری کرد.

هاعَتْ الإبلُ الى الماء: حوشترەکە تینوی بوو حەزی لەئاو بوو.

هَاعَ الماءُ وغيره على وجه الأرض: نـاو یـان شلەمەنییەکی تر بەسەر ڕوی زەوی دا ڕۆیی جاری بوو.

هَاعَ الرَّصَاصُ ونحوه هَيَعاناً: ڕەصاصـەکە توایەوە.

هَـاعَ فـلان: فلانکـەس تـەماعی زۆر بـوو وێـڕای نـەوەی هیـچی لەدەسـت نایـە کەچـی بەتەماعـە چـاو چـنۆکە ٥ دەم بەهاتو هاوارە خۆ بـۆ هـیچ ناخۆشـی یەك ڕاناگرێ.

هاعَ مـن الحـبّ والحُـزن هيعـاً: لـە ئاکـامی عیـشقو سـۆزەوە یـان لـە خەفـەتو حوزنـەوە گێـژو وێـژ بـووە، سەرسـام بووە ترساوو پەژموردەکەوتووە.

تَهَيَّعَ الـشَّيْئُ: بـۆ زێـدە ڕۆیـی لـەمانای (هاعَ)دێ.

تَهَيَّعَ السرابُ: تراویلکەکە بەسەر زەوی دا بڵاو بۆوە.

تَهَيَّـعَ فـلان: فلانکـەس سەرسـام بـوو ٥ ستەمی کرد.

تَهَيَّعَ الى الشرّ: پەلەی کرد بۆشەڕ.

المَهْيَعُ من الطرق: ڕێگای ئاشکرا ٥ (ك: مهايع).

الهائِعُ: دەگوترێ: (ليل هائع): شەوێکی تاریك‌و نوتەکە ٥ (رجل هائع لائع): پیاوێـکی ترسـنۆك‌و دەم بـەهات‌و هاوارە.

الهائِعـة: دەنگـی ترسـناك ٥ زێـڕەو نەڕەی ترسێنەر.

الهَاعُ: کەسێـك دەم بـەهاواربێو نـاخو

نۆف بكا ◊ (رجل هاعٌ لاعٌ ◊ هاعٍ لاعٍ): پیاوێکی ترسنۆک و زەعیف و بێ دەسەڵاتە، دەم بەهاوارو گرینۆکە.

الهِياعُ: دەگوترێ: (ریح هیاع لِیاع): ڕەشەبایەکی خێراو بەهێزە.

الهَيْعَةُ: بەمانا (الهائعة) دێ ◊ هەردەنگێک ترس بخاتەوە، هەر خراپەکاری و فاحیشەیەک بڵاو بێتەوەو ترسناک بێ ◊ دەشگوترێ: (أرض هَيْعَةٌ): زەوییەکی پان و دەشتە.

الهَيْعُ: دەگوترێ: (رجل هَيِّعٌ لَيِّعٌ): پیاوێکی دەم بەهاوارە.

هَيْعَرَ: بڕوانە (هَعَرَ).

تَهَيْعَرَ: بڕوانە (هَعَرَ).

الهَيْعَرَةُ: بڕوانە (هَعَرَ).

الهَيْعَرون: بڕوانە (هَعَرَ).

هَيِغَ العامُ: ساڵەکە بەپیتو بەرەکەت بوو.

أهيَغَ القومُ: خەڵکەکە هەرزانی ڕوی تێکردن.

هَيَّغَ فلان الثَّرِيدَةَ: فلانکەس تێگوشاوەکەی زۆر چەور کرد.

هَيَّغَ المطرُ الأرضَ: بارانەکە زەوییەکەی نەگرتەوە لێی لادا.

الأهْيَغُ: ئاوی زۆر ◊ ساڵی هەرزانی و بەپیتو بەرەکەت ◊ ژیانی خۆش و بەناز پەروەردە.

الأهْيَفانُ: هەرزانی و گوزەرانی خۆش ◊ خواردن و خواردنەوە.

هَافَ ورق الشجر هَيْفاً: گەڵای درەختەکە هەڵوەری.

هافَ فلان (يهاف) هِيَافاً: فلانکەس زوو زوو تینوی دەبێ ◊ ڕەشەبا لێی داو تینوی بوو.

هَافَ العبدُ هَيْفاً: کۆیلەکە هەڵات، یاخی بوو.

هَافَ الغلام: کوڕەکە قەدی باریک بوو ورگی بچوک بوو.

هَافَتْ الإبلُ هِياناً وهُيافاً: حوشترەکە لەتیوان دەمی بۆ ڕەشەبا کردەوە بۆنەوەی تینوایەتی کەم بکا.

هَيِفَ الغلامُ هَيَفاً: بەمانا (هَافَ)دێ ◊ (فهو أهْيَفُ وهي هيفاء).

أهافَ الرجلُ: پیاوەکە حوشترەکانی تینووبان بوو.

إهتافَ: تینوی بوو.

تَهَيَّفَ: لە شوێنێک نیشتەجێ بوو بەرەو ڕەشەبا بوو.

استهاف: ڕەشەبای گەرم لێی داو تینووی بوو.

المِهْيافُ: کەسێک زۆری تینوبێو نەتوانێ خۆی بۆ ڕابگرێ ◊ کەسێک

زوو تینووی ببێ.

الهاف من الرجال: پیاوێك زوو تینوی ببێ یان زۆری تینوبێ.

الهافة: حوشترێك زوو تینوی ببێ ٥ دەگوترێ: (إبل هافة).

الهَيْفُ: رەشەبای گەرم كە ڕوەك وشك بكا ٥ گیانلەبەر تینوو بكا، ئاوی بیرو كانیاو وشك بكا.

الهيوف من الرجال: بەمانا (المِهياف) دێ.

الهَيْفان: تینوو، زۆر تینوو یان خێرا تینوو.

أهيق الظليم: نێرە نوعامەكە زۆر درێژ بێ.

الأهيق: ملدرێژ.

الهَيْقُ من الرجال: پیاوی كزی ڕەقەڵەی درێژ داوەڵ ٥ نێرە نوعامە ٥ (ك: أهياق وهيوق).

الهَيْقة – الهيقم – الهيقماني: بڕوانە مادەی (هَقَمَ).

هَيْكَلُ – الهيكَلُ – الهَيْكلة: بڕوانە (هكل).

هَالَ فلان الرَّمْلَ وغيره هيلاً: فلانكەس بنكۆڵی لبەكەی كرد سەرەوەی داڕوخایە خوار.

أهَالَ فلان الشَّيْئَ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (هاله)دێ.

إنهالَ عليه: بۆ موطاوەعەی (أهاله)دێ.

انهال القوم عليه: خەڵكەكە دابارینە سەری بەلێدانو بەجنێو كارێكیان پێ كرد بابە دەواری شڕی نەكردبێ.

تَهَيَّلَ الشَّيْئُ: شتەكە یەك لەدوا یەك كەوتنە سەری.

الأهْيَلُ من الرمال أو نحوها: ئەوەیە وەجبە وەجبە بكەوێتە سەریەك.

المهيلُ: لمبی روخەكو جەوو زیخی روخەك ٥ قورئان دەفەرموێ: (وكانت الجبال كثيباً مهيلاً).

الهال من الرمال: بەمانا (الأهيل)دێ.

الهالة: بڕوانە (هَوَلَ).

الهَيَالُ: لمبی روخەك.

الهَيْلُ: بەمانا (الهَيَالُ)دێ.

الهَيَلان: ئەو لمبو زیخەیە كەبەردەوام بڕوخێو ئاش ناشۆكە بكا.

الهَيُولُ: تەپو تۆزی بڵاوە بوو كەلەكاتی هاتنە ژورەوەی تیشكی خۆر لەكونی پەنجەرەو شتی واوە دەبینرێ.

الهيولى: ئەو مادە خامانەی شتیان لێ دروست دەكرێ بۆ نمونە مادەی لۆكە بۆ قوماش، ئاسن، بۆ بزمار دار بۆ كورسیو كەرەوێتە ٥ بەڵای زانا ئیغریقیو مەنطیقییەكانەوە

هـەیولا مادەیەکـە شـێوەو شـکڵی تایبەتی نیەو قبوڵی هەموو شێوەو شکڵێـــک دەکـــەن‌و پێیـــان وایـــە پـەروەردگار عالـەمی مـادەی لـەو هەیولاو صورەتە دروست کردوە.

الهيـــولانى: دەگـــوترێ: (مـــشروع هيولاني): پرۆژەیەکی سەرەتاییەو بەشێوەیەکی ساکار ئەنجام دەدرێ ٥ (رسم هيـولاني): وێنەیەکـە لەهێڵە سەرەتاییەکان تێنەپەڕیوە.

الهَيْلكون: بڕوانە (هَلَكَ).

هَيْلَلَ الرجل: پیاوەکە زیکری (لا اله الا الله)ی گوت.

هَامَ فلان هيماً وهيماناً: فلانکەس سەری خـۆی هـەڵگرت‌و ملـی لـێ نـا نازانـێ بۆکوێ دەچێ‌و چی دەکا.

هـامَ في الأمـر: لەکارەکـە سەرسـام بـوو نـەیزانی چـۆنەو چـیە ٥ بـەجۆرەها شێوە قسەی لـێ کـردو بـڕو بۆچونی جیا جیای دەربارەی هەبوو.

هام فـلان هُيَامـاً: فلانکـەس زۆری تینـو بوو.

هامَ فلان بفلانة هياماً: فلانکەس عاشقی فـلان ئـافرەت بـووەو خەریکـە بـۆی شێت بێ ٥ (فهو هائم).

هَـيَّمَ الحُـبُّ فلانـاً: دڵـداری فلانکەسـی کردە عاشق‌و مەدهۆش.

اهتـــام فـــلان لنفـــسه: فلانکـەس بـۆ بەرژەوەنـدی خـۆی فـرت‌و فێڵـی کردن‌و هەوڵ‌و کۆششی کرد.

تَهَيَّمَ فلان: فلانکەس بەجوانترین شێوە ڕۆیشت.

تَهَيَّمَت المرأةُ الرجلَ: ئافرەتەکە وایکـرد پیاوەکە عاشقی ببێ.

استُهِمَ فؤادُ فـلان: دڵی فلان رارا بـوو، راستی لـێ شێوا بوو.

الأهْـيَمُ: مرۆڤـی زۆر تینـو ٥ حوشـترى زۆر تینـو ٥ بـۆ مێینـە دەگـوترێ: (هَيْماءُ).

الهَيَامُ مـن الرمـل: لبـە وردەیـەك زۆر وردو وشـك بـێ بـەهیچ شـێوەیەك تەبارە نەبەستێ.

الهُيَامُ: بـەمانا (الهَيَامُ)دێ ٥ تینوایـەتی زۆر ٥ دەردێکە توشی حوشتر دەبـێ وای لـێ دەکا بـەناو دەشت‌و سارادا دەگـــەڕێ‌و لـــەوەڕی بۆنـــاخورێ ٥ شـێت‌و شـەیدایەك لەدڵداریـــەوە پەیدا بووبێ.

هَـيْمُ الله: واتـە سـوێندم بـەخودا ٥ دەق بەمانا (أيم الله)دێ.

الهَيْمـــانُ: تینوایـــەتی زۆر ٥ عەشـقو سۆزی لەڕادەبەدەر.

الهَيُومُ: سەرسامو مەدهۆش.

هَيْمَنَ على كذا: بالادەست بوو بەسەر فلان شت دا، بەسـەر فـلان خـێڵ‌و هـۆزدا .. جـاودێری کـردو پارێزگـاری کـرد.

هَـيْمَنَ الطـائِر علـى فراخـه: بالّندەکـه بێچوەکانی خستنه ژێر باڵەکانیـەوه بەسەریانەوه باڵی فش کردن.

المُهَـيْمِن: ناوێـکه لـەناوه جوانـەکانی خـودای مـەزن، بـەمانا ئاگـادارو چاودێرو باڵادەست بەسـەر هـەموو شتێك دا.

الهيمجلوين: (هيمغلوين): مـادەی سـور لەخرۆکه سورەکان دا.

الهَيْنغ: بڕوانه (هَنَغَ).

هينم – المُهَيْـنَم – الهَيْنـام – الهَيْـنَم – الهَيْنمان – الهينـوم: بڕوانـه مـادەی (هنم).

هـاهی فـلان بالإبـل: فلانکـەس بـانگی حوشـترەکانی کـرد تێیـان راخـوڕی‌و دەری کردن.

هاهی الكلابَ: سەگەکانی ڕەتاندن.

هَاه: وشەی هەڕەشه ◊ لاسایی کردنـەوەی پێکەنینه ◊ لاسایی کردنەوەی گریـان‌و ڕۆڕۆیه ◊ لاسایی کردنەوەی باوێشکه ◊ لەحـەدیـث دا هـاتووه (فـإذا تثـاءب أحدكم فليرده ما استطاع ولا يقولّن هـاه هاه).

الهَيْهُ: کەسێك هێزی لـێ بکرێ‌و لەبەر پـیس‌و پۆخـەڵی پۆشـاکەکەی دووربخرێتەوه.

هيهِ، هيهِ: وشەیەکه بۆ دەرکردنی شتێك دەگـوترێ ◊ بـۆ درێـژە پێـدانی قـسه دەگوترێ.

هَيْهـات: (اسـم فعـل): بـەمانا دوورو چـاوەڕوان نـەکراو دێ ◊ قورئـان دەفـەرموێ: (هيهـات هيهـات لمـا توعدون).

هيـا: پیتـی بـانگ کردنـه ◊ (أيـا)بـووەو گۆڕدراوه بە (هيا).

هيـا هيـا: وشـەیەکه بـۆ تێڕاخـوڕین‌و ڕاپەڕاندنی حوشتر بەکاردەهێندرێ.

هَيٌّ: (اسم فعل): بەمانا خێراکه، زووبه ◊ وادەبـێ پیتـی (ك) پێـوه دەلکێنـدرێ دەگوترێ: (هَيَـك يا رجل).

هُيّ بن بَي: فلانی کوڕی فلان بەکەسێك دەگـوترێ: نەزانـدرێ بـاوکی کێیـەو چ کەسه.

هَيّـا هيّـا: وشـەیەکه بـۆ هـەڵنان بەکاردەهێندرێ، کە گۆرانی حودیه بۆ وڵاخ دەگـوترێ لەگـەڵ نـەوەدا دەنگـی لـێ دەکـرێ بەوشـەی (هيّـا هيّـا) واتـه خێراکه بڕۆ.

هِيّـا: وشـەیەکه بـۆ نـەهی بەکاردەهێنـدرێ‌و کـافی خیتـابی پێوه دەلکێندرێ ◊ دەگوترێ: (هِيّاك زيداً) ئاگات لەزەید بێ.

هَيّان: دەگوترێ: (ماهيّانْ هذا): ئەوه ئیشی چیەو چی دەوێ؟ دەگوترێ: (هيّان بن بيّان): فلانـی کـوڕی فـلان ◊ مەبەسـت کەسێکه باوکی نەزاندراو بێ.

و

الـوَاوُ: پیتـی بیـستو حەوتـەمی پیتـەکانی هیجایـە ٥ لەپیتـە مەهجورەکانـە، مـەخرەجو شـوێنی لێوەدەرهـاتنی سـەری زمـانو ناوەڕاستی مەلاشووە.

وَأَبَ فـلان يئِـبُ وابـاً: فلانکـەس رقـی هەڵسا ٥ (أوأبَ فلان فلانـاً): فلانکەس کارێـکی نەوەنـدە ناشـیرینی بەرامبـەر فلان کرد مـرۆڤ روی نایـە باسـی بکا ٥ رقی هەڵساندو تورەی کرد ٥ بەشێوەی ناشـیرین وەڵامـی دایـەوەو داخوازییەکەی بۆ جێ بـەجێ نـەکردو ریسوای کرد.

إِئـأَبَ فـلان: فلانکـەس ریـسوابوو ٥ حەیای چوو.

إِئـابَ فلانـاً: بەشـێوەی ناشـیرینو حەیابەرە داخوازییەکەی فلانکەسی ڕەتکردەوە.

الإِبَّـةُ: ریـسوایو حـەیا چـوونو تێکشانەوەو وێکهاتنەوە.

الئُّوْبَـةُ: ریـسوابونو حـەیا چـون ٥ بنەمای وشەکە (وُؤْبَةٌ) بووە.

الئُّوْبَةُ: بەمانا (التُّوْبَةُ)دێ.

المَوْئِبة: بەمانا (التُّوْبَةُ)دێ.

الـوَابُ: نـاژەڵی سـم دوفـاق کـەدرزی نێـوان سمەکـەی فـراوان نـەبێ ٥ پەرداخو گلاسی نەستورو قـورسو پان.

الوَأْبَةُ مـن النـساء: نـافرەتی کورتـە باڵای پان ٥ بیری پانو قوڵ ٥ قولکە لەبـەر دوو شـاخ دا کـەناوی تێـدا بمێنێتەوە کەپێی دەگوترێ بـەرداو ٥ دەشـگوترێ: (قـدر وأبَـةٌ): مەنجەڵێکی پانو گەورەیە.

الوَئِيبة: (قِدر وئِيبة) مەنجەڵی قوڵ.

الوَائِجُ: برسیایەتی.

وَأَدَ الرَّجُـلُ إبنتهـا: پیاوەکـە کـچەکەی خۆی زیندە بەچاڵ کـرد ٥ (فهـو وائـد وهي وئِيدة ومؤْدة): کچ زیندە بەچاڵ کـردن عادەتێـکی سـەردەمی پـێش هاتنی ئیسلام بووە.

إِئَّادَ فلان: فلانکەس لەسەرە خۆ بـوو هێـواش بـوو ٥ دەگـوترێ: (إِئَّـاد في مشيه): بەهێواشی ڕۆیشت ٥ (إِئَّاد في أمره): لەکارەکەی دا دامەزراو بوو.

تَوَادَّ فلان: بەمانا (إِئَّادَ)دێ.

تَوَادت عليه الأرضُ: زەوی بەسـەر دا کەوت گڵ ژێرخۆی دا شاردیەوە.

الئُّـوَادُ: لەسـەرەخۆیی و ڕەفتـارکردنی عاقڵانە.

الـوَأْدُ: دابو نەریتێـکی عەرەبـەکان بـوو لەسـەردەمی پـێش هـاتنی ئیـسلام، هەنـدێ کەسـیان کـچی خۆیان بەزیندویی ژێرخاك دەکرد ◊ دەنگی بەرزو گەورە ◊ دەنگی قاچ بـەزەوی دادان رەبـەی قـاچ تڕپـە تڕپی قاچ کەلەدوورەوە دەبیسترێ ◊ باڕەی حوشترو دەنگ خواردنـەوەی خۆی.

الوئید: بەمانا (الوَأْدُ)دێ.

وَأَرَ النارَ: قولکە ناگردانی دروست کرد.

وَأَرَ فلاناً: فلانکەسی ترساند ◊ فلانکەسی خستە ناو شەڕو نەنگێزەوە.

اوْأَرَهُ: فێـری کـرد ◊ سـەر بـەرەوژێر ناردنیە خوار.

وَأَرَهُ: خستیە ناو شەڕو هەراوە.

الإرَةُ: نـاگر ◊ قولکـە نـاگردانی زێـر گەرما ◊ تونی حـەمام ◊ تـونی کـورە قسڵو گەچ ◊ کولاندنی گۆشت لەناو سرکەدا ◊ بەزی دوگ.

الوِئـارُ: گڵینجـان ◊ کـە گڵـی تایبـەتی هەیە بۆ سواغکردن.

الوَئِرَةُ: زەوی گەرمەلان ◊ گەرمەسێر.

الوُعْرَةُ: قولکە ناگردان.

وَألَ فلان يَئِلُ وَألاً: فلانکەس پەنای برد، ڕزگاری بوو.

وألَ الى المكـان: پەلـەی کـرد بۆنـەو شوێنە ◊ دەشگوتریَ: (أوْألَتِ الماشـيةُ فِي الكلأ): ئاژەڵەکان قشپڵو میزیان لـە لـەوەڕگادا کـردو شـوێن میزیـان دیاربوو.

اوْألَ المكـانُ: شـوێنەکە ریخـاوی و زبلاوی بوو.

اوْألَـت الماشِـيةُ المكـانَ: ئاژەڵـەکان شوێنەکەیان ریخاوی و زبلاوی کرد.

وَاءَلَ فـلان مواطـلة: فلانکـەس پـەنای بردو ڕزگاری بوو.

واءَلَ الى المكـان: پەلـەی کـرد بۆشوێنەکە.

وَاءَلَ مـن الـشَيْئ مواطـلة: هـەوڵی دا خۆ لەشتەکە رزگار بکا.

وَاءَلَ الطائر: باڵندەکە خۆی پەناشت دا لەترسی هەڵۆ.

الإلَـةُ إلـة فـلان: خـزمو کـەسو کـاری فلان.

الأوَّلُ: یەکـەم پێـچەوانەی (الآخِـر) ◊ (ك: الأوائل، الأولون).

الأُولى: مێینەی (الأوَلَ) ◊ (ك: الأوَلَ).

المَوْئِـلُ: شـوێنی راوەسـتانی لافـاو ◊ پەناگە.

الموئِلـة: سەرجـاوەو کـان مـەرجیع پەناو شوێنی خۆپاراستن لەشت.

الوَألُ: بەمانا (الموئِلُ)دی.

الوَألَـةُ: قـشپڵو ریـخ، پیـسایی مـەڕو

بزنو حوشتر كه تەباره دەبەستێو دەبێتە گەمرەو تەپاڵە ◊ دەگوترێ: (إن بني فلان وقودهم وألة): فلان خێزانو بنەماڵە سوتەمەنییان تەپاڵەیە.

وَامَهَ يَوْأَمُهُ: رازی بوو، موافیق بوو.

اتامت الأنثى: مێینەکە بەسکێك دوو بێچوی بوون.

واءَمَهُ مواءمةً ووئاماً: رازی بوو، موافیق بوو لەپەندی پێشینان دا هاتووە (لولا الوِئام لهلك الأنام): نەگەر پێك رازیبوونو پێکەوە گونجان نەبوایە خەڵك تێدا دەچون.

واءمت المرأة صواحِباتها: ئافرەتەکە وەکوو دەستە خوشکەکانی خۆی رازاندەوە.

وَأَمَ اللهُ فلاناً: خودا فلانکەسی ناشیرین دروست کردووە.

وَأَمَ رَأسَهُ: سەری گەورە کرد.

تواءَمَ الشيئان: دووشتەکە لێك چوون وەکوو یەك وابون.

تَؤْأمت الفتيات: کچەکان لەناوخۆیان دا ڕێك کەوتن.

تواءم الغِناءُ: رستەو پەندی گۆرانیەکە پێکەوە گونجاو بوون.

التَّوْءَمُ: دولانە، دوو منداڵ ◊ دوو بێچوو بەیەك سك بەبن ◊ دووبن یا زیاتر، نێربن یا مێینە بن.

الوَأمُ: خانووی گەرم.

الوَأمَةُ: دەگوترێ: (رجل وَأَمَة): پیاوێکە لاسایی خەڵك دەکاتەوە.

التَّوْأن: جەستە لەڕو لاواز ◊ کەسێك ڕای ناپەسەندو پڕو پووچی هەبن.

الوَأْنُ: پیاوی جەستە پانو خەپان.

الوَأْنَةُ: بەمانا (الوَأْنُ)دێ ◊ دەگوترێ: (إمرأةٌ وأنة): ئافرەتێکە کەتەو گێڵو نەفامە.

وَاوَأَ الكَلْبُ: سەگەکە لوراندی.

الوَأْوَاءُ: واقەواقی چەقەڵ.

وَأْيَ فلاناً وَأْياً: وادەی بەفلان دا ◊ (وأى لَهُ) بەرعودەی بوو، بوو بەکەفیلی ◊ دەگوترێ: (وَأي لفلان كذا): بۆ فلان بەرعودەی فلان شت بوو ◊ لەحەدیث دا هاتووە: خودا دەفەرموێ: (إني قد وأيتُ على نفسي أن أذكر من ذكرني).

إتَّأى الرجلُ: پیاوەکە وادەی دا.

تَوَاءَى القومُ: خەڵکەکە کۆبونەوەیان ئەنجام دا.

إسْتَوْأى الفلان: فلانکەس داوای وادەو بەڵێنی کرد ◊ وادەی دا.

الوَأْيُ: وادەو بەڵێنو بەرعودەبوون ◊ لەحەدیثی عومەردا هاتووە (من وَأى لأمرئ بَوأي فليف به): کەسێك وادەو بەڵێنێکی دا بەپیاوێك

بابەجێی بێنێ ◊ هەروا وشەی (أَلْوَأيُ) ناوە بۆ ژمارەیەك نادەمیزاد ◊ بۆ شك و گومان.

الوَأيُ من الدواب: ولاخی تێکسمراوو پتەو.

الوايَةُ: مەنجەڵی گەورەو پان و پۆڕ.

الوَئِيَّةُ: بەمانا (الوَأيَة) دێ ◊ ئافرەتی دەستڕەنگین و کەیبانوی بەخەمەوە بووی ماڵو حاڵی خۆی ◊ جەوانڵو هۆڕو تێڕەو خەراری گەورە.

وَبَأ الشَيْئ وَبْئاً: ناماژەی بەشتەکە کرد.

وَبَأ المتاعَ: کاڵاکانی کۆکردنەوەو بەستنی بۆبارکردن.

وبِئتِ الأرضُ: زەوییەکە (ولاتەکە) تاعون و وەبای تێدا پەیدابوو.

اوبأت الأرض: زەوییەکە، ناوچەکە تاعونی تێدا پەیدابوو.

اوبَأ فلان الى الشَيْئ: فلانکەس ئاماژەی بۆ شتەکە کرد ◊ دەگوترێ: (رَكِيَّةٌ لاتوبِئُ): بیرێکە قەت ئاوی لێ نابڕێ.

وَبَّأ الى الشَيْئ: ئاماژەی بۆشتەکە کرد.

وَبَأ الشَيْئَ: شتەکەی داگرت (تەعبیئەی)کرد بۆ ناردنە دەرەوە.

تَوَبَّأ فلان البلدَ او الماءَ: فلانکەس ولاتەکە یان ئاوەکەی بەتاعوناوی زانی.

استوبَأ فلان الأرضَ: فلانکەس زەوی و ولاتەکەی بەتاعوناوی لەقەڵەم دا.

المُوبِئُ: ئاوی کەم ◊ ئاوی وشك بوو.

الوَبَأ: تاعون و پەتا ◊ هەر نەخۆشییەك گشتی و بڵاوە بووبێ.

الوَبَاءُ: بەمانا (الوَبَأ)دێ ◊ (ك: أوبئة وأوبية).

وَبَّخَهُ: سەر زەنشتی کرد، گلەیی لێ کرد ◊ هەڕەشەی لێ کرد.

وَبِدَ فلان يَوْبَدُ وَبَداً: حاڵو وەزعی خراپ بوو ژیانی ناخۆش و گوزەرانی تەنگ بوو، خێزانی زۆرو داهاتی کەم ◊ دەشگوترێ: (وَبِدَت حالُه).

وَبَدَ عليه: ڕقی لێ هەڵسا.

وَبِدَ الثوبُ: قوماشەکە ڕزی.

وَبِدَ اليومُ: رۆژەکە گەرم بوو، کزەباو هەواشی نەبوو.

اوْبَدَ الشَيْئَ: شتەکەی تاك کردەوە.

تَوَبَّدَ اموال الناس: بەچاوی ماڵی خەڵکی هەنگاوت و توشی ئافەتی کردن.

استَوْبَدَ فلان: فلانکەس حاڵو وەزعی خراپ بوو بەهۆی خێزان زۆری و کەم دەرامەتییەوە.

الوَبْدُ: کۆنە شاخو درزێك لەناو کێو دا

ئاوی تێدا کۆبێتەوە ٥ ئاتاجی بۆ خەڵك.

الوَبَدُ: چاوگە دەکرێتە ئاوەڵناو ٥ دەگوترێ: (رجل وَبَدٌ): پیاوێکە حاڵو ومزعی خراپو گوزەران تەنگە ٥ کونەشاخو جاڵایی لەناو کێودا ئاوی تێدا کۆبێتەوە.

وَبِرَ البعيرُ ونحوه (يَوْبَرُ) وَبَراً: حوشترەکە کوڵکی زۆربوو.

وَبَّرَ فلان: فلانکەس تەرە بوو وەکێوان کەوت، ژیانی لەگەڵ حەیواناتی وەحشی بردەسەر ٥ فلانکەس لەماڵ دا مایەوەو نەچوە دەر.

وَبَّرَ ولد النعام: بێچوە نوعامەکە پەڕو پۆڵی لێ ڕوان.

وَبَّرَ الإرنب او الثعلب او الأيلُ: کەرۆشکەکە یان ڕێوییەکە لەسەر توکی قاچی ڕۆیی قاچی نوشتاندەوە لەکاتی ڕۆیشتن دا بۆئەوەی شوێن پێی خۆی گوم بکاو کەس بەمە کۆی نەزانێ.

وَبَّرَ فلان آثاره: فلانکەس شوێن پێو شوێن دەستی خۆی سڕیەوە بۆئەوەی پێی نەزانن.

وَبَّرَ على فلان الأمْرَ: کارەکەی لەفلانکەس چەواشەکرد.

وَبَّرَ النخلةَ: دارخورماکەی تەلقیح کرد تۆوە نێرمەکەی پێوە کرد.

الاوبر (بناتُ اوبَر): جۆرە قاچکێکە ڕەنگی خاکییەو سوچ سوچەو گڕن گڕنە ٥ تاکەکەی پێی دەگوترێ: (ابن أوْبَر) ٥ دەشگوترێ: (لقيت منه بنات أوْبَر): لەسۆنگەی ئەوەوە توشی بەڵاو کارەسات بووم.

الوَابِرُ: دەگوترێ: (ما بالدار من وابر): لەخانوەکەی دا کەس نیە، کەس لەخانووەکەدا نییە.

الوَبْرُ: گیانلەبەرێکە سمدارە لەقەبارەی کەرۆێشك دا یە، ڕەنگی لەنێوان خاکیو ڕەشی دایە، کلك کورتە، شەویلەی خوارو دەجوڵێنێ دەڵێی کاوێژدەکا، لەوڵاتی لوبنان زۆرە ٥ هەروا وشەی (الوَبَر) ناوە بۆ ڕۆژێك لەحەوت ڕۆژی کۆتایی زستان.

الوَبَرُ: توکی حوشترو کەرۆێشكو ئەوجۆرە حەیوانە ٥ (أهل الوبر): ڕەشماڵ نشینو ئاژەڵدار.

وَبِشَ الظَّفْرُ وجلدُ البعير يَوْبَشُ وَبَشاً: پەڵەی سپی لەبنکی نینۆکەکەدا پەیدا بوو یان لەپێستی حوشتردا پەڵەی سپی پەیدابوو.

اوبَشَ السائر: ڕێبوارە شەوڕەومکە پەلەی کرد.

اوبَشَ الرجلُ: پیاوەکە دالآنو

دیوەخانی خۆی ئامادەکرد بۆنان خواردنو خواردنەوە تێیدا.

اوبَشَتْ الأرض: زەوی گژوگیای جۆراو جۆری ڕواند.

وَبَّشَ فلان للحرب: فلانکەس کۆمەڵێکی زۆری لەهۆزو خێڵەجیاجیاکان کۆکردەوە بۆ شەڕ.

وَبَّشَ القوم في أمر: خەڵکەکە لەهەموو لایەکەوە لەکارەکە وروکان ٥ پێیەوە خەریک بوون.

وَبْشَتِ الأظفار: پەڵەی سپی لەسەر بنکی نینۆکەکان دەرکەوت.

وَبْشَ الجُحر: پشکۆ ئاگرەکە بەهۆی باوە گەشایەوەو سورایی ئاگرەکەی دەرکەوت.

الوَبَشُ: تاکی (الأوبش)ە، مەبەست هەتیومچەو ئادەمیزادی خوێڕی ناکەس بەچەپە ٥ پەڵە پەڵەی سپی کەدەکەونە سەر نینۆك ٥ پەڵە پەڵە کە لەسەر پێستی حوشتر دەردەکەون.

وَبَشُ الكلام: قسەی پڕوپوچ.

وَبَصَ البَرْقُ: بروسکەکە رونا کی دا ٥ دەشگوتریٰ: (وَبَصَ القمر): مانگ ڕوناکایی بڵاو کردەوە.

وَبَصَ الجِرْوُ: توتکە سەگەکە (بێچوە گورگەکە) چاوێکی هەڵێنا.

وَبَصَت الأرضُ: زەویەکە ڕومکی زۆری لێ ڕوا ٥ یان گیاوو گژەکەی سەری دەرهێناو سەوز بوو.

وَبَصَت النارُ: ئاگرەکە روناکی دا.

وَبَصَ الفرسُ يَوْبِصُ وَبَصاً: ئەسپەکە نیشاتی پەیداکرد تەڕدەماخ بوو ٥ (فهو وَبِصٌ وهي وبصة).

اوْبَصَت الأرض: بەمانا (وَبَصَتْ).

اوبَصَت النارُ: بڵێسەی ئاگرەکە دەرکەوت.

اوبَصَ فلان ناره: فلانکەس ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

وَبَّصَ فلان لفلان بشيئ: فلانکەس شتەکەی دا بەفلان.

وَبَّصَ الجِرْوُ: بێچوە گورگەکە چاوێکی کردەوە.

الوابصة: ئاگر ٥ پشکۆ ئاگر ٥ هەورە بروسکە ٥ دەگوتریٰ: (فلان وابصة سمع): فلانکەس هەرقسەیەك ببیسێ بڕوای پێ دەکا.

الوَبَّاصُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (الوابصة)دێ ٥ مانگ ٥ ڕەنگی زۆر زەقو دیار.

الوَبْصَة: پشکۆ ئاگر.

الوبيصة: ئاگر.

وَبَطَ في جسمه وفي رأيه: لەجەستەی دا لاواز بوو راو بۆچونەکەی لاوازو ناپەسەند بوو.

وَبِطَ: خوێڕی بوو ◊ ترسنۆك بوو ◊ لاواز بوو.

وَبْطَ فلان: بەمانا (وَبَطَ)دێ ◊ قورس و گران بوو.

الوَبَاطُ: زەعیفی.

الوباعَة من الصَّبِي: مەلاشوی منداڵ ◊ کلۆت.

وَبَخَهُ يَبِخُهُ: ڕەحنەی لێ گرت ◊ تانەی لێ دا.

الوَبَخُ: شوێنی بەیەکگەیشتنی دوشت ◊ جومزگە ◊ دەردێکە توشی حوشتر دەبێ کاریگەری خراپی دەبێ بۆ کوڵکەکەی.

الوَبَخَةُ: (وَبَخَة القوم): شوێنی کۆبونەوەی خەڵك ◊ پیاوی باشی کۆمەڵ.

وَبَقَ يَبِقُ وَبْقاً: فەوتا بەهیلاك چوو.

وَبَقَت الإبلُ: حوشترمکە بەقورپدا چووە خوار.

أوبَقَهُ: فەوتاندی بەهیلاکی برد ◊ بەندی کرد ◊ ڕامی کرد ◊ ژێربارى کرد.

استوبَقَ: فەوتا بەهیلاك چوو.

المَوْبِقُ: شوێنی بەندکردن، بەندیخانە ◊ شوێنی وادەو بەڵێن ◊ ناوەندو بەربەست لەنێوان دوشت دا.

المَوبِقات: تاوانە گەورەکان.

وَبَلَت السماءُ تَبِلُ وبلاً ووبولاً: ئاسمان بارانی زۆری بارانڈ.

وَبَلَتْ السماءُ الأرضَ: ئاسمان زەوی ئاودا.

وَبَلَ الإنسانَ وغيرهُ بالسوط: بەقامچی لێکدان لەمرۆڤەکەی دا.

وَبَلَ الصَّائِدُ الصَّيْدَ: ڕاوچییەکە نێچیرەکەی تەراند.

وَبُلَ المَرْتَعُ: لەومڕگاکە لەومڕەکەی ژاکاو ناخۆش بوو.

وَبُلَ الشَّيْئُ: شتەکە توند بوو، ناخۆش بوو، تێك چوو.

وَبُلت الأرض عليهم وبولاً: زەوییەکە دەرداوی و لەومڕ ناخۆش و ناساز گار بوو بۆ دانیشتوان و بۆ ئاژەڵەکانیشیان.

وابَلَ الأمْرَ: بەردەوام بوو لەسەر کارەکە.

استوبَلَتْ الغَنَمُ: مەڕو ماڵاتەکە نەخۆش کەوتن ◊ بەهۆی لەوڕگای خراپ و ئاوو هەوای ناساز نەخۆشی لەناو ئاژەڵەکان دا بڵاو بۆوە ◊ یان مەڕو بزنەکان حەزیان لەنێرى و بەران بوو (بەتەگە هاتبون).

استوبَلَ فلان الأرضَ: فلانکەس ئاووهەوای زەوییەکەی پێ نەکەوتو و نەخۆش کەوت، وێڕای

ئەوەی بەدڵ ئەو ولاتەی خۆش دەوێ وەلێ ئاوو هەواکەی پێ ناکەوێ.

اسْتوبَلَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەبەلاو نەخۆشی لەقەڵەم دا.

المَوْبِلُ: گورزە دار، کوڵە دار ◊ گۆچانو عەصای ئەستورو پتەو.

المَوْبِلة: باوەشەدار، گورزە دار.

المِيبَلُ: گۆچانو عەصای ئەستورو پتەو ◊ جۆرە قامچیەکی سەر پڕژاوییە دارێکە سەرەکەی هەندێ تیلمە چەرمی ئەستوری بۆ دەکرێتە پڕژو وەکوو قامچی حوشتری پێ لێ دەخورێ.

المِيبَلَةُ: قامچی وڵاخ لێ خورین ◊ گۆچانو عەصا.

الوَابِلُ: بارانی بەخورەمو قەترە گەورە ◊ پیاوی سەخی.

الوَابِلة: وەچەی حوشترو مەڕو بزن ◊ لایەکی کۆتایی قۆڵ یان هی ڕان.

الوَبَالُ: گەندەڵی و فەساد ◊ چورتەو ناخۆشی ◊ کاری قورس و گران لەسەر دڵو جەستە ◊ ناکامو سەرەنجامی خراپو ناخۆش ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَذَاقَتْ وَبَالَ أَمْرِهَا﴾.

الوَبْلُ: بارانی دڵۆپەگەورەو بەخورەم.

الوَبَلَى مِنَ النُّوقِ أو الشَّاه: حوشترێک یان مەڕێک دوای دادۆشینی بەهێزو تەکان شیربدا.

الوَبَلَةُ: زیانو تاوان، لەشگرانیو نەخۆشی ◊ گەدەترشانو تەبیات تێکچون ◊ (وَبْلَةُ الطعام): تێکچونی گەدە ◊ (وَبْلَةُ الشاة): بەتەگە هاتنی مەڕو بزن، بەکەڵ هاتنیان.

الوَبِلَةُ (ارضٌ وَبِلَةٌ): زەویەکی دەرداوی و هەواناسازە هەمیشە پەتاو نەخۆشی تێدایە.

الوَبِيلُ: تونەو تیژو پتەو، قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا﴾: گرتمان بەشێوە گرتنێکی بەهێزو پتەو ◊ دار، کۆڵەدار ◊ گۆچانو عەصای ئەستورو پتەو ◊ شوڕکو داری نەرمو شەلك ◊ دارێکە زەنگۆڵو ناقوسی پێ لێ دەدرێ ◊ شەپکە دارێکە جل شۆڕ جلی پێ دەکوتێو پاکی دەکاتەوە.

الوبيلة: گورزەدار ◊ گۆچانو عەصای ئەستورو پتەو.

الوُتُّ: گەمەگەمو دەنگی خوێندنی جۆرە کۆترێکە.

الوُتَّةُ: بەمانا (الوُتُّ)دێ.

الوَتاوِتُ: وەسوەسەو خنوکەی دڵ.

وَتَحَ عطاءَهُ: بەخششەکەی کەم کردەوە.

وَتَّحَ العطاءُ: بەخششەکەی زۆر کەمو بێ بایەخ بوو.

اوْتَحَ فلان: فلانکەس مالّو سامانی کەم بوو.

اوتَحَ فلاناً: فلانکەسی ماندو کردو دەستی تێی چوو ◊ زیانی پێ گەیاند ◊ بەخششەکەی کەم کردەوە.

اوْتَحَ عطاءَهُ: بەخششەکەی کەم کردەوە.

وَتَّحَ عطاءَهُ: بەخششی ئەوی کەم کردەوە.

تَوَتَّحَ الشرابَ: شەرابەکەی کەم کەم خواردەوە.

الوَتِحُ: شتی کەمو بێ نرخ ◊ (رجل وَتِحٌ) پیاوێکی خوێڕییە ◊ (طعام وَتِحٌ): خواردەمەنییەکی بێ سودە.

الوَتِحُ: بەمانا (الوَتِحُ)دێ.

وَتَدَ الوتِدُ: چەسپا، سینگەکە چەقی.

وَتَدَ فلان الوَتَدَ: فلانکەس سنگەکەی چەقاند.

اوتَدَ الوَتَدَ: سنگەکەی چەقاند.

وَتَدَ فلان في بيته: فلانکەس لەماڵەوە جێگیر بوو نەهاتە دەر.

وَتَدَ الزَرْعُ: کشتوکاڵەکە سەری دەرهێنا، ڕوا، سەوز بوو.

وَتَدَ رجَلَهُ في والأرض: قاچی لەزەوی چەقاند.

المِيتَدُ: ئەو چەکوچو ئامێرەی سنگی پێ دادەکوترێ.

الميتَدَةُ: بەمانا (المِيتَدُ)دێ.

الوَتَدُ: ئەوەی لەزەوی دەچەقێندرێ ◊ یان بەدیواردا دادەکوترێ ◊ ئەو بەرزاییەی پێشەوەی گوێچکە ◊ بەشێکە لەتەفعیلەی عوروز ◊ (ك: أوتاد) ◊ (أوتاد الأرض): کێوەکانی زەوی ◊ (أوتاد البلاد): سەرۆك و رابەری وڵات ◊ (أوتاد الفم): ددانی دەم ◊ (أوتاد الصوفية): چوار شێخی گەورەی صوفیەکانن.

الوَتِدَةُ: ئەو بەرزاییەی پێشەوەی گوێچکە.

وَتَرَ فلاناً وتراً ووترةً: دۆست و برادەری خۆی کوشت ◊ خراپەی لەگەڵ دا کرد ◊ ترساندی.

وَتَرَ القومَ: جوتی خەڵکەکەی کرد بەتاك ◊ دوو بون بوون بەسێ ...هتد.

وَتَرَ العَدَدَ: ژمارەکەی کرد بەتاك.

وَتَرَ الصَلاةَ: نوێژەی کرد بەوتر ◊ نوێژی یەك ڕکاتی خستە دوا نوێژە سوونەتەکانی.

وَتَرَ القوسَ: ژێی قەوسەکەی توند کرد ◊ ژێیەکەی بەقەوسەکەوە شەتەك دا.

واتَرَ بين اخباره وكتبه مواترةً ووتاراً: ناو بەناو بەدواداچونی بۆ

هەوالـــەکانی کـــردوە، بـــەناو کتێبـەکانی دا گـەڕا بـۆ دۆزینـەوەی زانیاری.

واتـرت الناقـة: حوشـترەکە لـەکاتی بیخدانی دا ئەژنۆیـەکی دادا ئـەمجار ئەژنۆکـــەی تـــری دا دا، بەمـــەش ئەزیـەتی ئـەو کەسـەی دا کەلەسـەر پشتی بوو.

واتَرَ الشَیْئَ: ناوبـەناو بەدواداچوونی بۆشتەکە کرد.

واتَرَ الصومَ: رۆژە نا پۆژێـك بـەڕۆژو بوو ٥ یان رۆژێـك بـەڕۆژو بـوو دوو رۆژ بەڕۆژوو نەبوو.

وَتَّرَ فلان الصَلاةَ: فلانکـەس نوێـژی سوننەتی شـەوانەی بەنوێـژی یـەك ڕکاتی کۆتایی پێ هێنا.

وَتَّرَ القوسَ: زێـی قەوسـەکەی توند کرد.

تـواترت الأشـیاء: شـتەکان یـەك بەدوایـــەك دا هـــاتن، نـــاو بـــەناو کـــەلێنیان تێـــکەوت ٥ یـــان تاکتـــاك یەك بەدوو یەك دا شتەکان هاتن.

تَـــوَتُّرَ العَـــصَبُ والعـــرق: ڕەگو دەمارەکە گـرژ بـوون ٥ دەشگوتریٰ: (تَـوَتُّرَت العلاقـة بـین الـدولتین): پەیوەندی نێـوان ئـەو دوو دەوڵەتـە گرژ بوو.

تَتْری: دەگوتریٰ: (جاءوا تـری): یـەك لەدوایەك هاتن.

تَتْراً: دەگـوتریٰ: (جـاءوا تـراً): یـەك لەدوایەك هاتن.

التَّوَتُّرُ: لـەبواری میکانیك دا بریتییـە لەهەڵـــچون و خۆڕاپـــسکاوتنی قەبارەیەك کەهەردوو سەری بەسترا بن.

المتـواتِرُ: لـەبواری زانیـاری عـوروزدا بریتییـــە لەســـەرەوایەك پیتێـــکی بـزوێن کەوتبێتـە نێـوان دوو پیتـی ساکنەوە، وەکوو (مفاعِیْلُنْ، فـاعِلاتُنْ، مفعُـــوْلُنْ) ٥ لـــەبواری فـــەرمودەی پێغەمبـــەر (الحـــدیث المتـــواتر): بریتییە لەڕیوایەتکردنی کۆمەڵێـك کـــە نـــەگونجێ درۆبکـــەن، واتـــە: کۆمەڵێـــك لەکۆمەڵێـــکی تـــرەوە ڕیوایەتیان کردبـێ چـین لەدواچـین تادەگەیەنـنـەوە ســـەر پێغەمبـــەر (د.خ).

الوِتْرُ: ناوێـکە لەناوە جوانەکانی خودا، تاك و تـەنها ٥ بـێ هـاوەڵ ٥ لـەبواری ژمارەدا (الوتر) ئەوەیە جوت نەبێ ٥ هـەروا ناوێـکە لـەناوەکانی رۆژی عەرەفە.

الـوَتَرَان: دوو دەمـارن لـەنێوان پاژنـە پێـی و ڕەفیـچك یـان لـەنێوان لـەپی دەست و ئانیشك.

الـوَتَرَةُ مـن کـل شـیئ: ئەوەیـە

قەراخـــەکانی کەوانـــەیی بـــن ٥ ڕێـــڕەوی تـــیر لەکـــەوان دا ٥ کڕکڕاگەیەکی بچوکە لەلای سەروی گوێچکە ٥ بۆشایی نێوان هەر دوو پەنجەیـــەك ٥ پێـــستۆکەی نێـــوان قامکە گەورەو قامکی شایەتومان ٥ دەمارێـــکە لـەژێر زمـان دا ٥ نێـوان نـەرمایی لـوتو سـەبەلە ٥ پـەردەی نێوان هەردوو کونە لوت ٥ ڕەگێـکە لەنێوان خواروی ڕانو رەفیچك.

الوَتَرَتان: بەمانا (الوَتَران)دێ ٥ دوشتی بـەرزەوە بـوون دەڵێـی دو ئەڵقـەی لەگوێچکەی ئەسپدان.

الوَتَرِيَّةُ من النساء: ئافرەتی دڵـڕەقو بێ بەزەیی.

الوَتِيرَة: رێبازێکە بەتەنیشت کێودابێ، پارچـەیەك لـەزەوی ٥ زەوی سـپی ٥ کڕکڕاگەیەکە لەلای سەروی گوێچکە ٥ پێـــستۆکەیەکە لـــەنێوان قامکـــە شادەو قامکە گەورەدایـە ٥ پـەردەی نێـوان دوو کونـەلوت ٥ ئەڵقەیەکـە ڕاهێنانی شیربازی لەسـەر دەکرێ ٥ خاڵێـــکی ســـپی کەوانەییـــە بەجەستەی ئەسپەوەیە ٥ خونچەی گـوڵ ٥ خانـەی دەیـان ٥ قاعیـدەو رێبـازی قیاسـی ٥ قاعیـدەو یاسـای تایبـەت بەشتێـك ٥ بـەردەوامبون لەسەر شتێـك ٥ دابـڕانو بروکانـدن ٥ دەگـوترێ: (مـالي عملـه وتـيرة): لەکارەکـەی دا ڕاوەسـتان بروکانـدن نیە.

وَتِخَ فلان: فڵانکـەس فـەوتا ٥ تێداچوو ٥ تاوانبار بـوو ٥ داوەشـاو گەنـدەڵ بـوو ٥ ڕەوشتی خـراپ بـوو بـەدبوو ٥ دەنـگو دۆرەی ناشیرین بوو ٥ زۆر نەزانو گێل بوو ٥ لەبەڵگە هێنانەوەدا هەڵەی کـرد هیچی بۆنەچەسپا ٥ ئازاری پەیدا کرد.

اوْتَخ اللهُ فلاناً: خودا فلانکەسی لـەناو برد.

اوتـغ فـلان فلانـاً: فڵانکـەس وای کـرد فڵان تاوانبار بکا ٥ فڵانکەسی هـەڵنا بۆ تاوان کردن ٥ خـستیە نـاو بـەڵاو چورتمەوە.

اوتَـــغَ فـــلان القـــولَ: فڵانکـــەس لەقسەکردنەکەدا کاڵفام بوو.

اوتَغَ فلاناً عند السلطان: ئامۆژگاری فڵانکەسی کـرد لەخزمـەت پاشـا داو فێـری ئـەوەی کـرد چـۆن هـەڵسو کەوت بکا.

المَوْتَغَةُ: شوێنی تێداچونو فەوتان.

الوَتِغَـــةُ: هەڵـــەکردن لەبەڵگـــە هێنانەوەدا.

الأوْتَلُ: پیاوێك ورگی خۆی پڕبکا لـە شەراب.

وَتِمَ بالمكان وتوماً: لەشوێنەکە مایەوەو جێگیر بوو.

الموتمة: ئوسطوانه.

الوَتْمَةُ: رۆیشتنی خێرا.

وَتَنَ بالمكان وتناً وتوناً: لەشوێنەکە مایەوەو جێگیر بوو.

وَتَنَ الماءُ: ئاوەکە جاری بوو بەردەوام هاتو نەبڕا.

وَتَنَ فلان فلاناً: فلان زەبری لەڕەگی لاملی فلان دا.

وُتِنَ فلان: فلانەکەس ڕەگی لاملی ئازاری بوو.

اوتنت المراة: ئافرەتەکە منداڵی بوو بەجۆرێک قاچی پێش سەری هاتنەدەر.

اوتن القوم دارهم: خەڵکەکە زۆر لەماڵی خۆیان دا مانەوە.

استوتن المالُ: ماڵو سامانەکە زۆر بوو، هەڵگرا.

المَوْتُونة: ئافرەتی بەئەدەبو ڕۆشنبیر، هەرچەند جوانیش نەبێ.

الواتِن: شتی جێگیرو چەسپاو لەشوێنی خۆی ٥ ئاوی کاڕێزاو بەردەوامو نەبڕاوە.

الوَتْنُ: ئەوەیە منداڵ کەلەدایک دەبێ لەپێش دا قاچەکانی بێن ئەمجار باقی جەستەی بێتەدەر.

الوَتْنَةُ: تەنگ هەڵچنین بەقەرزدار بۆئەوەی قەرزەکە وەربگرێتەوە ٥ ڕاجیایی‌و دژایەتیکردنی یەکتری ٥ دەگوترێ: (بینهما وتنة).

الوَتِينُ: شارەگی جەستە، دەماری سەرەکی کەهەرچی خوێنێک لەدڵ دێتەدەر ئەو دابەشی دەکا بەناوجەستەدا.

واتاه على الأمر موتاةً وَوِتاءً: فەرمانبەردارێی کرد.

الوُتى: زۆنگاو.

وَثَأَ اللَحمَ: گۆشتەکە هاوسا گرێی لێ پەیدابوو.

وَثَأَ الوَتَدَ: سینگەکە سەرەکەی پڕڕ پڕڕ بوو.

وَثِئَتْ يد الرجل: دەستی پیاوەکە ئازاری لێ پەیدابوو.

اوثَأَ يَدَ فلان: دەستی فلانەکەس ئازاردرا ٥ زەبری لێ دا.

المِيثَاةَ: ئەو چەکوچو ئامێرەیە سینگی پێ دادەکوترێ.

الوَثْءُ: پەڵەیەکە، گرێیەکە لەگۆشت دا پەیدا دەبێو ناگاتە سەرئێسقان ٥ ئازارێکە توشی ئێسقان دەبێ بەبێ ئەوەی شکا بێ.

الوَثَاءةُ: بەمانا (الوَثْءُ)دێ.

وَثَبَ يَثِبُ وثْباً: بازی دا، خۆی هەڵدا ٥ دەگوترێ: (وَثَبَ الى المكان العالي): گەیشتە بڵەو پایەی بەرز.

وَثَبَ علی فلان: بەسەر فلانکەس دا زاڵ بوو، بۆڕی دا ◊ هەروا وشەی (وَثَبَ) بەمانا راست بۆوەو ڕاپەڕی، هەڵمەتی برد، دانیشتو کەوت پاڵکەوت دێ ◊ دەگوترێ: (وَثَبَ علی الفراش): لەسەرجێ کەوت، ڕاکشا.

اوثَبَ الحیوانَ: وای کرد حەیوانەکە بازبدا.

اوثَبَ فلاناً الموضعَ: وایکرد فلانکەس بازبەسەر شوێنەکەدا بدا.

واثَبَهُ مواثَبَةً ووثاباً: هەریەک لەودووکەسە عەمبازی یەکتربوونو هەڵمەتیان بۆیەکتر برد، پەلاماری یەکیان دا.

وَثَبَهُ: خپی کرد، لەجێگای خست، ولی لێکرد لەجێگادا بکەوێ.

وَثَبَ فلاناً وثاباً: جێگای بۆفلانکە راخست بۆئەوەی لەسەری بخەوێ یان دابنیشێ.

تواثَبَ القومُ ونحوهم: خەڵکەکە هەندێکیان عەمبازی هەندێکیان بونو پەلاماری یەکتریان دا.

تَوَثَّبَ: بەمانا (وَثَبَ)دێ.

تَوَثَّبَ علی اخیه فی ارضه: بەستەمکاریو ناڕەوا دەستی بەسەر زەوی براکەی دا گرت ◊ داگیری کرد.

تَوَثَّبَ فی ملک فلان: ملک و مانی فلانکەسی بەستەم داگیرکرد.

الموثبان: ئەو پاشاو فەرمانڕەوایە هەوڵی غەزاکردنو داگیرکردنی ولاتی ترنەدا، بەسەلامەتی بۆخۆی دابنیشێ.

المِیثَبُ: بازهاوێژ ◊ دانیشتو لەسەرزەوی نەرمەلان ◊ تەبارو تەپۆڵکە ◊ جۆگا.

الوِثابُ: فەرموێڵەو جێگای نوستن.

الوَثَبی: بازهاوێزی گورج، هەرشتێک زوو باز بهاوێ دەگوترێ: (فرس وَثَبی).

وَثِجَ الحیوان: حەیوانەکە فەڵەو بوو گۆشتی گرت ◊ دەشگوترێ: (فَرَسٌ وَثِجٌ): ئەسپێکی بەهێزە ◊ (ثوب وثیج): قوماشێکە باش چنراوەو ڕەختەیە.

وَثِجَ الشَیْئَ: شتەکە پڕو قەرەبالغ بوو.

وَثِجَ النبت: ڕوەکەکە درێژو پڕو چڕ بوو.

وَثِجَ المکانُ: شوێنەکە لەوەڕی زۆر بوو، درەختی زۆر بوو.

اوثَجَ الشَیْئَ: شتەکە پڕو چڕبوو.

اوثَجَت الأرض: زەوییەکە لەوەڕی زۆر بوو.

إستوثَجَ الرجل من المال: پیاوەکە ماڵو سامانی خۆی زۆر کرد.

استوثَجَت المرأةُ: ئافرەتەکە خۆی

داڕشتو قەڵەو بوو.

اسْتَوْثَجَ الشَيْئُ: شتەکە چڕو پڕبوو.

إستوثَجَ المالُ: ماڵەکە زۆر بوو.

استوثَجَ النبت: گژوگیایەکە تێک چڕژاو تێک هاڵا.

المُوثِجَةُ: زەوییەك لەوەڕی زۆربێ.

المَوْثِخُ: (رجل موثخُ الخلق): پیاوێکە جەستە لەڕو لاوازە.

الموثُوخ: بەمانا (المُوثِخ)دێ.

الوَثْخَةُ: تەڕایی ئاو.

الوثيخة: ئەوەی لەئێستقان نەرم دەبێو تێکەڵ بەچەورایی دەبێ ◊ شیری مەپیو، ئەو پڵو پوشەی سااڵی رابردو کەتێکەڵ بەگیاوگڵی تازە رسکاوو ناسك دەبێ ◊ لەوەرزی بەهاردا ◊ زەوییەك قورو قاڵ بێ.

وَثَرَ الشَيْئَ يَثِرُهُ وَثْراً: پێی لەشتەکە نا.

وَثُرَ الشَيْئُ: شتەکە پێی لێ نرا.

استوثِرَ من الشَيْئِ: زۆری لەوشتە ئەنجام دا، زۆری لێ کرد.

استوثَرَ المراةَ: هەوڵی دا ئافرەتی قەڵەوی دەست بکەوێ.

استوثَرَ الفِراش: جووەسەر جێگاکە ◊ پێی نایەسەر جێگاکە.

الأوثر: نەرم تر ◊ دەگوترێ: (فراشي أوثر من فراشه): جێگا نووستنی من لەهی ئەو نەرمترە.

المِثْرَةُ: ئەو پۆشاکەیە لەسەر هەموو پۆشاکەکانەوە لەبەردەکرێ ◊ پێستی درێندە، کەوڵی درێندە ◊ قەپوچکی زین ◊ جۆرە زینو کورتانە ولاخێك بووە عەجەم لەئاوریشمو دێباج دروستیان کردوە.

ميثرة الفرس: توكو باڵی ئەسپ.

ميثَرَة الأرجوان: جۆرە قوماشێکی نەرمی ناوهاخندراوە وەکوو لێفە لەسەر زین دەکەوێتە ژێر سوارەکە بۆئەوەی جێگای نەرم بێ ◊ (ك: مواثر ومياثر).

الوَاثِر: چەسپاو لەسەرشت.

الوِثَار: سەرزین کەلەقوماشی تەرم دروست بکرێ.

الوَثْرُ: پێستێکە دەکرێتە سیرمە ◊ پانایی سیرمە کە چوار پەنجە یان بستێك بێ ئافرەتی منداڵ لەبەری دەکا ◊ یان ئافرەتێك لەپێی دەکا بکەوێتە عادەی مانگانەی خۆیەوە ◊ بەکورتی وەکوو دەرپێی کورت وەهایە.

الوَثْرُ: جێگانوستنی نەرمو نۆڵ ◊ پۆشاکێك لەسەر پۆشاکی ترەوە لەبەربکرێ وەکوو جبەو شتی وا.

الوَثِيرُ: بەمانا (الوِثْرُ)دێ ◊ (ك: وثار).

الوَثِيرَة من النساء: ئافرەتی قەڵەوو گۆشتن ٥ (ك: وثائِر ووثار).

وَثَغَ راسَهُ: سەری شکاند.

وَثَغَ الرجُل ناقته: پیاوەکە لەوەڕو ئالفی جۆراو جۆرو کۆنو نوێی دا بەحوشترەکەی.

وَثَغَ فلان الثريدة: فلانکەس تێگوشاوەکەی تێک هەڵدا بەسەریەکی دا دا.

الوَثِيقة: ئەو لەوەڕو گیاو گژمیە کە لەوەرزی بەهاردا تێک دەهاڵێو جۆراوجۆرن ٥ پەڕوێەکە شەرمگای حوشتری پێ دادەپۆشرێ.

وَثَقَ القِدرَ: سێ کوچکەی بۆمەنجەڵەکە دانا.

اوثَقَ القِدْرَ: بەمانا (وَثَقَ)دێ.

وَثَّقَ القِدرَ: بەمانا (وَثَقَها)دێ.

وَثِقَ بفلان: بتمانەی بەفلانکەس کرد.

وَثُقَ الشَيْئُ يَوْثُقُ وثاقَةً: شتەکە جێگیر بوو، چەسپا، دامەزرا.

وَثُقَ فلان: بەدیکۆمێنتو وەسیقە پابەند بوو.

اوثَقَ فلاناً ايثاقاً: فلانکەسی کردە جێی بتمانە.

اوثَقَ الأسيرَ: دەستو پێوەندی ئەسیرەکەی باش توند کرد.

اوثَقَ العَهدَ: وادەو بەڵێنەکەی جەخت کردەوە.

واثَقَ فلاناً: پەیمانی لەگەڵ فلانکەس بەست ٥ وادەو بەڵێنی پێدا ٥ دەگوترێ: (واثقت بالله لأفعلنّ كذا).

وَثَّقَ فلاناً: وتی فلانکەس جێگای بتمانە پێکردنە.

واثَقَ الأمْرَ: کارەکەی پتەوو مەحکەم کرد.

وَثَّقَ العقدَ: گرێبەستەکەی لەدەفتەری رەسمی دا تۆمارکردو کردی بەدیکۆمینتو بەڵگەنامە.

تَوَاثَقَ القومَ زعلى الأمر: خەڵکەکە وادەو بەڵێنیان بەیەکترداو سوێندیان بۆیەکتر خوارد.

تَوَثَّقَ في الأمر ومن الأمر: بەبەڵگەو دیکۆمینت کاری کرد.

تَوَثَّقَتِ العُقْدَةُ: گرێیەکە توند بوو.

استوثَقَ من فلان: بەڵگەنامەو وادەو بەڵێنی لەفلانکەس وەرگرت.

استوثَقَ من الأمر: بەبەڵگەو دیکۆمینتەوە چووە ناو کارەکە.

الثِّقَةُ: بتمانە.

المَوْثِقُ: وادەو بەڵێن.

المُوثِقُ من الشجر: ئەو درەختەیە کە خەڵک پشتی پێ دەبەستن بۆ لەوەڕی ئاژەڵەکانیان لەکاتی برانەوەی گژوگیا ٥ دەگوترێ: (كلأ

مُوثِـــقٌ): درەختێـــکە پـــشتی پـــێ دەبەســـترێ ٥ بۆئـــەوەی بەشـــی خـــۆراکی ئاژەڵـەکانیان بکـا ٥ (مـــاء مؤثِق): ئاوێـکی زۆرەو بەشی ئـاژەڵو پێداویستی خۆیان دەکا.

المُوَثِـــقُ: ئەوکەســـەی گرێبەســـتو نوســـراوی نێـــوان خـــەڵك دەکاتـــە رەسمیو لەدەفتەری تایبەتی دادگادا تۆماری دەکا.

المیثاق: عەهدو پەیمان ٥ (ك: مواثیـق ومیاثیق).

الوَثَـــاقُ: ئیـــسمێکە لەوشـــەی (إیثـــاق)وەرگـــیراوە ٥ ئـــەو حـــەبلو پێوەنـــدو کەلەبـــچەیەیە شـــتی پـــێ دەبەسترێ.

الوِثاقُ: هەر حەبلو گوریسو پەتێك شتی پێ ببەسترێ.

الوَثِیقـــة: بەڵگەنامـــە، دیکۆمینـــت ٥ هەرشتێـــك شـــتی پـــێ ببەســـترێو شەتەك بدرێ.

الوَثیقـــة فی الأمـــر: قـــایمکردنو دیکـــۆمینتکردنی کـــار ٥ بـــاش ئەنجامدانو رێکوپێك کردنی کار ٥ دەگوترێ: (أرض وثیقـة): زەوییەکە گـــژوگیای زۆرو چـــڕو پـــڕە ٥ کومپیالەدانو چەکدانە بۆ بتمانـەی قەرز ٥ یان دانەوەی قەرز.

وَثَلَهُ: لکاندی ٥ پێوەی نووساند.

وَثَّلَ الشَیْئَ: شتەکەی جێگیر کـرد ٥ کردی بەبنەماو بناغە.

وَثَّلَ المالَ: ماڵو سامانی کۆکردەوە.

الوَثْلُ: توێکڵو پرژی توێکڵ ٥ چڵكو زیـــادە گۆشـــت کەبەچـــەقۆی تیـــژ لەپێـــستی دادەمـــاڵنو تیفتیفـــەی دەدەن ٥ یان بـەهۆی دەباغـەوە لێـی دەکرێتەوە.

الوَثیلُ: لاواز ٥ توێـکڵی دار ٥ حـەبلو گـوش کەلەتوێـکڵو پـڕژو شـتی وا دروست بکرێ ٥ هـەر زیـوو خـشتو خاڵێك لـەدرەختو گوشو شـتی وا بکەوێتە خوار.

وَثَمَ الحیوان یَثِمُ وَثْماً: حەیوانەکە بازی دا.

وَثَـمَ الشَیْئَ: شـتەکەی شـکاند ٥ بـاریکی کرد ٥ کوتای.

وَثَمَ فلان الرَّجُلَ: فڵانکەس لەپیاوەکەی دا.

وَثَمَ المطرُ الأرضَ: باران لەزەوی دا.

وَثَمَ فلان الحشیشَ: فڵانکەس گیاو گژو پلو پوشەکەی گرد کردەوە.

وَثَـمَ الفرسُ الأرضَ بحافره: ئەسپەکە بەسمی زەوی کوتا، سمکۆڵی کرد.

وَثَمَت الحِجارةُ رِجلَهُ: بەردەکە قاچی بریندار کرد.

وَثِمَت الأرضُ وَثامةً: زەوییەکە گزوگیای کەم بوو لەوەڕی کەم بوو.

وَثُمَ وثامَةً: خۆی داڕشتو گۆشتن بوو قەڵەو بوو.

واثَمَ فِي العَدْوِ: هەموو هاچەکانی خڕکردنەوەو خۆی ئامادەکرد بۆ بازدان وەکوو ئەوە خۆی بهاوێ.

المِيثَمُ: زەوی کوت، شتێک زەوی بپەستێوی.

الوَثِيمةُ: بەرد ٥ بەردی چەرخ ٥ بەردە ئەستێ ٥ کۆمەڵە گزوگیا ٥ کۆمەڵێک خواردەمەنی جیاجیا.

وَثَنَ الشَيْئَ بالمكان: شتەکە جێگیر بوو لەشوێنەکەو چەسپا.

وَثِنَتِ الأرض: زەوییەکە بارانی لێ درا باراناوی بوو.

اوثن من المال: مااڵو سامانەکەی زۆر کرد.

اوثَنَ فلاناً: بەخششی فلانکەسی زۆرکرد، زۆری پێدا.

اِستوثن من المال: لەماڵو سامانەکەی زۆرکرد ٥ قەڵەو بوو.

إستوثَنَ النحلُ: هەنگەکان بوون بەدوو بەش، گەورەو بچوک.

إستوثن الشَيْئَ: شتەکە مایەوە ٥ بەهێز بوو.

المَوْثونَةُ: نافرەتی زەلیلو گوێ ڕایەڵ، فەمارنبەردار ٥ (إمرأة موثونة): نافرەتی بەئەدەبو گوێڕایەڵ هەرچەندە جوانیش بێ.

الوَثْنُ: پەیکەرێک پەرستشی بۆبکرێ جالەبەردو دار دروست کرابێ یان لەمسو زیوو شتی تر ٥ دەشگوترێ: (هي وثن فلان): ئەوە ژنی فلانکەسە.

الوَثَنِيّ: بتپەرست ٥ دەگوترێ: (رجل وثني وامرأة وثنية).

الوَثَنِيّةُ: ڕێبازو مەزهەبی بتپەرستەکان.

وَجَا فلاناً: بەهەموو هێزی دەستی پاڵی بە فلانکەسەوە نا ٥ پاڵی بەکۆڵەی سینگییەوە نا ٥ هۆرتەمەی ملی گرتو گێڕایەوە.

وَجَأَ التمرَ: خورماکەی کوتا تاتێک هاڵاو بەسەریەک دا بوو بەگرمۆڵەو لینجاوی دایەوە.

وَجَأَ الفَحْلَ: دەماری گونی ئەسپەکەی خستە نێوان دوو بەردو گوشینی تامراندی (جۆرە خەساندنێکە).

اوجَأ فلان: فلانکەس هات بۆ پێویستیاتی خۆی یان بۆ نێچیر گرتنو هیچی دەست نەکەوت.

اوجَات الرِّكيَّةُ: بیرەکە ئاوی کەم بوو یان ئاوەکەی بڕا، وشکی کرد.

أوْجَأَ عنه: پاڵی بەشتەکەومناو لێی دورخستەوە ◊ دەگوترێ: (أوجَأَ الشَيْئَ عنه).

إنْجَأَ الثَّمْرُ: خورماکە دەنکەکانی گەورەبوون و گۆشتن بوون و پێگەیین، شیرین بوون لینجاویان لێ پەیدا بوو بەهۆی کوتان و تێک هەڵشێلانەوە.

تَوَجَّأَهُ بالیدِ والسِّکین: بەمانا (وَجَأَهُ)دێ.

الوَجْءُ: (ماء وَجْءٌ): ئاوی بێ کەڵک.

الوَجَأُ: (ماء وَجَأٌ): ئاوی بێ کەڵک.

الوَجِیئَة: مانگا ◊ خورما کەئەومندە بکوترێ ناوکەکەیان بێتەدەر ◊ پاشان بەشیر یان بەڕۆن بشێلدرێن تا یەک دەگرن و دەبنە تۆپەڵ ئەمجار بخورێ.

وَجَبَ الشَیْئُ یَجِبُ وجوباً ووجباً: چەسپا، پێویست بوو ◊ کەوتە سەر زەوی ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَإِذَا وَجَبَتْ جُنُوبُهَا فَكُلُوا مِنْهَا وَأَطْعِمُوا الْقَانِعَ وَالْمُعْتَرَّ﴾.

وَجَبَ القلب وجباناً: دڵ کەوتە پەلەپەڵ و لێدانی خێراو لەرزین.

وَجَبَ فلان وَجْبَة: فلانکەس رۆژی یەک ژەمە نانی خوارد.

وَجَبَ فلان وجوباً وموجباً: فلانکەس مرد.

وَجَبَت الشمس وجباً: خۆرئاوابوو.

وَجُبَ الرجل وجُوبَةً: پیاوەکە ترسا، ترسنۆک بوو.

أوجبَ فلان: فلانکەس لەشەوو رۆژێک دا یەک ژەم نانی خوارد ◊ یان فلانکەس کارێکی جاکی کرد بەهەشتی بۆخۆی کڕی ◊ یان کارێکی خراپی کردو دۆزەخی بۆخۆی مەیسەر کرد.

وَجَبَ علی فلان: لەپێشبڕکێ دا بەسەر فلان دا زاڵ بوو.

وَجَبَ الشَیْئَ: شتەکەی بەپێویست دانا، واجبی کرد ◊ دایمەزراند، دایبەست ◊ دەگوترێ: (أوجَبَ له البیعَ) یان (أوجَبَه البیعَ).

أوجَبَ اللهُ قَلْبَهُ: خودا دڵی دامەزراو کرد.

واجَبَ فلاناً مواجَبَةً: فلانکەسی پابەندکرد ◊ دەگوترێ: (واجَبَهُ البیعَ): مامەڵەکەی لەسەر پێویست کرد.

وَجَبَتِ الإبلُ: حوشترەکە ماندو بوو.

وَجُبَ اللَّبَأُ: ژەکەکە لەگوانی حەیوانەکە دا مایەوە، ڕەق بوو.

وَجَّبَ فلان فلاناً: فلانکەس فلانکەسی پابەند کرد.

وَجَّبَ به الأرضَ: بەعەرزی دادا.

وَجَّبَ فلان: فلانکەس لەڕۆژێک دا یەک ژەم نانی خوارد.

وَجَّبَ فلان عیالَه وفرسَهُ: فلانکەس مااڵو منداڵو ئەسپەکەی وافێرکردن شەوو ڕۆژی یەک ژەم نان بخۆن، ئەسپەکەی یەکجار ئالێک بدرێ.

وَجَّبَ الناقةَ: ڕۆژی یەکجار حوشترمکەی دۆشی.

تواجَبَ القومُ: خەڵکەکە گرمویان لەگەڵ یەک کرد گرینتییان دا بەیەکتر.

تَوَجَّبَ فلان: فلانکەس لەشەوو ڕۆژێک دا یەک ژەم نانی خوارد.

استوجَبَ الشَّیْئَ: شتەکەی کردە مافی خۆی.

المُوجِبُ: (موجِب) ناوی ئیحرام بەستو بوو لەپێش هاتنی ئیسلام دا.

الموجِبَةُ: تاوانی گەورە کەببێتە هۆی چوونە ناو دۆزەخ ◊ یان ئیشی باش و خێری گەورە کە ببێتە مایەی چوونە ناو بەهەشت.

الواجب: لەزاراوەی شەرع زانان دا ئەوەیە واجب بوونەکەی بە خەبەری ئاحادو شتی وا بووبێ بکەری پاداشی هەیەو نەکەری سزادەدرێ.

واجب الوجود: پەروەردگار؛ ئەوەیە هەر بوبێو بوونەکەی پێویستی بەشتی تر نەبێ.

الوَجْبُ: ترسنۆک ◊ گێڵو ئەحمەق ◊ حوشترێک ژەک لەگوانی دا رەق بووبێ ◊ کوندەی ئاوی گەورە کەلەپێستی نێریە قەرەو شتی وا بێ ◊ شوێنی چۆڕاوکەی ئاو ◊ (ك: وجاب).

الوَجَبُ: خەتەرو گرەو.

الوَجْبَةُ: دەنگو قیژەی بەربۆوە ◊ ژەمەنان خواردن ◊ ژەمە لەوەڕو ئالف بۆ ئاژەڵ ◊ یەکجار دۆشینی شیردەر لەڕۆژێک دا ◊ ئەندازەی خواردنی حەب و دەرمان لەڕۆژێک دا.

الوُجُوبُ: پێویست بوون، کەوتنە شانو زیمە مەشغوڵ بوون ◊ یان ئەوەیە خودی شتەکە بونی پێویست بێ.

الوَجِیبة: ئەرکو وەزیفە ◊ ئەندازەی موچەو کرێ، یان ئەندازەی خۆراک ڕۆژانە حەفتانە مانگانە ◊ هەروا ناوە بۆ حاڵەتێک شتێک بکرێو مامەڵەکە تەواو بکەی نەمجار وەجبە وەجبە شتەکە بگوێزیەوە جا کەتەواو بوو دەگوترێ (قد استوفیت وجیبتك).

وَجَّ وَجّاً: پەلەی کرد.

الـوَجُّ: نوعامـه ٥ قـەتێ ٥ گیایەکـه لـەپێڕی (القلقاسـیات) بۆنێـکی خۆشی هەیـه ٥ دارێـکه کەرمستەی جـوتی لـێ دروسـت دەکـرێ وەکـو هەوجارو دەستە دوو مژانو هەپـەو نیرو شتی وا.

الوُجُجُ: نوعامەی خۆشرۆو بازهاوێـژی گورجو گۆڵ.

وَجَجَ الشَّيْئُ يَجِجُ وجوجاً: دەرکـەوت، ئاشکرا بوو.

وَجَحَ يَوْجَحُ وجحاً: پەنای برد.

اوجَـحَ الـشَّيْئُ: شـتەکه دەرکـەوتو ئاشکرا بوو.

اوْجَحَ الحافِرُ: بیر هەڵکەنەکه گەیشته شـاخی لـوس ٥ زۆربـەزەوی دا رۆیشته خوار تاگەیشته شاخ.

اوجَحَـت غـرة الـفـرس: سـپیایەتی ناوچەوانی ئەسپەکه ئاشکرابوو.

اوجَحَتْ النـارُ: ئاگرەکه رووناکایی داو دەرکەوت.

اوجَـحَ فـلان الـشَّيْئَ: فلانکـەس شتەکەی داپۆشی.

اوجَحَ فلاناً اليه: وای کرد فلان پەنای بۆ بەرێ.

اوجِحُ البولُ فلاناً: میز تینی بۆ فلان هێنا ٥ تەنگەتاوی کرد.

وَجَّـحَ الـشَّيْئَ: شـتەکه دەرکـەوتو ئاشکرابوو.

المُوَجَّحُ: (طریـق مـوجَّحُ): رێـگایەکی ئاشکراو رونه.

المُـوجَحُ: پێـستی لـوس و سـفت ٥ قوماشـی ئەسـتورو ڕەخنـه کەلێـک بدرێ دەنگی لێوه بێ.

المَوْجُـوجُ: (بـاب مَوْجُـوح): دەرگـای پێـومدراو ٥ یـان دەرگایـەك پـەردەی بەسەر درابێتەوه.

الوُجَـاحُ: پـەردە ٥ وادەبـێ واوەکـه دەکرێ بەهەمزه دەگوترێ (أُجاح – أَجاح – إِجاح).

الـوَجَحُ: ئەشـکەوتۆکه، پەناپاسـار ٥ مەلجەئو پەنا.

الـوَجيحُ: پـەنا ٥ قوماشـی سـفتو ڕەخنـەو ئەسـتور یـان پۆشـاك کەلەوجۆرە قوماشە دروستکرابێو پان و پۆڕبێ.

وَجَدَ فلان يَجِدُ وَجْداً: فلانکەس غـەمبار بوو.

وَجَدَ عليه موجدةً: رقی لـێ هەڵسا.

وَجَـدَ فـلان وُجْـداً وجِـدَةً: فلانکـەس دەوڵەمەند بوو.

وَجَدَ مطلوبه: ئەوەی لێی دەگەڕا دەستی کـەوت ٥ گومبوەکـەی دۆزیـیـەوه ٥ دەگوترێ: (وجَدَ ضَالَّتَهُ).

وَجَدَ الشَّيْئَ كذا: شتەکەی وازانی، واهاته

بەرچاوی ٥ دەڵێی (وجدت الحِلمَ نافعاً): بـۆم دەرکـەوت کەصـەبرو بـار قـوڵی بەسودە.

وُجِـدَ الـشَّيْئُ: شـتەکە پەیـدا بـوو ٥ دەگـوترێ: (وُجِـدَ الـشَّيْئ مـن عـدم وجوداً).

اوجَدَ اللهُ الشَّيْئَ: خودا لەنەبوونـەوە شتەکەی هێنایە کایەوە.

اوجَدَ فلاناً: فلانکەسـی دەوڵەمەنـد کـرد ٥ دەگـوترێ: (الحمـد لله الـذي أوجـدني بعـد فقـر): سـوپاس بۆخودایـەك پـاش هـەژاریی دەوڵەمەندی کردم.

اوجَدَ فلاناً بعد ضعف: داوای لـەڕو لاوازیی فلانکەسی بەهێز کرد.

اوجَدَ علی الأمر: ناچاری کـرد بـۆ ئەوکارە.

اوجَدَ الشَّيْئَ: وایکرد شتەکەی دەست بکەوێ و زەفەری پێ بەرێ.

اوجَـدَ مطلوبـه: وای کـرد زەفـەر بەمەبەسـتی خـۆی بێنـێ ئـەوی عەودالی بوو دەستی کەوێ.

تواجَدَ فلان: فلانکەس لەناخی خۆی دا هەستی بەسۆزو عیشق کرد.

تَوَجَّدَ لفلان: بۆ فلانکەس غەمبار بوو ٥ خەفەتی بۆخوارد.

تَوَجَّدَ بفلانة: عاشـقی فـلان ئـافرەت بوو ٥ خۆشی ویست.

تَوَجُّـدَ الأمْـرَ: ناڕەحـەتی لەکارەکـە دەربڕی.

توجَّـدَ الـسَّهْرَ: لەشـەو بەخەبـەربی جارڕ بوو.

المَوْجُود: لەبواری فەلسەفەدا بریتییە لەشتێـك لـەزیهن و لـەخارج دا بوونی چەسپاوبێ.

الوَاجِـدُ: ناوێـکە لـەناوە جوانـەکانی خودا واتە دەوڵەمەندێکی بێ سنور کەهـەرگیز هـەژار نـەبێ، هەرچـی بیـەوێ هـەبێ و بـێ ئاتـاج لەهـەموو کـەس ٥ لەحـەدیثـی پێغەمبـەر دا هاتووە: (لَـيُّ الواجـد يَحِـلُّ عقوبَتَـه وعِرْضـه): مـاتڵ کردنـی دانـەوەی قەرز لەلایەن کەسێـکەوە هـەبووبێ شیاوی سزادانەو ڕەوایـە ناموسیشی بشکێنرێ.

الوِجـادَة: لـەزاراوەی فەرمودەزانـەکان دا بریتییـە لـەوە کـابرا لەپەڕاوێـك زانیـاری فێربـبـێ بـەبێ مامۆسـتاو ئیجازەو موناوەلە.

الوَجْـدُ: زلکـاو ٥ شـوێنی ئـاو تێداکۆبوونەوە ٥ (ك: وِجاد).

الوُجْـدُ: هـەبووبی دەوڵەمەنـدیی ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿أَسْكِنُوهُنَّ مِنْ حَيْـثُ سَـكَنتُم مِّـن وُجْـدِكُمْ﴾.

الوِجْدان: لەبواری فەلسەفەدا بریتییە لەهەموو هەستکردنێکی سەرەتایی لەزەت بێ یان ئازار، ئەمجار پەیدابوونی جۆرێک لەحالاتی نەفسی لەم رووەوە کەلەزەتەکەیان ئازارە کەکاری تێ بکاو ببێتە هەستکردنو پێ زانین.

الوُجُودُ: بوون، پێچەوانەی نەبوون ٥ وجود واتە بوونی زیهنیو خارجی.

الوُجودِيّة: جۆرە فەلسەفەیەکە پێی وایە بوون لەپێش ماهییەتەوەیە ٥ سارتەر پێی وایە وجود لەسەر بنەمای ئازادیی دادەمەزرێ ٥ ئازادییەکی رەهای وا کەرێگابدا تاك خۆی دروست بکاو هەڵوێست وەربگرێ بەو شێوەی خۆی دەیەوێ بۆئەوەی بوونی خۆی بەتەواوی بچەسپێنێ.

الوَجِيدُ: زەوی تەخت و دەشت.

أوجَدَهُ علی الأمر: بەزۆرە ملێ کارەکەی پێ کرد.

واجَدَهُ اليه: ناچاری کرد بۆی.

واجَدَه عليه: بەزۆرە ملێ کارەکەی پێ ئەنجام دا.

الوَجْدُ: بەرداو، قوڵکە ئاو لەکێو دا، حەوزی ئاو لەشاخ دا ٥ (ك: وجدان ووجاذ).

الوَجِدُ: دەگوترێ: (مکان وَجِدٌ): شوێنەکە، شاخەکە، حەوزی ئاوی زۆر تێدان.

وَجَرَ العَليلَ يَجِرُهُ وَجْراً: دەرمانی کردە قورگی نەخۆشەکەوە ٥ دەگوترێ: (وَجَرَ العليلَ الدّواءَ): دەرمانی کردە قورگی نەخۆشەکە ٥ دەرمانی کردە ناودەمی نەخۆشەکە.

وَجَرَ فلاناً: قسەیەکی ناخۆشی بەفلانکەس گوت، قەسەیەکی ناخۆشی بەگوێچکەی فلانکەس دادا.

وَجَرَ فلاناً الرُمْحَ وبه: رمبی لەفلانکەس دا.

وَجِرَ من الأمر يَوْجَرُ وَجَراً: لەکارەکە ترسا سامی لێ کرد ٥ (فهو وَجِرٌ وأوْجَرُ وهي وَجِرَة ووَجْراء).

أوجَرَ العليلَ: دەرمانی کردە قورگی نەخۆشەکەوە.

أوجَرَ العليلَ الدواءَ: دەرمانەکەی کردە دەمی نەخۆشەکەوە.

أوجَرَ فلاناً الرُمْحَ أو بالرُمْحِ: رمبی لەفلانکەس وەشاند ٥ یان بەڕمب لێی دا ٥ دەشگوترێ: (أوجره الغيظ): رقو کینەی خۆی پێ ڕشت.

إنْتَجَرَ العليلُ: نەخۆشەکە بەدەرمان چارەسەری خۆی کرد.

تَوَجَّرَ العليلُ بالدواء: نەخۆشەکە

دەرمانەکەی کەم کەم قوت دا.

تَـوَجَّرَ فُـلانٌ المـاءَ: فلانکـەس بەنابەدڵی ئاوەکەی خواردەوە.

المِيجارُ: شتێـکە وەکـوو صـەولەجان پێی لەتۆپ دەدرێ.

المِيجَـرُ: ئامێرێـکە دەرمـانی پـێ دەکرێتە قورگی نەخۆشەوە.

المَيجَرَةُ: بەمانا (المِجر)دێ.

الوِجَارُ: کونـە کـەمتیار، کونـە گـورگ، لانەی شێر ◊ کونە ڕێوی ◊ بـەزۆری بـۆ کونـە سـەگ بەکاردەهێنـدرێ ◊ دادڕاوێـکی زەوی کـەلافاوی گـەورە دابدڕببێ ◊ (ك: أوجرة ووِجَرٌ).

الوَجْرُ: شێوەیەکە لەئەشکەوت لەکێوو کەژ دا.

الـوَجْرَةُ: جاڵێـکە هەڵدەکەنـدرێ بـۆ گرتنی شێرو درندە.

الوَجُورُ: دەردێـکە لـەقورگ دا پەیـدا دەبێ.

وَجَـزَ فِي منطقـة يَجِـزُ وَجْـزاً ووجـوزاً: لەقسەکانی دا پەلـەی کـردو وتارەکـەی کورت کردەوە.

وَجَـزَ الكـلامَ: قسـەکە کـردەوە، کەمی کردەوە.

وَجُزَ فِي منطقه يَوْجُزُ وَجْزاً: لەقسەکانی دا پەلـەی کـردو وتارەکـەی کـورت کردەوە.

وَجُـزَ الكـلامُ: قسـەکە لەڕوانبێـژی دا کورتی هێنا.

اوجَزَ الكلامُ: قسـەکە بەلاغـەتی کـەم بوو.

اوجَـزَ فِي الأمـر: پەلـەی لەکارەکـەدا کردو درێژەی پێ نەدا.

اوجَزَ كلامـه: قسەکەی کورت کـردەوە، کەمێکی لەقسەکەی درکاند.

اوجَـزَ العَطِيَّـة: بەخشـشەکەی کـەم کردەوە ◊ خێرا بەخششەکەی پێ دا.

تَـوَجَّزَ الشَّيْءَ: شـتەکەی جـێ بـەجێ کرد ◊ داوای شتەکەی کرد.

اِسْتَوْجَزَ الكـلامَ: کەلامەکـەی کـورت کردەوە.

المِيجـاز: ئەوکەسـەی پرسـیارو وەڵام کورت دەکاتەوە.

الوَجْزُ من الرجال: پیاوێـك گـورج‌و گۆڵ بێ، کارەکانی زوو ئـەنجام بـدا ◊ زوو ببەخـشێ، گـیر نـەبێ ◊ حوشـتری تیـژڕۆ، خۆشـڕۆ ◊ خێـراو بەپەله ◊ قسەی کەمو سوك ◊ کاری ئاسان.

وَجَـسَ فـلان: فلانکـەس ترسـا لـەو خەیاڵەی بەدڵیا هات یان لەوهەواڵەی بەرگوێی کەوت.

وَجَـسَ فـلان وَجْـساً: فلانکـەس ترسانەکەی شاردەوە، هـەوڵی دا پێـی نەزانـدرێ کەدەترسـێ.

وَجَسَ الشَّيْئَ: شتەکە گوم بوو، نادیار بوو.

اوجَسَ فلان: فلانکەس ترس‌و بیم کەوتە دڵیەوە.

اوجَسَت الأذُنُ: گوێچکە دەنگێکی بیست.

اوجَسَ فلان الأمْرَ: فلانکەس کارەکەی شاردەوە.

اوجَسَ القلب شيئاً: دڵ هەستی بەشتێك کرد ◊ یان دڵ لەشتێك ترسا.

اوجَسَت الأذن صَوتاً: گوێچکە دەنگی بیست.

تَوَجَّسَ فلان: فلانکەس گوێی بۆ دەنگی نزم کلۆر کرد.

تَوَجَّسَ بالشَّيْئِ: هەستی بەشتەکە کردو گوێی خۆی بۆ هەڵخست.

تَوَجَّس فلان الأمْرَ: فلانکەس کارەکەی شاردەوە پەردەپۆشی کرد.

توجَّس الصَّوْتَ: گوێی بۆ دەنگەکە هەڵخست ◊ یان گوێی لێ بوو لێی ترسا.

تَوجَّسَ الطعامَ او الشرابَ: کەم کەم تامی خواردنەکە یان شلەمەنییەکەی کرد.

الأوجَسُ: خۆراك‌و ئاوو شلەمەنی کەم ◊ لەسیاقی نەفی دا بەکاردێ ◊ دەگوترێ: (ماذقت عنده أوجس) ◊ یان دەگوترێ: (لا أفعل ذلك سجيس الأوجس): تادونیا دونیا بێ من ئەوشتە ناکەم.

الأوْجُسُ: بەمانا رۆژگار دێ ◊ دەگوترێ: (لا أفعل ذلك سجيس الأوجُس).

الواجِسُ: هەست کردن بەدڵا هاتن ◊ خەتەرەی دڵ.

الوَجْسُ: دەنگی نزم.

وَجِعَ فلان يَوْجَعُ وَجَعاً: فلانکەس نەخۆش کەوت ئازاری لێ پەیدا بوو.

وَجَعَ فلانٌ راسَه او بَطْنَهُ: فلانکەس سەری هێشا یان سکی هێشا ◊ (فهو وجِعٌ وهي وجِعَة).

اوجَعَ فلان في العَدُوِّ: فلانکەس فرسەتی لەدوژمن هێنا زەبری کاریگەری لێدا.

اوجَعَ المرضُ او الضربُ: نەخۆشییەکە یان لێدانەکە ئازاری زۆری بەفلانکەس گەیاند.

تَوَجَّعَ فلان: فلانکەس هاتوهاوارو دادو فیغانی کرد.

تَوَجَّعَ لفلان: ناخ‌و ئۆفی بۆ ئەوکارەساتە خوارد کەبەسەر فلان دا هات، پەرۆشی بوو، خەفەتی بۆخوارد ◊ لاوانەوەی بۆ کرد.

الوَجَعُ: ناوێکی گشتییە بۆ هەموو ئێش‌و ئازارێک کەلەجەستەدا پەیدابێ ◊ (ك: أوجاع) ◊ (الوَجْعاءُ): فنگ ◊ (ك: وَجْعاوات).

الوَجيعُ: بەئێش ◊ بەئازار ◊ دەگوترێ: (ضرب مُوجِعٌ).

وَجَفَ الشَّيْئُ يَجِفُ وَجْفاً: پەشۆکا، لەگرێزنە چوو.

وَجَفَ البعير او الفرسُ: حوشترەکە یان ئەسپەکە خێرا ڕۆیی.

وَجَفَ القلبُ: دڵەکە کەوتە لێدانی خێرا ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿قُلُوبٌ يَوْمَئِذٍ وَاجِفَةٌ﴾.

وَجَفَ فلان: فلانکەس لەترسا کەوت ◊ (فهو واجف وهي واجفة).

اوجَفَ السائرُ: ڕێبوارەکە بەپەلە ڕۆیی، پەلەی کرد لەڕۆیین دا.

اوجَفَ فلان فلاناً: فلانکەس فلانی هەڵنا بۆ کارێك.

اوجَفَ فلان دابَّته: فلانکەس وڵاخەکەی دەنە دەنە دا بۆ ڕۆیشتن.

اوجَفَ الشَّيْئَ: شتەکەی جوڵاند.

اوجَفَ الباب: دەرگاکەی داخست.

استوجَفَهُ: بردی ◊ دەگوترێ: (إستوجَفَ الحُبُّ فؤادَه): دڵداری‌و عیشق دڵی بردوە.

الميجافُ: دەگوترێ: (دابة ميجاف): وڵاخێکە خۆشڕۆو خێرا ڕۆیە.

وَجَلَهُ يَوْجُلُهُ وَجْلاً: لەترس‌و بیم دا بەسەری دا زاڵ بوو.

وَجِلَ يَوْجَلُ وجلاً: ترسا، زەندەقی چوو ◊ (فهو أوجل ووَجل وهي وَجِلَةٌ).

وَجُلَ يَوْجُلُ وَجَلاً ووجالَةً: گەورە بوو ◊ هەڵچوو.

اوجَلَهُ: ترساندی.

واجَلَ فلاناً: لەترسان‌و بێ ورەیی دا پێشبڕکێی لەگەڵ فلان کرد.

المَوْجَلُ: چاوگی (وَجَلَ)یە ◊ بەردێکی لوسەو مەیلەو نەرمە واتە بەردە قسڵ.

المَوْجِلُ: شوێنی ترس ◊ جاڵێکە ئاوی تێدا رادەوەستێ.

الوُجولُ: پیران، پیرەکان.

الوَجيلُ: جاڵێکە زەلکاوێکە ئاوی تێدا کۆدەبێتەوە.

وَجَمَ يَجِمُ وَجْماً ووجوماً: بەرق هەڵساوی بێدەنگ بوو ◊ روی خۆی گرژ کردو سەری دانەنەواندو بێدەنگ بوو جۆش داماو بەخەم باری خۆی خواردەوە.

وَجَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی ناخۆشویست ◊ (فهو واجِمٌ).

وَجَمَ عنه: لەترسا بێدەنگ بوو ◊ (فهو واجم).

وَجَمَ فلاناً: مستەکۆڵەی لەفلاّن دا.

الوَجْمُ: جەند کەڵەك و بیناو شتی وەهان دەکرێنە نیشانە بۆ ڕێگای چۆڵەوانی و سارا ◊ بەردی گەورە ◊ دەشگوتریّ: (رجل وَجْمٌ): پیاوێکی هیچ و پوچە ◊ (بیت وجم): خانوی گەورە ◊ (ك: أوجام ووجوم).

الوَجْمُ: بەخیل و ڕژد ◊ جەستە بچکۆلە و ناکەس بەچە ◊ کەڵەکە بەرد ◊ بەردی کۆکراوە و سەریەك نراو لەسەر کۆختە و سەنگەرو شتی وادا ◊ بەردی سەریەك نراو بۆشارەزایی کردن و نیشانەی ڕێگای دەشت و چۆڵەوانی ◊ (ك: آوجام ووجوم) ◊ دەشگوتریّ: (رجُلٌ وَجَمٌ): پیاوی خوێڕی و خراپ.

الوَجَمَةُ: جنێو.

الوَجيم من الأيام: ڕۆژگاری زۆرگەرم.

الوَجِيمَةُ: بژێو.

وَجَنَ بالشيئ يَجِنُ وَجْناً: هاویشتی.

وَجَنَ به الأرضَ: بەزەوی دادا کێشای بەزەوی دا.

وَجَنَ الوَتَدَ: سینگەکەی داکوتا.

وَجَنَ القِصّار الثَّوْبَ: جل شۆرەکە جلەکانی کوتان.

تَوَجَّنَ فلان: فلاّنکەس زەلیل و ملکەچ بوو.

الأوجن: کوڵم گەورە، ڕومەت پان.

المُوجَّنُ: کوڵم گەورە، گۆشتن و قەڵەو.

الموجونة من النساء: ئافرەتی شەرمن.

المِيجِنة: ئەو کوتکە دارەیە کە جلشۆر جلی پێ دەکوتێ بۆ ئەوەی باش پاك بێتەوە ◊ (ك: مواجن ومياجن).

الوَاجِنُ: زەوی ڕەقەڵان و پتەو.

الوَجْنُ: بەمانا (الوَاجنُ)دێ.

الوَجَنُ: بەمانا (الواجن)دێ.

الوَجناء: کوڵم گەورە ◊ کوڵم گۆشتن.

الوَجْنَةُ: گوڵم، خرابی ڕومەت.

الوَجَنَةُ: بەمانا (الوجْنَةُ)دێ.

الوَجِينُ: زەوی ڕەقی پتەوو تونـد ◊ بەرد ◊ کەناری ڕوبار.

وَجَهَ فلان فلاناً عند الناس: فلاّنکەس لەناو خەڵك دا لەفلاّنکەس زیاتر جێی باوەڕو متمانە بوو.

وَجَهَ فلاناً: لەڕوی فلاّنکەسی دا، بەڕوی فلاّن دا چۆوە، بەرەو ڕوی فلاّن بۆوە.

وَجُهَ فلان يَوْجُهُ وَجَاهَةً: فلاّنکەس بوو بەخاوەن ڕێزو قەدر لای خەڵك ◊ (فهو وجيه) ◊ (ك: وُجَهاء) ◊ (وهي وجيهة) ◊ (ك: وجاه).

أوْجَهَت المرأةُ: ئافرەتەکە لەسك و زا وەستایەوە.

أوجَهَ فلان فلاناً: فلاّنکەس فلاّنکەسی

کرده پیاو ماقوڵ ٥ یان لای خەڵك باسی پیاوەتی ئەوی کردو رێزی بۆ پەیدا کرد ٥ گێڕایەوە ٥ بەپیاو ماقوڵی لەقەڵەم دا.

واجهه موجهة ووجاهاً: چاوپێکەوتنی لەگەڵ دا کرد ٥ ڕوبەڕوی بۆوە ٥ بەڕوی خۆش و قسەی شیرین پێشوازی لێ کرد.

وَجَّهَ: ملکەچ و ژێربار بوو ٥ دەگوترێ: (قاد فلان فلاناً فوجَّهَ): فلان رابەرایەتی فلانی کرد ئەویش گوێ بیسی بوو شوێنی کەوت.

وَجَّهَ المولود: منداڵەکە لەکاتی لەدایکبوونی دا سەرمتا دو دەستی لەمنداڵدانی دایکیەوە هاتنەدەر.

وَجَّهَ الی الشَّیْئ: ڕوی لەشتەکە کرد.

وَجَّهَ فلاناً فی حاجة: بۆ ئەنجامدانی کارێك فلانکەسی نارد ڕوی پێ لەشتەکە کرد.

وَجَّهَ الشَّیْئَ: شتەکەی خستە لایەك لەبەرێکەوە دایِنا.

وَجَّهَ النَّخْلَة: نەمامەخورماکەی بەرەو شەماڵ توزێ خواری چەقاند بایەکە ڕاستی کردەوە.

وَجَّهَ النَّاسُ الطریقَ: خەڵکەکە بەرێگا کەدا ڕۆیشتن تا بەتەواوی شوێن پێیان دەرکەوتو ڕێگاکە ڕون بۆوە.

وَجَّهَ المطرُ الأرضَ: زەویەکە ڕوی زەوی قەڵاشتەوە کاری تەواوی لێ کردو پێیدا ڕۆیشتە خوار.

وَجَّهَت الریحُ الحَصَی: ڕەشەبایەکە بەردە وردەو زیخەکەی رادا.

وَجَّهَ فلاناً: فلانکەسی خستە سەر ڕێبازێکی تایبەتی.

إتَّجَهَ الیه: ڕوی تێکرد.

تواجها: ڕوبەڕوی یەك بون.

تَوَجَّهَ: بۆ موطاوەعەی (وَجَّهَهُ)دێ.

تَوَجَّهَ الجیش: سوپاکە شکا.

تَوَجَّهَ الشیخ: پیرەمێردەکە کەنەفت بوو.

تَوَجَّهَ الیه: بۆلای چوو ٥ بەرەو ڕوی هات.

تَوَجَّهَ جِهَةَ کذا: چو بۆلای ئەو شوێنە.

التِّجَاهُ: ئەو شوێنەی بەرەو ڕوی دەچی ٥ دەشگوترێ: (قعدت تِجاهَكَ): بەرامبەرت دانیشتم.

التوجیه: لەبواری شیعردا بزوێنی پیتی پێش ڕەویە ٥ لەبواری بەلاغەدا هێنانی کەلامو ڕستەیە بەشێوەیەك دومانای دژ بەیەك هەڵبگرێ.

الجِهَةُ: لایەن و دەفەرو ناحیە ٥ ئەوشوێنەی بۆی دەچی و کردوتە

بـەنامانجی خـوّت ٥ (ك: جهـات) ٥ دەشگوترێ: (ماله جهة في هذا الأمر): لەم کارەدا ئـەو هـیچ بەرنامەیـەکی ئاشکرای نیە نازانـێ چۆن کارەکـەی جێ بەجێ دەبێ.

المُوجَّهُ: خاوەن رێزو شکۆمەند.

الوِجَاهُ: بەمانا (التِجاه)دێ ٥ دەگوترێ: (داری وِجَـــاه دارك): خانوەکـــەم بەرامبەر خانوەکەتە ٥ دەشگوترێ: (هـم وجـاه الـف): ئـەوان نزیکـەی هەزار کەس دەبن.

الوَجَاهَةُ: پاوان‌و حورمەت.

الوَجْـهُ: دەم‌و چـاو ٥ گـەورەی هـۆزو خـــێڵ، پیـــاو مـــاقوڵی خێـــزان ٥ هەرشتێـــك بەرامبـــەرت بـــێ، روی لێت بێ ٥ خودی شت‌و زاتی شت ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿كُلُّ شَيْءٍ هَالِكٌ إِلَّـــا وَجْهَـــهُ﴾ ٥ دڵ‌و دەرون ٥ لەحـــەدیـــث دا هـــاتووە: (لَتُـــسَوُّنَ صفوفكم أو ليخالفَنَّ بين وَجُوهَكم) ٥ وشـــەی (وجـــوهكم): بـــەمانا (قلـــوبكم)دێ ٥ هـــەروا نـــاوە بـــۆ سەرەتای رۆژگـار، بۆسـەرەتای رۆژ ٥ بۆ نوێـژی بـەیانی ٥ بـۆ ئەوبەشـەی دەبینـــدرێ لـــەڕوی ئەســـتێرە، لەپۆشـــاك، روی دەرەوەی، لـــەخانو ئـــەو ڕوەی کـــە دەرگـــای ســـەرەکی تێدایە ٥ چۆرێـك ئاو ٥ شکۆمەندیی ٥ مەبەسـت ٥ راسـتی‌و دروسـتی ٥ دەگـوترێ: (لـــیس لکلامـــه وجـــه): قسەکەی لایـەنی راستی تێدانییـە ٥ لەبواری قسەکردن‌و نوسین دا ئـەو ڕێبازەیـە دەیگریـە بـەرو پـەپرەوی دەکەی ٥ هەروا بەمانا جۆرو بەش‌و شێوە دێ ٥ دەشگوترێ: (رجـل حُـرُّ الوَجْـهِ وعبـد الوجـه وسَـهْل الوَجْـهِ) واتـە: دەم‌و چـاوی تـەختن کـوڵمی خـرنین، کـوڵمی بـەرز نەبۆتـەوە ٥ هەروا دەگوترێ: (رجل ذو وجهين): پیاوێـــــکی دوڕووە لای ئـــــەم قـــسەیەك‌و لای ئـــەو پێـــچەوانەی قـسەی پێـشووی دەدوێ ٥ (ووجـــوه القرآن): واتە: ماناکانی قورئان.

الوُجَهَـةُ: لایـــەن‌و دەفـــەرو ناحیـــە ٥ ئەوشـــوێنەی روی تـــێ دەکـــەی‌و دەیکەیتـــە ئامـــانج ٥ هەرشوێنێـــك روی تێکەی ٥ ڕۆگەی نوێزو قیبلە.

الوَجيه: شکۆمەند ٥ ریش سپی خێڵ‌و هـــۆز ٥ (ك: وجهـــاء): منداڵێـــك کەلـــەکاتی لـــەدایکبوونی دا دوو دەســـتی بێنـــە دەر ئـــەمجار بـــاقی جەســـتەی بێتـــە دەر ٥ جوانـــوە ماینێك لەکاتی هاتنە دەرەوەی دوو دەستی بەیەکـەوە بێنـەدەر ئـەمجار باقی جەستەی.

وجاه يجيه وجياً: بەبێ خێرو هیچو پوچی زانی.

وَجِـــيَ يَـوْجى وجـىً: بـــەهۆی زۆر رۆیشتنەوە سمی سوانو تـەنك بـوون ◊ (فهو وَجٍ ووَجِيّ وهي وجياء).

اوجى عَنْ كذا: مانی لەوشتەگرت.

اوجى الصائِدُ: ڕاوکەرەکە نـەیتوانی نێچیر بگرێ هیچی دەست نەکەوت.

اوجـى حـافر البئـر: بیرهەڵکەنەکـە گەیشتە ڕەقاییو نـەیتوانی چیدی بیرەکە قوڵ بکا.

اوجـى علـى فـلان: جـرۆکیو ڕژدی لەگەڵ فلانکەس کرد.

اوجى فلاناً: فلانکەسی بـەهیچو پـوچ هاتە بەرچاوو بەبێ خێرو بێر بـوو ◊ نەیهێشت بەئامانجی خۆی بگا.

اوْجَى فلان عَنْ فـلان الظلمَ ونحوه: فلانکـــەس زوڵـــەو زۆری لـــەفلان دوورخـــــستەوەو نەیهێـــــشت بیچەوسێنێنەوە.

تَوَجَّى: بەمانا (وَجِيَ)دێ.

وَحَدَ يَحِدُ حِدَةً ووَحْداً ووحوداً: تـاك بۆوە.

وَحَدَ الشَّيْئَ: شتەکەی تاك کردەوە.

وَحَدَ يَوْحَدُ وَحْداً: بەتەنیا مایەوە.

اوحَـدَت المـرأةُ: نافرەتەکـە یـەك منداڵی بوو ◊ دەشگوترێ: (أوحـدت الشاةُ): مەڕەکە یەك بێچوی بوو.

اوحَـدَتْ المـرأة بإبنهـا: ئافرەتەکـە منداڵێکی بوو تاقانەو بێ وێنە.

اوْحَدَ الله فلاناً: خودا فلانکەسی کردە تاقانـەی ڕۆژگـاری خـۆی بەتـەنیا هێشتیەوە.

اوْحَدَ الشيْئَ: شتەکەی تاك کـردەوە ◊ دەشگوترێ: (أوحَـدَ النـاسُ فلانـاً): خەڵکەکـــە فلانکەســیان بەتـــەنیا هێشتەوە ◊ بەتەنیا جێیان هێڵا.

وَحَّـدَ اللهَ سبحانَهُ: بـڕوای بـەوەهێنا کەخودا تاكو تەنیایە.

وَحَّـدَ الـشَّيْئَ: شـتەکەی تـاك کـرد بەتاکی زانی.

إتَّحَدَ: تاك بۆوە.

إتَّحَدَ الشيئان او الأشياء: شتەکان بوون بەیەك شت.

تَوَحَّدَ اللهُ بِرُبوبيته وجلاله وعظمته: خـودا تـاكو تەنهایـە لەخودایـەتیو لەشکۆمەندیو گەورەیی دا.

تَوَحَّـدَ فـلان: فلانکـــەس بەتـــەنیا مایەوە.

تَوَحَّدَ برايه: تاکڕەوی کرد.

تَوَحَّدَ اللهُ تعالى فلاناً بعصمته: خودا فلانکەسی پاراستو چاودێری کرد.

اِسْتَوْحَدَ: بوو بەیەك.

الأحد: یـەك، تـاكو تـەنها ◊ بـۆ نێـرو

مێ ٥ لەدوو شوێن دا لەگەڵ وشەی (الواحد)دا یەك دەگرن ٥ یەکەمیان کەدەکرێ بەناوەڵناو بۆ پەروەردگار دەگوترێ: (هو الواحد وهو الأحد) وەلێ ناکرێ بەناوەڵناوی غەیری خودا، واتە ناگوترێ: (رجل أحد) ٥ دوهەمیان لەناوەکانی ژمارەدا، دەگوترێ: (أحد وعشرون وواحد وعشرون) ٥ جگە لەم دووشوێنە جودا وازی لەنێوان وشەی (أحد وواحد)دا هەیە، وشەی (أحد) لەسیاقی نەفی‌و ئینکاری دا بەکاردەهێندرێ دەڵێی (ماقام أحد، ماقام أحد الثلاثة)، وەلێ وشەی (واحد) لەسیاقی ئیپبات دا بەکاردێ، دەڵێی: (جاءني واحد من القوم).

الأحديّة: تاك‌و تەنهایی، سیفەتێکە لەسیفەتەکانی خودا، واتە زاتی پاکی پەروەردگار لەهەموو رویەکەوە تاك‌و تەنهاو بێ وێنەیە تەعەدودو تەرکیبی تێدانییە.

الأوحد: (الله الأوحد): خودای تاك‌و تەنها لەهەموو رویەکەوە بەهەموو مانایەك بێ وێنەو بێ هاوتا ٥ دەشگوترێ: (فلان أوحد زمانه): فلانکەس تاکە پیاوی رۆژگاری خۆیەتی.

التوحيد: یەکتاپەرستی ٥ خودا بەیەکناسین ٥ دوورخستنەوەی زاتی خودا لەهەر شێوەو وێنەیەك بەزیهن‌و خەیاڵ دا دێ ٥ هەرچی تۆ تەصەوری بکەی لەشێوەو وێنەی خودا لەوە دوورەو مونەزەهە ٥ (مذهب التوحيد): لەبواری فەلسەفەدا دانانە بە هەبوونی یەك خودا بۆ بونەومر.

توحيد النمط: لەبواری ئابووری سیاسی دا ئەوەیە کارگەکانی نمونەیەك یان چەند نمونەیەکی کەم بەرهەم بێنن لەکاڵا ٥ (علم التوحيد): زانیاری‌و لێکۆڵینەوە لەبواری عیلمی کەلام دا.

الحِدَّةُ: دەگوترێ: (هذا الشَّيْ على حدته): ئەمە لەسەر باری خۆیەتی، وەکوو خۆی وایە.

المُوَحِّدُ: نەو پیتانەن یەك خاڵیان هەیە وەکوو (ف، ب، ن) ٥ (موحّد الحواص): لەبواری سروشت دا بەقەبارەیەك دەگوترێ یان بەناوەندێك دەگوترێ لەهەموو لایەك تایبەتمەندییەکانی وەکوو یەکبن.

مَوْحَدَ: دەگوترێ: (دخلوا مَوْحَدَ

مَرْحَدَ): یەك یەك هاتنە ژوورەوە.

المیحاد: چەند تەپۆلکەو کۆمەڵە گڵی لێك جیابۆوە.

الواحد: ناوەڵناوی خودای پەروەردگارەو بەمانا تاك و تەنهاو بێ هاوەڵەودووەمی نییە ٥ یەکەم ژمارەی حیسابو نەژمار ٥ پێشکەوتوو زیرەك لەبواری زانستێك دا یان لەبوارێك لەبوارەکانی ژیان دا ٥ واتە تاقانەی نەوشتە، تاکەکەس لەو بوارەدا ٥ یان بەشێك لەشت ٥ (ك: وُحدان أُحْدان) ٥ دەشگوترێ: (فلان واحد الأحدين، واحد الآحاد، واحد أمه، واحد الدهر).

الواحِدِيّة: لەبواری فەلسەفەدا رێبازێکە بونەوەر دەباتەوە سەریەك بنەما وەکوو گیانی مەحض یان سرووشتی مەحض.

وُحَادَ: دەگوترێ: (دخلوا وُحاد وُحادَ): یەك یەك هاتنە ژوورەوە.

الوَحْدُ: چاوگە، تەنیەو جەمع ناکرێتەوە ٥ دەگوترێ: (رأيته وَحْدَهُ، ورأيتها وحدها).

الوَحَدُ: کەسێك بنەچەو نەژادی نەزاندرێ.

الوَحْدانِي: نیسبەتدانی یەکێکە بۆلای تەنیایی تەرەبوو لەکۆمەڵو تاکرەوو خود پەسەند ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (شرُّ أمتي الوحداني المعجب بدينه المرئي بعمله).

الوَحْدانِيَّةُ: چاوگی دروستکراوە ٥ (مصدر صناعي)یە دەکرێتە صیفەتێك لەصیفەتەکانی پەروەردگار واتە هیچ شتێك هاوبەشی خودانیە لەماهیەت و صیفاتو شکۆمەندی دا، خۆی تاکە خودایە کە بونەوەری بەدی هێناوەو هەڵیدەسورێنێو بەڕێوەی دەبا.

الوَحْدَة المربعة: فەبارەیەکی چوارگۆشە کە هەموو لایەکی یەك مەتر بێ ٥ واتە هەموو بوعدەکانی بەئەندازەی یەکترین ٥ لەبواری سیاسی دا بریتییە لەیەکیەتی دووگەڵو نەتەوە یان زیاتر لەچوار شتی سەرەکی دا (سەرۆکایەتی، رامیاریی، سوپا، ئابوری).

وحدة النقد: لەبواری ئابوری سیاسی دا بریتییە لەکێشێکی نەگۆڕو دامەزراو لەمەعدەنێکی تایبەتی دا بەقانون فەبارەو وەزنو شێوەی دیاریی دەکرێ.

الوَحيد: تاقو تەنیا ٥ تاقەوە بوو.

وَحِرَ يَوْحَرُ وحَراً: بەرماوەی سەرمازەڵەی خوارد یان خواردەوە نەوشتەی

سەرمازەڵە لێی خوارد بوو یان لێی خواردبۆوە نەم خواردی بۆیە ژەهرەکەی کاری تێکرد.

وَحِرَ الطعامُ: خۆراکەکە سەرمازەڵەی تێکەوت.

وَحِرَ صَدْرُ فلان علی فلان: دڵی فلانکەس لەفلان کرمێ بوو ◊ بوغزو کینەی لێ هەڵگرت.

اوْحَرَت الوَحَرَةُ الطعامَ: سەرمازەڵە بەسەر خواردنەکەدا رویو ژەهراوی کرد هەرکەسێ لێی بخوا توشی رشانەومو سکچون دەبێ، یان دەمرێ.

اوْحَرَ فلاناً: قسەیەکی ناخۆشی بەگوێی فلان دا چپاند ◊ قسەیەکی ناخۆشی پێ گوت.

الوَحْرُ: حیقدو کینە ◊ رق و کینە ◊ غەش و فێڵ ◊ رق هەڵسانی زۆر ◊ دوژمنایەتی ◊ ختوکەو وەسوەسەی دڵ.

الوَحَرُ: بەمانا (الوَحْرُ)دێ.

الوَحَرَةُ: سەرمازەڵەو قۆڕێ کەلەبیابانەدا دژی ◊ پێڕۆیەکە لەسەرشێوەی بوکە خاتونکەیەکی بەڵەك، کلکێکی باریکی هەیە، بەسەر هەرشتێك دا بڕوا ژەهراوی دەکا لەهەرشتێك بخوا بەرماوەکەی ژەهراوی دەبێ هەرکەسێك لەوشتە بخوا سکی دەچێ یان دەڕشێتەوە یان دەمرێ ◊ رەنگی سپیبە خاڵی سووری تێدان عەرەب بێزیان لێیەتی و نایخۆن ◊ هەروا وشەی (وَحِرَة) ناوە بۆ حوشتری کورت ◊ دەشگوترێ: (إمرأة وَحِرَة): ئافرەتێکی رەش پێستو ناشرینە ◊ یان سووری کورتە باڵایە.

وَحَشَ فلان بثوبه وسلاحه ونحوهما: فلانکەس پۆشاکەکەی یان چەکەکەی فڕێ دا، داینا.

وَحِشَ فلان الشَيْئَ يَوْحَشُ وحشةً: فلانکەس هەستی بەدڵتەنگی و ناخۆشی کرد.

وُحِشَ المكانُ: شوێنەکە وەحشو جڕو جانەومری زۆر بوون ◊ دەشگوتری: (أرض مُوَحِشة): زەویەکی وەحشو جڕو جانەومراوییە.

اوْحَشَ فلانٌ: فلانکەس تێشوەکەی بڕایەومو برسی بوو.

اوحَشَ المكانُ: شوێنەکە چۆڵ بوو کەسی تێدانەما ◊ وەحشو جڕو جانەومری زۆر تێدابەیدا بوو.

اوحَشَ فلاناً: فلانکەسی والێ کرد دڵتەنگو خەفەتبار بێ.

اوحِشَ المكانَ: شوێنەکەی چۆڵی و کەس تێدا نەماوی بینی.

وَحَّشَ فلان بثوبه وسلاحه: فلانکەس پۆشاک و سیلاحی خۆی فڕێ دا، داینان.

تَوَحَّشَ فلان: فلانکەس پۆشاکی خۆی داکەند، فڕێی دا ◊ برسی بوو.

تَوَحَّشَ جَوفُهُ: ناوسکی هیچ خۆراکی تێدانەما خاڵی بوو.

تَوَحَّشَ للدواء: گەدەی خۆی خاڵی کرد بۆئەوەی خڵتەو پڵتەی ناو ڕەگی لەشی بەناسانی بێتەدەر.

تَوَحَّشَ المكان من اهله: وڵاتەکە لەدانیشتوانەکەی خاڵی بوو.

اوْحَشَتِ الأرض: زەوییە خاڵی بوو لەئادەمیزاد.

اسْتَوْحَشَ فلان: بۆ موطاوەعەی (أوحشه)دێ ◊ هەستی بەدڵتەنگی و ناخۆشی کرد.

اسْتَوْحَشَ منه: وەگری نەبوو، لێی تەڕەبوو، چووە پاڵ حەیواناتی کێوییەوە ◊ وەکێوی کەوت.

الحِشَةُ: زەوی وڕان و کەس تێدانەماوو چۆڵ.

الوَحْشُ: کوی (وحشي)یە ◊ نەو حەیوانە کێوییە یە وەگری ئادەمیزاد نەبێ و لەگەڵی رانەبە ◊ (ك: وحوش، ووحشان) ◊ دەشگوترێ: (حِمار وحش وحِمار وحشي) ◊ دەشگوترێ: (بات وحشاً): شەو بەبرسیەتی سەری نایەوە، هیچی نەخواردو گەدەی بەخاڵی مایەوە ◊ (مشى في الأرض وحشاً): بەتەنیا بەناو وڵات دا گەڕا کەسی لەگەڵ نەبوو ◊ (مكان وَحْش): وڵاتێکی چۆڵ و خاڵی لە مرۆڤ.

الوَحْشَةُ: زەوی چۆڵەوانی ◊ خاڵی لەمرۆڤ و ئاوەدانی.

الوَحْشَةُ من الناس: دابڕان لەکۆمەڵی ئادەمیزادو تەرە بوون ◊ گۆشەگیری ◊ ترسان ◊ غەمناکی.

الوَحْشِيّ: تاکی (الوَحْش)ە ◊ لای راستی هەرشتێک بێ ◊ ئەوبەشەی دەست و قاچ کەڕوناکەنە خاوەنەکەی ◊ هەنجیرە کێویلە لەهەر ڕەنگێ بێ ڕەش و سوور و سپی.

الوَحِشُ: هەر ئاژەڵ و گیانلەبەرێکی کێوی کەمااڵی نەبێ.

وَحَصَهُ يَحِصَهُ وَحْصاً: رایکێشا.

الوَحْصُ: زیپکە کەلەڕوخساری ئافرەتی جوان دا دەربکەوێ.

الوَحْصَةُ: سەرما.

وَحَفَ يَحِفُ وحفاً: خۆی بەزەوی دا دا.

وَحَفَ البعيرُ: حوشترەکە پەلەی کرد.

وَحَفَ منه: لێی نزیک بۆوە.

وَحَفَ اليه: چو بۆلای، کردی بەئامانجی خۆی ◊ لای دانیشت.

وَحِفَ النباتُ والشَّعْرُ: گزوگیایەکە یان قژەکە چڕو پڕ بووون، بنکی داکوتا، ڕەش بووون.

وَحُفَ النباتُ والشَّعْرُ: بەمانا (وَحِفَ)دێ.

اوْحَفَ: پەلەی کرد.

اوحَفَ اليه: چو بۆلای، لای دانیشت ٥ بوو بەمیوانی.

وَحَّفَ: خۆی بەزەوی دادا ٥ دەگوترێ: (وَحَّفَ البعيرُ): حوشترەکە لەڕۆیشتن دا پەلەی کرد.

وَحَّفَ الشَيْئَ: بەگۆچانو عەصا شتەکەی کوتا.

المُوَحَّفُ: حوشتری لەڕو لاواز.

المَوْحِفُ: ئەوشوێنەی حوشتر تێیدا پیخ دەدرێ.

الوَاحِفُ من النبات والشَّعْر: ڕوەکو موو ئەگەر زۆر چڕو پڕبن رش بنوێنن ٥ باڵی باڵندە کەپەڕی زۆربن ٥ دۆڵچە کەسیرمەی بچڕابنو دووی مابن.

الوَحْفُ من النبات والشَّعْر: بەمانا (الوَاحِف)دێ ٥ هەروا ناوە بۆ باڵی باڵندە کە پەڕو پۆڵی زۆر بن.

الوَحَفُ: قژی پڕو ڕەش ٥ باڵی باڵندە کە زۆری پەڕو پۆڵ پێوەبن ٥ گیاوگژ چڕو پڕو تێک هاڵاو بێ ٥ بنکو ڕەگی بەهێزو پتەو بن.

الوَحْفاءُ: زەویەک بەردی ڕەشی تێدابنو بەردەڵانو حەڕەنەبێ.

الوَحْفَةُ: تەپۆلکەی خڕو بەرزو ڕەش ٥ گاشە بەرد لەناو شیوو دۆڵ دا ٥ دەنگ بەگشتی.

وَحَلَ فلان فلاناً يَحِلُهُ وَحْلاً: فلانکەس لەفلان باشتر ڕۆچو.

وَحِلَ يَوْحَلُ وَحَلاً: کەوتە ناو قوڕەوە کەوتە پەلە پەلی خۆڕزگار کردن.

اوْحَلَهُ: خستیە ناو قوڕەوە.

اوحَلَ فلاناً شَرّاً: فلانکەسی توشی شەڕکردو تێیەوە پێچا.

واحَلَهُ: پێشبڕکێی لەگەڵ دا کرد لەچوونە ناو قوڕو لیتەوە ٥ دەگوترێ: (واحله فرحَلَهُ) لەچونە ناو قوڕو ڕاکردن تێیدا پێشبڕکێیان کرد یەکیان بەسەر ئەوی تردا زاڵ بوو.

تَوَحَّلَ: بەمانا (وَحَلَ)دێ.

تَوَحَّلَ المكانُ: شوێنەکە بوو بە قوڕو لیتە.

استوحَلَ المكانُ: بەمانا (تَوَحَّلَ)دێ.

المَوْحِلُ: شوێنی قوڕاوی.

الوَحَلُ: قوڕ (قوڕە لیتە قوڕی شل کە قاچی پێدا ڕۆبچێ) ٥ (ك: اوحال ووحول).

وَحَمَت الحُبْلى: نافرمته سك پرمكه بێزوی كردن، حەزی لەجۆرە خواردنێك بوو.

وَحِمَ الرجُل: پیاومكه زۆری حەز لەشتێك بوو، حەز لێ بونەكەی لەسنور دەرچوو ٥ (فهو وَحِم وهي وحمى).

وَحَّمَ الحُبْلى: ئەو خواردنەی بێزوكەر حەزی لێ بوو دەرخواردی دا.

الوَحَمُ: ناوە بۆ ئەو خواردنەی نافرەتی بێزوكەر حەزی لێیە ٥ دەشگوترێ: (ليلة ذات وحمٍ): شەوێكە هەوای گەرمە.

الوَحِمُ، يوم وحِمٌ: رۆژێكی زۆر گەرمە.

وَحَنَ عليه يَحِنُ وَحَناً حِنَّةً: زەلیل بوو ٥ بەهیلاك چوو ٥ ورگی زل بوو ٥ دەشگوترێ: (أَوحَنَ بطنه): ورگی زل بوو.

الوَحْنة: قوڕی لینجو خلیسك.

وَحْوَحَ الرجلُ: پیاومكه دەنگی لێوەهاتو بەحا بەحای كرد ٥ یان سەرمای بوو دەستی جونو فوی دەكردە ناو دەستییەوە بۆئەوەی دەستی گەرم ببنەوە.

وَحْوَحَ من البرد: لەسەرما هەناسەی خۆی لەقورگی دا دەهێناو دەبرد بۆئەوەی دەنگی ببیسرێ.

ثَوحْوَحَ الظلامُ فوق البيض: نوعامەكە لەسەر هێلكەكانی كڕكەوت.

الوَحْواحُ: بەهێزو توانا و نیشات كەلەكاتی ئیش كردنو هەوڵدان دا نركەی لێوەدێ لەبەر تەڕدەماخیو بەهێزی خۆی دەخواتەوە ٥ لەسەرە خۆو خۆگرو نەفەس درێژ ٥ پیاوی گورجو گوڵو لەش سوك ٥ (ك: وَحَاوِيح).

الوَحْوَحُ: بەمانا (الوَحْواحُ)دێ ٥ ناومڕاستی شیوو دۆڵ.

وَحَى اليه وله: ئاماژەی بۆكرد ٥ قسەی لەگەڵ كرد بەئاخاوتنێك كەسانی تر گوێیان لێ نەبوو یان تێی نەگەن ٥ نامەی بۆ نوسی ٥ فەرمانی پێ كرد.

وَحَى الله اليه: خودا ڕەوانەی كرد، نیگای بۆنارد ٥ ژێرباری كرد.

وَحَى القوم وَحيٌ: خەڵكەكە كەوتنە هاتو هاوار.

وَحَى فلان الكلامَ الى فلان وَحْياً: فلانكەس ئاخاوتنەكەی بەفلان گەیاندو خستیە بەرگوێچكەی.

وَحَى الذبيحَة: بەخێرایی كوشتیەكەی سەربڕی.

اوحى اليه وله: ئاماژەی بۆكرد بۆی

نارد ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَوْحَى إِلَيْهِمْ أَن سَبِّحُوا بُكْرَةً وَعَشِيًّا﴾: نیگای بۆکردن فەرمانی پێکردن کەبەیانیو ئێوارەو هەموو کاتێك تەسبیحاتی خودا بکەن ◊ بەجۆرێك قسەی لەگەڵ دا کرد کەسانی تر لێی حاڵی نەبوون ◊ نامەی بۆنوسی ◊ فەرمانی پێ کرد.

اوحى الله اليه: خودا کردی بەپەیامبەر ◊ ویستی خۆی خستە دڵیەوە ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَأَوْحَى رَبُّكَ إِلَى النَّحْلِ أَنِ اتَّخِذِي مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا﴾ ◊ ژێربارو ملکەچی کرد.

اوحى نَفْسُهُ: ترس‌و بیم کەوتە ناو دڵیەوە.

اوحى القومُ: خەڵکەکە کەوتنە هاتو هاوار.

اوحى بالشَّيْئ: پەلەی کرد بەشتەکە.

اوحى فلان الكلامَ الى فلان: فلانکەس قسەکەی بەفلان گەیاند، قسەکەی بەگوێدا دا.

اوحى الميتَ: بۆ مردوومکە گریا، وایە شێرەی بۆکرد ◊ دەگوترێ: (أوحت النائحةُ الميّتَ): ئافرەتە شینگێڕەکە شین‌و شەپۆری گێڕا بۆ مردوومکە.

اوحى العملَ: خێرا کارمکەی کرد.

وَحَّى العَمَلَ: خێرا کارمکەی کرد پەلەی لەکردنی دا کرد.

وَحَّى الذبيحَةَ: خێرا کوشتییەکەی سەربڕی.

تَوَحَّى: پەلەی کرد ◊ لەحەدیثدا هاتووە: (إذا أردت أمراً فتدبَرْ عاقبته فإن كانت شراً فانته وإن كانت خيراً فَتَوَحَّهُ).

استوحى الإنسانَ والحيوانَ: بانگی ئادەمیزادەکەی کرد بۆئەوەی ڕەوانەی بکا ◊ بینێرێ ◊ پەلەی لێ کرد.

استوحى الشَّيْئَ: شتەکەی جوڵاند، خستیە جم‌و جوڵ.

استوحى فلاناً: هاواری کردە فلانکەس فریای بکەوێ ◊ پرسیاری لێ کرد.

الوَحْيُ: هەرشتێك بیخەیە بەر گوێچکەی یەکێکی تر بۆ ئەوەی فێری بکەی، هەروا ناوە بۆ نیگای خودا کە بۆ فرستادەکانی خۆی دەنێرێ ◊ دەنگ بەگشتی دەنگی ئادەمیزاد بێ یان هی شتی تر ◊ هەروا ناوە بۆ کتێب‌و نوسراو بۆ نووسین‌و خەت.

الوَحى الوَحَى: خێرا خێرا،

دەشگوتریٚ: (الوَحَاكَ الوَحَاكَ) ٥ كافەكە كافی خیطابە ٥ هەروا وشەی (الوَحی): بەمانا دەنگ دێ بەگشتی، دەنگی ئادەمیزاد یان دەنگی شتی تریٚ ٥ ئاگر ٥ پاشا ٥ فریشتە ٥ ریش سپی و پیاو ماقوڵی هۆزو وڵات.

الوَحَاءُ الوَحَاءُ: خێرا خێرا ٥ دەی دەی ٥ زو زو.

الوَحَاةُ: دەنگ بەگشتی، دەنگی ئادەمیزاد بێ یان دەنگی شتی تر.

الوَحِيُّ: (شَیْءٌ وَحِيٌّ) شتی خێراو بەپەلە.

وَحَدَ البعيرُ يَحِدُ وَحْداً ووخيداً وَوَحْداناً: حوشترەکە پەلەی کردو هەنگاوەکانی فراوان کردن ٥ قاچەکانی هاویشتن وەکوو نوعامە ٥ (فهو واحد ووحاد ووحود).

وَحَزَ فلان يَحِزُ وَحْزاً: فلانکەس تیٚگوشاوی هەنگوینی دروستکرد.

وَحَزَ الشَّيْءَ بالرمح وغيره: بەڕمب یان بەشتی تر زەبری لەشتەکە وەشاند وەلێ نەمدیواو دیو کونی نەکرد.

وَحَزَ الحافِرَ: بەبتارەکە دەرزیەکی سوکی لەژوور سمتی وڵاخەکەدا بەمەبەستی چارەسەرکردن، سەری دەرزیەکەی نەگەیاندە دەمار.

وَحَزَ الشيبُ فلاناً: پیری و موی سپی تیٚکەڵ بەموی ڕەشی کابرا بوون و مودوا موی سپی بوون.

الوَحْزُ: ئیش و ئازار ٥ برین لێ کردن بەسەری رمب یان بەنوکی دەرزی ٥ هەرشتیٚك کەم بێ ٥ دەگوتریٚ: (في العِذق وخز قليل من الخضرة): لە لقەدارەکەدا کەمیٚك سەوزایی هەیە ٥ (في الرأس وخز قليل من الشيب): لەقژی سەری دا کەمیٚك موی سپی هەن ٥ دەشگوتریٚ: (جاءوا وخْزاً وخزاً): چوار چوار هاتن.

الوَخِيزُ: تیٚگوشاوی هەنگوین.

وَخُشَ الشَّيْءُ يَوْخُشُ وخاشةً: ڕەزیل و چروك بوو خراپ بوو، وشك و سیس بوو.

اوْخَشَ لفلان بعطيةٍ: بەخششی کەمی دا بەفلاّن ٥ بەخششەکەی کەم کردەوە.

اوْخَشَ في عرض فلان: ناموسی فلاّنکەسی لەکەدار کرد ٥ تانەو تەشەری لەبنەماڵەو نەژادی دا.

اوخَشَ القومُ: خەڵکەکە سەرە تیرمکانیان گیٚراندنەوە بۆ ناو تیردانەکانیان.

اوخَشَ الشَّيْءَ: شتەکەی تیٚکەڵاو کرد.

وَخْشَ: دەستی بەردانەوەو ملکەچی خۆی ڕاگەیاند.

وَخْشَ لفلان بالعطية: بەخششی فلانکەسی کەم کردەوە.

الوَخْشُ: شتی خراپ لە هەرشتێك بێ ◊ پیاوی خوێڕیو هەتیو مچەی ◊ بۆ نێرومێ بەیەك شێوەیە، وایش دەبێ جوداوازی نێوان نێرو مێ بە (ت) دەکرێ.

وَخَطَ يَخِطُ وخطاً: پەلەی کرد ◊ دەگوترێ: (وَخَطَ الظليمُ): نوعامەکە پەلەی کرد.

وَخَطَ فيه: چووە ناویەوە.

وَخَطَ في البيع: لەمامەڵەکەدا جارێك قازانج و جارێك زەرەری کرد.

وَخَطَت النِعالُ: نەعلەکان دەنگیان لێوە هات.

وَخَطَ فلان فلاناً: فلانکەس زەبرێکی سوکی لەفلان دا ◊ لەدوورەوە شمشێری ناڕاستەکرد.

وَخَطَ الشَيْبُ فلاناً: موی سپی بەناو قژو مووەکانی دا بلاو بۆوە ◊ قژی سەری و موی ریشی ماش و برنج بوون ◊ (فهو واخِط ووخاط).

وُخِطَ فلان: فلانکەس سەری سپی بوو ◊ (فهو موخوط).

الوَخْطُ من الشَيْئ: کەمێك لە شت.

وَخَفَ السويقُ: قاوتەکە بەهۆی کوتانەوە لینجاوی دایەوە.

وَخَفَ فلانٌ السويقَ: فلانکەس قاوتەکەی کوتا تا لینجاوی دایەوە ◊ یان ئاوی تێکردو کوتای تا بەتەواوی نەرم بوو ◊ تێکەڵاو بوو.

وَخَفَ فلاناً: غەیبەتی فلانکەسی کرد، گوفتارو کرداری ناشیرینی پاڵ فلانکەس دا ◊ ناموس و کەسایەتی لەکەدار کرد.

اوخَفَ: پەلەی کرد.

اوخَفَ فلان السويقَ: بەمانا (وَخَفَهُ)دێ.

إنْخَفَتْ رِجْلُهُ: قاچی هەڵخلیسکا.

استوخَفَ الدهر مَالَهُ: ڕۆژگار مااڵو سامانی فەوتاندو هیچی بۆنەهێشتەوە.

المِيخَفُ: ئەو مەنجەڵو سندۆقەی قاوت یان ئەسپۆنی تێدا دەگوترێ.

الوَخْفَةُ: هەمبانە ◊ کیسەو تورمکە لەچەرم.

الوَخيفُ: ئەسپونی کوتراو ◊ دەگوترێ: (أما عندك وخيف أغسل به رأسي): ئەسپونت لانیە سەرمی پێ بشۆم.

الوَخيفَة: بەمانا (الوَخيفُ) دێ ◊ قاوتی تەڕکراو ◊ خۆراکێکە

لەکەشکی هاڕاو کەدەکرێتە ناو ئاوەوە، ئەمجار رۆنی بەسەردا دەکرێو دەخورێ ٥ خورما تێکەڵ بەڕۆن دەکرێو دەخورێ (خورماو ڕۆن) ٥ ئاوێک زۆر قورِاو بێ ٥ دەگوترێ: (صار الماءُ وخيفةً).

تَخَمَ فلان تَخَماً: فلانکەس توشی نەخۆشی ئینتەلاو گەدە ترشان بووە.

تَخِمَ فلان تَخَماً: بەمانا (تَخَمَ)دێ.

وَخِمَ فلانٌ فلاناً يَخِمَهُ وَخْماً: فلان لەفلان پتر گەدەترشاوو تەبیات تێکچوو بوو.

وَخِمَ فلان: فلانکەس ئینتەلای کرد گەدەی ترشا.

وَخُمَ فلان يَوْخُمُ وخامة ووخوماً: فلانکەس گەدەترشاو بوو.

وَخُمَ الطعامُ: خواردنەکە قورس بوو هەزم نەکرا.

وَخُمَ المكان: شوێنەکە ناووهەوای پیس بوو بەکەڵکی ژینگە نایە.

وَخُمَ الأمْرُ: کارەکە قورس بوو خراپ بوو.

اتْخَمَ الطعام فلاناً: خواردنەکە فلانکەسی خستە ناو نەخۆشی گەدەترشانو تەبیات تێکچوونەوە.

اوْخَمَهُ الطعامُ: خواردنەکە توشی گەدەترشانی کرد.

واخَمَ فلان فلاناً: فلانکەس پێشبڕکێی لەگەڵ فلان کرد لەبارەی زۆر خۆریو گەدەترشانەوە.

إتَّخَمَ فلان من الطعام وعنه: فلانکەس خواردنەکەی پێ نەکەوتو گەدەی پێی ترشا.

تَوَخَّمَ فلان الطعامَ: فلانکەس بەخواردنەکە ئاسودە نەبوو سودی لێ نەبینی.

استوخَمَ الطعامَ: لەخواردنەکە سود مەند نەبوو کەڵکی لێ نەبینی.

التُّخْمَةُ: دەردێکە توشی نادەمیزاد دەبێ لەئاکامی خواردنی خۆراکی قورسەوە یان لەئاکامی زۆر خۆربیەوە.

المَتْخَمَةُ: (طعام متخمة): خۆراکێک هەزم نەکرێو نادەمیزاد توشی گەدەترشان بکا.

المَوْخَمَةُ: (أرض موخمة): زەوییەکە ناوو هەوای پیسو خراپە بەکەڵکی تێدانیشتەجێ بوون نایە.

المُوخِمَةُ: (أرض مُوخِمةٌ): زەوییەک ناوو هەوای پیسو ناسازی بێو بەکەڵکی تێدا ژیان نەیە.

الوَخَامُ: ولاتی ناوو هەوا پیسو ناساز.

الوَخْمُ: پیاوی قورسو قونگرانو

تەمبەڵ ◊ (ك: وِخام، ووخوم، وأوخام).

الوَخَمُ: پیس بوونی ئاوو هەوا کەسەر دەکێشێ بۆ پەیدا بوونو بڵاو بوونەوەی تاعونو پەتا ◊ زەرەرو زیان.

الوَخِمُ من الرجال: پیاوی قورسو قونگرانو تەمبەڵ.

الوَخْمَةُ (أرض وخمة): زەوییەك ئاووهەوای ناساز بێ.

الوَخِمَةُ (أرض وخِمَة): زەوی ئاووهەوا پیسو ناساز.

الوَخُومُ: بەمانا (الوَخِمُ)دێ ◊ دەشگوترێ: (أرض وَخُوم): زەوی ئاووهەوا پیسو ناساز.

الوَخِمُ من الرجال: بەمانا (الوَخْمُ)دێ ◊ (طعام وَخِيم): خواردنێکە بەبخۆرەکەی ناکەوێ ◊ دەشگوترێ: (هذا الأمر وخيم العاقبة): ئەم کارە سەرەنجامی باش نییە.

الوَخِيمةُ: (أرض وَخيمة): زەوییەکی ئاوهەووا ناسازە.

الوَخْوَاخ من الرجال: پیاوی ورگ شۆڕو گەدەزلو قەڵەو ◊ گەدەو گیپاڵ ناشیرین ◊ تەمبەڵو قونگران ◊ ترسنۆکو زەعیف ◊ پیاوێك دەعباکەی هەڵنەستێ ◊ شلەپەتەبێ ◊ خورمای نەرمی بێ تامو تفت ◊ هەرشتێك شلە پەتەبێ.

الوَخْوَخَةُ: لاسایی کردنەوەی دەنگی بڕێ باڵندەیە.

وَخَى يخى وَخْياً: بەشێوەی مامناوەندی ڕۆیی.

وَخَّى الأمْرَ: قەصدی کارەکەی کرد ◊ وێستی بیکا ◊ دەگوترێ: (وَخَيَ وَخْيَهُ): هەمان نیازو مەبەستی ئەوی پەیڕەو کرد ◊ هەوڵی دا وێستی ئەو جێ بەجێ بکا ◊ دەگوترێ: (وَخَى رضاه).

وَخْيُ محبَّتِهُ: هەوڵی دا خۆی لاخۆشەویست بکا چی پێخۆشە ئەوە بکا، بەدڵی ئەو بجوڵێتەوە.

وَخْاه الأمر وللأمر: ڕوی پێ لەکارەکەکردو هەڵینا بۆ ئەنجامدانی.

تَوَخَّى الأمْرَ: قەصدی کارەکەی کردو هەوڵی دا ئەنجامی بدا ◊ بەمانا بەدواداچونو لێکۆڵینەوەش دێ ◊ دەگوترێ: (تَوَخَّى محبّته وتوخى رضائه).

استوخاه: داوای هەواڵو زانیاری لێ کرد ◊ دەگوترێ: (استوخاه عَنْ موضع كذا) ◊ داوای لێ کرد زانیاری بداتێ دەربارەی فلان شوێن ◊ (استوخ لنا بني فلان ماخبرهم):

پێمان بڵێ خێڵی فلاّن لەکوێنو چییان بەسەر هات؟.

الخَيِّـةُ: قەصـدو نیـازو لایـەن ◊ دەگوترێ: (سألت القومَ عَنْ خَيِّتِهِمْ): پرسیارم لەخەڵکەکە کرد بۆنەوەی بـزانم نیـازو مەبەسـتیان چـیەو چۆنە.

الوَخِيُّ: رێگای بـرِوا پێکراو، رێگای مەبەست.

الوُخى: بەمانا (الخَيِّة)دێ.

وَدَأَ بـالقوم يَـدَا وَدْءاً: خەڵکەکـەی بـەجنێوو قسەی ناشـرین داپۆشـین، چی خراپە ئەوەی پێکردن.

وَدَأَ يَوْدَا وَدَأً: فەوتا تێدا چوو.

وَدِأَ عنـه وعليـه الأخبـار: هـەواڵی بـرِا، نازاندرێ چی بەسەرهات.

وَدَّأَ علـى الميـت الأرضَ: زەوییەکـە لەسەر مردوەکە تەخت کرد.

وَدَاتْ الأرضُ: زەوی فلاّنکەسـی داپۆشی.

تَوَدَّأَ عليه: لەناوی برد، فەوتاندی.

تَـوَدَّ علـى مالـه: مالەکـەی خـۆی هـەڵگرتو لەشـوێنی شـیاوی خـۆی داینا.

تَوَدّات عليه الأرضُ: زەوی داپۆشی ◊ زەوی لەسـەری تـەخت بـوو ◊ چـووە نـاو شـیوو دۆڵی زەوییـەوەو کـەس نازانێ چی بەسەر هات ◊ تێدا چوو، مرد.

تَوَدَّات عنـه الأخبـار: هـەواڵی نـەما ◊ کەس نازانێ چی لـێ هات.

المُـوَدّاةُ: گۆرپـەچەی نـاوگۆڕ ◊ سـارای ترسناك‌و چۆڵو فەوتێنەر ◊ شوێنی تێدا فەوتان.

وَدَجَ الذبيحَـةَ يَـدِجها وَدْجاً: سروچـکی کوشتییەکەی بڕی.

وَدَجَ بين القوم وَدْجاً: ناشتەوایی خستە نێوان خەڵکەکەوەو ڕەگی شەڕو شـۆڕی لەبن دەرهێنا.

وادَجَهُ: نەرمی لەگەڵدا نواندو لایـەنی ناشتی ڕەچاو کرد.

وَدَّجَ الذبيحَةَ: سروچکی کوشتییەکەی بڕی.

الـوداجُ: سروچـك، شـادەماری لامـل ◊ ئـەو دەمـارەی کـەناژەڵ کوژرەمکـە دەمـبڕێ‌و مەرجـە دەبـێ لەسـەر بڕینـی حـەیوان دا ئـەو دەمـارەی بـبڕدرێ ◊ هۆکـارو سـەبەبی شـت ◊ دەگوترێ: (فلان وَدَجى الى فلان).

اوْدَحَ: ملکەچ بوو.

الوَدَحَـةُ: دەگـوترێ: (مـا أغنـى عـني وَدَحة): هـیچ سودێـکم لـێ نـەدی ◊ لەهیچ شتێکی بێ ناتاج نەکردم.

وَدَهُ يَـوَدُّه وَدّاً: خۆشـی ویـست ◊

ئاواتەخوازی ئەوە بوو ◊ دەگوترێ: (وَدِدْتُ لو تفعل كـذا): ئاواتەخوازم ئەوە بکەی.

وَادّه: خۆشی ویست.

وادًا: یەکتریان خۆشویست.

تَوَدَّدَ اليه: خۆی لا خۆشەویست کرد.

تَوَدَّدَ فلاناً: خۆشەویستی فلانکەسی بۆخۆی دەستەبەر کرد.

المَوَدُّ: کەسێک سۆزی زۆر بێ، خۆشەویستی بۆ شتێک زۆربێ.

المَوَدَّةُ: خۆشەویستی ◊ کتێب و نوسراو ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿تُلْقُونَ إِلَيْهِم بِالْمَوَدَّةِ﴾.

وُدٌّ: بتێک بوو عەرەبەکان لەپێش هاتنی ئیسلام دا دەیانپەرست.

الوُدُّ: دەگوترێ: (هـ وِدّی) ئەو خۆشەویستمە.

الوِدُّ: خۆشەویست ◊ زۆر خۆشەویست.

الوَدود: زۆر خۆشەویست ◊ ناوێکیشە لەناوە جوانەکانی خودا، مانای ئەوە دەگەیەنێ کەبەندە راستانەکانی خۆی زۆر خۆش دەوێ ◊ یان لەدڵی بەندە راستانەکانی دا خۆشەویستە.

الوَديدُ: خۆشەویست.

وَدَرَ فلان يَدِرُ وَدْراً: سەرخۆش بوو تاوای لێ هات خەریك بوو بێ هۆش بێ.

وَدَرَهُ: خستیە ناو هیلاکیو تێداچوونەوە ◊ هەڵینا بۆئەوەی کارێك بکا تێدابچێ.

وَدَرَ الشَّيْئَ: دوری خستەوە ◊ دەگوترێ: (وَدِرْ وَجْهَكَ عني): روی خۆتم لێ دووربخەرەوە نەتبینم.

وَدَرَ مالَهُ: مالّو سامانی خۆی لەشتی بێهودە دا سەرف کرد.

تَوَدَّرَ مالَهُ: بۆ موطاوەعەی (وَدَّرَهُ)دێ.

وَدَسَتِ الأرض تَدسُ ودساً: زەوییەکە گیاو گژی لێ ڕوا تاوای لێ هات بەگیاو گژ داپۆشرا.

وَدَسَ عليه الشَّيْئُ: شتەکە گوم بوو.

وَدَسَ الشَّيْئُ: شتەکە لەکیس چوو ڕۆیی.

وَدَسَ فلان بالشَّيْئ: فلانکەس شتەکەی شاردەوە.

وَدَسَ بكلام الى فلان: قسەیەکی بۆ فلان هێنایە پێشەوەو تەواوی نەکرد.

اودَسَتِ الأرضُ: زەوی گیاوگژی رواند

گیاو گژمکە سەر زەوییەکەی داپۆشی.

وَدَسَت الأرضُ: بەمانا (وَدَسَتْ)دێ.

وَدَّسَ الشَّيْئُ: شتەکە گوم بوو.

وَدَّسَ فلان بكلمة الى فلان: فلانکەس قسەیەکی بۆ فلان دەست پێکردو تەواوی نەکرد.

وَدَّسَتِ الماشِيَةُ: ئاژەڵەکە گژوگیای

تازه رواوی سەرزەوی خوارد.

تَوَدَّسَت الأرضَ: بەمانا (أودست)دێ.

تَوَدَّسَت الماشية: بەمانا (وَدَسَت)دێ.

الوَادِسُ: گزوگیای کەلەزەوی دێتە دەر.

الودِسُ: بەمانا (الوادِسُ)دێ.

الوَدَسُ: بەمانا (الوادس)دێ ٥ عەیبو لەکە.

الوَديسُ: بەمانا (الوِداسُ)دێ ٥ رۆمکی وشك بوو ٥ راوی هەنگوین.

وَدَعَ يَدَعُ وَدْعاً: ئارامی گرت، کەوتە حاڵەتی خۆش ڕابواردنەوە.

وَدَعَ المسافِرُ الناسَ: ڕێبوارەکە خوا حافیزی لەخەڵکەکەی جێ هێشت.

وَدَعَ الناسُ المسافِرَ: خەڵکەکە خوا حافیزییان لەڕێبوارەکە کردو جێیان هێشتو هیوای سەفەری سەلامەتو خۆشییان بۆکرد.

وَدَعَ فلانٌ الشَّيْئَ: فلانکەس شتەکەی واز لێهێنا.

وَدَعَ الثوبَ بالثوب: بەکراسەکە کراسەکەی تری پاراست.

وَدُعَ يَوْدُعُ دعةً: ئارامی گرت جێگیر بوو، کەوتە ژیانی خۆشەوە ٥ (فهو وديع).

اوْدَعَ الشَّيْئَ: شتەکەی پاراست.

اوْدَعَ الفَرَسَ ونحوه: ماینەکەی حەساندەوە.

اودَعَ فلاناً الشَّيْئَ: لای فلانکەس شتەکەی بەئەمانەت دانا.

وادَعَ فلان فلاناً: فلانکەس لەگەڵ فلان دا ناشتەوایی گرتەبەر ٥ وازی لەفلان هێناو دەنگی لێ دابڕی.

وَدَّعَ المسافر الناسَ: ڕێبوارەکە خوا حافیزی لەخەڵکەکە کردو جێی هێشتنو کەوتە ڕێ.

وَدَّعَ الناسُ المسافر: خەڵکەکە ڕێبوارەکەیان بەڕێ کرد.

وَدَّعَ الشَّيْئَ: شتەکەی وەلانا، وازی لێهێنا ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿مَا وَدَّعَكَ رَبُّكَ وَمَا قَلَى﴾.

وَدَّعَ الثوبَ: کراسەکەی خستە ناو بوخچەوە بۆئەوەی بیپارێزێ.

وَدَّعَ الصَّبِيُّ: مێرووی سپی لەملی منداڵ'کە کرد.

وَدَّعَ فرسَه: ماینەکەی حەساندەوە.

إِتَّدَعَ: جێگیر بوو ئارامی گرت ٥ حەسایەوەو کەوتە ژیانی نەرمو نۆڵەوە.

تَوَدَّعَ القومُ: خەڵکەکە خوا حافیزییان لەیەکتر کرد، یەکتریان بەڕێ کرد ٥ ناشتەواییان بەرپاکرد ٥ هەندێکیان وادەو بەڵێنیان دا بەیەکتر.

تَوَدَّعَ: ئارامی گرتو داسەکنا ٥ بوو

بەخاوەن ئارامیو پشوو درێژی.

تَوَدَّعَ القومُ: خەڵکەکە خودا حافیزیيان لەیەکتر کرد.

تَوَدَّعَ فلان الشَّيْئَ: شتەکەی لەبوخچەی جانتادا پاراست.

تُوُدِّع من فلان: لەلایەن فلانەوە سەلامی لێ کرا بۆ خواحافیزی ◊ نائومێد بوو لەچاکبوونەوەی.

استودع فلاناً وديعة: ئەمانەتیەکی لای فلانکەس دانا بۆئەوەی بۆی بپارێزێ.

الإستيداع: دانیشاندنو تەقاعود کردنی ئەفسەرو موچەخۆرە لەکارەکەی پێش ئەوەی کاتی تەقاعودکردنی بێ ◊ دەگوترێ: (أحيل الضابط على الإستيداع).

الإيداع: لەبواری ئابوری دا هەڵگرتنی کاڵایە لەمەخزەنی فەرمانگەی گومرگ دا یان لە مەخزەنێکی ترو لەژێر چاودێری فەرمانگەی گومرگ دا.

التداعَة: بەمانا (التداعَة)دێ.

المستودع: شوێنی شت تێدا هەڵگرتن بۆماوەیەکی کەمو دیاریکراو ◊ شوێنی ئادەمو حەوا لەبەهەشت دا.

المُوَدَّعَة: حوشترێك مەرەخەس بێ نەبدۆشرێو نەبۆ سوار بونو بارگواستنەوە بەکاربهێندرێ.

المُوْدَعُ: خاوەنی گوزەرانی خۆش.

المَوْدُوعُ: ئارامیو لەسەرەخۆیی ◊ ئەدەبو وبقار، دەگوترێ: (عليك بالمودع): لەگەڵ مرۆڤی خاوەن ئەدەبو وبقاردا هەڵسو کەوت بکە.

الميداعَةُ: مرۆڤێك حەزی لەژیانی نەرمو نۆڵ بێ.

الميدَعُ: بوخچەو باوەڵی شت تێدا هەڵگرتن ◊ پۆشاکی کۆنو رزیو ◊ (ك: موادیع) ◊ دەگوترێ: (مالە مبدع): شتێکی نییە بەشی بکا ◊ کەس شتێکی بۆبکا.

الميدَعَة: بوخچەو باوەڵی جل تێدا هەڵگرتن ◊ کراسێکی درێژو بێ قۆڵە لەسەر پۆشاکەوە لەبەردەکرێ بۆئەوەی جلەکانی پیس نەبن لەجلەك و پۆخەڵی کارکردن بیپارێزێ ◊ (ك: موادع).

الوَداعُ: بەڕێ کردنی موسافیرە، خواحافیزی لێ کردنیەتی ◊ (ثنية الوَداع): شوێنێکە لەمەدینە ◊ چونکە هەرکەسێك سەفەری مەککەی بکردایە لەو شوێنە بەڕێ دەکرا.

الوَدْعُ: گۆڕ یان دەوروبەری گۆڕ.

الوَدَعُ: میرویەکی ناو سپییە قەبارەی جیاجیای هەیە ◊ (ذو الوَدَعُ): منداڵ.

ذات الوَدَع: بتو صەنەم ◊ یان کەعبە لەم ڕوەوە کە میرووی سپی بەپەردەکانیەوە دەگران ◊ کەشتی نوح.

الوديعُ: ژیان خۆش، گوزەران خۆش ◊ ئەسپی حەساوەی ◊ گۆڕستان ◊ وادەو پەیمان ◊ (ك: ودائع).

الوديعة: ئەمانەت ◊ (ك: ودائع).

وَدَفَ الشَّحْمُ: پیوەکە توایەوە، ڕەوان بوو.

وَدَفَ لفلان العَطَاءَ: بەخششی فلانکەسی کەم کردەوە.

تَوَدَّفَتْ الأوعال ونحوها فوق الجبل: گا کێوییەکان چوونە سەر تۆپەڵاکی کێوەکە.

تَوَدَّفَ الخَبَرَ: لەهەواڵەکەی کۆڵیەوە.

استودفت النبتُ: ڕوەکەکە درێژ بوو.

استودف فلان الشحمةَ ونحوها: فلانکەس بەزەکەی تواندەوە.

استودف اللبنَ: شیرەکەی کردە ناو قاپەکەوە.

استودف الخَبَرَ: لەهەواڵەکەی کۆڵیەوە.

استودَفَ معروفَ فلان: داوای بەخششی فلانکەسی کرد.

الوَدْفَةُ: پارچە بەز ◊ باخچەی سەوزو ڕازاوە.

الوَدَفَةُ: باخچەی سەوزو ڕازاومو گەشو تەرپەدماخ ◊ دەگوترێ: (أصبحت الأرض كلها وَدَفَةً واحدةً خِصْباً): زەوی هەمووی یەکپارچە بوومتە باخچەیەکی سەوزو گەشەدار هەمووی زەنوێرو تێراوە.

الوَديفة: باخچەی سەوز.

وَدَقَ المطرُ يَدِقُ وَدْقاً: باران دڵۆپ دڵۆپ باری.

وَدَقَ الى الشَّيْئِ وله وَدْقاً: لەشتەکە نزیك بۆوە ◊ بەیەدستی بوو ◊ (وَدَقَ له الصيدُ): یاری بەنێچیرەکە کرد.

وَدَقَ بطنه: گەدەی کشاو لەگەورەیی و داچۆڕان نزیك بۆوە.

وَدَقَتْ سُرَّتُهُ: ناوکی دەرپەڕی، شۆڕبۆوە.

وَدَقَتِ السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.

وَدَقَ السَّيْفُ: شمشێرەکە تیژ بوو.

وَدَقَتْ العينُ وَدْقاً: خاڵی سور لەچاوەکەدا پەیدا بوون.

اودَقَتْ السماءُ: ئاسمان بارانی باراند.

المَوْدِقُ: شوێن کە مرۆڤو گیانلەبەری تر لێیەوە دێن ◊ گۆڕەپانی شەڕو ناڕاوە ◊ پەردەو ناوانی دوشت ◊

(مَوْدِق الظبي): وێنەو دیمەنی ئاسك لەکاتی مل درێژکردنی بۆ خواردنی گەلای درەخت.

الوَادِقُ: شمشێری بڕندە ◊ دەشگوتریٚ: (فلان وادق السِّنَة): فلانکەس خەواڵووە زۆر دەنوێ لەهەر شوێنێك بۆی بلوێ دەخەوێ ◊ هەمیشە هەنۆز دەبا.

الوَدْقُ: باران بەهەرشێوەیەك بێ نەبێ یان رێژنە ◊ پەڵەو خاڵی سور کەلەچاودا دیاری دەدەن ◊ یان پارچە گۆشت کەلەچاودا پەیدا بێ ◊ یان نەخۆشییەکە تووشی چاو دەبێ ناو گوێچکەی پێ دەهاوسێو چاوەکە سور هەڵدەگەڕێ ◊ (سحابة ذات ودقين): هەورێك بوو دو جۆر بارانی بارانـد بارانی نەمەو بارانی رێژنە ◊ ئەگەر بەڵاو کارەسات زۆر گەورەو ترسناك بوون پێیان دەگوترێ (ذات ودقين): وەکوو ئەوە بڵێی بەڵاکە لەدولاوە هاتووە دەرهەتانی لێ ناکرێ.

الوَدَقُ: چەند خاڵێکی سورن لەچاودا پەیدا دەبن یان پارچە گۆشتێکە لەچاودا گەورە دەبێ ◊ یان نەخۆشییەکە جودایە لەچاو ئێشەی ئاسایی ◊ گوێچکەی پێوە دەهاوسێو سورایی زیاد دەکا.

الوَدِيعَةُ: گەرمای نیوەڕۆ ◊ یان جەنگەی گەرماو نزیك بوونەوەی خۆر لەزەوی ◊ شوێنێك پاقڵەو گیای لێ بێ.

وَدِكٌ يَوْدَك ودكاً: قەڵەو بوو ◊ (فهو ودك).

ودِكَتْ يَدَهُ: دەستی چەور بوو ◊ دەگوترێ: (لحم وَدِكٌ): گۆشتێکی چەورە ◊ بەزی زۆرە.

وَدُكَ يَوْدُك وداكةً: قەڵەو بوو ◊ (فهو وَدِيك وهي وَديك ووَديكة) ◊ دەگوترێ: (ديك وديك ودجاجة وديكة).

وَدَّكَ فلان الشَّيْئ: فلانکەس شتەکەی چەور کرد، رۆنی تێکرد.

الأوْدَك: (بنات أودك): بەڵاو کارەسات ◊ سەرسوڕهێنەر ◊ دەڵێی (ما أدري أي أودك هو): نازانم ئەو کابرایە لە چ پێڕو کەسانێکە.

الدِّكَة: ناوێکە لە (الوَدَك).

المُتَوَدِّك: دەگوترێ: (ما رأيت عنده متودكاً): هیچ سودو دەستکەوتێکم لەلای ئەو نەبوو ◊ هیچ خێرێکم لێ نەدی.

الوادِك: قەڵەوو خاوەن بەز ◊ دەگوترێ: (رجل وادك).

الوَدَكُ: چەوریو بەز ◊ یان چەوری

گۆشتو ئەو پیوەی لەگۆشت دەردەهێندرێ و جیادەکرێتەوە ◊ بەزی دوگو لاتەپادی مەڕو گۆلك.

وَدَكَ المیتة: ئەو جەورایيە کەلەبەر لاشەی مردارەوەبوو دەڕوا ◊ دەشگوترێ: (ما فیه ودك): هیچ سودی تێدا نییە.

الوَدّاكُ: بەز فرۆش ◊ پیو فرۆش.

وَدَلَ السِّقاءَ یَدِلُهُ وَدْلاً: مەشکەکەی هەژاند.

وَدَنَ الشَّیْئَ یَدِنه وَدْناً: شتەکەی تەڕکرد، لەناوی هەلگێشا.

وَدَنَ العروسَ والفرسَ: بەباشی ئاگاداری و سەرپەرشتی بوکەکەو ئەسپەکەی کرد لەکاتی بوك گواستنەوەکەدا.

وَدَنَ الجِلْدَ وَدْناً: پێستەکەی خستە ژێر گڵەوە بۆئەوەی نەرم بێ.

وَدَنَ الشَّیْئَ بالعصا: بەگۆچانو عەصا شتەکەی کوتا ◊ یان بەهۆی کوتانەوە پێستەکەی خاراندو نەرمی کرد.

وَدَنَ الشَّیْئَ: بەکوتکی جل شتن شتەکەی کوتا ◊ شتەکەی کەم کردەوە، بچوکی کردەوە.

وَدِنت المرأةُ: ئافرەتەکە منداڵێکی دەستو مل کورتو شان تەسکی بوو ◊ منداڵێکی کزو کۆڵەواری بوو.

اودنت المرأةُ: بەمانا (وَدِنت)دێ.

اودن فلانٌ الشَّیْئَ: فلانکەس شتەکەی بەکوتکی جل شۆرین کوتا ◊ کەمی کردەوە، بچوکی کردەوە.

وَدَّنَ الشَّیْئَ: شتەکەی تەڕکرد لەناوی هەلگێشا ◊ بەکوتکی جل شۆرین کوتای.

إتَّدَنَ الشَّیْئَ: شتەکە تەڕبوو ◊ لەناو هەلگێشرا.

تَوَدَّنَ فلان: فلانکەس گەزو بەزو نازو نیعمەتی زۆر بوو.

تَوَدَّنَ الجلدُ: پێستەکە لەکاتی دەباغ کردن دا نەرم بوو.

الأودَنُ: نەرم.

المِوْدَنُ: منداڵی لاواز، دەستو مل کورت، کەمئەندام ◊ ناوشان تەسك ◊ دەگوترێ: (فلان مودن الید): فلانکەس کەمئەندامو دەست کورتە.

المُودَنَةُ: (دخَلَهُ)یەکی مل کورت، جەستە بچوکە.

المودونُ: بەمانا (المَوْدَنَة)دێ.

المَوْدُونَةُ: (إمرأة مودونة): ئافرەتێکی کورتە بالای جەستە بچوك.

الودان: شوێنێك شەونمی هەبێو بەکەلکی شت تێدا رواندن بێ.

الوَدْنَةُ: شەرە قسەو تێك گیران ◊

لەیەکتردان‌و لەیەك هەڵدان.

وَدَى الرجلُ: پیاومکە (ومدیی) لێ هاتەدەر.

وَدَى الشَّيْئ: شتەکە جاری بوو، ڕەوان بوو.

وَدَى القاتلُ القَتيلُ وديأً: کەس‌و کاری بکوژ خوێنی دا بەکەس‌و کاری کوژراو.

اودى: بەهیلا چوو ◊ فەوتا.

اودى بالشيئ: شتەکەی برد.

اودى المـوت بـه: مـردن تێـکیەوە پێچاو فەوتاندی.

اودى العمر به: تەمەنی درێژ بوو ◊ ژیانی درێژ بۆوە.

اودى الرجلُ: پیاومکە (ومدی) لێ هاتەدەر.

وادى فلان فلاناً: فلانکەس خوێنی ومرگرت خوێنی کوژراومکەی لە بکوژ یان لەکەسوکاری بکوژ ومرگرت.

ادَّى ولي القتيل: کەسی کوژراومکە خوێنی لەبکوژیان لەکەس‌و کارمکەی ستاندو بکوژی نەکوشتەوە.

استودى فلان بحق فلان: فلانکەس دانی نا بەحەقی فلان دا.

التوديـة: دارێکی بچکۆلەیە بەکاردەهێندرێ بۆ مەنع کردنی بێچوە حوشتر لەوەی شیری دایکی بخوا.

الديَّة: ئەو مالّو سامانەیە کەلەجیاتی خوێنی کوژراو دەدرێ بەکەس‌و کارمکەی.

الوادي: شیوو دۆڵ کەلێن‌و دادڕی ناو زەوی ◊ ڕێڕەوی لافاو ◊ (ك: أرداء، أردية، وأردایة، ورديان) ◊ دەگوترێ: (حُلّ برادية): توشی بەڵاو کارەسات بووە.

الوَدْيُ: ئاوێکی سپییە لەدوای میز کردن دێتە دەرەوە بەهۆی ئیفرازاتی پڕۆستات.

الوَدِيُّ: بەمانا (الوَدْي)دێ ◊ نەمامی بچوك.

وَذَاتِ العينُ عَنْ الشَّيْئ تَذْأ وَذءاً: چاومکە شتەکەی لەخۆنەگرت دەری دایەوە.

وَذَأ فلان فلاناً: فلانکەس عەیبی لەفلان گرت ◊ بەجاوی سوك سەیری کرد ◊ لێی تورە بوو، دەری کرد.

الوَذْءُ: قسەی ناخۆش‌و ڕەق جنێو بێ یان ڕەخنە.

الوَذَعَةُ: نەخۆشی ◊ دەگوترێ: (ما به وَذَعَة) ◊ هیچ نەخۆشی پێوە دیار نییە.

وَذِحَ يَوْذَحُ وذحاً: ناوڕانی چوزانەوە ◊

سوتاوەوەو گۆشتەکەی شەقار شەقار بوو.

وَذِحت الشاةُ: مەڕمکە خوریبەکەی کەمێڵی پێوە نووسا ◊ پیسایی ناو ناغەڵی پێوە لکاو گەمڕەی بەست.

الأوْذح: دەگوترێ: (عبد أوذح): بەندەو کۆیلەیەکی خوێڕییە.

الوَذْحُ: ئەو کەمێڵو ڕیخو قشپەڵەیە کە بەخوری مەڕو بزنەوە دەنووسێو دەبێتە گەمڕە.

وَذَرَ اللحمَ يَذِرُه وَذْراً: گۆشتەکەی پارچە پارچە کرد ◊ بریندارى کرد.

وَذَرَ الوَزَرَةَ: گۆشتەکەی توێ توێ کرد کوتکوتی کرد؟،

وَذَرَهُ: دەگوترێ: (يَذَرُهُ): وازی لێ هێنا ◊ ئەم فیعلە هەر صیغەی موضارعی هاتووە ◊ ماضیو مەصدەری مرێندراون.

وَذَرَ اللحمَ: گۆشتەکەی بڕی.

وَذَرَ الجُرْح: برینەکەی قاشقاش کرد.

الوُذارَة: پارچە قوماشی بچوکو پڕژو پاڵی قوماشە کەبەرگدرو دەیبڕێو دەکەونە ئەملاو ئەولای قوماشەکە.

الوَذْرَةُ: پارچەی بچوک لەگۆشتی بێ نێسقان ◊ پارچە گۆشتی خڕ، کوتە گۆشت.

الوَذِرَةُ: شتێ گۆشتی زۆر بێ ◊ دەگوترێ: (عضد وذِرَة): قۆڵە گۆشتن ◊ ئافرەتی بۆگەن ◊ لێچ ئەستور.

وَذَفَ فلان يَذِفُ وذفاً ووَذفاناً: ڕۆیشت بەشێوەیەك لارو لەنجەی تێدا بوو، خۆی بادا.

وَذَفَ الشحمُ وغيره: بەزمکە توایەوەو داچۆڕاو دلۆپ دلۆپ هاتە خوار.

وَذَفَ فلان: هەنگاوێکورتی نانو شانی هەڵتەکاندنو فیزی نواند ◊ ئافرەتەکە لەڕۆیشتن دا خۆی بادا.

تَوَذَّفَ فلان: فلانکەس فیزی نواند پۆزی لێ دا.

الوَذفانة: بەخێرایی ئەو ◊ دەگوترێ: (فعل ذلك وَذفَانَهُ).

الوَذْفُ: مەنی (تۆماو).

الوَذفَةُ: پیو.

تَوَذَّلَ القوم من الجزار: خەڵکەکە گۆشتیان لەقەصابەکە کڕی بەبێ ئەوەی گۆشتەکە بەشبەش بکا یان بەکیلۆو حوقەقە کێشەکەی دیاری بکا.

الوَذَالة: ئەوەیە قەسابەکە گۆشتەکە بڕێ بەبێ ئەوەی بەتەواوی کوتەکان لەیەك جیابکاتەوە.

الوَذَلُ من الرجال: پیاوی چوستو چالاكو بەدەستو بڕد لەکاری خۆی دا.

الوَذَلَةُ: مێینەی (الوَذَلَ) ٥ ئافرەتی گورج و گۆڵ و قەد باریك ٥ ئادەمیزادی چوست و چالاك ٥ حوشتری خۆشڕۆ.

الوَذِيلَة: ئافرەتی بەنیشات و چوست و چالاك ٥ ئاوێنەی پاك و رون ٥ قاڵبە زیوی پرشنگدار ؟. پارچە دوگی حوشتر ٥ (ك: وذيل ووذائل).

وَذِمَتِ الدَّلْوُ تَوْذم وَذماً: ئەڵقەی دۆڵچەکە پچڕا.

اوذَمَ السقاءَ: بەبەنی قایم و سیرمە دەمی کوندەکەی بەست.

اوذم الدَلْوَ: ئەڵقەی دۆڵچەکەی پتەو کرد.

اوذم الهديَ: بەنێکی ڕنگکراوی لەئاژەڵی دیاری حەرەم بەست بۆئەوەی بزاندرێ ئەو ئاژەڵە قوربانییەو کەس خراپەی لەگەڵ نەکا.

اوذم على نفسه: شتەکەی لەسەر خۆی پێویست کرد ٥ دەگوترێ: (أوذم الحج على نفسه، أوذم السفر، أوذَمَ اليمين).

وَذَّمَ فلان على الخمسين: فڵانکەس تەمەنی لەپەنجا تێپەڕی.

وَذَّمَ الدلْوَ: قوڵفەی بۆ دۆڵچەکە دروست کرد.

وَذَّمَ الكلبَ: قڵێتەی لەملی سەگەکە کرد بۆئەوەی بزاندرێ سەگی رامکراوو تەربیەت دادراوە.

وَذَّمَ الشَّيْئ: شتەکەی بەپێویست دانا ٥ پارچە پارچەی کرد.

وَذَّمَ الناقَةَ والشاةَ: زیادەگۆشتی زێی حوشترەکە یان هی مەڕەکەی بڕی و دەرمانی کرد.

الوَذَمُ: بالوکە ٥ پارچە گۆشتە لەناو شەرمگای حوشتردا دەبێتە هۆکاری ئەوە کەئاوس نەبێ ٥ پارچەیەکە لەجەرگی کوشتی یان لەورگ و ریخۆڵەی دەبڕدرێ و فڕێ دەدرێ.

الوَذَمَاءُ: نەزۆك ٥ دەگوترێ: (إمْرَأة وَذَمَاءُ و قرس وذماء): ماینێکی نەزۆك.

الوَذَمَةُ: ریخۆڵەو ورگ و گەدە ٥ کیسەی ورگ ٥ زیدەیەك لەشەرمگای حوشترو مەڕدا پەیدا دەبێ ناهێڵێ ئاوس ببێ ٥ سیرمەیەکە ئەڵقەو گوێچکەی دۆڵچەکەی پێ دەبەسترێ ٥ سیرمەیەکە بەدرێژی دەبڕدرێ و دەکرێتە قڵێتەی ملی سەگ بۆئەوەی لەکاتی پێویست دا سەگەکەی پێ ببەسترێتەوە.

الوَذيمة: ئەو پارچەو بەشەیە کە

کابرا لەمالّی خۆی دەپرێتەوەو تەرخانی دەکا بۆ شتێك ٥ قلّێتەی ملی سەگ ٥ دیاری بۆ کەعبەی پیرۆز، ئاژەلّ کە دەکرێتە هەدیو دیاری بۆمالّی خودا.

تَوَذّن فلاناً: فلانکەسی جواب کرد پالّی پێوەنا ٥ لێی دا.

وذی وجهه یذیه وذیاً: دەمو چاوی رنی.

الوَذاة: هەرشتێك پێی توشی زیان ببێ.

الوَذیة: هیچو پوچ ٥ دەگوترێ: (دنیاً وذیة).

وَرَأ من الطعام یَرَأُ وَرْءاً: گەدەی پڕ بوو لەخۆراك.

وَرَأ الرجلَ: پیاوەکەی جواب کرد پالّی پێوەنا.

أُورِئَ بالشَیئ: هەستی بەشتەکە کرد.

اوْرَأهُ: فێری کرد پێی زانااند.

أُورِئَ بالشیئ: هەستی بەشتەکە کرد.

وُرِّئَ بالشَّیئ: هەستی بەشتەکە کرد.

الوَرَاءُ: منداڵی منداڵ (کوڕەزاو کچەزا) ٥ لەوحەی گەورەو ئەستور ٥ دەگوترێ: (هو وراءك لما أسر عنك) ٥ بۆ پێشەوەو بۆ دواوە بەکاردەهێندرێ ٥ قورئان دەفەرموێ: ﴿مِن وَرَائِهِمْ جَهَنَّمُ﴾.

وَرِبَ جَوْفُهُ یَوْرَبُ وَرَباً: داوەشا ٥ خراپ بوو.

وَرِبَ فلان: فلانکەس گەندەڵ بوو.

وَرِبَ السحابُ: هەورەکە نزم بۆوە لەزەوی نزیك بۆوە ورگی دادا.

وارَبَه: فێڵی لێ کرد ٥ هەڵی خەڵەتاند.

وَرَبَ البابَ: کەمێك دەرگاکەی کلاکرد.

الوَرْبُ: گەندەڵی ٥ بۆشایی نێوان قامکە شادەو قامکە گەورە ٥ لانەو کونی درندە کونە گورگ کونە ڕێوی ٥ زارکی کونە مشك ٥ دەمی کونی دوپشك ٥ (ك: أوراب).

الوَرْبَةُ: کەلەکە، خالیگە ٥ جاڵایی خوار کەلەکە.

وَرِثَ فلاناً: میراتی لەفلانکەس گرت.

اورَثَ فلاناً: فلانکەسی کردە یەکێك لەمیراتگرانی مالّەکەی ٥ میراتەکەی تایبەت کرد بە ئەوەوەو کەسی تری نەخستە گەڵ.

اوْرَثَ فلاناً شیئاً: شتەکەی بۆ فلان واز لێ هێنا ٥ دەگوترێ: (أورثه المرض ضَعْفاً): نەخۆشییەکە لاوازی و زەبوونی بۆ جێهێشت.

وَرَّثَ فلاناً: فلانکەسی کردە میراتگری خۆی ٥ خستیە ناو لیستی میراتگرەکانیەوە.

وَرَّثَ فلاناً من فلان: میراتی فلانکەسی بۆ فلان دانا.

الإرثُ: ئەوەی دەبێتە میرات.

الإرْث: میرات.

التراث: میرات.

المیراث: میرات ◊ (ك: مواریث) ◊ (علم المواریث): زانیاری دەربارەی چۆنیەتی دابەشکردنی میرات.

الوَارِثُ: صیفەتێکە لەصیفەتەکانی خودا ◊ واتە باقی‌و بەردەوام‌و میراتگری زەوی‌و ئەوەی لەسەریەتی‌و خاوەنی حەقیقی هەموو بونەوەر هەرخۆی دەمێنێ‌و هەربوەو هەردەبێ.

الورَاثُ: میرات.

الوِرَاثَةُ: (علم الوِرَاثة): زانیاریەکە باس لەوەدەکات چۆن دیاردە سروشتییەکانی زیندو لە چینێکەوە دەگوێزرێتەوە بۆ چینێکی تر دیاردە رەچەڵەکی‌و نەژادییەکان چۆن لەباوك‌و باپیرانەوە دەگوازرێنەوە بۆ نەوەو وەچەکان.

الوَرْثُ: بەمانا (الإراث)دێ ◊ شتی تەڕو تازە.

الوِرْثُ: بەمانا (الإراث)دێ.

الوَرِیث: یەکێك لەمیراتگرەکان.

وَرِخَ العَجِینُ یَوْرَخ وَرَخاً: هەویرەکە شل بوو بەهۆی زۆر ئاوی.

وَرِخَ المکانُ: شوێنەکە گژوگیای زۆر بوو گیاو گژمکەی تێك چڕژا.

اوْرَخَ العجینَ: ئاوی هەویرەکەی زۆر کرد بۆئەوەی شل ببێتەوەو داهێزێ.

وَرَّخَ الکتابَ: مێژووی بۆ کتێبەکە دانا.

تَوَرَّخَ العَجِینَ: بەمانا (وِرِخَ)دێ.

تورَّخَتِ الأرضُ: زەویەکە تەڕ بوو.

استورَخت الأرض: زەویەکە تەڕ بوو.

الوَرْخُ: درەختێکە دەشوبهێتە داری مەرخ وەلێ گەلایەکی تەپ‌و تۆزاوی هەیە پەلکە گەلاکانی باریك‌و درێژۆکەیە وەکوو گەلای رومکی تەرخون یان کەمێك لەو گەورەترە.

الوَرِیخَة: هەویری شل‌و داهێزاو بەهۆی ئاوی زۆرەوە ◊ زەوی تەڕبوو.

وَرَدَ یرد وروداً: نامادەبوو.

وَرَدَ انفه: لوتی درێژبوو.

وَرَدَت الشجرة: درەختەکە گوڵی کرد ◊ گوڵی دەرکرد.

وَرَدَ المکانَ او علی المکانَ: چووە سەر

شوێنەکە بەسەر شوێنەکەی دا ڕوانی ٥ چووە ناو شوێنەکە.

وَرَدَت الحمىّ فلاناً: لەرزوتا ناو بەناو توشی فلانکەس بوو ٥ ڕۆژە نا ڕۆژێك یان بەسێ ڕۆژ جارێك لەرزو تای توش دەبێ.

وَرُدَ الفرسُ وغیره یَوْرُدُ وَرْدَةً: ئەسپەکە سورێکی مەیلەو زەردبوو ٥ سوری زەردباو بوو.

اورَدَ فلانٌ الشَّیْئَ: فلانکەس شتەکەی نامادەکرد.

اورَدَ الخَبَرَ: هەواڵەکەی باس کرد ٥ هەواڵەکەی گێڕایەوە.

اورَدَ الشَّیْئَ: وای کرد بچێتە سەر شتەکە ٥ دەگوترێ: (أورَدَ الماءَ): وای لێ کرد بچێتە سەر ناوەکە.

وارَدَهُ: لەگەڵی دا چوو.

وارَدَ الشاعرُ الشاعرَ: شاعیرەکە شیعری بەشێوەی شاعیرێکی تری هاوزەمان داناو شیعرەکانیان زۆر لێك چوو بوون بەبێ ئەوەی ئەم دوو شاعیرە یەکتریان بینیبێ یان بەرهەمی یەکتریان خوێندبێتەوە ٥ لەفەنی شیعری دا پێی دەگوترێ: (توارد الأفکار).

وَرَّدت المرأة: ئافرەتەکە کوڵمی سور بوون ٥ دەشگوترێ: (وَرَّدت خدها): کوڵمی سور بوون.

وَرَّدت الشجرة: درەختەکە گوڵی کرد.

وَرَّدَ فلان الثَّوبَ: فلانکەس پۆشاکەکەی ڕەنگ کرد ٥ وەکوو ڕەنگی گوڵ.

توارد القومُ الماءَ: خەڵکەکە بەیەکەوە چون بۆسەر ناوەکە.

توارد الشاعران: دوشاعیرەکە لەفظو مەعنای چامە شیعرییەکەیان وەکوو یەك وابوو بەبێ ئەوەی یەکتر ببینن و بەرهەمی یەکتریان دیبێ.

تَوَرَّدَ: داوای چونەسەر ئاوو ناوخواردنەوەی کرد ٥ داوای گوڵی کرد ٥ پێشی کەوت.

تَوَرَّدت الخدُ: کوڵمی وەکوو گوڵی سوری لێ هات.

تَوَرَّدَ الماءَ: چووە سەرئاو بۆ ناوخواردنەوە.

تَوَرَّدَ الشَّیْئَ: شتەکەی نامادەکرد.

تَوَرَّدَت الخیلُ البلدَ: ڕەوە ماین و ئەسپەکان کۆمەڵ کۆمەڵ چونە ناو شارەکەوە.

استوردَ: داوای چونەسەرئاوو ناوخواردنەوەی کرد.

استوردَ الماءَ: چووە سەرئاوەکە.

استوردَ الشَّیْئَ: شتەکەی نامادەکرد.

استوردَ السلْعَةَ: کالاکەی لەدەرەوەی ولات هێنایە ناو ولاتەوە هاوردەی کرد.

استوردَ فلان الضلالَةَ: فلانکەس گومڕایی هێنایە ناو ولاتەوە.

المَوْرِدُ: شوێنی ئاو وەرگرتن ◊ ڕێگا ◊ سەرچاوەی بژێو.

المورِدَة: ڕێگای چوون بۆسەرئاو بۆ ئاو خواردنەوەو ئاودانی ئاژەڵ ◊ ڕێگای پان و پۆڕ ◊ شەقامەپڕ.

الوارِدُ: ڕێگا ◊ پیاوی ئازاو چاونەترس ◊ پیشەتاو چاو ساغی ڕێگا ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿فَأَرْسَلُواْ وَارِدَهُمْ﴾ ◊ دەشگوترێ: (فلان وارد الأرنبة): فلانکەس لوتدرێژە.

الواردات: ئەوکالاو کەرەستانەن حکومەت لەولاتانی دەرەوە دەیکڕێ و دەیانهێنێ بۆناو ولات.

الوارِدَة: خەڵک کەدەچن بۆسەر کارێزو بیر بۆ ئاو هەڵێنجان و ئاوادانی ئاژەڵ ◊ شەقامەپڕ ◊ (شفة واردة): لچی شۆڕ ◊ (شجرة وارِدة الأغصان): درەختێ: لق و پۆپەکانی شۆڕبوبنەوە.

الوَرْدُ: گوڵ؛ گوڵی ڕووەك یان گوڵی درەخت.

الوِردُ: ڕوانین بەسەر ئاوو شتی وا دا ◊ چوون بۆسەر کارێزاوو بیر بەمەبەستی ئاوگرتن و ئاو پەیداکردن ئەو حوشترانەی دەبرێن بۆ سەر ئاو بۆئاو خواردنەوە ◊ بەشەئاوو نۆرە ئاو ◊ پۆلە باڵندە ◊ سوپا ◊ بەشێك لە شەو کە پێویستبێ مرۆڤ نوێژی تێدا بکا ◊ بەشێك لەقورئان و یادکردنی خودا کەمرۆڤ کردبیەتی بەعادەت بیانخوێنێ ◊ دەڵێی (قرأت وردي): وبردەکەم خوێند ◊ ناوێکە لەناوەکانی لەرزو تا ◊ بەڵگە نامەیەکە ژمێریارو کارمەندی تایبەت زانیاری پێویستی تێدا تۆماردەکا ◊ چەند قەرزدارەو چەندی داوەو چەندی لەسەر ماوە ◊ (ك: أوراد).

وَردانُ: (بنت وردان): دەعبایەکی بچوکە وەکوو قالونچە وایە ڕەنگی سورە، بەزۆری لەحەمامو تەوالێت دا دەبیندرێن ◊ (ك: بنات وردان).

الوَردة: ناوە بۆ یەکجار ◊ تاکی (الوَرْد) ◊ مێینەی (الورد) ◊ (عشية وردة): زەردەپەڕی ئێوارە کاتێك خۆرئاوا دەبێ و کەناری ئاسمان سوردەبێ ◊ یان زەردایی و سورایی ئاسۆ لەکاتی خۆرکەوتن دا ◊ بەزۆری ئەو دیمەنە نیشانەی گرانی و قاتو قڕییە.

الوُردة: رەنگی گوڵ.

الوَرِيدُ: هەر رەگو دەمارێك خوێن لەجەستەوە بەرێ بۆدڵ ٥ (مُفْرَد الوريدين): دوو رەگن لەژێر سورچەوەن ٥ (حبل الوريد): رەگێكە عەرەب وایان زانیوە رەگی لامله.

الوُرَيْدَة الطفليَّة: نەخۆشییەكە دیاردەكەی لەرزوتایە توشی منداڵ دەبێ.

الوَرُّ: كڵۆت ٥ هەرزانیو گوزەران خۆشی.

وَرَسَ النبت يَرِسُ ورِوساً: رووەكەكە سەوز بوو.

وَرِسَت الصخرة: بەردەكە لەناو ئاودا قەوزاوی بوو، وای لێهات سەوزی نواندو خلیسك بوو.

اورسَ الشجرُ: درەختەكە گەڵای كرد.

اورَسَ الرَّمْثُ: رووەكی رەمث گەڵاكەی زەرد بوو.

اوْرَسَ المكانُ: شوێنەكە گیای وەرسی لێ رِوا.

وَرَّسَ الثوبَ: قوماشەكەی رەنگ كرد، بەگەڵای وەرس.

الوارِسُ: زەرد ٥ دەگوترێ: (أصْفَرُ وارس): زەردی كەسكون، شتێك زۆر زەردبێ.

الوَرْسُ: رووەكێكە لەخێزانی (القرنية)یە لەوڵاتی عەرەبو حەبەشەو هیندوستان دەڕوێ، بەرەكەی لەكاتی كاملّ بوونو پێگەیشتن دا بەچەند غودەیەكی سورباو دادەپۆشرێ، هەندێ پرژوپاڵی پێوەیە بۆ رەنگكردنی پۆشاكی ئاوریشم بەكاردەهێندرێ چونكە مادەیەكی سوری تێدایە.

الوَرْسِيُّ: شتێك پاڵ بدرێ بۆلای وەرس ٥ جۆرێكە لەباشترین داری گوێزو شتی وا كە كاسەو كەوچكی لێ دروست دەكرێ.

الوَرِيسُ: هەرشتێك بەرووەكی وەرس رەنگ بكرێ ٥ دەگوترێ: (ثوب وريس ومَلحفة وريسة).

وَرَشَ يَرِشُ وَرْشاً: خەفەتی بەكردەوەی ناشیرینو بڕوپوچ خوارد ٥ چاوچنۆك بوو تەماعی كرد ٥ زۆری خواردو شتی ماشیەوە.

وَرَشَ عليهم: لەكاتی نان خواردن دا چووە لایانو خولكیان نەكرد نانیان لەگەڵ بخوا.

وَرَشَ من الطعام شيئاً: كەمێكی لە خواردنەكە خوارد.

وَرِشَ يَوْرَشُ وَرَشاً: جوستو چالاك بوو.

الوَرْشُ: خواردنێكە لەشیر دروست

دەکـرێ ◊ (قِـراءة ورش): جـۆرە قورئانخوێندنێـکە نیـسبەت دەدرێ بـۆلای عوسمـانی کـوڕی سـەعید (القاری).

الوَرْشَـان: باڵندەیەکـە لـە پێـڕی (الحمامیـە)یـە کەمێـک لـەکۆتر گـەورەتر◊ زێـدی سـەرەکی وڵاتـی ئەورووپایـە بەکۆمـەڵو پۆلپـۆل ڕەودەکەن بۆ وڵاتی شامو عێـراق ◊ (ك: وِرشان ووراشین).

وَرَصَـتِ الدجاجـةُ تَـرِصُ ورصـاً: مریـشکەکە بەیـەکجار هێلکەکـەی کرد.

اورَصَـتْ الدجاجـة: بـەمانا (وَرَصَت)دێ.

وَرَطَ الشَّيْئ ورطاً: شتەکەی شاردەوە.

وَرَطَ فلاناً: فێڵی لەفلانکەس کرد.

اورَطَ فلانـاً: فلانکەسـی خـستە چورتمەوە.

اورَطَ إبلَهُ: حوشترەکەی شاردەوە.

اورَطَ إبله في إبل أخرى: حوشترەکەی خۆی خستە ناو حوشتری تـرەوەو گومی کرد شاردیەوە.

اورَطَ الشَّيْئ: شتەکەی شاردەوە.

وارَطَـه مُوارَطـة ووراطـاً: فێڵـی لـێ کرد.

وَرَطه: خستیە ناو چورتمەوە، خستیە ناو گۆبەندەوە.

وَرَّطَ إبله في إبل أخرى: حوشترەکەی خۆی خستە ناو حوشتری تـرەوەو شاردیەوە.

تَوَرَّطَ: بۆ موطاوەعەی (وَرَّطَه)دێ.

تَوَرَّطَ في الأمر: کەوتە ناو ئیشەکەوەو توشـی چـورتم بـوو◊ سـەری لـێ شـێواو نـەیزانی چـۆن خـۆی ڕزگـار بکا◊ لەناو ڕوداوو کارەکەدا فـەوتا◊ بەهیلاك چوو.

تَوَرَّطت الماشِية: ئاژەڵەکان کەوتنـە قـوڕەوە◊ یـان کەوتنـە شوێنێـکی سامناکەوەو ڕزگاربونیان نییە.

استورَطَ في الأمر: لەکارەکـەدا سـەری لـێ شـێواو نـەیزانی چـۆن خـۆی ڕزگار بکا◊ لەگۆبەنـدو گێژاوەکـەدا فەوتا◊ سەری تێداچوو◊ دەگوترێ: (إسـتورط لي حبـالي): کەوتـە داوی منەوە ڕزگاری نەبوو.

الـوِرَاطُ في الـصدقة: ئـاژەڵو مـاڵی جیاجیـا کـە نەگەنـە حـەدی زەکـات کۆبکرێنـەوە بۆئـەوەی بگەنـە ئەندازەی زەکات لـێدەرکردن◊ یـان بەپێـچەوانەوە ئـاژەڵو ماڵێـك هـی یەك کەس بێو زەکاتیان لـێ بکەوێ دابەشـیان بکـەی بەسـەر چـەند کەسێـك دا بۆئـەوەی زەکاتیـان لـێ نـەدا◊ یـان ئاژەڵـەکانی تێـکەڵ

بـەئاژەڵی تربکـاو لـەناو ئـاژەڵی کەسـانی تـردا گومیـان بکـا ٥ بـان ئاژەڵـەکانی لەشوێنێـک بـشارێتەوە بۆئـــــەوەی فەرمانبـــــەرەکانی کۆکەرەوەی نەیان بینێ.

الوَرْطَة: زەلکاوو چاڵ کەڕێـگەی لـێ هاتنـەدەرەوەی نـەبێ ٥ ئەشکەوتو غاری زۆر قوڵو پێچاو پێچ ٥ چاڵو کەنـدڕی قـوڵو بـێ سـەروبن ٥ قورولیتـــــەی زۆر ٥ هـــــەرکارو کێـشەیەک خۆلـــێ ڕزگـارکردنی زەحمـــەت بـــێ ٥ فـــەوتان ٥ (ك: ورطات، ووراط، وأوراط).

وَرَعَ يَرَعَ وَرْعاً: خۆی لەحەرام پاراست ٥ تەنانـــەت دوایـــی ئـــەم مانایـــە گواســـتراوەتەوە بـــۆ خۆگرتنـــەوە لەهەندێ شتی حەڵاڵو موباحیش.

وَرَعَ وُرْعاً: ترسنۆک بـوو ٥ بـچوک بـوو ٥ زەعیف بوو.

وَرِعَ يَـرِعُ يَـوْرِع وَرَعـاً: خـۆی پاراسـت لەحەرامو شتی شوبهە.

وَرُعَ يَـوْرُعُ وروعـاً: خـــۆی لەحـــەرام پاراست.

اورَعَ بينهمـــا: لەمپـــەڕی خـــستە نێوانیانەوە.

اورَعَ بـين القـوم: ئاشـتەوایی خـستە نێوان خەڵکەکە.

اوْرَعَ فلانـاً عَـنْ الـشَّيْئ: فلانکەسـی لەشتەکە مەنع کرد.

وارَعَ فلاناً: قسەی لەگەڵ فلان داکـرد، ڕاوێژی پێ کرد.

وَرَّعَ بينهمـــا: لەمپـــەڕی خـــستە نێوانیانەوە.

وَرَّعَ فلانـاً عَـنْ الـشَّيْئ: فلانکەسـی لەشتەکە مـەنع کـرد ٥ لەحـەدیثی عومـــەردا هـاتووە: (وَرِّغ عَنّـي في الـــدرهم والـــدرهمين): مەهێڵـە کێشەکاری درهەمو دوو درهەم بێنە لام بۆخـۆت بڕیـار بـدە بۆیـانو سوڵحیان بکە.

وَرَّعَ الإبـلَ عَـنْ المـاء: حوشـترەکەی لەئاوەکە گێڕایەوە.

وَرَّعَ الفـارسُ الفـرسَ: سـوارەکە ئەسـپەکەی بـەلغاو (بەهەوسـارو ڕێشمە) بەستەوە ٥ دەشگوترێ: (مـا وَرَّعَ أن فعـل كـذا): درۆی نـەکرد کەنەوەی کرد.

تَـوَرَّعَ في الأمـر: لەکارەکـەدا توشـی ئیحراجی بوو.

الوَرَعَة: خۆگرتنـەوە لەشـتی حـەرامو ناڕەوا ٥ ئەدەبو وبقار ٥ دەگوترێ: (هـو حـسن الوَرَعـة): ئـەو پیـاوە هـەڵسو کـەوتو شـێوەی جـوانو پەسەندە.

وَرَفَ النبتَ والشجر يَرِف وَرْفاً ووريفاً: ڕووەك‌و درەختەکە رازایەوەو جوان‌و گەشەدار بوو.

وَرَفَ الشَّيْئ: شتەکە گەشایەوەو بریسکەدار بوو.

وَرَفَ الظلُّ: سێبەرەکە فراوان‌و درێژخایەن بوو.

اورَفَ الظلُّ: بەمانا (وَرَفَ)دێ؟.

وَرَّفَ الظلُّ: بەمانا (وَرَفَ)دێ.

وَرَّفَ الشَّيْئ: شتەکەی مژی.

وَرَّفَ الأرضَ: زەوییەکەی بەشبەش کرد.

الرِّقَّةُ: سەوزو ناسک‌و تەڕو تاز.

الرُّقَّةُ: کا؛ گژوگیای وشکی گێرەکراو.

وَرَقَ الشجرُ يرق وَرْقاً: درەختەکە گەڵای کرد گەڵاکەی هاتە دەرو پان بۆوە ٥ گەڵاکەی هەڵوەراند.

وَرَّقَ فلان الشجرة: فلانکەس گەڵای درەختەکەی رنی، لێی کردەوە.

اورَقَ الشجر: درەختەکەی گەڵای کرد، گەڵاکەی بە تەواوی دەرکەوت.

اورَقَ فلان: فلانکەس دەوڵەمەند بوو، ماڵ‌و سامانی زۆر بوو.

اوْرَقَ طالبُ الحاجة: داواکەرەکە، خاوەن پێویستیاتەکە تێ شکاو هیچی بۆ جێ بەجێ نەبوو.

اورَقَ الصائدُ: نێچیرەوانەکە نەیتوانی نێچیرەکە بگرێ فاشیل بوو.

اورَقَ الغازي: غەزاکەرەکە دەستەکەوتی جەنگی دەست نەکەوت.

وارَقَهُ: لێی نزیک بۆوە ٥ دەگوترێ: (مازلتُ مِنك ولك موارقاً): هەمیشە من لێتەوە نزیکم.

وَرَّقَ الشجرُ: درەختەکە گەڵای دەرکرد.

وَرَّقَ فلان: فلانکەس کاغەزی ئامادەکردو تێیدا نوسی ٥ فلانکەس نوسەری پەکێکی تر بوو.

تَوَرَّقَ الحيوانُ: حەیوانەکە گەڵای خوارد.

استورقَ: داوای زیوی کرد.

الأورَقُ: لەهەموو شتێک دا ئەوەیە ڕەنگی خاکی بێ ٥ هەروا ناوە بۆ مرۆڤی سەوزەو گەنم ڕەنگ ٥ بۆ حوشترێک سپی مەیلەو ڕەش بێ ٥ گورگ ٥ تەپو تۆز ٥ ماست‌و شیر بەشێک لەسێ بەشی شیربێ دووبەش لەسێ بەشی ئاوبێ ٥ ساڵی بێ باران (وشکە ساڵ) ٥ (زمان أورق): رۆژگاری قات‌و قڕی.

الرِّقة: زەوی لەکاتی گەرمادا بارانی لێ بداو گیاوگژی لێ بڕوێ‌و سەوز هەڵگەڕێ ٥ ماڵ‌و سامان ٥ زیو ٥ دیرهەمی سکە لێ دراو ٥ (ك: رِقات ورِقون).

الوَارِقَة: دره‌ختی سه‌وزو گه‌ڵادارو پۆشناخ.

الوَرَّاقُ: دیمه‌نی سه‌وزی زه‌وی به‌هۆی گیاو گژمووه ◊ دەگوترێ: (ما أحسن وَرَاقُهُ): چه‌ند شێوه‌و دیمه‌ن‌و جل‌و پۆشاکی جوان‌و ڕێك‌و پێكه.

الوِرَاقُ: كاتێ پشكوتنی دره‌خت‌و گه‌ڵاكردنی.

الوِرَاقَة: پیشه‌ی كتێب نوسینه‌وه بۆ خه‌ڵك.

الوَرَّاقُ: (مُوَرِق الكتب): ئه‌وكه‌سه‌ی كاغه‌ز ئاماده ده‌كاو كتێب بۆ خه‌ڵك دەنوسێته‌وه ◊ كه‌سێك دیرهه‌می زۆربێ ◊ (رجل وراق): پیاوی خاوەن زیو.

الوَرَّاقَة: مێینه‌ی (الوَرَّاق) ◊ هه‌روا ناوه بۆ پەڕەكاغه‌زێكی ڕەق‌و پته‌و جوار گۆشه‌یەكی دەوران دەوری بۆكراوه له‌سه‌ر مێز دادەنرێ نووسه‌ر ئەوپه‌ڕەی كەدەیەوێ له‌سه‌ری بنوسێ دەیخاته سه‌ر ئه‌و پەڕه پته‌وه بۆئه‌وەی نووسینه‌كه‌ی خواروخێچ نەبێ ◊ سندوقێكی داره جۆری زۆرە، كاغه‌زی نوسینی تێدا هه‌ڵدەگیرێ.

الوَرَق من الشجر: پەڵكه گه‌ڵا كه دەمارەكانی دیاربن ◊ دونیا ◊ جوانی‌و رازاوەیی جیهان ◊ جوانی گه‌ڵ‌و نه‌ته‌وه.

وَرَقُ القوم: منداڵ‌و تازه پێگه‌یشتوانی گه‌ل ◊ یان گه‌نج‌و لاوه لاوازەكانی نه‌ته‌وه.

وَرَقُ الشباب: ته‌ڕو تازەیی گه‌نجی‌و نیشات‌و ته‌ڕدەماخی ◊ پێستی ته‌نك كه‌له‌سه‌ری بنوسرێ ◊ هه‌رشتێك له‌سه‌ری بنوسرێ یان له‌سه‌ری چاپ بكرێ ◊ ماڵ‌و سامان كه‌زیوو حوشترو شتی وابێ ◊ دەگوترێ: (اختبط منه ورقاً): خێرو بێری لێی دەستكەوت ◊ چۆڕاوگه‌ی خوێن كه‌به شێوەی كەوانەیی بكەوێته سه‌ر زەوی ◊ خوێنی كڵۆ كڵۆ كه‌له‌برین بكەوێته خوار.

الأوراق المصرفية: چەكێكه بانك دەری دەكا ئەوه دەگەیەنێ كه پێویسته بڕی پارەی دیاریكراو بدرێ بەهەڵگری ئەوچەكه.

الوَرَق: زیو ◊ سكه‌لێدراو بێ یان نا ◊ (ك: أوراق ووِراق).

الوَرْقَاءُ: كۆتر ◊ دێڵه گورگ ◊ دره‌ختۆكێكه باڵاپیاوێك به‌رز دەبێته‌وه، گه‌ڵایەكی خڕی كەوانەیی هەیه هه‌موو ئاژەڵێك دەیخوا، لاسكەكەی ته‌پ‌و تۆزاوی گه‌ڵاكەی زۆر سه‌وزە له‌شیوو دۆڵ‌و دەم روباردا دەڕوێ.

الوَرْقَةُ في القوس: عەیب و لەککەی کەوان.

الوُرقَةُ: گەنم رەنگی ٥ بۆر ٥ رەش و سپی ٥ بەزۆری رەنگی حوشتردا باقی ئاژەڵەکان دا بەرچاو دەکەوێ.

الوَرَقَةُ: تاکی (الوَرَق) ٥ پیاوی پیاوانە، پیاوی خوێڕی ٥ دەگوترێ: (هو ورقة وهي وَرَقَة): ئەو پیاوە ئەو ئافرەتە هیچ و پوچ و خوێرپیە.

الوَرِقَةُ: (شجرة وَرِقَةٌ): درەختێکی پرگەڵاو چڕە ٥ گەڵا سەوزو جوانە.

الوَرِيقَةُ: درەختی پرگەڵاو سەوزو تەڕدەماخ.

وَرَكَ يَرِكُ وَرْكاً: زەختی خستە سەر کلۆتی.

وَرَكَ وروكاً: لەسەر تەنیشت راکشا.

وَرَكَ على الدابة: قاچی لەسەر ولاخەکە نوشتاندەوە بۆئەوەی پشوو بدا یان دابەزێ.

وَرَكَ بالمكان: لەشوێنەکە دا نیشتەجێ بوو مایەوە.

وَرَكَ على الأمر: دەسەڵاتی بەسەر کارەکەدا شکا.

وَرَكَ الشيءَ وَرْكاً: شتەکەی خستە ناست کلۆتی (سمتی).

وَرِكَ يَوْرَك وَرَكاً: سمتی گەورە بوون، (فهو أورك وهي ورکاء).

وَارَكَ بالمكان: لەشوێنەکە تێپەڕی.

وَرَّكَ على الدابة: لەسەر پشتی ولاخەکە قاچی نوشتاندەوە کلۆتی خستە سەر زینەکە.

وَرَّكَ على الأمر: دەسەڵاتی بەسەر شتەکەدا شکا.

وَرَّكَ في الوادي: بەناو شیوو دۆڵەکەدا ڕۆیی.

وَرَّكَ في اليمين: لەسوێند خواردنەکە دا نیازی ئەوە نەبوو کەسوێندەرەکە مەبەستی بوو.

وَرَّكَ الشيءَ: شتەکەی خستە ناستی سمتی خۆی.

وَرَّكَ المكانَ: شوێنەکەی جێ هێشت خستیە دوا خۆیەوە.

تَوارَكَ: زەختی خۆی خستە سەر کلۆتی.

تَوَرَّكَ: زەختی خۆی خستە سەر کلۆتی.

تَوَرَّكَ في الصلاة: لە دانیشتنی تەحیاتی نوێژدا سمتی راستی لەسەر قاچی راستی داناو سەرمەنجەکانی رویان لەرۆگە بوو، سمتی لای چەپی لەسەر زەوی دانا سەرمەنجەی قاچی چەپی لەلای راستییەوە هێنایە دەر.

تورّك على الدابة: لەسەر پشتی ولاخەکە قاچی نوشتاندەوە

بەمەبەستی ئەوەی دابەزێ یان قاچی بحەسێتەوە.

تَوَرَّكَ بالمكان: لەشوێنەکە نیشتەجێ بوو، مایەوە.

تَوَرَّكَ عَنْ الحاجة: لەناست پێداویستییەکەدا کەمتەرخەم بوو تەمبەڵی کرد.

تَوَرَّكَ لفلان وفلاناً: پێ پیلکەی هێنایە قاچی فلانکەس و بەزەوی دادا.

تَوَرَّكَ على الأمر: دەسەڵاتی بەسەر کارەکەدا شکا.

تَوَرَّكَ الصبي: منداڵەکەی خستە کۆتی وای لێ کرد زەخت بکاتە سەری.

المَوْرِك: ئەو شوێنەی سوار قاچی دەخاتە سەر ◊ حەبڵو قەیاسە کە بارگەنەی پێ لەسەر پشتی ولاخەکە دەبەستێ.

المَوْرِكة: ئەو شوێنەی سوار قاچی دەخاتە سەر لەسەر پشتی ولاخ ◊ (ئاو زەنگی) ◊ ئەو شوێنەی زین و بارگەنە کە سوار قاچی لەسەر دەنوشتێنێتەو بەمەبەستی حەسانەوە یان دابەزین.

المِيرَكة: ئەوەی لەپێشەوەی بارگەنەدایەو سوار کە ماندو بوو قاچی دەخاتە سەر.

الوارِك: ئەوشوێنەی بارگەنە کەسوار قاچی دەخاتەی سەر لەکاتی ماندوبون دا بۆئەوەی بحەسێتەوە ◊ ئەو پەشتەماڵەی بەپێشەوەی بارگەنەدا دەدرێو لەژێری دەنوشتێتەوە.

الوَرْك: ژوور ڕانی نادەمیزاد ◊ کۆت (سمت) ◊ کەوانی دروستکراو لەقەدەدار (بنەدار) ◊ (ك: أوراك).

الوَرِك: ژوور ڕان ◊ سمتو کۆت.

وَرِكَ الشَّجَرة: قەدی دار (بنکی دار) ◊)أوراك).

الوِرْك: ژوور ڕان ◊ کەوانی دروستکراو لەقەدەدار ◊ لەبنکی دار ◊ تەنیشتی کەوان ◊ ڕێڕەوی تیرەکە لەناو کەوان دا ◊ (ك: أوراك).

الوَرْكي: بنەماو سەرچاوەی شت ◊ دەگوترێ: (إنَّ عنده لَوَرْكي خبر): سەرچاوەی هەواڵە کە لای ئەوە.

الوَرْكاءُ: مێینەی (الأورك) ◊ ئافرەتی سمتو کەفەڵ گەورە ◊ پاشپان.

الوَرْكانة: ئافرەتی سمتو کەفەڵ پانو زل.

الوَرَلُ: گیانلەبەرێکی لوت درێژو کلك درێژە ◊ لەهەندێ شوێن پێی دەڵێن (قۆڕی) ◊ قەدباریکو کلك لوسو سفتە لەسوسەمار درێژترەو لەتیمساح کورتترە لەناو وشکانیو

دەریادا دەژی، دوپشكو مارو كرمو قالۆنچە دەخوا، عەرەب بەلایانەوە پیسەو قێزی لێ دەكەنەوەو نایخۆن ٥ (ك: أورال وورلان وأرژل).

وَرِمَ يَرِمُ ورماً: هاوسا.

وَرِمَ انفَهُ: رقی هەڵسا.

وَرِمَ النبتُ: رووەكەكە راساو درێژ بوو ٥ (فهو وارم).

اورَمَت الناقة: حوشترەكە گوانی هاوسان، گوانی رەپ بوون.

اورَمَ فلاناً: قسەیەكی بەگوێی فلانكەس دادا رقی پێ هەڵسێ.

وَرَّمَ فلان بانفه: فلانكەس خۆی بەزل زانیو فیزی نواند.

وَرَّمَ الجلدَ: پێستەكەی والێ كرد بهاوسێ.

وَرَّمَ انفَهُ: رقی هەڵسان تورەی كرد.

تَوَرَّمَ: فش بوو، رقی هەڵسا.

الأوْرَم: خەڵك، یان زوربەی خەڵك ٥ زوربەی سوپا.

التَّوَرّم: جۆرە نەخۆشییەكە لەپێست دا یان لەپەردەی موخاطی دا كێمو زوخاو پەیدا دەكا.

المَوْرِمُ: شوێنی روانی ددانی خرێ ٥ ددانی هارهر.

الوَرَمُ: شێرپەنجە.

تَوَرَّنَ: زۆری خۆئارایش داو زێدە رەوی كرد لەبەكارهێنانی بۆنی خۆشو میكیاج كردن دا.

الوَارنية: كڵۆت، سمت.

وَرْنَة: ناوی مانگی ذیلقەعیدە بووە لەپێش هاتنی ئیسلام دا.

الوَرْنيش: مەحلول مادەی راتینجییە یان زەیتی جەفوف بۆ خۆچەورکردن بەكاردێ.

وَرِهَ يَوْرَهُ وَرَهاً: گێڵو ئەحمەق بوو.

وَرِهَ الكثيبُ: كۆمەڵە گڵەكە خۆی نەگرت داڕوخا.

وَرِهَت الريحُ: بایەكە بەنارێكو پێكی هەڵی كرد.

وَرِهت السحابة: هەورەكە بارانی زۆر بوو ٥ (فهو أوره وهي ورهاء).

وَرِهت المرأةُ: ئافرەتەكە بەزی زۆر بوو ٥ (فهي وَرِهَة).

تَوَرَّهَ في عمله: لەئیشەكەی دا كاراما نەبوو.

الوارِهَة: پانو فراوان ٥ دەگوترێ: (دار وارِهة).

الورهاءُ: دەگوترێ: (إمرأة ورهاء البدين): ئافرەتێكە دەست بڵاو دەست قڵشاو.

الوُرَّهُ: لبەڵانی روخەكو خۆنەگر.

وَرْوَرَ في الكلام: لەقسەكردن پەلەی كرد.

وَرْوَرَ نظرَهُ: چاوی تێ بڕی.

المُوَرْوِرُ: هەڵخەڵەتێنەر.

الوَرْوَرِيُّ: چاوکز، کوێرە مشە.

وَرَى الزَّنْدُ يرى وَرْياً: چەرخەکە شقارتەکە بەردە ئەستێکە ئاگری لێ دەرچوو ٥ (فهو وارٍ).

وَرَتِ النارُ وريأً رِيَّةً: ئاگرەکە هەڵگیرسا.

وَرَى الإبلُ وَرْياً: حوشترەکە قەڵەو بوو، بەزی زۆربوو.

وَرَى الله فلاناً: خودا فلانکەسی توشی نەخۆشی ناوسك کرد.

وَرَى فلان فلاناً وغيره: فلانکەس لەجەرگو سێ فلانی دا.

وَرَى القَمْحُ جَوْفَهُ: کێمو زوخاو ناوسکی خوارد ٥ لەحەدیثدا هاتووە (لأن يمتلئ جوف أحدكم قَيْحاً حتى يريه خير له من أن يمتلئ شِعراً).

وَرِيَ الزَّنْدُ يَوْرَى وريأً: بەمانا (وَرَى)دێ.

وَرِيت النار: بەمانا (وَرَتْ)دێ.

وَرِيَ المُخُّ يرى وريأً: مۆخەکە پتەوو بڕبوو.

وَرِيَ الشحمُ وريَ: بەزمکە رونـاوی زۆر بوو.

وُرِيَ الكلبُ وَرِياً: سەگەکە رقی هەڵساو کەوتە وەرین.

اورى الزندُ: چەرخەکە، شقارتەکە ئاگرەکەی هاتە دەر.

اورى الزَّنْدَ: ئاگری چەرخو شقارتەکەی هێنایەدەر.

اورى النارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

اورَى صَدْرَه عليه: حیقدو کینەی دەربارەی ئەو خستە ناو سنگی خۆیەوە، رقی لێی بوو.

اورى له رأياً: رایەکی بۆ دەربڕی، بیرو بۆچونێکی تازەی بۆخستە ڕو.

اورى السَّمَنُ الإبلَ: قەڵەوی بەزو چەوری حوشترەکەی زۆرکرد.

واراه: شاردیەوە.

ورّى عَنْ فلان: داکۆکی لەفلان کرد.

ورّى عَنْ الشَّيْئ: شتەکەی مەبەست بوو شتێکی تری درکاند ٥ لەحەدیث دا هاتووە کە پێغەمبەر (د.خ): (كان إذا أراد سفراً ورّى بغيره): ئەگەر بیویستایە بچێ بۆ غەزایەك بەمەبەستی چەواشە کردنی دوژمنان ناوی ئەو شوێنەی مەبەستی بوو ئاشکرای نەدەکردو شوێنێکی تری ئاشکرا دەکرد.

وَرّى فلان الزندَ: فلانکەس ئاگری لەچەرخو شقارتەکە دەرکرد.

وَرَّى الشَّيْئ: شتەکەی شاردەوە ٥ خستیە دوا خۆیەوەو حەشاری دا.

تواری: خۆی پەنهان کرد.

استورى الزندَ: ئاگری چەرخو شقارتەکەی دەرهێنا.

استورى فلاناً رأياً: داواى لەفلان كرد رايەكى پێ بڵێو شارەزاى بكا بۆئەوەى پەيرەوى بكا.

الثَّرِيَّةُ: ئەوەى ئافرەتى حەيزدار دەبينێ لەكاتى خۆشتن دا ٥ كەبريتييە لەزەردار لێلييەكى زۆركەم.

الرِّيَّةُ: هەرشتێك ئاگرى پێ داگيرسێنى، پڵو پوشى بێ يان كاغەزو پەرو چيلكە داربێ.

الوارِي: بەزى قەڵەو ٥ هەرشتێك قەڵەو بێ.

الوَارِيَة: نەخۆشييەكە توشى سىو جگەر دەبێ كۆكە كۆك پەيدا دەكا لەنەخۆشەكەدا و دەيكوژێ.

الوَرْيُ: كێمو زوخاوێكە لەناو سك دا پەيدا دەبێ يان برينێكە خوێنو كيمو زوخاوى لێ دێ.

الوَرِى: خەڵك ٥ بونەوەر.

الوَرْيَةُ: هەرشتێك ئاگرى پێ هەڵگيرسێ.

الوَرِيُّ: بەزى قەڵەو ٥ گۆشتى قەڵەو ٥ ميوان ٥ جيران.

وَزَأَ مِن الطعام يَزَأُ وزءاً: پڕ بوو لەخواردن.

وَزَأَ اللَّحْمَ: گۆشتەكەى برژاندو وشكى كرد چەورايى تێدا نەهێشت.

وَزَأَ القومُ القومَ: خەڵكەكە نەتەوەكە هەندێكيان لەشەڕدا يان لەشتى تردا داكۆكييان لەهەندێكيان كرد.

وَزَأَتِ الناقة او الفرس ونحوهما براكبهما تَوْزِئَةً: حوشترەكە يان ئەسپەكە سوارەكەيان گلاند لەسەرپشتى خۆيان خستيانە خوار مرد.

وَزَّأَ فلاناً: فلانكەسى بەهەموو جۆرە سوێندێك سوێندى دا.

وَزَّأَ الإناءَ: قاپەكەى پركرد.

تَوَزَّأَ: پڕبوو لەكێمو زوخاو.

تَوَزَّأَ الإناءَ: قاپەكە پڕبوو.

الوَزَا: كورتە بااى قەڵەوو خەپە تۆڵەو جەستە پتەو.

وَزَبَ الماءُ والشيئ: ئاوەكە شلەمەنييەكە ڕەوان بوو.

اوزَبَ في الأرض: بەناو زەوى دا ڕۆيى.

المِيزابُ المِئزابُ: بڕوانە مادەى (أزَب).

الوَزَّابُ: دزى كاراما.

وَزَرَ يَزِرُ وَزْراً وزِرَةً: شتێكى بەكۆڵ هەڵگرت پشتى ماندو بوو ٥ تاوانبار بوو.

وَزَرَ له وَزارةً: بوو بەشاليارو وەزيرى ئەو.

وَزَرَ الشَّيْئَ وَزْراً: شتەكەى هەڵگرت لەكۆڵى دا.

وَزَرَ الرجلَ وَزْراً: بەسەر پیاوەکە دا زاڵ بوو.

وَزَرَ الثلمة: کونەکەی هاخنی، کەلێنەکەی گرت.

وَزِرَ يَوْزَرُ وِزْراً: تاوانی کرد، تاوانی پاڵدرا.

اوزَرَهُ: پەناو مەلجەئێکی بۆ دابین کرد بۆئەوەی تێیدا بحەوێتەوە ◊ شاردیەوە.

اوزَرَ الشَّيْئَ: شتەکەی هەلگرت بۆخۆی دانا خستیە شوێنی شیاوی خۆی ◊ شتەکەی بردە بنج و بناوانی خۆی و کردیە دیکومێنت ◊ بردی.

وازَرَهُ على الأمر: لەسەر کارەکە یارمەتی دا پشتگیری کرد ◊ بوو بەوەزیری ئەو.

اسْتَوْزَرَهُ: کردی بەوەزیری ئەو ◊ بردی.

الوزارَة الوَزارَةُ: حاڵو وەزعی وەزیرو پلەو پایەی لەو فەرمانڕەواییەدا.

إلْتَزَرَ: تاوانی کرد ◊ ئیزاری لەبەر کرد، بەشانی دادا دەرپێی کورتی لەپێ کرد.

الوِزْرُ: کۆڵی گران ◊ چەک و سیلاح ◊ تاوان ◊ (ك: أوزار) ◊ دەگوترێ: (أعِدّوا اوزار الحرب): ئامێری جەنگیان ئامادەکردوە ◊ (وُضِعت الحربُ أوزارها): شەڕەکە دامرکایەوە، تەواو بوو، کۆزایەوە، شەڕ وەستا.

الوَزَرُ: پەناو مەلجەو، کێوی عاصی و قایم.

الوِزْرَة: پۆشاکێکی بچوکە بۆ داپۆشینی شەرمگا ◊ (ك: وِزَرَات).

الوَزِير: پاڵپشت و یارمەتیدەر ◊ وەزیر.

المَوَزَّةُ: زەویەک باڵندەی (ئیومزەی) تێدابێ.

الوَزُّ: باڵندەی (ئیومز) ◊ باڵندەیەکە لەقاز دەچێ.

وَزَعَ الإنسان وغيره: ئادەمیزادەکەی مەنع کرد حەبسی کرد ◊ لێی توڕە بوو.

وَزَعَ الجَيْشَ: سوپاکەی رێک خست و دایمەزراند بۆ شەڕو بەرگری.

اوزع بينهم: جودا وازیی خستە نێوانیان ◊ رێکی خستن.

اوزع الشَّيْئَ: شتەکەی تەقسیم کرد، لێکی جیاکردنەوە.

اوزع فلاناً بالشيئ: کابرای هەڵناو دەنەی دا بۆئەو شتە.

اوزع فلان بالشيئ وزوعاً: فلانکەس بەوشتە هەڵەو گیر بوو خۆی پێوە گرت و زێدەڕەوی کرد تێیدا.

واعضهُ: نەیهێشت، کۆسپی خستە بەردەمی.

وَزَّعَهُ: دابەشی کرد، لێکی جیاکردنەوە.

وَزَّعَ الصحيفة او المجلة: رۆژنامە یان گۆڤارەکەی بەسەر خوێنەرانی دا دابەش کرد.

وَزَّعَ البريدَ: بەریدەکەی دابەشکرد نامەو نوسراوە فەرمیەکانی گەیاندنە شوێنی مەبەست.

وَزَّعَ الموسيقار اللحن: موسیقا ژەنەکە لەحنەکانی بەسەر ئامێرەکان دا دابەشکرد.

إِتَّزَعَ: بۆ موطاوەعەی (وَزَعَ)دێ.

تَوَزَّعَ القومُ الشَّيْئَ بينهم: خەڵکەکە شتەکەیان لەناو خۆیان دا دابەشکرد ◊ دەشگوترێ: (تَوَزَّعته الأفكار): بیرو بۆچونی جیاواز دابەشیان کردوە نازانێ کامەیان پەیڕەو بکا دەشگوترێ: (توزّعوا ضيوفهم): میوانەکانیان بەسەرخۆیان دا دابەشکردو بردیانناوە ماڵەوە هەر خانە خوێیەو کۆمەڵێکی میوان بەرکەوت.

استوزَعَه الأمرَ: کارەکەی خستە دڵیەوە، وای لێ کرد بیزانێ و پەیڕەوی بکا ◊ دەگوترێ: (استوزع الله شُكرَه): خودا یارمەتی داو وای لێ کرد سوپاس کردنی خودای لەلا شیرن بێ و بتوانێ ئەنجامی بدا.

الأوزاع: جەند تاقمو گرۆهێک، کۆمەڵی جیاجیا ◊ جەند خانویەکی دوورکەوتە لەکۆمەڵگای نادەمیزاد دروستکراو لەقەراخو بیجاخی شار.

التوزيع: دابەشکردن لەبواری ڕەسم گرتن دا بریتییە لەبەتاڵکردنی ڕەنگ لەڕوی تۆخیو کەمو زۆرییەوەو دابەشکردنی بەسەر بەشەکانی دا، هەروا دابەشکردنی سێبەرو ڕوناکی بەسەر وێنەکەدا بەشێوەیەکی ڕێک و پێک بەزۆری لەوێنەگرتنی ئادەمیزادو ئیعلاناتو شتی وا پەیڕەو دەکرێ.

المتَّزِعُ: نەفس بەرز.

المُوَزِّعُ: ئەوکەسەی نامەو نوسراوی پۆستە جیادەکاتەوەو دابەشیان دەکا یان ڕۆژنامەو گۆڤاری دەزگای چاپو بڵاوکردنەوە دابەش دەکا.

الوازع في الحرب: ئەوکەسەی سەرپەرشتی ڕیزەکانی سوپادەکا لەجەنگ دا ڕێزێک پێش دەخاو ڕیزێک دێنێتەوە دواوەو ڕێکیان دەخاتەوە بۆسەر لەنوێ چوونە پێشەوە ◊ (ابن وازع): ناوی سەگە ◊ (ك: وزعة ووُزّاع).

الوَزْوَعُ: هەڵنانو تەماع بەرنانە بۆ شتێک بۆ کارێک.

وَزَعَ به يَزِعُ وَزْعاً: پارچه پارچه فڕێ دا ◊ پـــچڕ پـــچڕ دەری دا ◊ دەگـــوترێ: (وَزَغـت الإبـل ببولهـا، وَزَغـت الطعنـة بالدم).

اوْزَعَ به: بەمانا (وَزَعَ)دێ.

وُزْعُ الجنين: کۆرپەلەکە لەسکی دایکی دا ئەندامـــەکانی ڕێـــک خـــران‌و شـێوەی ئـادەمی تێـدا دەرکـەوت‌و گیانی بەبەردا کراو جوڵایەوە.

الـــوَزَعُ: پیـــاوی زەعیـــف‌و هـــیچ لەبارانـــەبوو ◊ بوکـــە خاتونکـــە ◊ دەعبایەکـە وەکـوو مارمیلکـە وایـە پەڵـەی زەردو سـوری بەجەسـتەوە هەن.

الـــوَزَعُ: هەڵلـــەرزین وەشـــەقەتۆڵە کەوتن.

الوَزَغَةُ: بوکە خاتونکە.

وَزَفَ يـــزِف وَزْفـــاً: پەلـــەی کـــرد ◊ هەنگاوەکانی کورت کردنەوە.

وَزَفَ اليه: نزیك بۆوە.

وَزَفَ فلاناً وَزْفاً: پەلەی لەفلانکەس کرد.

اوْزَفَ: پەلەی کرد.

وازَفَ القـومُ: خەڵکەکـە هەریەکـەیان بەئەنـــدازەی هاوڵەکـــەی بـــژێوو خەرجی خۆی دەست نیشان کرد.

وَزَّفَ: پەلەی کرد.

توازَفَ القومُ: خەڵکەکـە هەریەکـەیان بەئەنـــدازەی هاوڵەکـەی خـەرجی‌و بـــژێوی دانـــا ◊ دەگـــوترێ: (توازفـوا بينهم): لەناو خۆیان دا مەسـرەفیان دانـا بۆئـەوەی بەیەکـەوە مەسـرەف بکەن ◊ لەیەکتر نزیك بوونەوە.

اوزَكَت المرأة: ئافرەتەکە پەلەی کرد.

اوزَكَتْ في مشيتها: بەشێوەی ناشیرین ڕۆیـــی ◊ ڕۆیـــشتنەکەی نەشـــیاوو ناشیرین بوو.

وَزَمَ يَـزِمُ وزمـاً: ڕۆژی یـەك ژەم نـانی خـوارد ◊ شـتی کـەمو چـکە چـکەی کۆکردەوە.

وَزَمَ الشَّيْئَ: شتەکەی کەل کرد، کەڵکی تێ کرد.

وَزَمَ فلاناً بفيه: فلانکەسی بەدەم گەست ◊ گازی سوکی لێ گرت.

وَزَمَ الدينَ: قەرزەکەی دایەوە.

وَزَمَ في ماله: کەمێـك لەماڵەکـەی فـەوتا، ڕۆیی تێداچوو.

وَزَّمَ نفسه: بڕیـاری دا ڕۆژی یـەك ژەم نان بخوا.

تَوَزَّمَ: قاچ پییا بەزەوی دا بەهێز بوو.

الوِزَامُ: پەلەو خێرا.

الـــوَزَامُ: گۆشـــتن‌و جەســـتە پـــڕو دامەزراوو ماسولکاوی.

الوَزْمُ: ئەندازە ◊ گورزە پاقلەو شتی وا ◊ نەوگۆشتەی هەڵۆ کۆی دەکاتەوە ◊

کارێك لەکاتی خۆی دا ئەنجام بدرێ.

الوَزْمَة: ئەندازە ◊ یەك ژەم نان خواردن لەڕۆژێك دا.

الوَزِيمُ: گورزە پاقلە ◊ ماسولکە ◊ دەگوترێ: (رجل وزیم): پیاوێکی گۆشتن‌و تێکسمڕاوە ◊ بڕژاو ◊ گۆشتی وشکەوەبوو ◊ گۆشتی کوتکوتکراو ◊ شۆربای پاشماوەو بنکڕ لەبنکی مەنجەڵ دا ◊ پاشماوەی هەرشتێك بێ.

الوَزِيمَة: باقە پاقلە، گورزە پاقلە ◊ طەلعی دارخورما قەڵشتی تێ بکرێ‌و تەلقیح بکرێ ئەمجار بەتوێکڵی دار یان بەشوڕکە دارێك ببەسترێ، ئەو توێکڵە دارە یان شۆڕکە دارەی بڕینی تەلقیحەکەی پێ دەبەسترێ ◊ پارچە گۆشت ◊ گۆشتی ڕان ◊ ئەوگۆشتەی هەڵۆ کۆی دەکاتەوە لەهێلانەکەی دا.

وَزَنَ الشَّيْئَ يَزِنُ وَزْناً وزِنة: شتەکە بااڵ بوو، بەرزبۆوە ◊ پاساوی هەبوو.

وَزَنَ الشَّيْئَ: شتەکەی کێشا بەهۆی تەرازو ئەندازەی قورسی شتەکەی دیاری کرد ◊ شتەکەی بەدەست بەرزکردەوە بۆئەوەی مەزندەی بکا بزانێ قورسی‌و سوکی چەندە ◊ شتەکەی مەزندە کرد ◊ دەگوترێ: (وَزَنَ الكلامَ).

وَزَنَ الشَّيْئَ: شتەکەی خەرساند، مەزندەی کرد ◊ دەگوترێ: (وَزَنَ ثَمَرَ النخلِ): بەری درەختەکە یان خورماکانی خەرساند.

وَزَنَ الدراهِمَ لَه: دیرهەمەکانی سکەدارکردن دوای کێشان سکەی بۆ لێدان.

وَزَنَ الشَّيْئَ درهماً: شتەکەی کێشانە کرد بەکێشی دیرهەم.

وَزَنَ نفسَه على الأمر: نەفسی خۆی رام کرد لەسەر ئەوکارە.

وازَنَ بين الشيئين موازنةً ووزاناً: هاوتایی‌و یەکسانی کرد لەنێوان دووشتەکەدا.

وازَنَ الشَّيْئَ الشَّيْئَ: کێشی شتەکەی بەئەندازەی کێشی ئەو لێکرد ◊ کێشی دوشتەکەی وەکوو یەك لێکرد.

وازَنَ فلاناً: پاداشی کردەوەکەی فلانی دایەوە.

اتَّزَنَ العدلُ: لاتایەکان بەرامبەر بوون لەقورسی‌و سوکی دا وەکوو یەك بوون.

إتَّزَنَ الشَّيئان: دووشتەکە لەکێشا وەکوو یەك بوون.

اتَّزَنَ فلان الدراهمَ: فلانکەس دوای

کێشان دیرهەمەکانی هەڵگرتن.

تـــوازن الـــشیئان: دووشـــتەکە هاوتابوون، یەکسان بوون.

الأوْزَنُ: دەگوترێ: (هذا القول أوزن من هذا): ئەم شتە لەم شتە بەهێزترە، چەسپاو ترە.

الإتـــــزان: لـــــەبواری وەرزش دا هاوکێشەیی و تـەوازن و راگرتنـی جەستەیە.

التـــوازن الإقتـــصادي: راگـــرتن و بەرامبـەری کـردن و دیـاری کردنـی نرخـی کاڵاکانـە وێـڕای بەرچـاو گرتنـی چـەند دیـاردەو هۆکارێـکی ئابوریی.

الرَّنة: کێش و ئەندازە ٥ لەحـەدیـثدا هـاتووە (سـبحان الله وبحمـده عـدد خلقه وزِنَةَ عرشه).

الموازنة: بودجـە (میزانیـة) ٥ لـەبواری ئـــابوریی دا تێـــکەو لێـــکەیەکە هەنـــدێ بـــانق ئـــەنجامی دەدەن، بریتییـە لـەکڕینی هەنـدێ بانقـە نـــەوتی بێـــگانە کـــە نرخییـــان دابـــەزیوە لەشوێنێـــک بـــۆ ئـــەوەی بیانفرۆشـێتەوە بەلایەنێـکی تـرو شوێنێکی تر کەنرخیان تێدا بـەرز بۆتەوە.

الموازين: کۆی (المیزان) واتە تەرازوو.

المـــوزون: (شـــیء مـــوزون): شـــتی کێشراوو ئەندازە زانراو.

الموزونـة: (إمـراه موزونـه): ئـافرەتی کورتە بالاو ژیرە.

الميزان: تـەرازو، نامێرێـکە شـتی پـێ دەکێـشرێ ٥ ئەنـدازەی کەسـایەتی و بـــەهای مرۆڤایـــەتی ٥ دەگـــوترێ: (إعرِفْ لكل إمرئ ميزانه).

الميزان الحسابي: لەبواری ئـابوری دا دیاریکردنی پارەی حکومەتە ئەوەی هەیەتی و ئەوەی قـەرزداری ولاتـانی تـرە ٥ ئەوەی هـی ئـەوەو قـەرزە لای ولاتان.

الميـــزان التجـــاري: روزنکردنـــەوەو دیـــاریکردنی نـرخـی نـــەو کاڵایـــەی ڕەوانـــەی دەرەوەی ولاتـــی کـــردوە ئەوەی هاوردەی کردوە.

الميزانية: بودجـە، سجیلێـکە تێیـدا واریـــداتی دەوڵـــەت یـــان هـــی کۆمپانیایـــەک بـــەراورد دەگـــرێ بەمەسـروفاتی جـا مانگانـە بـێ یـان ساڵانە بێ.

الـوازِنُ: (درهـم وازن): دیرهەمێـکە کێشی تەواوە خاوەن کێشە.

الوزانُ: دەگوترێ: (هـو بِرزانـه): ئـەوە بەرامبەر هاوکێشەی ئەوە.

الوزانة: دەگـوترێ: (هـو بِرزانـه): ئـەو

بەرامبـــەر ئـــەوە ◊ پیـــشەی شـــت کێشان، قەپانچییەتی.

الوَزّانُ: کەسێـك پیـشەی قەپانـچیەتی بێ.

الـوَزْنُ: کـــێش ◊ زوبـــانی تـــەرازو ◊ کۆمەڵـــە خورمایەکـــە پیاوێـــك نـــەتوانێ بـــەرزی بکاتـــەوە، پوشـــە خورمایەکە لەوڵاتی هەجەر وەکوو ئـامێری پێـوانو کێـشان بـەکاردێ ◊ لـەبواری شـیعردا جـۆرە کێـشێکە عـەرەب لەسـەر بڕگـەی ئـەو کێـشە شیعریان وتوە.

وَزْن الجبـــل: بەرامبـــەری کێـــو ◊ دەشـگوتری: (فـــلان راجـــح الـــوزن): فلاّنکـەس عاقڵمەنـدو رادروستە ◊ (مـا لفـــلان وزن): فلاّنکـــەس هـــیچ رێـــزو نرخێکی نییە.

الوَزْنُ النوعي: رێژەی کێشی جەستەو قەبارەیەکـــە بەرامبـــەر بەکێـــشی قەبارەیـــەك کەیەکـــسان بـــێ بەقەبارەی ئەو بەپێوەری ئاو.

الوَزْنَةُ: ئـافرەتی گورتـە بـالاّو ڕەزان ◊ دیرهەمێـك مامەڵـەی پـێ بکـرێ ◊ وەجبەی شت ◊ یەك کێش.

الوَزِين: دەگوتری: (هو وزيـن الـرأي): ئـــەو پیاوێـــکی رادروســـتو قـــسە پەسەندە.

وَزْوَزَ: خێـرا بـازی دا ◊ هـەنگاوەکانی نزیك کردنەوەو خۆی هەڵتەکاند.

الوَزْوَزُ: مردن ◊ مالّمالّ، پارچەدارێکی پانـــە لەشـوێنی بـــەرزەوە گڵـی پـێ رادەدرێ بـۆ شـوێنی چاڵو نزمـایی واتە زەوی کشتوکاڵیو باخـچەی پـێ تەخت دەکرێ.

وَزَى الـــشَّيْئ يـــزى وَزيـــاً: کۆبـــۆەو وێکهاتەوە.

وَزَى الأمرُ فلاناً: کارەکە فلاّنکەسی تـورە کرد.

اوزى لداره: دەوران دەوری خانوەکەی بەقۆڕ سیاج کرد.

اوزى اليه: پەنای بۆبرد.

اوزى اليه الشَّيْئ: شتەکەی ناچارکرد پەنای بۆبەرێ.

اوزى ظهره: پشتی بەدیوارەکەوە دا ◊ دیوارەکەی کـردە پاڵپـشتی خـۆی ◊ شتەکەی ڕاست کردەوەو چەقاندی.

وازاه: بەرامبەری گرد روبەڕوی بۆوە.

توازى الشيئان: دووشتەکە بەرامبەر بەیەك بوون.

اسْتَوْزى: سوربوو لەسـەر ڕای خـۆیو تـاکڕەوی کـرد ◊ تـەرەبوو خـۆی جیـاکردەوە ◊ دەگـوتری: (اسـتوزى العيدُ).

اسـتوزى الـشَّيْئُ: شـتەکە ڕاوەسـتاو بەرز بۆوە ◊ هەڵسا ◊ قیت بووە.

اســتوزى في الجبــل: بەكێوەكــەدا سەركەوت.

الوَزى: پياوى كورتە بالاو تێكسمراو.

وَسَــبَت الأرضُ تَــسبِ وَسْــباً: زەوييەكە گژوگيای زۆر بوو.

وَسِبَ الثوب: كراسەكە قوماشەكە چڵكن بوو.

اوسبت الأرض: زەوييەكــە گــژوگيای زۆر بوو.

اوْسَبَ الغنمُ: مەڕەكە خوری زۆر بوو.

المِيسَابُ: خورمايەكە نيوە گەيو بێ تانيوەی گەيشتبێ.

الوَسْبُ: دارێــكە دەخرێتــە بنكی بير بۆنــەوەی گڵەكــەی تــێ نــەڕوخێ ٥ (ك: وسوب).

الوِسْــبُ: ڕوەك ٥ گــژوگيا ٥ پــوش و پەڵاش.

الوَسَبُ: چڵك.

وَسَخَ الشَّيْئَ يوسَخ وَسَخاً: چڵكو ژەنگ شتەكەی داپۆشی.

وَسَّخَ الشَّيْئَ: شتەكەی پيس كرد.

اتَّسَخَ الشَّيْئَ: شتەكە پيس بوو.

تَوَسَّخَ الشَّيْئَ: شتەكە پيس بوو.

اسْتَوسَخَ الشَّيْئَ: شتەكە پيس بوو.

الوَسَخُ: چڵك ٥ نــەو چڵكو ژەنگــەی دەكەوێتە سەر شت.

اوسَدَ في السير: لەڕۆيشتن دا پەلــەی كرد.

وَسَّدَ فلاناً الشَّيْئَ: شتەكەی خستە ژێر سەری فلانكەسەوە.

وَسَّــدَ الأمْــرَ اليــه: كارەكــەی بەئــەو سپارد.

تَوَسَّدَ: شانی دادا ئەنيشكی دادا.

تَوَسَّدَ الشَّيْئَ: بۆ موطاوەعەی (وَسَّدَه اياه) دێ.

تَوَسَّــدَ وســادةً: ســەری خــستە ســەر سەرين.

تَوَسَّــدَ ذراعــه: قــۆڵی خــۆی كــردە سەرينو سەری خۆی خستە سەرو نوست.

الوِسادُ: سەرينو پشتی ٥ دەشگوترێ: (هو عريض الوِساد): گێڵو كاڵفامە ٥ هەرشتێــك ئانيــشكی بخەيەســەر ٥ هەرشتێك بخرێتــە ژێرســەر دار بــێ بەردبێ گڵ بێ يان شتی تر.

الوِسادة: بــەمانا (الوِســادُ)دێ ٥ (ك: وسادات ووسائد).

وَسَــطَ الــشَّيْئَ يَسطُهُ وَسْطاً: شتەكەی خستە ناوەڕاست ٥ دەگوترێ: (وَسَــطَ القــومَ ووسَــطَ المكــانَ): چــووە نــاو خەڵكەكە چووە ناو شوێنەكە (وَسَطَ في القــوم): كەوتــە نــاو خەڵكەكــە بــۆ پــەيڕەوكردنی حــەق و دادپــەروەری و چەسپاندنی ئاشتەوايی.

وَسَّطَ الرجل يَوَسِّطُ وساطة: پیاوەکە بوو بەپیاوماقوڵو ڕێزدار.

أوسَطَ القومَ: کەوتە ناوەڕاستی خەڵکەکە.

وَسَّطَهُ: خستیە ناوەڕاستەوە ◊ کردی بەدو پارچە ◊ کردی بەناو بژیکەرو ناوەندو واسیتە.

تَوَسَّطَ فلان: فلانکەس مام ناوەندی هەڵبژارد، لەنێوان چاك و خراپ دا مام ناوەندی پەسەند کرد.

تَوَسَّطَ بينهم: ناوبژی نێوانی کردن بەحەق و عەدالەت.

تَوَسَّطَ الشَّيْئ: چووە ناوەڕاستی شتەکەوە ◊ دەگوترێ: (توسَّطَ القومُ): کەوتە ناوەڕاستی خەڵکەکەوە.

الأوْسَطُ: شتی مام ناوەندو میانکار لەهەرشتێك بێ ◊ (ك: أوَاسط).

أوسَطَ الشَّيْئ: ناوەڕاستی شت نێوان دوولای شتەکە ◊ دەگوترێ: (هو من أوسط قومه): ئەو پیاوە لەهەڵبژاردەی گەلەکەیەتی.

المُتوسَطُ: (موسَط البيت): ئەوەی لەناوەڕاستی خانوەکە دایە.

الوَاسِط: دەرگا ◊ (واسط الكور): سەرەتای هەرێم.

الوَاسِطة: (واسِطة الكور): سەرەتای ولاتو هەرێم ◊ (واسطة القلادة): ئەو کەوهەرەی دەکەوێتە ناوەڕاستی ملوانکەو بەرمورەوە کەلەهەموو دەنکە میرەکانی تر بەنرختربێ ◊ یان واسیتەو شەفاعەتخواز بۆ گەیشتن بەمەبەست.

الوَسَاطة: ناوبژی کردن ◊ لەبواری قانونی نێودەڵەتی دا هەوڵدانی دەوڵەتێك یان زیاتر بۆ کۆژاندنەوەو خەڵکردنی کێشەی نێوان دوو دەوڵەت لەڕێگەی دانوسانەوە.

الوَسْطُ: زەرفە بەمانا (بَيْنَ)دێ ◊ دەگوترێ: (جَلَسَ وَسْطَ القوم): لەناوەڕاستی خەڵکەکەدا ڕۆنیشت.

الوَسَطُ: (وَسَطُ الشَّيْئ): نێوان دوو لای شت ◊ مام ناوەندی لەهەرشتێك بێ ◊ دەگوترێ: (شئ وسَط): شتێکی مامناوەندییە ◊ نەچاکە نەخراپە ◊ دادپەروەری ◊ خێرو چاکی ◊ قورئان دەفەرموێ: ﴿وَكَذَٰلِكَ جَعَلْنَاكُمْ أُمَّةً وَسَطًا﴾: هەر بەو شێوەیە ئێمە ئێوەمان کردوە بەگەلێکی دادپەروەرو چاك ◊ دەشگوترێ: (هو من وَسَطَ قومه): ئەو پیاوە لەهەڵبژاردەو پیاوە باشەکانی گەلەکەیەتی.

الوُسْطى: لەناو پەنجەکان دا ٥ پەنجە درێژەیە کەدەکەوێتە پەنا قامکە شادەوە ٥ پەنجەبالآبەرز ٥ (الصلاة الوُسْطى): نوێژی عەصر.

الوَسُوط: ناوەند، ناوەڕاست ٥ هەروا ناوە بۆ جۆرە خێومەتو ڕەشمالێک لەچەتر گەورەترو لەڕشمالو چادر بچوکتر.

الوُسُوطُ: (وُسُوط الشمس): گەیشتنی خۆر بۆ ناوەڕاتی ئاسمان.

الوَسِيط: ناوبژیکەری نێوان دوو کێشەکارو بەشەڕ هاتوو ٥ ناوبژیکەری نێوان فرۆشیارو کڕیار، دوو معامەلە چی ٥ مامناوەندی نێوان دووشت ٥ (ك: وَسَطاء) ٥ دەشگوترێ: (هو وسيط فيهم): ئەو لەناویان لەهەمووپان وەجاخزادەترو ڕێزدارترە.

وَسَعَ الله عليه رزقه وفي رزقه: خودا ڕزقو ڕۆزیی بەرفراوان کرد، سامانداری کرد.

وَسِعَ الشَّيْئَ يَسَعُ سِعَةً: شتەکە پانو پۆڕ بوو.

وَسَعَ الله عليه: خودا ژیانو گوزەرانی خۆش کرد ٥ دەوڵەمەندی کرد ٥ دەشگوترێ: (وسعت رحمة الله كلَّ شيئ ولكل شيئ وعلى كل شيئ): ڕەحمەتو بەزەیی خودا بەشی هەموو شتێک دەگاو لەهیچ شتێکو بۆهیچ شتێک تەسک نابێو کورت ناهێنێ.

وَسِعَ المالُ الدينَ: ماڵەکە زۆر بەشی قەرزەکەی کردو زیادەشی هەبوو ٥ دەشگوترێ: (لا يَسَعَكَ أن تفعلَ كذا): بۆت ڕەوا نییە ئەوە بکەی نابێ ئەوەبکەی ٥ (لا يَسَعُني ذلك الأمر): ئەوکارە لەتوانای من دا نیەو ناتوانم بیکەم ٥ (هذا الإناء يسع عشرين رطلا): ئەم قاپە بیست ریطل ئاو دەگرێو زیانترێش.

سَعْ: فیعلی ئەمرە بۆ حوشتر ناراستە دەکرێ واتە بڕۆ خێرا بڕۆ ٥ خێرا خێرا هەنگاو هەڵێنە ٥ لەدوعاو پاڕانەوەدا دەگوترێ: (اللهمَّ سَعْ علينا، وَسِّعْ علينا).

وَسُعَ الشَّيْئُ: شتەکە فراوان بوو.

وسُعَت الدابةُ وسَاعة وسَعَةً: ولاخەکە کەوتە ڕەوتو خۆش ڕۆیشتن.

اوسَعَ فلان: فلانکەس ماڵو سامانی زۆر بوو، دەوڵەمەند بوو.

اوسَعَ اللهُ عليه رزقه: خودا ڕزقو ڕۆزی بەسەردا ڕشتو گوزەرانی خۆش کرد ٥ دەوڵەمەندی کرد.

اوسَعَ الشَّيْئُ: شتەکەی فراوان کرد ٥

بەپان‌و پۆڕ هاتە بەرچاوی.

اوسَعَ فلاناً الشَّيْئ: شتەکەی والێ کرد بەکەڵکی فلاّن بێ بۆی بگونجێ ◊ بەبەری بکا ◊ لەدوعاو پارانەوەدا دەگوترێ: (اللهمّ أوسِعْنا رَحْمَتَك): خودایە بمانخەرە بەر ڕەحمەتی خۆت ڕەحمەتی خۆت والێ بکەی دامان پۆشی‌و بەشمان بکا.

وَسَّعَ الشَّيْئ توسيعاً وتوسِعةً: شتەکەی پان‌و پۆڕ کرد ◊ دەگوترێ: (وَسَّعَ الله عليه): خودا ژیانی خۆش کردو رزق‌و ڕۆژی زۆرو بەڕەحمەتی بەسەردا ڕژاند.

إتَّسَعَ الشَّيْئ: بۆ موطاوەعەی (وَسَّعَهُ)دێ ◊ درێژ بۆوە، بەرز بۆوە.

تَوَسَّعَ الشَّيْئ: شتەکە فراوان بوو، بەبەری تەنگ نەبوو.

تَوَسَّعَ القوم في المجلس: خەڵکەکە لەمەجلیسەکەدا کشانە داواوەو بازنەی مەجلیسەکەیان فراوان کردو ڕێگایان دا کەسانی دی بێنە ڕیزی دانیشتنەکەیان.

إستوسَعَ الشَّيْئ: بۆ موگاوەعەی (وَسَّعَهُ)دێ.

إستوسَعَ الرَّجُلُ: پیاوەکە ژیانی خۆش بوو گوزەرانی باش بوو.

إستوسع الشَّيْئ: شتەکەی بەبەرفراوانی هاتە بەرچاو.

السَّعَةُ: هێزو توانا ◊ گوزەران خۆشی‌و دەوڵەمەندیی ◊ دەگوترێ: (هو في سَعَة من العيش).

المُتَّسَعُ: دەگوترێ: (مالي عَنْ ذلك مُتَّسَعٌ): من لەو شتەدا ناچارم‌و دەراوی رونی ترم نیە ◊ من هیچ ڕێگای ترم لەبەردەم دا نیە.

الموسوعة: کتێبێکە زانیاری هەمە چەشنی تێدایەو زانیارییەکان بەگوێرەی (ا-ب-ت-ث) ڕیزکراون گەلەخوا پێداوەکان جۆرەها مەوسوعەیان نوسیون بەڵام گەلی کورد لەوبوارەدا تا بڵێی هەژارە.

الميساع من الثوق: حوشتری هەنگاو فراوان.

الواسِع: ناوێکە لەناوە جوانەکانی پەروەردگار ◊ بەخشندەو خاوەن عەتای زۆرو زەبەندە کەبەشی هەموو کەس دەکاو زۆرەو لەبن نەهاتووە ◊ ئاگادار بە سەر هەموو شتێك دا ◊ یان ئەوکەسەی رزق‌و ڕۆژی بەشی هەموو مەخلووقات دەکاو ڕەحمەت‌و بەزەیی هەموو شتێك دەگرێتەوە.

الوَسّاع: کەم ئەرك‌و خێرا لەکاردا ◊ خۆشڕۆو هەنگاو فراوان.

الوُسْعُ: تاقەت‌و هێزو توانا.

الوسيع من السير: رۆیشتنێك هەنگاوی فراوانی تێدا بهاوێژرێ.

وَسَفَ الشَّيْئَ: تۆپكڵی لەشتەكە دامالی سپی كرد.

تَوَسَّفَ الشَّيْئَ: شتەكە تۆپكڵی لێ دامالدرا.

تَوَسَّفَ البعيرُ: حوشترەكە پێستی لاڕانی‌و كڵۆتی قەڵشت قەڵشت بوو ◊ بەروبوومی بوو، قەڵەو بوو ◊ تووكی هەڵداو تووكی تازەی لێ هاتەوە.

تَوَسَّفَ أوبارُ الإبل: حوشترەكە تووكی هەڵداو یا توكەكەی برد.

الوَسْفُ: قەڵشتن‌و شەقار بوونی پێستی ڕانی حوشترە لەكاتی قەڵەوبوونی دا.

وَسَفَت الدابّة تسفِ وَسْفاً: ئاژەڵە مێیەكە وڵاخەكە ناوس بوو.

وسقت النخلة: دارخورماكە بەری گرت.

وَسَقَ الشَّيْئَ: شتەكەی كۆكردەوەو خستنیە پەنایەك.

وَسَقَ الليلُ الأشياءَ: شەو شتەكانی داپۆشین.

وسقت العينُ الماءَ: چاوەكە ئاوی هێنا.

أوسقت النخلةُ: دارخورماكە بەری زۆر بوو.

أوسق البعيرَ: بارەكەی لەحوشترەكە بارکرد.

واسقه مواسقة ووِساقاً: دژایەتی كرد ◊ بەئەندازەی ئەو بوو لەوكەمتر نەبوو ◊ لەشەڕا بەرامبەری كرد ◊ دەشگوترێ: (هو لايواسِق فلاناً): ئەو هاوتای فلاّن نییە، دەرهەقەتی نایە.

وسَّقَ الحبَّ: دانەوێلّكەی وەزنە وەزنەكرد كردی بەچەند وێسقێك.

إتسق الشَّيْئ: شتەكە كۆبۆوە چووە پەنایەك ◊ شتەكە ڕیز بەند بوو.

إتَّسَقَ القمرُ: مانگ خشت بوو ◊ گەیشتە شەوی چواردەو پانزە.

استوسق الشَّيْئ: شتەكە كۆبۆوەو چووە ناوپەكەوە ◊ دەگوترێ: (استوسقت الإبل): حوشترەكان كۆبونەوەو چونە پەنایەك ◊ (إستوسق له الأمر): كارەكەی بۆڕابی بوو.

الميساقُ: باڵندەكە لەكاتی فڕین دا باڵی لێك دەدا ◊ كۆتر كەپەڕو باڵی زۆربن.

الوَسْقُ: ئامێرێكی پێوانەی دانەوێلّەیە شەصت ڕبە دەگرێ ◊ هەر ربەیەك پێنج ربطلو سێیەكی

ربەیەکە ٥ یان وەسق باری حوشترێکە.

الوِسْقُ: بەمانا (الوَسْقُ)دێ.

الوسيق: باران.

الوَسِيقة: کۆمەڵە حوشترێک کەدوژمن بڕی بدا بۆئەوەی بەتاڵان بیانبا ٥ یان حوشتری ئاوس.

وَسَلَ فلان الى الله تعالى: بەمانا (وَسَّلَ)دێ.

تَوَسَّلَ الى فلان بكذا: بەهۆی خزمایەتیو کەسایەتییەوە خۆی لەفلان نزیک کردەوە.

التَّوسُّلُ: دزی کردن ٥ دەگوترێ: (أخذ فلان إبلي تَوَسُّلاً): فلانکەس حوشترەکانی دزین ٥ بەدزی بردنی.

الوَاسِلُ: پێویستو واجب ٥ دەگوترێ: (شيءٌ واسِلٌ): شتێکی پێویستە.

الواسِلة: مێینەی (الواسل)ە ٥ پلەو پایەو قسە رۆیشتویی لای پاشا ٥ خزمایەتی.

الوسيلة: بەمانا (الواسلة)دێ ٥ پەیوەندیو عەلاقە ٥ خزمایەتی ٥ پلەو مەقامێکە رۆژی قیامەت لەبەهەشت دا دەدرێ بەپێغەمبەری ئیسلام.

وَسَمَ الشَّيْئَ يسمها وَسْماً وسِمة: شتەکەی داخ کردو نیشانەی لێ کرد ٥ دەگوترێ: (وسمه بالهجاء): بە شیعری جنێو ئامێز لەکەداری کرد.

وَسَمَ فلاناً: لەجوانیو شۆخی دا بەسەر فلان دا بالادەست بوو.

وَسَمَ الوَسْميُّ الأرضَ: یەکەم بارانی بەهار لەزەوییەکەی دا.

وَسَمَ فلاناً بوسام: بە وێسام ورێزلێنان فلانکەسی جیاکردەوە.

وَسُمَ يَوْسُمُ وسامةً: جوان بوو جوانیەکی درێژخایەن ٥ دەگوترێ: (وسُمَ وَجْهُهُ): روخساری جوان بوو.

واسَمَهُ في الحسن: لەجوانی دا بەسەر یا زاڵ بوو نەو لەو جوانتر بوو.

وَسَّمَ: حازری مەوسیم بوو، دەگوترێ: (وَسَّمَ الحاج): حاجییەکە ئامادەی وەرزو مەوسیمی کاتی حەج بوو.

إتَّسَمَ: بۆ موطاوەعەی (وَسَّمَهُ)دێ ٥ واتە داخی کرد ٥ شێوە داخێکی بۆخۆی هەڵبژارد بۆئەوەی ئاژەڵەکانی پێنیشانە بکا ٥ یان بۆنەفسی خۆی شێوە هەڵسو کەوتێکی هەڵبژاردو هەمووکاتێ پێی دەناسرێتەوە ٥ دەگوترێ: (هو متَّسِمٌ بالخير أو الشرّ).

تَوَسَّمَ: داوای بارانی سەرەتای بەهاری کرد ٥ بەخەنەو وسمە خۆی ڕەنگ کرد.

تَوَسَّمَ الشَّيْئَ فيه: خەباڵی واچوو

نەوشتە لەودا هەبێ ◦ دەگوترێ: (تَوَسَّمَ فیه الخیر): پێی وابوو خێری تێدایە بەفیراسەتو تیژ بینی خۆی خێرو بیرو پیاوەتی تێدا ڕەچاو کرد.

السِّمَةُ: داخو نیشانە؛ پارچە ئاسنێکە شێوەی جیاجیای هەیە سوردەکرێتەوە گوێچکە یان شوێنی تری ئاژەڵەکەی پێ داخ دەکرێ شوێنی داخەکە موی لێ نایەتەوەو دەبێتە نیشانە بۆ ئاژەڵەکە.

المَوْسِمُ: کۆمەڵگایەکی قەرەباڵغی ئادەمیزاد.

مَوْسِمُ الشَّیْئِ: کاتی پەیدابوونی شت، وەرزی پەیدابوونی شت ◦ یان کۆبونەوەی ئادەمیزاد لەشوێنێک بۆ مەبەستێک وەکوو وەرزی حەجکردن وەرزی گەشتوگوزار.

المَوْسُومُ: کەسێک ویسامی شەرەف یا ویسامی ئەدەبو شتی وای پێ بەخشرابێ.

المَوْسُومَة: دەگوترێ: (دِرع موسومة): زرێپەکەی لای خواروی رازێندراوەتەوە.

المِیسَمُ: نیشانە ◦ داخی ئاژەڵ داخکردن ◦ دیاردەو ئەشەری جوانیو شۆخو شەنگی.

الوِسَام: نیشانە ◦ ویسامی ڕێزلێنان ◦ پارچەیەکە لەمادەیەکی بەنرخ دروست دەکرێو دەکرێتە نیشانەی ڕێزلێنان دەبەخشرێ بەهەندێ کەسی جیاوازو خاوەن هەڵوێستو پێشکەوتوو لەبوارێک لەبوارەکانی ژیان دا بەیەخەی خۆیانی دا دەکەنو هەندێ (إمتیازات)ی هەیە.

الوَسَامَة: کاریگەری جوانیو شۆخی لەسەر مرۆڤ.

الوَسْمُ: نیشانە.

الوَسْمَةُ: ڕوەکێکە دەڕوێندرێ بۆ سوودومرگرتن لەو ڕەنگەی لێی بەرهەم دێ.

الوَسْمِیُّ: بارانی یەکەمی بەهار.

وَسِنَ یَوْسَنُ وَسَناً وسِنَةً: هەنۆزی هاتێ، خەو سواری شانی بوو ◦ بەهۆی بۆگەنی بیرەکەوە بێ هۆش بوو.

اوسنَتْهُ البِئْرُ: بیرەکە بەبۆگەنی کابرای بێ هۆش کرد.

تَوَسَنَ المراة: جووەلای ژنەکە خەوی لێ کەوتبوو.

استوسَنَ: بەمانا (وَسِنَ)دێ.

السِّنَةُ: هەنۆز (وەنەوز) سەرەتای خەو ◦ دەگوترێ: (أخذته السِّنَةُ): هەنۆز گرتی ◦ بێ ئاگایی‌و غافڵی.

المَوْسُونة: ئافرەتی تەمبەڵ.

المیسان: (إمرأة میسان): ئافرەتێکی عاقڵو ڕەزانە ◦ دەشگوترێ: (هي میسان الضحی): ئەو ئافرەتە نوستوی چێشتەنگاوانە.

الوَسَنُ: پێداویستیو ئاتاجی ◦ دەگوترێ: (ماهو من همّی ولا من وَسَنی): ئەوە مەبەستو پێویستی من نییە ◦ دەشگوترێ: (قضت الإبل أوسانها من الماء): حوشترەکە پێداویستی خۆی لەئاوەکە هەڵگرت، خواردیەوە.

الوَسْنی: (إمرأة وسنی): ئافرەتی چاومەست.

الوَسْنانة: (إمرأة وسنانة): ئافرەتی چاومەست.

الوَسْنِيُّ: (رجل وَسْني): پیاوێکە وەنەوزی زۆر دەکا ◦ هەمیشە خەواڵووە.

وسوس الشیطان الیه: شەیتان ختوکەی داو هەڵینا بۆ کردنی کاری بێ سود ◦ دەشگوترێ: (وَسْوَسَتِ النفسُ): نەفسی دەنە دەنەی دا بۆ خراپەکاری ◦ بەئەسپایی قسەی کردو قسەکانی بەعاستەم دەبیسرانو کەس لێی حاڵی نەبوو ◦ جۆرە هاوەسوەسەو خەیاڵ پڵاو دەورەیان داوە ◦ بەسرتە قسەی کرد ◦ بەگوێی دا چرپاند.

وَسْوَسَ الصَّائِدُ: نێچیرەوانەکە بەئەسپایی و سرتە سرت دوا.

وَسْوَسَتْ کلابُهُ: سەگەکەی کلکە سوونەی کرد قروسکایەوە ◦ بەعاستەم دەنگی هات ◦ دەگوترێ: (وَسْوَسَت الریحُ): بایەکە سروەی هات.

وَسْوَسَ الحَلي والقصب: خشڵەکە خرینگەی هات ◦ قەفەژاژمکە خشەی هات.

وَسْوَسَ فلان فلاناً: فلانکەس بەئەسپایی و سرتە قسەی لەگەڵ فلان کرد.

وُسْوِسَ: قسەکان تێکەڵو پێکەڵ بوون ◦ هەر غەڵبەغەڵب بوو.

الوَسْوَاسُ: شەیتان ◦ جۆرە نەخۆشییەکە توشی دەرون دەبێ سەنتەری زەین تێك دەدا.

وسی راسه یَسِیه وَسْیاً: سەری تاشی.

اوسی راسَه: سەری تاشی.

الموسی: بڕوانە مادەی (موسی).

الوِشْبُ: تاکی (الأوشاب)ە کەبەمانا (الأوباش)دێ ◦ (أوباش الناس): کۆمەڵە خەڵکێك کەهەریەکەیان لەهۆزو خێڵێك بن.

الوَشْبَة: دەگوترێ: (تمرة وَشْبَة): خورمای توێکڵ ئەستور.

وَشَجَ الشَّيْئ يَشِجُ وَشْجاً: شتەکە تێك چڕژاو تێك هاڵاو تێکەڵ بەیەك بوو ٥ دەگوترێ: (وشجت العروق والأغصان): ڕەگو لقو پۆپ تێکەڵ بەیەك بوون ٥ (وشجت في قلبه هموم وأحزان): جۆرەها خەمو خەفەت لەدڵو دەروونی دا کۆبۆتەوەو تێکەڵ بەیەکتر بوون.

وَشِجَ حَمْلِهُ: کورتانەکە یان ڕەحلەکە یان بارەکەی بەحەبلو قەیاسە شەتەك دا بۆئەوەی هیچی لێ نەکەوێ.

وَشَّجَ بين القوم: خەڵکەکەی پێکەوە ئاشت کردنەوەو تێکەڵ بەیەك بوونەوەو خزمایەتییان تازەکردەوە.

تَوَشَّجَ: بەمانا (وَشَجَ)دێ.

الأوشاج: دەگوترێ: (عليه أوشاج غزول): ڕەنگی تێکەڵو جۆراو جۆری لەسەرە، ڕەنگەکان هەندێکیان چوونە ناو هەندێکیانەوە.

الواشجة: خزمایەتی کەبەچەند شێوە ببنە خزم.

الوَشيجُ: قەفەژارو شتی وا کە چڕو پڕ بن.

الوَشيجة: ڕەگی درەخت ٥ ڕەگی گوێچکە ٥ خزمایەتی دوو سەرەو سێ سەرە ٥ تاینچە، شریفێکی گەورەیە بەشێوەی چوارگۆشەی (١٠×١٠ یان ١٢×١٢)سم) دەچندرێو گیاو گرشەی پێ دەگوێزرێتەوە ٥ یان شرێفێکە ئەملاو ئەولای دوو تەختە دارنو نێوانیان بەگوشو شتی وا دەتەندرێو گیاو کرشەی پێ دەگوێزرێتەوە.

وَشَّحَ المرأةَ: ویشاحی لەبەر ئافرەتەکە کرد ٥ گەردنبەندی لەملی ئافرەتەکە کرد.

وَشَّحَ فلاناً الثوبَ: کراسی لەبەر فڵان کرد.

إتَّشَحَت المرأة: ئافرەتەکە گەردنبەندی لەمل کرد.

إتَّشَحَ فلان: فڵانکەس قوماشی لەخۆوە پێچاو لکێکی بەژێر دەستی راستی دا خستە سەرشانی چەپیو ئەمجار لەسەر سنگی هەردو سەرەکەی بەیەکەوە گرێ دان.

إتَشَّحَ بسيفه: شمشێرەکەی لەشان کرد.

تَوَشَّحَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە گەردنبەندی لەمل کرد.

توشَّحَ فلان بسيفه وبثوبه: بەمانا (إتَّشَحَ)دێ.

توشَّحَ فلاناً: دەستی لەملی فڵانکەس کرد.

تَوَشَّحَ الجَبَلَ: بەکێومکەدا ڕۆیشت.

التوشيح: ناوە بۆ جۆرە شیعرێک ئەندەلوسییەکان دایانهێنا بەزۆری لەحەوت شیعر پێک دێ.

المُوَشَّحُ: بەمانا (التوشيح)دێ ٥ هەروا ناوە بۆ کەلەشێرێک دوو پۆپنەی هەبێ ٥ (ثوب موشح): قوماشێکە پەراوێزی چندراوە.

الموشّحة من الظباء والشاء والطير: ئاسکێک یان مەڕێک یان باڵندەیەک دوو گواڕەی بەملاو بەولادا هاتبنە خوار ٥ هەروا وشەی (موشّح): ناوە بۆ شیعرێک لەسەر شێوازی تەوشیحی ئەندەلوسی هۆنرابێتەوە.

الوِشَاحُ: دووهەودا لەمرواریو گەوهەر دوخەت دوو ڕستە مرواریو گەوهەری هۆنراوە کەناو بەناو لێک بدرێنو ناو ناوەش بەسەر یەک دا بێنەوە ٥ هەروا ناوە بۆ پارچە چندراوێک بەگەوهەر بنەخشێندرێ ئافرەت لاوو نیو لەشانی بکا واتە لەسەر شانی ڕاستییەوە بیبا بۆ سەرکەلەکەی چەپی یان چندراوێکی ڕەنگاوڕەنگ دادەمر یان قازی لەدادگادا لاوو نیو لە شانی بکا ٥ واتە لەسەرشانی ڕاستییەوە بیبا بۆسەر کەلەکەی چەپی ٥ (ك: وُشَحٌ وأوشحه ووشائح) ٥ دەشگوترێ: (إمرأة غرثى الوشاح): ئافرەتێکی قەد باریکە.

الوَشْحاءُ: بزنی ڕەش کەخەتی سپی تێدابن (بزنه مس).

وَشَرَ الخشبَةَ يَشِرها وَشْراً: دارەکەی ڕنی بڕیەوە.

وَشَرَتِ المرأة أسنانها: ئافرەتەکە ددانەکانی تیژکردنو لێی کراندن ٥ (فهو واشر وهي واشرة).

إِنْشَرَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە داوای کرد ددانەکانی بۆ بکرێنەنو بۆی بچوک بکەنەوە.

استوشَرَتِ المرأةُ: بەمانا (إتشرت)دێ.

المِيشارُ: ئامێری ددان رنینو ددان بچوک کردنەوە.

توشَّزَ للشّر: خۆی بۆشەڕ ئامادەکرد.

الوَشْزُ: پەلەکردن ٥ گوزەرانی تەنگ ٥ ئەوشتەی پشتی پێ دەبەستیو پەنای بۆدەبەی ٥ دەگوترێ: (لجئت الى وَشْزَ): خۆم خستە پەنایەکەوەو پشتم پێ بەست ٥ دەشگوترێ: (لقيته على أوشاز): بەپەلە توشی هاتم.

الوَشِيزَةُ: سەرپنێکو زۆری ناواخن هەبێ ٥ (ك: وشائز).

وَشَظَ القومُ الينا يشظون وَشْظاً: خەڵکەکە کەم بوون هاتنە گەڵ ئێمە.

وَشَظَ فلان الفاسَ ونحوها: فلانکەس کونی پاچەکەی بەدارێکی پوازو تەنگ کردەوە.

وَشَظَ العظمَ: ئێسقانەکەی شکاند پارچەیەکی لەئێسقانەکە شکاند.

الوَشيظُ: شوینکەوتە ٥ هەتیومچەو خوێڕی ٥ بێگانەو دووڕە کە تێکەڵ بەهۆزو خێڵێک بووبن ٥ خزمەتکار.

الوشِيظة: دوڕوو بێگانە کە تێکەڵ گەڵو هۆزبین ٥ دەگوترێ: (هم وشيظة في قومهم): ئەوانە لەبنەماڵە ڕەسەنەکانی قەومەکەیان نین لەلاوە هاتوونو تێکەڵیان بوون ٥ پوازو چیلکەدار کونی پاچەکەی پێ دەگرێ با تەسکی دەکەیەوە ٥ پارچەدارێک قەدەحی پێ جاك بکەی.

وَشَقَت البقلة: ڕومەکەکە گوڵی کرد ٥ خونچە گوڵەکەی کرایەوە.

وَشَغَ الشَّيْبُ الشَّيْبَ: شتەکە کەوتە سەر شتەکە ٥ دەگوترێ: (وَشَقَهُ الشَّيْبُ): پیری لەسەر جەستەی دەرکەوت.

وَشَعَ الجبَلَ: بەکێوەکەدا سەرکەوت ٥ چووە سەر کێوەکە.

وَشَعَ فلان الشَّيْئَ: فلانکەس شتەکەی تێکەڵاو کرد.

وَشَعَ القطنَ وغيره: لۆکەکەی ڕستو هەڵی کرد.

اوشَعَ الشَجَرُ والبقلُ: ڕومەکەکە یان درەختەکە گوڵی کرد ٥ پشکوت خونچەکەی کرایەوە.

وَشَّعَ القوم على كرمهم وبستانهم: خەڵکەکە پەرژینیان بۆ ڕەزو باخەکانیان دروست کرد ٥ دەشگوترێ: (وَشَّعَ كَرْمَهُ): ڕەزەکەی پەرژین کرد.

وَشَّعَ الشَّيْئَ في الشَّيْئ: شتەکەی خستە ناو شتەکەی ترەوە.

وَشَّعَ الشَّيْئَ: چووە سەر شتەکە ٥ دەشگوترێ: (وَشَّعَهُ الشَّيْبُ): پیری (مویی سپی) دەورەیان داوە.

وَشَّعَ فلان الشَّيْئَ: فلانکەس شتەکەی تێکەڵ کرد.

وَشَّعَ القطنَ: دوای شیکردنەوە لۆکەکەی هەڵکردەوە کردی بە گڵۆڵە.

وَشَّعَ الغَزْلَ: ڕیسەکەی لەدو داو تەشیەکەی بادا تەشییەکەی ڕست ٥ بۆنەوەی بیکاتە شاڵ، نامادەی کرد بۆ چنین.

وَشَّعَ الثوبَ: قوماشەکەی بەشێوەی

ئالاو وێنەی جۆراو جۆر ڕەنگ کرد.
تَوَشَّعَ الشَّيْئ: شتەکە بلاو بۆوە.
تَوَشَّعَ فِي الجبل: بەکێوەکەدا سەرکەوت.
توشعت الغنم في الجبل: ئاژەڵەکە بەکێوەکەدا سەرکەوتو لێی لەومڕا.
توشَّعَ بالشيئ: بەشتەکە زۆر بوو، جوان بوو ٥ دەگوترێ: (توشَّعَ الجبلُ): چووە سەر کێوەکە.
تَوَشَّعَ الشيبُ راسَهُ: پیری لەسەری دا دەرکەوت موومکانی سپی بوون.
تَوَشَّعَ القوم ضيوفَهم: خەڵکەکە میوانەکانیان دابەش کردن.
المُوَشَّعُ: (برد مُوَشَّعٌ): عەبایەکی پەراوێز چندراوو نەخشێنراوە خەتو گوڵی جۆراو جۆری تێدا دروستکراون.
الوَشْعُ: شتی کەم لەڕوەکی کێو ٥ گیاو گڕی کەم ٥ درەختی بان ٥ گوڵی ڕوەکی پاقلەو شتی وا ٥ شتی کەم لەطەلعی دارخورما ٥ (ك: وُشُوع).
الوُشُوعُ: خانوی جالجالۆکە.
الوَشُوعُ: گیاوگڕی بلاوی ناوکێو ٥ تەنکە گیا ٥ دەرمان کەبەکەوچک دەکرێتە قورگی منداڵی نەخۆشەوە.
الوَشِيعُ: دارێکی ئەستورو پتەوە لەسەر لێواری بیرادەنرێ ٥ ناو هەڵکێش لەکاتی هەڵکێشانی ئاودا لەسەری دەوەستێ ٥ شەپیتەی جۆلا ٥ لق و پەڕژی دارخورما کەلەسەر دارە ڕای هەڵاشەوە رادەخرێن بۆئەوەی گڵو شتی وا بگرێ ٥ هەڵاشی خانو ٥ شتێکە وەکوو حەصیر لەڕوەکی (الثمام) دروست دەکرێ ٥ سیاجو پەرژینێکە لەتەڵ چندراوی خانە خانەو ناو بەناو کۆڵەکەی ئاسن یان چیمەنتۆ یان شتێکی لەو جۆرە بۆ دەچەقێندرێو پێوەی قایم دەکرێو بەدەوری باخو شوێنی تایبەتی دا رایەڵ دەکرێ ٥ کەپرو ساباتێکە بۆ سەروکی سوپا لەسەر بەرزاییەك دروست دەکرێ بۆئەوەی لەوێوە چاودێری سوپاکە بکا ٥ پەرژو پاڵی دارخورما ٥ وشکەڵی دارو درەخت ٥ ئاڕمو گوڵی قوماش.
الوَشِيعَةُ: مەکۆکی جۆلا ٥ دارێکە چەند جۆرێکی لەهەودای تێوەدان لەسەر هەڵدەکرێ جۆلا بەپێی پێویست هەرجارەو یەکێ لەهەودارەنگ کراوەکان بەناو رایەڵەکەدا دەبا ٥ گلۆڵە لۆکەی ڕێسراو.

وَشَغَ بِبَولِه يَشغُ وشغاً: بەیەکجار میزەکەی هەڵدا.

اوشَغَ ببوله: بەمانا (وَشَغَ)دێ.

اوشَغَ العَطِيَة: بەخشندەکەی کەم کردەوە.

اوشَغَ الصَّبِيَ الدواءَ: دەرمانەکەی کردە دەمی منداڵەکەوە.

وَشَّغَ الثوبَ: ئوماشەکەی خوێناوی کرد هەتا هەموو بەخوێنەکە خەتخەتو ڕێ ڕێ بوو.

تَوَشَّغَ بالسوء: پەڵەی ڕەوشت ناشیرینی پێ هەڵپەڕین.

الوَشْغ: کەم ٥ (ك: وُشُوغ).

الوَشُوغ: ئەوبڕە دەرمانەی دەکرێتە دەمی منداڵەوە.

الوَشيغ: بەمانا (الوَشْغ)دێ.

وَشَقَ اللحمَ: گۆشتەکەی توێ توێ کردو وشکی کردەوە.

وَشَقَ فلاناً: زەبری لەفلانکەس دا ٥ بریندارى کردو روشاندی گەستی.

وَشِقَ المفتاح في القفل يَوْشَقُ: کلیلەکە چووە ناو قفڵەکەوە.

اوشَقَ الشَّيْئ: شتەکە چووە ناو شتێکی ترەوە پێوەی نووسا.

وَشَقَ الشَّيْئ: شتەکەی بڕیەوە ٥ جیای کردەوە.

وَشَّقَ اللحمَ: بەمانا (وَشَقَ)دێ.

إنْشَقَ اللحمَ: بەمانا (وَشَقَه)دێ.

إنْشَقَ القوم فلاناً باسيافهم: خەڵکەکە فلانکەسیان بەشمشێرمکانیان کوتکوت کرد.

تواشَقَ القومُ فلاناً: خەڵکەکە فلانکەسیان پارچە پارچە کرد.

المواشيق: ددانی کلیل.

الواشِق: کەمێک لەشیرو ماست.

الوُشَّقُ الأُشَقُ: صمغێکی پزیشکی لە جۆرەها ڕوەك دەردەهێندرێ، لەوڵاتی میصر پێی دەگوترێ: (علك الكلَح) ئەو ڕومکەی ئەم جۆرە صمغەی لێ دەردێ لەنێرانو تورکستانو باشوری سیبریا دەڕوێ ٥ ئەم ڕومکە بەتەمەنەو دوو مەترو سێ مەتر بەرز دەبێتەوە ناومکەی کلۆرە ڕەگەکانی ئەستورنو بەزەوی دا دەڕۆنە خوار.

الوَشْقُ: لەوەڕی پەڵەپەڵە.

الوَشَقُ: گیانلەبەرێکە لەپێڕی پشیلە، گەوانی هەن لە پشیلە گەورەترو لەپڵنگ بچوکترە، سەری گەورەیە ٥ لەهەرپەنا گوێچکەیەکی کۆمەڵە مویەك هەیە، کلکی کورتە لەناو دارەستان دا دەژی هەروا لەدەشتو ساراش دا دەژی.

الوَشيقُ: دەگوترێ: (سير وشيق): ڕۆیشتنی سوکو خێرا.

الوَشيقة: گۆشتی کوتکوتکراوی وشکەومبوو ◊ پان گۆشتێك لەناوو خوێ دا بکوڵێندرێو دوایی وردبکرێو بکرێتە قاورمەو هەڵبگیرێ بۆسەفەرو شتی وا.

وَشُكَ يَوْشُك وشكاً: پەلە بوو، نزیك بوو ◊ جاری وایش دەبێ وەکوو (فیعلی موقارەبة) بەکاردەهێندرێ.

واشَكَ مواشكةً: خێرا ڕۆیی.

وَشَّكَ: بەپەلە بوو.

الوِشَاكُ: خێرایی.

الوُشكانُ: پەلەو خێرا.

الوَشيك: بەخێرایی، بەپەلە ◊ دەگوترێ: (خرج وشيكاً): خێرا ڕۆیشتە دەرەوە.

وَشَلَ الماءُ يشِلُ وشلاً: ئاوەکە ڕەوان بوو (جاری بوو) ئاوەکە کەم بوو بوو بەدڵۆپ دڵۆپ.

وَشَلَ فلان وُشُولاً: لاواز بوو دەوڵەمەندی نەما ◊ هەژار کەوتو ئاتاج بوو.

وَشَلَ اليه: هانای بۆ بردو لێی پاڕایەوە ◊ (فهو واشِلٌ).

أوْشَلَ حَظَّهُ: بەشو باری فلانکەسی کەم کردەوە.

أوشَلَ الفصيل: گوێ گوانی حوشترەکەی خستە دەمی بێچوەکەوە بۆئەوەی فێری شیر خواردن بێ واتە مێژاندی.

أوشَلَ الماءَ: ئاوەکەی بینی ڕەوان بوو، جاری بوو.

أوشَلَ البِئرَ: بیرەکەی بینی ئاوی لەبەر دەڕۆیی.

الأوشال: ئاو کە بەئەملاو ئەولای کێودا بێتەخوارو لەخوارەوە بەنداوی بۆبکرێ ئەمجار بەگوێرەی پێویست زەوی‌و زاری پێ ئاو بدرێ ◊ دەشگوترێ: (جاءوا اوشالاً): بەڕێز یەك لەدوایەك هاتن ◊ هەروا دەشگوترێ: (هو من أوشال القوم): ئەو پیاوە لەتێکەڵەی خەڵکە، لەوکەسانەیە کە هۆزو خێڵێکی تایبەتییان نیە.

الواشل: دەگوترێ: (جبل واشل): کێوێکە هەمیشە ئاوی لێ دێتە خوار (فلان واشل الحظ): فلانکەس بێ بەختە ◊ (واشل الرأي): بیرو بۆچونی لاوازە.

الوَشَلُ: ئاوی کەم کەلەرکە شاخو بەردە دڵۆپ دڵۆپ دەکەوێتە خوار ◊ بەزۆری ئەم وشەیە ئاوە بۆئەو دڵۆپ دڵۆپ ئاوەی کەلە بەرزایی شاخاکانەوە تکە دەکا ◊ دەشگوترێ: (ما أصاب إلا وشلاً من الدنيا): شتێکی کەمی لەبەش‌و باری دونیا پێ بڕا ◊ زیانێکی کولە مەرگی

بەڕێ کرد ◊ هەروا وشەی (الوَشَل): ئاوە بۆ فرمێسکی کەم.

الوَشِلَة من العيون: چاوی کەم فرمێسك.

الوَشُولُ من النوق: حوشترێك شیری زۆربێ بەجۆرێك شیر لەگوانەکانی تکە بکا.

وَشَمَ الجلد يَشمُه وَشْماً: پێستەکەی بەدەرزی کوتا دەرزی هاژنی کردو دوایی مادەی (نیلەجی) پێدا بلاو کردەوە.

اوْشَمَ فلانٌ يفعل كذا: فلانکس دەستی بەوکارە کرد.

اوشَمَ في الأمر: لەکارەکە ورد بۆوە.

اوشَمَ في عرض فلان: ڕەخنەی لەناموسی فلان گرتو جوێنی پێدا.

اوشَمَتِ الفتاةُ: کچەکە بناغەی مەمکی دانا، مەمکی کردن ◊ مەمکی خڕ بوون.

اوشَمَ الإبلُ: حوشترەکە توشی لەومڕی تازە رسکاو بوو.

اوشمت السماءُ: ئاسمان بروسکەی دا ◊ چەخماخەی دا.

اوشَمَ البرقُ: هەورەبروسکەکە بەئاستەم چەخماخەی دا.

اوشَمَت الأرضُ: زەوی گیاو گژی دەرکەوت، گیاو گژمکەی سەری دەرهێنا.

اوشَمَ الكرم: ترێیەکە ئاڵو بۆڵ بوو، خەریکە بەتەواوی پێ بگا ◊ نەرم بوو، تامی پەیدا کرد شیرین بوو.

اوشَمَ الشَّيْبُ في الراس: موی سپی بەناو سەری دا بڵاو بوونەوە، سەری ماشو برنج بوو.

وَشَمَ الغُصْنُ: لقەدرەختەکە گەڵای کرد، گەڵای دەرکەوت.

وَشَمَ فلان جلدهُ: فلانکەس پێستی خۆی کوتا سوژن هاژنی کرد.

إِتَّشَمَ فلان: فلانکەس کوتانو دەرزی هاژنی لەپێستی خۆی دا ئەنجام دا.

استَوْشَمَ: داوای کرد پێستی سوژن هاژن بکەن جەستەی بەدەرزی بکوتن نیشانەو وێنەی تێدا دروست بکەن.

الوَشْمُ: بریتییە لەدەرزی هاژنکردنی بەشێك لەپێست بەزۆری لەباسکو قۆڵدا ئەو جۆرە کوتانە دەکرێ ◊ ئەمجار پاش دەرزی هاژنەکە مادەی نیلەنجی بەسەردا دەکرێ بۆئەوەی ناسەوارەکە بمێنێ یان سەوز بنوێنێ ◊ هەروا ناوە بۆ پەوانو گۆڕانی ڕەنگی پێست وێکەوتنی زەبر یان بەربوونەوە ◊ نیشانەو داخ ◊ بۆ گا کێوی‌و ئاسکە کێوی وشەی (وشم) بۆ ئەوان بریتییە لەوخەتو بەڵەکیەی بەبەرسینگو قاچیانەوە

دەبینرێ ٥ ئەو دیمەنە لەڕووەك دا دەبینـــرێ لەســـەرمتای روانو دەرکەوتنی دا ٥ (ك: وشوم ووشام).

الوَشمَة: دڵۆپە باران ٥ دەگوترێ: (ما أصابتنا وشمة): دڵۆپە بارانێکمان بۆنەباریوە ٥ (ما عصیته وشْمَةً): بچوکترین تاوانو سەرپێچی ئەوم نەکردوە.

الوَشمَةُ: شەڕو دوژمنایەتی.

تَوَشَّنَ الماءُ: ناوەکە کەم بوو.

الأَوْشَنُ: کەسێکە کاتی نان خواردن خۆدابەزرێنێ بەبێ بانگ کردن ٥ بچێتە سەر سفرەی کەسێکی ترو خواردنەکە بخوا.

الوَشنان: ئەسپۆن ٥ بڕوانە وشەی (الأشنان).

وَشْوَشَ الرجل والنعام والبعیر وشوشةً: خێرا ڕۆیی.

وَشْوَشَ الرجلُ: پیاوەکە بەئەسپایی قسەی کرد ٥ یان بزرکاندی‌و قسەی تێکەڵو پێکەڵی کردن.

وَشْوَشَ فلاناً: بەئەسپایی قسەی لەگەڵ فلان کرد.

وَشْوَشَ فلاناً الشیءَ: بەکەمی شتەکەی دا بەفلان.

تَوَشْوَشَ القوم: خەڵکەکە بەئەسپایی‌و سرتە سرت لەگەڵ یەك دا قسەیان کرد ٥ بەگوێی یەکتریان دا چپاند.

الوَشواشة: لێکچون ٥ دەگوترێ: (لي فلان وأبیه وشواشة).

الوَشْوشُ: بەمانا (الوَشْواشُ)دێ.

الوَشوشي: دەگوترێ: (رجل وشوشي الذراع): پیاوێکی بەدەست‌و بردو دەست سوکە.

وشی به الی السلطان یشی وشیاً: لای پاشا دژی دواو قسەی وای پاڵ دا سوڵتان ڕقی لێ هەڵگرێ.

وشی بنو فلان: بەرە بابی فلان زۆربوون.

وشت الماشیة: ئاژەڵەکان زۆربون‌و بڵاو بوونەوە.

وشی فلان الثوبَ وشیا وشیة: فلانکەس قوماشەکەی نەخشاندو ڕازاندیەوە.

وشی الکلامَ وفیه: درۆی لەقسەکەدا کرد.

وشی الکذبَ: قسەکەی هەڵبەست‌و رازاندیەوە.

اوشی الرجل: پیاوەکە ماڵو سامانی زۆر بوو ٥ مانای جوانی لەدەقە پەخشانەکە یان چامە شیعرەکە دایەوە.

اوشی فی الدراهم والجوالق: لەکیسە

پارەکان یان لەفەردەکان شتی دزیو لێی کەم کردنەوە.

اوشی المعدنَ: لەکانەکەدا شتێکی کەمی ئالتون دۆزیەوە.

اوشی فلان الشَّیْئَ: فلانکەس شتەکەی زانی ◊ بەهێواشی شتەکەی هێنایە دەر.

اوشی قَرَسَهُ: دوا ئەندازەی هێزی رۆیشتنی ئەسپەکەی دەرخست، زانی تا چ ئەندازەیەك دەتوانێ بڕوا ◊ بەگۆچانو قەمچی یان بە ئاوزەنگی لەئەسپەکەی دا بۆنەوەی بزانێ تا چ ئەندازەیەك توانای رۆیشتنی هەیە.

اوشی الدَواءُ المریضَ: دەرمانەکەی شیفای بەنەخۆشەکە بەخشی.

تَوَشّی فیه الشیبُ: پیری تێدا دەرکەوت ◊ موی سەرو ڕیشی ماشو برنج بوون.

استوشی المعدنَ: بەمانا (أوْشی)دێ.

استوشی فلان فرسه: بەمانا (أوشی فرسه)دێ.

استوشی الشَّیْئَ: شتەکەی داواکردو خستیە جێو جۆڵ بۆنەوەی بینێرێ.

استوشی الحدیثَ: فەرمودەکەی بەلێکۆڵینەوەو پرسیار دەرهێنا.

الشَّیَةُ: نیشانەو نارم ◊ پەڵەی ڕەش بەشتی سپییەوە ◊ یان پەڵەی سپی بەشتی ڕەشەوە ◊ هەر ڕەنگێك لەجەستەدا لەڕەنگەکەی تری جودا بێ لەهەموو گیانلەبەرێك دا.

شِیة الفرس: ڕەنگی ئەسپ ◊ (ك: شیات).

المُوَشّی: (ثور مُوَشّی القوائم): کەڵەگای قاچ بەڵەك.

الواشی: منداڵ زۆر ◊ جۆڵا ◊ سکە لێدەری ئالتون ◊ (ك: وُشاة).

الوَشاءُ: ماڵو سامانی زۆر.

الوَشّاءُ: صیغه موبالەغەیە ◊ فیتنەو دروزن ◊ نەو کەسەی قوماشی ئاوریشم دەفرۆشێ.

الوَشْیُ: نەخشو نیگاری قوماش لەهەر ڕەنگێك بێ ◊ جۆرێکە لەقوماشی پەراوێز نەخشاوی ◊ جەوهەری شمشێر ◊ دەگوترێ: (حجرٌ به وشي): بەردی کانیێکە زێڕی تێدایە.

وَصَبَ الشَّیْئَ یَصِبُ وصوباً: بەردەوام بوو جێگیر بوو ◊ دەگوترێ: (وَصَبَ شحم الناقة ولبنها): شیری حوشترەکە بەردەوام بوو نەبڕایەوە.

وَصَبَ علی الأمر: لەسەر کارەکە بەردەوام بوو.

وَصَبَ على ماله: باش چاودێری مالّو سامانی خۆی کرد.

وَصِبَ يَوْصَبُ وَصَباً: نەخۆش کەوت، هەستی بەئازار کرد ◊ (فهو وَصِبٌ) ◊ (ك: وصابى ووصاب).

اوصَبَ الشَّيْئَ: شتەکە بەردەوامو جێگیر بوو ◊ دەگوترێ: (أوصَبَت الناقة): حوشترەکە شیری نەبڕاو گۆشتو بەزیشی کەمی نەکرد.

اوْصَبَ فلان: فلانکەس نەخۆش کەوت ◊ منداڵی نەخۆشو دەردەداری بوون.

اوصَبَ القومُ: نەخۆشی منداڵی خەڵکەکەی ماندوو شەکەت کردن.

اوصَبَ على الشَّيْئِ: لەسەر شتەکە بەردەوام بوو.

اوصَبَ فلاناً: فلانکەسی نەخۆش خست.

واصَبَ الشَّيْئَ: شتەکە بەردەوامو جێگیر بوو ◊ دەگوترێ: (واصبت الناقة): حوشترەکە شیری وشکی نەکردو گۆشتو بەزیشی کەم نەبوو.

واصَبَ فلان على الأمر: فلانکەس لەسەرکارەکەی بەردەوام بوو.

وَصَّبَ: بەمانا (وَصِبَ)دێ.

وَصَّبَ فلاناً: فلانکەسی نەخۆش خست.

تَوَصَّبَ: بەمانا (وَصِبَ)دێ.

المُوَصَّبُ: کەسێک نازاری جەستەی زۆربێ.

الواصِبَةُ: سارای دورودرێژ ◊ دەگوترێ: (فلاة واصِبة).

الوَصْبُ: لەپەدەست.

الوَصَبُ: نازارو نەخۆشی ◊ ماندویی شەکەتبوون ◊ (ك: أوصاب).

وَصَدَ الشَّيْئَ يَصِدِ وَصْداً: جێگیر بوو ◊ دەگوترێ: (وَصَدَ النَّاجُ بعضَ الخيط في بعض): جۆلاّ لە تێومدانەکەی خستە ناو رایەڵەکەوە.

اوْصَدَ: پەچەو کۆزی بۆ ئاژەڵەکان دروست کرد.

اوْصَدَ عليه: تەنگی پێ هەڵچنیو ماندوی کرد.

اوْصَدَ القِدْرَ: سەرقاپی خستە سەرمەنجەڵەکە.

اوْصَدَ البابَ: دەرگاکەی داخست ◊ دەرگاکەی گرت.

وَصَّدَهُ: ترساندی هەڕەشەی لێ کرد.

وَصَّدَ النساج بعض الخيط في بعض: جۆلاّکە تێومدانەکەی خستە ناو رایەڵەکەوە.

اسْوْصَدَ: پەچەو کۆزو ئاغەڵی بۆ ئاژەڵەکان دروست کرد.

أدوات التوقيت

ساعة دقّاقة

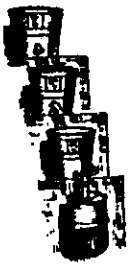

ساعة مائيّة

ساعة شمسيّة

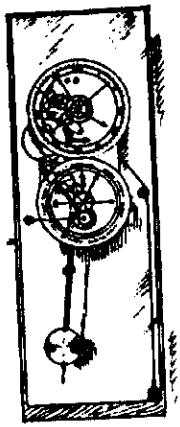

ساعة فلكيّة

ساعة رمليّة

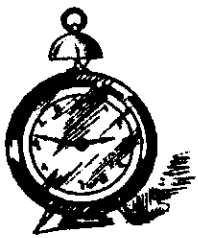

ساعة منبّهة

ساعة طاولة

ساعة يد

مُنبّه

مقياس الرطوبة او مِرْطاب

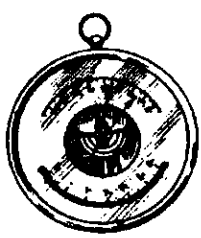

ميزان الجوّ او مِضْغط

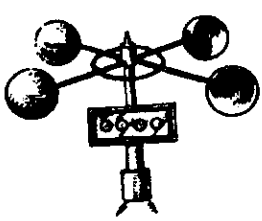

مقياس الريح

مقياس الحرارة

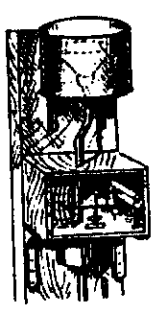

مقياس المطر

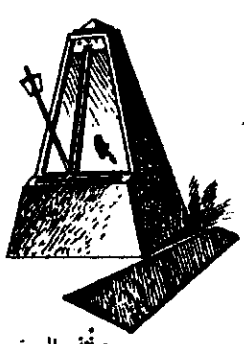

مرقّاة الموسيقى

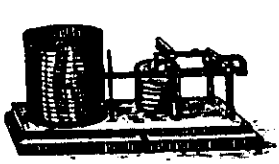

مِرْسَمة الضّغْط

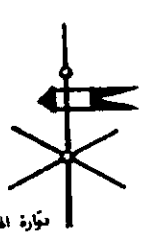

دوّارة الهواء

المُوَصَّدُ: کەژاوە.

الوَصّادُ: جولّای ئازاو دەست ڕەنگین زۆرجن.

الوَصید: ڕوەکێك کەڕەگەکانیان لێك نزیك بن ◊ گەوەو بەچەو ئاغەڵ بۆ ئاژەڵ ◊ بەردەرگا، زاردەرگا ◊ بەربێلاّی خانوو ◊ (ك: وُصُدّ ووَصَائد).

الوَصِیدَةُ: ئاغەڵو گەورِ بەبەردوشتی وا لەکێو بۆ ئاژەڵ دروست دەکرێ.

الأوصَرُ: تەپۆلکە، بەرزایی ناو زەوی.

الوِصْرُ: بەمانا (الإصْر): دی واتە عەهدو پەیمان ◊ چەك‌و کومپیالە ◊ هەر نوسراوێکی دیکۆمێنتی دوبارەی قەرز.

الوَصَرَة: بەمانا (الأوصَرُ)دێ.

الوصیرة: کومپیالەو چەکی پارە یان نوسراوێکی دیکۆمێنتی.

وَصَّ العملَ یَوُصُّهُ وصّاً: کارەکەی بەباشی ئەنجام دا.

وَصَّصَت المرأةُ: ئافرەتەکە روبەندی خۆی والێ کرد تەنها چاوی بەدەرەوە بوون.

وَصَعَ الحصا یَصَعه وَصْعاً: چەوو وردە بەردەکانی بەزەوی دا بردنە خوارو لەگڵ دا گومی کردن.

الوَصْعُ: جۆرە باڵندەیەکە لەپێڕی چۆلەکە، دەندوکی کورتە باڵەکانی کەوانەیین، کلکی کورتو خڕە شوێنی نیشتەجێ بوونی وڵاتی ئەوروپایە بەزستان ڕەودەکا بەرەو وڵاتی ئەردەن‌و میصر ◊ (ك: وِصْعان).

الوَصَعُ: بەمانا (الوَصْعُ)دێ ◊ (ك: وِصْعان).

الوَصیعُ: دەنگی چۆلەکە ◊ بێچوە چۆلەکە.

وَصَفَ المهرُ والناقة ونحوهما یصف وَصفاً: جوانوە ئەسپەکە یان حوشترەکە جوان ڕۆیشت، ڕەوتی جوانە.

وَصَفَ الصَغیرُ المَشْیَ: منداڵەکە پێی گرتن کەوتە سەر ڕۆیشتن.

وَصَفَ الشَّیْئَ وَصْفاً: وەسفی شتەکەی کرد بەسنی‌و لایەنە باشەکانی باسکردن.

وَصَفَ الطبیب الدواءَ: پزیشکەکە دەرمانەکەی بەناوو نیشان‌و چۆنیەتی بەکارهێنان بۆ نەخۆشەکە دیاری کرد.

وَصَفَ الخَبَرَ: هەواڵەکەی گێڕایەوە.

وَصَفَ الثوبُ الجسمَ: پۆشاکە چۆنیەتی جەستەی خاوەنەکەی دەرخست بەهۆی تەنکی یان تەنگی‌و تەسکی چاك چۆنیەتی جەستەی پۆشەرەکەی

دەرخست ٥ لەحەدیثی عومەردا هاتووە: (الأَیْشِفُّ فإنه یَصف).

وَصَفَ الغلامَ والفتاة وصافة: کوڕەکە یان کچەکە کاتی خزمەت پێکردنیان هاتو ڕەدو بالایان تەواو بوو خۆیان دارشت.

واصفته الشَّیْئَ: شتەکەم لەسەر وەصف پێ فرۆشت، واتە شتەکەم لەبەردەستانەبوو بەوەصفو نیشانە پێم فرۆشت.

إتَّصَفَ الشَّیْئَ: بۆ موطاوەعەی (وَصَفَه)دێ ٥ وەصف کرا ٥ بەباشی ناویان هێناو پەسەندیان کرد.

تواصَفُوا الشَّیْئَ: هەندێکیان شتەکەیان بۆ هەندێکیان وەصف کرد.

تَوَصَّفَ فلان وصیفاً: فلانکەس یەکێکی ڕاگرت بۆ خزمەتکردن.

استوصَفَ فلانٌ الطبیبَ لدائه: فلانکەس داوای لەپزیشکەکە کرد دەرمانی دەردەکەی پێ بڵێ.

استوصَفَ فلاناً الشَّیْئَ: داوای لەفلان کرد شتەکەی بۆ وەصف بکا.

الصِفة: ئەو حاڵەتەی بەشتەکەوەیە، شتەکەی پێ جیادەکرێتەوە لەشتی تر وەکوو ڕەشی و سووری و سپییەتی و کورتی و درێژی ٥ زانیاری و نەزانی ٥ لەلای زانایانی نەحو صفە شوێنێکە وتەی ئیسمی پێشوویەتی و حوکمو ئیعرابی ئەوی دەدرێتێ.

المُستَوْصَفُ: خەستەخانەی بچوک کەهەندێ خزمەتی پزیشکی تێدا پێشکەش دەکرێ.

المواصفة: صیفەتو چۆنیەتی ئەوشتەی دەتەوێ بیکڕی ٥ یان دروستی بکەی.

بیع المواصفة: بڕیتیە لەوەی شتێک بفرۆشی شتەکە لەبەر دەستا نەبێ، جۆرو شێوەی بۆ کڕیار باس بکەی، دوایی بەو وەصفە دەستی بخەیی و بیدەیتێ.

الوَصّاف: صیغە موبالەغەیە ٥ زاناو لێزان لەوەصف کردن دا.

الوَصیف: خزمەتکارو کارەکەر ٥ کوڕێک نەگەیشتبێتە تەمەنی بالغ بوون.

الوَصیفة: کارەکەر ٥ کچێک نەگەیشتبێتە تەمەنی بالغ بوون.

وَصَلَ فلان یَصِلُ وَصْلاً: بانگەشەی سەردەمی نەزانی هەڵداو دەمارگیری و تایەفەگەری پەپرەو کرد.

وَصَلَ الشَّیْئَ بالشیئ وَصْلاً وصِلَةً: شتەکەی بەشتەکەی تر وە لکاند، دەگوترێ: (وصلت المرأة شعرها بشعر غیرها): ئافرەتەکە قژی لکاندن بەقژی

تـرەوە قـژی خـۆی درێـژکردن بـەهۆی پێوەلکاندنی قژی تربە قژەکانی خۆی.

وَصَلَ فلاناً وَصْلاً: پەیوەنـدی بـەردەوام بوو لەگـەڵ فـڵان دا ٥ صیلەی رەحمی نەپچڕاند ٥ دەشگوترێ: (وصَـلَ حَبْلَـهُ بفلان): دڵی بـەفڵان دا چووەو خۆشی دەوێ ٥ چاکەی لەگەڵ کرد ٥ مـاڵی پـێ بەخشی.

وَصَلَ رحمَهُ: چاکەی لەگەڵ خزمو کەسو کارەکـەی دا کـرد ٥ هاموشـۆی کـردن، یارمەتی دان، چاودێری کردن پێیانەوە خەریك بوو.

وَصَـــلَ المکـــان وصـــولاً: گەییـــشتە شوێنەکە.

وَصَـلَ الی بـني فـلان: خـۆی پاڵدایـە لای فڵان بـەرەباب‌و تایەفـە خـۆی بەیـەکێ لـــەوان حـــسێب کـــرد ٥ قورئـــان دەفەرموێ: ﴿إِلاَّ الَّذِينَ يَصِلُونَ إِلَىَ قَـوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُم مِّيثَاقٌ﴾.

اوْصَـلَهُ الـشَّيْئ واليـه: شـتەکەی گەیانـدە ئـەوی، یـان شـتەکەی پـێ گەیاند ٥ دەشگوترێ: (ضَـرَبَه ضـربةً لاتوصـل): زەبرێـکی وای لـێ داوە چارە سەرناکرێ دەرمان ناکرێ.

واصله مواصلةً ووصالاً: بـەردەوام بوو لە دیـدەنی کردنـی‌و نەپچڕانی پەیوەنـــدی ٥ پێـــچەوانەی مانـــای (هَجَـــرَهُ)دێ ٥ بـــەزۆری بۆمانـــای دڵـداری‌و خۆشەویـستی ئـەو بـوارە بەکاردێ.

واصَـلَ الـصيامَ: چـەند ڕۆژێـك لەســـەریەك بـــەڕۆژو بـــوو ٥ دەشگوترێ: (واصل حَبْلَهُ).

وَصَّـلَ الـشَّيْئ بالـشيْئ: شـتەکەی بەشـــتەکەوە لکانـــد ٥ یـــان زۆری دیـــدەنی کـــردو پەیوەندییەکـــەی لەگەڵ دا چڕو پڕ کردەوە ٥ لـەخۆی گرت، خستیە گەڵی ٥ شتەکانی لێـك دان، پێکیەوە بەستن.

وَصَّلَ الشَّيْئ اليـه: شتەکەی گەیانـە ئەو.

إتَّـصَلَ فـلان: فڵانکـەس بانگەشـەی سەردەمی نـەزانی کـرد دەمـارگیری‌و تایەفەگەری‌و داب‌و نەریتی خێڵەکی پەیڕەو کرد.

اتَّصَلَ الی بني فلان: خـۆی پـاڵ فـڵان بەرەباب‌و تایەفەدا.

إتَّـصَلَ الـشَّيْئ بالـشَّيْئ: شـتەکە بەشتەکەی ترەوە لکا ٥ پێوەی نوسا.

تواصَلاَ: پێکەوەبوون لێـك دانـەبڕان ٥ پەیوەنـدییان بەیەکـەوە بـەردەوام بـــوو پێـــچەوانەی (تـــصارما)یـــە کەبەمانا لێـك دابڕانە.

تَوَصَّلَ اليه: گەیشتە لای، پێی گەیشت

٥ وردە وردە لەگـەڵی دا ڕۆیـی تـا گەیـشتە مەبەسـت ٥ هـەوڵی داو واسیتەی کردو خۆی نزیك کـردەوە تاپێی گەیی ٥ دەگوترێ: (تَوَصَّلَ الیه بُوصـلة أو سـبب): بـەهۆی واسیتەو هۆکـاری جـۆراو جـۆرەوە پێـی گەیشت.

استوصلت المرأة: ئافرەتەکـە داوای کرد فڕی تر بخرێنـە سـەر فـڕۆکانی بۆنـەوەی فـڕۆکانی درێـژبن، جـوان بنوێنن.

الصِّلَةُ: عـەطاو بەخـشش ٥ خـەڵات ٥ نـەو پیتـەی دوای (الـروی) دێ لـە سەرەوای شیعردا ٥ پێشی دەگوترێ: (الوَصَل).

الصُّلة: تێشوو.

الإیـصال: نوسراوێـکە وەرگرتنـی مانێك یان قەرزێکی تێدا ناماژەپێ دەکرێ.

المستَوْصِلة: نـەو ئافرەتـەی دەبێتـە دەڵاڵو ڕێ نیشاندەر بـۆ فڕێـکەوە لکاندنو بارۆکە کـردنو نـەو جـۆرە شتانە.

المَوَصَّلُ: دەگوترێ: (خَیْط موصَّل): حەبڵو هەودایەکە لـەزۆر شـوێنەوە سەرێـەك خراوەتەوە.

المُوَصِّلُ المعـزول: پلاکـی کارەبـاو شتی وا.

الموَصِّلات: نـەو قـەبارەو شـتانەی کارەبایان پێدا نەقڵ دەکرێ.

الموصِلُ: شـوێنی گەیـشتن ٥ شـوێنی بەیـەك گەیـشتنی دوشـتو پێـکەوە لەحیم کردنیان ٥ جومزگە ٥ نێوان کلۆتو رانی حوشتر ٥ شوێنی گرێی حەبل، نـەو شـوێنەی دوو حەبلەکە دەخرێنـــەوە ســـەرێەك ٥ (ك: مواصِل).

المَوْصُـــولُ: حەیوانێـــکە ولاخو ئاژەڵێـکە دایکەکـەی لەیـەك نێـرێ کـەڵی گرتبـێو فـەحلی تـر سـواری دایکی نەبووبن.

الواصِلَة: ئافرەتی داوێن پیس.

الوَصْلُ: عەطاو بەخشش ٥ دەگوترێ: (أعطاه وَصْـلاً مـن ذهـب): بڕێـکی ئـاڵتون پـێ بەخـشی ٥ هاوشـانو هـاوکوف ٥ دەگـوترێ: (هـذا وصـل هـذا): ئەمـە هاوشـانی ئەمەیـە ٥ جومزگەو شـوێنی بەیەکەوە لکانی دووئێسکو زیـاتر ٥ (حرف الوَصْل): نـەو پیتەیـە لـەدوای (الـرّوی)دێ لەسەروای شیعردا.

لیلة الوصل: شەوی کۆتایی مانگە.

الوُصْلُ: جومزگە، یان شـوێنی بەیـەك گەیـشتنی دوو ئێـسقان یـان زیـاتر.

الوَصْلَةُ: (لەبواری زانیاری کیمیادا) ڕەمزی ئەو هێزەیە کە دوگەردیلە بەیەك دەگەیەنێ.

الوُصْلَةُ: گەیاندن و پەیوەندی ◊ دەگوترێ: (بينهما وُصْلَةٌ): لەنێوانیان دا پەیوەندی هەیە ◊ هەرشتێك بەشتێکی ترەوە بلکێ ◊ هاوڕێو هاوەڵ، تێشو ◊ زەوی دوور.

الوَصِيلُ: کەسێك هەمیشە لەگەڵ یەکێکی تربێو لێی جیانەبێتەوە.

الوَصِيلَة: شتێك بەشتێکی ترەوە بلکێندرێ ◊ هاوڕێ ◊ زەوی پان و پۆڕ ◊ لەسەردەمی نەزانی دا وشەی الوصيله ناو بووە بۆ حوشترێك دە سك بکا بێ بسانەوە ◊ یان مەڕێك حەوت سك بکا حەوتەم جاری نێرو مێیەکی ببێ، لەبەر ڕێزی کاوڕە مێیەکە نێرەکەش سەرنابڕن ◊ شیری دایکەکەش هەردەبوایە پیاو بیانخواردایەوە لەئافرەت یاساغ بوو ◊ ئەم جۆرە حوشترو مەڕە ڕێزێکی تایبەتی هەبوو بەئارەزۆی خۆی لەکوێ دەلەوەڕا کەس بۆی نەبوو ڕێگرێ بکا، دەق وەکوو ناژەڵی (سائیبه) هەڵس و کەوتی لەگەڵ دەکرێ ◊ (ك: وصيل ووصائل).

وَصَمَهُ يَصِمُهُ صِمَةً ووَصْماً: بەگورجی رایکێشا ◊ ڕەخنەی لێ گرت.

وَصَمَ العود: دارەکەی شکاندەوەو بەبێ ئەوەی لێکی جیابکاتەوە.

وَصَّمَهُ: تەمبەڵو قونگرانی کرد، هەڵی نەنا بۆ کردنی کارەکە ◊ ئەزیەتی دا، دەگوترێ: (وَصَّمَتْه الحُمى): لەرزو تا ئازاری دا.

تَوَصَّمَ: بۆ موطاوەعەی (وَصَمَهُ)دێ.

الوَصْمُ: عەیبو لەکە ◊ گرێی دار ◊ درز ◊ دەگوترێ: (قناة فيها وَصْمٌ).

الوَصْمَةُ: کەلەبەرو پیتکەو روشاوی لەجەستەدا ◊ عەیبو لەکە ◊ سوێندی بەدرۆو تاوان.

وَصْوَصَ: لەکونو درزەکەوە ڕوانی.

وَصْوَصَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە روبەندی خۆی وێکهێنایەوە هەرکونی چاوی بەدەرەوەن.

وَصْوَصَ الجرو: بێچوە سەگەکە، بێچومگورگەکە چاوی تروکاندن.

وَصْوَصَ فلان: فلانکەس چاوی خۆی بچوك کردنەوە بۆئەوەی چاك شتەکە ببینێو بەباشی روانینەکەی ئاڕاستە بکا.

الوَصْوَصُ: کونێکە لەپەردەو دەرگاو شتی وا بەئەندازەی چاولێیەوە دەڕواندرێ ◊ (ك: وصاوص).

وصى فلان يصى وصياً: دوای بەرزیو

شکۆمەندی ڕمزیل بوو ٥ دوای کێش سوکی کێشی قورس بوو.

وَصَى الشَّيْئَ: شتەکە گەیشت دەرکەوت ٥ دەگوترێ: (وَصَى النبتُ): گژوگیاکە پێگەیی و زۆر بوو.

وَصَتِ الأرضُ وَصْياً ووُصياً: زەوی گیاوو گژەکەی تێك ڕژاو زۆر بوو.

وَصَى الشَّيْئُ بالشَّيْئِ: شتەکە بەشتەکەوە لکا پێوەی نووسا.

اوصى: چووە ناو گیاوگژی زۆرەوە.

اوصَى فلاناً واليه: فلانکەسی کردە سەر وەصیەت مالّو منداڵی دوای مردنی داوای لێ کرد سەرپەرشتیاریان بێ ٥ پەیمانی دایەو بەڵێنی پێدا.

اوصى له بشيئ: شتەکەی کردە مالّی ئەوو وتی بۆئەو بێ.

اوصى فلاناً بالشيئ: فەرمانی بەفلانکەس کرد بەئەنجامدانی شتەکەو لەسەری پێویست کرد.

وَصَّى اليه وله بشيئ: شتەکەی کردە هی ئەوو بڕیاری بۆدا.

وَصَّى فلاناً: دوای مردنی فلانکەسی کردە وەصی و سەر پەرشتیاری مالّو منداڵی.

وَصَّى بالشيئ فلاناً: فەرمانی بەفلانکەس کرد بەئەنجامدانی شتەکەو خستیە ئەستۆی ئەو ٥ دەگوترێ: (وصَّى الله الناسَ بكذا).

تواصَى القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان وەسێتیان بۆ هەندێکیان کرد.

تواصَى النبتُ: گیاو گژەو کە پاڵی لێك دا.

استوصى به: وەصییەتەکەی بەوشتە قبوڵ کرد ٥ دەگوترێ: (استوصى به خيراً): خێرو بێری بۆئەو وێستو بۆی ئەنجام دا ٥ لەفەرموودەی پێغەمبەردا هاتووە: (إستوصوا بالنساء خيراً).

الواصية: دەگوترێ: (فلاة واصية): دەشتو سارایەکە بەدەشتو سارای ترتێکەڵاو دەبێ.

الوَصَاةُ: بەمانا (الوَصية)دێ ٥ (ك: وَصَايا)یە سەرپەرستیاری کردنی منداڵ.

الوَصي: ئەوکەسەی وەسییەتی بۆ دەکرێ و دەکرێ بەسەرپەرشتیار ئەوکەسەی سەرو کاری منداڵو مالّو سامانەکەی دەکا.

وَضَأه يَضؤه وضئاً ووضاءةً: لەڕوخسار جوانی و پاك و خاوێنی دا بەسەریا بالادەست بوو ٥ دەگوترێ: (وَاضَأَهُ فَوَضَأَهُ).

وَضُؤَ يَوْضُؤُ وُضاءَةً: جوان بوو ڕێك و

پێك و پاك و خاوێن بوو ٥ (فهو وَضِئ) ٥ (ك: أوضياء ووِضاء).

وَضَـأَهُ: شـانازی بەسـەردا کـرد ٥ دەگوترێ: (واضَأهُ فَوَضَأهُ).

وَضَّاءُ: وای لێ کرد دەستنوێژ بگرێ.

تَوَضَّـأ للعبـادة: هەنـدێ ئەنـدامی جەستەی شتن و هەندێکی مەسح کـرد ٥ یـان بـەنیازو مەبەسـتی نوێـژکردن ئـاوی گەیانـدە هەنـدێ ئەندامی جەستەی.

تَوَضَا الغلام والجارية: کوڕو کچەکە گەیشتنە تەمەنی بالغی.

المتَوَضَّأُ: شوێنی دەستنوێژشتن.

المِيضَأَةُ: قاپێك یان مەسینەو گڵێنە ئاوی دەستنوێژی تێدابێ ٥ شوێنی دەستنوێژ هەڵگرتن.

الوَضُوءُ: دەستنوێژ ٥ ئاوی دەستنوێژ پێ هەڵگرتن.

الوُضاءُ: دەمو چاو نورانی.

الوُضُوءُ: دەستنوێژ هەڵگرتن ٥ شتن و مەسـح کردنـی هەنـدێ ئەنـدامی جەستە ٥ گەیاندنی ئاو بۆ هەنـدێ ئەندامی جەستە لەگەڵ نیەت دا.

وَضَـحَ الأمـرُ يـضح ضِحَة ووضـوحاً: کارەکـە ئاشـکرا بـوو رون بـۆوە ٥ دەگـوترێ: (وضـح الـصُبْحُ): بـەیانی ئاشکرابوو ئاسـۆ رون بـۆوە ٥ (وَضَـحَ الراکـب): سـوارەکە دەرکـەوت ٥ دەشگوترێ: (من أين وَضَـحَ الراکـب؟): لەکوێوەوە سوارەکە دەرکەوت.

وَضَحَ الوَجْهُ: روخساری جوان بوو ٥ (فهو واضِح).

أوضَـحَ الرجـل والمـرأةُ: پیـاوو ئافرەتەکـە منـدالّی سـپی پێـستیان بوون.

أوضَـحَ الأمْـرُ: کارەکـە ئاشـکرا بـوو، دەرکەوت.

تَوَضَّحَ الطريق: ڕێگاکە رون بۆوە.

تَوَضَّحَ عنه: لێی کۆڵیەوە.

استوضَـحَ الـشَّيْئ وعنـه: دەسـتی خـستە پـشت چـاوی لەبـەر تیـشکی خۆر بۆئـەوەی بزانـێ ئـاخۆ شـتەکە دەبینێ یان نا.

استوضـح فلانـا الأمـر: داوای لەفلانکـەس کـرد شـتەکەی بـۆ رون بکاتەوە.

الأواضـح: ڕۆژانێـك شـەومکانیان رونـاکن شـەوی سـیانزەو چـواردەو پانزەی مانگی قەمەری.

الأوضـاح مـن النـاس: کۆمەڵگایـەك پێـك هاتبـێ لەجـەند هـۆزو خێڵـی جیاجیا.

المُتَوَضِّحُ: کەسێك سواری ڕێـگایەکی راستو ئاشکرا ببـێ ٥ بەناوەڕاستی

ڕێگادا بەرواو نەکەوێتە پەنا پەسێوو کەندولەند ◊ حوشتری سپی زۆر سپی نەبێ.

المُوضِحَةُ: بریندێک ئێسقانی دەربکەوێ ◊ واتە گۆشتی سەر ئێسقانەکەی دڕبێ.

الواضِح: پێچەوانەی (الخَامِلُ) دێ ◊ واتە: ئاشکراو ڕون ◊ دەگوترێ: (رجل واضح الحسب): پیاوێکە بنەچەو نەژادی ئاشکراو ڕونە ◊ حوشتری سپی بەڵام زۆر سپی نەبێ.

الواضِحة: بریندێک گۆشتی هەموو بڕابێو ئێسقانی دەکەوتبێ ◊ دیمەنی ددان لەکاتی پێکەنین دا ◊ شەوێک لەشەومکانی (ليالي البيض): کەشەوی سیانزەمو چواردەمو پانزەی مانگی قەمەرین.

الوَضَحُ: روناکی، تیشک ◊ سپایی ئاسۆ لەخۆرهەڵات کاتی بەیانی ◊ مانگ ◊ سپایی هەمووشتێک ◊ ڕێگای ئاشکراو ناوڕاستی ڕێگا ◊ دیرهەمی زیوی ساخ ◊ خشڵی زیوی ساخ ◊ پاوانەو خڕخاڵ ◊ بازنەو دەستەوانە کەلەقاچ بکرێ ◊ خاڵی سپی بەناو چەوانی ولاخەوە ◊ شیر ◊ موی سپی سەرو ڕیش کە نیشانەی پیرییە ◊ بەڵەکی.

الوَضّاحُ: صیغە موبالەغەیە لەمانای (وَضَحَ)دا ◊ سپی زۆر جوان ◊ روخساری جوانو دەم بەپێکەنین ◊ زۆڕ ◊ دەگوترێ: (رجل وضّاح الحسب): پیاوێکە بنەچەو نەژادی زۆر ڕونو ئاشکرایە ◊ (عظم وضّاح): پارییەکی منداڵە عەرەبە، لەشەوی تاریك دا ئێسقانێکی سپی فڕێ دەدەن نەمجار دەست دەکەن بە گەڕانو پشکنین بۆ دۆزینەوەی هەرکەسێ بیدۆزێتەوە ئەوە براوەیە.

الوَضِيحة: تارماییەکی سپی دێتە پێش چاوی مرۆڤ ◊ ئاژەڵ (مەڕو بزنو گاو حوشتر) ◊ (ك: وضائح).

وَضَحَ فِي السِّقاء يَضَحُ وضحاً: شتێکی کەمی لەکوندە ئاوەکەدا هێشتەوە.

وَضَحَ الدَّلْوَ: دۆڵچەکەی نیوەکرد ◊ (فهو واضح).

أوْضَحَت البِئر: بیرەکە ئاوەکەی کەم بۆوە.

أوضَحَ فلان فِي السِّقاء: فلانکەس شتێکی کەمی لە کوندەکەدا هێشتەوە.

أوضَحَ بالدَّلْو: بەخێرایی وتەکانی دۆڵچەکەی لەناو بیرەکە هەڵکێشایەوەو پڕی نەکرد کەمی ئاو تێ چوو بوو.

اوضَخَ للرجل: کەمی ئاو لەبیرمکە بۆ پیاومکە دەرهێنا.

اوضَخَ الدلوَ: بەمانا (وَضَخَ)دێ.

واضَخَهُ مواضخة: پێشبڕکێی لەگەڵ دا کرد لەئاو هێنجان دا ٥ پێشبڕکێی لەگەڵ دا کرد لەبازدان دا ٥ وەکوو ڕۆیشتنی ئەو ڕۆیشت ٥ دەشگوترێ: (واضخه السَّيْرَ وفي السير).

تواضَخَا: پێشبڕکێیان کرد ٥ دەگوترێ: (توضخا في الإستسقاء وفي العدو وفي السير).

تواضَخَ فلان فلاناً: فلانکەس وەکوو ڕۆیشتنی فلان ڕۆیشت.

وَضِرَ يَوْضَرُ وَضَراً: چلکن بوو.

وَضِرَ الإناءُ: قاپەکە، مەنجەڵەکە چەور بوو ٥ (فهو وَضِر وهي وضِرَةٌ ووَضْرى).

وَضَّرَهُ: چەوری کرد، چلکنی کرد، دەگوترێ: (كان نقي العِرْضِ فَوَضَّرَه بالدناءة).

الوَضَرُ: چلك ٥ چەوری ٥ پیس و پۆخەڵی بەهۆی چەوربیەوە خشتو خۆڵی بنکی کوندەو گۆزەی ئاو ٥ بۆگەنی خۆراکی ئێکسپایەرو گەنیوو ترشاوو بەسەر چوو ٥ شوێن ئاسەواری خۆراك بەسەر ڕوی سینی و قاپو شتی واوە ٥ ئەو ڕەنگەی بەسەر زەعفەران و شتی واوە دەبینرێ ٥ پاشماوەو ئاسەواری مۆرانەو ژەنگو پیسایی ٥ پاشماوەو ئەثەری قەتران ٥ (ك: أوضار) ٥ دەگوترێ: (فلان ذو أوضار): فلانکەس چلکن و پیس و پۆخەڵە.

وَضَعَ يَضَعُ وضعاً وموضوعاً: پەلەی کرد لەڕۆیشتن دا ٥ دەشگوترێ: (وضَعَ السراب على الآكام): تراویلکە لەسەر گردۆلکەو شتی وا درەوشایەوە.

وَضَعَت المراة وَضْعاً وتُضْعاً: ئافرەتەکە لەکۆتایی ماوەی پاکی دا، سکی پڕبوو نەکەوتە عادەی مانگانەیەوە.

وَضَعَتِ الإبلُ وضيعة: حوشترەکە گیا ترشۆکەی گوێ چەمو ئاوی خواردو ئەو لەوەڕی ڕێگایەی جێ نەهێشت.

واضَعَ فلان من فلان وعنه وضعاً وموضعاً: فلانکەس لەڕێزی فلانی کەم کردەوەو پلەی کۆمەڵایەتی هێنایە خوار ٥ دەشگوترێ: (وضعه الشُحُّ ودناءة النسب).

وَضَعَ عَنْ غريمه: لەقەرزەکەی بۆ قەرزدارەکەی داشکاند.

وَضَعَ فلاناً: فلانکەس ژێردەستەو زەلیل کرد ٥ دەگترێ: (وضَعَ الله المتكبرين ووضع فلان نفسَه):

فلانکەس نەفسی خۆی زەلیل کرد.

وَضَعَ الشَّيْئَ: شتەکەی دانا لەدەستی خۆی کردەوە ٥ دەگوترێ: (رفع السلاحَ ثم وضعَه).

وَضَعَتِ المرأةُ حَمْلَها: ئافرەتەکە سەرپۆش و ڕوبەندی لەسەرخۆی دامالی و فڕێی دا.

وَضَعَ الشَّيْئَ الى الأرض: شتەکەی دابەزاندە سەرزەوی.

وَضَعَ الشَّيْئَ في المكان: شتەکەی لەشوێنەکە دامەزراند ٥ دەشگوترێ: (وَضَعَ يده في الطعام): دەستی کرد بەنانخواردن.

وَضَعَ فلانٌ فلاناً في ماله وضيعة: فلانکەس لەمالی خۆی بۆ فلانکەس ئەندازەیەکی بۆ دابەزاند.

وَضَعَ فلاناً: فلانکەسی کرە پیاوێکی نزم و بێ نرخ.

وَضَعَ عُنُقَه: لەملی فلانی دا.

وَضَعَ عنه الأمرَ: کارەکەی لەمل و ئەو دامالی لەکۆڵی کردەوە ٥ دەگوترێ: (وَضَعَ عنه الدين والجزية): قەرزەکەی لەمل دامالی ٥ (وَضَعَ عنه الجناية): تاوانەکەی لەئەستۆی ئەو لابرد.

وَضَعَ الشَّيْئَ وضعاً: وازی لەشتەکە هێنا.

وَضَعَ الرجلُ الحديثَ: پیاوەکە قسەکەی هەڵبەست ٥ درۆی ڕێک خست.

وَضَعَتِ الحاملُ ولدها وضعاً: ژنە سکپڕەکە منداڵەکەی بوو سکەکەی دانا ٥ (فهي واضع).

وَضَعَ العلم: شارەزای یاساو بنەمای زانیاریەکە بوو.

وَضَعَ الرجلُ في تجارته وضَعاً: پیاوەکە لەبازرگانیکردنەکەدا زەرەری کرد.

وَضُعَ الرجلُ يَوْضُعُ ضَعَةً ووضاعةً: پیاوەکە بێ ڕێز بوو هەتیو مچەو خوێڕی دەرچوو.

وُضِعَ الرجلُ في تجارته: پیاوەکە لەبازرگانی کردنەکەی دا زەرەری کرد ٥ زوربەی کات ئەم چمکە بەم شێوەی ئیسمی مفعول ئەدا دەگرێ ٥ دەگوترێ: (لايزال فلان موضوعاً في تجارته).

اوضَعَ في الشَّرِّ: پەلەی کرد لەشەڕکردنەکەدا.

اوضَعَ الراكبُ الدابَّةَ: سوارەکە ولاخەکەی هەلینگ دا بۆ خێرا ڕۆیشتن.

اوضَعَ فلان فلاناً في الأمر: فلانکەس موافەقەی بۆ فلان کرد لەکارەکەدا.

اوضِعَ الرجلُ في تجارته: پیاوەکە لەبازرگانی کردنەکەی دا تێشکا.

واضَعَ الرجل مواضَعَةً ووضاعاً: پیاوەکە لەهەڵگرتنی دەستەبارەکەدا

تەرازو ئاسا هەڵی نەگرت، بەسەر لای هاوەڵەکەی دا شکاندیەوە.

واضَعَ فلاناً: گرەوی لەگەڵ فلان کرد ◊ لەکارمکەدا هاوڕای فلان بوو ◊ موافیقی بوو ◊ موناظەرەو چەلەحانێی لەگەڵ فلان دا کرد.

واضَعَ فلاناً الرایَ: لەگەڵ فلان دا هەریەکەیان ئەوی تری بەسەر راو بۆچونی خۆی دا ئاگادار کرد.

وَضَّعَ فلاناً: فلانکەسی خوێڕی کرد ◊ بێ ڕێزی کرد.

وَضَّعَ البانی الحجَر: وەستاکە بەردەکەی خستە چینی دیوارەکەوەو داینا ◊ بەردەکانی چین چین خستنە سەریەک و ڕیزبەندی کردن.

وَضَّعَ الجُبَّة: دوای ئەوەی لۆکەی خستە ناو جبەکەوە ئەمجار دوری.

وَضَّعَت النعامةُ بَیْضَها: نوعامەکە هێلکەکانی خستنە سەریەک.

الضَّعَ فلان: فلانکەس بوو بە خوێڕی و هەتیو مچە.

الضَّعَ البعیرُ: حوشترەکە سەری خۆی نەوی کرد بۆئەوەی خاوەنەکەی پێ بخاتە سەر ملی و سواری بێ.

تواضَعَ فلان: فلانکەس خۆی بەزەلیل و ترساو لەخودا نیشان دا.

تواضَعَ القومُ علی الأمر: خەڵکەکە لەسەر کارەکە ڕێک کەوتن.

تواضَعت الأرض: زەوییەکە لەو زەوییەی ئەولای نزم تر بوو.

تواضَعَ ما بیننا: نێوانمان دوور بوو.

استوضَعَ منه: لەڕێزی هێنایە خوار.

استوضَعَ فلاناً الشَّیْئَ: داوای لەفلانکەس کرد شتەکەی لەسەر لابا ◊ دەگوترێ: (استوضع فلاناً في دینه): داوای لەفلان کرد قەرزەکەی لەسەر لابەرێ.

التوضیع: دەگوترێ: (في فلان توضیع): فلانکەس ژنانییە.

الضَّعة: نزم بوونەوەی ڕێزو نرخ ◊ شکانی کەسایەتی و دابەزینی سومعە ◊ خوێڕیەتی و هیچ و پوچی.

المُوَضَّعُ: شکاوو کەرت و پەرت بوو، کەسێک نەپیاوی تەواو بێ نەئافرەتی تەواو بێ (واتە نێرە موک) ◊ دەگوترێ: (فلان مُوَضَّعٌ): فلانکەس نێرەموکە ◊ شێوە ژنانییە ◊ بێ ڕەوشتە.

الموْضِع: شوێن و مەکان ◊ دەگوترێ: (في قلبي موضع فلان): خۆشەویستی فلانکەس لەدڵم دایە.

المَوْضَعَة: ناوی شوێن (اسم المکان).

الموضوع: سەرەباس ◊ ئەو مادە

زانیـــاری و رۆژنامەوانییەیـــە کەنووســـەر دەیکاتـــە عینـــوانی نووسینەکەی.

الموضوع من الأحاديث: حەدیثی هەڵبەســـتراوو پاڵـــدراو بـــۆ لای پێغەمبەر (د.خ) لەبواری فەلسەفەدا بریتییـــە لەشتێـــک هەســـتی پـــێ بکرێ و مودرەک بێ، بەرامبەرەکەی بریتییـــە لـــە (الـذّات) ٥ لـەزاراوەی مـــەنطیـــق بریتییـــە لـــە شتێـــک (مەقولو عـەنهو)بـێ قسە لـێ کـراو بـــێ لەپێـشەوە بگـوترێ و بکرێتـــە مەوضوع و بەشی یەکەمی قـەضیـەو شتی تـری بخرێتـە سـەرو مـەحمول بۆ بهێندرێ.

المَوضوعة من الأحاديث: حەدیثی هەڵبەسراووبێ بنەما.

الموضـــوعية: لـــەبواری فەلـــسەفەدا دیـدو بۆچونێـکی فەلسەفییە پێـی وایـــە مەعریفـــە دەگەڕێتـــەوە بـــۆ حەقیقەتێـــک جودایـــە لـــەزاتی مودرەک و هەست پێکراو.

الواضعة: باخ و باخـچە ٥ حوشترێـک لەشـتی فڕێـدراوو پـل و پـوش و بەرماوەدا بلەوەڕێ ٥ ئافرەتی داوێن پیس و بەدڕەوشت.

الوَضْعُ: دانـان ٥ دانـراو (موضـوع) ٥ هێـــدی تـــرین و لەســـەرەخۆترین شـێوەی ڕۆیـشتنی حوشـترو وڵاخـی تـرە ٥ شێوەی شت و هەیئەتی.

الوَضـــاع: زۆر قـــسە هەڵبەســـت و درۆزن و بوختانـــچی ٥ دەگـــوترێ: (رجل وَضَّاعٌ): پیاوی زۆر درۆزن و قسە هەڵبەست.

الوَضعية: مەزهەب و ڕێبازی (ئوجست کۆنـت)ە کـە بـڕوای بەئـەو دیـو مادەنیەو ئینکاری میتا فیزیقیەکان دەکـا، پێـی وایـە زانیـاریی دەبـێ لەســـەر ڕوداو ئـــەزمون بـــنج بەستوبێ.

الوَضيعُ: پـڕو پـوچ و هـەتیو مـچەو خـوێڕی ٥ پێـچەوانەی (الـشریف)ە ئەمانـەت و ئەسـپاردە ٥ دەگـوترێ: (وضـــعت عَـــنْ فـــلان وضـــيعاً): ئەسپاردەیەکم لای فلانکەس داناوە.

الوَضـيعَة: ئەمانـەت و ئەســپاردە ٥ کتێبێـکە قسەی عاقڵمەنـدانی تێـدا دەنووســـرێ ٥ کۆمەڵێـــک ســـەرباز دەخرێنـــە هەرێمێـــکەوەو غـــەزوی ئەو دەڤەرەناکەن و تێیدا دەمێننەوە ٥ وردەو پـــردەی شـــت ٥ زەرەر ٥ کۆڵ و بـارو بارگەنـەی خـەڵک ٥ ئـەو ئەندازەیـەی پاشـاو خەلیفـە وەری دەگرن لەباج و خەراج ٥ ناردو ڕۆنـی بەســـەردا دەکـرێ و دەخـورێ ٥ (ك: وضائع).

وَضَمَ القومُ يَضِمون وضوماً: خەڵکەکە کۆبونەوەو لێك نزیك بوونەوە.

وَضَمَ القوم على بني فلان: خەڵکەکە بوونە میوانی فلان خێزانو بەرەباب.

وَضَمَ الجزار اللحم: حەیوان کوژەرەوەکە (قەصابەکە) گۆشتەکەی خستە سەر (وەضەم) هەرشتێك گۆشتەکە لەگڵو خۆڵ دووربخاتەوە.

اوضَمَ الجزارُ اللحمَ: بەمانا (وَضَمَهُ)دێ.

استَوضَمَهُ: ستەمی لێ کرد.

الوَضَمُ: هەرشتێك گۆشتی لەسەر دابندرێ لەدارو حەسیرو بەردو شتی وا بەمەبەستی ئەوە لەگڵو خۆڵ دووربێ ٥ سفرەی نانخواردن.

الوَضْمَة: کۆمەڵێك نادەمیزاد دووسەد یان سێ سەد کەس ٥ کۆمەڵێك مرۆڤی لێك نزیك دەگوترێ: (القوم وَضْمة واحدة).

الوَضيمُ من الأصابع: نێوان قامکی ناوەڕاستو قامکە بچکۆلە.

الوَضيمة: کۆمەڵێك مرۆڤ دووسەد تا سێ سەد کەس ٥ خەڵکێکە کەم دەبنە میوانی هۆزو خێڵێکو ڕێزیان لێ دەگیرێ ٥ خواردنی ئامادەکراو بەبۆنەی ماتەمینییەوە.

وَضَنَ الشَّيْءَ يَضِنه وَضْناً: شتەکەی خستە سەریەك ٥ دەگوترێ: (وَضَنَ الحجرَ والآخرُ): شتەکەی دوو لۆو دوو تۆپی کردەوە ٥ تەنی ٥ دەگوترێ: (وَضَنَ السرير وأشباهه الجوهر) ٥ (فهو واضن وهي واضنة).

اوضن الرَّجل: بۆ ڕەحڵو کەژاوەکە قەیاسەی چندراو بەسەریەك دای بۆ دروستکرد، پێی شەتەك دا.

إتَّضَنَ: پەیوەندی پێوەکرد پێیەوە لکا.

تضوَضَّنَ: ژێر دەستە بوو ٥ زەلیل بوو.

الموضونة: زرێیەك کونەکانی لێك نزیك بن ٥ حەلقەکانی تێك خرابنو چوبنە ناو یەکەوە ٥ یان ئەڵقەکانی دو دو چندرابن.

المِيضنة: هۆڕو جەواڵو تێڕەیەکە لەپوشی دارخورما چندرابێ ٥ (ك: مواضين).

الوُضنَةُ: کورسی چندراو لەلقی دارخورماو شتی وا.

الوَضين: ڕیزکراو چین چین کراو ٥ پشتێنێکی پانی چندراوە هەندێکی چوومتە سەر هەندێکیو هەوداو سیرمە کانی پێکەوە لاو نیو چندراون ٥ بەکوردی خۆمان پێی دەگوترێ: (قەیاسە) ٥ یان هەر

لەپێست دروست دەکرێ شتی پێ لەپشتی حوشتر شەتەك دەدرێ ◊ بۆ رەحـــل و کـــەژاوە بـــەکاردێ ◊ دەشگوترێ: (إنه لعلقِ الوضـين): ئـەو گـورج و گـۆڵ و خێرابـە ◊ چوسـت و چالاکە.

وطِئَ الشَّيْئَ يَطَؤُه وَطْئاً: شـێلای پـانی کـردەوە ◊ دەگـوترێ: (وطِئنـا العَـدُوَّ): دوژمنمـان پـان و پڵـیش کردەوە، غەزومان کـردن ◊ (بنو فلان يطـؤهم الطريـقُ): بـەرەبابی فـلان هـۆزی فـلان لـەنزیك رێـگاکەوە نیشتەجێ بوون.

وَطِـئَ المـرأةَ: جـووە لای ئافرەتەکـە، سەرجێیی کرد.

وَطُؤَ الموضعُ وغيره: شوێنەکە نەرمەڵان بوو.

اوْطَـأَ شِـعْرَهُ وفيـه: لەشـیعرەکەدا سەرەوای دوبارە کـردەوە بەلـەفـظو مانـاوە هـەمان سـەرەوای پێـشوی هێنایەوە.

اوطَـا فلانـاً العَـشْوةَ وعَـشوَةً: فلانکەسی والـێ کرد بەسەر کوێری بڕواو نەزانێ رو لەکوێ دەکا.

اوطَا الأرض وبها: پێی لەزەوییەکـە ناو بەناوی دا رۆیی.

اوطَا فلاناً الأمرَ: لەکارەکەدا هاوڕای فلان بوو.

وَطَّـأَ الموضِـعَ وغـيره توطئـةً: شـوێنەکەی تـەخت کـردو کردییـە رێبازو ڕاڕەو.

وَطَّا الشَّيْئَ: شتەکەی ئامادەکرد.

وَطَّا الفِراشُ: شوێن نوسـتن و دۆشـەك سیسـەمەکەی رێـك خـستو خۆشـی کرد بۆ لەسەر نووستن.

تَوَاطَأَ القـومُ علـى الأمـر: خەڵکەکـە لەسەر کارەکە رێـك کەوتن.

تواطَـأَ فـلان فلانـاً علـى الأمـر: فلانکـــەس لەســـەر ئیـــشەکە ڕەزامەندیی خۆی بۆ فلان دەربڕی.

تَوَطَّأَ الرجلان: شتەکەی ژێر قاچی دا ◊ بـەقاچ گێـرەی کـرد، وردی کـرد پلیشاندیەوە.

استوطَأَ الشَّيْئَ: شتەکەی نـزم کـرد ◊ نـــەرمی کـــرد ◊ ئاســانی کـــرد ◊ بەوشێوانە هاتە بەردەستی.

الإيطاء: بەلای شاعیرانەوە عەیبێـکی سـەرەوای شـیعرە، بریتییـە لـەوە سەرەواکە بەلـەفظو ماناوە دوبارە بێتەوە.

الطَّاة والطَّلَّةُ: نەرمو نیان.

المَوْطَأُ: شوێن قاچ ◊ جێ پێ.

المَوْطِنُ: بەمانا (المَوطَا)دێ.

المُوَطَّأُ: سەهڵو ئاسان، نەرمو نیان ◊

دەگوترێ: (رجل موطأ الأكناف): پیاوێکی بارخۆش و مامەڵە خۆشە، ڕۆخۆش و سەخی سورشتو میوان نەوازە ٥ هەرکەسێ بچێ بۆ لای پەشیمان نیەو ماندو نابێ.

المِيطَاءُ: چاڵایی زەوی ٥ پارچە زەوییەکی نزم.

الواطِئَة: ڕێبوار کە شوێنێکی زەوی دەکەنە ڕێڕەو ٥ خورمای بیژۆک و هەڵومریو.

الوِطَاءُ: نزمایی، زەلکاوو چاڵایی لەزەوی دا.

الوِطَاءُ: بێشکەی نەرم و خۆش بۆ منداڵ.

الوَطَاءَةُ: نەرم و نیان و ئاسان و بەیدەست.

الوَطْأَةُ: پێلەقەو گرتنی بەهێزو توند.

الوَطَأَةُ: ڕێبوار.

الوَطِئ: چاڵایی زەوی ٥ نەرم و دەشت ٥ تەخت کراوو بێ کۆسپ ٥ دەگوترێ: (هذا الفراش وَطِئٌ): ئەم شوێن نوستن و دۆشەکە نەرمە ئەوکەسەی لەسەری دەخەوێ ئازاری جەستەی نابێ.

الوَطِئَةُ: خورمایەکە دەنکەکەی دەردەهێندرێ و بەشێوەو دەشێلدرێ ٥ کەشک و شەکر.

الوَطَبُ: مەشکەی دۆ ٥ مەمک و گوانی گەورە ٥ پیاوی وشکە تەبیات و قسە ڕەق ٥ (ك: أوطب وأوطاب ووطاب وأواطب) ٥ دەگشوترێ: (صَفِرَت وِطابُهُ): مرد یان کوژار.

الوَطْبَاءُ: مەمک گەورە.

الوَطْبَةُ: قاوت؛ کەلەخورماو کەشک و ڕۆن دروست دەکرێ.

وَطَحَهُ يَطحُهُ وَطْحاً: بەزەختو هێز پاڵی پێوەنا.

تواطَحَت الإبل على الحوض: حوشترەکان پاڵەپەستۆیان کرد لەسەر حەوزی ئاوخواردنەوە.

تواطح القومُ: خەڵکەکە لەگەڵ یەک شەڕیان کردو دژی یەکتر دوان و هەڵوێستیان وەرگرت.

الوَطْحُ: ئەو چڵک و پیسییەی بەسەو چنگ نینۆکی وڵاخ و ئاژەڵ و باڵندەو پەلەوەرەوە دەنوسێ.

وَطَدَ يَطِدُ وَطْداً: جێگیر بوو، چەسپا.

وَطَدَ الشَّيْئَ وَطْداً وَطِدَةً: چەسپاندی بەهێزی کرد ٥ (فهو وطيد وموطود): دەگوترێ: (وَطَدَ له منزلة): جێگای بۆ خۆش کرد.

وَطَدَ الإنسان الى الأرض: بیاوەکەی بەزەویییەوە نوساندو نەیهێشت جوڵەبکا.

وَطَّدَ الأرضَ: زەویيەکەی بەکوتك کوتایەوە بۆ ئەوەی بپەستێنرێو بچێتە پاڵ یەك‌و بۆشایی تێدا نەمێنێ کەبینای لەسەر بکرێ نەنیشێ.

وَطَّدَ الصَّخْرَ علی الغار: بەبەرد دەرکی ئەشکەوتەکەی گرت ◊ دەرکی ئەشکەوتەکەی بەکەڵەکە بەرد هەڵچنی.

وَطَّدَهُ: بەمانا (وَطَدَهُ)دی.

وَطِّدَ الأرضَ: زەویيەکەی تەخت کردو کوتایەوە بۆئەوەی گڵ‌و بەردو چەوەکە بچێتە پاڵ یەك‌و تونديێ ◊ دەشگوترێ: (وَطِّدَ له عنده منزلةً): بۆ فلان لای فلان جێگای بۆ خۆش کردو دایمەزراند.

تَوَطَّدَ الشَّيْئ: شتەکە چەسپاو جێگیر بوو.

اتَّطَدَ: بەمانا (تَوَطَّدَ)دێ.

المُتَوَطِّدُ: شتی بەردەوام‌و نەبڕاوە کەیەك بەدو یەك دا بێ ◊ چەسپاوو پتەوو جێگیر بوو.

المِيطَدَةُ: کوتکێکی قورس‌و گرانە لەدارو شتی وا دروست دەکرێ بناغەی دیوارو شتی وای پێ دەکوترێتەوە بۆئەوەی پتەو ببێ‌و نەنیشێ ◊ دارێکە درێڵ‌و ئاسنی سورەوەکراوی کونکردنی شتی پێ دەگیرێ.

الوَطِيدَةُ: بناغەو کانگەی دیواری خانوو ◊ سێ کوچکەی ئاگردان (سەرئاگرە) ◊ دەشگوترێ: (له عندي وطيدة): فلانکەس لای من پلەو پایەی بەرزی هەیە ◊ هەروا دەگوترێ: (أنت من وطائد الحق): ئەتۆ پایەیەکی پتەوی حەق‌و راستی.

الوَطَرُ: پێداویستی ◊ مەبەست‌و ئارەزۆ ◊ دەگوترێ: (قضى منه وَطَرَه): ئیشی خۆی لێ جێ بەجێ کرد ئارەزوی خۆی لی بەدی هێنا.

وَطَسَ الأرضَ يَطِسُها وَطْساً: چاڵی لەزەوییەکە کرد.

وَطَسَ الشَّيْئَ: شتەکەی شکاندو وردو هارێ کرد ◊ بەتوندو بەهێز لێی دا.

تَوَطَّسَ المَوْجُ: شەپۆلەکان توندو زۆر بوون.

الوَطَّاسُ: بۆ زێدەڕۆیی لەمانای (وَطَسَ)دێ ◊ شوان.

الوَطِيسُ: تەنوری نانکردن کەنانی تێدا دەبرژێ ◊ شەڕو هەرا ◊ دەگوترێ: (حَمَى الوطيسُ): شەڕگەرم بوو پەرەی ساند.

وَطَشَ فلاناً يطشه وطشاً: لێی دا، پێی کێشا.

وَطَشَ فلاناً عَنْ فلان: فلانکەسی لەکۆل فلانکەس کردەوە.

وَطَشَ الکلامَ: کەلامەکەی بەیان کرد، جوان ڕونی کردەوە.

وَطَشَ الخَبَرَ: لایەنێکی هەواڵەکەی ناشکرا کرد ◊ دەگوترێ: (ما وَطَشَ لنا): هیچی نەداینێ ◊ (سألته عَنْ شیء فما وطَشَ): پرسیاری شتێکم لێ کرد هیچی بۆنەدرکاندم.

وَطَّشَ عنه: لێی دوورخستەوە.

وَطَّشَ القوم عنهم: خەڵکەکەی لێ دوورخستەوە.

وَطَّشَ لفلان: دەروازەی قەسەو بۆچوونو کرداری بۆ فلانکەس دیاری کرد.

وَطَّشَ فیه: کاریگەر بوو تێیدا ◊ دەگوترێ: (سألوه فما وَطَّشَ لهم بشیء): پرسیاریان لێ کردو هیچی پێ نەدان ◊ (ضربوه فما وَطَّشَ الیهم): لێیان داو دەستی پێ نەکرایەوەو نەیتوانی دیفاع لەخۆی بکا ◊ (سألته عَنْ شیء فما وَطَّشَ): پرسیاری شتێکم لێ کرد هیچی بۆ رون نەکردمەوە.

وَطَفَ الرَّجُلُ یَطِفُ وَطْفاً: پیاوەکە دوا ڕەتێندراوەکە کەوت دووری خستەوە.

وَطِفَ یَوْطَفُ وَطَفاً: موی بڕۆ برژانگی زۆر بوون نەرمو شۆڕبش بونەوە.

وَطَفَ المطرُ: بارانەکە بەلێزمە باری.

وَطِفَتِ السحابة: هەورەکە شوڕابەی کردە سەرزەوی ◊ (فهو اوطف وهي وَطْفاء).

أوْطَفَ: بەسەر یا ڕوانی، بەرز بۆوە ◊ دەرکەوت ◊ دەگوترێ: (خذ ما أوطف لك): چیت دی هەڵی بگرە.

الأوْطَف: دەگوترێ: (بعیر أوطف الوبر): حوشترێکی کوڵك زۆرو باشە ◊ (عام أوطف): سالێکی پڕ خێرو بەرەکەتە ◊ (عیش اوْطَف): گوزەرانی خۆش ◊ (ظلام أوطف): تاریکییەکی داگرندەو نزیك و داپۆشەرە.

وَطَمَهُ یَطمُهُ وَطْماً: پێی لێنا.

وَطَمَ السِتْرَ: پەردەکەی دادایەوە.

وَطِمَ یَوْطَمُ وَطماً: گوی گیرا ◊ پیسایی بۆنەکرا.

وُطِمَ: بەمانا (وَطِمَ)دێ.

وَطَنَ بالمکان: لەشوێنەکە مایەوە.

اوطَنَ البلدَ: شارەکەی کردە زێدو نیشتمانی خۆی.

اوطَنَ نفسه علی کذا: نەفسی خۆی ئارام کرد لەسەر ئەوشتەو پێی ڕازی بوو.

واطَنه علی الأمر: کاری خۆی لەگەڵ

ئەوشاردەوە ◊ خۆی دەرنەخست ◊ بەکارەکە رازی بوو.

واطن القوم: لەگەڵ خەڵکەکە لەنیشتمانێك دا ژیا.

وَطَّنَ بالبلد: شارەکەی کردە زێدو نیشتمانی خۆی.

وَطَّنَ نفسه على الأمر: نەفسی خۆی لەسەر کارەکە ڕاهێنا.

إتَّطَنَ البلدَ: وڵاتەکەی کردە زێدو نیشتمانی خۆی.

تَوَطَّنَ: بۆ موطاوەعەی (وَطَّنَ)دێ ◊ دەگوترێ: (تَوَطَّنَتْ نفسه على الأمر): نەفسی خۆی لەسەر ئەوکارە ڕاهێنا.

تَوَطَّنَ الأرضَ وبها: زەوییەکەی کرد بەزێدو نیشتمانی خۆی.

استوطن البلَدَ: شارو وڵاتەکەی کردە زێدی خۆی و تێیدا نیشتەجێ بوو.

المَوْطِن: وەتەن ◊ هەرشوێنێك ئادەمیزاد بەهۆیەکەوە تێیدا نیشتەجێ ببێ ◊ ئەنجومەنو مەجلیس ◊ دیمەنێك لەدیمەنەکانی شەڕ ◊ (ك: مَواطن).

المیطان: شوێنی لێ ڕیزکردنو ڕاگرتنی ئەسپەکان پێش ئەوەی دەست بە پێشبڕکێکە بکەن ◊ (ك: مياطين).

الوَطَنُ: نیشتمان ◊ زێدو شوێنی لەدایکبونو نیشتەجێ بوون ◊ تەویلەو ئاغەڵو گەورێ ڕەشەوڵاخو بزنو مەڕ ◊ (ك: أوطان).

وَطْوَطَ فلان: فلانکەس لاواز بوو، قسەی خێرا خێرا کردن.

تَوَطْوَطَ الصبي: منداڵەکە بەگریانەوە هاواری کرد.

الوَطْواطُ: شەمشەمە کوێرە ◊ پیاوی کاڵفامو لاوازو جەستە بچکۆلە ◊ کەسێك قسە خێرا خێرا بکا ◊ پیاوی زەعیفو ترسنۆك ◊ دەم بەهاوارو جاڕدەر ◊ (ك: وطاويط).

الوَطْواطَةُ: کەسێکە خێرا خێرا قسە بکە ◊ لەقسەکردن دا پەلە پەل بکا ◊ ئافرەتێك زۆر قیژە قیژ بکا.

الوَطْواطي: نیسبەتدانی شتە بۆلای (وطواط) ◊ لاوازو ترسنۆك ◊ جەڤە جەناو زۆر بڵێ.

وَظَبَ عليه يَظَبُ وظوباً: بەردەوام بوو لەسەری.

وَظَبَ الأمْرَ: بەکارەکەوە نووساو وازی لێ نەهێنا ◊ بەرعۆدەی کارەکە بوو.

واظَبَ على الأمر: بەردەوام بوو لەسەر کارەکەو پشودرێژبوو.

واظَبَ فلاناً على خدمة فلان: فلانکەسی هەڵنا بۆ ئەوەی خزمەتی فلان بکا.

تواظَبَت عليه الرياح: بایەکان بە نۆبە لێیان داو هەردەمە جۆرە بایەك لێی دەدا.

الموظوب: دەگوترێ: (رجل موظوب): پیاوێکە بەڵاو کارەسات نۆرەی لێ دەکەنو هەر ڕۆژەو توشی چورتمێك دەبێو ماڵو سامانی بەڵایەك لەناوی دەبا.

المَوْظوبَةُ: دەگوترێ: (أرض موظوبة): زەویەکە ئەوەندەی مەڕو ماڵات تێکراو کرۆسراوەتەوە هیچ لەوەڕی تێدا نەماوە.

المیظَبُ: دەسکە سندۆڵ بەردێکە لەدرێژەوەیە گەنمی پێ دەگوترێ.

الوَظِبَةُ: شەرمگای ئاژەڵو وڵاخ.

وَظَفَ البعيرَ يَظِفُهُ وَظْفاً: زەبری لەباریکایی قاچی حوشترەکەدا ٥ زنجیری حوشترەکەی کورت کردەوە.

وَظَفَ القومَ: شوێن خەڵکەکە کەوت.

وَظَفَ الشَّيْئَ على نفسه: شتەکەی لەسەر خۆی پێویست کرد.

واظِفَةُ: هاوڕای بوو، لەگەڵی کەوت.

وَظَفَهُ: هەر ڕۆژەو ئەرك و وەزیفەیەکی دیاریکراوی بۆدانا.

وَظَّفَ عليه العملَ والخراجَ ونحو ذلك: کارو باجی بۆ مەزندە کردو بۆی دیاری کرد ٥ دەگوترێ: (وَظَّفَ له الرزقَ ولدابته العلَفَ): یان دەگوترێ: (وَظَّفَ على الصبي كل يوم حفظ آيات من القرآن الكريم): هەر ڕۆژە چەند ئایەتێکی دەست نیشان کردن بۆ منداڵەکە بۆئەوەی لەبەریان بکا.

الوَظيفُ: باریکایی قاچی حوشترو ولاخە بەرزەو حەیوانی تر ٥ قاچی بەهێزو توانا بۆ ڕۆیشتن بەناو نەرمەڵانو دۆڵو شیودا ٥ (ك: أوظُفَةٌ وَوُظْفٌ).

الوظيفة: ئەوەی دیاری دەکرێ لەئیشو خواردنو بژێوو شتی تر لەماوەیەکی دیاریکراودا ٥ وادەو پەیمانو بەڵێن ٥ پلەو پایەی موچە خۆر ٥ دەشگوترێ: (للدنيا وظائف وَوُظُفٌ): جیهان بەڵاو کارەساتی جۆراو جۆری هەن.

وَعَبَهُ يضعبه وَعْباً: شتەکەی هەموو هەڵگرتو هیچی لێ نەهێشتەوە.

اوعَبَ القومُ: خەڵکەکە هەموویان چون بۆ غەزا بۆ بەرگری لەوڵاتو زێدو نیشتمان.

اوعَبَ القومُ جلاءً: خەڵکەکە هەموویان دەرکران هیچیان لەوڵاتی خۆیان دا نەمانەوە.

اوْعَبَ فلان في ماله: فلانکەس ماڵو

سامانی خۆی تەخشانو پەخشان کرد بەهەموو شێوەیەك لێی بەخشی.

اوْعَبَ الشَّیْئَ: هەموو شتەکەی هەلگرت هیچی لێ نەهێشتەوە ◊ شتەکەی لەبێخ دەرهێنا.

اوعَبَ الشَّیْئَ فِی الشَّیْئِ: هەموو شتەکەی کردە ناو شتەکەوە.

استوعَبَه: هەمووی هەلگرت، جێگای هەمووی کردەوە ◊ لەبێخو ریشە دەری هێنا.

استوعَبَ الحدیثَ: قسەکەی وەرگرتو لێی حاڵی بوو.

استوعَبَ المکانُ او الوِعاءُ: شوێنەکە یان زەرفەکە هەموو شتەکەی تێدای جێ بۆوە.

الوَعْبُ: فراوان، دەگوترێ: (طریق وَعْبٌ): ڕێگایەکی پانو بەر فراوانە.

الوَعیب: بەرفراوان بەجۆرێك ئەوەی تێی دەکەی جێگای ببێتەوە تێیدا ◊ دەگوترێ: (بیت وعیب ووِعاء وعیب).

وَعِثَ الطریقُ یَوْعَثُ وَعْثاً وَوَعَثاً: ڕێگاکە ناخۆشەو ڕەوی پێدا ناکرێ.

وَعِثَ الأمرُ: کارەکە خراپ بوو تێکچوو تێکەڵو پێکەڵ بوو.

وَعِثَتْ یده: دەستی شکا.

اوعَثَ: کەوتە زەوی نەرمەڵانو لبەڵانو قوڕو لیتەوە ◊ بەناو گڵە نەرمەو لبەڵانو قوڕە شل دا ڕۆیی ◊ نەیتوانی قسەبکا ◊ بزڕکاندی.

اوعَثَ فی مالِه: لەماڵو سامان خەرج کردن دا زێدە ڕۆیی کرد.

اوعَثَ الأمرَ: کارەکەی تێك دا، دایوەشاند.

وَعَّثَهُ: لای دا ◊ سەرفی کرد ◊ بەندی کرد.

الأوْعَثُ: (طریق أوعَثُ): ڕێگایەکە ڕەوی پێدا ناکرێ ◊ کۆنرە زێیە، قۆرتو پێچو پڕ کەندو لەندە.

المُوَعَّثُ: ڕێگای بەردەڵانو ناخۆش.

المَوْعُوثُ: (رجل موعوث): پیاوێکی هەتیومچەو ناوە جاخزادەیە.

الوَعْثُ: هەرشتێك نەرمو ناسان بێ ◊ شوێنێك لبەڵان یان نەرمەخاك یان قوڕ بێ کەقاچ تێیدا ڕۆچێ ◊ ڕێگای بەردەڵانو ناخۆش ◊ هەرکارێك ناخۆشو پرست پرپێ ◊ ئێسقانی شکاو ◊ جەستەی کزو لاواز ◊ دەشگوترێ: (رجل وعث اللسان): پیاوێکی لاڵە پەتەپەو ناتوانێ قسە بکا.

الوَعِثُ: ڕێبازی ناخۆش.

الوَعْثاء: ماندو بونو ناڕەحەتیو چورتم ٥ دەگوترێ: (أعوذ بالله من وعثاء السفر): پەنا بەخوا لەناڕەحەتیو شەکەتی سەفەر چەند ناخۆشو بڕست بڕە.

الوَعْثَةُ من النساء: ئافرەتی قەڵەو ٥ دەگوترێ: (إمرأة وَعْثَة الأرداف): ئافرەتێکە سمتو کەفەڵ نەرمە ٥ دەستی شکاو.

الوُعُوثُ: تەنگو چەڵەمەو ناخۆشیو شەڕو هەرا.

وَعَدَهُ الأمْرَ وبه وَعْداً وعِدةً: وادەی کارەکەی پێدا، هیوا خوازی کرد بۆئەوشتە.

وَعَدَ فلاناً: لەفڵانکەس زیاتر پابەندی وادەو بەڵێن بوو ٥ دەگوترێ: (واعَدَهُ فوعَدَهُ): وادەی دایێو لەوزیاتر پابەندی وادەو بەڵێن بوو.

أوعَدَ الفَحْلُ: کەڵەنێرەکە حیلکاندی مڕاندی زەڕاندی بۆڕاندی کاتێک ویستی مێیەکە کەڵ بدا.

أوعَدَ فلاناً: وادەی بەفڵانکەس دا، هەڕەشەی لەفلانکەس کرد.

واعَدَهُ: هەریەك لەو دوانە وادەیان بەیەکتر دا ٥ پێشبڕکێیان کرد لەوادەو بەڵێندان بەیەکتری.

واعَدَ فلاناً وقت كذا: بەڵێنی بەفڵانکەس دا لەکاتی فڵان شت دا ئەرکی سەرشانی خۆی بۆ جێ بەجێ بکا.

إتَّعَدَ: وادەکەی قبوڵ کردو بتمانەی پێ دا ٥ دەگوترێ: (وَعَدَهُ فاتَّعَدَ).

إتَّعَدَ القومُ: خەڵکەکە بەڵێنیان بەیەکتردا.

اتَّعَدَ فلان فلاناً: فڵانکەس هەڕەشەی لەفڵانکەس کرد ٥ (تَوَاعَدوا): خەڵکەکە هەندێکیان وادەیان بەهەندێکیان دا.

تَوَعَّدَهُ: هەڕشەی لی کرد.

المَوْعِدُ: وادەو بەڵێن ٥ شوێنی وادە ٥ کاتی وادە ٥ عەهدو پەیمان.

الموعود: (اليوم الموعود): رۆژی قیامەت.

الميعاد: کاتی وادە، شوێنی وادە ٥ (ك: مواعيد).

الواعِدُ: دەگوترێ: (فَرَسٌ واعِد): ئەسپێکە بەڵێن دەدا لەڕۆیشتنو غاردان نەوەستێ ٥ (أرض واعِدة): زەوییەکە هیوای ئەوەی لێ دەکرێ خێرو بێری زۆربێو بەرو بوومی باش بێ.

الوعيد: (يوم الوعيد): رۆژی قیامەت.

وَعَرَ المكان وغيره يَعِرُ وَعْراً: شوێنەکە بەردەڵانو چەقەنو ڕەقەن بوو ٥ پتەو ڕەق بوو.

وَعَرَ فلاناً: فلانکەسی بەند کرد.

وَعْرَ الشَّيْئ: شتەکە کەم بوو ◊ (فهـ وعر).

وَعِرَ المكانُ وغيره يَوْعَرُ وَعْراً: شوێنەکە ڕەق و پتەو بوو.

اوعَرَ: کەوتە ناو زەوی بەردەڵان و چەقەن و ڕەقەنەوە.

اوْعَرَ فلان: فلانکەس هەژار بوو.

اوْعَرَ الطريقَ بفلان: ڕێگاکە فلانکەسی گەیاند بەشوێنێکی ڕەقەن و چەقەن.

اوْعَرَ الشَّيْئ: شتەکەی کەم کردەوە.

اوعَرَ الطريقُ: ڕێگاکەی بەپڕ کۆسپ و تەگەرە هاتە بەرچاو.

وَعَّرَ المكانَ: شوێنەکەی بەردەڵان و چەقەن و ڕەقەن کرد.

وَعَّرَ فلاناً: فلانکەسی گێڕایەوە نەیهێشت بەمراز بگا ◊ قسەکەی بڕی.

تَوَعَّرَ فلان: فلانکەس توند ڕەوی کرد.

تَوَعَّرَ المكانُ: شوێنەکە ڕەقەڵان بوو.

تَوَعَّرَ الأمْرُ على فلان: کارەکە لەسەر فلانکەس گران بوو دەرەقەتی نایە.

تَوَعَّرَ في الكلام: لەقسەکردن دا سەرسام بوو.

تَوَعَّرَ فلان فلاناً في الكلام: فلانکەس فلانکەسی لەقسەکردن دا سەرسام کرد.

اسْتَوْعَرَ الطريق والمكانَ: ڕێگاکەی بەپڕ کۆسپ و تەگەرە زانی.

الأوْعَرُ: بەردەڵان و پڕکۆسپ و تەگەرە ◊ دەگوترێ: (طريق اوْعَرُ).

الواعِرُ: شوێنی چاڵ و پڕکەندو لەند ◊ پێچەوانەی مانای (السهل) دێ ◊ دەگوترێ: (جبل واعِرٌ): کێوێکی سەخت و ئەستەمە.

الوَعْرُ: شوێنی سەخت و پتەو ◊ شوێنی ترسناك ◊ دەشگوترێ: (رجل وَعْرُ المعروف): پیاوێکە عەطاو بەخششی کەمە.

الوَعِرُ: بەمانا (الوَعْرُ)دێ ◊ (ك: أوعار).

الوَعِيرُ: بەمانا (الوَعْرُ)دێ.

وَعَزَ اليه في الأمر يعز وَعْزاً: جو بۆلای و فەرمانی پێ کرد ئەو ئیشە بکا یان پێی گوت وازی لێ بێنە.

اوعَزَ اليه: فەرمانی پێ کرد بەکردنی کارێك، یان نەکردنی.

وَعَّزَ اليه: بەمانا (وَعَزَ)دی.

وَعَسَه يعسه وَعْساً: بەتوند پێی پیانا.

وَعَسَ الدهرُ فلاناً: ڕۆژگار فلانکەسی لەبۆتە داو قاڵی کرد.

اوعَسَ: شوێن پێی هەڵگرت لەناو

لمبەڵانەکەدا ٥ بەیانی زوو رۆیی.

أوعَسَتْ الإبلُ: حوشترەکە ملی خۆی درێژ کرد هەنگاوەکانی فراوان کردنو خێرا ڕۆیشت ٥ دەشگوترێ: (أوعَسَت الإبلُ بأعناقها): حوشترەکە ملی خۆی درێژکردو خێرا ڕۆیی.

واعَسَت الإبلُ: بەمانا (أوعَسَت)دێ ٥ بەتوندی قاچی بەزەوی دادا، پێکۆڵی کرد.

واعَسَ فلان فلاناً: فڵانکەس پێشبڕکێی لەگەڵ فڵان دا کرد.

الأوْعَسُ: دەشتی لمباویو نەرمەڵان کەقاچی تێیدا رۆچێ.

الميعاس: دەشتێکی لمبەڵان کەلمبەکەی تەباری نەبەستبێ لمبەڵانێك کە قاچ تێیدا رۆبچێ ٥ قاچی تێدا گوم ببێ ٥ زەوییەك کەلەوەپێش پێخوست نەکرابێ ٥ رێگا.

الوَعْسُ: شوێن پێو نیشانەی پێدا رۆیشتن ٥ بەمانا (الأوعس)دێ ٥ (ك: أوعُسٌ وأوعاس).

الوَعساء: مێینەی (الأوعس) ٥ زەوییەك نەرم بێو کەمێك لمبەڵانی تێدابێ، روەکێ بەباشی لی بڕوێ ٥ دەشتێك لمبەڵانی نەرم بێ قاچی تێچەقێ.

الوَعْسَةُ: بەمانا (الأوعس)دێ.

وَعَظَهُ يعظه وَعْظاً وَعِظةً: ئامۆژگاریی کردو لەسەرەنجامی خراپەکاریی ترساندی ٥ فەرمانی پێ کرد بەچاکە کردنو تەماعی خێرو خۆشی دوا ڕۆژی بەرنا.

إتَّعَظَ: قبوڵی ئامۆژگاری کردو فەرمانبەر داری ئامۆژگاری بوو، نەفسی خۆی گرتەوە لەخراپە ٥ دەگوترێ: (وَعَظَهُ فَتَّعَظَ): ئامۆژگاری کردو ئەویش ئامۆژگاریەکانی وەرگرتن.

المَوْعِظَةُ: ئەوەی ئامۆژگاری پێ ئەنجام دەدرێ کردەوە بێ یان گوفتار بێ ٥ (ك: مَوَاعظ).

الوَاعِظُ: کەسێك ئامۆژگاری دەکاو شت وەبیر گوێگرانی دێنێتەوەو فەرمان دەکا بەچاکەو نەهی دەکا لەخراپە ٥ (ك: وَعَاظ).

وَعَفَ بَصَرُهُ يَعِفُ وعوفاً: چاوی زەعیف بوو، کز بوو.

أوعَفَ الرَّجُلُ: پیاوەکە چاوی کزبوو.

الوَعْفُ من الأرض: هەرشوێنێکی زەوی کەڕەق بێو ئاوی تێدا ڕاوەستێو ببێتە زۆنگاو.

وَعَقَ الفَرَسُ يَعِقُ وَعْقاً ووعيقاً: ئەسپەکە لەکاتی رۆیشتنی دا دەنگ لەورگی هات، قۆڕەی سکی هات.

وَعِقَ عليه يَعِقُ وَعْقاً: پەلەی کرد.

وَعَّقَ: چەموش بوو.

وَعَّقَ فلاناً: فلانکەسی نیسبەت دا بۆ چەموشی و سەر ڕەقی ◊ تێکی دا خۆی خراپ کرد ◊ پێچەوانەی نەو جوڵایەوە.

تَوَعَّقَ: سەر ڕەق و ڕموشت خراپ و سەرپێچی کەر بوو.

اسْتَوْعَقَ: بەمانا (تَوَعَّقَ)دێ.

الوُعاق: دەنگێکە لەورگی وڵاخ دەبیسرێ لەکاتی ڕۆیشتنی دا.

الوَعِقُ: مرۆڤی بەدڕموشت ◊ دەگوترێ: (رجل وَعِقٌ).

الوَعِقُ: دەگوترێ: (رجل وَعِق): پیاوێکی ڕموشت ناشیرینە ◊ مرۆڤی چەقە چەق کەر.

الوَعْقَةُ: بەدڕموشتی ◊ چەموشی ◊ سەرڕەق و قسە نەبیس.

الوَعِقَةُ من الرجال: بەمانا (الوَعْقَةُ)دێ.

الوعیق: دەنگێکە لەورگی وڵاخ دەبیسرێ لەکاتی ڕۆیشتنی دا.

وَعَكَ الحرُّ يَعِكُ وَعْكاً وَوَعْكَةً: گەرما بەتین بوو.

وَعَكَت الريحُ: بایەکە هێواش بوو.

وَعَكَ فلان: فلانکەس لەناکامی مانەو بون دا توشی نازار بوو.

وَعَكَت الكلابُ الصَّيْدَ: سەگەکان نێچیرەکەیان لەگڵ و خۆڵ وەردا.

وَعَكَ المرضُ فلاناً: نەخۆشی فلانکەسی نازاردا ◊ دەگوترێ: (وعكه الحُمَّى): لەرزوتا نێشی پێ گەیاند.

وَعَكَ الشَّيْئَ في التراب: شتەکەی لەگڵ و خۆڵ وەردا.

وَعَكَ الشَّيْئَ: شتەکەی کوتا ◊ بەیەکی کێشان.

اوعَكَتْ الإبلُ عند الحوض: حوشترەکان لەسەر حەوزەکە پاڵە پەستۆیان کردو چوونە سەرێک.

اوعَكَ فلان الشَّيْئَ: فلانکەس شتەکەی لەگڵ وەردا.

اوعَكَ الكلابَ الصيد: سەگەکان نێچیرەکەیان لەگڵ و خۆڵ وەردا.

الموعوك: لەرزو تادار ◊ لەش بەنازار.

الوَعْكَةُ: هەوای کەم و گەرمای توند ◊ لەرزو تا لێ هاتن و وشەقەتۆڵە خستنی نەخۆشەکە ◊ شەڕی پاڵەوانان کەیەکتر دێنن و دەبەن و یەکتر بەزموی دادەدەن ◊ قاچ بەزموی کێشانی بەهێز لەکاتی غاردان دا.

وَعَلَ يَعِلُ وَعْلاً: بەسەریا ڕوانی.

تَوَعَّلَ الجبَلَ: چووە سەر کێوەکە ◊ دەشگوترێ: (توعَّلَ مصاعد الشرف): چووە سەر پەیژەو شوێنی بڵندی شەرەف و شکۆمەندی.

استوعَلَ اليه: پەنای بۆبرد.

اسْتَوْعَلَ الأوعالَ: حەیوانە کێوی‌و نێرینە کێوییەکان جووونە سەر لوتکەی کێوەکان.

المُسْتَوْعَلُ: کونە شاخی حەیوانە کێوی، شوێنی تێدا حەوانەوەی حەیوانە کێوی لەئەشکەوتە ساخی عاصێ‌و بەرزایی دا.

الوَعْلُ: نێرینە کێوی (نێری بزنە کێوی) ◊ شەریف‌و نەجیب زادە ◊ پەناو مەلجەئو شوێنی ئەمین ◊ دەشگوترێ: (هم علینا وَعْلٌ واحد): ئەوان لەدژی ئێمە کۆك‌و یەك هەڵوێستن هەروا دەگوترێ: (مالك عنە وَعْلٌ): تۆڵەو شتەدا هیچ مەجالێکت نییە ◊ هەردەبێ ئەوەبێ.

الوَعِلُ: نێرینە قەرەی کێوی.

الوَعْلَةُ: لوتکە شاخی سەراسەری کێو ◊ ئەشکەوت‌و شوێنی سەخت‌و عاصێ لەناو کێودا ◊ پەخەی کراس ◊ هەنگڵی گۆزەو دیزەو مەسینەو شتی وا.

وَعَمَ بالخیر یَعِمُ وَعْماً: بەگشتی هەواڵەکەی داو ڕونی نەکردەوە.

وَعَمَ الدیارَ: دوعای ناوەدانی بۆ وڵاتەکە کرد ◊ (أنعمي أبها الدیار).

الوَعْمُ في الجبل: دەمارە شاخ‌و توێسکە گڵی‌و چینە خاك لەکێودا کەلەوەی تر جیابێ‌و شوێنکەی خۆی هەبێ.

الوَعْنُ: پەناگاو مەلجەئو شوێنی حەوانەوە ◊ زەوی ڕەق‌و پتەو.

الوَعْنَةُ: زەوی ڕەق‌و پتەو ◊ سپی خاکێك کەهیچی لی نەڕوێ.

وَعْوَعَ الکلبُ: سەگەکە وەڕی، لوراندی.

وَعْوَعَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە غاڵ‌و بوغڵ‌و چەقەو هەرا.

وَعْوَعَ فلان القومَ: فلانکەس خەڵکەکەی هێنایە عامێلکەو تەنگی پێ هەڵچنین.

الوَعْواعُ: قیڕەو هەرای خەڵکە ◊ هەر دەنگ‌و قیڕەو هەرایەك تێکەڵ بێ ◊ کۆمەڵێك نادەمیزاد کە بکەونە غەڵبە غەڵب‌و هەراو هوریا ◊ چەقە گڵێکە لەکێودا ڕەنگی لەوەی تر جیایە ◊ (ك: وعام).

وَعْنَتِ الدوابُ: ولاخ‌و ئاژەڵەکان قەڵەو بوون.

تَوَعْنَتِ الدوابُ: ولاخ‌و ئاژەڵەکان گەیشتنە ئەوپەڕی قەڵەوی.

تَوَعْنَ فلان الشَّيْءَ: فلانکەس شتەکەی وەرگرت‌و خستیە شوێنی شیاوی خۆی.

الوَعْنُ: کۆی (الوَعَنُ والوَعنة): بریتییە لەدەمارە شاخ‌و توێسکە گڵ‌و چینە خاك لەکێودا کەلەوەی تر جیابێ‌و شوێنکەی خۆی هەبێ.

الوَعْنُ: پەناگاو مەلجەئو شوێنی حەوانەوە ◊ زەوی ڕەق‌و پتەو.

الوَعْنَةُ: زەوی ڕەق‌و پتەو ◊ سپی خاکێك کەهیچی لی نەڕوێ.

وَعْوَعَ الکلبُ: سەگەکە وەڕی، لوراندی.

وَعْوَعَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە غاڵ‌و بوغڵ‌و چەقەو هەرا.

وَعْوَعَ فلان القومَ: فلانکەس خەڵکەکەی هێنایە عامێلکەو تەنگی پێ هەڵچنین.

الوَعْواعُ: قیڕەو هەرای خەڵکە ◊ هەر دەنگ‌و قیڕەو هەرایەك تێکەڵ بێ ◊ کۆمەڵێك نادەمیزاد کە بکەونە غەڵبە غەڵب‌و هەراو هوریا ◊ چەقە

چەناو زۆر بڵێ ◊ دیدەبان ◊ ئازاو چاونەترس ◊ یەکەم پێشمەرگەو جەنگاوەر کەفریای هاوەڵانی تێشکاو لەشەڕدا دەکەوێ.

الوَعْوَعُ: چەقەڵ ◊ رێوی ◊ خەتیبی زمانڕەوان ◊ پیاوی زەعیفو لاواز ◊ سارای کاکی بەکاکی.

الوَعْوَعَة: وەڕەو ماڕەو لورانەنی سەگو گورگو رێوی.

الوَعْوَعِيُّ: پیاوی مەردو ئازاو شکۆمەندو چاونەترس.

وَعَى العَظْمُ يَعِي وَعْياً: ئێسقانەکە بەخواری گرتیەوە.

وَعَى الجُرْحُ: برینەکە کێمی لێ رۆیی ◊ برینەکە لەسەر پیسی و کێم دەمەکەی وێکهات بۆوە.

وَعَتِ المِدَةُ فِي الجرح: کێمو زوخاو لەبرینەکەدا کۆبۆوە.

وَعَى الشَّيْئَ: شتەکەی لەکیسەو حاجەتێك دا کۆکردەوە.

وَعَى الحديثَ: فەرمودەکەی لەبەرکرد بەباشی خستیە میشکی خۆیەو لێی حاڵی بوو.

وَعَى الأمْرَ: کارەکەی لەسەر حەقیقەتی خۆی زانی.

أوعى الشَّيْئَ: شتەکەی خستە شوێنی خۆی و پارێزگاری کرد.

أوعَى الحديثَ: فەرمودەکەی لەبەرکرد.

أوعَى فلان وعليه: ڕزقو رۆزی فلانی کەم کردەوە.

أوعَى جَدْعَه: لوتی برێ.

استوعى الشَّيْئَ: هەموو شتەکەی هەڵگرت ◊ دەگوترێ: (استوعى من فلان حَقَّهُ): هەموو مافی خۆی لەفلان وەرگرتەوە.

استوعى جَدْعَهُ: هەموو خۆراکەکەی داپێی.

المَوْعِيُّ: دەگوترێ: (هو موعي الرمح): قوڵو فاج ئەستورو پتەو.

الواعِية: دەگوترێ: (أذُنٌ واعية): گوێچکەیەکی بیسەرە ◊ دەنگو شینو رۆڕۆ لەسەر مردو.

الوِعَاءُ: زەرفو حاجەت کەشتی تێدەکرێ ◊ (ك: أوعية).

الوَعْيُ: زانینو لەبەرکردنو مەزندەکردن ◊ تێگەیشتن دەرك کردنی شت بەرێك و پێکی.

الوَعى: غەڵبە غەڵبو بگرەو بەردە.

الوَعِيُّ: شەرعزانو تێگەیشتوو لەئایینو عاقڵمەند.

الوَعِيَّة: مێینەی (الوَعِيِّ)ە ◊ هەمبانەو تێشوودان ◊ بڕێو کە هەڵبگیرێ لەکیسو جەڕەو گۆزەدا.

وَغُبَ الجَمَلُ يَوْغُبُ وُغُوبةً: حوشترەکە گەورەو کەتە بوو.

الوَغْبُ: چروکی بەدڕەوشت، جەستە لاواز ◊ گێل‌و ئەحمەق ◊ حوشتری کەتەو زەبەلاح ◊ کاڵای پرووپوچ‌و بێ نرخ.

الوَغْبَةُ: گێل‌و ئەحمەق.

وَغَدَ اللضومَ يَغِدهم وَغْداً: خزمەتی خەڵکەکەی کرد.

وَغُدَ يَوْغُدُ وغادةً: خوێڕی‌و هەتیومچەو ناپیاوو کاڵفام بوو ◊ جەستەی لاواز بوو ◊ بەنانە سکی خزمەتی خەڵکی کرد ◊ بەری باینجان ◊ (ك: أوغاد وروغدان).

وَغَرَت الهاجِرَةُ تغِرُ وَغْراً: نیوە رۆیەکەی زۆر گەرم بوو.

وَغَرَ فلان: فلانکەس پڕ بوو لەحیقدو کینەو ڕق‌و غەزەب.

وَغَرَ صَدْرُهُ عليه: ڕقی لێ هەڵساو چاوی لێ سورکردنەوە.

وَغَرَت الشمسُ فلاناً: تیشکی خۆ تینی بۆ فلانکەس هێنا.

وَغَرَ فلان فلاناً غِرَّةً: فلانکەس وادەی دا بەفلان.

اوْغَرَ القومُ: خەڵکەکە کەوتنە کاتی گەرماو تونـد بوونی تینی تیشکی خۆر.

اوغَرَ فلانٌ فلاناً: فلانکەس ڕقی لەفلان بوو.

اوغَرَ صَدْرَ فلان: دڵ‌و دەروونی فلانکەسی پڕکرد لەڕق‌و کینەو ناگری پێ گرت.

اوغَرَ الماءَ: ئاوەکەی گەرم کردو هێنایە کوڵین.

اوغَرَ اللَبَنَض: شیرەکەی گەرم کردو خواردیەوە.

اوغَرَ الخنزيرَ: ئاوی بۆ بەرازەکە کوڵاندو بەرازەکەی بەزیندویی تێ هەڵکێشا ئەمجار سەری بڕی.

اوغَرَ فلاناً الأرض: زەویەکەی دا بەفلان بەبێ ئەوەی خەراجی لێ بسێنێ.

اوغَرَ فلاناً بكذا: فلانکەسی ناچارکرد بۆئەوەی پەنا بەفلان ببا.

وَغَّرَهُ: پڕی کرد لەحیقدو کینە.

وَغَّرَ اللبنَ: بەمانا (أوغَرَه)دی.

تَوَغَّرَ: بەڕق‌و قین پڕبوو.

المِيغَرُ: شوێن‌و کاتی شت.

الوَغْرُ: حیقدو کینەو ڕق ◊ دوژمنایەتی‌و دژایەتی ◊ غەڵبە غەڵب‌و هەراو هوریای سوپا.

الوَغْرَةُ: جەنگەو چرقەی گەرما.

الوَغِيرُ: گۆشت بەبەردی گەرم‌و لمبی گەرم بپرژێندرێ ◊ شیر بکوڵێندرێ‌و

بخورێتەوە ◊ شیر بەردی گەرمی تێ بخرێ‌و پاشان بخورێتەوە.

الوَغیرَة: شیر بەبەردی گەرم گەرم بکرێ‌و بخورێتەوە.

وَغَفَ یغف وَغْفاً: پەلەی کردو بازی دا.

وَغَفَ البصرُ وَغْفاً: بینینی کزو لاواز بوو.

وَغِفَ البصرُ یوغِفُ وَغْفاً: بینینی کز بوو.

اوْغَفَ: بینینی کز بوو ◊ پەلەی کردو بازی دا، بەشێوە رۆیشتنێك رۆیی ماندوبوو تێدابوو.

اوغَفَ الطائرُ: باڵندەکە باڵی لێك دان بۆنەوەی تیژ تێپەڕێ.

اوعَفَ الکلبُ: سەگەکە حەپە حەپی کرد.

اوعَفَ فلان: فلانکەس بەئەندازەی پێویست لەخواردنەکەی خوارد.

الوَعْفُ: پارچە چەرمێکە یان قوماشێکەی لەبەر ورگی نێری دەبەستێ بۆنەوەی نەپەڕێ.

وَغَلَ فِي الشَّیْئِ یغِلُ وغولاً: لەشتەکە دا قوڵبۆوە چووە ناوییەوە ◊ دەگوترێ: (أوغل في السیر): کەوتە رۆیشتن‌و گەرم بوو لەرۆیشتن دا، دەشگوترێ: (اوغَلَ في الشجر): چوومناو لق‌و پۆپی درەختەکەوەو خۆی حەشاردا.

اوغَلَ علی القوم في شرابهم وغلاً: لەکاتی خواردنەوە دا چووە سەرمێزی خەڵکەکەو لەگەڵی خواردنەوە بەبێ ئەوەی بانگ کرابێ ◊ هەروا وشەی (أوْغَلَ) بەمانا رۆیشتن‌و دوورکەوتنەوەدێ.

اوغَلَ في البلاد: چووە ناو قوڵایی وڵاتەکەوە ◊ زۆر چووە ناوەوە لەنوور دوورکەوتەوە ◊ دەشگوترێ: (اوغَلَ في العلم أو الدین): زۆر رۆچووە لەعیلم دا یان لەئایین دا زێدە رۆیی کردوە ◊ لەحەدیثدا هاتووە: (إن هذا الدین متین فأوغِلَ فیه برفق).

اوْغَلَ في السیر: لەرۆیشتن دا پەلەی کردو کەوتە ڕەوتو درێژەی بەرۆیشتنەکەی دا.

اوغَلَت الحاجةُ فلاناً في کذا: پێویستی‌و ئاتاجی فلانکەسی خستە ناو ئەو ئیشەوە.

تَوَغَّلَ في البلاد: چووە ناو قوڵایی وڵاتەوە ◊ دەشگوترێ: (تَوَغَّلَ في العلم او الدین): چووە ناو زانیاری‌و تێیدا قوڵبۆوە یان لەئایین دا زۆر رۆچو.

الوَاغِلُ: کەسێکە بەبێ بانگ لێکردن بچێتە سەر سفرەو خوانی خەڵکی‌و بخواو بخواتەوە.

الوَغْلُ: کەسێکە بچێتە سەر سفرەو خوانی خەڵکی و بانگ نەکرابێ یان ناوە بۆ نەو شلەمەنی و شەرابەی کابرای خۆتێهەڵقورتێن دەیخواتەوە ٥ پیاوی لاوازو خوێڕی و هیچ لەدەست نەهاتوو فاشیل لەهەموو شتێک دا ٥ مرۆڤی بەدخۆراک ٥ درەختی چڕو پڕ ٥ دانەوێڵەی تێکەڵبوو بەگڵ و خۆڵ کە کۆترو باڵندەی تر چینەی تێدا دەکەن و دەیخۆن.

الوِغِلُ: بەدخۆراک ٥ ناڕەسەن و بێ بناغە بۆخۆی نەژادو بنەچەی بۆخۆی هەڵبەستووە.

وَغَمَ بفلان يَغِمُ وَغماً: هەواڵێکی بێ ڕاگەیاند کەلێکۆڵینەوەی پێویستی تێدا نەکردبوو.

وَغَمَ بالخبر: هەواڵێکی دا بەهاوەڵەکەی کەلێی مەعلوم نەبوو ناخۆ ڕاستە یان درۆ.

وَغَمَ الى الشَّيْئِ: گومانی بۆشتەکە چوو.

وَغَمَ فلاناً: قاری لەفلان گرتو لێی ناڕازی بوو.

وَغَمَ عليه يَوْغَمُ وَغَماً: رقو کینی لی هەڵگرت.

اوغَمَهُ: رقی هەڵسان، خەفەتی پێدا.

تواغَمَ القوم: خەڵکەکە شەڕیان کرد، کەوتنە بەرامبەری و لێک راسان و هەڕەشە لەیەک کردن.

تَوَغَّمَ عليه: رقی لێ هەڵگرت.

تَوَغَمَ القومُ: خەڵکەکە شەڕیان کردو کەوتنە بەرامبەری و لێک ڕاسان.

الوَغْمُ: نەحمەقو گێل ٥ رقو کینە ٥ شەڕو جەنگ نەوەی لەکاتی نان خواردن دا دەکەوێتە نەملاو نەولای سفرەی نان خواردن لەوردە نانو پارچە پارچەی خواردنەکەو دەنکو وردەو پردەی جۆراو جۆر ٥ (ك: أوغام وروغوم).

الْوَغْيُ: قیڕەو هەراو هوریا ٥ شەڕ، لەم ڕوەوە کە هەراو هوریای تێدایە.

الوَغْى: بەمانا (الوَغْيُ) دێ ٥ وێزەی هەنگو مێشولەو شتی وا لەکاتی کۆبونەوەیان دا.

وَفَدَ على القوم واليهم (يفِدُ وَفْداً): چووە لای قەومەکە بەنوێنەرایەتی ٥ بەشێوەی نێردراو چوو بۆلایان.

اوفَدَ: پەلەی کرد.

اوفَدَ الشَّيْئُ: شتەکە بەرز بوو ڕێزی پەیدا کرد.

اوفَدَ الرِّئْمُ: ئاسکەکە سەری بەرز کردەوەو گوێچکەی قوت کردن.

اوفَدَ الشَّيْئَ: شتەکەی بەرز کرد، هەڵی ستاندەوە.

أوفَدَ فلاناً على الأمير واليه: بەنوێنەر فلانکەسی نارد بۆ لای ئەمیر.

وافَدَهُ على الامير: لەگەڵی دا چوو بۆلای ئەمیر.

وَفَدَهُ على الأمير واليه: بەنوێنەرایەتی ناردی بۆلای پاشا.

توافد القوم عليه: خەڵکە بەشێوەی شاندو نوێنەر هاتنە لای فلان.

تَوَفَّدَ عليه: بەسەریا ڕوانی، چاودێریی کرد.

استوفَدَ في قِعْدَتِهِ: لەشوێنی خۆی بەرز بۆوە، ڕاست بۆوە.

استوفد فلاناً: داوای کرد فلان کەس بێتەلای یان شاندێکی بەنوێنەرایەتی خۆی نارد بۆلای یەکێك.

الأوفاد: دەگوترێ: (نحن على أوفاد قد أشخصنا): ئێمە لەسەر سەفەرێکین کە توشی دڵەڕاوکێ بووین.

الوافِد: بەرزایی و هەڵتۆقیو لە ڕومەت لەکاتی خواردنو جوینی شت دا کەبەهۆی خواردنی ناو دەمی ڕومەتی هەردولا بەرز دەبنەوە.

الوَفَادُ: کەسێك زۆر وەفد بنێرێ.

الوَفْدُ: کۆی (الوافِد)ە واتە: کۆمەڵی هەڵبژێرراو بۆ پێشوازیی لەپیاو ماقوڵو کەسانی خاوەن پایە.

وَفَرَ الشَيْئُ: شتەکە زۆر بوو، بەرفراوان بوو، دەگوترێ: (وَفَرَ عِرْضُهُ): زۆر بە ناموس و خاوەن هەڵوێست بوو.

وَفَرَ لفلان المالَ والمتاعَ وَفْراً: مالّو کالای بۆ فلانکەس زۆر کرد.

وَفَرَ عِرضَ فلان: ناموسی فلانکەسی پاراست.

وَفَرَ فلاناً عَطاءَهُ: بەخشش و عەطای بۆ فلان سەر لەنوێ دەست پێکردەوە، بۆی گێڕایەوە.

وَفَرَ الثوبَ: کراسەکەی بەپان و پۆڕی بۆ بڕی.

وَفُرَ الشَيْئُ يَوْفُرُ وَفَارةً: بەمانا (وَفَرَ)دێ، دەگوترێ: (وَفُرَ عِرضُهُ): زۆر بەناموس و حەیس بوو.

ووَفَرَ الشَيْئَ: شتەکەی زۆر کرد ٥ تەواوی کرد.

وَفَّرَ الشَيْئَ: شتەکەی زۆر کرد.

وَفَّرَ الثَّوْبَ: بەپان و پۆڕی کراسەکەی بڕی.

وَفَّرَ لفلان طعامَهُ: خۆراکی بۆ فلان بەتەواوی دابین کردو هیچی لێ کەم نەکردەوە.

وَفَّرَ له عِرْضَهُ: ناموس و حەیای فلانکەسی پاراست جنێوی پێنەداو نەیشکاند.

وَفَّرَ عليه حَقَّهُ: مافی خۆی لێ ومرگرتەوە.

وَفَّرَ الله حظَّهُ من كذا: خودا لەوشتە رزقی بەسەردا رشتووە.

وَفَّرَ شَعْرَهُ: قژو ریشی بەردایەوەو هیچی لێ نەقرتاند.

اتَّفَرَ الشَيْئُ: بەمانا (وَفُرَ)دێ.

تَوافَرَ الشَيْئُ: بەمانا (وَفُرَ)دێ.

تَوَفَّرَ علی صاحبه: جاودێری ناموس‌و بەها پیرۆزەکانی هاوەڵەکەی کردو چاکەی لەگەڵ کرد.

تَوَفَّرَ علی الشَيْئ: هەرچی هێزو توانای خۆی هەبوو لەوشتەدا چڕی کردەوە.

استوفَرَ حَقَّهُ: مافی خۆی لێ ومرگرت.

استوفَرَ الشَيْئَ: شتەکەی تەواو کرد.

الموفور: شتێك لەهەموو رویەکەوە تەواو کامڵ بێ، دەگوترێ: (جزاء موفور): پاداش‌و کرێیەك هیچی لێ کەم نەبووبێ.

الوافِر: بەحرێکە لەبەحرەکانی عەروز کێشەکەی دوجار (مفاعلتن مفاعلتن فعولن).

الوافِرَة: هەر بەزو پیوێك لەدرێژەوەبێ.

الوَفْرُ: دەگوترێ: (مال وَفْرٌ ومتاع وَفْرٌ): مانّی زۆرو کاڵای زۆر ٥ دەوڵەمەندی ٥ تەواو لەهەرشتێك دا بێ.

الوَفْراء: پڕو لێوان لێو، دەگوترێ: (قِرْبَة وفْراء): گۆزەیەك یا کوپەیەکی پڕ ٥ (مَزادة وفراء): مەشکەیەکی تەواوەو هیچی لە پێستەکەی کەم نەبۆتەوە.

الوَفْرَة: یەکجار ٥ زۆرو زەبەندە ٥ قژی پڕو چڕی سەر یان قژێك هاتبێتە خوار نەرمایی گوێچکە ٥ (ك: وِفَار).

الوَفِير: بەمانا (الوافِرُ) دێ.

وَفَزَ يَفِزُ وَفْزاً: پەلەی کرد.

وَافَزَهُ: پەلەیان لەیەکتر کرد.

تَوَفَّزَ لكذا: خۆی بۆ ئەوە ئامادەکرد، دەشگوترێ: (بات يتوَفَّزُ على فراشه): شەو تا بەیانی لەسەرجێگای نووستنەکەی جینگڵی دا.

إستوفَزَ: بەشێوەیەك دانیشت کە وابزانی خەریکی هەڵسانە.

إستَوْفَزَ في القعدته: لەشوێنی خۆی راست بۆوە بەشێوەیەك شکی لەخۆی بێ.

الوَفْزُ: پەلەکردن ٥ (مکان وَفْزٌ): شوێنی بەرز ٥ (ك: وِفاز).

الوَفْزُ: پەلەکردن ٥ (ك: أوفاز)، دەگوترێ: (لقيته على أوفاز):

بەشێوەیەکی عەجەلەو پەلە پڕوزە توشی بوم.

وَفَضَ یفِضُ وَفْضاً: بازی داو پەلەی کرد.

وَفَضَت الإبلُ: حوشترەکان بلاو بوونەوە.

اوفَضَ: بەمانا (وَفَضَ)دێ.

اوفَضَ لفلان: بەڕێمەك یا حەسیرێك یا شتێکی وای بۆ فلان ڕاخست بۆنەوەی لەخشتو خۆڵی زەوییەکە بیپارێزێ.

اوفَضَ الرجُلَ: پیاوەکەی دەرکرد.

اوفَضَ الإبلَ: حوشترەکانی بلاو کردنەوە.

إستَوْفَضَ: بەمانا (وَفَضَ)دێ.

إستَوفَضَتْ الإبلُ: حوشترەکان لە لەومڕگاکەدا بلاوبوونەوە.

إستوفَضَ فلان: فلانکەس لەترسان هەڵسلەمییەوە.

إستوفضَ فلاناً: پەلەی لەفلان کرد ٥ دەری کرد.

الاوفاض: زەعیفو لاوازو هەژارو بێ دیفاع.

المیفاضُ: جوستو جالاکو گورجو گوڵ، دەگوترێ: (ثمامة میفاض).

الوِفاضُ: شوێنێك ئاو بگرێتەوە ٥ پێستێکە یا لبادێکە دەخرێتە ژێر بەرداشی ئاشەوە ٥ (ك: وُفُضٌ).

الوَفْضُ: عەجەلەو پەلەکردن ٥ (ك: أوفاضٌ).

الوَفَضُ: بەمانا (الوَفْضُ)دێ ٥ جەپەرو بەرد کە قەصاب گۆشتی دەخاتە سەر بۆئەوەی لەگڵ نەکەوێ.

الوَفْضَةُ: یەکجار، جارێك ٥ ئەو نوقرەو شوێنەی دەکەوێتە نێوان هەردولای سمێڵەوە لەخوار لوتەوە ٥ هەمبانەیەکە شوان تێشوو پێداویستی خۆی تێ دەهاوێ ٥ تیردانێك لەچەرم دروستکرابێ ٥ (ك: وفاض).

الوِفاعُ: دەسکی گۆزەو سوراحی ٥ باڵەخانەی بەرز ٥ هەرشتێك لەزەوی بەرز بێتەوە ٥ هەورێك ئومێدی بارانی لێ بکرێ ٥ (ك: أوفاع).

الوَفَعُ: دەگوترێ: (غلام وَفَعٌ): کوڕی تازە پێگەیشتوو.

الوَفْعَةُ: بەمانا (الوِفاعُ): دێ ٥ حاجەتێکە لە پڕژی لقە دارخورماو شتی وا دروست دەکرێ وەکوو سەلەو سەبەتەو شتی وا ٥ جۆرە پەڕۆو پیتاڵێکە ئاگری تێدا دەگوازرێتەوە لەم ماڵ بۆئەو ماڵ.

الوَفَعَةُ: دەگوترێ: (غلام وَفَعَة): کوڕێکی تازە پێگەیشتووە.

الوفيعة: بەمانا (الوِفاع) دێ ٥ جۆرە سەلەو سەبەتەیەکە لەپڕژی دارخورما دروست دەکرێ ٥ پەڕۆیەکە نووکی قەڵەمی مەرەکەباوی پێ پاک دەکرێتەوە ٥ پەڕۆیەکە ئافرەتی بێنوێژ بەخۆی هەڵدەگرێ ٥ پارچە خوریەکە ئاژەڵی گرۆپی پێ چەور دەکرێ.

وفِقَ الأمْرُ (يَفِق) وفقاً: کارەکە دروست بوو رێک و پێک بوو بەگوێرەی ویست و مەبەست بوو.

وَفِقَ الأمْرَ: کارەکەی واهاتە بەرچاو کە موافیقی ویست و مەبەستی ئەو بێ ٥ لەکارەکە حاڵی بوو.

أوفق القوم لفلان: خەڵکەکە لەفلانکەس نزیک بوونەوەو قسەیان دەربارەی ئەو یەکخست.

أوفق الإبلُ: حوشترەکان ڕیزبوون و بەیەکەوە وەستان.

أوفَقَ لفلان لقاؤنا: بینین و کۆبونەوەمان لەگەڵ فلان ڕێکەوت و سودفە بوو.

وافق فلان بين الشَّيْئَين موافَقَةً ووفاقاً: فلانکەس یەکتر قبوڵکردن و پێکەوە نووسانی لەنێوان دوو شتەکە دا ئەنجام دا.

وافق فلاناً: سودفەی فلانکەسی کرد.

وافق فلان فلاناً في الشَّيْئ وعليه: فلان و فلان لەسەر شتەکە کۆک بوون.

وفَّقَ بين القوم: ئاشتەوایی خستە نێوان خەڵکەکەوە.

وفَّقَ بين الأشياء المختلفة: شتە جوداوازیەکانی یەکخستن.

وفَّقَ اللهُ فلاناً: خودا تۆفیقی فلانکەسی دا روی پێ لە کاری خێرو سود ئامێز کرد.

وفَّقَ الله امر فلان: خودا کاری فلانکەسی بەدڵی خۆی بۆ ڕەخساند چۆنی ویست خودا ئاوای بۆهێنا.

اتَّفَقَ مع فلان: لەگەڵ فلان دا ڕێککەوت.

إتَّفَقَ الإثنان: ئەو دووکەسە لێک نزیکبوونەوەو یەکیان گرت.

توافَقَت الجماعَة: کۆمەڵ ڕێککەوتن و ڕای خۆیان کرد بە یەک ڕا.

توافق القوم في الأمر: خەڵکەکە دەربارەی کارەکە لێک نزیکبوونەوە.

تَوَفَّقَ فلان: خودا تۆفیقی فلانکەسی داو شارەزای کرد بۆ ڕێبازی باش.

اِستوفقَ اللهَ: داوای تۆفیق و سەرکەوتنی لەخودا کرد ٥ دەشگوترێ: (استرفق له بالحجة):

لەبەڵگە هێنانەوە دا سەرکەوتوو بوو مەبەستی پێکا.

الإتِّفاق: لەبواری یاسای نێو دەوڵەتی دا بریتییە لە ڕێککەوتنێک لەنێوان دوو دەوڵەت دا لەئاکامی نیزاعو کێشەیەکی نێوانیان، بڕیاردەدەن ڕێگاچارەی کێشەکەیان بەیاساو دانوسان یەکالا بکەنەوە.

الإتِّفاقِيَة الدولِيَة: بەڵگە نامەو عەهدو پەیمانێکە لەنێوان دوو دەوڵەت یان زیاتردا کە پەیوەندی هەبێ بە هەندێ کارو بارەوە، وەکوو باج و گومرگ و بارەو گواستنەوەو کارکردنەوە.

الثَّوافِق: لەبواری فەلسەفەدا ئەوەیە مرۆڤ ڕێگای کۆمەڵ بگرێتەبەرو خۆ لەڕەوشتو کرداری شاز بپارێزێ.

الثَّوْفاقُ: کاتی شت ٥ دەگوترێ: (أتَتْكَ لتوفاق الأمر): لەکاتی پەیدابوونی شتەکەدا هاتم بۆ لات.

الثَّوَفُّقُ: دەگوترێ: (أتيتُكَ لتوفّق الهلال): لەکاتی دەرکەوتنی مانگی یەکشەوەدا هاتم بۆلات.

التوفيق من الله للعبد: تەوفیق دانی خودا بۆ بەندەی ئەوەیە ڕێگای شەڕی لێ بگرێو ڕێگای خێری بۆناسان بکا ٥ هەروا دەگوترێ: (أتيتُكَ لتوفيق الهلال): لەکاتی دەرکەوتنی مانگی یەکشەوەدا هاتم بۆلات ٥ لەبواری یاسای نێو دەوڵەتی دا بریتییە لەوە دەوڵەتێک هەوڵ بدا نیزاعی نێوان دوو دەوڵەت چارەسەر بکا.

الثَّيْفَاقُ: دەگوترێ: (أتيتُكَ لتيفاق الأمر): لەکاتی رودانی ئیشەکەدا هاتم بۆلات ٥ هەروا دەگوترێ: (البَيْت المعمور ثَيْفاق الكعبة): بەیتولەعمور لەبەهەشت دا بەرامبەری کەعبەیە.

الثَّيْفَاق: دەگوترێ: (أتيتك لتيفاق الهلال): کاتی دەرکەوتنی مانگی یەکشەوە هاتم بۆلات.

المثَّفِقُ: بەلای زانایانی عوروزەوە هێنانی وشەیەکی دەخیلو نارەسەنە بۆناو شیعر لەبەر ناعیلاجی.

الوِفاق: لەبواری قانوونی نێودەوڵتی دا بریتییە لەزاراوەیەك کە بۆ زۆر ڕێکەوتننامەی نێودەوڵەتیو لەبواری جیاجیادا بەکار دەهێندرێ تەنانەت ئەگەر بەگۆڕینەوەی پەروزبایی لەیەك کردنو سەرەخۆشی کردن لەیەکتریش بێ.

الوِفَاقُ المُعْلَمْ: رێککەوتننامەیەك كە راسپێراوی دوولایەن واژۆی بكەن، تەنها پیتی یەكەمی ناوی واژۆكەرەكانی دەنووسرێو رێککەوتنی سەرەتاییەو قۆناغی یەكەمی رێککەوتنی كۆتاییە.

وفاق الأشراف: رێککەوتننامەیەكی نێودەوڵەتییە ئەو ڕێو شوێنەی لەرێککەوتنی تردا بەرچاو دەگیرێ لەم دا بەرچاو ناگیرێ، تەنها پشت بەشەرەفو راستگۆیی دوو لایەنە واژۆكەرەكە دەبەسترێ.

الوَفْقُ: (وَفْقُ الشَيْئ): گونجاو بۆ شت ٥ دەگوترێ: (حلوبته وفق عياله): ئاژەڵە شیردەرەكانی بەئەندازەی خێزانەكەیەتی، شیرەكەیان بەشیان دەكا سەرومر ٥ هاوڕاو پێكەوە گونجاو، دەگوترێ: (جاء القومُ وَفْقاً): خەڵكەكە بەتەبایی‌و گونجاوی هاتن‌و هیچ كێشەیان نەبوو ٥ یان دەگوترێ: (كنت عنده وَفْق طلعت الشمس): ئەو كاتەی خۆرهەڵات من لای ئەو بووم.

وَفَلَ الشَيْئَ (يفله) وفْلاً: توێكڵی شتەكەی داماڵی ٥ (فهو وافِل وهي وافِلة).

وَفَّلَهُ: سپی كرد ٥ توێكڵی لێ داماڵی.

الوافِلُ: پێگەیشتوو؛ دەگوترێ: (قصب وافِلٌ): قەفەژاژێكی كامڵ‌و پێگەیشتووە لەقۆناغی ناسكی تێپەڕیوە.

الوَفْلُ: شتی كەم.

وَفَهَ يَوْفَهُ وَفهاً: بوو بەچاودێری كەنیشتە.

الوافِهُ: چاودێرو لێ پرسراوی كەنیشتە ٥ حەكەم‌و ناوبژیكەر.

الوِفَاهَةُ: پیشەی چاودێری كەنیشتە.

الوَفهِيَّةُ: پلەی چاودێریی كەنیشتە ٥ لەحەدیث دا هاتووە: (لايَحرك راهب عن رهبانيته ولا وافِهٌ عن وَفْهِيَتِهِ).

وفِيَ الشَيْئُ (يفي) وفاءً: شتەكە تەواو بوو ٥ دەگوترێ: (وفي ريش الجناح): پەڕو پۆڵی باڵەكە تەواو بوو.

وفي الشَيْئُ وفياً: شتەكە زۆر بوو.

وفي فلان نَذْرَهُ: فلانكەس نەزرو فۆتۆكەی خۆی جێ بەجێ كرد.

وَفِيَ بعهده: پابەندی وادەو بەڵێنی خۆی بوو ٥ دەشگوترێ: (وَفَتْ أُذُنُهُ): راستی ئەو هەواڵەی بیستبوی دەركەوت.

وَفَى الدِرهمَ والمثقالَ: شتەكە بەرامبەری دیرهەمەكە یان مسقاڵە زێڕەكە بوو ٥ (فهو وافٍ وهي وافية).

أوفى بالعهد والوعد: بەمانا (وَفَى)دێ.

اوفى على المكان وفيه: بەسەر شوێنەکەی دا روانی.

اوفى على المأة: لەسەد زیاتر بوو، لەسەد تێپەڕی.

اوفى القومَ: هاتەلای قەومەکەو توشیان بوو لەگەڵیان کۆبۆوە.

اوفى نَذْرَهُ وبه: نەزرەکەی جێبەجێ کرد.

اوفى الكيلَ: پێوانەکەی بەتەواوی دایە.

اوفى فلاناً حَقَّهُ: مافی تەواوی دا بەفلاّن.

وافى فلاناً: لەناکاو توشی فلاّن بوو.

وافى القومَ: هاتە لای قەومەکە.

وافَى العامَ: حەجی کرد ٥ مافی ساڵەکەی دا بەوە حەجی تێدا کرد.

وَفّى فلاناً حَقَّهُ: مافی فلاّنکەسی دا.

تَوَفّى اللهُ فلاناً: خودا فلاّنکەسی مراند.

تَوَفّى فلانٌ حَقه: فلاّنکەس مافی خۆی وەرگرت ٥ دەگوترێ: (توفيت منه مالي): مالی خۆم هەموو لێ ستاند.

تَوَفّى المُدَّةَ: گەیشتەکاتی خۆی ٥ ماوەکەی تەواو کرد.

تَوَفّى عدد القوم: هەموو خەڵکەکەی سەر ژمێر کرد.

استوفى فلان حَقَّهُ: فلاّنکەس مافی خۆی بەتەواوی وەرگرت ٥ دەگوترێ: (استوفى منه ماله): مالی خۆی هەموو لێ وەرگرت.

المِيفى: بەرزاییەك لەزەوی ٥ کوڕەی خشت سورکردنەوە.

المِيفَاءُ: خاوەن وەفاو وادەو بەڵێن.

الوافي: دیرهەمێكو چوار دانقە ٥ هەروا ناوە بۆ شیعرێك هەموو بەشەکانی خۆی تەواو بنو کەمو کورتی تێدا نەبێ.

الوافية: ناوێکە لەناوەکانی سورەتی (الفاتحة).

الوَفَاةُ: مردن.

الوَفْيُ: شوێنی بەرزی زەوی سەر تەپۆڵکە.

الوَفِيّ: تەواوو کامڵ ٥ زۆر خاوەن وەفا ٥ ئەوکەسەی مافی هەموو کەسی لەبەرچاوەو مافی خۆیشی وەردەگرێ.

وَقَبَت الشمسُ وغَيرها من النجوم تَقِب وَقْباً: خۆرئاوابوو.

وَقَبَ القَمَرُ: مانگ چووە حاڵەتی گیرانەوە ٥ مانگ گیرا.

وَقَبَ الظلام على الناس: تاریکی هاتە ناوەو خەڵکی داپۆشی.

وَقَبَ عيناه: چاوی بەقوڵا چوون.

اوقَبَ: برسی بوو.

أوقَبَ النخلُ: هێشوه خورماکه رزی، بۆنی کرد.

أوقَبَ الشَيْئَ: شتەکەی خستە کونێکەوە.

الأوقاب: قوماشی خێمەو کەژاوەو کەرەسەکەیان.

المیقابُ: پیاوێك زۆر بیرەو شلەمەنی تری وەکوو ئاو بخواتەوە ٥ ئافرەتی گێل‌و ئەحمەق.

سَیْرُ المیقاب: رۆیشتنی بەردەوام بەشەوو رۆژ.

المیقب: (الوَدَعَة): واتە پاڵدانەوەو ئیستراحەت.

الوَقْبُ: گێل‌و ئەحەق ٥ خوێڕی‌و هەتیو مەچە ٥ بەرداو؛ کونی بەرد کەئاوی تێدا راوەستێ ٥ یان بیرەئاوێك باڵا پیاوێك یان دوو باڵا پیاو قوڵ بێ ٥ هەموو چاڵاییەکی جەستە وەکوو چاوو بنهەنگڵ‌و قوڵکەی شان‌و شتی وا ٥ کونەبان‌و دەلاقەو دوکەڵکێش.

الوَقباء: دەگوترێ: (رکیة وقباء): بیرێکە ناوەکەی رۆچووە.

الوَقْبَةُ: بەرداو؛ کونە شاخ‌و بەرد کە ئاوی تێدا راوەستێ.

الوُقْبِیُّ: کەسێك زۆر حەزی لەهاوەڵیەتی مرۆڤی گێل‌و ئەحمەق بێ.

وَقَتَهُ یَقِتُهُ وَقْتاً: کاتێکی بۆ دیاریی کرد ئیشەکەی تێدا بکا ٥ دەگوترێ: (وقت الله الصلاة): خودا کاتی بۆ نوێژ دیاری کردوە.

وَقّتَ الشَیْئَ لیوم کذا: شتەکەی بۆ فلان کات دیاریی کرد.

المُوَقِتُ: ئەو کەسەی خەریکی راگرتنی حیسابی کات‌و شتی وایە ٥ شوێنێك کەدیاریی کرابێ بۆ کردنی ئیشێك لەلایەوە.

الوَقتُ: بەشێك لەزەمەن‌و کات کە بۆ کارێك دیاری دەکرێ.

وَقَحَ حافر الدابة: سمی ولاخەکە رەق بوو.

وَقَحَ الرجلُ: پیاوەکە بێ شەرم‌و حەیا بوو بەلایەوە شەرم نیە چی نیشی خوێڕیەتی هەیە بیکا.

وَقَحَ یوقَحُ وَقَحاً: بەمانا (وَقِحَ)دێ.

وَقِحَ الرجُلُ: پیاوەکە بێ حەیاو بێ شەرم بوو بەلایەوە گرنگ نییە چ شتی خراپ‌و ناشیرین هەیە بیکاو بیڵێ.

أوقح الحافر: سمی ولاخەکە رەق‌و پتەو بوو.

وَقّحَ حافِرَ الدابة: سمی ولاخەکەی بەپیوو بەزی تواوە رەق‌و پتەو کرد دوای بەهۆی زۆر رۆیشتنەوە تەنک بوبوو سوا بوو.

وَقَّحَ الحوضَ: حەوزەکەی جاك کردەوە کون‌و کەلەبەری گرتن.

تَوَقَّحَ: پتەوو رەق بوو.

تَوَقَّحَ الرجلُ: پیاوەکە بێ شەرم‌و حەیا بوو هیچی بەلاوە عەیب نەبوو.

المُوَقَّحُ: (رجل مُوَقَّحٌ): پیاوێکی بەڵاوییە ◊ بەڵاو کارەساتی زۆری بەسەرهاتون‌و لەبۆتە دراوەو قاڵ بووە ◊ (بعیر مُوَقَّحٌ): حوشترێکە زۆری ئیش پێکراوەو تەواو ماندو بووە.

الوَقاح: دەگوترێ: (رجلٌ وَقاح الوَجْهِ): پیاوێکی بێ شەرم‌و حەیایە بەجاوو رووە ◊ هەروا دەگوترێ: (إمرأة وقاح الوجه): نافرەتی بەجاوو ڕو بێ شەرم ◊ (رجل وقاح الذَّنَب): پیاوێکە زۆر پشو درێژ بۆ سواریی هەرگیز بێ تاقەت نابێ.

وَقِدت النار تَقِدُ وَقداً وقوداً: ئاگرەکە هەڵگیرسا.

وَقِدَ الشَيْئُ: شتەکە درەوشایەوە ◊ دەشگوترێ: (وَقِدَت بك زنادي): کاری من بەتۆ رایی بوو ◊ یان خودا وابکا ئیشی من بەتۆ رایی بێ ◊ واتە: بەشێوەی دوعا بێ.

اوقَدَ النار: ئاگرەکەی داگیرساند ◊ دەشگوترێ: (أوقد اللهُ ناراً أثَرَهُ) خودا لەشوێنی ئەو ئاگر بکاتەوە ◊ واتە: خودا بیفەوتێنێ‌و بیباو نەی هێنێتەوە.

وَقَدَ النَارَ: بەمانا (أوقدها)دێ.

إتَّقَدَت النار: ئاگرەکە هەڵگیرسا.

تَوَقَّدَتِ النارُ: بەمانا (إتّقدت) دێ.

توقّد الكوكبُ: ئەستێرەکە درەوشایەوە.

تَوَقَّدَ فلان: فلانکەس چوست‌و چالاك بوو نیشاتی پەیدا کرد.

تَوَقَّدَ فلان النارَ: فلانکەس ئاگرەکەی داگیرساند.

استوقدت النارُ: ئاگرەکە داگیرسا.

استوقد النارَ: ئاگرەکەی داگیرساند.

المُسْتَوْقَدُ: قوڵکە ئاگردان ◊ شوێنی ئاگر کردنەوە.

المَوْقِدُ: شوێنی ئاگر ◊ قوڵکە ئاگردان ◊ زۆپا ◊ کورەخانە.

المیقَاد: دەگوترێ: (زندٌ مِیقَاد): جەرخێکە زوو ئاگر دەکاتەوە.

الوقَادُ: دەستە چیلە، سوتەمەنی بەتایبەتی نەوت‌و غازو دارو شتی وا.

الوَقَدُ: ئاگر ◊ هەڵگیرسانی ئاگر.

الوَقْدَةُ: جەنگەی گەرما ◊ دەگوترێ: (طَبَخَتْهُمْ وقدَةَ الصيف): گەرمای بەتینی هاوین کوڵاندنی.

الوَقّادُ: صیغه موبالەغەی (وَقَدَ)ەیە ٥ ئاگر هەڵگیرسێن ٥ ئەوکەسەی سوتەمەنی (گاز یان خەڵوز یان شتی تر) دەکاتە شەمەندەفەرەوە ٥ کەسێك چراو لۆکزو شتی وا هەڵدەکا ٥ دەگوترێ: (قلب وقّاد): دڵێکە زۆرو زو نیشات پەیدا دەکاو دەس بەکار دەبێو مل لەئیشی سەرەکی خۆی دەنێ.

رجل وَقّاد: پیاوێکی کۆڵنەدەرەو لەکاری خۆی بەردەوامە.

الوَقُودُ: بەمانا (الوِقادُ) دێ ٥ هەرمادەیەك بەسوتانی هێزێکی گەرمی پەیدا بکا.

الوَقیدُ: بەمانا (الوَقود)دێ.

وَقَذَ فلاناً (یقذِه) وَقْذاً: ئەوەندەی لەفڵانکەس دا تاشلو کوتی کردو گەیاندییە شارای مەرگ ٥ بەعەرزی دادا خستیە سەر زەوی ٥ بەنەخۆشیو زامداریی لەگۆڕەپاندا جێی هێشت ٥ دەشگوترێ: (وقَذَهُ الفمُ والمرض).

وَقَذَ فلاناً النُعَاسُ: هەنۆز بەسەر فڵان دا غاڵب بوو ٥ هەنۆزی هاتنێ.

وُقِذَت الناقة: حوشترەکە بەناخۆشی دۆشرا شیری نەدا ٥ شیری کەم بوو.

اوقَذَه: بەنەخۆشی جێی هێشت.

وَقَّذَ الصِرارُ الناقة: گواندێن بەستنەکە شوێنکەی لەگوانی حوشترەکە کرد چونکە توند بەسترا بوو.

الموْقِذُ: ئەندامی جەستە وەکوو قولەپێ، شان ئەنیشك .ئەژنۆ ٥ (ك: مواقذ) ٥ دەگوترێ: (ضربه علی مواقذ من مواقذه).

المُوقَّذَةُ من النوق: ئەو حوشترەیە بێچوەکەی تێی هەڵدەکەوێو شیری کەم لێ دێتە خوار لەبەر گەورەیی گواندێنی ٥ ئەم حاڵەتە دەبێتە هۆی ئەوەی کەلەناو گوانی دا هاوسان دروست ببێ.

الموقوذ: نەخۆشی کوشندە کە کەوتبێتە گیانەڵاوەوە.

الموقوذَةُ من الشاء: مەڕێکە بەلێدان گیانی لەدەست دابێ.

الوَقیذُ: ئەوکەسەی بێ هۆش دەبێ نازاندرێ ئاخۆ زیندووە یان مردووە ٥ تەمبەڵ ٥ مەڕێك بەلێدان مندار بوبێتەوە ٥ تەمبەڵو قونگران ٥ زۆر نەخۆشو گەیشتوو بەحاڵەتی گیانەڵاو.

الوقیذةُ: بەردی راخراوو ریزکراو وەکوو رەصیف.

وَقِرَت أُذُنُهُ (تَقِرُ) وَقراً: گوێی گران بوون، یان هەر نابیسن.

وقِرَ فلان وقاراً وقِرَةً: فلانکەس عاقڵو رەزان بوو.

وقِرَ في بيته وَقْراً: لەماڵی خۆی دانیشتو نەچووە دەر.

وَقِرَ الشَيْئُ في قلبه وَقْراً: شتەکە لەدڵی دا جێگیر بوو.

وَقِرَ الله اذنه: خودا گوێچکەی گران کردن ◊ یان هەربەتەواوی کەر بوو ◊ دەگوترێ: (وُقِرَتْ أذني عن سماع كلامه): گوێچکەم قسەی نەو نابیستێ.

وَقِرَ فلان العظمَ: فلانکەس ئێسقانەکەی فەڵشاند.

وَقِرَتْ اذنه (تَوْقَرُ) وَقْراً: بەمانا (وَقَرَ)دێ.

وَقِرَتِ الدَّابَّةُ: وڵاخەکە بەرد یان شتێکی تر لەسمی داو زیانی پێ گەیی.

وَقُرَ فلان (يَوْقَر) وقاراً: فلانکەس عاقڵو رەزان بوو ◊ (فهو وقور).

اوقرت النخلةُ: دارخورماکە باری گران بوو.

اوقر الدين فلاناً: قەرزداری باری فلانی قورس کرد.

اوقر فلانٌ الدابةَ: فلانکەس باری قورسی لەوڵاخەکە بارکرد.

وَقَّرَ فلاناً: رێزی فلانکەسی گرت ◊ بەعاقڵمەندی لەقەڵەم دا.

وَقَّرَ الشَيْئَ: شوێنکەی لەشتەکە کرد.

وَقَّرَتِ الأسفارُ فلاناً: سەفەرو گەڕان بەناو وڵاتان دا ◊ فلانکەسی لەبۆتەداو قاڵی کردو شارەزای گوزەران و ژیانی کرد.

اوْقَرَ فلانٌ الدابَّةَ ايقاراً: فلانکەس باری گرانی لەوڵاخەکە بارکرد.

وَقَّرَ فلاناً: رێزی فلانکەسی گرت ◊ بەعاقڵمەندی لەقەڵەم دا.

وَقَّرَ الشَيْئَ: شوێنکەی لەشتەکە کرد.

وَقَّرَ الأسفارُ فلاناً: سەفەرو گەڕان بەوڵاتان دا فلانکەسی قاڵ کردووە، وای لێ کردوە خۆگربێ بۆ کارەساتو لێزان بێ لەئەنجامدانی کارەکانی دا.

وَقَّرَ فلان الدَّابَّةَ: فلانکەس وڵاخەکەی تاقەت کرد، دایکرد، خستیە پشتیرو تەویلەی تایبەتی خۆیەوە.

اتَّقَرَ: عاقڵو رەزان بوو.

استَوْقَرَ: باری گرانی هەڵگرت ◊ کۆڵی قورسی لەکۆڵی خۆی دا.

استَوْقَرَ الإبلُ: حوشترەکە قەڵەو بوو.

القِرَّةُ: قورسایی ◊ کاتی نەخۆشی ◊ پیرەمێردی بەسااڵ چوو ◊ ماڵو منداڵ ◊ جەڵەبە مەڕو بزن کەژمارەیان کەم بێ و شوان و سەگو بەچاوی رێزو شکۆمەندی سەیری کرد.

وَقَّرَ الشَيْئَ: شوێنکەی لەشتەکە کرد.

وَقَّرَتِ الأسفارُ فلاناً: سەفەرو گەڕان بەوڵاتان دا فلانکەسی قاڵ کردووە، وای لێ کردوە خۆگربێ بۆ کارەساتو لێزان بێ لەئەنجامدانی کارەکانی دا.

وَقَّرَ فلان الدَّابَّةَ: فلانکەس وڵاخەکەی تاقەت کرد، دایکرد، خستیە پشتیرو تەویلەی تایبەتی خۆیەوە.

اتَّقَرَ: عاقڵو رەزان بوو.

استَوْقَرَ: باری گرانی هەڵگرت ◊ کۆڵی قورسی لەکۆڵی خۆی دا.

استَوْقَرَ الإبلُ: حوشترەکە قەڵەو بوو.

القِرَّةُ: قورسایی ◊ کاتی نەخۆشی ◊ پیرەمێردی بەسااڵ چوو ◊ ماڵو منداڵ ◊ جەڵەبە مەڕو بزن کەژمارەیان کەم بێ و شوان و سەگو

کەرە مێینەکی خۆیان لەگەڵ بێ.

المَوْقِرُ: شوێنی دەشتایی لەبنارو پێدەشتی کێو.

المُوقَرُ: دەگوترێ: (نخلة مُوقَرُ) دارخورمایەکی بارگرانە زۆری بەرگرتووە ◊ (ك: مواقر).

المُوَقِّرُ: پیاوی قاڵبوی رۆژگار کە کارەسات‌و روداو لەبۆتەیان دابێ‌و ئەزمونی جۆراو جۆر قاڵیان کردبێ ◊ مرۆڤی عاقڵ‌و کاراما.

المُوَقَّرَةُ: دەگوترێ: (نخلة موقرة): دارخورمایەکی بارگرانە زۆری بەرگرتووە.

الموقور: (شیء موقور): شتێکی چاڵچاڵ‌و گرنج گرنجە یان شتێکە ترینگە ترینگی لێ دێ.

الموقورَةُ: اذن موقورة: گوێچکەی گران کەبەکەمی قسە ببیستێ.

الوَقار: عاقڵمەندی‌و لەسەرە خۆیی ◊ گەورەیی‌و شکۆمەندی.

الوَقْرُ: قەڵشتی قاچ ◊ بەتابەتی قەڵشتی پاژنە پێ ◊ شوێنکەو چاڵی لەبەرد یان لەئێسقان یان لەچاو.

الوَقَرُ: دەگوترێ: (رجل وَقَرٌ): پیاوی عاقڵ‌و لەسەرە خۆ.

الوِقْرُ: کۆڵی گران.

الوَقْرَةُ: یەکجار ◊ قوتکەو چاڵایی لەبەرد ◊ شوێنکە.

وَقْرَةُ الدهر: بەڵاو کارەساتی رۆژگار ◊ (ك: وقرات).

الوَقْرِيُّ: شوانی جەڵەبە مەڕو بزنی کەم کە گوێدرێژو سەگی تایبەتی خۆی هەبێ ◊ مەردارو ئەوکەسەی خاوەنی جەڵەبە مەڕو بزنی کەم کەشوان‌و سەگ‌و گوێدرێژی تایبەتی خۆی هەبێ.

الوَقور: خاوەن ئەدەب‌و حیشمەت.

الوَقِيرُ: رێز لێگیراو خاوەن رێز ◊ ئێسقانی درز بردو ◊ جەڵەبە مەڕو بزنی کەم بەشوان‌و سەگ‌و گوێدرێژەوە ◊ حەوزو چاڵی ناو لە ناوشاخ دا کەناوی تێدا کۆبێتەوە ◊ دەشگوترێ: (رجل وقير): پیاوێکە قەرز شانی داگرتووە.

الوَقِيرَةُ: حەوزو چاڵی ناو کە لەشاخ دا دروست بێ‌و زۆر گەورە بێ ◊ (أذن وقيرة): گوێچکەی گران کەبەکەمی قسە ببیستێ.

وَقَسَ فلاناً بالمكروه: شتی ناشیرینی پاڵ فلانکەس دا.

وَقَسَ الفاحِشَةَ: باسی کردەوە ناشیرین‌و ناپڕو بەرمکەی کرد.

وَقَسَ الإبلَ: حوشترمکەی گرۆ کرد.

الأوقاس من الناس: کۆمەڵ‌و تاقمی

خوێڕیو پڕو پوچو هەتیو مچەو کۆیلە ٥ تۆمەتبارو گومان لێکراو بەوەی کە توشی گروێی بوون.

الوَقْسُ: سەرەتای گڕوێی پێش ئەوەی بەجەستە دا بڵاو بێتەوە ٥ دەشگوترێ: (صار القومُ أوقاساً): خەڵکەکە بوونە هەڕەمەکیو کۆمەڵگایەکی تێکەڵو پێکەڵ.

وَقَشَ الرسمُ (يَقِش)وَقْشاً: وێنەکە کوژایەوە، سڕایەوە.

وَقَشَ فلانٌ من فلان: فڵانکەس لەفڵانکەسەوە عەتاو بەخششی دەستکەوت.

وَقَشَ له بشيئ: شتێکی پێدا.

اوقَشَ له بشيئٍ: شتێکی پێدا.

وَقَشَ بالنار: بەئاگر ئاماژەی پێ کرد، ئاگری بۆ راوەشاند.

تَوَقَّشَ الشَيْئُ: شتەکە کەوتە جمو جوڵ.

الأوقاش: خەڵکی هەڕەمەکیو تێکەڵ لەچینو توێژی جیاجیا.

الوَقْشُ: جمو جوڵ، دەنگ ٥ هەست، دەگوترێ: (سمعت وقشة): گوێم لەهەستو چرپەی بوو ٥ عەیبو لەکە ٥ چیلکەو چەوێڵ کەئاگری پێ دەکرێتەوە ٥ هەڵیژگو پڕژو پاڵ.

الوَقْشَةُ: جمو جوڵو دەنگو صەدا.

وَقَصَتْ عُنُقُهُ تَقص وَقْصاً: ملی شکا.

وَقَصَت الناقَةُ براكبها: حوشترەکە سوارەکەی سەرپشتی گلاند.

وقَصَ الشَيْئَ: شتەکەی شکاند.

وَقَصَ عُنُقَهُ الدينُ: قەرز ملی پێ شۆڕ کردوە.

وَقَصَ الشَيْئَ فلانٌ: فڵانکەس عەیبی لەشتەکە گرت.

وَقَصَ راسَهُ: سەری بەتوندی راتەکاند.

وُقِصَ: ملی باریك کرا.

وَقِصَ يَوْقَصُ وَقَصاً: بە سروشتو خیلقەت ملی کورت بوو ٥ (فهو أوقص وهي وقصاء) ٥ دەشگوترێ: (عُنُق أوقص وعنق وقصاء).

اوقَصَهُ: وای لێکرد مل کورت بی.

وَقَّصَ على ناره: پڕژو پاڵو توێکڵە دارو شتی وای خستە ناو ئاگرەکە بۆئەوەی زیاتر بڵێسەی هەبێ.

توَقَصَ: خۆی بەمل کورت نیشان دا، لاسایی مل کورتی کردەوە.

تواقَصَ على بردته: خۆی نوشتاندەوەو عەباکەی یا پەشتەماڵەکەی لەملی خۆی پێچا بۆ ئەوەی نەکەوێ.

تَوَقَّصَ به فَرَسُهُ: ئەسپەکەی نەرمە غارو گورگە لۆقەی پێ کرد، بەتوندی قاچی بەزەوی دا دەدان.

الأوقاص: کۆی (الوَقَصَ) ٥ هەروا بەمانا پەرتەوازەیی و پچڕ پچڕی هاتووە ٥ دەگوترێ: (صاروا أوقاصاً): ئەوانە لێک جیا بوونەوەو پچڕ پچڕ بوون.

المَوْقُوصُ: مل کورت.

الوَقْصُ: عەیبو لەکەداربی شت ٥ لەزاراوەی زانستی عوروزدا لابردنی پیتی دووەمی خاوەن بزوێنە لە کێشی (متفاعِلُن).

الوَقَصُ: لوغەتێکە لە (الوَقْصُ) کە بڕیتییە لە وردە دارو چیلکەو چەوێڵو پڕژو پاڵ، کە ئاگربان پێ خۆش دەکرێ هەروا ناوە بۆ تاکی (الأوقاصَ) کە لەبواری زەکات دا بڕیتییە لەو شتە زەکات لێکەوتووانەی دەکەونە نێوان دوو فەریزەی زەکاتەوە زەکاتیان لێ ناکەوێ بۆ نمونە کەژمارەی حوشتر گەیشتە پێنج سەر دەبێ مەڕێک بدا بەزەکات ئەمجار تا دەگاتە دە سەر حوشتر زەکاتیان لێ ناکەوێ، ئەو حوشترانەی نێوان پێنجو دە پێیان دەوترێ (وَقَصٌ) هەندێ لەزانایانی شەرع پێیان وایە قاعیدەی (وقص) تەنیا لە رەشەوڵاخ دا پەیڕەو دەکرێ.

الوَقِيصَة: تاکی (الوقائص) کە بڕیتییە لە دەرکەوتنی ئێسقانی مل بەڵای شانەوە.

وَقَطَهُ يَقْطِهُ وَقْطاً: ئەومندەی لێ دا نیوە مردوی کرد.

وَقَطَ فلاناً دابَّتُهُ: وڵاخەکە فلانکەسی گڵاندو بێ هۆشی کرد.

وَقَطَ فلاناً: فلانکەسی بەسەر سەردا خست، سەری لەزەوی و قاچی بۆ حەوا ٥ ئەمجار بەمەبەستی چارەسەر بەدوو وەجبە لەقاچی دا.

وَقَطَ الأرضَ به: کابرای خست، بەزەوی دادا.

وَقَطَ الشَّيْئُ فلاناً: شتەکە باری فلانکەسی قورس کرد خەوی لێ خست ٥ دەگوترێ: (أكلت طعاماً فوقطني): خواردنێکم خوارد خەوی لێ خستم.

وَقِطَ في راسه: سەری گران بوو هەستی بەقورسایی سەری کرد.

وَقَطَ الصَّخر: بەردەکە قولکەی تێکەوتو ناوی تێدا کۆبۆوە ٥ بەرداو لەشاخەکە دا پەیدا بو.

استوقط المكانُ: شوێنەکە قولکەو چاڵی تێدا پەیدا بوو بەهۆی زۆر پێدا ڕۆیشتنی ئادەمیزادو وڵاخەوە.

المَوْقُوطُ: خەب بوو ٥ کوژراو ٥ زۆر تێهەڵدراو.

الوَقْطُ: چالێکە لەشوێنێکی پتەو ناوی تێدا کۆدەبێتەوە ◊ (ك: أوقاط).

الـوَقيط: کـوژراو ◊ خـب بـوو ◊ هەرگیاندارێـك زۆری لـێ درابـێو بریـندار کرابـێ ◊ بـۆ مێینـەش هـەردەگوترێ: (الوقيط) ◊ (ك: وَقْطى ووقـاطى) ◊ وشـەی (الـوقيط) بەکەسێـك دەگـوترێ شـەو خـەوی زڕابـێو نەنوسـتبێ بـەو هۆیـەوە بەڕۆژ لەشی تێکشکابێو داهێزرابێ ◊ چالێـکە لەشوێنێـکی پتـەو نـاوی تێـدا کۆدەبێتـەوە ◊ (ك: وقطـان، وِقاط).

وَقَعَ يَقَعُ وَقْعاً ووقوعاً: کەوت، بەربۆوە.

وَقَعَتْ الـدوابُ: ولاخـەکان مۆڵیـان خوارد پاڵ کەوتن.

وَقَعَتْ الإبلُ: حوشترەکە پیخی خوارد پاڵکەوت ◊ هـەروا دەگـوترێ: (وَقَـعَ الطيرُ على أرض أو شجر): باڵندەکە لەسـەر زەوی یـان لـە سـەر درەخـت نیشت.

وَقَعَ المطرُ بالأرض: بـاران لەزەوییەکـە بـاری.

وَقَعَ الحقُ: حەق چەسپا.

وَقَـعَ القـولُ عليـه: قـسەکە، بڕیارەکـە چەسپا، واجب بوو لەسەری.

وَقَـعَ الكـلامُ في نفـسه: قـسەکە کـاری لەدەروونی کرد.

وَقَـعَ فـلان في فـلان وقيعـة ووقوعـاً: فلاّنکـەس جـوێنی بەفلاّنکـەس دا غەیبـەتی کـرد قـسەی ناشـیرینی پـێ گوتن.

وَقَـعَ في العمل وقوعـا: دەستی بەکارەکە کرد.

وَقَعَ في الشرك: شیرکی تێدا پەیدا بـوو ◊ کەوتـە حاڵـەتی هاوبـەش پەیداکردنەوە.

وَقَعَ في أرض فلاة: بەناو زەوییەکی چۆڵ دا ڕۆیی.

وَقَعَ الى كذا وقْعاً: بـە پەلـە بـەرێی کـرد، خێرا ناردی.

وَقَـعَ بالعـدوّ وقعـاً: زێـدە ڕۆیی کـرد لـە کوشـتاری دوژمـن دا دوژمنـی شەپرزەکرد.

وَقَـعَ الأمـر مـن فـلان موقعـاً حسنـاً او سيئـاً: کارەکـە لای فلاّنکـەس بـەباش یان بەخراپ چەسپا.

وَقَـعَ الأمـر عنـد فـلان موقعـاً حسنـاً: کارەکە لای فلاّنکەس گرنگی باشی پێ درا.

وَقَـعَ النـصلَ بالميقعـة: سـەرمێرەکانی بەئامێری تیژکردن تیژکردن.

وَقَعَ السيفَ والسكينَ: شمشێرەکە یـان کێردەکەی تیژ کرد.

وَقَعَتْ الحجارةُ الحافِرَ: بەرد سمی ولاخەکەی تەنك کرد ◊ دەشگوترێ: (هذه نعلٌ لاتقع علی رجلي): ئەمە نەعلێکە بۆ قاچم نابێ، لەگەڵ قاچم ناگونجێ.

وَقِعَ يَوْقَعُ وَقَعاً: پێ خواس بوو، گۆشتی قاچی نازاری بوو بەهۆی رەقی زەویيەکە یان بەهۆی بەردەڵانی و شتی واوە.

وَقِعَ فِي يده: لەدەستی بووەوە، لەدەستی دەرچوو ◊ پەشیمان بۆوە.

اوْقَعَ المُغْنِيَ: گۆرانی بێژەکە ئاوازو هەوای گۆرانییەکەی لەشوێنی خۆی داناو کێشو ئاوازی شیاوی بۆ دانا.

اوقَعَ فلان بالأعداء: فلانکەس زێدەڕەوی کرد لەکوشتو برکردنی دوژمن دا.

اوقَعَ بفلان ما يسوءه: زەبری گورچکبڕو توندی لەفلان دا، قسەی ناشیرینی ئاڕاستە کرد.

اوقَعَ به الدَهْرُ: رۆژگار هێرشی بۆهێنا.

اوقَعَتْ الروضة: باخەکە ئاوی لەخۆگرتو تێرئاو بوو.

اوقَعَ فلان الشَيْئَ: فلانکەس شتەکەی والێ کرد بکەوێ.

واقعه مواقَعَةً وَوِقاعاً: شەڕی لەگەڵ دا کرد.

واقَعَ الأمورَ: ئیشەکانی نزیك کردنەوە.

واقع المرأةَ: لەگەڵ ئافرەتەکە جوت بوو.

وَقَّعَ الرجلُ: پیاوەکە بەشێوەیەکی تایبەتی رۆیی.

وَقَّعتِ الإبلُ: حوشترەکە دوای تێراوبوون یەخی خواردو پاڵکەوت.

وَقَّعَ في الكتاب: هەندێ پەراوێزو رونکردنەوەی لەسەر کتێبەکە نووسیو راجیع مەرجیعی بۆکرد، زێدەو شتی دوبارەومبووی لێ لابرد.

وَقَعَ الصَيْقَلُ على السيف: وەستای شیرگەر دەستی کرد بەمشتو مالکردنی شمشێرەکەو تیژکردنی.

وَقَّعَ العقدَ او الصكَّ: لەلای خواروی گرێبەستەکەوە یان جەکەکەوە ناوی خۆی نووسیو واژۆی کرد.

وَقَّعَ الشَيْئَ: گومانی شتەکەی کرد.

وَقَّعَ ظَنَّهُ على الشَيْئ: گومانی کەوتە سەرشتەکە ◊ شتەکەی مەزندە کردو دایبەزاند.

وَقَعَتْ الحجارةُ الحافِرَ: بەردەکە سمی ولاخەکەی بڕی قاشی کرد.

تواقَعَ الأعداءُ: دوژمنەکان هەندێکیان لەگڵ هەندێکیان راچون.

تواقَعَ الرجُلان: دوبیاومکه شەڕیان بوو.

توقّعَ الأمْرَ: چاوەڕوانی رودانی کارەکەی کرد.

استوقَعَ السيفُ: شمشێرەکه پێویستی بەمشتو مالّ کردن هەبوو.

استوقَعَ فلان الأمرَ: فلانکەس چاوەڕێی رودانی ئەوکارەی کرد لەوکارە ترسا.

الإيقاع: ئەومیە دەنگەکان لەگۆرانی گوتنی بەکۆمەڵ دا بەیەکەوە بگوترێنو پاشو پێشییان تێدا نەکرێو بەیەکەوە لەتەپڵی گوێچکە بدەن.

التوقيعُ: ئەومیە باران لە هەندێکی وڵات ببارێو لەهەندێکی نەبارێ ٥ ئەوەی سەرۆکو پاشاو فەرمانڕەوا لەسەر نامەو شتی وا واژۆی دەکەن، ئیمزای دەکەن.

توقيع العقد أو الصك: واژۆکردنی گرێبەست یان چەکی پارە کەلەلای خواروویەوە کابرا ناوی خۆی دەنووسێو واژۆی دەکا ٥ ناوە بۆ جۆرە خەتێك ٥ جۆرە ڕۆیشتنێکە.

المَوْقِعُ: شوێنی رودانی شت ٥ شوێنی کەوتنی شتو چەسپانی لەجێگەی تایبەتی خۆی ٥ دەگوترێ: (وقع الشَيْءُ مرقعه) ٥ (ك: مواقع) ٥ (مواقع القتال): شەڕگە ٥ گۆڕەپانی شەڕ ٥ (مواقع القطر): شوێنی باران لێ بارین، باران لێدراو.

المَوْقِعة: شوێنی رودانی شت ٥ شەڕو شەڕگە.

المُوَقَّعُ: کەسێك توشی بەڵا بووبێ، کارەساتی لێ رودرابێ ٥ حوشترێك زۆر شوێنەواری بریندی بەجەستەوە بن ٥ ڕێگای تەخت کراوو خۆشکراو ٥ کێردی تیژکراو.

المُوَقِّعُ: کەسێك بەهێواشی پێ لەزەوی بنێ ٥ نووسەری پەراوێز نووس لەسەر نامەو شتی وا.

الموقوع: دەگوترێ: (حافر موقوع): سمی وڵاخ کە بەهۆی بەناو بەردو چەو ڕۆیشتن دا سوابێو تەنك بووبێ ٥ بەردو چەو لە سمی وڵاخەکەی بردبێ.

الموقوعَةُ: دەگوترێ: (قدم موقوعة): قاچی پێست ئەستورو پتەوو زل و بەهێز.

الميقَعَةُ: شوێنێك باز لێی بنیشێو ومگری بێ ٥ ئەو دارە جل شۆرەی کە جل شۆر بەکوتەك جلی لەسەر دەشواو جلەکان دەکوتێ ٥ یان ناوە بۆ کوتەکەکەی کە جلەکانی پێ دەکوتی ٥ چەکوچو شتی وا ٥ نەخۆشییەکە توشی بێجوە ئاژەڵ دەبێو زوربەی کات دەیکوژێ.

الواقِعُ: ئەوکەسەی بەرداشی ئاش بیراز دەکا ◊ شێوەی شت‌و روداو ومکوو خۆی‌و سەرەنجام ◊ دەگوترێ: (أمر واقع و(طیر واقع) ◊ (لَواقع الطیر): هێلانەو شوێنی هەڵنیشتنی باڵندە.

الواقعة: رۆژی قیامەت ◊ بەڵای رۆژگار ◊ شەڕو بەرەنگاربوونەوەی دوژمن ◊ لێکدانی گورچکبڕی یەک لەدوایەک لەگەڵ دوژمن ◊ دەشگوترێ: (رجل واقعة): پیاوێکی ئازایە ◊ چاو نەترسە ◊ لەبواری فەلسەفەدا وشەی (الواقعة): بڕیتییە لە روداوو شتی پەیدابوو.

الواقعیة: لەبواری فەلسەفەدا مەزهەبو رێبازێکە هەوڵ دەدا وێنەیەکی نەمین‌و راستگۆیانە بۆ دیمەنی سروشت‌و ژیان وێنا بکرێ ◊ هەروا رانواندنی بیرو بۆچون‌و کەش‌و هەوای روداومکان بەشێوەیەك تارمایی تێفکرین‌و بۆڕوانینی میساللیان پێوەنەبێ ◊ هەروا ناوە بۆ رێبازێکی نەدەبی کەپشت بەواقیع ببەستێ‌و گرنگی بەوێنە گرتنی بارو دۆخی کۆمەڵگا بدا.

الوقائع: ئەحوال‌و روداو.

وَقاع: شوێنی لێکەوتنی کۆتایی قەراخی پەردە کە لەکاتی دادانەوەی دا لەزەوی دەدا.

الوَقْعُ: دەنگی لێدان لەشت ◊ (رمبە، تەپە، خرمە، تەقە، شڵپە) ◊ دەگوترێ: (سمعتُ وقع المطر): گوێم لەخرمە خرمی باران بوو ◊ (سمعتُ وقع الأقدام): گوێم لەتەپە تەپی قاچەکانیان بوو ◊ هەروا وشەی (الوَقع): ناوە بۆ بەرزایی کێو ◊ تەنکە هەور ◊ شوێنکەی شت کە رەنگی گۆڕیبێ ◊ بەردە وردە.

الوَقِعُ: تەنکە هەور ◊ نەخۆشێک نازاری هەبێ‌و هاوار بکا.

الوَقْعَة: جارێک ◊ لەشەڕدا لێدانی لەسەریەک‌و بێ پسانەوە.

وقعة السیف: بڕین‌و رۆچونی شمشێر بەناو جەستە دا.

الوَقَعَة: بەرد.

الوَقّاع: ئەوکەسەی پاشملە غەیبەتی خەڵك دەکا ◊ دەگوترێ: (رجل وقّاع).

الوَقّاعَة: بەمانا (الوَقّاع)دێ.

الوَقیعُ: شوێنی تونڵ پتەو کەناوی لێ رۆنەچێ ◊ دەشگوترێ: (سکین وقیع): کێردێکی تیژە ◊ (حافر وقیع): سمە ولاخێکە رەق‌و پتەو ◊ یان سمە ولاخێکە بەردو چەو تەنکی کردوە توشی سوانی کردوە ◊

شوێنکەو روشانی رەنگی شتەکەی گۆڕیبێ.

الوَقيعة من الأرض: زەوییەکە توندو پتەوبێ ئاو دانەدا ٥ غەیبەتکردنی خەڵك ٥ زەبرو دەنگی شەڕ.

وقيعة الطائر: شوێنی هەڵنیشتنی باڵندەو شوێنی وا کەبەڕواڵەت باڵندە وەگری دەبێ بۆلێ هەڵنیشتنی ٥ (ك: وقاع ووقائع) ٥ (وقائع العرب): رۆژانی شەڕو جەنگی نێوان عەرەبەکان.

وَقَفَ وقوفاً: هەڵسایە سەرپێ ٥ دوای رۆیشتن راوەستا ٥ (وَقَفَ على الشَيْئ): شتەکەی بینی، بەسەر شتەکەدا ئاگادار بوو ٥ (وقف في المسألة): لەمەسەلەکە کەوتە گومانەوە ٥ (وقف على الكلمة): بزوێنی نەدا بەکۆتایی وشەکە بەبێ بزوێن خوێندییەوەو لەوشەی دوای خۆی دایبڕی ٥ (وقف الحاج بعرفات): حاجیەکان دوای نوێژی نیوەڕۆی رۆژی عەرەفە چونە کێوی عەرەفە ٥ (وَقَفَ فلان على ماعند فلان): فڵانکەس تێگەیی فڵان چی لایەو چ مەبەستی هەیە.

وَقَفَ الماشي والجالس: رۆیندەکە یان دانیشتووەکەی هەڵساندە سەرپێ، وای لێ کرد راوەستێ.

وَقَفَ فلاناً عن الشَيْئ: فڵانکەسی لەشتەکە مەنع کرد.

وَقَفَ فلاناً على الامر: فڵانکەسی بەسەر شتەکەدا ئاگادار کرد.

وَقَفَ الأمْرَ على حضور فلان: کارەکەی پەیوەست کر بەئامادەبوونی فڵانەوە.

وَقَفَ الدارَ ونحوها: خانوەکە یان مڵكو سامانێکی تری وەقف کرد لەڕێگەی خودادا خەڵکی سودی لێ ببینن ٥ دەشگوترێ: (وَقَفَ الدار على فلان): خانووەکەی لەسەر فڵان وەقف کرد ٥ کردی بەموڵکی ئەو بێ بەرامبەر.

اوقَفَ فلان عن الأمر الذي كان فيه: فڵانکەس وازی لەکارەکەی خۆی هێنا ٥ دەشگوترێ: (كلمته فأوقف): قسەم لەگەڵ کرد بێدەنگ بوو.

واقَفَهُ في حرب او خصومة: لەشەڕا چووە پاڵ ئەوو لەگەڵیدا وەستا.

واقَفَهُ على كذا: داوای وەستانی لێ کرد لەسەر ئەوە.

وَقَّفَ الجَيْشُ: سەربازەکان یەك لەدوا یەك ریز بوون.

وَقَّفَ الناس في الحج: لەحەج دا خەڵك شوێن وەستانی خۆیان پەیڕەو کرد.

وَقَّفَت المرأةُ: ئافرەتەکە سەروکاری وەقفەکەی خستە ژێر دەستی خۆیەوە.

وَقَّفَ فلاناً على الشَيْئ: فلانكەسى بەسەر شتەكەدا ئاگادار كرد.

وَقَّفَ القارئَ: قورئانخوێنەكەى فێرى شوێنى راوەستان لەسەر ئايەتەكان كرد.

وَقَّفَ الحديث: حەديسەكەى رون كردەوە.

تواقَفَ القوم في الكفاح: لەتێكۆشانو بەگژاچوونەوەى زوڵم و ستەم دا خەڵكەكە پاڵپشتى يەكترياں كرد.

تَوَقَّفَ عن كذا: لەو ئيشەدا راوەستاو نەيكرد.

تَوَقَّفَ عليه: هەوڵى چەسپاندنى دا.

تَوَقَّفَ فيه: لەوشتەدا مايەوەو چاوەڕوانى كرد.

استوقَفَهُ: رايگرت، داواى لێ كرد بوەستێ.

التوقيف: دەقى شەرع دانەرە لەبرێ بواردا.

التوقيفيُّ: هەرشتێك پاڵ بدرێ بۆ (تەوقيف) ٥ دەگوترێ: (أسماء الله توقيفية).

الموقف: ئەوشوێنەى مرۆڤ لێى دەوەستێ.

موقف المرأة: ئەوەى لەجەستەى ئافرەت دا بە عەورەت حيساب ناكرێ وەكوو دەستو مەچەك و بەشێكى روخسار كەداپۆشينيان دەبێتە حەرەج بۆ خودى ئافرەتەكەو ناتوانێ بەئاسايى كارەكانى ئەنجام بدا.

الموقفان: دوو شادەمارن دەورى كلێچەى ئادەميزادياں داوە ئەگەر گرژبوون ئادەميزاد ناتوانێ هەڵسێ ئەگەر برپان ئادەميزادەكە دەمرێ ٥ دەشگوترێ: (إمرأة حسنة الموقفين): ئافرەتێكە دەمو چاوو قڵو قاچى جوانن.

المُوَقِّفُ: پياوى قاڵبوو لەبۆتەدراوو خاوەن ئەزمون ٥ (رجل مُوَقِّفٌ على الحق): پياوێكە لەئاست حەق دا ملكەچە.

المُوَقَّفَةُ: دەگوترێ: (دابة مُوَقَّفَةُ): ولاخێكە قاچى خەتخەتى رەشى تێدان.

الموقوف: شتى وەقف كراو بۆ مزگەوتو خوێندنگاى ئايينىو شتى وا.

الميقاف: دارێكە كوڵى مەنجەڵى لەكوڵ هاتووى پێ سارد دەكرێتەوە.

المِيقَفُ: بەمانا (الميقاف) دێ.

الواقف: ئەوكەسەى مولكى خۆى وەقف دەكا ٥ خزمەتكارى كەنيشتە.

الوَاقِفَة: قاچ.

الواقِفيـــة: پێڕێـــکن لەصـــۆفی‌و بەتاڵخوازەکان.

الوَقْفُ: لەبواری خوێندنی قورئان دا دابڕینی وشەیەکە لەوشەی دواوەی ◊ لەزاراوەی شەرعزانان دا وەقف کردنـی مولکـە لەسـەر کەسێـک لایەنێـک لەڕێـگەی خـودادا ◊ بازنەیـەک لـەمادەی عـاج دروستکرابێ یان خرخاڵ لەزیووو شتی وا دروست کرابێ.

الوقفة: هەڵوێستە ◊ یەکجار ◊ شـک‌و گومـان ◊ (یـوم الوقفـة): رۆژی راوەستانی حاجیەکان لەسەر کێوی عەرەفە.

الوَقّـافُ: مرۆڤـی لەســەرە خــۆ ◊ کەسێـک نەچـێ بـۆ شـەڕ دژی دوژمن‌و خۆبشارێتەوە.

الوقيفة: سەگ رەمتێن کەماندووبێ لەسەگ ڕەتاندنەکە.

الوَقُّ: جریوەی سیسرمو شتی وا.

وَقَلَ في الجبل (يقل وَقْلاً): بەکێوەکەدا سـەرکەوت ◊ قاچێـکی چەسـپاندو قاچێکی هەڵێنایەوە.

تَوَقَّلَ في الجبل: بەکێوەکەدا سەرکەوت ◊ دەشـگوترێ: (تَوَقَّـلَ في مـصاعد الـشرف): بەپەیـزەو پلیکانـەی شکۆمەندی دا سەرکەوت.

الوَقْـلُ: درەختـی (دەوم) درەختێـکە گەورەیـە لەصـەعیدی میـصر زۆرە، میوەکەی بەئەندازەی سێوێـک دەبێ تووێکڵی سورو پتەوە ◊ هەروا بەمانا (بەردەوام)دێ.

الوَقَلُ: بەرد ◊ بنکی لقە دارخورما کە وشک بووبێ‌و باش دانـە تاشرابێ‌و بنەکەی مابێ‌و مرۆڤ بتوانێ بیکاتـە پێپلیکانەو پێیدا سەرکەوێ.

الوَقِل: دەگوترێ: (فـرس وعِـل وَقِـلٌ): ئەسپێکە جوان دەچێتە نـاو شـیوو دۆڵەوە.

الوَقْلَةُ: تـاکی (الوَقْلُ)ە ◊ دەنکی بـەری درەختی وەقل.

وَقَمَ الرَّجُلَ يقمه وَقماً: زۆری لەپیاوەکە کرد ناچاری کرد.

وَقَـمَ عـن حاجتـه: بەناشـیرینترین شـێوە کـابرای موحتـاجی جـواب کـردو پێداویستییەکەی نەدایە.

وَقَـــمَ الأمْـــرُ فلانـــاً: فلانکەســی زۆر خەفەتبار کرد.

وُقِمت الأرض: زەوییەکە خێڵ چووە نـاوی‌و گـژوگیاو لـەومڕی هـەمووی خوراو بوو بە سوتەمەڕۆ.

اوْقَمَهُ: ریشە کێشی کرد، لـەبێخ هـەڵی کەند.

وَقَمَ في الشَيْءِ: درێـژەی پـێ دا، زۆری لەشتەکە کۆڵیەوە.

وَقَمَ فلاناً: هەڕەشەی لەفلانکەس کرد ◊ ژێردەستەو ملکەچی کرد ◊ تەحەددای کرد.

وَقَمَ الصَّيْدَ: نێچیرەکەی هەنگاوتو پێش ئەوەی سەری بەڕێ نێچیرەکە گیانی دەرچوو.

وَقَمَ الكلامَ: قسەکەی جوان هەڵگرتو خستییە میشکی خۆیەوە.

تَوَقَّمَ الصيادُ: نێچیرەوانەکە جووە کۆختەکەیەوە.

تَوَقَّمَ فلاناً: هەڕەشەی لەفلانکەس کردو لێی تورە بوو.

تَوَقَّمَ الصَّيْدَ: نێچیرەکەی کوشت.

تَوَقَّمَ فلاناً بالكلام: فلانکەسی بەقسە داگرتو هێرشی کردە سەر.

تَوَقَّمَ كلامَ فلان: قسەی فلانکەسی وەرگرتو خستییە میشکی خۆیەوە.

الوِقامُ: شمشێر ◊ عەصاو گۆچان ◊ قامچی ◊ حەبڵو گوریس.

اوقَنَ الرجلُ: بیاوەکە باندەکەی لەسەر هێلانەکەی خۆی گرت.

تَوَقَّنَ: بەمانا (أوقن)دێ.

تَوَقَّنَ في الجبل: بەناو کێوەکەدا سەرکەوت.

الوُقْنَةُ: هێلانە.

الموقونة: ئافرەتی ناوکەژاوەو پارێزراو.

وَقَوَقَ الرجلُ: بیاوەکە زەعیفو لاواز بوو.

وَقْوَقَ الكلب: سەگەکە لەکاتی ترسان دا لوراندی.

وَقْوَقَ الطائِرُ: باندەکە دەنگی لێ هات، قیراندی، گاراندی، جریکاندی، گماندی، قراندی.

الوَقْواقُ: ترسنۆک ◊ دەرەختێکە دەرمانی لێ وەردەگیرێ.

الوَقْواقَةُ: زۆر بڵێو چەقە چەناو ◊ دەگوترێ: (رجل وقواقة وامرأة وقواقة).

وقى الفَرَسُ من الحفى يقى وقياً: ئەسپەکە بەهۆی نالّ نەکردنیەوە بەری سمەکانی سوانو بەحالّ قاچی لەزەوی دەناو لەڕۆیشتن دەترسا.

وقى الشَّيْئَ وقْياً: شتەکەی پاراست نەیهێشت توشی ناخۆشی ببێو زیانی پێ بگا ◊ دەگوترێ: (وقاه الله من السوء): خودا لەزیان پاراستی.

وقى الامر وَقياً: کارەکەی چاك کرد.

وقاه توقِيةً: چاودێری کردو پاراستی.

إتَّقى بالشَّيْئِ: خۆی بەشتەکە پاراست ◊ شتەکەی کردە مەتاڵ بۆخۆی بۆئەوەی پارێزراوبێ.

إتَّقى اللهَ: لەسزای خودا ترساو خۆی لەوشتانە پاراست کەخودا پێی ناخۆشە.

إتَّقَى الشَّيْئَ: لەشتەکە حەزەری کردو خۆی پاراست.

تَوَقَّاهُ: حەزەری کردو خۆی پاراست ◊ لەحەدیث دا هاتووە (ولَوَقّ کرائم أموالهم): لەزەکات وەرگرتن دا لەمالّە باش‌و رەسەنەکەیان خۆ بپارێزن‌و نەوەیان لێ مەسێنن.

تَوَقَّاهُ: بەمانا (وقاه)دێ.

التُّقَاهُ: ترس‌و بیم ◊ (ك: تُقیً).

التُّقوى: لەخواترسان‌و پابەند بوون بەفەرمان‌و نەهیەکانی ◊ ترس‌و بیم.

التُّقيّة: ترس‌و بیم ◊ بەڵای شیعەوە ئەوەیە لەکاتی پێویست دا حەق‌و راستی ژێر لێودەیی‌و بەرواڵەت بەتاڵ‌و ناحەق بەحەق بزانێ‌و زەمانە سازی بکەی بەمەبەستی خۆپاراستن لەزیانی بەرامبەر.

التَّقِيُّ: خودا پەرست ◊ لەخودا ترس ◊ (ك: أتقياء).

المُوَقّى: ئازاو جاونەترس.

الواقي: بالندەیەکە لەجۆلەکە گەورەترە، سەرزل‌و دەندوك گەورە جڕو جانەوەری بچوك نێچیردەکا وادەبێ چۆلەکەش دەخوا.

الواقِية: هەرشتێك بیکەیە مەتاڵ‌و دیوجامەو پارێزەری شتی تر ◊ (ك: أواق).

الوِقَاءُ: صیغە موبالەغەیە ◊ واتە زۆر پارێزەر بێ ◊ دەگوترێ: (رجُلٌ وِقاءٌ): پیاوێکە زۆر خۆپارێزە.

الوِقَايَة: ئەوشتەی شتی تری پێ بپارێزرێ.

الوَقِيَّةُ: لوغەتێکە لە (الأوقية) ◊ (ك: وقايا).

تَكَنَ يَتْكَأُ تَكَأً: دانیشت‌و پاڵی دایەوە.

إتَّكَأَ فلاناً: فلانکەسی لەمەجلیسی خۆی دا دانیشاند ◊ هەڵی نا بۆئەوەی دابنیشێ ◊ دەگوترێ: (ضربه فاتَّكَأَهُ): لێی داو پاڵی خست یان لەسەر تەنیشتی چەپی رایکێشا.

اوكَا على الشَّيْئ: پشتی بەشتەکەوە دا.

اوكَا فلاناً: کورسی‌و بالیفی بۆ فلانکەس دانا بۆئەوەی لەسەری دابنیشێ‌و پاڵ بداتەوە.

وَاكَا على يديه مواكاةً ووِكاءً: تینی دایە سەر دەستەکانی بەرزی کردنەوەو لەخودا پارایەوە.

تَوَكَّأَ على الشَّيْئ: خۆی بەسەر شتەکەدا دا.

توكّات الناقة: حوشترەکە ژان گرتی‌و باراندی.

التُّكَاةُ: هەرشتێك خۆتی بەسەرا

بـــدەی وەکـــوو عەصـــاو گۆچـــانو شمـــشێر ◊ کەسێـــك زۆر خۆبخاتـــە سەرشـت، زۆر خـۆ بەسـەر گۆچـانو شتی وادا دا ◊ تەمبەڵو قونگران.

المُتْكَـأُ: کورســـیو بـــالیفو شـــتی وا کـــەپاڵی پێـــوە دەی، یـــان لەســـەری دانیشی‌و پاڵ بدەیەوە.

المُتْكِـئُ: کەسێـــك لەســـەر کورســـی دانیـــشێو پـــاڵ بداتـــەوە بەپاشـــی کورسییەکەوە.

وَكَـبَ يكـبُ وكبـاً ووكبانـاً: بەهێواشی ڕۆیشت ◊ هەستاو ڕاست بۆوە.

وَكَبَ على الأمـر: بـەردەوام بـوو لەســەر کارەکە.

وَكِبَ التمـرُ: خورماکە ڕەنگی ڕەش بـوو گەیشت.

وَكِبَ الثوبُ: قوماشەکە چڵکن بوو.

أوكب فلان: فلانکەس چووە ناو ڕیزی کۆمەڵەوەو لەگەڵیان هاوشان بوو.

أوْكَبَ الامْرَ: لەسـەر کارەکـە بـەردەوام بوو.

أوكَـبَ الطـائِرُ: باڵندەکـــە خـــۆی نامادەکرد بۆ فڕین.

أوْكَبَ فلاناً: ڕقی فلانکەسی هەڵساند.

واكَبَ على الشَيْئ مواكبـة ووكابـاً: بەردەوام بوو لەسەر شتەکە.

واكَـبَ الأمـيرَ: لەگـــەڵ مـــەوکیبو کاروانی ئەمیر دا کەوتـەڕێو لەگـەڵ ئەوان دا سوار بوو.

واكَـبَ المَوْكِـبَ: لەگـــەڵ قافڵـــەو مەکیبەکەدا بەڕێ کەوت.

واكَبَ القومَ: پێش خەڵکەکە کەوت.

وَكّبَ العِنَبُ: ترێیەکە خەریکە ڕەش ببێو بگا.

وَكّبَ التمرُ: خورماکە لەکاتی گەیشتن دا ڕەش بوو.

المَوْكِـبُ: حوشـــتر ســـوار، قافڵەیـــەك حوشـــتر کـــە کورتـــانو تـــەدارەکیان ڕازاوبێتـــەوە، ســـوارەکانیان پۆشـــاکی جـــوانو ڕێـــكو پێـــکیان لەبـــەردابێ، هەنـــدێ جـار سـازو سـەمتورو شـتی واشـــیان لەتـــەك دابـــێ ◊ هەنـــدێ کەسیـشیان پیـادەبن ◊ ئێـستا بـارو دۆخەکـە گـۆڕاوە لـەجیاتی حوشـتر ئوتـومبیلی جـوانو ئـاخر مۆدێـل بـــەکاردێ (مـــەوکیبی مەســـعود بارزانی، مەوکیبی سەرەك وەزیـران، مەوکیبی سەرەك کۆمار).

المُوَكِّبُ: خورمای ئاڵو بۆڵ تێـکەوتو بەچڵو شتی وا کـونی تـێ دەکـرێ بۆنەوەی زو بگا.

الوَكّابُ: کەسێـك زۆر غەمبار بێ.

الوَكـوبُ: دەگـوترێ: (ظَبْيَـةٌ وكـوب) ئاسکێـــکە لەجەڵەبـــە ئاســـکەکە تەرەنابێ.

وَكَتَ فِي الشَيْنِ يكت وَكْتاً: كارى تێ كرد.

وَكَتَ البُسْرُ: خورماكه خەريكه ئاڵو بۆڵى تێكەوێو دەنكه دەنكەى لێ شيرين ببێ.

وَكَتِ الدَّابَّةُ: ولاخەكه پەلەى كرد لەقاچ هەڵبڕينو قاچ دانان دا.

وَكَتَ فلان القِرْبَةَ: فلانكەس كوندەكەى پركرد.

المَوْكُوتُ: دەگوترێ: (رجل موكوت): پياوێكه پڕه لەرقو قين.

الوَكْتُ: شوێنكەى كەم لەسەر شت كه لەڕەنگى خۆى نەبێ ◊ خاڵى سور لەسپێنەى چاودا ◊ يان خاڵى سپى لەڕەشێنەى چاودا.

الوَكّاتُ: كەسێك هەنگاوى كورت بهاوێو ناقۆڵابڕوا.

الوكيت: دوزمانىو فيتنە جۆيى كردن دژى خەڵك لاى فەرمانڕەوا.

اِسْتَوْكَتَ: بەركولێ خوارد (خواردنێكى كەمو سوك تاخواردنى تەواو پێ دەگا).

الوِكاتُ: بەركولێ خواردنى پێش نيوەڕۆ.

وَكَحَهُ برجله: بەقاچ پانو پليشى كردەوە.

اوْكَحَ: ماندو بوو ◊ سوالكەرەكەى جواب كردو لێى تورەبوو.

اوْكَحَ عن الأمر: وازى لەكارەكه هێنا.

اوكَحَ فِي الحفر: لەبير هەڵكەندنەكەدا گەيشته شاخو تەبارى سەخت.

اوكَحَ العَطِيَّةَ: بەخششو دەسەندەكەى بڕى.

اسْتَوْكَحَ: وازى لێ هێناو چى تر بەخششى نەدايه ◊ دەگوترێ: (سَأَلَهُ فاستَوكحَ): داواى لێ كردو نەيدايه.

إسْتَوْكَحَ الفِراخُ: لقەسەوزەومبووەكانى شوێنه بڕاوى دەرەختەكە نەستوربوونو گەورەو پتەوبوون.

الأوكَحُ: شوێنى رەقو پتەوى زەوى ◊ بەردو شاخ ◊ گڵ.

الوُكُحُ: لقەسەوزەومبووى شوێنى بڕاوى دەرەخت كەباش بڕين هەڵيدابێتەوەو گەورە بووبێ.

وَكَدَ بالمكان يَكدُ وكوداً: لەشوێنەكه مايەوە.

وَكَدَ الرَّحْلَ: بارو بارگەنەكەى شەتەك دا.

وَكَدَ العَقْدَ: گرێبەستەكەى كردە دیكومێنتو مۆرى كردو شايەتى لەسەر گرتن.

وَكَدَ الأمْرَ: لەكارەكەدا بەردەوام بوو خەريكى بوو.

اوكَدَ السَّرْجَ: زینەکەی لەسەر پشتی ئەسپەکە شەتەك دا ◊ دەشگوترێ: (آكد السَّرْجَ).

اوكَدَ العَقْدَ: گرێبەستەکەی پتەوکرد مۆری لێ داو شایەتی لەسەر گرتن ◊ دەشگوترێ: (آكَدَ العَقْدَ).

وَكَّدَ السَّرْجَ والعَهْدَ: دەق مانای (أوكدهما) دەگەیەنێ ◊ دەشگوترێ: (أكَّدَهما).

تَوَكَّدَ: پتەو بوو جێگیر بوو.

التَّواكيدُ التاكيد: ئەوتیلمە سیرمانەن کە قەپوچکی زینی پێ دەبەسترێتەوە بەملاو بەولای زینەوە.

التوكيد: بەلای زانایانی نەحوەوە ئیسمێکە جەخت لەمانای ئیسمێکی پێش خۆیەوە دەکاتەوە هەمان ئیعرابی ئەوی دەدرێتێ ◊ تەئکید دوجۆری هەیە تەئکیدی لەفزی تەئکیدی مەعنەوی.

المُتَوَكِّدُ: نامادە باش بۆ کارو سەرپەرشتیاری کار.

المُواكِدَةُ: حوشترێك بەردەوام بێ لەسەر رۆیشتن.

الوِكاد: حەبلێکە مانگای پێ دەبەسترێتەوە لەکاتی دۆشینی دا ◊ یان ئەو تیلمە سیرمەیەیە کە قەپوچکی زینی پێ دەبەسترێتەوە بەملاو بەولای زینەوە.

الوُكْدُ: خەفەت، نیازو مەبەست.

الوُكْدُ: هەوڵو تێکۆشانو کردەوە ◊ دەگوترێ: (مازال ذلك من وَكَدِي): تانێستا ئەوە ئیشی سەرەکی منە.

وَكَرَ الطائر يَكرُ وكراً ووكوراً: باڵندەکە چووە ناو هێلانەکەی.

وَكِرَ الظَبِيُ وَكِراً: ئاسکەکە بازی دا.

وَكَرَتِ الناقَةُ: حوشترەکە بەجۆرە بازدانێك بازی دا.

وَكَرَ فلان للقوم: فلانکەس رێگای سەر ئاوی بۆ خەڵکەکە کردەوە.

وَكَرَ القومَ: نانخواردنی تایبەت بەتەواو بوونی خانوی بۆ خەڵکەکە دروست کرد.

وَكَرَ السقاءَ والمِكيالَ: گوزەو کۆڵینەو تەنکەرو قسناغو شتی وای پڕکرد ◊ دەشگوترێ: (وَكَّرَ بَطْنَهُ): گەدەی خۆی پڕکرد لەخواردن.

الوَكْرُ: هێلانەی باڵندە کە هێلکەی تێدا دەکاو جوجکی تێدا هەڵدێنێ جا لەگونە شاخ دا بێ یان لەسەر درەخت بێ یان لەشوێنی تر بێ ◊ هەروا وشەی (الوَكْرُ): جۆرێکە لەبازدانو هەڵزمنینەوە.

الوَكَري: جۆرە رۆیشتنو بازدانێکە ◊

دەگوترێ: (إمرأة وَكَرى): ئافرەتێکە کە دەڕوا توند پێی بەزەوی دا دەدا ٥ (ناقة وَكَرى): حوشترێکی کورتی خوگەو بەگوڕە.

الوَكرَةُ: یەکجار ٥ لانەی باڵندە، هێلانەی باڵندە ٥ جۆرە زیافەتو نانخواردنێکە بەبۆنەی تەواوبونی خانووەوە دروست دەکرێ.

الوُكْرَةُ: رێگای چوونە سەربیرو دوێڵاو.

الوَكّارُ: بازهاوێژ.

الوَكيرُ: بەمانا (الوَكْرَة)دێ.

وَكَزَ فلان (يَكِزُ) وكزاً: فڵانکەس بازی دا.

وَكَزَ في عَدْوِه من فزع: لەڕاکردن دا پەلەی زیاتر کرد.

وَكَزَ فلاناً: پاڵی بەفڵانکەسەوە ناو لێی دا مستە کۆڵەی لێ دا ٥ مستەکۆڵەی لەچەناگەی دا.

وَكَزَ انْفَهُ: لوتی شکاند.

وَكَزَ فلاناً بالرمح: بەڕمب زەبری لەفڵان دا.

وَكَزَ الرمْحَ في الأرض: رمبەکەی لەزەوی چەقاند.

وَكَزَ الزِّقَّ: مەشکەکە یان کوندەکەی پڕکرد.

تَوَكَّزَ للأمر: خۆی بۆ ئیشەکە ئامادەکرد.

تَوَكَّزَ مِن الطَّعَام: ورگی خۆی پڕکرد لەخۆراك.

تَوَكَّزَ على الطَّعَام: ورگی خۆی پڕکرد لەخۆراك.

تَوَكَّزَ على عَصَاهُ: خۆی بەسەر عەصاکەدا دا.

الوَكَزَى من النوق: حوشتری کورتو کوڵەبنە.

وَكَسَ الشَيْئَ (يَكِسُ) وَكْساً: شتەکەی کەم کرد.

وَكَسَ فلاناً: زیانی بەفڵانکەس گەیاند.

وُكِسَ في تجارته: لەبازرگانیکردنەکەی دا زەرەر مەند بوو.

اوكِسَ في تجارته: بەمانا (وُكِسَ) دێ.

وَكَّسَ مالَهُ: ماڵی خۆی کەم کردەوە.

وَكَّسَ فلاناً: سەرزەنشتی فڵانکەسی کرد.

الأوْكَسُ: (رَجُلٌ أوْكَسَ): پیاوێکی هیچو پوچو خوێڕییە.

الوَكسُ: دەگوترێ: (بَرَأتِ الشَجَّةُ على وكس): برینەکە ماویەتی چاك بێتەوە ٥ مەنزڵێکە لەمەنزڵەکانی مانگ کە تێیدا دەگیرێ ٥ (بيع الوكس): شت فرۆشتن بەزەرەر.

وَكَظَ على الأمر يَكِظُ وَكْظاً: لەسەر کارەکە بەردەوام بوو.

وَكَظَ الشَيْئَ: شتەکەی پاڵ پێوەناو بەشتەکەی کێشا ◊ دەری کرد تڕۆی کرد.

واكَظَ على الأمر مُواكَظَةً وَوِكاظاً: بەردەوام بوو لەسەر شتەکە.

تَوَكَظَ عليه الأمر: ئیشەکەی لێ سوڕا کارەکەی لێ شێوا.

وَكَعَ البعيرَ يَكِعُ وَكْعاً: بەهۆی تووندی نازارەکەیەوە کەوتە سەرزەوی.

وَكِعَت الدجاجَةُ: مریشکەکە فسی دایەوە بۆ کەڵەشێرەکە.

وَكَعَ الشاةَ: گوانی مەڕەکەی لەکاتی دۆشین دا هەڵتەکاند.

وَكِعَ فلاناً بالأمر: فلانکەسی عەبدار کرد.

وَكِعَ فلان يَوْكَعُ وَكَعاً: سەری قامکە گەورەی قاچی روی کردۆتە قامکی ناوەڕاستی قاچی بۆنەوەی وێنەی گرێ دروست بکا لەبنکی قامکەکە ◊ ئەحمەق بوو خوێڕی‌و ناپیاو دەرچوو ◊ (فهو أوْكَعُ وهي وَكْعاءُ).

وَكُعَ الرجُل يَوْكُعُ وكاعَةً: پیاوەکە خوێڕی‌و هەتیومچە دەرچوو.

وَكُعَ الشَيْئُ: شتەکە پتەو بوو تووندو ڕەق بوو ◊ (فهو وكوع).

أوكَعَ الرجُلُ: پیاوەکە خێرو بێری کەم بوو ◊ کارێکی خراپی ئەنجام دا.

أوكَعَ القوم: خەڵکەکە حوشترەکانیان قەڵەو نووو پێگەیین.

أوكَعَ الأمْرُ: کارەکە دامەزرا.

أوكَعَ فلان في الأمر: فلانکەس لەکارەکەدا توند ڕەوی کرد.

أوكَعَ الشَيْئَ: شتەکەی چەسپاندو جێگیری کرد.

أوْكَعَ السقاءَ: دیمکەناوەکەی دامەزراند.

وَاكَعَ الديكُ الدجاجَةَ: کەڵەشێرەکە بەمریشکەکەدا فسی.

إنْكَعَ الشَيْئُ: شتەکە پتەو بوو.

استوكَعَ فلان: فلانکەس مەعیدەی بەهێز بوو.

استَوْكَعَ الفِراخُ: لقەسەوزەومبووەکانی شوێنی بڕاوی درەختەکە گەورەبوون، ئەستورو پتەو بوون.

استوكَعَ السِّقاءُ: دێمکەکە شوێن تەقەڵەکانی هاوسان‌و ناویان هەڵمژی‌و ناوی لێ ناچێ.

المِيكَعُ: دێمکە ناوی پتەو، کونده ناوی پتەو ◊ هۆڕو جەواڵ ◊ مالمال کەزەوی کێڵدراوی پێ تەخت دەکرێ.

الوَكْعاءُ: ئەحمەق ◊ نازاراوی.

الوَكيع: پێشەنگی مەڕ، مەڕێك كە مەڕەكانی تر شوێنی بكەون ◊ حوشتری بەهێزو جەستە دامەزراو ◊ دەشگوتریٚ: (أمر وكيع): كارێكی قایمو پتەوو بناغە دامەزراوە ◊ قلب وكيع: دڵی بەئاگاو هۆشدار.

وَكَفَ الماءُ وغيره يكف وَكْفاً: ئاوەكە دڵۆپ دڵۆپ داچۆڕا.

وَكَفَ البيت بالمطر: بەهۆی بارانەوە سەقفی خانوەكە دڵۆپە دەكا.

وَكَفَتِ العَيْنُ: چاوەكە فرمێسكی رشتن ◊ دەشگوتریٚ: (وَكَفَتِ العينُ بالدمع).

وَكِفَ يَوْكف وَكْفاً: لای داو ستەمی كرد ◊ عەیبدار بوو تاوانی ئەنجام دا.

وَكِفَ عقلهُ ورأيه: عەقڵو راو بۆچونی خراپو بێ كەڵك بوو.

وَكِفَ الماء والدمعُ ونحوهما: بەمانا (وَكَفَ) دێ.

اوكَفَ الحامِلُ: سكپڕەكە نزیكە منداڵی ببێ.

اوكَفَ فلان فلاناً: فلانكەس فلانكەسی خستە ناو تاوانەوە.

اوكِفَ الدَّابَّة: وڵاخەكەی كورتان كرد.

واكَفَهُ: بەربەرەكانی كرد ◊ روبەڕوی بوومەوە.

وَكَّفَ الدَّابَّة: كورتانی خستە سەرپشتی وڵاخەكە.

وَكَّفَ الوِكافَ: كورتانی دروست كرد.

تَوَاكَفَ القومُ: خەڵكەكە لایان دا.

تَوَكَّفَ البيتُ والسَّطحُ: هەڵاشەكە، خانوەكە دڵۆپەی كرد.

تَوَكَّفَ فلان لفلانٍ: فلانكەس بەرەو ڕوی فلان چوو بۆئەوەی پێی بگا توشی ببێ.

تَوَكَّفَ فلاناً: وادەی دا بەفلان كە بێ لەئیشەكەی بكاتەوەو كاری بۆ جێ بەجێ بكا.

تَوَكَّفَ الأثر: شوێن پێی فلانی هەڵگرتو بەشوێنی دا ڕۆیشت.

تَوَكَّفَ الخَبَرَ: چاوەڕوانی هەواڵەكە بوو پرسیاری دەربارەی كردو لێی كۆڵییەوە.

إسْتَوكَفَ الماءَ: هەوڵی دا ئاوەكە دڵۆپ دڵۆپ بێتەدەر.

الوَكِفُ: بارانی بەخوڕەم یان بارانی پەڵە.

الوكافُ: كورتانی گوێدرێژو وڵاخی تر.

الوَكْفُ: راخەری چەرم، كەوڵە كۆن ◊ زوربەی كات كەسێك حوكمی ئیعدامی درابێ لەسەر ئەو جۆرەكەوڵە بەشمشێر لەملی دراوە.

الوَكَفُ: بناری كێو.

الوَكُوف من النوق: حوشترێك هەمیشە شیربداو شیری وشك نەكا ٥ (الوَكُوفُ): ناوە بۆ مەڕی شیر زۆر ٥ هەورێك كەمكەم باران ببارێنێ.

الوكيفُ: خودی دڵۆپە باران.

وَكَلَ بالله يَكِلُ وَكْلاً: پشتی بەخودا بەست.

وَكَلَتْ الدَّابَّة: ولاخەكە لەڕۆیشتن وەستاو ماندوو بوو.

وَكَلَ اليه الأمْرَ وَكلاً ووكولاً: كارەكەی بەوسپارد.

وَكَلَ فلاناً الى رأيه: فلانكەسی پاشگوێ خستو یارمەتی نەدا بەبیروڕای خۆی سپارد چی دەكا بیكا ٥ لەحەدیث دا هاتووە (اللهم لاتكِلْنا الى أنفسنا طرفة عين): خودایە چركەیەك بێ چاودێری خۆتمان مەكە ٥ خۆمان بەخۆمان مەسپێرە.

اوْكَلَ على الله: بەمانا (وَكَلَ)دێ.

اوكَلَ على فلان العملَ: هەموو ئیشەكەی بەئەو سپارد.

واكَلَتِ الدَّابَّةُ: ولاخەكە خراپ ڕۆیی ٥ (رجُلٌ مُواكل): پیاوێكی زەعیف.

وَكْلَهُ: كردی بەبریكاری خۆی و ئەنجامدانی كارەكانی بەئەو سپارد، دەشگوترێ: (وَكَّلَهُ في الأمر): ئیشەكەی بەئەو سپارد.

إتَّكَلَ على الله: پشتی بەخودا بەست.

إتَّكَلَ على فلان في أمر: پشتی بەفلان بەست لەئیشەكەدا.

تَوَاكَلَ القومُ: خەڵكەكە پشتیان بەیەكتر بەست.

تَوَاكَلَ القومُ فلاناً: خەڵكەكە فلانكەسیان پاشگوێ خستو وازیان لێ هێناو یارمەتییان نەدا لەسوككردنی ئەو بەڵایەی توشی هاتووە.

تَوَكَّلَ الرجلُ بالأمر: پیاوەكە بەرعودەی ئیشەكە بوو ٥ قبوڵی وەكالەتەكەی كرد.

تَوَكَّلَ على الله: خۆی تەسلیمی خودا كرد.

تَوَكَّلَ في الأمر: دانی بەبێ توانایی خۆی دا ناوپشتی بەهێزو توانای كەسانی دی بەست.

التُّكلانُ: بەمانا (التَّوَكُّلُ)دێ.

التُّكلَةُ: بەمانا (الوُكَلَةُ)دێ؛ كەسێك ئیشی خۆی بەخەڵك بسپێرێ.

المُواكِلُ: بەمانا (الوُكَلَةُ)دێ، دەگوترێ: (رجلٌ مُواكل): پیاوێكە هوستو جالاك نیە.

الوَاكِلُ من الخيل: ئەسپێكە بەناخۆشی غاردەدا پێوبستی بەناوزەنگی لێدان و قەمچی هەیە.

الوِكالُ: گێلی‌و تەمبەڵی ◊ دەگوترێ: (فیه وكال): لاوازیی تێدایه.

الوَكَالَة: بریکاری گرتن، بریکار بۆخۆت دیاری بکەی‌و ئیشی پێ بسپێری لەجیاتی تۆ کارەکە ئەنجام بدا ◊ ئیشی بریکارو شوێنەکەی ◊ نوسینگەی وەکیل.

الوَكَلُ: ترسنۆك ◊ بەڵاو نەگبەتی ◊ دەسەوەستان‌و هیچ لەدەس نەهاتوو، کارێکی پێ بسپێردرێ ئەنجامی نادا‌و داوا لەکەسانی تر دەکا بۆی ئەنجام بدا.

الوَكِلُ: دەسەوەستان‌و گێل‌و ترسنۆك.

الوُكَالَةُ: کەسێکە کارەکانی خۆی بەکەسانی تر دەسپێرێ.

الوَكِيلُ: ناوێکە لەناوە جوانەکانی خودا، بەمانا بەرعودەی بژێوی هەموو زیندەوەرێکە ◊ پارێزگارو جاودێر ◊ بەرعودەو لەئەستۆگری کاری خەڵك ◊ کەسێك دەبێتە بریکاری کەسانی دیکەو کارو بارەکانیان هەڵدەسوڕێنێ ◊ کەسێك دەبێتە جێگرو ئیش ڕاپەڕینی یەکێکی تر بەگوێرەی گرێبەستێکی نێوانیان‌و وەکیلەکە دەتوانێ بەناوی وەکیل گرەوە ئیشەکان ئەنجام بدا.

وَكَمَهُ عن حاجته يَكمَهُ وَكْماً: بەتوند ترین شێوە کابرای داواکارو ناتاجی ڕەتکردەوە داخوازیەکەی جێ بەجێ نەکرد.

وَكَمَ الأمْرُ فلاناً: کارەکە فلانکەسی غەمبار کرد.

وَكَمَ فلان الكلامَ: فلانکەس وتی (السلامُ عليكِمُ) واتە کافی (علیکم) مەکسور خوێندەوە.

وَكِمَ من الشَيْئ يَكمُ: لەشتەکە خەفەتبار بوو ناڕەزایی دەربڕی.

وَكِمَتِ الأرضُ: زەوییەکە لەوەڕی خوراو بوو بەسوتەمەڕۆو هیچی وای لێ نەما خێڵ والێ بکا تێیدا بمێنێتەوە.

وَكَنَ الرجلُ يَكنُ وَكْناً: بەگورجی‌و تووڕەیی ڕۆیی ◊ دانیشت.

وَكَنَ الطائرَ وكناً ووكوناً: باڵندەکە چووە کولانەکەیەوە.

وَكَنَ بَيْضه: لەسەر هێلکەکانی کڕکەوت.

تَوَكَّنَ: جێگیر بوو ◊ لەمەجلیس دا جوان دانیشت.

المَوْكِنُ: ئەوشوێنەی باڵندە تێیدا لەسەر هێلکەکانی گرەدەکەوێ.

مَوْكِن الطائر: هێلانەی باڵندە.

المَوْكِنَة للطائر: هێلانەی باڵندە.

الوَاكِن: دانیشتو ◊ باڵندە کە لەسەر دارو دیوار هەڵدەنیشێ.

الـوَكْنُ: هێلانـــەی باڵنـــده لەهـــەر شوێنێك بێ.

الوُكْنَة للطائِر: هێلانەی باڵندە.

وَكْوَكَ الحَمَامُ: کۆترەکە خوێندی.

وَكَـــى الـصُرَّة ونحوها: نـاوکی بـەدەزو بەست.

اوکی: رژد بوو، چاو چنۆك بوو.

اوکی الفرسُ: ئەسپەکە بازی تونـدی هاویشت.

اوکی الصُرَّة: ناوکی بەدەزوو گرێ دا.

اوکی القِرْبَةَ: دەمی کوندەکەی بەست ◊ دەشـــگوترێ: (أوْكِ حَلْقَـــكَ): بێدەنگ بـە، دەمـت بگـرە، هـەروا دەگـوترێ: (فـلان يُـركي فـلان): فلانکەس فـەرمان دەکا بـەفلان کـە بێدەنگ بێ.

استوکی البطنُ: ورگـی گـیرا، قـەبز بوو.

استوکت الناقَـةُ: حوشـترەکە قەڵـەو بوو.

استوکی السِّقاءُ: کوندەکە پڕبوو.

الموُکی: کوندەی دەم بەستراو.

الوِکـاءُ: ئـەو بەنـەی زارکـی کونـدەو مەشکەی پـێ دەبەسـترێ یـان دەمـی کیسە دراوو هەمبانـەی نـانو شـتی وای پـێ دەبەسترێ.

وَلَبَ يَلِبُ وُلُوباً: بەگورجی چووە نـاوەوە ◊ دەگوترێ: (وَلَبَ فِي الشَيْئِ) یان (وَلَبَ الشَيْئُ اليه): شتەکەی بەدەست گەیشت.

الوَالِبَـةُ: ئـــەو نـــەمامو رومکەیـــە کەلەڕەگـە ڕومکەکـەوە سـەوز دەبـێ، وەچـــەو ڕەچـــەڵەکی ئـــادەمیزادو ئاژەڵ.

وَلَتَهُ حَقَّهُ: مافی کەم کردەوە.

اولَتَهُ حَقَّهُ: مافی ئەوی کەم کردەوە.

وَلَـــتَ فلانـاً بالعَـصَا يَلِتُـهُ: بەعەصـا لەفلانکەسی دا.

وَلَتَ لفلان عقداً: گرێبەستێکی لاوازی بۆ فلانکەس نووسی.

وَلَـــتَ الـسماءُ القَـوْمَ: ئاسمـان بەنمـە بارانێك خەڵکەکەی تەڕکرد.

الوَالِتُ: دەگوترێ: (شرّ والث): شـەڕی بـەردەوام، (دیـن والـث): قـەرزی قورسو پشت شکێن.

الوَلْتُ: وادەو پەیمان لەنێوان خەڵك دا بـــەبێ مەبەسـتو بـــێ نوســـینو جـــەخت کـــردن لەســـەری ◊ وادەی لاوازو بێ گرنگی پێدان ◊ نمـەباران، باقی مانـدەی ئاو لـەبنکی سوراحی دا ◊ باقی مانـدەی هـەویر لەتەشتی هـــەویردا ◊ شـــوێنەواری چاوهێـــشە لەسەر چاو.

وَلَجَ الشَيْئُ فِي غيره يَلِجُ ولوجاً: شتەکە چووە ناو شتی ترەوە.

وَلَجَ البيت: چووه ناو خانوەکەوە ◊ (فهو والِج وهي والِجة).

وَلِجَ فلان: فلانکەس توشی نازار بو ◊ (فهو مولوج وهي مولوجة).

اولَجَهُ: خستیه ناوی داخڵی شتەکەی کرد.

وَلَّجَ مَالَهُ: کابرا لەژیانی خۆی دا مالّو سامانەکەی دا بە هەندێ لەمنداڵەکانی.

إتَّلَجَ الشَيْئَ: شتەکەی خستە ناوی.

تَوَلَّجَ في البيت وعلى القوم: چووە ناو خانوەکەوە، چوە ناو خەڵکەکە.

التُّلَجُ: بێچوە داڵاش.

المَوْلَجُ: شوێنی چوونە ناوەوە، دەروازە، مەدخەل.

الوَلِجَةُ: نازارێکە توشی مرۆڤ دەبێ ◊ هەروا ناوە بۆ مارو مورو جرو جانەوەر.

الوِلاجُ: دەرگا ◊ شیوو دۆڵ ◊ شوێنی چڕو سەخت‌و ناخۆشی زەوی ◊ کۆڵان‌و گەڕەك، دەڤەر.

الوَلّاجُ: شتێك زۆر بچێتە ناو شتەوە ◊ دەگوترێ: (فلان وَلّاج خَرّاج): فلانکەس زۆر دەروژوور دەکا، هەردەچێتە ژورەوەو دێتە دەر.

الوَلَجَةُ: پیش بێلای خانو ◊ ئەشکەوت‌و شتی وا کە ڕێبوار لەکاتی باران بارین دا بچنە ناوی بۆشەوەی تەڕنەبن ◊ دەروازە، مەدخەل بۆ چوونە ناو خانوو.

الوَلْجَةُ: شتێك زۆر بچێتە ناو شت‌و بێتە دەر.

الوَلِجَةُ: دەست‌و پێوەندو خزمەتکارو حەرەسی پیاو کە پشتیان پێ ببەستێ‌و خزمیشی نەبن ◊ دەگوترێ: (هو وليجتكم): ئەو بەئێوەوە لکاوەو بۆتە ئەندامێکی ئێوە.

وَلَغَهُ يَلِغُهُ وَلْغاً: شەبلاغەی لێ دا.

اولَغَ العُشْبُ: گیاو گزەکەی بەرز بۆوە، گەورە بوو.

إتَّلَغَ الأمْرُ: کارەکە شێواو تێکەڵّو پێکەڵّ بوو.

وَلِدَت الأنثى تَلِدُ ولاداً وولادة: سکپڕەکە سکەکەی دانا، دەشگوترێ: (وَلَدَت الجنينَ): زارۆکەکەی بوو.

اوْلَدَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە کاتی منداڵبوونی هات، کەوتە نۆمانگو نۆڕۆژی خۆیەوە.

اولَدَت الشاةُ: مەڕەکە زا، بێچوی بوو.

اولَدَت القابلةُ المرأةَ: مامانەکە سەرو کاری منداڵبوونی ژنەکەی کرد.

وَلَدَ الأنثى: نامادە بوو بۆ مامانی کردنی ئافرەتە سکپڕەکە بۆئەوەی

یارمەتی بداو چارەسەری گیرو گرفتەکانی بکاو منداڵەکەی لێ بێتەوە ٥ دەشگوترێ: (وَلَّدَ الشاةَ ونحوها): شوانەکە هەوڵی دا مەڕەکە بەناسانی بێچومەکەی لێ بێتەوە.

وَلَّدَ الوَلَدَ: منداڵەکەی پەروەردە کرد.

وَلَّدَ الشَيْئَ من الشَيْئ: شتەکەی لەشتەکە دەرهێنا ٥ شتەکەی لەشتەکەی تر دروست کرد ٥ بەدیی هێنا.

وَلَّدَ الكلامَ والحديثَ: قسەی دروستکرد، حەدیثەکەی هەڵبەست.

تَوَالَدُو: زۆر بوون ٥ زاووزێیان کرد.

تَوَلَّدَ الشَيْئُ من الشَيْئِ: شتەکە لەشتەکەی تر دروستبوو.

استولَدَ المرأةَ: ئافرەتەکەی ئاوس کرد .

اللِّدَةُ: هاوتەمەن، ئەوکەسەی بەیەک رۆژ لەگەڵ یەکێکی تر لەدایکبووبێ.

المولِدُ: شوێنی لەدایکبوون ٥ کاتی لەدایك بوون ٥ (ك: مواِلد).

المُوَلَّدُ: تازە پەیدابوو لەهەرشتێك بێ ٥ (الشعراء المولّدون): شاعیرانی تازە پێگەیشتوو، یان ئەو شاعیرانەی کەدوا بڵاو بوونەوەی عەرەبەکان بەوڵاتان داو تێکەڵبوونیان بەنەتەوەکانی تر، پەیدابوون، واتە شاعیرەکانی سەردەمی ئەمەوی‌و لەومدوا دەکرێ ئەو ناوە یان لێ بنرێ.

المُوَلَّدُ من الرجال: عەرەبی دوڕەگ عەرەبێك باوکی یان دایکی عەرەب نەبێ ٥ یان کەسێکی ناعەرەب لەناو عەرەب دا لەدایك بووبێ‌و لەگەڵ منداڵە عەرەب دا پەروەردە کرابێ‌و خوێ ئەوانی گرتبێ.

المُوَلَّدُ من الكلام: هەروشەیەك عەرەبی بێ بەڵام لەبەکارهێنان دا گۆڕانی بەسەردا هاتبێ.

المُوَلَّدَةُ: کەسێك لەناوعەرەب دا لەدایك بووبێ ٥ ئەو منداڵە ناعەرەبەی لەگەڵ منداڵە عەرەب دا پەروەردە بووبێ‌و ئاداب‌و ڕەوشتی ئەوانی وەرگرتبێ ٥ هەرشتێك تازە بابەت بێ‌و لەشتێکی تر پەیدا بووبێ ٥ دەشگوترێ: (جاء بِبَيِّنَةٍ مُوَلَّدة): بەڵگەیەکی ناڕاستی هێنا.

المُوَلَّدُ: پزیشك کەسەرپەرشتی منداڵبوونی سکپڕێك بکا.

المولِدَة: مامان.

المَوْلودُ: منداڵی تازە لەدایکبوو.

الميلادُ: کاتی لەدایکبوون.

الوالِدُ: باوك ٥ هەروا ناوە بۆ مەڕێك ئاوس بێ.

الوَالِدَانِ: باوك و دايك.

الوَالِدَة: دايك.

الوَلَدُ: لەدايكبوو، هەرشتێك لەدايك بێ نێربێ يا مێ بێ ◦ (ك: أولاد وولْدة).

الوُلْدُ: بەمانا (الوَلَدَ)دى.

الوُلُودة: دايك ◦ منداڵ زۆر.

الوُلُودِيَّةُ: بچوك، منداڵى ◦ كەم بەزەيى، نەشارەزا لەكارو باردا ◦ وشك تەبياتى.

الوَلِيدُ: منداڵ لەوكاتەدا كەلەدايك دەبێ ◦ بەندەو كۆيلە ◦ خزمەتكارى گەنج ◦ (أم الوليد): نازناوى مريشكە.

الوَلِيدَةُ: مێينەى (الوَلِيدَ)ە ◦ كارەكەرو جەتيو ◦ كچۆلە تادەگاتە تەمەنى باڵغ بوون ◦ كچێك لەناو عەرەب دا لەدايك بووبێو خوى كچە عەرەبى گرتبێ.

الوَلِيدِيَّةُ: حاڵو وەزعى مرۆڤ لەسەردەمى منداڵى دا ◦ دەگوترێ: (فعل ذلك في وليديته).

وَلَسَتِ الإِبِلُ تَلِسُ وَلْساً: حوشترەكە خێرا رۆيى، لەرۆيشتن دا پەلەى كرد.

وَلَسَ فلان فلاناً: فلانكەس فێڵى لەفلان كرد.

وَلَسَ الحديثَ: بەكينايەو تەعريض قسەى ناراستە كرد ◦ (فهو والس).

اوْلَسَ بالحديث: بەكينايەو تەعريض قسەى ناراستە كرد ◦ دەشگوترێ: (وَالَسَتِ الإِبِلُ): حوشترەكان هەندێكيان لەنەرمە غارو گورگە لۆقەدا پێشبڕكێيان لەگەڵ هەندێكيان كرد.

والَسَ فلان بالحديث: بەمانا (أولس به)دێ.

والَسَ فلاناً: فێڵى لەفلانكەس كرد ◦ دەشگوترێ: (وَالَسَ القوم على الفلان): خەڵكەكە فێڵيان لەفلان كرد.

الوَلْسُ: فرتو فێڵ ◦ دەگوترێ: (مالي في هذا الامر وَلْسٌ ولا دَلْسٌ): من لەم نيشەدا نەخيانەتم كردوە نەفێڵ.

الوِلاَّسُ: بۆ موبالەغەى (وَلَسَ)دێ ◦ گورگ.

وَلِعَ يَلَعُ وَلْعاً: بەهێواشى بازى دا ◦ درۆى كرد.

وَلَعَ بحقه ولعاً: مافى خوارد.

وَلِعَ به: عاشقى بوو ◦ دەستى وەردايە كاروبارى ئەوەوەو سوور بوو لەسەر ئەزيەتدانى.

وَلَّعَ فلاناً به: فلانكەسى هەڵنا بەكردنى نەوشتە.

وَلَّعَ الداءُ جَسَدَ فلان: نەخۆشییەکە جەستەی فلانکەسی بەڵەك کرد.

تَوَلَّعَ بـه: عاشقی بوو، دڵی پێوەی نووسا.

إِتَّلَعَتْ فلاناً والِعَةٌ: فلانکەس ئیشەکەی تەمو مژاوی بوو نازاندرێ ماوە یان مردووە.

إِيتَلَعَ قَلْبَهُ: دڵی دەرهێنا، دڵی لێ ستاند.

الوَلِعُ: درۆزن ٥ دەشگوترێ: (وَلَعٌ والِعٌ): درۆیەکی گەورەیە.

الوَلِعَة: مێینەی (الوَلِعُ).

الوَلِعُ: زۆر عاشقو شەیدا بۆ شتێك.

الوُلَعَةُ: کەسێك خۆبداتە شتێك کەپەیوەندی بەئەوەوە نیەو ئیشی ئەو نییە.

المُوَلَّعُ: دەگوترێ: (رجل مُوَلَّعٌ): پیاوێکە پەڵە پەڵە بەڵەکی پێوەیە ٥ (بردون مُوَلَّعٌ): هێسترێکە بەڵەکییەکەی درێژو بلاو بۆتەوە.

الولوعُ: زۆر عاشقو شەیدا.

الوَلِيعُ: چرۆی دارخورما پەردەیەکە دەنکی چین چینی لەخۆ گرتوون مادەی تەلقیحو تۆمی تێدایە پێش ئەوەی بپشکوێ، دەنکەکانی ناوی چینە مرواری زۆر سپین.

وَلَغَ الكلبُ وغيره من السباع في الإناء يَلَغُ ولغاً وولوغاً: سەگەکە یان درندەیەکی تر زمانی خستە ناو قاپەکەوەو ئەوەی تێیدا بوو خواردی یان بەقەراخی زوبانی خواردیەوە یان زمانی تێخستو تێیدا گیرا ٥ دەشگوترێ: (فلان يأكل لحوم الناس ويلغ في دمائهم): واتە فلانکەس پاشملە غەیبەتی خەڵك دەکا.

اولَغَ الكلبَ: ناوی دا بەسەگەکە ٥ ناوی بۆکردە قاپێکەوە بۆئەوەی بەزمانی بیخواتەوە.

استولَغَ: گوێی نەدایە عەیبو عار.

المِبلَغُ: ئەو سواڵەتو قاپەی سەگ دەمی تێدەخاو شتی تێدا دەخواو دەخواتەوە.

الوَلْغَةُ: یەکجار ٥ دۆڵچەی بچوك.

وَلَفَ البرق يَلِف وَلْفا وولَفاناً: هەورە بروسکەکە روناکییەکەی درێژەی کێشا، جار دوای جار ڕوناکی دا.

وَلَفَ الفَرَسُ: ئەسپەکە شێوە رۆیشتنێك رۆیی هەرچوار قاچی بەیەکەوە دەکەوتنە سەر زەوی.

اوْلَفَ الشَيْئُ الشَيْئَ: شتەکە شتەکەی داپۆشیو بوو بە پەردە بۆی.

والَفَهُ موالَفَةً وولافاً: پەیوەست بوو پێیەوە.

توالَفَ الشَيْئُ مُوَالَفَةً: شتەکە

هەندێکی پاڵی دایە پاڵ هەندێکی.

الوِلاَفُ: جۆرە رۆیشتنێکە هەرچوار پێی وڵاخەکە بەیەکجار لەزەوی دەدەن.

الوَلِيفُ: هەورە بروسکەی یەك لەدوا یەك.

وَلَقَ في سيره: لەڕۆیشتنەکەی دا پەلەی کرد ٥ بەردەوام بوو لەکارەکەدا ٥ دەگوترێ: (وَلَقَ في الكذب): بەردەوام بوو لەدرۆکردن دا.

وَلَقَ فلاناً: زەبرێکی سوکی لەفڵانکەس دا کەمێك بریندارى کرد.

وَلِقَ فلاناً بالسيف: بەشمشێر لەفڵانکەسی دا.

وَلَقَ عَيْنَهُ: زەبری لەچاوی داو کوێری کرد.

وَلَقَ الكلامَ: درێژەی بەقسەکە دا.

وَلَقَ الحديثَ: حیکایەتو چیرۆکەکەی دانا، هەڵی بەست ٥ چیرۆکەکەی داهێنا.

الوَلْقُ: پەلەکردن لەشت دا بەدو یەکتردا وەکو بازدان لەدوابازدانو بەخێرایی ٥ قسەکردن لەدوایەكو بەخێرایی ٥ خێرا خێرا قسەکردنو درێژە پێدانی.

الوَلَقى: بازدانی توندو بەشیدەت ٥ دەشگوترێ: (ناقة وَلَقى): حوشترێکە خۆشڕۆ.

أوْلَمَ فلان: فڵانکەس سفرەو خوانی بۆ خەڵك رازاندەوەو بانگی کردن بۆ نانخواردن.

الوَلْمُ: زنجیر ٥ قیاسەو کورتانبەستو بەرسینگ بۆ کورتانو زینو رەحلە.

الوَلْمَةُ: تەواوی شتو کۆبونەوەی.

الوَلِيمَةُ: هەر سفرەو خوانو نان سازکردنێك کە بەبۆنەی بوك گواستنەوەو شتی واوە ساز دەکرێ ٥ (ك: ولائم).

وَلَهَ فلان يَلِه وَلَهاً: فڵانکەس ئەوەندە خەفەتبار بوو عەقڵی ڕۆیی ٥ یان لەبەر زۆر عاشقیو سۆزی دڵداری ماتو سەرسام بوو ٥ نالی دەڵێ:

خۆش لەسەرسینەی سەریهەڵداوە دووگۆیی سەربەمهر
ماتو حەیرانم کە عەرمەر کەی هەناری کرتووە؟

وَلَهَ: لێی ترسا.

وَلَهَتْ الأمُّ الى طفلها: دایکەکە سۆزی بۆ منداڵەکەی بوو بۆی کورکاند.

وَلَهَ الصَّبِيُّ الى امه: منداڵەکە حەزی لەباوەشی دایکی کردوو کڕوزایەوە بۆلای ئەو.

وَلِهَ يَلِهُ يَوْلَهُ وَلَهاً: بەمانا (وَلَهَ)دی.

اولَهَهُ الحُزْنُ والوَجدُ: سۆزو خۆشەویستیو خەفەت سەرسامی کردوەو عەقڵی بردووە.

اوْلَـهَ الوَالِـدةَ: ددايكەكـەی توشـی خەفەتو لەهۆشخۆچون كرد بەوەی منداڵەكـەی لـێ سـتاند يـان منداڵەكەی توشی دەرد كرد.

وَلَّهَـهُ الحُـزْنُ والوَجْـدُ: بـەمانا (أوْلَهَهُ)دێ.

وَلَّهَ الوَالِدَةَ: دايك و منداڵەكەی لێك جياكردنـەوە بـەوە دايكەكـە توشـی خەفەتی گەورە بوو.

إتَّلَـهَ النبيـذُ فلانـاً: بـێرەو مـادە سـڕكەرەكە عـەقڵو هۆشـی فلانـی برد.

تَوَلَّهَ فلان: بەمانا (وَلَهَ)دێ.

المُولَّهُ: دەگوترێ: (ماء مُولَـةٌ): ئاوێـكە بـەرەڵای نـاو زەوييەكـە كـراوەو بۆخـۆی پێيـدا بـڵاو دەبێتـەوە ٥ (إمرأة مُولَهَةُ): ئافرەتێكە منداڵی بۆ ڕاناوەستێ هەر زوو لەباری دەچێ.

المِيلاَةُ: بەپەرۆش و خەفەتخواردو بۆ ئەوشـتەی لەدەسـتی داوە ٥ دەگوترێ: (امراة ميلاة): ئافرەتێكە زۆر پەرۆشـی منداڵـە لـەدەس چـوومكەيەتی و خەريكـە لـەتاوانی شێت بێ ٥ ڕەشەبای بـەهێزو هـاژەو هۆژە پەيداكەر.

وَلْوَلَـتْ المـراةُ وَلْوَلَـةً: ئافرەتەكـە واوەيلاو هاتو هاواری كرد.

تَوَلْوَلَتْ المراةُ: بەمانا (وَلْوَلَتْ)دێ.

الوَلْـوَالُ: دوعـاكردن بـەگريان و واوەيلاوە.

وَلاَهُ يليه وَلْياً: لێی نزيك بۆوە.

وَلِيَهَ يليه وَلْياً: بەمانا (وَلاَهُ)دێ.

وَلِيَ الشَيْئَ وعليه ولاية: بوو بەخاوەنی شـتەكەو فـەرمانڕەوای و بەسـەری ڕاگەيشت.

وَلِـيَ فلاناً: يارمـەتی فلاّنـی دا، خۆشـی ويست.

وَلِـيَ البَلَـدَ: بـوو بـە فـەرمانڕەوای وڵاتەكەو دەستی بەسەردا گرت.

وُلِيَـتِ الأرْضُ: زەوييەكـە بـەبارانی يەك لەدوايەك ئاودرا.

اوْلَـى علـى اليتـيم: ڕايـسپارد بـۆ چاودێری هەتيو.

اوْلَـى فلاناً الأمْـرَ: كارەكـەی خـستە ئەسـتۆی فلاّنكـەس ٥ لـەبواری هەڕەشەكردنيش دا دەگوترێ: (أوْلَى لَـكَ): ئاگادارىـە شـەڕت لـێ نزيكـە خۆتی لـێ ببارێزە.

والَـى بـين الأمـرين مـوالاةً وولاءً: كارەكانی بەدوايەك دا هێنان.

والَى الشَيْئَ: شوێن شتەكە كەوت.

والَى فلاناً: فلاّنكەسی خۆش ويست ٥ يارمەتی دا.

وَلَى الرُطْبُ: خورما گەيوەكە خەريكە بەرەو وشكبوون دەچێ.

وَلَـى الـشَيْئَ: پـشتی لەشـتەكە كـرد،

پشتی هەڵگرد ◊ دەگوترێ: (وَلَّى فلان هارباً): فلانکەس پشتی هەڵگردو هەڵات و قاچاندی.

وَلَّى الشَيْئَ وعن الشَيْئِ: پشتی لەشتەکە کردو لێی دوور کەوتەوە.

وَلَّى فلاناً بوده: خۆشەویستی بۆ فلان نەماو پشتی لێ کردو ڕقی لێیەتی.

وَلَّى فلاناً: یارمەتی فلانکەسی دا، ڕوی تێکردو پێشوازی لێ کرد.

وَلَّى فلاناً الأمْرَ: کارەکەی خستە ژێر دەسەڵاتی فلانکەسەوەو ئەوی کرد بەفەرمانڕەوا بەسەریەوە.

وَلَّى فلاناً الحَاجَةُ: پێویستی و ناتاجییەکە لای فلان نەما.

تَوَالَى الشَيْئُ: شتە یەک لەدوا یەک هات.

تَوَالَتْ الغَنَمُ عن المعز: مەڕەکان لەبزنەکان جیابوونەوە ◊ خۆی لەنەوەی ئەوان حیساب کرد ◊ دەگوترێ: (هو یتمولى علینا): ئەو خۆی لێ کردوین بەسەبید نەژادو نەوەی حوسین.

تَوَلَّى الشَيْئَ: پشتی لەشتەکە هەڵگرد ◊ دەگوترێ: (تَوَلَّى فلان هارباً): فلان پشتی هەڵگردو هەڵات.

تَوَلَّى الرطبُ: خورما شیرین بووەکە خەریکە وشک بێ.

تَوَلَّى عنه: پشتی تێ کرد ◊ ڕوی لێ وەرگێڕا.

تَوَلَّى الشَيْئَ: پابەندی شتەکە بوو.

تَوَلَّى فلاناً: یارمەتی فلانکەسی دا ◊ فلانکەسی خۆش ویست کردی بەگەورەو خۆشەویستی خۆی.

تَوَلَّى الامر: کارەکەی لەئەستۆ گرتو پێی هەڵسا.

استولى عليه: بەسەریدا بالادەست بوو ◊ کۆنترۆڵی کرد ◊ دەستی لێی گیر بوو ◊ کەوتە دەستی.

استولى على الأمر: گەیشتە کۆتایی ئیشەکەو باشباش کۆنترۆڵی کرد.

استولى على الغايّة: پێش مەبەستەکە کەوت.

الأوْلَى: چاکتر ◊ شیاوتر ◊ گونجاوتر ◊ نزیکتر.

المُتَوَالِى: پێڕی شیعە، ئەم ناوەیان لەوەوە بۆهاتووە کەئیمامی عەلی و خێزانو نەوەکانی ئەویان کردوە بەگەورەو ڕابەری خۆیان.

الموالاة: ئەوەیە یەکێک پەیمان بدا بەیەکێکی تر.

الموالیا: جۆرە شیعرێک بوو لەسەردەمی عەباسییەکان دا پەیدا بوو ◊ (مستفعلن فاعلن مستفعلن فاعلن) دوجار.

المَوْلَى: گەورە، خاوەن، پەروەردگار ◊ سەرپەرشتیار ◊ دۆست و خۆشەویست ◊ هاوپەیمان ◊ میوان ◊ هاوسێ ◊ هاوەڵ ◊ خەزور ◊ خزمی نزیك وەکوو مامو ئامۆزا ◊ ئازادکەر ◊ ئازادکراو ◊ شوێنکەوتوو.

المَوْلَوِيُّ: کەسێك نیسبەت بدرێ بۆلای (المولى) ◊ دونیا نەویست و زانای گەورە.

المولوية: پێڕێکن لەصۆفی و خۆیان بە شوێنکەوتەی مەولانا (جلال الدین)ی رۆمی دەزانن ◊ هەروا ناوە بۆ کلاوێکی درێژو لەخوری دروستکراو کەجەنابی مەولەوی لەسەری بکا.

الوَلاءُ: ملکایەتی ◊ نزیکی ◊ خزمایەتی ◊ یارمەتیدان ◊ خۆشەویستی.

الوَلايَة: خزمایەتی ◊ دەگوترێ: (القوم علیه وَلایة): خەڵکەکە هەموویان یەکدڵو یەکگیان لەخێرو شەڕدا هاوبەشن.

الوِلاَيَةُ: خزمایەتی ◊ پلانو دەستورو فەرمانڕەوایی ◊ پاشاو سەرۆك ◊ وڵاتو دەفەرێك کەفەرمانڕەوا بەڕێوەی بەرێ.

الوَلي: سەرپەرشتیار ◊ خاوەن ◊ هەرکەسێك سەروکاری ئیشێك بکا ◊ یارمەتیدەرو خۆشەویست ◊ هاوپەیمان ◊ خەزور ◊ هاوسێ ◊ شوێنکەوتوو ◊ ئازادکەر ◊ فەرمانبەردار گوێ بیست ◊ دەگوترێ: (المؤمن ولي الله) ◊ بارانی دوابارا ◊ میراتگری پاشایەتی ◊ (ولي العهد) ◊ ولیعەهد.

ولي المراة: ئەوکەسەی بڕیار بەدەستی مارەکردنی ئافرەتەکەیەو ناهێڵێ بەبێ ڕەزامەندیی ئەو ئافرەتەکە خۆبەسەریی خۆی مارەبکا.

وَلِيُّ اليَتيم: سەرپەرشتیاری هەتیوو بەخێوکەری ◊ لەبواری ئابوری دا (وەلی) کەسێکە لەقازانجو زەرەردا هاوبەشو بەرپرس بێ ◊ (له الغنم وعیله الغرم).

الوَلِيَّةُ: کورتانو سەرجل ئەگەر بەسەرپشتی حوشترەکەوە بن ◊ هەرشتێك لەپشتی حوشتر بکرێ لەقوماش و شتی وا ◊ ئەو بڕە خۆراکەیە کابانی دنیادیدە دەیشارێتەوە بۆ میوانی کاتی ناوەخت.

ومَا اليه يَمَا وَمْئاً: ئاماژەی بۆکرد ◊ قامکی بۆ ڕاداشت.

أومَا اليه: ئاماژەی بۆکرد.

الوَامِئة: بەڵاو کارەسات.

ومِدَ عليه يَوْمَدُ وَمَداً: ڕقی هەڵسا، سوربۆوە.

ومِدت اليوم والليلة: رۆژو شەوەکە زۆرگەرم بوون گەرماکەیان تونـد بوو شنە باشی کەم بوو.

الوَمَدُ: زیادبوونو تاوساندنی گەرمای رۆژو شـــەو ◊ هـــەوا تەپییەکـــە لەجەنگـــەی گـــەرمادا لـــەدەریاوە رودەکاتە ولاتو هەواشی کەمو بێ هێز دەبێ ◊ ئێستا پێی دەگوترێ: (رطوبة).

الوَمْدَةُ: بەمانا (الوَمَدُ)دی.

وَمَزَ بأنفه يَمِزُ وَمْزاً: بـەرق هەڵسانەوە لوتی خۆی بادا ◊ هەڵیگڵۆفت.

تَومَّزَ في مشيه: لەڕۆیشتن دا پەلـەی کرد، بازی دا.

وَمَسَ الشَيْئَ بالشَيْئِ يَمِسُ وَمْساً: شـتەکەی بەشـتەکە خورانـدو لێـکی خستن بۆئەوەی تۆپکڵەکەی لێ دامالێ روت ببێ ◊ دەگوترێ: (أومَسَتْ المرأة): ئافرەتەکە زینای کرد، داوێن پیس بوو ◊ خراپەی کرد.

اومَسَ العِنَبُ: ترێیەکـە نـەرم بـوو خەریکە بگا.

المُمِسُ من النساء: ئـافرەتی داوێـن پـیس کـە هەرکەسـێ داوای لـێ بکـا ڕەتی ناکاتەوەو خۆی تەسلیم دەکا ◊ (ك: میامِس ومواميس ومواميس).

المُومِسَة: بەمانا (المومِسُ)دێ.

المُوَمَّسُ: حوشترێـك ژێربار نـەکرابێ، ڕانەهێندرابێ.

وَمَـضَ البرقُ يمـض وَمْـضاً: هـەورە بروسکەکە بەهێواشی روناکی دا ◊ (فهو وامِض وهي وامضة).

اوْمَضَ البَرْقُ: بەمانا (وَمَضَ)دێ.

اومَضَ فلان: فلانکـەس تروسـکایی بروسکە یان تروسکایی ئاگری بینـی ◊ ئامازەیەکی هێواشی بۆکرد.

اومَضَتْ المرأةُ بعينها: ئافرەتەکـە بەتیلـەی چاوی ڕوانـی بەدزییـەوە سەیری کرد ◊ زەردەخەنەی هاتێ.

ومِقَـهُ يَمِقُـهُ وَمْقـاً ومِيقـة: خۆشـی وێست.

وامَقَـهُ موامَقَـة ووِماقـاً: هەرێـەك لەوانە ئەوی تری خۆش وێست.

توامَقوا: یەکتریان خۆش وێست.

تَوَمَّقَ: خۆشی وێست.

تَوَمَّنَ فلانٌ: فلانکـەس خـاوو خێزانـی زۆر بوو، مەسرەفی زیادی کرد.

ومِهَ النهارُ يَوْمَهُ وَمَهاً: رۆژەکە زۆر گەرم بوو.

الوَمْهَةُ: توانەوەی هەرشتێك بێ.

ومـى يَمِـي وَمْيـاً: لۆغەتێـکە لـە (وَمَـأ)، بەمانا ئامازەپێکردنە.

وَمَى بالشَيْئِ: شتەکەی برد.

استومى عليه: بەسـەری دا زاڵ بـوو، داگیری کرد.

الوَمَى: دەگوترێ: (ما أدرى أي الومى هو؟): نازانم ئەوە چ بیچمێکە چ کەسێکە؟.

الوَنَجُ: جۆرە لێدانێکی سازو سەمتورە.

الوَنَعُ: وشەیەکە ئامازەی پێدەکرێ بۆشتی کەم.

وَنَمَ الذُبابُ يَنِمُ وَنْماً: مێشەکە گوی کرد.

الوَنَمَةُ: گوی مێش.

الوَنيمُ: گوی مێش.

الوَنْ: لاوازی ◊ ئەو ئامێری سازەی بەپەنجە لێی دەدرێ.

وَنى في الأمر: لەکارەکەدا تێ شکا، نەیتوانی بیکا ◊ ماندوو بوو وازی لێ هێنا ◊ دەگوترێ: (فلان لايَتَوانى يفعل كذا): فلانکەس بەردەوام ئەوکارە دەکاو وازی لێ نەهێناوە.

وَنَتِ السحابَةُ: هەورەکە بارانی بارانـد.

وَنى فلان فُلَمٌ: فلانکەس قۆلی لێ هەلمالی.

ونى الشَيْئَ وعنه: وازی لێ هێناو بەجێی هێشت ◊ (فهو وان وهي وانية).

اونَاه: ماندوی کرد ◊ بێ هێزی کرد.

وَنَّى الرَّجُلُ: پیاوەکە کۆششی دڵسۆزانەی لەکارەکەدا ئەنجام نەدا.

تَوانى في العمل: گرنگی بەکارەکە نەداو هەوڵی جاکسازیی نەدا.

توانى في حاجته: کەمتەر خەمی کرد لەکارەکەی داو گرنگی پێ نەدا.

المينى: بەندەر ◊ شوێنی لەنگەر گرتنی کەشتی ◊ جەوهەرو کاکڵەی شوشە ◊ بۆیەیە کە مەعدەنو شتی وای پێ سواخ دەدرێ، پێی بۆیە دەکرێ.

المِيناءُ: بەمانا (المِنى)دێ.

الوانى: جەستە لاواز ◊ کزە بای نەسیم.

الوَنَاةُ: دوڕو یاقوتو گەوهەر ◊ نافرەتی شل و مل کەهەڵدەستێ لەبەر نازداری بەهێواشی راست دەبێتەوە.

الوَنِيُّ: دوڕو گەوهەر ◊ ملوانکەی گەوهەر ◊ جەواڵ.

وَهَبَ له الشَيْئَ يَهَبُهُ وَهْباً: شتەکەی پێ بەخشی بەبێ بەرامبەر.

وَهَبَ فلان فلاناً: فلانکەس بەسەر فلان دا باڵادەست بوو لەبەخشین دا ◊ دەگوترێ: (واهبه فوهَبَه): هەروا دەگوترێ: (وهَبَنِي اللهُ فِداكَ): خودا بمکا بە قوربانی تۆ ◊ هەروا دەگوترێ: (هَبْني فعلت كذا): وابزانە من ئەوەم کردوە.

اوهَبَ الشَيْئُ: شتەکە بەردەوام بوو.

اوهَبَ فلان للشَيْئِ: فلانکەس توانای بەسەر شتەکەدا هەبوو.

اوهَبَ لفلان الشَّيْئَ: شتەکەی بۆ فلانکەس ئامادەکرد.

وَاهَبَهُ: لەمالبەخشین دا بەسەریدا بالادەست بوو.

إِتَّهَبَ: بەخشینەکەی قبوڵ کرد ٥ دەگوترێ: (إِتَّهَبَ الهِبَةَ).

تواهَبَ القومُ: خەڵکەکە هەندێکیان شتیان بەخشی بەهەندێکیان.

استوهب الهِبَةَ: داوای بەخشندەی لێ کرد، داوای لێ کرد شتی بداتێ ٥ دەگوترێ: (استوهَبَ فلاناً الهِبَةَ).

المَوْهَبَةُ: هەورێک باران ببارێنێ لەهەر کوێیەک بێ ٥ زەلکاوی بچوک ٥ بەرداوو چاڵە ئاو لەکێو دا ٥ بەخشش.

الموهِبَة: چاڵی ئاوی بچوک و زەلکاو ٥ ئامادە باشی ئادەمیزاد بەشێوەیەکی سروشتی و خودا داد بۆ داهێنان و کاری هونەریی.

الموهوب: منداڵ.

الهِبَة: عەتاو بەخشش کەبێ بەرامبەرو بێ مەبەست بێ لەزاراوەی شەرع دا ئەوەیە یەکێک مااڵو موڵکێک بکا بەموڵکی یەکێکی تر بەبێ بەرامبەر.

وَهَتَ الشَّيْئَ يَهِتُهُ وَهْتاً: زەختی لەشتەکە کرد، پەستاوتی ٥ پان و پلیشی کردەوە.

اوهَتَ اللحمُ: گۆشتەکە بۆگەن بوو.

الوَهْتَةُ: زەوی لێژو تەلان.

وَهَتَ في الشَّيْئِ يهِتُ وَهْتاً: چووە ناوشتەکەوەو گیرۆدەی بوو، کۆششی تێداکرد.

وَهَتَ الشَّيْئَ: بەتوندیی پێی پێدادا.

تَوَهَّتَ في الأمر: لەشتەکە دا قوڵبۆوە.

الوَاهِتُ: کەسێک خۆبخاتە خەتەرو تەنگو چەڵەمەوە.

وَهَجَتْ النارُ وَهْجاً ووهيجاً: ئاگرەکە بڵێسەی سەند.

وَهَجَتْ اليومُ والليلةُ: رۆژو شەوەکەی زۆر گەرم بوون.

اوهَجَ النارَ: ئاگرەکەی هەڵگیرساند.

توهَّجَت النارُ والشمسُ ونحوهُما: ئاگرەکە یان خۆرەکە تاوی ساند.

تَوَهَّجَ حر النهار: رۆژەکە زۆر گەرم بوو ٥ دەشگوترێ: (تَوَهَّجَ حر النهار): گەرمای رۆژەکە تاوی ساند زۆر گەرم بوو.

تَوَهَّجَ الجوهرُ: جەوهەرەکە درەوشایەوە.

توهّجتِ رائحة الطيب: بۆنی عەترو میسکەکە بڵاو بۆوە.

الوَهَجُ: گەرمی رۆژی هاوین و گەرمی خۆر ٥ بۆنی عەترو شتی بۆنخۆش و بڵاو بونەوەی بۆنەکەیان.

الوَهجان: گەرمای رۆژ ٥ دەگوترێ: (یوم وهجان): رۆژێکی زۆر گەرمە.

الوَهَّاجُ: زۆر گەرم ٥ زۆر درەوشاوەو بڵێسەدار ٥ دەگوترێ: (نجم وهاج وسراج وهّاج).

الوَهيج من الطيب: بڵاوبونەوەی بۆنی خۆش و شێلانی دەماری جەستە.

وَهَدَ له الفراشَ: جێگای بۆخۆش کرد.

تَوَهَّدَ الفِراشَ: جێگای ئیستیراحەتی بۆئامادەکرد.

تَوَهَّدَ: چاڵ بوو.

أوهَدُ: ناوی رۆژی دووشەممەیە.

الوَهْدُ: زەوی چاڵ ٥ زەلکاو ٥ چاڵێکی هەڵکەندراو.

الوَهَدةُ: زەوی نزم و چاڵ.

وَهَرَه يَهِرُهُ وَهْراً: خستیە ناو کێشەیەکەوە رزگاربوونی لێ ناکرێ.

وَهَّرَهُ: بەمانا (وَهَرَهُ)دێ.

تَوَهَّرَ الليلُ والشتاءُ: زۆرینەی شەو یان زۆرینەی زستان رۆیی.

تَوَهَّرَ الرَّمْلُ: لەبەڵانەکە داڕوخا، هاڕەی کرد.

تَوَهَّرَ فلان فلاناً في الكلام: فلانکەس فلانکەسی ناچار کرد بۆ وازهێنان لەقسەکەی.

المستوهِرُ: کەسێک گەرمای خورگێژی کردبێ.

الوَاهِرُ: دەگوترێ: (ليل واهِرٌ): بڵێسە ناگرێکی پڕتەو بەخشە.

الوَهَرُ: پەرەساندنی کاریگەری خۆر لەسەر زەوی و لێدانی تیشکەکەی لەزەوی بەجۆرێک وادێتە بەرچاو تیشکەکە وەکوو هەڵم جەو جوڵ دەکا.

الوَهْرَةُ: کەوتنە ناو کێشەو چورتمێکەوە کە ڕزگار بوون لێی زۆر زەحمەت بێ.

وَهَزَهُ يَهِزُهُ وَهْزاً: پاڵی پێوەناو بەهەموو هێزی خۆی

مستەکۆڵەیەکی لێدا ٥ دەگوترێ: (وَهَزَ الحيوان): بەقاچی ولاخەکەی هەڵنا بۆ ڕۆیشتن ٥ پێی لێ نا، وردی کردو شکاندی.

وَهَّزَهُ: باری قورس کرد.

تَوَهَّزَ الكلبُ خَلْفَهُ: سەگەکە لەدواوەی بازی دا.

تَوَهَّزَ المُثْقَلُ: بەتوندی و بەهێز پێی لێ نا ٥ دەگوترێ: (جاء يَتَوَهَّزُ): بەتەپە تەپو پێ بەزەوی دادان هات.

الأوْهَزُ: کەسێک جوان بڕوا، هەرشتێک ڕەوتی جوان بێ.

المُـوَهَّزُ: پیاوێـك لەڕۆیـشتن دا بەتوندی پێ بەزەوی دادا.

الوَهَازَةُ: ڕۆیشتنی بەشەرمو شکۆ ٥ دەگوترێ: (هي تمشي الوهازة).

الوَهْزُ: تێکسمڕاوو تۆکمەو جەستە دامەزراو ٥ پیاوی کورتە بالا.

وَهَسَ فلان يهس وَهْساً ووهيساً: فلانکەس زۆر خۆر بوو، چلێس بوو ٥ لەڕۆیشتن پەلەی کرد.

وَهَسَ على عشيرته: دەستدرێژی کردە سەر هۆزو خێڵی خۆی.

وَهَسَ الشَيْئَ: شتەکەی شکاندو کردی بەناوەند لەنێوان خۆیو گلەکەدا بۆنەوەی جەستەی لەزەویپەکە نەکەوێ ٥ بەتوندی قاچی پیاداو کوتایەوە.

تَوَهَّسَ: پەلەی کرد لەڕۆیشتن دا ٥ ڕۆیشت بە شێوەی ڕۆیشتنی کۆڵ گران.

تَوَهَّسَ السائرُ الأرْضَ في مِشيته: ڕێبوارەکە لەڕۆیشتنی بەناو زەوی دا زۆری خۆباداو خۆی لەنگاند وەکوو شەڵو سەقەت بەڕێگادا ڕۆیی.

الوَهْسُ: شەڕو نەگبەتی ٥ فیتنەیی.

الوَهَاسُ: شێر.

الوَهِيسَةُ: خواردنێکی عەرەبە، بریتییە لەوە کوللە بکوڵێندرێ ئەمجار وشك بکرێنەوەو بهاپدرێنو تێکەڵ بەچەوری بکرێن وەکوو پەڵوو حەڵوای لێ بێ.

وَهَصَ الشَيْئَ يَهِصَهُ وَهْصاً: بەئەو پەڕی هێزو تواناوە شتەکەی فڕێ دا ٥ بەتوندی پێی لێ نا ٥ بەزەوی کێشا.

وَهَصَ الشَيْئَ الرِخْوَ: شتە نەرمەکەی شکاند.

وَهَصَ الإنسانَ والحيوانَ: مرۆڤەکە یان ئاژەڵەکەی خەساند، دەماری نێرایەتی پڕواند.

وَهَصَ راسَه: سەری بریندار کرد.

إتَّهَصَّ الشَيْئُ الرَّطْبُ: شتە تەڕەکە شکا.

المَوْهُوصُ: دەگوترێ: (رجل موهوص): پیاوێکە نێسقانی چونە ناوپەکەوە، نێسقانەکانی تێکگیراون، پاڵیان لێکداوە.

المُوَهَّصُ: بەمانا (المَوْهُوصُ)دێ.

الوَهْصَةُ: جاڵو جۆڵی زەوی کەوانەیی بێ.

الوَهَّاصُ: بۆزێدە ڕۆیی لەمانای (وَهَصَ)دا دێ ٥ بەخشندەو سەخی سروشت.

وَهَطَ فلان يَهِط وَهْطاً: زەعیفو لاواز بوو.

وَهَطَ فلاناً: زەبری لەفلان دا ◊ بریندار کرد.

وَهَطَ الشَيْئَ: پێی لەشتەکە نا پێساندییەوە ◊ شکاندی ◊ هاڕی ◊ (فهو موهوط ووهیط).

اوهَطَ الإنسانَ والحيوان: مرۆڤەکەی لەپەڵو پۆ خست ◊ بڕستی لێ بڕی، لاوازی کرد ◊ دەگوترێ: (رمی الطائِرَ فَاوهطه): گوللەی ئاڕاستەی باڵندەکە کردو هەنگاوتیو لەپەڵو پۆی خست ◊ زەبری کوشندەی لێ دا ◊ وای بەزەوی دادا کە نەتوانێ هەڵبستێتەوە ◊ شلەکوتی کرد ◊ لەپەڵو پۆی خست.

اوهَطَ جناحَ الطائر: باڵی باڵندەکەی شکاند.

تَوَهَّطَ: بۆموطاوەعەی (وَهَطَهُ)دێ.

تَوَهَّطَ فِي الطين: رۆچو بەقوڕمکەداو گوم بوو.

تَوَهَّطَ الفِراش: جێگا نوستنو نوێنەکەی خۆش کرد.

الوَهْطُ: کۆمەڵو تاقم ◊ لاواز ◊ شوێنی تەختو نەرم.

الوَهْطَةُ: یەکجار ◊ زەوی تەختو نەرمەڵان.

وَهَفَ النَّصراني يَهِفُ وَهْفاً: کابرای مەسیحی خزمەتی کەنیسەی کرد.

وَهَفَ الشَيْئُ وَهْفاً ووهيفاً: شتەکە نزیک بۆوە ◊ دەگوترێ: (خذ ما وهف لك): ئەوەی لێت نزیکە ئەوە بۆ خۆت هەڵگرە.

وَهَفَ النباتُ: ڕووەکەکە سەوز بوو گەڵای کردو پۆشناخ بوو.

وَهَفَ الشَيْئُ للقوم: شتەکە بۆ خەڵکەکە دەرکەوتو ئاشکرا بوو.

وَهَفَ الشَيْئُ وَهْفاً: شتەکە فڕی، بەحەوادا چوو.

اوهَفَ الشَيْئُ: شتەکە لەبەرزییەوە دەبڕوانی ◊ بەرزبۆوە ◊ دەگوترێ: (ما يوهِف له شيئ الا أخذه): هەرشتێک بێتە بەردەستی دەیگرێ.

الوَاهِفُ: مجەورو خزمەتکاری کەنیشتە.

الوهَافَةُ: پیشەی خزمەتچیەتی کەنیشتە.

وَهَقَ الشَيْئَ عنه يهقه وَهْقاً: شتەکەی لێ مەنع کرد.

وَهَقَ فلاناً: کەمەندی خستە ملی فلانکەسەوە، حەبلی سەر بەقولفەی خستە ملی فلانکەسەومو گرتی.

وَهَقَ البعيرُ البَعِيرَ: هەر یەک لە دوو حوشترەکە ملیان درێژکردو پێشبڕکێی ڕۆیشتنیان کرد.

اوهَقَ الدَّابَّةَ: کەمەندو حەبلی بەقولفەیی هەڵدا بۆ ئەوەی ملی ولاخەکەی بکەوێتە ناو.

واهَقَهُ: پێشبڕکێی لەگەڵ دا کرد لەکارەکەدا ◊ دەشگوترێ: (واهقت الناقة الناقة).

تواهَقَ الرجلان: دوو پیاوەکە پێشبڕکێیان کرد.

تواهقَت الرِّکاب: باربەرەکان ملیان درێژکردو کەوتنە پێشبڕکێ کردن لە ڕۆیشتن دا.

الوَهَقُ: حەبلێکە سەرێکی قولفەکراوە دەهاوێژرێ بۆ ملی ئاژەڵو مرۆڤ بۆئەوەی کەمەند بکرێ ◊ (ك: أوهاق).

وَهَلَ فلان یَهِلُ وَهْلاً: فلانکەس سەهوی کرد.

وَهَلَ الی الشَیْئ: خەیاڵی چوو بۆ شتەکە لەکاتێکدا ئەو شتێکی تری گەرەك بوو.

وَهِلَ الرجلُ یَوْهَلُ وَهَلاً: لاواز بوو ◊ ترسا ◊ واقی ورما.

وَهِلَ فیه وعنه: هەڵەی تێدا کردو لەبیری چۆوە.

وَهَّلَهُ: ترساندی ◊ زەندەقی برد.

تَوَهَّلَهُ: توشی هەڵەکردنی کرد.

استَوْهَلَ: لاواز بوو، واقی ورما.

المُستَوْهِلُ: ترساوی گورج و چوستو چالاك.

الواهِلَةَ: سەرمتای شتو دەستەگوڵو نۆبەرەی.

الوَهَلَةُ: دەگوترێ: (القیته أول وهلة): بۆیەکەم جار تووشی بووم.

وَهَمَ فلان فی الشَیْئ والیه یَهِمُ وَهْماً: خەیاڵی بۆ شتەکە چوو وهلحاڵ ئەو شتێکی تری مەبەست بوو.

وَهَمَ الشَیْئُ: شتەکە چووە ناو خەیاڵیەوە.

وَهِمَ فی الحساب: لەحیساب دا هەڵەی کرد بەسەهو چوو.

اوهَمَ فلان: بەمانا (وَهَمَ)دێ.

اوهَمَ فلاناً بکذا: گومانی لەفلانکەس کرد بەوشتەو بەوە تاوانباری کرد.

اوهِمَ الشَیْئَ: شتەکەی هەموو واز لێ هێنا.

اوهِمَ من صلاته رکعةً: رکاتێکی لەنوێژەکە نەکرد.

اوهَمَ من الحساب کذا: ئەومندەی لەحیسابەکە داگرت.

اتَّهَمَ الرَّجُلُ: پیاوەکە گومانی پەیداکرد، شکی لا پەیدا بوو.

وَهَّمَهُ غیره: یەکێکی تر خستیە گومانەوە.

إتَّهَمَهُ بکذا: تۆمەتباری کرد بەوە ◊

گومـانی خـسته سـەر، گومـانی لەراستگۆیی ئەو کرد.

تَوَهَّمَ الشَّيْئَ: گومانی شتەکەی کرد ◊ لەخەیاڵی خۆی دا هێنایی‌و بردی.

تَوَهَّمَ الخيرَ فيه: هیوای خێرو خۆشی لێ کرد.

التُّهْمَةُ والتُّهَمَةُ: تۆمەتبار کردنە.

التُّهيمُ: کەسێـك تۆمـەتی خرابێتـە سەر.

المُتَّهَمُ والمُتَّهِمُ: تۆمەتبار.

الموهـوم: گومانلێـکراو ◊ ئـەوەی گومانی بۆبچێ.

الـوَهْمُ: ئـەوەی دەکەوێتـە خـەیاڵو ئەندێشەوە ◊ ریگای پان‌و پۆڕ ◊ (ك: أوهام ◊ وَوُهُمٌ).

وَهَنَ يَهِنُ وَهْناً: کەوتە کاتی نیوەشەوەوە ◊ یـان لاواز بـوو لەجەسـتەدا لـەئیش کردن دا.

وَهَنَ فلاناً: فلاّنکەسی لاواز کرد.

وُهِنَ فلان: فلاّنکەس تووشی ئازاری قـۆڵ بوو قۆڵ ئێشەی توشهات.

اوهَنَ: کەوتە دەورو بەری نیوە شەو.

اوهَنَ فلاناً: فلاّنکەسی لاواز کرد.

تَـوَهَّنَ فـلان: فلاّنکـەس ڕاکـشا لەسـەر تەنیشت ◊ لاواز بوو.

تَوَهَّنَ الطائِرُ: دالّە کەرخۆرەکە باڵندە گۆشـت خۆرەکـە ئەوەنـدەی گۆشـتی لاکە تۆپیو خوارد مڕبـوو نـەیتوانی بفڕێ.

المَـوْهِنُ: دەورو بەری نیوە شەو ◊ یـان سەعاتێـك دوا نیوەشەو.

المَوْهونُ: دەگوترێ: (رجـل موهـون): پیاوێـکە لاوازو بێ هەڵمەت.

الـوَاهِنُ: ڕەگـی ئەسـتۆ ◊ ئـەو ڕەگـەی تێدایە کەملی بەشانەوە بەستۆتەوە ◊ دەشـگوترێ: (رجـل واهِـن): پیاوێـکە لاوازەو بێ هەڵمەتە.

الوَاهِنَةُ: لـەڕو لاوازیـی ◊ فەقەرەیەکـە لەپـشتە مـل ◊ نەخۆشـییەکە توشـی قۆڵی نـادەمیزاد دەبـێ ◊ پەراسـوو ◊ سەرمتای بۆشایی سنگی ئەسپ.

الوَهْنُ: زەعیفی‌و سیس بوونی نیشات.

الوَهنانـة مـن النـساء: نـافرەتی تەمبەڵو بەناز پـەروەردە، نـافرەتی شل‌و شێواو.

الـوَهِينُ: سـەرعەمەلە، چـاودێری کرێکار.

الوَهُّ: غـەمو خەفـەت ◊ دەگوترێ: (وَهّ من الوجع) وەی لەئازار.

وَهْـوَهَ فِي صَـوْتِهِ: هـاتو هـاواری کـرد، نالاندی.

وَهْوَهـت المـراةُ: نافرەتەکـە بەغەمباریـیەوە هاواری کرد.

وَهْـوَهَ الأسَـدُ فِي زئِـرِه: شـێرەکە

نەڕاندی‌و نەڕەی خۆی خواردەوە.

المُوَهْوِهَةُ من النساء: ئافرەتێك تووشی هەڵامەت‌و بەسێوی بووبێ‌و لەسەرمان چۆقە چۆقی پێ کەوتبێ.

الوَهْوَاهُ: ئەسپی بەنیشات‌و تیژڕەو کەلەهیج نەوەستێ ◊ دەشگوترێ: (رجل وَهْوَاهٌ): پیاوێکە ترسنۆك‌و بێ وڕە.

الوَهْوَهَةُ: دەنگێکە لەقوڕگی ئەسپ دا لەکۆتایی حیلکاندنی دا.

وَهِيَ الرجُلُ يهي وهياً: پیاوەکە نەحمەق‌و گێل بوو.

وَهِيَ الحائِطُ: دیوارەکە شەقی بەرد خەریکە بڕوخێ.

وَهِيَ الثوبُ: قوماشە دڕاو کون بوو.

وَهِيَ رباط الشَيْءِ: بورغی شتەکە، بەستەرەکە شل بۆوە.

وهِيَ السَّحَابُ: هەورەکە دایکردە باران‌و بارانی بەلێزمەی هەڵڕشت.

اوهَاهُ: لاوازی کرد.

اوْهَى يَدَهُ: دەستی شکاند ◊ ئازاری بەدەستی گەیاند بەشکاندن‌و شتی وا.

الاوْهِيَة: نێوان تۆقەسەری کێوو ناوقەدی دۆڵ.

الوَهَى: درزو شەبەق لەشت دا.

الوَهْيَةُ: یەکجار ◊ درزو شەبەق لەشت دا.

الوَهِيَّةُ: کاوڕو گۆلکە حوشتری قەڵەوو کەتە.

الوُهَيَّةُ: بچوککراوەی (الوَهْية)یە ◊ کون‌و کەلەبەری کەم.

واهاً: وشەیەکە بۆ سەرسام بوون لەشتێك دەگوترێ.

وَيْ: وشەی سەرسوڕمانە لەشتێك ◊ یان بۆ زەجرو لێ تورەبوون بەکاردێ ◊ دەگوترێ: (وَيْ لزيد): بەمانا ومیل‌و هاواریش دێ ◊ دەشگوترێ: (وَيْكَ).

وَيْبٌ: وشەیەکە ومکوو (وَيْل) وایە دەگوترێ: (وَيْبَكَ وَيْبٌ لَك) ◊ کە گوترا: (وَيْباً لهذا): مانای تەعەجوب دەگەیەنێ.

الوَيْبَةُ: نامێرێکی پێوانەی دانەوێڵەیە ◊ بریتییە لەدو کێلە.

الوَيْجُ: مژان ◊ یان نێر لەنێوان دوگا جوت دا یان مژان‌و هەوجارەکە پێکەوە.

وَيْحٌ: وشەیەکی بەزەیی پێداهاتنەوەیە ◊ یان هەر بەمانا (الوَيْل)دێ ◊ دەگوترێ: (وَيحٌ له ووَيحاً له).

الوَيْسُ: هەژاری.

وَيْسٌ: وشەیەکە لەشوێنی بەزەیی پێداهاتنەوەدا بەکاردێ ◊ دەگوترێ: (وَيْسَهُ ما أملحه).

وَيْلَـهُ: زۆری باسی (الوَيْـل) بـۆ کـرد وەیلبارانی کرد.

تـــوايَلاَ: هـــاواری ئـــەو ئـــازارو ناڕەحەتیەی کرد کەتوشی بووە.

الوَيْـلُ: نـازلبوونی شـەڕو نەگبـەتی بۆسەری ٥ وشەیەکە سزا دەگەیـەنێ ٥ شیوێکە لەدۆزەخ.

الوَيْلَـةُ: ریـسوا بـوونو فەزیحـەت ٥ دەگـوترێ: (یـا ویلتـا): حەیاچـوو مالوێران خۆم.

وَيْلُمِّهِ: واتە (وَيْـلٌ لامّـە): دەشگوترێ: (رجل وَيْلُمِّهِ): پیاوێکی لێهاتوو سەر سوڕهێنەرە.

الوَائِـةُ: پیـاوی کورتـە بـالاّ ٥ نـافرەتی کورتە بالاّ (قەزەم).

الوَيْنُ: تـرێی ڕەش.

الوَيْنَة: میوژی ڕەش.

وَيْهِ ووَيْهاً: وشەیەکی هەڵنانـە، کەبتـەوێ یەکێـــک یـــان کۆمەڵێـــک هـــەڵبنێی بۆکارێـک دەڵێی (وَيْهـاً یـا فـلان) یـان (وَيْهاً یا جماعة الرجال).

ي

اليـــاءُ: پيتـــى بيـــستو هەشـــتەمە لەپيتەكانى هيجا، شوێنى دەرچوون و لێ پەيدابوونى نێوان سەرى زمان و ناوەراستى مەلاشووە.

يا: حەرفى نيدايە، وشەيەكە بۆ بانگ كـــردن لەكەســـێك يـــا لەشـــتێك بەكاردێ.

اليادة: پێوەرێكە لەبارى درێژى شتى پـــێ دەپێـــورێ، نزيكـــەى ســـێيەكە مەترە واتە ٣٢-٣٥ بەشە لەمەتر.

يَئِسَ مِنْهُ: لێى ناهومێد بوو ٥ تـەماعى پێى نەما.

يَئِسَت المرأةُ: نافرەتەكە نـەزۆك بـوو ٥ لەسك وەستايەوە.

أيْأسَهُ: ناهومێدى كرد.

إتَّأسَ منه: بەمانا (يَئِسَ)دێ.

إسْتَيْأسَ منه: بەمانا (يَئِسَ) دێ.

اليَأْسُ: تەمـەنى ناهومێـد بـوون ٥ ئـەو تەمەنەى ئافرەت لەعادەى مانگانەى خۆى دەوەستێتەوەو ئـيتر ناكەوێتـە حەيزەوە.

يَأيَـــأ يَأيَســـأةً: بەخەڵـــكەكەى گـــوت كۆببنەوە.

يَابَأ بالقوم: خەڵكەكەى بـانگ كـرد بـۆ زيافەتـو دەعوەت.

يَا يَا بالإبل: دەنگى لەحوشـترەكان كـرد كە راوەستن.

يَأ يَـأ: لاسايى كردنـەوەى دەنگـە ٥ يـان ناوى ئەو دەنگەيە خەڵكى پێ بـانگ دەكرێ بۆ كۆبوونەوە.

اليَأيَـــأُ: دەنگـــى بانـدەيەكـــە وەكـــوو باشوكەوايە.

اليُؤيُؤُ: بانـدەيەكە وەكوو باشوكە وايە كلكى كورتە.

يَبَّبَهُ: وێرانى كرد تەختـو تاراجى تێك دا.

اليَبَـــابُ: وێرانـــە ٥ ولاتـــى چـــۆڵ و ســـوتەمەڕۆ ٥ دەگـــوترێ: (أرض يباب): زەوى چۆڵ و كەس تێدانەماو بـێ دارو درەختـو رووەك ٥ (حـوض يباب): حەوزى بێ ئاو.

يَـبِسَ يَيْـبَسُ يُبْـساً: وشـك بـۆوە، دواى تەڕى وشك بوو.

يَـبِسَ مـابين الـرَّجُلين: نێـوان دوو پيـاوە برادەرەكە پچڕا دەنگێيان لێك دابڕى.

أيْـــبَسَ: كەوتـــە نـاو زەوى وشـــكو ســوتەمەڕۆوە ٥ يـان بـەناوى زەوى چۆڵ و سوتەمەڕۆ دا ڕۆيى.

أيبس: قاتـو قڕى بوو زەوى بـەروبومى

نەبوو.

أيبَسَ القومُ: خەڵکەکە کشتو کاڵەکەیان وشکی کرد.

أيبستِ الأرضُ: زەوییەکە کشتوکاڵەکەی وشك بوو.

أيْبَسَ الشَّيْئَ: شتەکەی وشك کرد ◊ دەشگوترێ: (أيْبَسَ الله يده على سوطه): خودا دەستی بەقامچییەکەوە وشك بکا ◊ دەشگوترێ: (أيْبِسْ): بێدەنگ بە.

يابَسَهُ: بەتوندو تیژی مامەڵەی لەگەڵ کرد.

يَبَّسَهُ: وشکی کرد ◊ وشکی کردەوە.

إتَّبَسَ: بۆ موطاوەعەی (يَبَّسَهُ)دێ.

الأيْبَسُ: دەگوترێ: (هو أيْبَسُ منه) ئەو لەو وشك تر دەشگوترێ: (بينهم ثدى أيْبَسُ): نێوانیان خۆش نیەو دەنگیان لێك دابڕیوە ◊ هەروا وشەی (الأيْبَسُ) ناوە بۆ نێسقانێکی وشك لەقاچ دا کە دەستی لێ بدەی نازارت بدا.

الأيبسان: باریکایی دەستو قاچ ◊ ئەو شوێنەی خوار بەلەکەوە تا قولە قاپ واتە (لولاك) دەگوترێ: (ضَرَبَ أيْبَسَهُ): زەبری لەلولاکی دا، لەباریکایی قاچی دا، لەمەچەکی دا.

الأيَابِسُ: ژوور قولەقاپو ژوور مەچەك ◊ دەگوترێ: (ضَرَبَ الأيَابِسَ): زەبری لەئێسقانی لولاکو مەچەکی دا ◊ هەروا وشەی (الأيَابِسُ) ناوە بۆ ئەو شتەی شمشێری لەسەر تاقی دەکرێتەوە.

المِيبَاسُ: ئەوشتەی رووەکو درەختو شتی تەڕ وشك دەکا.

اليَابِسُ: دەگوترێ: (وجه يابِسٌ): روی وشکو بێ خێرە ◊ (سكران يابِسٌ): ئەوەندە سەرخۆش بووە قسەی بۆناکرێ.

اليَبَاسُ: دەگوترێ: (أرطبٌ أم يباسٌ): تەڕە یان وشکە.

يَبَاسٍ: شەرمگا ◊ عەورەت.

اليَبْسُ: دەگوترێ: (خطب يبس، شاة يبسٌ): مەڕێکە وشکی کردوە، گوانی وشك بوون ◊ (أرض يبس): زەوییەکی رەقو پتەوە ◊ (مكان يَبْسٌ): شوێنێکە ئاوی تێدا بوو وشکی کرد ◊ (إمرأة يَبْسٌ): نافرەتێکی بێ خێرە ◊ هیچو پوچە.

اليَبْسَةُ: دەگوترێ: (أتانٌ يَبْسَةٌ): دێڵە کەرێکی بێ شیرو کزو لاوازە.

اليَبُوسَةُ: وشکی، پێچەوانەی تەڕی ◊ حاڵەتو وەزعێکە لەشت دا بەناخۆشی یەکتر دەگرێو شتی لێ دروست دەکرێ.

اليَبيسُ: بەمانا (اليابِسُ)دێ ٥ هەرشتێك لە گیاوگژو گەڵاو پرژو پاڵ وشك بێو هەڵومرێ ٥ دەشگوترێ: (رجل وامرأة يبس): پیاوو ژنێکی بێ خێرن.

يبيس الماء: عەرەقی وشکەوە بوو.

اليتوع: هەر ڕوەکێك شیری هەبێ وەکوو ڕوەکی شنگ ٥ خورشیلكو ئەو جۆرە ڕوەکانە.

يَتَمَ يَيْتِمُ يُتْماً: تاك بۆوە.

يَتَمَ الصَّبِيُّ أو الولد: منداڵەکە بێ باوك بوو.

يَتَمَ الصغيرُ من الحيوان أو البهائم: بێچوە ئاژەڵەکە دایکی منداڕ بۆوە یان لێی دابڕا.

يَتَمَ الفَرْخُ: بێچووەکە زارۆکەکە یەکێك لەباوكو دایکی مرد هەتیوکەوت ٥ (فهو يتيم ويتمان).

يَتِمَ يَيْتَمُ يُتْماً: بەمانا (يَتَمَ)دێ.

يَتُمَ يَيْتُمُ يُتْماً: بەمانا (يَتَمَ)دێ.

أيْتَمَتِ المرأةُ: ئافرەتەکە منداڵەکەی هەتیو کەوت.

أيْتَمَ الصَبِيُّ: منداڵەکەی هەتیو کرد.

يَتَّمَهُ: بەمانا (أيْتَمَهُ)دێ.

المَيْتَمَةُ من الحروب ونحوها: شەڕو جەنگێکە پیاوی زۆری تێدا بکوژرێو هەتیو زۆر بکا ٥ بۆیە دەگوترێ (الحربُ مَيْتَمَةٌ مَايَمَةٌ): شەڕ هەتیوو بێوەژن زۆر دەکا.

اليَتْمُ: خەمو خەفەت.

اليَتَمُ: دەگوترێ: (في سَيْرِه يَتَمٌ): ڕۆیشتنەکەی وەستانو تەکە تەکی تێدایە.

اليَتِيمُ: منداڵی باوك مردو ٥ بێچوە ئاژەڵی دایك نەماو یان لەدایك دابڕاو ٥ هەرشتێك هاوشانی نەبێ.

اليَتيمَةُ: مێینەی (اليَتِيمَ) ٥ مێینەی بێ باوك ٥ کۆمەڵە لبەڵانی تاقەوە بوو ٥ دوڕو گەوهەری ناوازەو بەنرخ.

الجُمَعَةُ اليتيمة: ڕۆژی هەینی کۆتایی مانگی ڕەمەزان.

يَتَنَتِ الحامل: سکپڕەکە منداڵەکەی بوو ٥ سکەکەی دانا بەشێوەیەك قاچی هاتنەدەر نەمجار سەریو دەستی؛ دەگوترێ: (وضعته أمه يَتْنا).

أيْتَنَتِ الحامِلُ: بەمانا (يَتَنَتْ) دێ ٥ (هي موتن وموتِنَةٌ).

يَتَّنَتِ الحامِلُ: بەمانا (أيْتَنَتْ)دێ.

اليَحْمُورُ: کەرە کێوی ٥ گیانلەبەرێکی کاوێژ کارە لەپێڕی کەڵە کێویە.

أيْدَعَ الحجَ على نفسه: حەجی لەسەر خۆی واجب کرد ٥ دەشگوترێ: (أيْدَعَ اليمين على نفسه).

يَدَّعَهُ: بەصمغی گوشراو لەدرەختی

(الأيدع) رەنگی کرد ◊ دەشگوترێ: (يَدْعَهُ الصباغ).

الأيْدَعُ: گوشراوێکە سورە ومکوو خوێن لەلقی درەختێك دەردەهێندرێ ناوی (الأيـــدع)، بـــۆ داوو دەرمـــان بەکاردەهێندرێ.

يَدَاهُ يَدِيهِ يَدْياً: دەستی هەنگاوت.

يَدِي فلان يَيْدِي يدىً: جاکەی لەگەڵ دا کرد لاواز بوو، بێ دەسەڵات بوو.

يَدِيَ من يده: دەستی نەما، توشی شەلەل بوو.

يُدِيَ: دەستی ئازاری پەیدا کرد.

يُدِيَ يَدَّهُ: دەستی توشی شەلەل بوو.

أيْـــدى فلانـــاً: دەســـتی فلانکەســـی هەنگاوت.

يَادَاهُ: دەست بەدەست پێی فرۆشت.

اليَـــدُ: دەســـت ◊ بەشـــێك لەجەســـتە لەشانەوە تاسەری پەنجە ◊ دەسکی هەرشـــتێك کەبەدەســـت دەیگـــری ومکوو شوێن دەست گرتنـی شمشێر، کلکـە پـاچ، کلکـە خاکـەناز، دەسـکە جـەقو، دەســـکە خەنجـــەر، قـــۆڵی کراسو کەوا، دەسەڵاتو هێـزو توانـا ◊ هەروا وشـەی (اليَد) بـۆ زۆر مانـای تـر هـاتووە ومکـوو لـەم رستانەدا دەردەکەوێ: (هُمْ يَدُهُ): ئەوانە تاقمو پێڕی ئەون ◊ (هُمْ يَدٌ علـى غيرهـم): ئەوانـە يـەك ريـزو کـۆکن لەســـەر دوژمن ◊ (هو في يَدِي): ئـەوە مـوڵکی منەو لەژێر دەستی من دا یە ◊ (هذه يدي لك): من کەفیلی ئـەو شتەتمو بـەرعۆدەی دەبم ◊ (أعطـى بيـده): ملکـەچ بـوو دەسـتی دایـەو خـۆی تەسلیم کـرد ◊ (ضَرَبَ يَدَهُ في كـذا): دەستی بەکارەکـە کـرد ◊ (خـرج مـن تحـت يَـدَهِ فـلان): فلانکـەس لـەژێر دەستی ئەو رزگاری بوو ◊ يان لەژێر چـاودێری ئـەودا پێگـەیی‌و بـوو بەزاناو وەستا ◊ (الأمـر بيـد فـلان): ئەو کارە لەژێر تەصەروفی ئەودایـە ◊ (هـو طويـل اليـد): ئـەو سـەخی سروشتە، بەخشندەیە ◊ (مشى بين يديـــه): لەپێـــشیەوە رۆیـــشت، بەبـــەردەمی دا رۆیـــشت ◊ هـــەروا وشـەی (اليـد) بـۆ زۆر مانـای تـریش بـەکارهاتوومو قاموسـە درێـژەکان ئاماژەیان پێ کردون.

اليَدُّ: لۆغەتێکە لە (اليَدُ).

اليَـدَوِيُّ: دەسـتکرد شـتێك راسـتەوخۆ بەدەست کرابێو لەکارگەی‌و شتی وا بەرهەم نەهێنرابێ.

اليَدِيُّ: دەست رەنگین‌و لێزان لەشت.

يَرِعُ يَيْرَعُ يَرَعاً ويَراعَةً: ترسنۆك بوو.

اليَـرَاعُ: قەصـەب ◊ قەڵـەم ◊ ترسـنۆکی

وره روخاو ◊ کەسێك نەراو بۆچونی هەبێ نەعەقڵی هەبێ بێچوی مەڕو بزن بەساوایی ◊ (کاریلەو بەرخۆلە) ◊ حوباحیب، گوڵە ئەستێرە (حەشەرمیەکە لە تاریکی دا دەدرەوشێتەوە).

اليارعة: تاکی قەڵەم، تاکی حوباحیب ◊ قەڵەمی نوچ ◊ لانەی شێرو بێشەڵان ◊ شمشاڵی شوان ◊ چوزەلە، ترسنۆك ◊ ئەحمەقو گێل ◊ نوعامە.

اليَرْعُ: گۆلکی مانگا کێوی.

اليَرِعُ: حەشەرمیەکە وەکوو مێشولە ◊ گۆلکی مانگا کێوی.

يُرِقُ الإنسان أو الزَرْعُ: نادەمیزاد یان کشتوکاڵەکە تووشی نەخۆشی (یەرەقان) بوو.

اليارِقُ: جۆرە بازی بەندێکە، پانە ◊ دەستبەند.

اليَرَقانُ: نەخۆشییەکی فیسیۆلۆجییە توشی رووەك دەبێ زەردی دەکا ◊ حاڵەتێکی نەخۆشییە لەنادەمیزاددا ناهێڵێ سفرا بەناسانی بگاتە ناو ریخۆلەو تێکەڵ بەخوێن دەبێو بەو هۆیەوە ئەنسیجەی حەیوان یان نادەمیزادەکە زەرد هەڵدەگەڕێن.

اليَرَقانة: جۆرە قۆناغێکی گەشەکردنە لەهەندێ گیانلەبەردا وەکوو ئەو قۆناغانەی بەسەر کولەو مێش و مێشولەو شتی وادا تێدە پەڕن.

اليَرُونُ: ژەهر ◊ مێشکی فیل ◊ تۆماو ◊ تۆوی کەڵ ◊ عەرەقی وڵاخ.

يَرَنَأُ: خەنە یان هەر ڕەنگێك لەڕەنگی خەنە بچێ.

اليُرَنَأُ: بەمانا (اليَرَنَأ)دێ.

يَسَرَ الشَّيْئُ يِيسر يَسْراً: شتەکە ئاسان بوو ◊ ملی دا، ژێربار بوو، هاتە ڕیزەوە.

يَسَرَتِ الحامِلُ: سکپڕەکە بەئاسانی منداڵی بوو.

يَسَرَ له في الأمر: کارەکەی بۆ ئاسان کرد.

يَسَرَ الشَّيْئَ: لەلای چەپی شتەکەوە هات ◊ لای چەپی شتەکەی گرت.

يَسِرَ الشَّيْئُ: بەمانا (يَسَرَ)دێ.

يَسِرَ فلان: فلانکەس دەوڵەمەند بوو.

يَسُرَ الشَّيْئُ: بەمانا (يَسَرَ)دێ ◊ کەم بوو.

أيْسَرَ فلان: بەمانا (يَسِرَ)دێ.

أيْسَرَتِ الحامِلُ: بەمانا (يَسَرَت)دێ.

أيْسَرَ فلاناً: کەمێك پشووی دا بەفلانەو زۆر تەنگی پێ هەڵنەچنی لەداوا لێکردنی قەرزەکەی مۆڵەتی دایە.

يَاسَرَ: کەوتە لای چەپیەوە ◊ دەگوترێ: (يَاسَرَ بالقوم): لای چەپی خەڵکەکەی کۆنترۆڵ کرد.

يَاسَرَ فلاناً: ئاسانکاری لەگەڵ خەڵکەکە کرد.

يَسَّرَ فلان: فلانکەس ئاژەڵەکانی

بەناسانی زانو بێچوپان بوو هیچیان بەریان نەهاویشت.

يَسَّرَتِ الماشِيَةُ: ئاژەڵەکان زۆر بون ٥ زاوزێو بەروبومیان زۆر بوو.

يَسَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی ئاسان کرد.

يَسَّرَ له كذا: ئەوەی بۆئاسان کرد ٥ بۆی ئامادەکرد.

يَسَّرَ فلاناً لكذا: ئەو ئیشەی بۆ فلان ئامادەکرد.

يَسَّرَ فلاناً: فلانکەسی سەرکەوتوکرد بۆ ئەو شتە.

يَسَّرَ الشَّيْئَ: شتەکەی والێ کرد بەیدەستو ئاسان بێ.

يَسَّرَ الفرسَ: بەمانا (يَسَرَهُ)دێ.

إتَّسَرَ القومُ الجُزُورَ: خەڵکەکە ئاژەڵەکەیان سەربڕیو گۆشتەکەیان بەشبەش کرد.

تياسَرَ: بەمانا (ياسَرَ) دێ.

تياسَرَ في كذا: لەوشتەدا ئاسانکاریی کرد.

تياسر القومُ الجزورَ: خەڵکەکە ئاژەڵەکەیان سەربڕیو گۆشتەکەیان دابەش کرد.

تَيَسَّرَ الشَّيْئَ : شتەکە ئاسان بوو، ئامادەبوو ٥ دەگوترێ: (تَيَسَّرَ للقتال): خۆی بۆ شەڕ ئامادەکرد.

تَيَسَّرَتِ الأرضُ: زەوییەکە بەپیت بوو.

تَيَسَّرَ النهارُ: رۆژەکەی ساردو سەرما بوو.

اسْتَيْسَرَ: بەمانا (تَيَسَّرَ)دێ.

الأيْسَرُ: ئاسانتر ٥ چەپ ٥ چەپڵەر ٥ چەپنوس.

التَّيْسُورُ: دەگوترێ: (دابة حسنة التيسور): وڵاخێکە جوان فاچەکانی دەهاوێ ٥ (فرس حسن التيسور): ئەسپێکە قەڵەوییەکەی لێ جوانە.

الموسِرُ: بێ ئاتاجو دەوڵەمەند.

المَيْسِرُ: قومار ٥ هەرشتێك یاری بێ ٥ تەنانەت یاری منداڵان ومکوو هەڵماتێنو واغواغێنو شتی وا ٥ شەترەنج.

المَيْسَرَةُ: سەهڵو ئاسان ٥ دەوڵەمەندیو بێ ئاتاجی ٥ لای چەپ ٥ لای چەپی سوپا.

المَيْسِرَةُ: ئاسانیو بێ ماندویی ٥ دەوڵەمەندی.

المُيَسَّرُ: زوماوەرد؛ خواردنێکە پێك دێ لەگۆشتو هێلکە یان بابۆڵە نانی تەنكو گۆشت ٥ یان لوقمە قازی.

المَيْسورُ: ئاسانو بێوەی.

اليَاسِرُ: ئەوکەسەی گۆشتی حەیوانی سەربڕاو لەقومارادا دابەش دەکا ٥ ئەوکەسەی لەقومار کردن دا لەقوداحەکە دەدا.

اليَسَارُ: ئاسان و بێوەی ◊ دەوڵەمەندیی و خۆشگوزەرانی ◊ لای چەپ ◊ دەگوترێ: (جلست يسار فلان أو عن يَسَاره).

اليَسَارِيّ: چەپڕەو تووندو تیژ لە راو بۆچون و سیاسەت دا.

يَسَارِ: بەمانا (يَسَارُ)دێ ◊ دەگوترێ: (أنظرني حتى يَسَارِ).

اليَسَارَةُ: ئاسانی ◊ دەوڵەمەندی.

اليَسْرُ: ئاسان ◊ دەگوترێ: (ولادة يَسْرٌ): منداڵبونێکی ئاسان ◊ دەست بەخۆدا هێنان بەرەو خوار.

اليُسْرُ: پێچەوانەی تەنگانەو ناخۆشی ◊ دەگوترێ: (الدين يُسْرٌ): ئایین پەیڕەوی کردنی ئاسانە ئەگەر لەخۆتی گران نەکەی.

اليَسَرُ: ئاسان ◊ دەگوترێ: (هو يَسَرٌ): ئاسانو نەرمو نیانە ◊ تووندو تیژ نییە.

اليَسْرَةُ: لای چەپ.

اليَسَرَةُ: میینەی (اليَسَر) ◊ دەشگوترێ: (عَسْرَاءُ يسرة): ئەو نافرەتە بەهەردوو دەستی کاردەکا، قاچی پێڕۆ کەباریك بێو لەکاردا بێ ◊ نیشانەیەکە بەسمتەوە ◊ نهێنی و چاڵو چوێڵی بەری دەست.

اليَسِيُ: ئاسان ◊ کەم ◊ بێ نرخ ◊ دەگوترێ: (شيء يَسِيرُ مال يسير).

اليُوسِفِيُّ: درەختێکە بەرداره، لەپێڕی (الشذابية)یە لەوڵاتی میصر هەیە، ئەو ناوەشیان بۆیە لێ ناوە چونکە ئەوکەسەی تۆوی ئەو درەختەی هێناوەتە وڵاتی میصر ناوی یوسف بووە.

الياسمين: رووەکی یاسەمین، گوڵێکی سپی هەیە جوانو بۆنخۆشە.

اليَشَبُ: جۆرە بەردێکی درەوشاوەیە بەنرخە ◊ جۆرە سلیکاتێکی درەوشاوەیە رەنگی سور یان بوننی یان زەردە.

اليَشَمُ: جۆرە کانزایەکی رەقە هەیە سپی هەیە سەوزو هەیە رەنگی تری هەیە لەسلیکاتی مالیسیۆمو مەغنیسیۆمی نادرەوشاوە پێك دێ.

اليَعْبُوبُ: چەمی خورو تیژڕۆ.

يَعَرَتِ الشاةُ أو المِعْزى تَيْعُرُ يُعْراً: مەڕمکە باڕاندی.

اليَعَارُ: دەنگو باڕەی بزنو مەڕ ◊ یان باڕاندنی بەهێز کە مەڕمکە بەهەموو هێزی خۆی ببارێنێ.

اليَعَارَةُ: کێشکردنی کەڵە بۆ کەڵدانی میینەو نیشاندانیەتی بۆئەوەی بەویستی خۆی کەڵی بدا یان ئەگەر حەزی لێ نەبوو وازی لێ بێنێ.

اليَعْرُ: مەڕێکە یان بزنێکە لەپەنا چاڵە هەڵکەندراوو تەڵەی دانراودا دەبەستڕێتەوە، چاڵەکەش بەشێوەیەکی ئاسایی دادەپۆشرێتو ئاژەڵەکە شوێنەکەی قایمەو دەباڕێنێ دڕندەکە شێرە یا گورگە بەدەنگییەوە دێ بۆنەوەی بیخوا کاتێك بەخۆی دەزانێ دەکەوێتە ناو چاڵەکەوەو دوایی دەگیرێ.

اليَعْرَةُ: بەمانا (اليَعْرُ)دێ.

اليَعُورُ: کەڵێکە زۆر ببڕێ بۆ پەڕین.

اليَعُورَةُ: بەمانا (اليَعور)دێ.

اليعسوب: بڕوانە مادەی (عَسَبَ).

اليعضيد: بڕوانە مادەی (عَضَدَ).

اليعفور: بڕوانە مادەی (عَفَرَ).

يَغوث: بتێك بوو پێش هاتنی ئیسلام هۆزی (مەذحیج) دەیانپەرست.

يَفَخَهُ يَيْفَخُهُ يفخاً: لەتەپڵە سەری دا، لەتۆقە سەری دا.

اليافوخ: تەپڵە سەر مەڵاشو ◊ نێوان ناوچاوانو تۆقەسەر ◊ دەگوترێ: (مَسَّ بيافوخه السماءَ) سەری لەئاسمان دا، پلەو پایەی بەرز بۆوە (ركب يافوخ فلان): سواری سەری فلاّن بوو، واتە بەسەری دا زاڵە.

اليافوخ من الليل: زوربەی شەو.

ضَرَبَ يافوخ الليل: سەرەتای شەو دەستی کرد بەڕۆیین.

يَفَعَ الشَّيْئُ يَيْفَعُ يفوعاً ويَفْعاً: بەرز بۆوە، سەرکەوت.

يَفَعَ الغُلامُ: کوڕەکە پێگەیشتو گەیشتە تەمەنی گەنجی، یان خەریکە باڵغ ببێ ◊ بۆ مێینە دەگوترێ: (يَفَعَت البنت).

يَفَعَ الجَبَلَ: چووە سەر کێوەکە.

أيْفَعَ: بەمانا (يَفَعَ)دێ.

يافَعَ وَليداً: هەتیوەکەی خراپ کرد ◊ (وَلد المِيافَعَة): زۆڵ، منداڵی پەیدابوو لەزینا.

تَيَفَّعَ: بەمانا (يَفَعَ)دێ ◊ چووە سەر بەرزایی سەر تەپۆلکە، سەرکێو ◊ ئاگری لەکێوکردەوە.

اليافِعُ: تەمەنی پێش باڵغ بوون، تەمەنی سەرو بەندی باڵغ بوون ◊ دەشگوترێ: (مجد يافع): واتە سەربەرزی‌و سەرومریی.

اليافعات: کۆی (اليافِعة)یە کە بەمانا کچۆڵەی تازە پێگەیشتو کەلەتەمەنی پێش باڵغ بوون دا بێ ◊ کێوی بەرزو بەئاسمان دا چوو ◊ کاری ئەستەمو قورس.

اليَفَاعُ: هەرشتێك بەرزبێ کێوبێ، تەپۆلکە بێ یان هەرشتێکی تربێ.

اليَفَعُ: بەمانا (اليافِعُ)دێ ◊ دەگوترێ: (غلام يَفَعٌ).

اليَفَعَةُ: دەگوترێ: (غلام يفعة): کوڕێکی گەنجە ◊ (فتاة يفعة): کچێکی گەنجە.

اليَفَنُ: پیرەمێردی پۆڵکاو ◊ کەڵەگاکێوی پیر ◊ جوانەگا کەتەمەنی چوبێتە چوار ساڵییەوە ◊ مرۆڤی نائارامو چەواشە.

الياقوت: یاقوت؛ بەردێکی بەنرخەو زۆر ڕەقە لەدوای ئەڵماس لەهەموو کانزایەک ڕەق تترە لەئۆکسیدی ئەلەمنیۆم پێك دێ بەزۆری ڕەنگی رونی مەیلەو سور یان شین یان زەردە، بۆجوانیو خۆ پێ رازاندنەوە بەکاردێ ◊ (ك: یواقیت).

اليقطين: بڕوانە (قطن).

يَقِظَ من نومه يَيْقظ يقظاً: لەخەو بێدار بۆوە ◊ بەهۆش هاتەوە، شتەکەی لێ رون بۆە ◊ لەکارەکە حاڵی بوو ◊ وریا بۆوەو بەحەزەرەوە چاوەڕوانی روداو بوو ◊ (فهو يَقِظٌ وهي يَقِظَةٌ).

أيْقَظَهُ: بەخەبەری هێنا، وریای کردەوە ◊ ترساندیو داوای لێ کرد حەزەربکا ◊ هەڵی ناو هەژاندی، دەنەدەنەی دا.

أيقظ الغبار: تۆزی هەڵساند، تۆزو خۆڵی بەرپاکرد.

تَيَقَّظَ: بەمانا (يَقِظَ)دێ ◊ دەگوترێ: (تَيَقَّظَ من نومه): لەخەوی بێداری خۆی ڕاپەڕی ◊ هەستی بەشتەکە کرد.

اسْتَيْقَظَ: بەمانا (تَيَقَّظَ)دێ.

اسْتَيْقَظَ فلاناً من نومه: فلانکەسی لەخەو ڕاپەڕاند، بێداری کردەوە.

اليَقُظُ: (رَجُلٌ يَقُظٌ): پیاوێکی زیرەك و وریایە.

اليَقْظَانُ: بەمانا (اليَقِظُ)دێ ◊ دەگوترێ: (رجل يقظان الفكر) پیاوێکی بیر تیژو وریایە ◊ (إمرأة يقظى).

اليَقْظَةُ: هەڵسان لەخەو ◊ بەخەبەریو بەئاگایی، واتە پێچەوانەی حاڵەتی نوستن ◊ دەگوترێ: (ما أنساك في النوم واليقظة): لەحاڵەتی خەوو بێداری دا تۆم لەبیرە.

يَقِنَ الشَّيْئُ يَيْقَنُ يَقْناً ويقيناً: شتەکە چەسپاوو ناشکراو رونە.

يَقِنَ به: زانیاری دەربارەی پەیداکردو لێی مەعلوم بوو.

أيْقَنَه وبه: بەمانا (يَقِنَهُ)دێ.

تَيَقَّنَهُ وبه: بەمانا (أيْقَنَه)دێ.

إسْتَيْقَنَهُ وبه: بەمانا (يَقِنَهُ ويَقِنَ به) دێ.

اليقانُ: دەگوترێ: (رجل ميقان): پیاوێکی خۆش باوەڕە هەر قسەیەکی بۆ بکرێ پێی بڕوا دەکا ◊ بۆ مێینە دەگوترێ: (ميقانة).

اليَقَنُ: (رجل يقن): پیاوێکە هەرچی

ببیسێ پێی بڕوا دەکاو بەلایەوە راستە.

اليَقِنُ: (رجل يَقِنٌ): بەمانا (يَقَنٌ)دێ.

اليَقُنُ: بەمانا (اليَقَنُ)دێ.

اليَقَنَةُ من الناس: کەسانێکن بەهەموو کەس بڕوا دەکەن ◊ دەشگوترێ: (رجل يَقَنَة) تێ خڕمکە بۆ موبالەغەیە.

اليَلَنْبُ: زانیاری بێ گومان ◊ لەبواری فەلسەفەدا یەقین بریتییە لەوەی نەفس قەناعەتی بەحوکمێك هەبێو بڕواشی وابێ هەرئەوە ڕاستە ◊ هەروا وشەی (اليقين) ناوە بۆ مردن قورئان دەفەرموێ: {وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ}.

اليَلَبُ: تیلمە جەرم دەچندرێو تێك دەخرێو دەکرێ بەکلێتەو داپۆشەری سەر ◊ جۆرە مەتالێکە لەلبادو شتی وا دروست دەکرێ ◊ پۆلا.

اليَلَقُ: رەنگی سپی بەگشتی ◊ دەگوترێ: (أبيض يَلَق) هەروا ناوە بۆ مانگای سپی بەتایبەتی.

اليَلَقَةُ: بزنی مەرمزی سپی.

يَلَّ يَلِلَ يَيَلُّ يَلاًّ ويَلَلاً: ددانی کورت بوونو بەرمو ناو دەمی خوار ببونەوە ◊ (فهو أيَلّ وهي يلاّء).

الأَيَلُّ من الحوافر: ئاژەڵی کێوی سم کورت.

اليَلاّء: مێینەی (الأَيَلّ) ◊ دەشگوترێ: (صفاة يلاّءُ): بەردی لوسو ڕێك.

اليَلْمَقُ: پالتۆ یان پۆشاکێك کەلەسەر هەموو پۆشاکەکان لەبەر دەکرێو پشتێنی لەسەر دەبەسترێ.

يُمَّ بِهِ: فڕێ درایە ناو دەریاوە.

يُمَّ الساحِلُ: ناو کەنار روبارمکەی داپۆشی.

يَمَّمَهُ: قەصدی کرد، چوو بۆلای ◊ دەگوترێ: (يَمَّمَهُ بالرِّمح): بەرمب پەلاماری دا.

يَمَّمَ المريضُ للصلاة: نەخۆشەکە مەسحی دەمو چاوو دودەستی کرد، واتە تەیەمومی کرد بۆ نوێژکردن.

تَيَمَّمَ للصلاة: دەمو چاوو دودەستی بەخۆڵ مەسح کرد بۆ نوێژ.

تَيَمَّمَ الشَّيْئَ: قەصدی شتەکەی کردو هەڵی پشکنی.

المُيَمَّمُ: کەسێك زەفەر بێنێو بگاتە مەبەستی خۆی.

اليَامُومُ: بێچوە کۆتر.

اليَمَامُ: رەگەزی باڵندە لەپێڕی کۆتر ◊ تاکەکەی پێی دەگوترێ (يمامة).

اليَمُّ: دەریا ◊ کۆتری کێوی ◊ (ك: يَمُومُ).

يَمَنَ بفلان: فلانکەسی بردە لای ڕاست ◊ لەلای راستییەوە هات.

يَمَنَ البَلَدَ: کەوتە لای راستی ولاتەکەوە ◊ بەلای راستی ولاتەکەدا رۆیشت.

يَمَنَ فلان آلـه وعلـى آلـه يُمْناً: فلانکەس پیرۆزبایی لەنەتەوەو کەس‌و کارمکەی کرد.

يَمَنَ اللهُ فلاناً يُمْناً: خودا فلانکەسی پیرۆز کرد.

أيْمَنَ: لای راستی شتەکەی گرت ◊ بوردەی پەمەنی لەبەرکرد.

يَامَنَ: لای راستی گرت ◊ لای راستی مەبەست بوو ◊ بۆلای راستی برد.

يَمَّنَ: بەمانا (يامَنَ)دێ ◊ ویستی بچێ بۆ یەمەن ◊ بردی بۆلای راست.

يَمَّنَ على فلان: پیرۆزبایی لەفلان کرد.

تيامَنَ: لای راستی گرت.

تَيَمَّنَ: خۆی بە یەمەنی لەقەڵەم دا خۆی کرد بەیەمەنی ◊ دەستی راستی یان قاچی راستی بەکار هێنا بۆ ئیش‌و کار ◊ مرد.

تَيَمَّنَ بالمِيت: مردوەکەی لەگۆڕدا خستە سەر لای راستی.

تَيَمَّنَ بالشَّيْءِ: شتەکەی بەپیرۆز زانی‌و لێی گەشبین بوو پێچەوانەی رەشبینی ◊ لەلای راستەوە بۆ شتەکە چوو.

إسْتَيْمَنَ بكذا: پیرۆزیی بەشتەکەوە کردو بەلایەوە پیرۆز بوو.

استَيْمَنَ فلاناً: فلانکەسی سوێند دا.

الأيْمَنُ: کەسێک بەدەستی راستی شت دروست بکا ◊ یان بەقاچی راستی.

الميمون: خاوەنی پیرۆزی‌و خێرو بەرەکەت.

المَيْمَنَةُ: خێرو بەرەکەت ◊ پێچەوانەی (المَيْسَرَة).

المُيَمَّنُ: ئەوکەسەی خێرو بەرەکەت دەهێنێ.

اليامن: خاوەن خێرو بەرەکەت.

اليَمَاني واليمانِيُّ: کەسێک خەڵکی یەمەن بێ یان خۆی بەیەمەنی لەقەڵەم بدا.

اليَمانية: مێینەی (اليَمَاني)یە کەسێک پاڵ یەمەن بدرێ ◊ جو کە گوڵەکەی سور بێ.

اليُمْنُ: خێرو بەرەکەت.

اليُمْنى: پێچەوانەی (اليُسْرَى).

اليَمْنَةُ: لای ڕاست ◊ پێچەوانەی چەپ ◊ جۆرە بوردەیەکی یەمەنییە.

اليُمْنَةُ: جۆرە بوردەیەکی یەمەنییە.

اليمين: راست ◊ پێچەوانەی چەپ ◊ خێرو بەرەکەت ◊ هێزو توانا ◊ سوێند.

اليَمِينِيُّ: راست ڕەو پێچەوانەی چەپڕەو کەسێک میانڕەو بێ‌و حەزی لەئاسانکاری‌و عەدالەت بێ لەهەندێ

ولات دا نوێنەری حیزبی چەپرەو لەلای چەپەوە دادەنیشتن و نوێنەری راست ڕەوەکان کورسیەکانیان لەلای راستەوە دەبێ.

الیَنْبُوتُ: بڕوانە مادەی (نَبَتَ).

یَنَعَ الثَّمَرُ یَیْنَعُ یَنَعاً: میوەکە کاتی لێکردنەوەو چنین و رنینی هات.

یَنَعَ الشَّیْئُ: شتەکە ڕەنگی مەیلەو سوری تۆخ بوو.

أیْنَعَ الثَّمَرُ: بەمانا (یَنَعَ)دێ ٥ (فهو یانع ومونع).

الیانِعُ: میوەی پێگەیشتوو ٥ هەرشتێك سوربێ ٥ دەشگوترێ: (دم یانع): خوێنی زۆر سور (ثَمْرٌ یانع): میوەی ڕەنگ گرتوو، ڕەنگ گۆڕاو.

الیَنَعُ: جۆرە ناقیقێکە ڕەنگەکەی لە نێوان سورێکی مەیلەو خوێنی تا سورێکی زەرد باو ٥ میروی سور.

الیَنِیعُ: ئەو شتەی گەیشتبێتە ئەو پەڕی لەطافەتو پێگەیشتویی.

الیَنَمُ: تووێ گیا (قطونا) ڕوەکێکە لەوڵاتی میصرو شام دەڕوێ، بۆ ڕەوان بون گیروگرفتی قەبزی دەخورێ.

الیَهْفُوف: بڕوانە مادەی (هَفَفَ).

یَهِمَ یَیْهَمُ یَهَماً: شێتو شەیدا بوو ٥ (فهو أیهم وهي یهماء).

الأیْهَمُ: مرۆڤی کەڕ ٥ ئازاو چاو نەترس ٥ نەگەڕاوە لەهیچ شتێكو چارنەکراو چەنەبەر نەهاتو ٥ بەردی لوس و پوس ٥ کێوی بەرز ٥ شاخی سەخت و بەرز کەنەتواندرێ بچیە سەری ٥ شەو کە نەستێرەکانی دیارنەبن.

الأیهمان: جوتی (الأیهمَ) ٥ لافاوی زۆرو ترسناك و حوشتری چەموش ٥ لافاوو ئاگر.

الیَهْماءُ: سارای کاکی بەکاکی و نەتواندرێ پێیدا بڕۆی ٥ سائی گرانی و قات و قڕی و بێ دەروویی ڕون.

یاهَیَاهِ: وشەیەکە بۆ بانگ کردن بەکاردێ ٥ وادەبێ نەم وشەیە نیشانەی تەئنییەو کۆی پێوە دەنرێ دەگوترێ: (یاهیاهان ویاهیاهون).

یَهْیَهَ بالإبل: بانگی حوشترەکەی کرد.

یُوحْ: ناوێکە لەناوەکانی خۆر.

یوحی: بەمانا (یوحُ)دێ.

یَوَّدَ الدَّواءَ: مادەی (الود)ی تێکەڵ بەدەرمانەکە کرد.

الیود: عونصورێکی نافلزییە، ڕەقە ٥ ڕەنگی وەنەوشەیی مەیلەو ڕەشە ٥ دەرەوشاوەیەکی هەیە کە گەرم کرا بەحەواڵدا دەچێ.

اليوديـــد: پێکهاتەیـــەکی کیمیائییـــه، بەشەترشـــەڵۆکەکەی بریتییـــه لـــه ئەلیود.

یارمـــه میارمـــة: بەرۆژانـــه مامەڵـــەی لەگەڵ کرد ٥ یان بەکرێی گرت.

الأيّوَمُ مِن الأيام: رۆژی کۆتایی مانگ ٥ دەشگوترێ: (یوم أیوم): رۆژی درێـژو ناخۆش.

اليَوِمُ: دەگوترێ: (يَـوْمٌ يَـوِمُ): رۆژگاری درێژو ناخۆش.

اليَوم: رۆژ، ماوەکەی لەخۆر هەڵاتنـەوە بـۆ خۆرئاوابوونـه ٥ هـەروا بـەمانا نێـستا دێ ٥ قورئـــان دەفـــەرموێ: {الْيَـوْمَ أَكْمَلْـتُ لَكُـمْ دِيـنَكُمْ} ٥ لـەبواری زانـستی ئاسمانـشوناسی دا وشـەی (يَـوْم) بریتییـه لـەخولێك سوڕانەوەی زەوی بەدەوری خۆی دا، کە بەبیستو چوار سەعات ئەنجامی دەدا.

أيـــام العـــرب: رۆژگـــاری شـــەڕە خوێناوییەکانی عەرەب.

أيـام الله: رۆژگـاری تۆڵەسـتاندنەوەی پەروەردگار لەگەڵـه سـتەمکارە سـەر ڕەقەکانی رابردو وەکوو گـەلی عـادو ئەمودو قەومی لوط.

بەیارمەتی خوا بەرگی چوارەم تەواو بوو